

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ, ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

«Η φιλελεύθερη ιδεολογία σε ένα πολυσυλλεκτικό κεντροδεξιό κόμμα:
Διερεύνηση του βαθμού αφομοίωσης του φιλελευθερισμού
από τη Νέα Δημοκρατία από το 1990 έως σήμερα».

ΥΠΟΨΗΦΙΑ ΔΙΔΑΚΤΩΡ: ΒΑΪΑ ΜΟΥΖΑΚΙΑΡΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

Θεσσαλονίκη, 2019

Επιβλέπων Καθηγητής:

Αναπληρωτής Καθηγητής Ιωάννης Κωνσταντινίδης

Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Μέλη της Συμβουλευτικής Επιτροπής:

Καθηγητής Γεώργιος Παγουλάτος

Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Οικονομικών Σπουδών του Οικονομικού
Πανεπιστημίου Αθηνών

Αναπληρωτής Καθηγητής: Ιωάννης Παπαδόπουλος

Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου.

Θεσσαλονίκη 2019

Βαΐα Μουζακιάρη

Η έγκριση διδακτορικής διατριβής από το Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, δεν υποδηλώνει την αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα (ν. 5343/1932, άρθρο 202, παράγραφος 2).

Ευχαριστίες

Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κύριο Γιάννη Κωνσταντινίδη, Αναπληρωτή Καθηγητή του Τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, με τον οποίο τα συνολικά χρόνια γνωριμίας, συνεργασίας και αμοιβαίας στήριξης φτάνουν φέτος αισίως τα δέκα. Ο Γιάννης Κωνσταντινίδης ήταν εκείνος που το 2009 με ενέπνευσε να ασχοληθώ με το ερευνητικό αντικείμενο της Πολιτικής Επιστήμης. Τον γνώρισα το 2009, με τη συμμετοχή μου στο μεταπτυχιακό του τμήματος, «Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Σπουδές» και άμεσα κατανόησα ότι συνιστά μια πολύ σημαντική πηγή γνώσης της Πολιτικής Επιστήμης και έναν σημαντικό «δάσκαλο», η επιστημονική και ανθρώπινη προσφορά του οποίου υπήρξαν εξ αρχής και εξακολουθούν να είναι πολύ υψηλών προδιαγραφών και αισθητικής. Ο ίδιος το 2011, αποδεικνύοντας πόσο πιστεύει στην αξία της εξέλιξης, μου σύστησε το Πανεπιστήμιο του Έσσεξ, εκεί που στη διάρκεια του δεύτερου μεταπτυχιακού μου, κατανόησα την αξία της μεθοδικότητας στη μελέτη της Πολιτικής Επιστήμης. Ευχαριστώ τον κύριο Κωνσταντινίδη για τον δοτικό τρόπο, με τον οποίο διόρθωσε το κείμενο της διατριβής μου. Σήμερα, θα ήθελα να αποκαλύψω ότι ο τρόπος με τον οποίο προσέδεσε τη σκέψη του με μια εκτενή ανάλυση του νομοθετικού έργου των κυβερνήσεων, το οποίο μετρά σχεδόν 600 σελίδες, με ενθουσίασε και για ακόμη μια φορά απέδειξε το μέγεθος της ευφυΐας του.

Στη συνέχεια, θα ήθελα να ευχαριστήσω τα μέλη της Συμβουλευτικής Επιτροπής, τον κύριο Γιώργο Παγουλάτο και τον κύριο Γιάννη Παπαδόπουλο, οι οποίοι ανέγνωσαν και διόρθωσαν το κείμενο της διατριβής μου, με βαθιά προσήλωση. Η προσήλωση της μελέτης ενός «ξενου κειμένου» αποδεικνύει το ανάστημα του «δασκάλου». Οι διορθώσεις, οι εισηγήσεις και οι συμβουλές τους κατέστησαν το κείμενο «δεμένο» και περισσότερο ολοκληρωμένο. Προφανώς κάθε παράλειψη ή αστοχία βαραίνει εμένα προσωπικά και κανέναν από τους τρεις τους.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω το σύνολο του ακαδημαϊκού προσωπικού του τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, οι οποίοι συνιστούν σημαντικούς εκπαιδευτικούς, με βαθιές γνώσεις και σύγχρονη στάση απέναντι στη σημασία της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και το επίπεδο γνώσεων των οποίων αποτελεί παράδειγμα και πρότυπο. Ευχαριστώ το

σύνολο του διοικητικού προσωπικού και των γραμματειών του τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, οι οποίοι προσφέρουν πολύτιμες υπηρεσίες στη δημόσια παιδεία. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου, η οποία στην επίπονη διαδικασία της συγγραφής της διατριβής ήταν πάντα δίπλα μου και μου προσέφερε αμέριστη ψυχολογική και υλική στήριξη. Ένα μεγάλο μέρος του κόπου και της προσπάθειας που καταθέτω σήμερα ανήκει στην οικογένειά μου. Ο πατέρας και η μητέρα μου αδιάκοπα στήριξαν και στηρίζουν την ανάγκη μου –πλέον– για διάβασμα, καλλιέργεια και έρευνα, χωρίς να ζυγίζουν το κόστος. Εκπροσωπούν αυτό το κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας, για τους οποίους το μέγαλωμα των παιδιών τους δε μεταφράστηκε ούτε στιγμή σε υιοθέτηση στεγανών, αλλά στην ανάγκη για εξέλιξη. Είναι αυτή η ακούραστη ανάγκη για εξέλιξη που οι γονείς μας εμφύσησαν σε εμένα και τον αδερφό μου, αυτή που μας κάνει να μην μπορούμε να σταθούμε ακίνητοι κάπου.

Ευχαριστώ επίσης, από την καρδιά μου, τον αδερφό μου τον Χρήστο και τον Μάνθο. Είναι η αμοιβαία αγάπη και πίστη, που μας δίνουν θάρρος και δύναμη στη ζωή. Ας είναι!

Πίνακας Περιεχομένων

Οι πίνακες της διατριβής	8
Περίληψη	10
Εισαγωγή	13
Κεφάλαιο 1 ^ο : Η διαμόρφωση των σύγχρονων ιδεολογιών - Φιλελευθερισμός και Συντηρητισμός	
1.1 Η διαμόρφωση του φιλελευθερισμού	18
1.2. Η διαμόρφωση του συντηρητισμού	31
Κεφάλαιο 2 ^ο : Η διαμόρφωση του φιλελεύθερου οικονομικού ρεύματος	
2.1 Οι βασικές οικονομικές αρχές του φιλελευθερισμού έως τη Μεγάλη Ύφεση του 1929	43
2.2 Η οικονομική πολιτική μετά τη Μεγάλη Ύφεση του 1929	61
2.3 Η εποχή της παγκοσμιοποίησης	77
Κεφάλαιο 3 ^ο : Η προσαρμογή του βρετανικού Συντηρητικού Κόμματος και του γερμανικού Χριστιανοδημοκρατικού Κόμματος στην παγκοσμιοποίηση και η περίπτωση της ελληνικής συντηρητικής πολιτικής έως το 1990	
3.1 Οι φιλελεύθερες οικονομικές μεταρρυθμίσεις από το βρετανικό Συντηρητικό Κόμμα	83
3.2 Οι φιλελεύθερες οικονομικές μεταρρυθμίσεις από το γερμανικό Χριστιανοδημοκρατικό Κόμμα	101
3.3 Το αγγλοσαξονικό, το ευρωπαϊκό και το μεσογειακό καπιταλιστικό μοντέλο	111

3.4 Η προσαρμογή της Νέας Δημοκρατίας στις επιταγές της παγκοσμιοποίησης	117
3.4.1 Η Νέα Δημοκρατία: Η συνοπτική οικονομική ιστορία έως το 1980	117

Κεφάλαιο 4 ^ο : Ο ευρωπαϊκός φιλελεύθερος οικονομικός περιορισμός	
4.1 Ο ευρωπαϊκός οικονομικός περιορισμός έως το 1999	152
4.2 Ο ευρωπαϊκός οικονομικός περιορισμός από το 2000 έως το 2010	166
4.3 Η διαμόρφωση του εξωτερικού οικονομικού περιορισμού της ΕΕ από το 2010 και μετά	184
4.4. Ο ευρωπαϊκός οικονομικός περιορισμός: ενδιάμεσης, ισχνής ή αυστηρής έντασης;	191

Κεφάλαιο 5: Η κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη: 1990-1993	
5.1 Ο ευρωπαϊκός οικονομικός περιορισμός - οι πολιτικές: 1990-1993	196
5.2 Το νομοθετικό έργο της κυβέρνησης της ΝΔ: 1990-1993	198
5.3 Η προσαρμογή της ΝΔ σε έναν εξωτερικό περιορισμό ενδιάμεσης έντασης	213

Κεφάλαιο 6 ^ο : Οι κυβερνήσεις του Κωνσταντίνου Καραμανλή: 2004-2007 και 2007-2009	
6.1 Ο ευρωπαϊκός οικονομικός περιορισμός - οι πολιτικές: 2004-2007	275
6.2 Το νομοθετικό έργο της κυβέρνησης της ΝΔ: 2004-2007	291
6.3 Ο ευρωπαϊκός οικονομικός περιορισμός - οι πολιτικές: 2007-2009	327
6.4 Το νομοθετικό έργο της κυβέρνησης της ΝΔ: 2007-2009	336
6.5 Η προσαρμογή της ΝΔ σε έναν εξωτερικό περιορισμό ισχνούς έντασης	358

Κεφάλαιο 7 ^ο : Η Κυβέρνηση του Αντώνη Σαμαρά: 2012-2015	
--	--

7.1 Ο ευρωπαϊκός οικονομικός περιορισμός - οι πολιτικές: 2012-2015	366
7.2 Το νομοθετικό έργο της κυβέρνησης της ΝΔ: 2012-2015	386
7.3 Η προσαρμογή της ΝΔ σε έναν εξωτερικό οικονομικό περιορισμό αυστηρής έντασης	438
Κεφάλαιο 8 ^ο : Η αδυναμία της φιλελεύθερης σύγκλισης του κυβερνητικού έργου της ΝΔ: Οι ευθύνες της ΝΔ	
8.1 Τι επιζητούσε η κοινωνική συμμαχία της ΝΔ από τις κυβερνήσεις της ΝΔ;	447
8.2 Η ιδεολογική ταυτότητα του ηγέτη της ΝΔ	454
8.2.1 Η ιδεολογική ταυτότητα του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη	455
8.2.2 Η ιδεολογική ταυτότητα του Κώστα Καραμανλή	464
8.2.3 Η ιδεολογική ταυτότητα του Αντώνη Σαμαρά	477
8.3 Η εσωκομματική κρατικιστική αντιπολίτευση	487
8.4 Οι προϋποθέσεις της φιλελεύθερης σύγκλισης	523
Επίλογος	528
Βιβλιογραφία	533

Οι πίνακες της διατριβής

Πίνακας 1

Έτος	Έλλειμμα	Χρέος	Πληθωρισμός	Έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο	Ανεργία
1980	2,47%	22,53%	25%	4%	2,7%
1990	13,10%	73,16%	20,32%	4%	7%
1993	11,29%	100%	14,47%	0,6%	10%

Στον παραπάνω πίνακα παρουσιάζονται τα μακροοικονομικά στοιχεία της ελληνικής οικονομίας, κατά τα έτη 1980, 1990 και 1993.

Πίνακας 2

Έτος	Έλλειμμα	Χρέος	Πληθωρισμός	Έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο	Ανεργία
2003	7,8%	101,5%	3,5%	6,3%	10%
2007	6,7%	103,1%	3%	13,9%	7%

2009	15,10%	126,7%	1,2%	11%	9,6%
------	--------	--------	------	-----	------

Στον παραπάνω πίνακα παρουσιάζονται τα μακροοικονομικά στοιχεία της ελληνικής οικονομίας, κατά τα έτη 2003, 2007 και 2009.

Πίνακας 3

Έτος	Έλλειμμα	Χρέος	Πληθωρισμός	Έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο	Ανεργία
2012	8,9%	159,6%	1,51%	11,4%	25%
2014	3,6%	179%	-1,31%	1,6%	27%

Στον παραπάνω πίνακα παρουσιάζονται τα μακροοικονομικά στοιχεία της ελληνικής οικονομίας, κατά τα έτη 2012 και 2014.

Πίνακας 4

Αρχηγός Αξιωματικής Αντιπολίτευσης/ Ιδεολογική στάση	Πρωθυπουργός/ Ιδεολογική στάση	Εξωτερικός Περιορισμός	Στάση κρατιστών	Φιλελεύθερη Σύγκλιση
Μητσοτάκης/ Φιλελεύθερος	Μητσοτάκης/ Φιλελεύθερος	Ενδιάμεσος	Έντονη	Ναι (έως την κατάρρευση της κυβέρνησης)
Καραμανλής/ Πατερναλιστής	Καραμανλής/ Πατερναλιστής	Ήπιος	Έντονη	Όχι
Σαμαράς/ Πατερναλιστής	Σαμαράς/ Φιλελεύθερος	Αυστηρός	Ήπια	Ναι (έως τον ανασχηματισμό του 2014)

Στον παραπάνω πίνακα παρατίθενται οι μεταβλητές, οι οποίες επεξηγούν, ανά κυβερνητική θητεία της ΝΔ, τις προϋποθέσεις, οι οποίες θα μπορούσαν να οδηγήσουν την ΝΔ σε σύγκλιση με τον φιλελεύθερο ευρωπαϊκό περιορισμό.

Περίληψη

Ο στόχος της παρούσας διατριβής ήταν να μελετηθεί η σύγκλιση του νομοθετικού έργου των κυβερνήσεων της Νέας Δημοκρατίας (ΝΔ) 1990-1993, 2004-2009 και 2012-2015 με τον φιλελεύθερο εξωτερικό οικονομικό περιορισμό των ευρωπαϊκών θεσμών.

Η στόχευσή μας αφορούσε τους εξής τομείς πολιτικής: δημόσιες δαπάνες, φορολογική πολιτική, πολιτική ανταγωνισμού στις αγορές κεφαλαίου, προϊόντων και υπηρεσιών και εργασίας, δημόσια διοίκηση, εκπαιδευτική πολιτική και υγεία και κοινωνική πολιτική.

Για να επιτευχθεί ο στόχος αυτός, αρχικά επιχειρήσαμε να καταγράψουμε το σύνολο του ευρωπαϊκού εξωτερικού οικονομικού περιορισμού, όπως ο περιορισμός αυτός γεννήθηκε και εξελίχθηκε παράλληλα με τις υπό εξέταση κυβερνήσεις της ΝΔ. Στη συνέχεια καταγράψαμε το σύνολο του νομοθετικού έργου, το οποίο παρήγαγε η κάθε κυβέρνηση της ΝΔ στους παραπάνω τομείς πολιτικής.

Το επόμενο βήμα ήταν να διαπιστωθεί το επίπεδο της σύγκλισης, ανάμεσα στις παραγόμενες πολιτικές και στον εξωτερικό περιορισμό. Σε αυτό το σημείο γεννήθηκε το πρώτο συμπέρασμα της έρευνάς μας, δηλαδή ότι όσο πιο αυστηρός έτεινε να είναι ο εξωτερικός περιορισμός, τόσο μεγαλύτερη σύγκλιση, θα μπορούσε να διαπιστωθεί. Το δεύτερο, ωστόσο, συμπέρασμα αναφερόταν στο γεγονός ότι, μολονότι σε ορισμένες περιόδους υπήρξε ο αναγκαίος αυστηρός εξωτερικός περιορισμός, τελικά ορισμένες φιλελεύθερες πολιτικές δεν υλοποιήθηκαν.

Το δεύτερο αυτό συμπέρασμα μας οδήγησε σε έναν νέο κύκλο έρευνας, ο οποίος στόχευσε στην αναζήτηση των αιτιών, οι οποίες μπορούσαν να δημιουργήσουν αυτό το μεταρρυθμιστικό αδιέξοδο για τις κυβερνήσεις της ΝΔ.

Ειδικότερα, αναζητήσαμε τις αιτίες ανάμεσα στις εξής μεταβλητές: στο ιδεολογικό πρόσημο της κοινωνικής συμμαχίας των κυβερνήσεων της ΝΔ σε κάθε εποχή, στην αυθεντικότητα της φιλελεύθερης ιδεολογίας του προέδρου του πολιτικού κόμματος της ΝΔ και στις εσωκομματικές συγκρούσεις, οι οποίες εκδηλώνονταν διαχρονικά και αναφέρονταν στο δίπολο κρατισμός – φιλελευθερισμός.

Τελικά, συμπεραίνουμε ότι για την αποτελεσματική δρομολόγηση φιλελεύθερων οικονομικών μεταρρυθμίσεων από τις κυβερνήσεις της ΝΔ απαιτείτο η ύπαρξη μιας φόρμουλας που θα εμπεριείχε την ύπαρξη ενός ισχυρού εξωτερικού περιορισμού, την αυθεντική φιλελεύθερη ιδεολογία του ηγέτη και την ύφεση των κρατικιστικών δυνάμεων εντός της ΝΔ.

Revision

This thesis aimed in addressing whether the legislative work of the New Democracy's (ND) governments of 1990-1993, 2004-2009 and 2012-2015 converged successfully to the liberal external economic restriction of the European institutions.

Our focus referred to the following policy fields: financial policy, tax policy, market regulation, services and labour, public sector, educational policy and health care.

The thesis firstly describes the European external economic restriction, as it evolved during the time-period of study. Then, it shifts to the description of the legislative work produced by ND's government. The thesis then focuses studying the degree of convergence between the two and argues that convergence has been partly dependent on the strictness of the external restriction. The stricter the restriction, the more successful the convergence.

However, the argument goes, even in cases where a strict restriction applied, some liberal reforms have not been implemented during the governments of ND. This led us to a new cycle of research, which aimed in studying the reasons of the inevitable reform inertia of governments of ND. The thesis focuses on the ideological stance of the social coalition that supported governments of ND, the authenticity of the liberal stance of its leader and finally the intraparty crash on the 'statism – liberalism' dimension. Effective implementation of liberal economic reforms by ND has been dependent on the existence of a strict external restriction, an authentically liberal leader and a rather weak pro-statism group within the party.

Εισαγωγή

Ο σκοπός της συγκεκριμένης έρευνας είναι η μελέτη του βαθμού, στον οποίο οι κυβερνήσεις της Νέας Δημοκρατίας (στο εξής ΝΔ) εφάρμοσαν φιλελεύθερες οικονομικές μεταρρυθμίσεις. Η διερεύνηση του βαθμού αφομοίωσης του οικονομικού φιλελευθερισμού, στην παρούσα έρευνα, βασίστηκε αποκλειστικά στη διερεύνηση της υλοποίησης φιλελεύθερων οικονομικών μεταρρυθμίσεων στο πλαίσιο του κυβερνητικού έργου της ΝΔ. Μολονότι εξετάζεται και η πρόθεση υλοποίησης φιλελεύθερων οικονομικών πολιτικών, στο πλαίσιο του προγραμματικού λόγου των κυβερνήσεων της ΝΔ, η διερεύνηση του βαθμού αφομοίωσης επικεντρώνεται στο κυβερνητικό έργο.

Η έρευνα στοχεύει στην αποσαφήνιση του πολιτικοοικονομικού περιβάλλοντος που επεξηγεί τις συνθήκες που ενθάρρυναν ή απέτρεψαν τις κυβερνήσεις της ΝΔ να προχωρήσει σε φιλελεύθερες οικονομικές μεταρρυθμίσεις στη διάρκεια της κυβερνητικής της ιστορίας. Την επομένη μιας βαθιάς οικονομικής κρίσης, η οποία φώτισε τελικά τις ελλείψεις της εγχώριας κυβερνητικής πολιτικής γενικότερα, θεωρήσαμε σκόπιμο να διερευνήσουμε τους παράγοντες που ευνόησαν και δυσχέραιναν την υλοποίηση φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων στη χώρα.

Γνωρίζοντας ότι η κυβέρνηση από το 2012 έως το 2015 βασίστηκε αρχικά στη συγκυβέρνηση μεταξύ ΝΔ, ΠΑΣΟΚ και Δημοκρατικής Αριστεράς (ΔΗΜΑΡ) και στη συνέχεια, με την αποχώρηση της ΔΗΜΑΡ, στη ΝΔ και στο ΠΑΣΟΚ, εύλογα θα μπορούσε να αναρωτηθεί κανείς, εάν η συγκυβέρνηση της περιόδου αυτής μπορεί να εξομοιωθεί με τις μονοκομματικές κυβερνήσεις της ΝΔ των προηγούμενων χρόνων. Στο πλαίσιο της έρευνας αυτής, εμείς προχωρήσαμε και στη μελέτη της τελευταίας αυτής κυβερνητικής περιόδου, αποδίδοντας με αυτόν τον τρόπο τη μεγαλύτερη ευθύνη της διακυβέρνησης και άρα του ιδεολογικού προσανατολισμού του κυβερνητικού έργου στην ΝΔ. Αυτό έγινε επειδή στην κυβέρνηση αυτή η ΝΔ ήταν το πολιτικό κόμμα με την πλειοψηφία των κοινοβουλευτικών εδρών της συμπολίτευσης, πρωθυπουργός ήταν ο πρόεδρος της ΝΔ, ενώ στα υπουργεία, των οποίων το κυβερνητικό έργο μελετούμε στην παρούσα έρευνα, τοποθετήθηκαν ως υπουργοί, είτε στελέχη της ΝΔ είτε τεχνοκράτες, κομματικά δηλαδή αποφορτισμένοι και ταυτισμένοι με τον σκοπό της υλοποίησης του Μνημονίου του 2012. Η διερεύνηση του βαθμού υλοποίησης

των φιλελεύθερων οικονομικών μεταρρυθμίσεων πραγματοποιείται στη βάση της παρατήρησης του βαθμού επιτυχούς προσαρμογής της κυβερνητικής πολιτικής στον ευρωπαϊκό φιλελεύθερο οικονομικό περιορισμό.

Ως ευρωπαϊκός φιλελεύθερος οικονομικός περιορισμός εννοείται το σύνολο της οικονομικής και αναπτυξιακής πολιτικής, η οποία σχεδιάστηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 και έπειτα και με το οποίο επιδιωκόταν η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, του οφέλους και της αντιμετώπισης της απειλής της χρεοκοπίας και της επίπτωσης της ανέχειας. Το σύνολο της πολιτικής αυτής αποσκοπούσε στη διαμόρφωση ενός φιλελεύθερου οικονομικού μοντέλου ανάμεσα στις χώρες-μέλη της Ένωσης. Η συγκεκριμένη χρονική περίοδος συμπίπτει με τη γέννηση της παγκοσμιοποίησης, η οποίας ως γεγονός δημιούργησε απειλητικές οικονομικές προκλήσεις και ανάγκασε τις κυβερνήσεις να υιοθετήσουν οικονομικές πολιτικές, εστιασμένες στην ανάγκη της ανάπτυξης της ιδιωτικής οικονομίας.

Ειδικότερα, μελετούμε το κυβερνητικό έργο της ΝΔ στους εξής τομείς πολιτικής: στην πολιτική των δημόσιων δαπανών, στη φορολογική πολιτική, στην πολιτική της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας, του εκσυγχρονισμού της δημόσιας διοίκησης, στην εκπαιδευτική πολιτική και τέλος στην ασφαλιστική πολιτική και στην πολιτική σχετικά με το σύστημα της νοσοκομειακής περίθαλψης. Οι παραπάνω κατηγορίες τομέων πολιτικής επιλέχθηκαν, καθώς η πολιτική η οποία ακολουθείται στους τομείς αυτούς συνιστά τη βάση για την αξιολόγηση της διαμόρφωσης μιας φιλελεύθερης ή μη φιλελεύθερης οικονομικής ατζέντας.

Ειδικότερα, στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρείται η ιστορική καταγραφή της εξέλιξης των ιδεών των ρευμάτων του φιλελευθερισμού και ιδίως του οικονομικού φιλελευθερισμού, κυρίως στη βάση ενός διπόλου ελεύθερης οικονομίας-κλασικού φιλελευθερισμού και κρατικο-παρεμβατικής οικονομικής πολιτικής-σύγχρονου φιλελευθερισμού, καθώς και του συντηρητισμού. Στο δεύτερο κεφάλαιο, επιχειρείται μια περισσότερο ενδελεχής καταγραφή του οικονομικού φιλελευθερισμού.

Στο τρίτο κεφάλαιο επιχειρούμε να περιγράψουμε την προσαρμογή της πολιτικής χαρακτηριστικών κεντροδεξιών πολιτικών κομμάτων σε μεγάλα κράτη, ήτοι στη Μεγάλη Βρετανία και στη Γερμανία, στις οικονομικές προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης από τη δεκαετία του 1980 και έπειτα. Η επικέντρωση στη χρονική αυτή περίοδο δικαιολογείται σε διπλή βάση: α) συμπίπτει με την εποχή της γέννησης της παγκοσμιοποίησης και β) συμπίπτει με τις περιόδους διακυβέρνησης της ΝΔ. Συνεπώς, η επικέντρωση στη χρονική αυτή περίοδο, και στις περιπτώσεις της Μ. Βρετανίας και Γερμανίας πραγματοποιήθηκε για τη διαμόρφωση μιας βάσης σύγκρισης. Στο σημείο αυτό θα αναφέρουμε ότι με δεδομένο ότι και η ΝΔ, μολονότι δε χαρακτηρίζεται ως ακραιφνώς συντηρητικό κόμμα, καταλαμβάνει τον πολιτικό χώρο του κέντρου και δεξιότερα, όπως το ίδιο πράττουν και οι Βρετανοί Συντηρητικοί και οι Γερμανοί Χριστιανοδημοκράτες, επιχειρούμε μια συγκριτική προσέγγιση, ανάμεσα στον τρόπο που η ΝΔ επιχείρησε να αφομοιώσει την φιλελεύθερη οικονομική πολιτική και στον τρόπο που οι Βρετανοί Συντηρητικοί και οι Γερμανοί Χριστιανοδημοκράτες το έπραξαν.

Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρείται επίσης και η διάκριση των διαφορετικών καπιταλιστικών συστημάτων στην Αγγλία, την Γερμανία και την Ελλάδα, με την οποία επιχειρούμε να κατανοήσουμε ότι στην Αγγλία και τη Γερμανία η προσαρμογή στις οικονομικές και κοινωνικές προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης πραγματοποιήθηκε βάσει των διαφορετικών θεσμικών σχέσεων, που διαχρονικά έχουν οικοδομηθεί. Επιπλέον επιχειρούμε να καταδείξουμε ότι η Ελλάδα συνιστά μια διακριτή περίπτωση στον κόσμο των καπιταλιστικών συστημάτων, με διαχρονικές θεσμικές στρεβλώσεις με κύρια αιτία τον ανορθολογικό κρατικό και κυβερνητικό παρεμβατισμό στην οικονομία, οι οποίες θα έπρεπε να επιλυθούν μέσα από μια γενικότερη στρατηγική εξορθολογισμού και διαμόρφωσης υγιών θεσμικών σχέσεων, προτού επιχειρηθεί η εφαρμογή μιας φιλελεύθερης οικονομικής πολιτικής.

Στο τέλος του τρίτου κεφαλαίου παρατίθεται μια ιστορική αναδρομή στην οικονομική και κοινωνική πολιτική του γενικότερου ελληνικού κεντροδεξιού πολιτικού χώρου, από το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου έως και το 1980.

Στο τέταρτο κεφάλαιο καταγράφεται η εξέλιξη του φιλελεύθερου οικονομικού περιορισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής ΕΕ). Αναφορικά με την εξέλιξη του ευρωπαϊκού οικονομικού περιορισμού διαπιστώθηκε η διακύμανση της αυστηρότητας στην εφαρμογή του από τα κράτη-μέλη.

Από το πέμπτο έως το έβδομο κεφάλαιο αναπτύσσεται η εμπειρική έρευνα, με την οποία διερευνήθηκε ο βαθμός προσαρμογής της πολιτικής των υπό εξέταση κυβερνήσεων στον ευρωπαϊκό φιλελεύθερο οικονομικό περιορισμό. Συγκεκριμένα, η εμπειρική έρευνα δομήθηκε σε δύο μέρη.

- Αρχικά, καταγράφεται ο εξωτερικός φιλελεύθερος οικονομικός περιορισμός, δηλαδή οι επιμέρους πολιτικές, με τις οποίες η ελληνική οικονομία, στο πλαίσιο της ένταξής της στην ΕΕ και στην Ευρωζώνη, έπρεπε να συγκλίνει. Η καταγραφή του εξωτερικού οικονομικού περιορισμού βασίζεται στις σχετικές εκθέσεις, τις οποίες οι ευρωπαϊκοί θεσμοί και ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) δημοσιεύουν περιοδικά στην κατεύθυνση της ανάλυσης του οικονομικού περιβάλλοντος της ΕΕ, των νέων προκλήσεων τις οποίες οι εθνικές οικονομίες θα πρέπει να αντιμετωπίσουν και της ανάγκης των διαρθρωτικών φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων. Ειδικότερα, οι εκθέσεις του ΟΟΣΑ διαχρονικά καταγράφουν ενδελεχώς το σύνολο των πολιτικών, τις οποίες οι ευρωπαϊκές χώρες-μέλη πρέπει να εφαρμόσουν για να επιτύχουν τους φιλελεύθερους στόχους.
- Στη συνέχεια, επιχειρούμε να καταγράψουμε το νομοθετικό έργο, το οποίο πραγματοποιήθηκε στους υπό εξέταση τομείς πολιτικής από τις κυβερνήσεις της ΝΔ. Ο σκοπός μας, μέσω της καταγραφής του νομοθετικού έργου, είναι να εντοπίσουμε τους τομείς, στους οποίους οι κυβερνήσεις έδωσαν έμφαση.

Στο τέλος κάθε ενός από τα τρία αυτά κεφάλαια αναπτύσσεται ένας συνοπτικός απολογισμός, με σκοπό να απαντηθεί η ερώτηση, εάν ακολουθήθηκε μια φιλελεύθερη πολιτική. Για την ανάλυση του μακροοικονομικού περιβάλλοντος, τα συμπεράσματα βασίζονται στο νομοθετικό έργο και στα δεδομένα αναφορικά με την εξέλιξη του δημοσιονομικού ελλείμματος και του χρέους. Για την ανάλυση των

διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων τα συμπεράσματα βασίζονται στο νομοθετικό έργο και στα συμπεράσματα των εκθέσεων της Παγκόσμιας Τράπεζας και συγκεκριμένα της έκθεσης για την Παγκόσμια Ανάπτυξη, για την κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη και οι εκθέσεις του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ και συγκεκριμένα των εκθέσεων του Δείκτη Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας για την κυβέρνηση του Κώστα Καραμανλή και του Αντώνη Σαμαρά. Στην περίπτωση του απολογισμού του έργου της κυβέρνησης του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη, χρησιμοποιήθηκαν δείκτες της Παγκόσμιας Τράπεζας, καθώς αντίστοιχες εκθέσεις του Δείκτη Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας, τις οποίες χρησιμοποιήσαμε έκτοτε, κατά την περίοδο από το 1990 έως το 1993 δε δημοσιεύονταν.

Στο όγδοο κεφάλαιο περιγράφονται αρχικά οι βασικές διαπιστώσεις της εμπειρικής μας έρευνας, οι οποίες επικεντρώνονται στη σκέψη ότι, μολονότι διαπιστώνεται επιτυχεστέρα σύγκλιση σε συνθήκες αυστηρού εξωτερικού περιορισμού, ωστόσο και στις τέσσερις υπό εξέταση κυβερνητικές περιόδους, υφίστανται αποκλίσεις από το σύνολο του ευρωπαϊκού οικονομικού περιορισμού.

Στη συνέχεια του ογδού κεφαλαίου επιχειρείται ο έλεγχος των ερμηνειών της ανεπαρκούς φιλελεύθερης μεταρρύθμισης. Αυτό το οποίο συγκεκριμένα επιχειρούμε στο όγδοο κεφάλαιο είναι να εξακριβώσουμε πρόσθετες αιτίες, εκτός της ύπαρξης ενός ισχυρού εξωτερικού περιορισμού, που θα μπορούσαν να οδηγούν τη ΝΔ σε ανεπαρκή φιλελεύθερη μεταρρύθμιση. Τέτοιου είδους αιτίες επιχειρούμε να διερευνήσουμε, εάν είναι η ιδεολογική τοποθέτηση της κοινωνικής συμμαχίας της ΝΔ, η ιδεολογική θέση των ηγεσιών της ΝΔ, καθώς και η ισχύς εσωκομματικών εμποδίων.

Τελικά, συμπεραίνεται ότι η διαμόρφωση μιας κυβερνητικής πολιτικής από την ΝΔ, η οποία θα μπορεί να συγκλίνει με τον ευρωπαϊκό φιλελεύθερο περιορισμό, προϋποθέτει τον συνδυασμό ενός αυστηρού εξωτερικού περιορισμού, μιας αυθεντικά φιλελεύθερης ηγεσίας και της ήπιας, μη απειλητικής σε βάρος των φιλελεύθερων πολιτικών, εσωκομματικής κρατικιστικής αντιπολίτευσης.

Κεφάλαιο 1^ο

Η διαμόρφωση των σύγχρονων ιδεολογιών: Φιλελευθερισμός και Συντηρητισμός

Η περιγραφή της απαρχής και της εξέλιξης των ιδεολογικών αυτών ρευμάτων κρίθηκε ως κομβική στην παρούσα έρευνα, καθώς οι επιμέρους πολιτικές, οι οποίες διαχρονικά εκφράστηκαν από τους δυο αυτούς ιδεολογικούς χώρους, αντανακλούν τον αξιακό πυρήνα των σύγχρονων συντηρητικών πολιτικών κομμάτων.

Οι απαρχές του φιλελευθερισμού τοποθετούνται στην αμφισβήτηση του θέσφατου και στην απελευθέρωση του ατόμου από τα δεσμά της απόλυτης μοναρχίας, της ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας και της στείρας, άνευ περιθωρίου αμφισβήτησης, γνώσης.

Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρούμε την επεξήγηση των βασικών ιδεών των ρευμάτων του φιλελευθερισμού και του συντηρητισμού.

1.1 Η διαμόρφωση του φιλελευθερισμού

Στη διάρκεια του 16^{ου} αιώνα, ως απότοκος της Αναγέννησης, της ιστορικής δηλαδή περιόδου του 15^{ου} αιώνα, κατά την οποία ο άνθρωπος αναζήτησε στα κλασικά κείμενα της αρχαίας Ελλάδας και της αρχαίας Ιταλίας την αυθεντία αναφορικά με το ζητούμενο της ολοκλήρωσής του, η πρόοδος του ανθρώπου και των κοινωνιών συνέχιζε να ταυτίζεται με την απόρριψη των μεσαιωνικών δεσμών. Ωστόσο, σε αντίθεση με την Αναγέννηση, όταν ο άνθρωπος επικεντρώθηκε στην κλασική αυθεντία, τον 16^ο αιώνα ο άνθρωπος προχώρησε στη συστηματική έρευνα και την παρατήρηση, ώστε με αντικειμενικά πειστήρια να διαμορφώσει ορθή κρίση. Η διαμόρφωση και η εξάπλωση της ιδέας ότι η πρόοδος του ατόμου βασιζόταν στον ορθό λόγο σηματοδότησαν την έναρξη της εποχής του Διαφωτισμού, η οποία ξεκίνησε τον 16^ο αιώνα από την Αγγλία και την Σκωτία και κορυφώθηκε στη διάρκεια του 17^{ου} και 18^{ου} αιώνα στην Γαλλία και τη Γερμανία.

Ο Διαφωτισμός εναντιωνόταν, όπως και η Αναγέννηση, στη μεσαιωνική κουλτούρα και συγκεκριμένα σε δυο χαρακτηριστικά της μεσαιωνικής ζωής: τη θρησκευτική κυριαρχία μέσω της επιρροής του Πάπα και την αδυναμία το άτομο να εξελιχθεί κοινωνικά και οικονομικά, εφόσον δεν άνηκε στις προνομιούχες τάξεις των ευγενών. Στη μεν πρώτη περίπτωση, στη διάρκεια των μεσαιωνικών χρόνων παρατηρήθηκε η έντονη αλληλεπίδραση της απόλυτης μοναρχίας και της παπικής επιρροής προκειμένου να διαφυλαχθούν τα συμφέροντα και των δυο τάξεων. Στη δεύτερη περίπτωση, το άτομο το οποίο δεν είχε γεννηθεί σε αριστοκρατική οικογένεια δεν μπορούσε να έχει καμία ελπίδα κοινωνικής και οικονομικής εξέλιξης. Η κοινωνική και οικονομική εξέλιξή του, δηλαδή, ήταν προδιαγεγραμμένη. Οι διαφωτιστές εναντιώθηκαν στην επιρροή, την οποία ασκούσαν ο απόλυτος μονάρχης και η Εκκλησία στις κοινωνίες. Οι δυο αυτοί θεσμοί εκμεταλλεύονταν την αμάθεια του λαού, ώστε να διασφαλίζουν την υπακοή της κοινωνίας στις εντολές τους, η μεν Εκκλησία μέσω της εργαλειοποίησης των θαυμάτων και της σκέψης περί της αιώνιας καταδίκης ως φόβητρο, ενώ οι μονάρχες χαρακτηρίζοντας την εξουσία τους ως θεϊκής προέλευσης.

Στην εποχή του Διαφωτισμού, δημιουργήθηκε ένα κοσμικό ιδεολογικό ρεύμα, ο φιλελευθερισμός, το οποίο αποσκοπούσε στην επεξήγηση του τρόπου με τον οποίο το άτομο θα μπορούσε να πετύχει την πρόοδο και την εξέλιξή του. Συγκεκριμένα, στον πυρήνα του φιλελευθερισμού αναπτύχθηκε η σκέψη ότι ο άνθρωπος είχε την ικανότητα να κατανοεί τα πάντα και να προοδεύει, εφόσον συνέτρεχαν δυο προϋποθέσεις, η ελευθερία και η ορθή κρίση. Το κλασικό φιλελεύθερο ρεύμα του 17^{ου} και 18^{ου} αιώνα, με βασικό εκπρόσωπο τον Τζον Λοκ (1632-1704), όριζε ότι ο άνθρωπος με τη γέννησή του αποκτά φυσικά δικαιώματα ή αλλιώς ανθρώπινα δικαιώματα: τα δικαιώματα στη ζωή, την ελευθερία και την ιδιοκτησία. Η σκέψη ότι η φύση του ατόμου συνδεόταν αποκλειστικά με την επίτευξη του ατομικού του συμφέροντος, μέσα σε συνθήκες απόλυτης ελευθερίας, αποτέλεσε τον πυρήνα του κλασικού φιλελευθερισμού¹.

Στο πλαίσιο του κλασικού φιλελευθερισμού, ο Τόμας Χομπς και ο Τζον Λοκ επεχείρησαν να εξηγήσουν τη συμπεριφορά ενός ατόμου μέσα σε μια κοινωνία και τις βέλτιστες μορφές διακυβέρνησης, οι οποίες θα έπρεπε να αναπτυχθούν,

¹ A. Heywood, *Πολιτικές Ιδεολογίες*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2007, σελ. 80-97.

για τη διασφάλιση του ατομικού και κοινωνικού συμφέροντος. Γενικότερα και για τους δυο ως αναγκαία εξέλιξη χαρακτηρίστηκε η σύναψη ενός κοινωνικού συμβολαίου ανάμεσα στον λαό και την κυβέρνηση, το οποίο θα περιελάμβανε το σύνολο των υποχρεώσεων των πολιτών τόσο ως προς τον άλλο πολίτη όσο ως προς το κράτος. Ειδικότερα, για τον Χομπς η φυσική κατάσταση του ατόμου ήταν εγωιστική και άπληστη, επομένως το κοινωνικό συμβόλαιο θα ήταν αναγκαίο, ώστε να θεσπιστούν όρια και κανόνες και να αποφεύγονται οι συγκρούσεις. Η επιθετική και εγωιστική φύση του ανθρώπου, κατά τον Χομπς, καθιστούσε επίσης αναγκαία τη διατήρηση του θεσμού της απόλυτης εξουσίας, όπως η απόλυτη μοναρχία, με σκοπό να τιθασεύεται η φύση των ανθρώπων².

Από την άλλη πλευρά, ο Λοκ επεσήμανε ότι το κοινωνικό συμβόλαιο θα έπρεπε να θεσπίζεται με σκοπό το κράτος να διασφαλίζει τα φυσικά δικαιώματα των πολιτών. Προς την κατεύθυνση αυτή, το κοινωνικό συμβόλαιο ουσιαστικά θα προστάτευε τους πολίτες από την κατάχρηση της εξουσίας των κυβερνώντων. Η διακυβέρνηση δε θα έπρεπε να επεκτείνεται πέραν της υποχρέωσης της διασφάλισης των φυσικών δικαιωμάτων. Ο Λοκ τοποθετήθηκε απέναντι στην απολυταρχία και εξέφρασε την ανάγκη των δημοκρατικών πολιτευμάτων. Ειδικότερα, σύμφωνα με τον Λοκ, η διακυβέρνηση θα έπρεπε να διαμορφώνεται στην κατεύθυνση της εξασφάλισης της συναίνεσης της κοινωνίας, μέσα από τη διεξαγωγή δημοκρατικών διαδικασιών. Παράλληλα, ο Λοκ επεσήμανε ότι εφόσον η κυβέρνηση δε λειτουργούσε προς την κατεύθυνση των σκοπών, επί των οποίων η κοινωνία είχε συναινέσει, όταν δηλαδή το κράτος δεν τηρούσε τους κανόνες του κοινωνικού συμβολαίου, τότε στην κοινωνία αναγνωριζόταν το δικαίωμα της εξέγερσης³.

Την ανάγκη της ύπαρξης ενός ελεύθερου οικονομικού συστήματος, στο οποίο οι δυνάμεις της αγοράς ελεύθερα θα αλληλεπιδρούν υποστήριξε και ο Άνταμ Σμιθ, όπως θα αναλύσουμε και στο επόμενο κεφάλαιο. Ο βασικότερος εκπρόσωπος της οικονομικής αυτής σκέψης κατά τον 18^ο αιώνα ήταν ο Άνταμ Σμιθ, ο οποίος

² J. Norman, and J. Ganesh, *Compassionate Conservatism. What it is, Why we need it*, Policy Exchange, London, 2006, p. 35.

³ A. Heywood, *Πολιτικές Ιδεολογίες*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2007, σελ. 80-97.

εξήγησε τη σημασία του οικονομικού συστήματος της απόλυτης ελευθερίας στο έργο του ο «Πλούτος των Εθνών» και έθεσε τις βάσεις της σύγχρονης οικονομικής επιστήμης⁴. Η πραγματεία, ωστόσο, του Άνταμ Σμιθ δεν παραγνώριζε τα οφέλη των δημόσιων επενδύσεων στην οικονομική ανάπτυξη, καθώς και την ανάγκη το κράτος να παρεμβαίνει, ώστε να αποτρέπει την ασυδοσία στον ιδιωτικό τομέα, όπως για παράδειγμα στον τομέα των τραπεζών.

Η διαμόρφωση καπιταλιστικών οικονομικών συστημάτων, μέσα από την αύξηση της εμπορικής δραστηριότητας, οδήγησε στην αύξηση του κέρδους και στη διαμόρφωση νέων αστικών δυνάμεων. Η υποστήριξη της οικονομικής ελευθερίας αποτέλεσε ένα από τα βασικότερα πολιτικά αιτήματα των νέων αστικών μεσαίων τάξεων της εποχής.

Η εξέλιξη, ωστόσο, του φιλελεύθερου ρεύματος χαρακτηρίζεται ως δυναμική, καθώς στη διάρκεια των αιώνων διαμορφώθηκαν διακριτά φιλελεύθερα ρεύματα, τα οποία διέφεραν μεταξύ τους, ειδικότερα ως προς τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία θα πετύχαινε την ευημερία. Συγκεκριμένα, διακριτό του κλασικού φιλελεύθερου ρεύματος υπήρξε το ρεύμα του ωφελιμισμού, στο πλαίσιο του οποίου η ανάγκη της συμμετοχής σε ένα κοινωνικό σύνολο αποτελούσε προϋπόθεση της εξέλιξης του ατόμου. Ειδικότερα, στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, Βρετανοί φιλελεύθεροι στοχαστές, όπως ο Τζέρεμι Μπένθαμ (1748-1832) και ο Τζέιμς Μιλ (1773-1836), περιέγραφαν ότι η φύση του ανθρώπου προσανατολιζόταν προς τη μεγιστοποίηση της ευχαρίστησης και την ελαχιστοποίηση της δυσαρέσκειας, με σκοπό τελικά το άτομο να κατακτήσει την ευτυχία. Μέσα σε ένα κοινωνικό σύνολο, πίστευαν οι ωφελιμιστές, το άτομο θα σύναπτε κοινωνικές σχέσεις με άλλα μέλη της κοινωνίας. Εντός της κοινωνίας, οι ωφελιμιστές πίστευαν ότι τα άτομα θα μπορούσαν να αναπτύξουν επίσης το συναίσθημα της αλληλεγγύης, καθώς μέσα από τη σωστή εκπαίδευση ο άνθρωπος θα καλλιεργούσε την παρόρμησή του να βοηθά. Οι σχέσεις, στις οποίες περιέρχονταν οι άνθρωποι εκ των πραγμάτων, θα περιόριζαν τις συνθήκες της απόλυτης ελευθερίας δράσης και θα σέβονταν τις επιθυμίες των άλλων με σκοπό τη διατήρηση της κοινωνικής ειρήνης.

⁴ Adam Smith, *The Wealth of Nations*, Modern Library, New York, 1973.

Ο σκοπός της πολιτικής, σύμφωνα με τους ωφελιμιστές, ήταν ο έλεγχος για τη διατήρηση της κοινωνικής ειρήνης. Κάθε άτομο μέσα σε ένα κοινωνικό σύνολο δε θα σταματούσε ποτέ να επιδιώκει τον βασικό του στόχο, την επίτευξη της ευτυχίας και επομένως και ο στόχος της κοινωνίας θα ήταν η μεγιστοποίηση της ευτυχίας όλων των μελών της⁵.

Διακριτή, εντός του ρεύματος του ωφελιμισμού, κατά τον 19^ο αιώνα, υπήρξε η σκέψη του Τζον Στιούαρτ Μιλ (1806-1873), απογόνου του Τζέιμς Μιλ, ο οποίος στο έργο του «Περί Ελευθερίας», με δεδομένη την πίστη του στην έννοια της ατομικότητας, εξέφραζε την άποψη ότι δηλαδή τα άτομα αποτελούσαν ξεχωριστές προσωπικότητες μέσα σε μια κοινωνία και ότι όφειλαν να επιδιώκουν τη νοητική καλλιέργεια, μέσα σε ένα ελεύθερο σύστημα, ώστε να αναπτύσσουν ηθικές ευαισθησίες. Παράλληλα ο Μιλ υποστήριξε την ανεκτικότητα, τη δικαιοσύνη και την πολιτική συμμετοχή των ανδρών και των γυναικών, θεμελιώνοντας με αυτόν τον τρόπο τις αρχές του σύγχρονου φιλελευθερισμού⁶⁷.

Η διαφορά των δυο τελευταίων διακριτών σχολών σκέψης, των ωφελιμιστών και του Τζον Στιούαρτ Μιλ, από το κλασικό φιλελεύθερο ρεύμα, είχε να κάνει με την πίστη των πρώτων, έναντι των κλασικών φιλελεύθερων στοχαστών, ότι τελικά η κυβερνητική πολιτική μπορούσε να προστατέψει τα δικαιώματα των πολιτών και να υποστηρίξει την πρόοδο και την ευημερία των κοινωνιών.

Ειδικότερα, οι ωφελιμιστές αμφισβήτησαν τη θέση περί της ύπαρξης φυσικών δικαιωμάτων και της απόλυτης ελευθερίας, την οποία είχαν αναπτύξει οι κλασικοί φιλελεύθεροι στοχαστές των προηγούμενων αιώνων. Ενώ, για παράδειγμα, οι κλασικοί φιλελεύθεροι στοχαστές πίστευαν ότι η ανταμοιβή σε έναν άνθρωπο θα έπρεπε να είναι αξιοκρατική, χωρίς την παρέμβαση του κράτους, καθώς μόνο σε συνθήκες αξιοκρατίας θα αναγνώριζαν οι άνθρωποι τις δυνατότητές τους και θα προσπαθούσαν περισσότερο για την επίτευξη των στόχων τους, ο Τζον Στιούαρτ

⁵ A. Heywood, *Πολιτικές Ιδεολογίες*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2007, σελ. 333-336.

⁶M. Skoosen, *The making of modern economics: the lives and ideas of the great thinkers*. M.A. Sharpe, London, 2001, p. 119-123.

⁷ A. Heywood, *Πολιτικές Ιδεολογίες*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2007, σελ. 124-125.

Μιλ, όπως και οι ωφελιμιστές του προηγούμενου αιώνα, με δεδομένη τη σκέψη ότι τα άτομα δε γεννιούνται ίσα, υποστήριξαν τη σκέψη ότι θα έπρεπε να συντρέχουν εκείνες οι συνθήκες μέσα στην κοινωνία, ώστε τα άτομα να έχουν τις ίδιες ευκαιρίες εξέλιξης. Οι συνθήκες αυτές θα διαμορφώνονταν μέσα από μια σχετική πολιτική. Ειδικότερα, για τον Τζον Στιούαρτ Μιλ, η απάντηση δόθηκε μέσα από τη σημασία της νοητικής ανάπτυξης και της καλλιέργειας. Ωστόσο, ο ίδιος δεν πίστευε ότι το κράτος θα έπρεπε να καθοδηγεί τον άνθρωπο στην κατεύθυνση της αυτοβελτίωσης, καθώς πάντοτε θα υπέβασκε η απειλή ότι η κρατική εκπαίδευση θα οδηγούσε στην επικράτηση κοινών απόψεων και ιδεών.

Μια περισσότερο προωθημένη άποψη και ακόμη περισσότερο αποστασιοποιημένη από τις ιδέες του κλασικού φιλελευθερισμού εξέφρασε στη συνέχεια, προς τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, ο Τόμας Χιλ Γκριν (1836-1882). Συγκεκριμένα, ο Γκριν επεσήμανε την ανάγκη της διαμόρφωσης συνθηκών, μέσω των κυβερνήσεων, με σκοπό το άτομο να επιτύχει την κοινωνική ισότητα. Ειδικότερα, ο Γκριν πίστευε ότι υπάρχουν δυο μορφές ελευθερίας. Από τη μια ήταν η αρνητική, η οποία διαμορφωνόταν μέσα από την έλλειψη των εξωτερικών περιορισμών και οδηγούσε στη διαμόρφωση της απόλυτης ελευθερίας και από την άλλη η θετική ελευθερία, η οποία διαμορφωνόταν μέσα από τη θέσπιση μιας πολιτικής, η οποία θα προστάτευε το άτομο από την ανέχεια και την ασθένεια. Στο πλαίσιο της θετικής ελευθερίας, το κράτος θα προστάτευε το άτομο.

Η συγκεκριμένη θέση του Γκριν καθρεφτίστηκε έντονα και στην οικονομική πολιτική του 20^{ου} αιώνα, όταν τότε στον δυτικό κόσμο, και ειδικότερα μετά το 1929, η διακυβέρνηση προσανατολίστηκε στην ανάγκη της οικοδόμησης κρατών πρόνοιας, με σκοπό την αντιμετώπιση της φτώχειας και την ενίσχυση της απασχόλησης μετά την οικονομική κρίση του 1929⁸.

Τελικά, αναφορικά με την εξέλιξη του ρεύματος του φιλελευθερισμού, διαπιστώνεται ότι, ενώ ο κλασικός φιλελευθερισμός προασπίστηκε την απόλυτη ελευθερία, στη συνέχεια, από τον 19^ο αιώνα και μετά, δημιουργήθηκαν διακριτές φιλελεύθερες σχολές σκέψεις, με τις οποίες υπογραμμιζόταν η ανάγκη της άμβλυνσης της κοινωνικής ανισότητας. Στον πυρήνα της σκέψης τους, με

⁸ A. Heywood, *Πολιτικές Ιδεολογίες*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2007, σελ. 123-128.

ζητούμενο την άμβλυνση της κοινωνικής και οικονομικής ανισότητας βρέθηκε, άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο, η ανάγκη της επέκτασης της κυβερνητικής πολιτικής στην οικονομική πολιτική.

Η Γαλλική Επανάσταση: το κρίσιμο σημείο για την εδραίωση του φιλελευθερισμού

Η αναφορά στη Γαλλική Επανάσταση κρίθηκε ως κομβική, καθώς αποτέλεσε σημαντική συνέπεια της διάδοσης των ιδεών του φιλελευθερισμού από τον 16^ο αιώνα και έπειτα. Επιπρόσθετα, η Γαλλική Επανάσταση μελετήθηκε στην παρούσα διατριβή, καθώς αποτέλεσε την αφορμή γέννησης διακριτών ιδεολογικών ομάδων, της φιλελεύθερης, της σοσιαλιστικής και της συντηρητικής ομάδας, το 1789. Με δεδομένο το ενδιαφέρον της παρούσας διατριβής στην πολιτική ενός συντηρητικού κόμματος, η ιδεολογική απαρχή των συντηρητικών πολιτικών κομμάτων, καθώς και η εξέλιξή τους σε επίπεδο ιδεών, κρίθηκαν ως ενδιαφέρουσες.

Σύμφωνα με τον Χομπσμπάουμ, κατά το δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα, ξέσπασαν πολιτικές αναταραχές, ακόμη και εξεγέρσεις νέων δυνάμεων, οι οποίες στρέφονταν ενάντια στην απόλυτη μοναρχία. Συγκεκριμένα, η γαλλική κοινωνία τον 18^ο αιώνα περιελάμβανε τρεις κοινωνικές τάξεις, τον κλήρο, τους ευγενείς και την Τρίτη Τάξη. Η Τρίτη Τάξη περιελάμβανε τη νέα αστική τάξη, η οποία εκπροσωπείτο από τους καπιταλιστές εμπόρους, τους επαγγελματίες, τους εργάτες και τους ακτήμονες. Τα συμφέροντα της Τρίτης Τάξης δεν ικανοποιούντο αποτελεσματικά εξαιτίας των παγιωμένων συμφερόντων των άλλων προνομιούχων τάξεων, του κλήρου και των ευγενών, οι οποίοι επεδίωκαν τη διαίωνιση των προνομίων σε βάρος της εξέλιξης των μεσαίων και χαμηλότερων κοινωνικών τάξεων. Συγκεκριμένα, η Τρίτη Τάξη εξέφραζε έντονες δυσαρέσκειες σε βάρος της διακυβέρνησης της απόλυτης μοναρχίας και ειδικότερα σε βάρος των προνομίων, τα οποία απολάμβαναν οι προνομιούχες τάξεις σε βάρος της δικής της εξέλιξης και επιζητούσε έντονα την ικανοποίηση μιας σειράς συμφερόντων, στην οποία ενσωματώνονταν η δίκαιη κοινοβουλευτική εκπροσώπηση, η ελεύθερη επιχειρηματική δραστηριότητά τους, η καταπολέμηση των κοινωνικών ανισοτήτων, οι οποίες δεν επέτρεπαν την κοινωνική και

οικονομική εξέλιξη όλων των πολιτών και τελικά ο εκσυγχρονισμός της δημόσιας διοίκησης και μια δικαιότερη φορολογία⁹.

Εκείνη την περίοδο, τον 18^ο αιώνα, η Γαλλία είχε περιέλθει σε μια κρίσιμη οικονομική κατάσταση εξαιτίας των οικονομικών βαρών, τα οποία είχαν προκαλέσει οι αγγλογαλλικοί πόλεμοι. Ως συνέπεια αυτών, η μοναρχία είχε αποφασίσει οικονομικές περικοπές και αυξήσεις φόρων σε βάρος της Τρίτης Τάξης, γεγονός το οποίο επιβάρυνε την οικονομική κατάσταση της γαλλικής κοινωνίας και διαμόρφωνε αντιδράσεις σε βάρος της απόλυτης μοναρχίας.

Η κορύφωση της αντίδρασης πραγματοποιήθηκε λίγο αργότερα, όταν ο απόλυτος μονάρχης, τον Μάιο του 1789, συγκάλεσε τη συνέλευση των τάξεων για να ζητήσει την ψήφιση των φορολογικών αυξήσεων, τις οποίες θα επωμίζονταν τα μέλη της Τρίτης Τάξης. Στο άκουσμα των νέων φορολογικών αυξήσεων, η Τρίτη Τάξη αντέδρασε έντονα. Τα μέλη της Τρίτης Τάξης επαναστάτησαν και άμεσα αυτοανακηρύχθηκαν σε Εθνική Συνέλευση. Με τη συγκρότησή τους σε ένα ενιαίο σώμα, την Εθνική Συνέλευση, απαίτησαν την κατάρτιση ενός Συντάγματος, ώστε η απόλυτη μοναρχία να μετατραπεί σε συνταγματική μοναρχία. Στις 14 Ιουλίου του 1789, οι επαναστάτες κατέλαβαν την Βαστίλη, την κρατική φυλακή και υποχρέωσαν τον μονάρχη σε υποχώρηση¹⁰. Η Εθνική Συνέλευση μετατράπηκε σε Συντακτική και στις 26 Αυγούστου του 1789 συντάχθηκε η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη, το περιεχόμενο της οποίας αντανάκλούσε τα αιτήματα της επανάστασης. Η Διακήρυξη αντανάκλούσε τις ιδέες του Διαφωτισμού. Ειδικότερα, όριζε ότι οι άνθρωποι γεννιούνται ίσοι και είναι ίσοι απέναντι στον νόμο, ότι ο νόμος είναι ίδιος για όλους, ότι το άτομο είναι ελεύθερο να εκφράζει την σκέψη του, ότι η φυσική και πνευματική ανάπτυξη των ανθρώπων πρέπει να είναι ανεμπόδιστη, καθώς και ότι όλοι μπορούν να έχουν πρόσβαση σε κάθε επάγγελμα και σε κάθε δημόσιο αξίωμα, χωρίς καμία προκατάληψη αναφορικά με την καταγωγή τους. Στη Διακήρυξη, επίσης, οριζόταν ότι κανένας δεν πρέπει να διώκεται για τις πεποιθήσεις του, καθώς και ότι η εκδήλωση των πεποιθήσεων δε θα πρέπει να διαταράσσει την ευταξία.

⁹ E. J. Hobsbawm, *Η Εποχή των Επανάστασεων 1789-1848*, εκδ. Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 2015, σελ. 87-88.

¹⁰ P. Kropotkin, *Η Μεγάλη Γαλλική Επανάσταση*, εκδ. Κουκίδα, Αθήνα, 2015.

Επιπρόσθετα, στη Διακήρυξη περιγραφόταν ο ρόλος του κράτους και συγκεκριμένα ότι αυτό πρέπει να διασφαλίζει την απρόσκοπτη απόλαυση των δικαιωμάτων σε όλους τους πολίτες, ενώ επίσης ότι δεν μπορεί να γίνεται σύλληψη και φυλάκιση χωρίς ένταλμα. Επιπλέον, με τη Διακήρυξη αυτή ορίστηκε ότι η αντίσταση στην καταπίεση είναι νόμιμη¹¹.

Το 1791 καταρτίστηκε το πρώτο γαλλικό Σύνταγμα. Με το σύνταγμα αυτό το πολίτευμα στη Γαλλία μετατράπηκε σε συνταγματική μοναρχία και καταργήθηκε η «ελέω Θεού μοναρχία». Ο μονάρχης πλέον έπρεπε να υπακούει στους νόμους του συντάγματος, όριζε την κυβέρνηση, η οποία όμως πλέον θα αναφερόταν στη Νομοθετική Συνέλευση.

Η επίδραση του φιλελευθερισμού στη διαμόρφωση της Διακήρυξης, αλλά και της εγκαθίδρυσης ενός νέου πολιτεύματος, της συνταγματικής μοναρχίας στη Γαλλία υπήρξε καταλυτική και συνέβαλε στο να καταστεί η ασφάλεια και η ευημερία του ατόμου και της κοινωνίας προϋποθέσεις της ομαλής λειτουργίας του σύγχρονου κόσμου.

Στη συνέχεια θα αναπτύξουμε συνοπτικά τις πολιτικές ομάδες, οι οποίες διαμορφώθηκαν ως αντίδραση στο ξέσπασμα της Γαλλικής Επανάστασης. Τα διακριτικά ιδεολογικά χαρακτηριστικά των πολιτικών αυτών ομάδων, στη συνέχεια, στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, εξελίχθηκαν στους διακριτούς αξιακούς κώδικες των σύγχρονων φιλελεύθερων, συντηρητικών και σοσιαλιστικών πολιτικών κομμάτων.

Ειδικότερα, κατά τη διάρκεια της Γαλλικής Επανάστασης, έως το 1792, το μεγαλύτερο μέρος της επαναστατημένης μεσαίας τάξης ήταν οι Γιρονδίνοι, μια ομάδα μετριοπαθών αστών, εμπόρων και καπιταλιστών, οι οποίοι επεδίωξαν την εφαρμογή μιας φιλελεύθερης οικονομικής πολιτικής. Οι Γιρονδίνοι ανέλαβαν τη διακυβέρνηση στη διάρκεια της πρώτης φάσης της Επανάστασης. Ανάμεσα στις επιμέρους πολιτικές, τις οποίες επιδίωξαν, οι Γιρονδίνοι προχώρησαν στην περίφραξη της αγροτικής γης, διαμορφώνοντας τα όρια της ιδιοκτησίας, ενώ

¹¹ E. J. Hobsbawm, *Η Εποχή των Επανάστασεων 1789-1848*, εκδ. Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 2015, σελ. 87-90.

εκκλησιαστικά, αγροτικά εδάφη μεταβιβάστηκαν προς το κράτος, γεγονός το οποίο αποδυνάμωσε οικονομικά τον κλήρο.

Στη συνέχεια, οι Γιρονδίνοι αποφάσισαν την απαγόρευση της συνδικαλιστικής δράσης, ενώ απαγορεύτηκαν οι συντεχνίες και τα σωματεία για τους βιοτέχνες¹². Οι Γιρονδίνοι είχαν διατηρήσει μια μετριοπαθή στάση απέναντι στη μοναρχία. Ειδικότερα, είχαν αναλάβει να εφαρμόσουν το Σύνταγμα του 1791, το οποίο δεν αποκήρυξε τη μοναρχία, αλλά αποσκοπούσε στη θέσπιση της συνταγματικής μοναρχίας.

Το γεγονός, ωστόσο, ότι οι Γιρονδίνοι επιζητούσαν μια ενδιάμεση λύση ανάμεσα στην Επανάσταση και την αντεπανάσταση, καθώς και το γεγονός ότι έως το 1792, η Επανάσταση δεν είχε γενικευθεί σε όλη τη Γαλλία, προκάλεσε την αντίδραση μιας ριζοσπαστικότερης ομάδας, αυτής των Ιακωβίνων. Συγκεκριμένα, τον Αύγουστο του 1792 ξεκίνησε η επόμενη φάση της Επανάστασης, με πρωταγωνιστές τους Ιακωβίνους, οι οποίοι κατέλαβαν βίαια την εξουσία από τους Γιρονδίνους.

Οι Ιακωβίνοι επεδίωκαν την κατάργηση της μοναρχίας στη Γαλλία, καθώς και την επέκταση της επανάστασης σε όλη την Ευρώπη με σκοπό την κατάργηση των μοναρχιών. Η στρατηγική της γενικευμένης επανάστασης και εκτός των ορίων της Γαλλίας υποκινήθηκε από τον φόβο των Ιακωβίνων ότι οι υποστηρικτές της μοναρχίας άλλων ευρωπαϊκών κρατών θα συνέδραμαν στην αντεπανάσταση στη Γαλλία. Το 1792, οι Ιακωβίνοι εξαπέλυσαν σφοδρή επίθεση ενάντια στους μετριοπαθείς φιλελεύθερους Γιρονδίνους.

Η περίοδος από το 1792 έως το 1794, κατά την οποία η επιρροή της ηγετικής φυσιογνωμίας του Μαξιμιλιανού Ροβεσπιέρου ήταν έντονη, χαρακτηρίστηκε ως περίοδος Τρομοκρατίας. Οι Ιακωβίνοι δίκάζαν και οδηγούσαν στη γκιλοτίνα όσους οι ίδιοι πίστευαν ότι ήταν αντίθετοι με την επαναστατική τους ατζέντα. Μάλιστα, στη γκιλοτίνα οδηγήθηκαν ακόμη και εκείνοι οι οποίοι, μολονότι δεν αποτελούσαν υποστηρικτές της απόλυτης μοναρχίας, δεν αποδέχονταν τη βία και την

¹² E. J. Hobsbawm, *Η Εποχή των Επανάστασεων 1789-1848*, εκδ. Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 2015, σελ. 100-103.

τρομοκρατία ως λύσεις. Στις υποτυπώδεις μάλιστα δίκες, οι οποίες διεξάγονταν πριν την εκτέλεση, είχε αφαιρεθεί από τον κατηγορούμενο το δικαίωμα της υπεράσπισης. Στη γκιλοτίνα οδηγήθηκαν ο Λουδοβίκος ΙΣΤ' και η σύζυγός του Μαρία-Αντουανέτα.

Ωστόσο, το 1794, υπό το κλίμα του τρόμου το οποίο είχε επικρατήσει, με σκοπό να αντιμετωπιστεί η διατάραξη της κοινωνικής συνοχής της γαλλικής κοινωνίας, υποκινήθηκε πραξικόπημα από μια μερίδα Ιακωβίνων σε βάρος του Ροβεσπιέρου. Ο Ροβεσπιέρος συνελήφθη και εκτελέστηκε.

Στην αιχμή του δόρατος των πολεμικών εχθροπραξιών, στο πλευρό των Ιακωβίνων είχαν τοποθετηθεί οι φτωχότερες εισοδηματικά τάξεις, οι χαρακτηριζόμενοι και ως «αβράκωτοι (sans culottes)». Το κίνημα αυτό περιελάμβανε τους εργάτες και τους μικροτεχνίτες, κυρίως των πόλεων, οι οποίοι διεκδικούσαν τη διασφάλιση της προστασίας της μικρής ιδιοκτησίας, καλύτερες συνθήκες εργασίας, αύξηση των ημερομισθίων, κοινωνική ασφάλιση για τους αδύναμους οικονομικά πολίτες, την οποία θα εγγυάτο το κράτος, την κατάργηση της μοναρχίας και τη θεμελίωση της κοινωνικής ισότητας¹³. Συνδεδειγμένο στοιχείο του συνασπισμού των Ιακωβίνων και των αβράκωτων ήταν ο κοινός πολιτικός στόχος, η κατάργηση της μοναρχίας και η υλοποίηση μιας ευρείας κοινωνικής μεταρρύθμισης, η οποία θα αναγνώριζε πρωτίστως το δικαίωμα στην ισότητα.

Η συμμαχία των Ιακωβίνων και των «αβράκωτων» οδήγησε στην υλοποίηση των αιτημάτων των δυο κοινωνικών τάξεων. Συγκεκριμένα, υπό την εξουσία των Ιακωβίνων, αναδιοργανώθηκε ο στρατός μέσω της εκκαθάρισης από παλαιότερα στελέχη, κρατικοποιήθηκε η εκκλησιαστική περιουσία και επιδιώχθηκε η αποχριστιανοποίηση της Γαλλίας. Ταυτόχρονα θεσπίστηκε ένα νέο Σύνταγμα, το οποίο αναγνώριζε το καθολικό δικαίωμα ψήφου, το δικαίωμα στην εξέγερση, στην εργασία και μάλιστα υπογραμμιζόταν ότι οι κυβερνήσεις θα έπρεπε να είχαν την ευθύνη για την κατάκτηση της ευτυχίας των πολιτών.

¹³ E. J. Hobsbawm, *Η Εποχή των Επανάστασεων 1789-1848*, εκδ. Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 2015, σελ. 98.

Παράλληλα, σε επίπεδο οικονομικής πολιτικής, δόθηκε η ευκαιρία στις χαμηλότερες οικονομικά τάξεις να αγοράσουν με ελάχιστα χρήματα γεωργικές εκτάσεις, διαμορφώνοντας με αυτό τον τρόπο, σταδιακά, μια μικρομεσαία αστική τάξη, η οποία αποτελείτο από αγρότες, μικροτεχνίτες και καταστηματαρχες. Επιπλέον, οι Ιακωβίνοι προχώρησαν στην κατάργηση της δουλείας στις γαλλικές αποικίες¹⁴.

Η Γαλλική Επανάσταση έλαβε τέλος όταν το 1804 ο Ιακωβίνος Ναπολέων Βοναπάρτης, ο οποίος είχε αποκτήσει κύρος εξαιτίας των πολεμικών του ικανοτήτων και των νικών, τις οποίες είχε σημειώσει με τον επαναστατικό στρατό των Ιακωβίνων σε ολόκληρη την Ευρώπη, ανακηρύχθηκε ως αυτοκράτορας των Γάλλων. Η αυτοκρατορία του Ναπολέοντα διήρκησε έως το 1815, όταν διακρατικοί ευρωπαϊκοί συνασπισμοί, των Βρετανών, Πρώσων, Ρώσων, Αυστριακών και Ρώσων, θέλοντας να ανατρέψουν τη γεωγραφική επέκταση της γαλλικής αυτοκρατορίας, αντιμετώπισαν αποφασιστικά τον γαλλικό στρατό και τον ίδιο τον Ναπολέοντα στη μάχη της Λειψίας, τον Οκτώβριο του 1813. Ο Ναπολέων νικήθηκε οριστικά τον Ιούνιο του 1815 στη μάχη του Βατερλό.

Μετά την ήττα του Ναπολέοντα, στην Ευρώπη πραγματοποιήθηκε η Παλινόρθωση των μοναρχικών καθεστώτων. Ωστόσο, τα πολιτικά ιδεώδη της Γαλλικής Επανάστασης παρέμεναν ζωντανά ανάμεσα στην αστική τάξη. Συγκεκριμένα, ένα μέρος της αστικής τάξης συνέχιζε να υποστηρίζει τα ιδεώδη της Γαλλικής Επανάστασης και από το 1820 ξέσπασαν νέες επαναστάσεις ενάντια στην απολυταρχία σε ολόκληρη την Ευρώπη. Αρχικά, οι επαναστάσεις ξέσπασαν περί το 1820 στη Μεσόγειο και συγκεκριμένα στην Ισπανία, στην Ελλάδα, καθώς και στην ισπανική Λατινική Αμερική. Ωστόσο, από το 1830 έως το 1848, επαναστατικά κινήματα ενάντια στο καθεστώς της απόλυτης μοναρχίας ξέσπασαν σε όλη την Ευρώπη. Από το 1850 και μετά, η απόλυτη μοναρχία είχε ηττηθεί και νέα κοινοβουλευτικά συστήματα άρχισαν να διαμορφώνονται και να ασκούν τη διακυβέρνηση στις ευρωπαϊκές χώρες.

¹⁴ Ε. J. Hobsbawm, *Η Εποχή των Επαναστάσεων 1789-1848*, εκδ. Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 2015, σελ. 108.

Ως προς τις πολιτικές ιδέες των επαναστατών του 19^{ου} αιώνα, διαπιστώθηκε η ταύτισή τους με τις επαναστατικές ιδέες των αστών της Γαλλικής Επανάστασης. Ειδικότερα, η στάση, η οποία είχε αναπτυχθεί από διάφορα πολιτικά και κοινωνικά στρώματα απέναντι στη Γαλλική Επανάσταση στις ευρωπαϊκές κοινωνίες, είχε οδηγήσει στη διαμόρφωση διακριτών ιδεολογικών θέσεων και αντίστοιχα διακριτών πολιτικών ομάδων.

Αρχικά, η εναντίωση σε βάρος της Παλινόρθωσης, σύμφωνα με τον Χομπσμπάουμ, χαρακτήριζε τη λεγόμενη σοσιαλιστική ομάδα, η οποία περιελάμβανε τα φτωχότερα εργατικά στρώματα. Επιπρόσθετα, εναντίωση σε βάρος της Παλινόρθωσης εκφραζόταν και από τη λεγόμενη ριζοσπαστική δημοκρατική ομάδα, η οποία χαρακτήριζε τα χαμηλά και μεσαία εισοδηματικά στρώματα, ενώ τέλος, εναντίωση σε βάρος της Παλινόρθωσης εκφραζόταν και από τη λεγόμενη μετριοπαθή φιλελεύθερη ομάδα, η οποία περιελάμβανε τα ανώτερα, μεσαία στρώματα.

Ειδικότερα, η σοσιαλιστική τάση εξέφραζε τις θέσεις, τις οποίες είχαν υιοθετήσει μια πλευρά των Ιακωβίνων και οι αβράκωτοι κατά τη Γαλλική Επανάσταση. Ειδικότερα, οι εκπρόσωποι της τάσης αυτής καταφέρονταν με μίσος σε βάρος των ευγενών, ενώ στο πλαίσιο της οικονομικής πολιτικής υποστήριζαν τις εθνικοποιήσεις, την οικονομική αποδυνάμωση των μεσαίων και ανώτερων εισοδηματικών στρωμάτων και την απαγόρευση της ατομικής ιδιοκτησίας. Ανάμεσα στους υποστηρικτές των θέσεων αυτών, ιδιαίτερα σημαντική επιρροή άσκησε το 1848, το έργο του φιλοσόφου Καρλ Μαρξ «Κομμουνιστικό Μανιφέστο», με το οποίο υποστηρίχθηκε ο επαναστατικός σοσιαλισμός και συγκεκριμένα η επανάσταση των λαϊκών, εργατικών τάξεων, σε βάρος του ιδιωτικού κεφαλαίου, με σκοπό την κατάκτηση της εξουσίας.

Στη συνέχεια, η ριζοσπαστική δημοκρατική τάση ταυτιζόταν με τις ιδέες των Ιακωβίνων αναφορικά με την ανάγκη της θέσπισης της αβασίλευτης δημοκρατίας, καθώς και με την προώθηση κοινωνικών μεταρρυθμίσεων για τη διασφάλιση των φτωχότερων κοινωνικών στρωμάτων. Ταυτόχρονα, ωστόσο, η ριζοσπαστική

δημοκρατική τάση δεν υιοθετούσε τις ακρότητες και το μίσος σε βάρος των ευγενών και των πλουσίων αστών της εποχής¹⁵.

Τη μετριοπαθή φιλελεύθερη στάση, τέλος, είχε υιοθετήσει εκείνη η πλευρά της επαναστατικής αστικής τάξης, η οποία από το 1792 είχε απορρίψει τις πολιτικές θέσεις των Ιακωβίνων. Συγκεκριμένα, τη μετριοπαθή στάση εξέφραζαν όσοι διέβλεπαν με επιφυλακτικότητα έως και αμφισβητούσαν την ορθότητα των πράξεων των Ιακωβίνων, οι οποίες είχαν οδηγήσει στις ακρότητες, τις οποίες περιγράψαμε. Σε επίπεδο πολιτικών θέσεων, το συγκεκριμένο κομμάτι της αστικής τάξης δεν είχε υιοθετήσει τα αιτήματα της αβασίλευτης δημοκρατίας και των κοινωνικών μεταρρυθμίσεων. Ειδικότερα, οι μετριοπαθείς φιλελεύθεροι υποστήριζαν τη συνταγματική μοναρχία και την κατάρτιση ενός Συντάγματος, με το οποίο θα αναγνωρίζονταν πολιτικά δικαιώματα, στα πρότυπα του Συντάγματος του 1791. Ανάμεσα στα πολιτικά αυτά δικαιώματα βρισκόταν η αναγνώριση του δικαιώματος ψήφου σε έναν μεγαλύτερο αριθμό ανδρών, με ιδιοκτησία. Παράλληλα, η μετριοπαθής φιλελεύθερη τάση υποστήριζε μια ακραιφνώς φιλελεύθερη οικονομική πολιτική.

Η αντιπολίτευση σε βάρος της Γαλλικής Επανάστασης εκφραζόταν από τη συντηρητική τάση, την οποία θα αναπτύξουμε στην επόμενη υπό-ενότητα.

1.2. Η διαμόρφωση του συντηρητισμού

Ταυτόχρονα με την πολυμερή, όπως περιγράφηκε, αντιπολίτευση σε βάρος της Παλινόρθωσης, κατά τη Γαλλική Επανάσταση, έως τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, είχε διαμορφωθεί και η υποστηρικτική, υπέρ της Παλινόρθωσης της απόλυτης μοναρχίας, ομάδα. Συγκεκριμένα, βασικοί υποστηρικτές της Παλινόρθωσης, μετά την πτώση του Ναπολέοντα, ήταν ένα μέρος των ευγενών, καθώς και ένα μέρος του κλήρου, οι οποίοι επιθυμούσαν την επιστροφή της πολιτικής και κοινωνικής ιεραρχίας, στα προεπαναστατικά πρότυπα. Υποστηρικτικό, υπέρ της Παλινόρθωσης, επιπλέον υπήρξε ένα μέρος των μετριοπαθών φιλελευθέρων, οι

¹⁵ Ε. J. Hobsbawm, *Η Εποχή των Επανάστασεων 1789-1848*, εκδ. Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 2015, σελ. 168-169.

οποίοι, ενώ στην αρχή υποστήριζαν τη Γαλλική Επανάσταση και την εγκαθίδρυση της συνταγματικής μοναρχίας, οι ακρότητες των Ιακωβίνων και η προοπτική της τελικής επικράτησης και εδραίωσής τους, τους οδήγησαν να υποστηρίξουν το μοναρχικό καθεστώς και να ταυτιστούν με τη θέση ότι το παλαιότερο καθεστώς ήταν καλύτερο σε σύγκριση με τη νέα κατάσταση. Η στάση αυτή των μετριοπαθών φιλελευθέρων αποτέλεσε μια χαρακτηριστική θέση, η οποία διέπνεε τον συντηρητισμό: ότι δηλαδή δεν ήταν η ελευθερία το αγαθό, σε βάρος του οποίου πολεμούσαν οι υποστηρικτές της απόλυτης μοναρχίας, αλλά η απειλή της επέκτασής της και τελικά η πλήρης ανατροπή των προηγούμενων πολιτικών και κοινωνικών συσχετισμών¹⁶. Η παραπάνω θέση είναι ενδεικτική του συντηρητικού ρεύματος του 18^{ου} αιώνα, καθώς καθρέφτιζε το αξιακό σύστημα των συντηρητικών.

Συγκεκριμένα, ο πυρήνας του αξιακού συστήματος της συντηρητικής σκέψης περιγράφηκε από τον Άγγλο φιλόσοφο και πολιτικό Έντμουντ Μπερκ στο έργο του, «Στοχασμοί Για την Επανάσταση στη Γαλλία», τον 18^ο αιώνα¹⁷. Ο Έντμουντ Μπερκ στο συγκεκριμένο δοκίμιο παρέθεσε μια σειρά επιχειρημάτων, με τα οποία εξηγούσε τη συλλογιστική της θέσης του σε βάρος της Γαλλικής Επανάστασης.

Η βασική θέση του συντηρητικού ρεύματος, γύρω από την οποία διαμορφώθηκε το σύνολο των συντηρητικών πολιτικών ιδεών του 18^{ου} αιώνα, αφορούσε την ανάγκη διατήρησης της πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής συνέχειας. Η σκέψη ότι οι θεσμοί, καθώς και μια δεδομένη οικονομική και κοινωνική ιεραρχία, εδραιωμένη σε παγιωμένες οικονομικές και κοινωνικές τάξεις, είχαν διασωθεί στο πέρασμα των αιώνων, ενίσχυε την πεποίθηση των συντηρητικών ότι ο δεδομένος, αυτός, τρόπος οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης ήταν ο σωστός. Η ιστορία συνιστούσε την κυρίαρχη νομιμοποιητική αρχή της εξέλιξης.

Για τη διασφάλιση της συνέχειας, ως πυλώνες χαρακτηρίζονταν η απόλυτη μοναρχία, η εκκλησία και η οικογένεια, καθώς και η διατήρηση της οικονομικής

¹⁶ C. Robin, *The Reactionary Mind*, Oxford University Press, Oxford, 2011, p. 8.

¹⁷ E. Burke, *Στοχασμοί Για την Επανάσταση στη Γαλλία*, μτφρ-επιμ. Χ. Γρηγορίου, εκδ. Σαββάλα, Αθήνα, 2010.

και κοινωνικής ιεραρχίας, όπως αυτή είχε διαμορφωθεί μέσα από δεκαετίες χρόνων.

Αναφορικά με το ζήτημα της αλλαγής, ειδικότερα σύμφωνα με τον Μπερκ, κάθε πολιτική αρχή θα έπρεπε να κατανοεί ότι η μεταρρύθμιση δε θα έπρεπε να λειτουργεί ως δραματική, ριζική αλλαγή. Ταυτόχρονα οι χώρες δε θα έπρεπε να λειτουργούν μέσα σε ένα πλαίσιο συντήρησης, στο οποίο καμία αλλαγή δε θα μπορούσε να συμβεί. Η πολιτική θα έπρεπε να αναγνωρίζει την ανάγκη αλλαγής και να επιδιώκει την αλλαγή αυτή, χωρίς ωστόσο να αυτή να λειτουργεί ως απειλή σε βάρος της συνέχειας¹⁸.

Κομβικής σημασίας, επιπλέον, αναφορικά με την επεξήγηση της ανάγκης για συνέχεια του status quo, ήταν η σκέψη των συντηρητικών ότι οι θεσμοί και τα έθιμα είχαν διαμορφωθεί από τον Θεό. Η πίστη αυτή, σε συνδυασμό με τη βαθιά επιρροή, την οποία η χριστιανική πίστη ασκούσε στην κοσμοθεωρία τους, οδηγούσαν στο συμπέρασμα ότι οι ίδιοι οι άνθρωποι δε θα μπορούσαν να επιτρέψουν και να αποδεχθούν την αλλαγή. Η πίστη της συνδρομής του Θεού υπήρξε καταλυτική στη διαμόρφωση της σύγχρονης συντηρητικής σκέψης¹⁹.

Η αποδοχή της θέσης ότι ο Θεός βρισκόταν πίσω από την εξέλιξη και την προοπτική της εξέλιξης του ατόμου και της ιστορίας βασιζόταν ειδικότερα στη σκέψη των συντηρητικών ότι ο άνθρωπος ήταν αδύναμος και ατελής και επομένως δεν ήταν σε θέση να καθορίσει το μέλλον του. Η σκέψη αναφορικά με το μέλλον, συνεπώς, βασιζόταν στην πίστη της φανέρωσης και εμπλοκής μιας ανώτερης δύναμης, θεϊκής. Η εξέλιξη θα πραγματοποιείτο όπως ο Θεός θα αποφάσιζε. Προς αυτήν την κατεύθυνση, οι συντηρητικοί πίστευαν ότι η επίτευξη της ευτυχίας και της ευημερίας δε θα μπορούσε να αποτελεί μια αποκλειστικά ανθρώπινη κατάκτηση, καθώς ο άνθρωπος μόνος του δεν είχε τις δυνάμεις για να το καταφέρει.

¹⁸ E. Burke, *Στοχασμοί Για την Επανάσταση στη Γαλλία*, μτφρ-επιμ. Χ. Γρηγορίου, εκδ. Σαββάλα, Αθήνα, 2010, σελ. 207.

¹⁹ L. Dohn και C. Fritzsche, *Φιλελευθερισμός Συντηρητισμός*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2010.

Οι αδυναμίες, επιπλέον, του ανθρώπου διαμόρφωναν την ανάγκη του, να ανήκει σε κοινωνικά σύνολα. Επρόκειτο για μια εγγενή ανάγκη του ανθρώπου να ανήκει σε ένα κοινωνικό σύνολο, ώστε μέσα σε προστατευτικά πλαίσια να αντιμετωπίζονταν με αποτελεσματικότητα οι φόβοι και η ατολμία του. Υπό την έννοια του κοινωνικού συνόλου, αναφέρονταν η οικογένεια, το εργασιακό περιβάλλον, η κοινότητα, η εκκλησία και η πατρίδα. Εκτός του κοινωνικού συνόλου, για τους συντηρητικούς, ο άνθρωπος θα ένιωθε αδύναμος. Για τους συντηρητικούς, η συμπόρευση μέσα σε ένα κοινωνικό σύνολο και οι αναγκαίοι συμβιβασμοί, τους οποίους η ομαλή συμπόρευση θα συνεπαγόταν, θεωρείτο συμφερότερη για τον άνθρωπο σε σχέση με τον φόβο, τον οποίο θα ένιωθε έξω από την κοινωνική ομάδα. Εντός του κοινωνικού συνόλου, ο άνθρωπος, με βάση τη συντηρητική σκέψη, θα μπορούσε να πετύχει περισσότερα.

Επιπρόσθετα, η συντηρητική σκέψη ότι υπήρχε μια δεδομένη οικονομική και κοινωνική ιεραρχία, βασιζόμενη σε τάξεις, από τις οποίες οι άνθρωποι δεν μπορούσαν να διαφύγουν και συνεπώς να αποκτήσουν περισσότερη μόρφωση, ιδιοκτησία και εξουσία, βασιζόταν στην εγγενή αμφισβήτηση των συντηρητικών περί της ύπαρξης συνθηκών ισότητας. Η μη κοινωνική ισότητα διαμορφωνόταν ως αποτέλεσμα της παγιωμένης οικονομικής ανισότητας. Συγκεκριμένα, οι συντηρητικοί πίστευαν ότι η ανισότητα του πλούτου ανάμεσα στις διάφορες κοινωνικές ομάδες οδηγούσε σε άνισες κοινωνικές τάξεις και στη διαφοροποίηση των κοινωνικών ευθυνών, τις οποίες κάθε τάξη επωμιζόταν. Οι ανώτερες εισοδηματικά τάξεις είχαν την ευθύνη της ζήτησης εργασίας, παροχής υπηρεσιών, μισθών και ασφάλειας, με αποτέλεσμα τελικά να τοποθετούνται υψηλότερα στην κοινωνική ιεραρχία, με βάση τη συντηρητική σκέψη. Οι χαμηλότερες εισοδηματικά τάξεις δεν επωμιζόταν αντίστοιχη ευθύνη, γι' αυτό και κατατάσσονταν χαμηλότερα στην κοινωνική ιεραρχία. Καθώς οποιαδήποτε αλλαγή στην οικονομική κατάσταση των πολιτών, των χαμηλότερων στρωμάτων, θα προϋπέθετε την επανάσταση, την οποία απέτρεπαν οι συντηρητικοί, η κοινωνική ισότητα δεν μπορούσε να διαμορφωθεί, σύμφωνα με τη σκέψη των συντηρητικών.

Στον πυρήνα της συντηρητικής σκέψης αναγνωριζόταν η ανάγκη του ατόμου να κατέχει ιδιοκτησία. Ειδικότερα, η ανάγκη για ασφάλεια οδηγούσε τους ανθρώπους

στην απόκτηση της ιδιοκτησίας. Η ιδιοκτησία, είτε η απόκτηση ενός σπιτιού και υλικών αγαθών, είτε οι αποταμιεύσεις, διαμόρφωναν, για τους συντηρητικούς, την αίσθηση της οικονομικής ασφάλειας απέναντι σε μια δύσκολη συνθήκη, η οποία θα μπορούσε να εμφανιστεί στη ζωή ενός ανθρώπου. Παράλληλα, η απόκτηση ιδιοκτησίας από έναν άνθρωπο θεωρήθηκε ότι θα μπορούσε να οδηγήσει στην ανάπτυξη των συναισθημάτων ευθύνης και σεβασμού ως προς την παρουσία των υπόλοιπων πολιτών. Το γεγονός αυτό για τους συντηρητικούς ήταν κρίσιμο στην κατεύθυνση της διαφύλαξης της ευταξίας^{20 21}. Ωστόσο, σύμφωνα με τη συντηρητική σκέψη του 18^{ου} αιώνα, η αναδιανομή των εκκλησιαστικών και αριστοκρατικών γαιών κατά τη Γαλλική Επανάσταση, είτε σε οικονομικές ομάδες, οι οποίες ήδη διέθεταν ατομική ιδιοκτησία, είτε σε χαμηλά εισοδηματικά στρώματα, τα οποία δε διέθεταν ατομική ιδιοκτησία, επρόκειτο για λάθος, το οποίο διατάρασσε την οικονομική και κοινωνική ιεραρχία.

Οι συντηρητικοί του 18^{ου} αιώνα δεν υιοθέτησαν τη φιλελεύθερη άποψη, της απόλυτης ελευθερίας, καθώς η συνθήκη αυτή θα οδηγούσε σε μια ατομικιστική κοινωνία, στην οποία τα άτομα θα λειτουργούσαν χωρίς να ενδιαφέρονται για την ευημερία και την τάξη στο κοινωνικό σύνολο, ενώ επιπλέον δε θα μπορούσαν να κατακτήσουν την ευτυχία, καθώς θα βρίσκονταν εκτός του αναγκαίου κοινωνικού συνόλου, το οποίο θα πρόσφερε την ασφάλεια, την προϋπόθεση δηλαδή της ευημερίας.

Η ανάγκη της διασφάλισης της ταξικότητας της κοινωνίας και η διατήρηση των συντηρητικών κανόνων επιφόρτιζαν την εξουσία με έναν κομβικό, παρεμβατικό ρόλο. Για τους συντηρητικούς, τελικά, επρόκειτο για μονόδρομο η οικοδόμηση ενός ισχυρού κράτους, υπό την ισχύ της απόλυτης μοναρχίας, ώστε να διασφαλίζεται η κοινωνική συνοχή, η οικονομική ισχύς και η έννομη τάξη²².

Μέσα από την καταγραφή των χαρακτηριστικών του συντηρητικού ρεύματος διαπιστώνεται η αντίθεση με τον αξιακό κώδικα του φιλελευθερισμού. Ενώ ο

²⁰ A. Heywood, *Πολιτικές Ιδεολογίες*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2007, σελ. 147.

²¹ E. J. Hobsbawm, *Η Εποχή των Επαναστάσεων 1789-1848*, εκδ. Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 2015, σελ. 350-351.

²² A. Heywood, *Πολιτικές Ιδεολογίες*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2007, σελ. 155-158.

φιλελευθερισμός προέτασσε την επιδίωξη της απόλυτης ελευθερίας, την ελεύθερη κοινωνική κίνηση, με σκοπό την κοινωνική ευημερία, ο συντηρητισμός, για την ανάγκη διατήρησης της κοινωνικής συνοχής, αγωνιζόταν για τη διατήρηση της κοινωνικής και οικονομικής ιεραρχίας. Επιπρόσθετα, ενώ σε επίπεδο άσκησης της πολιτειακής εξουσίας, ο φιλελευθερισμός προέτασσε την ανάγκη της δημοκρατίας και του κοινοβουλευτισμού, ο συντηρητισμός τον 18^ο αιώνα προέτασσε την ανάγκη της συγκεντρωτικής, απόλυτης μοναρχίας, ως εργαλείο αποτελεσματικού ελέγχου, άμεσης επιβολής της τάξης, στη βάση της σκέψης ότι οι απόλυτοι μονάρχες είχαν την ικανότητα να κατανοούν καλύτερα από τις αστικές και χαμηλότερες κοινωνικές τάξεις τους κινδύνους, αλλά και το εθνικό συμφέρον. Ενώ, σε επίπεδο οικονομικής πολιτικής, ο φιλελευθερισμός προέτασσε την επιδίωξη της απόλυτης ελευθερίας των δυνάμεων της αγοράς, ο συντηρητισμός επιδίωκε τη διατήρηση των οικονομικών συσχετισμών και αμφισβητούσε τα κίνητρα της αστικής τάξης στη Γαλλική Επανάσταση, χαρακτηρίζοντάς τα ως τυχοδιωκτικά²³.

Από τον 18^ο έως τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, ο φιλελευθερισμός και ο συντηρητισμός, συνεπώς, απέκλιναν σημαντικά σε επίπεδο ιδεών. Τον 19^ο και τον 20^ο αιώνα, ωστόσο, διαπιστώθηκε ιδεολογική σύγκλιση. Ειδικότερα, όπως διαπιστώσαμε στην προηγούμενη ενότητα, φιλελεύθεροι στοχαστές κατά τον 19^ο αιώνα εξέφραζαν ιδέες περί της αναγκαίας αναγνώρισης στο κράτος ενός ρόλου, στη βάση της άμβλυνσης των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων, με σκοπό τη διαμόρφωση ολοένα και περισσότερο συνθηκών ίσης εξέλιξης και ίσων ευκαιριών για τους ανθρώπους. Ταυτόχρονα, τα συντηρητικά κόμματα, στην προσπάθεια διεύρυνσης της εκλογικής συμμαχίας και αντιμετώπισης των κινδύνων της επανάστασης, οι οποίες κλόνιζαν την Ευρώπη καθ' όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα, προχώρησαν στην αναγνώριση οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων. Παράλληλα, οι επαναστάσεις του 19^{ου} αιώνα, οι οποίες υποκινήθηκαν από φιλελεύθερες και σοσιαλιστικές ιδέες, οδήγησαν σε γενικότερη αμφισβήτηση της αναγκαιότητας της απόλυτης μοναρχίας και σταδιακά, οι επαναστάσεις οδηγούσαν στην εγκαθίδρυση συνταγματικών μοναρχιών, σε κοινοβουλευτικά συστήματα και τελικά σε ελεύθερες εκλογές. Η πολιτειακή κατάσταση σε όλη την

²³ E. Burke, *Στοχασμοί Για την Επανάσταση στη Γαλλία*, μτφρ-επιμ. Χ. Γρηγορίου, εκδ. Σαββάλα, Αθήνα, 2010, σελ. 244-249.

Ευρώπη ανατράπηκε πλήρως με τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, οπότε οι παλαιές μεγάλες αυτοκρατορίες της Ευρώπης διαλύθηκαν και στη θέση τους διαμορφώθηκαν μικρότερα δημοκρατικά κράτη. Τα συντηρητικά πολιτικά κόμματα, τα οποία δημιουργήθηκαν σε όλη αυτήν την περίοδο, επιδίωξαν την υπηρέτηση της δημοκρατίας.

Ωστόσο, σε επίπεδο οικονομικής πολιτικής, τα συντηρητικά κόμματα στην Ευρώπη κατά τον 19^ο αιώνα δεν υιοθέτησαν τις οικονομικές ιδέες του κλασικού φιλελευθερισμού, αλλά ακολούθησαν έναν πατερναλιστικό οικονομικό δρόμο.

Ο συντηρητικός πατερναλισμός

Για τους συντηρητικούς, όπως περιγράψαμε, η σκέψη ότι η αδύναμη φύση των ανθρώπων αποτελούσε τροχοπέδη στη λήψη των κατάλληλων αποφάσεων οδηγούσε στην ανάγκη δημιουργίας ενός μεγάλου και ισχυρού κράτους. Υπό αυτή την έννοια ο συντηρητισμός συνδέθηκε με την έννοια του πατερναλισμού. Με τη χρήση του όρου πατερναλισμός εννοείται το σύνολο των πολιτικών, τις οποίες σχεδιάζει μια κυβέρνηση με σκοπό να υποστηρίξει την οικονομική και κοινωνική κατάσταση των πολιτών, βασιζόμενη στη σκέψη ότι στην πλειοψηφία τους οι πολίτες δεν είναι σε θέση να λαμβάνουν ορθολογικές αποφάσεις, οι οποίες μπορούν να μεγεθύνουν την ωφέλεια.

Συγκεκριμένα, η συμπεριφορική επιστήμη εξήγησε ότι σε αντίθεση με τη θεωρία της ορθολογικής επιλογής (Rational Choice Theory), σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος δραστηριοποιείται σε ένα περιβάλλον τέλει ανταγωνισμού και μπορεί να λαμβάνει το σύνολο της πληροφορίας, ώστε να μπορεί να επιλέγει την ορθολογικότερη επιλογή, στην πραγματικότητα ο άνθρωπος δε ζει σε συνθήκες τέλει ανταγωνισμού και δεν κατέχει το σύνολο της πληροφορίας (bounded rationality). Αυτό σημαίνει ότι οι επιλογές, στις οποίες προβαίνει, ενδεχομένως να μην οδηγούν στα καλύτερα δυνατά, για τον ίδιο, αποτελέσματα. Η σκέψη αυτή

είχε διαχρονικά ως αποτελέσματα την επέκταση του κράτους και τη διεύρυσή του στη ζωή των πολιτών²⁴.

Σκοπός των πατερναλιστικών πολιτικών αποτελούσε, δηλαδή, η διασφάλιση των κοινωνιών από την ανέχεια και την περιθωριοποίηση, γεγονός το οποίο σε επίπεδο οικονομικής πολιτικής μεταφράστηκε στην ανάληψη από το κράτος ενός ρόλου διαμεσολαβητή ή εγγυητή της ιδιωτικής οικονομίας.

Ανάμεσα στο σύνολο των πατερναλιστικών πολιτικών, διαχρονικά, περιλαμβάνονταν πολιτικές στην κατεύθυνση της διαμόρφωσης και της προσφοράς κοινωνικών υπηρεσιών, όπως για παράδειγμα οι πολιτικές πρόνοιας στους τομείς υγείας, εκπαίδευσης, κοινωνικής ασφάλισης και εργασίας. Ειδικότερα, σε επίπεδο οικονομικής πολιτικής, ο πατερναλισμός οδηγούσε στην άσκηση προστατευτικών πολιτικών, όπως η τιμολογιακή παρέμβαση, η παρέμβαση στον καθορισμό των μισθών και των εργασιακών σχέσεων, καθώς και οι επιδοτήσεις εργασίας, τις οποίες σχεδίαζαν οι κυβερνήσεις με σκοπό να υποστηρίξουν επιχειρήσεις και οργανισμούς στην ιδιωτική οικονομία.

Σε επίπεδο κοινωνικής πολιτικής, η πατερναλιστική σκέψη διαχρονικά αποσκοπούσε στην επέκταση του κράτους πρόνοιας, έως και την καθολική παροχή δωρεάν κοινωνικών υπηρεσιών. Η πατερναλιστική οικονομική πολιτική βρισκόταν σε αντίθεση με τη λειτουργία ενός οικονομικού συστήματος απόλυτης ελευθερίας²⁵.

Ιδιαίτερως χρήσιμη για την κατανόηση γενικότερα της πατερναλιστικής πρακτικής μιας κυβέρνησης αποτελεί μια σχετική διατύπωση των Νόρμαν και Γκάνες, στο βιβλίο τους «Compassionate Conservatism», με το οποίο επιδίωξαν να αναλύσουν την ενδιάμεση, ανάμεσα στην οικονομική θέση της Μάργκαρετ Θάτσερ και στη σοσιαλιστική οικονομική θέση, οικονομική στρατηγική, την οποία ακολούθησε ο Ντέιβιντ Κάμερον στη διάρκεια της θητείας του ως αρχηγός των

²⁴ K. Matthias and E.M. Sent, "A conceptual history of the emergence of bounded rationality", *History of Political Economy*, no.37, vol. 1, p. 27 – 59.

²⁵ S. Jordan, and N. McCarty, "Welfare and Paternalism", 2008, προσβάσιμο στο: <https://www.princeton.edu/rppe/speaker-series/speaker-series-2008-09/mccarty.pdf>.

Συντηρητικών, στη Μεγάλη Βρετανία. Οι Νόρμαν και Γκάνες, λοιπόν, έγραψαν ότι η πατερναλιστική πολιτική ή αλλιώς η επέκταση του κράτους μπορεί να συμβεί με δυο τρόπους: είτε δημοσιονομικά ή αλλιώς ποσοτικά, με την ολοένα και μεγαλύτερη είσπραξη φόρων από τους πολίτες, είτε ποιοτικά, με τη διείσδυση του κράτους μέσω ειδικών, για παράδειγμα, εισοδηματικών κριτηρίων στη ζωή μιας οικογένειας ή ενός ατόμου. Αναφορικά, με την ποιοτική διείσδυση, η οποία σύμφωνα με τους συγγραφείς είναι περισσότερο, ανάμεσα στις δυο περιπτώσεις, δύσκολο να μετρηθεί, μπορεί να καταγραφεί μέσα από τα εξειδικευμένα εισοδηματικά κριτήρια ή την απαίτηση από το κράτος να καταγράφονται ενδελεχώς τα έξοδα μιας οικογένειας ή ενός ατόμου, ώστε να αναγνωριστεί το δικαίωμα απολαβής ενός κοινωνικού επιδόματος ή να καθοριστεί το ύψος του επιδόματος αυτού²⁶.

Ο πατερναλισμός στη διάρκεια των αιώνων μετεξελίχθηκε, για τα δυτικά φιλελεύθερα συστήματα, από αυταρχικό σε ήπιο ή φιλελεύθερο πατερναλισμό. Η διαφορά ανάμεσα στις δυο διαστάσεις του πατερναλισμού ήταν ότι στη μεν πρώτη περίπτωση δεν επιδιωκόταν η συναίνεση, μέσω δημοκρατικών εκλογικών διαδικασιών, για την άσκηση μιας πατερναλιστικής πολιτικής, ενώ στη δεύτερη περίπτωση, η συναίνεση αποτελούσε προϋπόθεση για την άσκηση της πολιτικής αυτής. Ο ήπιος πατερναλισμός μάλιστα, από τη δεκαετία του 1970 και έπειτα, συνδέθηκε με τη συμπεριφορική επιστήμη, η οποία αποτελεί εκείνον τον επιστημονικό τομέα, ο οποίος βασίζεται στο πείραμα και συνδέεται με τις επιστήμες των οικονομικών και της ψυχολογίας. Στο πλαίσιο του πατερναλισμού, ο οποίος βασίστηκε στη συμπεριφορική επιστήμη, η θεωρία της ορθολογικής επιλογής απορρίπτεται, στη βάση της μη ύπαρξης ενός ορθολογικού δρώντος, δεδομένης της έλλειψης της τέλει και ολοκληρωμένης πληροφορίας. Συνεπώς, στο πλαίσιο του ήπιου αυτού πατερναλισμού, η κυβερνητική παρέμβαση θα μπορούσε να γίνει αποδεκτή από τις κοινωνίες, εφόσον μπορούσε να λύσει προβλήματα, τα οποία δυσχέραιναν τη ζωή τους²⁷.

²⁶ J. Norman, and J. Ganesh, *Compassionate Conservatism. What it is, Why we need it*, Policy Exchange, London, 2006, p. 9.

²⁷ C. Salvat, "Behavioral Paternalism", *Review of Economic Philosophy*, 2014, vol.15, no. 2, p.109-130.

Κομβικοί πολιτικοί δρώντες στη χάραξη ενός μοντέλου συντηρητικής πατερναλιστικής πολιτικής, στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, υπήρξαν ο Βρετανός πρωθυπουργός Μπέντζαμιν Ντισραέλι στην κυβέρνηση του Συντηρητικού Κόμματος και ο Καγκελάριος της Ενιαίας Γερμανικής Αυτοκρατορίας εκείνης της εποχής, Ότο φον Μπίσμαρκ.

Ειδικότερα, η αφετηρία, θα παρατηρούσε κανείς, για τη διαμόρφωση της συντηρητικής πατερναλιστικής πολιτικής στην Ευρώπη υπήρξε το 1868 στην Αγγλία, κατά τη δεύτερη θητεία του πρωθυπουργού και αρχηγού του Συντηρητικού Κόμματος, Μπέντζαμιν Ντισραέλι, η οποία διήρκησε από το 1874 έως το 1880. Συγκεκριμένα, ο Ντισραέλι πίστευε ότι η Βιομηχανική Επανάσταση έτεινε να διαμορφώνει «δυο έθνη» εντός της Αγγλίας, «τους πλούσιους και τους φτωχούς». Ανάμεσα στις δυο ομάδες είχαν διαμορφωθεί αισθήματα εχθρότητας, γεγονός το οποίο οδηγούσε τον Ντισραέλι να πιστεύει ότι η επανάσταση των εργατικών τάξεων αποτελούσε ένα πολύ πιθανό ενδεχόμενο. Συγκεκριμένα ο Ντισραέλι πίστευε ότι η εργατική τάξη, η οποία επιζητούσε καλύτερες εργασιακές συνθήκες και τη γενίκευση της ψήφου, θα επαναστατούσε έναντι των εργοδοτών, των επιχειρηματιών και των εύπορων αστών της εποχής, ακολουθώντας τα πρότυπα των επαναστάσεων, οι οποίες είχαν ξεσπάσει από το 1830 έως το 1848 στην κεντρική Ευρώπη.

Ο Ντισραέλι, για να αποτρέψει το ενδεχόμενο αυτό κατά τη διάρκεια της πρωθυπουργίας του, προχώρησε στη διαμόρφωση ενός νέου πολιτικού προγράμματος, με σύνθημα «Ένα Έθνος». Συγκεκριμένα, με το πρόγραμμα αυτό, ο Βρετανός Συντηρητικός πρωθυπουργός επεδίωκε τη διασφάλιση της κοινωνικής ειρήνης, ικανοποιώντας τα πολιτικά αιτήματα της εργατικής τάξης, προωθώντας πολιτικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις στην Αγγλία. Οι ιδέες του Ντισραέλι ονομάστηκαν «Συντηρητισμός ενός Έθνους (One-Nation Conservatism)» και αποτέλεσαν έκτοτε τη βασική ιδεολογία του Συντηρητικού Κόμματος της Αγγλίας²⁸.

²⁸ A. Heywood, *Πολιτικές Ιδεολογίες*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2007, σελ. 171-172.

Ειδικότερα, το 1867, επί πρωθυπουργίας του Ντισραέλι, θεσπίστηκε η Δεύτερη Μεταρρυθμιστική Πράξη, η οποία για πρώτη φορά αναγνώριζε το δικαίωμα ψήφου στην εργατική τάξη. Ουσιαστικά, διπλασιάστηκε ο αριθμός των πολιτών, οι οποίοι είχαν το δικαίωμα ψήφου, μολονότι το ποσοστό αυτό δεν ξεπερνούσε το 8% του συνολικού πληθυσμού. Ωστόσο, η πολιτική αυτή αποτέλεσε ένα κρίσιμο σημείο στην κατεύθυνση της οικοδόμησης μιας αντιπροσωπευτικής του συνόλου της βρετανικής κοινωνίας κυβέρνησης²⁹. Παράλληλα, στη διάρκεια της θητείας του, υλοποιήθηκαν κοινωνικές μεταρρυθμίσεις, οι οποίες θέσπιζαν δικαιώματα στα εργατικά σωματεία, βελτίωναν τις εργασιακές συνθήκες και διαμόρφωναν τη βάση για το σύστημα πρόνοιας στους τομείς της δημόσιας υγείας, της εκπαίδευσης και της στέγασης³⁰.

Η πολιτική του Ντισραέλι δημιούργησε ένα ριζοσπαστικό, πατερναλιστικό κληροδότημα στο εσωτερικό των Συντηρητικών, το οποίο θα εξέφραζε στη συνέχεια την ανάγκη για τη διαμόρφωση ίσων ευκαιριών στην αγγλική κοινωνία. Το ισχυρό κράτος και η κοινωνική πολιτική αποτέλεσαν τα κύρια χαρακτηριστικά της πατερναλιστικής πολιτικής, η οποία ακολουθήθηκε από τους Βρετανούς Συντηρητικούς.

Αναφορικά με την επίδραση του Μπίσμαρκ στη διαμόρφωση μιας συντηρητικής πατερναλιστικής πολιτικής, ήδη από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, το 1880, ο Καγκελάριος, επιδιώκοντας και ο ίδιος την κοινωνική ειρήνη στη Γερμανική Αυτοκρατορία σε μια εποχή επαναστάσεων, εφάρμοσε κοινωνικές μεταρρυθμίσεις με επίκεντρο την επέκταση του κράτους, οι οποίες αποσκοπούσαν στην ικανοποίηση των αιτημάτων της εργατικής τάξης, όπως ήταν το ζήτημα της κοινωνικής ασφάλισης και το δικαίωμα συγκρότησης εργατικών σωματείων, ενώ επίσης προχώρησε στη θεσμοθέτηση της δημόσιας πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η πολιτική αυτή συνεχίστηκε έως το 1930 περίπου, περίοδο κατά την οποία οι οικονομικές αναταραχές είχαν προκαλέσει την άνοδο του εθνικο-σοσιαλισμού στη Γερμανία. Ο Μπίσμαρκ κατόρθωσε να θέσει τις

²⁹ E. J. Hobsbawm, *Η Εποχή του Κεφαλαίου*, εκδ. Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 2012, σελ. 159-160.

³⁰ J. Norman, and J. Ganesh, *Compassionate Conservatism. What it is, Why we need it*, Policy Exchange, London, 2006, p. 28.

βάσεις της πατερναλιστικής πολιτικής στη Γερμανία και συγκεκριμένα να συγκροτήσει το πρώτο σύστημα πρόνοιας στην Ευρώπη εκείνη την περίοδο³¹.

Συμπεράσματα

Στο κεφάλαιο αυτό πραγματοποιήθηκε μια συνοπτική περιγραφή του περιεχομένου των ιδεολογικών ρευμάτων του φιλελευθερισμού και του συντηρητισμού. Η υιοθέτηση των δύο αυτών διακριτών συστημάτων ιδεών, ήτοι του φιλελευθερισμού και του συντηρητισμού, καθώς και του σοσιαλισμού, τα οποία γεννήθηκαν στο ιστορικό πλαίσιο της εξέλιξης της Γαλλικής Επανάστασης από διακριτές κοινωνικές ομάδες, οδήγησε τις ομάδες αυτές να αποτελέσουν τις πρώιμες φιλελεύθερες, συντηρητικές και σοσιαλιστικές πολιτικές ομάδες.

Η διαμόρφωση των φιλελεύθερων, σοσιαλιστικών και συντηρητικών ιδεών πραγματοποιήθηκε εκείνη την περίοδο ως μια απάντηση στο ερώτημα: τι πολιτειακό, οικονομικό και κοινωνικό σύστημα επιθυμούσαν οι ευρωπαϊκές κοινωνίες;

Στη συνέχεια, εστίασαμε στον συντηρητικό πολιτικό χώρο, στις βασικές αρχές, καθώς και στην πατερναλιστική διάσταση, την οποία αυτός ανέπτυξε κατά τον χρόνο της γέννησής του. Τα συντηρητικά πολιτικά κόμματα διαπιστώθηκε ότι τελικά εξελίχθηκαν στη βάση της όσμωσης, μέσω αργών διαδικασιών, συντηρητικών, φιλελεύθερων και σοσιαλιστικών ιδεών με σκοπό την πολιτική τους επιβίωση. Παράπλευρη συνέπεια: η εμφάνιση του κοινωνικού κράτους.

³¹ N. Ferguson, *Η Εξέλιξη του Χρήματος Μια Οικονομική Ιστορία του Κόσμου*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2011, σελ. 194-199.

Κεφάλαιο 2°

Η διαμόρφωση του φιλελεύθερου οικονομικού ρεύματος

Στο κεφάλαιο αυτό περιγράφουμε την εξέλιξη του φιλελεύθερου οικονομικού ρεύματος.

Από τον 16° αιώνα έως και σήμερα, η φιλελεύθερη οικονομική γνώση σημείωσε σημαντική εξέλιξη και καθόρισε την πολιτική, η οποία εφαρμόστηκε διαχρονικά από τις κυβερνήσεις των καπιταλιστικών συστημάτων. Με δεδομένο ότι ο σκοπός του καπιταλισμού είναι η ανάπτυξη του οικονομικού κέρδους, η φιλελεύθερη οικονομική γνώση διαμόρφωνε το κανονιστικό πλαίσιο της πολιτικής που θα έπρεπε να ακολουθηθεί.

Μελετώντας τη συνολική εξέλιξη της φιλελεύθερης οικονομικής γνώσης, διαπιστώνει κανείς τη δυναμικότητα του ρεύματος, αναφορικά με τον βαθμό αύξησης ή μείωσης της κρατικής παρέμβασης στην οικονομία. Η δυναμικότητα αυτή εκδηλώθηκε εξαιτίας των οικονομικών προκλήσεων, τις οποίες έπρεπε οι κυβερνήσεις των καπιταλιστικών συστημάτων να αντιμετωπίσουν. Καθώς οι οικονομικές προκλήσεις καθίσταντο ολοένα και περισσότερο σύνθετες με την πάροδο των αιώνων, η φιλελεύθερη οικονομική γνώση, μέσω της έρευνας, εξελισσόταν με σκοπό να επεξηγήσει και να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις αυτές.

2.1 Οι βασικές οικονομικές αρχές του φιλελευθερισμού έως τη Μεγάλη Ύφεση του 1929

Από τον 18° αιώνα και μετά, η φιλελεύθερη οικονομική σκέψη του Άνταμ Σμιθ και των συνεχιστών του, η οποία χαρακτηρίστηκε ως η κλασική φιλελεύθερη οικονομική σκέψη, παράλληλα με τη Βιομηχανική Επανάσταση, οδήγησε στη διαμόρφωση ενός καπιταλιστικού μοντέλου ανάπτυξης. Οι οικονομολόγοι, ήδη από τον 18° αιώνα, επιχείρησαν να εξελίξουν το καπιταλιστικό αυτό μοντέλο, ώστε οι οικονομίες να αναπτύσσονται περισσότερο και με βιωσιμότερο τρόπο. Με βάση την κλασική φιλελεύθερη εκδοχή, ο ρόλος του κράτους έπρεπε να είναι

περιορισμένος, οι επιχειρηματίες και τα τραπεζικά συστήματα αποτελούσαν τους κυρίαρχους δρώντες στην οικονομική πολιτική και ο βασικός σκοπός, ιδιαίτερα στην ανεπτυγμένη οικονομία των ΗΠΑ, ήταν η μεγέθυνση του κέρδους των επιχειρήσεων.

Στις ακόλουθες υποενότητες θα περιγράψουμε την εξέλιξη της φιλελεύθερης οικονομικής γνώσης έως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Η εξέλιξη, την οποία επιχειρούμε να περιγράψουμε, βασίζεται στην σταδιακή ενσωμάτωση της γνώσης, στην οποία κατέληγαν και προσέφεραν οι σημαντικότεροι οικονομολόγοι αυτής της χρονικής περιόδου

Η κλασική φιλελεύθερη εκδοχή

Τον 18^ο αιώνα, ο Άνταμ Σμιθ, ένας εμβληματικός φιλόσοφος και οικονομολόγος, εκπρόσωπος του Διαφωτισμού, με οδηγό την επιστημονική πραγματεία του, τον «Πλούτο των Εθνών», εξήγησε ότι ο πλούτος μιας εθνικής οικονομίας δε μεταφραζόταν σε μια ποσότητα χρυσού, αλλά στην ευημερία της κοινωνίας³². Μόνο μια κοινωνία η οποία ευημερούσε θα μπορούσε να προοδεύσει και να αναπτυχθεί. Ο στόχος της κοινωνικής ευημερίας, για τον Σμιθ, προϋπέθετε τη λειτουργία ενός συστήματος απόλυτης ελευθερίας.

Ωστόσο, η οικονομία μέχρι τότε λειτουργούσε με έναν εντελώς διαφορετικό τρόπο. Συγκεκριμένα, έως τον 18^ο αιώνα, η οικονομική πολιτική των μοναρχών της Ευρώπης ταύτιζε τον πλούτο με την ποσότητα του εισαγόμενου χρυσού. Το οικονομικό δόγμα, το οποίο εφαρμοζόταν ήδη από τον 16^ο αιώνα, ήταν ο μερκαντιλισμός. Οι μερκαντιλιστές θεωρούσαν ότι το κέρδος της παγκόσμιας οικονομίας ήταν μια σταθερά και καθώς οι μισθοί ήταν χαμηλοί και παγιωμένοι, πίστευαν ότι το εθνικό κέρδος για μια οικονομία ή διαφορετικά η αύξηση του εμπορικού πλεονάσματος μιας χώρας, θα ήταν πάντοτε σε βάρος του εμπορικού πλεονάσματος μιας άλλης χώρας. Ειδικότερα, οι μοναρχίες εκείνης της εποχής στη Δύση είχαν επιδοθεί σε έναν εμπορικό ανταγωνισμό με στόχο την αύξηση των εξαγωγών, την εισαγωγή συναλλάγματος σε χρυσό ή ασήμι και την

³² Adam Smith, *The Wealth of Nations*, Modern Library, New York, 1973.

ελαχιστοποίηση των εισαγωγών, μέσα από προστατευτικές δασμολογικές πολιτικές³³. Για τη συνεχή αύξηση του εμπορικού πλεονάσματος, οι χώρες επεδίωκαν τη γεωγραφική τους εξάπλωση, ώστε να ανακαλύπτουν και να εκμεταλλεύονται εμπορικά νέα εδάφη³⁴ ³⁵. Ταυτόχρονα, οι εργάτες ζούσαν σε συνθήκες ανέχειας και εξαθλίωσης, καθώς το εργατικό κόστος δεν αυξανόταν, ώστε να μη διαταραχθεί το ύψος του εμπορικού πλεονάσματος. Μολονότι το εμπορικό κεφάλαιο άνθιζε και οι βιομηχανίες αναπτύσσονταν, ο προβληματισμός περί της αναδιανομής εισοδήματος δεν υπήρχε εκείνη την περίοδο.

Ταυτόχρονα, τα δυτικά κράτη είχαν υιοθετήσει τον Κανόνα του Χρυσού, τον κυρίαρχο χρηματοοικονομικό κανόνα της εποχής. Συγκεκριμένα, ο Κανόνας του Χρυσού όριζε ότι όλα τα έσοδα και τα έξοδα των κρατών, τα οποία είχαν υιοθετήσει τον κανόνα αυτό, υπολογίζονταν σε τιμή του χρυσού. Επρόκειτο για ένα σύστημα προκαθορισμένων συναλλαγματικών τιμών. Ειδικότερα, κάθε χώρα ήταν υποχρεωμένη να ορίζει την αξία του νομίσματός της, ως υποδιαίρεση της τιμής του χρυσού και με βάση την τιμή αυτή να πραγματοποιεί τις διεθνείς συναλλαγές. Παράλληλα, κάθε χώρα ήταν υποχρεωμένη να διατηρεί σταθερή σχέση ανάμεσα στην προσφορά χρήματος και στα αποθέματα χρυσού, τα οποία δίδεστε, και να μετατρέπει αυτομάτως την εισαγωγή των νομισμάτων, μέσα από τις συναλλαγές, σε χρυσό.

Ο Άνταμ Σμιθ κατέκρινε το μερκαντιστικό σύστημα και τον Κανόνα του Χρυσού και επεξήγησε τη δική του σκέψη αναφορικά με την επίτευξη της ανάπτυξης. Αρχικά, η λειτουργία ενός συστήματος ελεύθερης οικονομίας τοποθετήθηκε ως προϋπόθεση, από τον ίδιο, για την επίτευξη της ανάπτυξης. Σε ένα ελεύθερο οικονομικό σύστημα, εξηγούσε ο Σμιθ, κυριαρχούσαν οι δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης, η αλληλεπίδραση των δυνάμεων χωρίς την κρατική παρέμβαση οδηγούσε την οικονομία σε ισορροπία και στην κατάκτηση της κοινωνικής και οικονομικής ευημερίας. Ο μηχανισμός της αγοράς, πίστευε ο Σμιθ, είναι

³³ M. Skoosen, *The making of modern economics: the lives and ideas of the great thinkers*, M.A. Sharpe, London, 2001, p. 17.

³⁴ R. L. Heilbroner, *Οι Φιλόσοφοι του Οικονομικού Κόσμου. Η Ζωή και οι Ιδέες τους*, εκδ. Κριτική. Επιστημονική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2000.

³⁵ M. Skoosen, *The making of modern economics: the lives and ideas of the great thinkers*, M.A. Sharpe, London, 2001, p. 17.

αυτορρυθμιζόμενος και ικανός να ισορροπεί τις τιμές, την παραγωγή και τη ζήτηση μέσα σε ένα σύστημα φυσικής ελευθερίας.

Παράλληλα, η άριστη λειτουργία του οικονομικού συστήματος, η οποία θα οδηγούσε σε ισορροπία της προσφοράς και της ζήτησης, σε εργασία και κοινωνική ευημερία, προϋπέθετε τη συνεχή εφαρμογή δυο θεμελιωδών νόμων: τον νόμο της συσσώρευσης και τον νόμο του πληθυσμού³⁶. Ο νόμος της συσσώρευσης αναφερόταν στην πολιτική της αποταμίευσης εισοδήματος και της επανεπένδυσής του, με σκοπό τη βελτίωση της παραγωγής, μέσω της ενσωμάτωσης της καινοτομίας και της περαιτέρω ανάπτυξής της. Ο νόμος του πληθυσμού αναφερόταν στο γεγονός ότι η περαιτέρω ανάπτυξη θα οδηγούσε στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και σε υψηλότερα εισοδήματα, καθώς η εργασία θα διευρυνόταν. Οι εξελίξεις αυτές θα οδηγούσαν στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, στην σταδιακή αύξηση της καταναλωτικής δύναμης και τελικά στην αύξηση του εργατικού δυναμικού.

Επιπλέον, ο Άνταμ Σμιθ πίστευε ότι ήταν αναγκαία η αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας για την ανάπτυξη της οικονομίας. Ειδικότερα, ο Άνταμ Σμιθ εισήγαγε την έννοια του καταμερισμού της εργασίας, η οποία αναφερόταν στην απλοποίηση των εργασιών και στην εξειδίκευση του εργάτη σε μια εργασία. Ο καταμερισμός της εργασίας, η ανάληψη, δηλαδή, της ολοκλήρωσης ενός συγκεκριμένου έργου από έναν εργαζόμενο ή από μια ομάδα εργαζομένων, με γνώση και ικανότητες, κατάλληλες για την ολοκλήρωση του έργου αυτού, σύμφωνα με τον Σμιθ, θα οδηγούσε στην αποδοτικότερη εργασία και στη συνεχή εξέλιξη των ικανοτήτων του εργαζόμενου.

Επιπρόσθετα, ένα κρίσιμο ερώτημα, το οποίο κλήθηκαν οι οικονομολόγοι του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα να απαντήσουν αναφερόταν στον τρόπο καθορισμού του ύψους της τιμής ενός παραγόμενου προϊόντος και υπηρεσίας. Ο Σμιθ εξηγούσε ότι για τον καθορισμό του ύψους της τιμής θα έπρεπε να συνυπολογίζεται η ποσότητα της εργασίας, η οποία είχε προσφερθεί, καθώς και το κόστος της εργασίας. Όσο

³⁶ R. L. Heilbroner, *Οι Φιλόσοφοι του Οικονομικού Κόσμου*, εκδ. Κριτική. Επιστημονική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2000, σελ. 87-88.

περισσότερη εργασία χρειαζόταν για την παραγωγή, σύμφωνα με τον Σμιθ, τόσο αυξημένη θα ήταν και η προσφερόμενη τιμή.

Παράλληλα, ενώ όπως είδαμε, τα κεντρικά σημεία της θεωρίας του Σμιθ ήταν η απόλυτη οικονομική ελευθερία και η ελεύθερη αλληλεπίδραση των νόμων της αγοράς, η συνολικότερη τοποθέτηση του Σμιθ αναφορικά με τον βαθμό, στον οποίο το κράτος θα έπρεπε να παρεμβαίνει στην οικονομική ζωή, υπήρξε σύνθετη. Συγκεκριμένα, ενώ εναντιώθηκε στην κρατική παρέμβαση στη διαδικασία του καθορισμού της προσφοράς και της ζήτησης, ταυτόχρονα πίστευε ότι η παρέμβαση του κράτους ήταν αναγκαία στη διαδικασία καθορισμού του ύψους των τραπεζικών επιτοκίων δανεισμού. Ο Άνταμ Σμιθ κατέκρινε την υπερβολική κατανάλωση και τη διόγκωση του χρέους, εξελίξεις στις οποίες θα οδηγούσε, σύμφωνα με τον ίδιο, ο συνεχής τραπεζικός δανεισμός. Ο ίδιος πίστευε ότι καθήκον της κυβερνητικής πολιτικής ήταν να ελέγχει τον τραπεζικό δανεισμό και να ελέγχει την προσφερόμενη ποσότητα δανείων. Ο καθορισμός υψηλών επιτοκίων σε συνθήκες, όπου ο δανεισμός χαρακτηριζόταν ως υψηλός, με ενδεχόμενη τη συνέπεια της αύξησης του πληθωρισμού, ήταν αναγκαίος.

Επιπρόσθετα, αναφορικά με την κρατική παρέμβαση, ο Σμιθ πίστευε ότι το κράτος είχε ορισμένα καθήκοντα, κυρίως αναφορικά με τα ζητήματα της ασφάλειας, καθώς και με την υποχρέωση της επίτευξης δημόσιων επενδύσεων, για την κατασκευή μεγάλων έργων, όπως η κατασκευή οδικού δικτύου, το κόστος των οποίων εμπόδιζε την ανάληψη των επενδύσεων αυτών από έναν ιδιώτη. Επιπλέον, ο Άνταμ Σμιθ είχε παρατηρήσει ότι ο έντονος καταμερισμός της εργασίας μέσα στο βιομηχανικό περιβάλλον εμπόδιζε τον εργαζόμενο άνθρωπο από το να ασκήσει τις πνευματικές του δραστηριότητες. Η μηχανοποιημένη εργασία δεν έδινε το περιθώριο για τη λήψη πρωτοβουλιών και την άσκηση του πνεύματος. Επομένως για την αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού, ο Σμιθ έκρινε ότι το κράτος, επίσης, θα έπρεπε να συμβάλλει μέσω της παροχής στοιχειώδους δωρεάν εκπαίδευσης προς το σύνολο της κοινωνίας³⁷.

Οι ιδέες του Άνταμ Σμιθ άσκησαν σημαντική επιρροή στις μετέπειτα γενιές οικονομολόγων. Ειδικότερα, με βάση τις θεμελιώδεις βάσεις του Άνταμ Σμιθ, στη

³⁷ Μ. Δραγούμης, *Πορεία Προς τον Φιλελευθερισμό*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2010, σελ. 125.

συνέχεια διαμορφώθηκε μια ομάδα οικονομολόγων, η οποία αποσκοπούσε στη διερεύνηση επιμέρους ζητημάτων αναφορικά με τον τρόπο, με τον οποίο ένα οικονομικό σύστημα θα μπορούσε να φτάσει σε σημείο ισορροπίας. Προς αυτήν την κατεύθυνση κινήθηκε ο Γάλλος οικονομολόγος Ζαν Μπατίστ Σε (1767-1832), η βασικότερη συνεισφορά του οποίου ήταν ο «Νόμος του Σε (Say's Law)». Με τον Νόμο του Σε επεξηγήθηκε ότι η προσφορά και η ζήτηση συνιστούν κομβικές μεταβλητές για την οικονομική ανάπτυξη. Ειδικότερα, ο Σε υποστήριξε ότι η προσφορά και όχι η ζήτηση αποτελούσε την κομβικότερη μεταβλητή για την οικονομική ανάπτυξη, καθώς υποστήριξε ότι η προσφορά διαμόρφωνε τη ζήτηση. Συγκεκριμένα, η προσφορά διαμόρφωνε τη ζήτηση, υπό την έννοια ότι όποιος προσέφερε ένα προϊόν ή μια υπηρεσία θα λάμβανε ένα ποσό πληρωμής, το οποίο θα τον καθιστούσε έναν δυνητικό αγοραστή κάποιου άλλου προϊόντος ή υπηρεσίας. Εάν δεν είχε προηγηθεί η παραγωγή και προσφορά ενός προϊόντος ή μιας υπηρεσίας, τότε δε θα μπορούσε να υπάρξει ζήτηση για κάποιο άλλο προϊόν.

Σύμφωνα με τον Σε, οι πλεονασματικές ή ελλειμματικές ποσότητες προσφερόμενων προϊόντων σε σχέση με ένα καθορισμένο ύψος της ζήτησης σε μια οικονομία θα οδηγούσαν σε κρίσεις. Για την αντιμετώπιση των κρίσεων αυτών, ο Σε απέρριψε τη θέση ότι περισσότερη ροή χρήματος θα συνέβαλε στην αντιμετώπιση της κρίσης και στην ανάπτυξη της οικονομίας. Η τόνωση της ζήτησης δε θα ήταν η λύση στο πρόβλημα, για τον Σε. Αντίθετα, ο ίδιος υποστήριξε ότι η ενίσχυση της κατανάλωσης, μονομερώς, θα λειτουργούσε αντι-αναπτυξιακά, καθώς η ανορθολογική σπατάλη, η σπατάλη, δηλαδή, πέραν των οικονομικών δυνατοτήτων, είτε για ένα νοικοκυριό, είτε για μια εθνική οικονομία, θα οδηγούσε αναπόφευκτα σε χρέος.

Για την ενίσχυση της οικονομικής λειτουργίας, οι αποταμιεύσεις, στη θεωρία του Σε, αποτέλεσαν μια καθοριστική μεταβλητή, καθώς συνδέονταν με την προοπτική της συνεχιζόμενης επένδυσης, η οποία θα οδηγούσε στην παραγωγή νέων βελτιωμένων προϊόντων, στο άνοιγμα σε νέες αγορές και σε συσσώρευση κεφαλαίου. Η ορθολογικότερη κατανάλωση και η αύξηση του ύψους των αποταμιεύσεων αποτελούσαν τον επιτυχή συνδυασμό για την ενίσχυση του ρυθμού της οικονομικής λειτουργίας.

Παράλληλα, η θεωρία του Σε εξέλιξε τη σκέψη γύρω από τον τρόπο, με τον οποίο καθοριζόταν το ύψος της τιμής των προϊόντων και των υπηρεσιών. Συγκεκριμένα, ο Σε διαπίστωνε ότι το μέγεθος της χρησιμότητας του προϊόντος ή της υπηρεσίας, η ωφέλεια δηλαδή η οποία θα προκαλείτο μέσω της κατανάλωσής τους, ήταν ο κρισιμότερος παράγοντας για τη διαμόρφωση της τιμής ενός παραγόμενου προϊόντος ή υπηρεσίας³⁸.

Τη θεωρία του Άνταμ Σμιθ υποστήριξε, επίσης, ο Γάλλος θεωρητικός Φρεντερίκ Μπαστιά (1801-1850). Ο Μπαστιά υπήρξε βασικός υποστηρικτής της ανάγκης διαμόρφωσης ενός συστήματος απόλυτης ελευθερίας σε όλους τους τομείς της πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής ζωής. Οι ιδέες του πρωτοστάτησαν στην επανάσταση των αγροτών στη Γαλλία το 1848, όταν οι αγρότες κατήγγειλαν τη μοναρχία και αγωνίστηκαν για την αποκατάσταση της δημοκρατίας και των ελεύθερων εθνικών εκλογών. Συγκεκριμένα, υποστήριξε ότι ο ορθός ρόλος μιας κυβέρνησης ήταν η υπεράσπιση των φυσικών δικαιωμάτων. Στο πλαίσιο της ελευθερίας, σύμφωνα με τον Μπαστιά, εντάσσονταν η ελευθερία της συνείδησης, της εκπαίδευσης, της εργασίας, του εμπορίου και του συνέρχεσθαι και μόνον η ατέρμονη υπεράσπιση των ελευθεριών αυτών θα μπορούσε να οδηγήσει την κοινωνία στην ευημερία. Οι πολιτικές ενάντια στις οποίες καταφέρθηκε ήταν η προστατευτική δασμολογική πολιτική, οι επιδοτήσεις, η προοδευτική φορολογία, τα δημόσια σχολεία, καθώς και ο ελάχιστος μισθός³⁹.

Εξίσου σημαντική επιρροή είχε το έργο των Ρόμπερτ Μάλθους και Ντέιβιντ Ρικάρντο. Οι δυο στοχαστές αποτελούσαν θερμούς υποστηρικτές των νόμων της ελεύθερης αγοράς του Άνταμ Σμιθ.

Συγκεκριμένα, ο Ρόμπερτ Μάλθους (1766-1834), στο έργο του με τίτλο «Δοκίμιο πάνω στην αρχή του πληθυσμού όπως επιδρά στη μελλοντική βελτίωση της κοινωνίας», επεξηγούσε ότι ο ανθρώπινος πληθυσμός αυξανόταν με ρυθμό γεωμετρικής προόδου, σε αντίθεση με την αύξηση των πρώτων υλών, των

³⁸ M. Skoosen, *The making of modern economics: the lives and ideas of the great thinkers*, M.A. Sharpe, London, 2001, p. 155.

³⁹ M. Skoosen, *The making of modern economics: the lives and ideas of the great thinkers*, M.A. Sharpe, London, 2001, p. 61-65.

τροφίμων, η οποία γινόταν με αριθμητική πρόοδο. Το γεγονός αυτό, πίστευε ο Μάλθους, θα οδηγούσε σε μια δυσοίωνα κατάσταση, στην οποία ο υπέρογκος ανθρώπινος πληθυσμός θα στερείτο τροφής και άρα δε θα μπορούσε να επιβιώσει. Η διαπίστωσή του αυτή αναλύθηκε σε δυο μέρη, αρχικά στη θεωρία του αναφορικά με την ταχύτητα αύξησης του ανθρώπινου πληθυσμού και δεύτερον σχετικά με την περιορισμένη ποσότητα αγαθών προς επιβίωση στη γη⁴⁰.

Αναφορικά με την ταχύτητα πολλαπλασιασμού, διαπιστώθηκε ότι όντως η σκέψη του Μάλθους ήταν σωστή, καθώς η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, η εξέλιξη της ιατρικής και η αντιμετώπιση του δραματικού ποσοστού θνησιμότητας βρεφών και ηλικιωμένων, οδήγησαν σε αύξηση του πληθυσμού κατά τον 19^ο αιώνα. Ταυτόχρονα, ωστόσο, διαπιστώθηκε ότι την ίδια εποχή οι άνθρωποι σταμάτησαν να κάνουν πολλά παιδιά. Ενώ έως τον 19^ο αιώνα οι οικογένειες έκαναν πολλά παιδιά, λόγω του γεγονότος ότι πολλά από τα παιδιά τους πέθαιναν πρόωρα λόγω ασθενειών και των κακών συνθηκών διαβίωσης, η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης μείωσε τη θνησιμότητα των νεογνών και η κοινωνική συμπεριφορά άλλαξε. Προς αυτήν την κατεύθυνση, μάλιστα, διαπιστώθηκε ότι όσο περισσότερα χρήματα αποκτούσαν οι άνθρωποι, τόσο λιγότερα παιδιά έκαναν⁴¹.

Επιπλέον, η σκέψη του αναφορικά με την έλλειψη πόρων και την αναπόφευκτη εξαφάνιση των πρώτων υλών, αναγκαίων για την ανθρώπινη διαβίωση, λόγω του υπερπληθυσμού, επίσης δεν επιβεβαιώθηκε. Μολονότι, η υπερκαλλιέργεια της γης εξασθενούσε το καλλιεργήσιμο έδαφος και μείωνε την ποιότητα της παραγωγής, το κεφάλαιο, η ανθρώπινη εργασία και η τεχνολογία δεν υπήρξαν στάσιμες ως εισροές στην παραγωγική διαδικασία. Όσο η τεχνολογία εξελισσόταν, τόσο νέοι τρόποι παραγωγής διαμορφώνονταν και νέες ιδέες παραγωγής τροφίμων εφαρμόζονταν, με συνέπεια την αύξηση της διαθέσιμης τροφής.

⁴⁰ T. R., Malthus, *Essay on Population*, MacMillan, Νέα Υόρκη, 1966.

⁴¹ M. Skoosen, *The making of modern economics: the lives and ideas of the great thinkers*, M.A. Sharpe, London, 2001, p. 76-77.

Μολονότι η κριτική, η οποία ασκήθηκε στον Μάλθους, ήταν έντονη και πολλά από τα συμπεράσματα του Μάλθους ανατράπηκαν μέσω της εξέλιξης της οικονομικής επιστήμης, η συνεισφορά των προβληματισμών του υπήρξε σημαντική, αναφορικά με το ζήτημα της ορθολογικής ταξινόμησης πόρων και της διαρκούς ανάγκης να αντιμετωπίζονται οι κίνδυνοι επιβίωσης, οι οποίοι προκαλούνται εξαιτίας της υπερεκμετάλλευσης των πρώτων υλών.

Αναφορικά με τον Ντέιβιντ Ρικάρντο (1772-1822), ο Άγγλος χρηματιστής διαμόρφωσε μια οικονομική θεωρία, σκοπός της οποίας ήταν η επίλυση προβλημάτων, τα οποία μακροπρόθεσμα θα παρεμπόδιζαν την επέκταση του εμπορίου και τη συσσώρευση του κέρδους. Ειδικότερα, μέσα από το έργο του «Αρχές της Πολιτικής Οικονομίας», είναι ορατό ότι ο Ρικάρντο δεν υιοθετούσε την αισιοδοξία της θεωρίας του Άνταμ Σμιθ περί της αναπόφευκτης κοινωνικής αρμονίας, ως αποτέλεσμα της λειτουργίας ενός οικονομικού συστήματος απόλυτης ελευθερίας, καθώς ο Ρικάρντο πίστευε ότι ο στόχος της κοινωνικής αρμονίας πάντοτε θα εμποδιζόταν από τα αντικρουόμενα συμφέροντα των τριών, τότε, τάξεων, των γαιοκτημόνων, των καπιταλιστών και των εργαζομένων. Ο τρόπος, δηλαδή, διανομής του εισοδήματος ανάμεσα στις τρεις τάξεις θα αποτελούσε την αιτία της συνεχιζόμενης σύγκρουσης. Ο Ρικάρντο εξέτασε τη λειτουργία της οικονομίας μέσα από τις συλλογικές επιλογές των τάξεων⁴².

Συγκεκριμένα, ο Ρικάρντο πίστευε ότι η αξία και η ποσότητα του χρήματος, το οποίο κυκλοφορούσε μέσα σε ένα οικονομικό σύστημα, αποτελούσαν καθοριστικούς παράγοντες για τη μεγέθυνση του πλούτου μιας οικονομίας. Ειδικότερα, η σπατάλη του δημόσιου χρήματος, η οποία δε θα οδηγούσε σε παραγωγικούς σκοπούς, οι πληθωριστικές πιέσεις, τις οποίες προκαλούσε η αύξηση της ποσότητας των χρημάτων μέσα σε μια αγορά, καθώς και ο συνεχής τραπεζικός δανεισμός λειτουργούσαν σε βάρος της οικονομικής ανάπτυξης, καθώς η αξία του χρήματος μειωνόταν, ενώ οι άνθρωποι συνήθιζαν στην εύκολη προσφορά χρήματος και αυτό σταδιακά δε συνέβαλε στην αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας. Ο Βρετανός οικονομολόγος, σε μια εποχή, στην οποία ο πληθωρισμός αυξανόταν διαρκώς στη Μεγάλη Βρετανία, ως αποτέλεσμα

⁴² M. Skoosen, *The making of modern economics: the lives and ideas of the great thinkers*, M.A. Sharpe, London, 2001, p. 148-149.

των συνεχιζόμενων πολέμων και της απόφασης της Τράπεζας της Αγγλίας να αναστείλει του Κανόνα του Χρυσού, υπερασπίστηκε μια αντι-πληθωριστική οικονομική πολιτική με στόχο την εξυγίανση των τραπεζών. Προς την κατεύθυνση αυτή υποστήριξε την ανάγκη της επανεφαρμογής στη Βρετανία του Κανόνα του Χρυσού.

Η σκέψη ότι ο πληθωρισμός απειλούσε την οικονομική ανάπτυξη οδήγησε τον Ρικάρντο στην ιδέα ότι η οικονομική ανάπτυξη θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί και να διατηρηθεί μόνο μέσω της μείωσης της καταναλωτικής ζήτησης. Αυτό προϋπέθετε τη μείωση του επιπέδου της ζήτησης. Ο Ρικάρντο, μάλιστα, υποστήριξε ότι οι μισθοί δε θα έπρεπε να αυξάνονται, αντίθετα στους εργαζόμενους θα έπρεπε να χορηγείται ένας μισθός, το ύψος του οποίου θα ήταν ικανό να εξασφαλίσει αποκλειστικά τα απαραίτητα προς διαβίωση. Ωστόσο η σκέψη του ότι η οικονομική ανάπτυξη προϋπέθετε τη μείωση της κατανάλωσης, την προσαρμογή των τιμών προς τα κάτω και παράλληλα την αύξηση της αποταμίευσης, οδηγούσε στην ανάγκη της ολικής αναδιαμόρφωσης του οικονομικού συστήματος. Συγκεκριμένα, για τη μείωση του κόστους εργασίας, θα έπρεπε να μειωθεί το συνολικό κόστος παραγωγής, ώστε η κάθε επιχείρηση να έχει πρόσβαση σε φθηνές πρώτες ύλες. Για να συμβεί αυτό θα έπρεπε να απελευθερωθούν οι εισαγωγές.

Η επίδραση, ωστόσο της σκέψης του Ρικάρντο ήταν σημαντική, καθώς σταδιακά η κυβέρνηση της Μεγάλης Βρετανίας προχώρησε στην κατάργηση των φόρων και στην εισαγωγή φθηνών πρώτων υλών⁴³. Επιπλέον, ο Ρικάρντο αμφισβήτησε τη σκέψη του Σε, ότι δηλαδή η χρησιμότητα ήταν εκείνη η οποία καθόριζε το ύψος της τιμής του παραγόμενου προϊόντος και όχι η εργασία που προσφερόταν και επέμεινε στη σκέψη ότι η αξία ενός προϊόντος θα έπρεπε να είναι ίση με τη μέση ποσότητα των εργατο-ωρών, οι οποίες δαπανήθηκαν για την παραγωγή του⁴⁴. Οι ιδέες του οικονομικού φιλελευθερισμού, τις οποίες μόλις αναπτύξαμε, στόχευαν στην ενίσχυση της προσφοράς και συνεπώς στη διαμόρφωση καλύτερων

⁴³ R. L. Heilbroner, *Οι Φιλόσοφοι του Οικονομικού Κόσμου. Η Ζωή και οι Ιδέες τους*, εκδ. Κριτική, Επιστημονική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2000, σελ. 110-111.

⁴⁴ M. Skoosen, *The making of modern economics: the lives and ideas of the great thinkers*, M.A. Sharpe, London, 2001, p. 107-108.

συνθηκών για την ανάπτυξη της παραγωγής και όχι στην ενίσχυση της ζήτησης και άρα στην αύξηση των δαπανών.

Η θεωρία του Καρλ Μαρξ

Το 1848, στην εποχή των επαναστάσεων για την Ευρώπη, ο Γερμανός φιλόσοφος Καρλ Μαρξ (1818-1883) εξέδωσε «Το Κομμουνιστικό Μανιφέστο»⁴⁵. Ο Καρλ Μαρξ, μολονότι δεν υπερασπίστηκε τις ιδέες του Άνταμ Σμιθ και συγκεκριμένα την ανάγκη εδραίωσης ενός φιλελεύθερου καπιταλιστικού συστήματος, οδηγήθηκε από τις ιδέες του σε νέες οικονομικές σκέψεις, οι οποίες κατόρθωσαν να επηρεάσουν τη φιλελεύθερη σκέψη και να οδηγήσουν σε οσμώσεις, οι οποίες οδήγησαν μια σειρά οικονομολόγων να απομακρυνθεί από την κλασική σκέψη της απόλυτης ελευθερίας και να προσαρμοστεί σε μια σύγχρονη εκδοχή.

Ειδικότερα, με το συγκεκριμένο έργο, ο Μαρξ διατύπωνε μια έντονη πολεμική ενάντια στο οικονομικό σύστημα του καπιταλισμού και συγκεκριμένα ενάντια στις οικονομικές ιδέες ενός συστήματος απόλυτης ελευθερίας, το οποίο, όπως ο ίδιος επεξηγούσε, ευνοούσε τα δικαιώματα ιδιοκτησίας, ενίσχυε τον στόχο του κέρδους των βιομήχανων και επιχειρηματιών και δεν οδηγούσε στην ποιοτική αναβάθμιση της ζωής των εργατών.

Σύμφωνα με τον Καρλ Μαρξ, η πολυσύνθετη κοινωνική διαστρωμάτωση της φεουδαρχικής εποχής είχε λάβει τέλος με την επικράτηση δυο νέων ευρέων τάξεων. Από τη μια πλευρά, συγκεκριμένα, υπήρχε η ενιαία αστική αριστοκρατία των καπιταλιστών, η οποία εκμεταλλευόταν την εργατική δύναμη για να μεγενθύνει τον πλούτο της και από την άλλη είχε διαμορφωθεί το προλεταριάτο, το οποίο περιελάμβανε σύσσωμο το εργατικό δυναμικό και το οποίο λάμβανε μισθό ως αντάλλαγμα της προσφοράς της εργασίας του στην αριστοκρατία. Με το Κομμουνιστικό Μανιφέστο, ο Καρλ Μαρξ περιέγραφε την ιδεολογία του επαναστατικού σοσιαλισμού, στο πλαίσιο του οποίου το προλεταριάτο καλείτο με

⁴⁵ K. Marx, και F. Engels, "The Manifesto of the Communist Party", *Collected Works*, Progress Publishers, Moscow, 1976.

τη βία να ανατρέψει την οικονομική σχέση εξάρτησης και να διαμορφώσει ένα νέο πολιτικό και οικονομικό σύστημα, τον κομμουνισμό.

Στο έργο αυτό παρατίθενται δέκα στοιχεία, τα οποία συνιστούσαν τα βήματα που θα έπρεπε να ακολουθήσει η εργατική τάξη, προκειμένου η κοινωνία να μεταβεί στον κομμουνισμό. Ανάμεσα στα βήματα αυτά βρισκόταν η κατάργηση της ιδιοκτησίας γης, η επιβολή βαρύτατης προοδευτικής φορολογίας εισοδήματος, η κατάργηση του δικαιώματος στην κληρονομιά, η επίσχεση της ατομικής ιδιοκτησίας, η συγκέντρωση του συνόλου της τραπεζικής λειτουργίας στο κράτος, η εθνικοποίηση των επιχειρήσεων, η υποχρέωση όλων να εργάζονται, η σταδιακή κατάργηση του διαχωρισμού των πόλεων και της υπαίθρου, η ελεύθερη πρόσβαση στην εκπαίδευση για όλους τους πολίτες και η κατάργηση της παιδικής εργασίας⁴⁶.

Για τον Καρλ Μαρξ, ο καπιταλισμός, μια έννοια την οποία ο ίδιος δημιούργησε, βασιζόταν στην εκμετάλλευση της ανθρώπινης εργασίας εντός και εκτός των συνόρων μιας χώρας και στην εκμετάλλευση των νέων εδαφών στην κατεύθυνση της δημιουργίας νέων αγορών. Όπως και για τον Ρικάρντο, έτσι και για τον Μαρξ, η τιμή πώλησης ενός παραγόμενου προϊόντος καθοριζόταν από την εργασία, η οποία είχε προσφερθεί κατά την παραγωγική διαδικασία.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, ο στόχος των επιχειρηματιών για μεγέθυνση του κέρδους προϋπέθετε την υψηλή προσφορά εργασίας με τη μικρότερη δυνατή αποζημίωση. Η σκέψη αυτή διαμόρφωνε ιδιαίτερα δυσοίωνες προβλέψεις για την εξέλιξη του εργατικού δυναμικού, καθώς και για την προοπτική του ίδιου του καπιταλιστικού συστήματος, καθώς σύμφωνα με τον Μαρξ τα διαρκώς μειούμενα κόστη παραγωγής θα οδηγούσαν στην κακή ποιότητα του προσφερόμενου προϊόντος, στη μείωση της κατανάλωσης και στη μείωση τελικά των κερδών⁴⁷.

⁴⁶ M. Skoosen, *The making of modern economics: the lives and ideas of the great thinkers*, M.A. Sharpe, London, 2001, p. 153.

⁴⁷ M. Skoosen, *The making of modern economics: the lives and ideas of the great thinkers*, M.A. Sharpe, London, 2001, p. 149-151.

Το θεωρητικό υπόβαθρο της σκέψης του Καρλ Μαρξ διαμορφώθηκε σε έναν μεγάλο βαθμό από την επιρροή, την οποία άσκησε στον ίδιο η ανάγνωση του Γκέοργκ Βίλχελμ Φρίντριχ Χέγκελ (1770–1831). Ο Χέγκελ πίστευε ότι η εξέλιξη θα προέκυπτε μέσα από την αντίθεση ανάμεσα σε δυο θέσεις. Η σύγκρουση φέρνει μια νέα θέση, η νέα θέση θα προκαλέσει την αντίθεση και τελικά τη νέα σύνθεση. Ο Μαρξ βασίστηκε στη λεγόμενη διαλεκτική του Χέγκελ και πίστεψε ότι οι συνεχιζόμενες αντιθέσεις μέσα στο υπάρχον κοινωνικο-οικονομικό περιβάλλον θα κατέληγαν σε μια νέα σύνθεση, στην επικράτηση του κομμουνισμού⁴⁸.

Οι σκέψεις του Καρλ Μαρξ επηρέασαν την πολιτική και οικονομική ζωή, ενώ υπήρξαν επίσης παραδείγματα χωρών, όπως η Σοβιετική Ένωση και χώρες της Λατινικής Αμερικής, οι οποίες είχαν υιοθετήσει το κομμουνιστικό μοντέλο, το οποίο πρότεινε ο Μαρξ.

Η οικονομική αναποτελεσματικότητα του μοντέλου αυτού, ωστόσο, οδήγησε στην αισθητή περιθωριοποίησή του στις σύγχρονες δυτικές δημοκρατίες. Ωστόσο, ορισμένες σκέψεις του Μαρξ, όπως η μέριμνα για τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας, την προστασία των δικαιωμάτων των εργαζομένων, την ισότητα των φύλων και τον έλεγχο αναφορικά με την ποιότητα των παραγόμενων προϊόντων, αποτέλεσαν σημαντικές συνεισφορές για την ολοκλήρωση της σύγχρονης οικονομικής σκέψης⁴⁹. Σε μεγάλο βαθμό η επιρροή, η οποία ασκήθηκε, οδήγησε στη διαμόρφωση της αντίληψης περί της αναγκαιότητας της κρατικής παρέμβασης στην οικονομική πολιτική και της απόρριψης της ιδέας ότι η απόλυτη ελευθερία είναι ο μόνος μηχανισμός, ο οποίος θα μπορούσε να οδηγήσει στην ανάπτυξη και την κοινωνική ευημερία.

⁴⁸ R. L. Heilbroner, *Οι Φιλόσοφοι του Οικονομικού Κόσμου. Η Ζωή και οι Ιδέες τους*, εκδ. Κριτική. Επιστημονική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2000, σελ. 192-193.

⁴⁹ R. L. Heilbroner, *Οι Φιλόσοφοι του Οικονομικού Κόσμου. Η Ζωή και οι Ιδέες τους*, εκδ. Κριτική. Επιστημονική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2000, σελ. 230-232.

Η δημιουργία και η εξέλιξη της Νεοκλασικής Σχολής

Βασικός σκοπός των οικονομολόγων, όσο ο καπιταλισμός εδραιωνόταν και οι δυσοίωνες σκέψεις του Καρλ Μαρξ διαψεύδονταν, υπήρξε αρχικά ο καθορισμός του ύψους της τιμής ενός προσφερόμενου προϊόντος. Έως τότε, με εξαίρεση τις θέσεις του Σε, είχε διατυπωθεί η επίμονη σκέψη ότι το κόστος παραγωγής ήταν εκείνο το οποίο καθόριζε την αξία των παραγόμενων προϊόντων. Η αμφισβήτηση της σκέψης αυτής και μια προσπάθεια αναζήτησης της λύσης μέσω ποσοτικοποιημένων μοντέλων μέτρησης της ζήτησης και της προσφοράς, οδήγησαν στο έργο της Νεοκλασικής Σχολής σκέψης, η οποία έκτοτε θα αποτελούσε τη βάση της οικονομικής επιστήμης.

Οι βασικότεροι εκπρόσωποι της Νεοκλασικής Σχολής, ο Αυστριακός Καρλ Μένγκερ (1840-1921), ο Γάλλος Λεόν Βαλράς (1834-1910) και ο Άγγλος Στάνλει Τζέβονς (1835-1882), εργαζόμενοι ανεξάρτητα ο ένας από τον άλλον, κατέληξαν στο ίδιο συμπέρασμα, ότι το κόστος παραγωγής δεν ήταν εκείνο το οποίο καθόριζε την αξία των παραγόμενων προϊόντων, αλλά η πρόσθετη χρησιμότητα, η οποία προέκυπτε από την κατανάλωση μιας μονάδας ακόμη ενός προϊόντος. Η θεωρία αυτή ονομάστηκε θεωρία της οριακής χρησιμότητας.

Τη θεωρία της οριακής χρησιμότητας, θα σημειώσουμε στο σημείο αυτό, ότι είχε ήδη εισαγάγει ο Τζέρεμι Μπένθαμ, χρησιμοποιώντας τη σχέση πλούτου και ευτυχίας. Σύμφωνα με τον Μπένθαμ, η αύξηση του πλούτου δεν οδηγεί συνεχώς σε αντίστοιχη αύξηση της ευτυχίας. Από ένα σημείο και έπειτα, η αύξηση του πλούτου οδηγεί σε μείωση της ευτυχίας^{50 51}.

Στο πλαίσιο της Νεοκλασικής Σχολής δημιουργήθηκαν επί μέρους σχολές σκέψης. Αρχικά, ο Καρλ Μένγκερ διαμόρφωσε την Αυστριακή Σχολή, η οποία απέρριψε την κλασική σκέψη ότι το κόστος παραγωγής αποτελούσε τον αποκλειστικό παράγοντα καθορισμού του ύψους της τιμής. Η Αυστριακή Σχολή

⁵⁰ Δ. Σωτηρόπουλος, «Η Θέση του John Stuart Mill στην Ιστορία της Οικονομικής Σκέψης Μέρος 2, Γιατί η θεωρητική παρέμβαση του Mill δεν μπορεί να τοποθετηθεί στο εσωτερικό της νεοκλασικής οικονομικής προβληματικής;», *Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση*, σελ. 7, προσβάσιμο στο: http://www.theseis.com/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=958.

⁵¹ J. Bentham, *The Principles of Morals and Legislation*, New York: Prometheus Books.

υποστήριζε ότι η μεταβολή των καταναλωτικών συνθηκών θα επηρέαζε αποκλειστικά το ύψος της τιμής των προϊόντων και υπηρεσιών. Για την επίτευξη της οικονομικής ανάπτυξης, ο Καρλ Μένγκερ και ο μαθητής του, Όυγκεν Μπομ-Μπάβερκ, πίστευαν ότι οι προϋποθέσεις ήταν η αποταμίευση και η επένδυση. Η επένδυση θα οδηγούσε στη δημιουργία ή την ενσωμάτωση νέας τεχνολογίας, με αποτέλεσμα τη βελτίωση της παραγωγής και την εξειδίκευση του εργατικού δυναμικού. Παράλληλα, η αποταμίευση θα οδηγούσε μακροπρόθεσμα στη μείωση των επιτοκίων δανεισμού, γεγονός το οποίο θα ενίσχυε τις επενδύσεις, μοχλό της οικονομικής ανάπτυξης⁵².

Παράλληλα, ο Άλφρεντ Μάρσαλ (1842-1924) διαμόρφωσε τη Βρετανική Σχολή ή διαφορετικά τη Σχολή του Κέιμπριτζ. Ο Άλφρεντ Μάρσαλ διαφοροποιήθηκε από τη θέση της Αυστριακής Σχολής, από τη σκέψη δηλαδή ότι η κατανάλωση καθόριζε την τιμή, και προχώρησε στην ανάπτυξη ενός νέου μοντέλου, χωρίς ωστόσο να εγκαταλείπει τη θεωρία της οριακής χρησιμότητας. Ο Μάρσαλ θεώρησε ότι τόσο η προσφορά όσο και η ζήτηση είναι αναγκαίοι παράγοντες για τον καθορισμό της τιμής των προϊόντων. Ωστόσο προσδιόρισε ότι η ζήτηση ήταν ικανή να επηρεάσει το ύψος των τιμών μόνο σε βραχυπρόθεσμα χρονική περίοδο. Σε μακροχρόνια διάσταση, ο Άγγλος οικονομολόγος προσδιόρισε ότι το κόστος παραγωγής αποτελούσε κομβικό παράγοντα για τη διαμόρφωση της τιμής, επαναφέροντας τη σχετική σκέψη των κλασικών οικονομολόγων.

Παράλληλα, για την επεξήγηση του τρόπου, με τον οποίο θα έπρεπε να καθορίζεται η τιμή ενός προϊόντος ή μιας υπηρεσίας, ο Μάρσαλ παρατήρησε την ευαισθησία, σε επίπεδο καταναλωτικής ζήτησης, την οποία επιδείκνυαν οι καταναλωτές ως προς την αλλαγή της τιμής του προϊόντος. Χρησιμοποιώντας τον μαθηματικό τύπο της διαφοράς στην ποσότητα, στην οποία αγόραζε ένα προϊόν, προς τη διαφορά της τιμής, στην οποία πλήρωνε το προϊόν αυτό, υπολόγισε τον λόγο της ελαστικότητας της ζήτησης. Εάν η διαφορά της ποσότητας, την οποία ο καταναλωτής αγόραζε, ήταν μεγαλύτερη της διαφοράς της τιμής, τότε η ζήτηση θα χαρακτηριζόταν ως ελαστική και αυτό θα σήμαινε ότι όταν η τιμή θα αυξανόταν, η ζητούμενη ποσότητα θα μειωνόταν και το αντίστροφο. Στην περίπτωση κατά

⁵² M. Skoosen, *The making of modern economics: the lives and ideas of the great thinkers*, M.A. Sharpe, London, 2001, p. 231-236.

την οποία η διαφορά στη ζητούμενη ποσότητα δεν ήταν μικρότερη της διαφοράς της τιμής, τότε η ζήτηση δε θα ήταν ελαστική και αυτό θα σήμαινε ότι όταν η τιμή θα αυξανόταν, θα αυξανόταν επίσης και η ζητούμενη ποσότητα. Επιπλέον, σύμφωνα με τον μαθηματικό τύπο, εάν η τιμή δε θα διαφοροποιείτο, ενώ η ζητούμενη ποσότητα θα αυξανόταν ή θα μειωνόταν, τότε η ζήτηση θα χαρακτηριζόταν ως πλήρως ελαστική. Παράλληλα, εάν η ζητούμενη ποσότητα δε θα διαφοροποιείτο, είτε η τιμή θα αυξανόταν ή θα μειωνόταν, τότε η ζήτηση θα χαρακτηριζόταν ως πλήρως ανελαστική.

Με αυτόν τον τρόπο, ο Μάρσαλ επιδίωξε να δημιουργήσει ένα μοντέλο, το οποίο θα μπορούσε βραχυπρόθεσμα να προβλέψει τις αλλαγές που θα πραγματοποιούντο ανάμεσα στη ζήτηση και στην τιμή ενός προϊόντος^{53 54}.

Η θεωρία της οριακής χρησιμότητας και η απεικόνιση των ευρημάτων μέσα από μαθηματικά μοντέλα και γραφήματα επεκτάθηκαν και στην παραγωγική διαδικασία με σκοπό να υπολογιστεί με ακρίβεια η αξία της γης, της εργασίας και του κεφαλαίου, εφόσον προστίθετο μια επιπλέον μονάδα κάθε παραγωγικού συντελεστή. Η χρησιμότητα ή αλλιώς το όφελος, το οποίο θα προέκυπτε κατόπιν της οριακής προσθήκης, θα καθόριζε το ύψος της τιμής. Η συγκεκριμένη θεωρία εισήγαγε συγκεκριμένες έννοιες, κομβικές για τη διαδικασία της τιμολόγησης, όπως το οριακό προϊόν, το οποίο ήταν το επιπλέον προϊόν, το οποίο θα παραγόταν μετά τη χρήση μιας μονάδας ακόμη παραγωγικών συντελεστών ή το οριακό κόστος, το οποίο αποτελούσε την αύξηση του κόστους, η οποία θα προέκυπτε μέσα από την αύξηση του συνολικού αποτελέσματος κατά μια μονάδα ή το οριακό κέρδος, το οποίο μεταφραζόταν στο επιπλέον κέρδος, το οποίο θα δημιουργείτο με την αύξηση των πωλήσεων κατά μια μονάδα.

Κομβική ήταν η εφαρμογή της θεωρίας του οριακού οφέλους, επίσης, για τον υπολογισμό της αξίας της εργασίας. Το επιπλέον προϊόν, το οποίο θα παραγόταν μετά από την προσθήκη μιας μονάδας εργασίας, ενός εργαζόμενου δηλαδή, θα ήταν το οριακό προϊόν εργασίας (γινόμενο του οριακού κέρδους και του οριακού

⁵³ M. Skoosen, *The making of modern economics: the lives and ideas of the great thinkers*, M.A. Sharpe, London, 2001, p. 208.

⁵⁴ A. Marshall and M. P. Marshall, *The Economics of Industry*, MacMillan, London, 1989.

προϊόντος). Το πρόσθετο κέρδος, το οποίο θα προέκυπτε για μια επιχείρηση από την προσθήκη μιας επιπλέον μονάδας εργασίας, θα ονομαζόταν οριακό κέρδος παραγωγικότητας εργασίας (γινόμενο οριακού προϊόντος εργασίας και τιμής πώλησης). Παράλληλα, η επιχείρηση θα συνέχιζε να προσλαμβάνει εργατικό δυναμικό μέχρι το οριακό κέρδος από την παραγωγικότητα της εργασίας να ήταν ίσο με το κόστος των μισθών, το οποίο θα έπρεπε να καταβάλει η επιχείρηση στους εργαζομένους. Η αμοιβή την οποία θα λάμβανε ο επιπλέον εργαζόμενος θα έπρεπε να ισούται με το οριακό κέρδος το οποίο θα προέκυπτε από την εργασία του.

Η απόφαση αναφορικά με τον αριθμό των εργαζομένων, οι οποίοι χρειαζόνταν σε μια επιχείρηση, ώστε να συνεχίσει το πρόσθετο κέρδος, μέσω της προσθήκης καθεμιάς από τις επιπλέον μονάδες εργασίας, βασίστηκε στον υπολογισμό του οριακού προϊόντος εργασίας. Η επιλογή του αναγκαίου αριθμού εργαζομένων ήταν κομβικής σημασίας, καθώς μια εσφαλμένη απόφαση, μια απόφαση δηλαδή η οποία δε θα βασιζόταν στον παραπάνω μαθηματικό τύπο, θα μπορούσε να οδηγήσει σε μειούμενα οριακά κέρδη ή ζημιές. Συγκεκριμένα τα μειούμενα οριακά κέρδη θα προέκυπταν όταν η προσθήκη μιας επιπλέον μονάδας παραγωγικού συντελεστή (πχ. εργασία) δε θα δημιουργούσε οριακό όφελος, αλλά αντίθετα θα επηρέαζε αρνητικά τη συνολική παραγωγή, την απόδοση όλων των συντελεστών και τελικά το κέρδος.

Το σύνολο της θεωρίας αυτής, το οποίο βασίστηκε στη μέτρηση της οριακής χρησιμότητας της κατανάλωσης για τον καθορισμό της τιμής του παραγόμενου προϊόντος και εφαρμόστηκε στη συνέχεια για τον καθορισμό της αξίας των παραγωγικών συντελεστών και ειδικότερα της εργασίας (μισθός), εισήγαγε στις ΗΠΑ ο Αμερικανός οικονομολόγος, Τζον Μπέιτς Κλάρκ (1847-1938), μετά την ενδελεχή μελέτη της θεωρίας αυτής στην Ευρώπη. Ουσιαστικά ο Κλαρκ κατανόησε τη χρησιμότητα του νεοκλασικού μοντέλου και ενθάρρυνε την ενσωμάτωσή του στην αμερικανική οικονομική σκέψη. Το σημείο, ωστόσο, το οποίο διαφοροποίησε τη δική του σκέψη από τη σκέψη του ευρωπαϊκού νεοκλασικού μοντέλου και ιδιαίτερα από την Αυστριακή Σχολή, αφορούσε τον τρόπο με τον οποίο καθορίζονταν τα επιτόκια⁵⁵. Η Αυστριακή Σχολή, και ιδιαίτερα

⁵⁵ C. J., Bates, *The distribution of the wealth*, Kelley & Millman, New York, 1956.

ο Μπομ-Μπάβερκ, υποστήριξε ότι η αποταμίευση και η επένδυση αποτελούσαν τους δυο καθοριστικούς παράγοντες, οι οποίοι μακροπρόθεσμα μπορούσαν να εγγυηθούν τα χαμηλά επιτόκια και την οικονομική ανάπτυξη. Ο Κλαρκ, ωστόσο, πίστευε ότι ένα σημαντικό απόθεμα κοινωνικών πόρων, ένα ταμείο με σημαντικό ύψος αποθεματικών, όπως θα δικαιολογούνταν από μια μεγάλη οικονομία όπως των ΗΠΑ, θα οδηγούσε στη μείωση των επιτοκίων και παράλληλα η κατανάλωση δε θα επηρεαζόταν από τη συνεχιζόμενη αποταμίευση. Επρόκειτο για μια λύση, χωρίς πολιτική λιτότητας, χωρίς δηλαδή τη μείωση της ζήτησης. Με την άποψη αυτή διαφώνησαν πολλοί οικονομολόγοι στην Αμερική, ένας εκ των οποίων ήταν ο Φρανκ Φέτερ (1863-1948), ο οποίος, απαντώντας στον Κλαρκ, εξέφρασε την άποψη ότι εάν ίσχυε η δική του σκέψη, τότε οι ΗΠΑ θα είχαν πάντοτε χαμηλότερα επιτόκια σε σχέση με άλλες οικονομίες, όπως η Ελβετία, κάτι το οποίο δε συνέβαινε⁵⁶.

Αναφορικά με το ζήτημα της διακύμανσης των επιτοκίων, η Αυστριακή Σχολή προχώρησε σε μια εξίσου κομβική συνεισφορά, συνδέοντας επί της ουσίας την παραγωγικότητα του κεφαλαίου και την οικονομική ανάπτυξη. Ο Μπομ-Μπάβερκ υποστήριξε ότι στις αναπτυσσόμενες χώρες, οι οποίες προσανατολιζόνταν σε επενδύσεις υψηλού κεφαλαίου, τα επιτόκια καταθέσεων έτειναν να είναι υψηλά, καθώς ο στόχος ήταν η αποταμίευση και η επένδυση. Τα υψηλά επιτόκια θα λειτουργούσαν ενθαρρυντικά στην προσέλκυση και διατήρηση των αποταμιεύσεων⁵⁷.

Συμπεράσματα

Στην ενότητα αυτή επιχειρήσαμε να περιγράψουμε την εξέλιξη της φιλελεύθερης οικονομικής σκέψης από τον 18^ο αιώνα έως και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Τα βασικά ερωτήματα του καθορισμού της τιμής της προσφοράς ενός προϊόντος, σε

⁵⁶ M. Skoosen, *The making of modern economics: the lives and ideas of the great thinkers*, M.A. Sharpe, London, 2001, p. 236.

⁵⁷ P. Bernholz, "The Importance of Böhm-Bawerk's Theory of Capital and Interest From a Historical Perspective", *History of Economic Ideas*, 1993, vol. 1, no. 2, p. 21-58.

συνάρτηση με τον στόχο της συνεχούς κερδοφορίας και ανάπτυξης, είχαν απαντηθεί έως τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα. Ωστόσο σύντομα θα καθίστατο αντιληπτό ότι η γνώση, στην οποία βασιζόταν η λειτουργία του καπιταλιστικού συστήματος, έως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, δεν ήταν επαρκής ώστε να διασφαλίζει τη βιωσιμότητα του συστήματος.

Το 1930, όταν στις ΗΠΑ ξέσπασε μια δραματική χρηματοοικονομική κρίση, η οποία οδήγησε σε μια δεκαετή περίοδο ύφεσης, ξεκίνησε μια νέα προσπάθεια να οξυνθεί η οικονομική γνώση, αυτή τη φορά προσανατολισμένη στη μελέτη της κυκλοφορίας του χρήματος μέσα σε ένα οικονομικό σύστημα. Παράλληλα, κατά τον 20^ο αιώνα, στη βάση της αναζήτησης της ορθολογικότερης αντιμετώπισης της κρίσης, πρωταγωνιστής υπήρξε ο Τζον Μείναρντ Κέυνς, ο οποίος υπήρξε θεμελιωτής της αντιπαράθεσης αναφορικά με τον βαθμό της χρήσιμης κρατικής παρέμβασης στη λειτουργία του καπιταλιστικού οικονομικού συστήματος.

Τη φιλελεύθερη οικονομική γνώση κατά τον 20^ο αιώνα, επιχειρούμε να περιγράψουμε στην επόμενη ενότητα.

2.2 Η οικονομική πολιτική μετά τη Μεγάλη Ύφεση του 1929

Από την χρηματοπιστωτική κρίση του 1929 και μετά, και ιδιαιτέρως στην προσπάθεια αντιμετώπισης των οικονομικών συνεπειών του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου στις εθνικές οικονομίες, η κλασική φιλελεύθερη γνώση παραμερίστηκε στο πλαίσιο της εφαρμοσμένης κυβερνητικής πολιτικής στις δυτικές οικονομίες. Τη θέση του κλασικού φιλελευθερισμού λαμβάνει πλέον ο σύγχρονος φιλελευθερισμός, μια νέα εκδοχή του φιλελευθερισμού, ο οποίος απομακρύνεται από την ανάγκη ενίσχυσης της προσφοράς και επικεντρώνεται στην ανάγκη ενίσχυσης της ζήτησης. Διακριτό στοιχείο που διαφοροποιεί τα δυο φιλελεύθερα ρεύματα, το κλασικό και το σύγχρονο, είναι η οικοδόμηση του κράτους πρόνοιας⁵⁸. Στην ενότητα αυτή, επιχειρούμε να περιγράψουμε την μεταστροφή αυτή και την ανάδειξη του σύγχρονου φιλελευθερισμού στη θέση του κυρίαρχου οικονομικού μοντέλου, έως τις απαρχές της παγκοσμιοποίησης.

⁵⁸ E. J. Kirchner, *Liberal Parties in Western Europe*, Cambridge University Press, 1988, p. 4.

Πρέπει να αναφέρουμε ότι στο κεφάλαιο αυτό επιχειρούμε να περιγράψουμε και την αντίδραση των κλασικών φιλελεύθερων απέναντι στη χρηματοπιστωτική κρίση του 1929, ωστόσο οι θεωρίες, οι οποίες αναπτύχθηκαν από την ομάδα αυτή, η οποία είναι γνωστή υπό τον τίτλο των μονεταριστών, απέκτησαν ιδιαίτερη σημασία όταν οι προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης έγιναν εμφανείς και όταν ο σύγχρονος φιλελευθερισμός, με επίκεντρο το κράτος πρόνοιας, αποδείχθηκε ότι είναι αδύνατο να τις αντιμετωπίσει.

Ειδικότερα, η χρηματοπιστωτική κατάρρευση του 1929 υποχρέωσε την οικονομική επιστήμη να αναζητήσει τις εξηγήσεις, οι οποίες είχαν οδηγήσει στο χρηματιστηριακό κραχ. Η έρευνα κατέστησε διακριτές δυο σχολές φιλελεύθερης σκέψης. Αρχικά εμφανίστηκαν οι μονεταριστές, οι οποίοι επισήμαναν την ανάγκη κατανόησης του ρόλου της κυκλοφορίας του χρήματος μέσα σε ένα οικονομικό σύστημα, καθώς και της τήρησης μιας περιοριστικής νομισματικής πολιτικής.

Από την άλλη πλευρά, όμως, εμφανίστηκε ο Τζον Μέιναρντ Κέυνς, ο οποίος αμφισβήτησε την αποτελεσματικότητα ενός συστήματος απόλυτης ελευθερίας και επεξήγησε ότι η κρατική παρέμβαση θα μπορούσε να λειτουργήσει ως αντίδοτο στην κρίση του 1930, μέσω της ενίσχυσης της απασχόλησης και της κατανάλωσης.

Αναφορικά με την οικονομική ιστορία εκείνης της εποχής, περιγράφεται ότι από το 1848 έως τα μέσα του 20^{ου} αιώνα, στη βορειοδυτική Ευρώπη και συγκεκριμένα στη Βρετανία, Γαλλία, Γερμανία, Βέλγιο και Ολλανδία, είχαν εντατικοποιηθεί οι εμπορικές δραστηριότητες με τόση επιτυχία και κέρδος, ώστε οι χώρες αυτές, εκείνη την εποχή, να αποτελούν παγκόσμιες οικονομικές δυνάμεις. Επιπρόσθετα, από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, περί το 1890, η μαζική μεταναστευτική ροή προς τις ΗΠΑ και την Ωκεανία οδήγησαν σε αύξηση του εργατικού δυναμικού, με ανταγωνιστικό κόστος εργασίας, γεγονός το οποίο συνέβαλε στην αύξηση της οικονομικής τους ανάπτυξης την περίοδο αυτή. Παράλληλα, ιδιαίτερα στις ΗΠΑ, συνέρρεαν υψηλά ευρωπαϊκά κεφάλαια και πραγματοποιήθηκαν επενδύσεις. Οι εξελίξεις αυτές οδήγησαν, έως το 1914, τις ΗΠΑ και την Ωκεανία να εξελιχθούν σε

οικονομικές δυνάμεις, οι οποίες μπορούσαν να ανταγωνίζονται τη βορειοδυτική Ευρώπη σε επίπεδο όγκου μεταποιητικής παραγωγής⁵⁹.

Επιπλέον, σε τροχιά οικονομικής ανάπτυξης, μικρότερου μεγέθους σε σύγκριση με τη βορειοδυτική Ευρώπη, τις ΗΠΑ και την Αυστραλία, είχαν εισέλθει χώρες, όπως η Ιταλία, η Αυστρία και η Ρωσία. Ωστόσο, την ίδια περίοδο, οι χώρες της νότιας και ανατολικής Ευρώπης, όπως η Ισπανία, η Βουλγαρία, η Ρουμανία και η Ελλάδα υστερούσαν αναπτυξιακά.

Η οικονομική ανάπτυξη, όπως μόλις περιγράφηκε, διήρκησε έως τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, το έτος 1914. Το οικονομικό μοντέλο στον δυτικό κόσμο, το οποίο εκείνη την περίοδο οδηγούσε σε αύξηση του κέρδους των οικονομιών, είχε βασιστεί στην εφαρμογή του κλασικού δόγματος του φιλελευθερισμού. Αυτό, συγκεκριμένα, το οποίο εκείνη την περίοδο στις περιοχές αυτές παρατηρούμε ήταν η ελευθερία στις εμπορικές συναλλαγές και η περιορισμένη κρατική εποπτεία. Η ελευθερία στις εμπορικές συναλλαγές βασίστηκε, ήδη από εκείνη την εποχή, στη δυνατότητα να μεταφέρονται κεφάλαια από τη μια χώρα στην άλλη ή από τη μια ήπειρο στην άλλη. Σημαντική ώθηση στην αύξηση των κερδών από την εξαγωγική δραστηριότητα των δυτικών χωρών συνέχιζε να προσφέρει η δυνατότητα συσσώρευσης χαμηλού κόστους πρώτων υλών, μέσα από την εκμετάλλευση των αποικιών⁶⁰.

Αναφορικά με τη δραματική οικονομική κρίση του 1929, ως βασική αιτία πρόκλησής της αναφέρεται το γεγονός ότι στην οικονομία των ΗΠΑ, από το τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, το 1918, έως και τα τέλη της δεκαετίας του 1920, η κατανάλωση και ο τραπεζικός δανεισμός είχαν αυξηθεί κατά πολύ, χωρίς κανέναν εποπτικό έλεγχο. Επιπρόσθετα, η αυξανόμενη ζήτηση είχε οδηγήσει σε αύξηση των χρηματιστηριακών αξιών. Συγκεκριμένα από το 1921 έως το 1929 το γενικό επίπεδο χρηματιστηριακών τιμών είχε τετραπλασιαστεί⁶¹. Σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1920 είχε διαπιστωθεί υπερβολή στο βαθμό κατασκευής και προσφοράς νέων σπιτιών. Η υπερδραστηριότητα αυτού του

⁵⁹ D. H. Aldcroft, *Η Ευρωπαϊκή Οικονομία 1914-2000*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2002.

⁶⁰ D. H. Aldcroft, *Η Ευρωπαϊκή Οικονομία 1914-2000*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2002, σελ. 17-18.

⁶¹ D. H. Aldcroft, *Η Ευρωπαϊκή Οικονομία 1914-2000*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2002, σελ. 51-53, 104, 108.

τομέα της οικονομίας είχε οδηγήσει στην αύξηση της αξίας των συγκεκριμένων κλάδων στο χρηματιστήριο, με αποτέλεσμα να είναι υψηλό το επενδυτικό ενδιαφέρον απόκτησης των μετοχών αυτών. Παράλληλα, σε ορισμένες περιπτώσεις, τα δάνεια χορηγούνταν χωρίς να υπάρχει επαρκής εγγύηση αποπληρωμής από την πλευρά του δανειολήπτη για το ύψος του δανείου, το οποίο θα λάμβανε.

Ωστόσο, την άνοιξη του 1928 η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ αποφάσισε να αυξήσει το ύψος των επιτοκίων, προκειμένου να επιβραδύνει το ποσοστό δανεισμού. Η αύξηση των επιτοκίων από μια τράπεζα σηματοδοτούσε την εκκίνηση μιας πολιτικής περιστολής της κατανάλωσης και των δαπανών, ως μέτρο συνήθως αντιμετώπισης των ανοδικών πληθωριστικών πιέσεων. Με την αύξηση των επιτοκίων, ο δανεισμός καθίστατο ακριβότερος για τους επενδυτές, ενώ παράλληλα ενθαρρυνόταν η αύξηση των αποταμιεύσεων.

Με τον περιορισμό του δανεισμού στις ΗΠΑ, σταδιακά μειώθηκε η συνολική ζήτηση και αποθαρρύνθηκε το επενδυτικό ενδιαφέρον. Η μείωση των τιμών οδήγησε τους επενδυτές να πωλήσουν τα χρεόγραφα τα οποία διέθεταν, γεγονός το οποίο επιτάχυνε την πτωτική τάση των τιμών. Η μαζική πώληση των χρεογράφων, όπως αυτή πραγματοποιήθηκε κατά τη χαρακτηριζόμενη και ως «Μαύρη Πέμπτη», στις 24 Οκτωβρίου του 1929, προκάλεσε την κατάρρευση του χρηματιστηρίου και απείλησε με πλήρη αποσταθεροποίηση τον τραπεζικό κλάδο.

Μέσα στο κλίμα πανικού, οι αποταμιευτές απέσυραν τις τραπεζικές αποταμιεύσεις τους, την ίδια στιγμή κατά την οποία οι τράπεζες απαιτούσαν την αποπληρωμή των δανείων που είχαν χορηγήσει, με σκοπό να αποκτήσουν επαρκή ρευστότητα για την ικανοποίηση της ζήτησης των αποταμιεύσεων. Η χαμηλή εγγυητική επάρκεια από την πλευρά των δανειζόμενων, οι οποίοι είχαν υποστεί επιπλέον ζημιές από την κατακύλιση του χρηματιστηρίου, οδήγησε τις τράπεζες σε αργία και στην επιτακτική ανάγκη εξεύρεσης χρηματικών αποθεμάτων.

Η οικονομική κρίση προκάλεσε αποπληθωρισμό και απώλεια εμπιστοσύνης αναφορικά με το ενδεχόμενο μιας γρήγορης ανάκαμψης της οικονομίας, με

συνέπεια τη μείωση της βιομηχανικής παραγωγής, του συνολικού Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) και τη δραματική αύξηση του ποσοστού ανεργίας. Η αμερικανική οικονομία μετέβη σε φάση ύφεσης, η οποία μετακλίσθηκε και στην Ευρώπη. Οι ΗΠΑ αποτελούσαν τον μεγαλύτερο εμπορικό εταίρο των ευρωπαϊκών οικονομιών, ειδικότερα σε ότι αφορούσε την εισαγωγή προϊόντων πρωτογενούς παραγωγής. Οι συμφωνίες, οι οποίες είχαν συναφθεί διμερώς ανάμεσα σε χώρες της Ευρώπης και τις ΗΠΑ, όριζαν το ποσό της αποπληρωμής των παραγωγών από τους Αμερικανούς αγοραστές. Η δραματική, όμως, τροπή της αμερικανικής οικονομίας κατέστησε τις συμφωνίες αυτές αδύναμες προς πληρωμή, με συνέπεια οι Ευρωπαίοι παραγωγοί να συσσωρεύσουν χρέος⁶².

Στις ακόλουθες υποενότητες επιχειρούμε να περιγράψουμε την αντίδραση των οικονομολόγων και ειδικότερα την προσπάθειά τους να περιγράψουν την κρίση αυτή και να προσφέρουν λύσεις για την αντιμετώπισή της.

Οι μονεταριστές στις ΗΠΑ και στην Αυστρία

Η σχολή των μονεταριστών, ιδρυτής της οποίας ήταν ο Αμερικανός Ίρβινγκ Φίσερ (1867-1947), εξέφραζε την άποψη ότι η οικονομική κατάρρευση στις ΗΠΑ συνέβη, καθώς η οικονομική πολιτική δεν είχε λάβει υπόψιν τα συμπεράσματα ερευνών, οι οποίες είχαν μελετήσει τον ρόλο της κυκλοφορίας του χρήματος μέσα σε ένα οικονομικό σύστημα.

Ειδικότερα, το 1922 ο Φίσερ είχε ολοκληρώσει το έργο του με τίτλο «Αγοραστική ισχύς του χρήματος», με το οποίο επεξηγούσε ότι υπήρχε ευθεία σχέση ανάμεσα στις μεταβολές στο γενικό επίπεδο τιμών και στις μεταβολές στην προσφορά χρήματος στην αγορά. Η κομβική συνεισφορά του Φίσερ αναφέρεται στο γεγονός ότι τοποθέτησε τη διαδικασία παρατήρησης της προσφοράς χρήματος, της τραπεζικής πολιτικής, στη συνολική διαδικασία παρατήρησης της οικονομικής λειτουργίας. Συγκεκριμένα, ο Φίσερ πίστευε ότι η μεταβολή στην προσφορά χρήματος θα οδηγούσε σε μια ισόποση μεταβολή του επιπέδου τιμών, καθώς και

⁶² D. H. Aldcroft, *Η Ευρωπαϊκή Οικονομία 1914-2000*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2002, σελ. 109-116

ότι η συνολική αξία των συναλλαγών, καθώς και η ταχύτητα εναλλαγής, θα παρέμεναν σταθερές κατά την οικονομική λειτουργία.

Η σκέψη αυτή βασίστηκε στον μαθηματικό τύπο, τον οποίο ο ίδιος ανέπτυξε: $M \cdot V = P \cdot Q$, όπου M είναι η ποσότητα χρήματος, V η ταχύτητα των συναλλαγών, P το γενικό επίπεδο τιμών και Q η συνολική προσφερόμενη ποσότητα. Τελικά, η σκέψη του Φίσερ ότι η αύξηση της προσφερόμενης ποσότητας χρήματος δε θα είχε επιπτώσεις στην αξία του χρήματος, στέρησε από τον ίδιο την ικανότητα πρόβλεψης της χρηματοπιστωτικής κατάρρευσης του αμερικανικού οικονομικού συστήματος.

Αντίθετα με τον Φίσερ, επαρκέστερη προβλεπτική ικανότητα αναφορικά με τις συνέπειες της δραματικής κλιμάκωσης των τιμών στο αμερικανικό οικονομικό σύστημα χαρακτήρισε την «Νέο-αυστριακή Σχολή», η οποία λειτούργησε, διορθώνοντας τη σκέψη του Φίσερ, στο πλαίσιο επεξήγησης της νομισματικής πολιτικής. Αναφορικά με τη Νέο-αυστριακή Σχολή, αυτή είχε δημιουργηθεί στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και βασίστηκε στη νεοκλασική θεωρία και συγκεκριμένα στη θεωρία της οριακής χρησιμότητας. Ειδικότερα, η Νέο-αυστριακή Σχολή επεχείρησε να μελετήσει τη λειτουργία του οικονομικού συστήματος, μελετώντας τις ξεχωριστές φάσεις του οικονομικού κύκλου, δηλαδή την κάμψη, την ύφεση, την ανάκαμψη και την άνθιση. Για να επιτευχθεί αυτό, προϋπόθεση ήταν να καθοριστεί με ακρίβεια ο ρόλος του χρήματος μέσα σε έναν οικονομικό κύκλο, η αξία του και το μέγεθος της προσφοράς.

Οι κυριότεροι εκπρόσωποι της Νέο-αυστριακής Σχολής ήταν οι Λούντβιχ φον Μίζες (1881-1973) και Φρίντριχ Χάγιεκ (1899-1992). Συγκεκριμένα, ο Μίζες, πριν τη χρηματοπιστωτική κατάρρευση στις ΗΠΑ, διαφώνησε με τη θέση του Φίσερ, ότι δηλαδή η μεταβολή στην προσφορά χρήματος θα καθιστούσε την αξία του χρήματος σταθερή. Σύμφωνα με το έργο του Μίζες «Η Θεωρία του χρήματος και της πίστωσης», ο καθορισμός της αξίας του χρήματος προϋπέθετε την κατανόηση ότι το χρήμα αποτελούσε ένα διακριτό προϊόν. Επομένως, η τιμή του προϊόντος αυτού θα έπρεπε να καθοριστεί μέσα από τη θεωρία της οριακής χρησιμότητας. Η αξία του χρήματος επιπλέον θα καθοριζόταν και από το ύψος της ποσότητας, στην οποία θα προσφερόταν. Ο Μίζες υποστήριξε ότι μια αύξηση στην προσφορά

του χρήματος θα οδηγούσε στη μείωση της τιμής του, στη μείωση της αγοραστικής δυνατότητας των καταναλωτών, σε πληθωρισμό δηλαδή⁶³. Η διαρκής μείωση της αγοραστικής δύναμης θα έθετε την οικονομική λειτουργία σε επισφάλεια.

Επιπλέον, στο πλαίσιο θεμελίωσης της νομισματικής πολιτικής, ο Μίζες εξήγησε τη σημασία του επιτοκίου, της αξίας δηλαδή του χρήματος και συγκεκριμένα διέκρινε το φυσικό επιτόκιο και το επιτόκιο της αγοράς. Ειδικότερα, το φυσικό επιτόκιο ήταν εκείνο, στο οποίο θα δημιουργείτο ισορροπία, δηλαδή η ζήτηση για αποταμίευση από τα τραπεζικά ιδρύματα (καταθέσεις) θα ήταν ίση με την προσφορά των αποταμιεύσεων από τους οικονομικούς δρώντες. Το επιτόκιο της αγοράς θα διαμορφωνόταν κατά την παροχή δανείων από τις τράπεζες στους ιδιώτες. Τα δυο επιτόκια σε μια σταθερή οικονομία θα έπρεπε να είναι ίσα. Στην περίπτωση, στην οποία θα παρατηρούνταν αποκλίσεις, τότε η οικονομία θα χαρακτηριζόταν ως ασταθής. Η οικονομία, για παράδειγμα, θα χαρακτηριζόταν ασταθής και τα δυο επιτόκια δε θα ήταν ίσα, όταν για παράδειγμα η οικονομία αυτή αποφάσιζε να προβεί σε μείωση των επιτοκίων, με σκοπό να ενθαρρύνει την κατανάλωση. Σε αυτήν την περίπτωση, η οικονομία θα είχε προχωρήσει σε μια τεχνητή ενθάρρυνση της κατανάλωσης, της επένδυσης και τελικά της ανάπτυξης της οικονομίας. Ωστόσο, αυτό το επιτόκιο θα ήταν χαμηλότερο του φυσικού επιτοκίου και αυτό θα δημιουργούσε πληθωρισμό. Σε μια κατάσταση κλιμακούμενου πληθωρισμού, τα επιτόκια δανεισμού θα αυξάνονταν, με σκοπό να επέλθει και πάλι ισορροπία στο οικονομικό σύστημα. Ωστόσο, η αύξηση των επιτοκίων, με σκοπό την αντιμετώπιση του πληθωρισμού, θα μπορούσε να οδηγήσει σε ύφεση για ένα χρονικό διάστημα, έως ότου διαμορφωνόταν ισορροπία, δηλαδή μέχρι το επιτόκιο της αγοράς να γινόταν και πάλι ίσο με το φυσικό επιτόκιο⁶⁴. Σύμφωνα με τη θεωρία της Νεο-αυστριακής Σχολής, η κρίση και η ακόλουθη ύφεση στο αμερικανικό οικονομικό σύστημα αποτέλεσαν φάσεις του οικονομικού κύκλου. Η παρατεταμένη διάρκεια της ύφεσης ήταν το αποτέλεσμα των σημαντικών στρεβλώσεων, οι οποίες είχαν διαπιστωθεί στη διάρκεια της προηγούμενης δεκαετίας, του συνεχώς κλιμακούμενου δανεισμού

⁶³ M. Skoosen, *The making of modern economics: the lives and ideas of the great thinkers*, M.A. Sharpe, London, 2001, p. 306.

⁶⁴ M. Skoosen, *The making of modern economics: the lives and ideas of the great thinkers*, M.A. Sharpe, London, 2001, p. 308-309.

χωρίς τις αναγκαίες εγγυήσεις, του πληθωρισμού και τελικά της μεγάλης συσσώρευσης του ιδιωτικού χρέους.

Η Νεο-αυστριακή Σχολή βασίστηκε, επίσης, στη θεωρία του Μπομ-Μπάμπερκ, ως προς τις επιπτώσεις της ύφεσης στον οικονομικό κύκλο της παραγωγής, με σκοπό να επεξηγήσει τη μακρά περίοδο της ύφεσης, η οποία ακολούθησε. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Μπομ-Μπάμπερκ, όσο περισσότερο κυκλική θα ήταν η παραγωγή, όσο δηλαδή περισσότερο κεφαλαιουχικά αγαθά θα χρησιμοποιούνταν για την παραγωγή καταναλωτικών αγαθών, τόσο περισσότερο χρόνο θα απαιτούσε η διαμόρφωση της ισορροπίας. Αυτό θα συνέβαινε, καθώς η κρίση θα διαχεόταν σε όλα τα στάδια παραγωγής, κεφαλαιουχικών και κατόπιν καταναλωτικών αγαθών. Η έλλειψη του κεφαλαίου θα δημιουργούσε υστέρηση στην παραγωγή των κεφαλαιουχικών αγαθών και στη συνέχεια των καταναλωτικών αγαθών. Ο κύκλος της παραγωγής, ο οποίος θα άρχιζε από την επένδυση για την κατασκευή των κεφαλαιουχικών αγαθών και θα ολοκληρωνόταν στο στάδιο της προσφοράς του καταναλωτικού αγαθού, θα επιμηκυνόταν όσο βαθύτερη θα ήταν η ύφεση.

Επιπλέον, αναφορικά με τη χρονική διάρκεια της Μεγάλης Ύφεσης, οι Νεο-αυστριακοί οικονομολόγοι δεν υιοθετούσαν τη θέση των Αμερικανών μονεταριστών, ότι δηλαδή το κεφάλαιο επένδυσης είναι ομοιογενές και συνεπώς ενώπιον μιας καπιταλιστικής κρίσης, θα ήταν εύκολη η ρευστοποίησή του από έναν τομέα επένδυσης και η επανεπένδυσή του σε έναν άλλο περισσότερο κερδοφόρο. Συγκεκριμένα, οι Νεο-αυστριακοί οικονομολόγοι υποστήριζαν ότι το επενδυτικό κεφάλαιο, ως σύνολο, ήταν ετερογενές και αυτό σήμαινε ότι θα ήταν αδύνατη η ρευστοποίησή του, εάν για παράδειγμα είχε επενδυθεί στον κατασκευαστικό τομέα και στη συνέχεια υπήρχε η στρατηγική στόχευση τοποθέτησής του σε έναν άλλο τομέα παραγωγής. Επομένως, μια καπιταλιστική κρίση σε έναν συγκεκριμένο τομέα παραγωγής, όπως για παράδειγμα ήταν ο κατασκευαστικός κλάδος στις ΗΠΑ το 1930, θα απαιτούσε ένα σημαντικό χρονικό διάστημα, με σκοπό την επανασυσσώρευση του κεφαλαίου και την επανεπένδυσή του⁶⁵.

⁶⁵ M. Skoosen, *The making of modern economics: the lives and ideas of the great thinkers*, M.A. Sharpe, London, 2001, p. 311.

Προς την ίδια κατεύθυνση με το έργο του Μίζες κινήθηκε επίσης ο Αυστριακός οικονομολόγος Φρίντριχ Χάγιεκ. Ο Χάγιεκ υποστήριξε ότι όσο περισσότερο ενσωματώνονταν στην παραγωγή ενδιάμεσα κεφαλαιουχικά αγαθά, τόσο θα αυξανόταν η συνολική παραγωγή και το κέρδος της οικονομίας. Όλη η προσοχή, κατά τον Χάγιεκ, έπρεπε να στραφεί στην επένδυση, δηλαδή στη δημιουργία και ενσωμάτωση νέων, χρήσιμων κεφαλαιουχικών αγαθών κατά την παραγωγική διαδικασία. Το παραπάνω θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνο με την αύξηση των αποταμιεύσεων, τον περιορισμό της κατανάλωσης βραχυπρόθεσμα και την αύξηση της επένδυσης μακροπρόθεσμα. Στην αντίθετη περίπτωση, στην οποία για παράδειγμα μια κυβέρνηση παρενέβαινε με σκοπό να μειώσει τα επιτόκια δανεισμού και να ενισχύσει τη ζήτηση, τότε ναι μεν η επένδυση μέσω δανεισμού θα ολοκληρωνόταν γρηγορότερα, ωστόσο θα είχε δημιουργηθεί μια επίπλαστη ανάπτυξη και ο δυνητικός πληθωρισμός θα οδηγούσε τα επιτόκια προς τα πάνω και θα αυξανόταν το χρέος. Η τεχνητή μείωση των επιτοκίων, σύμφωνα με τον Χάγιεκ, δε θα μπορούσε να προκαλέσει μακροπρόθεσμα την ανάπτυξη, αλλά τη συρρίκνωση⁶⁶.

Ο Τζον Μέιναρντ Κέυνς

Εκτός από την οικονομική σκέψη των μονεταριστών, στον απόηχο της κρίσης, εκφράστηκε επίσης, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, η οικονομική θεωρία του Τζον Μέιναρντ Κέυνς (1883-1946), η οποία αποσκοπούσε στην κατανόηση των αιτιών, οι οποίες είχαν οδηγήσει στην κατάρρευση, καθώς και στην εισήγηση μιας πολιτικής διόρθωσης των οικονομικών και κοινωνικών επιπτώσεων, οι οποίες είχαν προκληθεί. Ως λύση, ο Κέυνς πρότεινε την αύξηση της κρατικής παρέμβασης στην οικονομία.

⁶⁶ M. Skoosen, *The making of modern economics: the lives and ideas of the great thinkers*, M.A. Sharpe, London, 2001, p. 294-296.

Ειδικότερα, ο Κέυνς εξήγησε την ανάγκη για την άσκηση μιας επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής στη διαδικασία αντιμετώπισης της Μεγάλης Κρίσης του 1929 μέσα από το έργο του με τίτλο «Η Γενική Θεωρία της Απασχόλησης, του Τόκου και του Χρήματος», το οποίο δημοσιεύθηκε για πρώτη φορά το 1936⁶⁷. Ειδικότερα, για τον Κέυνς, το βασικότερο πρόβλημα που είχε προκληθεί ήταν η ανεργία, η οποία διαμορφωνόταν, καθώς η οικονομία λειτουργούσε σε συνθήκες μη πλήρους εργασίας και η προσφερόμενη παραγωγή δεν ικανοποιείτο από την υπάρχουσα εκείνη την περίοδο ζήτηση. Ο Κέυνς εξήγησε ότι προκειμένου να αντιμετωπιστεί η κρίση αυτή, θα έπρεπε να αντιμετωπιστεί η ανεπαρκής ζήτηση κατανάλωσης.

Με τον όρο ανεπαρκής ζήτηση, ο Κέυνς περιέγραφε την απροθυμία των καταναλωτών να καταναλώσουν το σύνολο του παραγόμενου προϊόντος, να διαθέσουν δηλαδή το σύνολο του εισοδήματός τους για την αγορά του συνόλου της παραγωγής. Κυρίαρχο εργαλείο για την αύξηση της καταναλωτικής ζήτησης αποτέλεσε η διαχείριση του προϋπολογισμού της κυβέρνησης και ειδικότερα η σκέψη ότι στη διάρκεια της κρίσης, ο προϋπολογισμός θα ήταν ελλειμματικός. Η πολιτική αυτή σήμανε την επέκταση της δημοσιονομικής πολιτικής στις ΗΠΑ και σταδιακά σε όλη την Ευρώπη.

Η αύξηση των δημόσιων επενδύσεων στόχευσε στην άμεση δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, η οποία θα οδηγούσε σε αύξηση των εισοδημάτων των καταναλωτών. Επιπλέον, όσο περισσότερο θα αυξανόταν το εισόδημα, τόσο υψηλότερες θα ήταν οι αποταμιεύσεις των καταναλωτών στα τραπεζικά ιδρύματα, γεγονός το οποίο σταδιακά θα οδηγούσε στη μείωση των επιτοκίων και άρα θα ενθάρρυνε το δανεισμό με σκοπό τις επενδύσεις⁶⁸. Ειδικότερα, ο Κέυνς πίστευε ότι η αύξηση των αποταμιεύσεων σε περίοδο κρίσεων θα συμπίζεζε περαιτέρω το εισόδημα και τελικά θα καθυστερούσε την οικονομική ανάκαμψη. Ο Κέυνς, χαρακτηρίζοντας τη δεκαετία του 1930 ως μια περίοδο έκτακτης ανάγκης, πίστευε στην ανάγκη διαμόρφωσης μιας νέας ατζέντας, η οποία θα οδηγούσε στην

⁶⁷ J. M. Keynes, *Η Γενική Θεωρία της Απασχόλησης, του Τόκου και του Χρήματος*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2001.

⁶⁸ H. Stein, *Presidential Economics. The Making of Economic Policy From Roosevelt to Reagan and Beyond*, American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington, D.C., 1988, p. 40-52.

ενίσχυση των επενδύσεων από την πλευρά του κράτους πλέον και την κατάργηση του Κανόνα του Χρυσού⁶⁹. Ως βασικό εργαλείο για την τόνωση της ζήτησης χρησιμοποιήθηκε η δημιουργία ελλείμματος στον προϋπολογισμό της κυβέρνησης, καθώς και η συνεχιζόμενη επεκτατική δημοσιονομική και νομισματική πολιτική με σκοπό τη διατήρηση των χαμηλών τραπεζικών επιτοκίων.

Με τον όρο δημοσιονομική πολιτική εννοείται το σύνολο της πολιτικής, η οποία ακολουθείται από μια κυβέρνηση αναφορικά με τη διαχείριση των δημόσιων εσόδων και εξόδων μιας οικονομίας, ενώ με τον όρο νομισματική πολιτική εννοείται το σύνολο της πολιτικής, την οποία ακολουθεί μια κεντρική τράπεζα με σκοπό την επίτευξη της νομισματικής σταθερότητας, τη μείωση του πληθωρισμού, καθώς και την αύξηση των καταθέσεων στις τράπεζες.

Η σκέψη του Κέυνς βρέθηκε απέναντι από την κλασική και νεοκλασική οικονομική σκέψη, η οποία όριζε ότι η οικονομική ανάπτυξη και η ευημερία θα μπορούσαν να επιτευχθούν μέσα από ένα οικονομικό σύστημα φυσικής ελευθερίας. Κατά τον Κέυνς, η αστάθεια, την οποία ο Κέυνς χαρακτήριζε ως εγγενή στο καπιταλιστικό σύστημα, δεν επέτρεπε μια συνεχιζόμενη σταθερή πορεία του οικονομικού κύκλου. Οι προγενέστεροι του Κέυνς οικονομολόγοι γνώριζαν τις διάφορες φάσεις του οικονομικού κύκλου και ανέμεναν τις κρίσεις, ωστόσο, οι ίδιοι πίστευαν στην «αυτο-προσαρμογή» της οικονομίας μέσω της εξισορρόπησης των δυνάμεων της προσφοράς και της ζήτησης⁷⁰. Ο Κέυνς, ωστόσο, εξήγησε ότι δε θα έπρεπε να αναμένεται μια «φυσική ανάκαμψη», καθώς το οικονομικό σύστημα δε θα μπορούσε να αντιμετωπίσει μια εξαιρετικά βαθιά ύφεση και γι' αυτό η λύση όφειλε να είναι πολιτική⁷¹.

Οι ιδέες του Κέυνς υιοθετήθηκαν σε κυβερνητικό επίπεδο. Συγκεκριμένα, η ανάδειξη από τον Κέυνς της κρατικής παρέμβασης, στην κατεύθυνση της αύξησης

⁶⁹ M. Skoosen, *The making of modern economics: the lives and ideas of the great thinkers*, M.A. Sharpe, London, 2001, p. 336.

⁷⁰ H. Stein, *Presidential Economics. The Making of Economic Policy From Roosevelt to Reagan and Beyond*, American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington, D.C., 1988, p. 42.

⁷¹ H. Stein, *Presidential Economics. The Making of Economic Policy From Roosevelt to Reagan and Beyond*, American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington, D.C., 1988, p. 63.

της απασχόλησης, ως μια αποτελεσματική λύση και με δεδομένη την κοινωνική αποδοχή, την οποία η πολιτική αυτή θα τύγχανε από τη δοκιμαζόμενη εκείνη την περίοδο αμερικανική κοινωνία, οδήγησε την κυβέρνηση των Δημοκρατικών, με Πρόεδρο τον Φράνκλιν Ρούζβελτ, να επιχειρήσει την αλλαγή του οικονομικού μοντέλου και να προσανατολιστεί προς την ενίσχυση της κρατικής παρέμβασης στην οικονομική πολιτική.

Συγκεκριμένα εκείνη την εποχή, η κυβέρνηση των Δημοκρατικών έτεινε να απορρίπτει ως λύσεις τις παλαιότερες οικονομικές κλασικές και νεοκλασικές πολιτικές, καθώς η εφαρμογή τους απαιτούσε ένα ορισμένο χρονικό διάστημα, ώστε να αποδώσει και να επανέλθει η ισορροπία. Ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Φράνκλιν Ρούζβελτ, η θητεία του οποίου διήρκεσε από το 1933 έως και το τέλος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου το 1945, αποφάσισε άμεσα να εφαρμόσει μια πολιτική, η οποία θα αποσκοπούσε στην άμεση μείωση της ανεργίας, η οποία είχε αυξηθεί σε ποσοστό της τάξης του 25%, μέσα από την αύξηση των δημόσιων δαπανών. Η πολιτική αυτή ονομάστηκε «Νέα Συμφωνία (New Deal)».

Στο πλαίσιο εφαρμογής του New Deal προωθήθηκαν μεταρρυθμίσεις, στην κατεύθυνση της κρατικής ρύθμισης της οικονομίας, ιδιαίτερα στην αγορά εργασίας και στον αγροτικό τομέα, όπως ο νόμος για τις Εργασιακές Σχέσεις (National Labor Relations Act) και ο νόμος Ρόμπινσον-Πάτμαν. Αναφορικά με τον νόμο των εργασιακών σχέσεων, ο στόχος ήταν η παροχή πλήρους προστασίας των εργαζομένων, ενώ επιπλέον αναγνωρίστηκε το δικαίωμα της συνδικαλιστικής οργάνωσης και νομοθετήθηκε ο ελάχιστος μισθός. Προς την ίδια κατεύθυνση, της ενίσχυσης της κρατικής παρέμβασης, ο νόμος Ρόμπινσον-Πάτμαν αποτέλεσε μια προσπάθεια προστασίας των μικρών επιχειρήσεων και συγκεκριμένα με τον νόμο αυτό επετράπη σε μικρές επιχειρήσεις να αγοράσουν τις πρώτες ύλες σε χαμηλότερη τιμή από την τιμή στην οποία θα αγόραζαν τις πρώτες ύλες οι μεγάλες επιχειρήσεις⁷².

Η κυβερνητική πολιτική της εφαρμογής μιας επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής για την αντιμετώπιση της ανεργίας διαμόρφωσε συγκεκριμένες σχολές

⁷² H. Stein, *Presidential Economics. The Making of Economic Policy From Roosevelt to Reagan and Beyond*, American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington, D.C., 1988, p. 60.

σκέψης, οι οποίες είτε τοποθετήθηκαν υπέρ, είτε εναντιώθηκαν στην κεϋνσιανή λογική. Αρχικά διαμορφώθηκε η Κεϋνσιανή Σχολή, η οποία έμεινε προσηλωμένη στους βασικούς θεωρητικούς σκοπούς του Κέυνς, στην αύξηση δηλαδή του γενικού επιπέδου απασχόλησης μέσω της αύξησης της ζήτησης. Το κύριο εργαλείο της πολιτικής ήταν τα ευέλικτα περιθώρια αποδοχής των ελλειμμάτων στον κρατικό προϋπολογισμό. Για τους θιασώτες της κεϋνσιανής σκέψης, ο πληθωρισμός δεν αποτελούσε μια άμεση απειλή.

Παράλληλα, στις ΗΠΑ διαμορφώθηκε η ομάδα των χαρακτηριζόμενων ως «Μεταρρυθμιστών», οι οποίοι υιοθέτησαν μια περισσότερο προωθημένη σκέψη προς την ίδια κατεύθυνση, επιζητώντας πλέον την πλήρη εξάπλωση του New Deal, του συγκεντρωτικού δηλαδή σχεδιασμού από την κυβέρνηση, σε όλους τους τομείς της οικονομίας. Ο καθορισμός των τιμών, του ύψους των μισθών, οι επιδοτήσεις προς τις επιχειρήσεις και ένα εκτεταμένο κράτος κοινωνικής πρόνοιας, σύμφωνα με αυτή τη σχολή σκέψης, όφειλαν να αποτελούν πρωταρχικές λειτουργίες της κυβέρνησης.

Ειδικότερα αναφορικά με το πολιτικό αίτημα της επέκτασης του New Deal, αυτό διαπιστώθηκε να συμβαίνει σε έναν βαθμό μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Συγκεκριμένα, οι κυβερνήσεις των συμμαχικών δυνάμεων πίστευαν ότι η κυβερνητική πολιτική θα έπρεπε να υποστηρίξει μεταπολεμικά τις κοινωνίες, οι οποίες εξέρχονταν των πολέμων τραυματισμένες οικονομικά και ψυχολογικά.

Ειδικότερα στη Μεγάλη Βρετανία, η συμμαχική κυβέρνηση ανάμεσα στους Συντηρητικούς και τους Εργατικούς εργάστηκε προς την εφαρμογή της πολιτικής της Έκθεσης Μπέβεριντζ (Beveridge Report). Επρόκειτο για μια έκθεση πολιτικών προτεραιοτήτων, η οποία είχε συνταχθεί στο τέλος του Πολέμου, με σκοπό να καθοριστεί το κυβερνητικό σχέδιο, το οποίο θα έπρεπε να ακολουθηθεί με σκοπό την ανάπτυξη μιας πολιτικής στήριξης της ζωής των ευρωπαϊκών λαών. Η πολιτική αυτή οδήγησε στη διαμόρφωση των συστημάτων πρόνοιας στην Ευρώπη. Η πολιτική αυτή συνεχίστηκε με συνέπεια έως το 1960, οπότε και άρχισε να αμφισβητείται, όταν οι συνέπειες του πληθωρισμού και της διόγκωσης του χρέους είχαν δημιουργήσει ανισορροπίες στον οικονομικό κύκλο. Η αλλαγή του

οικονομικού μοντέλου χαρακτηρίστηκε ως επιτακτική κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970, όταν οι πετρελαϊκές κρίσεις οδήγησαν σε ραγδαία αύξηση του πληθωρισμού και σε αύξηση του δημόσιου χρέους των χωρών.

Ένα νέο φιλελεύθερο οικονομικό μοντέλο για την αντιμετώπιση του κεύνσιανισμού

Στα μέσα του 20^{ου} αιώνα, όπως ήδη αναφέραμε, το μεταπολεμικό οικονομικό μοντέλο αμφισβητήθηκε, στη βάση της ανάγκης αντιμετώπισης του υψηλού πληθωρισμού και του υψηλού δημόσιου χρέους, τα οποία ως στοιχεία απειλούσαν τις οικονομίες με χρεοκοπία. Για την αντιμετώπιση των δυσμενών αυτών συνεπειών, τις οποίες το μεταπολεμικό οικονομικό μοντέλο είχε δημιουργήσει και συγκεκριμένα η τάση που είχε παρατηρηθεί, να ασκείται μια επεκτατική δημοσιονομική πολιτική, χωρίς να λαμβάνονται υπόψιν οι δυσμενείς συνέπειες στον πληθωρισμό, στο δημόσιο χρέος και στο εμπορικό ισοζύγιο των οικονομιών, άρχισαν να αποκτούν ιδιαίτερη σημασία οικονομικές ιδέες, συνδεδεμένες με το κλασικό φιλελεύθερο ρεύμα, οι οποίες είχαν εκφραστεί παλαιότερα, αλλά δεν είχαν επιλεγεί στο πλαίσιο μιας κυβερνητικής πολιτικής.

Συγκεκριμένα, πολύ πριν οι οικονομικές συνέπειες της εκτεταμένης κρατικής παρέμβασης γίνουν εμφανείς στις εθνικές οικονομίες των ΗΠΑ και της Ευρώπης, ο οικονομολόγος Φρίντριχ Χάγιεκ, ήδη από το 1936, αμφισβήτησε τη μακροχρόνια βιωσιμότητα ενός μοντέλου κρατικής παρέμβασης στη οικονομία. Ειδικότερα το 1936, όταν παρουσιάστηκε το έργο του Κέυνς, ο Χάγιεκ αμφισβήτησε ότι η ενίσχυση της κρατικής παρέμβασης στην οικονομική πολιτική θα μπορούσε αποτελεσματικά να αντιμετωπίσει την ύφεση. Η κυριαρχία, όμως, του Κέυνς, καθώς το έργο του έγινε αποδεκτό με ενθουσιασμό τόσο στην κυβέρνηση και τον ακαδημαϊκό χώρο, καθιστούσε τις ιδέες του Χάγιεκ μη αρεστές σε επίπεδο κυβερνητικής πολιτικής. Συγκεκριμένα, η θεωρία του Χάγιεκ υποστήριζε ότι η αποτελεσματική αντιμετώπιση της κρίσης προϋπέθετε την εφαρμογή μιας οικονομικής πολιτικής, με την οποία η κυβέρνηση θα συνέχιζε να μην παρεμβαίνει στον σχεδιασμό και την εφαρμογή της. Η οικονομική πολιτική, την οποία εισηγήθηκε ο Χάγιεκ, επεξηγούσε ότι η οικονομία θα αυτορυθμιζόταν βασιζόμενη στις δυνάμεις της αγοράς. Ο ελεύθερος καθορισμός των τιμών θα

οδηγούσε στην αποδοτική διαχείριση των αποθεμάτων της οικονομίας, ανάλογα με το ύψος της προσφοράς και ζήτησης. Σύμφωνα με τον Χάγιεκ, οι κυβερνήσεις θα έπρεπε να εργάζονται στην κατεύθυνση της διαμόρφωσης ενός ελεύθερου οικονομικού συστήματος. Αυτό θα συνέβαινε μέσω της παραγωγής ενός ουδέτερου νομοθετικού έργου, το οποίο θα επέτρεπε στις δυνάμεις της αγοράς να δρουν ελεύθερα⁷³.

Αρκετές δεκαετίες αργότερα, τη δεκαετία του 1960, προς την ίδια κατεύθυνση ο Μίλτον Φρίντμαν (1912-2006) τοποθετήθηκε απέναντι από τον κεϋνσιανισμό, εξηγώντας, ότι η αύξηση των κυβερνητικών δαπανών θα οδηγούσε σε μείωση των ιδιωτικών δαπανών, ότι ο κεϋνσιανός πολλαπλασιαστής δεν ήταν βέβαιο ότι θα μπορούσε να διαχέει τα οφέλη σε ολόκληρη την ιδιωτική αγορά και ότι η παρακολούθηση της οικονομίας θα έπρεπε να βασίζεται ταυτόχρονα και στη μελέτη της προσφοράς του χρήματος ⁷⁴ . Επιπλέον, επεξηγούσε ότι ο παρατεταμένος πληθωρισμός θα οδηγούσε τελικά στην αύξηση της ανεργίας και όχι στην αύξηση της απασχόλησης⁷⁵. Συγκεκριμένα, ο Μίλτον Φρίντμαν ανέπτυξε τη σκέψη αναφορικά με το «φυσικό ποσοστό ανεργίας». Το φυσικό ποσοστό ανεργίας αποτελούσε το ρεαλιστικό ποσοστό ανεργίας, το οποίο θα δημιουργείτο σε μια οικονομία, όταν ο πληθωρισμός θα αυξανόταν αδιάκοπα. Ενώ έως τότε πολλοί πίστευαν ότι ο πληθωρισμός θα μπορούσε να αντιμετωπίσει την ανεργία, ο Φρίντμαν εξήγησε ότι αυτό αποτελούσε ένα εξαιρετικά σπάνιο γεγονός, το οποίο θα μπορούσε να συμβεί αποκλειστικά στην περίπτωση, στην οποία ο πληθωρισμός σε μια οικονομία θα εμφανιζόταν ξαφνικά, χωρίς να είναι το αποτέλεσμα μιας συνεχιζόμενης επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής.

Ο γενικός, ωστόσο, κανόνας του Φρίντμαν εξηγούσε ότι εάν ο πληθωρισμός δεν αντιμετωπιζόταν εγκαίρως, τότε οι τιμές και οι μισθοί θα συνέχιζαν να αυξάνονται, με συνέπεια την αύξηση της ανεργίας. Ταυτόχρονα, ο Φρίντμαν υποστήριζε ότι από ένα χρονικό σημείο και έπειτα, η ανεργία και ο πληθωρισμός θα αυξάνονταν

⁷³ S. Metcalf, "Neoliberalism: the idea that swallowed the world", 18/08/2017, <https://www.theguardian.com/news/2017/aug/18/neoliberalism-the-idea-that-changed-the-world>.

⁷⁴ Μ. Φρίντμαν, *Καπιταλισμός και Ελευθερία*, εκδ. Παπαδόπουλος, 2012, σελ 121-131.

⁷⁵ M. Skoosen, *The making of modern economics: the lives and ideas of the great thinkers*, M.A. Sharpe, London, 2001, p. 398-407.

παράλληλα. Η αντιμετώπιση του πληθωρισμού απαιτούσε ένα συνδυασμό περιοριστικών δημοσιονομικών και νομισματικών μέτρων, καθώς μια αντίθετη πολιτική θα μπορούσε να αυξήσει περαιτέρω την ανεργία και να προκληθεί ύφεση. Ο Φρίντμαν υποστήριζε ότι για να μειωθεί το ύψος του φυσικού ποσοστού ανεργίας, θα έπρεπε να διαμορφωθεί ένα πολιτικό πρόγραμμα, το οποίο θα περιελάμβανε ενεργητικές πολιτικές εργασίας, όπως θα ήταν η εκπαίδευση των ανέργων, καθώς και η μείωση του ύψους των οικονομικών παροχών προς τους ανέργους, ώστε οι άνεργοι να ωθούνται προς την αναζήτηση νέων θέσεων εργασίας^{76 77}.

Παράλληλα, ο Φρίντμαν επεξήγησε ότι τα συστήματα κοινωνικής πρόνοιας δεν ήταν η κατάλληλη λύση για την αντιμετώπιση της φτώχειας. Ωστόσο, ο Φρίντμαν δεν ήταν αρνητικός στην παροχή βοήθειας από το κράτος. Αντίθετα, εξήγησε ότι το κράτος έχει την ευθύνη, σε μεγάλες και σύνθετες κοινωνίες, να φροντίζει για την αντιμετώπιση της φτώχειας. Ως λύση, ο Φρίντμαν πρότεινε το κράτος να διασφαλίζει ένα ελάχιστο επίπεδο διαβίωσης, ένα «κατώφλι», κάτω από το οποίο το εισόδημα κανενός ανθρώπου δε θα μειωνόταν. Προς την κατεύθυνση αυτή εισηγήθηκε τη θέσπιση της «αρνητικής φορολογίας», της χορήγησης δηλαδή επιδομάτων, με συντελεστή απόδοσης, ο οποίος θα ποίκιλε και τα οποία θα δίνονταν όταν το εισόδημα θα ήταν κάτω του φορολογικού ορίου. Η θέσπιση τέτοιων ρυθμίσεων θεωρήθηκε από τον Φρίντμαν καταλληλότερη σε σχέση με ρυθμίσεις, οι οποίες εφαρμόζονταν οριζόντια και δε διέκριναν την κάθε ειδική περίπτωση^{78 79}.

Τη δεκαετία του 1970, τελικά, όταν το αυξημένο δημόσιο χρέος και ο αυξημένος πληθωρισμός απειλούσαν τις εθνικές οικονομίες με στασιμότητα και χρεοκοπία, οι ιδέες του Χάγιεκ και του Φρίντμαν μπόρεσαν να ακουστούν και μάλιστα να αποτελέσουν τη βασική γνώση, την οποία οι κυβερνήσεις έκτοτε θα λάμβαναν

⁷⁶ H. Stein, *Presidential Economics. The Making of Economic Policy From Roosevelt to Reagan and Beyond*, American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington, D.C., 1988, p. 136-142.

⁷⁷ M. Skoosen, *The making of modern economics: the lives and ideas of the great thinker*, M.A. Sharpe, London, 2001, p. 404.

⁷⁸ M. Φρίντμαν, *Καπιταλισμός και Ελευθερία*, εκδ. Παπαδόπουλος, 2012, σελ 270.

υπόψιν κατά τον σχεδιασμό της οικονομικής πολιτικής. Από τα τέλη του 1970 διαπιστώθηκε η πρακτική της επεκτατικής κρατικής παρέμβασης να περιορίζεται και η πολιτική να στρέφεται προς την τήρηση των ισοσκελισμένων προϋπολογισμών και της νομισματικής σταθερότητας.

2.3 Η εποχή της παγκοσμιοποίησης

Στο τέλος του 20^{ου} αιώνα, οι ΗΠΑ αναδεικνύονταν σε αποκλειστική υπερδύναμη. Η φιλελεύθερη οικονομική πολιτική της Δύσης είχε αναδειχθεί ως ο μοναδικός τρόπος, ο οποίος θα μπορούσε να οδηγήσει τις οικονομίες σε ανάπτυξη και τις κοινωνίες σε ευημερία, δεδομένου του αποτυχημένου παραδείγματος του κομμουνιστικού οικονομικού συστήματος. Συγκεκριμένα, στα τέλη του 20^{ου} αιώνα, οι σφαίρες επιρροής του διεθνούς συστήματος άλλαζαν, καθώς το κυρίαρχο, στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, δίπολο των ΗΠΑ και της Σοβιετικής Ένωσης διαλυόταν και η Σοβιετική Ένωση όδευε προς οικονομική και κοινωνική κατάρρευση. Το αποτέλεσμα των αλλαγών αυτών ήταν η κυριαρχία παγκοσμίως ενός φιλελεύθερου πολιτικού και καπιταλιστικού μοντέλου.

Το νέο κυρίαρχο φιλελεύθερο καπιταλιστικό μοντέλο, το οποίο άρχισε να διαμορφώνεται από τη δεκαετία του 1970, όπως περιγράφηκε πιο πάνω, απομακρύνθηκε από την κεϋνσιανή κληρονομιά και στρεφόταν προς την ανάγκη δημιουργίας εύρωστων εθνικών οικονομιών, ώστε να μπορούν μελλοντικά να αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά τις συγκυριακές, καθώς και τις συστημικές καπιταλιστικές κρίσεις.

Κατά τη δεκαετία του 1970, η συσσώρευση υψηλού ποσοστού δημόσιου χρέους οδήγησε τις εθνικές οικονομίες να αναζητήσουν τον εξωτερικό δανεισμό, προκειμένου να εξυπηρετήσουν το χρέος αυτό. Επιπλέον η ανάδυση νέων οικονομιών, ιδιαιτέρως στην ανατολική Ευρώπη, μετά το 1989, καθώς και στην ανατολική Ασία, οι οποίες χαρακτηρίζονταν από πολύ χαμηλό εργατικό κόστος και χαμηλό κόστος πρώτων υλών, αποτέλεσαν δέλεαρ, στην κατεύθυνση της μετατόπισης προς τα εκεί της παραγωγικής διαδικασίας. Εκείνη την εποχή, ως λύση για τη διαχείριση του χρέους υπήρξε ο διεθνής δανεισμός στις

κεφαλαιαγορές και η ενίσχυση του εμπορίου προς την Ανατολή. Η ενίσχυση, ωστόσο, του εμπορίου απαιτούσε την ευκολία μετακίνησης κεφαλαίων. Τελικά, η ανάγκη για τον διεθνή δανεισμό και για την ελεύθερη μετακίνηση κεφαλαίων οδήγησε στη χρηματοοικονομική απελευθέρωση, η οποία πρώτα πραγματοποιήθηκε στις ΗΠΑ και στη συνέχεια στη Μεγάλη Βρετανία.

Οι εξελίξεις αυτές σηματοδότησαν την απαρχή της παγκοσμιοποίησης. Η διεθνής διάχυση και εφαρμογή των κυρίαρχων φιλελεύθερων πολιτικών και οικονομικών ιδεών, οδήγησε στη διαμόρφωση μιας ενιαίας αγοράς, στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης. Έκτοτε, σταδιακά ολοένα και περισσότερο θα καταργούνταν τα εμπόδια διεξαγωγής εμπορίου παγκοσμίως.

Με τον όρο παγκοσμιοποίηση εννοείται το σύνολο των οικονομικών και πολιτισμικών αλληλεξαρτήσεων, το οποίο διαμορφώθηκε ανάμεσα στις ανοικτές χώρες, σε τέτοιο βαθμό ώστε οι επιλογές σε μια χώρα να επηρεάζουν τις οικονομικές και κοινωνικές συνήθειες μιας άλλης χώρας⁸⁰. Η αλλαγή, για παράδειγμα, των διατροφικών συνηθειών μιας κοινωνίας θα μπορούσε να προκαλέσει επιπτώσεις στο εισόδημα ενός παραγωγού, ο οποίος βρισκόταν στην άλλη άκρη της γης. Οι γεωγραφικές αποστάσεις μίκρυναν και ο χρόνος διεξαγωγής της εμπορικής δραστηριότητας μειώθηκε, με την εξέλιξη των μεταφορών και της επικοινωνίας. Η εξάπλωση της παγκοσμιοποίησης επιταχύνθηκε, μάλιστα, όταν το 1980 διαμορφώθηκαν και τέθηκαν σε λειτουργία οι μεγάλες διεθνείς κεφαλαιαγορές⁸¹.

Ωστόσο, στο νέο διεθνές οικονομικό πλαίσιο, ποιες οικονομίες θα ήταν επιτυχημένες; Η ανάπτυξη προϋπέθετε οι εθνικές οικονομίες να αναπτύξουν το ανταγωνιστικό τους πλεονέκτημα. Πιο συγκεκριμένα, οι οικονομίες θα έπρεπε να είναι ανταγωνιστικές. Ανταγωνιστικές θεωρούνται οι οικονομίες, οι οποίες εξάγουν περισσότερο από όσο εισάγουν. Συγκριτικό πλεονέκτημα, επομένως, θα μπορούσε να προκύψει, είτε λόγω της αβίαστης πρόσβασης των χωρών σε ορυκτό πλούτο, το οποίο θα μείωνε το κόστος παραγωγής, είτε μέσω της διατήρησης ενός χαμηλού κόστους εργασίας και τιμών. Για τις οικονομίες της

⁸⁰ A. Giddens, *The Third Way*, Polity Press, Cambridge, Oxford University Press, New York, 1998, p. 29.

⁸¹ A. Giddens, *The Third Way*, Polity Press, Cambridge, Oxford University Press, New York, 1998, p. 31.

δεύτερης περίπτωσης, προϋπόθεση για την τήρηση του χαμηλού κόστους εργασίας και πρώτων υλών ήταν αρχικά η τήρηση πολιτικών δημοσιονομικής και νομισματικής πειθαρχίας. Για την ενίσχυση, δηλαδή, της ανταγωνιστικότητάς τους, οι ιδέες του Μίλτον Φρίντμαν αναφορικά με την ανάγκη για περιοριστική δημοσιονομική και νομισματική πολιτική, προκειμένου να μειωθεί ο πληθωρισμός και η ανεργία, απέκτησαν ιδιαίτερη σημασία. Η πρόκληση της διατήρησης του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος, όσο η παγκοσμιοποίηση εντεινόταν, γινόταν περισσότερο συνεχής. Ήδη από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, οι εθνικές οικονομίες δεσμεύθηκαν στην ανακατανομή των δημόσιων πόρων, στην κατεύθυνση της σύνδεσης της δημόσιας δαπάνης με την παραγωγικότητα των δημόσιων φορέων, προς τους οποίους αυτή κατευθυνόταν. Η πολιτική αυτή σαφέστατα απειλούσε τα καθολικά ή μερικώς κρατικά χρηματοδοτούμενα συστήματα πρόνοιας. Η λύση αναζητήθηκε στην ανάπτυξη της θεσμικής συνεργασίας της δημόσιας και της ιδιωτικής οικονομίας.

Σε κάθε περίπτωση, καθώς για τη δημιουργία και τη διατήρηση ενός ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος ως αποτελεσματικότερη κρίθηκε η λειτουργία μεγάλων οικονομιών κλίμακας, ήδη από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα οι εθνικές οικονομίες προσέρχονταν σε διμερείς και υπερεθνικές συνεργασίες. Με τον όρο «οικονομία κλίμακος» εννοείται η κατάσταση, στην οποία η χρήση περισσότερης ποσότητας παραγωγικών συντελεστών οδηγεί σε μικρότερο κόστος παραγωγής, γεγονός το οποίο αυξάνει την παραγωγικότητα. Εντός μιας οικονομίας κλίμακας θα μπορούσαν να γίνουν οι αναγκαίες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, στη βάση της διαμόρφωσης ευέλικτων σχέσεων και μικρότερου κόστους παραγωγής, ώστε το τελικό προϊόν να καθίσταται ανταγωνιστικότερο⁸².

Προς την κατεύθυνση αυτή, της διαμόρφωσης δηλαδή μιας ισχυρής οικονομίας, με ανταγωνιστική μεγάλη κλίμακα αγοράς προϊόντων και υπηρεσιών και εργασίας, αναπτύχθηκε στην Ευρώπη η ιδέα της ενοποίησης. Παράλληλα, εντατικοποιήθηκε η προθυμία των χωρών να συμμετέχουν σε υπερεθνικούς οικονομικούς οργανισμούς, οι οποίοι βασίζονταν στην άρση των εμπορικών εμποδίων μέσα από συμφωνίες επέκτασης διεθνών εμπορικών σχέσεων⁸³.

⁸² Κ. Δερβιτσιώτης, *Διοίκηση Παραγωγής*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2006, σελ. 122-125.

Κατά τον 21^ο αιώνα, οι χώρες εντός των υπερεθνικών οργανισμών, όπως η ΕΕ και ιδιαίτερος στο πλαίσιο της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης, δεσμεύονταν να προχωρήσουν στην αναδιάρθρωση του θεσμικού συστήματος στην κατεύθυνση διατήρησης ισοσκελισμένων προϋπολογισμών, βιώσιμου δημόσιου χρέους και πλεονάσματος στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Οι στόχοι αυτοί προϋπέθεταν μια δυναμική πολιτική μείωσης της κρατικής παρέμβασης.

Συμπεράσματα

Μέσα από την ανάλυση, η οποία προηγήθηκε, διαπιστώνουμε ότι η φιλελεύθερη οικονομική πολιτική αποτέλεσε ένα δυναμικό σχήμα οικονομικών πολιτικών, το οποίο καλείτο, διαχρονικά έως και σήμερα, να αντιμετωπίσει οικονομικές προκλήσεις, οι οποίες απειλούσαν και απειλούν τη βιωσιμότητα των εθνικών οικονομιών και την ευημερία των κοινωνιών.

Βασικό θεμέλιο του δυναμικού αυτού συστήματος αποτέλεσαν η οικονομική και κοινωνική σκέψη του Άνταμ Σμιθ, ήδη από τον 18^ο αιώνα. Η φιλελεύθερη οικονομική θεωρία, ωστόσο, αποτέλεσε αντικείμενο έρευνας και εξέλιξης από τότε έως και σήμερα. Βασικός σταθμός στην εξέλιξη της υπήρξε η διαμόρφωση της Νεοκλασικής Σχολής, με κυρίαρχη την Αυστριακή Σχολή σκέψης, η οποία προσέφερε απαντήσεις, αναφορικά με τις αιτίες της δραματικότερης καπιταλιστικής κρίσης, εκείνης του 1929. Ειδικότερα, η Αυστριακή Σχολή σκέψης διαμόρφωσε ποσοτικοποιημένα μοντέλα ανάγνωσης της οικονομικής λειτουργίας, κατανόησης του ρόλου του χρήματος εντός ενός χρηματοπιστωτικού συστήματος, καθώς και των συνθηκών ισορροπίας ανάμεσα στις δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης. Ιδιαίτερης σημασίας, εξίσου, σταθμός στην εξέλιξη της φιλελεύθερης οικονομικής γνώσης υπήρξε η συμβολή του Κένυς, η οποία αποτέλεσε μια κυρίαρχη εναλλακτική, στην κατεύθυνση της δραστηρικής ανάκαμψης της οικονομίας από τις περιόδους ύφεσης, με βασικά εργαλεία την αντιμετώπιση της

⁸³ C. Dustmann, B. Fitzenberger, U. Schönberg, and A. Spitz-Oener, "From Sick Man of Europe to Economic Superstar: Germany's Resurgent Economy", *Journal of Economic Perspectives*, Winter 2014, vol. 28, no.1, p. 163-185.

ανεργίας και την ενίσχυση της ζήτησης. Οι ιδέες του Κέυνς άλλαξαν δραματικά τον τρόπο σχεδιασμού μιας κυβερνητικής οικονομικής πολιτικής στα καπιταλιστικά συστήματα τον 20^ο αιώνα. Η αλόγιστη, ωστόσο, χρήση της ελαστικής δημοσιονομικής πολιτικής από τις κυβερνήσεις οδήγησε τις οικονομίες σε επιβράδυνση και διόγκωσε τις απειλές χρεοκοπίας.

Από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα, στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, αναδείχθηκε η κομβική σημασία τήρησης των κανόνων μιας συνετής δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής. Η προωθημένη ερμηνεία των ιδεών του Κέυνς θα στερείτο πλέον κάθε χρησιμότητας για την επιδίωξη της οικονομικής ανάπτυξης. Ο σχεδιασμός της οικονομικής πολιτικής θα έπρεπε να βασίζεται πλέον στην αναζήτηση του χρυστού συνδυασμού της κλασικής φιλελεύθερης και της κέυνσιανής σκέψης. Ο συνδυασμός αυτός θα επέτρεπε τελικά τη διατήρηση ενός δημοσιονομικά επωφελούς εύρους άσκησης κοινωνικής πολιτικής.

Στην επόμενη ενότητα επιχειρούμε να καταγράψουμε τον τρόπο με τον οποίο τα χαρακτηριστικότερα συντηρητικά πολιτικά κόμματα της Ευρώπης, οι Συντηρητικοί της Μεγάλης Βρετανίας και οι Χριστιανοδημοκράτες της Γερμανίας, προσαρμόστηκαν στις οικονομικές προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης, στην ανάγκη, δηλαδή, μετασχηματισμού του μεταπολεμικού οικονομικού παραδείγματος σε ένα περισσότερο ευέλικτο και ανταγωνιστικό φιλελεύθερο παράδειγμα. Ειδικότερα, περιγράφεται ο τρόπος με τον οποίο τα πολιτικά αυτά κόμματα κινήθηκαν στη βάση της υποχώρησης της πατερναλιστικής κληρονομιάς τους, έναντι της διαμόρφωσης ανταγωνιστικών φιλελεύθερων καπιταλιστικών συστημάτων.

Η προσαρμογή του βρετανικού Συντηρητικού Κόμματος και του γερμανικού Χριστιανοδημοκρατικού Κόμματος στην παγκοσμιοποίηση και η περίπτωση της ελληνικής συντηρητικής πολιτικής έως το 1990

Η περιγραφή της προσαρμογής του Συντηρητικού Κόμματος της Μεγάλης Βρετανίας και του Χριστιανοδημοκρατικού Κόμματος της Γερμανίας κρίθηκε σκόπιμη για τη διαμόρφωση μιας συγκριτικής βάσης ανάμεσα στον τρόπο με τον οποίο τα δυο αυτά κόμματα εγκατέλειψαν τον πατερναλισμό και αντιμετώπισαν τις οικονομικές προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης και στον τρόπο με τον οποίο η ΝΔ τελικά το έκανε. Η επιλογή των δυο αυτών κομμάτων πραγματοποιήθηκε, καθώς αποτελούν δυο βασικά παραδείγματα συντηρητικής πατερναλιστικής πολιτικής, έως το 1970. Επιπλέον πρόκειται για δυο κόμματα του συντηρητικού, κεντροδεξιού πολιτικού χώρου, βαθιά θεσμοθετημένα, με σημαντικές ρίζες μέσα στην κοινωνία. Παράλληλα, μολονότι, όπως θα διαπιστώσουμε, τα δυο αυτά πολιτικά κόμματα ακολούθησαν διαφορετικά θεσμικά μονοπάτια στην κατεύθυνση ανάπτυξης εύρωστων καπιταλιστικών συστημάτων, η προσαρμογή που πραγματοποιήθηκε και στις δυο περιπτώσεις αποτελεί μέρος της ευρύτερης φιλελεύθερης οικονομικής φιλοσοφίας.

Ήδη σε προηγούμενα κεφάλαια, αναφερόμενοι στην απαρχή της πολιτικής ζωής των συντηρητικών κομμάτων, καταγράψαμε την παραδοσιακή πατερναλιστική οικονομική διάστασή τους. Στο τρίτο κεφάλαιο επιχειρούμε, αρχικά, να περιγράψουμε τον τρόπο, με τον οποίο το Συντηρητικό Κόμμα της Μεγάλης Βρετανίας και το Χριστιανοδημοκρατικό Κόμμα της Γερμανίας εγκατέλειψαν τον πατερναλισμό και ακολούθησαν τη φιλελεύθερη επιταγή από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα και έπειτα: την ανάγκη δηλαδή για μείωση του πατερναλισμού και για ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας.

Στη συνέχεια επιχειρούμε να περιγράψουμε την οικονομική φιλοσοφία της ΝΔ και εάν τελικώς επιχειρήθηκε η ανάπτυξη μιας στρατηγικής απομάκρυνσης από τον πατερναλισμό.

3.1. Οι φιλελεύθερες οικονομικές μεταρρυθμίσεις από το βρετανικό Συντηρητικό Κόμμα

Στο τρίτο κεφάλαιο επεξηγήσαμε τη δυναμικότητα του φιλελεύθερου ρεύματος, υπό την έννοια της ενσωμάτωσης ποικίλων οικονομικών προτύπων, υπό την σκέπη της ευρύτερης φιλελεύθερης οικονομική πολιτικής. Ειδικότερα στο προηγούμενο κεφάλαιο διαπιστώσαμε ότι βασική διαφορά ανάμεσα σε ποικίλες φιλελεύθερες οικονομικές πολιτικές είναι ο βαθμός παρέμβασης του κράτους στην οικονομία. Τις διαφορετικές φιλελεύθερες οικονομικές πολιτικές διαπιστώνουμε και σε επίπεδο εφαρμοσμένης πολιτικής, από τις κυβερνήσεις.

Ειδικότερα, σύμφωνα με το έργο του Εμίλ Κίρχνερ, «Φιλελεύθερα Κόμματα στη Δυτική Ευρώπη», με το οποίο ο συγγραφέας διερευνά ακριβώς αυτή την εφαρμοσμένη διάσταση του φιλελευθερισμού σε διάφορα φιλελεύθερα πολιτικά κόμματα και κομματικά συστήματα της δυτικής Ευρώπης, ο φιλελευθερισμός δε συνιστά μια κοινή έννοια και δεν προσφέρει ένα κοινό περιεχόμενο, για όλα τα πολιτικά κόμματα. Ο φιλελευθερισμός εφαρμόστηκε σε διάφορες χώρες και οικονομίες με βάση τις εθνικές παραδόσεις και με βάση τον ιδεολογικό προσανατολισμό και τους πολιτικούς σκοπούς των κυβερνήσεων. Ο Κίρχνερ γενικά διαπιστώνει, ότι ανάμεσα σε διάφορες χώρες, υφίστανται δυο ευρείες ομάδες, η προοδευτική και μετριοπαθής⁸⁴. Την προοδευτική φιλελεύθερη οικονομική πολιτική διαπιστώνουμε στις αγγλοσαξονικές χώρες, ενώ τη μετριοπαθή σε χώρες της κεντρικής Ευρώπης και στις Σκανδιναβικές χώρες.

Με βάση τη διάκριση του Κίρχνερ, οι συντηρητικές κυβερνήσεις στην Αγγλία υιοθέτησαν μια προοδευτική φιλελεύθερη οικονομική πολιτική, ενώ κεντροδεξιές κυβερνήσεις της κεντρικής Ευρώπης, όπως στη Γερμανία, υιοθέτησαν μια μετριοπαθή φιλελεύθερη οικονομική πολιτική, στην οποία αναγνωρίστηκε στο κράτος ένας ρυθμιστικός ρόλος⁸⁵. Διακριτή, σε σχέση με το αγγλοσαξονικό πρότυπο, μορφή φιλελεύθερης πολιτικής εφαρμόστηκε και από τις κεντροδεξιές κυβερνήσεις στις Σκανδιναβικές χώρες, στις οποίες επίσης αναγνωριζόταν ένας

⁸⁴ E. J. Kirchner, *Liberal Parties in Western Europe*, Cambridge University Press, 1988, p. 4.

⁸⁵ E. J. Kirchner, *Liberal Parties in Western Europe*, Cambridge University Press, 1988, p. 4.

αρκετά ρυθμιστικός ρόλος στο κράτος, γεγονός, το οποίο κυρίως διαφάνηκε μέσα από την πίστη τους στην παράδοση της οικοδόμησης των καθολικών συστημάτων πρόνοιας ^{86 87}.

Η διαφοροποίηση είναι έντονη, αναφορικά με τον τρόπο, με τον οποίο τα δυο κεντροδεξιά πολιτικά κόμματα, οι Συντηρητικοί στην Αγγλία και οι Χριστιανοδημοκράτες στη Γερμανία, προσαρμόστηκαν, στην κατεύθυνση ανάπτυξης ανταγωνιστικών οικονομιών, στις απαρχές της παγκοσμιοποίησης.

Συγκεκριμένα στη Μεγάλη Βρετανία, η φιλελεύθερη πολιτική ταυτίστηκε με το ρεύμα της «Νέας Δεξιάς», στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα. Η Νέα Δεξιά αποτέλεσε ένα σύνολο πολιτικών, στον οικονομικό βραχίονα του οποίου βρέθηκε η σκέψη ότι η αντιμετώπιση των δυσμενών συνεπειών, του διογκωμένου χρέους και του διογκωμένου πληθωρισμού θα ήταν αποτελεσματικότερη με μια στρατηγική δραστικού περιορισμού της κρατικής παρέμβασης.

Συγκεκριμένα, η προσπάθεια της άμεσης μείωσης της κρατικής παρέμβασης, της μείωσης του δημόσιου χρέους και των ελλειμμάτων, στον αγγλοσαξονικό κόσμο, στη Μεγάλη Βρετανία, αλλά και στις ΗΠΑ, οδήγησε τα συντηρητικά πολιτικά κόμματα, στα τέλη της δεκαετίας του 1970, στην υιοθέτηση μιας διακριτής οικονομικής πολιτικής. Η οικονομική αυτή πολιτική βασίστηκε στην κλασική φιλελεύθερη άποψη, στην επιδίωξη δηλαδή της μικρότερης δυνατής κρατικής παρέμβασης στην οικονομική πολιτική. Την ίδια στιγμή, τα συντηρητικά αυτά πολιτικά κόμματα, σε ζητήματα του κοινωνικού άξονα, διατήρησαν μια αυταρχική διάσταση, τη συνέχιση δηλαδή, της παραδοσιακής τους άποψης αναφορικά με τη μεγάλη σημασία της παράδοσης, της κοινωνικής ιεραρχίας και της πίστης στον θεό. Το συνολικό αυτό ιδεολογικό ρεύμα του αγγλοσαξονικού συντηρητικού κόσμου χαρακτηρίστηκε ως Νέα Δεξιά.

Ειδικότερα, στο πλαίσιο της Νέας Δεξιάς, το κράτος θα ενείχε τον ρόλο του «νυχτοφύλακα», όπως ο Ρόμπερτ Νότζικ χαρακτηριστικά είχε περιγράψει,

⁸⁶ U. Lindström and I. Wörlund, *The Swedish Liberal Party: The politics of unholy alliances*, in *Liberal Parties in Western Europe*, of E. J. Kirchner, Cambridge University Press, 1988, p.272.

⁸⁷ Μ. Χίλσον, *Το Σκανδιναβικό Μοντέλο*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2012, σελ. 180.

προσδιορίζοντας την ανάγκη το κράτος να είναι τόσο μικρό, ώστε να λειτουργεί μόνο διασφαλίζοντας το απαραβίαστο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσω των νόμων και της δικαιοσύνης, καθώς και την ασφάλεια των ατόμων μέσα στο κοινωνικό αυτό σύνολο^{88 89}.

Στις ΗΠΑ, η εφαρμογή των πολιτικών της Νέας Δεξιάς διαπιστώθηκε αρχικά κατά την προεδρία του Ρεπουμπλικανού Ρίσαρντ Νίξον, η οποία διήρκησε από το 1969 έως το 1974. Συγκεκριμένα, κατά τη διάρκεια της προεδρίας Νίξον αποφασίστηκε ότι θα έπρεπε να μειωθεί το επίπεδο του πληθωρισμού, το οποίο εκείνη την περίοδο αυξανόταν με ετήσιο ρυθμό 5%. Η λύση αναζητήθηκε ανάμεσα στις ιδέες του Μίλτον Φρίντμαν, η συμβολή του οποίου υπήρξε καθοριστική για την οικονομική πολιτική των Ρεπουμπλικανών από την εποχή εκείνη και έκτοτε. Η πολιτική αυτή εντατικοποιήθηκε στη συνέχεια, κατά τη διάρκεια της προεδρίας του Ρεπουμπλικανού Ρόναλντ Ρέιγκαν (1981-1989), όταν οι Ρεπουμπλικάνοι αναγνώρισαν τη μείωση των φορολογικών συντελεστών ως κομβικό κίνητρο για την ανάπτυξη της ιδιωτικής αγοράς. Παράλληλα, εκείνη την εποχή στις ΗΠΑ, τα επιτόκια δανεισμού παρέμεναν πολύ υψηλά, με στόχο να αντιμετωπιστεί ο πληθωρισμός⁹⁰.

Αναφορικά με την περίπτωση των Βρετανών Συντηρητικών, η Νέα Δεξιά εφαρμόστηκε από τις συντηρητικές κυβερνήσεις, με πρωθυπουργούς αρχικά την Μάργκαρετ Θάτσερ (1979-1990) και στη συνέχεια τον Τζον Μέιτζορ (1990-1997). Η πρωθυπουργός της Μεγάλης Βρετανίας, Μάργκαρετ Θάτσερ, συγκεκριμένα υπήρξε μια από τις χαρακτηριστικότερες εκπροσώπους της Νέας Δεξιάς.

⁸⁸ R. Nozick, *Anarchy, State, and Utopia*, Oxford, Blackwell Publishers, 1974.

⁸⁹ K. Hyams, "Nozick's Real Argument for the Minimal State", *The Journal of Political Philosophy*, 2004, vol. 12. N. 3, p. 353-364.

⁹⁰ M. Skoosen, *The making of modern economics: the lives and ideas of the great thinkers*, M.A. Sharpe, London, 2001, p. 436.

Το πατερναλιστικό παρελθόν των βρετανών Συντηρητικών

Το βρετανικό Συντηρητικό Κόμμα, όπως ήδη περιγράψαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, ενείχε μια εμφανή πατερναλιστική διάσταση. Ειδικότερα, η πατερναλιστική παράδοση είχε συνεχιστεί από τους Βρετανούς Συντηρητικούς και μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, όταν το ενδιαφέρον μεταστράφηκε προς το οικονομικό μοντέλο του κράτους πρόνοιας. Συγκεκριμένα, μετά τη λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, τόσο το Συντηρητικό, όσο και το Εργατικό Κόμμα υποστήριξαν την ανάγκη της θέσπισης μιας κοινωνικής πολιτικής, η οποία θα αποσκοπούσε στην αντιμετώπιση των οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων, τα οποία ο Πόλεμος είχε προκαλέσει στη βρετανική κοινωνία. Η νέα κοινωνική πολιτική βασίστηκε στην Έκθεση Μπέβεριντζ, όπως ήδη έχουμε αναφέρει (Beveridge Report). Ειδικότερα, η έκθεση αυτή ενσωμάτωνε ένα σύνολο πατερναλιστικών πολιτικών, οι οποίες κλιμακώνονταν στη δημιουργία ενός συστήματος κοινωνικής ασφάλισης.

Η έκθεση αυτή είχε συνταχθεί το 1940, κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, από τον Βρετανό οικονομολόγο Ουίλιαμ Μπέβεριντζ και αποσκοπούσε στη διαμόρφωση μιας πολιτικής, η οποία θα συνέδραμε στην αντιμετώπιση σημαντικών κοινωνικών προβλημάτων, όπως ήταν η ανέχεια και οι ασθένειες, που είχαν διογκωθεί εξαιτίας του Πολέμου. Ο σκοπός ήταν να διαμορφωθούν οι συνθήκες, μέσω την παροχή κινήτρων από την πολιτεία, ώστε η βρετανική κοινωνία να ξεπεράσει τα προβλήματα και να προοδεύσει. Ειδικότερα, ο Μπέβεριντζ υπογράμμισε ότι η νέα πολιτική θα έπρεπε να αντιμετωπίσει τα βασικά προβλήματα, τα οποία ενδεικτικά χαρακτήρισε ως «Πέντε Γίγαντες»: την ανέχεια, τις ασθένειες, την αδιαφορία, τη ρυπαρότητα στους δρόμους της Αγγλίας και τη νωθρότητα.

Η εφαρμογή, ωστόσο, τελικά μιας επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής, με έντονη κρατική παρέμβαση, οδήγησε σε στρεβλώσεις στο οικονομικό σύστημα, οι οποίες παρεμπόδιζαν την ομαλή λειτουργία του. Αυτό διαφάνηκε έντονα στη δεκαετία του 1970. Συγκεκριμένα, έως το 1979, στη Μεγάλη Βρετανία, η κρατική παρέμβαση ήταν εκτεταμένη στο τραπεζικό σύστημα, ενώ επίσης σχηματίζονταν ελλείμματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Οι βρετανικές κυβερνήσεις

συνέχιζαν να ελέγχουν την τιμολογιακή πολιτική για ένα μεγάλο εύρος προϊόντων. Η πολιτική αυτή αύξησε το δημοσιονομικό έλλειμμα, το οποίο έφτασε το 1980 στο 4,5%, καθώς και το ποσοστό ανεργίας και το ποσοστό πληθωρισμού. Ειδικότερα, το 1980, η ανεργία στο Ηνωμένο Βασίλειο είχε φτάσει το 8% και ο πληθωρισμός κυμαινόταν σε ποσοστό 20%^{91 92 93 94}. Η οικονομική αυτή πολιτική ανατράπηκε πλήρως επί πρωθυπουργίας Θάτσερ.

Η αντιμετώπιση των οικονομικών προκλήσεων: η ενσωμάτωση της εξέλιξης της φιλελεύθερης γνώσης από τους Βρετανούς Συντηρητικούς

Η εφαρμογή της Νέας Δεξιάς από την κυβέρνηση των Συντηρητικών, επί της πρωθυπουργίας της Θάτσερ, ειδικότερα από το 1979, βασίστηκε στην άσκηση μιας περιοριστικής νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής. Ο σκοπός ήταν οι νόμοι της ελεύθερης αγοράς, ελεύθερα να καθορίζουν τις συναλλαγματικές ισοτιμίες, με σκοπό να μειωθεί άμεσα ο πληθωρισμός.

Αρχικά, μειώθηκε το ύψος των δημόσιων δαπανών, ενώ αυξήθηκε το ποσοστό φορολόγησης του ατομικού εισοδήματος, καθώς και των πετρελαϊκών επιχειρήσεων στη Βόρεια Θάλασσα⁹⁵. Ειδικότερα αναφορικά με τη δημοσιονομική πολιτική, ο στόχος ήταν ολοένα και περισσότερο, κάθε χρόνο, να μειώνεται το ποσοστό των δημόσιων επενδύσεων, τόσο στους επιχειρηματικούς τομείς, όπως ο βιομηχανικός και κατασκευαστικός τομέας, όσο και στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής⁹⁶.

⁹¹ OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 1981", *OECD Publishing*, July 1981, p. 7 http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-1981-en.

⁹² United Kingdom Unemployment Rate, [<https://tradingeconomics.com/united-kingdom/unemployment-rate>].

⁹³ Inflation Great Britain 1980, [<https://www.inflation.eu/inflation-rates/great-britain/historic-inflation/cpi-inflation-great-britain-1980.aspx>].

⁹⁴ J. Norman and J. Ganesh, *Compassionate Conservatism. What it is, Why we need it*, Policy Exchange, London, 2006, p. 8.

⁹⁵ OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 1981", *OECD Publishing*, July 1981, p. 33, http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-1981-en.

⁹⁶ OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 1981", *OECD Publishing*, July 1981, p. 45, http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-1981-en.

Αναφορικά με τα δημόσια οικονομικά, η πολιτική η οποία ακολουθήθηκε από την Μάργκαρετ Θάτσερ οδήγησε σε μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος, και μάλιστα το 1990 η βρετανική οικονομία σημείωνε δημοσιονομικό πλεόνασμα ύψους 1,1%⁹⁷. Παράλληλα, το 1990 μειώθηκε και το επίπεδο του πληθωρισμού, το οποίο συγκεκριμένα έφτασε το 6%⁹⁸.

Επιπλέον, η ανάγκη της διαμόρφωσης ενός υγιούς, ανταγωνιστικού οικονομικού συστήματος ελεύθερης οικονομίας, απαιτούσε τη δρομολόγηση διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Στο πλαίσιο των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, αρχικά απελευθερώθηκε το χρηματοπιστωτικό σύστημα. Συγκεκριμένα, ήδη από το 1979, οι Συντηρητικοί προχώρησαν στην άρση της κρατικής παρέμβασης κατά τη διαδικασία του τραπεζικού δανεισμού, επέτρεψαν τον ελεύθερο καθορισμό των χρηματιστηριακών τιμών, ενώ επίσης μείωσαν τα τέλη χαρτοσήμου⁹⁹. Παράλληλα, ενισχύθηκε ο θεσμικός ρόλος της Επιτροπής Ανταγωνισμού, με σκοπό να ανιχνεύονται και να αντιμετωπίζονται οι μονοπωλιακές δράσεις. Υπό τον έλεγχο της Επιτροπής Ανταγωνισμού τοποθετήθηκαν και οι κρατικές επιχειρήσεις, οι οποίες ωστόσο θα ιδιωτικοποιούνταν στο επόμενο διάστημα.

Συγκεκριμένα, ο απώτερος οικονομικός σκοπός της κυβέρνησης ήταν η ιδιωτικοποίηση του συνόλου των δημόσιων επιχειρήσεων, με σκοπό να ενισχυθεί η αποδοτικότητά τους και να λειτουργήσει αποτελεσματικότερα και με μεγαλύτερη κερδοφορία η ιδιωτική οικονομία. Το πρόγραμμα των ιδιωτικοποιήσεων στη βρετανική οικονομία ξεκίνησε το 1979, ωστόσο εντατικοποιήθηκε από το 1983 και εξής¹⁰⁰. Αρχικά, απελευθερώθηκε ο τομέας των τηλεπικοινωνιών, στη συνέχεια ο τομέας παραγωγής ενέργειας, «British Gas», «British Coal», «Powergen», «National Power», ο σιδηροδρομικός οργανισμός, «British Rail», τα βρετανικά

⁹⁷ United Kingdom Government Budget, [<https://tradingeconomics.com/united-kingdom/government-budget>].

⁹⁸ Inflation Great Britain 1990, [<https://www.inflation.eu/inflation-rates/great-britain/historic-inflation/cpi-inflation-great-britain-1990.aspx>].

⁹⁹ OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 1981", *OECD Publishing*, July 1981, p. 21, http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-1981-en.

¹⁰⁰ OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 1985", *OECD Publishing*, January 1985, p. 23, http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-1985-en.

ταχυδρομεία και η εθνική εταιρεία κατασκευής αεροσκαφών, «British Aerospace», ενώ έως το 1990 είχε επίσης ολοκληρωθεί η ιδιωτικοποίηση της δημόσιας επιχείρησης νερού της Μεγάλης Βρετανίας και Ουαλίας¹⁰¹.

Στον τομέα της αγοράς εργασίας, η κυβέρνηση αποφάσισε την άρση κάθε διοικητικού εμποδίου, το οποίο επιβάρυνε γραφειοκρατικά τη δράση του ιδιωτικού τομέα, καθώς και την κατάργηση ρυθμίσεων στην αγορά εργασίας, οι οποίες καθιστούσαν το ύψος του κόστους εργασίας ανελαστικό και υψηλό¹⁰². Στις κυριότερες φιλελεύθερες ρυθμίσεις στην αγορά εργασίας, επί πρωθυπουργίας, Θάτσερ περιλαμβάνονταν τρεις νόμοι, οι οποίοι ψηφίστηκαν από το 1980 έως το 1984 (Employment Act of 1980, Employment Act of 1982, Trade Union Act of 1984). Ειδικότερα, στις ρυθμίσεις οι οποίες πραγματοποιήθηκαν, ενσωματώθηκαν κίνητρα για τους εργαζομένους, οι οποίοι θα αποχωρούσαν από τα εργατικά συνδικάτα, η αφαίρεση κάθε νομικής ασυλίας, την οποία έως τότε απολάμβαναν τα συνδικάτα αυτά σε περιπτώσεις παραβάσεων της εργασιακής νομοθεσίας και η καθιέρωση μυστικών εκλογικών αναμετρήσεων, αναφορικά με την εκπροσώπηση των εργαζομένων στα εργατικά συνδικάτα. Αναφορικά με τις συνδικαλιστικές εκλογικές αναμετρήσεις, είχε αποφασιστεί η επταετής θητεία των αιρετών εκπροσώπων των εργαζομένων, καθώς και η καθιέρωση ποινών σε βάρος των εκπροσώπων των εργατικών συνδικάτων, οι οποίοι δε θα συμμορφώνονταν με το αποτέλεσμα των εκλογών¹⁰³.

Το αποτέλεσμα της εφαρμογής αυτών των νόμων ήταν η σταδιακή αποδυνάμωση της ισχύος των εργατικών συνδικάτων και η διαμόρφωση ατομικών συμβάσεων εργασίας, οι οποίες θα καθορίζονταν σε διμερές επίπεδο, ανάμεσα στον εργαζόμενο και στον εργοδότη κάθε επιχείρησης.

¹⁰¹ OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 1990", *OECD Publishing*, January 1990, p. 45, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-1990-en.

¹⁰² OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 1981", *OECD Publishing*, July 1981, p.48, http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-1981-en.

¹⁰³ OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 1985", *OECD Publishing*, January 1985, p. 26, http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-1985-en.

Επιπρόσθετα, ως στόχος εξ αρχής είχε τεθεί η μείωση του κόστους λειτουργίας του δημόσιου τομέα. Αυτό επετεύχθη παράλληλα με τη συνολική στρατηγική της περιστολής των δημόσιων δαπανών, η οποία εφαρμοζόταν. Ειδικότερα, εφαρμόστηκαν μηχανισμοί εμποτείας των δημόσιων δαπανών στις δημόσιες υπηρεσίες, ενώ επιπλέον καθορίστηκαν ανώτατα όρια δαπανών για κάθε δημόσια επιχείρηση¹⁰⁴. Επιπλέον, τέθηκε ο στόχος ο αριθμός των εργαζόμενων στις δημόσιες υπηρεσίες να μειωθεί κατά 20% περίπου έως το 1984, ενώ σταδιακά και για όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980 η κρατική χρηματοδότηση να μειώνεται¹⁰⁵.

Προς αυτήν την κατεύθυνση, της μείωσης δηλαδή των δημόσιων δαπανών, αποσκοπούσε επίσης η μεταρρύθμιση του εθνικού συστήματος υγείας της Μεγάλης Βρετανίας, η οποία σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε εκείνη την περίοδο. Συγκεκριμένα, η κυβέρνηση της Θάτσερ ξεκίνησε το 1982 τη διαδικασία ανασυγκρότησης του εθνικού συστήματος υγείας. Το πρώτο βήμα ήταν η επίτευξη ενός βαθμού αποκέντρωσης. Συγκεκριμένα, δόθηκε η ευχέρεια στα περιφερειακά νοσοκομεία να έχουν αυτονομία δράσης. Η αυτονομία μεταφραζόταν στην ευχέρεια οι διοικήσεις να λαμβάνουν αποφάσεις, αναφορικά με την κατάρτιση του προϋπολογισμού, καθώς και αναφορικά με την αποζημίωση όλων των εργαζομένων του νοσοκομείου. Επιπλέον, επιδιώχθηκε η μέτρηση της αποδοτικότητας των νοσοκομείων μέσω της διαμόρφωσης δεικτών και παρακολούθησης της εξέλιξής τους. Παράλληλα, διαμορφώθηκε ένα σύστημα κινήτρων για τους διευθυντές των νοσοκομείων, τα οποία θα προσφέρονταν, όταν η απόδοση θα αυξανόταν. Τα κίνητρα αυτά συνδέονταν με την αύξηση της κρατικής χρηματοδότησης, εφόσον τελικά η απόδοσή τους αυξανόταν.

Προς την ίδια κατεύθυνση, ο καθορισμός των αμοιβών των διοικήσεων των νοσοκομείων αποφασίστηκε να είναι εξαρτημένος από την απόδοσή τους¹⁰⁶.

¹⁰⁴ OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 1989", *OECD Publishing*, January 1988, p. 63-89, http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-1989-en.

¹⁰⁵ OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 1989", *OECD Publishing*, January 1988, p. 83, http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-1989-en.

Ειδικότερα, ο μισθός του ιατρού γενικής ειδικότητας θα ήταν εξαρτημένος από το πλήθος της λίστας των ασθενών, οι οποίοι θα δήλωναν ότι επιθυμούσαν τον συγκεκριμένο ιατρό. Η αύξηση του πλήθους θα σήμαινε την προσφορά υψηλής ποιότητας υπηρεσιών και αυτό θα συνεπαγόταν υψηλότερο μισθό σε σχέση με ιατρούς γενικής ειδικότητας με μικρότερο πλήθος ασθενών¹⁰⁷.

Η μεταρρύθμιση αναφερόταν, επίσης, στην υποχρέωση των διοικητών των νοσοκομείων να καταβάλουν ένα αντίτιμο στην κεντρική διοίκηση, ως απόρροια της χρήσης κεφαλαίου και γης. Η καταβολή του αντιτίμου δημιούργησε την υποχρέωση για τα περιφερειακά νοσοκομεία να τηρούν συνεχώς μια συνετή οικονομική πολιτική ή ακόμη και να αναζητούν ευκαιρίες επενδύσεων για περισσότερα κέρδη. Επιπλέον, αποφασίστηκε ότι αιτήματα για περαιτέρω χρηματοδότηση των νοσοκομείων θα έπρεπε να συνδέονται με την απόδειξη της αποτελεσματικότητας των νοσοκομείων αυτών, καθώς και του καθορισμού των σκοπών επένδυσης των νέων κεφαλαίων¹⁰⁸.

Στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης του εθνικού νοσοκομειακού συστήματος, εφαρμόστηκε και η πολιτική της ανάθεσης εργασιών σε ιδιωτικούς φορείς. Επιπλέον διαπιστώθηκε η συνεργασία δημόσιων και ιδιωτικών νοσοκομείων, με στόχους τη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών του δημόσιου νοσοκομείου και την ενίσχυση της ιδιωτικής οικονομίας της υγείας¹⁰⁹.

Παρόμοια λογική ακολουθήθηκε, επίσης, αναφορικά με τη μεταρρύθμιση στο βρετανικό εκπαιδευτικό σύστημα. Συγκεκριμένα, από την κεντρική διοίκηση αναγνωρίστηκε η πλήρης αυτονομία στα περιφερειακά σχολεία και μάλιστα η ευχέρεια της ανεξάρτητης κατάρτισης του οδηγού σπουδών¹¹⁰. Επιπλέον, όπως

¹⁰⁶ OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 1989", *OECD Publishing*, January 1988, p. 75, http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-1989-en.

¹⁰⁷ OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 1989", *OECD Publishing*, January 1988, p. 81, http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-1989-en.

¹⁰⁸ OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 1989", *OECD Publishing*, January 1988, p. 71-72, http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-1989-en.

¹⁰⁹ OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 1989", *OECD Publishing*, January 1988, p. 80, http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-1989-en.

και για τα δημόσια νοσοκομεία, έτσι και για τα δημόσια σχολεία, εάν διαπιστωνόταν μειωμένη αποτελεσματικότητα, η δημόσια χρηματοδότηση θα ήταν ολοένα και μικρότερη, ενώ τελικά θα μπορούσε το σχολείο ακόμη και να παύσει να λειτουργεί, εφόσον με την αξιολόγηση αποδεικνυόταν η συνεχιζόμενη χαμηλή παραγωγικότητα¹¹¹.

Αναφορικά με τις νέες ρυθμίσεις στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης, διαπιστώνονται μειώσεις στα κοινωνικά επιδόματα και ιδιαιτέρως στα επιδόματα ασθένειας και ανεργίας, ενώ ταυτόχρονα πραγματοποιήθηκαν μειώσεις χρηματοδότησης στον τομέα της στέγασης¹¹². Επιπλέον, το 1988 εισήχθη στο κοινωνικό σύστημα ασφάλισης ο τρίτος πυλώνας, η αναγνώριση, δηλαδή, του δικαιώματος οι εργαζόμενοι να συνάπτουν προσωποποιημένα προγράμματα συνταξιοδότησης με ιδιωτικά ασφαλιστικά ταμεία, γεγονός το οποίο οδήγησε στην πλήρη απελευθέρωση της αγοράς της κοινωνικής ασφάλισης.

Η διαδικασία της φιλελευθεροποίησης των αγορών συνεχίστηκε, επίσης, επί πρωθυπουργίας Τζον Μέιτζορ, από το 1990 έως το 1996. Συγκεκριμένα, το 1994 και το 1995 σχεδιάστηκαν πολιτικές, οι οποίες αποσκοπούσαν στην εντατικοποίηση των ιδιωτικοποιήσεων, στην ενίσχυση της ιδιωτικής οικονομίας μέσω της μείωσης της φορολογίας και της στοχευμένης προσφοράς δημόσιων κεφαλαίων προς τις κοινωνικές υπηρεσίες¹¹³. Παράλληλα, στο πλαίσιο της διαμόρφωσης της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Αγοράς και σε συνδυασμό με τα επιχειρηματικά κίνητρα, τα οποία προσέφερε το αγγλικό θεσμικό περιβάλλον, εκείνη την περίοδο ξένα κεφάλαια συνέρρεαν στη Μεγάλη Βρετανία, με σκοπό την πραγματοποίηση επενδύσεων. Οι νέες επιχειρήσεις δραστηριοποιούνταν κυρίως στον κατασκευαστικό τομέα, στον τομέα της ενέργειας, καθώς και στον τραπεζικό και χρηματοοικονομικό τομέα¹¹⁴.

¹¹⁰ OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 1989", *OECD Publishing*, January 1988, p. 74, http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-1989-en.

¹¹¹ OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 1989", *OECD Publishing*, January 1988, p. 81, http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-1989-en.

¹¹² J. Krieger, *Reagan, Thatcher and the Politics of Decline*, Cambridge: Polity Press; New York: Oxford University Press, 1996, p. 56-57.

¹¹³ OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 1996", *OECD Publishing*, January 1996, p. 53, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-1996-en.

Διαπιστώνεται, επομένως, ότι προς τα τέλη του 20^{ου} αιώνα, οι Βρετανοί Συντηρητικοί προσαρμόστηκαν αποτελεσματικά στον φιλελεύθερο περιορισμό, αναπτύσσοντας μάλιστα ένα διακριτό ιδεολογικό δόγμα, τη Νέα Δεξιά. Στην πορεία της εφαρμογής της Νέας Δεξιάς, η πατερναλιστική κληρονομιά των Συντηρητικών, όπως είδαμε, αγνοήθηκε, έναντι της διαμόρφωσης ενός ελεύθερου οικονομικού συστήματος.

Μετά το πέρας της διακυβέρνησης της Θάτσερ και του διαδόχου της Τζον Μέιτζορ, ο οποίος ακολούθησε την ίδια οικονομική λογική από το 1996 και έπειτα, το Συντηρητικό Κόμμα απομακρύνθηκε από την πολιτική της Νέας Δεξιάς. Ειδικότερα, το 1997, η επικράτηση του Εργατικού Κόμματος υπό την ηγεσία του Τόνι Μπλερ και η διαμόρφωση της ατζέντας του «Τρίτου Δρόμου», στη λογική της αναζήτησης μιας εναλλακτικής, ενδιάμεσης πολιτικής ανάμεσα στον ακραιφνή φιλελευθερισμό και τον σοσιαλισμό, επηρέασε την πολιτική ατζέντα των Συντηρητικών και ειδικότερα την στρατηγική του Ντέιβιντ Κάμερον, ο οποίος ανέλαβε την ηγεσία των Συντηρητικών το 2005 και διετέλεσε πρωθυπουργός από το 2010 έως το 2016.

Η επιλογή του Τρίτου Δρόμου, το περιεχόμενο του οποίου εξετάζουμε στην αμέσως επόμενη ενότητα, από τον Ντέιβιντ Κάμερον και η υιοθέτησή του στο πρόγραμμα μιας συντηρητικής κυβέρνησης, υπήρξε ένα βήμα με το οποίο ο εφαρμοσμένος φιλελευθερισμός στη Μεγάλη Βρετανία προσέγγισε τον φιλελευθερισμό της κεντρικής Ευρώπης και της Σκανδιναβίας.

Στην ενότητα, η οποία ακολουθεί, θα περιγράψουμε το περιεχόμενο της ατζέντας του Τρίτου Δρόμου και στην αμέσως επόμενη ενότητα επιχειρούμε να περιγράψουμε το φιλελεύθερο μοντέλο των κυβερνήσεων του Κάμερον.

¹¹⁴ OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 1996", *OECD Publishing*, January 1996, p. 56-57, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-1996-en.

Ο Τρίτος Δρόμος

Η ατζέντα του Τρίτου Δρόμου δε χαρακτηρίζεται ως μια απόκλιση από τη φιλελεύθερη οικονομική επιταγή στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης. Αντίθετα, αυτή, στο βρετανικό πολιτικό περιβάλλον λειτούργησε ως μια απάντηση απέναντι στην στρατηγική της δραστηκής μείωσης των δημόσιων δαπανών. Στο πλαίσιο του Τρίτου Δρόμου, οι πολιτικοί δρώντες στράφηκαν προς την ανάγκη του εξορθολογισμού των δημόσιων δαπανών, με βασικό στόχο την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητάς τους, απομακρυνόμενοι από τις ιδέες της Νέας Δεξιάς περί δραστηκής κρατικής περικοπής και ενίσχυσης των ιδιωτικοποιήσεων.

Συγκεκριμένα το 1998, ο Βρετανός κοινωνιολόγος Άντονι Γκίντενς ανέλυσε τη σύγχρονη ιδεολογική πορεία, την οποία τα σοσιαλιστικά και σοσιαλδημοκρατικά κόμματα της Ευρώπης, και όχι μόνο, ακολούθησαν όταν αποφάσισαν, μετά το 1989, να απαγκιστρωθούν από τις μαρξιστικές ιδέες. Η επιρροή των μαρξιστικών ιδεών στα σοσιαλιστικά κόμματα της Ευρώπης, ακόμη και σε χώρες εκτός του σοβιετικού μπλοκ της ανατολικής Ευρώπης, υπήρξε σημαντική. Η κατάρρευση, ωστόσο, του σοβιετικού οικονομικού μοντέλου το 1989 οδήγησε σε ριζική αναθεώρηση των ιδεών αυτών.

Ο Γκίντενς, συγκεκριμένα, εστίασε στις νέες πολιτικές θέσεις, τις οποίες ο τότε αρχηγός του Εργατικού Κόμματος στη Βρετανία Τόνι Μπλερ εμφύσησε στους Εργατικούς, ώστε η βρετανική σοσιαλδημοκρατία να απομακρυνθεί από τη μαρξιστική επιρροή και να προσαρμοστεί στις νέες οικονομικές εξελίξεις¹¹⁵.

Χαρακτηριστικά, ο Γκίντενς ανέφερε ότι σε έναν κόσμο που δεν υπήρχε εναλλακτική απέναντι στον καπιταλισμό, η μεταστροφή της προγραμματικής ατζέντας των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων ήταν δεσμευτική. Ειδικότερα, η μεταστροφή αποτελούσε ζήτημα εκλογικής επιβίωσης, με δεδομένο ότι σε διπολικά κομματικά συστήματα, προϋπόθεση της νίκης αποτελούσε διαχρονικά η προσέλκυση του ενδιάμεσου πολιτικού χώρου, ο οποίος επιζητούσε, σε επίπεδο οικονομίας, μια καλύτερη ζωή. Σε κάθε άλλη περίπτωση, η αδυναμία των πολιτικών κομμάτων να διαμορφώσουν μια οικονομική στρατηγική, στοχευμένη

¹¹⁵ A. Giddens, *The Third Way*, Cambridge: Polity Press; New York: Oxford University Press, 1998.

να οδηγήσει την οικονομία σε ανάπτυξη, να ανταγωνιστεί με αποτελεσματικότητα τους οικονομικούς αντιπάλους, να διατηρήσει τις θέσεις εργασίας και να εξασφαλίσει τη βιωσιμότητα του κοινωνικού κράτους, θα οδηγούσε στο εκλογικό περιθώριο.

Σύμφωνα με τον Γκίντενς, η οικονομική πολιτική του Τρίτου Δρόμου αποτελούσε έναν μετασχηματισμό της κυβερνητικής οικονομικής πολιτικής, με αναφορά τόσο στη δημόσια όσο και στην ιδιωτική οικονομία, ο οποίος αποσκοπούσε στην ενίσχυση της λογοδοσίας και της παραγωγικότητας, ανάμεσα στο κράτος, το κεφάλαιο και την κοινωνία. Αρχικά, στο νέο αυτό μείγμα οικονομίας θα έπρεπε να διαμορφωθούν σχέσεις συνεργασίας ανάμεσα στον δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα, με σκοπό την εξοικονόμηση δημόσιου χρήματος και τη βιώσιμη ανάπτυξη του κοινωνικού συστήματος πρόνοιας, χωρίς η κοινωνική πολιτική να οδηγεί σε ελλείμματα και χρέη. Επρόκειτο για την ανάγκη, επεξηγούσε ο Γκίντενς, της αναζήτησης της ισορροπίας ανάμεσα στην κρατική ρύθμιση και στην απορρύθμιση του ιδιωτικού τομέα¹¹⁶.

Στην κατεύθυνση της επίτευξης των στόχων του εξορθολογισμού της δημόσιας δαπάνης, ως αναγκαίες επίσης χαρακτηρίστηκαν ορισμένες φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις. Ενδεικτικά, ο Γκίντενς ανέφερε ότι στον τομέα της παροχής συντάξεων, οι μεταρρυθμίσεις θα έπρεπε να στοχεύσουν στην αύξηση των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης. Παράλληλα, στον τομέα της αγοράς εργασίας, για τη μείωση της ανεργίας, θα έπρεπε να περιοριστούν τα επιδόματα ανεργίας, τα οποία συνήθως, εξηγούσε ο ίδιος, συνιστούσαν αντικίνητρα για την εξεύρεση νέας εργασίας. Μάλιστα, το ύψος των επιδομάτων ανεργίας θα έπρεπε να συνδέεται με την επιλογή του ανέργου να εκπαιδευτεί ή να αποκτήσει νέες δεξιότητες¹¹⁷. Επιπλέον, στην κατεύθυνση ενίσχυσης της απασχόλησης, η κυβερνητική πολιτική θα έπρεπε να μεριμνήσει για τη θέσπιση της δια βίου εκπαίδευσης προκειμένου οι εργαζόμενοι και οι άνεργοι να μπορούν να αποκτούν συνεχώς νέα γνώση και να καθίστανται περισσότερο παραγωγικοί στην εργασία τους. Παράλληλα, για την

¹¹⁶ A. Giddens, *The Third Way*, Cambridge: Polity Press; New York: Oxford University Press, 1998, p. 99-100.

¹¹⁷ A. Giddens, *The Third Way*, Cambridge: Polity Press; New York: Oxford University Press, 1998, p. 119-123.

ενίσχυση της απασχόλησης των γυναικών, η κυβερνητική πολιτική θα έπρεπε να μεριμνά για τη λειτουργία παιδικών σταθμών.

Κομβικός παράγοντας για την επιτυχία του νέου οικονομικού παραδείγματος, για την τελεσφόρηση δηλαδή των μεταρρυθμίσεων στο κράτος, θεωρήθηκε ότι ήταν η ενίσχυση της κοινωνίας των πολιτών. Σύμφωνα με τον Νίκο Μουζέλη, ως κοινωνία των πολιτών εννοείτο ο χώρος ανάμεσα στους κυβερνώντες και τους κυβερνώμενους, στον οποίο θα δραστηριοποιούνταν ανεξάρτητες ρυθμιστικές αρχές και μη κερδοσκοπικές οργανώσεις, οι οποίες θα λειτουργούσαν διαμεσολαβητικά, χωρίς να εμπλέκονται σε πελατειακές εξαρτήσεις, ανάμεσα στην κοινωνία και τον πολιτικό κόσμο¹¹⁸. Η ενίσχυση της κοινωνίας των πολιτών συνεπαγόταν τη διαμόρφωση ενός αποτελεσματικού θεσμικού πλαισίου, το οποίο θα λειτουργούσε με αποφασιστικότητα προς τη μεταρρύθμιση, προστατεύοντας το δημόσιο συμφέρον. Ειδικότερα, οι ρυθμιστικές αρχές θα επέβλεπαν και θα προστάτευαν το δημόσιο συμφέρον, ενώ ταυτόχρονα θα ενίσχυαν τις σχέσεις εμπιστοσύνης με την κοινωνία. Η οικοδόμηση σχέσεων εμπιστοσύνης είχε χαρακτηριστεί ως ένα θεμελιώδες βήμα για την υποστήριξη των μεταρρυθμίσεων από την πλευρά της κοινωνίας.

Χαρακτηριστικός εκφραστής της πολιτικής του Τρίτου Δρόμου, σε επίπεδο κυβερνητικής πολιτικής, υπήρξε αρχικά, όπως ήδη αναφέραμε, ο αρχηγός των Βρετανών Εργατικών, Τόνι Μπλερ. Συγκεκριμένα, υπό την ηγεσία του Μπλερ, οι Εργατικοί, απέναντι στις πολιτικές των Συντηρητικών της Θάτσερ και ειδικότερα απέναντι από τις πολιτικές της Νέας Δεξιάς, απάντησαν με τη μεταρρύθμιση του κράτους. Συγκεκριμένα, αντί της υπεράσπισης του περιορισμού του κράτους, οι Εργατικοί θεώρησαν ότι οι πολιτικές που θα έπρεπε να εφαρμοστούν, ήταν οι θεσμικές μεταρρυθμίσεις, στην κατεύθυνση της διαφάνειας και της καταπολέμησης της διαφθοράς, της ενίσχυσης της λογοδοσίας και της αντιπροσωπευτικότητας των θεσμών, καθώς και της ενίσχυσης της αποδοτικότητας της δημόσιας διοίκησης¹¹⁹. Παράλληλα, το κράτος θα έπρεπε να

¹¹⁸ Ν. Μουζέλης, «Γιατί αποτυγχάνουν οι μεταρρυθμίσεις», στον συλλογικό τόμο των Ν. Μουζέλη, Π. Καζάκου, Α. Καζαμία, Χ. Τσούκα, Θ. Πελαγίδη, *Η εμπλοκή των μεταρρυθμίσεων στην Ελλάδα. Μια αποτίμηση του Έκσυχρονισμού*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2005, σελ. 29-31.

¹¹⁹ A. Giddens, *The Third Way*, Cambridge: Polity Press; New York: Oxford University Press, 1998, p. 74.

συνεχίσει να εργάζεται στην κατεύθυνση της αντιμετώπισης των κινδύνων, τόσο μέσω της συνέχισης της παροχής κοινωνικής πρόνοιας, όσο και μέσω της υποστήριξης δομών τεχνολογίας, έρευνας και καινοτομίας¹²⁰.

Οι Βρετανοί Συντηρητικοί στον 21^ο αιώνα

Κατά την προεκλογική περίοδο του 2010, ο νέος πρόεδρος του Συντηρητικού Κόμματος Ντέιβιντ Κάμερον δήλωνε εμφανώς ότι δεν ήταν διατεθειμένος να υλοποιήσει πολιτικές της Νέας Δεξιάς, πολιτικές, δηλαδή, οι οποίες θα αποσκοπούσαν στην περαιτέρω συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας στη Μεγάλη Βρετανία. Αντίθετα, δήλωνε ότι θα ενσωμάτωνε στο κυβερνητικό του έργο τις πολιτικές του Τρίτου Δρόμου¹²¹.

Το 2010 οι Συντηρητικοί, για πρώτη φορά μετά την ήττα του Τζον Μέιτζορ το 1997, επανήλθαν στην εξουσία και προχώρησαν σε σχηματισμό κυβέρνησης συνεργασίας με το Φιλελεύθερο Κόμμα (Liberal Democrats) του Νικ Κλεγκ. Αναφορικά με το κυβερνητικό πρόγραμμα, το οποίο υλοποιήθηκε από την κυβέρνηση αυτή, η θητεία της οποίας διήρκησε από το 2010 έως το 2015, διαπιστώθηκε αρχικά η τήρηση μιας περιοριστικής δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής, με σκοπό να αντιμετωπιστούν οι συνέπειες, οι οποίες είχαν προκληθεί από τη διεθνή οικονομική κρίση του 2008. Εκείνη την περίοδο, η διεθνής κρίση είχε προκαλέσει ύφεση στην αγγλική οικονομία.

Ειδικότερα, είχε αποφασιστεί ότι οι δημόσιες δαπάνες θα έπρεπε να διοχετεύονται κυρίως σε αναπτυξιακά σχέδια, τα οποία θα επέφεραν σημαντικά οικονομικά οφέλη και συγκεκριμένα ιδιαίτερο βάρος δόθηκε στον τομέα των μεταφορών.

¹²⁰ A. Giddens, *The Third Way*, Cambridge: Polity Press; New York: Oxford University Press, 1998, p. 76.

¹²¹ A. Parsons, "General Election 2010: David Cameron pledges to 'govern for all'", 10/04/2010, <https://www.telegraph.co.uk/news/election-2010/7576088/General-Election-2010-David-Cameron-pledges-to-govern-for-all.html>.

Επιπλέον, ήδη από την αρχή της θητείας της νέας κυβέρνησης, σχεδιάστηκε μια φιλελεύθερη μεταρρύθμιση στον τομέα της αγοράς εργασίας, στον πυρήνα της οποίας βρέθηκε η κατάργηση της παροχής εργασιακών επιδομάτων σε εργαζόμενους με βάση την ηλικία τους και η εφαρμογή μιας ενιαίας, ανεξάρτητης από ηλικιακά κριτήρια, πολιτικής επιδομάτων¹²².

Ταυτόχρονα, αποφασίστηκε η εφαρμογή φιλελεύθερων ρυθμίσεων στην κατεύθυνση της δημιουργίας μιας πιο προσωποποιημένης παροχής κοινωνικών επιδομάτων, η παροχή δηλαδή επιδόματος, εφόσον οι αρμόδιες αρχές είχαν εξετάσει κάθε περίπτωση μεμονωμένα ¹²³ . Ειδικότερα, η νέα εργασιακή μεταρρύθμιση (Work Programme 2011) αποσκοπούσε στον περιορισμό της παροχής επιδομάτων και της ενίσχυσης των κινήτρων για εξεύρεση και παραμονή στην εργασία¹²⁴.

Μολονότι, τα παραπάνω μέτρα χαρακτηρίστηκαν περισσότερο από μια ακραιφνή φιλελεύθερη οικονομική λογική, η κυβέρνηση του Κάμερον προχώρησε επίσης στον σχεδιασμό μιας πολιτικής απασχόλησης και κοινωνικής πολιτικής, οι οποίες παρουσίαζαν ομοιότητες με το περιεχόμενο του Τρίτου Δρόμου. Συγκεκριμένα, το 2013 η κυβέρνηση προχώρησε στον σχεδιασμό 100.000 περίπου κρατικά επιδοτούμενων θέσεων πρακτικής εξάσκησης για νέους άνεργους, ηλικίας από 16 έως 24 ετών. Προς την ίδια κατεύθυνση, η κυβέρνηση προχώρησε σε συνεργασία με τους εργοδότες στον σχεδιασμό κινήτρων για διατήρηση ή και αύξηση της απασχόλησης, καθώς και για την ενίσχυση των δομών κατάρτισης. Παράλληλα, η κυβέρνηση προχώρησε στον καθορισμό ειδικού κονδυλίου για την ενίσχυση του τομέα της έρευνας και ανάπτυξης σε μεγάλες επιχειρήσεις¹²⁵.

¹²² OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 2011", *OECD Publishing*, March 2011, p. 50, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-2011-en.

¹²³ OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 2011", *OECD Publishing*, March 2011, p. 37, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-2011-en.

¹²⁴ OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 2013", *OECD Publishing*, February 2013, p. 26, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-2013-en.

¹²⁵ OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 2015", *OECD Publishing*, February 2015, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-2015-en.

Αναφορικά με τον τομέα της κοινωνικής πολιτικής, αποφασίστηκε, επίσης, η ενδυνάμωση των περιφερειακών σχολείων και ιδιαίτερος των σχολείων, στα οποία φοιτούσαν μαθητές από οικογένειες με χαμηλό εισόδημα. Επιπρόσθετα, αναφορικά με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, μολονότι επί πρωθυπουργίας Κάμερον αποφασίστηκε η σημαντική αύξηση στα δίδακτρα των πανεπιστημίων, από 3.465 λίρες σε 9.000 λίρες, καθώς και η μείωση της δημόσιας χρηματοδότησης, ταυτόχρονα αποφασίστηκε ότι η αποπληρωμή των φοιτητικών δανείων θα μπορούσε να ξεκινήσει, εφόσον οι απόφοιτοι θα είχαν εξασφαλίσει ετήσιο εισόδημα υψηλότερο των 21.000 λιρών¹²⁶.

Επιπρόσθετα, από το 2013 και έπειτα αποφασίστηκε η ενίσχυση της κρατικής δαπάνης αναφορικά με την ανάπτυξη του προσχολικού τομέα για τα παιδιά, μια ενίσχυση η οποία άγγιξε τις 350 εκατομμύρια λίρες¹²⁷. Ταυτόχρονα, το 2013 αποφασίστηκε η ενίσχυση της κρατικής δαπάνης αναφορικά με το νοσοκομειακό σύστημα. Ειδικότερα, καταρτίστηκε ένα πενταετές πλάνο δράσης, το οποίο αποσκοπούσε στην ευκολότερη πρόσβαση σε νοσοκομειακές δομές των ασθενών με ψυχιατρικές παθήσεις.

Παράλληλα, το κυβερνητικό έργο προσανατολίστηκε στην ανάγκη ανάπτυξης αποτελεσματικότερης συνεργασίας με την αυτοδιοίκηση προκειμένου να επιταχυνθεί η διαδικασία εκμετάλλευσης γης και οικοδόμησης νέων κατοικιών, με σκοπό την αντιμετώπιση του μείζονος προβλήματος στη Μεγάλη Βρετανία, της πλεονάζουσας ζήτησης κατοικίας και της συνεχώς αυξανόμενης τιμής της προσφοράς της¹²⁸.

Αυτό, το οποίο επιτεύχθηκε μέχρι το 2012, ήταν η χορήγηση κατοικιών σε περισσότερες από 50.000 οικογένειες, ενώ επιπλέον σχεδιάστηκε ένα κυβερνητικό πρόγραμμα για την κατασκευή 15.000 κατοικιών, οι οποίες μετά την

¹²⁶ OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 2013", *OECD Publishing*, February 2013, p. 44, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-2013-en.

¹²⁷ OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 2015", *OECD Publishing*, February 2015, p. 52, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-2015-en.

¹²⁸ OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 2011", *OECD Publishing*, March 2011, p. 51, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-2011-en.

κατασκευή τους θα μπορούσαν να είναι διαθέσιμες σε χαμηλές τιμές για τους ενδιαφερόμενους, οι οποίοι είχαν χαμηλό εισόδημα. Προς την ίδια κατεύθυνση, η κυβέρνηση είχε εξαγγείλει την πρόθεση να αποκτήσει διαθέσιμη γη και να κατασκευαστούν περισσότερες από 170.000 κατοικίες έως το 2015¹²⁹ ¹³⁰.

Η ενίσχυση της κρατικής δαπάνης προς την εκπαίδευση συνεχίστηκε, επίσης, στη διάρκεια της νέας συντηρητικής κυβέρνησης, με πρωθυπουργό την Τερέζα Μεί. Η κυβέρνηση αυτή σχηματίστηκε ως αποτέλεσμα της παραίτησης του Ντέιβιντ Κάμερον μετά το δημοψήφισμα για την παραμονή ή έξοδο της Μεγάλης Βρετανίας από την ΕΕ. Συγκεκριμένα, τον Ιούλιο του 2016, η κυβέρνηση της Τερέζα Μεί αποφάσισε την αύξηση των δημόσιων δαπανών προς τον εκπαιδευτικό τομέα κατά ένα δισεκατομμύριο λίρες, έως το 2019¹³¹.

Μέσα από την καταγραφή των πολιτικών, από τα τέλη του 20^{ου} και κατά τη διάρκεια του 21^{ου} αιώνα, διαπιστώνεται αρχικά η συνεπής τήρηση μιας φιλελεύθερης οικονομικής πολιτικής από το βρετανικό Συντηρητικό Κόμμα, χωρίς, ωστόσο, τον 21^ο αιώνα να ακολουθείται το παράδειγμα της Νέας Δεξιάς. Η κυβερνητική πολιτική του 21^{ου} αιώνα στράφηκε προς την αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων, τα οποία είχαν οξυνθεί εξαιτίας της ύφεσης και της αύξησης της ανεργίας στη Μεγάλη Βρετανία. Η κυβερνητική πολιτική του Ντέιβιντ Κάμερον δεν επανέφερε ασφαλώς την πατερναλιστική παράδοση των Συντηρητικών στο επίκεντρο, ωστόσο, επέλεξε να ακολουθήσει έναν ενδιάμεσο δρόμο, ο οποίος σε καμία περίπτωση δεν επρόκειτο να αποκλίνει από την ανάγκη της διαχείρισης των οικονομικών προκλήσεων της περιόδου και από τον στόχο της οικονομικής ανάπτυξης.

¹²⁹ OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 2013", *OECD Publishing*, February 2013, p. 46, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-2013-en.

¹³⁰ OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 2015", *OECD Publishing*, February 2015, p. 53, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-2015-en.

¹³¹ OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 2017", *OECD Publishing*, October 2017, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-2017-en.

3.2 Οι φιλελεύθερες οικονομικές μεταρρυθμίσεις από το γερμανικό Χριστιανοδημοκρατικό Κόμμα

Ενώ το Συντηρητικό Κόμμα της Μεγάλης Βρετανίας, όπως διαπιστώσαμε, επιδόθηκε αρχικά με μεγάλο ενθουσιασμό, επί Θάτσερ και Μείτζορ, στην εφαρμογή του προγράμματος της Νέας Δεξιάς, την ίδια εποχή διαπιστώθηκε ότι στην περίπτωση των Γερμανών Χριστιανοδημοκρατών, αυτό δε συνέβη. Σε ένα ευρύτερο επίπεδο θα πρέπει να τονίσουμε ότι η γερμανική περίπτωση είναι διαφορετική, υπό την έννοια ότι η φιλοσοφία, η οποία διέπνεε το μεταπολεμικό οικονομικό μοντέλο της, είναι διακριτή μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο του οικονομικού φιλελευθερισμού. Ειδικότερα, η προσπάθεια ανασυγκρότησης της γερμανικής οικονομίας μετά την ήττα της Γερμανίας στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο βασίστηκε σε ένα διακριτό οικονομικό και κοινωνικό μοντέλο, βασική ιδέα του οποίου ήταν ότι, η σύγχρονη οικονομία στερείτο μιας σειράς ή αλλιώς ενός κανόνα, ο οποίος ήταν αναγκαίος για την εύρυθμη και αποτελεσματική λειτουργία της γερμανικής οικονομίας¹³². Η ανάγκη οικοδόμησης ενός πλαισίου νομικών και οικονομικών κανόνων, εντός του οποίου το κράτος, οι ομάδες συμφερόντων και οι οικονομικές ομάδες θα λειτουργούσαν, αποτέλεσε τη βασική ιδέα του φιλελεύθερου οικονομικού μοντέλου της Γερμανίας, του «Ordoliberalism». Το συνολικό πλαίσιο βασιζόταν στην ανάγκη για θεσμική συνεργασία ανάμεσα στους θεσμούς, το κράτος και τις οικονομικές μονάδες.

Το σύνολο των εφαρμοσμένων φιλελεύθερων πολιτικών ονομάστηκε μοντέλο της Κοινωνικής Οικονομίας της Αγοράς και διαπνεόταν από ακριβώς αυτόν τον κανόνα, ότι χρειάζονταν δηλαδή νομικοί κανόνες στην οικονομία, οι οποίοι θα καθοδηγούσαν όλους τους θεσμικούς παίκτες, με βασικό σκοπό τη διασφάλιση ίσων ευκαιριών και υγιούς ανταγωνισμού για όλους.

Η αναγκαία θεσμική συνεργασία, ως προϋπόθεση της λειτουργίας του οικονομικού αυτού μοντέλου, συνιστά ένα ειδικό χαρακτηριστικό της γερμανικής περίπτωσης, αλλά και άλλων οικονομιών της κεντρικής Ευρώπης και όχι μόνο. Ειδικότερα, αναφορικά με τους Χριστιανοδημοκράτες, η ανάγκη για θεσμική συνεργασία αναφέρεται στην ιστορική δημιουργία του κόμματος αυτού.

¹³² K. Tribe, "The Economic Origins of the Social Market Economy", *The History of Economic Thought*, vol.49, no.1, 2007.

Τα Χριστιανοδημοκρατικά Κόμματα στην Ευρώπη δημιουργήθηκαν στη βάση μιας εκλογικής συμφωνίας, ανάμεσα στους συντηρητικούς πολιτικούς και στην Εκκλησία, κατά τον 19^ο αιώνα, με την οποία οι πρώτοι εξασφάλιζαν μαζικά καθολικούς ψηφοφόρους και η Εκκλησία, την προστασία των δικαιωμάτων της, έναντι άλλων φιλελεύθερων ή σοσιαλιστικών ή προτεσταντικών αντιδράσεων σε βάρος της επιρροής της και της παρουσίας της¹³³. Στο πλαίσιο της εκλογικής αυτής συμμαχίας, οι καθολικές ενώσεις, οι υποστηρικτικές, δηλαδή προς την Εκκλησία, ομάδες, οι οποίες απαρτίζονταν από ανθρώπους της κοινωνίας και οι οποίες είχαν δημιουργηθεί με έλεγχο και καθοδήγηση των καθολικών εκκλησιών, έλαβαν σταδιακά μέρος στην εκλογική διαδικασία. Η όσμωση αυτή, των καθολικών ενώσεων με τους συντηρητικούς, οδήγησε σε σημαντικές εκλογικές επιτυχίες και ήταν η μαγιά για τη δημιουργία των χριστιανοδημοκρατικών πολιτικών κομμάτων¹³⁴. Η εκλογική αυτή συμμαχία, προπομπός ενός χριστιανοδημοκρατικού κόμματος, πότισε θα μπορούσαμε να πούμε τα νέα πολιτικά αυτά κόμματα με την ανάγκη της θεσμικής συνεργασίας¹³⁵.

Στις υπό ενότητες που ακολουθούν θα εστιάσουμε αρχικά στο μεταπολεμικό οικονομικό μοντέλο της Γερμανίας και στη συνέχεια θα περιγράψουμε τον τρόπο με τον οποίο αντέδρασε απέναντι στις προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης.

Η Κοινωνική Οικονομία της Αγοράς

Τη δεκαετία του 1930, η γερμανική πόλη Φράιμπουργκ είχε εξελιχθεί σε κομβικό σημείο συναντήσεων και φιλοσοφικών συζητήσεων ανάμεσα σε κοινωνικούς επιστήμονες, ιστορικούς και θεολόγους. Η πολιτική και πολιτισμική αυτή ανησυχία καθρέφτιζε την ανάγκη οικοδόμησης θεσμών για μια σύγχρονη οικονομία και

¹³³ Σ. Καλύβας, *Η Άνοδος της Χριστιανοδημοκρατίας στην Ευρώπη*, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2003, σελ.87-88, 110, 112.

¹³⁴ Σ. Καλύβας, *Η Άνοδος της Χριστιανοδημοκρατίας στην Ευρώπη*, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2003, σελ.113, 116, 131

¹³⁵ Σ. Καλύβας, *Η Άνοδος της Χριστιανοδημοκρατίας στην Ευρώπη*, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2003, σελ.129.

κοινωνία¹³⁶. Οι συζητήσεις αυτές αποτέλεσαν τη μαγιά για τη διαμόρφωση της Σχολής του Φράιμπουργκ ή αλλιώς ενός φιλελευθερισμού με κανόνες (Ordoliberalism). Η σχολή του Φράιμπουργκ συγκεκριμένα δημιουργήθηκε από τον οικονομολόγο Ουόλτερ Όκεν και τους νομικούς Φραντς Μπομ και Χανς Γκρόσμαν Ντερθ¹³⁷. Για τους υποστηρικτές αυτής της σχολής σκέψης, η ελεύθερη οικονομία βασιζόταν σε συγκεκριμένο νομικό και θεσμικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο όλοι οι θεσμικοί δρώντες, όπως ήδη περιγράψαμε, έπρεπε να συνεργάζονται¹³⁸.

Για τους υποστηρικτές του ρεύματος αυτού, ο βασικός κανόνας ήταν η διασφάλιση του ελεύθερου ανταγωνισμού στην οικονομία και άρα η αντιμετώπιση όλων των εμποδίων, τα οποία θα μπορούσαν να δημιουργηθούν, είτε εξαιτίας κυβερνητικών χειρισμών, είτε εξαιτίας μονοπωλιακών συμφερόντων στην ιδιωτική οικονομία. Για να πετύχουν τον ελεύθερο και υγιή ανταγωνισμό, οι υποστηρικτές του Ordoliberalism, να μιν αποστασιοποιήθηκαν από το κλασικό φιλελεύθερο δόγμα, υπό την έννοια ότι αναγνώρισαν στην κυβέρνηση το περιθώριο να παρεμβαίνει στην οικονομική πολιτική, ωστόσο δεν επέτρεπαν στην κρατική παρέμβαση να δημιουργεί εμπόδια στον υγιή ανταγωνισμό. Για παράδειγμα, οι κυβερνήσεις δε θα μπορούσαν να επεμβαίνουν στη διαμόρφωση τιμών στα παραγόμενα προϊόντα ή υπηρεσίες. Με βάση το τελευταίο, καταλαβαίνουμε ότι το φιλελεύθερο αυτό ρεύμα αποστασιοποιήθηκε και από τον κεϋνσιανισμό, υπό την έννοια ότι καθίστατο απαγορευτικό για τις κυβερνήσεις να εφαρμόζουν επεκτατικές δημοσιονομικές και νομισματικές πολιτικές¹³⁹.

Συνεπώς το σύνολο των κανόνων, οι οποίοι έπρεπε να θεσπιστούν, απέτρεπαν τη δημιουργία αθέμιτου ανταγωνισμού στην ελεύθερη αγορά από ιδιωτικά

¹³⁶ K. Tribe, "The Economic Origins of the Social Market Economy", *The History of Economic Thought*, vol.49, no.1, 2007,p. 1-2.

¹³⁷ V. J. Vanberg, "Ordoliberalism and Ordnungspolitik A Brief Explanation", Freiburg, 2017, προσβάσιμο στο: https://www.freiburger-schule.de/wp-content/uploads/sites/4/2018/03/Ordoliberalism_and_Ordnungspolitik.pdf.

¹³⁸ K. Tribe, "The Economic Origins of the Social Market Economy.", *The History of Economic Thought*, vol.49, no.1, 2007,p. 7.

¹³⁹ S. Dullien and U. Guérot, The long shadow of Ordoliberalism: Germany's approach to the euro crisis, European Council on Foreign Affairs, προσβάσιμο στο: https://www.ecfr.eu/page/-/ECFR49_GERMANY_BRIEF.pdf.

συμφέροντα, ενώ συγχρόνως απέτρεπαν και την κυβέρνηση με την πολιτική της να προκαλεί αθέμιτο ανταγωνισμό.

Σε αυτό το ρεύμα του φιλελευθερισμού βασίστηκε, όπως επισημάναμε, το οικονομικό και κοινωνικό μοντέλο, το οποίο διαμορφώθηκε ώστε να αναδομηθεί η μεταπολεμική γερμανική οικονομία, το μοντέλο, δηλαδή, της κοινωνικής οικονομίας της Αγοράς. Το μοντέλο αυτό σχεδιάστηκε από τους οικονομολόγους Ουόλτερ Όκεν, Λούντβιχ Έρχαρτ, Άλφρεντ Μιούλερ-Αρμακ και Ουίλιαμ Ρόπκε, με το τέλος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου. Το οικονομικό αυτό μοντέλο εφαρμόστηκε για πρώτη φορά κατά τη διάρκεια της πρώτης μεταπολεμικής χριστιανοδημοκρατικής κυβέρνησης της δυτικής Γερμανίας, επί πρωθυπουργίας του Χριστιανοδημοκράτη Κόνραντ Αντενάουερ, στην οποία Υπουργός Οικονομικών ήταν ο Λούντβιχ Έρχαρτ¹⁴⁰. Το μοντέλο της Κοινωνικής Οικονομίας της Αγοράς αποτέλεσε τον βασικό οικονομικό προσανατολισμό του χριστιανοδημοκρατικού κόμματος στη Γερμανία¹⁴¹.

Ειδικότερα, το μοντέλο της Κοινωνικής Οικονομίας της Αγοράς, κατά τον Όκεν, διασφάλιζε έξι βασικές αρχές. Η πρώτη αρχή αναφερόταν στην ανάπτυξη ενός συστήματος ελεύθερου ανταγωνισμού, για την εύρυθμη λειτουργία του οποίου ο καθορισμός των τιμών απαιτούσε έναν ανεξάρτητο και ευέλικτο μηχανισμό τιμών. Η χειραγώγηση των τιμών, η παρέμβαση του κράτους στον καθορισμό των επιτοκίων και η παρεμπόδιση με κάθε τρόπο της ελεύθερης εισαγωγής προϊόντων αποτελούσαν απαγορευτικές πολιτικές για την επιδίωξη του υγιούς ανταγωνισμού.

Η σταθερή νομισματική πολιτική αποτέλεσε τη δεύτερη αρχή. Βασικός στόχος εδώ αποτέλεσε η προληπτική αντιμετώπιση του πληθωρισμού. Η απελευθέρωση των αγορών αποτέλεσε την τρίτη αρχή. Για την τήρηση της αρχής αυτής θα

¹⁴⁰ K. Zweig, *The Origin of Germany's Social Market Economy: The Leading Ideas and Their Intellectual Roots*, London and Virginia: Adam Smith Institute, London, 1980, p. 8-9.

¹⁴¹ S. Audier, "German Approach to Liberalism? Ordoliberalis, Sociological Liberalism, and Social Market Economy", *L'Économie politique*, no. 60, p. 48-76.

έπρεπε να αντιμετωπιστούν τα μονοπώλια και ολιγοπώλια, τα οποία είχαν διαμορφωθεί εξαιτίας της ανεξέλεγκτης συγκέντρωσης εξουσίας. Η συνέχεια της οικονομικής πολιτικής αποτέλεσε την τέταρτη αρχή. Σύμφωνα με την Κοινωνική Οικονομία της Αγοράς, η στρατηγική της οικονομικής λειτουργίας στηριζόταν σε μια σειρά πολιτικών μακροπρόθεσμης διάρκειας και η κυβερνητική πολιτική όφειλε να ακολουθήσει τις πολιτικές αυτές. Οι ασυνέχειες της οικονομικής πολιτικής θα επηρέαζαν αρνητικά τις αποφάσεις των επενδυτών.

Η διασφάλιση της ιδιωτικής περιουσίας αποτέλεσε την πέμπτη αρχή. Ακόμη και στην περίπτωση, στην οποία το κράτος θα έπρεπε να διαχειριστεί τη δημόσια ιδιοκτησία, αποφασίστηκε ότι θα έπρεπε να υπακούει στους κανόνες της αγοράς. Τέλος, η ελευθερία της σύναψης συμβάσεων αποτέλεσε την έκτη αρχή. Με τη σύναψη συμβάσεων, τα μέλη μιας συμφωνίας θα διασφάλιζαν τα διμερή συμφέροντα, θα εξασφαλιζόταν η εμπιστοσύνη ανάμεσα στα εμπλεκόμενα μέρη και θα υλοποιείτο, χωρίς κίνδυνο υπαναχώρησης των μερών, η συμφωνία.

Κατά τον Όκεν, ωστόσο, εκτός από τις παραπάνω καταστατικές αρχές, ως κρίσιμης σημασίας για τη διαφύλαξη του υγιούς ανταγωνισμού κρίθηκε η ανάληψη ενός ρυθμιστικού ρόλου από το κράτος. Ουσιαστικά, το παραπάνω περιέγραφε την ανάγκη θέσπισης κανόνων και θεσμών, μέσα από νομοθετικές διαδικασίες, ώστε να διαμορφώνονται συνθήκες τέλειου ανταγωνισμού, χωρίς αθέμιτες συμπεριφορές και εξάπλωση των ολιγοπωλίων¹⁴².

Η κρατική, ωστόσο, παρέμβαση, έπρεπε να περιοριστεί, στο πλαίσιο της αντιμετώπισης των οικονομικών προκλήσεων, προς το τέλος του 20^{ου} αιώνα. Στη Γερμανία, η ανεργία το 1990 είχε φτάσει το 8%, ενώ το 1980 ήταν στο 3,5%¹⁴³. Παράλληλα, αρχές της δεκαετίας του 1990, το δημοσιονομικό έλλειμμα της γερμανικής οικονομίας έφτανε το 10%¹⁴⁴.

¹⁴² K. Zweig, *The Origin of Germany's Social Market Economy: The Leading Ideas and Their Intellectual Roots*, London and Virginia: Adam Smith Institute, London, 1980, p. 22-25.

¹⁴³ Germany Unemployment Rate, [<https://tradingeconomics.com/germany/unemployment-rate>].

¹⁴⁴ Germany Government Budget , [<https://tradingeconomics.com/germany/government-budget>].

Η αντιμετώπιση των οικονομικών προκλήσεων: η ενσωμάτωση της εξέλιξης της φιλελεύθερης γνώσης από τους Γερμανούς Χριστιανοδημοκράτες

Κατά τη δεκαετία του 1990, η κυβέρνηση των Χριστιανοδημοκρατών, υπό τον Χέλμουτ Κολ, επιχείρησε αρχικά τη χρηματοπιστωτική απελευθέρωση και ειδικότερα την ενίσχυση της χρηματιστηριακής αγοράς ως πηγής χρηματοδότησης των επιχειρήσεων. Ειδικότερα, ενώ έως τότε στη γερμανική οικονομία ο δανεισμός πραγματοποιείτο κυρίως μέσα από το τραπεζικό σύστημα, έκτοτε επιχειρήθηκε η ανάπτυξη της χρηματιστηριακής αγοράς, με σκοπό την ενίσχυση των επιχειρηματικών πρωτοβουλιών υψηλού ρίσκου, οι οποίες δεν ήταν δεδομένο ότι θα λάμβαναν τραπεζικό δανεισμό. Επιπλέον, από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, πραγματοποιήθηκε μια πολιτική περιστολής των δημόσιων δαπανών αναφορικά με τη χρηματοδότηση της πρόωρης συνταξιοδότησης, της ασφαλιστικής κάλυψης και των επιδομάτων ανεργίας.

Συγκεκριμένα, ενώ έως τα μέσα της δεκαετίας του 1990 η χρηματοδότηση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης προερχόταν αποκλειστικά από τον κρατικό προϋπολογισμό, έκτοτε αποτέλεσε αντικείμενο διαπραγμάτευσης ανάμεσα στους κοινωνικούς εταίρους¹⁴⁵. Οι εργοδοτικές και οι εργατικές ενώσεις, και όχι μόνο το κράτος, θα έπρεπε δηλαδή πλέον να συμφωνούν για πιθανές αυξήσεις των εισφορών, προκειμένου να αυξηθεί το ύψος των συντάξεων ή της ασφαλιστικής κάλυψης ή αντίστοιχα σε μειώσεις εισφορών και άρα μείωση της ασφαλιστικής κάλυψης, με σκοπό τη διατήρηση ή την αύξηση των θέσεων εργασίας.

Επιπλέον, στη γερμανική περίπτωση, καθώς η συνήθης, έως τότε στη γερμανική κυβερνητική πολιτική, διαδικασία της χορήγησης εθελουσίας συνταξιοδότησης είχε επεκταθεί και είχε δημιουργήσει σημαντικό πρόβλημα χρέους, ήδη από τις αρχές του 1990, η κυβέρνηση Κολ ψήφισε την αύξηση των ορίων ηλικίας για τη

¹⁴⁵ C. Trampusch, "Institutional Resettlement: The Case of Early Retirement in Germany", In: Wolfgang Streeck/Kathleen Thelen (eds.), *Beyond Continuity: Explorations in the Dynamics of Advanced Political Economies*, Oxford University Press, Oxford, 2005, p. 203.

θεμελίωση του συνταξιοδοτικού δικαιώματος στα 65 έτη, με πρόβλεψη εφαρμογής της νέας ρύθμισης με σταδιακό ρυθμό από το 2001 και εξής¹⁴⁶.

Οι παραπάνω φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις, οι οποίες αφορούσαν κατά κύριο λόγο τον βιομηχανικό τομέα, αποσκοπούσαν στη διαμόρφωση περισσότερο ελαστικών και ευέλικτων σχέσεων στην αγορά εργασίας και στη μείωση των δημόσιων δαπανών στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης. Στον γερμανικό, όμως, βιομηχανικό τομέα, τα εργατικά σωματεία συνέχισαν διαχρονικά να έχουν έναν σημαντικό ρόλο, ο οποίος επεκτεινόταν έως και στη συναπόφαση με τη διοίκηση αναφορικά με ορισμένες αποφάσεις. Για τη δρομολόγηση των φιλελεύθερων ρυθμίσεων οι εργοδότες, οι οποίοι ήταν υπέρ των μεταρρυθμίσεων αυτών, προχώρησαν στη σύναψη συμφωνιών με τα εργατικά σωματεία. Τα εργατικά σωματεία αποδέχθηκαν τις φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις, όπως δηλαδή τη μείωση των κρατικών δαπανών στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης, την αύξηση της ελαστικής εργασίας, τη μείωση του εβδομαδιαίου εργασιακού ωραρίου, την ενίσχυση των εποχιακών υπαλλήλων στις βιομηχανίες, με αντάλλαγμα τη μη διατάραξη της επαγγελματικής ασφάλειας, τη διατήρηση δηλαδή των θέσεων εργασίας¹⁴⁷.

Ωστόσο, ενώ η εικόνα στον τομέα της βιομηχανίας βασίστηκε στην προσπάθεια της θεσμικής συναίνεσης ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία, η κατάσταση στον τομέα των ιδιωτικών υπηρεσιών υπήρξε διαφορετική. Συγκεκριμένα, στον τομέα των υπηρεσιών στη γερμανική οικονομία, εφαρμόστηκαν διαχρονικά περισσότερες φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις, χωρίς να είναι αναγκαία η συγκατάθεση των εργατικών σωματείων¹⁴⁸.

Ειδικότερα, στον τομέα των υπηρεσιών, η συμμετοχή των εργαζομένων σε εργατικές ενώσεις ήταν πολύ αδύναμη και μάλιστα προς τα τέλη του 20^{ου} αιώνα,

¹⁴⁶ C. Trampusch, "Institutional Resettlement: The Case of Early Retirement in Germany", In: Wolfgang Streeck/Kathleen Thelen (eds.), *Beyond Continuity: Explorations in the Dynamics of Advanced Political Economies*, Oxford University Press. Oxford, 2005, p. 214.

¹⁴⁷ K. Thelen, *Varieties of Liberalization and the New Politics of Social Solidarity*, Cambridge University Press, New York, 2014, p. 47-51.

¹⁴⁸ K. Thelen, *Varieties of Liberalization and the New Politics of Social Solidarity*, Cambridge University Press, New York, 2014, p. 51.

η ισχνής δύναμη των εργατικών ενώσεων οδήγησε στη συγχώνευσή τους σε έναν ενιαίο φορέα. Το γεγονός αυτό, η απουσία δηλαδή πίεσης, διευκόλυνε τη μετατροπή των συλλογικών συμβάσεων καθορισμού των εργασιακών σχέσεων σε ατομικές συμβάσεις, το περιεχόμενο των οποίων θα καθοριζόταν σε διμερές επίπεδο, ανάμεσα στον εργαζόμενο και τον εργοδότη της κάθε επιχείρησης.

Επιπλέον, αναφορικά με το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, το 1992 η κυβέρνηση Κολ πραγματοποίησε μια ασφαλιστική μεταρρύθμιση, η οποία επιδίωκε να περιορίσει το ύψος της κρατικής χρηματοδότησης προς το ασφαλιστικό σύστημα. Ειδικότερα, το 1992 οι ρυθμίσεις, οι οποίες εισήχθησαν, αναφέρονταν στην κατάργηση της τιμαριθμικής αναπροσαρμογής των συντάξεων, στην αύξηση των ασφαλιστικών εισφορών και στην αύξηση, όπως ήδη αναφέραμε, των ορίων ηλικίας για όλους τους επαγγελματικούς κλάδους, με εξαίρεση τις αναπηρικές συντάξεις, από τα 63 στα 65 έτη, καθώς και στην εισαγωγή κινήτρων σε βάρος της πρόωρης συνταξιοδότησης¹⁴⁹.

Οι μεταρρυθμίσεις, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν κατά τη δεκαετία του 1990, οδήγησαν σε διόρθωση των δημόσιων οικονομικών και σε ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας. Ειδικότερα, το δημοσιονομικό έλλειμμα το 1999 είχε μειωθεί σε 1,1% και η ανεργία άρχισε να αποκλιμακώνεται στις αρχές της δεκαετίας του 2000^{150 151}.

Οι Χριστιανοδημοκράτες τον 21^ο αιώνα

Το γερμανικό Χριστιανοδημοκρατικό Κόμμα, υπό την ηγεσία της Άγκελα Μέρκελ, το 2005 συγκέντρωσε την πλειοψηφία της ψήφου και προχώρησε σε κυβερνητικό σχηματισμό με το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα (SPD). Η κυβέρνηση του «Μεγάλου Συνασπισμού», όπως χαρακτηρίστηκε, διήρκησε έως τις εκλογές του 2009. Από

¹⁴⁹ A. Börsch-Supan, and C. B. Wilke, "The German Public Pension System: How It Will Become an NDC System Look- Alike." In Robert Holzmann and Edward Palmer *Pension Reform: Issues and Prospects for Non- Financial Defined Contribution (NDC) Schemes*, World Bank, Washington, DC, 2006, p. 6.

¹⁵⁰ Germany Government Budget, [<https://tradingeconomics.com/germany/government-budget>].

¹⁵¹ Germany Unemployment Rate, [<https://tradingeconomics.com/germany/unemployment-rate>].

την αρχή της διακυβέρνησης, η Μέρκελ είχε εξαγγείλει την πρόθεσή της για τη δρομολόγηση ενός περιοριστικού δημοσιονομικού προγράμματος, με επίκεντρο τη μείωση των δημόσιων επενδύσεων και την αύξηση της έμμεσης φορολογίας¹⁵².

Στον τομέα της αγοράς εργασίας, φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις συνέχιζαν να υλοποιούνται στη γερμανική οικονομία. Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, επί θητείας της συμμαχικής κυβέρνησης των Σοσιαλδημοκρατών και των Πρασίνων, με καγκελάριο τον Γκέρχαρντ Σρέντερ, είχε ξεκινήσει μια προσπάθεια διαμόρφωσης περισσότερο ευέλικτων σχέσεων στην αγορά εργασίας. Συγκεκριμένα, ο στόχος των μεταρρυθμίσεων αυτών το 2002 ήταν η ενίσχυση της ευελιξίας μέσω της διαμόρφωσης θέσεων εργασίας μερικής απασχόλησης με μειωμένο ωράριο, με συγκριτικά χαμηλότερο ύψος μισθού, καθώς και με μειωμένη ασφαλιστική κάλυψη (τα λεγόμενα «mini jobs»). Σε κάθε περίπτωση, στη νέα εργασιακή πραγματικότητα, η οποία διαμορφωνόταν στη Γερμανία, οι νέες θέσεις εργασίας δε θα είχαν μόνιμο χαρακτήρα, αλλά θα ήταν ορισμένης χρονικής διάρκειας¹⁵³. Οι ρυθμίσεις αυτές συνεχίστηκαν με εντατικούς ρυθμούς και από την κυβέρνηση του 2005, ιδιαιτέρως από το 2008 και έπειτα. Το 2008, ο σκοπός ήταν η αντιμετώπιση της ανεργίας στη διάρκεια της ύφεσης της γερμανικής οικονομίας.

Ειδικότερα, η πρακτική της θέσπισης θέσεων μερικής απασχόλησης ή ορισμένης, μικρής χρονικής διάρκειας εντατικοποιήθηκε, τόσο στον τομέα της βιομηχανίας όσο και των υπηρεσιών¹⁵⁴. Επιπρόσθετα, αποφασίστηκε ότι το περιεχόμενο των συλλογικών εργασιακών συμβάσεων θα μπορούσε να είναι δεσμευτικό για το κράτος, τους εργαζόμενους και τους εργοδότες, μόνο εάν οι γενικότερες συνθήκες της εθνικής οικονομίας ήταν ευνοϊκές. Στην αντίθετη περίπτωση, όταν δηλαδή οι συνθήκες δε θα ήταν ευνοϊκές, το περιεχόμενο των συλλογικών συμβάσεων θα αναπροσαρμοζόταν. Επιπρόσθετα, αποφασίστηκε ότι οι δημόσιες επιδοτήσεις σε

¹⁵² OECD. "OECD Economic Surveys: Germany 2006", *OECD Publishing*, July 2006, p. 12, http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-deu-2006-en.

¹⁵³ K. Thelen, *Varieties of Liberalization and the New Politics of Social Solidarity*, Cambridge University Press, New York, 2014, p. 131.

¹⁵⁴ K. Thelen, *Varieties of Liberalization and the New Politics of Social Solidarity*, Cambridge University Press, New York, 2014, p. 131.

ιδιωτικές επιχειρήσεις, οι οποίες δίνονταν ως κίνητρο για την ενίσχυση της απασχόλησης των ηλικιωμένων ανέργων, θα σταματούσαν το 2009¹⁵⁵.

Αναφορικά με τη μεταρρύθμιση στην αγορά προϊόντων, η κυβέρνηση της Μέρκελ, το 2005, προώθησε την ιδιωτικοποίηση των τηλεπικοινωνιών και των κρατικών ταχυδρομείων, ενώ για το απώτερο μέλλον, προβλέφθηκε επίσης η ιδιωτικοποίηση του σιδηροδρομικού δικτύου. Επιπλέον, αποφασίστηκε ότι το ωράριο των καταστημάτων δε θα καθοριζόταν πλέον από την κεντρική οικονομική πολιτική, αλλά από τις περιφέρειες ξεχωριστά¹⁵⁶.

Στη συνέχεια, το 2007 η συντηρητική κυβέρνηση επιχείρησε τη μεταρρύθμιση του ασφαλιστικού συστήματος, αυξάνοντας τα όρια ηλικίας για τη θεμελίωση του συνταξιοδοτικού δικαιώματος από τα 65 στα 67 έτη¹⁵⁷. Επρόκειτο για μια ρύθμιση, η οποία θα εφαρμοζόταν από το 2012 με πρόβλεψη έως το 2029, για όλους ανεξαιρέτως τους επαγγελματικούς κλάδους.

Στη συνέχεια, το 2009 σχηματίστηκε η νέα κυβέρνηση, στην οποία συμμετείχαν το Χριστιανοδημοκρατικό Κόμμα και το Ελεύθερο Δημοκρατικό Κόμμα (FDP). Στη διάρκεια της περιόδου αυτής, η γερμανική κυβέρνηση έπρεπε άμεσα να αντιμετωπίσει τις συνέπειες της χρηματοπιστωτικής κρίσης, η οποία είχε προκαλέσει αναταράξεις στο εσωτερικό της Ευρωζώνης και στο εσωτερικό της εθνικής της οικονομίας. Η γερμανική κυβέρνηση υλοποίησε ένα πρόγραμμα εντατικού ελέγχου της κατεύθυνσης των γερμανικών δημόσιων κεφαλαίων, καθώς και της αποδοτικότητάς τους, ενώ παράλληλα αποφασίστηκε η αύξηση ορισμένων φορολογικών δεικτών, όπως ο φόρος της ακίνητης περιουσίας¹⁵⁸.

¹⁵⁵ OECD, "OECD Economic Surveys: Germany 2008", *OECD Publishing*, April 2008, p. 45, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-deu-2008-en.

¹⁵⁶ OECD, "OECD Economic Surveys: Germany 2008", *OECD Publishing*, April 2008, p. 45, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-deu-2008-en.

¹⁵⁷ OECD, "OECD Economic Surveys: Germany 2006", *OECD Publishing*, July 2006, p. 36-37, http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-deu-2006-en.

¹⁵⁸ OECD, "OECD Economic Surveys: Germany 2010", *OECD Publishing*, March 2010, p. 39, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-deu-2010-en.

Στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης, αποφασίστηκε ότι το ύψος των εισφορών των εργαζομένων θα ήταν ανεξάρτητο από το ύψος του εισοδήματός τους, ενώ επιπλέον, αποφασίστηκε ότι θα έπρεπε να αναθεωρηθεί προς τα κάτω η δημόσια δαπάνη για την κάλυψη της φαρμακευτικής δαπάνης¹⁵⁹.

Αναφορικά με το παράδειγμα των Γερμανών Χριστιανοδημοκρατών, διαπιστώνεται η συνέπειά τους στην εφαρμογή μιας ενδιάμεσης οικονομικής πολιτικής. Σε κάθε ωστόσο περίπτωση, οι χριστιανοδημοκρατικές κυβερνήσεις στη Γερμανία απέδειξαν την ικανότητα προσαρμογής τους στις νέες προκλήσεις μέσω μεταρρυθμίσεων, οι οποίες ενίσχυαν την ευελιξία, στο πλαίσιο του νέου οικονομικού κόσμου, ο οποίος είχε δημιουργηθεί. Η θεσμική, ωστόσο, συνεργασία ανάμεσα στο κράτος, το κεφάλαιο και την εργασία δεν ανατράπηκε.

Στην επόμενη ενότητα επιχειρούμε, επιπλέον, μια σύντομη περιγραφή των δυο διακριτών καπιταλιστικών συστημάτων, τα οποία έχουν αναπτυχθεί στην αγγλική και τη γερμανική οικονομία και στα οποία αντανakλάται και η διαφορετική οικονομική φιλοσοφία, η οποία χαρακτήρισε τις κεντροδεξιές κυβερνήσεις, στις δυο χώρες.

3.3 Το αγγλοσαξονικό, το ευρωπαϊκό και το μεσογειακό καπιταλιστικό μοντέλο

Η Μεγάλη Βρετανία και η Γερμανία αποτελούν δυο διακριτά θεσμικά καπιταλιστικά συστήματα, εντός των οποίων, η αγορά κεφαλαίου, η αγορά προϊόντων και υπηρεσιών και η αγορά εργασίας έχουν διαμορφωθεί με τόσο διαφορετικό, μεταξύ τους τρόπο, ώστε τα δυο παραδείγματα καπιταλιστικών συστημάτων να αποτελούν τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα των δυο χαρακτηριστικότερων μορφών καπιταλιστικού συστήματος, του αγγλοσαξονικού και του ευρωπαϊκού.

Αρχικά, με βάση το βιβλίο του Μίκαελ Άλμπερτ «Καπιταλισμός απέναντι από τον Καπιταλισμό», στη συνέχεια με βάση τη θεωρία των «Ποικίλων Μορφών Καπιταλιστικών Συστημάτων» των Πίτερ Χολ και Ντέιβιντ Σόσκις, καθώς και βάσει της έρευνας του Μπρούνο Άμαμπλ, στο βιβλίο του, «Η Ποικιλία του Μοντέρνου Καπιταλισμού», διαπιστώνεται το πλήθος των διαφορετικών καπιταλιστικών

¹⁵⁹ OECD, "OECD Economic Surveys: Germany 2010", *OECD Publishing*, March 2010, p. 38, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-deu-2010-en.

συστημάτων. Στο σύνολό τους, οι θεωρίες αυτές αποσκοπούν στην καταγραφή των θεσμικών οικονομικών διαφορών και στην ομαδοποίηση των οικονομιών, οι οποίες χαρακτηρίζονται από κοινά καπιταλιστικά συστήματα και να διαμορφώσουν με αυτό τον τρόπο ένα δίκτυο ομάδων, στο οποίο κάθε ομάδα θα αποτελείται από ένα σύνολο οικονομιών και μεταξύ τους οι ομάδες θα αποτελούν διαφορετικά καπιταλιστικά συστήματα.

Η θεωρία του Μπρούνο Άμαμπλ διαφοροποιείται από τη θεωρία των Χολ και Σόσκιε, καθώς η πρώτη έρχεται και ενσωματώνει και τη μεταβλητή του ρόλου του κράτους στην κατηγοριοποίηση των καπιταλιστικών συστημάτων. Με βάση την περιγραφή του Άμαμπλ βλέπουμε το εύρος των διαφορετικών καπιταλιστικών συστημάτων να μεγαλώνει, καθώς στη δική του έρευνα ο ίδιος, εκτός από το αγγλοσαξονικό και το ευρωπαϊκό, τα οποία υπερτονίζονται στη θεωρία των Χολ και Σόσκιε, περιγράφει επίσης το περιεχόμενο του σκανδιναβικού ή σοσιαλδημοκρατικού μοντέλου, καθώς και του μεσογειακού.

Όλες οι ερευνητικές αυτές προσπάθειες, μεθοδολογικά επικεντρώνονται στη συμπεριφορά και στο πλέγμα των θεσμικών σχέσεων που δημιουργούνται με αναφορά μια επιχείρηση. Η πλέον πρόσφατη έρευνα και αυτή που ενσωματώνει και τον ρόλο του κράτους, εκείνη του Άμαμπλ, μελετά την αλληλεπίδραση του κράτους, της αγοράς προϊόντων και της αγοράς εργασίας και κεφαλαίου. Στην αγορά προϊόντος, συγκεκριμένα, μελετάται η σχέση μεταξύ των επιχειρήσεων και των καταναλωτών, στην αγορά εργασίας, η σχέση, ανάμεσα στους εργοδότες και τους εργαζόμενους και στην αγορά κεφαλαίου, ο τρόπος χρηματοδότησης των επιχειρήσεων. Τέλος μέσα στο πλέγμα των σχέσεων αυτών διαπιστώνονται οι διαφορές, ανάμεσα στα καπιταλιστικά συστήματα, όταν η κρατική παρέμβαση είναι εμφανής και όταν δεν είναι¹⁶⁰.

Κάθε αγορά, εν προκειμένω, αποτελείται από ένα σύνολο θεσμών, οι οποίοι δημιουργήθηκαν σε κάποια δεδομένη πολιτική και χρονική συγκυρία, στην κατεύθυνση επίτευξης συγκεκριμένων μικροοικονομικών και μακροοικονομικών οικονομικών στόχων, όπως μπορεί να είναι για παράδειγμα η μείωση της ανεργίας

¹⁶⁰ P. A. Hall and D. W. Gingerich, "Varieties of Capitalism and Institutional Complementarities in the Political Economy: An Empirical Analysis", *British Journal of Political Science*, 2009, vol. 39, issue 03, 449-482.

και η αύξηση της απασχόλησης, η αντιμετώπιση της φτώχειας και η κατάρτιση ενός κοινωνικού συστήματος πρόνοιας, οι υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης, καθώς και η επίτευξη δημοσιονομικών στόχων, όπως η μείωση του πληθωρισμού, καθώς και η μείωση του ελλείμματος της κυβέρνησης ή του δημόσιου χρέους.

Το αγγλικό καπιταλιστικό σύστημα συνιστά παράδειγμα των Φιλελεύθερων Αγορών Οικονομίας (Liberal Market Economies) ή του αγγλοσαξονικού καπιταλιστικού μοντέλου, ενώ το γερμανικό καπιταλιστικό σύστημα συνιστά παράδειγμα των Συντονισμένων Αγορών Οικονομίας (Coordinated Market Economies) ή του ευρωπαϊκού μοντέλου αντίστοιχα¹⁶¹¹⁶² ¹⁶³.

Αναφορικά με το αγγλοσαξονικό μοντέλο, εκεί εντάσσονται και οι ΗΠΑ, η Ιρλανδία, ο Καναδάς, η Αυστραλία και η Νέα Ζηλανδία¹⁶⁴ ¹⁶⁵. Στην ομάδα αυτή, βασικός στόχος είναι η επιδίωξη του άμεσου κέρδους μέσα σε ένα ιδιαίτερα ανταγωνιστικό περιβάλλον. Στο φιλελεύθερο μοντέλο, οι αγορές προϊόντος, εργασίας και κεφαλαίου συντονίζονται με βάση την ελεύθερη αγορά. Αυτό σημαίνει, ότι ο ρόλος του κράτους, καθώς και των διαμεσολαβητικών μερών, όπως θα μπορούσαν να είναι τα εργατικά και εμπορικά σωματεία, είναι ισχνός στη διαμόρφωση της οικονομικής πολιτικής.

Ο τρόπος χρηματοδότησης των επιχειρήσεων βασίζεται κυρίως στο χρηματιστήριο και στην αγορά εγγυήσεων. Το γεγονός, αυτό, συνεπάγεται μια διάσπαρτη και αποκεντρωμένη δομή μετόχων (shareholders) των επιχειρήσεων. Οι διοικήσεις των επιχειρήσεων ενδιαφέρονται περισσότερο για την άμεση επένδυση και λιγότερο για κινήσεις μακροχρόνιου ορίζοντα. Το ρίσκο των επενδυτικών αποφάσεών τους έχει απομακρύνει τις επιχειρήσεις από τον παραδοσιακό τραπεζικό δανεισμό. Αναφορικά με τις διαεταιρικές σχέσεις, τις σχέσεις, δηλαδή, οι οποίες αναπτύσσονται μεταξύ των επιχειρήσεων, η κουλτούρα του έντονου ανταγωνισμού δεν επιτρέπει τη συνεργασία,

¹⁶¹ M. Albert, *Capitalism vs. Capitalism: How America's Obsession with Individual Achievement and Short-Term Profit has Led It to the Brink of Collapse*, Four Walls Eight Windows, New York, 1993.

¹⁶² P.A., Hall and D. Soskice, *Varieties of Capitalism: The Institutional Foundations of Comparative Advantage*, Oxford University Press, 2001.

¹⁶³ B. Amable, *The Diversity of Modern Capitalism*, Oxford University Press, 2003.

¹⁶⁴ P.A., Hall and D. Soskice, *Varieties of Capitalism: The Institutional Foundations of Comparative Advantage*, Oxford University Press, 2001.

¹⁶⁵ B. Amable, *The Diversity of Modern Capitalism*, Oxford University Press, 2003.

υπό τη μορφή για παράδειγμα της αποκάλυψης και της από κοινού χρήσης καινοτομιών και τεχνολογικών ευρημάτων.

Τέλος, όσον αφορά τον τομέα της εκπαίδευσης και κατάρτισης των εργαζομένων, οι επιχειρήσεις δε συνηθίζουν να επενδύουν στην περαιτέρω κατάρτιση των εργαζομένων. Ο βαθμός της εργασιακής κινητικότητας είναι υψηλός και αυτό σημαίνει ότι με γρήγορους ρυθμούς μπορούν οι εργαζόμενοι να φεύγουν από μια εργασία και να κατευθύνονται στην επόμενη. Σε ένα τόσο έντονο ανταγωνιστικό περιβάλλον, είναι πολύ πιθανή η μετακίνηση του εργαζόμενου σε άλλη επιχείρηση και γι' αυτό οι επιχειρήσεις δεν επενδύουν πολλά στον τομέα αυτό¹⁶⁶.

Από την άλλη μεριά, στο ευρωπαϊκό μοντέλο εντάσσονται μαζί με τη Γερμανία και η Αυστρία, η Ιαπωνία, η Νότια Κορέα, η Σουηδία, η Νορβηγία, η Φινλανδία, η Δανία και το Βέλγιο. Ο βασικός στόχος της ομάδας αυτής είναι η θεσμική συνεργασία και η επιδίωξη του μακροπρόθεσμου σταθερού κέρδους. Αυτό, όπως περιγράψαμε και σε προηγούμενη ενότητα του παρόντος κεφαλαίου, αντανακλά το φιλελεύθερο μοντέλο (Ordoliberalism), βάσει του οποίου η μεταπολεμική γερμανική οικονομία αναδομήθηκε. Στο μοντέλο αυτό, ο συντονισμός των αγορών βασίζεται περισσότερο στις σχέσεις συνεργασίας, οι οποίες αναπτύσσονται ανάμεσα στους θεσμικούς φορείς και λιγότερο στις δυνάμεις της ελεύθερης αγοράς. Σε αντίθεση με το φιλελεύθερο μοντέλο, βασικός σκοπός των οικονομιών αυτών δεν είναι η επιδίωξη του κέρδους άμεσα. Αντίθετα, η υλοποίηση της οικονομικής στρατηγικής, εδώ, τείνει να χαρακτηρίζεται περισσότερο σταδιακή και μακροπρόθεσμη, καθώς επιλέγονται επενδυτικές κινήσεις, οι οποίες ενέχουν ένα ελάχιστο ρίσκο. Ο τρόπος χρηματοδότησης συνεχίζει να γίνεται κυρίως μέσω του τραπεζικού δανεισμού και λιγότερο μέσα από αγορές κεφαλαίων και εγγυήσεων. Το γεγονός αυτό φαίνεται να συντηρεί τη συγκεντρωτική δομή ηγεσίας των επιχειρηματικών μονάδων, καθώς καθίσταται αισθητά λιγότερο διάσπαρτη, σε σχέση με το αγγλοσαξονικό μοντέλο.

Αναφορικά με τις ενδοεταιρικές σχέσεις, στην κατηγορία αυτή συναντούμε ισχυρές εργατικές ενώσεις και σωματεία που συμμετέχουν σε τριμερείς συζητήσεις, μαζί με την κυβέρνηση και με τις ενώσεις εργοδοτών. Στις συζητήσεις συνήθως συναποφασίζουν αναφορικά με το ύψος των μισθών, καθώς και αναφορικά με επιπλέον ζητήματα εργασιακών σχέσεων ή κοινωνικής προστασίας, όπως είναι η

¹⁶⁶ B. Amable, *The Diversity of Modern Capitalism*, Oxford University Press, 2003.

κοινωνική ασφάλιση. Οι διαεισθητικές σχέσεις χαρακτηρίζονται περισσότερο ανοικτές σε συνεργασία, σε σύγκριση με το αγγλοσαξονικό παράδειγμα, καθώς εδώ συναντούμε τη συνεργασία στη βάση για παράδειγμα της γνωστοποίησης μεταξύ τους ευρημάτων και καινοτομιών.

Η ελληνική περίπτωση, σύμφωνα με τον Άμαμπλ, εντάσσεται στο μεσογειακό καπιταλιστικό σύστημα, το οποίο αποτελεί μια ξεχωριστή κατηγορία, καθώς χαρακτηρίζεται από μια σειρά στρεβλώσεων στις σχέσεις μεταξύ κράτους και αγορών, οι οποίες δεν υπάρχουν στις άλλες δυο κατηγορίες καπιταλιστικών συστημάτων. Στον τομέα της αγοράς προϊόντων, παρατηρείται χαμηλός βαθμός ανταγωνιστικότητας μιας και το βασικό χαρακτηριστικό είναι ο ανταγωνισμός με βάση την τιμή και όχι την ποιότητα του προσφερόμενου προϊόντος, καθώς και η προστατευτική πολιτική υπέρ των εγχώριων -τις περισσότερες φορές μικρών και μικρομεσαίων επιχειρήσεων- σε βάρος του διεθνούς εμπορίου και των νέων επενδύσεων.

Στον τομέα των εργασιακών σχέσεων παρατηρείται υψηλή προστασία των εργαζομένων, η οποία μεταφράζεται σε μονιμότητα και έλλειψη ευελιξίας αναφορικά με τις δημόσιες θέσεις εργασίας. Στον ιδιωτικό τομέα, δεν παρατηρείται αντίστοιχο υψηλό επίπεδο εργασιακής προστασίας. Οι εργατικές ενώσεις και τα συνδικάτα είναι κατακερματισμένα και εκφράζουν διαφορετικά πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα με αποτέλεσμα να αποδεικνύεται περιορισμένη και ισχνή η ικανότητα διαμεσολάβησης στον καθορισμό, είτε του επιπέδου του μισθού, είτε του συνολικότερου εργασιακού πλαισίου. Παράλληλα και ο δημόσιος διάλογος αναφορικά με τις εφαρμοζόμενες πολιτικές, ανάμεσα στην κυβέρνηση και στις εργατικές ενώσεις αποδεικνύεται αναποτελεσματικός, με αποτέλεσμα οι πολιτικές να εφαρμόζονται χωρίς ουσιαστική δημόσια διαβούλευση και τελικά σε πολλές περιπτώσεις να προκαλούνται αντιδράσεις από την κοινωνία και στρεβλή ή αργοπορημένη εφαρμογή των πολιτικών μεταρρυθμίσεων. Το χρηματοπιστωτικό σύστημα χαρακτηρίζεται από μη σύγχρονες πρακτικές, εξαιτίας της αντίστασης στην εισαγωγή του προτύπου δανεισμού από τις αγορές. Η χρηματοδότηση των επιχειρήσεων και των βιομηχανιών βασίζεται στον τραπεζικό δανεισμό, στον οποίο παρεμβαίνει ενίοτε και το κράτος, ενώ δεν παρατηρείται συχνά το σύστημα της αποκεντρωμένης μετοχικής συμμετοχής στις επιχειρήσεις, καθώς το συγκεντρωτικό μοντέλο ηγεσίας κινείται συντηρητικά, μη υιοθετώντας αλλαγές.

Στον τομέα της κοινωνικής προστασίας, στις περισσότερες περιπτώσεις το σύνολο της χρηματοδότησης διοχετεύεται από το κράτος και συγκεκριμένα σε υψηλή θέση προτεραιότητας βρίσκεται το συνταξιοδοτικό σύστημα. Στις περισσότερες περιπτώσεις, διαπιστώνεται ο υψηλός βαθμός επαγγελματικής προστασίας και διασφάλισης συντάξεων και ο ελάχιστος δυνατός βαθμός παροχής ανταγωνιστικών κοινωνικών υπηρεσιών, στους τομείς της υγείας και της εκπαίδευσης. Η έλλειψη ανταγωνιστικότητας των κοινωνικών υπηρεσιών σε συνδυασμό με την απαγόρευση της παράλληλης ιδιωτικής παροχής κοινωνικών υπηρεσιών σε πολλούς τομείς των κοινωνικών τομέων, δημιουργεί ένα αναποτελεσματικό και ανεπαρκές σύστημα πρόνοιας. Στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης των εργαζομένων, διαπιστώνεται ένα ασθενές σύστημα ανώτατης εκπαίδευσης, μη ικανό να συνδεθεί με την αγορά εργασίας και η περιορισμένη διάχυση κεφαλαίων των επιχειρήσεων προς αυτή την κατεύθυνση¹⁶⁷.

Το συγκεκριμένο πλέγμα σχέσεων, το οποίο χαρακτήρισε την ελληνική περίπτωση από την αρχή της ίδρυσης του ελληνικού κράτους, αποτέλεσε τροχοπέδη για την ομαλή υιοθέτηση της φιλελεύθερης πολιτικής και της παραγωγής μακροπρόθεσμων, σταθερών αναπτυξιακών οικονομικών αποτελεσμάτων¹⁶⁸. Λαμβάνοντας υπόψιν τις παραπάνω πληροφορίες, αναφορικά με το ελληνικό καπιταλιστικό σύστημα, εισερχόμαστε στη μελέτη της οικονομικής ιδεολογίας της ΝΔ έως το 1980. Στην επόμενη ενότητα επιχειρούμε και την ιστορική εξέλιξη της ΝΔ.

3.4 Η προσαρμογή της Νέας Δημοκρατίας στις επιταγές της παγκοσμιοποίησης

Στην ενότητα αυτή εστιάζουμε στις ιδεολογικές ρίζες της ΝΔ, ως απόρροια των συνολικών διεργασιών, οι οποίες είχαν συντελεστεί στη σκέψη των πολιτικών του συντηρητικού και κεντρικού πολιτικού χώρου ήδη από το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Οι πολιτικοί αυτοί στη συνέχεια οδηγήθηκαν στη διαμόρφωση της ΝΔ το 1974. Στη συνέχεια, καταγράφουμε τον ιδεολογικό προσανατολισμό της οικονομικής πολιτικής κατά τη διακυβέρνηση της ΝΔ από το 1974 έως το 1980, ενώ επιχειρούμε να διερευνήσουμε την ύπαρξη φιλελεύθερου προσήμου στην πολιτική του κόμματος εκείνη την περίοδο, προς την κατεύθυνση

¹⁶⁷ B. Amable, *The Diversity of Modern Capitalism*, Oxford University Press, 2003.

¹⁶⁸ Θ. Διαμαντόπουλος, *Το Κομματικό Φαινόμενο*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1993.

πάντοτε της αντιμετώπισης των οικονομικών προκλήσεων της πρώιμης παγκοσμιοποίησης.

Με βάση τις ενότητες, οι οποίες προηγήθηκαν στο κεφάλαιο αυτό, επιχειρούμε να κατανοήσουμε, τελικά, εάν η ΝΔ επιχείρησε να εγκαταλείψει και εκείνη τον πατερναλισμό, όπως έκαναν οι Βρετανοί Συντηρητικοί και οι Γερμανοί Χριστιανοδημοκράτες, ως αντίδραση στις προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης.

3.4.1 Η Νέα Δημοκρατία: Η συνοπτική οικονομική ιστορία έως το 1980

Η ΝΔ ιδρύθηκε στις 4 Οκτωβρίου του 1974, λίγους μήνες μετά την πτώση της δικτατορίας των Συνταγματαρχών. Ο ιδρυτής και πρόεδρος του κόμματος ήταν ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, ο οποίος είχε επιτελέσει σημαντικό πολιτικό έργο κατά την προδικτατορική περίοδο, τόσο ως υπουργός στην κυβέρνηση του Ελληνικού Συναγερμού το 1952, με πρωθυπουργό τον Αλέξανδρο Παπάγο, όσο και ως πρωθυπουργός με το κόμμα της Εθνικής Ριζοσπαστικής Ένωσης (ΕΡΕ), μετεξέλιξη του Ελληνικού Συναγερμού, το οποίο ίδρυσε ο ίδιος το 1956.

Η ιδεολογία της ΝΔ ονομάστηκε «ριζοσπαστικός φιλελευθερισμός», ένας όρος, ο οποίος απαντάται στο ιστορικό πολιτικό παρελθόν της χώρας, αλλά δεν παρουσιάζει αντιστοιχία με ανάλογα ιδεολογικά ρεύματα συντηρητικών κομμάτων διεθνώς. Συγκεκριμένα, τον Μάιο του 1979, στη διάρκεια του πρώτου συνεδρίου της ΝΔ, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής επεξήγησε ότι οι βασικές αρχές της ΝΔ θα ήταν η διασφάλιση της δημοκρατίας, η αντιμετώπιση της περιθωριοποίησης των εχθρών της δημοκρατίας, του ναζισμού και του κομμουνισμού, η άσκηση μιας πολυεπίπεδης εξωτερικής πολιτικής και η εφαρμογή μιας οικονομικής πολιτικής, η οποία θα στόχευε τόσο στη διαμόρφωση μιας ελεύθερης οικονομίας, όσο και στη διασφάλιση της κοινωνικής δικαιοσύνης. Ειδικότερα, υπογραμμιζόταν ότι πυλώνας της κοινωνικής πολιτικής της ΝΔ θα ήταν το κράτος, το οποίο θα διαμόρφωνε ένα σύστημα παροχών πρόνοιας, ιδιαίτερα στους τομείς της κοινωνικής ασφάλισης, της υγείας και της εκπαίδευσης¹⁶⁹.

¹⁶⁹ Α. Μπράτακος, *Η Ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2002.

Ο όρος, ωστόσο, ριζοσπαστικός φιλελευθερισμός είχε χρησιμοποιηθεί ευρέως στο πολιτικό παρελθόν της Ελλάδας. Ειδικότερα, ο όρος αυτός χαρακτήριζε ένα διακριτό ιδεολογικό ρεύμα, το οποίο είχε αναπτυχθεί στη διάρκεια του Μεσοπολέμου από έναν κύκλο πολιτικών προσωπικοτήτων της εποχής, όπως ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος, ο Κωνσταντίνος Τσάτσος, καθώς και ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, οι οποίοι διαδραμάτισαν σημαντικό πολιτικό ρόλο από το 1950 έως και το 1974 στον ελληνικό συντηρητικό χώρο. Το σύνολο των ιδεών, το οποίο εκφράστηκε από τον συγκεκριμένο πολιτικό κύκλο, χαρακτηρίστηκε ως «αστικός ριζοσπαστικός φιλελευθερισμός»¹⁷⁰. Για να κατανοήσουμε τις ρίζες του ρεύματος αυτού, το οποίο καθόρισε σε μεγάλο βαθμό, επίσης, το σύνολο των πολιτικών ιδεών της ΝΔ, θα παραθέσουμε στη συνέχεια μια συνοπτική ιστορική μελέτη της εξέλιξής του.

Ο «αστικός ριζοσπαστικός φιλελευθερισμός» (1934-1944)

Ως αστικός ριζοσπαστικός φιλελευθερισμός χαρακτηρίστηκε το ελληνικό ρεύμα ιδεών, το οποίο δημιουργήθηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1930 και αποσκοπούσε στην αναζήτηση των κατάλληλων ιδεών, οι οποίες θα οδηγούσαν στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας και στην ευημερία της ελληνικής κοινωνίας. Τον αστικό ριζοσπαστικό φιλελευθερισμό έχει περιγράψει και αναλύσει ο καθηγητής Ιστορίας Ευάνθης Χατζηβασιλείου στο βιβλίο του «Ελληνικός φιλελευθερισμός. Το ριζοσπαστικό ρεύμα, 1932-1979».

Συγκεκριμένα, ο Ευάνθης Χατζηβασιλείου, βασιζόμενος στη μελέτη του λόγου συγκεκριμένων πολιτικών προσωπικοτήτων, δημοσιογράφων και λογοτεχνών εκείνης της περιόδου, περιέγραψε στο βιβλίο αυτό ότι εκτός από την αναζήτηση της οικονομικής λύσης στο πρόβλημα της ανάπτυξης, ο αστικός ριζοσπαστικός φιλελευθερισμός εξέφραζε, επίσης, την ανάγκη της επιδίωξης επιμέρους πολιτικών στόχων, όπως ήταν η διασφάλιση της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, η κατάργηση της μοναρχίας, η αντιμετώπιση των ολοκληρωτικών πολιτικών ιδεών, του ναζισμού και του κομμουνισμού και η άσκηση μιας πολυεπίπεδης

¹⁷⁰ Ε. Χατζηβασιλείου, *Ελληνικός φιλελευθερισμός. Το ριζοσπαστικό ρεύμα, 1932-1979*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2010.

εξωτερικής πολιτικής, στην κατεύθυνση της διαμόρφωσης σχέσεων οικονομικής συνεργασίας. Σε επίπεδο εσωτερικής πολιτικής, εκφράζονταν οι στόχοι της διαμόρφωσης διευρυσμένων συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης και εκπαίδευσης^{171 172 173}. Οι επιμέρους αυτοί στόχοι ταυτίζονται με τους στόχους, τους οποίους μόλις περιγράψαμε ότι ο Κωνσταντίνος Καραμανλής έθεσε με τη δημιουργία της ΝΔ.

Αναφορικά με την οικονομική πολιτική του αστικού ριζοσπαστικού ρεύματος κατά τη δεκαετία του 1930, αυτή προσανατολιζόταν στην κρατική επέκταση, στα πρότυπα των ΗΠΑ, μετά τη χρηματοοικονομική κατάρρευση. Στις αρχές της δεκαετίας του 1930, όπως ήδη έχουμε περιγράψει, η κυβέρνηση των Δημοκρατικών, με πρόεδρο τον Φράνκλιν Ρούζβελτ, είχε επιδοθεί στην εφαρμογή ενός συνόλου κοινωνικών μεταρρυθμίσεων, γνωστές, όπως έχουμε ήδη περιγράψει, ως «Νέα Συμφωνία (New Deal)», με σκοπό την ανακούφιση της αμερικανικής κοινωνίας από τις επιπτώσεις της χρηματοοικονομικής κρίσης του 1929.

Οι εκπρόσωποι του αστικού ριζοσπαστικού φιλελευθερισμού στην Ελλάδα υποστήριζαν την πολιτική αυτή, ότι το κράτος, δηλαδή, θα έπρεπε να διαδραματίζει ρόλο στην οικονομική πολιτική.

Ένας από τους βασικότερους στόχους των εκπροσώπων του ριζοσπαστικού φιλελεύθερου ρεύματος της εποχής ήταν η διασφάλιση, άλλωστε, της κοινωνικής δικαιοσύνης. Επιπλέον, η εμπιστοσύνη, την οποία έδειχναν οι εκπρόσωποι του ρεύματος αυτού στις κοινωνικές αυτές μεταρρυθμίσεις, αποδεικνυε τη βασική οικονομική θέση του πολιτικού αυτού κύκλου, την απόρριψη δηλαδή της εφαρμογής μιας ακραιφνούς φιλελεύθερης οικονομικής ατζέντας και της

¹⁷¹ Κ. Τσάτσος, *Ο Άγνωστος Καραμανλής Μια Προσωπογραφία*, εκδ. Εκδοτική Αθηνών ΑΕ, Αθήνα, 1989, 177-178.

¹⁷² Ε. Χατζηβασιλείου, *Ο ελληνικός φιλελευθερισμός στο σταυροδρόμι. Η σοσιαλίζουσα φάση 1934-1944*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2003.

¹⁷³ Ε. Χατζηβασιλείου, *Ελληνικός φιλελευθερισμός. Το ριζοσπαστικό ρεύμα, 1932-1979*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2010.

προσαρμογής σε ιδέες, οι οποίες προσανατολίζονταν στην επέκταση του κράτους.

Σε επίπεδο προγράμματος ενός πολιτικού κόμματος, ο αστικός ριζοσπαστικός φιλελευθερισμός, εκείνη την εποχή, εκφράστηκε μέσα από το Εθνικό Ενωτικό Κόμμα (ΕΚΚ), το οποίο είχε δημιουργηθεί το 1936 από τον Παναγιώτη Κανελλόπουλο¹⁷⁴. Η ίδρυση του συγκεκριμένου κόμματος, τότε, αποσκοπούσε να λειτουργήσει ως η ενδιάμεση εναλλακτική λύση ανάμεσα στο κεντρώο Κόμμα των Φιλελευθέρων και στο συντηρητικό Λαϊκό Κόμμα. Βασικός συνεργάτης του Κανελλόπουλου, στα τέλη της δεκαετίας του 1930, υπήρξε ο Κωνσταντίνος Τσάτσος, ενώ εκπρόσωπος της νεολαίας του κόμματος, της Εθνικής Ενωτικής Νεολαίας δηλαδή, ήταν ο Παναγής Παπαληγούρας¹⁷⁵. Παράλληλα, εκείνη την εποχή, οι ιδέες του ριζοσπαστικού φιλελευθερισμού είχαν, επίσης, υιοθετηθεί από το Δημοκρατικό Σοσιαλιστικό Κόμμα (ΔΣΚ) του Γεωργίου Παπανδρέου.

Στη συνέχεια, κατά τη διάρκεια της Γερμανικής Κατοχής, δημιουργήθηκαν τα «Ενωτικά Φροντιστήρια», με πρωτοβουλία του Παναγιώτη Κανελλόπουλου, στις εργασίες των οποίων συνεχίζονταν οι συζητήσεις γύρω από την αστική ριζοσπαστική φιλελεύθερη ατζέντα. Στο πλαίσιο των Ενωτικών Φροντιστηρίων, ως αναγκαία οικονομική εξέλιξη, προκρινόταν η πολιτική της επέκτασης της κρατικής παρέμβασης στην οικονομική πολιτική. Ανάμεσα στα μέλη, τα οποία συμμετείχαν στα Ενωτικά Φροντιστήρια, βρίσκονταν ο Κωνσταντίνος Τσάτσος, μαζί με μια ομάδα νέων πολιτικών, όπως ο Ξενοφών Ζολώτας, ο Άγγελος Αγγελόπουλος και ο Γεώργιος Μαύρος, οι οποίοι στη συνέχεια, το 1942, δημιούργησαν τη Σοσιαλιστική Ένωση, σκοπός της οποίας ήταν, επίσης, η αναζήτηση του τρόπου με τον οποίο μεταπολεμικά η Ελλάδα θα αναπτυσσόταν οικονομικά και θα πρόοδευε^{176 177}. Μέλος της Σοσιαλιστικής Ένωσης, υπήρξε και ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, ο οποίος, εκείνη την εποχή, ήταν νέο μέλος του

¹⁷⁴ Κ. Τσάτσος, *Λογοδοσία Μιας Ζωής*, τόμος Α΄, Οι Εκδόσεις Των Φίλων, Αθήνα, 2000, σελ.263.

¹⁷⁵ Ε. Χατζηβασιλείου, *Ο ελληνικός φιλελευθερισμός στο σταυροδρόμι. Η σοσιαλίζουσα φάση 1934-1944*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2003, σελ. 23, 53.

¹⁷⁶ Ε. Χατζηβασιλείου, *Ο ελληνικός φιλελευθερισμός στο σταυροδρόμι. Η σοσιαλίζουσα φάση 1934-1944*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2003, σελ. 32.

¹⁷⁷ Κ. Τσάτσος, *Λογοδοσία Μιας Ζωής*, τόμος Α΄, Οι Εκδόσεις Των Φίλων, Αθήνα, 2000, σελ.300.

Λαϊκού Κόμματος. Η Σοσιαλιστική Ένωση αποτέλεσε το ανάλογο των κατοπινών think tanks, που λειτουργούσαν δίπλα στους πολιτικούς εκπροσώπους του ριζοσπαστικού φιλελευθερισμού και περιελάμβαναν ένα ευρύ σύνολο πολιτικών διανοουμένων.

Το πολιτικό πρόγραμμα, στο οποίο βασιζόταν η Σοσιαλιστική Ένωση, ενσωμάτωνε προωθημένες πατερναλιστικές οικονομικές ιδέες. Ειδικότερα, η οικονομική φιλοσοφία των ανδρών αυτών, εντός της Σοσιαλιστικής Ένωσης, ενσωμάτωνε τις ιδέες της εθνικοποίησης των επιχειρήσεων κοινής ωφέλειας και των μεγάλων επιχειρήσεων, καθώς και της αναδιανομής των μεγάλων αγροτικών εκτάσεων. Παράλληλα, ως αναγκαία χαρακτηρίζονταν τα μέτρα υπέρ της διεύρυνσης της κοινωνικής ασφάλισης. Ως αναγκαία δηλαδή χαρακτηρίζονταν η διασφάλιση ενός ελάχιστου εισοδήματος και η χορήγηση επιδομάτων σε ομάδες πληθυσμών με χαμηλό εισόδημα^{178 179}.

Με βάση όλα τα παραπάνω, είναι εμφανές ότι ο ριζοσπαστικός φιλελευθερισμός, έως το 1950 περίπου, είχε ταυτιστεί με τις κεϋνσιανές ιδέες, οι οποίες έμελλαν να σφραγίσουν τη μεταπολεμική οικονομική και κοινωνική πολιτική. Οι εκπρόσωποι, δηλαδή, του αστικού ριζοσπαστικού φιλελευθερισμού υποστήριζαν την άποψη ότι οι μεταπολεμικές κυβερνήσεις θα έπρεπε να υποστηρίξουν τις κοινωνίες, οι οποίες θα εξέρχονταν του Πολέμου οικονομικά αβοήθητες¹⁸⁰.

Τον τρόπο με τον οποίο το αστικό ριζοσπαστικό φιλελεύθερο ρεύμα εκπροσωπήθηκε μέσα από τον ελληνικό συντηρητικό πολιτικό χώρο θα περιγράψουμε στην επόμενη ενότητα. Οι βασικότεροι εκπρόσωποι του ρεύματος κατά τη δεκαετία του 1950 βρέθηκαν στην Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση, στο κυρίαρχο συντηρητικό πολιτικό κόμμα της Ελλάδας, κατά την περίοδο από το τέλος του Εμφυλίου έως τη δικτατορία των συνταγματαρχών το 1967.

¹⁷⁸ Κ. Τσάτσος, *Λογοδοσία Μιας Ζωής*, τόμος Α΄, Οι Εκδόσεις των Φίλων, Αθήνα, 2000, σελ. 240, 297.

¹⁷⁹ Γ. Μπήτρος και Α. Καραγιάννης, «Οι Σοσιαλιστικές Καταβολές του Φιλελευθερισμού στην Ελλάδα», *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, τόμος 28, 2011, σελ. 172.

¹⁸⁰ Ε. Χατζηβασιλείου, *Ο ελληνικός φιλελευθερισμός στο σταυροδρόμι. Η σοσιαλίζουσα φάση 1934-1944*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2003, σελ. 33.

Ο «ριζοσπαστικός φιλελευθερισμός» (1950-1963)

Με το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και του Εμφυλίου Πολέμου, στην Ελλάδα, οι εκπρόσωποι του αστικού ριζοσπαστικού φιλελευθερισμού της προηγούμενης δεκαετίας αναδιοργανώθηκαν και εντάχθηκαν στην κεντρική πολιτική σκηνή. Εκείνη την περίοδο, ο συντηρητικός πολιτικός χώρος, και όχι μόνο, χαρακτηριζόταν από μεταβλητότητα. Συγκεκριμένα, στον δεξιό πολιτικό χώρο είχε δημιουργηθεί ο Ελληνικός Συναγερμός, ο οποίος ταχύτατα, έως τα μέσα του 1955, κατόρθωσε να αφομοιώσει ένα μεγάλο μέρος του Λαϊκού Κόμματος και να αναδειχθεί σε πρώτη εκλογική δύναμη. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, ο οποίος είχε διατελέσει υπουργός, στα Υπουργεία Εργασίας, Μεταφορών, Κοινωνικής Πρόνοιας και Εθνικής Άμυνας, στις κυβερνήσεις συνεργασίας, οι οποίες είχαν συναφθεί μεταπολεμικά ανάμεσα στο Λαϊκό Κόμμα και το Κόμμα Φιλελευθέρων, το 1951 μεταπήδησε στον Ελληνικό Συναγερμό. Παράλληλα, το Εθνικό Ενωτικό Κόμμα αρχικά είχε προχωρήσει σε συνεργασία με μια ομάδα βουλευτών, οι οποίοι είχαν παραιτηθεί από το Λαϊκό Κόμμα υπό την ηγεσία του Στέφανου Στεφανόπουλου και η σύμπραξη οδήγησε στη δημιουργία του Εθνικού Λαϊκού Κόμματος.

Η πορεία του Εθνικού Λαϊκού Κόμματος, ωστόσο, τερματίστηκε γρήγορα, με συνέπεια ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος, ο Στέφανος Στεφανόπουλος και τα υπόλοιπα μέλη του νέου αυτού κόμματος να ενσωματωθούν, επίσης, στον Ελληνικό Συναγερμό. Παράλληλα, ο Γεώργιος Παπανδρέου είχε δημιουργήσει ένα νέο κόμμα, «το Κόμμα του Γεωργίου Παπανδρέου», το οποίο επίσης ολοκλήρωσε τον κύκλο του πολύ γρήγορα και στη συνέχεια ο ίδιος ο Γεώργιος Παπανδρέου, το 1952, επέλεξε να συνεργαστεί ως ανεξάρτητος υποψήφιος με τον Ελληνικό Συναγερμό. Στη συνέχεια, στελέχη του κόμματος του Γεωργίου Παπανδρέου ενσωματώθηκαν στον Ελληνικό Συναγερμό.

Διαπιστώθηκε επομένως η ενσωμάτωση των χαρακτηριστικότερων εκπροσώπων του αστικού ριζοσπαστικού φιλελευθερισμού στον Ελληνικό Συναγερμό.

Το έτος 1955, μετά τον θάνατο του Αλέξανδρου Παπάγου, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής ανέλαβε την προεδρία του Ελληνικού Συναγερμού και την πρωθυπουργία της κυβέρνησης. Στις 4 Οκτωβρίου 1956, ωστόσο, ο ίδιος δημιούργησε ένα νέο πολιτικό κόμμα, την Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση (ΕΡΕ). Στις 29 Φεβρουαρίου 1956 διεξήχθησαν βουλευτικές εκλογές, στις οποίες επικράτησε η Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση και ο Καραμανλής σχημάτισε νέα κυβέρνηση. Από το 1950 έως το 1963, τη διακυβέρνηση της χώρας ασκούσαν ο Ελληνικός Συναγερμός και η Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση (ΕΡΕ).

Σε γενικές γραμμές, σε επίπεδο οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής, μεταπολεμικά, οι προκλήσεις ήταν έντονες για τις ελληνικές κυβερνήσεις. Η πολιτική στην Ελλάδα έπρεπε να αντιμετωπίσει τις οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες, τις οποίες είχε προκαλέσει η τραυματική πολεμική περίοδος από το 1940 έως το 1949. Η Κατοχή και ο Εμφύλιος Πόλεμος είχαν οδηγήσει τη χώρα σε παραγωγική υστέρηση, τόσο στον πρωτογενή όσο και στον δευτερογενή τομέα. Συγκεκριμένα, στο τέλος του Εμφυλίου το εθνικό εισόδημα είχε μειωθεί κατά 50% σε σχέση με το προπολεμικό επίπεδο, ενώ η βιομηχανική παραγωγή βρισκόταν στο 30% της αντίστοιχη προπολεμικής¹⁸¹.

Για την αναζήτηση λύσης στο ζήτημα της οικονομικής προόδου, στη δημόσια συζήτηση είχε επικρατήσει μια αντιπαράθεση αναφορικά με την καταλληλότερη αναπτυξιακή στρατηγική, ανάμεσα σε δυο διακεκριμένους οικονομολόγους, τον Κυριάκο Βαρβαρέσο (1884-1957) και τον Ξενοφώντα Ζολώτα (1904-2004). Η διαφορά ανάμεσα στις οικονομικές ιδέες των δυο επιστημόνων αναφερόταν στις διαφορετικές προτεραιότητες, τις οποίες ιεραρχούσαν στο πλαίσιο της συνολικής αναπτυξιακής τους στρατηγικής. Από τη μια πλευρά ο Κυριάκος Βαρβαρέσος εξέφρασε την ανάγκη για τον προσανατολισμό της οικονομίας προς τις παραδοσιακές παραγωγικές δυνατότητες της χώρας, προς την ανάπτυξη, δηλαδή, του αγροτικού τομέα και την παραγωγή ελκυστικών εξαγωγίμων προϊόντων, ενώ ο Ξενοφών Ζολώτας υποστήριζε ότι για την επίτευξη της

¹⁸¹ Μ. Ψαλιδόπουλος, «Οικονομική Θεωρία και Οικονομική Πολιτική: Σχετικά με αναπτυξιακά μοντέλα, και την εμβέλειά τους, στην Ελλάδα», στο συλλογικό τόμο των Θ. Αργυρίου, Λ. Βανδώρου, Β. Βλασερός, Α. Κυπαρίσσης, Θ. Λαμπαδάρη, Μ. Μαργώση, Α. Παπαδοπούλου, Ι. Παπαναγιώτου, Α. Συρμαλόγλου, Ν. Φύτρου, και Χ. Χριστοδουλίδου, *Αναπτυξιακά Μοντέλα στην Ελλάδα. Παρελθόν, παρόν και μέλλον*, Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις, Αθήνα, 2016, σελ. 41.

οικονομικής ανάπτυξης και τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των Ελλήνων, η οικονομία έπρεπε να εισέλθει σε διαδικασία ταχείας εκβιομηχάνισης.

Ειδικότερα, το 1952, ο πρωθυπουργός και αρχηγός του κεντρικού κόμματος, της Εθνικής Προοδευτικής Ένωσης Κέντρου, της ΕΠΕΚ, Νικόλαος Πλαστήρας, ζήτησε από τον Κυριάκο Βαρβαρέσο να συντάξει μια έκθεση, μέσω της οποίας θα πρότεινε τη λύση στο αναπτυξιακό αδιέξοδο της εποχής. Ο Κυριάκος Βαρβαρέσος βρισκόταν στα ελληνικά πολιτικά πράγματα ήδη από το 1932, ως Υπουργός Οικονομικών στην κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου. Στη συνέχεια, το 1939, ανέλαβε τη θέση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας, ενώ το 1941 διετέλεσε ταυτόχρονα Υπουργός Οικονομικών και Ναυτιλίας. Τελικά, το 1945 τοποθετήθηκε στη θέση του αντιπροέδρου της κυβέρνησης και στη θέση του Υπουργού Εφοδιασμού. Επίσημα, η πολιτική του καριέρα σταμάτησε το 1945, οπότε και μετέβη στις ΗΠΑ και εργάστηκε στην Παγκόσμια Τράπεζα.

Η έκθεση του Κυριάκου Βαρβαρέσου περιλάμβανε μια αναδρομή στην οικονομική ιστορία της χώρας, στις μεταπολεμικές οικονομικές στρεβλώσεις, καθώς και στη μελλοντική προοπτική. Ειδικότερα, στην έκθεση αυτή, ο Βαρβαρέσος περιέγραφε τις δυσμενείς οικονομικές συνθήκες, ανάμεσα στις οποίες υπήρχε και η βασική τροχοπέδη για την ανάπτυξη, η αναποτελεσματική κατανομή των πόρων στην ελληνική οικονομία.

Συγκεκριμένα, η αναπτυξιακή πολιτική, η οποία προτάθηκε από τον ίδιο το 1950, βασιζόταν σε τρεις άξονες, στη μεταρρύθμιση στο τραπεζικό σύστημα, στο φορολογικό σύστημα και στη συγκράτηση της νομισματικής πολιτικής για την αντιμετώπιση του πληθωρισμού¹⁸².

Στη δεκαετία του 1950, το τραπεζικό σύστημα δεν μπορούσε να λειτουργήσει ως αναπτυξιακός μοχλός εξαιτίας της αδυναμίας να συσσωρευθούν αποταμιεύσεις στις τράπεζες. Η εμπιστοσύνη της ελληνικής κοινής γνώμης είχε εξανεμιστεί εξαιτίας της απόφασης του 1944 να εισαχθεί ένα νέο νόμισμα, η νέα μεταπολεμική

¹⁸² Μ. Ψαλιδόπουλος, «Οικονομική Θεωρία και Οικονομική Πολιτική: Σχετικά με αναπτυξιακά μοντέλα, και την εμβέλειά τους, στην Ελλάδα», στο συλλογικό τόμο των Θ. Αργυρίου, Λ. Βανδώρου, Β. Βλασερός, Α. Κυπαρίσσης, Θ. Λαμπαδάρη, Μ. Μαργώση, Α. Παπαδοπούλου, Ι. Παπαναγιώτου, Α. Συρμαλόγλου, Ν. Φύτρου, και Χ. Χριστοδουλίδου, *Αναπτυξιακά Μοντέλα στην Ελλάδα. Παρελθόν, παρόν και μέλλον*, Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις, Αθήνα, 2016, σελ. 47.

δραχμή και να διαγραφούν χρέη και καταθέσεις από τα τραπεζικά ιδρύματα. Με προφανή, συνεπώς, την αδυναμία να συσσωρευτεί κεφάλαιο, οι εμπορικές τράπεζες αδυνατούσαν να συμβάλλουν στη χορήγηση πίστωσης για την πραγματοποίηση επενδύσεων¹⁸³. Η αναπτυξιακή πολιτική χαρακτηρίστηκε σε ένα σημαντικό βαθμό ως άμεσα εξαρτημένη από τη δημόσια χρηματοδότηση και στη συνέχεια ως άμεσα εξαρτημένη από το διεθνές κεφάλαιο, είτε στο πλαίσιο του προγράμματος Αρωγής και Αποκατάστασης του ΟΗΕ (UNRA), είτε στο πλαίσιο του Σχεδίου Μάρσαλ των ΗΠΑ¹⁸⁴.

Για τον Βαρβαρέσο, η εξάρτηση αυτή θα έπρεπε να εξομαλυνθεί και για να επιτευχθεί αυτό πρότεινε τη λύση της περιοριστικής νομισματικής πολιτικής. Ειδικότερα, αρχές του 1950, ο Βαρβαρέσος πρότεινε ως μόνη διέξοδο την τήρηση μιας περιοριστικής πιστωτικής πολιτικής, εκτεταμένους ελέγχους στους δανειολήπτες και τελικά την παροχή δανείων από τις εμπορικές τράπεζες μόνο με εγγυήσεις ιδίων κεφαλαίων.

Επίσης, για τον Βαρβαρέσο, η συνεχιζόμενη εισροή χρημάτων στην Ελλάδα είχε ενισχύσει την κατανάλωση, ωστόσο αυτό δεν κατάφερε να οδηγήσει σε παραγωγική ανασυγκρότηση, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται σημαντικά ελλείμματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και να αυξάνεται το χρέος.

Το μεγάλο εξωτερικό έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο, κατά τον Βαρβαρέσο, αποτελούσε ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας. Ειδικότερα, το 1950 η συνολική κατανάλωση άγγιζε το 93% του ΑΕΠ, ενώ το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών ήταν 12,8%. Η συνεχής εισροή ακριβών αγαθών, σε συνδυασμό με τη συνεπή στάση υπέρ των υποτιμήσεων του εθνικού νομίσματος, δημιουργούσε έντονες πληθωριστικές πιέσεις και ωθούσε σε αύξηση του κόστους ζωής και του κόστους εργασίας. Επρόκειτο για εξωγενείς πιέσεις, με

¹⁸³ Μ. Ψαλιδόπουλος, «Οικονομική Θεωρία και Οικονομική Πολιτική: Σχετικά με αναπτυξιακά μοντέλα, και την εμβέλειά τους, στην Ελλάδα», στο συλλογικό τόμο των Θ. Αργυρίου, Λ. Βανδώρου, Β. Βλασερός, Α. Κυπαρίσσης, Θ. Λαμπαδάρη, Μ. Μαργώση, Α. Παπαδοπούλου, Ι. Παπαναγιώτου, Α. Συρμαλόγλου, Ν. Φύτρου, και Χ. Χριστοδουλίδου, *Αναπτυξιακά Μοντέλα στην Ελλάδα. Παρελθόν, παρόν και μέλλον*, Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις, Αθήνα, 2016, σελ. 44.

¹⁸⁴ OECD (1962), *OECD Economic Surveys: Greece 1962*, OECD Publishing, Paris, p. 40-43, https://doi.org/10.1787/eeco_surveys-grc-1962-en.

σκοπό τη μεγέθυνση της οικονομίας, χωρίς ωστόσο η εθνική οικονομία να έχει αναπτύξει μια εύρωστη παραγωγική δομή. Παράλληλα, ο Βαρβαρέσος εναντιώθηκε στην οικονομική παράδοση των υποτιμήσεων του εθνικού νομίσματος, οι οποίες μπορεί να καθιστούσαν αρχικά τα ελληνικά προϊόντα φθηνότερα, ωστόσο η συνεχιζόμενη μείωση της αξίας του εισοδήματος δυσχέραινε μακροπρόθεσμα το βιοτικό επίπεδο εξαιτίας της αύξησης του πληθωρισμού.

Σύμφωνα με τον Κυριάκο Βαρβαρέσο, η ελληνική οικονομία θα μπορούσε να αντιμετωπίσει οριστικά τον πληθωρισμό μόνο μέσω της τήρησης μιας πολιτικής περιοριστικής νομισματικής σταθερότητας, σε συνδυασμό με ένα φορολογικό σύστημα, το οποίο θα οδηγούσε άμεσα σε αύξηση των δημόσιων εσόδων. Εγγυητής της νομισματικής σταθερότητας όφειλε να είναι η Τράπεζα της Ελλάδας, η οποία θα έπρεπε να δεσμευτεί αναφορικά με την παύση της συνεχούς έκδοσης νέου χρήματος.

Η αποτελεσματική αντιμετώπιση του πληθωρισμού, κατά τον Βαρβαρέσο, θα αποσκοπούσε παράλληλα και στην αύξηση των δημόσιων εσόδων. Κατά τον Βαρβαρέσο, η στόχευση θα έπρεπε να είναι η ανάπτυξη ενός φορολογικού συστήματος με διευρυμένη φορολογική βάση και με αύξηση των άμεσων φόρων. Παράλληλα θα έπρεπε να διαμορφωθεί μια ολοκληρωμένη κοινωνική πολιτική. Όσο περισσότερες θα ήταν οι προσφερόμενες κοινωνικές υπηρεσίες, σύμφωνα με τον Βαρβαρέσο, τόσο πιο αυξημένη θα έπρεπε να είναι η φορολογία. Σύμφωνα με τον Βαρβαρέσο, το επίπεδο διαβίωσης στην Ελλάδα ήταν ανέκαθεν χαμηλό, καθώς η απουσία των αναγκαίων κεφαλαίων εμπόδιζε τη διεύρυνση του οικονομικού κύκλου και την εκτίναξη της ανάπτυξης. Επομένως, η οικονομία θα έπρεπε να συγκεντρώσει κεφάλαια, προκειμένου να μπορεί αποτελεσματικά να χρηματοδοτήσει κοινωνικές υπηρεσίες και να υποστηρίξει την ανάπτυξη των χαμηλότερων εισοδηματικά στρωμάτων. Η αύξηση της άμεσης φορολογίας, παράλληλα με την τήρηση των κανόνων της νομισματικής σταθερότητας, θα οδηγούσε στη μείωση της κατανάλωσης, στη μείωση των τιμών και άρα στην σταδιακή μείωση του πληθωρισμού. Η στρατηγική της διεύρυνσης της φορολογικής βάσης αναφερόταν στη φορολόγηση του αγροτικού εισοδήματος,

των εμπορικών και βιομηχανικών επιχειρήσεων, καθώς και των κτιρίων και ενοικίων.

Παράλληλα με τη διεύρυνση της φορολογικής βάσης, αναγκαίος θεωρήθηκε, επίσης, ο εκσυγχρονισμός των φορολογικών υπηρεσιών, με σκοπό να είναι περισσότερο αποτελεσματική η διασταύρωση του εισοδήματος. Το φορολογικό σύστημα θα έπρεπε να παραμείνει προοδευτικό, με ανώτατο όριο στους συντελεστές, ενώ παράλληλα θα έπρεπε να περιοριστούν τα προνόμια τα οποία απολάμβαναν οι εφοπλιστές¹⁸⁵.

Την ίδια στιγμή, ο ίδιος υποστήριζε την αναπτυξιακή προοπτική του αγροτικού τομέα, ο οποίος αποτελούσε διαχρονικά την κύρια αναπτυξιακή βάση της Ελλάδας¹⁸⁶. Η ανάπτυξη της αγροτικής πολιτικής θα ικανοποιούσε τις διατροφικές ανάγκες των Ελλήνων, οδηγώντας έως και σε προοπτική αυτάρκειας, με συνέπεια τον περιορισμό των εισαγωγών, ενώ η εισαγωγή ή η δημιουργία τεχνολογίας και η εξειδίκευση, οι οποίες ως πολιτικές ήταν αναγκαίο να ενσωματωθούν σε μια κυβερνητική πολιτική, θα οδηγούσαν σε καινοτόμα, ελκυστικά προϊόντα και συνεπώς στην αύξηση των εξαγωγών. Ευνοϊκότερη, κατά τον ίδιο, θα ήταν, επίσης, η προοπτική της αναπτυξιακής ενίσχυσης μικρότερων έργων για την παραγωγή καταναλωτικών αγαθών. Οι ενισχύσεις αυτές θα μπορούσαν να είναι αυτοχρηματοδοτούμενες και συνεπώς να μην απαιτείται συνεχής δανεισμός για τη συντήρησή τους. Η πρόταση του Βαρβαρέσου δεν παρέβλεπε τα οικονομικά οφέλη, στα οποία η διαδικασία της εκβιομηχάνισης θα μπορούσε να οδηγήσει, ωστόσο ο ίδιος πίστευε ότι πρωτίστως αναγκαία ήταν η επίλυση των δομικών εμποδίων στην ελληνική αγορά, προτού προχωρήσει η ταχεία εκβιομηχάνιση¹⁸⁷.

¹⁸⁵ Α. Κυπαρίσσης, και Χ. Χριστοδουλίδου, «Κυριάκος Βαρβαρέσος και διοικητική αναδιάρθρωση», στο συλλογικό τόμο των Θ. Αργυρίου, Λ. Βανδώρου, Β. Βλασερός, Α. Κυπαρίσσης, Θ. Λαμπαδάρη, Μ. Μαργώση, Α. Παπαδοπούλου, Ι. Παπαναγιώτου, Α. Συρμαλόγλου, Ν. Φύτρου, και Χ. Χριστοδουλίδου, *Αναπτυξιακά Μοντέλα στην Ελλάδα. Παρελθόν, παρόν και μέλλον*, Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις, Αθήνα, 2016, σελ. 88-90.

¹⁸⁶ Κ. Δρακάτος, «Η συμβολή του Κωνσταντίνου Καραμανλή στην αναπτυξιακή αιχμή της ελληνικής οικονομίας, 1955-1963», στον συλλογικό τόμο των Κ. Σβολόπουλου, Κ. Ε. Μπότσιου, και Ε. Χατζηβασιλείου, *Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στον Εικοστό Αιώνα, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, Ζάππειο Μέγαρο 5-9 Ιουνίου 2007*, Τρίτος Τόμος, Ίδρυμα «Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής», σελ. 21.

¹⁸⁷ Α. Κυπαρίσσης, και Χ. Χριστοδουλίδου, «Κυριάκος Βαρβαρέσος και διοικητική αναδιάρθρωση», στο συλλογικό τόμο των Θ. Αργυρίου, Λ. Βανδώρου, Β. Βλασερός, Α. Κυπαρίσσης, Θ. Λαμπαδάρη, Μ. Μαργώση, Α. Παπαδοπούλου, Ι. Παπαναγιώτου, Α. Συρμαλόγλου, Ν. Φύτρου, και Χ. Χριστοδουλίδου,

Η διαφωνία του Βαρβαρέσου με την προοπτική της ταχείας εκβιομηχάνισης της χώρας βασιζόταν στον συλλογισμό ότι τα δομικά προβλήματα της ελληνικής οικονομίας θα εμπόδιζαν την υγιή ανάπτυξη της ελληνικής βιομηχανίας, ενώ ο εξωτερικός δανεισμός, στον οποίο η βιομηχανία θα στηριζόταν προκειμένου να επεκταθεί, θα δημιουργούσε περαιτέρω πληθωριστικές πιέσεις, ελλείμματα και τελικά χρέος.

Αναφορικά με την κοινωνική πολιτική, ο Κυριάκος Βαρβαρέσος πίστευε ότι δε θα έπρεπε να βασίζεται στην επεκτατική δημοσιονομική πολιτική και στην άμεση αύξηση του βιοτικού επιπέδου, καθώς η πολιτική αυτή δε θα ήταν ορθή σε περίοδο πληθωριστικών πιέσεων και στασιμότητας.

Τελικά, αυτό το οποίο γίνεται αντιληπτό μέσα από την έκθεση Βαρβαρέσου είναι ότι πρωταρχικός στόχος για την υλοποίηση ενός αναπτυξιακού μοντέλου θα έπρεπε να είναι η ειλικρινής αποτίμηση των δυνατοτήτων της χώρας και η τοποθέτηση του τραπεζικού και φορολογικού συστήματος σε μια τροχιά με προσανατολισμό την σταθερή αύξηση των δημόσιων εσόδων. Ο απώτερος σκοπός ήταν να δημιουργηθεί χώρος για υγιή ανάπτυξη και σταδιακή αύξηση, στα μέτρα των δυνατοτήτων της εθνικής οικονομίας, του βιοτικού επιπέδου των Ελλήνων.

Στον αντίποδα της πρότασης του Κυριάκου Βαρβαρέσου εκφράστηκε το αναπτυξιακό σχέδιο του Ξενοφώντα Ζολώτα, το οποίο και τελικά εφαρμόστηκε μέσα από την κυβερνητική πολιτική της ΕΡΕ και κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970 από την ΝΔ. Ο Ξενοφών Ζολώτας είχε υπάρξει εξ αρχής εκπρόσωπος του αστικού ριζοσπαστικού φιλελευθερισμού και διαχρονικά μέλος της συντηρητικής πολιτικής ομάδας του Κωνσταντίνου Καραμανλή.

Ο Ξενοφών Ζολώτας διετέλεσε Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδας κατά τις περιόδους 1944-1945 και 1955-1967 και είχε ένα μεγάλο μέρος της ευθύνης για τη μεταπολεμική αναπτυξιακή πορεία της χώρας. Ως προς την οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας, η σκέψη του Ξενοφώντα Ζολώτα ήταν προσανατολισμένη

Αναπτυξιακά Μοντέλα στην Ελλάδα. Παρελθόν, παρόν και μέλλον, Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις, Αθήνα, 2016, σελ. 97-99.

στους στόχους της μεγέθυνσης της οικονομίας και της ταχείας εκβιομηχάνισης της χώρας. Ο στόχος της πολιτικής του ήταν η δημιουργία μιας ευρύτατης βιομηχανικής και εξαγωγικής βάσης¹⁸⁸. Το κυρίαρχο μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης, το οποίο πρότεινε προς εφαρμογή ο Ζολώτας, ήταν η Κοινωνική Οικονομία της Αγοράς, γεγονός το οποίο υποδείκνυε την επιρροή της γερμανικής κεντροδεξιάς πολιτικής στην οικονομική σκέψη του.

Ειδικότερα, ο ίδιος πίστευε ότι θα έπρεπε να ενισχυθεί περαιτέρω ο δευτερογενής τομέας, όχι αποκλειστικά προς την κατεύθυνση του κατασκευαστικού κλάδου, αλλά κυρίως προς τη δημιουργία βιομηχανιών ικανών να παράγουν, τόσο κεφαλαιουχικά, όσο και καταναλωτικά αγαθά. Σε αντίθεση με τον Βαρβαρέσο, ο Ζολώτας δεν υποστήριξε πώς η βάση της παραγωγικής διαδικασίας θα έπρεπε να είναι η αγροτική. Αντίθετα, ο ίδιος διέβλεπε υψηλότερα οφέλη μέσα από την ανάπτυξη της βιομηχανικής παραγωγής κεφαλαιουχικών αγαθών. Προς αυτή την κατεύθυνση, ο ίδιος υποστήριξε ότι σε συνδυασμό με την ενσωμάτωση νέας τεχνολογίας στη βιομηχανία, θα ήταν ικανός ο εκσυγχρονισμός της παραγωγικής διαδικασίας. Ο εκσυγχρονισμός της παραγωγικής διαδικασίας θα υποστήριζε, στη συνέχεια, την ανάπτυξη όλων των υπόλοιπων τομέων της οικονομικής παραγωγής, συμπεριλαμβανομένου, επίσης, του πρωτογενούς τομέα¹⁸⁹.

Η αύξηση των αποταμιεύσεων στις εμπορικές τράπεζες χαρακτηρίστηκε, επίσης, από τον Ζολώτα ως ένας βασικός στόχος. Η στρατηγική, η οποία προτάθηκε και από τον ίδιο, βασιζόταν στην τήρηση των κανόνων της νομισματικής σταθερότητας και στην αντιμετώπιση του πληθωρισμού. Ωστόσο, κρίσιμο για την κατανόηση της συνολικότερης οικονομικής πολιτικής, η οποία τελικά υλοποιήθηκε, είναι ότι από το έτος 1964 και έπειτα, η σκέψη του Ζολώτα αναφορικά με τη νομισματική πολιτική διαφοροποιήθηκε. Μάλιστα ο ίδιος, αντί της χρήσης του όρου νομισματική σταθερότητα, χρησιμοποίησε από το 1964 και

¹⁸⁸ Θ. Αργυρίου, και Ν. Φύτρου, «Ξενοφών Ζολώτας: Νομισματική ισορροπία και ανάπτυξη στην Ελλάδα», στο συλλογικό τόμο των Θ. Αργυρίου, Λ. Βανδώρου, Β. Βλασερός, Α. Κυπαρίσσης, Θ. Λαμπαδάρη, Μ. Μαργώση, Α. Παπαδοπούλου, Ι. Παπαναγιώτου, Α. Συρμαλόγλου, Ν. Φύτρου, και Χ. Χριστοδουλίδου, *Αναπτυξιακά Μοντέλα στην Ελλάδα. Παρελθόν, παρόν και μέλλον*, Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις, Αθήνα, 2016, σελ. 13

¹⁸⁹ Θ. Αργυρίου, και Ν. Φύτρου, «Ξενοφών Ζολώτας: Νομισματική ισορροπία και ανάπτυξη στην Ελλάδα», στο συλλογικό τόμο των Θ. Αργυρίου, Λ. Βανδώρου, Β. Βλασερός, Α. Κυπαρίσσης, Θ. Λαμπαδάρη, Μ. Μαργώση, Α. Παπαδοπούλου, Ι. Παπαναγιώτου, Α. Συρμαλόγλου, Ν. Φύτρου, και Χ. Χριστοδουλίδου, *Αναπτυξιακά Μοντέλα στην Ελλάδα. Παρελθόν, παρόν και μέλλον*, Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις, Αθήνα, 2016, σελ. 130-131.

έπειτα την έκφραση «νομισματική ισορροπία», η οποία μεταφραζόταν σε μια περισσότερο ελαστική νομισματική πολιτική και τελικά στη μείωση των επιτοκίων δανεισμού. Πιο συγκεκριμένα, από το 1964 ο Ζολώτας υποστήριζε ότι η νομισματική πολιτική θα έπρεπε να χαρακτηρίζεται από «ευελιξία» και «λελογισμένη ελευθεριότητα», αναφορικά με την έκδοση νέου χρήματος, όχι για να ικανοποιείται το έλλειμμα του τακτικού προϋπολογισμού, αλλά για την ικανοποίηση των αναγκών όσον αφορά τις δημόσιες επενδύσεις. Η χρηματοδότηση των δημόσιων επενδύσεων θεωρήθηκε κύριος στόχος της οικονομικής πολιτικής του Ζολώτα, ακόμη και εάν αυτό θα ενίσχυε το έλλειμμα¹⁹⁰.

Στην τροχιά εξεύρεσης χρηματοδοτικών πόρων, ο Ζολώτας ενέταξε και τις εμπορικές τράπεζες, καθώς αποφάσισε τη δέσμευση ενός μέρους των καταθέσεων υπέρ των επενδύσεων σε έντοκα γραμμάτια του ελληνικού δημοσίου, προκειμένου να βρεθεί μια ακόμη χρηματοδοτική πηγή για την υλοποίηση του δημόσιου επενδυτικού προγράμματος. Κατά τον Ζολώτα, ωστόσο, ο στόχος της δημοσιονομικής πολιτικής ήταν η δημιουργία πρωτογενών πλεονασμάτων, με σκοπό την υποστήριξη των αναπτυξιακών σχεδίων. Ειδικότερα, πρότεινε παράλληλα με την κατάρτιση του τακτικού προϋπολογισμού της κυβέρνησης, την κατάρτιση ενός προϋπολογισμού δημόσιων επενδύσεων, ο οποίος, σε αντίθεση με τον τακτικό προϋπολογισμό, θα ήταν ελλειμματικός.

Όπως και για τον Βαρβαρέσο, έτσι και για τον Ζολώτα, ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα που αντιμετώπιζε η ελληνική οικονομία μεταπολεμικά ήταν η συνεχής αύξηση του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου. Για την αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού και οι δυο επιστήμονες πίστευαν ότι θα έπρεπε να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα των εγχώριων εξαγωγών. Προς την κατεύθυνση αυτή, ο Ζολώτας πίστευε ότι η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ θα ήταν η βέλτιστη λύση. Ο στόχος της ένταξης της χώρας στην ΕΟΚ, σύμφωνα με τον ίδιο, θα ενίσχυε την εξωστρέφεια της οικονομίας, η οποία θα λειτουργούσε σε μια ανοικτή κοινή αγορά, χωρίς δασμούς και προστατευτική πολιτική¹⁹¹.

¹⁹⁰ Ε. Χατζηβασιλείου, *Ελληνικός φιλελευθερισμός. Το ριζοσπαστικό ρεύμα, 1932-1979*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2010.

¹⁹¹ Θ. Αργυρίου, και Ν. Φύτρου, «Ξενοφών Ζολώτας: Νομισματική ισορροπία και ανάπτυξη στην Ελλάδα», στο συλλογικό τόμο των Θ. Αργυρίου, Λ. Βανδώρου, Β. Βλασερός, Α. Κυπαρίσσης, Θ. Λαμπαδάρη, Μ.

Η ευκαιρία υλοποίησης της οικονομικής στρατηγικής δόθηκε τελικά στον Ξενοφώντα Ζολώτα. Το συγκεκριμένο οικονομικό μοντέλο, το οποίο αποσκοπούσε στην ταχεία εκβιομηχάνιση της χώρας και συγχρόνως στην άσκηση μιας περιοριστικής νομισματικής πολιτικής, τουλάχιστον έως τη δεκαετία του 1960, έμοιαζε με το μεταπολεμικό μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης των συντηρητικών κυβερνήσεων της Γερμανίας, δηλαδή την Κοινωνική Οικονομία της Αγοράς.

Στο σημείο αυτό κρίνεται σημαντικό να αναφέρουμε ότι, με τη διακυβέρνηση της ΕΡΕ, το έτος 1956, για πρώτη φορά οι υποστηρικτές του αστικού ριζοσπαστικού φιλελευθερισμού είχαν βρεθεί στην ηγετική ομάδα ενός κυβερνητικού κόμματος. Οι ιδέες του αστικού ριζοσπαστικού φιλελευθερισμού εκφράστηκαν στην ιδρυτική διακήρυξη της ΕΡΕ και συγκεκριμένα παρατηρούμε ότι, προκρινόταν ως λύση για τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα της χώρας, η ικανοποίηση των αιτημάτων του αστικού ριζοσπαστικού φιλελευθερισμού, δηλαδή η ανάγκη η κοινωνία να υπερβεί τους διχασμούς του παρελθόντος, να ηττηθούν οι ολοκληρωτικές ιδέες, να αναπτυχθεί οικονομικά η χώρα, με την ταυτόχρονη εφαρμογή κοινωνικών μεταρρυθμίσεων, στην κατεύθυνση της διασφάλισης της κοινωνικής δικαιοσύνης¹⁹².

Ωστόσο, σε επίπεδο οικονομικής πολιτικής χαρακτηριστική ήταν η μεταστροφή των στόχων των εκπροσώπων του αστικού ριζοσπαστικού φιλελευθερισμού. Ενώ δηλαδή κατά τη δεκαετία του 1930 η οικονομική πολιτική του συγκεκριμένου ρεύματος προσανατολιζόταν προς τις οικονομικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις, οι οποίες τότε λάμβαναν χώρα στις ΗΠΑ μέσα από την πολιτική του New Deal, στη δεκαετία του 1950, με την ενσωμάτωσή τους στην ΕΡΕ, οι ίδιοι έθεσαν ως βασικούς στόχους, τη νομισματική σταθερότητα, τη βιομηχανική ανασυγκρότηση, την ενίσχυση του εξαγωγικού τομέα, την προσέλκυση ξένων επενδύσεων, καθώς

Μαργώση, Α. Παπαδοπούλου, Ι. Παπαναγιώτου, Α. Συρμαλόγλου, Ν. Φύτρου, και Χ. Χριστοδουλίδου, *Αναπτυξιακά Μοντέλα στην Ελλάδα. Παρελθόν, παρόν και μέλλον*, Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις, Αθήνα, 2016, σελ. 122.

¹⁹² Κ. Σβολόπουλος, *Κωνσταντίνος Καραμανλής Αρχείο Γεγονότα και Κείμενα, Οκταετία Δημιουργίας*, τόμος Α', Ίδρυμα Κωνσταντίνος Καραμανλής, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1992, σελ. 337-339.

και την αποφυγή της μείωσης της φορολογίας, για την απρόσκοπτη συνέχιση φορολογικών εσόδων¹⁹³.

Η εφαρμοζόμενη οικονομική πολιτική των κυβερνήσεων του Ελληνικού Συναγερμού και της ΕΡΕ

Ας ανιχνεύσουμε τον τρόπο με τον οποίο εφαρμόστηκε από τις κυβερνήσεις του Ελληνικού Συναγερμού και της ΕΡΕ η οικονομική πολιτική του Ξενοφώντα Ζολώτα. Κατά τη διάρκεια της διατείας 1952-1954, στη διάρκεια της διακυβέρνησης του Ελληνικού Συναγερμού με πρωθυπουργό τον Αλέξανδρο Παπάγο, η οικονομική πολιτική της κυβέρνησης αποσκοπούσε στην ενδυνάμωση της εθνικής οικονομίας και την ανάκτηση της επενδυτικής αξιοπιστίας. Η οικονομική πολιτική, έως και τα μέσα του 1950, είχε την υπογραφή του Σπυρίδωνα Μαρκεζίνη, Υπουργού Συντονισμού της κυβέρνησης Παπάγου. Σε επίπεδο νομισματικής πολιτικής, το 1953 ως πρώτο βήμα αποφασίστηκε η υποτίμηση της δραχμής έναντι του δολαρίου κατά 50% και η ένταξη της οικονομίας στο σύστημα καθορισμένων συναλλαγών του Μπρέτον Γουντς (Bretton Woods). Σε επίπεδο δημοσιονομικής πολιτικής, επιχειρήθηκε ο εξορθολογισμός των δημόσιων οικονομικών, μέσω του περιορισμού των δημόσιων δαπανών. Στο πλαίσιο της πολιτικής αυτής, επί υπουργίας Μαρκεζίνη, αποσύρθηκαν 4.654 κρατικά αυτοκίνητα, ενώ οι δημόσιοι υπάλληλοι μειώθηκαν από 70.000 σε 54.000¹⁹⁴. Παράλληλα, το κόστος εργασίας διατηρήθηκε σε χαμηλά επίπεδα περιορίζοντας την εσωτερική ζήτηση, ενισχύοντας παράλληλα, τόσο το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα των εγχώριων εξαγωγών, όσο και την προσέλκυση ξένων επενδύσεων. Ο Μαρκεζίνης εργάστηκε προς την προσέλκυση ξένων επενδύσεων, αναζητώντας νέες αγορές στη νοτιοανατολική Ευρώπη για τις ελληνικές εξαγωγές¹⁹⁵.

¹⁹³ J. Meynaud, *Οι Πολιτικές Δυνάμεις στην Ελλάδα 1946-1965*, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα, 2004, σελ. 298.

¹⁹⁴ Ε. Χατζηβασιλείου, *Ελληνικός φιλελευθερισμός. Το ριζοσπαστικό ρεύμα, 1932-1979*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2010, σελ. 276-277.

¹⁹⁵ Ε. Χατζηβασιλείου, *Ελληνικός φιλελευθερισμός. Το ριζοσπαστικό ρεύμα, 1932-1979*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2010, σελ. 274-275.

Κατά τη διακυβέρνηση της ΕΡΕ, για τον στόχο της αύξησης των δημόσιων εσόδων, η πολιτική βασίστηκε στην εφαρμογή των έμμεσων φόρων, με τη συλλογή των οποίων επιδιωκόταν η περιοριστική εισοδηματική πολιτική για τη μείωση της κατανάλωσης, τη μείωση του πληθωρισμού, την αύξηση των επιτοκίων των καταθέσεων και την αύξηση των καταθέσεων. Η πολιτική αυτή κρίθηκε ως αναγκαία για την αυτοχρηματοδότηση της ελληνικής οικονομίας μέσα από τους εθνικούς πόρους. Η εναλλακτική του εξωτερικού δανεισμού δεν ήταν προτεραιότητα της κυβέρνησης, ενώ τα διεθνή κεφάλαια του Σχεδίου Μάρσαλ είχαν περιοριστεί από τα μέσα της δεκαετίας του 1950.

Εκείνη την περίοδο, η υλοποίηση της αναπτυξιακής πρότασης του Ζολώτα πραγματοποιήθηκε μέσα από τον εγχώριο τραπεζικό δανεισμό, στα πρότυπα της γερμανικής βιομηχανικής ανάπτυξης εκείνη την περίοδο.

Στο σημείο, ωστόσο, αυτό θα ανοίξουμε μια παρένθεση με σκοπό να αναφέρουμε τη διαφοροποίηση της τραπεζικής πολιτικής ανάμεσα στην ελληνική και τη γερμανική περίπτωση και τελικά τη δημιουργία στρεβλώσεων στην πρώτη. Ειδικότερα για τη γερμανική περίπτωση, κατά τις πρώτες δεκαετίες μετά τη λήξη του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, η εκβιομηχάνιση βασίστηκε στην τραπεζική χρηματοδότηση. Αρχικά, η γερμανική κυβέρνηση είχε ενεργό ρόλο στον καθορισμό των επιτοκίων δανεισμού και συγκεκριμένα επεδίωκε την εξασφάλιση χαμηλών επιτοκίων για τον δανεισμό του Προγράμματος των Δημόσιων Επενδύσεων ή για τον δανεισμό του κατασκευαστικού και βιομηχανικού τομέα. Ωστόσο, με την κατάκτηση της ανάπτυξης της γερμανικής οικονομίας, η κρατική παρέμβαση στο τραπεζικό σύστημα περιορίστηκε, με αποτέλεσμα σταδιακά το γερμανικό χρηματοπιστωτικό σύστημα να απελευθερώνεται και το ύψος των επιτοκίων δανεισμού να διαμορφώνεται ελεύθερα¹⁹⁶.

Στην Ελλάδα εκείνη την περίοδο, βιομηχανική ανάπτυξη διαπιστώθηκε στον ενεργειακό τομέα, στον τομέα της μεταλλουργίας, της ναυπήγησης, στον τουρισμό, καθώς και στον αγροτικό τομέα. Η κρατική παρέμβαση, ωστόσο, της ελληνικής κυβέρνησης στο τραπεζικό σύστημα δε διεκόπη, όπως συνέβη στο

¹⁹⁶ G. Pagoulatos, *Greece's New Political Economy State, Finance, and Growth from Postwar to EMU*, Palgrave Macmillan, UK, 2003, p. 54-55.

γερμανικό παράδειγμα, με αποτέλεσμα να διαμορφωθούν δομικά εμπόδια σε βάρος της υγιούς οικονομικής ανάπτυξης. Η περιγραφή που ακολουθεί τείνει να επεξηγήσει ορισμένες από τις στρεβλώσεις του μεσογειακού καπιταλισμού στην Ελλάδα, που είναι ορατές τη χρονική αυτή περίοδο, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο οι στρεβλώσεις αυτές εμπόδιζαν τη διαμόρφωση μιας υγιούς δημόσιας και ιδιωτικής οικονομίας στην Ελλάδα.

Συγκεκριμένα, όπως ήδη αναφέραμε, η αναπτυξιακή πολιτική ήταν εξαρτημένη από δημόσια κεφάλαια και διεθνείς πόρους, ενώ η κυβέρνηση παρενέβαινε στην τραπεζική πολιτική. Η κυβερνητική πολιτική ακολουθούσε μια προστατευτική πολιτική, εφαρμόζοντας μέτρα, όπως οι επιδοτήσεις σε συγκεκριμένους τομείς της εγχώριας βιομηχανικής αγοράς. Με την πολιτική αυτή, οι ελληνικές κυβερνήσεις ουσιαστικά προστάτευαν τους εξής τομείς οικονομίας: τη γεωργία, τη βιοτεχνία ρούχων και παπουτσιών, προϊόντων πετρελαίου και άνθρακα από τον διεθνή ανταγωνισμό.

Επιπρόσθετα για τη χρηματοδότηση αναπτυξιακών προγραμμάτων στον βιομηχανικό τομέα, υπήρχαν τρεις τραπεζικοί φορείς, η Ελληνική Τράπεζα Βιομηχανικής Ανάπτυξης (ΕΤΒΑ), η οποία υπήρξε το παράγωγο της συγχώνευσης δυο δημόσιων αναπτυξιακών φορέων, καθώς και δυο ακόμη επενδυτικές τράπεζες, οι οποίες δημιουργήθηκαν από την κρατική Εθνική Τράπεζα και την ιδιωτική Εμπορική Τράπεζα. Η ΕΤΒΑ αναλάμβανε τη χρηματοδότηση, εφαρμόζοντας μια πολιτική χαμηλών επιτοκίων, σε σημαντικά βιομηχανικά έργα. Παράλληλα οι εμπορικές τράπεζες, η Εθνική και η Εμπορική, χρηματοδοτούσαν βιομηχανικά έργα. Ο δανεισμός πραγματοποιείτο σε μεγάλο βαθμό μέσω της έκδοσης δημόσιων ομολόγων. Μέρος των καταθέσεων στις τράπεζες δεσμευόταν προς τον σκοπό αυτό. Παράλληλα, τα επιτόκια των δημόσιων ομολόγων αυξάνονταν, όταν οι κυβερνήσεις επιδίωκαν άμεσα αύξηση των δημόσιων εσόδων, κυρίως σε προεκλογικές περιόδους. Παράλληλα, η αύξηση των δημόσιων εσόδων μέσω της αύξησης των επιτοκίων των δημόσιων ομολόγων λειτουργούσε, επίσης, ως αντιστάθμισμα του εκτεταμένου προβλήματος της φοροδιαφυγής και της αναποτελεσματικής λειτουργίας των

φοροεισπρακτικών μηχανισμών¹⁹⁷. Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, η φορολογική πολιτική στην Ελλάδα ήταν προβληματική. Η φοροδιαφυγή ήταν γεγονός και για την αντιμετώπιση του προβλήματος της μείωσης των δημόσιων εσόδων, η πολιτική της διεύρυνσης της φορολογικής βάσης προκρινόταν¹⁹⁸.

Κομβικό όργανο για τον καθορισμό των επιτοκίων ήταν η Νομισματική Επιτροπή, η οποία καθόριζε τη νομισματική πολιτική και συνεπώς καθόριζε και το ύψος των επιτοκίων. Το έργο της Νομισματικής Επιτροπής εκείνη την περίοδο αποσκοπούσε στην αναδιανομή των τραπεζικών καταθέσεων προς όφελος των δημόσιων επενδύσεων. Το έργο αυτό προϋπέθετε τη δέσμευση σχεδόν του 52% των καταθέσεων των εμπορικών τραπεζών για την αγορά έντοκων γραμματίων του δημοσίου. Με αυτόν τον τρόπο, εκείνη την περίοδο, εξασφαλιζόταν η αναγκαία ρευστότητα για τη χορήγηση μακροπρόθεσμων δανείων προς επενδυτικά σχέδια, κυρίως στους τομείς της βιομηχανίας και της γεωργικής παραγωγής¹⁹⁹. Το έργο της Νομισματικής Επιτροπής ολοκληρώθηκε, όταν οι αρμοδιότητες του οργάνου μεταβιβάστηκαν στην Τράπεζα της Ελλάδας, με την είσοδο της Ελλάδας στην Ευρωζώνη.

Ταυτόχρονα, η καθοδήγηση του δανεισμού προς τις επιχειρήσεις, οι οποίες απολάμβαναν την κρατική προστασία, εμπόδισε την ισότιμη πρόσβαση όλων των επιχειρήσεων σε τραπεζικό δανεισμό. Παράλληλα, ένα εξίσου κρίσιμο μειονέκτημα αποτελούσε η απουσία εξειδικευμένων στελεχών στον τραπεζικό χώρο. Ειδικότερα, η στελέχωση των τραπεζών δεν προσανατολιζόταν στην επιλογή επιστημόνων με κατάρτιση, συνεπώς οι απαιτήσεις των θέσεων δεν ικανοποιούνταν αποτελεσματικά και η αποδοτικότητα ήταν ελλιπής. Επρόκειτο, συνήθως για αναθέσεις εξουσιών σε πρόσωπα, με καθοριστική περγαμηνή τη θήτευση σε ένα πολιτικό κόμμα²⁰⁰.

¹⁹⁷ Γ. Β. Δερτιλής, *Επτά Πόλεμοι, Τέσσερις Εμφύλιοι, Επτά Πτωχεύσεις 1821-2016*, εκδ. Πόλις, Αθήνα, 2017, σελ. 29, 107.

¹⁹⁸ OECD (1962), *OECD Economic Surveys: Greece 1962*, *OECD Publishing*, Paris, p. 40-43, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1962-en.

¹⁹⁹ Ι. Παλαιοκρασάς, *Μπροστά από την εποχή της. Η Κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας 1990-1993*, εκδ. Ίδρυμα Κωνσταντίνος Κ. Μητσοτάκης, Αθήνα, 2013, σελ. 59.

²⁰⁰ G. Pagoulatos, *Greece's New Political Economy State, Finance, and Growth from Postwar to EMU*, Palgrave Macmillan, UK, 2003, p. 71.

Στρεβλώσεις, ωστόσο, διαπιστώνονται επίσης στις σχέσεις, οι οποίες είχαν δημιουργηθεί ανάμεσα στα στελέχη των τραπεζών και επιχειρήσεων. Επρόκειτο για πελατειακές σχέσεις, οι οποίες υποβοήθησαν τη διατήρηση ολιγοπωλίων στην ελληνική οικονομία²⁰¹. Η εξάρτηση αυτή αναμφίβολα αποθάρρυνε τους επιχειρηματίες από το να εκσυγχρονίσουν τις επιχειρήσεις τους μέσω της επανεπένδυσης του κεφαλαίου και γενικότερα ατόνιζε κάθε ανησυχία περί της ανάγκης να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα της εγχώριας επιχειρηματικότητας. Η παραδοσιακή κουλτούρα των οικογενειακών επιχειρήσεων στην Ελλάδα, οι οποίες αποτελούσαν τον βασικό κορμό της εγχώριας επιχειρηματικότητας, ήταν προσανατολισμένη προς το κέρδος, χωρίς ταυτόχρονα να επενδύονται κεφάλαια στην έρευνα, στην καινοτομία και στην τεχνολογία²⁰².

Τελικά, μολονότι η ελληνική οικονομία από το 1958 έως το 1973 αυξανόταν ετησίως με έναν σταθερό ρυθμό της τάξης του 6,9% και ο πληθωρισμός διατηρείτο σε χαμηλά επίπεδα, μεταξύ του 1% έως 3%, δε φαίνεται να εφαρμοζόταν μια βιώσιμη αναπτυξιακή πολιτική²⁰³.

Οι υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης, οι οποίοι χαρακτήριζαν την ελληνική οικονομία εκείνη την περίοδο, οφείλονταν στην περιορισμένη δημοσιονομική και νομισματική πολιτική και συγχρόνως στο χαμηλό κόστος εργασίας. Το χαμηλό κόστος παραγωγής, όπως ήδη σημειώσαμε, ενθάρρυνε τις εξαγωγές και τις άμεσες ξένες επενδύσεις στη χώρα. Ωστόσο, η αδυναμία διαμόρφωσης υγιών σχέσεων ανάμεσα στη δημόσια και την ιδιωτική οικονομία και το τραπεζικό σύστημα δεν μπορούσε να εγγυηθεί την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας σε μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα.

²⁰¹ G. Pagoulatos, *Greece's New Political Economy State, Finance, and Growth from Postwar to EMU*, Palgrave Macmillan, UK, 2003, p. 73.

²⁰² Γ. Β. Δερτιλής, *Επτά Πόλεμοι, Τέσσερις Εμφύλιοι, Επτά Πτωχεύσεις 1821-2016*, εκδ. Πόλις, Αθήνα, 2017, σελ. 55.

²⁰³ R. C. Bryant, N. Garganas, and G. S. Tavlas, *Greece's Economic Performance and Prospects*, Bank of Greece; The Brookings Institution, Athens, 2001, p.124.

Η εφαρμοζόμενη κοινωνική πολιτική του Ελληνικού Συναγερμού και της ΕΡΕ

Αντιστοίχως, στην ενότητα αυτή, ας ανιχνεύσουμε τον τρόπο με τον οποίο εφαρμόστηκε από τις κυβερνήσεις του Ελληνικού Συναγερμού και της ΕΡΕ η κοινωνική πολιτική, στο πλαίσιο της οικονομικής πολιτικής που ακολουθήθηκε. Ο προσανατολισμός του Κωνσταντίνου Καραμανλή, στην κατεύθυνση της ενίσχυσης των κοινωνικών μεταρρυθμίσεων, είχε ήδη διαφανεί κατά τη θητεία του στα υπουργεία Εργασίας και Κοινωνικής Πρόνοιας, στις κυβερνήσεις συνεργασίας ανάμεσα στο Λαϊκό Κόμμα και στο Κόμμα Φιλελευθέρων από το 1946 έως το 1955. Ειδικότερα, στο Υπουργείο Εργασίας, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής είχε προχωρήσει στην αύξηση του ύψους των συντάξεων, ενώ αναφορικά με το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, είχε επικεντρωθεί στη διεύρυνση των κοινωνικών υπηρεσιών και τη διαμόρφωση ενός ενιαίου φορέα ασφαλιστικής κάλυψης²⁰⁴.

Το 1948, στο Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας ο Καραμανλής ανέλαβε να αντιμετωπίσει τη μείζονα κοινωνική κρίση, η οποία είχε προκληθεί εξαιτίας των συνεπειών του Εμφυλίου Πολέμου, της ανέχειας και των ασθενειών. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής προχώρησε στην αναδιοργάνωση του προγράμματος «Πρόνοια-Εργασία», το οποίο αποσκοπούσε στην εξεύρεση εργασίας στους 700.000 Έλληνες, οι οποίοι είχαν συγκεντρωθεί στα αστικά κέντρα εξαιτίας του φόβου των λεηλασιών και της στρατολόγησης από τους αντάρτες στην ύπαιθρο.

Επί της διακυβέρνησης της ΕΡΕ, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, η κοινωνική πολιτική ήταν άμεσα συνυφασμένη με την αύξηση των δημόσιων εσόδων και την αύξηση του ΑΕΠ της χώρας. Όσο περισσότερο αναπτυσσόταν η χώρα, τόσο ευρύτερες κοινωνικές υπηρεσίες θα διασφαλιζόνταν για την κοινωνία. Ειδικότερα, στη διάρκεια των κυβερνήσεων της ΕΡΕ δε διαπιστώθηκε άμεση αναδιανομή πλούτου, όπως ο αστικός ριζοσπαστικός φιλελευθερισμός επιζητούσε στη διάρκεια της δεκαετίας του 1930.

²⁰⁴ Ε. Χατζηβασιλείου, *Ελληνικός φιλελευθερισμός. Το ριζοσπαστικό ρεύμα, 1932-1979*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2010, σελ. 313-314.

Συγκεκριμένα, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, ως πρωθυπουργός από το 1956 έως το 1963, εξέφραζε την άποψη, ότι θα έπρεπε πρωτίστως να επιδιωχθεί η δημιουργία ενός ικανοποιητικού επιπέδου εθνικού εισοδήματος, ικανού να χρηματοδοτεί εξ ολοκλήρου τις εγχώριες επενδύσεις και στη συνέχεια να ακολουθηθεί η διαμόρφωση ενός συστήματος πρόνοιας. Η πολιτική της επέκτασης του συστήματος πρόνοιας, σύμφωνα με τον Καραμανλή, θα έπρεπε πάντοτε να σχεδιάζεται σε συνάρτηση με τις οικονομικές δυνατότητες της εποχής²⁰⁵.

Συγκεκριμένα, η κοινωνική μεταρρύθμιση, η οποία υλοποιήθηκε εκείνη την περίοδο, αφορούσε αρχικά τη διεύρυνση στον τομέα των κοινωνικών ασφαλίσεων, όπως για παράδειγμα ήταν η επέκταση του προγράμματος της εργατικής κατοικίας. Παράλληλα, υλοποιήθηκε ο βασικός στόχος των γεωργικών κοινωνικών ασφαλίσεων μέσω της ίδρυσης του Οργανισμού Γεωργικών Ασφαλίσεων (ΟΓΑ), τον Νοέμβριο του 1960. Παράλληλα, θεσπίστηκε η νοσοκομειακή και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη στους συνταξιούχους του Δημοσίου, ενώ ανεγέρθηκαν επιπλέον δημόσια νοσοκομεία.

Αναφορικά με τον τομέα της εκπαίδευσης, κατόπιν σχετικής εισήγησης του Γεωργίου Παπανδρέου το 1956, η οποία ενσωματώθηκε στην κυβερνητική πολιτική, συγκροτήθηκε η Επιτροπή Παιδείας, αποστολή της οποίας ήταν η διαμόρφωση ενός στρατηγικού σχεδίου για τον εκσυγχρονισμό της εκπαιδευτικής διαδικασίας στην Ελλάδα. Η σχετική εισήγηση, η οποία προετοιμάστηκε, ανάμεσα σε άλλα επεσήμανε την ανάγκη της διεύρυνσης του δικαιώματος της ελεύθερης πρόσβασης στην εκπαίδευση, ενώ επίσης επεσήμανε την ανάγκη της απαγκίστρωσης των προγραμμάτων σπουδών από την εκκλησιαστική επιρροή²⁰⁶.

²⁰⁵ Ε. Χατζηβασιλείου, *Ελληνικός φιλελευθερισμός. Το ριζοσπαστικό ρεύμα, 1932-1979*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2010, σελ. 365.

²⁰⁶ Ε. Χατζηβασιλείου, *Ελληνικός φιλελευθερισμός. Το ριζοσπαστικό ρεύμα, 1932-1979*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2010, σελ. 362.

²⁰⁷ Δ. Φ. Χαραλάμπους, «Εκπαιδευτική πολιτική και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση κατά την πρώιμη φάση της Τρίτης Ελληνικής Δημοκρατίας (1974-1977)», στον συλλογικό τόμο των Κ. Σβολόπουλου, Κ. Ε. Μπότσιου, και Ε. Χατζηβασιλείου, *Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στον Εικοστό Αιώνα, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο*, Ζάππειο Μέγαρο 5-9 Ιουνίου 2007, Τρίτος Τόμος, Ίδρυμα «Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής», σελ. 473.

Παράλληλα, η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1959 περιελάμβανε τη διοικητική αναδιοργάνωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας και συγκεκριμένα τη διαμόρφωση δυο κατευθύνσεων στο Γυμνάσιο, την κλασική και την τεχνική, την ίδρυση τεχνικών σχολών, σχολών υπομηχανικών, καθώς και σχολών γενικής διεύθυνσης επαγγελματικής εκπαίδευσης στο Υπουργείο Παιδείας. Παράλληλα, υπήρχε πρόβλεψη για την ανέγερση νέων σχολείων, ενώ στις αρχές της δεκαετίας του 1960 προωθήθηκε η δημιουργία νέων σχολών στις πανεπιστημιούπολεις της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης²⁰⁸.

Από τα δεδομένα, τα οποία παραθέσαμε, διαπιστώνεται ότι η οικονομική φιλοσοφία των κυριότερων εκπροσώπων του συντηρητικού πολιτικού χώρου ενείχε μια σαφή πατερναλιστική τάση, η οποία δημιουργούσε ή δεν έλυne τις στρεβλώσεις που αναπτύσσονταν στο θεσμικό σύστημα της πολιτικής οικονομίας της Ελλάδας. Σε κάθε, ωστόσο, περίπτωση διαπιστώνεται ότι επί της διακυβέρνησης της ΕΡΕ, ειδικότερα η κοινωνική πολιτική σχεδιάστηκε με βάση τις οικονομικές δυνατότητες της χώρας, πάντοτε με γνώμονα τη χρηματοδότηση με εθνικά κεφάλαια. Στη συνέχεια, θα περιγράψουμε την εξέλιξη της οικονομικής φιλοσοφίας και της οικονομικής πολιτικής, την οποία η ΝΔ εφάρμοσε από το 1974 έως και το 1980.

Ο «ριζοσπαστικός φιλελευθερισμός» (1974-1980)

Οι δεκαετίες του 1970 και 1980, όπως ήδη έχουμε περιγράψει, υπήρξαν κρίσιμες για τη διεθνή οικονομία εξαιτίας των επιπτώσεων, οι οποίες προκλήθηκαν από τις πετρελαϊκές κρίσεις του 1973 και του 1979 στο ύψος του πληθωρισμού και του δημόσιου χρέους. Οι επιπτώσεις υπήρξαν δυσμενείς και για την ελληνική οικονομία.

²⁰⁸ Γ. Ματσόπουλος, «Κωνσταντίνος Καραμανλής και παιδεία, 1955-1963», στον συλλογικό τόμο των Κ. Σβολόπουλου, Κ. Ε. Μπότσιου, και Ε. Χατζηβασιλείου, *Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στον Εικοστό Αιώνα, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, Ζάππειο Μέγαρο 5-9 Ιουνίου 2007, Τρίτος Τόμος, Ίδρυμα «Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής»*, σελ. 450-456.

Για την αντιμετώπιση του πληθωρισμού, όπως έχουμε περιγράψει, σε συντηρητικά πολιτικά κόμματα της Ευρώπης, καθώς και στο Ρεπουμπλικανικό Κόμμα των ΗΠΑ, διαπιστώθηκε η εκκίνηση μιας φιλελεύθερης μεταρρυθμιστικής προσπάθειας, στην κατεύθυνση της προσαρμογής των οικονομιών στις νέες απαιτήσεις της παγκοσμιοποίησης. Στην Ελλάδα, ωστόσο, εκείνη την περίοδο, δε διαπιστώθηκε η υλοποίηση αντίστοιχων φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων.

Συγκεκριμένα, αναφορικά με την οικονομική πολιτική της ΝΔ, από το 1974 έως το 1981, διαπιστώνονται αποκλίσεις σε σχέση με την οικονομική πολιτική, την οποία τα δεξιά κόμματα της προδικτατορικής περιόδου, ο Ελληνικός Συναγερμός και η ΕΡΕ, είχαν ακολουθήσει. Ειδικότερα, από τη Μεταπολίτευση και μετά, το αναπτυξιακό μοντέλο, το οποίο εφαρμόστηκε στην Ελλάδα βασίστηκε στην τόνωση της ζήτησης και σε μια προσπάθεια να αυξηθεί το βιοτικό επίπεδο των Ελλήνων. Η τόνωση της ζήτησης θα οδηγούσε στην αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος και του επιπέδου των τιμών, στην προσαρμογή τους δηλαδή στα ευρωπαϊκά δεδομένα, τα οποία αποτελούσαν ζητούμενα στο πλαίσιο της συμμετοχής της χώρας στην Ενιαία Αγορά. Παράλληλα, οι κυβερνήσεις της ΝΔ εκείνη την εποχή προχώρησαν στην εθνικοποίηση μεγάλων επιχειρήσεων και τραπεζών, όπως η Εμπορική και η Ιονική Τράπεζα²⁰⁹.

Στο πλαίσιο της νομισματικής πολιτικής, η δραχμή υποτιμήθηκε, με στόχο την ενίσχυση των εξαγωγών. Ωστόσο, η υποτίμηση δεν κατόρθωσε να ενισχύσει την ανταγωνιστικότητα της εθνικής οικονομίας. Εμπόδιο στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας συνέχιζε να αποτελεί η παρεμβατική κυβερνητική πολιτική στη λειτουργία του τραπεζικού συστήματος. Συγκεκριμένα, η κυβερνητική πολιτική συνέχιζε να καθοδηγεί την τραπεζική λειτουργία στην κατεύθυνση της δέσμευσης τραπεζικών κεφαλαίων για τη χρηματοδότηση των δημόσιων ελλειμμάτων και της καθοδήγησης στη χορήγηση δανείων προς ορισμένους παραγωγικούς κλάδους, όπως ο κατασκευαστικός και μεταποιητικός. Οι κρατικές τράπεζες, οι οποίες περιελάμβαναν το 75% των συνολικών εγχώριων καταθέσεων, ήταν υποχρεωμένες να επιδοτούν μια σειρά από μη βιώσιμες δημόσιες και ιδιωτικές επιχειρήσεις. Το γεγονός αυτό, σε

²⁰⁹ G. Alogoskoufis, "The Two Faces of Janus: Institutions, Policy Regimes and Macroeconomic Performance in Greece", *Economic Policy*, April 1995, vol. 10, no. 20, p. 155.

συνδυασμό με τον αυξημένο πληθωρισμό της περιόδου, οδήγησαν στη διαμόρφωση αρνητικών επιτοκίων δανεισμού, εξέλιξη η οποία δυσχέραινε τα επίπεδα ρευστότητας του τραπεζικού συστήματος²¹⁰. Η πολιτική αυτή οδήγησε στη συσσώρευση επισφαλών χρεών στην Τράπεζα της Ελλάδας και αύξησε το δημόσιο χρέος. Η διαχείριση του δημόσιου χρέους συνέχισε να πραγματοποιείται μέσω της έκδοσης νέου χρήματος από την Τράπεζα της Ελλάδας, με το οποίο η Τράπεζα στη συνέχεια εξαγόραζε τα δημόσια ομόλογα χρέους.

Ταυτόχρονα, τα επίπεδα του πληθωρισμού συνέχιζαν να αυξάνονται, τόσο εξαιτίας των πετρελαϊκών κρίσεων στο διεθνές περιβάλλον, όσο και εξαιτίας της οικονομικής πολιτικής, η οποία εφαρμοζόταν στο εσωτερικό. Ειδικότερα, η αύξηση της εισοδηματικής πολιτικής και οι υποτιμήσεις δημιουργούσαν ένα μεγάλο οικονομικό πρόβλημα. Η αυξημένη ζήτηση προκαλούσε την αύξηση των τιμών. Ωστόσο, ο πληθωρισμός, από το 1974 και μετά, κλιμακώθηκε και εξαιτίας της αύξησης των εισαγωγών, κυρίως κατασκευαστικών προϊόντων, τα οποία ήταν ακριβότερα εξαιτίας των πετρελαϊκών κρίσεων. Επιπλέον, τα εμβάσματα, τα οποία κατέφθαναν στην Ελλάδα από τους Έλληνες οικονομικούς μετανάστες προς τις οικογένειές τους, οδηγούσαν σε περαιτέρω καταναλωτικές πιέσεις και στην αύξηση του πληθωρισμού.

Το 1974, μάλιστα, είχε διαπιστωθεί σημαντική πλεονάζουσα εσωτερική ζήτηση και αυξημένα επίπεδα πληθωρισμού, με αποτέλεσμα η ελληνική οικονομία να εισέλθει σε φάση ύφεσης. Η διάρκεια της ύφεσης διήρκησε μερικούς μήνες, έως περίπου το τέλος του 1974. Η κυβέρνηση, τότε, αντέδρασε και κινήθηκε μειώνοντας τη ζήτηση. Η μείωση της ζήτησης είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση του ελλείμματος στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, εξαιτίας της μείωσης των κατανάλωσης των εισαγόμενων προϊόντων. Παράλληλα αποφασίστηκε ο περιορισμός των πιστώσεων, ιδιαίτερα προς τον ιδιωτικό τομέα. Η υπερβολική εσωτερική ζήτηση, η οποία αποτελούσε τη σοβαρότερη οικονομική στρέβλωση το 1974, είχε πλέον αντιμετωπιστεί και μάλιστα στους πρώτους μήνες του 1975 είχε

²¹⁰ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1990", *OECD Publishing*, January 1990, p. 63-65, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1990-en.

καταγραφεί η αργή ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας. Από το 1975 έως το 1979 η οικονομία αναπτυσσόταν με ρυθμό 5%²¹¹.

Ωστόσο, η διαιώνιση και μη αποφασιστική αντιμετώπιση των στρεβλώσεων συνέχιζαν να τοποθετούν την ελληνική οικονομία σε επισφάλεια αναφορικά με επόμενες καπιταλιστικές κρίσεις. Ειδικότερα, ενώ για την αντιμετώπιση της ύφεσης του 1974, ως βασικός στόχος της οικονομικής πολιτικής της κυβέρνησης είχε τεθεί η αποκατάσταση της νομισματικής σταθερότητας, ο στόχος αυτός δεν επετεύχθη αποτελεσματικά. Αυτό συνέβη, καθώς η κυβέρνηση της ΝΔ δεν είχε καταφέρει να περιορίσει αποτελεσματικά την επεκτατική δημοσιονομική πολιτική^{212 213}.

Παράλληλα, εκείνη την περίοδο είχαν διαφανεί, επίσης, στρεβλώσεις αναφορικά με τη φορολογική πολιτική. Συγκεκριμένα, τα δημόσια έσοδα δεν αυξάνονταν με ικανοποιητικό ρυθμό, καθώς οι δαπάνες ήταν περισσότερες από τα έσοδα εξαιτίας δομικών προβλημάτων, όπως η φοροδιαφυγή. Γενικότερα, αναφορικά με τη φορολογική πολιτική στην Ελλάδα, στις αρχές της Μεταπολίτευσης, η ανάπτυξη της χώρας είχε οδηγήσει στην σταδιακή ανάπτυξη φορολογικών συντελεστών. Η άμεση φορολογία ήταν προοδευτική και ειδικότερα οι φόροι εισοδήματος εκτείνονταν από ένα ποσοστό της τάξης του 11% έως το 65% για τα ανώτατα εισοδηματικά κλιμάκια. Αναφορικά με τις ασφαλιστικές εισφορές, οι συντελεστές εκτείνονταν από 35% έως 40%. Οι υψηλοί, ωστόσο φορολογικοί συντελεστές δεν οδηγούσαν στην αύξηση των φορολογικών εσόδων. Ο ΟΟΣΑ σημείωνε ότι η στενή φορολογική βάση, οι φοροαπαλλαγές, τις οποίες απολάμβανε μια σειρά από κοινωνικές και επαγγελματικές ομάδες, όπως οι αγρότες και οι οικογένειες, και η φοροδιαφυγή, η οποία είχε διαπιστωθεί στη συμπεριφορά κυρίως των αυτο-απασχολούμενων, καθιστούσαν το φορολογικό σύστημα σύνθετο και αδύναμο να οδηγήσει σε αύξηση των εσόδων²¹⁴.

²¹¹ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1982", *OECD Publishing*, January 1982, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1982-en.

²¹² OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1975", *OECD Publishing*, January 1975, p. 11-20, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1975-en.

²¹³ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1980", *OECD Publishing*, January 1980, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1980-en.

Αναφορικά με την αγορά εργασίας, διαπιστώθηκε ότι ενώ έως το 1970 η ανεργία μειωνόταν ως αποτέλεσμα της μαζικής μετανάστευσης των Ελλήνων για να βρουν εργασία σε χώρες του εξωτερικού, προς τα τέλη του 1970 ο ρυθμός αύξησης της μετανάστευσης μειώθηκε. Επιπλέον, κατά τη διάρκεια του 1960 και κυρίως του 1970, είχε καταγραφεί η μετακίνηση του εργασιακού πληθυσμού από τις εργασίες του πρωτογενούς τομέα προς ιδιωτικές επιχειρήσεις του δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα. Η απότομη μετακίνηση αυτή είχε οδηγήσει σε μια αύξηση υπαλλήλων, η οποία, μάλιστα, δεν μπορούσε να οδηγήσει σε αύξηση της παραγωγικότητας, εξαιτίας της έλλειψης γνώσεων και δεξιοτήτων των νέων προσληφθέντων²¹⁵.

Ταυτόχρονα, σε αναπτυξιακό επίπεδο, τη δεκαετία του 1970 παρατηρήθηκε μεταστροφή της επενδυτικής στρατηγικής. Συγκεκριμένα, ενώ έως το 1974 υπήρχαν επενδύσεις εντάσεως κεφαλαίου (*capital intensive*), στη συνέχεια η ιδιωτική πρωτοβουλία προσανατολίστηκε σε επενδύσεις εντάσεως εργασίας (*labor intensive*). Η διάκριση ανάμεσα στις δυο μορφές επενδύσεων αναφέρεται στο γεγονός ότι στην πρώτη περίπτωση δίνεται περισσότερη έμφαση στο κεφάλαιο, το οποίο εισέρχεται σε μια επιχείρηση, ενώ στη δεύτερη περίπτωση περισσότερη έμφαση δίνεται στην εργασία. Στην πρώτη περίπτωση τα κεφαλαιουχικά κόστη είναι υψηλότερα από τα κόστη εργασίας, ενώ στη δεύτερη περίπτωση τα κόστη εργασίας είναι υψηλότερα από τα κεφαλαιουχικά κόστη. Συγκεκριμένα, επενδύσεις εντάσεως κεφαλαίου πραγματοποιούνται στον τομέα των διυλιστηρίων, της κατασκευής αυτοκινήτων, των καλλιεργειών με άροτρο και στις μεταφορές. Από την άλλη μεριά, επενδύσεις εντάσεως εργασίας πραγματοποιούνται στον τομέα της επεξεργασίας τροφίμων, στα ξενοδοχεία και στα εστιατόρια, στην καλλιέργεια και συγκομιδή φρούτων, σε τομείς παροχής προσωπικών υπηρεσιών, στην εξόρυξη άνθρακα. Οι επενδύσεις σε τομείς εντάσεως κεφαλαίου ενέχουν υψηλότερο ρίσκο και μπορούν να αποφέρουν υψηλότερο κέρδος σε σχέση με τις επενδύσεις σε τομείς εντάσεως εργασίας. Στην

²¹⁴ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1979", *OECD Publishing*, January 1979, p. 36, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1979-en.

²¹⁵ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1979", *OECD Publishing*, January 1979, p. 13, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1979-en.

Ελλάδα, σταδιακά το μαζικό ενδιαφέρον για επενδύσεις αναπτύχθηκε σε τομείς επεξεργασίας υφασμάτων, παραγωγής ενδυμάτων και υποδημάτων. Παράλληλα οι ελληνικές επενδύσεις προσανατολίζονταν επίσης στην παραγωγή του τσιμέντου, του αλουμινίου, του σιδήρου και του άνθρακα²¹⁶. Σταδιακά, ωστόσο, και μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1980, η διεθνής αγορά έδειχνε ολοένα και μικρότερο ενδιαφέρον για τα προϊόντα των επενδύσεων εντάσεως εργασίας, με συνέπεια να αυξάνεται το έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο.

Η κοινωνική πολιτική της ΝΔ κατά τις κυβερνήσεις του Κωνσταντίνου Καραμανλή (1974-1980)

Αναφορικά με την εκπαιδευτική πολιτική, το 1976 υλοποιήθηκε μια κυβερνητική πολιτική, η οποία θεσμοθέτησε την εννεαετή υποχρεωτική εκπαίδευση, τη λειτουργία του Γυμνασίου και του Λυκείου, την ενίσχυση των τεχνικών και επαγγελματικών λυκείων και τέλος την επίλυση του γλωσσικού ζητήματος, με την καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας σε όλη τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Παράλληλα, στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, προβλεπόταν η ανέγερση νέων σχολικών δομών και ο διορισμός νέων εκπαιδευτικών. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976 βασίστηκε εξ αρχής στη σύσταση ειδικών επιτροπών, στις οποίες θα συμμετείχαν ειδικοί της εκπαίδευσης, με σκοπό τη διαμόρφωση νέων προτάσεων. Η πολιτική αυτή, σύμφωνα με τον Χατζηβασιλείου, εισήγαγε στην Ελλάδα ένα νέο πρότυπο αντιπροσωπευτικής διαδικασίας, στην κατεύθυνση του από κοινού σχεδιασμού μιας πολιτικής²¹⁷.

Επιπρόσθετα, κατά την περίοδο 1976 και 1977, λήφθηκε η απόφαση υλοποίησης ενός έργου ίδρυσης, τεσσάρων, νέων ιατρικών σχολών, στην Πάτρα, στα Ιωάννινα, στην Αλεξανδρούπολη και την Κρήτη. Η απόφαση ίδρυσης των τεσσάρων αυτών ιατρικών σχολών στην περιφέρεια της Ελλάδας βασίστηκε στη σκέψη ότι ο στόχος της βελτίωσης της νοσοκομειακής περίθαλψης στη χώρα

²¹⁶ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1979", *OECD Publishing*, January 1979, p. 13, 49, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1979-en.

²¹⁷ Ε. Χατζηβασιλείου, *Ελληνικός φιλελευθερισμός. Το ριζοσπαστικό ρεύμα, 1932-1979*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2010, σελ. 513.

προϋποθέτει την αποκέντρωση αποτελεσματικών δομών και βελτίωση της ιατρικής εκπαίδευσης²¹⁸.

Ως προς τον κοινωνικό τομέα, από το 1976 έως το 1980 εφαρμόστηκε μια νέα πολιτική στο σύστημα κοινωνικών ασφαλίσεων, με την οποία επιχειρήθηκε η διασφάλιση της βιωσιμότητας του συστήματος, μέσω της θεμελίωσης της αρχής της ανταποδοτικότητας ανάμεσα στις εισφορές και τον χρόνο ασφάλισης, ενώ καθιερώθηκε, επίσης, η υποχρεωτική εργασιακή εμπειρία 35 ετών, ως προϋπόθεση της θεμελίωσης συνταξιοδοτικού δικαιώματος στο ενιαίο ταμείο ασφάλισης των μισθωτών του ιδιωτικού τομέα, στο Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων (ΙΚΑ). Με βάση την πολιτική αυτή, αποφασίστηκε ότι κανείς Έλληνας δε θα έμενε ανασφάλιστος. Αυτό οδήγησε σε μια καταγεγραμμένη αύξηση των δημόσιων δαπανών προς την κοινωνική πολιτική, από ένα ποσοστό της τάξης του 11,5% το 1974 σε ποσοστό της τάξης του 14% το 1978. Αναφορικά με τον τομέα της υγείας, από το 1976 έως το 1980 εφαρμόστηκε ένα πενταετές πρόγραμμα στην κατεύθυνση της διεύρυνσης της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και της ισόρροπης νοσοκομειακής κάλυψης σε όλη των ελληνική επικράτεια²¹⁹.

Η καταγραφή των παραπάνω πολιτικών πρωτοβουλιών, τις οποίες έλαβε ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στις δυο πρώτες κυβερνήσεις της ΝΔ, περιγράφει έναν διακριτό πατερναλιστικό προσανατολισμό της πολιτικής που ακολούθησε η ΝΔ έως περίπου το 1979.

Στην επόμενη ενότητα, θα καταγράψουμε τις κυριότερες πρωτοβουλίες, τις οποίες ο επόμενος πρωθυπουργός και πρόεδρος της ΝΔ το 1980, Γεώργιος Ράλλης, έλαβε στην κατεύθυνση της διατήρησης ή του περιορισμού της κρατικής παρέμβασης.

²¹⁸ Ε. Μπεχράκης, «Η ίδρυση των Ιατρικών Σχολών στην περιφέρεια: η βελτίωση και η αποκέντρωση της ιατρικής εκπαίδευσης και περιθάλψεως», στον συλλογικό τόμο των Κ. Σβολόπουλου, Κ. Ε. Μπότσιου, και Ε. Χατζηβασιλείου, *Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στον Εικοστό Αιώνα, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, Ζάππειο Μέγαρο 5-9 Ιουνίου 2007, Τρίτος Τόμος, Ίδρυμα «Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής»*, σελ. 480-481.

²¹⁹ Ε. Χατζηβασιλείου, *Ελληνικός φιλελευθερισμός. Το ριζοσπαστικό ρεύμα, 1932-1979*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2010, σελ. 530.

Ο «φιλελεύθερος δημοκρατικός ριζοσπαστισμός» του Γεωργίου Ράλλη (1980-1981)

Ο Γεώργιος Ράλλης, στις 8 Μαΐου του 1980, εκλέχτηκε πρόεδρος της ΝΔ και διαδέχθηκε τον Κωνσταντίνο Καραμανλή στην προεδρία του κόμματος και στην πρωθυπουργία. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής είχε προχωρήσει σε παραίτηση της κυβέρνησής του, προκειμένου να μεταβεί στη θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας. Η επιλογή του διαδόχου του Κωνσταντίνου Καραμανλή, στην προεδρία και την πρωθυπουργία του κόμματος, πραγματοποιήθηκε μέσα από τη διεξαγωγή μυστικής ψηφοφορίας, ανάμεσα στα μέλη της κοινοβουλευτικής ομάδας. Οι δυο διεκδικητές της θέσης ήταν ο Γεώργιος Ράλλης και ο Ευάγγελος Αβέρωφ. Ο Ράλλης έλαβε 88 ψήφους και ο Αβέρωφ 84 ψήφους²²⁰.

Ο Γεώργιος Ράλλης επεξήγησε εξ αρχής ότι, η ιδεολογία της ΝΔ ήταν ο «φιλελεύθερος δημοκρατικός ριζοσπαστισμός», βασισμένος στις αρχές τις οποίες ο Κωνσταντίνος Καραμανλής είχε θέσει κατά το πρώτο συνέδριο της ΝΔ, το 1979. Ειδικότερα, κατά την παρουσίαση των Προγραμματικών Δηλώσεων, ο νέος πρωθυπουργός επεσήμανε την ανάγκη της διασφάλισης της δημοκρατίας και της διαμόρφωσης μιας ατμόσφαιρας πολιτικής πραότητας, στην εσωτερική πολιτική σκηνή, αντιμετωπίζοντας φαινόμενα λαϊκισμού και δημαγωγίας.

Σε επίπεδο οικονομικής πολιτικής, ο Ράλλης εξέφρασε την ανάγκη της ανάπτυξης προσαρμοστικότητας της ελληνικής οικονομίας στις διεθνείς οικονομικές εξελίξεις. Όπως, συγκεκριμένα, επεξήγησε, εκείνη την εποχή, τόσο οι χώρες, με ελεύθερα οικονομικά συστήματα, όσο και οι χώρες του σοσιαλιστικού κόσμου, βρίσκονταν μπροστά στην αναγκαιότητα της προσαρμογής των οικονομιών τους στις διεθνείς εξελίξεις, της σταδιακής διαμόρφωσης ανοικτών αγορών. Ειδικότερα, ο Ράλλης δήλωσε ότι το αναπτυξιακό πρόγραμμα της χώρας θα βασιζόταν στη νομισματική σταθερότητα και στην ενίσχυση των παραγωγικών επενδύσεων, ιδιαίτερως στον βιομηχανικό τομέα. Παράλληλα, στόχος της κυβέρνησης θα αποτελούσε, επίσης, η περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας.

²²⁰ Α. Μπράτακος, *Η Ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2002, σελ. 292-294.

Εκτός, ωστόσο, από την ανάγκη της υπεράσπισης της ελεύθερης οικονομίας, ο Ράλλης επεσήμανε και ότι βασικός στόχος της κυβέρνησης θα συνέχιζε να είναι η προστασία των χαμηλότερων εισοδηματικών στρωμάτων. Προς την κατεύθυνση αυτή επεσήμανε ότι στον τομέα της κοινωνικής ασφάλειας, η κυβέρνηση θα επιχειρούσε να αυξήσει τις χαμηλές συντάξεις, ενώ θα εργαζόταν, επίσης, προς την κατεύθυνση της διαμόρφωσης ασφαλιστικής κάλυψης για τους ανασφάλιστους υπερηλίκους.

Ειδικότερα, στο πλαίσιο της οικονομικής πολιτικής, η κυβέρνηση του Ράλλη ανέπτυξε μια περιοριστική δημοσιονομική και νομισματική πολιτική, η οποία απέρρεε και από τις υποχρεώσεις της ελληνικής οικονομίας, στο πλαίσιο της ένταξης της Ελλάδας στην ΕΟΚ.

Κατά την ανάγνωση των Προγραμματικών Δηλώσεων, ο Ράλλης είχε επισημάνει ότι η είσοδος της Ελλάδας στην ΕΟΚ διαμόρφωνε την άμεση υποχρέωση της αναβάθμισης της ποιότητας των ελληνικών διοικητικών υπηρεσιών, ώστε να αγγίξουν την ποιότητα των υπηρεσιών των αντίστοιχων ευρωπαϊκών. Οι υποχρεώσεις αυτές της ελληνικής οικονομίας αναφέρονταν στον στόχο της οικονομικής σύγκλισης των χωρών-μελών της ΕΟΚ.

Ειδικότερα εφαρμόστηκε μια πολιτική νομισματικής συγκράτησης, ειδικότερα, στον ιδιωτικό τομέα. Οι προσπάθειες αυτές οδήγησαν στη μείωση του δανεισμού για τον ιδιωτικό τομέα, από 25% σε 19%. Ωστόσο, αντίστοιχη πολιτική συγκράτησης δεν εφαρμόστηκε και στον δημόσιο τομέα, με αποτέλεσμα, ο δανεισμός του δημόσιου τομέα να αυξηθεί από 28% σε 31%²²¹. Η δημοσιονομική πολιτική οδήγησε στη μείωση των δημόσιων δαπανών και μάλιστα ο στόχος για τον προϋπολογισμό του 1981 ήταν η επίτευξη πλεονάσματος, ύψους δυο δισεκατομμυρίων δραχμών.

Ωστόσο τα φορολογικά έσοδα συνέχιζαν να παρουσιάζουν υστέρηση, ειδικότερα αναφορικά με τις κατηγορίες του φόρου εισοδήματος και του φόρου

²²¹ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1980", *OECD Publishing*, January 1980, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1980-en, p. 28-29, 48.

κατανάλωσης. Η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής αποτέλεσε, επίσης, για την κυβέρνηση Ράλλη έναν σημαντικό στόχο. Ωστόσο, η πολιτική, η οποία ακολουθήθηκε, μολονότι υπήρχε υστέρηση των φορολογικών εσόδων, ήταν ο σχεδιασμός μειώσεων της φορολογίας. Οι μειώσεις στη φορολογία εκείνη την περίοδο εφαρμόστηκαν κυρίως σε επίπεδο μισθωτών, με στόχο να μειωθεί η δυσμενής επίδραση, η οποία ασκείτο στο ατομικό εισόδημα, εξαιτίας του αυξημένου πληθωρισμού, ο οποίος εκείνη την εποχή είχε φτάσει το ποσοστό του 24%²²². Η μείωση της φορολογίας επηρέασε, επιπλέον, τον στόχο της αύξησης των εσόδων.

Παράλληλα, στο πλαίσιο της ένταξης της Ελλάδας στην ΕΟΚ η κυβέρνηση Ράλλη επεχείρησε την σταδιακή λήψη μέτρων, στην κατεύθυνση της απελευθέρωσης της χρηματοπιστωτικής αγοράς. Ειδικότερα, απελευθερώθηκαν τα επιτόκια καταθέσεων συναλλάγματος, καθώς και η διαδικασία ίδρυσης νέων τραπεζών²²³. Η διαδικασία, ωστόσο, της πλήρους χρηματοπιστωτικής απελευθέρωσης πραγματοποιήθηκε, σχεδόν δέκα χρόνια αργότερα από την κυβέρνηση της ΝΔ, υπό τον Κωνσταντίνο Μητσοτάκη. Επιπρόσθετα ο Ράλλης επεσήμανε εκείνη την περίοδο και την ανάγκη της αποκέντρωσης, μέσω της διεύρυνσης του ρόλου της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Σε επίπεδο κοινωνικής πολιτικής, η κυβέρνηση Ράλλη απαγόρευσε την εργασία ανηλίκων κάτω των 15 ετών, καθιέρωσε το εργασιακό πενθήμερο και μείωσε τις ώρες εργασίας εβδομαδιαίως, σε 42 από 43. Παράλληλα η νέα κυβέρνηση προχώρησε στην ενίσχυση της επιδοματικής πολιτικής, μέσω της αύξησης των επιδομάτων του ΟΑΕΔ, ενώ ταυτόχρονα ενισχύθηκε ο τραπεζικός δανεισμός.

Ωστόσο, στην κοινωνική πολιτική, το στοιχείο εκείνο, το οποίο διέκρινε την κυβερνητική του θητεία, σε σχέση με την προγενέστερη του Κωνσταντίνου Καραμανλή είναι ότι, υπό το βάρος των οικονομικών εξελίξεων, οι οποίες απέρρεαν από την ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ, ο Ράλλης συνέχισε μεν την κοινωνική μεταρρύθμιση (εδραίωση της καθολικότητας της κοινωνικής

²²² OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1980", *OECD Publishing*, January 1980, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1980-en.

²²³ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1980", *OECD Publishing*, January 1980, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1980-en.

ασφάλισης), ωστόσο, ταυτόχρονα επιδίωκε τη νομισματική και δημοσιονομική σταθερότητα, ενώ προχώρησε και σε διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στον τραπεζικό τομέα.

Παράλληλα, ο Γεώργιος Ράλλης επεσήμανε την ανάγκη της διαμόρφωσης ευκαιριών ίσης εκπαίδευσης για όλους τους Έλληνες, καθώς και του συνεχούς εκσυγχρονισμού της εκπαιδευτικής διαδικασίας, των βιβλίων και των οδηγών σπουδών. Επιπλέον επεσήμανε την ανάγκη της συνεχούς μετεκπαίδευσης του διδακτικού προσωπικού, στην κατεύθυνση της παροχής υψηλότερης ποιότητας εκπαιδευτικών υπηρεσιών.

Σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής, ιδιαίτερης βαρύτητας στόχος για τον Γιώργο Ράλλη, όπως κατανοήσαμε και μέσα από τη βαρύτητα που ο ίδιος έδειξε στην οικονομική μεταρρύθμιση, ήταν η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ, τόσο για τη διασφάλιση του στόχου της ειρήνης, όσο και της οικονομικής ανάπτυξης της Ελλάδας. Ταυτόχρονα, ο Ράλλης υπερασπιζόταν την άσκηση μιας πολυδιάστατης εξωτερικής πολιτικής. Ειδικότερα, ο Ράλλης επεσήμανε ότι η Ελλάδα θα έπρεπε να είναι σύμμαχος του ΝΑΤΟ, ωστόσο, παράλληλα στην εξωτερική πολιτική, εξίσου ιδιαίτερη βαρύτητα θα έπρεπε να δοθεί στην κατεύθυνση της δημιουργίας ευνοϊκών σχέσεων με τους βόρειους γείτονες της χώρας. Παράλληλα, ευνοϊκές σχέσεις, επισημάνθηκε πως θα έπρεπε να οικοδομηθούν και με τις αραβικές χώρες, όπως και με τις χώρες της Αφρικής, στην κατεύθυνση διαμόρφωσης αμοιβαίως επωφελών σχέσεων συνεργασίας.

Κατά τη διακυβέρνηση Ράλλη, σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής, η Ελλάδα πέτυχε να ενταχθεί εκ νέου στο στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ, από το οποίο είχε αποχωρήσει στη διάρκεια της κυβέρνησης της Εθνικής Ενότητας του 1974, υπό τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, ενώ την 1^η Ιανουαρίου του 1981 η Ελλάδα εντάχθηκε επίσημα στην ΕΟΚ²²⁴.

Μέσα από τα παραπάνω, διαπιστώνεται ότι η σύντομη χρονικά κυβερνητική περίοδος του Γεωργίου Ράλλη, η οποία συνιστά την τρίτη κυβέρνηση της ΝΔ, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως περισσότερο εκσυγχρονιστική, σε σχέση με τις

²²⁴ Α. Μπρατάκος, *Η Ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2002, σελ. 307-308.

δυο αρχικές, του 1974 και του 1977. Ως περισσότερο εκσυγχρονιστική θεωρείται, επειδή επιχείρησε να μειώσει την πατερναλιστική πολιτική, στο πλαίσιο της προετοιμασίας της οικονομίας για την ένταξη στην ΕΟΚ, καθώς και εξαιτίας των παρεμβάσεων για την οικοδόμηση μιας φιλελεύθερης εκπαιδευτικής και εξωτερικής πολιτικής. Η εκσυγχρονιστική διάσταση της πολιτικής του Ράλλη, υπογραμμίστηκε και από τον καθηγητή Πολιτικής Επιστήμης, Νικηφόρο Διαμαντούρο, ο οποίος στο βιβλίο του, «Πολιτικός Δυϊσμός και Πολιτική Αλλαγή», με τον οποίο επεξηγεί τον δυϊσμό της ελληνικής κοινωνίας, ανάμεσα σε μια δυτική, μεταρρυθμιστική κατεύθυνση και σε μια ανατολική, πατερναλιστική κατεύθυνση. Συγκεκριμένα, ο Διαμαντούρος ανέφερε ότι, η στάση του Ράλλη χαρακτηριζόταν από τις πολιτικές αρχές της μεταρρυθμιστικής κουλτούρας²²⁵.

Συμπεράσματα

Σε ένα πλαίσιο σύγκρισης του προσανατολισμού των Άγγλων και Γερμανών Συντηρητικών κατά τη δεκαετία του 1970, διαπιστώνεται ότι τόσο οι Βρετανοί Συντηρητικοί και οι Γερμανοί Χριστιανοδημοκράτες, όσο και η ΝΔ, εφάρμοζαν μια πατερναλιστική πολιτική, συνδεδεμένη με το συνολικό μεταπολεμικό κρατικο-παρεμβατικό μοντέλο.

Τη δεκαετία, ωστόσο, του 1980, στις περιπτώσεις της Αγγλίας και της Γερμανίας, ακολουθώντας διαφορετικά θεσμικά μονοπάτια, τα συντηρητικά κόμματα προχωρούσαν σε φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις, με σκοπό να αντιμετωπίσουν τις οικονομικές προκλήσεις της πρώιμης παγκοσμιοποίησης.

Σε μια παρόμοια κατεύθυνση μεταρρυθμίσεων μετακινήθηκε και η ΝΔ επί πρωθυπουργίας του Γεώργιου Ράλλη. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές πραγματοποιήθηκαν ως υποχρέωση σύγκλισης με τον ευρωπαϊκό φιλελεύθερο περιορισμό στο πλαίσιο της ΕΟΚ.

²²⁵ Ν. Διαμαντούρος, *Πολιτικός Δυϊσμός και Πολιτική Αλλαγή στην Ελλάδα της Μεταπολίτευσης*, εκδ. Αλεξάνδρεια, 2000, σελ. 83.

Γενικότερα, αναφορικά με την ελληνική περίπτωση της ΝΔ, έως το 1980, διαπιστώθηκε ένας διακριτός βαθμός υστέρησης του ελληνικού καπιταλιστικού συστήματος, ειδικότερα αναφορικά με τη διαμόρφωση υγιών θεσμικών σχέσεων, ανάμεσα στο κράτος, την αγορά κεφαλαίου, προϊόντων και υπηρεσιών και εργασίας.

Το συμπέρασμα αυτό καθρεφτίζει το νόημα του μεσογειακού καπιταλιστικού συστήματος, το οποίο αναλύσαμε σε παραπάνω ενότητα και εγείρει, τελικά, το ερώτημα: με δεδομένη την υστέρηση αυτή, πόσο εύκολο ήταν να αφομοιωθεί και να λειτουργήσει αποτελεσματικά ένας φιλελεύθερος ευρωπαϊκός περιορισμός στην Ελλάδα, ο οποίος διαμορφώθηκε στα πρότυπα υγιών θεσμικών καπιταλιστικών συστημάτων; Μήπως, δηλαδή, τελικά η πολιτική στην Ελλάδα θα έπρεπε να διανύσει και μια περίοδο διαμόρφωσης υγιών θεσμών, προτού ο φιλελεύθερος περιορισμός αφομοιωθεί;

Το ερώτημα επιχειρείται να απαντηθεί, στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας, στο πέμπτο, έκτο και έβδομο κεφάλαιο, κυρίως μέσα από την κατανόηση του περιεχομένου της πολιτικής, η οποία αποτέλεσε τον ευρωπαϊκό περιορισμό για την Ελλάδα.

Ο φιλελεύθερος ευρωπαϊκός περιορισμός, ο οποίος αναλύεται στο επόμενο κεφάλαιο, ενσωματώνει πολλές από τις μεταρρυθμίσεις, που καταγράψαμε πιο πάνω, κατά την επεξήγηση της στρατηγικής διαμόρφωσης πιο ανταγωνιστικών οικονομιών, στην Αγγλία και τη Γερμανία.

Κεφάλαιο 4^ο

Ο ευρωπαϊκός φιλελεύθερος οικονομικός περιορισμός

Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρούμε να καταγράψουμε τον ευρωπαϊκό φιλελεύθερο οικονομικό περιορισμό, ο οποίος διαμορφώθηκε και δυναμικά εξελισσόταν από τη δεκαετία του 1980 έως τη χρηματοοικονομική κρίση στην Ευρωζώνη του 2010, στο πλαίσιο της ΕΕ και της Ευρωζώνης. Εδώ, συγκεκριμένα, θα περιγράψουμε τον οικονομικό περιορισμό, ο οποίος διαμορφώθηκε και έπρεπε να ακολουθηθεί από όλα τα κράτη-μέλη της. Πρόκειται για γενικές κατευθυντήριες οικονομικές

στρατηγικές, οι οποίες απευθύνονταν στα κράτη-μέλη, στην κατεύθυνση διαμόρφωσης μιας κοινής οικονομικής πολιτικής.

Επιπρόσθετα, εντός του ευρωπαϊκού περιορισμού, στη διάρκεια των δεκαετιών, θα διαπιστώσουμε την ενσωμάτωση αρχικά εισηγήσεων και παροτρύνσεων, οι οποίες τελικά αποτέλεσαν αυστηρές οδηγίες, χωρίς περιθώριο αποκλίσεων, αναφορικά με διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στο θεσμικό σύστημα των εθνικών κρατών, στην κατεύθυνση ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητάς τους μέσα στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης.

Η μελέτη του ευρωπαϊκού περιορισμού στην παρούσα έρευνα βασίζεται στις πολιτικές, οι οποίες εντάσσονταν στις εξής κατηγορίες: στην πολιτική των δημόσιων εσόδων, στη φορολογική μεταρρύθμιση, στην ενίσχυση της οικονομικής ανταγωνιστικότητας, στον εκσυγχρονισμό της δημόσιας διοίκησης, στην εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και στην πολιτική της κοινωνικής ασφάλισης και της νοσοκομειακής περίθαλψης.

4.1 Ο ευρωπαϊκός οικονομικός περιορισμός έως το 1999

Τη δεκαετία του 1980, ο ευρωπαϊκός οικονομικός περιορισμός αναφερόταν στην υλοποίηση μιας σταθερής νομισματικής πολιτικής ανάμεσα στις χώρες-μέλη της ΕΟΚ. Η πολιτική αυτή αποσκοπούσε στην αντιμετώπιση του πληθωρισμού, καθώς και στη διαμόρφωση μιας ομοιόμορφης νομισματικής πολιτικής, ως προϋπόθεση της νομισματικής ένωσης, η οποία θα ακολουθούσε. Προς την κατεύθυνση αυτή, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είχε επισημάνει την ανάγκη της ένταξης των χωρών-μελών στον Ενιαίο Μηχανισμό Καθορισμού των Συναλλαγματικών Ισοτιμιών, ο οποίος θα αποσκοπούσε στην τήρηση σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών, καθώς και στον περιορισμό της υποτίμησης των εθνικών νομισμάτων.

Η πολιτική των ανταγωνιστικών υποτιμήσεων των εθνικών νομισμάτων έπρεπε να αντιμετωπιστεί, στην κατεύθυνση της διαμόρφωσης σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών. Ειδικότερα, οι εθνικές οικονομίες του ευρωπαϊκού

νότου προχωρούσαν συχνά στην υποτίμηση των εθνικών νομισμάτων, με σκοπό η μειωμένη αξία να διευκολύνει τις εξαγωγές των εθνικών τους προϊόντων. Η συνεχής υποτίμηση των εθνικών νομισμάτων εντός της Κοινής Ευρωπαϊκής Αγοράς θα δημιουργούσε, ωστόσο, στρεβλώσεις και θα καθιστούσε ορισμένες οικονομίες περισσότερο ανταγωνιστικές από τις άλλες. Με τον νέο μηχανισμό συναλλαγματικών ισοτιμιών θεσπίστηκαν τα όρια, μέσα στα οποία οι συναλλαγματικές ισοτιμίες μεταξύ των εθνικών ευρωπαϊκών νομισμάτων των χωρών-μελών της ΕΟΚ θα επιτρεπόταν να κινηθούν.

Γενικότερα η σκέψη περί της αναγκαίας διαμόρφωσης κοινών ορίων, εντός των οποίων θα μπορούσαν να κυμαίνονταν οι συναλλαγματικές ισοτιμίες των νομισμάτων των χωρών-μελών της ΕΟΚ, είχε ήδη διαμορφωθεί από τη δεκαετία του 1970. Ειδικότερα, το 1971, έναν χρόνο μετά την πτώση του συστήματος συναλλαγματικών ισοτιμιών του Bretton Woods, οι χώρες-μέλη της ΕΟΚ είχαν συμφωνήσει να διατηρήσουν σταθερές τις συναλλαγματικές ισοτιμίες και συγκεκριμένα να μην υπερβαίνουν το 2,25% της τιμής του αμερικανικού δολαρίου. Ο κανόνας των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών (Exchange Rate Mechanism - ERM) στην ΕΟΚ εκείνη την περίοδο εφαρμόστηκε αποτελεσματικότερα στη Γερμανία, το Βέλγιο, την Ολλανδία, το Λουξεμβούργο και τη Δανία. Στη συνέχεια, το 1979 δημιουργήθηκε το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα και επίσης μια νέα κοινή ευρωπαϊκή νομισματική μονάδα, το ECU (European Currency Unit). Η νέα ευρωπαϊκή νομισματική μονάδα όριζε ότι οι συναλλαγματικές ισοτιμίες των χωρών της ΕΟΚ δε θα μπορούσαν να παρουσιάζουν υψηλότερη διακύμανση, σε απόλυτες τιμές, από το 2,25% της τιμής του ECU ή σε μια περισσότερο ευρεία συνθήκη, υψηλότερη διακύμανση, σε απόλυτες τιμές, από το 6% της τιμής του ECU. Επρόκειτο, συγκεκριμένα, για τη θέσπιση ενός πρώτου συστήματος καθορισμού των ευρωπαϊκών συναλλαγματικών ισοτιμιών.

Στον μηχανισμό συναλλαγματικών ισοτιμιών εισήχθησαν, αρχικά, οι χώρες της κεντρικής Ευρώπης, όπως η Γερμανία, το Βέλγιο, η Ολλανδία, το Λουξεμβούργο και η Γαλλία, οι οποίες συμφώνησαν να διατηρήσουν τις συναλλαγματικές ισοτιμίες σε διακύμανση 2,25% από το ECU, καθώς και χώρες της νότιας Ευρώπης, όπως η Ισπανία το 1987 και η Πορτογαλία το 1991, οι οποίες

συμφώνησαν να διατηρήσουν τη συναλλαγματική ισοτιμία σε διακύμανση 6%²²⁶. Κομβικό ρόλο στη διαμόρφωση των ισοτιμιών αυτών, στη δεκαετία του 1970, διαδραμάτισε η γερμανική οικονομία, καθώς το γερμανικό εθνικό νόμισμα, το μάρκο, είχε την υψηλότερη αξία, ενώ η οικονομία είχε χαμηλούς ρυθμούς πληθωρισμού.

Το 1990 δημιουργήθηκε ένας νέος μηχανισμός συναλλαγματικών ισοτιμιών (ERM II), στον οποίο εντάχθηκε και η Ελλάδα. Η διαφορά σε σχέση με τον πρώτο μηχανισμό συναλλαγματικών ισοτιμιών αφορούσε το διαφορετικό περιθώριο διακύμανσης. Συγκεκριμένα, η Ελλάδα είχε δικαίωμα μεταβολής της διακύμανσης της ισοτιμίας της δραχμής με το ευρώ κατά 15%.

Το διαφορετικό εύρος της διακύμανσης των ισοτιμιών ανάμεσα στις χώρες της κεντρικής Ευρώπης και τις χώρες του ευρωπαϊκού νότου, αποφασίστηκε ώστε η μετάβαση των νότιων ευρωπαϊκών οικονομιών στην σταθερή νομισματική πολιτική να είναι ομαλότερη. Στις οικονομίες της κεντρικής Ευρώπης, όπως στη Γερμανία, ήδη από το 1979 ακολουθείτο μια πολιτική προσηλωμένη στην σταθερή νομισματική πολιτική και στη δημοσιονομική πειθαρχία. Στο πλαίσιο της πολιτικής αυτής, ο στόχος ήταν η διατήρηση χαμηλών τιμών, ώστε να ενθαρρύνονται οι εξαγωγές. Από την άλλη μεριά, οι οικονομίες του ευρωπαϊκού νότου, όπως για παράδειγμα η ελληνική, δε χαρακτηρίζονταν από την ίδια προσηλωση στην αντιμετώπιση του πληθωρισμού.

Ο επόμενος στόχος ήταν η χρηματοπιστωτική απελευθέρωση από την κρατική παρέμβαση. Ήδη από τα τέλη του 1970, η οικονομική πολιτική στις ΗΠΑ και στο Ηνωμένο Βασίλειο είχε προσανατολιστεί προς τον στόχο αυτό. Η ευρωπαϊκή οικονομική πολιτική ακολούθησε το παράδειγμα και προχώρησε στη χρηματοπιστωτική απελευθέρωση, στο πλαίσιο της δημιουργίας της Κοινής Αγοράς, η οποία θα περιελάμβανε την απελευθέρωση της κίνησης των κεφαλαίων και την κατάργηση των δασμών. Η χρηματοπιστωτική απελευθέρωση αποσκοπούσε στη διευκόλυνση της ανάπτυξης του διεθνούς εμπορίου και οι σχετικές μεταρρυθμίσεις, οι οποίες διεθνών υλοποιούνταν, αποδείκνυαν ότι οι

²²⁶ T. Iversen, D. Soskice, D. and Hope, "The Eurozone and Political Economic Institutions", *Annual Review of Political Science*, vol. 19, January 2016, p. 163-185, προσβάσιμο στο: <https://ssrn.com/abstract=2779524> or <http://dx.doi.org/10.1146/annurev-polisci-022615-113243>.

οικονομίες προσαρμόζονταν σε ένα διεθνές οικονομικό περιβάλλον, το οποίο στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης άλλαζε.

Η Συνθήκη του Μάαστριχτ

Η επιδίωξη της διαμόρφωσης μιας ενοποιημένης οικονομικής σφαίρας εντατικοποιήθηκε μέσα από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ. Συγκεκριμένα, με την υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ ή αλλιώς Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις 7 Φεβρουαρίου του 1992, διαμορφώθηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), η οποία έκτοτε θα αποτελούσε το ενιαίο πολιτικό, δημοσιονομικό και νομισματικό πλαίσιο, εντός του οποίου θα λειτουργούσαν τα κράτη-μέλη. Η Συνθήκη του Μάαστριχτ όριζε ότι η λειτουργία της ΕΕ θα βασιζόταν σε τρεις πυλώνες: τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας και τη συνεργασία μεταξύ των κυβερνήσεων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων. Ο πρώτος πυλώνας αναφερόταν στον οικονομικό προσανατολισμό της ΕΕ και συγκεκριμένα αποτελούσε τον συγκερασμό των προηγούμενων κοινοτήτων, της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας. Οι πολιτικές, οι οποίες ενέπιπταν στον πρώτο πυλώνα, αφορούσαν όλο το φάσμα των παραγωγικών διαδικασιών των χωρών μελών της ΕΕ. Παράλληλα, στο πλαίσιο του πρώτου πυλώνα διαμορφώθηκε το σύνολο των πολιτικών, οι οποίες θα έπρεπε να ακολουθηθούν με στόχο τη διαμόρφωση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης.

Ο δεύτερος πυλώνας αναφερόταν σε ζητήματα διασφάλισης ανθρωπίνων δικαιωμάτων και δημοκρατίας, ενώ ειδικότερα τα ζητήματα ασφάλειας αναφέρονταν στην ικανότητα συνδρομής ευρωπαϊκής στρατιωτικής και ανθρωπιστικής βοήθειας σε εμπόλεμες ζώνες. Ο τρίτος πυλώνας αναφερόταν στη διαμόρφωση μιας διακρατικής συνεργασίας, εντός της ΕΕ, με στόχο την αντιμετώπιση του σύνθετου διεθνούς εγκλήματος, όπως της διακίνησης

ναρκωτικών, του λαθρεμπορίου όπλων, της τρομοκρατίας, της εμπορίας ανθρώπων, καθώς και των οικονομικών εγκλημάτων²²⁷.

Ειδικότερα, σε οικονομικό επίπεδο, με τη Συνθήκη της ΕΕ αναγνωρίστηκε η ελευθερία της μετακίνησης του κεφαλαίου, των προϊόντων, της εργασίας και των ανθρώπων μέσα στις χώρες-μέλη της ΕΕ. Η κατάκτηση της ελευθερίας της μετακίνησης κεφαλαίου, προϊόντων και εργασίας προϋπέθετε από τα κράτη μέλη μεταρρυθμίσεις στην κατεύθυνση της χρηματοπιστωτικής απελευθέρωσης. Παράλληλα, τέθηκαν τα οικονομικά κριτήρια σύγκλισης, τα οποία θα έπρεπε να ακολουθήσουν τα κράτη-μέλη της ΕΕ, τα οποία επιθυμούσαν να ενταχθούν στη νομισματική ένωση από το 1999 και έπειτα.

Τα οικονομικά κριτήρια σύγκλισης της Συνθήκης του Μάαστριχτ

Τα οικονομικά κριτήρια σύγκλισης αναφέρονταν αρχικά στο ύψος του ετήσιου πληθωρισμού μιας εθνικής οικονομίας. Ειδικότερα, το ύψος αυτό δε θα έπρεπε να υπερβαίνει τον Εναρμονισμένο Δείκτη Τιμών Καταναλωτή, (Harmonised Index of Consumer Prices - HICP), ποσοστό το οποίο υπολογιζόταν με την πρόσθεση της μέσης τιμής πληθωρισμού των χωρών με το χαμηλότερο επίπεδο τιμών και του ποσοστού 1,5%. Ο δείκτης αυτός για κάθε χώρα θα έπρεπε να είναι χαμηλότερος ή ίσος με 2%²²⁸.

Στη συνέχεια, τα κριτήρια σύγκλισης αναφέρονταν στο ύψος του δημοσιονομικού ελλείμματος και του δημόσιου χρέους. Ειδικότερα, αποφασίστηκε ότι το έλλειμμα κάθε χώρας μέλους δε θα έπρεπε να υπερβαίνει το 3% του ΑΕΠ, ενώ το ποσοστό του δημόσιου χρέους δε θα έπρεπε να υπερβαίνει το 60% του ΑΕΠ. Στη συνέχεια, οι χώρες-μέλη θα έπρεπε να τηρούν σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες, όπως αυτές είχαν καθοριστεί μέσα από τον μηχανισμό συναλλαγματικών ισοτιμιών. Την ευθύνη της συνολικής νομισματικής πολιτικής αναλάμβανε ένα νέο ανεξάρτητο όργανο, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), η οποία δημιουργήθηκε με τη

²²⁷ Συνθήκη του Μάαστριχτ για την Ευρωπαϊκή Ένωση, [<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM%3Axy0026>].

²²⁸ Έκθεση για τη σύγκλιση 2000, [<https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/conrep/cr2000el.pdf?e8a9a1d2060a261fbac18492c1dde372>].

Συνθήκη του Μάαστριχτ. Ανάμεσα στα οικονομικά κριτήρια σύγκλισης, επιπλέον, αναγκαία καθίστατο η διατήρηση του ύψους των επιτοκίων σε ένα επίπεδο, το οποίο δε θα ξεπερνούσε κατά δύο ποσοστιαίες μονάδες τα επιτόκια των τριών χωρών-μελών με την σταθερότερη νομισματική πολιτική²²⁹.

Στη συνέχεια, έναν περίπου χρόνο μετά, στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης, προσδιορίστηκαν, επίσης, τα πολιτικά κριτήρια προσχώρησης στην ΕΕ ή αλλιώς τα κριτήρια της Κοπεγχάγης. Εάν μια χώρα δεν ικανοποιούσε τα κριτήρια της Κοπεγχάγης δε θα μπορούσε να εισέλθει στην ΕΕ. Τα κριτήρια προσχώρησης αναφέρονταν, αρχικά, στην ανάγκη της θέσπισης και διασφάλισης των θεσμών, οι οποίοι θα λειτουργούσαν ως εγγυήσεις για τη δημοκρατία, το κράτος δικαίου και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Κριτήρια προσχώρησης στην ΕΕ επιπλέον αποτελούσε η διαμόρφωση και λειτουργία της οικονομίας της αγοράς, ώστε οι χώρες να έχουν τη δυνατότητα να αντιμετωπίζουν τις πιέσεις του ανταγωνισμού και να προσαρμόζονται στις οικονομικές εξελίξεις. Τέλος, κριτήριο προσχώρησης αποτελούσε, επίσης, η δέσμευση περί του σεβασμού και της τήρησης των κανόνων της κοινοτικής νομοθεσίας, καθώς και η εκπλήρωση των υποχρεώσεων, οι οποίες θα απέρρεαν από την ιδιότητα του μέλους²³⁰.

Τα τρία στάδια για την ένταξη στην Ευρωζώνη

Οι χώρες-μέλη της ΕΕ, οι οποίες επιθυμούσαν να ενταχθούν στην Ευρωζώνη, με την υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ έπρεπε να ξεκινήσουν να εφαρμόζουν πολιτικές, ώστε να συγκλίνουν με τα οικονομικά κριτήρια σύγκλισης.

Σε ένα γενικότερο επίπεδο, η προετοιμασία προς τη δημιουργία μιας κοινής νομισματικής πολιτικής, βασίστηκε στην ολοκλήρωση των τριών σταδίων. Το

²²⁹ Convergence Criteria for Joining, [https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/euro-area/enlargement-euro-area/convergence-criteria-joining_en].

²³⁰ History of the Stability and Growth Pact, [https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/stability-and-growth-pact/history-stability-and-growth-pact_en].

πρώτο στάδιο προετοιμασίας, το οποίο διήρκησε από την 1^η Ιουλίου του 1990 έως την 31^η Δεκεμβρίου του 1993, περιελάμβανε τη δημιουργία της Συνθήκης του Μάαστριχτ, την οποία μόλις περιγράψαμε, τη θέσπιση των οικονομικών κριτηρίων σύγκλισης και τη δημιουργία της ΕΚΤ. Παράλληλα, έως το 1993, είχε καταστεί αναγκαία η απελευθέρωση των κεφαλαιακών ροών και η συνεργασία ανάμεσα στις κεντρικές τράπεζες των χωρών-μελών.

Στη συνέχεια, στο δεύτερο στάδιο προετοιμασίας, το οποίο διήρκησε από την 1^η Ιανουαρίου του 1994 έως την 31^η Δεκεμβρίου του 1998, εντατικοποιήθηκε ο εναρμονισμός των πολιτικών των κεντρικών τραπεζών όλων των χωρών-μελών της ΕΕ και θεσμοθετήθηκε η Επιτροπή των Διοικητών των Κεντρικών Τραπεζών. Ειδικότερα, το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ινστιτούτο ανέλαβε να ενισχύσει τη συνεργασία ανάμεσα στις κεντρικές τράπεζες και να εργαστεί για τη συγκρότηση του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών (ESCB), καθήκον του οποίου θα ήταν η υλοποίηση της κοινής νομισματικής πολιτικής και η εφαρμογή του κοινού νομίσματος στο τρίτο στάδιο της διαδικασίας.

Τον Δεκέμβριο του 1995 σχεδιάστηκε ο νέος μηχανισμός συναλλαγματικών ισοτιμιών (ERM II), στον οποίο ήδη αναφερθήκαμε. Ο νέος μηχανισμός υιοθετήθηκε από τις χώρες-μέλη τον Ιούνιο του 1997.

Το τρίτο στάδιο ξεκίνησε από την 1^η Ιανουαρίου του 1999, με την υιοθέτηση του κοινού νομίσματος από τις έντεκα χώρες-μέλη και σηματοδοτεί την εκκίνηση και τη λειτουργία της Ευρωζώνης. Την 1^η Ιανουαρίου του 2001, η Ελλάδα έγινε το 12^ο μέλος της Ευρωζώνης. Το 2007 εντάχθηκε η Σλοβενία ως 13^ο μέλος, το 2008 ακολούθησαν η Κύπρος και η Μάλτα, το 2009 η Σλοβακία, το 2011 η Εσθονία, το 2014 η Λετονία και το 2015 η Λιθουανία²³¹.

Πέραν της διαμόρφωσης των ποσοτικοποιημένων δημοσιονομικών στόχων και της απαίτησης για τη χρηματοοικονομική απελευθέρωση, παράλληλα την ίδια περίοδο οι ευρωπαϊκοί θεσμοί είχαν αναπτύξει κατευθυντήριες γραμμές αναφορικά με τις πολιτικές, οι οποίες θα έπρεπε να ακολουθηθούν με σκοπό να συγκρατηθεί η δημοσιονομική πολιτική και να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα.

²³¹ European Central Bank, [<http://www.ecb.europa.eu/home/html/index.en.html>].

Η πολιτική των δημόσιων δαπανών και η φορολογική μεταρρύθμιση

Συγκεκριμένα την περίοδο αυτή, στο πλαίσιο της μείωσης των δημόσιων δαπανών και της αύξησης των δημόσιων εσόδων, η ΕΕ υπογράμμιζε την αποτελεσματικότητα την οποία θα επέφεραν συγκεκριμένες πολιτικές. Για την περικοπή των δημόσιων δαπανών, η ΕΕ υπογράμμισε την ανάγκη της μείωσης του μισθολογικού κόστους στον δημόσιο τομέα και την αναπλήρωση ενός μέρους μόνο των συνταξιοδοτημένων δημόσιων υπαλλήλων με νέους υπαλλήλους. Για την αύξηση των δημόσιων εσόδων, η ΕΕ υπογράμμιζε την ανάγκη για μια νέα φορολογική πολιτική, η οποία αρχικά θα έπρεπε να αυξήσει τους φορολογικούς συντελεστές, με σκοπό να ανατραπεί η δυσμενής δημοσιονομική κατάσταση, η οποία είχε επικρατήσει από τη δεκαετία του 1970 στις ευρωπαϊκές οικονομίες. Προς την κατεύθυνση αυτή αποφασίστηκε η αύξηση των ασφαλιστικών εισφορών, καθώς και η επιβολή φορολογίας στα κέρδη των επιχειρήσεων, καθώς και η επιβολή των έμμεσων φόρων στην κατανάλωση. Επιπρόσθετα, αναφορικά με τη φορολογική μεταρρύθμιση και την αντιμετώπιση του προβλήματος της φοροδιαφυγής, η ΕΕ υπογράμμιζε την ανάγκη δημιουργίας εποπτικών μηχανισμών, καθώς και της διακρατικής συνεργασίας, στο πλαίσιο της ΕΕ, ώστε μέσω της ανταλλαγής τεχνογνωσίας και πληροφοριών, το πρόβλημα να αντιμετωπίζεται δραστικότερα²³².

Η ενίσχυση της οικονομικής ανταγωνιστικότητας

Αναφορικά με το ζήτημα της αύξησης της παραγωγικότητας και της μείωσης του κόστους εργασίας, προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας στην αγορά εργασίας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκείνη την περίοδο, έθετε έναν προβληματισμό αναφορικά με το ύψος του μισθολογικού κόστους, εξαιτίας των υψηλών εργοδοτικών ασφαλιστικών εισφορών. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το υψηλό μισθολογικό κόστος καθιστούσε μη ανταγωνιστικά τα

²³² I. Joumard, "Tax systems in European Union countries", *OECD Economic Studies*, 2002, No. 34, p. 92-95.

ευρωπαϊκά προϊόντα, σε σχέση με τα προϊόντα αναδυόμενων χωρών της ανατολής, όπου υπήρχε ένα χαμηλό εργατικό κόστος. Ωστόσο, εκείνη την περίοδο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπογράμμισε ότι στις ευρωπαϊκές χώρες, στις οποίες εφαρμόστηκαν περικοπές στο σύστημα της κοινωνικής ασφάλισης και άρα μειώσεις στις εργοδοτικές εισφορές, οι κοινωνικές συνέπειες για κοινωνικές ομάδες υπήρξαν επώδυνες²³³. Παράλληλα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπογράμμισε ότι το ισχύον μοντέλο της οικονομικής ανάπτυξης ήταν μη βιώσιμο, καθώς βασιζόταν στην αλόγιστη εκμετάλλευση των περιβαλλοντικών πόρων. Για την αντιμετώπιση του προβλήματος, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συνιστούσε την ανάπτυξη μιας νέας, φιλικά περιβαλλοντικής, στρατηγικής, μέσω της διαρκούς ενσωμάτωσης στην παραγωγική διαδικασία τεχνολογικών επιτευγμάτων και μορφών ενέργειας φιλικών προς το περιβάλλον.

Ταυτόχρονα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συνιστούσε τη διαρκή ενίσχυση του ανθρώπινου κεφαλαίου με σκοπό την αφομοίωση της τεχνολογίας και την ενίσχυση του τομέα της έρευνας και καινοτομίας, κυρίως προς τον τομέα των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας²³⁴.

Επιπλέον, με στόχο την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας στην αγορά προϊόντων και υπηρεσιών, η διαδικασία των ιδιωτικοποιήσεων, στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής πολιτικής της περιόδου, απέκτησε μεγάλη σημασία. Συγκεκριμένα, μέσω Οδηγιών, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπογράμμισε τη σημασία της στρατηγικής απελευθέρωσης των αγορών τηλεπικοινωνιών, των σιδηροδρομικών δικτύων, των αερομεταφορών, της ενέργειας και των ταχυδρομείων, με σκοπό να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα των φορέων αυτών. Παράλληλα, την περίοδο αυτή, η αύξηση των εσόδων μέσα από τις ιδιωτικοποιήσεις οδηγούσε τα κράτη μέρη ευκολότερα στην επίτευξη των οικονομικών κριτηρίων σύγκλισης²³⁵.

²³³ European Commission, "Growth, competitiveness, and employment. The challenges and ways forward into the 21st century", COM (93) 700 final, Brussels, 05/12/1993.

²³⁴ European Commission, "Growth, competitiveness, and employment. The challenges and ways forward into the 21st century", COM (93) 700 final, Brussels, 05/12/1993.

²³⁵ European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, "Privatisation and industrial relations", December 1999, προσβάσιμο στο:
<https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/1999/privatisation-and-industrial-relations>.

Ο εκσυγχρονισμός της δημόσιας διοίκησης

Στη συνέχεια, ο ευρωπαϊκός περιορισμός, αναφορικά με το ζήτημα των φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων στη δημόσια διοίκηση, τη συγκεκριμένη περίοδο προσανατολιζόταν κυρίως στην ανάγκη του εκδημοκρατισμού της δημόσιας διοίκησης των χωρών-μελών, οι οποίες κατά την προηγούμενη δεκαετία βρίσκονταν υπό κομμουνιστικό καθεστώς. Ο εκδημοκρατισμός των θεσμών συνδεόταν άμεσα με τα κριτήρια της Κοπεγχάγης. Παράλληλα, τη συγκεκριμένη περίοδο, είχε ξεκινήσει ο διάλογος αναφορικά με την ανάγκη του εκσυγχρονισμού της δημόσιας διοίκησης.

Με δεδομένη τη διαφορετική πολιτική και πολιτισμική κληρονομιά και κουλτούρα του κάθε κράτους-μέλους, η διαμόρφωση κοινών κανόνων στο πλαίσιο ενός ευρωπαϊκού περιορισμού δεν ήταν μια εφικτή διαδικασία. Ωστόσο, από τη δεκαετία του 1990 και έπειτα, η στρατηγική της ΕΕ αναφορικά με τις φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις στον τομέα της δημόσιας διοίκησης, αναφερόταν στην σταδιακή μετάβαση των εθνικών θεσμικών συστημάτων προς το μοντέλο της Νέας Δημόσιας Διοίκησης (New Public Management). Βασικοί πυλώνες του συστήματος της Νέας Δημόσιας Διοίκησης ήταν η αποκέντρωση μέσω διαμόρφωσης ανεξάρτητων αρχών, η σύνδεση της παραγωγικότητας των δημόσιων φορέων με το ύψος της χρηματοδότησης, η αξιολόγηση και η κινητικότητα των δημόσιων υπαλλήλων, η σύνδεση της αξιολόγησης της απόδοσης των δημόσιων υπαλλήλων με την εργασιακή εξέλιξή τους και το ύψος του μισθού τους και η διασύνδεση της δημόσιας και της ιδιωτικής οικονομίας μέσω της ανάθεσης έργων ή η εκχώρηση αρμοδιοτήτων των δημόσιων φορέων σε ιδιώτες. Η διαδικασία, ωστόσο, της μεταρρύθμισης της δημόσιας διοίκησης στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού περιορισμού, στην κατεύθυνση του μοντέλου της Νέας Δημόσιας Διοίκησης, εντατικοποιήθηκε από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα και κυρίως την πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα²³⁶.

²³⁶ European Parliament, "Public Sector Reform: How the EU Budget is used to encourage it", *Directorate - General For Internal Policies*, 2016 p. 29, προσβάσιμο στο: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/572696/IPOL_STU\(2016\)572696_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/572696/IPOL_STU(2016)572696_EN.pdf).

Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση

Αναφορικά με τον τομέα της εκπαίδευσης, η εκπαιδευτική πολιτική της ΕΕ εξ αρχής αναφερόταν στην ανάγκη της προάσπισης του δικαιώματος πρόσβασης όλων των παιδιών στα κράτη-μέλη στα εκπαιδευτικά συστήματα, της αντιμετώπισης διακρίσεων και του κοινωνικού αποκλεισμού²³⁷. Οι βασικότερες δράσεις, οι οποίες υπογραμμίστηκαν, αναφέρονταν στην προάσπιση του δικαιώματος στην εκπαίδευση των παιδιών, οι γονείς των οποίων, είτε βρίσκονταν στο κοινωνικό περιθώριο, είτε ήταν οικονομικοί μετανάστες, είτε Ρομά. Ο στόχος της εκπαιδευτικής πολιτικής ήταν η ενσωμάτωση των παιδιών στο εκπαιδευτικό σύστημα, με στόχο να καταφέρουν στο μέλλον να έχουν ίσες ευκαιρίες στην αγορά εργασίας^{238 239}.

Παράλληλα, στον χώρο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, ήδη από το 1988, είχε ξεκινήσει ο διάλογος αναφορικά με την ανάγκη διαμόρφωσης πολιτικών και υιοθέτησής τους από τα κράτη-μέλη, με σκοπό την εναρμόνιση των εθνικών εκπαιδευτικών συστημάτων και τελικά τη δημιουργία ενός «ευρωπαϊκού συστήματος εκπαιδευτικής πολιτικής»²⁴⁰. Συγκεκριμένα, το 1988 στη Σορβόνη, είχε υπογραφεί από τους Υπουργούς Παιδείας της Γαλλίας, της Γερμανίας, της Ιταλίας και του Ηνωμένου Βασιλείου η διακήρυξη της Σορβόνης, η οποία αντανάκλασε τον σκοπό της σταδιακής εναρμόνισης των τριών βαθμίδων εκπαίδευσης στα κράτη-μέλη²⁴¹.

²³⁷ Sergio Carrera and Florian Geyer, "EU Policy on Education: The Impact on the Social Inclusion of Vulnerable Groups", *CEPS Special Report*, September 2009.

²³⁸ Ψήφισμα του Συμβουλίου και των Υπουργών Παιδείας που συνήλθαν στα πλαίσια του Συμβουλίου σχετικά με την ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση της 24^{ης} Μαΐου 1988, Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 06/07/1988, αριθ. C177/5, προσβάσιμο στο: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:41988X0706\(01\)&from=EL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:41988X0706(01)&from=EL).

²³⁹ Συμπεράσματα του Συμβουλίου και των Υπουργών Παιδείας Συνερχομένων στα πλαίσια του Συμβουλίου της 6^{ης} Οκτωβρίου 1989 για την κοινοτική συνεργασία και πολιτική στον τομέα της εκπαίδευσης με την προοπτική του 1993, Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 31/10/89, Αριθ. C 277/5, σελ. 5-6, προσβάσιμο στο : [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:41989X1031\(02\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:41989X1031(02)&from=EN).

²⁴⁰ Μ. Τσινισιζέλης, «Η Διαδικασία της Μπολόνια και το Ελληνικό Πανεπιστήμιο», στο συλλογικό τόμο των Δ. Κλάδη, Ξ. Κοντιάδη, και Γ. Πανούση, *Η Μεταρρύθμιση του Ελληνικού Πανεπιστημίου*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2007.

Επιπρόσθετα στο πλαίσιο της επιδίωξης του εναρμονισμού των εθνικών εκπαιδευτικών συστημάτων, το Συμβούλιο των Υπουργών Εκπαίδευσης της ΕΕ, στις 31 Μαΐου του 1990, δίνοντας έμφαση στην ανάγκη αντιμετώπισης του κοινωνικού αποκλεισμού, όπως περιγράψαμε πιο πάνω, ανακοίνωσε μια σειρά πολιτικών, οι οποίες θα έπρεπε να υιοθετηθούν από τις εθνικές κυβερνήσεις. Συγκεκριμένα, τα εθνικά εκπαιδευτικά μοντέλα θα έπρεπε να αφομοιώσουν τη νέα τεχνολογία και τις νέες εκπαιδευτικές μεθόδους αναφορικά με τη διαδικασία ενσωμάτωσης στο σύστημα των μαθητών με ειδικές ανάγκες. Προς την ίδια κατεύθυνση θα έπρεπε να δημιουργηθούν σχολεία ειδικής εκπαίδευσης, ενώ οι εκπαιδευτικοί όλων των σχολείων θα έπρεπε να καταρτιστούν αναφορικά με τις εκπαιδευτικές μεθόδους σε μαθητές με ειδικές ανάγκες.

Επιπρόσθετα, αναφορικά με την κατάρτιση των εκπαιδευτικών, το Συμβούλιο υπογράμμισε την ανάγκη της αφομοίωσης της νέας τεχνολογίας αναφορικά με τη χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή, καθώς και την εκμάθηση ξένων γλωσσών. Επιπλέον, υπογραμμιζόταν η ανάγκη του εκσυγχρονισμού του προγράμματος σπουδών, καθώς και της διαμόρφωσης διαδικασιών αξιολόγησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας²⁴².

Αναφορικά με την τριτοβάθμια εκπαίδευση, ήδη από το 1987 είχε εφαρμοστεί το ευρωπαϊκό πρόγραμμα COMETT, το οποίο επεδίωκε τη σύνδεση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας, με απώτερο σκοπό την κατάρτιση των αποφοίτων των πανεπιστημίων και την αφομοίωση της νέας τεχνολογικής γνώσης. Συγκεκριμένα, ο βασικός σκοπός ήταν η διαμόρφωση μιας νέας εργασιακής γενιάς καταρτισμένης σε ζητήματα νέας τεχνολογίας, η οποία θα μπορούσε στη συνέχεια να επανδρώσει τμήματα έρευνας και ανάπτυξης σε ευρωπαϊκές επιχειρήσεις. Στο συγκεκριμένο πρόγραμμα, η πρώτη φάση του οποίου ξεκίνησε το 1987 και η δεύτερη το 1990, συμμετείχαν ευρωπαϊκά

²⁴¹ Μ. Τσινισιζέλης, «Η Διαδικασία της Μπολόνια και το Ελληνικό Πανεπιστήμιο», στο συλλογικό τόμο των Δ. Κλάδη, Ξ. Κοντιάδη, και Γ. Πανούση, *Η Μεταρρύθμιση του Ελληνικού Πανεπιστημίου*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2007, σελ. 105-106.

²⁴² Ψήφισμα του Συμβουλίου και των Υπουργών Παιδείας που συνέρχονται στα πλαίσια του Συμβουλίου της 31^{ης} Μαΐου 1990 σχετικά με την ένταξη των μειονεκτούντων παιδιών και νέων στα κανονικά εκπαιδευτικά συστήματα, Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 3/7/90, αριθ. C 162/2, προσβάσιμο στο: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:41990X0703\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:41990X0703(01)&from=EN).

πανεπιστημιακά ιδρύματα και επιχειρήσεις, η διασύνδεση των οποίων καθιστούσε εφικτή τη μετακίνηση των αποφοίτων ακόμη και σε διαφορετικά ευρωπαϊκά κράτη²⁴³. Συνεπώς, η υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ και η θεμελίωση της ελεύθερης μετακίνησης εντός της ΕΕ ενίσχυαν την αποτελεσματικότητα του συγκεκριμένου προγράμματος. Κατά τη δεύτερη φάση εφαρμογής του προγράμματος, πραγματοποιήθηκε επίσης η διασύνδεση των ευρωπαϊκών πανεπιστημίων με επιχειρήσεις κρατών, οι οποίες δεν άνηκαν στην ΕΕ.

Η συμμετοχή των εθνικών πανεπιστημίων στο συγκεκριμένο πρόγραμμα προϋπέθετε την τήρηση κανόνων και μια σταδιακή εναρμόνιση των προγραμμάτων σπουδών, γεγονός το οποίο αποκάλυπτε μια συνεχιζόμενη επιδίωξη εναρμόνισης των εθνικών εκπαιδευτικών συστημάτων εκείνη την εποχή.

Η πολιτική της κοινωνικής ασφάλισης και της νοσοκομειακής περίθαλψης

Κατά τη δεκαετία του 1990, στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής πολιτικής, οι φόβοι αναφορικά με την επαρκή βιωσιμότητα της ασφαλιστικής πολιτικής των εθνικών κυβερνήσεων, με δεδομένες τις προβλέψεις για την αύξηση του προσδόκιμου ζωής και τον αυξανόμενο ρυθμό υπογεννητικότητας, ήταν εμφανείς. Τη συγκεκριμένη περίοδο, στο πλαίσιο της ΕΕ αναπτυσσόταν διάλογος, αναφορικά με τις μελλοντικές πολιτικές, οι οποίες θα έπρεπε να εφαρμοστούν στην κατεύθυνση θωράκισης της βιωσιμότητας του ασφαλιστικού συστήματος.

Όπως ήδη αναφέραμε, αναφορικά με την ανάγκη διόρθωσης της δημοσιονομικής πολιτικής τη δεκαετία του 1990, ο περιορισμός των δημόσιων δαπανών αναφερόταν επίσης στη μείωση των δημόσιων δαπανών στο σύστημα ασφάλισης, καθώς και στον τομέα της νοσοκομειακής περίθαλψης. Η μείωση των δαπανών βασιζόταν και στην περίπτωση των δημόσιων φορέων υγείας στην ανάγκη μείωσης του μισθολογικού κόστους, καθώς και της μερικής αναπλήρωσης των υπαλλήλων, οι οποίοι συνταξιοδοτούντο.

²⁴³ European Commission, [http://europa.eu/rapid/press-release_P-88-90_en.htm].

Επιπρόσθετα, η αύξηση των δημόσιων εσόδων συνεπαγόταν την αύξηση της φορολογίας και του ύψους των ασφαλιστικών εισφορών. Ωστόσο, με στόχο την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και άρα την σταδιακή μείωση του εργασιακού κόστους, η συνέχιση της πολιτικής της αυξημένης φορολογίας δε θα μπορούσε να αποτελεί έναν μακροπρόθεσμο στόχο.

Σε σχετικές έρευνες, οι οποίες είχαν πραγματοποιηθεί κατά τη δεκαετία του 1990, καθίσταντο εμφανείς οι διαφορές της αρχιτεκτονικής των ευρωπαϊκών ασφαλιστικών συστημάτων. Η κομβικότερη διαφορά βασιζόταν στο ύψος της κρατικής χρηματοδότησης, η οποία απαιτείτο για τη λειτουργία των ασφαλιστικών συστημάτων. Ειδικότερα, ενώ ορισμένα συστήματα, όπως για παράδειγμα της Γερμανίας, είχαν προχωρήσει στη διαμόρφωση ενός ασφαλιστικού συστήματος δυο πυλώνων, γεγονός το οποίο μείωνε το ύψος της αναγκαίας κρατικής χρηματοδότησης, άλλα ασφαλιστικά συστήματα βασίζονταν αποκλειστικά στην κρατική χρηματοδότηση, γεγονός το οποίο δημιουργούσε ανησυχίες αναφορικά με τη διόγκωση του δημόσιου χρέους. Η συγκεκριμένη συζήτηση ουσιαστικά αποτέλεσε την αφετηρία της ασφαλιστικής μεταρρύθμισης, η οποία θα ενθαρρυνόταν ολοένα και περισσότερο προς το τέλος της δεκαετίας του 1990 και κυρίως τη δεκαετία του 2000, προς την κατεύθυνση τελικά της διαμόρφωσης ενός ασφαλιστικού συστήματος δυο ή τριών πυλώνων, σε όλα τα κράτη-μέλη της ΕΕ²⁴⁴.

Παράλληλα, στο πλαίσιο της Συνθήκης του Μάαστριχτ, ο στόχος της διακρατικής συνεργασίας, με σκοπό την αφομοίωση των τεχνολογικών και ιατρικών καινοτομιών, οι οποίες είχαν επιτευχθεί σε προηγμένα ευρωπαϊκά ερευνητικά κέντρα, καθίστατο εμφανής. Προς την κατεύθυνση αυτή, της αφομοίωσης δηλαδή της νέας τεχνολογικής και ιατρικής γνώσης, τα εθνικά νοσοκομειακά συστήματα έπρεπε να εκσυγχρονιστούν. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενθάρρυνε την αύξηση των δημόσιων επενδύσεων στον τομέα της ιατρικής έρευνας και του εκσυγχρονισμού των δημόσιων νοσοκομείων²⁴⁵.

²⁴⁴ Directorate-General For Research, "Health Care Systems in the EU, A Comparative Study", Public Health and Consumer Protection Series SACO 101 EN, November 1998.

²⁴⁵ Directorate-General For Research, "Health Care Systems in the EU, A Comparative Study", Public Health and Consumer Protection Series SACO 101 EN, November 1998.

Με βάση την ανάλυση που μόλις προηγήθηκε και σε συνδυασμό με τις μεταρρυθμίσεις, στις οποίες οι κεντροδεξιές κυβερνήσεις σε Αγγλία και Γερμανία είχαν προχωρήσει κατά την ίδια περίοδο, διαπιστώνεται ότι το περιεχόμενο του ευρωπαϊκού περιορισμού αντανάκλα πολλές από τις μεταρρυθμίσεις αυτές, συμπεριλαμβανομένων των πολιτικών του Τρίτου Δρόμου και της Κοινωνικής Οικονομίας της Αγοράς.

Στην επόμενη ενότητα θα περιγράψουμε την εξέλιξη του ευρωπαϊκού οικονομικού περιορισμού από το 2000 έως το 2010.

4.2 Ο ευρωπαϊκός οικονομικός περιορισμός από το 2000 έως το 2010

Όπως ήδη περιγράψαμε, την 1^η Ιανουαρίου του 1999 το ενιαίο νόμισμα υιοθετήθηκε από μια σειρά χωρών και δημιουργήθηκε η Οικονομική και Νομισματική Ένωση της Ευρώπης (ΟΝΕ) ή αλλιώς η Ευρωζώνη. Με την υιοθέτηση του κοινού νομίσματος τέθηκε σε ισχύ η πολιτική της κατάρτισης του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ), με βάση την οποία θα πραγματοποιείτο ο έλεγχος επί της τήρησης των οικονομικών κριτηρίων σύγκλισης. Το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ) είχε διαμορφωθεί ήδη από το 1997 και περιελάμβανε το σύνολο ρυθμίσεων και τεχνικών λεπτομερειών, τις οποίες οι χώρες-μέλη της Ευρωζώνης θα έπρεπε να τηρούν, καθώς και τη διαδικασία ελέγχου της μακροοικονομικής εθνικής πολιτικής από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Συμβούλιο και την ΕΚΤ.

Ειδικότερα, το ΣΣΑ όριζε ότι τα κράτη-μέλη της Ευρωζώνης ήταν υποχρεωμένα τον Απρίλιο κάθε έτους να συντάσσουν και να αποστέλλουν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και στο Συμβούλιο Υπουργών Οικονομικών της ΕΕ τα Προγράμματα Σταθερότητας και Ανάπτυξης. Τα Προγράμματα θα περιελάμβαναν τον μεσοπρόθεσμο δημοσιονομικό στόχο, ο οποίος θα έπρεπε να είναι, είτε ο ισοσκελισμένος, είτε ο πλεονασματικός προϋπολογισμός, καθώς και την οικονομική πολιτική, την οποία οι εθνικές κυβερνήσεις θα ακολουθούσαν για την

επίτευξη του στόχου αυτού. Το Πρόγραμμα Σταθερότητας και Ανάπτυξης θα ελεγχόταν από την Επιτροπή και το Συμβούλιο, τα οποία στη συνέχεια θα αποφαινόταν εάν οι κυβερνήσεις θα έπρεπε να τροποποιήσουν την οικονομική πολιτική και να λάβουν πρόσθετα μέτρα, με σκοπό να επιτύχουν τον στόχο του ισοσκελισμένου ή πλεονασματικού προϋπολογισμού. Παράλληλα, οι εθνικές κυβερνήσεις θα έπρεπε να αποστέλλουν ετησίως τις εκτιμήσεις ως προς το ποσοστό των δημόσιων επενδύσεων, το ποσοστό του ΑΕΠ, τον ρυθμό μεταβολής της ανεργίας και του πληθωρισμού²⁴⁶.

Για τις περιπτώσεις, στις οποίες η αύξηση του ελλείμματος της Γενικής Κυβέρνησης ήταν υψηλότερη του 3%, είχε θεσπιστεί η Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος (ΔΥΕ). Η Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος αποφασίστηκε ότι θα τίθετο σε εφαρμογή, με σκοπό οι εθνικές κυβερνήσεις να εφαρμόσουν ένα εντατικό πρόγραμμα περιστολής των δημόσιων δαπανών και να μειώσουν το ποσοστό του ελλείμματος. Η διαδικασία αυτή θα εφαρμοζόταν εάν διαπιστωνόταν ότι το κρατικό έλλειμμα ήταν υψηλότερο του 3% του ΑΕΠ, το δημόσιο χρέος ήταν υψηλότερο του 60% του ΑΕΠ και εάν στη διάρκεια των τριών τελευταίων χρόνων δεν είχε πραγματοποιηθεί προσπάθεια μείωσης του χρέους κατά το 1/20. Η μη συμμόρφωση προς τους κανόνες λήψης πρόσθετων μέτρων θα οδηγούσε σε οικονομικές κυρώσεις, οι οποίες θα μεταφράζονταν σε πρόστιμα και πιο συγκεκριμένα σε ένα σταθερό στοιχείο ίσο με 0,2% του ΑΕΠ και σε ένα μεταβλητό στοιχείο έως 0,5% του ΑΕΠ²⁴⁷.

Η μεταρρύθμιση του ΣΣΑ

Ωστόσο, το 2005 το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης τροποποιήθηκε, με στόχο τη διαμόρφωση ελαστικότερων κανόνων δημοσιονομικής πειθαρχίας²⁴⁸. Η

²⁴⁶ Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1467/97 του Συμβουλίου της 7ης Ιουλίου 1997 για την επιτάχυνση και τη διασαφήνιση της εφαρμογής της διαδικασίας υπερβολικού ελλείμματος, Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2/8/97, αριθ. L 209/6
προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31997R1467&from=EN>.

²⁴⁷ Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1467/97 του Συμβουλίου της 7ης Ιουλίου 1997 για την επιτάχυνση και τη διασαφήνιση της εφαρμογής της διαδικασίας υπερβολικού ελλείμματος, Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2/8/97, αριθ. L 209/6, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31997R1467&from=EN>.

²⁴⁸ European Economy, [http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication423_en.pdf].

μεταρρύθμιση αυτή υπήρξε αποτέλεσμα της δυσαρέσκειας των κρατών-μελών αναφορικά με την αυστηρότητα της διαδικασίας εποπτείας και των σφιχτών δημοσιονομικών στόχων. Ειδικότερα, η κριτική, η οποία είχε ασκηθεί, επικεντρωνόταν στην επιμονή των ευρωπαϊκών θεσμών να επιτυγχάνονται ετήσια, ισοσκελισμένοι ή πλεονασματικοί προϋπολογισμοί, χωρίς να λαμβάνεται υπόψιν το συνολικό μακροοικονομικό περιβάλλον κάθε κράτους-μέλους της Ευρωζώνης. Ταυτόχρονα, η κριτική βασιζόταν στο οικονομικό επιχείρημα ορισμένων χωρών, ότι η τάση της συσσώρευσης καταθέσεων και του περιορισμού της κατανάλωσης σε μια ανθηρή οικονομικά περίοδο θα οδηγούσε σε μείωση της ανάπτυξης των εθνικών οικονομιών και της συνολικής ευρωπαϊκής οικονομίας. Παράλληλα, η ελαστική, από μέρους των ευρωπαϊκών θεσμών, μεταχείριση της αύξησης του δημόσιου χρέους στη γερμανική και στη γαλλική οικονομία ενίσχυε την κριτική από τα υπόλοιπα κράτη-μέλη^{249 250 251 252 253}.

Η μεταρρύθμιση του 2005 οδήγησε, τελικά, στη διαμόρφωση μιας ελαστικότερης στάσης ελέγχου των εθνικών οικονομικών πολιτικών από την πλευρά της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Συμβουλίου. Ειδικότερα, μάλιστα, είχε οριστεί ότι η εκτίμηση της δημοσιονομικής πορείας της εθνικής οικονομίας θα βασιζόταν στον κυκλικά προσαρμοσμένο προϋπολογισμό (Cyclical Adjusted Budget - CAB), ο οποίος αποτελούσε μια αυτοματοποιημένη διαδικασία προσομοίωσης που θα εξέταζε τη μεταβολή, η οποία θα προκαλείτο στα μακροοικονομικά μεγέθη ενός κράτους, ως αποτέλεσμα μεταβολών στην αύξηση των δημόσιων δαπανών²⁵⁴. Ειδικότερα, επιχειρήθηκε να αναζητηθεί το όριο μέχρι το οποίο η άσκηση μιας

²⁴⁹ F. Balassone, and D. Franco, D. "Fiscal Federalism and the Stability and Growth Pact: A Difficult Union", 2001, προσβάσιμο στο: <https://ssrn.com/abstract=2095225> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2095225>.

²⁵⁰ C. Wyplosz, "Fiscal Policy: Institutions versus Rules", *National Institute Economic Review*, no. 191, 2005, p. 70-84.

²⁵¹ L. Calmfors and G. Corsetti, "How to Reform Europe's Fiscal Policy Framework", *World Economics Journal*, 2003 vol. 4, no. 1, p. 109-116.

²⁵² M. Buti, S. Eijffinger, and D. Franco, "Revisiting EMU's Stability Pact: A Pragmatic Way Forward", *Oxford Review of Economic Policy*, vol. 19, no 1, 2003, p. 100-111.

²⁵³ G. Mourre, G. Isbasoiu, D. Paternoster, M. Salto, "The cyclically-adjusted budget balance used in the EU fiscal framework: an update", *Economic Papers* 478, 2013, p. 7, προσβάσιμο στο: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication14644_en.pdf.

²⁵⁴ Martin Larch and Alessandro Turrini, "The cyclically-adjusted budget balance in EU fiscal policymaking: A love at first sight turned into a mature relationship", *Economic Papers* 374, March 2009, προσβάσιμο στο: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication14644_en.pdf.

ελαστικής δημοσιονομικής πολιτικής δε θα οδηγούσε σε αποκλίσεις από τον στόχο του ισοσκελισμένου προϋπολογισμού.

Παράλληλα, αναφορικά με την εκκίνηση της εφαρμογής της Διαδικασίας Υπερβολικού Ελλείμματος, αποφασίστηκε ότι θα έπρεπε να λαμβάνονται υπ' όψιν πρόσθετες παράμετροι, όπως ήταν η φάση του οικονομικού κύκλου, την οποία διένυε μια εθνική οικονομία εκείνη τη χρονική περίοδο, το μέγεθος των δημόσιων επενδύσεων και το κόστος διαχείρισης του χρέους. Στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης του ΣΣΑ, μεταβλήθηκε επίσης το χρονικό διάστημα εντός του οποίου τα κράτη-μέλη θα έπρεπε να αντιδράσουν, ώστε να λάβουν μέτρα και να αντιμετωπιστεί η αυξητική δυναμική του ελλείμματος. Ειδικότερα, ενώ έως τότε οι χώρες θα έπρεπε να αντιδράσουν εντός προθεσμίας δέκα μηνών ώστε να λάβουν μέτρα, από το 2005 ο προσδιορισμός της προθεσμίας κατέστη ασαφής και συγκεκριμένα αποφασίστηκε ότι θα καθοριζόταν ξεχωριστά, ανάλογα με την κάθε περίπτωση²⁵⁵.

Η Στρατηγική της Λισαβόνας

Παράλληλα με τις πολιτικές επιδίωξης σε επίπεδο μακροοικονομικής πολιτικής, στα μέσα της δεκαετίας του 2000 διαμορφώθηκε η ανάγκη της προώθησης διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, η διαπίστωση ότι το οικονομικό περιβάλλον θα μεταβαλλόταν, ως ακόλουθο της αυξημένης έντασης και επιρροής της παγκοσμιοποίησης, οδηγούσε στη σκέψη ότι μια νέα φιλελεύθερη μεταρρυθμιστική ατζέντα θα έπρεπε να σχεδιαστεί, ενσωματώνοντας μια στρατηγική για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των εθνικών οικονομιών.

Συγκεκριμένα, τον Μάρτιο του 2000, στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισαβόνας, οι αρχηγοί των κρατών-μελών της ΕΕ θέσπισαν την Στρατηγική της Λισαβόνας, στόχος της οποίας ήταν η ευρωπαϊκή οικονομία, σε χρονικό ορίζοντα έως το

²⁵⁵ R. H. Alves, and O. Afonso, "The "New Stability and Growth Pact: More Flexible, Less Stupid?", *Intereconomics*, 2007, vol. 42, no. 4, p. 218-225.

2010, να εξελιχθεί στην ανταγωνιστικότερη οικονομία του κόσμου. Η Στρατηγική βασίστηκε σε τρεις πυλώνες, στον οικονομικό, στον κοινωνικό και στον περιβαλλοντικό. Ειδικότερα, ως προς τον πυλώνα της οικονομίας, η δέσμευση αναφερόταν στην ενσωμάτωση της πολιτικής της επένδυσης στον τομέα της πληροφορίας, της τεχνολογίας, της έρευνας και ανάπτυξης. Αναφορικά με τον κοινωνικό πυλώνα, ο στόχος ήταν η αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού μέσω της επένδυσης στην εκπαίδευση, στην κατάρτιση, με σκοπό την εξεύρεση νέας απασχόλησης στο τρέχον οικονομικό περιβάλλον και τέλος, ως προς τον περιβαλλοντικό πυλώνα, ο στόχος ήταν η διαμόρφωση βιώσιμων αναπτυξιακών πολιτικών, με στόχο τον περιορισμό της εκμετάλλευσης και της επιβάρυνσης του φυσικού περιβάλλοντος.

Η Στρατηγική της Λισαβόνας προϋπέθετε ότι οι κυβερνήσεις θα έπρεπε να παράγουν νομοθετικό έργο στην κατεύθυνση της υλοποίησης των πολιτικών των τριών πυλώνων. Συγκεκριμένα, αποφασίστηκε ότι τα κράτη-μέλη θα έπρεπε να καταγράψουν τις αδυναμίες των εθνικών οικονομιών και κατόπιν να καταστρώσουν τα «Εθνικά Μεταρρυθμιστικά Προγράμματα». Η πλειοψηφία των κρατών-μελών υπέδειξε ως σημαντικότερες προκλήσεις την εξυγίανση των δημόσιων οικονομικών, την αύξηση της απασχόλησης, την ενίσχυση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, την ανάγκη για μια πιο ευέλικτη και αποδοτική αγορά εργασίας με σκοπό να μειωθεί το κόστος εργασίας, καθώς και τη βελτίωση της έρευνας και της καινοτομίας με σκοπό να ενισχυθεί το εξαγωγικό πλεονέκτημα.

Η Στρατηγική της Λισαβόνας αναθεωρήθηκε το 2005, στην κατεύθυνση μιας καθαρότερης αποτύπωσης των μεταρρυθμίσεων, στις οποίες τα κράτη μέλη θα έπρεπε να προχωρήσουν, ώστε να πετύχουν τους στόχους της δημοσιονομικής σύνεσης, της ανταγωνιστικότητας στην αγορά προϊόντος και εργασίας και της γενικότερης διαμόρφωσης μιας ανοικτής και δυναμικής οικονομίας ²⁵⁶. Οι

²⁵⁶ Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, «Ανακοίνωση προς το Εαρινό Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Συνεργασία για την Οικονομική Μεγέθυνση και την Απασχόληση, Νέο Ξεκίνημα για την Στρατηγική της Λισαβόνας», Βρυξέλλες, 2/2/2005, COM(2005) 24, τελικό κείμενο, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005DC0024&from=EN>.

μεταρρυθμίσεις, στις οποίες τα κράτη μέλη θα έπρεπε να προχωρήσουν περιγράφονται κάτωθι.

Η πολιτική των δημόσιων δαπανών

Αναφορικά με την εξυγίανση των δημόσιων οικονομικών, ο κανόνας αναφερόταν στην υποχρέωση των κρατών-μελών να ικανοποιούν τα κριτήρια σύγκλισης ως προς το ύψος του ελλείμματος και του δημόσιου χρέους. Για την περιστολή των δαπανών, θα έπρεπε να εφαρμοστούν μεταρρυθμίσεις στο σύστημα της κοινωνικής πρόνοιας και ειδικότερα στο ασφαλιστικό σύστημα, στην κατεύθυνση του περιορισμού του δημόσιου κόστους. Ειδικότερα, αναφορικά με το ασφαλιστικό σύστημα, η μεταρρύθμιση θα έπρεπε να προσανατολίζεται στην κατάκτηση της βιωσιμότητας του συστήματος. Δεδομένων των δημογραφικών αλλαγών, της επιμήκυνσης του χρόνου ζωής και της μείωσης των γεννήσεων, το ασφαλιστικό σύστημα θα έπρεπε να κοστίζει λιγότερο, αλλά την ίδια στιγμή να είναι αποδοτικό ως προς τις υπηρεσίες τις οποίες παρείχε. Αυτό σήμαινε ότι οι κυβερνήσεις θα έπρεπε να μειώσουν το ποσοστό της χρηματοδότησης μέσω της εφαρμογής συγκεκριμένων πολιτικών. Ανάμεσα στις πολιτικές αυτές, η Επιτροπή εισηγήθηκε την αύξηση των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης με σταδιακό ρυθμό (αύξηση έξι μηνών κάθε χρόνο), την αύξηση των ασφαλιστικών εισφορών από την πλευρά των μεγαλύτερων σε ηλικία εργαζομένων, την παροχή μισθολογικών κινήτρων ώστε να παραταθεί η εργασιακή ζωή και τη μείωση του ποσού της σύνταξης σε περιπτώσεις πρόωρης συνταξιοδότησης.

Η φορολογική πολιτική

Ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είχε διατυπώσει τρεις στόχους, τους οποίους το φορολογικό σύστημα σε κάθε κράτος μέλος θα έπρεπε να επιδιώκει. Οι στόχοι αυτοί ήταν η αύξηση των φορολογικών εσόδων, η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας στην αγορά προϊόντων και υπηρεσιών και η ενίσχυση της απασχόλησης. Οι συγκεκριμένοι στόχοι αποτελούσαν ταυτόχρονα τους στόχους, οι οποίοι είχαν τεθεί στο πλαίσιο της Συνθήκης της Λισαβόνας,

στην κατεύθυνση, δηλαδή, της δημιουργίας μιας ανταγωνιστικής ευρωπαϊκής οικονομίας, βασισμένης στην οικονομία της γνώσης και με στόχο τη δημιουργία περισσότερων και ανταγωνιστικών θέσεων εργασίας στην ΕΕ ²⁵⁷.

Κατά τη δεκαετία του 2000, και με βάση την ισχύ των οικονομικών κριτηρίων σύγκλισης του Μάαστριχτ, ο στόχος της αύξησης και σταθεροποίησης του ύψους των φορολογικών εσόδων αποτελούσε μέρος της δημοσιονομικής πολιτικής της ΕΕ εκείνη την περίοδο, με βάση την οποία οι προϋπολογισμοί θα έπρεπε να είναι πλεονασματικοί, τα δημόσια δηλαδή έσοδα θα έπρεπε να είναι περισσότερα από τις δημόσιες δαπάνες.

Η αύξηση των δημόσιων εσόδων αναφερόταν αρχικά στην ανάγκη της διαμόρφωσης μιας ευρύτερης φορολογικής βάσης. Ο στόχος αυτός προϋπέθετε τη διαμόρφωση απλουστευμένων φορολογικών συστημάτων και απαλλαγμένων σε έναν βαθμό από φοροαπαλλαγές προς επαγγελματικές ομάδες ή αναφορικά με συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές. Στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού περιορισμού της χρονικής αυτής περιόδου, ο στόχος ήταν ο σταδιακός εναρμονισμός των έμμεσων φόρων και κυρίως του ΦΠΑ, καθώς και ο σταδιακός εναρμονισμός των άμεσων φόρων επί των νομικών προσώπων. Ο καθορισμός των άμεσων φόρων επί των φυσικών και νομικών προσώπων συνέχιζε να αποτελεί αποκλειστική αρμοδιότητα των εθνικών κυβερνήσεων ²⁵⁸.

Επιπρόσθετα, αναφορικά με την ανάγκη της αύξησης των δημόσιων εσόδων, ως βασικός στόχος τέθηκε η καταπολέμηση της φοροδιαφυγής. Προς την κατεύθυνση αυτή, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έκρινε πως τα φορολογικά συστήματα των χωρών-μελών θα έπρεπε να είναι διαφανή. Αυτό οδηγούσε στην ανάγκη για ολοκληρωμένα πληροφοριακά συστήματα, τα οποία θα μπορούσαν να παρακολουθούν τη φορολογική κατάσταση των πολιτών και συγκεκριμένα τις

²⁵⁷ Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, «Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Συμβούλιο, στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στην Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, Φορολογική Πολιτική στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Προτεραιότητες για τα προσεχή έτη, Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 10/10/2001, αριθ. C 284/6, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:C2001/284/03&from=EN>.

²⁵⁸ Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, «Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Συμβούλιο, στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στην Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, Φορολογική Πολιτική στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Προτεραιότητες για τα προσεχή έτη, Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 10/10/2001, αριθ. C 284/6, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:C2001/284/03&from=EN>.

υποχρεώσεις τους προς το κράτος, καθώς και τις κυρώσεις, τις οποίες θα έπρεπε να υποστούν, ως συνέπεια της μη ικανοποίησης των υποχρεώσεων αυτών. Ταυτόχρονα, για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής, η διακρατική συνεργασία κρίθηκε ως αναγκαία, ώστε να εντοπίζονται διαφυγόντα έσοδα στο εξωτερικό.

Αναφορικά με την ενίσχυση της αγοράς προϊόντων και υπηρεσιών, η φορολογική πολιτική θα έπρεπε να στοχεύει στην άρση φορολογικών βαρών, τα οποία καθιστούσαν μη ανταγωνιστικά τα προϊόντα και τις υπηρεσίες. Προς την κατεύθυνση αυτή αναγνωρίστηκε η ανάγκη της κατάργησης της ισχύουσας μέχρι τότε διπλής φορολόγησης, είτε επί των εισοδημάτων από την πώληση προϊόντων και υπηρεσιών σε άλλη χώρα μέλος της ΕΕ, είτε επί των εισοδημάτων των εργαζομένων σε άλλη χώρα της ΕΕ. Ο στόχος της διεύρυνσης της φορολογικής βάσης, σε συνδυασμό με τη μείωση των φορολογικών βαρών, εκείνη την εποχή, κρίθηκε ως κατάλληλος για την ενίσχυση των εθνικών αγορών²⁵⁹. Σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, η μείωση των φορολογικών συντελεστών δε θα έπρεπε να οδηγεί σε χαλάρωση της πολιτικής αναφορικά με τους δημοσιονομικούς στόχους²⁶⁰.

Αναφορικά με την αγορά εργασίας, η Επιτροπή υπογράμμισε ότι ο στόχος της ενίσχυσης της απασχόλησης συνδεόταν με τη μείωση των εργοδοτικών εισφορών, καθώς και με την ανάπτυξη μιας φορολογικής πολιτικής, η οποία θα προσέφερε φορολογικά κίνητρα, ως επιβράβευση για την αύξηση της απασχόλησης στον ιδιωτικό τομέα. Ωστόσο, και στην περίπτωση αυτή, τα φορολογικά κίνητρα δε θα έπρεπε να δημιουργούν συνέπειες σε βάρος των πλεονασματικών προϋπολογισμών²⁶¹.

²⁵⁹ Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, «Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Συμβούλιο, στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στην Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, Φορολογική Πολιτική στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Προτεραιότητες για τα προσεχή έτη, Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 10/10/2001, αριθ. C 284/6, σελ. 15-16, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:C2001/284/03&from=EN>.

²⁶⁰ Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, «Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Συμβούλιο, στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στην Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, Φορολογική Πολιτική στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Προτεραιότητες για τα προσεχή έτη, Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 10/10/2001, αριθ. C 284/6, σελ. 7, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:C2001/284/03&from=EN>.

²⁶¹ Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, «Ανακοίνωση προς το Εαρινό Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Συνεργασία για την Οικονομική Μεγέθυνση και την Απασχόληση, Νέο Ξεκίνημα για την Στρατηγική της

Η ενίσχυση της οικονομικής ανταγωνιστικότητας

Η Στρατηγική της Λισαβόνας έδωσε ιδιαίτερη έμφαση, επίσης, στην ανάγκη της ενίσχυσης της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς προϊόντων και υπηρεσιών. Προς την κατεύθυνση αυτή, το 2006 καταρτίστηκε η Οδηγία 2006/123/EK, «Σχετικά με τις υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά» ή αλλιώς η Οδηγία Bolkenstein. Η Οδηγία αυτή αποσκοπούσε στην απελευθέρωση των παρεχόμενων υπηρεσιών ανάμεσα στα κράτη-μέλη της ΕΕ. Γενικότερα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επιδίωκε τη διευκόλυνση της παροχής υπηρεσιών από τη μια χώρα της ΕΕ σε άλλη και προς την κατεύθυνση αυτή στόχευε στην απάλειψη κάθε είδους διάκρισης σε βάρος των εισαγόμενων υπηρεσιών, στη μείωση των διοικητικών βαρών για την υλοποίηση της μεταφοράς των υπηρεσιών από τη χώρα καταγωγής στη χώρα προορισμού, καθώς και στη δημιουργία ενιαίων κέντρων εξυπηρέτησης σε κάθε χώρα της ΕΕ, με σκοπό να ενημερώνονται οι πολίτες για τις διαδικασίες, οι οποίες απαιτούνται για τη δρομολόγηση μιας επιχείρησης σε μια άλλη χώρα της ΕΕ²⁶². Παράλληλα, στο πλαίσιο της Οδηγίας θεσπίστηκε η «αρχή της αμοιβαίας συνδρομής», σύμφωνα με την οποία τα κράτη-μέλη θα έπρεπε να ανταλλάσσουν πληροφορίες και να συνεργάζονται με σκοπό την απρόσκοπτη υλοποίηση της μεταφοράς και παροχής των υπηρεσιών.

Η ανάγκη της διαμόρφωσης ίσων ευκαιριών και απάλειψης διακρίσεων, στο πλαίσιο της Οδηγίας, δέσμευε τις χώρες-μέλη στη δρομολόγηση μεταρρυθμίσεων αναφορικά με τη διαμόρφωση ενός ευέλικτου επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Οι μεταρρυθμίσεις, οι οποίες έως το 2009 θα έπρεπε να δρομολογηθούν, αναφέρονταν αρχικά στη μείωση των διοικητικών βαρών, τα οποία προέκυπταν κατά τη συνδιαλλαγή των επιχειρήσεων με τη δημόσια διοίκηση. Ως διοικητικά βάρη εννοούνταν τα κόστη, τα οποία επωμίζονταν οι επιχειρήσεις στο πλαίσιο της

Λισαβόνας», Βρυξέλλες, 2/2/2005, COM(2005) 24, τελικό κείμενο, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005DC0024&from=EN>.

²⁶² Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο, «Οδηγία 2006/123/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου της 12^{ης} Δεκεμβρίου 2006 σχετικά με τις υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 27/12/2006, αριθ. 376/36, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006L0123&from=EN>.

υποχρέωσης να παρέχουν πληροφορίες στις δημόσιες αρχές αναφορικά με τη δραστηριότητά τους εξαιτίας της ύπαρξης νομοθετικών ρυθμίσεων, οι οποίες καθιστούσαν την παροχή των πληροφοριών αυτών υποχρεωτική²⁶³ ²⁶⁴.

Επιπλέον, οι μεταρρυθμίσεις αναφέρονταν στην καταπολέμηση των μονοπωλίων και στη διαμόρφωση ρυθμιστικών αρχών, οι οποίες θα επόπτευαν την ανάπτυξη του υγιούς ανταγωνισμού, σε κάθε χώρα-μέλος. Παράλληλα, για την αποτελεσματική εφαρμογή της Οδηγίας θα έπρεπε να απελευθερωθούν τα λεγόμενα «κλειστά επαγγέλματα»²⁶⁵.

Στη διάρκεια των διαπραγματεύσεων ανάμεσα στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο είχε τεθεί, επίσης, υπό συζήτηση η «αρχή της χώρας προέλευσης». Η εφαρμογή της αρχής της χώρας προέλευσης θα σήμαινε ότι ο κανονισμός της λειτουργίας μιας επιχείρησης στη χώρα προορισμού θα καθοριζόταν με βάση τον κανονισμό της λειτουργίας της επιχείρησης, ο οποίος ίσχυε στη χώρα καταγωγής. Ο επαγγελματίας δηλαδή ο οποίος θα εισήγαγε σε μια χώρα την επαγγελματική του δραστηριότητα δε θα είχε την υποχρέωση να συμμορφωθεί στο θεσμικό πλαίσιο της χώρας εισαγωγής.

Αναφορικά με το είδος και την πληθώρα των υπηρεσιών, τις οποίες η Οδηγία αφορούσε, οι υπηρεσίες ήταν οι εξής, η ιατρική περίθαλψη, οι υπηρεσίες εκπαίδευσης, οι νομικές υπηρεσίες, οι συμβουλευτικές υπηρεσίες, οι υπηρεσίες δικτύων διανομής και μεταφορών, οι ταχυμεταφορές, καθώς και οι υπηρεσίες ενοικίασης αυτοκινήτων, οι υπηρεσίες ταξιδιωτικών πρακτορείων, οι υπηρεσίες υδραυλικών, η δραστηριότητα των ηλεκτρολόγων.

²⁶³ Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, για τη θέσπιση κοινών αρχών όσον αφορά την ευελιξία με ασφάλεια: περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας μέσω της ευελιξίας με ασφάλεια», Βρυξέλλες, 27/06/2007, COM(2007) 359, τελικό κείμενο, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0359&from=EN>.

²⁶⁴ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Έκθεση επί της Πολιτικής ανταγωνισμού», 2005, προσβάσιμο στο: http://ec.europa.eu/competition/publications/annual_report/2005/el.pdf.

²⁶⁵ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο, «Οδηγία 2006/123/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου της 12ης Δεκεμβρίου 2006 σχετικά με τις υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 27/12/2006, αριθ. 376/36, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006L0123&from=EN>.

Η κριτική, ωστόσο, η οποία εκφράστηκε από τα κράτη-μέλη και από τους κοινωνικούς φορείς των χωρών αυτών, οδήγησε στο να αντικαταστεί η αρχή της χώρας προέλευσης και ειδικότερα αφαιρέθηκαν από την εφαρμογή της Οδηγίας οι ηλεκτρονικές υπηρεσίες, οι τηλεπικοινωνίες, οι υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης, οι κοινωνικές υπηρεσίες, οι υπηρεσίες παροχής ηλεκτρικής ενέργειας, φυσικού αερίου και ύδατος, οι μεταφορές, οι οπτικοακουστικές υπηρεσίες, τα τυχερά παίγνια, καθώς και οι νομικές υπηρεσίες αναφορικά με ζητήματα φορολογίας^{266 267}.

Γενικότερα, στο πλαίσιο της Στρατηγικής της Λισαβόνας, ο στόχος της διαμόρφωσης ενός ανταγωνιστικού επιχειρηματικού περιβάλλοντος ήταν εμφανής. Ειδικότερα, αποφασίστηκε ότι κάθε χώρα-μέλος της ΕΕ θα έπρεπε να θέτει ως προτεραιότητα, κατά την κατάρτιση του εθνικού προγράμματος δημόσιων επενδύσεων, τη βελτίωση των δικτύων μεταφοράς του οδικού δικτύου, των σιδηροδρόμων, των θαλάσσιων μεταφορών, καθώς και των αεροδρομίων. Παράλληλα, ως προτεραιότητα θα έπρεπε, επίσης, να τίθεται η προώθηση των έργων για τη δημιουργία σύγχρονων και αποτελεσματικών δικτύων ενέργειας και τηλεπικοινωνιών.

Αναφορικά με την αύξηση της απασχόλησης, ο στόχος της στρατηγικής ήταν η αύξηση του ποσοστού της στην ΕΕ στο 70%, έως το 2010. Στο πλαίσιο της Στρατηγικής της Λισαβόνας το 2007, το Συμβούλιο των Υπουργών Οικονομικών της ΕΕ εγκαινίασε μια νέα στρατηγική, πυλώνες της οποίας θα ήταν η ευελιξία και η ασφάλεια στις εργασιακές σχέσεις (flexicurity)²⁶⁸.

²⁶⁶ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο, «Οδηγία 2006/123/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου της 12^{ης} Δεκεμβρίου 2006 σχετικά με τις υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 27/12/2006, αριθ. 376/36, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006L0123&from=EN>.

²⁶⁷ European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, "European Parliament adopts services directive", 18/2/2007, προσβάσιμο στο: <https://www.eurofound.europa.eu/publications/article/2007/european-parliament-adopts-services-directive>.

²⁶⁸ Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, για τη θέσπιση κοινών αρχών όσον αφορά την ευελιξία με ασφάλεια: περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας μέσω της ευελιξίας με ασφάλεια», Βρυξέλλες, 27/06/2007, COM(2007) 359,

Όπως περιγράψαμε στην προηγούμενη ενότητα, ο διάλογος για την ενίσχυση της απασχόλησης είχε ξεκινήσει από το 1993. Σταθμός, ωστόσο, για την εξέλιξη της ευρωπαϊκής πολιτικής για την απασχόληση υπήρξε το 1997 η Συνθήκη του Άμστερνταμ.

Συγκεκριμένα στο πλαίσιο της Συνθήκης του Άμστερνταμ, οι ευρωπαϊκοί θεσμοί έθεσαν ως στόχο τη διαμόρφωση μιας συντονισμένης στρατηγικής με σκοπό τη διαμόρφωση ενός εξειδικευμένου ευρωπαϊκού εργατικού δυναμικού σε μια ευρωπαϊκή αγορά, η οποία θα μπορούσε να προσαρμόζεται στις οικονομικές και κοινωνικές προκλήσεις. Οι στόχοι αυτοί είχαν καταστεί περισσότερο διακριτοί, λίγο νωρίτερα, στο πλαίσιο της «διαδικασίας του Λουξεμβούργου», τον Νοέμβριο του 1997. Με τη διαδικασία του Λουξεμβούργου δημιουργήθηκε η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Απασχόληση (ΕΣΑ), με βασικό σκοπό τη μείωση της ανεργίας σε χρονικό ορίζοντα πέντε ετών. Στο πλαίσιο της στρατηγικής αυτής θεσπίστηκαν ποσοτικοποιημένοι στόχοι και ένα πλαίσιο εποπτείας, με σκοπό την επίτευξη της σύγκλισης των πολιτικών των εθνικών κυβερνήσεων με ορισμένους στόχους, ανάμεσα στους οποίους ήταν η καταπολέμηση της μακροχρόνιας ανεργίας μέσω της ανάπτυξης δομών επανακατάρτισης και εκπαίδευσης, τον περιορισμό του κόστους εργασίας, τη μείωση της πρόωρης εγκατάλειψης της σχολικής φοίτησης κατά 50%, την ενθάρρυνση της ίδρυσης ανεξάρτητων μικρών επιχειρήσεων και την ανάπτυξη αγορών κεφαλαίου με υψηλό επιχειρηματικό κίνδυνο. Παράλληλα, ως στόχος τέθηκε η μείωση των φορολογικών επιβαρύνσεων των εργοδοτών, με σκοπό τη διευκόλυνση των προσλήψεων, ενώ ενθαρρύνθηκε η ελαστική εργασία. Επιπρόσθετα, στο πλαίσιο της νέας στρατηγικής, οι εθνικές κυβερνήσεις θα έπρεπε να δεσμευθούν ως προς τη λήψη πολιτικών για την αντιμετώπιση των φυλετικών διακρίσεων στον εργασιακό χώρο.

Για την επίτευξη των στόχων αυτών, θεσπίστηκε η «ανοιχτή μέθοδος συντονισμού», μέσω της οποίας θα διενεργείτο η εποπτεία αναφορικά με την επίτευξη ποσοτικοποιημένων στόχων, ενώ παράλληλα, οι χώρες-μέλη θα

τελικό κείμενο, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0359&from=EN>.

μπορούσαν να καταθέτουν τις εμπειρίες τους σχετικά με την εφαρμογή των νέων πολιτικών απασχόλησης.

Ειδικότερα, με την αναθεώρηση της Στρατηγικής το 2005, εδραιώθηκαν οι πυλώνες της ευελιξίας και της ασφάλειας, στο πλαίσιο δρομολόγησης των λεγόμενων ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης²⁶⁹²⁷⁰. Αναφορικά με την ευελιξία, σε εθνικό επίπεδο θα έπρεπε οι εργασιακές συμβάσεις, οι οποίες θα συνάπτονταν ανάμεσα στους εργαζομένους και τους εργοδότες, να υπερισχύουν των εθνικών συλλογικών συμβάσεων. Επιπλέον θα έπρεπε να μεταρρυθμιστεί η διαδικασία διαμόρφωσης της μισθολογικής πολιτικής. Προς αυτή την κατεύθυνση, θα έπρεπε να μειωθεί η επιρροή των εργατικών σωματείων και η κυβερνητική παρέμβαση, ώστε η μισθολογική πολιτική να είναι προϊόν διαπραγμάτευσης ανάμεσα στους εργοδότες και στους εργαζομένους. Παράλληλα, το ύψος των επιδομάτων ανεργίας, καθώς και η διάρκεια της καταβολής του επιδόματος προς τους ανέργους, θα έπρεπε να μειωθούν. Ωστόσο, εάν ο εργαζόμενος αρνείτο επανειλημμένως τις θέσεις εργασίας, τις οποίες αρμόδιοι οργανισμοί, σχετικοί με την ανεργία, του προσέφεραν, δε θα συνέχιζε να είναι δικαιούχος του επιδόματος.

Αναφορικά με την ασφάλεια, την οποία οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης θα προσέφεραν, τα κράτη μέλη θα είχαν την υποχρέωση να δημιουργήσουν δομές κατάρτισης και εξειδίκευσης, ώστε οι άνεργοι να αποκτούν δεξιότητες, οι οποίες θα τους βοηθούσαν στη σύγχρονη αγορά εργασίας. Ωστόσο, η συμμετοχή του ανέργου στα προγράμματα κατάρτισης θα ήταν αναγκαία προϋπόθεση ώστε ο ίδιος να συνεχίζει να είναι δικαιούχος των επιδομάτων ανεργίας²⁷¹.

²⁶⁹ T. S. Papaspyrou, "Economic Policy in EMU: Community Framework and National Strategies- focus on Greece", *GreeSE Paper No4*, 2007, p. 243, προσβάσιμο στο: <http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/research/hellenicObservatory/pdf/GreeSE/GreeSE04.pdf>.

²⁷⁰ Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, «Ανακοίνωση προς το Εαρινό Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Συνεργασία για την Οικονομική Μεγέθυνση και την Απασχόληση, Νέο Ξεκίνημα για την Στρατηγική της Λισαβόνας», Βρυξέλλες, 2/2/2005, COM(2005) 24, τελικό κείμενο, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005DC0024&from=EN>.

²⁷¹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, της 18^{ης} Ιανουαρίου 2000: «Για έναν ευρωπαϊκό χώρο στον τομέα της έρευνας»» [COM (2000) 6, τελικό κείμενο, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:i23010&from=EN>].

Αναφορικά με την προστασία του περιβάλλοντος, ο στόχος της περιβαλλοντικής προστασίας χαρακτηρίστηκε ως μια βασική προϋπόθεση στην κατεύθυνση της επίτευξης της βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης. Γι' αυτό τον σκοπό, αποφασίστηκε ότι ο σχεδιασμός και η υλοποίηση των προγραμμάτων απασχόλησης, επενδύσεων και γενικότερα ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας θα έπρεπε να λαμβάνει χώρα παράλληλα με την τήρηση των περιβαλλοντικών κανόνων. Η χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και συγκεκριμένα η μείωση της καύσης κάρβουνου στις βιομηχανίες και γενικότερα η συμμόρφωση των επιχειρήσεων στις προδιαγραφές για την προστασία του περιβάλλοντος, θεωρήθηκαν προτεραιότητες για τις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις.

Ο εκσυγχρονισμός της δημόσιας διοίκησης

Στο πλαίσιο της Στρατηγικής της Λισαβόνας, ο στόχος του εκσυγχρονισμού της δημόσιας διοίκησης αποτελούσε την προϋπόθεση για την επίτευξη των γενικότερων διαρθρωτικών στόχων της Στρατηγικής. Στο πλαίσιο της Στρατηγικής της Λισαβόνας, κομβικός καθίστατο, αρχικά, ο στόχος της κατάρτισης και γενικότερα του εκσυγχρονισμού του εργασιακού δυναμικού, μέσω προγραμμάτων, τα οποία θα συνέβαλαν στην εκμάθηση της χρήσης των νέων τεχνολογιών.

Γενικότερα, στο πλαίσιο της πολιτικής αυτής, οι δημόσιοι φορείς θα έπρεπε να εκσυγχρονιστούν, στο πλαίσιο της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, ώστε με μεγαλύτερη ταχύτητα να ενημερώνονται για τις ευρωπαϊκές πολιτικές και να παρέχουν τη βέλτιστη υπηρεσία στον πολίτη και στις επιχειρήσεις. Η πολιτική για τον εκσυγχρονισμό της δημόσιας διοίκησης αναφερόταν, συγκεκριμένα, στην ηλεκτρονική διακυβέρνηση, μέσω της ψηφιοποίησης όλων των δημόσιων συστημάτων και άρα της άμβλυνσης των προβλημάτων της εκτεταμένης γραφειοκρατίας, στον εκσυγχρονισμό του κανονισμού για τις δημόσιες συμβάσεις, στην κατεύθυνση ελαχιστοποίησης του κόστους μέσω συμπράξεων της δημόσιας και ιδιωτικής αγοράς, και της αφομοίωσης της καινοτομίας και της τεχνολογίας²⁷².

²⁷² Wolfgang Drechsler, "Towards a Neo-Weberian European Union? Lisbon Agenda and Public Administration", *Halduskultuur*, 2009, vol. 10, p. 6-21.

Παράλληλα, θα έπρεπε να ενισχυθεί η παραγωγικότητα των δημόσιων υπαλλήλων. Προς την κατεύθυνση αυτή, οι εθνικές κυβερνήσεις θα έπρεπε να θεσπίσουν τις διαδικασίες αξιολόγησης των δημόσιων υπαλλήλων και να αναπτύξουν δομές δια βίου εκπαίδευσης, με σκοπό τη συνεχή κατάρτιση των εργαζομένων²⁷³. Μέσω της συνεχούς κατάρτισης και της απόκτησης νέας γνώσης και νέων ικανοτήτων, παρακολουθώντας τα προγράμματα των δομών της δια βίου εκπαίδευσης, ο εργαζόμενος θα μπορούσε να εξελιχθεί και να γίνει περισσότερο παραγωγικός.

Αναφορικά με τη δημόσια διοίκηση, ο στόχος στο πλαίσιο της Στρατηγικής της Λισαβόνας υπήρξε επίσης η ενίσχυση της λογοδοσίας και γενικότερα η βελτίωση της ποιότητας της δημοκρατίας. Προς την κατεύθυνση αυτή, η Επιτροπή υπογράμμισε την ανάγκη των μεταρρυθμίσεων στο δικαστικό σύστημα των κρατών-μελών, με σκοπό την ενίσχυση της ταχύτητας εκδίκασης των υποθέσεων και συγχρόνως της βελτίωσης της αποτελεσματικότητας των υπηρεσιών²⁷⁴.

Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση

Αναφορικά με τον τομέα της εκπαίδευσης, στο πλαίσιο της Στρατηγικής της Λισαβόνας, το 1999 διαμορφώθηκε μια νέα ατζέντα για την ανώτατη εκπαίδευση στην ΕΕ, η Διαδικασία της Μπολόνια. Η Διαδικασία περιελάμβανε ένα σύνολο ρυθμίσεων, τις οποίες τα κράτη-μέλη θα έπρεπε να υιοθετήσουν με σκοπό να δημιουργηθεί ένα ενιαίο κανονιστικό πλαίσιο για τα πανεπιστήμια στην ΕΕ. Ο στόχος, ο οποίος τέθηκε, ήταν η δημιουργία ενός δυναμικού τριτοβάθμιου συστήματος εκπαίδευσης σε κάθε χώρα-μέλος, βασισμένο σε κοινούς κανόνες,

²⁷³ Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, «Ανακοίνωση προς το Εαρινό Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Συνεργασία για την Οικονομική Μεγέθυνση και την Απασχόληση, Νέο Ξεκίνημα για την Στρατηγική της Λισαβόνας», Βρυξέλλες, 2/2/2005, COM(2005) 24 τελικό, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005DC0024&from=EN>.

²⁷⁴ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Κοινή δήλωση του Συμβουλίου και των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατών μελών συνεργομένων στα πλαίσια του Συμβουλίου, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και της Επιτροπής σχετικά με την αναπτυξιακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης «Η ευρωπαϊκή κοινή αντίληψη», Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 24/2/2006, C 46, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=OJ:C:2006:046>.

ώστε να επιτρέψει την αβίαστη μετακίνηση φοιτητών σε ευρωπαϊκά πανεπιστήμια και την απόκτηση πτυχίων αναγνωρίσιμων σε όλο τον χώρο της ΕΕ. Επιπλέον, ο στόχος ήταν τα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια να είναι δυναμικά, να αφομοιώνουν, δηλαδή, τις αλλαγές στην αγορά εργασίας και να καθίστανται ικανά να τροφοδοτούν με σύγχρονους επιστήμονες την αγορά εργασίας.

Οι ρυθμίσεις της Διαδικασίας της Μπολόνια αναφέρονταν, συγκεκριμένα, στην ανάγκη δημιουργίας ακαδημαϊκών κύκλων όμοιας χρονικής διάρκειας για την απόκτηση ενός πτυχίου, ενός μεταπτυχιακού ή διδακτορικού, καθώς και στη δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού Συστήματος Μεταφοράς και Συσώρευσης ακαδημαϊκών μονάδων (ECTS), κοινών για όλα τα μαθήματα ίδιου τύπου, σε όλα τα πανεπιστήμια της Ευρώπης²⁷⁵.

Παράλληλα, στο πλαίσιο της Διαδικασίας της Μπολόνια, ο στόχος ήταν η ανταγωνιστικότητα του εκπαιδευτικού συστήματος με σκοπό την παροχή ολοένα και περισσότερο βελτιωμένων υπηρεσιών. Ο στόχος αυτός συνεπαγόταν την ανάγκη της άρσης εθνικών εμποδίων στο εκπαιδευτικό σύστημα, τα οποία εμπόδιζαν την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας του εθνικού συστήματος.

Στη συνέχεια, αναφορικά με τον τομέα της έρευνας και ανάπτυξης, ο στόχος, ο οποίος τέθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ήταν η αύξηση του ποσοστού χρηματοδότησης, τόσο σε κοινοτικό όσο και σε εθνικό επίπεδο. Ειδικότερα, ως στόχος για την κοινοτική χρηματοδότηση τέθηκε το ποσοστό του 3% του ΑΕΠ της ΕΕ, με χρονικό ορίζοντα υλοποίησης του στόχου έως το 2010. Η ανάπτυξη του τομέα της έρευνας και ανάπτυξης θα έπρεπε να περιλαμβάνει μέτρα, τα οποία θα αποσκοπούσαν στη βελτίωση της ποιότητας του εκπαιδευτικού συστήματος, της κατάρτισης των εργαζομένων, καθώς και της διαμόρφωσης σύγχρονων ερευνητικών υποδομών σε ανώτατα επιστημονικά ιδρύματα και σε ερευνητικά ινστιτούτα²⁷⁶. Οι επενδύσεις στην παιδεία, στην κατεύθυνση της αφομοίωσης της

²⁷⁵ Η διαδικασία της Μπολόνια και ο Ευρωπαϊκός Χώρος Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, [https://ec.europa.eu/education/policy/higher-education/bologna-process_e].

²⁷⁶ Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή Περιφερειών, Βασικές ικανότητες για έναν κόσμο που αλλάζει, Σχέδιο κοινής έκθεσης προόδου του Συμβουλίου και της Επιτροπής για το 2010, σχετικά με την εφαρμογή του προγράμματος εργασίας «Εκπαίδευση και κατάρτιση 2010»,

τεχνολογίας και της βελτίωσης της ποιότητας των παραγόμενων υπηρεσιών, θεωρούνταν απαραίτητες ώστε να ενισχυθεί το επίπεδο παραγωγικότητας της εργασίας. Ειδικότερα στην Ελλάδα, το επίπεδο παραγωγικότητας, ήδη από το 1990, ήταν ιδιαίτερα χαμηλό, γεγονός το οποίο δεν επέτρεπε ακόμη και στο ήδη χαμηλό κόστος εργασίας να λειτουργήσει αποδοτικά ως πλεονεκτήματα στον τομέα των επενδύσεων και της ανάπτυξης²⁷⁷.

Η πολιτική της κοινωνικής ασφάλισης και της νοσοκομειακής περίθαλψης

Ο στόχος της άσκησης μιας συνετής δημοσιονομικής πολιτικής αναφερόταν επιπρόσθετα στην πολιτική, η οποία θα έπρεπε να ακολουθηθεί από τις εθνικές κυβερνήσεις στον τομέα της πολιτικής της κοινωνικής ασφάλισης. Αρχικά, υπογραμμίστηκε η ανάγκη της δημιουργίας αντικινήτρων αναφορικά με την απόφαση των εργαζομένων να επιλέξουν την πρόωρη συνταξιοδότηση. Προς την ίδια κατεύθυνση, η Επιτροπή υπογράμμιζε την ανάγκη της αύξησης των ορίων ηλικίας θεμελίωσης συνταξιοδοτικού δικαιώματος²⁷⁸.

Επιπρόσθετα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το 2000 στο πλαίσιο των συζητήσεων της Στρατηγικής της Λισαβόνας, αναφερόταν στην ανάγκη της μεταρρύθμισης της δομής των ασφαλιστικών συστημάτων. Ειδικότερα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είχε επισημάνει τη διαμόρφωση ενός συστήματος τριών πυλώνων, τη δημόσια σύνταξη, την επαγγελματική σύνταξη και την ιδιωτική ασφάλιση. Με βάση την εισήγηση της Επιτροπής, ο δεύτερος πυλώνας της επαγγελματικής σύνταξης θα έπρεπε να έχει υποχρεωτικό χαρακτήρα, σε αντίθεση με τον τρίτο πυλώνα, ο οποίος θα συνέχιζε να έχει προαιρετικό χαρακτήρα. Ως Επαγγελματικά

Βρυξέλλες, 25.11.2009, COM (2009) 640 τελικό, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009DC0640&from=ga>.

²⁷⁷ T. S. Papaspyrou, "Economic Policy in EMU: Community Framework and National Strategies- focus on Greece", *GreeSE Paper No4*, 2007, προσβάσιμο στο: <http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/research/hellenicObservatory/pdf/GreeSE/GreeSE04.pdf>.

²⁷⁸ Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, «Ανακοίνωση προς το Εαρινό Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Συνεργασία για την Οικονομική Μεγέθυνση και την Απασχόληση, Νέο Ξεκίνημα για την Στρατηγική της Λισαβόνας», Βρυξέλλες, 2/2/2005, COM(2005) 24 τελικό, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005DC0024&from=EN>.

Συμπληρωματικά Συνταξιοδοτικά Ταμεία εννοούνται τα συμπληρωματικά ασφαλιστικά ταμεία, τα οποία δημιουργούνται για κάθε επαγγελματική ομάδα ή για κάθε επιχείρηση ή για ομάδες επιχειρήσεων, με χρηματοδότηση, η οποία προέρχεται από πρόσθετες, πέραν των δημόσιων εισφορών, εργασιακές και εργοδοτικές ασφαλιστικές εισφορές. Το σύστημα αυτό δε διέπεται από την αναδιανεμητική λογική του δημόσιου ασφαλιστικού συστήματος, αντίθετα είναι κεφαλαιοποιητικό. Οι καταβολές των εργαζομένων και των εργοδοτών εισπράττονται από τον εργαζόμενο με το τέλος της εργασιακής του ζωής²⁷⁹.

Στην επόμενη ενότητα θα περιγράψουμε την εξέλιξη του ευρωπαϊκού οικονομικού περιορισμού από το 2010 και έπειτα.

4.3 Η διαμόρφωση του εξωτερικού οικονομικού περιορισμού της ΕΕ από το 2010 και μετά

Από τη χρηματοπιστωτική κρίση στις ΗΠΑ, το 2008 και μετά, διαπιστώνονται σημαντικές αλλαγές στον τρόπο επίβλεψης της δημοσιονομικής πολιτικής των εθνικών οικονομιών από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς.

Η κρίση του 2008 οδήγησε μια σειρά χωρών σε δυσκολία ή ακόμη και σε αδυναμία εξασφάλισης πίστωσης στις διεθνείς χρηματαγορές. Το γεγονός αυτό οδήγησε σε πολλές περιπτώσεις σε κρίση χρέους, καθώς ο δανεισμός δεν ήταν πλέον άφθονος και εύκολος, ώστε να χρηματοδοτούνται οι ανάγκες των εθνικών οικονομιών. Οι προϋποθέσεις για την εξασφάλιση, από τις εθνικές οικονομίες, του φθηνού δανεισμού ήταν, πλέον, η ύπαρξη μακροοικονομικής ισορροπίας, θετικής ανάπτυξης και όχι υπέρογκο χρέος. Οι χώρες της Ευρωζώνης, οι οποίες πιστά είχαν τηρήσει τα οικονομικά κριτήρια σύγκλισης, δεν αντιμετώπιζαν πρόβλημα

²⁷⁹ Ν. Καπακίδου, «Όψεις των επαγγελματικών συνταξιοδοτικών συστημάτων στην Ευρώπη. Μια βιβλιογραφική επισκόπηση», *Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη*, 2008, τόμος 3, τεύχος 2, σελ. 153-168.

πίστωσης. Η τήρηση, ωστόσο, των κριτηρίων σύγκλισης πριν το 2010 δεν αποτέλεσε τον κανόνα, ο οποίος είχε ακολουθηθεί από ορισμένες χώρες της Ευρωζώνης, ανάμεσα στις οποίες και η Ελλάδα.

Η Ελλάδα δεν μπορούσε από το 2009 και μετά να δανειστεί με χαμηλά επιτόκια. Η ραγδαία αύξηση των επιτοκίων δανεισμού για την Ελλάδα την ωθούσαν εκτός των κεφαλαιαγορών. Παράλληλα, οι οικονομίες της Πορτογαλίας, της Ισπανίας, της Ιρλανδίας, επίσης, αντιμετώπισαν σημαντικά προβλήματα από το 2010 και μετά, είτε εξαιτίας διόγκωσης του δημόσιου χρέους, όπως στην Πορτογαλία, είτε εξαιτίας της έκθεσης του τραπεζικού συστήματος σε τοξικές επενδύσεις στις διεθνείς χρηματαγορές, όπως στην Ιρλανδία²⁸⁰.

Οι στρεβλώσεις, οι οποίες τελικά αποκαλύφθηκαν εκείνη την περίοδο, στις επιμέρους ευρωπαϊκές οικονομίες, οδήγησαν τους ευρωπαϊκούς θεσμούς να δημιουργήσουν αυστηρότερους ελεγκτικούς μηχανισμούς, τόσο στη νομισματική όσο και στη δημοσιονομική πολιτική.

Η αντίδραση της ΕΕ, ωστόσο, αναφορικά με τη διάσωση της ελληνικής οικονομίας δεν υπήρξε άμεση, γεγονός το οποίο δυσχέραινε περισσότερο το ύψος των επιτοκίων για την Ελλάδα. Μολονότι, σύμφωνα με τους Τζέφρι Φρίντεν και Στέφανι Ουόλτερ, στο άρθρο, «Understanding the Political Economy of the Eurozone Crisis», με το οποίο επιδιώκουν να επεξηγήσουν τις αιτίες για τις οποίες η οικονομική κρίση στην Ευρωζώνη συνέβη, καθώς και τις αιτίες για τις οποίες η οικονομική κρίση ήταν δύσκολο να επιλυθεί έως τότε στις διεθνείς κεφαλαιαγορές, κυριαρχούσε η αντίληψη ότι σε περίπτωση χρηματοπιστωτικής κρίσης σε κάποια χώρα της Ευρωζώνης, οι υπόλοιπες χώρες θα επενέβαιναν μέσω χρηματοοικονομικών πακέτων διάσωσης, με σκοπό να περιορίσουν το ρίσκο της μετάδοσης της κρίσης σε ολόκληρη την Ευρωζώνη, αυτό δε συνέβη. Συγκεκριμένα, όταν ο κίνδυνος ξέσπασε, οι κυβερνήσεις της Ευρωζώνης θεώρησαν ότι η άμεση χορήγηση κεφαλαιακών πακέτων διάσωσης θα

²⁸⁰ K. Featherstone, "The Greek sovereign debt crisis and EMU: a failing state in a skewed regime", *Journal of Common Market Studies*, April 2011, vol. 49, n. 2. p. 193-217.

δημιουργούσε προβλήματα, στην κατεύθυνση της ενίσχυσης των παραδειγμάτων μη δημοσιονομικής πειθαρχίας για τα υπόλοιπα κράτη-μέλη²⁸¹.

Ωστόσο, η διστακτική στάση των κυβερνήσεων της Ευρωζώνης άλλαξε άμεσα, υπό την απειλή της χρεοκοπίας ενός μέλους της Ευρωζώνης. Συγκεκριμένα, το 2010 διαμορφώθηκε ένας μηχανισμός στήριξης των οικονομιών, με θεσμικά όργανα την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την ΕΚΤ και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ). Στη συνέχεια, η Επιτροπή το 2011 σχεδίασε έξι νέες νομοθετικές ρυθμίσεις, πέντε κανονισμούς (Regulations) και μια οδηγία (Directive), οι οποίες ως σύνολο ονομάστηκαν Six-Pack. Στη συνέχεια, το 2013, η Επιτροπή εισήγαγε δυο ακόμη ρυθμίσεις, οι οποίες ονομάστηκαν Two-Pack. Το σύνολο των νέων αυτών ρυθμίσεων στόχευε στην ενδυνάμωση του ρόλου του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης ως εργαλείου ελέγχου της μακροοικονομικής πολιτικής. Επιπρόσθετα, οι ρυθμίσεις, οι οποίες σχεδιάστηκαν, θα ίσχυαν για όλες τις οικονομίες των κρατών-μελών της ΕΕ και όχι μόνο για τα κράτη-μέλη της Ευρωζώνης.

Αρχικά, με τις έξι νομοθετικές ρυθμίσεις του 2011, θεσπίστηκε όριο στις δημόσιες δαπάνες των κρατών-μελών, ενώ αποφασίστηκε ότι δε θα εποπτεύονταν μόνο οι χώρες, οι οποίες είχαν δημοσιονομικά ελλείμματα, αλλά και όσες είχαν δημοσιονομικά πλεονάσματα. Παράλληλα, αποφασίστηκε ότι η Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος θα εφαρμοζόταν άμεσα στις περιπτώσεις χωρών, των οποίων το δημόσιο χρέος είχε υπερβεί το ποσοστό του 60% του ΑΕΠ, ενώ θα έπαυε η ελαστική μεταχείριση, η οποία ίσχυε με τη μεταρρύθμιση του ΣΣΑ το 2005²⁸².

Ειδικότερα, τον Μάρτιο του 2012, κατά τη Σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, διαμορφώθηκε το νέο Δημοσιονομικό Σύμφωνο, το οποίο αφορούσε όλες τις χώρες-μέλη της ΕΕ. Ο στόχος του νέου Δημοσιονομικού Συμφώνου ήταν η διασφάλιση των ισοσκελισμένων προϋπολογισμών στις εθνικές οικονομίες της ΕΕ. Συγκεκριμένα, αποφασίστηκε ότι το δημοσιονομικό έλλειμμα δε θα έπρεπε

²⁸¹ J. Frieden, and S. Walter, "Understanding the political economy of the Eurozone crisis", *Annual Review of Political Science*, vol. 20, no. 1, May 2017, p. 371-390.

²⁸² European Commission "EU Economic governance "Six-Pack" enters into force", MEMO/11/898, Brussels, European Commission, 12/12/2011.

να αυξάνεται κατά 0,5% από το κριτήριο σύγκλισης του 3% του ΑΕΠ. Εάν το δημόσιο χρέος των χωρών αυτών ήταν χαμηλότερο του 60%, τότε η αύξηση δε θα μπορούσε να είναι μεγαλύτερη του 1% (από το κριτήριο σύγκλισης του 3% του ΑΕΠ). Εάν μια χώρα παραβίαζε τον κανόνα αυτό, τότε άλλα κράτη-μέλη της ΕΕ θα είχαν το δικαίωμα να προσφύγουν εναντίον των κρατών αυτών στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επιπλέον, αποφασίστηκε ότι δανεισμός στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Στήριξης θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί προς τις χώρες, εφόσον αυτές θα είχαν υπογράψει το Δημοσιονομικό Σύμφωνο.

Με συμπληρωματικές ρυθμίσεις, οι οποίες καταρτίστηκαν από το 2011 έως το 2013, επίσης, εντατικοποιήθηκαν οι διαδικασίες ελέγχου της δρομολόγησης των προϋπολογισμών των κρατών μελών²⁸³.

Εκτός από την ενδυνάμωση των μηχανισμών εποπτείας, ώστε να αποτραπούν νέα φαινόμενα υπερδανεισμού και δημοσιονομικού εκτροχιασμού, από το 2010 οι ευρωπαϊκοί θεσμοί έπρεπε να συνδράμουν για την οικονομική διάσωση των οικονομιών της Ευρωζώνης, οι οποίες απειλούνταν με χρεοκοπία. Ειδικότερα, από το 2010, οι ευρωπαϊκοί θεσμοί προχώρησαν στη θέσπιση μέτρων, τα οποία επεδίωκαν να ενισχύσουν χρηματοοικονομικά τις προβληματικές οικονομίες των χωρών-μελών, οι οποίες είχαν βρεθεί σε αδυναμία να δανειστούν από τις διεθνείς αγορές. Ήδη από το 2010, είχε διαμορφωθεί ένας νέος ευρωπαϊκός μηχανισμός, η αποστολή του οποίου ήταν η ενίσχυση των προβληματικών οικονομιών χωρών-μελών μέσω της διοχέτευσης δανειακών κεφαλαίων. Ειδικότερα, επρόκειτο για τη σύσταση του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας - ΕΤΧΣ (European Financial Stability Facility - EFSF), το οποίο δημιουργήθηκε τον Μάιο του 2010. Ο σκοπός του συγκεκριμένου Ταμείου ήταν η παροχή δανείων στις οικονομίες των χωρών-μελών της Ευρωζώνης. Ο μηχανισμός μέσω του οποίου θα διοχετεύονταν κεφάλαια από τις διεθνείς κεφαλαιαγορές, με εγγύηση τον προϋπολογισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στο ΕΤΧΣ, ονομάστηκε Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (European Financial Stabilization Mechanism - EFSM). Το Ταμείο και ο Μηχανισμός Χρηματοοικονομικής Σταθερότητας, τον Ιανουάριο του 2013, αντικαταστάθηκαν από τον Ευρωπαϊκό

²⁸³ Το πλαίσιο δημοσιονομικών πολιτικών της ΕΕ, [http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/el/displayFtu.html?ftuld=FTU_2.6.6.html].

Μηχανισμό Στήριξης (European Stability Mechanism - ESM), ο οποίος έκτοτε αποτέλεσε τον μόνο θεσπισμένο μηχανισμό χρηματοοικονομικής υποστήριξης των ευρωπαϊκών οικονομιών.

Η σύναψη δανείου ανάμεσα στις εθνικές κυβερνήσεις και τον ESM θα ακολουθείτο από τη δέσμευση της εθνικής πλευράς περί της υλοποίησης ενός προγράμματος δημοσιονομικής συγκράτησης και της υλοποίησης διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, με σκοπό την ενίσχυση του πλεονάσματος του εμπορικού ισοζυγίου. Ο περιορισμός των δημόσιων δαπανών, η ενίσχυση των δημόσιων εσόδων και οι ευέλικτες σχέσεις στις αγορές εργασίας και προϊόντων κατέστησαν άμεσοι στόχοι, στο πλαίσιο της συμφωνίας. Οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις αποφασίστηκε ότι θα καταρτίζονταν από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς, καθώς και κατόπιν εισηγήσεων του ΔΝΤ. Επί της ουσίας, επρόκειτο για τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, οι οποίες είχαν σχεδιαστεί στο πλαίσιο της Στρατηγικής της Λισαβόνας, και οι οποίες δεν είχαν πραγματοποιηθεί από τις χώρες, οι οποίες κινδύνευαν πλέον με χρεοκοπία.

Επιπρόσθετα, καθορίστηκε η διαδικασία, η οποία θα έπρεπε να προηγηθεί της σύναψης της δανειακής σύμβασης, ανάμεσα σε ένα κράτος-μέλος της Ευρωζώνης και των ευρωπαϊκών θεσμών. Αρχικά, θα έπρεπε να πραγματοποιηθεί η αξιολόγηση της οικονομικής κατάστασης της συγκεκριμένης οικονομίας. Στη συνέχεια, η Επιτροπή θα διαπίστωνε εάν θα έπρεπε η συγκεκριμένη χώρα να ενταχθεί σε διαδικασία ενισχυμένης επιτήρησης (enhanced surveillance). Η Επιτροπή θα έπρεπε να λάβει υπόψιν το ύψος του δημόσιου χρέους, τις δανειακές ανάγκες του κράτους-μέλους και τη δυναμική της εθνικής οικονομίας, προκειμένου να καθοριστεί η χρονική διάρκεια της επιτήρησης, καθώς και η συνολική οικονομική πολιτική, η οποία θα έπρεπε να ακολουθηθεί²⁸⁴.

Από το 2012 και μετά, η Επιτροπή, κατά τη διάρκεια της αξιολόγησης, αποφάσισε ότι θα έπρεπε να λαμβάνει υπόψιν τις επιπτώσεις, τις οποίες η εφαρμογή των δημοσιονομικών μέτρων θα προκαλούσε στο ύψος της ανεργίας και του ορίου της

²⁸⁴ European Commission, "EU Economic governance: a major step forward", MEMO/11/364, Brussels, European Commission, 31/05/2011.

φτώχειας. Για να αποτρέψει τη συνεχιζόμενη επιδείνωση των δεικτών αυτών, η Επιτροπή θα εισηγείτο προστατευτικά μέτρα υπέρ των ασθενέστερων εισοδηματικά ομάδων, καθώς και χρηματοδότηση για τους τομείς της παιδείας και της υγείας.

Σε κάθε περίπτωση, η κυβέρνηση του κράτους-μέλους, το οποίο θα λάμβανε τη δανειακή ενίσχυση, θα μπορούσε να συμμετάσχει στις σχετικές συζητήσεις καθορισμού των δημοσιονομικών μέτρων. Στο τέλος των διαπραγματεύσεων, η Επιτροπή θα καθόριζε τη χρονική διάρκεια της επιτήρησης και η απόφαση αυτή θα κοινοποιείτο στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Στη διάρκεια της επιτήρησης, η κυβέρνηση του συγκεκριμένου κράτους θα έπρεπε να συνεργάζεται, επίσης, με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα για την αντιμετώπιση προβλημάτων στο εγχώριο τραπεζικό σύστημα. Ειδικότερα, αναφορικά με τον τραπεζικό τομέα, θα έπρεπε να διεξάγονται έλεγχοι προσομοίωσης, με σκοπό να διαπιστώνεται η ευρωστία του τραπεζικού συστήματος σε οικονομικές κρίσεις (stress test). Η Επιτροπή και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα θα εξέδιδαν, σε συχνή βάση, εκθέσεις αναφορικά με την πρόοδο της εφαρμογής των καθορισμένων πολιτικών.

Αναφορικά με τη διαδικασία της διαμόρφωσης των κατευθυντήριων γραμμών από την πλευρά των ευρωπαϊκών θεσμών και της αξιολόγησης των προσπαθειών των χωρών-μελών της ΕΕ, τόσο σε επίπεδο δημοσιονομικής πολιτικής όσο και αναφορικά με την εξέλιξη των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, το 2014, θεσπίστηκε το Ευρωπαϊκό Εξάμηνο. Το Ευρωπαϊκό Εξάμηνο αναφερόταν σε μια διαδικασία αξιολόγησης της πολιτικής, την οποία θα ακολουθούσε κάθε κράτος μέλος, και λάμβανε χώρα κατά το πρώτο εξάμηνο κάθε έτους. Ειδικότερα, η Επιτροπή κάθε Νοέμβρη θα δημοσίευε τους περιορισμούς, τους οποίους θα έπρεπε να λάβουν υπόψιν οι χώρες-μέλη και στη συνέχεια, κάθε Φεβρουάριο, η Επιτροπή θα δημοσίευε μια δεύτερη έκθεση, με την οποία θα αξιολογούσε την κοινωνική και οικονομική πολιτική. Στη συνέχεια, τον Μάρτιο και τον Απρίλιο, τα κράτη-μέλη θα έπρεπε να καταθέσουν τα προγράμματα, τα οποία εμπεριείχαν πολιτικές, με τις οποίες θα επιδίωκαν τη σύγκλιση με τον περιορισμό, ενώ τους επόμενους δυο μήνες, τον Μάιο και τον Ιούνιο, κάθε χώρα θα λάμβανε επιπλέον εξειδικευμένες προτάσεις από την Επιτροπή. Οι προτάσεις αυτές θα έπρεπε τους

επόμενους μήνες να συμπεριληφθούν κατά την κατάρτιση του προϋπολογισμού των κυβερνήσεων των κρατών-μελών για το επόμενο έτος²⁸⁵.

Οι φιλελεύθερες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις

Κατά τη δεκαετία του 2010, άμεση προτεραιότητα, όπως διαπιστώθηκε, του ευρωπαϊκού περιορισμού αποτελούσε η διόρθωση των δημοσιονομικών μεγεθών, ώστε όλα τα κράτη-μέλη της ΕΕ να παρουσιάζουν ένα ποσοστό ελλείμματος έως και ίσο με το 3% του ΑΕΠ. Η επιδίωξη του στόχου αυτή βασίστηκε στη μείωση των δημόσιων δαπανών και στην αύξηση των εσόδων. Τα κράτη-μέλη όφειλαν να περιορίσουν το κόστος λειτουργίας των δημόσιων φορέων, να προχωρήσουν σε συμπράξεις της δημόσιας και της ιδιωτικής οικονομίας ώστε να περιοριστεί οριστικά το ύψος της δημόσιας χρηματοδότησης και τελικά να αυξηθεί η φορολογία, ώστε άμεσα να αυξηθούν τα δημόσια έσοδα.

Τα παραπάνω συνιστούσαν πολιτικές, οι οποίες διαχρονικά αναγνωρίζονταν ως αναγκαίες στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού περιορισμού και οι οποίες, στο πλαίσιο αντιμετώπισης μιας δραματικής χρηματοοικονομικής κρίσης, περιγράφονταν πια ως κρίσιμες.

Ταυτόχρονα, στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού περιορισμού της περιόδου, οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις της Στρατηγικής της Λισαβόνας έπρεπε τάχιστα να υλοποιηθούν, στην κατεύθυνση διαμόρφωσης ανταγωνιστικών καπιταλιστικών συστημάτων σε όλες τις χώρες-μέλη της ΕΕ. Αυτό σήμαινε, όπως διαπιστώσαμε και στην προηγούμενη ενότητα, ότι στον τομέα της ανταγωνιστικότητας, ο ρυθμός υλοποίησης της απελευθέρωσης των εσωτερικών αγορών προϊόντων και υπηρεσιών έπρεπε να αυξηθεί, ενώ οι εργασιακές σχέσεις θα έπρεπε να καταστούν περισσότερο ευέλικτες. Παράλληλα, αναφορικά με τη δημόσια διοίκηση, η παραγωγικότητα του συνόλου των δημόσιων φορέων θα έπρεπε να ενισχυθεί μέσω της ενίσχυσης κινήτρων, τα οποία θα συνέδεαν την αύξηση της παραγωγικότητας με την αύξηση της κρατικής χρηματοδότησης ή την αύξηση του

²⁸⁵ Χρονοδιάγραμμα του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου, [https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/european-semester/european-semester-timeline_el].

μισθού. Ο στόχος της ενίσχυσης της παραγωγικότητας αποτελούσε άμεση προτεραιότητα για όλους τους φορείς του στενού και ευρύτερου δημόσιου τομέα, όπως ήταν για παράδειγμα τα σχολεία, τα πανεπιστήμια, οι πρωτοβάθμιες, οι δευτεροβάθμιες και οι τριτοβάθμιες βαθμίδες παροχής νοσοκομειακής περίθαλψης. Η πραγμάτωση, συνεπώς, της συνολικής Στρατηγικής της Λισαβόνας κατέστη άμεσος στόχος του ευρωπαϊκού περιορισμού της περιόδου αυτής.

Με βάση την ανάλυση που μόλις προηγήθηκε και σε συνδυασμό με τις μεταρρυθμίσεις, στις οποίες οι συντηρητικές κυβερνήσεις σε Αγγλία και Γερμανία είχαν προχωρήσει κατά την ίδια περίοδο, διαπιστώνεται ότι το περιεχόμενο του ευρωπαϊκού περιορισμού συνέχισε να ταυτίζεται με τις μεταρρυθμίσεις σε Αγγλία και Γερμανία. Η οικονομική κρίση του 2009 οδήγησε τις κυβερνήσεις σε Αγγλία και Γερμανία σε φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις, στη βάση της ενίσχυσης της εθνικής τους ανταγωνιστικότητας. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές συνέχιζαν να αποτελούν τους στόχους του ευρωπαϊκού περιορισμού της περιόδου αυτής.

4.4. Ο ευρωπαϊκός οικονομικός περιορισμός: ενδιάμεσης, ισχνής ή αυστηρής έντασης;

Στην προηγούμενη ενότητα, διαπιστώθηκε ότι στο πλαίσιο λειτουργίας της ΕΟΚ, της ΕΕ και της Ευρωζώνης, είχε σχεδιαστεί ένας ευρωπαϊκός οικονομικός περιορισμός, ο οποίος διαχρονικά έτεινε να αφομοιώνει ολοένα και περισσότερες φιλελεύθερες οικονομικές πολιτικές και τον οποίο τα κράτη-μέλη έπρεπε να τηρούν²⁸⁶. Αυτό το οποίο διαπιστώσαμε επιπλέον είναι ότι διαχρονικά, η πίεση, η οποία ασκείτο από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς, στην κατεύθυνση τήρησης του εξωτερικού περιορισμού χαρακτηριζόταν από διαφορετικό βαθμό αυστηρότητας.

²⁸⁶ S. Blavoukos and G. Pagoulatos, "Negotiating in stages: National positions and the reform of the Stability and Growth Pact", *European Journal of Political Research*, March 2008, vol. 47, p. 247-267.

Ειδικότερα, μέσα από την παρατήρηση της εξέλιξης του ευρωπαϊκού οικονομικού περιορισμού, διαπιστώνουμε ότι ο περιορισμός από το 1980 έως τα μέσα του 1990 θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ενδιάμεσης έντασης. Μολονότι δηλαδή υπήρξε αυστηρός, στην κατεύθυνση της τήρησης της συναλλαγματικής ισοτιμίας και της σύγκλισης με τα οικονομικά κριτήρια του Μάαστριχτ, η έλλειψη της πολύ αυστηρής αξιολόγησης, την οποία διαπιστώσαμε από το 2010 και μετά, μας οδηγεί στην υιοθέτηση του χαρακτηρισμού της ενδιάμεσης ισχύος. Συγκεκριμένα, οι παραπάνω απαιτήσεις δε συνοδεύονταν εκείνη την περίοδο από την προοπτική της επιβολής οικονομικών κυρώσεων σε περίπτωση αποκλίσεων.

Επιπλέον, κατά τη δεκαετία του 1990, όταν οι χώρες-μέλη της ΕΕ προετοιμάζονταν, στη βάση της ικανοποίησης των κριτηρίων σύγκλισης του Μάαστριχτ, να ενταχθούν στην Ευρωζώνη, διαπιστώθηκε ελαστική εποπτεία από την πλευρά των ευρωπαϊκών θεσμών αναφορικά με την ακριβή σύγκλιση των εθνικών οικονομιών με τα κριτήρια του Μάαστριχτ²⁸⁷ ²⁸⁸. Χωρίς, δηλαδή, την ακριβή τήρηση των ποσοτικοποιημένων κριτηρίων, χώρες όπως η Ελλάδα για παράδειγμα, εντάχθηκαν στην Ευρωζώνη.

Παράλληλα, τη συγκεκριμένη περίοδο, αναφορικά με τον περιορισμό στις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, διαπιστώνεται ότι το σύνολο των φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων που περιγράφεται ήταν μικρότερο σε σχέση με τις διαρθρωτικές φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις, οι οποίες ακολούθησαν στη συνέχεια, στο πλαίσιο της Στρατηγικής της Λισαβόνας.

Στη συνέχεια, ωστόσο, η έναρξη της λειτουργίας της Ευρωζώνης συνοδεύτηκε από αυστηρούς ευρωπαϊκούς ελέγχους. Ειδικότερα, όπως έχουμε ήδη σημειώσει, από το 2000 έως το 2005, η εποπτεία της μακροοικονομικής πολιτικής της κάθε χώρας-μέλους της Ευρωζώνης πραγματοποιείτο μέσω της εφαρμογής του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης, στο οποίο ο στόχος ήταν ο

²⁸⁷ Γ. Αλογοσκούφης, *Η Ελλάδα μετά την κρίση*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 2009, σελ. 24.

²⁸⁸ Π. Παπαδημητρίου, «Ονομαστική σύγκλιση της Ελλάδας με τα κριτήρια της ΟΝΕ: Πορεία χωρίς διαρθρωτικές αλλαγές και με απώλεια ανταγωνιστικότητας», στον συλλογικό τόμο των Σ. Ρουκανάς και Π. Σκλιάς, *Η Ελληνική Πολιτική Οικονομία 2000-2010: Από την ΟΝΕ στο Μηχανισμό Στήριξης*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2014, σελ. 58.

ισοσκελισμένος ή ο πλεονασματικός προϋπολογισμός κάθε χώρας-μέλους. Συνεπώς, ο εξωτερικός περιορισμός κατά την περίοδο αυτή θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως αυστηρός.

Ωστόσο, το πλαίσιο της αξιολόγησης διαφοροποιήθηκε το 2005, με τη μεταρρύθμιση του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης. Συγκεκριμένα, το 2005 η μεταρρύθμιση του ΣΣΑ οδήγησε σε ελαστικότερες μορφές εποπτείας της μακροοικονομικής επίδοσης των οικονομιών, γεγονός το οποίο εγκαινίασε μια περίοδο ήπιας επιβολής του ευρωπαϊκού οικονομικού περιορισμού²⁸⁹.

Ωστόσο, από το 2010 και μετά, η αποκάλυψη των στρεβλώσεων, οι οποίες κατά το προηγούμενο διάστημα είχαν κυριαρχήσει στη δημοσιονομική πολιτική των κρατών-μελών, οδήγησε στην κλιμάκωση της έντασης της εποπτείας και συγκεκριμένα στη διαμόρφωση ενός περιορισμού αυστηρής έντασης. Ειδικότερα, από το 2010 και μετά, θεσπίστηκαν ισχυροί ευρωπαϊκοί εποπτικοί μηχανισμοί, με στόχο τη συνεχή επίβλεψη της δημοσιονομικής πορείας των κρατών-μελών. Επίσης, εντατικοποιήθηκε ο έλεγχος αναφορικά με την προώθηση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, όπως εκείνες είχαν περιγραφεί με την Στρατηγική της Λισαβόνας. Σε περιπτώσεις μη συμμόρφωσης με τα κριτήρια σύγκλισης του Μάαστριχτ, τόσο οι χώρες-μέλη της Ευρωζώνης όσο και της ΕΕ, θα τιμωρούνταν με υψηλές χρηματοοικονομικές κυρώσεις. Παράλληλα, αναφορικά με τα κράτη-μέλη, τα οποία απειλούνταν με χρεοκοπία και στα οποία η χορήγηση πίστωσης γινόταν αποκλειστικά εντός της ευρωπαϊκής αγοράς, η δημοσιονομική πειθαρχία και η προώθηση των μεταρρυθμίσεων ήταν προϋποθέσεις για τη συνεχή χορήγηση πίστωσης.

Διαπιστώνεται, συνεπώς, ότι ο ευρωπαϊκός οικονομικός περιορισμός ήταν άλλοτε ηπιότερος και άλλοτε αυστηρότερος, στην κατεύθυνση της δρομολόγησης μιας φιλελεύθερης οικονομικής πολιτικής, τόσο σε επίπεδο δημοσιονομικής πολιτικής, όσο και σε επίπεδο διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Ο ευρωπαϊκός οικονομικός περιορισμός, σε σχέση με τις κυβερνήσεις της ΝΔ τις οποίες εξετάζουμε, από το 1990 έως τις αρχές του 2015, διαπιστώνεται ότι από το 1990 έως το 1993 ήταν

²⁸⁹ S. Blavoukos and G. Pagoulatos, "Negotiating in stages: National positions and the reform of the Stability and Growth Pact", *European Journal of Political Research*, March 2008, vol. 47, p. 247-267.

ενδιάμεσης έντασης, από το 2004 έως το 2009, με εξαίρεση την πρώτη διετία, ήταν ισχνής έντασης, ενώ από το 2012 έως τις αρχές του 2015 ήταν υψηλής έντασης.

Συμπεράσματα

Στην ενότητα αυτή καταγράψαμε την εξέλιξη της διαμόρφωσης του ευρωπαϊκού οικονομικού περιορισμού. Ο ευρωπαϊκός οικονομικός περιορισμός αρχικά αναφερόταν κατά βάση στη δέσμευση της τήρησης δημοσιονομικής και νομισματικής πειθαρχίας, ενώ από το 2000 και μετά δημιουργήθηκε επιπλέον η ανάγκη της υλοποίησης διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, στο πλαίσιο της Στρατηγικής της Λισαβόνας.

Από το 2010, ωστόσο, και έπειτα, το διεθνές οικονομικό περιβάλλον άλλαξε δραματικά, καθώς η διεθνής χρηματοδότηση ήταν εύκολη και χαμηλού κόστους μόνο για τις εθνικές οικονομίες, οι οποίες είχαν καταστεί ανταγωνιστικές και κερδοφόρες. Παράλληλα η κρίση του 2008 οδήγησε την ΕΕ και την Ευρωζώνη στη λήψη μιας σειράς αυστηρότερων εποπτικών μέτρων αναφορικά με τον τρόπο που έως εκείνη την στιγμή ελεγχόταν η δημοσιονομική πολιτική στις χώρες-μέλη. Παράλληλα, η επιτάχυνση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων της Στρατηγικής της Λισαβόνας στις οικονομίες χωρών-μελών που έως εκείνη την στιγμή δεν τις είχαν υλοποιήσει κατέστη αναγκαία.

Στα τρία επόμενα κεφάλαια ακολουθεί η εμπειρική έρευνά μας, η οποία αρχικά βασίζεται στη μελέτη των εκθέσεων των ευρωπαϊκών θεσμών και του ΟΟΣΑ, για όλη τη χρονική περίοδο, την οποία ερευνούμε, καθώς και στη μελέτη των εκθέσεων του Δείκτη Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας, του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ, από το 2004 έως το 2015, με σκοπό να καταγραφεί ο φιλελεύθερος, ευρωπαϊκός περιορισμός. Για την περίοδο από το 1990 έως το 1993, καθώς δεν υπάρχουν δεδομένα του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ και ειδικότερα του Δείκτη Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας για έτη προγενέστερα του 1998, βασιστήκαμε στις εκθέσεις της Παγκόσμιας Τράπεζας, και συγκεκριμένα στις εκθέσεις Παγκόσμιας Ανάπτυξης, με επίκεντρο την έρευνα για την

ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας. Στο δεύτερο μέρος του εμπειρικού μέρους, υπάρχει η καταγραφή του νομοθετικού έργου των κυβερνήσεων της ΝΔ, στις συγκεκριμένες, υπό-μελέτη κατηγορίες πολιτικής. Στο τέλος κάθε ενός από τα τρία επόμενα κεφάλαια ακολουθεί ένας απολογισμός και ένα συμπέρασμα, αναφορικά με τη φιλελεύθερη ή μη φιλελεύθερη τροχιά του κυβερνητικού έργου της ΝΔ, στις υπό-εξέταση περιόδους. Ο σκοπός του εμπειρικού μέρους είναι να διαμορφωθεί μια απάντηση στο ερώτημα, εάν στη διάρκεια των κυβερνήσεων της ΝΔ από το 1990 έως το 2015 πραγματοποιήθηκε σύγκλιση του κυβερνητικού προγράμματος με τον φιλελεύθερο ευρωπαϊκό οικονομικό περιορισμό.

Η έρευνά μας συνεχίζεται να αναφέρεται στην παρατήρηση της εξέλιξης της πολιτικής στους εξής τομείς: στις δημόσιες δαπάνες, στη φορολογική πολιτική, στην ανταγωνιστικότητα των αγορών κεφαλαίου, προϊόντων, υπηρεσιών και εργασίας, στη δημόσια διοίκηση, στην εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, στην ασφαλιστική πολιτική και στην πολιτική της νοσοκομειακής περίθαλψης.

Στο προηγούμενο κεφάλαιο αναπτύξαμε την εξέλιξη του ευρωπαϊκού περιορισμού σε γενικότερο επίπεδο, για όλες τις χώρες-μέλη. Στα τρία επόμενα κεφάλαια, ο εξωτερικός περιορισμός αναφέρεται στις διακριτές δημοσιονομικές πολιτικές και διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, τις οποίες οι κυβερνήσεις της ΝΔ θα έπρεπε να ακολουθήσουν, από την εκκίνηση της κυβερνητικής θητείας της ΝΔ τον Απρίλιο του 1990 έως το τέλος της κυβερνητικής θητείας της ΝΔ στο τέλος του έτους του 2014.

Στο σημείο αυτό είναι αναγκαίο να περιγράψουμε ότι στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού περιορισμού, ο οποίος αφορούσε την Ελλάδα, ενσωματώνει και πολιτικές, οι οποίες χαρακτηρίζονται και ως αντίθετες της φιλελεύθερης οικονομικής πολιτικής. Πρόκειται για πολιτικές, οι οποίες αναφέρονται κυρίως στον τομέα της φορολογικής πολιτικής και ειδικότερα στην ανάγκη, η οποία διαχρονικά υπογραμμιζόταν από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς και τον ΟΟΣΑ, αναφορικά με τη δημιουργία ενός σταθερού φορολογικού συστήματος, το οποίο θα ήταν ικανό μακροπρόθεσμα και σταθερά να συγκεντρώνει έσοδα, να αντιμετωπίζεται η φοροδιαφυγή, ώστε έτσι να διαμορφωθεί μια πηγή ιδίων κεφαλαίων, ικανών να συμβάλλουν και στην αναπτυξιακή και κοινωνική πολιτική της χώρας.

Πρόκειται για πολιτικές αύξησης της φορολογίας, μείωσης των φορολογικών κινήτρων και των φοροαπαλλαγών σε ορισμένες γεωγραφικές περιοχές. Η μείωση της φορολογίας, η διατήρηση και ενίσχυση φορολογικών κινήτρων και οι φοροαπαλλαγές σε ορισμένες γεωγραφικές περιοχές, για αναπτυξιακούς και τουριστικούς λόγους είναι κατά κανόνα οι φιλελεύθερες πολιτικές. Στην Ελλάδα, όμως, όπως σημειώσαμε και στο τέλος του τρίτου κεφαλαίου, ο περιορισμός ήταν αναγκαίο να περιλαμβάνει ένα πρότερο βήμα, διαμόρφωσης υγιών θεσμών και στη συνέχεια να εφαρμοστεί και να λειτουργήσει με αποτελεσματικότητα μια φιλελεύθερη οικονομική πολιτική.

Επομένως σχηματικά, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε στο σημείο αυτό ότι σε ορισμένες στιγμές, ο ευρωπαϊκός περιορισμός για την Ελλάδα περιλάμβανε πολιτικές στην κατεύθυνση διαμόρφωσης ισχυρών κρατικών δομών ή εξορθολογισμού ή αντιμετώπισης των στρεβλώσεων, με χαρακτηριστικό παράδειγμα το ζητούμενο της αύξησης της φορολογίας κατά συνθήκη, τις οποίες, ωστόσο, θα μπορούσαμε να προσδιορίσουμε και ως μη φιλελεύθερες.

Κεφάλαιο 5^ο

Η κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη: 1990-1993

Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρούμε να περιγράψουμε τον ευρωπαϊκό περιορισμό, τον οποίο η κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη έπρεπε να εφαρμόσει, καθώς και τις πολιτικές, τις οποίες η κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη τελικά διαμόρφωσε.

Η οικονομική κατάσταση, την οποία κλήθηκε να διαχειριστεί η κυβέρνηση της ΝΔ με πρωθυπουργό τον Κωνσταντίνο Μητσοτάκη το 1990, χαρακτηριζόταν ως κρίσιμη. Οι μακροοικονομικοί δείκτες το έτος 1990 περιέγραφαν μια δεινή οικονομική κατάσταση. Συγκεκριμένα, το έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης είχε ανέλθει σε ύψος 13,10% του ΑΕΠ, το δημόσιο χρέος σε ποσοστό 73,16% του ΑΕΠ, ο πληθωρισμός σε ποσοστό 20,32%, ενώ το έλλειμμα στο εμπορικό

ισοζύγιο σε 4%. Παράλληλα το ποσοστό της ανεργίας κυμαινόταν σε ποσοστό 7%.

Για να κατανοηθεί το μέγεθος της δραματικής μεταβολής, η οποία είχε συντελεστεί στη μακροοικονομική κατάσταση της ελληνικής οικονομίας κατά τη δεκαετία του 1980, αναφέρουμε ότι το 1980 το έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης και το δημόσιο χρέος κυμαίνονταν σε ποσοστά 2,47% του ΑΕΠ και 22,53% του ΑΕΠ αντίστοιχα, ενώ το ύψος του ποσοστού της ανεργίας κυμαινόταν σε ποσοστό 2,7%^{290 291 292}. Αντίθετα, το ύψος του πληθωρισμού και του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου το έτος 1980 βρίσκονταν στα ίδια επίπεδα με τις τιμές του έτους 1990^{293 294}.

Μετά το πέρας της κυβερνητικής θητείας της ΝΔ το 1993, το έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης κυμαινόταν σε ποσοστό 11,29%, ο πληθωρισμός είχε υποχωρήσει κατά έξι σχεδόν ποσοστιαίες μονάδες, φτάνοντας σε ποσοστό 14,47%, ενώ τέλος πτωτική τάση σημειώθηκε και στο έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου, καθώς το 1993 το ποσοστό είχε μειωθεί σε 0,6%²⁹⁵.

Αναφορικά με το δημόσιο χρέος για το έτος 1993, αυτό είχε ανέλθει σε ποσοστό 100%, ενώ επιπλέον αύξηση σημειώθηκε και στο ποσοστό της ανεργίας, το οποίο ανήλθε σε ποσοστό 10%²⁹⁶.

Πίνακας 1

²⁹⁰ Greece Government Budget, [<https://tradingeconomics.com/greece/government-budget>].

²⁹¹ Greece Government Debt to GDP, [<https://tradingeconomics.com/greece/government-debt-to-gdp>].

²⁹² Greece-Unemployment Rate, [<https://knoema.com/atlas/Greece/Unemployment-rate>].

²⁹³ Inflation Greece, [<https://www.inflation.eu/inflation-rates/greece/historic-inflation/cpi-inflation-greece-1980.aspx>].

²⁹⁴ Greece Current Account, [<https://tradingeconomics.com/greece/current-account-to-gdp>].

²⁹⁵ Greece Current Account, [<https://tradingeconomics.com/greece/current-account-to-gdp>].

²⁹⁶ Greece-Unemployment Rate, [<https://knoema.com/atlas/Greece/Unemployment-rate>].

Έτος	Έλλειμμα	Χρέος	Πληθωρισμός	Έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο	Ανεργία
1980	2,47%	22,53%	25%	4%	2,7%
1990	13,10%	73,16%	20,32%	4%	7%
1993	11,29%	100%	14,47%	0,6%	10%

Σε κάθε περίπτωση, η μείωση του ελλείμματος της Γενικής Κυβέρνησης και του πληθωρισμού αποτελεί το προϊόν της τήρησης μιας συνετής δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής. Επιπρόσθετα, η μείωση του ελλείμματος στο εμπορικό ισοζύγιο αποτελεί προϊόν δρομολόγησης διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, στην κατεύθυνση της ενίσχυσης των εξαγωγών και της μείωσης των εισαγωγών. Αντίθετα, η αύξηση του ποσοστού ανεργίας αποκαλύπτει την ανάγκη δρομολόγησης διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων στην αγορά εργασίας.

Στο κεφάλαιο αυτό, επιχειρούμε να απαντήσουμε στο ερώτημα εάν η βελτίωση των μακροοικονομικών δεδομένων οφείλεται τελικά στη δρομολόγηση συγκεκριμένων πολιτικών από την κυβέρνηση της ΝΔ επί πρωθυπουργίας Κωνσταντίνου Μητσοτάκη και εάν τελικά οι πολιτικές αυτές αποτελούν τις πολιτικές του ευρωπαϊκού περιορισμού εκείνης της εποχής για την ελληνική οικονομία.

5.1 Ο ευρωπαϊκός οικονομικός περιορισμός - οι πολιτικές: 1990-1993

Για την περιγραφή του περιορισμού χρησιμοποιούμε εκθέσεις των ευρωπαϊκών θεσμών, του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) και της Παγκόσμιας Τράπεζας, και συγκεκριμένα τις εκθέσεις Παγκόσμιας Ανάπτυξης. Τα στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας, αναφορικά με την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, τη συγκεκριμένη περίοδο, χρησιμοποιούνται και στο τέλος, στον απολογισμό αναφορικά με τη φιλελεύθερη ή μη τροχιά του έργου. Ειδικότερα, θα εστιάσουμε στους εξής πολιτικούς τομείς: τις δημόσιες δαπάνες, τη φορολογική πολιτική, την ανταγωνιστικότητα των αγορών κεφαλαίου, προϊόντος, υπηρεσιών και εργασίας, τη δημόσια διοίκηση, την εκπαιδευτική πολιτική, την ασφαλιστική πολιτική και την πολιτική στο νοσοκομειακό σύστημα περίθαλψης.

Ο περιορισμός της πολιτικής για τις δημόσιες δαπάνες: 1990-1993

Βασικός στόχος στο πλαίσιο της Κοινής Ευρωπαϊκής Αγοράς εκείνη την περίοδο, όπως περιγράψαμε επίσης στο τέταρτο κεφάλαιο, ήταν η μείωση του πληθωρισμού, με σκοπό τη διατήρηση σταθερών, εντός καθορισμένων ορίων, συναλλαγματικών ισοτιμιών, ώστε οι χώρες-μέλη της ΕΟΚ να εισέλθουν στον μηχανισμό της συναλλαγματικής ισοτιμίας. Ως συνέπεια του περιορισμού, η Ελλάδα τη συγκεκριμένη περίοδο έπρεπε να εφαρμόσει πολιτικές στην κατεύθυνση του περιορισμού των δημόσιων δαπανών και της τήρησης μιας περιοριστικής νομισματικής πολιτικής²⁹⁷.

Τον στόχο αυτό υπογράμμιζε και η έκθεση Παγκόσμιας Ανάπτυξης, της Παγκόσμιας Τράπεζας για το 1990, υπογραμμίζοντας ότι η προσαρμογή, η οποία

²⁹⁷ European Economy, "The economics of 1992", Commission of the European Communities • Directorate-General for Economic and Financial Affairs, March 1998, no. 35.

απαιτείτο εκείνη την περίοδο, στα νέα οικονομικά δεδομένα της παγκοσμιοποίησης, θα μπορούσε να είναι επιτυχής, μόνο εάν η οικονομία είχε να επιδείξει μακροοικονομική σταθερότητα, έναν χαμηλό ρυθμό πληθωρισμού, βιώσιμα επιτόκια δανεισμού και ένα ύψος δημόσιων δαπανών, τέτοιο ώστε να μη συνδράμει στη διόγκωση του ελλείμματος²⁹⁸.

Οι ετήσιες εκθέσεις του ΟΟΣΑ για έτη 1990 και 1991 περιέγραφαν το σύνολο των πολιτικών, τις οποίες η Ελλάδα έπρεπε να εφαρμόσει με βασικό στόχο τη μείωση του πληθωρισμού²⁹⁹. Η διόρθωση των δημόσιων οικονομικών βασίζεται στη μείωση των δημόσιων δαπανών και στην αύξηση των δημόσιων εσόδων.

Για τη μείωση των δημόσιων δαπανών, ο ΟΟΣΑ εισηγήθηκε αρχικά τη μείωση του μισθολογικού κόστους και τη μείωση του ύψους των συντάξεων. Παράλληλα, σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, θα έπρεπε να θεσπιστούν ελεγκτικοί μηχανισμοί στον δημόσιο τομέα, με σκοπό τον περιορισμό των προσλήψεων και των αυξήσεων σε μισθούς. Αναφορικά με τις προσλήψεις στον δημόσιο τομέα, ο κανόνας, ο οποίος θα έπρεπε να εφαρμόζεται πλέον, θα αναφερόταν σε μια πρόσληψη για κάθε δυο συνταξιοδοτήσεις των δημόσιων υπαλλήλων^{300 301 302}.

Ο περιορισμός της πολιτικής για το φορολογικό σύστημα: 1990-1993

Η βασική επιδίωξη του περιορισμού αναφορικά με τη φορολογική πολιτική ήταν αρχικά η διαμόρφωση ενός σταθερού και εύρωστου φορολογικού συστήματος, ικανού να συλλέγει αποτελεσματικά έσοδα. Με δεδομένο το πρόβλημα της

²⁹⁸ World Bank, "World Development Report 1990: Poverty, Oxford University Press, 1990, p. 15-21, προσβάσιμο στο: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/5973/WDR%201990%20-%20English.pdf?sequence=5&isAllowed=y>.

²⁹⁹ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1991", *OECD Publishing*, January 1991, p. 13, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1991-en.

³⁰⁰ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1991", *OECD Publishing*, January 1991, p. 13, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1991-en.

³⁰¹ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1992", *OECD Publishing*, January 1992, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1992-en.

³⁰² OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1993", *OECD Publishing*, January 1993, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1993-en.

μακροχρόνιας φοροδιαφυγής και της γενικότερης αδυναμίας συγκρότησης μιας ευρείας φορολογικής βάσης, στην Ελλάδα, όπως είδαμε και στο τρίτο κεφάλαιο, η φορολογική ανεπάρκεια συνιστούσε ένα δομικό πρόβλημα, γεγονός το οποίο υπογραμμιζόταν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τον ΟΟΣΑ εκείνη την περίοδο³⁰³.

Αρχικά για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής, ο ΟΟΣΑ εισηγήθηκε την εντατικοποίηση των ελέγχων τραπεζικών λογαριασμών και συγκεκριμένα την άρση της απαγόρευσης ελέγχου ορισμένων καταθετών, η οποία έως τότε ίσχυε. Προς αυτήν την κατεύθυνση, ως αναγκαία χαρακτηριζόταν η ενίσχυση των υπηρεσιών οικονομικού ελέγχου μέσω της πρόσληψης εξειδικευμένων στελεχών, στα οποία παράλληλα θα έπρεπε να αναγνωρίζονται οι αναγκαίες νομικές εξουσίες για τη διερεύνηση της οικονομικής παράβασης σε επιτόπιους ελέγχους³⁰⁴.

Στη συνέχεια στην κατεύθυνση διαμόρφωσης μιας ευρείας φορολογικής βάσης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναφερόταν στην ανάγκη της δημιουργίας ενός απλοποιημένου, με κοινούς κανόνες για όλες τις κοινωνικές ομάδες, φορολογικού συστήματος³⁰⁵. Ο σκοπός της διαμόρφωσης ενός απλοποιημένου φορολογικού συστήματος επεξηγήθηκε ειδικότερα από τον ΟΟΣΑ, ο οποίος υπογράμμιζε την ανάγκη της κατάργησης των φοροαπαλλαγών, οι οποίες είχαν θεσπιστεί υπέρ κοινωνικών ομάδων και συγκεκριμένων γεωγραφικών περιοχών³⁰⁶. Σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να επισημάνουμε, όπως ήδη το έχουμε κάνει στο εισαγωγικό κομμάτι πριν την αρχή του πέμπτου κεφαλαίου, ότι η θέσπιση ή η διατήρηση φορολογικών απαλλαγών και φορολογικών κινήσεων με στόχο την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας ή τη διασφάλιση ενός ελάχιστου επιπέδου διαβίωσης είναι πολιτικές με φιλελεύθερο πρόσημο. Αντίθετα, ο στόχος της

³⁰³ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1990", *OECD Publishing*, January 1990, p. 57-58, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1990-en.

³⁰⁴ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1990", *OECD Publishing*, January 1990, p. 57-58, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1990-en.

³⁰⁵ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1990", *OECD Publishing*, January 1990, p. 57-58, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1990-en.

³⁰⁶ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1990", *OECD Publishing*, January 1990, p. 57-58, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1990-en.

γενικής απάλειψης των φοροαπαλλαγών ή της μείωσης των φορολογικών κινήτρων, οι οποίες θα ενίσχυαν την ανταγωνιστικότητα ή θα διασφάλιζαν την ευημερία των πιο ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, συνιστούν πολιτικές χωρίς φιλελεύθερο πρόσημο. Όμως, παρατηρούμε μέτρα απάλειψης των φοροαπαλλαγών να υπάρχουν στον περιορισμό, στην κατεύθυνση οικοδόμησης ενός σταθερού φορολογικού συστήματος στην Ελλάδα με σκοπό διαχρονικά και σταθερά τη συλλογή φορολογικών εσόδων. Πρόκειται ενδεχομένως για ένα προπαρασκευαστικό στάδιο διόρθωσης των δημόσιων οικονομικών.

Ο περιορισμός της πολιτικής για την ανταγωνιστικότητα της εθνικής οικονομίας: 1990-1993

Η στρατηγική της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας μιας εθνικής οικονομίας βασιζόταν διαχρονικά, όπως περιγράψαμε επίσης στο δεύτερο κεφάλαιο, στη δρομολόγηση φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων, με σκοπό τη μείωση του κόστους παραγωγής και της τιμής των προσφερόμενων προϊόντων, τον εξορθολογισμό της κρατικής παρέμβασης, την ενίσχυση της εκπαίδευσης και κατάρτισης και την αφομοίωση, στην παραγωγή και στην προσφορά, της νέας τεχνολογίας. Η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας βασιζόταν σε δρομολόγηση διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων σε τρεις διαστάσεις, στην αγορά κεφαλαίου, στην αγορά προϊόντων και υπηρεσιών και στην αγορά εργασίας.

Στο πλαίσιο της ΕΟΚ ο βασικότερος φιλελεύθερος οικονομικός στόχος, από το 1980 έως το 1990, στην αγορά κεφαλαίου, ήταν εκείνος της χρηματοπιστωτικής απελευθέρωσης. Η μεταρρύθμιση αυτή αποσκοπούσε στην απελευθέρωση των κεφαλαίων, στην ελευθερία, δηλαδή, της μετακίνησης κεφαλαίων και συνεπώς στην ευκολότερη διεξαγωγή των εμπορικών και επιχειρηματικών δραστηριοτήτων.

Ο στόχος του ανοικτού εμπορίου υπογραμμιζόταν και στην έκθεση της Παγκόσμιας Ανάπτυξης, καθώς, όπως περιγραφόταν, η διατήρηση κρατικών παρεμβάσεων στην εμπορική δραστηριότητα, δεν οδηγούσε σε αποδοτικότητα,

αντίθετα, δημιουργούσε πρόσθετα οικονομικά βάση, απέτρεπε τις εισαγωγές και τελικά δεν κατέληγε σε μια παραγωγική και ανταγωνιστική οικονομία³⁰⁷.

Στην Ελλάδα, προσπάθειες προς την κατεύθυνση της χρηματοπιστωτικής απελευθέρωσης είχαν πραγματοποιηθεί, αρχικά, κατά την εφαρμογή του Προγράμματος Σταθερότητας επί της διακυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ κατά τη διετία 1985-1987. Η ολοκλήρωση, ωστόσο, της μεταρρύθμισης αυτής αποτέλεσε δέσμευση για την κυβέρνηση της ΝΔ, το έτος 1990. Συγκεκριμένα, τα βήματα, τα οποία έπρεπε να ακολουθηθούν, καταγράφηκαν αναλυτικά μέσα από τις εκθέσεις του ΟΟΣΑ εκείνη την περίοδο.

Αρχικά, σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, θα έπρεπε να σταματήσει η χρηματοδότηση του ελλείμματος της Γενικής Κυβέρνησης μέσω της έκδοσης νέου χρήματος από την Τράπεζα της Ελλάδας. Ταυτόχρονα, η Τράπεζα της Ελλάδας θα έπρεπε να αποδεσμευθεί από την υποχρέωση της χορήγησης βραχυπρόθεσμων δανείων με χαμηλά επιτόκια στον δημόσιο τομέα. Επιπλέον, θα έπρεπε να καταργηθεί η υποχρεωτική δέσμευση τραπεζικών κεφαλαίων για τη χρηματοδότηση του δημόσιου τομέα. Το τραπεζικό σύστημα, επιπλέον, θα έπρεπε να μειώσει τα επιτόκια δανεισμού προς τον ιδιωτικό τομέα, με σκοπό την ενίσχυση της ανάπτυξής του.

Ταυτόχρονα, θα έπρεπε να απελευθερωθούν οι κινήσεις κεφαλαίου. Ειδικότερα, θα έπρεπε να καταργηθούν οι περιορισμοί, οι οποίοι υπήρχαν αναφορικά με την κατάθεση ξένων κεφαλαίων στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα, τη μεταφορά εγχώριων κεφαλαίων στο εξωτερικό και την αγορά ακίνητης περιουσίας και μετοχών στο εξωτερικό. Η Ελλάδα ήταν υποχρεωμένη να απελευθερώσει πλήρως τις κεφαλαιακές μετακινήσεις ανάμεσα στις χώρες της ΕΕ³⁰⁸.

³⁰⁷ World Bank, "World Development Report 1990: Poverty, Oxford University Press, 1990, p. 21-22, προσβάσιμο στο: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/5973/WDR%201990%20-%20English.pdf?sequence=5&isAllowed=y>.

³⁰⁸ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1990", *OECD Publishing*, January 1990, p.39, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1990-en.

Επόμενος στόχος στην προσπάθεια ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας ήταν η εφαρμογή μιας φιλελεύθερης πολιτικής στην εσωτερική αγορά προϊόντων και υπηρεσιών. Ειδικότερα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επεσήμανε την ανάγκη του περιορισμού της κρατικής επέμβασης στην ιδιωτική οικονομία, τον απερίσπαστο από κρατική παρέμβαση καθορισμό της τιμολογιακής πολιτικής και τελικά την ανάγκη των ιδιωτικοποιήσεων³⁰⁹.

Ειδικότερα, ως βασικό εμπόδιο σε βάρος της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας χαρακτηριζόταν ο κρατικός έλεγχος της τιμολογιακής πολιτικής. Ιδιαίτερα κατά τη δεκαετία του 1980, η κρατική παρέμβαση στον έλεγχο των τιμών είχε ενισχυθεί τόσο, ώστε οι παραγωγοί και οι έμποροι να ήταν υποχρεωμένοι να ζητούν τη χορήγηση σχετικής άδειας από τις κρατικές αρχές προτού μεταβάλλουν το επίπεδο των τιμών των προϊόντων ή των υπηρεσιών τους³¹⁰.

Ταυτόχρονα, οι κυβερνήσεις ήλεγχαν το ύψος των ενοικίων, με αποτέλεσμα ένα μεγάλο μέρος των κατόχων περιουσίας (π.χ. διαμερισμάτων) να περιορίζουν την προσφορά κατοικιών προς ενοικίαση. Το γεγονός αυτό οδηγούσε στην ολοένα και μικρότερη προσφορά διαμερισμάτων ή κατοικιών προς ενοικίαση, με αποτέλεσμα η τιμή των διαθέσιμων ενοικιαζόμενων διαμερισμάτων ή κατοικιών σταδιακά να εκτοξεύεται³¹¹.

Επιπλέον, η κρατική παρέμβαση ήταν εμφανής στην αγορά προϊόντων λόγω της πολιτικής των επιδοτήσεων ή της οικονομικής διάσωσης των προβληματικών επιχειρήσεων. Η δημιουργία του ΟΑΕ και η καθοδηγούμενη παροχή πιστώσεων υπέρ ορισμένων επιχειρήσεων δεν επέτρεπε την υγιή ανάπτυξη της οικονομίας³¹². Μολονότι η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ κατά τη διετία 1985-1987 είχε καταφέρει μέσω του Προγράμματος Σταθερότητας να περιορίσει το ύψος της

³⁰⁹ European Economy, "The economics of 1992", Commission of the European Communities • Directorate-General for Economic and Financial Affairs, March 1998, no. 35.

³¹⁰ European Economy, "The economics of 1992", Commission of the European Communities • Directorate-General for Economic and Financial Affairs, March 1998, no. 35, p. 70.

³¹¹ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1990", *OECD Publishing*, January 1990, p. 60, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1990-en.

³¹² OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1990", *OECD Publishing*, January 1990, p. 60-61, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1990-en.

πιστωτικής πολιτικής προς τις ιδιωτικές επιχειρήσεις, επιπλέον βήματα απαιτούνταν προς την κατεύθυνση της πλήρους απαγκίστρωσης του τραπεζικού συστήματος από την κυβερνητική πολιτική.

Επιπρόσθετα, έως το έτος 1990, το κράτος κατείχε την ιδιοκτησία πολλών επιχειρήσεων και το γεγονός αυτό, ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1970, είχε οδηγήσει τις επιχειρήσεις αυτές να έχουν χαμηλή παραγωγικότητα και χαμηλή κερδοφορία. Ειδικότερα, αναφορικά με τις δημόσιες επιχειρήσεις στον τομέα των τηλεπικοινωνιών, των σιδηροδρόμων, των αερογραμμών και της παροχής ηλεκτρικής ενέργειας, διαπιστωνόταν σημαντική υποχώρηση της παραγωγικότητας της εργασίας. Οι κρατικές επιδοτήσεις, το πλεονάζον εργατικό δυναμικό, η συνεχής τραπεζική πίστωση χωρίς αυστηρούς όρους αποπληρωμής των δανείων, η έλλειψη του ελέγχου στην οικονομική λειτουργία των επιχειρήσεων αυτών, η απρόβλεπτη αύξηση του μισθολογικού κόστους και η χαμηλή τιμή των προσφερόμενων δημόσιων προϊόντων και υπηρεσιών, αποτελούσαν ορισμένους παράγοντες, οι οποίοι επεξηγούσαν την αδυναμία της παραγωγικότητας και της χαμηλής κερδοφορίας³¹³.

Αναφορικά με την πολιτική των ιδιωτικοποιήσεων, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή χαρακτήριζε ως ιδιωτικοποιήσεις κρίσιμης σημασίας για τη δημιουργία μιας ανταγωνιστικής αγοράς εκείνες στους τομείς των τηλεπικοινωνιών, της ενέργειας και των μεταφορών³¹⁴. Στις αρχές του έτους 1990, στην Ελλάδα, ωστόσο, είχαν διαπιστωθεί προβλήματα, καθώς για παράδειγμα στον τομέα των τηλεπικοινωνιών υπήρχαν περιοχές στην ελληνική περιφέρεια, στις οποίες το τηλεφωνικό δίκτυο δεν είχε ολοκληρωθεί, ενώ για παράδειγμα στον τομέα των μεταφορών, απαιτούνταν περαιτέρω έργα για την ανάπτυξη του σιδηροδρομικού δικτύου και την κατασκευή αυτοκινητοδρόμων. Τα έργα αυτά θα έπρεπε να

³¹³ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1990", *OECD Publishing*, January 1990, p. 81, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1990-en.

³¹⁴ European Commission, "Use of EC Competition Rules in the Liberalisation of the European Union's Telecommunications Sector Assessment of Past Experience and Conclusions for Use in other Utility Sectors", Brussels, 6 May 2001 COMP / C / 2 / HU/ rdu.

πραγματοποιηθούν προκειμένου να ενθαρρυνθεί η εγχώρια και διεθνής επενδυτικότητα³¹⁵.

Ως μια επιπρόσθετη αιτία, η οποία καθιστούσε την εσωτερική αγορά προϊόντων μη ανταγωνιστική, ο ΟΟΣΑ καταδείκνυε την επιμονή των εγχώριων επιχειρηματιών να δραστηριοποιούνται σε παραγωγικούς κλάδους, όπως τα τρόφιμα, η ένδυση, η υπόδηση και η επεξεργασία υφασμάτων, η εξωτερική ζήτηση για τα οποία ήταν περιορισμένη. Η στροφή της ελληνικής επιχειρηματικότητας σε επενδύσεις εντάσεως εργασίας και με περιορισμένη ενσωμάτωση της τεχνολογίας οδηγούσε ολοένα και περισσότερο στη μείωση των εξαγωγών. Πλεονεκτήματα, ωστόσο, της ελληνικής παραγωγής συνέχιζαν να αποτελούν η παραγωγή αλουμινίου και τσιμέντου, τομείς οι οποίοι έπρεπε να καταστούν περαιτέρω ανταγωνιστικοί. Η ελληνική επενδυτική δραστηριότητα θα έπρεπε να στραφεί προς άλλους κλάδους, συνδεδεμένους με τις υπηρεσίες και την ανάπτυξη της τεχνολογίας και της καινοτομίας.

Επιπλέον, ο ΟΟΣΑ υπογράμμισε ότι η πλειοψηφία των ιδιωτικών επιχειρήσεων ήταν μικρές, δηλαδή με εργατικό δυναμικό έως 20 άτομα. Οι μικρές ιδιωτικές επιχειρήσεις, σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, δεν ήταν εύκολο, ελλείψει κεφαλαίων, να ενισχύσουν τον τομέα της έρευνας και ανάπτυξης ώστε να εκσυγχρονιστούν, ούτε και να αποκτήσουν πρόσβαση στις διεθνείς χρηματαγορές.

Επομένως, σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, στην κατεύθυνση της ενίσχυσης των εξαγωγών, οι εγχώριες επιχειρήσεις θα έπρεπε να στραφούν σε επενδύσεις εντάσεως κεφαλαίου, στην ενσωμάτωση της τεχνολογίας, στην στελέχωση με εργαζομένους με εξειδίκευση επί της οικονομίας, της διοίκησης και της παραγωγής και στην επένδυση στον τομέα της έρευνας και ανάπτυξης.

Η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας στην αγορά προϊόντων μεταφραζόταν, επιπλέον, στην πολιτική της διαμόρφωσης μιας ανταγωνιστικής αγοράς, με ίσες ευκαιρίες και κανόνες για όλους. Μέσα στο πλαίσιο αυτό, θα αντιμετώπιζονταν οι μονοπωλιακές πρακτικές και θα ενισχυόταν η ελεύθερη αλληλεπίδραση, χωρίς

³¹⁵ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1993", *OECD Publishing*, January 1993, p. 19, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1993-en.

την κρατική διαμεσολάβηση, των δυνάμεων της ζήτησης και της προσφοράς. Ο στόχος ήταν να ενισχυθεί το εμπορικό πλεονέκτημα της Ελλάδας.

Γενικότερα, όλες οι παραπάνω πολιτικές είχαν ως στόχο την ενίσχυση της αποδοτικότητας στην αγορά εργασίας. Αυτό, ειδικότερα σύμφωνα με την έκθεση της Παγκόσμιας Ανάπτυξης, για την Ελλάδα, ήταν σημαντικό. Η αποδοτικότερη λειτουργία της αγοράς προϊόντων και υπηρεσιών, μέσω της άρσης των κυβερνητικών εμποδίων και της διαμόρφωσης ενός νέου κεφαλαίου για επένδυση (μέσω ιδιωτικοποιήσεων ή συμβάσεων εκχώρησης δημόσιων φορέων) ήταν προϋποθέσεις αρχικά για τη βελτίωση της επιχειρηματικότητας, τη διαμόρφωση συνθηκών, οι οποίες θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην αύξηση των εξαγωγών και τελικά για την αύξηση της ζήτησης για την εργασία.

Η αύξηση της ζήτησης για την εργασία, για την Παγκόσμια Τράπεζα χαρακτηριζόταν ως βασικός παράγοντας για την ενίσχυση της ανάπτυξης μιας οικονομίας. Κυβερνητικές παρεμβάσεις, συνεπώς, θα έπρεπε να αρθούν³¹⁶.

Ειδικότερα σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, στην Ελλάδα, η συνεχής αύξηση του κόστους εργασίας έπρεπε να αντιμετωπιστεί, ώστε η πολιτική του περιορισμού της ζήτησης, στην κατεύθυνση της τήρησης μιας περιοριστικής νομισματικής πολιτικής, να είναι επιτυχής. Επιπλέον, ο περιορισμός στην αύξηση του κόστους εργασίας ήταν αναγκαίος στην κατεύθυνση διατήρησης χαμηλών τιμών. Οι χαμηλές τιμές, σε κάθε περίπτωση, θα υποστήριζαν την στρατηγική ανάπτυξης ενός εξαγωγικού πλεονεκτήματος.

Επιπλέον, νέες ρυθμίσεις έπρεπε να δρομολογηθούν στην αγορά εργασίας, με σκοπό την αντιμετώπιση της ανεργίας. Αναφορικά με το γεγονός αυτό, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είχε επισημάνει ότι η βασικότερη αιτία στρεβλώσεων στην ελληνική αγορά εργασίας, η οποία ενίσχυε και το ποσοστό της ανεργίας, ήταν η μισθολογική πολιτική, η οποία είχε εφαρμοστεί την τελευταία δεκαετία³¹⁷. Συγκεκριμένα, η απότομη αύξηση των μισθών του δημόσιου τομέα κατά τη

³¹⁶ World Bank, "World Development Report 1990: Poverty, Oxford University Press, 1990, p. 61-62, προσβάσιμο στο: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/5973/WDR%201990%20-%20English.pdf?sequence=5&isAllowed=y>.

³¹⁷ OECD, "Job Study: Facts, Analysis, Strategies", Paris, 1994.

δεκαετία του 1980 είχε δημιουργήσει αυξητικές πιέσεις των μισθών και στον ιδιωτικό τομέα, γεγονός το οποίο αποθάρρυνε τις επιπλέον προσλήψεις. Συνεπώς, οι αυξήσεις των μισθών θα έπρεπε να περιοριστούν.

Επιπρόσθετα, το γεγονός ότι η μισθολογική πολιτική καθοριζόταν μέσα από τις διαπραγματεύσεις, οι οποίες πραγματοποιούνταν σε κεντρικό επίπεδο ανάμεσα στην κυβέρνηση, τους εργοδότες και τα εργατικά σωματεία, δημιουργούσε επίσης στρεβλώσεις, υπό την έννοια ότι οι συνδικαλιστικές ενώσεις ζητούσαν συνεχώς αυξήσεις. Παράλληλα, μέσω των εθνικών συλλογικών συμβάσεων, προσδιοριζόταν ο μισθός των δημόσιων υπαλλήλων, ενώ συνήθως το ύψος του μισθού καθόριζε τις τάσεις και στην ιδιωτική οικονομία. Οι αποφάσεις των εθνικών συλλογικών συμβάσεων, εκείνη την εποχή, συνήθιζαν να ισχύουν ακόμη και για τις επιχειρήσεις, οι οποίες δεν άνηκαν σε κάποιον εργοδοτικό φορέα. Ο ΟΟΣΑ εισηγήθηκε τρόπους να μεταρρυθμιστεί ο τρόπος με τον οποίο καθοριζόταν το ύψος του μισθού στην εγχώρια αγορά εργασίας.

Επιπλέον, ο ΟΟΣΑ υπογράμμιζε την ανάγκη της μείωσης του ύψους του κατώτατου μισθού, η οποία ρυθμιζόταν σε πλαίσιο διμερών συλλογικών συμβάσεων, μεταξύ εργαζομένων και εργοδοτών.

Συγκεκριμένα, η αύξηση του κατώτατου μισθού περιόριζε τις προσλήψεις στον ιδιωτικό τομέα και ιδιαίτερα τους εργαζόμενους χαμηλής εξειδίκευσης ή με τους ανειδίκευτους εργάτες, στους παραδοσιακούς τομείς της εγχώριας οικονομίας, δηλαδή στην καλλιέργεια και επεξεργασία τροφίμων, την παραγωγή ένδυσης και υφασμάτων. Ταυτόχρονα, ο ΟΟΣΑ διαπίστωνε ότι η μικρή διαφοροποίηση ανάμεσα στον ελάχιστο μισθό και στον μέσο όρο μισθών λειτουργούσε ως αντικίνητρο για τους εργαζόμενους να αποκτήσουν περισσότερη γνώση και δεξιότητες³¹⁸.

Παράλληλα, ο ΟΟΣΑ συνιστούσε τη μείωση των επιδομάτων ανεργίας, με ταυτόχρονη θέσπιση υποχρεωτικών προγραμμάτων επανακατάρτισης για τους

³¹⁸ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1990", *OECD Publishing*, January 1990, p. 62-63, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1990-en.

ανέργους, ενώ υπογραμμίστηκε και η ανάγκη για διεύρυνση της μερικής απασχόλησης και της θέσπισης ενός ευέλικτου ωραρίου εργασίας.

Ο περιορισμός της πολιτικής για τη δημόσια διοίκηση: 1990-1993

Ο περιορισμός αναφορικά με τη δημόσια διοίκηση αναφερόταν γενικότερα στη βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών. Αυτό μεταφραζόταν αρχικά στην ανάγκη επίτευξης ενός αποτελεσματικότερου συντονισμού των διοικητικών υπηρεσιών και φορέων, τη μείωση της γραφειοκρατίας, μέσω και της ενσωμάτωσης δομών ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, με σκοπό να μειωθεί και ο χρόνος δρομολόγησης και υλοποίησης αιτημάτων. Παράλληλα, η ενίσχυση της ποιότητας των προσφερόμενων υπηρεσιών αναφερόταν και στην αύξηση της αποτελεσματικότητας της εργασίας στη δημόσια διοίκηση. Αυτό μεταφραζόταν στην ανάγκη για ενίσχυση της κατάρτισης, της επιμόρφωσης των εργαζομένων, καθώς και της εφαρμογής της διαδικασίας της αξιολόγησης.

Η μειωμένη παραγωγικότητα της εργασίας αποτελούσε ένα μειονέκτημα, το οποίο είχε διαπιστωθεί ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, όταν δηλαδή είχε αυξηθεί μαζικά η απασχόληση στον δημόσιο τομέα. Η μαζική πρόσληψη εκείνη την εποχή δε συνοδευόταν από την αντίστοιχη διερεύνηση της ύπαρξης προσόντων και ικανοτήτων, γεγονός το οποίο δημιουργούσε τροχοπέδη στην αύξηση της παραγωγικότητας.

Επιπρόσθετα, σε κάθε περίπτωση, η μεταρρύθμιση στον τομέα της δημόσιας διοίκησης χαρακτηριζόταν ως συμπληρωματική του γενικότερου στόχου της μείωσης του ύψους των δημόσιων δαπανών.

Για τον περιορισμό του κόστους, το οποίο η λειτουργία της δημόσιας διοίκησης συνεπαγόταν, αναγκαία αρχικά ήταν η μείωση των προσλήψεων στον δημόσιο τομέα, καθώς και η σύνδεση της απόδοσης του εργαζομένου με το ύψος του μισθού. Η τελευταία ρύθμιση θα έθετε ένα τέρμα στην πολιτική των οριζόντων αυξήσεων, η οποία αύξανε τη δημόσια σπατάλη μαζικά. Η σύνδεση της απόδοσης με την αμοιβή θα αποτελούσε ένα σημαντικό κίνητρο ενίσχυσης της

παραγωγικότητας της εργασίας, το οποίο έως εκείνη την στιγμή απουσίαζε από την εργασία στον δημόσιο τομέα.

Επιπλέον, για τον στόχο της μείωσης του κόστους της δημόσιας διοίκησης, ο ΟΟΣΑ ανέφερε ότι ο στόχος αυτός θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί και μέσω της σύμπραξης του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, ώστε ορισμένες υπηρεσίες να προσφέρονται από τον ιδιωτικό τομέα.

Προς την ίδια κατεύθυνση, ως αναγκαία χαρακτηριζόταν η εφαρμογή της οριζόντιας κινητικότητας, τόσο στην κατεύθυνση της ορθολογικότερης κατανομής του εργασιακού πληθυσμού μέσα στον δημόσιο τομέα, όσο και στην κατεύθυνση της αναζήτησης των θέσεων εκείνων, στις οποίες οι δημόσιοι υπάλληλοι μπορούσαν να είναι περισσότερο αποδοτικοί. Η αποτελεσματικότερη κατανομή του ανθρώπινου κεφαλαίου μέσα στη δημόσια διοίκηση θα λειτουργούσε θετικά, υπέρ της εξοικονόμησης πόρων³¹⁹.

Εκτός από τα παραπάνω, στην έκθεση Παγκόσμιας Ανάπτυξης υπογραμμιζόταν, επίσης, η ανάγκη της διαμόρφωσης δημόσιων δομών, ερευνητικών για παράδειγμα κέντρων, κατάλληλων, ώστε να απορροφούν την τεχνολογία, να παράγουν νέα και να τη διοχετεύουν στην αγορά³²⁰.

Ο περιορισμός της πολιτικής για το εκπαιδευτικό σύστημα: 1990-1993

Βασική επιδίωξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά τη δεκαετία του 1990 συνιστούσε η ανάπτυξη του ανθρώπινου κεφαλαίου, ένας παράγοντας κρίσιμος για την ανάπτυξη μιας οικονομίας, καθώς και η αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού. Βασικά εργαλεία για την επίτευξη των στόχων αυτών ήταν η δημιουργία ενός δυναμικού εκπαιδευτικού συστήματος και η επιδίωξη της

³¹⁹ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1993", *OECD Publishing*, January 1993, p. 47, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1993-en.

³²⁰ World Bank, "World Development Report 1990: Poverty, Oxford University Press, 1990, p. 69, προσβάσιμο στο: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/5973/WDR%201990%20-%20English.pdf?sequence=5&isAllowed=y>.

συνεχούς μείωσης του αναλφαβητισμού. Ειδικότερα, στην έκθεση της Παγκόσμιας Ανάπτυξης το 1990, για την ενίσχυση του ανθρώπινου κεφαλαίου, βασικές προϋποθέσεις ήταν η ενίσχυση του εκπαιδευτικού συστήματος και του νοσοκομειακού συστήματος, με έμφαση στη δημιουργία εύρωστων μονάδων πρωτοβάθμιας περίθαλψης. Η αύξηση των δημόσιων επενδύσεων δεν περιγραφόταν ως ο μόνος τρόπος, με τον οποίο θα μπορούσε ο παραπάνω στόχος να επιτευχθεί. Αντίθετα, η έκθεση της Παγκόσμιας Ανάπτυξης έθετε ως βασικό εργαλείο την αποτελεσματική κατανομή των πόρων ³²¹.

Προς την κατεύθυνση αυτή, αναφορικά με το ζήτημα του εκπαιδευτικού συστήματος, κατά τη δεκαετία του 1990 είχε ξεκινήσει ο ευρωπαϊκός διάλογος αναφορικά με τις ανάγκες εκσυγχρονισμού της εκπαιδευτικής διαδικασίας και τη σύνδεση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας, στα πρότυπα του προγράμματος COMETT.

Ειδικότερα, αναφορικά με τον περιορισμό του ΟΟΣΑ εκείνη την περίοδο, κρίσιμης σημασίας ήταν η κατοχύρωση της αυτονομίας των πανεπιστημίων. Η αυτονομία, συγκεκριμένα, θα σήμαινε τον περιορισμό της κρατικής παρέμβασης και ειδικότερα ότι τα πανεπιστήμια θα είχαν την ευχέρεια να επιλέγουν τον αριθμό των εισακτέων σε κάθε διδακτική χρονιά, καθώς και τα ίδια τα ιδρύματα να καθορίζουν το προφίλ των εισακτέων³²². Η οικονομική αυτονομία, επίσης, θα έδινε το περιθώριο στα πανεπιστήμια να επιζητούν πρόσθετες πηγές χρηματοδότησης για την περαιτέρω ανάπτυξή τους μέσω επενδύσεων, γεγονός το οποίο ήταν συμβατό με τη γενικότερη επιδίωξη της μείωσης της κρατικής χρηματοδότησης προς τους δημόσιους φορείς.

Ο περιορισμός της πολιτικής για το ασφαλιστικό σύστημα και για την πολιτική της νοσοκομειακής περίθαλψης: 1990-1993

³²¹ World Bank, "World Development Report 1990: Poverty, Oxford University Press, 1990, p. 49-50, προσβάσιμο στο: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/5973/WDR%201990%20-%20English.pdf?sequence=5&isAllowed=y>.

³²² OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1991", *OECD Publishing*, 1991, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1991-en.

Στην προηγούμενη ενότητα αναφέραμε ότι για την Παγκόσμια Τράπεζα βασικές προϋποθέσεις για τη βιώσιμη ανάπτυξη μιας οικονομίας είναι ποιοτικά εκπαιδευτικά και νοσοκομειακά συστήματα. Αναφορικά με το δεύτερο, ο στόχος θα έπρεπε να είναι μια πολιτική προσανατολισμένη στη βελτίωση των νοσοκομειακών δομών, με περισσότερο ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό, με περισσότερες κλίνες και με συνεχή αφομοίωση της διεθνούς ιατρικής γνώσης και τεχνολογίας στις ελληνικές δομές. Βασική προϋπόθεση υπογραμμιζόταν ότι ήταν η αποτελεσματική κατανομή των πόρων, ώστε να εξοικονομηθούν πόροι και παράλληλα να ενισχυθεί το εκπαιδευτικό σύστημα^{323 324}. Ειδικότερα για την περίπτωση της Ελλάδας η ορθολογική κατανομή των πόρων, σε συνδυασμό με τον στόχο του εξορθολογισμού των δημόσιων δαπανών, όπως έχουμε ήδη περιγράψει, ήταν αναγκαία.

Συγκεκριμένα, στην Ελλάδα, ένα από τα βασικότερα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας το 1990 ήταν η αύξηση της έκτασης του ασφαλιστικού συστήματος. Η πολιτική της αύξησης των συντάξεων και η διαμόρφωση ενός συστήματος καθολικής προσφοράς υπηρεσιών περίθαλψης, πρόνοιας και συνταξιοδοτικού δικαιώματος είχαν αυξήσει δραματικά τις δημόσιες δαπάνες. Συγκεκριμένα, το 1990 η χρηματοδότηση του συνολικού ασφαλιστικού συστήματος απαιτούσε το 15% του ΑΕΠ, σε σύγκριση με τη δεκαετία του 1970, όταν η χρηματοδότησή του απαιτούσε το 7% του ΑΕΠ. Σύμφωνα με την εκτίμηση του ΟΟΣΑ, οι συνταξιούχοι και το ύψος των συντάξεων αυξάνονταν με υψηλότερο ρυθμό από όσο οι εργαζόμενοι και το ύψος των εισοδημάτων τους. Παράλληλα, το 1990 είχε διαπιστωθεί ότι η υφιστάμενη πολιτική ωθούσε σε συνεχείς αυξήσεις του κόστους του ασφαλιστικού συστήματος, όπως ήταν για παράδειγμα τα θεσμοθετημένα κίνητρα για πρόωρη συνταξιοδότηση. Ένα μεγάλο μέρος του εργασιακού πληθυσμού, τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα, είχε μάλιστα το δικαίωμα να θεμελιώνει συνταξιοδοτικό δικαίωμα ήδη από τα 55 έτη³²⁵.

³²³ World Bank, "World Development Report 1990: Poverty, Oxford University Press, 1990, p. 74, προσβάσιμο στο: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/5973/WDR%201990%20-%20English.pdf?sequence=5&isAllowed=y>.

³²⁴ Directorate-General for Research, "Health Care Systems in the EU, A Comparative Study", Public Health and Consumer Protection Series SACO 101 EN, November 1998.

³²⁵ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1991", *OECD Publishing*, 1991, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1991-en.

Παράλληλα, το ύψος των συντάξεων δε συνυπολογιζόταν με βάση τις απολαβές, τις οποίες σε όλη την εργασιακή του ζωή είχε λάβει ο εργαζόμενος. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τη συνήθη πρακτική της αύξησης των μισθών βάσει των περισσότερων ετών εργασιακής ζωής, κατά τα τελευταία έτη της εργασιακής ζωής, οδηγούσε σε υψηλές συντάξεις. Σε ορισμένες περιπτώσεις, μάλιστα, όπως για παράδειγμα οι υπάλληλοι σε τραπεζικά ιδρύματα, οι συντάξεις ήταν υψηλότερες ακόμη και από τα τελευταία επίπεδα μισθών.

Επιπλέον, ως προβληματική χαρακτηριζόταν η ασφαλιστική πολιτική, η οποία εφαρμοζόταν για τον αγροτικό πληθυσμό. Συγκεκριμένα, στην περίπτωση των αγροτών, δεν καταβάλλονταν καθόλου εισφορές από τους αγρότες και η καταβολή της σύνταξης προερχόταν από φορολογικά έσοδα. Η αγροτική σύνταξη είχε το ίδιο ύψος για όλους τους αγρότες και για τις συζύγους τους, ανεξαρτήτως λοιπών περιουσιακών στοιχείων.

Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, επομένως, η μεταρρύθμιση, η οποία θα έπρεπε να εφαρμοστεί, θα έπρεπε αρχικά να στοχεύσει στην ανάγκη της αύξησης των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης. Στη συνέχεια, ο ΟΟΣΑ σημείωνε ότι θα έπρεπε να αλλάξει ο τρόπος καθορισμού του ύψους των συντάξεων και συγκεκριμένα θα έπρεπε να υπολογίζεται βάσει του συνόλου των αποδοχών, τα οποία είχε λάβει ο εργαζόμενος κατά την εργασιακή του ζωή. Επιπρόσθετα, η ασφαλιστική μεταρρύθμιση θα έπρεπε να δημιουργεί την υποχρέωση στους αγρότες να καταβάλλουν ασφαλιστικές εισφορές.

Αναφορικά, με το δημόσιο νοσοκομειακό σύστημα, ο ΟΟΣΑ επεσήμαινε ότι η κρατική χρηματοδότηση ήταν ανεπαρκής, γεγονός το οποίο υποδήλωνε την ανάγκη ύπαρξης ενός μηχανισμού οικονομικού ελέγχου ώστε να διαπιστώνεται η αιτία του προβλήματος των συνεχώς ελλειμματικών προϋπολογισμών, ακόμη και όταν η κρατική χρηματοδότηση αυξανόταν³²⁶.

Επιπρόσθετα, ένα επιπλέον πρόβλημα το οποίο διαπιστωνόταν ήταν η έλλειψη της αποτελεσματικότητας των δημόσιων δομών, το οποίο οδηγούσε σε χαμηλής

³²⁶ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1991", *OECD Publishing*, 1991, Paris, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1991-en.

ποιότητας υπηρεσίες. Η φιλελεύθερη μεταρρύθμιση, επομένως, δε θα μπορούσε να μην εστιάσει και στην εφαρμογή διαδικασιών αξιολόγησης, ενώ τελικά θα έπρεπε να καταγραφούν οι ελλείψεις σε ειδικότητες ιατρών και μέσα από διαδικασίες εσωτερικής κινητικότητας ή μέσα από νέες προσλήψεις να ικανοποιηθούν τα κενά.

5.2 Το νομοθετικό έργο της κυβέρνησης της ΝΔ: 1990-1993

Στην ενότητα αυτή ακολουθεί η συνοπτική παρουσίαση του νομοθετικού έργου της κυβέρνησης Μητσοτάκη, κατά την τριετία 1990-1993, στον τομέα των δημόσιων δαπανών, της φορολογικής πολιτικής, της ανταγωνιστικότητας των αγορών κεφαλαίου, προϊόντων και υπηρεσιών και εργασίας, της δημόσιας διοίκησης, της εκπαιδευτικής πολιτικής, της ασφαλιστικής πολιτικής και της πολιτικής στη δημόσια νοσοκομειακή περίθαλψη.

Η πολιτική της κυβέρνησης της ΝΔ για τις δημόσιες δαπάνες: 1990-1993

Ανάμεσα στο νομοθετικό έργο της κυβέρνησης της ΝΔ κατά το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα αναφορικά με την πολιτική των δημόσιων δαπανών, διαπιστώνονται νομοθετικές ρυθμίσεις, οι οποίες σε ένα σημαντικό ποσοστό συνέκλιναν με τον ευρωπαϊκό περιορισμό του περιορισμού των δημόσιων δαπανών. Ωστόσο, ταυτόχρονα, παρατηρήθηκε το έτος 1993 μια αναθέρμανση της δημοσιονομικής χαλάρωσης.

Αναφορικά με τις πολιτικές, οι οποίες ωθούσαν την κυβερνητική πολιτική προς ευθυγράμμιση με τον στόχο της μείωσης των δημόσιων δαπανών, αρχικά με τον νόμο 1892³²⁷, αποφασίστηκε η σταδιακή μείωση ή κατάργηση κάθε είδους παροχών αγαθών και υπηρεσιών, οι οποίες έως τότε προσφέρονταν δωρεάν ή με μειωμένη τιμή από επιχειρήσεις και οργανισμούς του δημόσιου τομέα, καθώς και

³²⁷ Για τον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη και άλλες διατάξεις, Νόμος 1892/1990.

από τις ιδιωτικές μεταφορικές επιχειρήσεις αστικών και υπεραστικών συγκοινωνιών.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 2084³²⁸, ορίστηκε νέο ανώτατο όριο στο ποσό της σύνταξης και συγκεκριμένα ορίστηκε ότι το ποσό της μηνιαίας σύνταξης δε θα μπορούσε να υπερβαίνει το μηνιαίο ασφαλιστέο μισθό, ούτε το τετραπλάσιο του μέσου μηνιαίου κατά κεφαλήν ακαθαρίστου εθνικού προϊόντος του έτους 1991. Αναφορικά με τη διαδικασία εξορθολογισμού των δαπανών του Δημοσίου, με τη νέα ρύθμιση ορίστηκε ότι στο Δημόσιο δε θα επιτρεπόταν η καταβολή διπλής σύνταξης. Παράλληλα, ορίστηκε ότι το ταμείο ασφάλισης του ορθόδοξου εφημεριακού κλήρου (ΤΑΚΕ) θα καταργείτο από την 1^η Ιανουαρίου του 1993, ενώ οι συντάξεις των ασφαλισμένων συνταξιούχων τους θα καταβάλλονταν έκτοτε από το Δημόσιο.

Επιπλέον, εισήχθησαν ρυθμίσεις προς την κατεύθυνση της αξιοποίησης της δημόσιας περιουσίας, στη βάση της αποκρατικοποίησής της και του περιορισμού του λειτουργικού κόστους που αυτή συνεπαγόταν σε βάρος του Δημοσίου.

Ειδικότερα, η Κτηματική Εταιρεία Δημοσίου (ΚΕΔ), η οποία είχε ιδρυθεί το 1970 ως ΝΠΙΔ με σκοπό τη διαχείριση της δημόσιας ακίνητης περιουσίας, θα μπορούσε πλέον να ιδρύει ανώνυμες εταιρείες με σκοπό την χωροταξική και πολεοδομική οργάνωση της ακίνητης δημόσιας περιουσίας. Η δημόσια περιουσία προς αξιοποίηση θα μπορούσε στη συνέχεια να μεταβιβάζεται σε ιδιώτες, μέσω της έκδοσης ομολόγων. Στα ομόλογα, τα οποία θα εξέδιδαν οι ανώνυμες εταιρείες, θα καταγραφόταν το αντίτιμο της εκμετάλλευσης της περιουσίας από τους ιδιώτες.

Προς την κατεύθυνση της μείωσης των δημόσιων δαπανών, στη συνέχεια ψηφίστηκε ο νόμος 1902³²⁹, με τον οποίο θεσπίστηκε μια σειρά περιορισμών στις αυξήσεις του ύψους των συντάξεων. Επιπλέον, με τους νόμους 1892 και 1914³³⁰

³²⁸ Αναμόρφωση της Κοινωνικής Ασφάλισης και άλλες διατάξεις, Νόμος 2084/1992.

³²⁹ Ρύθμιση συνταξιοδοτικών και άλλων συναφών θεμάτων, Νόμος 1902/1990.

³³⁰ Εκσυγχρονισμός και ανάπτυξη του δημόσιου τομέα και της κεφαλαιαγοράς, φορολογικές ρυθμίσεις και άλλες διατάξεις, Νόμος 1914/1990.

ορίστηκαν οι διαδικασίες αποκρατικοποίησης συμμετοχών των δημόσιων τραπεζών ή άλλων δημόσιων φορέων σε ιδιωτικές επιχειρήσεις. Προς την ίδια κατεύθυνση, με τον νόμο 2025³³¹, ορίστηκε ότι από την έναρξη της ισχύος του νόμου έως και τη λήξη του έτους 1992, απαγορευόταν η αύξηση των αποδοχών των δημόσιων υπαλλήλων, ενώ με τον νόμο 2065³³² αποφασίστηκε ότι το καθαρό εισόδημα από τις αποδοχές των συντακτών, οι οποίοι ήταν μέλη της Ένωσης Συντακτών Ημερήσιων Εφημερίδων Αθηνών, της Ένωσης Συντακτών Ημερήσιων Εφημερίδων Μακεδονίας Θράκης, Πελοποννήσου-Ηπείρου-Νήσων-Εύβοιας και της Ένωσης Συντακτών Περιοδικού Τύπου, καθώς και δημοσιογράφοι με ασφαλιστική κάλυψη τουλάχιστον πέντε συνεχών ετών, καθώς και των εικονοληπτών τηλεόρασης, μειώνεται κατά 10%, με σκοπό την ικανοποίηση των δαπανών του επαγγελματικού τους κλάδου. Στο πλαίσιο του νόμου 2065, επίσης αποφασίστηκε ότι θα μειωνόταν κατά 10% και το καθαρό ποσό της σύνταξης στους συνταξιούχους των παραπάνω επαγγελμάτων.

Με σκοπό τον έλεγχο της σπατάλης των κοινοτικών κονδυλίων, αποφασίστηκε στη συνέχεια, με τον νόμο 2145³³³, ότι για κάθε έργο, το οποίο θα υλοποιείτο με κοινοτικά κονδύλια, το Ελεγκτικό Συνέδριο θα είχε το δικαίωμα να διενεργεί ελέγχους επί της διαχείρισης των κονδυλίων αυτών.

Σε συνέχεια του νόμου 2083, ο νόμος 2158³³⁴ προσέθετε τη διάταξη ότι για την κάλυψη επιπλέον δαπανών στα ΑΕΙ, δαπανών οι οποίες θα συνέβαλαν στην κοινωνική, πολιτιστική και αναπτυξιακή στρατηγική των ΑΕΙ, θα επιτρεπόταν η καταχώρησή τους στον σχετικό κωδικό του κρατικού προϋπολογισμού του συγκεκριμένου ιδρύματος, με την προϋπόθεση ότι δε θα οδηγούσαν σε υπέρβαση πέραν του 2% του ύψους της κρατικής επιχορήγησης για το ΑΕΙ για το συγκεκριμένο οικονομικό έτος. Επιπρόσθετα, αποφασίστηκε ότι αναγνωριζόταν στους εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας και εκκλησιαστικής εκπαίδευσης, δημόσιας και ιδιωτικής, επίδομα βιβλιοθήκης ύψους 5.000 δραχμών

³³¹ Εισοδηματική πολιτική που αφορά στο προσωπικό του Δημοσίου, των Ν.Π.Δ.Δ., των Ο. Τ. Α., του προσωπικού των Δ.Ε.Κ.Ο. και των τραπεζών του δημόσιου τομέα, Νόμος 2025/1992.

³³² Αναμόρφωση της άμεσης φορολογίας και άλλες διατάξεις, Νόμος 2065/1992.

³³³ Ρύθμιση θεμάτων εκτελέσεως ποινών, επιταχύνσεως και εκσυγχρονισμού των διαδικασιών απονομής της δικαιοσύνης και άλλων θεμάτων, Νόμος 2145/1993.

³³⁴ Εκσυγχρονισμός του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών και άλλες διατάξεις, Νόμος 2158/1993.

μηνιαίως από την 1^η Οκτωβρίου του 1993, ωστόσο για τους συγκεκριμένους εκπαιδευτικούς καταργήθηκε η κάλυψη για προμήθεια για την αγορά βιβλίων.

Εκτός, όμως, από τις ρυθμίσεις, οι οποίες αποσκοπούσαν στη μείωση του δημοσιονομικού κόστους, στη συνέχεια, με την ολοκλήρωση του έτους 1992 και την εκκίνηση μιας προεκλογικής χρονιάς, εκείνης του 1993, διαπιστώνονται και αυξήσεις στους μισθούς και συντάξεις. Ειδικότερα με τον νόμο 2042³³⁵, αποφασίστηκε ότι από την 1^η Ιανουαρίου του 1992, οι συντάξεις έως 200.000 δραχμές, τις οποίες κατέβαλε το Δημόσιο, θα αυξάνονταν κατά 3%, ενώ κατά επιπλέον 3% θα αυξάνονταν οι συντάξεις έως 200.000 δραχμών από την 1^η Απριλίου του 1992.

Προς την ίδια κατεύθυνση, με τον νόμο 2129³³⁶, αποφασίστηκε ότι οι συντάξεις και τα βοηθήματα έως τις 200.000 δραχμές, που καταβάλλονταν από το Δημόσιο μηνιαίως, θα αυξάνονταν κατά ποσοστό 4% από την 1^η Ιανουαρίου του 1993 και στη συνέχεια, από την 1^η Ιουλίου του 1993, θα αυξάνονταν επιπλέον κατά 2%. Επιπλέον, αποφασίστηκε η αύξηση των τακτικών μηνιαίων αποδοχών των μισθωτών του Δημοσίου, με σχέση εργασίας είτε δημοσίου είτε ιδιωτικού δικαίου.

Επιπλέον, αποφασίστηκε η αύξηση των μηνιαίων αποδοχών κατά ποσοστό 4%, από την 1^η Ιανουαρίου του 1993, των εργαζομένων του Δημοσίου, των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ), άλλων φορέων νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου, των δικαστικών λειτουργών, των στρατιωτικών, του προσωπικού των Σωμάτων Ασφαλείας, του Λιμενικού Σώματος, του Ιερού Κλήρου, καθώς και των δικηγόρων με πάγια περιοδική αντιμισθία.

Προς την ίδια κατεύθυνση, με τον νόμο 2163³³⁷ αποφασίστηκε η αλλαγή στο συνταξιοδοτικό σύστημα. Ειδικότερα, ο νόμος αυτός οδήγησε σε αύξηση των αγροτικών συντάξεων, επέκτεινε την παροχή της ισόβιας σύνταξης και σε όσες μητέρες δεν ήταν πολύτεκνες, αρκεί να είχαν ελληνική υπηκοότητα ή να ήταν ελληνικής καταγωγής πρόσφυγες, αναγνώρισε, αντί δικαιώματος σίτισης, μηνιαίο

³³⁵ Αύξηση των συντάξεων και άλλες ασφαλιστικές διατάξεις, Νόμος 2042/1992.

³³⁶ Αύξηση των συντάξεων και άλλες διατάξεις, Νόμος 2129/1993.

³³⁷ Αύξηση των συντάξεων Ο.Γ.Α. και άλλες διατάξεις, Νόμος 2163/1993.

επίδομα ύψους 4.000 δραχμών στο πάσης φύσεως προσωπικό ιδρυμάτων πρόνοιας, νομικών προσώπων δημόσιων και ιδιωτικού δικαίου, τα οποία εποπτεύονταν από το Υπουργείο Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, οι οποίοι παρείχαν κλειστή περίθαλψη, καθώς και επέκτεινε την ειδική αποζημίωση, η οποία είχε δοθεί στους δημόσιους υπαλλήλους νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου και στους στρατιωτικούς των ενόπλων δυνάμεων και στο στρατιωτικό προσωπικό της ελληνικής αστυνομίας, του πυροσβεστικού σώματος, του λιμενικού σώματος και στο τακτικό προσωπικό του ΟΓΑ.

Επιπρόσθετα, με τον νόμο 2129³³⁸ αποφασίστηκε ότι το επίδομα οικογενειακών βαρών θα διπλασιαζόταν από την 1^η Ιουλίου του 1993. Προς την ίδια κατεύθυνση, αποφασίστηκε η αναγνώριση επιδόματος στους υπαλλήλους του διπλωματικού κλάδου, οι οποίοι υπηρετούσαν στην κεντρική υπηρεσία και στο εξωτερικό. Το επίδομα αποφασίστηκε να δίδεται από την 1^η Ιανουαρίου του 1993 και συγκεκριμένα ορίστηκε σε 80% επί του βασικού μισθού των υπαλλήλων με βαθμό Ακολούθου και Γραμματέα Γ', σε 70% επί του βασικού μισθού των υπαλλήλων με βαθμό Γραμματέα Β' και 60% επί του βασικού μισθού για τους διπλωματικούς υπαλλήλους των υπόλοιπων βαθμών.

Η πολιτική της κυβέρνησης της ΝΔ για το φορολογικό σύστημα: 1990-1993

Ανάμεσα στη φορολογική πολιτική της κυβέρνησης της ΝΔ, κατά το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, διαπιστώνονται νομοθετικές ρυθμίσεις, οι οποίες συνέκλιναν με τον ευρωπαϊκό περιορισμό της αύξησης των δημόσιων εσόδων και της εντατικοποίησης των οικονομικών ελέγχων για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής.

Ταυτόχρονα, ωστόσο, διαπιστώνονται και ρυθμίσεις, οι οποίες έρχονταν σε αντίθεση με τους στόχους του ευρωπαϊκού περιορισμού αναφορικά με την απλούστευση του φορολογικού συστήματος και την εξάλειψη των φοροαπαλλαγών.

³³⁸ Αύξηση των συντάξεων και άλλες διατάξεις, Νόμος 2129/1993.

Αναφορικά με τις πολιτικές, οι οποίες ωθούσαν προς τον στόχο της αύξησης της φορολογίας, αρχικά με τον νόμο 1884³³⁹, θεσπίστηκαν αυξήσεις στους έμμεσους φόρους σε μια σειρά από προϊόντα, όπως τα πετρελαιοειδή, τα οιοπνευματούχα και τα καπνοβιομηχανικά προϊόντα. Επιπλέον αποφασίστηκε η αύξηση των τελών χαρτοσήμου, τα οποία αποτελούσαν φόρους υπέρ τρίτων, φόρους δηλαδή οι οποίοι εισπράττονταν υπέρ του Οργανισμού Γεωργικής Ασφάλισης (ΟΓΑ), του Οργανισμού Ασφάλισης Ελεύθερων Επαγγελματιών και άλλων οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης.

Με τον ίδιο νόμο, επιβλήθηκε ειδικός φόρος στις διαφημίσεις του ραδιοφώνου, ύψους 7% επί της αξίας της διαφήμισης, ενώ αυξήθηκαν και τα τέλη κυκλοφορίας των αυτοκινήτων οχημάτων και μοτοσικλετών κατά 25%. Ταυτόχρονα, επιβλήθηκε ειδική εφάπαξ εισφορά επί του συνολικού καθαρού εισοδήματος των φυσικών προσώπων, το οποίο είχε αποκτηθεί μέσω ατομικής άσκησης επιχείρησης ή επαγγέλματος, επί του συνολικού καθαρού εισοδήματος των ομόρρυθμων, ετερόρρυθμων, εταιρειών περιορισμένης ευθύνης, κοινοπραξιών ή αστικών εταιρειών κερδοσκοπικού χαρακτήρα, όλων των ημεδαπών ανώνυμων εταιρειών, των δημόσιων, κοινοτικών και δημοτικών επιχειρήσεων, των συνεταιρισμών και των ενώσεων τους.

Στη συνέχεια, στην κατεύθυνση της ενίσχυσης των δημόσιων εσόδων, με το νόμο 2084 ορίστηκε ότι από την 1^η Ιανουαρίου του 1993 θα επιβαλλόταν ειδική μηνιαία εισφορά υπέρ του Δημοσίου, η οποία για συντάξεις έως 100.000 δραχμών θα ανερχόταν σε ποσοστό 1%, για συντάξεις από 100.001 έως 200.000 δραχμών θα ανερχόταν σε ποσοστό 2%, για συντάξεις από 200.001 έως 300.000 θα ανερχόταν σε ποσοστό 3%, για συντάξεις από 300.001 έως 400.000 σε ποσοστό 4% και για συντάξεις άνω των 400.000 το ποσοστό κράτησης θα ανερχόταν σε 5%.

³³⁹ Διαρρυθμίσεις στην έμμεση φορολογία και άλλες διατάξεις, νόμος 1884/1990.

Προς την κατεύθυνση της αύξησης της φορολογίας, επίσης, με τον νόμο 1914³⁴⁰, αποφασίστηκε ότι θα ίσχυαν οι εξής κλίμακες, για ετήσιο καθαρό εισόδημα έως 1.200.000 δραχμές ο φορολογικός συντελεστής θα ήταν 18%, για ετήσιο καθαρό εισόδημα από 1.200.001 έως 1.800.000 ο φορολογικός συντελεστής θα ήταν 30%, για ετήσιο καθαρό εισόδημα από 1.800.001 έως 4.500.000 ο φορολογικός συντελεστής θα ήταν 43%, ενώ για ετήσιο καθαρό εισόδημα από 4.500.001 και πάνω ο φορολογικός συντελεστής θα ήταν 50%. Επιπλέον, με τον νόμο αυτό διευρύνθηκε το σύνολο των προϊόντων, στα οποία θα επιβάλλονταν ο Φόρος Πρόσθετης Κατανάλωσης, καθώς αποφασίστηκε να συμπεριληφθούν και τα εργολαβικά προσύμφωνα ανέγερσης των οικοδομών, τα οποία είχαν συνταχθεί μετά την 21^η Αυγούστου του 1986.

Στη συνέχεια με τον νόμο 1947³⁴¹, ο οποίος αναδιατύπωνε τον προγενέστερο νόμο 3323 του 1955, αποφασίστηκε η δημιουργία μιας προοδευτικής κλίμακας συντελεστών παρακράτησης φόρου επί των εισοδήματος για υπηρεσίες ορισμένου χρόνου και διάρκειας μικρότερης του ενός έτους. Για παράδειγμα, για ένα ημερομίσθιο έως 3.500 δραχμές, η παρακράτηση θα ήταν δύο τοις εκατό, ενώ για ημερομίσθια από 6.000 δραχμές και πάνω, η παρακράτηση θα ήταν οκτώ τοις εκατό.

Με τον νόμο 2019³⁴², αρχικά ορίστηκε φόρος επί του εισοδήματος. Ο φορολογικός συντελεστής θα ήταν προοδευτικός, με βάση την αύξηση του ετήσιου εισοδήματος του εργαζομένου. Ειδικότερα, για μισθωτό ή συνταξιούχο, ο οποίος είχε ετήσιο εισόδημα έως 1.600.000 δραχμές, συντελεστής θα ήταν 0%, από 1.600.001 έως 2.000.000 ο φορολογικός συντελεστής θα ήταν 2%, από 2.000.001 έως 2.500.000 3%, από 3.000.001 έως 3.500.000 ο συντελεστής θα ήταν 4,5%, από 3.500.001 έως 4.500.000 ο συντελεστής θα ήταν 6%, από 4.500.001 έως 5.500.000 ο συντελεστής θα ήταν 8%, από 5.500.001 έως 7.000.000 ο συντελεστής θα ήταν 12%, από 7.000.001 έως 10.000.000 20%, από 10.000.001 έως 15.000.000 24% και από 15.000.001 και πάνω ο συντελεστής θα ήταν 30%.

³⁴⁰ Εκσυγχρονισμός και ανάπτυξη του δημόσιου τομέα και της κεφαλαιαγοράς, φορολογικές ρυθμίσεις και άλλες διατάξεις, Νόμος 1914/1990.

³⁴¹ Απλούστευση φορολογικών διαδικασιών και άλλες διατάξεις, νόμος 1947/1992.

³⁴² Παρακράτηση φόρου και άλλες διατάξεις, Νόμος 2019/1992.

Επίσης ο φορολογικός συντελεστής επί των έκτακτων εσόδων, όπως οι υπερωρίες, οι επιχορηγήσεις, τα επιδόματα και οι αποζημιώσεις, ορίστηκε σε 15% επί αυτών. Στις συντάξεις, οι οποίες χορηγούνταν από επικουρικά ταμεία ή από μετοχικά ή από ταμεία αρωγής και αλληλοβοήθειας, ο φορολογικός συντελεστής ορίστηκε σε 5%. Τέλος, ο φορολογικός συντελεστής επί των έκτακτων εισοδημάτων διευθυνόντων συμβούλων ή επί των κερδών, τα οποία διανέμονταν σε μετρητά στους υπαλλήλους, ορίστηκε σε 15%. Στη συνέχεια, με τον νόμο 1921³⁴³ επιβλήθηκε φόρος εισοδήματος στους τόκους καταθέσεων φυσικών ή νομικών προσώπων, ύψους 10%.

Στην κατεύθυνση της αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής, αρχικά με τον νόμο 1882³⁴⁴ αποφασίστηκε η ποινική δίωξη των εκπροσώπων, διευθυντών ημεδαπών ανώνυμων εταιρειών, ομόρρυθμων ή ετερόρρυθμων ή περιορισμένης ευθύνης, συνεταιρισμών, κοινοπραξιών, κοινωνικών και αστικών εταιρειών, αλλοδαπών επιχειρήσεων για βεβαιωμένες οφειλές προς το Δημόσιο, ακόμη και εάν μεταγενέστερα τα πρόσωπα αυτά είχαν αποβάλει την ιδιότητα του εκπροσώπου ή διευθυντού των εταιρειών αυτών. Σε κάθε περίπτωση, η τμηματική καταβολή του χρέους προς το δημόσιο θα οδηγούσε σε αναστολή της ποινικής δίωξης για όσο χρόνο θα διαρκούσε η ρύθμιση του χρέους και εφόσον ο οφειλέτης παρέμενε συνεπής στην καταβολή των οφειλόμενων δόσεων. Το αξιόποινο ορίστηκε ότι θα έπαυε με την πλήρη εξόφληση του χρέους προς το Δημόσιο.

Επιπρόσθετα, για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής, με τον νόμο 1914 αποφασίστηκε ότι ο Υπουργός Οικονομικών θα έπρεπε να συνεργάζεται με τις αρμόδιες αρχές των χωρών της ΕΟΚ, με σκοπό την ανταλλαγή πληροφοριών και την πραγματοποίηση διασταυρώσεων. Ειδικότερα, η ανταλλαγή πληροφοριών θα πραγματοποιείτο εφόσον επιδιωκόταν να διερευνηθεί εάν σε ένα κράτος-μέλος της ΕΟΚ πραγματοποιείτο φοροδιαφυγή, εάν ένα πρόσωπο το οποίο απαλλάσσεται από υποχρέωση φόρου στην Ελλάδα όφειλε να καταβάλλει φόρους σε ένα άλλο κράτος, καθώς και εάν ένα πρόσωπο, υποκείμενο σε φόρο στην Ελλάδα, το οποίο συναλλάσσεται με ένα άλλο κράτος μέλος, θα έπρεπε να

³⁴³ Διαρρυθμίσεις στον ενιαίο ειδικό φόρο κατανάλωσης των πετρελαιοειδών προϊόντων και άλλες διατάξεις, Νόμος 1921/1991.

³⁴⁴ Μέτρα για την περιστολή της φοροδιαφυγής, διαρρυθμίσεις στην άμεση και έμμεση φορολογία και άλλες διατάξεις, Νόμος 1882/1990.

φορολογείται και στο δεύτερο κράτος-μέλος, εφόσον υπάρχουν ενδείξεις ότι ενεργείται φοροδιαφυγή, όπως η πλασματική μεταφορά κερδών διαμέσου επιχειρήσεων.

Προς την κατεύθυνση της αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής, επιπρόσθετα, με τον νόμο 2145³⁴⁵ θεσπίστηκαν αυστηρές ρυθμίσεις. Συγκεκριμένα, αποφασίστηκε ότι σε περιπτώσεις υπόνοιας ότι σε τραπεζικούς λογαριασμούς ή σε θυρίδες εμπεριέχονται χρήματα ή πράγματα, νομιμοποιημένα από παράνομες δραστηριότητες, τότε το δικαστικό συμβούλιο, με βούλευμα, μετά από πρόταση του εισαγγελέα ή αίτηση του ανακριτή, μπορούσε να διατάξει σε οποιοδήποτε πιστωτικό ίδρυμα το άνοιγμα των λογαριασμών και των θυρίδων. Επίσης, ο ανακριτής αποφασίστηκε ότι θα μπορούσε να απαγορεύσει την κίνηση του λογαριασμού, ακόμη και εάν ο λογαριασμός ήταν κοινός και με άλλο πρόσωπο. Η διαδικασία καταλήγει σε κατάσχεση των χρημάτων και των πραγμάτων, εφόσον αποδειχθεί ότι όντως τα χρήματα και τα πράγματα είχαν προέλθει από παράνομες δραστηριότητες.

Από την άλλη πλευρά, ωστόσο, διαπιστώθηκαν και νομοθετικές ρυθμίσεις, οι οποίες δεν προσανατολίζονταν αυστηρά προς την ανάγκη για αύξηση των φορολογικών εσόδων και την απλοποίηση του φορολογικού συστήματος, μέσω και της εξάλειψης των φοροαπαλλαγών, οι οποίες όπως ήδη εξηγήσαμε, μολονότι θα μπορούσαν να μην έχουν φιλελεύθερο πρόσημο, εντάσσονται στον περιορισμό, στη βάση της αποτελεσματικής συλλογής φορολογικών εσόδων. Συγκεκριμένα με τον νόμο 1914 αποφασίστηκε ότι για τους πολίτες με εισόδημα από μισθωτές υπηρεσίες και συντάξεις έως 1.250.000 δραχμές, το αφορολόγητο ποσό θα ήταν ίσο με το 50% του εισοδήματός τους, ενώ αποφασίστηκε ότι το αφορολόγητο ποσό θα ήταν ίσο με το 70% του ετήσιου καθαρού εισοδήματός τους, εφόσον οι μισθωτοί και οι συνταξιούχοι αυτοί εργάζονταν ή κατοικούσαν για έξι τουλάχιστον μήνες, του έτους στο οποίο απέκτησαν το εισόδημα αυτό, στους νομούς Ξάνθης, Ροδόπης, Έβρου, Λέσβου, Χίου, Σάμου, Δωδεκανήσου, Θεσπρωτίας, Ιωαννίνων, Καστοριάς, Φλώρινας, Πέλλας, Κιλκίς, Σερρών και Δράμας.

³⁴⁵ Ρύθμιση θεμάτων εκτελέσεως ποινών, επιταχύνσεως και εκσυγχρονισμού των διαδικασιών απονομής της δικαιοσύνης και άλλων θεμάτων, Νόμος 2145/1993.

Παράλληλα, αποφασίστηκε ότι το αφορολόγητο ποσό θα ήταν ίσο με το 70% του ετήσιου καθαρού εισοδήματος, έως 2.500.000 δραχμών, για τους συντάκτες, οι οποίοι θα άνηκαν στην Ένωση Συντακτών Ημερήσιων Εφημερίδων Αθηνών, της Ένωσης Συντακτών Ημερήσιων Εφημερίδων Μακεδονίας-Θράκης, της αντίστοιχης ένωσης στην Πελοπόννησο, στην Ήπειρο, στα νησιά, στη Θεσσαλία, στην Στερεά Ελλάδα στην Εύβοια, καθώς για τους δημοσιογράφους της Ένωσης Συντακτών Περιοδικού Τύπου, του Αθηναϊκού Πρακτορείου Ειδήσεων, στη Γενική Γραμματεία Τύπου και Πληροφοριών, στα γραφεία τύπου των κρατικών υπηρεσιών, για τους εικονολήπτες της Ένωσης Εικονοληπτών Επικαίρων και Τηλεόρασης, για τους ηθοποιούς, για τους μουσικούς στις κρατικές ορχήστρες, και στις ορχήστρες της Εθνικής Λυρικής Σκηνής. Το αφορολόγητο ποσό, ωστόσο, δε θα μπορούσε να είναι υψηλότερο των 1.750.000 δραχμών για κάθε φορολογούμενο, ενώ το αφορολόγητο ποσό θα ίσχυε εφόσον οι άνωθι κατηγορίες αποκτούσαν το ετήσιο καθαρό εισόδημά τους μόνο από την άσκηση του συγκεκριμένου επαγγέλματος.

Πρόσθετο αφορολόγητο ποσό αποφασίστηκε και για όσους αποκτούσαν εισόδημα, έως 520.000 δραχμές, από γεωργικές επιχειρήσεις, οι οποίες θα λειτουργούσαν με μορφή προσωπικής ή περιορισμένης ευθύνης εταιρείας ή κοινοπραξίας. Το αφορολόγητο θα ίσχυε για κάθε έναν από τους εταίρους ή τα μέλη της κοινοπραξίας, εφ' όσον ασχολούνταν προσωπικά με τις γεωργικές επιχειρήσεις. Το αφορολόγητο ποσό δε θα μπορούσε να είναι υψηλότερο από 1.040.000 δραχμές συνολικά για όλα τα μέλη της εταιρείας ή της κοινοπραξίας.

Επιπλέον, με τον νόμο 1914³⁴⁶ αποφασίστηκε η αύξηση του αφορολόγητου ποσού στις 470.000 δραχμές για κάθε πρόσωπο με αναπηρία με ποσοστό 67% και πάνω, με διανοητική καθυστέρηση ή φυσική αναπηρία, για τους τυφλούς, για τους ανάπηρους αξιωματικούς και οπλίτες, για τα θύματα πολέμου. Εάν το καθαρό εισόδημα των πολιτών αυτών ήταν χαμηλότερό των 470.000 δραχμών, τότε το αφορολόγητο ποσό θα μειωνόταν κατά το ποσό της διαφοράς ανάμεσα στο ποσό των 470.000 δραχμών και του ποσού αυτού.

³⁴⁶ Εκσυγχρονισμός και ανάπτυξη του δημόσιου τομέα και της κεφαλαιαγοράς, φορολογικές ρυθμίσεις και άλλες διατάξεις, Νόμος 1914/1990.

Πρόσθετο αφορολόγητο ποσό αποφασίστηκε, επίσης, για τα κέρδη, τα οποία είχαν αποκτηθεί από την πρωτογενή παραγωγή και τα οποία διανέμονταν με τη μορφή μερίσματος στα μέλη του αγροτικού συνεταιρισμού, ο οποίος ως αντικείμενο είχε τις δασικές εργασίες, την παραγωγή αλιευτικών και μελισσοκομικών προϊόντων, την καλλιέργεια των γεωργικών εκτάσεων, την κτηνοτροφία, τις πτηνοτροφικές και σηροτροφικές εκμεταλλεύσεις. Το αφορολόγητο ποσό θα ίσχυε για το μέρισμα 520.000 εκμεταλλεύσεων για τα τακτικά μέλη του συνεταιρισμού, τα οποία απασχολούνταν αυτοπροσώπως, και μέχρι του ποσού μερίσματος των 130.000 δραχμών για τα υπόλοιπα μέλη του συνεταιρισμού.

Επιπλέον, θεσπίστηκαν φοροαπαλλαγές για τα υγρά ή αέρια καύσιμα, τα οποία θα χρησιμοποιούνταν για τη λειτουργία εδάφους ή πλωτών μονάδων αφαλάτωσης του θαλάσσιου ύδατος, το οποίο θα προοριζόταν για την υδροδότηση των διυλιστηρίων πετρελαίου και για τις χημικές βιομηχανίες. Ειδικότερα, τα καύσιμα αυτά απαλλάχτηκαν από κάθε είδους φορολογική επιβάρυνση και από κάθε άλλο τέλος.

Στη συνέχεια, αποφασίστηκε ότι από την επιβολή του φόρου 10% επί των τόκων των καταθέσεων του νόμου 1921, θα απαλλάσσονταν καταθέσεις σε ξένο νόμισμα, οι έντοκοι τίτλοι από το Ελληνικό Δημόσιο, την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων και το Ειδικό Ταμείο Εφαρμογής Ρυθμιστικών και Πολεοδομικών Σχεδίων, προθεσμιακές καταθέσεις, οι οποίες συνήφθησαν πριν την 31^η Δεκεμβρίου του 1990, οι καταθέσεις στεγαστικού ταμιευτηρίου, εφόσον οι καταθέσεις αυτές χρησιμοποιούνταν για την εξασφάλιση στεγαστικών δανείων, καθώς και οι καταθέσεις μεταξύ τραπεζών, στις οποίες περιλαμβάνονταν οι καταθέσεις των τραπεζών στην Τράπεζα της Ελλάδας και στο Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 1947 ορίστηκε ότι από την υποχρέωση καταβολής φόρου κληρονομιάς απαλλάσσονταν οι κτήσεις, των οποίων οι δικαιούχοι θα ήταν το δημόσιο, η τοπική αυτοδιοίκηση, οι ιεροί ναοί, τα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα νομικά πρόσωπα, καθώς και τα ταμεία υγείας. Επιπρόσθετα, με τον ίδιο νόμο

υπήρξαν ρυθμίσεις αναφορικά με οφειλές υπέρ του Δημοσίου από πολίτες ή νομικά πρόσωπα των σεισμόπληκτων περιοχών των νομών Πέλλας και Κιλκίς, οι οποίες είχαν πληγεί από τους σεισμούς του Δεκεμβρίου του 1990. Ουσιαστικά, διαμορφώθηκαν 48 μηνιαίες δόσεις, τουλάχιστον 4.000 δραχμών η καθεμιά. Μολονότι τα μέτρα αυτά ενείχαν μια σημαντική κοινωνική διάσταση, ωστόσο η πολιτική αυτή συνέχιζε να εντείνει την πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος αναφορικά με τις φοροαπαλλαγές και την κατακερματισμένη διαδικασία καταβολής των οφειλών υπέρ του Δημοσίου.

Επιπρόσθετα, με τον νόμο 2019³⁴⁷ αναφορικά με την έκτακτη εισφορά η οποία επιβλήθηκε, αποφασίστηκε απαλλαγή όσων διέθεταν ακίνητο σε περιοχή, στην οποία ο πληθυσμός ήταν μικρότερος των 800 κατοίκων και όσων στις περιοχές αυτές το ακίνητο ήταν μικρότερο από 200 τ.μ. Επιπρόσθετα, από την έκτακτη εισφορά απαλλάσσονταν οι ιεροί ναοί και οι μονές, οι βιομηχανίες, οι βιοτεχνίες, τα μεταλλεία, τα λατομεία, τα σχολεία και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, τα νοσοκομεία και οι κλινικές, τα ξενοδοχεία, οι αγροτικές εκμεταλλεύσεις και η πρώτη κατοικία οικογενειών με τέσσερα παιδιά και πάνω.

Στον ίδιο νόμο, επιπλέον, αποφασίστηκε ότι ο σύζυγος μιας οικογένειας θα απολάμβανε μείωση φόρου, η οποία θα ήταν μεγαλύτερη εφόσον υπήρχαν και ανήλικα παιδιά. Μείωση φόρου θα απολάμβανε και η σύζυγος. Επίσης, ορίστηκε ότι στους αμειβόμενους με ημερομίσθιο σε εργασία διάρκειας μικρότερης του ενός έτους, ο φορολογικός συντελεστής θα ήταν 3% επί του ημερομισθίου, εφόσον το ημερομίσθιο ήταν μεγαλύτερο των 6.000 δραχμών.

Η ενσωμάτωση όλων αυτών των φοροαπαλλαγών, διαπιστώνεται τελικά ότι σε ένα βαθμό οδηγούσε σε απόκλιση από τον στόχο της αύξησης των δημόσιων εσόδων, μέσα από την οικοδόμηση ενός απλουστευμένου φορολογικού συστήματος.

³⁴⁷ Παρακράτηση φόρου και άλλες διατάξεις, Νόμος 2019/1992.

Η πολιτική της κυβέρνησης της ΝΔ για την ανταγωνιστικότητα της εθνικής οικονομίας: 1990-1993

Ανάμεσα στο νομοθετικό έργο της κυβέρνησης της ΝΔ, κατά το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, αναφορικά με την πολιτική στον τομέα της οικονομικής ανταγωνιστικότητας, διαπιστώνονται νομοθετικές ρυθμίσεις, οι οποίες σε έναν σημαντικό βαθμό συνέκλιναν με τον ευρωπαϊκό περιορισμό της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας.

Ειδικότερα, διαπιστώνονται νομοθετικές ρυθμίσεις στην κατεύθυνση της χρηματοπιστωτικής απελευθέρωσης. Επιπλέον, ανάμεσα στο νομοθετικό έργο διαπιστώνονται και ρυθμίσεις προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης της ευελιξίας στην αγορά προϊόντων και υπηρεσιών, υπό την έννοια της θέσπισης επιχειρηματικών κινήτρων, διεύρυνσης του ωραρίου λειτουργίας των καταστημάτων και υλοποίησης των αποκρατικοποιήσεων. Ωστόσο, από το συγκεκριμένο νομοθετικό έργο απουσιάζουν ρυθμίσεις στην κατεύθυνση του ανοίγματος των κλειστών επαγγελμάτων.

Αναφορικά με την αγορά εργασίας, διαπιστώνονται ρυθμίσεις προς την κατεύθυνση της ευελιξίας των εργασιακών συμβάσεων και του περιορισμού της συμμετοχής σε απεργία. Επιπρόσθετα, διαπιστώνονται αλλαγές αναφορικά με συγκεκριμένα θέματα της εργασιακής ζωής, καθώς και η διαμόρφωση δομών για την επαγγελματική κατάρτιση.

Ωστόσο, ανάμεσα στις πολιτικές, οι οποίες εφαρμόστηκαν στην αγορά των προϊόντων και την υπηρεσιών, διαπιστώνονται και ρυθμίσεις, οι οποίες δεν οδηγούσαν στον στόχο της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας.

Αρχικά, θα αναφερθούμε στις πολιτικές, με τις οποίες η κυβέρνηση δρομολόγησε τη χρηματοπιστωτική απελευθέρωση, στη συνέχεια στις πολιτικές με τις οποίες η κυβέρνηση επεχείρησε να δρομολογήσει διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στην αγορά προϊόντων και υπηρεσιών και στο τέλος στις πολιτικές με τις οποίες η κυβέρνηση επεδίωξε να διαμορφώσει περισσότερο ευέλικτες σχέσεις στην αγορά εργασίας.

Αναφορικά με την αγορά κεφαλαίων και τη μεταρρύθμιση της χρηματοπιστωτικής απελευθέρωσης, αρχικά με τον νόμο 1892, η ελληνική κυβέρνηση εισήγαγε νέες ρυθμίσεις αναφορικά με το χρηματοπιστωτικό σύστημα και ειδικότερα αναφορικά με τη λειτουργία του Χρηματιστηρίου Αθηνών. Ειδικότερα δημιουργήθηκε η Εταιρεία Αποθετηρίων, στην οποία έπρεπε οι τίτλοι των μετοχών εταιρειών, οι οποίοι θα εισάγονταν στο χρηματιστήριο, να κατατεθούν. Η λειτουργία της Εταιρείας Αποθετηρίων θα ήταν η έκδοση απόδειξης εγγραφής στο όνομα εκείνου, ο οποίος αποκτούσε τις μετοχές. Με την ίδρυση της Εταιρείας Αποθετηρίων, μοναδικός μέτοχος ήταν το Χρηματιστήριο Αθηνών, με κεφάλαιο ενός δισεκατομμυρίων δραχμών, το οποίο είχε τη μορφή δανείου από τον δημόσιο τομέα, και το οποίο θα έπρεπε να εξοφλείται με ετήσιες δόσεις μέσα από τις πωλήσεις των μετοχών αυτών.

Στη συνέχεια, στον νόμο 1901³⁴⁸ εμπεριέχονταν διοικητικές πράξεις, στην κατεύθυνση της χρηματοπιστωτικής απελευθέρωσης. Αρχικά, με την Πράξη αριθ. 1806/20.9.90 ορίστηκε ότι θα αυξανόταν το ανώτατο όριο συναλλάγματος των Ελλήνων ταξιδιωτών προς χώρες της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας σε 1.200 ECU. Επιπλέον, στο νομοσχέδιο εμπεριεχόταν η ανακοίνωση της απόφασης αριθ. 448/7.5.90, με την οποία είχε εγκριθεί η ίδρυση της «Τράπεζας Κύπρου ΛΙΜΙΤΕΔ».

Στη συνέχεια, προς την κατεύθυνση της χρηματοπιστωτικής απελευθέρωσης κεφαλαίων, στον νόμο 1904³⁴⁹ αναφερόταν ότι ο στόχος ήταν η διαμόρφωση ίσων όρων χρηματοδότησης για τις δημόσιες και ιδιωτικές επιχειρήσεις. Ειδικότερα, οριζόταν ότι δε θα επιτρεπόταν στις εμπορικές τράπεζες να αντλούν από τα αδιάθετα υπόλοιπα ώστε να χορηγούν δάνεια προς τις δημόσιες επιχειρήσεις, ενώ ταυτόχρονα οριζόταν ότι σταδιακά θα μείωνε, έως και στο 3%, το εύρος χρήσης αποταμιεύσεων για τη χορήγηση δανείων σε δημόσιες επιχειρήσεις. Επιπρόσθετα, στον νόμο αυτό οριζόταν ότι η Τράπεζα της Ελλάδας θα ενέκρινε

³⁴⁸ Διαρρυθμίσεις στον ενιαίο ειδικό φόρο κατανάλωσης των πετρελαιοειδών προϊόντων, Νόμος 1901/1990.

³⁴⁹ Περί λειτουργίας αριθμολαχείου (ΛΟΤΤΟ) και λαχείου (ΠΡΟ-ΤΟ), Νόμος 1904/1990.

τη χορήγηση συναλλάγματος στις εταιρείες Επενδύσεως Χαρτοφυλακίου και Διαχείρισης Αμοιβαίων Κεφαλαίων.

Ειδικότερα, η ελληνική κυβέρνηση σταμάτησε τη χρηματοδότηση του ελλείμματος της Γενικής Κυβέρνησης μέσα από την έκδοση νέου χρήματος από την Τράπεζα της Ελλάδας, ενώ ταυτόχρονα μειώθηκαν οι δεσμεύσεις των αποταμιεύσεων των τραπεζών για την αγορά κρατικών ομολόγων, από 40% το 1990 σε 15% τον Οκτώβριο του 1992. Προς την κατεύθυνση αυτή, ο στόχος ήταν η πλήρης απελευθέρωση των καταθέσεων έως τον Μάιο του 1993.

Επιπρόσθετα, καταργήθηκε ο φόρος με συντελεστή 3% επί των τραπεζικών δανείων, ενώ σχεδιάστηκε, επίσης, η κατάργηση φόρου με συντελεστή 8% στα τραπεζικά κέρδη, ένα μέτρο το οποίο θα εφαρμοζόταν τελικά τον Ιανουάριο του 1994. Επιπλέον, αποφασίστηκε η απελευθέρωση του καθορισμού των επιτοκίων αναφορικά με τις καταθέσεις και τα δάνεια σε πολίτες και επιχειρήσεις. Στην κατεύθυνση του καθορισμού των επιτοκίων, αποφασίστηκε ότι οι τράπεζες δε θα είχαν τη δυνατότητα της μονομερούς αύξησης των επιτοκίων επί των δανείων για τους πρώτους δώδεκα μήνες, που τα δάνεια αυτά δε θα εξυπηρετούντο. Παράλληλα, οι τράπεζες δε θα μπορούσαν να χορηγήσουν νέο δάνειο, ώστε να χρηματοδοτηθεί η αύξηση του επιτοκίου.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 1960³⁵⁰ ορίστηκε ότι ο υπεύθυνος για τη δημιουργία πλαστών κινητών αξιών, όπως μετοχών, ομολόγων και άλλων χρηματιστηριακών εγγράφων, και ο υπεύθυνος νοθείας του περιεχομένου των παραπάνω, με σκοπό το ίδιο οικονομικό του όφελος, θα τιμωρείτο με κάθειρξη και χρηματική ποινή, η οποία θα κυμαινόταν από 10 εκατομμύρια δραχμές έως ένα δισεκατομμύριο δραχμές.

Στη συνέχεια, με την ψήφιση του νόμου 1969³⁵¹ ρυθμίστηκε το νομικό πλαίσιο λειτουργίας των ανώνυμων εταιρειών διαχείρισης επενδυτικών κεφαλαίων. Οι

³⁵⁰ Διατάξεις για τις χρηματιστηριακές συναλλαγές και τη διαχείριση προγραμμάτων της ΕΟΚ, Νόμος 1960/1991.

³⁵¹ Εταιρείες επενδύσεων χαρτοφυλακίου, αμοιβαία κεφάλαια, διατάξεις εκσυγχρονισμού και εξυγιάνσεως της κεφαλαιαγοράς και άλλες διατάξεις, Νόμος 1969/1991.

συγκεκριμένες εταιρείες αποφασίστηκε ότι θα μπορούσαν να διαχειρίζονται χαρτοφυλάκια κινητών αξιών, όπως μετοχές, ομόλογα και αμοιβαία κεφάλαια. Για την εισαγωγή του χαρτοφυλακίου τους στο χρηματιστήριο, είχαν προθεσμία έως και έξι μήνες από την ίδρυσή τους. Τα κέρδη των συναλλαγών εντός του χρηματιστηρίου ορίστηκε ότι θα διαμοιράζονταν στους μετόχους της εταιρείας, απαλλαγμένα από τη φορολογία προς το Δημόσιο και προς τρίτους. Επιπλέον, και οι ίδιες εταιρείες επενδύσεως κεφαλαίου θα απαλλάσσονταν από φορολογία.

Παράλληλα, ο νόμος αναγνώριζε τη δυνατότητα της ίδρυσης της Ανώνυμης Εταιρείας Διαχείρισεως Αμοιβαίων Κεφαλαίων (ΑΕ Διαχείρισεως) με σκοπό τη διαχείριση των αμοιβαίων κεφαλαίων, τα οποία θα ήταν μια μορφή επένδυσης κινητών αξιών και μετρητών, τα οποία θα μπορούσαν να ανήκουν εξ αδιαιρέτου σε περισσότερα πρόσωπα.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 2076³⁵² αναγνωρίστηκε η δυνατότητα στους φορείς κοινωνικής ασφάλισης να συγκροτούν εταιρείες διαχείρισης αμοιβαίων κεφαλαίων.

Με τον νόμο 2114³⁵³ καθιερώθηκε στην Ελλάδα σύστημα εγγύησης καταθέσεων, στο οποίο θα συμμετείχαν υποχρεωτικά όλα τα πιστωτικά ιδρύματα, καθώς και υποκαταστήματα πιστωτικών ιδρυμάτων, των οποίων η έδρα βρισκόταν εκτός Ελλάδας, εφόσον οι καταθέτες στα υποκαταστήματα αυτά δεν καλύπτονταν από το σύστημα εγγυήσεων των ιδρυμάτων αυτών στις χώρες προέλευσης. Στο σύστημα εγγυήσεων των καταθέσεων, πάντως, δε θα συμμετείχαν το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο και το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 2157³⁵⁴, αποφασίστηκε η κατάργηση του ειδικού φόρου, ο οποίος έως τότε επιβαλλόταν στις τραπεζικές εργασίες.

³⁵² Ανάληψη και άσκηση δραστηριότητας πιστωτικών ιδρυμάτων και άλλες συναφείς διατάξεις, Νόμος 2076/1992.

³⁵³ Σύστημα Εγγύησης Καταθέσεων, Νόμος 2114/1993.

³⁵⁴ Κατάργηση ειδικού φόρου τραπεζικών εργασιών, Νόμος 2157/1993.

Αναφορικά με τις μεταρρυθμίσεις στην αγορά προϊόντων και υπηρεσιών, αρχικά υπήρχαν ρυθμίσεις, οι οποίες θέσπιζαν κίνητρα για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας. Ειδικότερα, με τον νόμο 1892, η κυβέρνηση αρχικά προσδιόρισε το πλαίσιο καταβολής επιχορηγήσεων από το Ελληνικό Δημόσιο προς ιδιωτικές επιχειρήσεις, με σκοπό την κάλυψη ενός μέρους των δαπανών, τις οποίες οι επιχειρήσεις θα δαπανούσαν για την υλοποίηση παραγωγικών επενδύσεων.

Η επιχορήγηση θα παρεχόταν σε παραγωγικές επενδύσεις κόστους έως δυόμιση δισεκατομμυρίων δραχμών και το ύψος της θα ήταν δυνατό να καλύψει ένα μέρος ή ακόμη και το σύνολο της επένδυσης. Σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, ορίστηκε ότι το ποσό της ίδιας συμμετοχής των επιχειρήσεων δε θα μπορούσε να είναι μικρότερο του 40% του συνολικού κόστους της επένδυσης, ενώ η επιχορήγηση δε θα καταβαλλόταν εφόσον η επιχείρηση αυτή είχε ήδη λάβει επιχορήγηση από άλλο φορέα. Επιπλέον, προϋπόθεση της καταβολής της επιχορήγησης θα ήταν η επιχείρηση να έχει δαπανήσει ήδη το 50% του ποσού, το οποίο της αναλογούσε, για την παραγωγική επένδυση.

Επιπλέον, θεσπίστηκαν κίνητρα υπό τη μορφή του αφορολόγητου μέχρι ενός ποσοστού κερδών των επιχειρήσεων, οι οποίες δραστηριοποιούνταν ήδη ή θα μετακινούνταν σε τουριστικές περιοχές ή στη Θράκη ή στη βιομηχανική ζώνη ΕΤΒΑ στη Θεσσαλονίκη. Ωστόσο, προϋπόθεση των κινήτρων αυτών ήταν οι επιχειρήσεις να μην είχαν δεχθεί επιχορήγηση ή επιδότηση επιτοκίου. Παράλληλα, αποφασίστηκε η αύξηση του αφορολόγητου των αδιανέμητων καθαρών κερδών των επιχειρήσεων σε τουριστικές περιοχές, στη Θράκη και στη βιομηχανική ζώνη Θεσσαλονίκης, καθώς και για τις επιχειρήσεις, οι οποίες θα εισάγονταν στο Χρηματιστήριο. Ειδικότερα, αναφορικά με τις ανώνυμες ιδιωτικές επιχειρήσεις, αποφασίστηκε απαλλαγή φορολογίας του εισοδήματος μέχρι και 25% επί των συνολικών αδιανέμητων κερδών και για τις ανώνυμες ιδιωτικές εταιρείες, οι οποίες για πρώτη φορά θα εισάγονταν στο Χρηματιστήριο, θα υπήρχε φοροαπαλλαγή έως και 35% επί των συνολικών αδιανέμητων καθαρών κερδών.

Παράλληλα, με τον νόμο 1892 εισήχθησαν νέες ρυθμίσεις αναφορικά με τη διαχείριση των προβληματικών ιδιωτικών επιχειρήσεων. Αρχικά, αναγνωρίστηκε

η δυνατότητα σύναψης συμφωνίας ανάμεσα στους πιστωτές και στις επιχειρήσεις με σκοπό τη διαχείριση των χρεών προς το Δημόσιο, και με τα τραπεζικά ιδρύματα και λοιπούς πιστωτές, με σκοπό την τελική εκκαθάριση των επιχειρήσεων αυτών. Παράλληλα, αναγνωρίστηκε η δυνατότητα στην Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδας να πωλεί σε φυσικό ή σε νομικό πρόσωπο μετοχές της, καθώς και τις συμμετοχές της σε κοινοπραξίες, οι οποίες είχαν δημιουργηθεί μεταξύ γεωργικών συνεταιριστικών οργανώσεων με άλλους οργανισμούς.

Επιπλέον, αποφασίστηκε η σύνταξη ενός κώδικα πτωχευτικού δικαίου. Προς αυτή την κατεύθυνση, αποφασίστηκε η σύσταση μιας πενταμελούς ειδικής επιτροπής, η οποία θα αποτελείτο από έναν ανώτατο ή ανώτερο δικαστικό λειτουργό, δυο καθηγητές του εμπορικού δικαίου, οι οποίοι θα υπηρετούσαν σε ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα, και δυο δικηγόρους, με σπουδές, δημοσιεύσεις και επαγγελματικό έργο σε γνωστικό αντικείμενο του πτωχευτικού δικαίου.

Επιπρόσθετα, με τον νόμο 1892 θεσπίστηκε το νομικό πλαίσιο για τη δημιουργία της Ναυτιλιακής Εταιρείας, η οποία θα είχε υπό την κυριότητά της ελληνικά εμπορικά πλοία και θα μπορούσε να αποκτήσει και μετοχές άλλων ναυτικών εταιρειών. Ειδικότερα, ορίστηκε ότι οι μετοχές των ναυτικών εταιρειών θα μπορούσαν πλέον να εισάγονται στο Χρηματιστήριο, μετά την έγκριση της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς. Η διαδικασία αύξησης του μετοχικού κεφαλαίου μιας ναυτικής εταιρείας θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί άμεσα σε ελεύθερο συνάλλαγμα, χωρίς υποχρεωτικά αυτό να διατίθεται από την Τράπεζα της Ελλάδας, και θα καταβαλλόταν απευθείας από τον πωλητή προς τον αγοραστή.

Επιπρόσθετα, επιχειρήθηκε η διαμόρφωση περισσότερο ευέλικτων κανόνων στην εμπορική και επιχειρηματική δραστηριότητα. Ειδικότερα, ο νόμος 1892 εισήγαγε νέες ρυθμίσεις αναφορικά με το ωράριο λειτουργίας των εμπορικών καταστημάτων. Ειδικότερα, ορίστηκε ότι το ωράριο λειτουργίας, από 06.00 έως 20.00, το οποίο ίσχυε έως τότε, δε θα μεταβαλλόταν, ωστόσο μια φορά την εβδομάδα τα εμπορικά καταστήματα θα μπορούσαν να λειτουργούν και μετά τις 22.00, ενώ επίσης καθιερώθηκε το πενθήμερο. Ως προς το άνοιγμα των καταστημάτων και τις Κυριακές, αποφασίστηκε ότι κατ' εξαίρεση θα επιτρεπόταν τις Κυριακές και τις ημέρες αργίας η λειτουργία των πρατηρίων υγρών καυσίμων,

εστιατορίων, ζαχαροπλασθειών, καφενείων, γαλακτοπωλείων, κυλικείων, ανθοπωλείων, περιπτέρων, φωτογραφείων, στιλβωτηρίων και καταστημάτων λιανικής πωλήσεως ξηρών καρπών. Ωστόσο, για τις τουριστικές περιοχές, αποφασίστηκε ότι η ισχύς της ρύθμισης θα διευρυνόταν και συγκεκριμένα θα επιτρεπόταν η λειτουργία τις Κυριακές και τις αργίες στα αρτοποιεία, τα κρεοπωλεία, τα οπωροπωλεία και τα ιχθυοπωλεία. Παράλληλα, αποφασίστηκε ότι τις Κυριακές, πλην της Κυριακής του Πάσχα, θα μπορούσαν να λειτουργούν τα καταστήματα παντός είδους παλαιών αντικειμένων. Γενικότερα, στις τουριστικές περιοχές αναγνωρίστηκε η διακριτική ευχέρεια του νομάρχη να αποφασίζει αναφορικά με τη λειτουργία των εμπορικών καταστημάτων όλες τις Κυριακές και τις αργίες.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 1955³⁵⁵ ιδρύθηκε η εταιρεία ΑΤΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ ΑΕ, η οποία θα αποσκοπούσε στη μελέτη, την κατασκευή και τη λειτουργία του σιδηροδρομικού δικτύου στον νομό Αττικής. Η εταιρεία αυτή αποφασίστηκε ότι θα λειτουργούσε με βάση τους κανόνες της ιδιωτικής οικονομίας και ότι δε θα υπαγόταν στην ίδια κατηγορία με τους δημόσιους οργανισμούς. Το αρχικό μετοχικό κεφάλαιο ορίστηκε στις 100 δισεκατομμύρια δραχμές, σε 10 εκατομμύρια μετοχές των 10.000 δραχμών, και θα καταβαλλόταν ολόκληρο από το Δημόσιο.

Στη συνέχεια, η κυβέρνηση επιχείρησε να υλοποιήσει μια σειρά από αποκρατικοποιήσεις. Αρχικά, με τον νόμο 1914 εισήχθησαν ρυθμίσεις αναφορικά με την πραγματοποίηση των αποκρατικοποιήσεων. Αρχικά, αποφασίστηκε ότι κρατικά τραπεζικά ιδρύματα, υπό τον τύπο της ανώνυμης εταιρείας, θα μπορούσαν να αυξήσουν το εταιρικό τους κεφάλαιο μέσω της έκδοσης νέων ονομαστικών μετοχών, οι οποίες θα μπορούσαν να αποκτηθούν και από πρόσωπα του ιδιωτικού τομέα. Ωστόσο, στη συγκεκριμένη διαδικασία πώλησης μετοχών, το κράτος δε θα μπορούσε να έχει ποσοστό μικρότερο του 51%. Προς αυτήν την κατεύθυνση, αποφασίστηκε η μετατροπή της Αγροτικής Τράπεζας Ελλάδας (ΑΤΕ) σε ανώνυμη εταιρεία. Επιπλέον, ορίστηκε ότι μετά τη μετατροπή της σε ανώνυμη τράπεζα, στη διάρκεια της πρώτης διετίας, η ΑΤΕ θα μπορούσε να αυξήσει το μετοχικό της κεφάλαιο μέχρι το διπλάσιο, μέσω της έκδοσης νέων

³⁵⁵ Ίδρυση Εταιρείας με την επωνυμία «ΑΤΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ Ανώνυμος Εταιρεία» και ρύθμιση συναφών θεμάτων, Νόμος 1955/1991.

ονομαστικών μετοχών, οι οποίες κατόπιν θα μπορούσαν να αποκτηθούν έως ποσοστό 49% από πρόσωπα του ιδιωτικού τομέα, καθώς και από αγροτικές συνεταιριστικές ενώσεις. Επίσης, μερίδιο των μετοχών της Δημόσιας Επιχείρησης Ηλεκτρισμού (ΔΕΗ), του Οργανισμού Τηλεπικοινωνιών Ελλάδας (ΟΤΕ) και της Ολυμπιακής Αεροπορίας, θα μπορούσε να αποκτηθεί από ιδιωτικές επιχειρήσεις, ωστόσο το 51% των μετοχών των εταιρειών αυτών θα συνέχιζε να βρίσκεται στην κατοχή του Ελληνικού Δημοσίου. Παράλληλα, με τον νόμο αυτό ορίστηκε ότι ο Υπουργός Οικονομικών θα μπορούσε να εκδίδει ομολογιακά δάνεια Δημοσίου, με σκοπό την ικανοποίηση των αναγκών του Ελληνικού Δημοσίου. Ως προς τα ομολογιακά δάνεια, οι όροι χορήγησης, τα επιτόκια και η διάρκεια των δανείων θα αποφασίζονταν από τους Υπουργούς Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών.

Προς την ίδια κατεύθυνση, ψηφίστηκε και ο νόμος 2000³⁵⁶, ο οποίος εισήγαγε επιπρόσθετες ρυθμίσεις στην κατεύθυνση της υλοποίησης των αποκρατικοποιήσεων. Συγκεκριμένα, αποφασίστηκε ότι η Διυπουργική Επιτροπή Αποκρατικοποίησης (ΔΕΑ) θα απαρτιζόταν από τους Υπουργούς Εθνικής Οικονομίας, Οικονομικών και Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας, και τη θέση του προέδρου θα είχε ο Υπουργός Εθνικής Οικονομίας. Για την υλοποίηση των αποκρατικοποιήσεων, αρχικά κάθε υπουργός θα έπρεπε να υποβάλλει στη ΔΕΑ, εντός προθεσμίας 30 μερών, εισήγηση αναφορικά με τους φορείς, οι οποίοι θα βρίσκονταν υπό την εποπτεία του, οι οποίοι έβαιναν προς αποκρατικοποίηση. Η ΔΕΑ θα μπορούσε να ζητήσει από τους υπουργούς, σε ένα επόμενο χρονικό διάστημα, την εισήγησή τους αναφορικά με φορείς, οι οποίοι θα έπρεπε να αποκρατικοποιηθούν. Εφόσον ο εκάστοτε υπουργός δεν εισηγείτο φορείς προς αποκρατικοποίηση, τότε η ΔΕΑ θα ήταν το αρμόδιο όργανο να αποφασίσει ποιοι θα ήταν οι φορείς εκείνοι, οι οποίοι θα έβαιναν προς αποκρατικοποίηση, κατόπιν της σχετικής εισήγησης και του Υπουργού Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας.

Σύμφωνα με τον νόμο αυτό, οι αποκρατικοποιήσεις θα μπορούσαν να λάβουν τις εξής μορφές: την πώληση ολόκληρης της δημόσιας επιχείρησης, την πώληση του συνόλου των μετοχών μιας δημόσιας υπηρεσίας, οι οποίες θα άνηκαν σε έναν ή

³⁵⁶ Για την αποκρατικοποίηση, απλούστευση των διαδικασιών εκκαθάρισης, ενισχύσεως των κανόνων ανταγωνισμού και άλλες διατάξεις, Νόμος 2000/1991.

περισσότερους φορείς του Δημοσίου, την εισαγωγή στο Χρηματιστήριο και την πώληση των μετοχών, οι οποίες άνηκαν στο Ελληνικό Δημόσιο, την πώληση των περιουσιακών στοιχείων, μεμονωμένων συνόλων, και λοιπών δικαιωμάτων, τη μίσθωση σε ιδιώτες των περιουσιακών στοιχείων του φορέα, με ή χωρίς δικαίωμα επαναγοράς από το Ελληνικό Δημόσιο, την ανάθεση της διαχείρισης της επιχείρησης σε ιδιώτες, καθώς και την παραχώρηση των αδειών χρήσης ή των αδειών εκμετάλλευσης μεταλλείων ή άλλων εγκαταστάσεων.

Στη συνέχεια, προς την κατεύθυνση της σταδιακής ιδιωτικοποίησης της παροχής ηλεκτρικής ενέργειας ψηφίστηκε ο νόμος 2165³⁵⁷, ο οποίος εισήγαγε σχετικές ρυθμίσεις. Ειδικότερα, με τον νόμο αυτό, με την επιφύλαξη ότι η μεταφορά και η διανομή της ηλεκτρικής ενέργειας συνέχιζε να είναι αποκλειστική αρμοδιότητα της Δημόσιας Επιχείρησης Ηλεκτρισμού (ΔΕΗ), αναγνωρίστηκε το δικαίωμα της ίδρυσης νέων σταθμών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας και σε άλλα φυσικά ή νομικά πρόσωπα, ιδιώτες παραγωγούς, αποφασίστηκε η δυνατότητα αύξησης της δυναμικότητας παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας στους υφιστάμενους νέους σταθμούς ηλεκτροπαραγωγής, η εξαγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, καθώς και η δυνατότητα στη ΔΕΗ να εισάγει ηλεκτρική ενέργεια. Ο Υπουργός Εθνικής Οικονομίας θα είχε την ευθύνη της διενέργειας διαγωνισμού για τη χορήγηση αδειών ίδρυσης των νέων σταθμών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας.

Με τον νόμο 1929³⁵⁸ αποφασίστηκε η δημιουργία του έργου του αγωγού φυσικού αερίου στην Ελλάδα. Με τον νόμο αυτό ορίστηκε ότι οι ιδιοκτήτες αγροτικών ή αστικών ακινήτων σε εδαφικές περιοχές, στις οποίες θα πραγματοποιείτο η εγκατάσταση του αγωγού του φυσικού αερίου, θα έπρεπε να διευκολύνουν το έργο. Σύμφωνα με τον νόμο, ο νομάρχης θα καθόριζε τη συνολική αξία του ακινήτου και στη συνέχεια θα αναγνωριζόταν στον ιδιοκτήτη ποσό ίσο με το 25% της αξίας του τμήματος που θα συνέπιπτε με την περιοχή εγκατάστασης του αγωγού. Η απόφαση αυτή θα έπρεπε να ληφθεί πριν το πέρας ενός έτους από τη σχετική απόφαση του Υπουργείου Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας. Στην περίπτωση που απαιτείτο απαλλοτρίωση δασικών εκτάσεων για το έργο της

³⁵⁷ Ρύθμιση θεμάτων παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας και συναφείς διατάξεις, Νόμος 2165/1993.

³⁵⁸ Διαρρυθμίσεις στον ενιαίο ειδικό φόρο κατανάλωσης των πετρελαιοειδών προϊόντων και άλλες διατάξεις, Νόμος 1929/1991.

εγκατάστασης, τότε αυτή θα πραγματοποιηθεί μόνο για την έκταση που ήταν αναγκαία για την εγκατάσταση του αγωγού, υπέρ του Δημοσίου με δαπάνες της Δημόσιας Επιχείρησης Αερίου (ΔΕΠΑ).

Στη συνέχεια, προς την κατεύθυνση αντιμετώπισης των ολιγοπωλίων και της θωράκισης του ανταγωνισμού, ψηφίστηκε αρχικά ο νόμος 2000. Ειδικότερα, με τον νόμο αυτό ορίστηκε ότι θα απαγορευόταν οι επιχειρήσεις να προβαίνουν στην καταχρηστική εκμετάλλευση κάθε σχέσης οικονομικής εξάρτησης, η οποία θα είχε δημιουργηθεί με άλλες επιχειρήσεις και οι οποίες θα μπορούσαν να είναι πελάτες ή προμηθευτές αυτών. Παράλληλα, αποφασίστηκε ότι οι συγχωνεύσεις επιχειρήσεων θα επιτρέπονταν, εφόσον το μερίδιο συμμετοχής όλων των επιχειρήσεων, οι οποίες θα συμμετείχαν στη συγχώνευση, στην εθνική οικονομία θα ήταν τουλάχιστον ίσο με το 30% του συνολικού κύκλου εργασιών ή τουλάχιστον ίσο με το ποσό των 65.000.000 ECU.

Επιπλέον, αποφασίστηκε ότι οι ενώσεις καταναλωτών θα μπορούσαν να υποβάλλουν μήνυση κατά των επιχειρήσεων, κατόπιν καταγγελιών των καταναλωτών, με αιτία χαμηλής ή επικίνδυνης ποιότητας προϊόντα και υπηρεσίες, για τη δημόσια υγεία.

Επιπρόσθετα, προς την κατεύθυνση της θωράκισης του υγιούς ανταγωνισμού, στην συνέχεια ψηφίστηκε ο νόμος 2031³⁵⁹, με τον οποίο ορίστηκε το ασυμβίβαστο ανάμεσα στην ιδιότητα του Βασικού Μετόχου και των παρένθετων προσώπων με την ιδιότητα του μετόχου σε τηλεοπτικό σταθμό. Ως Βασικός Μέτοχος εννοείτο κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, το οποίο κατείχε ποσοστό όχι χαμηλότερο του πέντε τοις εκατό της επιχείρησης μέσω ενήμερωσης. Ως παρένθετα πρόσωπα εννοούνταν τα συγγενικά πρόσωπα του Βασικού Μετόχου, καθώς και κάθε πρόσωπο, το οποίο θα μπορούσε έμμεσα να ασκεί επιρροή στις αποφάσεις της επιχείρησης ενήμερωσης, εξαιτίας σχέσεων εξάρτησης μεταξύ του ιδίου και άλλων συμφερόντων. Επιπλέον, ορίστηκε ότι αναφορικά με δημόσιες συμβάσεις άνω των 250.000 ευρώ, οι συμβαλλόμενες ιδιωτικές επιχειρήσεις θα έπρεπε να καταθέτουν πιστοποιητικά διαφάνειας. Τα πρόσωπα του στενού συγγενικού

³⁵⁹ Κύρωση Ανοιχτής Μερικής Συμφωνίας για την πρόληψη, προστασία και οργάνωση βοήθειας έναντι των μεγάλων φυσικών και τεχνολογικών καταστροφών, Νόμος 2031/1992.

κύκλου του Βασικού Μετόχου θα έπρεπε να παρέχουν επίσης πιστοποιητικά διαφάνειας, τα οποία θα ελέγχονταν από το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης (ΕΣΡ).

Στη συνέχεια, με τον νόμο 2075³⁶⁰ ιδρύθηκε η ανεξάρτητη κρατική αρχή, η Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών, με σκοπό την εποπτεία της τήρησης των κανόνων ανταγωνισμού. Επιπρόσθετα, με τον νόμο αυτό αποφασίστηκε η παραχώρηση δυο αδειών κυψελοειδούς κινητής τηλεφωνίας σε ιδιωτικούς φορείς. Τις τεχνικές λεπτομέρειες της διαδικασίας παραχώρησης θα καθόριζε μια αρμόδια επιτροπή, την εισήγηση της οποίας θα λάμβανε υπόψιν το Υπουργικό Συμβούλιο με σκοπό να αξιολογήσει τους υποψηφίους ιδιωτικούς φορείς, οι οποίοι ενδιαφέρονταν για την αγορά των αδειών. Μετά την αξιολόγηση και την τελική διαμόρφωση της λίστας των ενδιαφερομένων θα πραγματοποιείτο διαγωνισμός.

Σε αντίθεση με τις άνωθι πολιτικές, με τις οποίες η κυβέρνηση Μητσοτάκη επιδίωξε την ευθυγράμμιση με τον στόχο της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας στην αγορά προϊόντων και υπηρεσιών, ταυτόχρονα διαπιστώνονται ρυθμίσεις, οι οποίες παρεμπόδιζαν την ανταγωνιστικότητα στην αγορά προϊόντων και υπηρεσιών.

Ειδικότερα, με τον νόμο 1963³⁶¹ εισηχθησαν ρυθμίσεις για τη λειτουργία του επαγγέλματος των φαρμακοποιών. Συγκεκριμένα, ορίστηκε ότι η άδεια ιδρύσεως φαρμακείου θα χορηγείτο, κατόπιν της σύμφωνης γνώμης του φαρμακευτικού συλλόγου, με απόφαση του αρμόδιου νομάρχη. Οι προϋποθέσεις για την απόκτηση της άδειας ιδρύσεως ενός φαρμακείου θα ήταν η ελληνική ιθαγένεια ή η υπηκοότητα ενός εκ των κρατών μελών της ΕΟΚ, η κατοχή πτυχίου της φαρμακευτικής σχολής και άδεια ασκήσεως του επαγγέλματος στην Ελλάδα, η εκπλήρωση των στρατιωτικών υποχρεώσεων, καθώς και να μην είχε καταδικασθεί για παραβίαση του νόμου. Η διαδικασία χορήγησης των αδειών ίδρυσης φαρμακείων θα έπρεπε να πληροί επιπροσθέτως πληθυσμιακά κριτήρια. Συγκεκριμένα, για τους δήμους ή τις κοινότητες με πληθυσμό έως και 3.000

³⁶⁰ Οργάνωση και Λειτουργία του τομέα Τηλεπικοινωνιών, Νόμος 2075/1992.

³⁶¹ Τροποποίηση και συμπλήρωση των διατάξεων της φαρμακευτικής νομοθεσίας και άλλες διατάξεις, Νόμος 1963/1991.

κατοίκους, εφόσον δε λειτουργούσε ήδη φαρμακείο, θα επιτρεπόταν η χορήγηση μιας άδειας ιδρύσεως φαρμακείου. Για τους δήμους ή τις κοινότητες με πληθυσμό από 3.001 έως και 10.000 κατοίκους, κάθε νέο φαρμακείο θα έπρεπε να αντιστοιχεί σε 3.000 κατοίκους. Για τους δήμους με πληθυσμό από 10.001 έως και 100.000 κατοίκους, κάθε φαρμακείο θα έπρεπε να αντιστοιχεί σε 2.500 κατοίκους. Για τους δήμους με πληθυσμό άνω των 100.001 κατοίκων, κάθε φαρμακείο θα έπρεπε να αντιστοιχεί σε 2.000 κατοίκους.

Αναφορικά με τις φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας, η ελληνική κυβέρνηση εισήγαγε νέες ρυθμίσεις αναφορικά με την κατάρτιση των συλλογικών συμβάσεων, τη συμμετοχή στην απεργία, την επαγγελματική κατάρτιση και τις εργασιακές σχέσεις.

Αρχικά με τον νόμο 1892, αναγνωρίστηκε η δυνατότητα κατάρτισης ατομικής σύμβασης εργασίας ανάμεσα στον εργοδότη και τον μισθωτό, με την οποία θα εκφραζόταν η βούληση της εργασίας ημερήσιας, εβδομαδιαίας, δεκαπενθήμερης, μηνιαίας και γενικότερα διάρκειας μικρότερης της κανονικής. Με τον νόμο 1892, οι άνωθι συμβάσεις εργασίας θα αποκαλούνταν συμβάσεις μερικής απασχόλησης.

Αναφορικά με τον στόχο της ενίσχυσης της επαγγελματικής κατάρτισης, στην κατεύθυνση μάλιστα της σύνδεσής της με την αντιμετώπιση της ανεργίας, με τον νόμο 1892 αποφασίστηκε ότι άνεργοι, οι οποίοι είχαν απολυθεί από τις επιχειρήσεις του ΟΑΕ, θα μπορούσαν να λάβουν επίδομα ανεργίας για ένα έτος μέσω του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ), με την υποχρέωση να παρακολουθούν τα προγράμματα επανακατάρτισης του ΟΑΕΔ. Οι άνεργοι ήταν υποχρεωμένοι να αποδεχθούν μια νέα επαγγελματική θέση, την οποία ο ΟΑΕΔ θα τους πρότεινε μέσα στη διάρκεια του δωδεκάμηνου. Στην περίπτωση, στην οποία οι εγγεγραμμένοι στον ΟΑΕΔ αρνούσαν την παρακολούθηση των προγραμμάτων επανακατάρτισης, θα έπαυε, προς αυτούς, η παροχή του μηνιαίου επιδόματος. Η κυβέρνηση επιπλέον σχεδίασε κίνητρα απασχόλησης, με βάση τα οποία οι επιχειρήσεις, οι οποίες θα δημιουργούσαν νέες θέσεις εργασίας, θα λάμβαναν κρατική επιδότηση, η οποία θα ικανοποιούσε την απαίτηση των εργοδοτικών εισφορών προς τα ασφαλιστικά ταμεία.

Αναφορικά με τα ζητήματα της απεργίας, με τον νόμο 1915³⁶², ορίστηκε ότι ο εργοδότης θα είχε το δικαίωμα καταγγελίας μιας σχέσης εργασίας με έναν εργαζόμενο, εφόσον ο εργαζόμενος συνέχιζε να συμμετέχει σε απεργία, η οποία είχε κριθεί παράνομη, εφόσον ο εργαζόμενος ως προσωπικό ασφαλείας δεν εργαζόταν κατά τη διάρκεια της απεργίας, εφόσον ο εργαζόμενος ως απεργός εμπόδισε με κάθε μέσο την ομαλή λειτουργία της επιχείρησης και την εργασία των μη απεργών εργαζομένων, καθώς και εφόσον ο εργαζόμενος δεν προσερχόταν στην εργασία του αδικαιολόγητα για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των επτά ημερών. Παράλληλα, στον νόμο αυτό οριζόταν ότι πριν τη λήψη της απόφασης για διεξαγωγή απεργίας, θα μπορούσε είτε ο εργοδότης είτε ο εκπρόσωπος των εργαζομένων να ζητήσει τη διεξαγωγή διαλόγου. Στον διάλογο θα προΐστατο ο μεσολαβητής, ο οποίος θα επιδίωκε την άμβλυνση των διαφορών και την αποφυγή της απεργίας.

Αναφορικά με τις εργασιακές σχέσεις, με τον νόμο 1892 οριζόταν ότι θα έπρεπε να εξασφαλίζεται από τον εργοδότη στον εργαζόμενο διήμερη ανάπαυση (συμπεριλαμβανομένης της Κυριακής στο διήμερο), καθώς και ότι, αναφορικά με τους εργαζομένους σε κυλιόμενο ωράριο, ο εργοδότης θα έπρεπε να εξασφαλίζει στον εργαζόμενο τρίωρη μεσημβρινή ανάπαυση. Το συμβατικό εβδομαδιαίο ωράριο εργασίας θα διαρκούσε 40 ώρες και θα διακρινόταν σε περιόδους αυξημένης απασχόλησης, στις οποίες ο εργαζόμενος θα ήταν υποχρεωμένος να εργάζεται κατά δύο ώρες την ημέρα επιπλέον της συμπλήρωσης των οκτώ ωρών, και σε περιόδους μειωμένης απασχόλησης, στις οποίες οι ώρες που είχε εργαστεί ο εργαζόμενος κατά την περίοδο της αυξημένης απασχόλησης θα αφαιρούσαν από το συμβατικό οκτάωρο. Αντί της μείωσης των ωρών εργασίας, θα επιτρεπόταν στον εργαζόμενο να λάβει ημερήσια ανάπαυση (ρεπό). Οι περίοδοι της αυξημένης απασχόλησης και της μειωμένης απασχόλησης δε θα μπορούσαν να διαρκούν περισσότερο από τους έξι μήνες συνολικά σε έναν χρόνο.

Παράλληλα, ορίστηκε ότι οι μισθωτοί των εμπορικών καταστημάτων, οι οποίοι εργάζονταν με διακεκομμένο ωράριο, δικαιούνται μεσημβρινή ανάπαυση, όχι

³⁶² Προστασία των συνδικαλιστικών δικαιωμάτων και του κοινωνικού συνόλου, οικονομική αυτοτέλεια του συνδικαλιστικού κινήματος, Νόμος 1915/1990.

μικρότερης διάρκειας των τριών ωρών, είτε για όλες τις ημέρες της εργασίας είτε για μερικές ημέρες της εβδομάδας. Εάν η δυνατότητα της μεσημβρινής ανάπαυσης δεν αναγνωριζόταν από τους εργοδότες στους εργαζόμενους, τότε θα επιβαλλόταν φυλάκιση μέχρι ενός έτους, κατόπιν σχετικής απόφασης από τον επιθεωρητή εργασίας ή από αστυνομικά όργανα. Επίσης αποφασίστηκε ότι θα μπορούσε να επιβληθεί και πρόστιμο από 25.000 έως και 500.000 δραχμές, κατόπιν σχετικής αιτιολόγησης του επιθεωρητή εργασίας.

Επιπρόσθετα, στο πλαίσιο αναδιαμόρφωσης των εργασιακών σχέσεων, με τον νόμο 1915 αποφασίστηκε η σταδιακή κατάργηση των οικονομικών εγγυήσεων από τις κυβερνήσεις προς τις συνδικαλιστικές οργανώσεις. Ειδικότερα, ανακοινώθηκε ότι από την 1^η Ιανουαρίου του 1992 θα καταργούνταν όλες οι ενισχύσεις. Έως την 31^η Μαρτίου του 1991 η χρηματοδότηση των συνδικαλιστικών ενώσεων θα συνέχιζε να πραγματοποιείται, όπως συνέβαινε έως εκείνη την στιγμή, μέσω των πόρων της Εργατικής Εστίας. Ωστόσο, από την 1^η Απριλίου του 1991 έως την 31^η Δεκεμβρίου του 1991, η χρηματοδότηση θα μειωνόταν κατά 50%. Το υπόλοιπο 50% των πόρων της Εργατικής Εστίας θα κατευθυνόταν προς ικανοποίηση των αναγκών του οργανισμού. Τελικά, από την 1^η Ιανουαρίου του 1992, η χρηματοδότηση των συνδικαλιστικών οργανώσεων από την Εργατική Εστία θα έπαυε και το σύνολο των πόρων της Εργατικής Εστίας αποφασίστηκε ότι θα διατίθεντο προς ικανοποίηση πνευματικών και κοινωνικών αναγκών των μισθωτών του οργανισμού και των οικογενειών τους.

Ωστόσο στη συνέχεια, με τον νόμο 2091³⁶³, ο νόμος 1915 τροποποιήθηκε και συγκεκριμένα ορίστηκε ότι ποσοστό έως 10% των πόρων της Εργατικής Εστίας θα καταβαλλόταν στις δευτεροβάθμιες και τριτοβάθμιες συνδικαλιστικές οργανώσεις για την κάλυψη λειτουργικών δαπανών. Ειδικότερα, με τον νόμο αυτό ορίστηκε ότι για το έτος 1992 ποσό έως 580.000.000 δραχμές θα χορηγείτο προς τις δευτεροβάθμιες και τριτοβάθμιες συνδικαλιστικές οργανώσεις.

³⁶³ Οικονομική αυτοτέλεια των συνδικαλιστικών οργανώσεων και διατάξεις για το διοικητικό συμβούλιο του Οργανισμού Εργατικής Εστίας, Νόμος 2091/1992.

Αναφορικά με τον στόχο της ενίσχυσης της επαγγελματικής κατάρτισης, με τον νόμο 2150³⁶⁴ ιδρύθηκε το Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας (ΕΙΕ) ως νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου με οικονομική και διοικητική αυτοτέλεια, με σκοπό τη μελέτη και την έρευνα της ελληνικής αγοράς εργασίας, και ειδικότερα τη μελέτη των χαρακτηριστικών της επαγγελματικής κατάρτισης στην Ελλάδα και τον σχεδιασμό προγραμμάτων για την ενίσχυση της κατάρτισης. Επιπλέον, στόχος του ΕΙΕ ήταν η αξιολόγηση της αποτελεσματικής εκμετάλλευσης των κονδυλίων από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο στην εγχώρια αγορά εργασίας. Οι πόροι του ΕΙΕ θα προέρχονταν από κοινοτικά κονδύλια, από το Πρόγραμμα Δημόσιων Επενδύσεων, καθώς και από χορηγίες, επιχορηγήσεις και εκμετάλλευση των περιουσιακών του στοιχείων.

Η πολιτική της κυβέρνησης της ΝΔ για τη δημόσια διοίκηση: 1990-1993

Ανάμεσα στο νομοθετικό έργο της κυβέρνησης της ΝΔ αναφορικά με τον τομέα της δημόσιας διοίκησης κατά το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, διαπιστώνονται νομοθετικές ρυθμίσεις, οι οποίες συνέκλιναν με τον ευρωπαϊκό περιορισμό της βελτίωσης της διοικητικής οργάνωσης, της μείωσης της γραφειοκρατίας, της ενίσχυσης της αποτελεσματικότητας της εργασίας στον δημόσιο τομέα και του περιορισμού του έκτασης της δημόσιας διοίκησης.

Ταυτόχρονα, ωστόσο, διαπιστώνεται και μια προσπάθεια δημιουργίας νέων δημόσιων δομών, για την στελέχωση των οποίων δε διαπιστώθηκε μέριμνα αναφορικά με την αξιολόγηση, εξέλιξη, η οποία ερχόταν σε αντίθεση με τον γενικότερο στόχο της διαμόρφωσης μιας αποτελεσματικότερης δημόσιας διοίκησης.

³⁶⁴ Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και άλλες διατάξεις, Νόμος 2150/1993.

Αναφορικά με την καλύτερη διοικητική οργάνωση της δημόσιας διοίκησης, αρχικά με τον νόμο 1892 συστάθηκαν γενικές διευθύνσεις σε υπουργεία και γενικότερα στις δημόσιες υπηρεσίες ή στα ΝΠΔΔ. Ο σκοπός των γενικών διευθύνσεων θα ήταν η βελτίωση του συντονισμού των λοιπών αυτοτελών διευθύνσεων.

Παράλληλα, αποφασίστηκε η σύσταση δυο γενικών διευθύνσεων στο Υπουργείο Προεδρίας, με τίτλους «Διοικητική Οργάνωση και Διαδικασίες» και «Κατάσταση Προσωπικού». Η σύστασή τους αποσκοπούσε στην ενίσχυση της διαδικασίας του εκσυγχρονισμού των φορέων του δημόσιου τομέα. Στη μεν πρώτη διεύθυνση, στόχοι ήταν η ανάπτυξη ενός αποκεντρωτικού διοικητικού συστήματος, η αύξηση της παραγωγικότητας, η βελτίωση του προγραμματισμού του ανθρώπινου δυναμικού, η αξιολόγηση και η απλούστευση των διοικητικών διαδικασιών. Στη δεύτερη διεύθυνση, οι στόχοι ήταν η διαμόρφωση ενός νέου συστήματος πρόσληψης και αξιολόγησης του προσωπικού, καθώς και η ενίσχυση της δυνατότητας εκπαίδευσης και επιμόρφωσης του προσωπικού.

Επιπρόσθετα, με τον ίδιο νόμο αναγνωριζόταν η δυνατότητα στους υπουργούς να συστήνουν μονάδες στρατηγικού σχεδιασμού και πολιτικής ανάλυσης, οι οποίες θα αποσκοπούσαν στην ενίσχυση και υποστήριξη του έργου των υπουργών και των στελεχών. Ειδικότερα, οι νέες μονάδες θα ιεραρχούσαν τους στόχους των υπουργείων και θα επιχειρούσαν τη λειτουργική σύνδεση του έργου του εκάστοτε υπουργείου με την κεντρική κυβερνητική πολιτική. Στη βάση, μάλιστα, της μη πρόκλησης πρόσθετου δημόσιου κόστους, οι νέες μονάδες αποφασίστηκε ότι θα στελεχώνονταν από μόνιμους υπαλλήλους, κατόπιν αποσπάσεων από τις οργανικές τους θέσεις, ενώ παράλληλα στο προσωπικό των μονάδων αυτών θα χορηγείτο ειδικό επίδομα προσέλευσης και παραμονής.

Στη συνέχεια, ψηφίστηκε ο νόμος 1884³⁶⁵, με τον οποίο ανασυστάθηκε το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους ως η ενιαία ανώτατη γνωμοδοτική αρχή του κράτους. Επιπλέον, με τον νόμο αυτό επιχειρήθηκε η ικανοποίηση του στόχου της αποκέντρωσης. Ειδικότερα, αποφασίστηκε η μεταβίβαση της κυριότητας της κινητής και ακίνητης περιουσίας όλων των δημόσιων σχολείων της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στους Οργανισμούς Τοπικής

³⁶⁵ Διαρρυθμίσεις στην έμμεση φορολογία και άλλες διατάξεις, νόμος 1884/1990.

Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ), στην περιφέρεια, στην οποία η περιουσία αυτή βρισκόταν. Παράλληλα, με τον νόμο αυτό συστάθηκαν τα νομικά πρόσωπα «Σχολικές Επιτροπές», με αποστολή τη διαχείριση της επιχορήγησης, η οποία θα καταβαλλόταν από το Ελληνικό Δημόσιο για την ικανοποίηση των δαπανών λειτουργίας των σχολείων, όπως για παράδειγμα για τις ανάγκες της θέρμανσης, φωτισμού, ύδρευσης, τηλεφώνου, αποχέτευσης, η πληρωμή των υπηρεσιών καθαριότητας ή η αγορά χαρτικών και αναλωσίμων, καθώς και γενικότερα η ικανοποίηση όλων των οικονομικών αναγκών, οι οποίες θα μπορούσαν να προκύψουν κατά τη σχολική λειτουργία. Μέλη των Σχολικών Επιτροπών θα ήταν οι διευθυντές των σχολείων, εκπρόσωπος των αντίστοιχων συλλόγων γονέων και εκπρόσωποι των μαθητικών κοινοτήτων των σχολείων της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

Αναφορικά με τον στόχο του περιορισμού της γραφειοκρατίας, αρχικά με τον νόμο 1892 αποφασίστηκε ότι, κατά κανόνα, κάθε διοικητική πράξη ή έγγραφο δε θα επιτρεπόταν να φέρει πάνω από δυο υπογραφές, χωρίς να συμπεριλαμβάνεται η τελική υπογραφή του αρμοδίου οργάνου. Στη συνέχεια, προς την κατεύθυνση της αντιμετώπισης της γραφειοκρατίας ψηφίστηκε και ο νόμος 1943, στο πλαίσιο του οποίου οι δημόσιες υπηρεσίες, τα ΝΠΔΔ και οι ΟΤΑ υποχρεώθηκαν να δρομολογούν και να ολοκληρώνουν τα αιτήματα των πολιτών μέσα σε χρονικό διάστημα έως 60 ημερών. Σχετικές πληροφορίες, πιστοποιητικά και δικαιολογητικά θα έπρεπε να παρέχονται από τις αρμόδιες υπηρεσίες προς τους πολίτες εντός 10 ημερών. Στην περίπτωση στην οποία οι προθεσμίες δεν τηρούνταν από τους αρμόδιους φορείς, τότε από τον δημόσιο φορέα θα έπρεπε να καταβάλλεται χρηματικό πρόστιμο από 5.000 έως 200.000 δραχμές στον πολίτη.

Επιπλέον, για τη μείωση της γραφειοκρατίας, με τον ίδιο νόμο αποφασίστηκε η απλοποίηση της νομοθεσίας και ειδικότερα των διατάξεων, οι οποίες αναφέρονταν στις διοικητικές διαδικασίες του Ελληνικού Δημοσίου. Γι' αυτόν τον σκοπό ορίστηκε μια ενδεκαμελής επιτροπή, η οποία θα απαρτιζόταν από τον Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Προεδρίας, από συμβούλους του Συμβουλίου της Επικρατείας και του Ελεγκτικού Συνεδρίου, από έναν νομικό σύμβουλο του κράτους, μέλη ΔΕΠ, έναν εκπρόσωπο της ΑΔΕΔΥ και έναν εκπρόσωπο του

Συνδέσμου Ελληνικών Βιομηχανιών. Το έργο της επιτροπής αυτής θα ήταν να εξετάζει την αναγκαιότητα των τρεχουσών ρυθμίσεων και να διατυπώνει εκ νέου προτάσεις νομοθεσίας, στην κατεύθυνση του περιορισμού των γραφειοκρατικών διαδικασιών, της κατάργησης παλαιών και της εισαγωγής νέων ρυθμίσεων. Η επανεξέταση των ρυθμίσεων, η κατάργηση ή αναδιατύπωσή τους προϋπέθετε την ανάλυση κόστους-ωφέλειας αναφορικά με τις τρέχουσες ρυθμίσεις.

Αναφορικά με την προσπάθεια αύξησης της αποτελεσματικότητας της εργασίας στον δημόσιο τομέα, με τον νόμο 1892, αρχικά, επιδιώχθηκε η ενίσχυση της κατάρτισης των δημόσιων υπαλλήλων. Ειδικότερα, θεσπίστηκαν προγράμματα εισαγωγικής εκπαίδευσης, επιμόρφωσης, εξειδίκευσης και μετεκπαίδευσης, τα οποία θα διοργανώνονταν είτε από τα υπουργεία, είτε από το Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης, και η συμμετοχή σε αυτά θα ήταν υποχρεωτική. Στην περίπτωση, στην οποία τα άνωθι εκπαιδευτικά προγράμματα θα πραγματοποιούνταν εκτός ωραρίου εργασίας, οι συμμετέχοντες εργαζόμενοι θα δικαιούνταν ημερήσιο επίδομα. Η συμμετοχή των εργαζομένων και η απόδοσή τους θα λαμβάνονταν υπόψιν κατά τις διαδικασίες κρίσεως.

Προβλέψεις αναφορικά με την επιμόρφωση των δημόσιων υπαλλήλων υπήρχαν και στον νόμο 1943, ο οποίος όριζε συγκεκριμένα ότι τα υπουργεία και οι δημόσιες υπηρεσίες με περισσότερες από 600 οργανικές θέσεις μονίμων υπαλλήλων θα έπρεπε να έχουν σχετικές μονάδες εκπαίδευσης. Οι μονάδες εκπαίδευσης θα συνεργάζονταν με το Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης, όπου θα διεξάγονταν τα εκπαιδευτικά προγράμματα. Στην ίδια κατεύθυνση θεσπίστηκε, επιπλέον, το γενικότερο θεσμικό πλαίσιο για την επιμόρφωση και την κατάρτιση των υπαλλήλων. Ειδικότερα, αποφασίστηκε ότι την ευθύνη και τον έλεγχο της επιμόρφωσης και της κατάρτισης θα είχαν το Ινστιτούτο Διαρκούς Επιμόρφωσης και το Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης. Η συμμετοχή των υπαλλήλων στη διαδικασία της επιμόρφωσης θα ήταν υποχρεωτική. Η συμμετοχή μάλιστα θα συνυπολογιζόταν κατά τη διαδικασία αξιολόγησής τους.

Επιπλέον, αναφορικά με τον στόχο της ενίσχυσης της κατάρτισης και της επιμόρφωσης, ψηφίστηκε και ο νόμος 2085³⁶⁶, ο οποίος προέβλεπε ότι θα διαμορφώνονταν ταχύρρυθμα προγράμματα για την κατάρτιση του υπηρετούντος προσωπικού. Στον ίδιο νόμο περιγράφονταν οι προδιαγραφές, με τις οποίες ένας δημόσιος υπάλληλος θα μπορούσε επιτυχώς να ανταπεξέλθει στη διαδικασία κρίσεως και να πετύχει τον προβιβασμό του στον δημόσιο τομέα.

Ειδικότερα, η βασική προδιαγραφή αναφερόταν στη γενική βαθμολογία των εκθέσεων αναφορικά με τα προσόντα του δημόσιου υπαλλήλου, οι οποίες θα είχαν συνταχθεί τα τελευταία πέντε χρόνια. Στη συνέχεια, οι προδιαγραφές αναφέρονταν στην αρχαιότητα, σε έναν καθαρό πειθαρχικό φάκελο, στον μεγάλο χρόνο υπηρετήσης του υπαλλήλου σε παραμεθόριες περιοχές, σε πιστοποιητικά επιτυχούς αποφοίτησης από εκπαιδευτικά προγράμματα του Δημοσίου, σε μεταπτυχιακές και διδακτορικές σπουδές και στην άριστη γνώση ξένων γλωσσών. Επιπρόσθετα, το υπηρεσιακό συμβούλιο, το οποίο θα προέκρινε την επιτυχή κρίση του δημόσιου υπαλλήλου, θα μπορούσε να λάβει υπόψιν του ως αρνητικό στοιχείο έναν μεγάλο χρόνο απομάκρυνσης του δημόσιου υπαλλήλου από την υπηρεσία εξαιτίας αναρρωτικών αδειών.

Επιπρόσθετα, αναφορικά με τον στόχο της ενίσχυσης της αποτελεσματικότητας της εργασίας, στον νόμο 1943³⁶⁷ υπήρχε και η πρόβλεψη αναφορικά με την εφαρμογή της αξιολόγησης των δημόσιων υπαλλήλων στο μέλλον. Συγκεκριμένα, στο νομοσχέδιο οριζόταν ότι η αξιολόγηση θα περιελάμβανε καθορισμένα κριτήρια και ποσοτικούς δείκτες, επί των οποίων θα αξιολογείτο η αποδοτικότητα της εργασίας των υπαλλήλων μέσα σε μια ορισμένη χρονική περίοδο. Η έναρξη εφαρμογής της διαδικασίας αξιολόγησης θα καθοριζόταν κατόπιν της σύμφωνης γνώμης της Κεντρικής Επιτροπής Αξιολόγησης και της ΑΔΕΔΥ. Εάν η ΑΔΕΔΥ δε διατύπωνε τη γνώμη της, τότε η διαδικασία θα άρχιζε χωρίς τη γνώμη του σωματείου των δημόσιων υπαλλήλων.

³⁶⁶ Ρύθμιση θεμάτων οργάνωσης, λειτουργίας προσωπικού της Δημόσιας Διοίκησης και άλλες διατάξεις, Νόμος 2085/1992.

³⁶⁷ Εκσυγχρονισμός της οργάνωσης και λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης, αναβάθμιση των προσωπικού της και άλλες συναφείς διατάξεις, Νόμος 1943/1991.

Επιπρόσθετα, με τον νόμο 1943 καθιερωνόταν ένα ενιαίο σύστημα προσλήψεων, το οποίο θα περιελάμβανε έναν δημόσιο διαγωνισμό πανελλαδικής εμβέλειας, ενώ αποφασίστηκε και η εφαρμογή των διαδικασιών αξιολόγησης των γνώσεων και των ικανοτήτων των υποψήφιων δημόσιων υπαλλήλων. Επιπλέον, με τον νόμο αυτό διαμορφώθηκαν κίνητρα με σκοπό την αύξηση της αποδοτικότητας των εργαζομένων, όπως τα χρηματικά βραβεία. Ακόμα, στο νομοσχέδιο προβλέφθηκε η δυνατότητα της κινητικότητας των δημοσίων υπαλλήλων, εφ' όσον ο δημόσιος φορέας είχε πιστοποιήσει την ύπαρξη υπερβάλλοντος αριθμού εργαζομένων.

Προς την ίδια κατεύθυνση, της ενίσχυσης της αποτελεσματικότητας της εργασίας, στο πλαίσιο του νόμου 1892 αποφασίστηκε η διεύρυνση των αρμοδιοτήτων του Σώματος Ελεγκτών Δημόσιας Διοίκησης, με έργο τη διερεύνηση των καταγγελιών, οι οποίες πραγματοποιούνταν από την πλευρά των πολιτών, με ενδεχόμενη αιτία την αναποτελεσματική παροχή υπηρεσιών από τον τομέα της δημόσιας διοίκησης. Στο σώμα αυτό θα υπάγονταν όλες οι υπηρεσίες των φορέων του δημόσιου τομέα πλην των στρατιωτικών, αστυνομικών, λιμενικών και εκείνων του Υπουργείου Εξωτερικών. Ταυτόχρονα, αποφασίστηκε ότι ο οικονομικός έλεγχος των δημοσίων φορέων θα ήταν ευθύνη του Ελεγκτικού Συνεδρίου και όχι ευθύνη των τμημάτων των δημοσίων φορέων, διάταξη η οποία ενίσχυε πρόσθετα τον στόχο της τήρησης μιας συνετής δημοσιονομικής πολιτικής.

Επιπρόσθετα, υπήρξε μέριμνα και για τον εξορθολογισμό των αδειών. Ειδικότερα, με τον νόμο 2085 αρχικά αποφασίστηκε ότι κατά τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο, καθώς και κατά την εργάσιμη ημέρα πριν και μετά τις αργίες, ο αριθμός των υπαλλήλων, στους οποίους θα χορηγείτο άδεια, δε θα έπρεπε να είναι μεγαλύτερος του 50% του συνόλου των εργαζόμενων της οργανικής μονάδας. Ο αριθμός αυτός θα μπορούσε να αυξάνεται εφόσον το υπερβάλλον του 50% θα αντικαθίστατο από άλλους δημόσιους υπαλλήλους.

Επιπρόσθετα, με τον νόμο αυτό μειώθηκαν και οι ημέρες συνδικαλιστικών αδειών. Ειδικότερα, για τον πρόεδρο και τον γενικό γραμματέα των δευτεροβάθμιων συνδικαλιστικών ενώσεων, αποφασίστηκε ότι εκείνοι θα είχαν άδεια έξι ημέρες το μήνα, ενώ τα μέλη θα είχαν άδεια τρεις ημέρες το μήνα, εφόσον οι πρωτοβάθμιες

ενώσεις που υπάγονταν στις δευτεροβάθμιες αυτές ενώσεις αριθμούσαν περισσότερα από 30.000 μέλη.

Στη συνέχεια, εφόσον οι δευτεροβάθμιες συνδικαλιστικές ενώσεις εκπροσωπούσαν πρωτοβάθμιες ενώσεις με συνολικό αριθμό άνω των 10.000 μελών, τότε στον πρόεδρο και στον γενικό γραμματέα αναγνωρίζονταν τέσσερις ημέρες άδεια τον μήνα, ενώ στα μέλη δυο ημέρες τον μήνα. Εφόσον οι δευτεροβάθμιες συνδικαλιστικές ενώσεις εκπροσωπούσαν συνολικό αριθμό μελών υψηλότερο από 2.000, τότε στον πρόεδρο και στον γενικό γραμματέα αναγνωρίζονταν δυο ημέρες άδεια τον μήνα, ενώ στα μέλη μια ημέρα άδειας τον μήνα. Εφόσον οι δευτεροβάθμιες συνδικαλιστικές ενώσεις εκπροσωπούσαν συνολικό αριθμό μελών υψηλότερο των 500, τότε στον πρόεδρο και στον γραμματέα αναγνωριζόταν μια ημέρα άδειας τον μήνα, ενώ στα μέλη, επίσης, μια ημέρα άδειας τον μήνα.

Αναφορικά με τις πρωτοβάθμιες συνδικαλιστικές ενώσεις, εφόσον αυτές εκπροσωπούσαν αριθμό μεγαλύτερο των 1.000 μελών, τότε στον πρόεδρο και στον γενικό γραμματέα αναγνωρίζονταν δυο ημέρες άδεια το μήνα, ενώ στα μέλη μια. Εφόσον οι πρωτοβάθμιες συνδικαλιστικές ενώσεις εκπροσωπούσαν περισσότερο από 500 μέλη, τότε στον πρόεδρο και στον γενικό γραμματέα αναγνωριζόταν μια ημέρα άδειας τον μήνα. Επιπλέον, ο συνολικός αριθμός αδειών για συμμετοχή σε συνέδρια μειώθηκε σε πέντε ημέρες ετησίως.

Οι νέες αυτές ρυθμίσεις αναφορικά με τις συνδικαλιστικές άδειες άλλαξαν τον προγενέστερο νόμο 1264³⁶⁸ του 1982, με τον οποίο οι άδειες για τον πρόεδρο, τον αντιπρόεδρο, τον γενικό γραμματέα και τον ταμία των δευτεροβάθμιων συνδικαλιστικών ενώσεων ήταν έως 15 ημέρες τον μήνα, ενώ για τα μέλη έως εννέα ημέρες τον μήνα. Επιπλέον, με τον νόμο 1264, αναφορικά με τις πρωτοβάθμιες συνδικαλιστικές ενώσεις, στον πρόεδρο, τον αντιπρόεδρο και τον γενικό γραμματέα αναγνωρίζονταν έως πέντε ημέρες άδεια των μήνα εάν τα μέλη ήταν περισσότερα των 500 και τρεις ημέρες εάν τα μέλη ήταν λιγότερα των 500. Επιπρόσθετα, με τον νόμο αυτό στους αντιπροσώπους των δευτεροβάθμιων και

³⁶⁸ Για τον εκδημοκρατισμό του Συνδικαλιστικού Κινήματος και την κατοχύρωση των συνδικαλιστικών ελευθεριών των εργαζομένων, Νόμος 1264/1982.

τριτοβάθμιων οργανώσεων αναγνωρίζονταν ημέρες άδειας για όλη τη διάρκεια πραγματοποίησης των συνεδρίων.

Για τη μείωση του λειτουργικού κόστους του δημόσιου τομέα, με τον νόμο 1894³⁶⁹ αποφασίστηκε ότι μια μη χρήσιμη πλέον κρατική δομή, το Κρατικό Εργοστάσιο Εποπτικών Μέσων Διδασκαλίας, θα καταργείτο. Η ακίνητή του περιουσία θα χρησιμοποιείτο από άλλες δημόσιες υπηρεσίες, ενώ το προσωπικό του εργοστασίου θα μετακινείτο σε άλλες υπηρεσίες του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Προς την ίδια κατεύθυνση, της αποφυγής δημιουργίας πρόσθετου δημόσιου κόστους, με τον νόμο 1906³⁷⁰ οριζόταν ότι το πλεονάζον προσωπικό στον Οργανισμό Συγκοινωνιών Ελλάδας (ΟΣΕ) θα μεταφερόταν σε άλλες θέσεις, παρεμφερείς ή μη των ειδικοτήτων τους, στον δημόσιο τομέα. Παρομοίως, με τον νόμο 1933³⁷¹ αποφασίστηκε ότι το προσωπικό της Εξωτερικής Υπηρεσίας που είχε διοριστεί σε μόνιμες θέσεις θα μπορούσε να μετατίθεται σε κενές θέσεις του Υπουργείου Εξωτερικών για την κάλυψη αναγκών της υπηρεσίας.

Για την επιδίωξη του σκοπού της μείωσης του κράτους, στη συνέχεια, με τον νόμο 1943 αποφασίστηκε η συγχώνευση όλων των υπηρεσιών πληροφορικής, οι οποίες είχαν δημιουργηθεί σε κάθε υπουργείο, σε μια ενιαία υπηρεσία και η σύσταση των Συντονιστικών Ομάδων Πληροφορικής (ΣΟΠ). Η Συντονιστική Ομάδα Πληροφορικής θα είχε ως στόχο τον συντονισμό και την εναρμόνιση των δραστηριοτήτων όλων των φορέων πληροφορικής του δημόσιου τομέα. Κάθε ΣΟΠ εντός ενός υπουργείου θα έπρεπε να διαμορφώνει τις προτεραιότητες της υπηρεσίας πληροφορικής, να καταρτίζει τον προϋπολογισμό, καθώς δρομολογούνται αποτελεσματικά ζητήματα διαχείρισης πόρων, όπως θα ήταν η αναζήτηση εξειδικευμένων εργαζομένων. Τα επιμελητήρια και κάθε είδους επαγγελματικοί σύλλογοι, οι οποίοι είχαν τη μορφή των ΝΠΔΔ, θα μπορούσαν,

³⁶⁹ Για την Ακαδημία Αθηνών και άλλες εκπαιδευτικές διατάξεις, Νόμος 1894/1990.

³⁷⁰ Διαρρυθμίσεις στον ενιαίο ειδικό φόρο κατανάλωσης των πετρελαιοειδών προϊόντων και άλλες διατάξεις, Νόμος 1906/1990.

³⁷¹ Ίδρυση Πρεσβευτικών Αρχών, ρύθμιση θεμάτων προσωπικού του Υπουργείου Εξωτερικών και άλλες διατάξεις, Νόμος 1933/1991.

με την ισχύ του νόμου αυτού, να συστήνουν ανώνυμες εταιρείες μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα με αποστολή την εκπαίδευση των μελών τους.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 2082³⁷² αποφασίστηκε η κατάργηση φορέων του Υπουργείου Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, ο σκοπός των οποίων εξέλιπε ή καθίστατο ασύμφορος ή ικανοποιείτο μέσα από τη λειτουργία άλλων φορέων του υπουργείου.

Επιπρόσθετα, για τον στόχο της μείωσης του λειτουργικού κόστους στον δημόσιο τομέα, στη συνέχεια, ο νόμος 2085 εισήγαγε, επιπλέον, νέες ρυθμίσεις, οι οποίες αποσκοπούσαν στον εξορθολογισμό της κατανομής των δημόσιων υπαλλήλων εντός των δημόσιων φορέων και στον εξορθολογισμό των εργασιακών και συνδικαλιστικών αδειών εντός του Δημοσίου. Ειδικότερα, αποφασίστηκε ότι οι νέο-διοριζόμενοι δε θα τοποθετούνταν σε θέσεις στον νομό Αττικής και Θεσσαλονίκης, ούτε και στις πόλεις της Πάτρας, της Κορίνθου, της Χαλκίδας, της Λάρισας, του Βόλου, των Σερρών, της Καβάλας, των Ιωαννίνων και του Ηρακλείου, εφόσον υπήρχαν θέσεις σε άλλες περιοχές. Οι διοριζόμενοι αυτοί θα έπρεπε να υπηρετήσουν τουλάχιστον για μια πενταετία στη θέση της αρχικής τοποθέτησης, ενώ κατά το διάστημα αυτό δεν υπήρχε το δικαίωμα για μετάθεση, μετάταξη και απόσπαση, εκτός από την απόσπαση για τη φοίτηση στην Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης. Στο πλαίσιο της απόφασης αυτής αποφασίστηκε ότι υπάλληλος, ο οποίος θα παραβίαζε την απόφαση για μη μετακίνηση, θα αντιμετώπιζε το υπηρεσιακό συμβούλιο με το ερώτημα της απόλυσης.

Από την άλλη πλευρά, πέραν της επιδίωξης της ευθυγράμμισης με τον ευρωπαϊκό περιορισμό, εκείνη την περίοδο ανάμεσα στο νομοθετικό έργο διαπιστώνονται και ρυθμίσεις, οι οποίες οδηγούσαν στην αύξηση του δημόσιου τομέα, χωρίς ταυτόχρονα να διακρίνεται η μέριμνα περί της αξιολόγησης των νέων δομών και των νέων δημόσιων υπαλλήλων. Συγκεκριμένα, με τον νόμο 1943 αποφασίστηκε ότι κάθε υπουργείο θα περιελάμβανε ένα Γραφείο Τύπου και Δημοσίων Σχέσεων, με αρμοδιότητες την πληροφόρηση των μέσων ενημέρωσης αναφορικά με το έργο του υπουργείου, την πραγματοποίηση εκδηλώσεων ενδιαφέροντος του

³⁷² Αναδιοργάνωση της Κοινωνικής Πρόνοιας και καθιέρωση νέων θεσμών Κοινωνικής Προστασίας, Νόμος 2082/1992.

υπουργείου, την παρακολούθηση του Τύπου αναφορικά με ειδήσεις σχετικές με το έργο του υπουργείου, καθώς και τη συνεργασία με Έλληνες και ξένους δημοσιογράφους στην κατεύθυνση της παροχής πληροφόρησης. Για την στελέχωση του Γραφείου Τύπου, αποφασίστηκε ότι θα προκηρύσσονταν δυο θέσεις δημοσιογράφων.

Παράλληλα, αναγνωρίστηκε η δυνατότητα της πρόσληψης ενός ειδικού συμβούλου και ενός ειδικού συνεργάτη με σύμβαση εργασίας ιδιωτικού δικαίου ορισμένου χρόνου, με σκοπό την υποστήριξη του έργου των γενικών γραμματειών των υπουργείων. Οι ειδικοί σύμβουλοι ή οι ειδικοί συνεργάτες θα έπρεπε να έχουν πτυχίο ΑΕΙ και επαγγελματική προϋπηρεσία τουλάχιστον δυο ετών στο αντικείμενο οργάνωσης και διοίκησης. Ταυτόχρονα, αποφασίστηκε ότι κατά παρέκκλιση των προηγούμενων ρυθμίσεων, θα επιτρεπόταν ο διορισμός των συνταξιούχων του δημοσίου τομέα ως προέδρων ή αντιπροέδρων των διοικητικών συμβουλίων των ΝΠΔΔ.

Επιπλέον, αποφασίστηκε ότι οι συνεργάτες των βουλευτών θα μπορούσαν να διοριστούν σε μόνιμες κενές θέσεις στον ευρύτερο δημόσιο τομέα, εφόσον έχουν συμπληρώσει διετή προϋπηρεσία στο βουλευτικό γραφείο. Επιπρόσθετα, με τον στόχο της βελτίωσης των παρεχόμενων υπηρεσιών, με τον νόμο 1943 συγκροτήθηκε αρμόδια επιτροπή με σκοπό τον σχεδιασμό προγραμμάτων για την αναμόρφωση της δημόσιας διοίκησης. Η Μονάδα Στρατηγικού Σχεδιασμού και Ανάλυσης Πολιτικής του Υπουργείου Προεδρίας της Κυβέρνησης ανέλαβε την εποπτεία του ρόλου της επιτροπής αυτής, ενώ όλοι οι τομείς της δημόσιας διοίκησης, καθώς και τα ΝΠΔΔ, όφειλαν να παρέχουν κάθε πληροφορία, την οποία η επιτροπή θα μπορούσε να ζητήσει στο πλαίσιο λειτουργίας της. Ως βασικός στόχος τέθηκε η αναδιοργάνωση των ΝΠΔΔ και συγκεκριμένα αποφασίστηκε η διαμόρφωση μια ειδικής επιτροπής με αποστολή να επιβλέπει την κατάργηση φορέων, καθώς και τη διαδικασία αποκέντρωσης, μέσω της μετακίνησης των υπηρεσιών από την Αθήνα στην περιφέρεια.

Με τον νόμο 1946³⁷³ αποφασίστηκε η δημιουργία μιας αυτοτελούς δημόσιας υπηρεσίας, τα Γενικά Αρχεία του Κράτους, σκοπός της οποίας θα ήταν η φύλαξη

³⁷³ Γενικά Αρχεία του Κράτους (Γ.Α.Κ.) και άλλες διατάξεις, Νόμος 1946/1991.

όλων των επίσημων αρχείων του κράτους, η καταγραφή, η συντήρησή τους, η απογραφή για τη διαπίστωση ζημιάς ή απώλειας εγγράφων. Η υπηρεσία αυτή θα υπαγόταν απευθείας στον Υπουργό Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 1961³⁷⁴ αποφασίστηκε η σύσταση σε κάθε νομαρχία γραφείου συνδιαλλαγής καταναλωτικών διαφορών, η λειτουργία του οποίου θα αποσκοπούσε στην επίλυση των διαφορών, οι οποίες θα προέκυπταν ανάμεσα στους καταναλωτές και τους προμηθευτές επί ζητημάτων προμήθειας προϊόντων και υπηρεσιών εντός ενός νομού. Η επίλυση των διαφορών αποτελούσε το έργο μιας τριμελούς επιτροπής, πρόεδρος της οποίας θα ήταν ο πρόεδρος ή ο αναπληρωτής πρόεδρος του τοπικού δικηγορικού συλλόγου, ενώ μέλη της θα ήταν εκπρόσωπος του επιμελητηρίου και εκπρόσωπος της ένωσης καταναλωτών. Επιπρόσθετα, αποφασίστηκε η σύσταση του Εθνικού Συμβουλίου Καταναλωτών, το οποίο θα γνωμοδοτούσε, στο πλαίσιο του Υπουργείου Εμπορίου, αναφορικά με κάθε θέμα το οποίο θα αφορούσε την προστασία των καταναλωτών. Το Συμβούλιο θα απαρτιζόταν από εννέα μέλη, με διετή θητεία, τα οποία θα διορίζονταν με απόφαση του Υπουργείου Εμπορίου.

Προς την ίδια κατεύθυνση, με τον νόμο 1965³⁷⁵ ιδρύθηκε το Ανώτατο Επιστημονικό Συμβούλιο (ΑΕΣΥ), το οποίο θα αποτελούσε έκτοτε το ανώτατο επιστημονικό όργανο, το οποίο θα γνωμοδοτούσε στο Υπουργείο Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων για θέματα αναφορικά με την πολιτική του φαρμάκου και στο Υπουργείο Γεωργίας, αναφορικά με την πολιτική του φαρμάκου στον κτηνιατρικό τομέα.

Παράλληλα, δημιουργήθηκε το Ινστιτούτο Φαρμακευτικής Έρευνας και Τεχνολογίας, το οποίο θα αποτελούσε ένα νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου, την εποπτεία του οποίου θα ασκούσε το διοικητικό συμβούλιο του ΕΟΦ. Η αποστολή του ΕΟΦ θα ήταν να υποστηρίζει και να προωθεί την επιστημονική έρευνα, να αναβαθμίζει τον ποιοτικό έλεγχο του φαρμάκου, να εισάγει νέες

³⁷⁴ Για την προστασία των καταναλωτών και άλλες διατάξεις, Νόμος 1961/1991.

³⁷⁵ Τροποποίηση και συμπλήρωση των κείμενων διατάξεων του Εθνικού Οργανισμού Φαρμάκων (Ε.Ο.Φ.) και άλλες διατάξεις, Νόμος 1965/1991.

τεχνολογίες και να διαμορφώνει δομές μετεκπαίδευσης των γιατρών, των φαρμακοποιών και των κτηνιάτρων.

Επιπρόσθετα, με την ψήφιση του νόμου 2009³⁷⁶ συστάθηκε το Εθνικό Σύστημα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΕΣΕΕΚ), αποστολή του οποίου ήταν η παροχή επαγγελματικής κατάρτισης, η πιστοποίησή της και η προώθηση κοινοτικών προγραμμάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης. Το έργο του ΕΣΕΕΚ θα υλοποιείτο με παράλληλη παρακολούθηση των μεταβολών στην αγορά εργασίας, τις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες και τις επιστημονικές εξελίξεις διεθνώς.

Παράλληλα, αποφασίστηκε η ίδρυση του Οργανισμού Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΟΕΕΚ), αποστολή του οποίου θα ήταν η οργάνωση του συνόλου των δημόσιων Ινστιτούτων Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΙΕΚ) και των ιδιωτικών ΙΕΚ. Ειδικότερα, έργο του ΟΕΕΚ θα ήταν η διερεύνηση αναγκών σε ειδικευμένο προσωπικό, ο γενικότερος σχεδιασμός της πολιτικής για την επαγγελματική εκπαίδευση κατάρτιση (ΕΕΚ), δηλαδή ο σχεδιασμός των προγραμμάτων σπουδών των ΙΕΚ, η αναγνώριση των τίτλων, ο καθορισμός των επαγγελματικών δικαιωμάτων και η διαχείριση της οικονομικής πολιτικής, κυρίως στην κατεύθυνση της απορρόφησης των κονδυλίων της ΕΟΚ. Η χρηματοδότηση του ΟΕΕΚ θα βασιζόταν κυρίως στα κονδύλια του τακτικού προϋπολογισμού και του Προγράμματος Δημόσιων Επενδύσεων.

Τέλος, με τον νόμο 2083³⁷⁷ αποφασίστηκε η ίδρυση του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, με σκοπό την προώθηση της ελληνικής γλώσσας εντός και εκτός της χώρας. Το Κέντρο αυτό θα επιχορηγείτο με κονδύλια από τον τακτικό προϋπολογισμό του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Επιπρόσθετα, ιδρύθηκε το Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο «Ινστιτούτο Φυσικής Πλάσματος» με έδρα το Ηράκλειο Κρήτης, το Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο «Ινστιτούτο Μελέτης και Αντιμετώπισης Γενετικών και Κακοήθων Νοσημάτων της Παιδικής Ηλικίας» με έδρα την Αθήνα.

³⁷⁶ Εθνικό Σύστημα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης και άλλες διατάξεις, Νόμος 2009/1992.

³⁷⁷ Εκσυγχρονισμός της ανώτατης εκπαίδευσης, Νόμος 2083/1992.

Η πολιτική της κυβέρνησης της ΝΔ για το εκπαιδευτικό σύστημα: 1990-1993

Ανάμεσα στο νομοθετικό έργο της κυβέρνησης της ΝΔ κατά το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα αναφορικά με την εκπαιδευτική πολιτική, διαπιστώνονται νομοθετικές ρυθμίσεις, οι οποίες συνέκλιναν με τον ευρωπαϊκό περιορισμό της αντιμετώπισης του κοινωνικού αποκλεισμού και της ισότιμης πρόσβασης στη γνώση. Στην περίπτωση της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης της κυβερνητικής αυτής περιόδου, διαπιστώνεται η δημιουργία νέων συστημάτων λειτουργίας στην πρωτοβάθμια, τη δευτεροβάθμια και την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Από την άλλη μεριά διαπιστώνονται επίσης νομοθετικές ρυθμίσεις, οι οποίες δε χαρακτηρίζονταν ως εκσυγχρονιστικές.

Αρχικά, η κυβερνητική πολιτική στον τομέα της εκπαίδευσης αναφερόταν στη δημιουργία νέων συστημάτων λειτουργίας στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Συγκεκριμένα, με το Προεδρικό Διάταγμα 390³⁷⁸ καθιερώθηκε η ετήσια γραπτή εξέταση για την Πέμπτη και Έκτη τάξη του Δημοτικού Σχολείου. Οι εξετάσεις, οι οποίες θα διεξάγονταν κατά το δεύτερο δεκαπενθήμερο του Μαΐου, θα απαιτούσαν την απάντηση σε μια σειρά μαθημάτων, τα οποία είχαν πραγματοποιηθεί κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς, καθώς και τη συγγραφή μιας έκθεσης με θέμα είτε την οικογένεια, είτε το σχολείο είτε το κοινωνικό περιβάλλον των μαθητών. Οι μαθητές οι οποίοι παρουσίαζαν κάποια μορφή δυσλεξίας ή κινητικής αναπηρίας στα άνω άκρα ή ήταν τυφλοί θα απαλλάσσονταν από τη γραπτή εξέταση και θα εξετάζονταν προφορικά.

Παράλληλα, θεσπίστηκαν τα προγράμματα της Ενισχυτικής Διδασκαλίας, τα οποία περιελάμβαναν τα μαθήματα της Νεοελληνικής Γλώσσας και των Μαθηματικών και θα πραγματοποιούνταν κατά τμήματα, κάθε ένα από τα οποία δε θα μπορούσε να έχει περισσότερους από πέντε μαθητές. Επιπλέον, αποφασίστηκε ότι στην Ενισχυτική Διδασκαλία θα συμμετείχαν, κατά προτεραιότητα, οι μαθητές της Πρώτης και της Δευτέρας τάξης, εφόσον είχε διαπιστωθεί ότι δεν είχαν αποκτήσει ένα ικανοποιητικό επίπεδο γνώσης.

³⁷⁸ Οργάνωση και λειτουργία των Δημοτικών Σχολείων, Προεδρικό Διάταγμα 390/1990.

Προς την κατεύθυνση εκσυγχρονισμού της εκπαιδευτικής διαδικασίας, αποφασίστηκε ότι ο εκκλησιασμός του σχολείου θα περιοριζόταν σε μια φορά τον μήνα, ενώ απαγορεύτηκε η άσκηση βίας στους μαθητές, σε περίπτωση μη τήρησης των κανόνων της σχολικής λειτουργίας.

Αναφορικά με το Προεδρικό Διάταγμα 392³⁷⁹, εκεί περιγραφόταν η διαδικασία της λειτουργίας, καθώς και ο τρόπος διεξαγωγής των προαγωγικών και απολυτήριων εξετάσεων στα Γυμνάσια και Λύκεια. Οι απόφοιτοι των Γυμνασίων θα μπορούσαν να εγγραφούν είτε στα Κλασικά Λύκεια, είτε στα Πολυκλαδικά Λύκεια, είτε στις Τεχνικές Σχολές. Οι απόφοιτοι των Πειραματικών Γυμνασίων θα μπορούσαν να εισαχθούν στα Πειραματικά Λύκεια, στα οποία σε περίπτωση ύπαρξης κενών θέσεων, θα μπορούσαν κατόπιν κλήρωσης να εισαχθούν και απόφοιτοι των Κλασικών Γυμνασίων.

Αναφορικά με τη λειτουργία των ιδιωτικών σχολείων της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, αποφασίστηκε ότι οι προαγωγικές εξετάσεις θα διενεργούνταν πλέον από τους ιδιωτικούς εκπαιδευτικούς των ιδιωτικών σχολείων, χωρίς να είναι προϋπόθεση η συμμετοχή δημόσιων εκπαιδευτικών μονάδων. Ωστόσο, ταυτόχρονα, αποφασίστηκε ότι οι απολυτήριες εξετάσεις των μαθητών των τελευταίων τάξεων των ιδιωτικών σχολείων θα διενεργούνταν από μικτές επιτροπές, οι οποίες θα αποτελούνταν από ίσο αριθμό δημόσιων καθηγητών και ιδιωτικών καθηγητών του αντίστοιχου σχολείου.

Με τον νόμο αυτόν, επιπλέον, οριζόταν ότι αποκλειστικός τίτλος για την εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, καθώς και για τη συμμετοχή σε διαγωνισμούς πρόσληψης δημοσίων υπαλλήλων, θα ήταν το απολυτήριο Λυκείου. Επιπλέον, η κατανομή των εισακτέων σε κάθε τμήμα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης θα καθοριζόταν με βάση τον βαθμό του μαθητή στις εξετάσεις. Παράλληλα, στο πλαίσιο του Προεδρικού Διατάγματος 392 αποφασίστηκε ότι η περιβαλλοντική εκπαίδευση θα ενσωματώνονταν στα προγράμματα των σχολείων. Ο σκοπός της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης ήταν η απόκτηση γνώσεων ως προς το φυσικό περιβάλλον. Ειδικότερα, σε κάθε δευτεροβάθμια εκπαίδευση ανά νομό

³⁷⁹ Οργάνωση και λειτουργία Λυκείων, Προεδρικό Διάταγμα 392/1990.

αποφασίστηκε η απόσπαση ενός εκπαιδευτικού, ο οποίος θα ήταν αρμόδιος για το ζήτημα της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης.

Επιπρόσθετα, αναφορικά με τη λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, με τον νόμο 2158³⁸⁰ αποφασίστηκε ότι για τον συντονισμό του έργου των σχολικών συμβούλων της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, θα οριζόταν ένας συντονιστής, ο οποίος θα ήταν ένας σχολικός σύμβουλος, ο οποίος θα είχε επιτύχει στη διαδικασία επιλογής που θα πραγματοποιείτο. Η διαδικασία επιλογής βασιζόταν στη μοριοδότηση με βάση την εξής σειρά προδιαγραφών: κατοχή διδακτορικού, μεταπτυχιακού, πτυχίου μεταπτυχιακής εκπαίδευσης διετούς διάρκειας, κατοχή δεύτερου πτυχίου, αρχαιότητα στην υπηρεσία.

Αναφορικά με τη λειτουργία της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ψηφίστηκε ο νόμος 2083³⁸¹, σύμφωνα με τον οποίο το οργανόγραμμα των ιδρυμάτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης θα περιελάμβανε τη Σύγκλητο, το Πρυτανικό Συμβούλιο και τον Πρύτανη. Ειδικότερα, ο πρύτανης και οι δυο αντιπρυτάνεις αποφασίστηκε ότι θα εκλέγονταν από ειδικό σώμα εκλεκτόρων, το οποίο θα περιελάμβανε το σύνολο των μελών ΔΕΠ του ΑΕΙ, το 80% του συνόλου των φοιτητών, εκπροσώπους των μεταπτυχιακών φοιτητών, των επιμελητών, των βοηθών και επιστημονικών συνεργατών και του διοικητικού προσωπικού. Αναφορικά με τον αριθμό των εκπροσώπων των άνωθι κατηγοριών, αποφασίστηκε ότι δε θα μπορούσε να υπερβαίνει το 50% του συνολικού αριθμού τους.

Ο νόμος επίσης όριζε ότι κάθε ΑΕΙ θα δεσμευόταν να καταρτίζει και να υποβάλλει στον Υπουργό Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων για έλεγχο νομιμότητας τον εσωτερικό κανονισμό λειτουργίας του. Συγκεκριμένα, ο εσωτερικός κανονισμός κάθε ΑΕΙ θα έπρεπε να περιλαμβάνει τη συνολική οργάνωση της λειτουργίας των ΑΕΙ (χρονική διάρκεια των διαλέξεων, θερινές διακοπές και αργίες), τους κανόνες των συμβουλίων και των επιτροπών, τα καθήκοντα των μελών ΔΕΠ, όπως το ωράριο και πρόσθετα καθήκοντα, την εσωτερική διαδικασία εκλογής των μελών

³⁸⁰ Εκσυγχρονισμός του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών και άλλες διατάξεις, Νόμος 2158/1993.

³⁸¹ Εκσυγχρονισμός της ανώτατης εκπαίδευσης, Νόμος 2083/1992.

ΔΕΠ, τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των φοιτητών, όπως η διαδικασία εγγραφής, παρακολουθήσεις, βραβεία, τις αρμοδιότητες, τις οποίες θα είχαν τα όργανα ελέγχου των ΑΕΙ, τον οδηγό σπουδών και τη διαδικασία εξετάσεων, τη μετεκπαίδευση του προσωπικού των ΑΕΙ, καθώς και κάθε διαδικασία χορήγησης κοινωνικών παροχών προς τους φοιτητές, όπως η κοινωνική ασφάλιση, η υγειονομική περίθαλψη, η στέγαση και η σίτιση.

Αναφορικά με την εκλογή των μελών ΔΕΠ, οι καθηγητές και οι αναπληρωτές καθηγητές θα εκλέγονταν ως μόνιμοι. Οι λέκτορες και οι επίκουροι καθηγητές θα εκλέγονταν για μια τριετή θητεία, με την επόμενη κρίση θα εκλέγονταν για μια επιπλέον τετραετία. Το σύνολο των μελών ΔΕΠ, τα οποία δεν ανήκουν στην ίδια ή σε κατώτερη βαθμίδα με τον υποψήφιο της θέσης, έχουν δικαίωμα ψήφου. Τα μέλη ΔΕΠ θα είχαν το δικαίωμα να ζητήσουν την κρίση για τη μετάβαση σε επόμενη βαθμίδα μία φορά, εφόσον θα είχαν συμπληρώσει τρία έτη από την ημερομηνία της εκλογής τους ή της προηγούμενης εξέλιξής τους.

Αναφορικά με τα προγράμματα των μεταπτυχιακών σπουδών, αποφασίστηκε η σύσταση ειδικής υπηρεσίας μεταπτυχιακών σπουδών και έρευνας στο Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων της υπηρεσίας θα άνηκαν η μελέτη των μεταπτυχιακών σπουδών, στο πλαίσιο της ενίσχυσης της επιστημονικής και τεχνολογικής έρευνας, η διαχείριση των κονδυλίων του Προγραμμάτων Ερευνών και η αναζήτηση συνεργασιών με διεθνείς φορείς, με σκοπό την ενίσχυση της γνώσης και της κατανόησης των διεθνών εξελίξεων. Επιπλέον, με τον νόμο αυτό ιδρύθηκε και το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ), το οποίο θα είχε πλήρη διοικητική αυτοτέλεια, με έδρα την Αθήνα.

Αναφορικά με την οικονομική λειτουργία των ιδρυμάτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, με τον νόμο 1894 αποφασίστηκε ότι για την ικανοποίηση των εκπαιδευτικών αναγκών στα ΤΕΙ, θα υπήρχε πλέον η δυνατότητα της προκήρυξης ανάθεσης έργου για ένα ή δυο διδακτικά εξάμηνα με πρόσληψη ωρομίσθιων καθηγητών, ότι το σύνολο της αμοιβής των καθηγητών αυτών θα υπολογιζόταν με βάση τις τακτικές αποδοχές, οι οποίες θα δίνονταν σε αντίστοιχες βαθμίδες, χωρίς ωστόσο την ενσωμάτωση του χρονοεπιδόματος, και ότι η κινητή και η

ακίνητη περιουσία των σχολείων της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, πλην των σχολείων της μουσουλμανικής μειονότητας της Δυτικής Θράκης, θα μεταβιβάζονταν στους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ).

Παράλληλα, στο πλαίσιο του νόμου αυτού, στην κατεύθυνση του ελέγχου της κατανομής των δημόσιων δαπανών, αποφασίστηκε η σύσταση των Σχολικών Επιτροπών στην πρωτοβάθμια και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, κάθε μια από τις οποίες θα μπορούσε να καλύπτει ένα ή περισσότερα σχολεία και το έργο τους θα αποσκοπούσε στη διαχείριση της οικονομικής πολιτικής, στην οικονομική, δηλαδή, διαχείριση των πιστώσεων, οι οποίες χορηγούνταν για την ικανοποίηση των αναγκών κατά τη σχολική λειτουργία (θέρμανση, φωτισμός, ύδρευση, τηλέφωνο, αποχέτευση, αγορά αναλώσιμων, καθαριότητα, καθώς και η εκτέλεση έργων για την επισκευή και τη συντήρηση). Παράλληλα, αποφασίστηκε ότι οι περιφερειακές εκπαιδευτικές διευθύνσεις θα μπορούσαν να συνάπτουν συμβάσεις με ιδιώτες στον τομέα της καθαριότητας.

Αναφορικά με την οικονομική λειτουργία των ιδρυμάτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, στη συνέχεια ο νόμος 2083 όριζε ότι στο τέλος κάθε έτους, ο σύλλογος μελών ΔΕΠ κάθε τμήματος θα προκήρυττε νέες θέσεις, εφόσον είχε διαπιστωθεί έλλειψη. Στη συνέχεια, εντός της αποκλειστικής προθεσμίας των δυο μηνών, οι υποψήφιοι θα έπρεπε να υποβάλουν αίτηση και να καταθέσουν το σύνολο των απαιτούμενων δικαιολογητικών στη γραμματεία του τμήματος.

Με τον συγκεκριμένο νόμο αποφασίστηκε, επιπλέον, ο σχεδιασμός και η εφαρμογή του Προγράμματος Ερευνών, το οποίο θα περιελάμβανε ερευνητικά προγράμματα σε τομείς της επιστήμης και της τεχνολογίας. Την υλοποίηση των προγραμμάτων αυτών θα αναλάμβαναν μέλη ΔΕΠ των ΑΕΙ, με δυνατότητα ανάπτυξης σχέσεων συνεργασίας με ερευνητικά κέντρα ξένων χωρών. Η συνολική διαδικασία θα σχεδιαζόταν από ειδικές επιτροπές, οι οποίες θα απαρτιζόνταν από μέλη ΔΕΠ ή άλλους ερευνητές και επιστήμονες. Στη συνέχεια, οι επιστημονικές επιτροπές, οι οποίες θα απαρτιζόνταν επίσης από μέλη ΔΕΠ ή άλλους ερευνητές, θα ενέκριναν τον σχεδιασμό, δηλαδή το περιεχόμενο των προγραμμάτων και ειδικότερα εάν οι προτάσεις, οι οποίες είχαν γίνει,

ανταποκρίνονταν στους γενικότερους στόχους του Προγράμματος ερευνών. Τα ερευνητικά προγράμματα θα προκηρύσσονταν κάθε χρόνο.

Για την ανάληψη ενός προγράμματος, θα έπρεπε να ενδιαφερόμενα μέλη ΔΕΠ των ιδρυμάτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να καταθέσουν σχετική πρόταση, η οποία θα περιελάμβανε τον φορέα εκτέλεσης, τον υπεύθυνο και τα συνεργαζόμενα μέλη, το αντικείμενο και τον σκοπό, τον προϋπολογισμό, τις πηγές χρηματοδότησης πέραν του κρατικού προϋπολογισμού και το ύψος της χρηματοδότησης αυτής, καθώς και τη χρονική διάρκεια του έργου.

Ο σχεδιασμός και κάθε μεταβολή του τακτικού προϋπολογισμού αποφασίστηκε ότι θα πραγματοποιούνταν κατόπιν αποφάσεως της Συγκλήτου ή του ανώτατου συλλογικού οργάνου της διοίκησης του ΑΕΙ. Επιπλέον, με τον νόμο αυτό αναγνωριζόταν η δυνατότητα στα ΑΕΙ σύναψης συμβάσεων έργου με φυσικά ή νομικά πρόσωπα για την ικανοποίηση ορισμένων αναγκών, όπως για παράδειγμα η καθαριότητα και η φύλαξη. Οι δαπάνες θα προέρχονταν από τον προϋπολογισμό του ιδρύματος.

Για τον στόχο της αντιμετώπισης του κοινωνικού αποκλεισμού, στον νόμο 1894 προβλεπόταν ότι στα δημόσια σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης θα μπορούσαν να ιδρυθούν, κατόπιν σχετικής έγκρισης του νομάρχη, τάξεις υποδοχής, στις οποίες θα πραγματοποιούνταν φροντιστηριακά μαθήματα, με σκοπό την ομαλή ένταξη και προσαρμογή των παλιννοστούντων μαθητών, παιδιών των Ελλήνων μεταναστών ή των επαναπατριζόμενων Ελλήνων στο εγχώριο εκπαιδευτικό σύστημα.

Από την άλλη μεριά, διαπιστώνονται και ρυθμίσεις, οι οποίες απέκλιναν από το πνεύμα του ευρωπαϊκού περιορισμού εκείνης της περιόδου και ειδικότερα ήταν αντίθετες με τον στόχο της ενίσχυσης της κατάρτισης και της αξιολόγησης του εκπαιδευτικού προσωπικού. Ειδικότερα, με τον νόμο 1966³⁸² αποφασίστηκε η μονιμοποίηση όλων των μη διδασκόντων επιμελητών ή βοηθών ή επιστημονικών συνεργατών, οι οποίοι κατά την 31^η Αυγούστου του 1991 εργάζονταν στα ΑΕΙ. Παράλληλα, στο εκπαιδευτικό προσωπικό των Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών

³⁸² Μεταγραφές Φοιτητών ΑΕΙ, Σπουδαστών ΤΕΙ και άλλες διατάξεις, Νόμος 1966/1991.

Ιδρυμάτων (ΤΕΙ), το οποίο κατείχε διδακτορικό δίπλωμα, αποφασίστηκε η χορήγηση μηνιαίου επιδόματος μεταπτυχιακών σπουδών ίσο με το 20% του βασικού μισθού του καθηγητή εφαρμογών. Το μηνιαίο, ωστόσο, επίδομα μεταπτυχιακών σπουδών, το οποίο καταβαλλόταν στα μέλη ΔΕΠ ΑΕΙ ήδη από το 1988, ύψους 20% επί του βασικού μισθού του αναπληρωτή καθηγητή ΑΕΙ, αποφασίστηκε ότι θα καταργείτο.

Επιπλέον, με τον νόμο 2043³⁸³ αποφασίστηκε ότι για την επιλογή διευθυντών για τις σχολικές μονάδες της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και των διευθυντών για τα Σχολικά Εργαστηριακά Κέντρα (ΣΕΚ), επικρατέστερο στοιχείο πρόκρισης των ενδιαφερομένων συνέχιζε να είναι η αρχαιότητα, η οποία μοριοδοτείτο με 30 αξιολογικές μονάδες. Η επιστημονική κατάρτιση μοριοδοτείτο με 20 μονάδες, η έκθεση των σχολικών συμβούλων, καθώς και η έκθεση διευθυντών των σχολικών μονάδων, μοριοδοτείτο με 15 μονάδες και τέλος το γενικό προφίλ του ενδιαφερόμενου υποψηφίου μοριοδοτείτο με 20 μονάδες.

Η πολιτική της κυβέρνησης της ΝΔ για το ασφαλιστικό σύστημα και για την νοσοκομειακή περίθαλψη: 1990-1993

Το νομοθετικό έργο της κυβέρνησης της ΝΔ, κατά την περίοδο αυτή, αναφορικά με την πολιτική της κοινωνικής ασφάλισης διαπιστώνεται ότι συνέκλινε με τον ευρωπαϊκό περιορισμό της διαμόρφωσης ενός ασφαλιστικού συστήματος, το οποίο θα ενσωμάτωνε τις δυσοίωνες προβλέψεις αναφορικά με το δημογραφικό πρόβλημα και θα καθίστατο περισσότερο βιώσιμο, υπό την έννοια της προσπάθειας να μειωθεί το ύψος του δημόσιου κόστους του.

Συγκεκριμένα, αναφορικά με την πολιτική της κοινωνικής ασφάλισης, με τον νόμο 1892 θεσπίστηκαν ρυθμίσεις με στόχο να αντιμετωπίσουν τις επιπτώσεις του δημογραφικού προβλήματος. Ειδικότερα, αποφασίστηκε ότι στη μητέρα, η οποία θα αποκτούσε τρίτο παιδί, το κράτος θα κατέβαλλε για διάρκεια τριών ετών

³⁸³ Εποπτεία και διοίκηση της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις, Νόμος 2043/1992.

μηνιαίο επίδομα ύψους 34.000 δραχμών. Για τις μητέρες, οι οποίες κατά την ημερομηνία έναρξης της ισχύος του νόμου είχαν ήδη αποκτήσει το τρίτο παιδί, θα μπορούσαν να λαμβάνουν το μηνιαίο επίδομα έως ότου συμπληρώνονταν τρία έτη από την ημερομηνία γέννησης του τρίτου παιδιού.

Ταυτόχρονα, για τις πολύτεκνες μητέρες (με τέσσερα ή περισσότερα τέκνα) αναγνωρίστηκε η δυνατότητα χορήγησης μηνιαίου επιδόματος ίσο με μιάμιση φορά το ημερομίσθιο του ανειδίκευτου εργάτη επί τον αριθμό των άγαμων τέκνων μέχρι την ηλικία των 25 ετών. Με το πέρας της χρονικής διάρκειας, κατά την οποία οι πολύτεκνες μητέρες θα μπορούσαν να λαμβάνουν το μηνιαίο επίδομα, αναγνωρίστηκε το δικαίωμα θεμελίωσης σύνταξης ίσης με το τετραπλάσιο του ημερομισθίου του ανειδίκευτου εργάτη. Τα άνωθι επιδόματα θα καταβάλλονταν στις μητέρες, ανεξαρτήτως της χορήγησης κάθε άλλου επιδόματος, μισθού, σύνταξης, αμοιβής ή αποζημίωσης. Σε περίπτωση εγκατάλειψης ή θανάτου της μητέρας, τα άνωθι επιδόματα θα καταβάλλονταν σε όποιους θα είχαν την κύρια ή αποκλειστική ευθύνη ανατροφής των παιδιών.

Στη συνέχεια, στην κατεύθυνση της επιδίωξης της βιωσιμότητας του ασφαλιστικού συστήματος και της μείωσης του δημόσιου κόστους, με τον νόμο 1902 εισήχθησαν επιπλέον ρυθμίσεις αναφορικά με το σύστημα συνταξιοδότησης. Συγκεκριμένα, αποφασίστηκε ότι εάν ένας μισθωτός εργαζόμενος επιθυμούσε να αποχωρήσει έως την 31^η Δεκεμβρίου του 1997 έχοντας συμπληρώσει, οι μεν άνδρες 35 ή 25 έτη εργασιακής ζωής, οι δε γυναίκες 15, τότε θα έπρεπε οι άνδρες να έχουν συμπληρώσει το 55^ο έτος της ηλικίας τους, ενώ οι γυναίκες το 53^ο έτος. Αναφορικά με τις γυναίκες οι οποίες θα είχαν ανήλικα παιδιά ή παιδιά με ειδικές ανάγκες, προϋπόθεση για την έκδοση της σύνταξης θα ήταν η συμπλήρωση του 42^{ου} έτους. Ωστόσο, για όσους μισθωτούς θα αποχωρούσαν μετά την 1^η Ιανουαρίου του 1998, τα όρια ηλικίας θα αυξάνονταν, για τους μεν άνδρες στο 60^ο έτος, ενώ για τις γυναίκες στο 58^ο. Αναφορικά με τις γυναίκες, οι οποίες είχαν ανήλικα παιδιά ή παιδιά με ειδικές ανάγκες, τότε προϋπόθεση θα ήταν η συμπλήρωση του 50^{ου} έτους της ηλικίας τους.

Επιπλέον, προς την κατεύθυνση διασφάλισης της βιωσιμότητας, προβλέφθηκε η αύξηση του ασφαλιστρού υπέρ των ταμείων ασφάλισης των μισθωτών και

συγκεκριμένα υπογραμμίστηκε ότι το ασφάλιστρο δε θα μπορούσε να είναι χαμηλότερο από το 7,5% του μισθού. Το συγκεκριμένο μέτρο θα είχε ισχύ από την 1^η Ιανουαρίου του 1996. Στο πλαίσιο του νόμου αυτού ορίστηκε, επίσης, ότι η αύξηση των ασφαλιστρών των εργαζομένων θα συνοδευόταν από την ισόποση μείωση των αντίστοιχων εργοδοτικών εισφορών. Επιπλέον, ορίστηκε η συμμετοχή στη φαρμακευτική δαπάνη, η οποία θα έφτανε το 25%. Από τη συμμετοχή αυτή εξαιρέθηκαν οι χρόνιες παθήσεις, τα εργατικά ατυχήματα, η μητρότητα και οι επιπλοκές από τη μεσογειακή αναιμία. Επιπλέον, ορίστηκε ότι για φάρμακα υψηλού κόστους, η συμμετοχή στη δαπάνη θα κυμαινόταν από 10% έως 25%.

Αναφορικά με τις ασφαλιστικές εισφορές στον ιδιωτικό τομέα, ορίστηκε, από την 1^η Ιουλίου του 1991, αύξηση κατά 1,5% σε βάρος του εργοδότη και 0,5% σε βάρος του εργαζόμενου. Η συνολική ασφαλιστική εισφορά θα ανερχόταν σε 15,75%, εκ των οποίων το 10,5% θα βάρυνε τους εργοδότες, ενώ το 5,25% τους εργαζόμενους ασφαλισμένους. Η πρόβλεψη αναφορικά με το ύψος του ασφαλιστρου όριζε ότι από την 1^η Ιουλίου του 1991, το ασφάλιστρο θα αυξανόταν κατά 1,5% και το συνολικό του ύψους θα ήταν πλέον 17,25%. Από το συνολικό νέο ύψος του ασφαλιστρου, ποσοστό 11,5% θα ήταν σε βάρος των εργοδοτών, ενώ ποσοστό ύψους 5,75% θα βάρυνε τους εργαζόμενους ασφαλισμένους.

Επιπλέον, οι συνταξιούχοι Δημοσίου και ΝΠΔΔ, οι οποίοι θα συνέχιζαν να παρέχουν οποιαδήποτε εργασία ασφαλιστέα στο ΙΚΑ, θα υπόκειντο σε νόμιμες κρατήσεις ύψους 3% επί των αποδοχών τους. Στην κατεύθυνση της αύξησης εσόδων για το Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων (ΙΚΑ), προβλέφθηκε αύξηση του ποσοστού των εισφορών στο ΙΚΑ σε περιπτώσεις καθυστερήσεων καταβολής τους. Για τη χορήγηση σύνταξης στα βαρέα ή ανθυγιεινά επαγγέλματα του ΙΚΑ, της ΔΕΗ ή άλλων φορέων κοινωνικής ασφάλισης, καταρτίστηκε μια επιτροπή, η οποία θα αποφαινόταν σχετικά με το δικαίωμα έκδοσης της σύνταξης. Προβλέφθηκε, επίσης, η διαδοχική ασφάλιση αναφορικά με τους εργαζόμενους, οι οποίοι στη διάρκεια της εργασιακής τους διαδρομής θα είχαν ασφαλιστεί σε περισσότερους από έναν φορέα κοινωνικής ασφάλισης και αναγνωρίστηκε, επιπλέον, το δικαίωμα στην αυτασφάλιση. Το δικαίωμα στην αυτασφάλιση θα είχαν όλοι οι Έλληνες ή ομογενείς, οι οποίοι θα διέμεναν στην Ελλάδα και οι

οποίοι δε θα είχαν ασφαλιστεί υποχρεωτικά ή προαιρετικά σε κάποιον άλλο φορέα κύριας ασφάλισης. Στην αυτασφάλιση θα είχαν δικαίωμα να προσχωρήσουν πρόσωπα με τη συμπλήρωση του 16^{ου} έτους έως και μέχρι τα 63 έτη.

Επιπρόσθετα, για τον στόχο της μείωσης του λειτουργικού κόστους και της διαμόρφωσης ενός περισσότερο απλουστευμένου συστήματος, με τον νόμο αυτό, επίσης, διευκολύνθηκε η συγχώνευση των ταμείων αρωγής των δημοσίων υπαλλήλων και τελικά η διαμόρφωση ενός ενιαίου φορέα. Επιπλέον, προβλέφθηκε η αξιοποίηση της παρουσίας των φορέων κοινωνικής ασφάλισης. Συγκεκριμένα, ορίστηκε ότι θα επιτρεπόταν στους φορείς να συγκροτούν ίδια ή ομαδικά αμοιβαία κεφάλαια, με σκοπό την σταδιακή αναχρηματοδότηση του κόστους εργασιών τους. Οι φορείς κοινωνικής ασφάλισης θα μπορούσαν ακόμη να επενδύουν στο εξής τα διαθέσιμά τους σε τίτλους του Ελληνικού Δημοσίου και σε ομόλογα τραπεζών, οι οποίες λειτουργούσαν νόμιμα στην Ελλάδα.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 2084³⁸⁴ αποφασίστηκε μια νέα ρύθμιση, με την οποία αυξήθηκαν περαιτέρω τα όρια ηλικίας για την έκδοση της σύνταξης. Συγκεκριμένα, προϋπόθεση για την έκδοση σύνταξης για έναν μισθωτό ήταν η συμπλήρωση της δεκαπενταετούς πλήρους πραγματικής συντάξιμης εμπειρίας και η συμπλήρωση του 65^{ου} έτους της ηλικίας του. Αναφορικά με μητέρες, οι οποίες είχαν ανήλικα παιδιά ή παιδιά με ειδικές ανάγκες, τότε προϋπόθεση για την έκδοση της σύνταξης ήταν η συμπλήρωση εικοσαετούς πλήρους πραγματικής συντάξιμης υπηρεσίας και η συμπλήρωση του 55^{ου} έτους της ηλικίας τους. Για τις γυναίκες, ωστόσο, οι οποίες είχαν τρία τουλάχιστον παιδιά και εικοσαετή πλήρη συντάξιμη εμπειρία, το όριο ηλικίας μειωνόταν κατά τρία έτη για κάθε παιδί, χωρίς ωστόσο να μπορεί να θεμελιώσει δικαίωμα σύνταξης, μικρότερη του 50^{ου} έτους.

Επιπλέον, ορίστηκε ότι το ασφαλιστρο για την κύρια ασφάλιση θα αυξανόταν στο ποσοστό του 30% και για την καταβολή του θεμελιώθηκε η τριμερής χρηματοδότηση (εργαζόμενοι, εργοδότες και το κράτος). Συγκεκριμένα, η καταβολή του ασφαλιστρού προς τον φορέα κύριας ασφάλισης ορίστηκε ως εξής: ποσοστό 6,67% σε βάρος των ασφαλισμένων, ποσοστό 13,33% σε βάρος των

³⁸⁴ Αναμόρφωση της Κοινωνικής Ασφάλισης και άλλες διατάξεις, Νόμος 2084/1992.

εργοδοτών και ποσοστό 10% σε βάρος του κράτους. Αναφορικά με τους ασφαλισμένους αυτό-απασχολούμενους, το ασφάλιστρο προς τον φορέα ασφάλισης ορίστηκε σε ποσοστό 30%, και το οποίο θα βάρυνε κατά 20% τους ίδιους και κατά 10% το κράτος. Ειδική μνεία έγινε στο νόμο αναφορικά με την ασφάλιση ασθένειας μητρότητας και συγκεκριμένα ορίστηκε ότι το συνολικό ποσοστό εισφοράς ορίζεται σε ποσοστό 11,45%. Το ποσοστό αυτό θα βάρυνε κατά 2,55% τους ασφαλισμένους, κατά 5,10% τους εργοδότες και κατά 3,80% το κράτος.

Αναφορικά με την επικουρική ασφάλιση, η συνολική εισφορά του ασφαλισμένου και του εργοδότη ορίστηκε σε ποσοστό 6%, το οποίο θα βάρυνε αμοιβαία, από 50%, τον ασφαλισμένο και τον εργοδότη. Επιπλέον, ορίστηκε πρόσθετη ειδική εισφορά για την επικουρική ασφάλιση για τους υπαγόμενους σε βαρέα και ανθυγιεινά επαγγέλματα, ύψους 2% επί των αποδοχών των ασφαλισμένων. Η ειδική εισφορά θα βάρυνε κατά ποσοστό 1,25% τον ασφαλισμένο και κατά 9,75% τον εργοδότη. Για τους απασχολούμενους σε βαρέα και ανθυγιεινά επαγγέλματα της ΔΕΗ, το ποσοστό της ειδικής εισφοράς ανερχόταν σε 3%, το οποίο βάρυνε τον ασφαλισμένο κατά 1% και τον εργοδότη κατά 2%. Ειδική εισφορά σε φορείς επικουρικής ασφάλισης επιβλήθηκε και για τους αυτοαπασχολούμενους, σε ποσοστό 6%, το οποίο θα βάρυνε εξ ολοκλήρου τους ασφαλισμένους.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 2079³⁸⁵ αποφασίστηκε η κατάργηση του Ταμείου Ασφαλίσεως Τυπογράφων και Μισθωτών Γραφικών Τεχνών και η συγχώνευσή του με το ΙΚΑ. Ειδικότερα, με το ΙΚΑ συγχωνεύθηκε το τμήμα των συντάξεων, ενώ το τμήμα της πρόνοιας καταργήθηκε.

Προς την κατεύθυνση της αντιμετώπισης των ελλειμμάτων στα ταμεία κοινωνικής ασφάλισης, με τον νόμο 2084 επιβλήθηκε, επιπλέον, ειδική εισφορά για την ασφάλιση αναπηρίας, γήρατος και θανάτου και ορίστηκε υπέρ των φορέων στα βαρέα και ανθυγιεινά επαγγέλματα, καθώς και για τους ασφαλισμένους απασχολούμενους στην Ολυμπιακή Αεροπορία και Ολυμπιακή Αεροπλοΐα. Το ποσοστό αυτό αναφερόταν στο 3,6% των αποδοχών των ασφαλισμένων, εκ του

³⁸⁵ Κατάργηση του Ταμείου Ασφαλίσεως Τυπογράφων και Μισθωτών Γραφικών Τεχνών, υπαγωγή των ασφαλισμένων του την ασφάλιση του Ιδρύματος Κοινωνικών Ασφαλίσεων (Ι.Κ.Α.) και άλλες διατάξεις, Νόμος 2079/1992.

οποίου το 1,4% βάρυνε τους εργοδότες και 2,2% τους ασφαλισμένους. Πρόσθετη ειδική εισφορά για την ασφάλιση αναπηρίας, γήρατος και θανάτου για όσους εργαζόμενους απασχολούνταν σε υπόγειες στοές μεταλλείων λιγνιτωρυχείων και σε υποθαλάσσιες εργασίες, καθώς και για τους ασφαλισμένους της ΔΕΗ, οι οποίοι απασχολούνταν σε ορυχεία, σταθμούς παραγωγής και δίκτυα, ορίστηκε σε ποσοστό 7,50% των αποδοχών των ασφαλισμένων, το οποίο θα βάραινε κατά 2,50% τους ασφαλισμένους και κατά 5% τους εργοδότες. Επιπρόσθετα, δημιουργήθηκε και ο Λογαριασμός Αλληλεγγύης Φορέων Κοινωνικών Ασφαλίσεων (ΛΑΦΚΑ), ο σκοπός του οποίου ήταν η οικονομική ενίσχυση φορέων κοινωνικής ασφάλισης, οι οποίοι αντιμετώπιζαν οικονομικά ελλείμματα. Στον νόμο αυτό ορίστηκε η δημιουργία και η υποχρέωση διατήρησης του μητρώου ασφαλισμένων, συνταξιούχων και του μητρώου εργοδοτών στους φορείς κοινωνικής ασφάλισης. Η λειτουργία του μητρώου θα γινόταν μηχανογραφικά. Επρόκειτο για την έκδοση του Αριθμού Μητρώου Κοινωνικής Ασφάλισης (ΑΜΚΑ). Στο πλαίσιο αυτής της εξέλιξης, ζητήθηκε από τους φορείς κοινωνικής ασφάλισης να υποβάλλουν στη Γενική Γραμματεία Κοινωνικών Ασφαλίσεων κάθε αναγκαίο στοιχείο. Οι ασφαλισμένοι, οι συνταξιούχοι και οι εργοδότες θα λάμβαναν ένα παραστατικό με τον αριθμό μητρώου τους.

Στη συνέχεια, αναφορικά με τον τομέα της ιδιωτικής ασφάλισης, με τον νόμο 2170³⁸⁶ αποφασίστηκε ότι οι ασφαλιστικές επιχειρήσεις θα μπορούσαν να ιδρύουν ανώνυμες εταιρείες, χωρίς ο σκοπός των νέων αυτών εταιρειών να αφορά την παροχή ασφαλιστικών υπηρεσιών. Οι ασφαλιστικές επιχειρήσεις θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν για την ίδρυση των ανώνυμων εταιρειών το ένα τρίτο των ίδιων κεφαλαίων τους. Επιπρόσθετα, με τον νόμο αυτό αποφασίστηκε η σύσταση της Επιτροπής Ιδιωτικής Ασφάλισης στο Υπουργείο Εμπορίου, με σκοπό τη γνωμοδότηση αναφορικά με ζητήματα της εγχώριας αγοράς ιδιωτικής ασφάλισης, τη γνωμοδότηση αναφορικά με τη χορήγηση και την ανάκληση αδειών λειτουργίας σε ασφαλιστικές επιχειρήσεις, καθώς και την υποβολή προτάσεων κατόπιν σχετικής ερώτησης του Υπουργού Εμπορίου αναφορικά με τη βελτίωση της εγχώριας αγοράς της ιδιωτικής ασφάλισης.

³⁸⁶ Τροποποίηση του Ν.Δ. 400/1970 «Ιδιωτικές Επιχειρήσεις Ασφαλίσεως και άλλες διατάξεις», Νόμος 2170/1993.

Από την άλλη μεριά, ωστόσο, εκτός από τις πολιτικές περιορισμού του κόστους της κρατικής κοινωνικής ασφάλισης, όπως ήδη σημειώσαμε στην παραπάνω ενότητα αναφορικά με την πολιτική των δημοσίων δαπανών κατά την κυβερνητική αυτή θητεία, το 1993 η κυβέρνηση προχώρησε στην ενίσχυση των συντάξεων.

Παράλληλα με την ενίσχυση των συντάξεων, διαπιστώνονται επιπλέον ρυθμίσεις, οι οποίες έτειναν να αποκλίνουν από τον στόχο της διαμόρφωσης ενός βιώσιμου ασφαλιστικού συστήματος. Ειδικότερα, με τον νόμο 1897³⁸⁷ αναγνωρίστηκε το δικαίωμα της θεμελίωσης συνταξιοδοτικού δικαιώματος σε δημόσιους λειτουργούς και υπαλλήλους, οι οποίοι είχαν απωλέσει πλήρως την ικανότητα εργασίας, καθώς αποτέλεσαν θύματα τρομοκρατικών ενεργειών εξαιτίας της ιδιότητάς τους. Σε περίπτωση που η τρομοκρατική πράξη είχε επιφέρει τον θάνατο, τότε στην οικογένεια του θύματος αναγνωριζόταν το δικαίωμα αποδοχής σύνταξης. Σε περίπτωση που η τρομοκρατική ενέργεια είχε επιφέρει μερική ανικανότητα στον δημόσιο λειτουργό ή υπάλληλο, τότε του αναγνωριζόταν το δικαίωμα αποδοχής επιπρόσθετου βοηθήματος.

Με την επόμενη ρύθμιση στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης, έναν χρόνο μετά, με τον νόμο 1976³⁸⁸, επανεξετάστηκαν οι συντάξεις, οι οποίες είχαν δοθεί στους αγωνιστές της Εθνικής Αντίστασης. Με τον νόμο αυτό επιπλέον αναγνωρίστηκε δικαίωμα σύνταξης, υπό προϋποθέσεις, και υπέρ των θυμάτων από τρομοκρατικές επιθέσεις.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 1977³⁸⁹, σε συνέχεια του προγενέστερου νόμου 1897, ορίστηκε ότι το ύψος της συντάξεως σε θύμα τρομοκρατικής ενέργειας, το οποίο είχε επέλθει σε κατάσταση πλήρους ανικανότητας για εργασία, θα αναλογούσε με το ύψος της σύνταξης για 35 εργάσιμα έτη. Για τα θύματα τρομοκρατικής ενέργειας, τα οποία είχαν επέλθει σε κατάσταση μερικής ανικανότητας για

³⁸⁷ Περί απονομής συντάξεως και παροχής βοήθειας σε θύματα τρομοκρατίας, τροποποίησης διατάξεων του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και άλλων διατάξεων, Νόμος 1897/1990.

³⁸⁸ Αντικατάσταση και συμπλήρωση διατάξεων της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας, μεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού καθεστώτος των αγωνιστών Εθνικής Αντίστασης και άλλες διατάξεις, Νόμος 1976/1991.

³⁸⁹ Προστασία παθόντων από βίαιο συμβάν και θυμάτων τρομοκρατών και άλλες διατάξεις, Νόμος 1977/1991.

εργασία, ορίστηκε μηνιαίο βοήθημα, το ύψος του οποίου θα αναλογούσε στο ποσοστό αναπηρίας τους.

Αναφορικά με τη νοσοκομειακή πολιτική, την οποία ακολούθησε η κυβέρνηση κατά την περίοδο αυτή, υπήρξαν αρχικά πολιτικές στην κατεύθυνση ενός καλύτερου συντονισμού των δημόσιων δομών. Συγκεκριμένα, με τον νόμο 2071³⁹⁰ ορίστηκε ότι σε κάθε υγειονομική περιφέρεια θα δημιουργείτο η Διεύθυνση Υπηρεσιών Υγείας, σκοπός της οποίας θα ήταν να εποπτεύει τους φορείς περίθαλψης και να εισηγείται τρόπους για τη διαμόρφωση αποδοτικότερων υπηρεσιών περίθαλψης. Παράλληλα, αποφασίστηκε ότι σε κάθε υγειονομική περιφέρεια θα συνίστατο ένα περιφερειακό συμβούλιο υγείας (ΠΕΣΥ). Ο διευθυντής της Διεύθυνσης Υπηρεσιών Υγείας σε κάθε περιφέρεια αυτής θα προέδρευε στο αντίστοιχο Περιφερειακό Συμβούλιο Υγείας (ΠΕΣΥ) και θα συμμετείχε στο Κεντρικό Συμβούλιο Υγείας (ΚΕΣΥ).

Μολονότι διαπιστώνεται η σημασία, την οποία έδινε η κυβέρνηση στη διαμόρφωση επιτροπών στη βάση της ενίσχυσης της εξειδικευμένης γνώσης, ωστόσο διαπιστώνεται ότι η πολιτική αυτή οδηγούσε σε διεύρυνση των δημόσιων φορέων, γεγονός το οποίο ερχόταν σε αντίθεση με τον γενικότερο στόχο της περιόδου, αυτόν της μείωσης των κρατικών λειτουργικών δαπανών. Συγκεκριμένα, με τον νόμο 2017 αποφασίστηκε ότι στο Υπουργείο Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων θα δημιουργούνταν τρεις ειδικές γραμματείες, η γραμματεία διοικητικών, οργανωτικών και οικονομικών θεμάτων, η γραμματεία επιστημονικών και υγειονομικών θεμάτων και η γραμματεία τεχνολογικών θεμάτων.

Επιπλέον, ανακοινώθηκε η ίδρυση του Κέντρου Έρευνας, Πρόληψης και Θεραπείας του Σακχαρώδους Διαβήτη και των Επιπλοκών του, το οποίο θα επιχορηγείτο από τον προϋπολογισμό του Υπουργείου Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, από το πρόγραμμα δημόσιων επενδύσεων, από δωρεές, κληροδοτήματα και επιχορηγήσεις. Επιπρόσθετα, δημιουργήθηκε το Κέντρο Ελέγχου Ειδικών Λοιμώξεων, με σκοπό την πρόληψη και την

³⁹⁰ Εκσυγχρονισμός και Οργάνωση Συστήματος Υγείας, Νόμος 2071/1992.

αντιμετώπιση των ειδικών μεταδοτικών νοσημάτων. Επίσης, το Κέντρο αυτό θα επιχορηγείτο από τον τακτικό προϋπολογισμό, από το πρόγραμμα δημόσιων επενδύσεων, από δωρεές, κληροδοτήματα και επιχορηγήσεις.

Στο πλαίσιο του συγκεκριμένου νόμου ιδρύθηκε και το Κέντρο Κληρονομικών Νόσων Αίματος, το οποίο θα αποσκοπούσε στην παρακολούθηση και την αντιμετώπιση της εξάπλωσης των κληρονομικών νοσημάτων του αίματος. Το Κέντρο αυτό θα επιχορηγείτο επίσης από τον τακτικό προϋπολογισμό, από το πρόγραμμα δημόσιων επενδύσεων, από δωρεές, κληροδοτήματα και επιχορηγήσεις. Επιπρόσθετα, συστάθηκε μια ειδική υπηρεσία, η Υπηρεσία κατ' οίκον νοσηλείας, καθώς και η Επιτροπή Σχεδιασμού Αγωγής Υγείας (ΕΣΑΥ). Η ΕΣΑΥ θα αποτελούσε συμβουλευτικό όργανο του Υπουργείου Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων για ζητήματα αναφορικά με την αγωγή υγείας.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 2082 αποφασίστηκε η σύσταση Συμβουλευτικής Επιτροπής Κοινωνικών Υποθέσεων (ΣΕΚΥ) στο Υπουργείο Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων. Η επιτροπή αυτή θα ήταν ένα συμβουλευτικό και γνωμοδοτικό όργανο, το οποίο θα σχεδίαζε και θα εκπονούσε προγράμματα για τη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών σε φορείς κοινωνικής προστασίας. Επιπλέον, στο πλαίσιο του νόμου αυτού αποφασίστηκε η λειτουργία προγραμμάτων προστασίας κατ' οίκον για τους πολίτες που το είχαν ανάγκη. Σχετικά προγράμματα θα μπορούσαν να εκπονηθούν από τους ΟΤΑ, από την Εκκλησία της Ελλάδας, από τον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό και από άλλους φορείς, οι οποίοι θα διέθεταν τις κατάλληλες δομές.

Επιπρόσθετα, αποφασίστηκε ότι παράλληλα με τη λειτουργία των κρατικών βρεφονηπιακών και νηπιακών παιδικών σταθμών, θα λειτουργούσαν και πρόσθετες δομές δημιουργικής απασχόλησης βρεφών, νηπίων, καθώς και βρεφών και νηπίων τα οποία ενέπιπταν στην κατηγορία των ατόμων με ειδικές ανάγκες.

5.3 Η προσαρμογή της ΝΔ σε έναν εξωτερικό οικονομικό περιορισμό ενδιάμεσης έντασης

Το κυβερνητικό έργο της ΝΔ από το 1990 έως το 1993 έπρεπε να συγκλίνει με τον ευρωπαϊκό περιορισμό της περιόδου. Στο τέταρτο κεφάλαιο, στο οποίο περιγράφηκε το σύνολο του ευρωπαϊκού περιορισμού, χαρακτηρίσαμε την ισχύ του περιορισμού, στη διάρκεια της συγκεκριμένης περιόδου, ως ενδιάμεσης έντασης, λόγω της συγκριτικά ηπιότερης πολιτικής εποπτείας σε σχέση με την εποπτεία των ευρωπαϊκών θεσμών στην οικονομική πολιτική της Ελλάδας, η οποία θα ακολουθούσε από το 2010 και μετά.

Η ενδιάμεση ένταση της επιβολής του εξωτερικού οικονομικού περιορισμού της ΝΔ έως το 2000 εξηγείται ως εξής. Η σύγκλιση των εθνικών οικονομιών με τα οικονομικά κριτήρια του Μάαστριχτ αποτελούσε την προϋπόθεση για την ένταξη των χωρών-μελών της ΕΕ στην Ευρωζώνη. Συνεπώς, η οικονομική πολιτική της ελληνικής οικονομίας, ήδη από τις αρχές του 1990, έπρεπε να προσαρμοστεί προς την κατεύθυνση αυτή. Η εντατικοποίηση, ωστόσο, των προσπαθειών για την ένταξη της χώρας στην Ευρωζώνη πραγματοποιήθηκε από το 1995 έως το 1999, όταν τότε καταρτίστηκε το πρώτο Πρόγραμμα Σταθερότητας και Ανάπτυξης, υπό την πρωθυπουργία του Ανδρέα Παπανδρέου και στη συνέχεια του Κώστα Σημίτη, κατά τη διακυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ.

Παράλληλα, η μη άμεση συμμόρφωση στον εξωτερικό περιορισμό, από το 1990 έως το 1993, δεν οδηγούσε στην επιβολή χρηματοοικονομικών προστίμων, όπως συνέβη αργότερα. Επιπλέον, για την εισαγωγή των χωρών στην Ευρωζώνη, στα τέλη της δεκαετίας του 1990, ο έλεγχος επί της ακριβούς σύγκλισης αποδείχθηκε τελικά ελαστικός³⁹¹.

Αναφορικά με τις πολιτικές του ευρωπαϊκού οικονομικού περιορισμού, αυτές αφορούσαν κατά βάση την τήρηση περιοριστικών δημοσιονομικών και νομισματικών πολιτικών. Αυτό πρακτικά σήμαινε ότι η ελληνική κυβέρνηση θα έπρεπε σταδιακά να εγκαταλείψει την πολιτική των υποτιμήσεων του εθνικού νομίσματος της δραχμής και να υιοθετήσει μια νέα στρατηγική, η οποία από το

³⁹¹ Π. Παπαδημητρίου, «Ονομαστική σύγκλιση της Ελλάδας με τα κριτήρια της ΟΝΕ: Πορεία χωρίς διαρθρωτικές αλλαγές και με απώλεια ανταγωνιστικότητας», στο συλλογικό τόμο των Σ. Ρουκανάς και Π. Σκλιάς, *Η Ελληνική Πολιτική Οικονομία 2000-2010: Από την ΟΝΕ στο Μηχανισμό Στήριξης*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2014, σελ. 58, 63.

1995 και μετά ονομάστηκε η στρατηγική της «σκληρής δραχμής», ενώ συγχρόνως θα έπρεπε να μειωθούν οι δημόσιες δαπάνες και να αυξηθούν τα δημόσια έσοδα.

Ταυτόχρονα, στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού περιορισμού ενσωματώνονταν διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στις αγορές κεφαλαίου, προϊόντων και υπηρεσιών και εργασίας. Τέλος, ο περιορισμός αναφερόταν, επίσης, στην ανάγκη του εκσυγχρονισμού του εκπαιδευτικού συστήματος και της μείωσης του κόστους του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης.

Τι έπραξε η κυβέρνηση Κωνσταντίνου Μητσοτάκη;

Η κυβέρνηση Μητσοτάκη σημείωσε πρόοδο αναφορικά με τη συγκράτηση της νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής. Συγκεκριμένα, αναφορικά με τον τομέα της πολιτικής των δαπανών, περιορίστηκαν οι αυξήσεις στους μισθούς και τις συντάξεις, τουλάχιστον έως το 1992, ενώ επίσης περιορίστηκε και ο ρυθμός αύξησης των προσλήψεων, με την εισαγωγή του κανόνα ότι μια πρόσληψη στον δημόσιο τομέα θα έπρεπε να συμπίπτει με πέντε αποχωρήσεις.

Αναφορικά με τα δυο πρώτα χρόνια, της διακυβέρνησης αυτής, έως δηλαδή το 1992, η έκθεση της Παγκόσμιας Ανάπτυξης και ειδικότερα η έκθεση για την Παγκόσμια Ανάπτυξη, περιγράφει ότι μειώθηκαν οι δημόσιες δαπάνες της κυβέρνησης συνολικά στους εξής τομείς, στην άμυνα, στην εκπαίδευση και στην υγεία, καθώς και στο ασφαλιστικό σύστημα. Την ίδια στιγμή σημειώθηκε αύξηση στα δημόσια έσοδα, μέσω της αύξησης των ασφαλιστικών εισφορών και των έμμεσων φόρων³⁹².

Με βάση το νομοθετικό έργο που περιγράψαμε, διαπιστώθηκε ότι το 1993 σημειώθηκε απόκλιση της στρατηγικής, υπό την έννοια ότι κινήθηκε μια διαδικασία αύξησης των μισθών, των συντάξεων και των επιδομάτων.

³⁹² World Bank, "World Development Report 1993 : Investing in Health", New York: Oxford University Press, 1993, p. 181, προσβάσιμο στο: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/5976> License: CC BY 3.0 IGO.

Η πολιτική αυτή, όμως, με βάση την έκθεση της Παγκόσμιας Ανάπτυξης του 1993, δεν παρουσίασε διακύμανση στο γενικό επίπεδο κατανάλωσης της κυβέρνησης. Ενδεικτικά η έκθεση επιπλέον παραθέτει ότι το 1993 καταγράφηκαν αυξήσεις στις δημόσιες δαπάνες, στους τομείς άμυνας, εκπαίδευσης και κοινωνικής πολιτικής, όμως ταυτόχρονα το 1993 συλλέχθηκαν περισσότερα δημόσια έσοδα, κυρίως εξαιτίας της έμμεσης φορολογίας³⁹³.

Αναφορικά με τον τομέα της φορολογικής πολιτικής, επιχειρήθηκε η αύξηση των άμεσων και έμμεσων φόρων, στην κατεύθυνση του εξορθολογισμού των δημόσιων οικονομικών και της αύξησης της φορολογικής βάσης, η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής μέσω της χρήσης της ταμειακής μηχανής και μέσω της θέσπισης ελέγχων. Η διαμόρφωση ενός συστήματος ικανού να αντιμετωπίζει το διαχρονικό ελληνικό πρόβλημα υστέρησης των φορολογικών εσόδων βασίστηκε εκείνη την περίοδο στην αύξηση των φορολογικών συντελεστών και περιορισμού των φοροαπαλλαγών, οι οποίες κατά κανόνα επιβάλλονταν, με αναφορά ορισμένες επαγγελματικές ομάδες και γεωγραφικές περιοχές. Ωστόσο, η φορολογική μεταρρύθμιση κατά τα έτη 1990 έως και 1993 δε συμπεριέλαβε τη διαμόρφωση ενός απλουστευμένου συστήματος, με κατάργηση των φοροαπαλλαγών.

Επιπρόσθετα, η κυβέρνηση Μητσοτάκη προχώρησε σε πολιτικές, οι οποίες ενίσχυαν την ανταγωνιστικότητα της εθνικής οικονομίας στις αγορές κεφαλαίου, προϊόντων, υπηρεσιών και εργασίας. Ειδικότερα, αναφορικά με τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, αρχικά επιτεύχθηκε η απελευθέρωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Στη συνέχεια, αναφορικά με την αγορά προϊόντων και υπηρεσιών, η κυβέρνηση προχώρησε αποφασιστικά σε ιδιωτικοποιήσεις. Στην αγορά εργασίας, η κυβέρνηση της ΝΔ προχώρησε στη θέσπιση πολιτικών, όπως ήταν το διευρυμένο ωράριο και το άνοιγμα των καταστημάτων τις Κυριακές στις τουριστικές περιοχές.

³⁹³ World Bank, "World Development Report 1993 : Investing in Health", New York: Oxford University Press, 1993, p. 181,183, προσβάσιμο στο: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/5976> License: CC BY 3.0 IGO.

Η πολιτική που ακολουθήθηκε στον τομέα της αγοράς προϊόντων και υπηρεσιών, με βάση τα συμπεράσματα της έκθεσης της Παγκόσμιας Έκθεσης του 1993 οδήγησε σε μια μικρή αύξηση της παραγωγής, τόσο στον τομέα της αγροτικής παραγωγής, όσο και της βιομηχανικής παραγωγής, όσο και στον κατασκευαστικό τομέα. Ταυτόχρονα σημειώθηκε μια μείωση στην παραγωγή των υπηρεσιών³⁹⁴. Την ίδια στιγμή διαπιστώνεται ότι αυξήθηκε το επίπεδο εξαγωγών, με ρυθμό υψηλότερο από τον ρυθμό αύξησης των εισαγωγών³⁹⁵. Τα συμπεράσματα αυτά δείχνουν πρόοδο στην κατεύθυνση της επιδίωξης της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας.

Αναφορικά με την αγορά εργασίας, η κυβέρνηση της ΝΔ προχώρησε στη θέσπιση της μερικής απασχόλησης, καθώς και στη θέσπιση των ελεύθερων συλλογικών διαπραγματεύσεων. Ειδικότερα, οι συλλογικές συμβάσεις σταμάτησαν να έχουν καθολική ισχύ και να επιβαρύνουν το σύνολο των επιχειρήσεων. Αναφορικά με την αποτελεσματικότητα της πολιτικής αυτής, αναφορικά, δηλαδή, με την αύξηση της απασχόλησης εκείνη την εποχή στην Ελλάδα, σύμφωνα με τα δεδομένα της Παγκόσμιας Τράπεζας το 1992, διαπιστώθηκε μια θετική μεταβολή της τάξης του ένα τοις εκατό. Ωστόσο, η αύξηση αυτή το 1993 δεν ήταν εμφανής, καθώς μειώθηκε και πάλι στα επίπεδα του 1991 η απασχόληση³⁹⁶. Η μη δυναμική αύξηση της απασχόλησης υπαγορευόταν από την ανάγκη της συνέχισης της φιλελεύθερης πολιτικής στον τομέα της αγοράς εργασίας.

Αναφορικά με τη μεταρρύθμιση στη δημόσια διοίκηση, επιδιώχθηκε ο αποτελεσματικότερος συντονισμός των δημόσιων φορέων, η μείωση της γραφειοκρατίας, η ανάπτυξη πληροφοριακών συστημάτων και η ενίσχυση της επιμόρφωσης των δημόσιων υπαλλήλων. Επιπλέον, καθορίστηκε ένας ενιαίος τρόπος προσλήψεων στον δημόσιο τομέα, καθώς και θεσπίστηκαν πειθαρχικά συμβούλια. Η ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης, στη

³⁹⁴ World Bank, "World Development Report 1993 : Investing in Health", New York: Oxford University Press, 1993, p. 173, προσβάσιμο στο: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/5976> License: CC BY 3.0 IGO.

³⁹⁵ World Bank, "World Development Report 1993 : Investing in Health", New York: Oxford University Press, 1993, p. 187, προσβάσιμο στο: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/5976> License: CC BY 3.0 IGO.

³⁹⁶ World Bank, [<https://data.worldbank.org/indicator/SL.EMP.TOTL.SP.ZS?locations=GR>].

βάση του καλύτερου συντονισμού, της μείωσης της γραφειοκρατίας και της διαμόρφωσης ενός περισσότερο καταρτισμένου εργασιακού δυναμικού, συνιστούσαν στόχους του ευρωπαϊκού περιορισμού. Από την άλλη πλευρά, ωστόσο, στον τομέα της δημόσιας διοίκησης δεν εφαρμόστηκε καθολικά η αξιολόγηση των δημόσιων υπαλλήλων, ενώ παράλληλα δεν έλειψε και μια γενικότερη τάση προς τη δημιουργία νέων δημόσιων φορέων, η στελέχωση των οποίων δε συνοδευόταν με αντίστοιχη υποχρέωση για αξιολόγηση.

Αναφορικά με τον τομέα της εκπαιδευτικής πολιτικής, η κυβέρνηση Μητσοτάκη επιδίωξε τους ευρωπαϊκούς στόχους, της αντιμετώπισης του κοινωνικού αποκλεισμού και της ενίσχυσης της ενσωμάτωσης, ενώ ταυτόχρονα διαμόρφωσε νέους τρόπους λειτουργίας και στις τρεις βαθμίδες εκπαίδευσης. Σύμφωνα με τα δεδομένα της Παγκόσμιας Τράπεζας, κατά τη διακυβέρνηση αυτή της ΝΔ διαπιστώθηκε αύξηση στο ποσοστό εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και μια μικρή μείωση στα ποσοστά ένταξης στην πρωτοβάθμια και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση^{397 398 399}. Η στρατηγική για την ανάσχεση της πτωτικής αυτής στάσης θα έπρεπε να ενισχυθεί.

Η ανάγκη αντιμετώπισης του κοινωνικού αποκλεισμού και η διαμόρφωση ίσων ευκαιριών πρόσβασης στη μόρφωση αποτελούσαν τον πυρήνα της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής εκείνη την περίοδο. Από την άλλη μεριά, στον τομέα της εκπαιδευτικής πολιτικής, η κυβέρνηση δεν προχώρησε στη διαμόρφωση ενός δυναμικού συστήματος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, στην κατεύθυνση της αναγνώρισης του δικαιώματος ίδρυσης ιδιωτικών πανεπιστημίων και της σύνδεσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας. Μολονότι, η κυβέρνηση επιδίωξε την εφαρμογή μιας φιλελεύθερης εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, οι αντιδράσεις, οι οποίες προκλήθηκαν, εμπόδισαν την κυβέρνηση να ολοκληρώσει την εφαρμογή της μεταρρύθμισης αυτής και τη διατήρηση ενός εξ ολοκλήρου δημόσιου χαρακτήρα στο εκπαιδευτικό σύστημα.

³⁹⁷ World Bank, [<https://data.worldbank.org/indicator/SE.TER.ENRR?locations=GR>].

³⁹⁸ World Bank, [<https://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.NENR?locations=GR>].

³⁹⁹ World Bank, [<https://data.worldbank.org/indicator/SE.SEC.ENRR?locations=GR>].

Τέλος, στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης, η κυβέρνηση της ΝΔ υπηρέτησε τον στόχο της διαμόρφωσης ενός βιώσιμου ασφαλιστικού συστήματος, μέσω της αύξησης των εισφορών και της επέκτασης των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης. Η ανάγκη του οικονομικού εξορθολογισμού, προς την κατεύθυνση της διαμόρφωσης ενός βιώσιμου ασφαλιστικού συστήματος, αποτελούσε μέρος του ευρωπαϊκού περιορισμού.

Σε γενικές γραμμές, ωστόσο, αυτό, το οποίο διαπιστώνεται αναφορικά με την πολιτική της κυβέρνησης Μητσοτάκη είναι μια ακολουθία βημάτων με στόχο την ευθυγράμμιση του κυβερνητικού έργου με τον αυστηρό περιορισμό της δημοσιονομικής διόρθωσης, καθώς και με την ανάγκη της χρηματοπιστωτικής απελευθέρωσης. Αυτά ήταν βασικά προαπαιτούμενα της χώρας εν όψει της δημιουργίας και λειτουργίας της ΕΕ και στη συνέχεια της Ευρωζώνης. Σε κάθε περίπτωση, ένα μεγάλο μέρος διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων αφέθηκε προς υλοποίηση για τη συνέχεια.

Κεφάλαιο 6^ο

Οι κυβερνήσεις του Κωνσταντίνου Καραμανλή: 2004-2007 και 2007-2009

Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρούμε την περιγραφή των πολιτικών του ευρωπαϊκού περιορισμού για την ελληνική οικονομία κατά τις χρονικές περιόδους των κυβερνητικών θητειών της ΝΔ με πρωθυπουργό τον Κώστα Καραμανλή, καθώς και το νομοθετικό έργο της κυβέρνησης αυτής.

Η οικονομική κατάσταση στην Ελλάδα για το έτος 2004 χαρακτηριζόταν περισσότερο ικανοποιητική σε σχέση με την οικονομική κατάσταση, την οποία έπρεπε να διαχειριστεί τον Απρίλιο του 1990 η κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη. Το βασικότερο πρόβλημα, το οποίο έπρεπε να διαχειριστεί η

κυβέρνηση της ΝΔ το 2004, ήταν η αύξηση του ελλείμματος της Γενικής Κυβέρνησης.

Συγκεκριμένα, η αποκάλυψη από τις ευρωπαϊκές αρχές της ύπαρξης λανθασμένων στατιστικών δεδομένων, τα οποία είχαν υπολογιστεί από την Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία και είχαν αποσταλεί στην Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία, οδήγησε άμεσα την κυβέρνηση της ΝΔ στην υποχρέωση να λάβει μέτρα δημοσιονομικής συγκράτησης. Ειδικότερα, για το έτος 2003 το έλλειμμα της Γενικής κυβέρνησης καταγραφόταν σε ποσοστό ύψους 7,80%, ενώ το δημόσιο χρέος σε ποσοστό ύψους 101,50% του ΑΕΠ^{400 401 402 403}. Τα δεδομένα αυτά αποκάλυπταν ότι είχε τηρηθεί μια χαλαρή δημοσιονομική πολιτική, τα δημόσια έξοδα, δηλαδή, ξεπερνούσαν κατά πολύ τα δημόσια έσοδα.

Παράλληλα, εκείνη την εποχή, το έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο βρισκόταν σε ποσοστό 6,3%, ο πληθωρισμός σε ποσοστό 3,5% του ΑΕΠ, ενώ το ποσοστό ανεργίας καταγραφόταν σε ποσοστό κοντά στο 10%^{404 405 406}. Η μακροοικονομική αυτή εικόνα αποκάλυπτε, δηλαδή, επιπλέον και ένα έλλειμμα ανταγωνιστικότητας στην ελληνική οικονομία, το οποίο η κυβέρνηση της ΝΔ έπρεπε να διορθώσει μέσω της σταδιακής υιοθέτησης των πολιτικών της Στρατηγικής της Λισαβόνας.

Η πρώτη θητεία της κυβέρνησης του Κώστα Καραμανλή ολοκληρώθηκε τον Σεπτέμβριο του 2007, ενώ η δεύτερη τον Οκτώβριο του 2009. Στις εκλογές του Οκτωβρίου του 2009, η ΝΔ ηττήθηκε από το ΠΑΣΟΚ, με αρχηγό τον Γεώργιο

⁴⁰⁰ Greece Government Budget, [<https://tradingeconomics.com/greece/government-budget>].

⁴⁰¹ Greece National Debt to GDP, [<https://tradingeconomics.com/greece/government-debt-to-gdp>].

⁴⁰² Α. Μπιτζένης, και Ι. Μακέδος, Ι. «Η επιρροή της απογραφής στη δημοσιονομική αξιοπιστία της Ελλάδας», στο συλλογικό τόμο των Σ. Ρουκανάς και Π. Σκλιάς, *Η Ελληνική Πολιτική Οικονομία 2000-2010: Από την ΟΝΕ στο Μηχανισμό Στήριξης*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2014, σελ. 216-220.

⁴⁰³ Π. Λιαργκόβας, και Σ. Ρεπούσης, «Η διαμόρφωση του ελλείμματος», στο συλλογικό τόμο των Σ. Ρουκανάς και Π. Σκλιάς, *Η Ελληνική Πολιτική Οικονομία 2000-2010: Από την ΟΝΕ στο Μηχανισμό Στήριξης*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2014, σελ. 373.

⁴⁰⁴ Greece Current Account to GDP, [<https://tradingeconomics.com/greece/current-account-to-gdp>].

⁴⁰⁵ Greece Inflation Rate, [<https://tradingeconomics.com/greece/inflation-cpi>].

⁴⁰⁶ Greece Unemployment Rate, [<https://tradingeconomics.com/greece/unemployment-rate>].

Παπανδρέου. Συγκεκριμένα, το ΠΑΣΟΚ έλαβε ποσοστό 43,92% και 160 έδρες, ενώ η ΝΔ έλαβε ποσοστό 33,47% και 91 έδρες.

Αναφορικά με τα οικονομικά αποτελέσματα, τα οποία χαρακτήρισαν την κυβερνητική πολιτική της ΝΔ του 2004, καθώς και του 2007, διαπιστώθηκε ότι, ενώ από το 2004 έως το 2006, η κυβέρνηση της ΝΔ κατόρθωσε να περιορίσει το ύψος του ελλείμματος, από το 2006 έως το 2009, η μακροοικονομική εικόνα της χώρας άλλαξε, τελικά, δραματικά. Συγκεκριμένα, ενώ το έτος 2007 το έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης και το δημόσιο χρέος καταγράφηκαν σε ποσοστά 6,7% και 103,10% αντίστοιχα, το έτος 2009 το έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης είχε ανέλθει σε 15,10% και το δημόσιο χρέος σε ποσοστό 126,70% του ΑΕΠ^{407 408}.

Επιπρόσθετα, ενώ η ελληνική οικονομία, το 2004, κατείχε την 51^η θέση, στον Δείκτη Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας, σε σύγκριση με το σύνολο των χωρών, που μελετώνται, το 2009 βρισκόταν στην 71^η θέση, γεγονός, το οποίο έδειχνε τα σοβαρά προβλήματα της ελληνικής οικονομίας, τόσο σε επίπεδο δημοσιονομικών μεγεθών, όσο και σε επίπεδο υστέρησης στον τομέα των φιλελεύθερων διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων^{409 410}. Επιπρόσθετα, το 2009, το έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο ήταν της τάξης του 11%, το 2009 και η ανεργία ήταν στάσιμη σε ποσοστό 9,6%⁴¹¹.

Η προβληματική, τελικά, δημοσιονομική πολιτική αποκαλύφθηκε πλήρως το 2009 και αποδείχθηκε ότι η κυβέρνηση της ΝΔ από το 2004 έως το 2009 δεν είχε εφαρμόσει πολιτική δημοσιονομικής συγκράτησης, καθώς ούτε και διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις με σκοπό την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας.

⁴⁰⁷ Greece Government Budget, [<https://tradingeconomics.com/greece/government-budget>].

⁴⁰⁸ Greece Government Debt to GDP, [<https://tradingeconomics.com/greece/government-debt-to-gdp>].

⁴⁰⁹ World Economic Forum, "The Global Competitiveness Report 2009–2010", Switzerland, 2009, p. 13-14.

⁴¹⁰ ΣΕΒ, «Η Ανταγωνιστικότητα της Ελλάδας 2005-2006, Μια Ανάλυση με βάση την Έκθεση του World Economic Forum», σελ. 3-4, προσβάσιμο στο: https://sete.gr/_fileuploads/entries/Online%20library/GR/SEVantagoni2005.pdf.

⁴¹¹ Greece Unemployment Rate, [<https://tradingeconomics.com/greece/unemployment-rate>].

Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρούμε να απαντήσουμε στο ερώτημα εάν η χειροτέρευση των μακροοικονομικών δεδομένων οφείλεται τελικά στη δρομολόγηση συγκεκριμένων πολιτικών από την κυβέρνηση της ΝΔ επί πρωθυπουργίας Κώστα Καραμανλή και εάν τελικά οι πολιτικές αυτές χαρακτηρίζονταν ως αποκλίνουσες των πολιτικών του ευρωπαϊκού περιορισμού εκείνης της περιόδου.

Πίνακας 2

Έτος	Έλλειμμα	Χρέος	Πληθωρισμός	Έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο	Ανεργία
2003	7,8%	101,5%	3,5%	6,3%	10%
2007	6,7%	103,1%	3%	13,9%	7%
2009	15,10%	126,7%	1,2%	11%	9,6%

6.1 Ο ευρωπαϊκός οικονομικός περιορισμός - οι πολιτικές: 2004-2007

Για την περιγραφή του περιορισμού χρησιμοποιούμε εκθέσεις των ευρωπαϊκών θεσμών, του ΟΟΣΑ και τις εκθέσεις του Δείκτη Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας. Τα δεδομένα, αναφορικά με την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, τη συγκεκριμένη περίοδο, χρησιμοποιούνται και στο τελευταίο μέρος του κεφαλαίου, στον απολογισμό αναφορικά με τη φιλελεύθερη ή μη τροχιά του έργου.

Στο σημείο αυτό θα σημειώσουμε ότι για την επεξήγηση του περιορισμού, καθώς και για την τελική μας εκτίμηση, αναφορικά με τη φιλελεύθερη σύγκλιση του

νομοθετικού έργου της κυβέρνησης ή όχι, χρησιμοποιούμε, στο έκτο και έβδομο κεφάλαιο και τις εκθέσεις του Παγκόσμιου Δείκτη Ανταγωνιστικότητας, του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ. Ο συγκεκριμένος δείκτης υπολογίζεται βάσει δεδομένων, τα οποία συλλέγονται για κάθε μια από τις εθνικές οικονομίες, οι οποίες εξετάζονται, για τις εξής εννέα μεταβλητές, θεσμούς, υποδομές, μακροοικονομικό περιβάλλον, νοσοκομειακό σύστημα και σύστημα πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, ανώτερης εκπαίδευσης και κατάρτισης, αποδοτικότητας της αγοράς, ενσωμάτωσης της τεχνολογίας, της ποιότητας του επιχειρηματικού δικτύου και καινοτομίας. Επιπρόσθετα στις ετήσιες εκθέσεις καταγράφονται και οι πλέον επιβαρυντικοί, σε βάρος της ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας σε μια οικονομία ⁴¹².

Ο περιορισμός της πολιτικής για τις δημόσιες δαπάνες: 2004-2007

Το έτος 2004, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο των Υπουργών Οικονομικών της ΕΕ έκριναν αναγκαίο τον έλεγχο των στοιχείων της ελληνικής οικονομίας, καθώς είχε διαπιστωθεί ότι υπήρχαν αποκλίσεις ανάμεσα στα στοιχεία, τα οποία η Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία είχε αποστείλει στην Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία, και στα πραγματικά στατιστικά στοιχεία. Συγκεκριμένα, ενώ η πρόβλεψη της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής για το έλλειμμα το έτος 2004 ήταν 1,7%, μετά την ευρωπαϊκή αναθεώρηση, η τιμή του ελλείμματος αποκαλύφθηκε ότι ήταν 6,1%. Παράλληλα, το ποσοστό του ελληνικού δημόσιου χρέους μετά τον έλεγχο και την τελική αναθεώρηση των ποσοστών υπολογίστηκε σε ύψος 102,9%, το οποίο αποτελούσε το υψηλότερο ποσοστό χρέους ανάμεσα στις υπόλοιπες 25, εκείνη την περίοδο, χώρες της ΕΕ. Η διαδικασία της αναθεώρησης, η οποία πραγματοποιήθηκε, συμπεριέλαβε τα δεδομένα των ετών από το έτος 1997 έως το έτος 2003.

Η αύξηση του ελλείμματος της Γενικής Κυβέρνησης την άνοιξη του 2004 οδήγησε την ελληνική οικονομία στη Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος. Η ελληνική κυβέρνηση θα έπρεπε να λάβει δημοσιονομικά μέτρα, ώστε έως το έτος 2006 το έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης να είχε μειωθεί κάτω από το όριο του 3% του

⁴¹² World Economic Forum, "The Global Competitiveness Report, 2006-2007", Switzerland, 2006, p. 14.

ΑΕΠ. Επιπλέον, η ελληνική κυβέρνηση θα έπρεπε να λάβει δημοσιονομικά μέτρα και μετά την ολοκλήρωση του έτους 2006, με σκοπό την επίτευξη ενός ισοσκελισμένου προϋπολογισμού ή την επίτευξη πρωτογενούς πλεονάσματος. Στόχος, επιπλέον, ήταν η μείωση του δημόσιου χρέους σε ποσοστό κάτω του 60% έως το 2010⁴¹³.

Η αναγκαία δημοσιονομική συγκράτηση, η οποία επιβλήθηκε στο πλαίσιο της Διαδικασίας Υπερβολικού Ελλείμματος, υποχρέωνε την ελληνική κυβέρνηση στη λήψη συγκεκριμένων μέτρων. Αρχικά, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο υπογράμμισαν την ανάγκη της μείωσης του μισθολογικού κόστους των εργαζομένων στον δημόσιο τομέα⁴¹⁴. Προς αυτήν την κατεύθυνση, ο ΟΟΣΑ υπογράμμιζε ότι η ελληνική κυβέρνηση δε θα έπρεπε να αυξήσει περαιτέρω τους μισθούς των δημόσιων υπαλλήλων, αυξήσεις οι οποίες τις περισσότερες φορές ήταν υψηλότερες σε σχέση με εκείνες του ιδιωτικού τομέα. Παράλληλα, θα έπρεπε να περιοριστούν οι προσλήψεις νέων υπαλλήλων στον δημόσιο τομέα και συγκεκριμένα η ελληνική κυβέρνηση θα έπρεπε να ακολουθεί τον κανόνα της μιας πρόσληψης για κάθε δυο συνταξιοδοτήσεις από τους φορείς του Δημοσίου.

Επιπλέον, θα έπρεπε να θεσπιστούν ελεγκτικοί μηχανισμοί αναφορικά με την οικονομική λειτουργία του συνόλου των δημόσιων φορέων, συμπεριλαμβανομένων και των υπουργείων. Τέλος, θα έπρεπε να οριστούν ανώτατα όρια δαπανών σε κάθε φορέα του Δημοσίου και να θεσπιστεί η υποχρέωση της κατάρτισης διακριτών προϋπολογισμών, οι οποίοι θα αποστέλλονταν στη Γενική Διεύθυνση Δημόσιων Εσόδων⁴¹⁵.

Ειδικότερα, το Συμβούλιο των Υπουργών Οικονομικών της ΕΕ υπογράμμισε ότι θα έπρεπε να πραγματοποιηθούν εντατικοί οικονομικοί έλεγχοι στον τομέα της

⁴¹³ T. S. Papaspyrou, "Economic Policy in EMU: Community Framework and National Strategies- focus on Greece", *GreeSE Paper No4*, 2007, p. 243, προσβάσιμο στο:

<http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/research/hellenicObservatory/pdf/GreeSE/GreeSE04.pdf>.

⁴¹⁴ Directorate-General for Internal Policies, Economic Governance Support Unit (EGOV), "Greece: Policy Recommendations provided by the EU and the IMF from 2003 to 2009", προσβάσιμο στο:

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/497752/IPOL-ECON_NT\(2014\)497752_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/497752/IPOL-ECON_NT(2014)497752_EN.pdf).

⁴¹⁵ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 2005", *OECD Publishing*, September 2005,

https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-2005-en.

υγείας, στο ασφαλιστικό σύστημα και στη δημόσια διοίκηση, στην κατεύθυνση του περιορισμού του κόστους λειτουργίας τους⁴¹⁶.

Την ανάγκη να ακολουθηθεί μια στρατηγική εξορθολογισμού των δημόσιων δαπανών, στην κατεύθυνση της περαιτέρω μείωσης του δημοσιονομικού ελλείμματος και του δημόσιου χρέους, υπογράμμιζαν τα συμπεράσματα της έρευνας του Δείκτη Παγκόσμιου Ανταγωνιστικότητας, του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ⁴¹⁷.

Ο περιορισμός της πολιτικής για το φορολογικό σύστημα: 2004-2007

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο, εκείνη την περίοδο, συνέχιζαν να υπογραμμίζουν την ανάγκη για αύξηση των φορολογικών εσόδων, στη βάση της συνέχισης της στρατηγικής του εξορθολογισμού των δημόσιων οικονομικών, καθώς και την ανάγκη για τη διαμόρφωση ενός απλοποιημένου φορολογικού συστήματος⁴¹⁸. Οι στόχοι αυτοί συνέχιζαν να τίθενται στη βάση διαμόρφωσης μιας ευρείας φορολογικής βάσης.

Η στρατηγική της αύξησης των φορολογικών εσόδων, υπό την έννοια της αύξησης των φορολογικών συντελεστών, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι ερχόταν σε αντίθεση με τη λογική, την οποία ανέπτυξε εκείνη την περίοδο το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ, και συγκεκριμένα την ανάγκη για τη διαμόρφωση ενός

⁴¹⁶ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 2005", *OECD Publishing*, September 2005, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-2005-en.

⁴¹⁷ World Economic Forum, "The Global Competitiveness Report, 2004-2005", Switzerland, 2004.

⁴¹⁸ Directorate-General for Internal Policies, Economic Governance Support Unit (EGOV), "Greece: Policy Recommendations provided by the EU and the IMF from 2003 to 2009", προσβάσιμο στο: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/497752/IPOL-ECON_NT\(2014\)497752_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/497752/IPOL-ECON_NT(2014)497752_EN.pdf)

φορολογικού συστήματος με χαμηλούς συντελεστές, ικανού να βοηθά τις επενδύσεις από τις εγχώριες επιχειρήσεις και να προσελκύει διεθνείς επενδύσεις. Ειδικότερα, ο στόχος του ευρωπαϊκού περιορισμού, καθώς και του ΟΟΣΑ, για την κατάργηση των φοροαπαλλαγών απέναντι σε μια σειρά από επαγγελματικές ομάδες και γεωγραφικές περιοχές, αναφερόταν στην ανάγκη της αντιμετώπισης της υστέρησης των φορολογικών εσόδων στην ελληνική οικονομία και εξισορρόπησης του κόστους, το οποίο διαχρονικά διαμορφωνόταν εξαιτίας της φοροδιαφυγής.

Προς την κατεύθυνση αυτή, ο ΟΟΣΑ προσδιόρισε συγκεκριμένα μέτρα άμεσης απόδοσης, με σκοπό την αύξηση των δημόσιων εσόδων έως το 2006. Συγκεκριμένα, πίστευε ότι θα έπρεπε να υπάρξει αύξηση του φόρου στα καύσιμα κατά 5%, καθώς και ότι έως το έτος 2009 ο φόρος στα καύσιμα θα έπρεπε να αυξηθεί κατά 20%. Επιπλέον, θα έπρεπε να επιβληθεί Φόρος Πρόσθετης Κατανάλωσης, ύψους 19%, στον κατασκευαστικό τομέα και ιδιαίτερα στις νέες κατασκευές, ενώ παράλληλα θα έπρεπε να προσδιοριστούν οι αντικειμενικές αξίες και η ολοκλήρωση του Κτηματολογίου με σκοπό τη διαμόρφωση ενός νέου συστήματος φορολόγησης της ακίνητης περιουσίας.

Προς την κατεύθυνση διαμόρφωσης ενός απλοποιημένου φορολογικού συστήματος, ο ΟΟΣΑ σημείωνε ότι η προσπάθεια στην κατεύθυνση της απλοποίησης είχε ξεκινήσει από το 2003, από την απελθούσα κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, η οποία είχε επιχειρήσει τη σχεδίαση ενός ενιαίου φορολογικού συντελεστή ύψους 15% επί των εσόδων από τους τόκους και ενός ενιαίου φορολογικού συντελεστή ύψους 35% επί των εσόδων όσων επιχειρήσεων ήταν εισηγμένες στο Χρηματιστήριο Αθηνών. Παράλληλα, επί της προηγούμενης κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ, είχε επιχειρηθεί η μείωση έμμεσων φόρων, όπως τα τέλη χαρτοσήμου.

Η ίδια προσπάθεια, σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, θα έπρεπε να εντατικοποιηθεί και από την κυβέρνηση της ΝΔ του 2004, με σκοπό τη διευκόλυνση της αύξησης των

δημόσιων εσόδων. Η αύξηση της φορολογίας, καθώς και των εισφορών, θα λειτουργούσαν υπέρ της άμεσης αύξησης των δημόσιων εσόδων⁴¹⁹.

Παράλληλα, θα έπρεπε να διευρυνθεί η φορολογική βάση μέσω της κατάργησης μιας σειράς φοροαπαλλαγών και ευνοϊκών μεταχειρίσεων, τις οποίες απολάμβαναν ορισμένες κατηγορίες προϊόντων, επαγγελματικών ομάδων, καθώς και όσες απολάμβαναν οι κάτοικοι και οι επαγγελματίες σε ορισμένες γεωγραφικές περιοχές. Συγκεκριμένα, θα έπρεπε να καταργηθούν οι φοροαπαλλαγές στην εστίαση, στον ηλεκτρισμό και σε ορισμένα τρόφιμα, όπως τα αναψυκτικά, οι φοροαπαλλαγές υπέρ των αυτοαπασχολούμενων, καθώς και υπέρ των νησιών του Αιγαίου.

Για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής των ιδιωτικών επιχειρήσεων, θα έπρεπε να αρθεί το τραπεζικό απόρρητο, με σκοπό να διευκολυνθούν οι διασταυρώσεις των στοιχείων του εισοδήματος και της περιουσίας και να ενισχυθούν οι ελεγκτικοί μηχανισμοί. Ειδικότερα, οι φορολογικοί έλεγχοι θα έπρεπε να αυξηθούν, η εποπτεία των φορολογικών ελέγχων θα έπρεπε να ενισχυθεί με σκοπό τη μείωση της διαφθοράς εντός των φορολογικών υπηρεσιών, ενώ αναγκαία ήταν η πρόσληψη νέων στελεχών με ειδίκευση στους φορολογικούς ελέγχους και τη φορολογική πολιτική⁴²⁰.

Ο περιορισμός της πολιτικής για την ανταγωνιστικότητα της εθνικής οικονομίας: 2004-2007

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, εκείνη την εποχή, συγκεκριμένα τη δεκαετία του 2000, η αντιμετώπιση του ελλείμματος ανταγωνιστικότητας αποτέλεσε μια πολύ σημαντική επιδίωξη της ΕΕ, και προς την κατεύθυνση αυτή διαμορφώθηκε η ανάγκη να εφαρμοστούν οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις της Στρατηγικής της Λισαβόνας. Όπως ήδη έχουμε περιγράψει στο τέταρτο κεφάλαιο, ο σκοπός, ο οποίος τέθηκε σε ευρωπαϊκό επίπεδο ήδη από το έτος 2000, ήταν η

⁴¹⁹ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 2005", *OECD Publishing*, September 2005, p. 65-67, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-2005-en.

⁴²⁰ European Council, "Improving the implementation of the Stability and Growth Pact", Report to the European Council, 20 March 2005.

απελευθέρωση από την κρατική παρέμβαση στην αγορά προϊόντων και υπηρεσιών και η δημιουργία ευέλικτων σχέσεων ανάμεσα στο κράτος, το κεφάλαιο και την εργασία.

Συγκεκριμένα, στην Ελλάδα, το 2004, το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ήταν της τάξης του 2,3%, ενώ η παραγωγικότητα της εργασίας έφτανε το 5%.

Για τη βελτίωση της επιχειρηματικότητας, η έκθεση της Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας, ανέφερε ότι οι πιο επιβαρυντικοί παράγοντες, οι οποίοι καθιστούσαν την εγχώρια επιχειρηματικότητα δύσκαμπτη καταγράφονται με την εξής σειρά (στην πρώτη τοποθετείται ο πιο επιβαρυντικός παράγοντες και ακολουθούν σε σειρά επιβάρυνσης οι λοιποί), η γραφειοκρατία της δημόσιας διοίκησης, οι κρατικές παρεμβάσεις στην αγορά εργασίας, το φορολογικό σύστημα, η διαφθορά, η ανεπαρκής ποιότητα των υποδομών, η πολιτική μεταβλητότητα, ενδεχομένως υπό την έννοια της μη επιτυχούς συναίνεσης των πολιτικών κομμάτων απέναντι σε φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις, η πρόσβαση των επιχειρήσεων στη χρηματοδότηση και το επίπεδο εξειδίκευσης του εργατικού δυναμικού^{421 422}.

Τον στόχο της ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας υπογράμμιζε και ο ΟΟΣΑ, ο οποίος εστίαζε αρχικά στη χρηματοδότηση μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, εμπόδιο για την ανάπτυξη των ελληνικών επιχειρήσεων συνιστούσε η εύκολη ή προνομιακή πρόσβαση, την οποία πολλές μικρομεσαίες επιχειρήσεις είχαν στην κρατική ή κοινοτική επιχορήγηση. Παράλληλα, οι επιχειρήσεις οι οποίες λάμβαναν κρατική ή κοινοτική επιδότηση θα μπορούσαν να επιτύχουν ευκολότερα την τραπεζική δανειοδότηση από ό,τι οι επιχειρήσεις οι οποίες επιχειρούσαν να αναπτυχθούν χωρίς την επιχορήγηση, καθώς οι τράπεζες αντί ενός ορθολογικού επιχειρηματικού σχεδίου, αναζητούσαν τις κρατικές εγγυήσεις⁴²³.

⁴²¹ World Economic Forum, "The Global Competitiveness Report, 2004-2005", Switzerland, 2004.

⁴²² World Economic Forum, "The Global Competitiveness Report, 2006-2007", Switzerland, 2006.

⁴²³ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 2005", *OECD Publishing*, September 2005, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-2005-en.

Επιπρόσθετα, για τον ΟΟΣΑ κρίσιμης σημασίας ζήτημα ήταν η απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας, τηλεπικοινωνιών των μεταφορών, στην κατεύθυνση αντιμετώπισης του κρατικού μονοπωλίου, αλλά και της αναβάθμισης της ποιότητας των υποδομών αυτών, μέσω διαφοροποιημένης χρηματοδότησης.

Ειδικότερα, αναφορικά με τον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας, ένας τομέας επί του οποίου η απελευθέρωση χαρακτηριζόταν ως κομβικής σημασίας από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς, η Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού κατείχε το μονοπώλιο στην παραγωγή και τη μεταφορά της ηλεκτρικής ενέργειας, με αποτέλεσμα να μην επιτρέπεται η δημιουργία ιδιωτικών επιχειρήσεων προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας. Παρόμοιες συνθήκες περιέγραφαν την κατάσταση, η οποία είχε διαμορφωθεί και στην αγορά του φυσικού αερίου. Η Δημόσια Επιχείρηση Φυσικού Αερίου κατείχε το μονοπώλιο στη μεταφορά, την προμήθεια και τη διανομή του φυσικού αερίου.

Ειδικότερα, η υλοποίηση της πολιτικής της ιδιωτικοποίησης της Δημόσιας Επιχείρησης Ηλεκτρισμού ΑΕ (ΔΕΗ ΑΕ), η οποία είχε ξεκινήσει από το 2000, προϋπέθετε την κατάτμηση της συνολικής λειτουργίας της ΔΕΗ ΑΕ σε επιμέρους λειτουργίες, για παράδειγμα στην παραγωγή, τη διανομή, τη μεταφορά και τη διαχείριση των βλαβών. Αναφορικά με τις λειτουργίες της διανομής και της μεταφοράς, είχαν δημιουργηθεί το Ελληνικό Δίκτυο Διανομής Ηλεκτρικής Ενέργειας (ΕΔΔΗΕ) και το Ελληνικό Σύστημα Μεταφορών Ηλεκτρικής Ενέργειας (ΕΣΜΗΕ). Τόσο το δίκτυο διανομής όσο και το δίκτυο μεταφοράς βασίζονταν στο διασυνδεδεμένο σύστημα ηλεκτρικής ενέργειας, το οποίο ήταν το σύνολο των περιοχών της ελληνικής επικράτειας, οι οποίες παρήγαγαν ή κατανάλωναν ηλεκτρική ενέργεια, και οι οποίες συνδέονταν μεταξύ τους μέσω ενός δικτύου. Πέραν των οριζόμενων αυτών δικτύων, υπήρχαν, ωστόσο, περιοχές στην ελληνική επικράτεια, κυρίως οι νησιωτικές περιοχές, οι οποίες είτε παρήγαγαν είτε είχαν ανάγκη από την προμήθεια της ηλεκτρικής ενέργειας και οι οποίες συνέχιζαν να μην είναι συνδεδεμένες με το δίκτυο αυτό, εξαιτίας των ανολοκλήρωτων σχετικών έργων.

Το 2000, με το Προεδρικό Διάταγμα 328, είχε συσταθεί η ανώνυμη εταιρεία Διαχειριστής του Ελληνικού Συστήματος Μεταφοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας (ΔΕΣΜΗΕ ΑΕ). Η αποστολή του ΔΕΣΜΗΕ ήταν η αγορά της ενέργειας η οποία παραγόταν στην Ελλάδα από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας σε διασυνδεδεμένες περιοχές. Παράλληλα, η ΔΕΗ αποφασίστηκε ότι θα συνέχιζε την αγορά ενέργειας από τις περιοχές, οι οποίες δεν ήταν συνδεδεμένες με το σύστημα. Στην αρχή της δημιουργίας του ο ΔΕΣΜΗΕ άνηκε κατά 51% στο κράτος, ενώ το υπόλοιπο 49% προβλεπόταν ότι θα έπρεπε να ανήκει σε εταιρείες ηλεκτρικής ενέργειας. Ωστόσο, το 49% άνηκε εξ ολοκλήρου στη ΔΕΗ ΑΕ, καθώς ο εγχώριος ανταγωνισμός έως εκείνη την στιγμή δεν επέτρεπε την είσοδο νέων εταιρειών στην αγορά ηλεκτρικής ενέργειας.

Επιπρόσθετα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο υπογράμμιζαν την ανάγκη για απελευθέρωση των κλειστών επαγγελματιών και την άρση των εμποδίων, τα οποία καθιστούσαν την εσωτερική αγορά ακριβή και μη ανταγωνιστική. Υπό τον όρο «κλειστά επαγγέλματα» εννοούνταν οι επαγγελματικές ομάδες των φαρμακοποιών, των συμβολαιογράφων, των οδηγών στον κλάδο των μεταφορών και των ιδιοκτητών φούρνου, ο περιορισμός εξακολουθούσε να αναφέρεται στην ανάγκη στην άρση της υποχρεωτικής, μέχρι πρότινος, έκδοσης ή αγοράς της άδειας λειτουργίας και λοιπών εμποδίων αναφορικά με τον τρόπο λειτουργίας των επαγγελματικών αυτών ομάδων⁴²⁴.

Επιπρόσθετα, στο ελληνικό επενδυτικό περιβάλλον συνέχιζαν να κυριαρχούν οι κρατικές επιχειρήσεις, ο μονοπωλιακός συχνά χαρακτήρας των οποίων εμπόδιζε την είσοδο νέων επιχειρήσεων, τον ελεύθερο καθορισμό της τιμής και άρα την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της ανάπτυξης της εθνικής οικονομίας⁴²⁵. Για την αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού θα έπρεπε να θεσπιστεί ένα

⁴²⁴ Directorate-General for Internal Policies, Economic Governance Support Unit (EGOV), "Greece: Policy Recommendations provided by the EU and the IMF from 2003 to 2009", προσβάσιμο στο: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/497752/IPOL-ECON_NT\(2014\)497752_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/497752/IPOL-ECON_NT(2014)497752_EN.pdf).

⁴²⁵ Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Δεύτερη έκθεση σχετικά με την εφαρμογή της στρατηγικής για την εσωτερική αγορά 2003-2006», Βρυξέλλες, 27/01/2005, COM(2005) 11, τελικό κείμενο, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005DC0011&from=GA>.

κανονιστικό πλαίσιο και να δημιουργηθούν ανεξάρτητες αρχές, με σκοπό την επίβλεψη της τήρησης των κανόνων του ανταγωνισμού. Ειδικότερα, το έτος 2004 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υποστήριξε την ανάγκη δημιουργίας νέων ανεξάρτητων ρυθμιστικών φορέων με αποστολή τον έλεγχο της λειτουργίας της αγοράς, της αντιμετώπισης του αθέμιτου ανταγωνισμού και της σταδιακής ολοκλήρωσης των ιδιωτικοποιήσεων⁴²⁶.

Αναφορικά με την αγορά εργασίας, το έτος 2004 ο δείκτης της ανεργίας στην Ελλάδα ήταν 9%, ενώ ο δείκτης ανεργίας στους νέους άγγιζε το ποσοστό του 26% και στις γυναίκες το 15%. Παράλληλα, το 50% του ποσοστού της ανεργίας αφορούσε μακροχρόνια άνεργους, ενώ ανάμεσα στους ανθρώπους, οι οποίοι αναζητούσαν για πρώτη φορά εργασία, το ποσοστό ανεργίας ανερχόταν σε ποσοστό 41%⁴²⁷. Τα δεδομένα αυτά περιέγραφαν μια αναποτελεσματική πολιτική απασχόλησης. Για την αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού, αρχικά η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υποστήριξε την άμεση διόρθωση των στρεβλώσεων στην εγχώρια αγορά εργασίας, οι οποίες διατάρασσαν την ελεύθερη αλληλεπίδραση της προσφοράς και ζήτησης και δημιουργούσαν πλεονάζουσα ζήτηση προς εργασία⁴²⁸. Για την υλοποίηση του στόχου αυτού, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο υπογράμμιζαν την ανάγκη να διαμορφωθούν ευέλικτες σχέσεις εργασίας, να ενισχυθεί η μερική απασχόληση, να ενισχυθούν οι δομές της κατάρτισης των ανέργων και η προσφορά κινήτρων στις ιδιωτικές επιχειρήσεις να προσλαμβάνουν ανέργους⁴²⁹.

⁴²⁶ Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, Εφαρμογή της οδηγίας για την ενεργειακή απόδοση — Καθοδηγητικό έγγραφο της Επιτροπής», Βρυξέλλες, 06/11/2013, COM(263) 762, τελικό κείμενο, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013DC0762&from=EN>.

⁴²⁷ Greece Youth Unemployment Rate, [<https://tradingeconomics.com/greece/youth-unemployment-rate>].

⁴²⁸ Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Δεύτερη έκθεση σχετικά με την εφαρμογή της στρατηγικής για την εσωτερική αγορά 2003-2006», Βρυξέλλες, 27/01/2005, COM(2005) 11, τελικό κείμενο, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005DC0011&from=GA>.

⁴²⁹ Directorate-General for Internal Policies Economic Governance Support Unit (EGOV), Greece: Policy Recommendations provided by the EU and the IMF from 2003 to 2009", προσβάσιμο στο: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/497752/IPOL-ECON_NT\(2014\)497752_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/497752/IPOL-ECON_NT(2014)497752_EN.pdf).

Παράλληλα, προς την κατεύθυνση διαμόρφωσης ευέλικτων σχέσεων στην αγορά εργασίας, ο ΟΟΣΑ χαρακτήριζε ως κρίσιμη τη μείωση του κατώτατου μισθού και συγκεκριμένα τον εκ νέου υπολογισμό του με βάση τις ετήσιες συνθήκες της ελληνικής οικονομίας, ώστε οι προσλήψεις να μπορούν να γίνουν ευκολότερα⁴³⁰. Επιπρόσθετα, στην αγορά εργασίας, σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, θα έπρεπε να μεταρρυθμιστεί η νομοθεσία επί της επαγγελματικής προστασίας στον ιδιωτικό τομέα, στην κατεύθυνση της διευκόλυνσης της πραγματοποίησης απολύσεων⁴³¹. Ειδικότερα, ο ΟΟΣΑ σημείωνε ότι ένα βήμα προς αυτήν την κατεύθυνση είχε πραγματοποιηθεί το 2000, όταν έπαυσε η ισχύς του ορίου ύψους 2% για τις συλλογικές απολύσεις σε επιχειρήσεις από 50 έως 199 εργαζομένων. Επιπρόσθετα, ο ΟΟΣΑ εισηγόταν την ανάγκη για μείωση του ύψους της αποζημίωσης, την οποία μια ιδιωτική επιχείρηση θα έπρεπε να καταβάλει σε ενδεχόμενο απόλυσης ενός εργαζομένου, καθώς και τη μείωση του χρονικού διαστήματος, το οποίο θα έπρεπε να μεσολαβήσει από την ανακοίνωση της απόλυσης μέχρι και την απομάκρυνση του εργαζομένου.

Στα ίδια συμπεράσματα κατέληγε, επίσης, και η έκθεση του Δείκτη Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας, στην οποία, όπως ήδη περιγράψαμε, οι κρατικές παρεμβάσεις στην αγορά εργασίας αποτελούσαν ο δεύτερος πιο επιβαρυντικός παράγοντας, σε βάρος της επιχειρηματικότητας⁴³².

Ο περιορισμός της πολιτικής για τη δημόσια διοίκηση: 2004-2007

Η αναγκαία μεταρρύθμιση, αναφορικά με τη δημόσια διοίκηση συνέχιζε να αναφέρεται στην ανάγκη διαμόρφωσης ποιοτικότερων παρεχόμενων υπηρεσιών και συγχρόνως του περιορισμού της γραφειοκρατίας . Αυτό μεταφραζόταν στην

⁴³⁰ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 2005", *OECD Publishing*, September 2005, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-2005-en.

⁴³¹ Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Δεύτερη έκθεση σχετικά με την εφαρμογή της στρατηγικής για την εσωτερική αγορά 2003-2006», Βρυξέλλες, 27/01/2005, COM(2005) 11, τελικό κείμενο, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005DC0011&from=GA>.

⁴³² World Economic Forum, "The Global Competitiveness Report, 2006-2007", Switzerland, 2006.

ανάγκη για έναν αποτελεσματικότερο συντονισμό των δημόσιων υπηρεσιών, καθώς και στην ανάγκη για τη μείωση της γραφειοκρατίας και της θέσπισης δομών ηλεκτρονικής διακυβέρνησης.

Η μείωση της γραφειοκρατίας ήταν αναγκαία και για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας. Τον συγκεκριμένο στόχο υπογράμμιζε εκείνη την περίοδο και η έκθεση του Δείκτη Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας, τοποθετώντας, όπως περιγράψαμε στην προηγούμενη υπο-ενότητα, την εκτεταμένη γραφειοκρατία επιχειρηματικότητας⁴³³. Στο πλαίσιο της μείωσης της γραφειοκρατίας, ως στόχοι ήταν η ταχύτερη δρομολόγηση αιτημάτων αναφορικά με τις επιχειρήσεις. Η έκθεση αυτή ειδικότερα ανέφερε ότι ο χρόνος, ο οποίος εκείνη την περίοδο απαιτείτο για την έναρξη μιας επιχείρησης, καθώς και το γραφειοκρατικό κόστος και το αρχικό κεφάλαιο, τα οποία απαιτούνταν, ήταν παράγοντες, οι οποίοι αποθάρρυναν την επιχειρηματικότητα και γενικότερα την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας.

Ταυτόχρονα, σε ένα ευρωπαϊκό πλαίσιο, η ένταξη των επιχειρήσεων στα αναπτυξιακά κοινοτικά προγράμματα, ως γεγονός και αυτό καθιστούσε αναγκαίο τον εκσυγχρονισμό της δημόσιας διοίκησης^{434 435}. Προς αυτήν την κατεύθυνση, ως κομβική χαρακτηρίστηκε η μετεξέλιξη των δημόσιων υπηρεσιών, της αυτοδιοίκησης και της κεντρικής διοίκησης, σε Υπηρεσίες Μίας Στάσης, οι οποίες θα διευκόλυναν την έναρξη των επιχειρήσεων και την ενημέρωσή τους. Παράλληλα, θα έπρεπε να διευκολυνθεί και η διαδικασία της αδειοδότησης των επιχειρήσεων μέσω του περιορισμού της υφιστάμενης γραφειοκρατίας.

Επιπρόσθετα, ως στόχος τέθηκε η ενίσχυση της παραγωγικότητας της εργασίας στη δημόσια διοίκηση. Ειδικότερα, οι υπάλληλοι στη δημόσια διοίκηση θα έπρεπε να μετεκπαιδευτούν, με σκοπό να μπορέσουν να προσφέρουν την απαιτούμενη

⁴³³ World Economic Forum, "The Global Competitiveness Index, 2004-2005", Switzerland, 2004.

⁴³⁴ Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Δεύτερη έκθεση σχετικά με την εφαρμογή της στρατηγικής για την εσωτερική αγορά 2003-2006», Βρυξέλλες, 27/01/2005, COM(2005) 11, τελικό κείμενο, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005DC0011&from=GA>.

⁴³⁵ European Commission, "Public Finances in EMU, 2005", European Economy No 3, 2005.

γνώση και πληροφορία στους ενδιαφερόμενους αναφορικά με τα κοινοτικά προγράμματα. Την ανεπαρκή εξειδίκευση του εργατικού δυναμικού, τοποθετούσε, η έκθεση του Δείκτη Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας, ανάμεσα στους πιο επιβαρυντικούς παράγοντες, σε βάρος της επιχειρηματικότητας. Παράλληλα, η ελληνική κυβέρνηση θα έπρεπε να προσαρμοστεί με το αίτημα των ευρωπαϊκών θεσμών περί της διαμόρφωσης δομών δια βίου εκπαίδευσης, με σκοπό την ανάπτυξη μιας δυναμικής διαδικασίας κατάρτισης και εξειδίκευσης των εργαζομένων, καθώς και με το αίτημα αναφορικά με την εφαρμογή της αξιολόγησης.

Παράλληλα, η μεταρρύθμιση στη δημόσια διοίκηση συνέχιζε να είναι συμπληρωματική των ευρύτερων δημοσιονομικών στόχων, οι οποίοι είχαν τεθεί. Ειδικότερα η γενική εκτίμηση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου αναφορικά με την ελληνική δημόσια διοίκηση ήταν ότι η κρατική δαπάνη ήταν η υψηλότερη συγκριτικά με όλες τις χώρες-μέλη της ΕΕ. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο πρότειναν την ορθολογικότερη κατανομή πόρων, συμπεριλαμβανομένων και των δημόσιων δαπανών για τον τομέα της δημόσιας διοίκησης, στόχος ο οποίος θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσα από τις διαδικασίες της κινητικότητας και της διαθεσιμότητας, καθώς και μέσα από τη διαδικασία κατάργησης ή συγχώνευσης δημόσιων φορέων⁴³⁶.

Ο περιορισμός της πολιτικής για το εκπαιδευτικό σύστημα: 2004-2007

Όπως ήδη αναφέραμε, ο περιορισμός και για την εκπαίδευση σχεδιάστηκε στο πλαίσιο της Στρατηγικής της Λισαβόνας. Ο στόχος ήταν η ενσωμάτωση των ευρωπαϊκών ρυθμίσεων αναφορικά με τη δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού Χώρου Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Ο περιορισμός των ακαδημαϊκών κύκλων από τέσσερα ή πέντε έτη σε δυο ή τρία, καθώς και η αναγνώριση των κοινών, ευρωπαϊκά, διδακτικών μονάδων για κάθε μάθημα, ώστε να δημιουργηθεί ένα

⁴³⁶ Directorate-General for Internal Policies, Economic Governance Support Unit (EGOV), "Greece: Policy Recommendations provided by the EU and the IMF from 2003 to 2009", προσβάσιμο στο: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/497752/IPOL-ECON_NT\(2014\)497752_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/497752/IPOL-ECON_NT(2014)497752_EN.pdf).

ενιαίο ευρωπαϊκό κανονιστικό πλαίσιο, αποτελούσαν στόχους για την εθνική εκπαιδευτική πολιτική. Επιπλέον, στόχος ήταν η αναγνώριση των επαγγελματικών δικαιωμάτων των κατόχων πτυχίων από το εξωτερικό, ώστε να έχουν δυνατότητα εργασίας στην Ελλάδα⁴³⁷. Επιπρόσθετα, εκείνη την περίοδο η Ελλάδα θα έπρεπε να προχωρήσει στην αναγνώριση της ισοτιμίας των πτυχίων από τα ιδιωτικά κολλέγια, εφόσον είχαν αφομοιώσει τις ρυθμίσεις της Διαδικασίας της Μπολόνια.

Παράλληλα, στο πλαίσιο της συζήτησης για τον Ευρωπαϊκό Χώρο Εκπαίδευσης, είχε αναπτυχθεί διάλογος αναφορικά με την αύξηση της παραγωγικότητας των δημόσιων εκπαιδευτικών μονάδων. Προς την κατεύθυνση αυτή, ο ΟΟΣΑ υπογράμμισε την ανάγκη να εφαρμοστεί η διαδικασία αξιολόγησης των εκπαιδευτικών και η σύνδεση του ύψους της δημόσιας χρηματοδότησης με τα αποτελέσματα της αξιολόγησης. Ο ΟΟΣΑ, στο πλαίσιο διαμόρφωσης δυναμικών εκπαιδευτικών συστημάτων, εισηγήθηκε, επιπλέον, την αλλαγή του τρόπου εισαγωγής των μαθητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Ειδικότερα, ο ΟΟΣΑ σημείωνε ότι θα έπρεπε να διαμορφωθεί μια νέα διαδικασία εισαγωγής, με την οποία οι διοικήσεις των πανεπιστημίων θα έπρεπε αυτόνομα να καθορίζουν τον αριθμό και το προφίλ των νεο-εισερχόμενων φοιτητών, καθώς και τη διαμόρφωση των οδηγών σπουδών σε συνάρτηση με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Τα παραπάνω καθιστούσαν αναγκαία τη διεύρυνση και θωράκιση της αυτονομίας του ελληνικού δημόσιου πανεπιστημίου από την κρατική παρέμβαση.

Στον στόχο της διαμόρφωσης ενός ανοικτού πανεπιστημίου, υπό την έννοια του περιορισμού της κρατικής παρέμβασης, διαμόρφωσης δομών έρευνας και ανάπτυξης και διασύνδεσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας κατέληγε και η έκθεση του Δείκτη Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας⁴³⁸.

Ο περιορισμός της πολιτικής για το ασφαλιστικό σύστημα και για την πολιτική της νοσοκομειακής περίθαλψης της ΝΔ: 2004-2007

⁴³⁷ A. Dimitropoulos, "Education Reforms in Greece: Aspects of Power and Politics", in S. Kalyvas, G. Pagoulatos, and H. Tsoukas, *From Stagnation to Forced Adjustment: Reforms in Greece, 1974-2010*, C. Hurst & Co, UK, 2012, p. 163-166.

⁴³⁸ World Economic Forum, "The Global Competitiveness Index, 2004-2005", Switzerland, 2004.

Αναφορικά με τον τομέα του ασφαλιστικού συστήματος, η εκτίμηση του Συμβουλίου των Υπουργών Οικονομικών της ΕΕ ήταν ότι θα έπρεπε άμεσα να δρομολογηθεί μια μεταρρύθμιση, η οποία θα στόχευε στον περιορισμό της δημόσιας δαπάνης⁴³⁹. Ειδικότερα, το έτος 2004 ο ΟΟΣΑ εκτιμούσε ότι η χρηματοδότηση του συστήματος βασιζόταν σε ποσοστό 20% στις ασφαλιστικές εισφορές των εργαζόμενων και εργοδοτών, ενώ συγχρόνως απαιτείτο πρόσθετα και το 5% του ΑΕΠ, το οποίο προερχόταν από τον κρατικό προϋπολογισμό. Οι χρηματοδοτικές ανάγκες, δεδομένης της αύξησης του προσδόκιμου ζωής και της υπογονιμότητας στην Ελλάδα, προβλεπόταν ότι από το 2000 έως το 2050 θα μπορούσε να τριπλασιαστεί, εφόσον δε λαμβάνονταν τα αναγκαία μέτρα.

Σε συνδυασμό με την τήρηση μιας περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο υπογράμμισαν την ανάγκη προώθησης ριζικών τομών στο σύστημα της κοινωνικής ασφάλισης⁴⁴⁰. Ειδικότερα, αρχικά θα έπρεπε να θεσπιστούν αυστηρότερες ρυθμίσεις αναφορικά με τον χρόνο θεμελίωσης του συνταξιοδοτικού δικαιώματος⁴⁴¹. Επιπρόσθετα, είχε διαπιστωθεί ότι ενώ το ηλικιακό όριο συνταξιοδότησης είχε οριστεί κατά προσέγγιση στα 65 έτη, μόνον το 17% των εργαζομένων έφτανε στην ηλικία των 65 ετών προκειμένου να συνταξιοδοτηθεί. Αυτό συνέβαινε διαχρονικά, καθώς είχαν θεσπιστεί όροι, οι οποίοι επέτρεπαν την εύκολη έξοδο από την εργασία και την εξασφάλιση υψηλής σύνταξης. Από το σύνολο όσων λάμβαναν την πρόωρη σύνταξη, το 24% ήταν εργαζόμενοι στα βαρέα και ανθυγιεινά επαγγέλματα, το 17% δικαιούνταν αναπηρική σύνταξη εξαιτίας προβλημάτων υγείας, το 4% είχαν θεμελιώσει

⁴³⁹ European Council, "Presidency Conclusions", 7775/1/06 REV 1 CONCL 1, Brussels, 18/05/2006, προσβάσιμο στο: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/89013.pdf.

⁴⁴⁰ Directorate-General for Internal Policies, Economic Governance Support Unit (EGOV), "Greece: Policy Recommendations provided by the EU and the IMF from 2003 to 2009", προσβάσιμο στο: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/497752/IPOL-ECON_NT\(2014\)497752_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/497752/IPOL-ECON_NT(2014)497752_EN.pdf).

⁴⁴¹ T. S. Papaspyrou, "Economic Policy in EMU: Community Framework and National Strategies-focus on Greece", *GreeSE Paper No4*, 2007, p. 243, προσβάσιμο στο: <http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/research/hellenicObservatory/pdf/GreeSE/GreeSE04.pdf>.

συνταξιοδοτικό δικαίωμα εξαιτίας των πολλών χρόνων εργασίας, το 3% ήταν μητέρες ανήλικων τέκνων και ένα ποσοστό 10% για απροσδιόριστες αιτίες⁴⁴².

Αυτό το οποίο έπρεπε να γίνει, σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, ήταν να περιοριστούν οι πρόωρες συντάξεις και συγκεκριμένα πρόωρη σύνταξη να εξασφαλίζεται μόνο υπέρ των εργαζομένων στα βαρέα και ανθυγιεινά επαγγέλματα και σε περιπτώσεις εργαζομένων με πρόβλημα υγείας. Ωστόσο, αναγκαίος χαρακτηριζόταν ο περιορισμός των επαγγελμάτων, τα οποία κατηγοριοποιούνταν ως βαρέα και ανθυγιεινά επαγγέλματα, ενώ προς την ίδια κατεύθυνση θα έπρεπε να υπάρχουν αυστηρότερες διαδικασίες αναφορικά με την επιβεβαίωση των προβλημάτων υγείας και της δρομολόγησης της πρόωρης σύνταξης.

Επιπλέον, θα έπρεπε να παραταθεί, μέσω της θέσπισης κινήτρων, η επιμήκυνση του χρόνου διάρκειας της εργασίας. Η επιμήκυνση αυτή θεωρείτο ωφέλιμη και στην κατεύθυνση της αύξησης των δημόσιων εσόδων, καθώς θα καταβάλλονταν περαιτέρω ασφαλιστικές εισφορές προς τα ασφαλιστικά ταμεία. Παράλληλα, το ύψος της σύνταξης θα έπρεπε να συνδέεται με το ποσό των καταβεβλημένων διαχρονικά εισφορών και να υπολογίζεται με βάση τα συνολικά εισοδήματα του εργαζόμενου, και όχι μόνο με βάση το ύψος των μισθών τα τελευταία εργασιακά έτη. Ταυτόχρονα, θα έπρεπε να καταργηθεί η τιμαριθμική προσαρμογή. Τέλος, ο ΟΟΣΑ συνέστησε ότι οι χαμηλές συντάξεις του ιδιωτικού τομέα θα έπρεπε να αυξηθούν. Αναφορικά με τις ασφαλιστικές εισφορές, θα έπρεπε να υπάρχει σχέση ανάμεσα στο ύψος των εισφορών και των εισοδημάτων των εργαζομένων και των εργοδοτών. Ως προς το ύψος των εργοδοτικών εισφορών, η σύσταση προσανατολιζόταν στη μείωσή τους με τη μείωση του κόστους εργασίας^{443 444}.

Επιπλέον στόχος, επί της ασφαλιστικής μεταρρύθμισης, θα έπρεπε να είναι η σταδιακή μετάβαση προς ένα μικτό σύστημα ασφάλισης. Ειδικότερα, το κράτος

⁴⁴² OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 2005", *OECD Publishing*, September 2005, p. 63-65, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-2005-en.

⁴⁴³ European Commission, "Second implementation report of the internal market strategy 2003-2006", Brussels, 2005.

⁴⁴⁴ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 2005", *OECD Publishing*, September 2005, p. 63-65, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-2005-en.

θα έπρεπε να σχεδιάσει την παροχή μιας ενιαίας, βασικής σύνταξης προς όλους, ενώ η δυνατότητα της συμπλήρωσης της βασικής σύνταξης θα έπρεπε να βασίζεται στο κεφαλαιοποιητικό σύστημα του δεύτερου πυλώνα ή στη σύμπραξη του πρώτου και του τρίτου πυλώνα ασφάλισης, δηλαδή μέσω της σύμπραξης της δημόσιας ασφάλισης και των ιδιωτικών ασφαλιστικών εταιρειών.

Ως προς τη μεταρρύθμιση στον τομέα της νοσοκομειακής περίθαλψης, ως αναγκαία χαρακτηρίστηκε η ενίσχυση των δομών της πρωτοβάθμιας υγείας. Ειδικότερα, ο ΟΟΣΑ συνέστησε ότι ο αριθμός των ιατρών γενικής ειδικότητας, οι οποίοι εργάζονταν σε δημόσια νοσοκομεία, θα έπρεπε να αυξηθεί με σκοπό την επάνδρωση των πρωτοβάθμιων δομών υγείας σε όλη την περιφέρεια της Ελλάδας. Η επάνδρωση και η ενίσχυση της παραγωγικότητας των μονάδων πρωτοβάθμιας υγείας ήταν σημαντικός στόχος για τη γενικότερη μεταρρύθμιση, η οποία, σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, θα έπρεπε να δρομολογηθεί στο εθνικό σύστημα υγείας. Οι μονάδες πρωτοβάθμιας υγείας θα έπρεπε να είναι ο πρώτος σταθμός των ασθενών και οι μονάδες αυτές θα όριζαν προς ποια κατεύθυνση θα έπρεπε οι ασθενείς να κινηθούν. Η δρομολόγηση της μεταρρύθμισης αυτής θα αποσκοπούσε στην αποσυμφόρηση των δημόσιων νοσοκομείων και ιδιαίτερος των νοσοκομείων τριτοβάθμιας περίθαλψης, καθώς και στη μείωση των δημόσιων δαπανών.

Ταυτόχρονα, ο ΟΟΣΑ υπογράμμισε ότι η χρηματοδότηση του συστήματος από τον κρατικό προϋπολογισμό αποδεικνυόταν διαχρονικά ανεπαρκής, μολονότι το ποσοστό της δημόσιας χρηματοδότησης δεν είχε μειωθεί. Το γεγονός αυτό οδηγούσε στην ανάγκη θέσπισης οικονομικών μηχανισμών, οι οποίοι θα ήλεγχαν την πορεία του δημόσιου χρήματος εντός των δημόσιων νοσοκομείων.

Επιπλέον, στην κατεύθυνση της βελτίωσης των παρεχόμενων υπηρεσιών, εκτιμήθηκε ότι ο αριθμός του εξειδικευμένου νοσηλευτικού προσωπικού θα έπρεπε να αυξηθεί, ενώ για τη διοίκηση των νοσοκομείων επιτακτική θεωρήθηκε η ανάγκη της άμεσης πρόσληψης προσωπικού με γνώσεις στην επιστήμη της διοίκησης. Η λειτουργία των νοσοκομείων θα έπρεπε να εκσυγχρονιστεί μέσω της μηχανογράφησης των υπηρεσιών.

Στην επόμενη ενότητα ακολουθεί η καταγραφή του νομοθετικού έργου της κυβέρνησης της ΝΔ του 2004.

6.2 Το νομοθετικό έργο της κυβέρνησης της ΝΔ: 2004-2007

Στην ενότητα αυτή ακολουθεί η συνοπτική παρουσίαση του νομοθετικού έργου της κυβέρνησης Καραμανλή κατά την τριετία 2004-2007 στον τομέα των δημόσιων δαπανών, της φορολογικής πολιτικής, της ανταγωνιστικότητας των αγορών κεφαλαίου, προϊόντων και υπηρεσιών και εργασίας, της δημόσιας διοίκησης, της εκπαιδευτικής πολιτικής, της ασφαλιστικής πολιτικής και της πολιτικής στη δημόσια νοσοκομειακή περίθαλψη.

Η πολιτική της κυβέρνησης της ΝΔ για τις δημόσιες δαπάνες: 2004-2007

Ανάμεσα στις πολιτικές, οι οποίες εφαρμόστηκαν από την κυβέρνηση της ΝΔ κατά την περίοδο αυτή αναφορικά με την πολιτική των δημοσίων δαπανών, διαπιστώνονται νόμοι, οι οποίοι οδηγούσαν σε σύγκλιση με τον ευρωπαϊκό περιορισμό, καθώς και νόμοι, οι οποίοι απέκλιναν από τον ευρωπαϊκό στόχο, από την τήρηση, δηλαδή, μιας συνετής δημοσιονομικής πολιτικής, καθώς και από τον στόχο του περιορισμού του λειτουργικού κόστους του δημόσιου τομέα.

Αναφορικά με τις πολιτικές, οι οποίες συνέκλιναν με τον ευρωπαϊκό περιορισμό, στην κατεύθυνση, αρχικά, της διαμόρφωσης εποπτικών μηχανισμών της διαδρομής του δημόσιου χρήματος και της αποτελεσματικότητας της κατανομής των πόρων στον δημόσιο τομέα, αρχικά ψηφίστηκε ο νόμος 3345⁴⁴⁵, ο οποίος όριζε ότι η ταμειακή υπηρεσία του Δήμου όφειλε να υποβάλλει στην αρμόδια δημαρχιακή επιτροπή τον λογαριασμό διαχείρισης του οικονομικού έτους, με σκοπό τη διαμόρφωση μιας διαδικασίας αποτελεσματικής εποπτείας. Ο λογαριασμός αυτός θα ελεγχόταν, στη συνέχεια, από ορκωτό λογιστή.

⁴⁴⁵ Οικονομικά Θέματα Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων και Ρύθμιση Διοικητικών Θεμάτων, Νόμος 3345/2005.

Προς την ίδια κατεύθυνση, στη συνέχεια, με τον νόμο 3492⁴⁴⁶, συστάθηκε η Γενική Διεύθυνση Δημοσιονομικών Ελέγχων. Ο σκοπός της Γενικής Διεύθυνσης θα ήταν η διασφάλιση της διαχείρισης του προϋπολογισμού των δημόσιων φορέων και ειδικότερα η εποπτεία αναφορικά με τη χρήση των κεφαλαίων, τα οποία προέρχονταν από τον κρατικό προϋπολογισμό. Με το πέρας του ελέγχου, εάν διαπιστωνόταν απόκλιση από τους στόχους ή κάποιου είδους παράβαση, τότε η διεύθυνση αυτή θα επέβαλλε κυρώσεις.

Στην κατεύθυνση της ενίσχυσης των πόρων με εναλλακτικές επενδύσεις, πέραν της εξάρτησης από τον κρατικό προϋπολογισμό, με τον νόμο 3586⁴⁴⁷ θεσπίστηκε η δυνατότητα στους Φορείς Κοινωνικής Ασφάλισης να επενδύσουν την κινητή και ακίνητη περιουσία, στην κατεύθυνση της αύξησης των κερδών τους και της ικανοποίησης ορισμένων αναγκών, με στόχο τη μείωση του ύψους της κρατικής χρηματοδότησης. Συγκεκριμένα, αποφασίστηκε ότι τα πλεονάζοντα κεφάλαια των ΦΚΑ θα μεταφέρονταν αποκλειστικά στο λογαριασμό διαθεσίμων της Τράπεζας της Ελλάδας. Στη συνέχεια, τα κεφάλαια αυτά θα μπορούσαν να επενδυθούν σε τίτλους του Ελληνικού Δημοσίου, με σύμφωνο επαναπώλησης (REPOS), σε ακίνητα ή σε κινητές αξίες, σε μετοχές, σε συγχρηματοδοτήσεις έργων του ελληνικού δημοσίου ή και σε συμπράξεις ανάμεσα στον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα. Προς την κατεύθυνση της αξιοποίησης της αναξιοποίητης περιουσίας, υπήρξε και απόφαση περί της εκμίσθωσης ακινήτων της ιδιοκτησίας του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

Από την άλλη μεριά, αναφορικά με τους νόμους, οι οποίοι απέκλιναν από τον ευρωπαϊκό στόχο, αρχικά διαπιστώνεται ότι η εισοδηματική πολιτική της περιόδου 2004-2005 οδήγησε στην αύξηση των μισθών των δημοσίων υπαλλήλων.

⁴⁴⁶ Οργάνωση συστήματος ελέγχου για τη διασφάλιση της χρηστής δημοσιονομικής διαχείρισης του Κρατικού Προϋπολογισμού και των εκτός του Κρατικού Προϋπολογισμού φορέων και άλλες διατάξεις, Νόμος 3492/2006.

⁴⁴⁷ Θεσμικό πλαίσιο επενδύσεων και αξιοποίησης της περιουσίας των Φορέων Κοινωνικής Ασφάλισης, Νόμος 3586/2007.

Συγκεκριμένα, με τον νόμο 3336⁴⁴⁸ αυξήθηκαν οι μισθοί, ενώ παράλληλα, αποφασίστηκε η χορήγηση της προσωπικής διαφοράς υπέρ των υπαλλήλων σε νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου και σε ΟΤΑ. Τον επόμενο χρόνο, με τον νόμο 3453⁴⁴⁹, καταρτίστηκε η εισοδηματική πολιτική του 2006. Ειδικότερα, αποφασίστηκε η αύξηση των μισθών στους υπαλλήλους σε δημόσιους φορείς, σε νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου και στους ΟΤΑ. Ενώ με τον προγενέστερο νόμο, ο βασικός μισθός του Πρωτοδίκη είχε διαμορφωθεί στο επίπεδο των 1.507 ευρώ, με τον νέο νόμο ο βασικός μισθός του θα διαμορφωνόταν στα 1.809 ευρώ. Η ίδια αυξητική πορεία των μισθών εφαρμόστηκε και στα υπόλοιπα επαγγέλματα, με εξαίρεση την περίπτωση των εισοδημάτων των μελών ΔΕΠ.

Προς την ίδια κατεύθυνση, με τον νόμο 3554⁴⁵⁰ αποφασίστηκαν περαιτέρω αυξήσεις στους μισθούς των δημόσιων υπαλλήλων. Με τον νέο νόμο, ο βασικός μισθός, για παράδειγμα, του Πρωτοδίκη θα αυξανόταν στα 1.127 ευρώ. Παράλληλα αποφασίστηκε η αύξηση του ύψους μιας σειράς επιδομάτων, όπως ήταν το μηνιαίο επίδομα ειδικών συνθηκών, ύψους 80 ευρώ, στους εργαζομένους των Διευθύνσεων Αστυνομικών Επιχειρήσεων (αντικατάσταση των ΜΑΤ), το μηνιαίο επίδομα των 100 ευρώ υπέρ των αστυνομικών, των συνοριακών φυλάκων και των ειδικών φρουρών, οι οποίοι θα μετατάσσονταν σε υπηρεσία γραφείου εξαιτίας ατυχήματος στη διάρκεια της υπηρεσίας τους, το μηνιαίο επίδομα ύψους 105 ευρώ υπέρ των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, καθώς και το μηνιαίο επίδομα 70 ευρώ υπέρ των υπαλλήλων των κτηνιάτρων.

Παράλληλα, σε αντίθεση με την επιδίωξη της μείωσης των προσλήψεων, η κυβέρνηση με τον νόμο 3470⁴⁵¹ αποφάσισε την αύξηση των οργανικών θέσεων στο Νομικό Συμβούλιο του Κράτους, και ειδικότερα αποφασίστηκε η αύξηση των

⁴⁴⁸ Εναρμόνιση της Ελληνικής Νομοθεσίας προς την Οδηγία 2003/96/Εκτου Συμβουλίου της 27^{ης} Οκτωβρίου 2003 περί επιβολής Ειδικού Φόρου Κατανάλωσης και άλλες διατάξεις, Νόμος 3336/2005.

⁴⁴⁹ Ρυθμίσεις στο φορολογικό καθεστώς των Συνδεδεμένων Εταιρειών και άλλες διατάξεις, Νόμος 3453/2006.

⁴⁵⁰ Εισοδηματική πολιτική έτους 2007, φορολογικές και άλλες διατάξεις, Νόμος 3554/2007.

⁴⁵¹ Εθνικό Συμβούλιο Εξαγωγών, φορολογικές ρυθμίσεις και άλλες διατάξεις, Νόμος 3470/2006.

αντιπροέδρων του σώματος κατά δύο, των νομικών συμβούλων κατά τέσσερις, των παρέδρων κατά οκτώ και των δικαστικών αντιπροσώπων κατά 16.

Η πολιτική της κυβέρνησης της ΝΔ για το φορολογικό σύστημα: 2004-2007

Ανάμεσα στις πολιτικές, οι οποίες εφαρμόστηκαν από την κυβέρνηση της ΝΔ κατά την περίοδο αυτή στον τομέα της φορολογικής πολιτικής, διαπιστώνονται νόμοι, οι οποίοι αποσκοπούσαν στη σύγκλιση με τον ευρωπαϊκό περιορισμό αναφορικά με την ανάγκη της αύξησης των εσόδων και της αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής. Από το νομοθετικό, ωστόσο, έργο, απουσιάζουν ρυθμίσεις, οι οποίες θα αποσκοπούσαν στη διαμόρφωση ενός απλουστευμένου φορολογικού συστήματος και στη διεύρυνση της φορολογικής βάσης.

Αναφορικά με την πολιτική που ακολούθησε η κυβέρνηση για την αύξηση των φορολογικών εσόδων και ταυτόχρονα για τη διευκόλυνση του ιδιώτη στη βάση της καταβολής των χρεών υπέρ του Δημοσίου, διαπιστώνουμε ότι προχώρησε στον σχεδιασμό ρυθμίσεων για την καταβολή ληξιπρόθεσμων οφειλών υπέρ του Δημοσίου. Συγκεκριμένα, αρχικά, με τον νόμο 3259⁴⁵² η κυβέρνηση ρύθμισε τις ληξιπρόθεσμες οφειλές ιδιωτικών επιχειρήσεων προς τον δημόσιο τομέα. Στο πλαίσιο του νόμου αυτού, ορίστηκε ότι οι ληξιπρόθεσμες οφειλές θα ρυθμιζόνταν με προσαυξήσεις εκπρόθεσμης καταβολής, οι οποίες θα βασίζονταν σε προοδευτική κλίμακα αναλόγως της διάρκειας αποπληρωμής των οφειλών. Επιπλέον, στο νόμο ορίστηκε ότι στον οφειλέτη, ο οποίος θα είχε τηρήσει με συνέπεια τις ρυθμίσεις περί των ληξιπρόθεσμων οφειλών, θα χορηγείτο αποδεικτικό ενημερότητας των χρεών του προς το Ελληνικό Δημόσιο και θα αναστελλόταν η εκτέλεση της απόφασης για προσωποκράτηση και η εκτέλεση των κατασχέσεων επί κινητών ή ακινήτων.

⁴⁵² Περαίωση εκκρεμών φορολογικών υποθέσεων, ρύθμιση ληξιπρόθεσμων χρεών και άλλες διατάξεις, Νόμος 3259/ 2004.

Παράλληλα, η κυβέρνηση επιχείρησε να διαμορφώσει φορολογικά κίνητρα υπέρ της ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας. Συγκεκριμένα, με τον νόμο 3296⁴⁵³ αναδιαμορφώθηκαν οι φορολογικοί συντελεστές και αποφασίστηκε η σταδιακή μείωση του εταιρικού φόρου έως το 2007. Ειδικότερα, ο φορολογικός συντελεστής θα μειωνόταν από 35% το 2004 σε 32% το 2005, σε 29% το 2006 και σε 25% το 2007. Αναφορικά με τη φορολογία των κοινοπραξιών, σχεδιάστηκε μείωση του φορολογικού συντελεστή από 35% το 2005 σε 22% το 2006 και σε 20% το 2007. Αναφορικά με τις νέες επιχειρήσεις, αποφασίστηκε ότι στη διάρκεια των τριών πρώτων ετών ο φορολογικός συντελεστής θα ήταν μειωμένος κατά 50%. Επίσης, αποφασίστηκε η κατάργηση του τέλους χαρτοσήμου επί των καθαρών κερδών, το οποίο εφαρμοζόταν από το 1931, ενώ αυξήθηκε το όριο του αφορολόγητου ποσού για τους μισθωτούς και τους συνταξιούχους από 10.000 ευρώ σε 11.000 ευρώ και για τους ελεύθερους επαγγελματίες από 8.400 ευρώ σε 9.500 ευρώ. Μολονότι τα μέτρα αυτά οδηγούσαν στην ενίσχυση της επιχειρηματικότητας, ωστόσο απέκλιναν από τον γενικότερο στόχο μιας διαρκούς στρατηγικής ενίσχυσης των δημόσιων εσόδων.

Για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής, με τον νόμο 3259 συστάθηκε η υπηρεσία φορολογικού ελέγχου με τίτλο «Διαπεριφερειακό Ελεγκτικό Κέντρο Θεσσαλονίκης», με έδρα τη Θεσσαλονίκη, με σκοπό τη διεξαγωγή και την εποπτεία των φορολογικών ελέγχων στην ευρύτερη περιοχή. Επιπλέον, ανακοινώθηκε η απόφαση της σύστασης νέων Δημόσιων Οικονομικών Υπηρεσιών σε όλη την επικράτεια της Ελλάδας. Προς την κατεύθυνση της αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής, στη συνέχεια ψηφίστηκε ο νόμος 3296, ο οποίος προέβλεπε ότι σε περίπτωση φορολογικής παράβασης με πρόκληση οικονομικής ζημίας σε βάρος του Ελληνικού Δημοσίου άνω των 150.000 ευρώ, θα απαγορευόταν στις δημόσιες υπηρεσίες να λαμβάνουν δηλώσεις ή να χορηγούν πιστοποιητικά στους υπαίτιους. Επιπλέον, στην περίπτωση αυτή το απόρρητο των καταθέσεων δε θα ίσχυε, τόσο για τα εγχώρια όσο και για τα διεθνή χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, και θα δεσμευόταν το 50% των κεφαλαίων, τα οποία οι υπαίτιοι της παράβασης διέθεταν. Σύμφωνα με τον νόμο, ορίστηκε ότι οι επιχειρηματίες θα υφίσταντο τακτικό φορολογικό έλεγχο για τις διαχειριστικές

⁴⁵³ Φορολογία Εισοδήματος Φυσικών και Νομικών Προσώπων, Φορολογικοί Έλεγχοι και άλλες διατάξεις, Νόμος 3296/2004.

περιόδους των τριών τελευταίων ετών. Παράλληλα, αποφασίστηκε η αντικατάσταση του Σώματος Δίωξης Οικονομικού Εγκλήματος από μια νέα ελεγκτική υπηρεσία, την Υπηρεσία Ειδικών Ελέγχων (ΥΠΕΕ). Ο σκοπός της υπηρεσίας θα ήταν η αποκάλυψη και η καταπολέμηση του οικονομικού εγκλήματος, της μεγάλης φοροδιαφυγής και της λαθρεμπορίας. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού, η υπηρεσία θα προέβαινε σε συνεχείς ελέγχους και δειγματοληπτικούς επανελέγχους των κινήσεων κεφαλαίου. Το έργο της υπηρεσίας θα βασιζόταν επίσης στη συνεργασία μέσω της αμοιβαίας ανταλλαγής πληροφοριών με διεθνείς φορείς.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 3530⁴⁵⁴ κυρώθηκε η συμφωνία η οποία είχε υπογραφεί ανάμεσα στην αμερικανική καπνοβιομηχανία Philip Morris International INC και την ΕΕ, με σκοπό την παρεμπόδιση της λαθρεμπορίας αμερικανικών τσιγάρων στην ΕΕ. Για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής, στη συνέχεια, ψηφίστηκε ο νόμος 3335⁴⁵⁵, με τον οποίο συστάθηκε η Διεύθυνση Ελέγχου Διακίνησης και Αποθήκευσης Καυσίμων (Πετρελαιοειδών Προϊόντων), καθώς και κλιμάκια ελέγχου διακίνησης και αποθήκευσης καυσίμων. Ο στόχος ήταν ο συντονισμός του ελέγχου και η διεξαγωγή επιτόπιου ελέγχου σε σχετικές επιχειρήσεις για την εξακρίβωση της ορθής τήρησης των κανόνων λειτουργίας και του εμπορεύσιμου περιεχομένου.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 3517⁴⁵⁶ η ελληνική οικονομία θα προσχωρούσε στο κοινό φορολογικό καθεστώς, το οποίο ίσχυε στην ΕΕ αναφορικά με τις συγχωνεύσεις, διασπάσεις μεταξύ των εταιρειών διαφορετικών κρατών-μελών. Επιπρόσθετα, με τον νόμο 3528⁴⁵⁷, στη βάση αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής, αποφασίστηκε ότι όλοι οι εργαζόμενοι του Δημοσίου θα έπρεπε να δηλώνουν την

⁴⁵⁴ Κύρωση Συμφωνίας για την Καταπολέμηση του Λαθρεμπορίου και των Παραποιημένων Προϊόντων και Γενική Απαλλαγή και των Προσαρτημάτων, των Συνημμένων Εγγράφων και των Πινάκων αυτής, Νόμος 3530/2007.

⁴⁵⁵ Έλεγχος της διακίνησης και αποθήκευσης πετρελαιοειδών προϊόντων – Ρύθμιση θεμάτων Υπουργείου Ανάπτυξης, Νόμος 3335/2005.

⁴⁵⁶ Ενσωμάτωση στο εθνικό δίκαιο της Οδηγίας 2005/19/ΕΚ σχετικά με το κοινό φορολογικό καθεστώς για τις συγχωνεύσεις, διασπάσεις, εισφορές ενεργητικού και ανταλλαγές μετοχών μεταξύ εταιρειών διαφορετικών κρατών μελών και άλλες διατάξεις, Νόμος 3517/2006.

⁴⁵⁷ Κύρωση του Κώδικα Κατάστασης Δημοσίων Πολιτικών Διοικητικών Υπαλλήλων και Υπαλλήλων Ν.Π.Δ.Δ., Νόμος 3528/2007.

περιουσιακή κατάσταση των ιδίων και των οικογενειών τους. Στη δήλωση αυτή θα έπρεπε να αναφέρεται κάθε αγορά κινητών υψηλής αξίας ή ακινήτων, ενώ κάθε δυο χρόνια η αρμόδια υπηρεσία προσωπικού όφειλε να ζητά την επανάληψη της δήλωσης προκειμένου να ενσωματώνονται ενδεχόμενες μεταβολές στην περιουσιακή κατάσταση των εργαζομένων. Στην περίπτωση στην οποία διαπιστωνόταν μεταβολή στην περιουσιακή κατάσταση, η οποία δεν μπορούσε να δικαιολογηθεί από την έως τότε περιουσιακή κατάσταση του εργαζομένου και της οικογενείας του, τότε η αρμόδια υπηρεσία είχε την υποχρέωση να διεξάγει έρευνα προκειμένου να αναζητηθούν οι πηγές της αύξησης των πόρων του συγκεκριμένου υπαλλήλου. Σε περίπτωση διαπίστωσης παράβασης, τότε θα ακολουθούσαν ενέργειες για την ποινική ή πειθαρχική δίωξη του υπαλλήλου.

Επιπρόσθετα, για την ενίσχυση των δημόσιων εσόδων, με τον νόμο 3259 ορίστηκε ένα θεσμικό πλαίσιο για τον επαναπατρισμό των κεφαλαίων στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα. Τα φυσικά και νομικά πρόσωπα, τα οποία φορολογούνταν στην Ελλάδα, θα μπορούσαν να μεταφέρουν τα κεφάλαια, τα οποία είχαν καταθέσει σε τραπεζικούς λογαριασμούς ξένων τραπεζών από τραπεζικούς λογαριασμούς στην Ελλάδα μέσα σε ένα χρονικό διάστημα έξι μηνών, με καταβολή φόρου 3% επί της αξίας των κεφαλαίων αυτών.

Από την άλλη μεριά, υπήρχαν νομοθετικές ρυθμίσεις, οι οποίες απέκλιναν από τον γενικότερο στόχο της υιοθέτησης μιας φορολογικής πολιτικής με στόχο την αύξηση των δημόσιων εσόδων. Συγκεκριμένα, με τον νόμο 3296 αποφασίστηκε ότι οι οικογενειακές δαπάνες, οι οποίες θα καταβάλλονταν για ιατρικές εξετάσεις, για την ασφάλιση τέκνου, το ποσό του μισθώματος, το οποίο κατέβαλλε ο φορολογούμενος για πρώτη κατοικία για τα πέντε πρώτα χρόνια της εγκατάστασής του, θα απαλλασσόταν από φορολογία, εφόσον ο φορολογούμενος ήταν μικρότερος των 40 ετών και εφόσον το μίσθωμα δεν ξεπερνούσε τα 300 ευρώ. Επιπλέον, αποφασίστηκε ότι δαπάνες, οι οποίες θα εξέπιπταν του φόρου ήταν όσες είχαν καταβληθεί υπέρ της αγοράς μεριδίων μετοχών και αμοιβαίων μεικτών κεφαλαίων εσωτερικού, με την προϋπόθεση ότι δε θα μεταβιβάζονταν προς τρίτους στη διάρκεια των τριών επόμενων ετών. Επιπλέον, ορίστηκε ότι θα εξέπιπτε του φόρου ένα ποσοστό 20% της δαπάνης, η οποία θα είχε καταβληθεί για την αλλαγή εγκατάστασης χρήσης καυσίμου από

πετρέλαιο σε φυσικό αέριο. Το ποσοστό, το οποίο θα αφαιρείτο από τον συνολικό φόρο δε θα μπορούσε, ωστόσο, να υπερβαίνει τα 500 ευρώ.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 3522⁴⁵⁸ αποφασίστηκε η αύξηση του αφορολόγητου ποσού. Συγκεκριμένα, για τους μισθωτούς εργαζόμενους και συνταξιούχους το αφορολόγητο ποσό θα ήταν έως τις 12.000 ευρώ και στους μη μισθωτούς επαγγελματίες και συνταξιούχους έως τις 10.500 ευρώ.

Η πολιτική της κυβέρνησης της ΝΔ για την ανταγωνιστικότητα της εθνικής οικονομίας: 2004-2007

Ανάμεσα στις πολιτικές, οι οποίες εφαρμόστηκαν από την κυβέρνηση της ΝΔ κατά την περίοδο αυτή αναφορικά με την πολιτική της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας, διαπιστώνονται νόμοι, οι οποίοι αποσκοπούσαν στη σύγκλιση με τον ευρωπαϊκό περιορισμό της διαμόρφωσης ευέλικτων σχέσεων στην αγορά προϊόντων και υπηρεσιών και της απόδοσης επενδυτικών κινήτρων. Ειδικότερα, στην αγορά προϊόντων και υπηρεσιών διαπιστώθηκε η θέσπιση κινήτρων για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας, η θωράκιση του υγιούς ανταγωνισμού, καθώς και η υλοποίηση ιδιωτικοποιήσεων.

Ταυτόχρονα, ωστόσο, διαπιστώνονται και νομοθετικές ρυθμίσεις στην αγορά προϊόντων και υπηρεσιών και στην αγορά εργασίας, οι οποίες απέκλιναν από τον ευρωπαϊκό περιορισμό της δημιουργίας ευέλικτων σχέσεων ανάμεσα στο κράτος και την ιδιωτική αγορά προϊόντων, υπηρεσιών και εργασίας. Ειδικότερα, διαπιστώνεται η έλλειψη σχετικού νομοθετικού έργου αναφορικά με την απελευθέρωση των κλειστών επαγγελμάτων στην αγορά προϊόντων και υπηρεσιών, ενώ η κυβέρνηση δεν προχώρησε στην αγορά εργασίας στη μείωση του κατώτατου μισθού και στην άμβλυση της νομοθεσίας αναφορικά με την επαγγελματική προστασία.

⁴⁵⁸ Μεταβολές στη φορολογία εισοδήματος, απλουστεύσεις στον Κώδικα Βιβλίων και Στοιχείων και άλλες διατάξεις, Νόμος 3522/2006.

Αναφορικά με τις νομοθετικές ρυθμίσεις, οι οποίες οδηγούσαν στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας στην αγορά προϊόντων και υπηρεσιών, αρχικά με τον νόμο 3279⁴⁵⁹ συστάθηκε το Εθνικό Συμβούλιο Ανταγωνιστικότητας και Ανάπτυξης με αποστολή τον σχεδιασμό και την υποβολή προτάσεων, με σκοπό την πραγματοποίηση εθνικών και κοινοτικών αναπτυξιακών προγραμμάτων. Οι εισηγήσεις του Συμβουλίου αναφέρονταν στην απλοποίηση της νομοθεσίας για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και στην καθιέρωση του ελληνικού Συστήματος Μέτρησης της Ανταγωνιστικότητας.

Παράλληλα, για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας, με τον νόμο 3279 η Ελλάδα εντάχθηκε στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα» (ΕΠΑΝ), το οποίο θα εφαρμοζόταν από τον Μάρτιο του 2004 έως τον Απρίλιο του 2007. Στο πλαίσιο του επιχειρησιακού προγράμματος, οι ελληνικές επιχειρήσεις θα μπορούσαν να ενταχθούν σε επιμέρους επιχειρησιακά προγράμματα. Η συμμετοχή των ελληνικών επιχειρήσεων στα κοινοτικά προγράμματα θα οδηγούσε στην απόκτηση και ενσωμάτωση τεχνογνωσίας, στην κατανόηση νέων μεθόδων παραγωγής και στην ενίσχυση των εξαγωγικών δυνατοτήτων. Η χρηματοδότησή του βασίστηκε στα ευρωπαϊκά κονδύλια του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης.

Στη συνέχεια, ψηφίστηκε ο νέος αναπτυξιακός νόμος 3299⁴⁶⁰, με τον οποίο η ελληνική επικράτεια θα χωριζόταν σε τέσσερις αναπτυξιακές ζώνες και θα διαμορφώνονταν πέντε κατηγορίες επενδυτικών προγραμμάτων (κατασκευές, βιομηχανίες, ενέργεια, μεταφορές, υπηρεσίες). Η κυβέρνηση αποφάσισε την παροχή δωρεάν επιχορηγήσεων υπέρ της κάλυψης ενός μέρους της δαπάνης του επενδυτικού σχεδίου, την επιδότηση με σκοπό την απόκτηση σύγχρονου μηχανολογικού εξοπλισμού, τη φοροαπαλλαγή ενός μέρους ή του συνόλου των επιχορηγήσεων (απαλλαγή από την υποχρέωση καταβολής φόρου εισοδήματος επί των μη κατανεμημένων κερδών για τα δέκα πρώτα χρόνια της επένδυσης), καθώς και την επιδότηση του κόστους δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας. Η

⁴⁵⁹ Σύσταση Εθνικού Συμβουλίου Ανταγωνιστικότητας και Ανάπτυξης και ρύθμισης λοιπών θεμάτων του Υπουργείου Ανάπτυξης (Ε.Σ.Α.Α.), Νόμος 3279/2004.

⁴⁶⁰ Κίνητρα Ιδιωτικών Επενδύσεων για την Οικονομική Ανάπτυξη και την Περιφερειακή Σύγκλιση, νόμος 3299/2004.

συνολική επιχορήγηση θα μπορούσε να φθάσει έως και τα 20.000.000 ευρώ σε χρονικό ορίζοντα δεκαετίας.

Με την εφαρμογή του νόμου ορίστηκε ότι η συμμετοχή του ιδιώτη επιχειρηματία δε θα μπορούσε να είναι μικρότερη του 25% της συνολικής επένδυσης, ενώ το ελάχιστο ύψος επένδυσης ορίστηκε ότι για τις μεγάλες επιχειρήσεις θα ήταν οι 500.000 ευρώ, για τις μεσαίες επιχειρήσεις οι 250.000 ευρώ, για μικρές επιχειρήσεις οι 150.000 ευρώ, ενώ για τις πολύ μικρές επιχειρήσεις οι 100.000 ευρώ.

Προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας, στη συνέχεια, με τον νόμο 3373⁴⁶¹ συστάθηκε το Εθνικό Συμβούλιο του Ηλεκτρονικώς Επιχειρείν. Το Συμβούλιο θα ήταν όργανο του Υπουργείου Ανάπτυξης και θα αποσκοπούσε στην εισήγηση της λήψης μέτρων για την ανάπτυξη της ηλεκτρονικής επιχειρηματικότητας. Παράλληλα, ανάμεσα στις αρμοδιότητες του Συμβουλίου θα ήταν η υποβολή προτάσεων για τον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό των ελληνικών επιχειρήσεων, την ενημέρωση προς τους πολίτες και της διαμόρφωσης ενός κλίματος εμπιστοσύνης αναφορικά με την ηλεκτρονική επιχειρηματικότητα.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 3389⁴⁶² θεσπίστηκε το νομικό πλαίσιο για τη συνεργασία ανάμεσα στον δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα (ΣΔΙΤ). Παράλληλα, δημιουργήθηκε η Διυπουργική Επιτροπή Συμπράξεων του Δημοσίου και του Ιδιωτικού Τομέα, η οποία θα αποτελούσε το διαμεσολαβητικό όργανο στη διαδικασία σύναψης και εκτέλεσης συμβάσεων ανάμεσα στο Ελληνικό Δημόσιο και στους ιδιωτικούς φορείς. Παράλληλα, αρμοδιότητες της Επιτροπής αυτής θα ήταν ο σχεδιασμός, η εκτέλεση των συμβάσεων και ο σχεδιασμός της δομής της χρηματοδότησης των έργων.

Για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας, η κυβέρνηση προχώρησε σε μια σειρά τραπεζικών και φορολογικών κινήτρων. Συγκεκριμένα, ψηφίστηκε ο νόμος

⁴⁶¹ Αντικατάσταση και συμπλήρωση του Ν. 703/1977 «Περί ελέγχου μονοπωλίων και ολιγοπωλίων και προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού», Νόμος 3373/2005.

⁴⁶² Συμπράξεις Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα, Νόμος 3389/2005.

3399⁴⁶³, με τον οποίο ορίστηκε ότι τα βραχυπρόθεσμα και τα μακροπρόθεσμα δάνεια προς τους επαγγελματίες αγρότες για την αγορά πάγιου εξοπλισμού θα ήταν άτοκα. Το συγκεκριμένο μέτρο, μολονότι επιχειρούσε να διευκολύνει την επιχειρηματική δραστηριότητα μην στερώντας την αναγκαία ρευστότητα για τις επιχειρήσεις, ωστόσο διέυρνε το ιδιωτικό χρέος και ουσιαστικά η κυβέρνηση παρενέβαινε στην τραπεζική λειτουργία. Παράλληλα, αναφορικά με την αγροτική παραγωγή, με το συγκεκριμένο νομοσχέδιο συστάθηκαν τα Τοπικά Κέντρα Αγροτικής Παραγωγής, τα οποία αποσκοπούσαν στην ενημέρωση και στη συνδρομή γνώσεων σε ζητήματα αναφορικά με τον εκσυγχρονισμό του εξοπλισμού και νέες μεθόδους καλλιέργειας. Το συγκεκριμένο μέτρο, μολονότι επεδίωκε την ενημέρωση των αγροτών αναφορικά με τις νέες συνθήκες και προβλέψεις, επέκτεινε, ωστόσο, το πλήθος των δημόσιων φορέων.

Στη συνέχεια, στην κατεύθυνση, επίσης, της ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας, με τον νόμο 3412⁴⁶⁴ ορίστηκαν οι όροι σύστασης μιας Ευρωπαϊκής Εταιρείας. Ο νόμος όριζε ότι εάν ένας επιχειρηματίας επιθυμούσε να επεκτείνει τις δραστηριότητες της επιχείρησής του σε κάποια άλλη χώρα της ΕΕ, τότε θα μπορούσε να δημιουργήσει μια νέα ανώνυμη Ευρωπαϊκή Εταιρεία, η οποία θα βασιζόταν στο ευρωπαϊκό δίκαιο. Οι λόγοι σύστασης μιας Ευρωπαϊκής Εταιρείας υπαγορεύονταν από την ανάγκη απλοποίησης της εμπορικής και επενδυτικής δραστηριότητας ενός επιχειρηματία, εφόσον ο ίδιος στόχευε στην ευρωπαϊκή επέκταση της επιχείρησής του. Με την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Εταιρείας, οι δραστηριότητες της υπάρχουσας εγχώριας εταιρείας θα αποκτούσαν ευρωπαϊκό σήμα και ο επιχειρηματίας δε θα ήταν υποχρεωμένος να προχωρήσει στη σύσταση θυγατρικών εταιρειών στις περιοχές, στις οποίες επιθυμούσε να επιχειρήσει.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 3470 συστάθηκε το Εθνικό Συμβούλιο Εξαγωγών, το οποίο θα λειτουργούσε ως συμβουλευτικό όργανο του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών, με έργο την ενίσχυση της επίδοσης των εξαγωγών της εγχώριας

⁴⁶³ Ρυθμίσεις θεμάτων αρμοδιότητας του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων - Προσαρμογή στη νέα Κ.Α.Π. και άλλες διατάξεις, Νόμος 3399/2005.

⁴⁶⁴ Πλαίσιο Ρυθμίσεων για τη Σύσταση και τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Εταιρείας, Νόμος 3413/2005.

οικονομίας. Ειδικότερα, οι βασικές δραστηριότητες του Συμβουλίου θα ήταν η συλλογή, η επεξεργασία και η υποβολή προτάσεων σχετικών με την άρση των αντικινήτρων στις εξαγωγές και τη βελτίωση της πολιτικής των εξαγωγικών πιστώσεων. Μολονότι το μέτρο αυτό επιδίωκε την ενημέρωση των εξαγωγικών επιχειρήσεων και τη διευκόλυνσή τους να πραγματοποιήσουν ή να ενισχύσουν το εξαγωγικό εμπόριο, ωστόσο οδηγούσε, και σε αυτήν την περίπτωση, στην επέκταση του πλήθους των δημόσιων δομών.

Για την προστασία των καταναλωτών, σε μια προσπάθεια διαμόρφωσης κανόνων για τη θωράκιση των κανόνων ανταγωνισμού, ψηφίστηκε ο νόμος 3297⁴⁶⁵, με τον οποίο συστάθηκε η Ανεξάρτητη αρχή του Συνηγόρου του Καταναλωτή. Ο Συνήγορος του Καταναλωτή θα λειτουργούσε ως εξωδικαστικό όργανο για την επίλυση καταναλωτικών διαφορών. Αναφορικά με την επιλογή του προσώπου για τη θέση του Συνηγόρου του Καταναλωτή, ορίστηκε ότι θα επιλέγονταν άτομα, τα οποία θα έπρεπε να αποδείξουν υψηλή επιστημονική κατάρτιση. Η αποστολή της Αρχής θα ήταν προληπτική δράση, η προσπάθεια δηλαδή της εξωδικαστικής επίλυσης των διαφορών, οι οποίες θα δημιουργούνταν ανάμεσα σε προμηθευτές και καταναλωτές, μέσω συστάσεων και υποδείξεων. Ο Συνήγορος του Καταναλωτή θα μπορούσε να αναλαμβάνει μια υπόθεση είτε αυτεπάγγελα, είτε κατόπιν σχετικής παραπομπής από θεσμικές επιτροπές, είτε κατόπιν της αναφοράς ενδιαφερόμενων καταναλωτών.

Προς την κατεύθυνση γενικότερα θωράκισης των κανόνων ανταγωνισμού, στη συνέχεια, με τον νόμο 3373⁴⁶⁶ αναπροσαρμόστηκε ο παλαιότερος νόμος, κεντρική ιδέα του οποίου ήταν η απαγόρευση της εκμετάλλευσης της οικονομικής σχέσης εξάρτησης, η οποία θα μπορούσε να προκύψει ανάμεσα σε δυο ή περισσότερες επιχειρήσεις και η οποία θα μπορούσε να οδηγήσει σε διακριτική μεταχείριση ή στη χωρίς αιτία διακοπή μακροχρόνιας εμπορικής συνεργασίας.

Με τον ίδιο νόμο ορίστηκε, επίσης, ότι οι συγκεντρώσεις των επιχειρήσεων θα έπρεπε να γνωστοποιούνται στην Επιτροπή Ανταγωνισμού. Συγκεκριμένα, ο

⁴⁶⁵ Συνήγορος του Καταναλωτή – Ρύθμιση θεμάτων Υπουργείου Ανάπτυξης και άλλες διατάξεις, Νόμος 3297/2004.

⁴⁶⁶ Αντικατάσταση και συμπλήρωση του Ν. 703/1977 «Περί ελέγχου μονοπωλίων και ολιγοπωλίων και προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού», Νόμος 3373/2005.

όρος συγκεντρώσεις επιχειρήσεων αναφερόταν σε συγχωνεύσεις, σε απορροφήσεις επιχειρήσεων ή σε εξαγορά μιας επιχείρησης από μια άλλη, σε κάθε, δηλαδή, μεταβολή του μεγέθους μιας επιχείρησης. Η γνωστοποίηση προς την Επιτροπή Ανταγωνισμού ήταν υποχρεωτική εφόσον η συγκέντρωση της επιχείρησης υπερέκλυπε το 10% των συνολικών εργασιών στο σχετικό μέρος της αγοράς ή εάν ο συνολικός κύκλος εργασιών όλων των μερών, οι οποίοι θα συμμετείχαν στη συγκέντρωση, θα άγγιζε στην ελληνική αγορά τουλάχιστον το ποσό των 15.000.000 ευρώ. Η γνωστοποίηση θα έπρεπε να πραγματοποιηθεί εντός του μηνός, στον οποίο είχε πραγματοποιηθεί η μεταβολή της συγκέντρωσης. Στην περίπτωση, στην οποία τα συμβεβλημένα στη μεταβολή συγκέντρωσης μέρη δεν ενημερώσουν σχετικά την Επιτροπή Ανταγωνισμού, ο νόμος όριζε ότι θα υπήρχαν οικονομικά πρόστιμα ύψους 3.000 ευρώ. Επιπλέον, ορίστηκε ότι η Επιτροπή Ανταγωνισμού είχε τη διακριτική ευχέρεια να απαλλάξει ή να μειώσει πρόστιμα σε επιχειρήσεις, οι οποίες είχαν παραβιάσει τον νόμο, εφόσον οι επιχειρήσεις αυτές θα αποδέχονταν τη συμφωνία να συνεργαστούν με την Επιτροπή Ανταγωνισμού και να παρέχουν πληροφορίες της συγκεκριμένης υπόθεσης.

Στη συνέχεια, ψηφίστηκε ο νόμος 3414⁴⁶⁷, ο οποίος καθόριζε το νομοθετικό πλαίσιο, βάσει του οποίου ένας επιχειρηματίας, οι δραστηριότητες του οποίου περιελάμβαναν δημόσιες συμβάσεις, θα μπορούσε να ασχοληθεί με επιχειρήσεις ενημέρωσης. Συγκεκριμένα, ο νόμος αυτός όριζε ότι θα μπορούσαν οι επιχειρηματίες αυτοί να αποτελούν Βασικούς Μετόχους επιχειρήσεων ενημέρωσης, εκτός εάν υπήρχε αμετάκλητη δικαστική απόφαση ότι οι διαγωνιζόμενοι είχαν κριθεί ένοχοι εξαιτίας πράξεων ενεργητικής διαφθοράς. Σύμφωνα με τον νόμο αυτό, ενεργητική διαφθορά αποτελούσε η υπόσχεση ή πράξη εξαγοράς υπαλλήλων της Αναθέτουσας Αρχής.

Ο συγκεκριμένος νόμος ανέτρεπε τον προγενέστερο, της ίδιας κυβέρνησης, νόμο 3310⁴⁶⁸, και ο οποίος είχε κινηθεί σε μια διαφορετική, περισσότερο παρεμβατική,

⁴⁶⁷ Τροποποίηση του Ν. 3310/2005 Μέτρα για τη διασφάλιση της διαφάνειας και την αποτροπή καταστρατηγήσεων κατά τη διαδικασία σύναψης δημοσίων συμβάσεων, Νόμος 3414/2005.

⁴⁶⁸ Μέτρα για τη διασφάλιση της διαφάνειας και την αποτροπή καταστρατηγήσεων κατά τη διαδικασία σύναψης δημοσίων συμβάσεων, Νόμος 3310/2005.

κατεύθυνση. Ειδικότερα, με τον νόμο 3310 η κυβέρνηση Καραμανλή είχε νομοθετήσει ότι η ιδιότητα του ιδιοκτήτη, του βασικού μετόχου ή του μέλους σε ένα όργανο διοίκησης μιας επιχείρησης μέσω ενημέρωσης θα ήταν ασυμβίβαστη με την ιδιότητα του ιδιοκτήτη, του Βασικού Μετόχου ή του μέλους σε ένα όργανο διοίκησης μιας επιχείρησης, η οποία σύναπτε δημόσιες συμβάσεις. Επιπλέον, με τον νόμο 3310 είχε αποφασιστεί ότι η ιδιότητα των παρένθετων προσώπων του ιδιοκτήτη, του Βασικού Μετόχου ή του μέλους σε ένα όργανο διοίκησης μιας επιχείρησης μέσω ενημέρωσης θα ήταν ασυμβίβαστη με την ιδιότητα του ιδιοκτήτη, του Βασικού Μετόχου ή του μέλους σε ένα όργανο διοίκησης μιας επιχείρησης, η οποία σύναπτε δημόσιες συμβάσεις. Από την απαγόρευση, ωστόσο, αυτή, είχαν εξαιρεθεί τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, τα οποία είχαν χορηγήσει ή θα χορηγούσαν δάνεια στις επιχειρήσεις ενημέρωσης.

Παράλληλα, με τον νόμο 3310 είχε απαγορευθεί η σύναψη δημόσιων συμβάσεων με επιχειρήσεις μέσω ενημέρωσης, ενώ επίσης είχε απαγορευθεί και η σύναψη δημόσιων συμβάσεων με επιχειρήσεις, των οποίων ο ιδιοκτήτης, ο Βασικός Μέτοχος ή το μέλος ενός οργάνου θα ήταν και ιδιοκτήτης, Βασικός Μέτοχος ή μέρος του οργάνου διοίκησης μιας επιχείρησης μέσω ενημέρωσης. Επιπλέον, απαγορεύτηκε η σύναψη δημόσιων συμβάσεων με εξωχώριες εταιρείες, ενώ επίσης απαγορεύτηκε οι εξωχώριες εταιρείες να κατέχουν μετοχές άνω του 1% σε επιχειρήσεις, οι οποίες συμμετείχαν σε δημόσιες συμβάσεις. Ο νέος νόμος 3414 συνέκλινε περισσότερο με τον ευρωπαϊκό περιορισμό της ελεύθερης επενδυτικής συνδιαλλαγής, σε σύγκριση με τον προγενέστερο.

Προς την κατεύθυνση διαμόρφωσης κανόνων ανταγωνισμού, υπερασπιζόμενη και την περιβαλλοντική ανάπτυξη, στη συνέχεια, με τον νόμο 3325⁴⁶⁹ η κυβέρνηση νομοθέτησε σχετικά με την ανάγκη οι βιομηχανίες και βιοτεχνίες να προσαρμοστούν εντός τετραετίας στην κοινοτική νομοθεσία στην κατεύθυνση της περιβαλλοντικής αναβάθμισης και συγκεκριμένα στην αντικατάσταση του εξοπλισμού ή στην αλλαγή των μεθόδων, οι οποίες χρησιμοποιούνταν ή τη προσθήκη εξοπλισμού αντιρρύπανσης. Για την κάλυψη του κόστους, το οποίο θα επέφεραν οι διαδικασίες αυτές, θα χρησιμοποιούνταν κεφάλαια από το

⁴⁶⁹ Ίδρυση και λειτουργία βιομηχανικών, βιοτεχνικών εγκαταστάσεων στο πλαίσιο της αειφόρου ανάπτυξης και άλλες διατάξεις, Νόμος 3325/2005.

Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης ή από το Πρόγραμμα Δημόσιων Επενδύσεων. Παράλληλα, ορίστηκε ότι η χορήγηση των αδειών εγκατάστασης βιομηχανιών θα πραγματοποιείτο, εφόσον είχαν ικανοποιηθεί περιβαλλοντικές προϋποθέσεις. Ωστόσο, αποφασίστηκε ότι ορισμένες απαγορευτικές διατάξεις θα μπορούσαν να παρακαμφθούν, εφόσον επρόκειτο για περιπτώσεις δημόσιων ή ιδιωτικών έργων, οι οποίες θα παρείχαν όφελος στην ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας. Η παρέκκλιση κάθε απαγορευτικής διάταξης προϋπέθετε τη σύμφωνη γνώμη του Υπουργείου Ανάπτυξης και του Νομαρχιακού Συμβουλίου.

Προς την ίδια κατεύθυνση, της ανάπτυξης μιας περιβαλλοντικής συνείδησης στον τομέα της επιχειρηματικότητας, στη συνέχεια, με τον νόμο 3423⁴⁷⁰ ορίστηκε ότι ο στόχος μέχρι την 31^η Δεκεμβρίου του 2010 θα ήταν η συμμετοχή των βιοκαυσίμων και άλλων ανανεώσιμων καυσίμων στην εγχώρια αγορά σε ποσοστό 5,74% στο σύνολο των καυσίμων, τα οποία χρησιμοποιούνταν στον τομέα των μεταφορών. Με τον νόμο αυτό θεσπίστηκε το πλαίσιο παραγωγής και διάθεσης των ανανεώσιμων καυσίμων.

Αναφορικά με την πολιτική των ιδιωτικοποιήσεων, η κυβέρνηση αρχικά με τον νόμο 3426⁴⁷¹, αποφάσισε αναφορικά με τη ΔΕΗ ότι η συνολική αρμοδιότητα της διαχείρισης του δικτύου μεταφοράς θα δινόταν στον Διαχειριστή Ελληνικού Συστήματος Μεταφοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας ΑΕ (ΔΕΣΜΗΕ ΑΕ). Η ΔΕΗ ΑΕ, η οποία έως εκείνη την στιγμή είχε την ευθύνη της διαχείρισης και του συστήματος μεταφοράς, αποφασίστηκε ότι θα έπαυε από τις δραστηριότητες αυτές έως την 1^η Ιουλίου του 2007.

Στη συνέχεια, ψηφίστηκε ο νόμος 3428⁴⁷², στο πλαίσιο του οποίου συστάθηκε το θεσμικό πλαίσιο, το οποίο θα επέτρεπε τη διαδικασία της απελευθέρωσης της ενέργειας του φυσικού αερίου. Αρχικά, είχε δημιουργηθεί το Εθνικό Σύστημα Φυσικού Αερίου (ΕΣΦΑ), το οποίο περιελάμβανε το σύνολο των διαδικασιών, οι

⁴⁷⁰ Εισαγωγή στην Ελληνική Αγορά των Βιοκαυσίμων και των Άλλων Ανανεώσιμων Καυσίμων, Νόμος 3423/2005.

⁴⁷¹ Επιτάχυνση της διαδικασίας για την απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, Νόμος 3426/2005.

⁴⁷² Απελευθέρωση Αγοράς Φυσικού Αερίου, Νόμος 3428/2005.

οποίες απαιτούντο για να εισαχθεί το φυσικό αέριο, να επεξεργαστεί, να πωληθεί, να διανεμηθεί και να μεταφερθεί. Η διαδικασία απελευθέρωσης της αγοράς του φυσικού αερίου ακολούθησε μια αντίστοιχη, με τη διαδικασία απελευθέρωσης της ηλεκτρικής ενέργειας, διαδικασία κατάτμησης των λειτουργιών της, σε προμήθεια, μεταφορά και διανομή. Με τον νόμο 3428 συστάθηκε ο Διαχειριστής Εθνικού Συστήματος Φυσικού Αερίου ΑΕ (ΔΕΣΦΑ), εταιρεία η οποία είχε ως σκοπό να συντηρεί και να διαχειρίζεται το Εθνικό Σύστημα Φυσικού Αερίου. Επιπλέον, ο ΔΕΣΦΑ θα έπρεπε να παρέχει πρόσβαση στο Εθνικό Σύστημα Φυσικού Αερίου σε οποιαδήποτε μέρος, το οποίο θα ήθελε να αναπτύξει δραστηριότητα εμπορίας φυσικού αερίου ή επιθυμούσε να προμηθευτεί ενέργεια φυσικού αερίου προς κατανάλωση. Στον τομέα της προμήθειας, βασικό όργανο ήταν η Δημόσια Επιχείρηση Αερίου (ΔΕΠΑ), η οποία ήταν μητρική εταιρεία του ΔΕΣΦΑ και η οποία εισήγαγε το φυσικό αέριο στην Ελλάδα. Η ΔΕΠΑ προμήθευε με φυσικό αέριο τους μεγάλους, βιομηχανικούς καταναλωτές, τις Εταιρείες Παροχής Αερίου (ΕΠΑ), καθώς και σε περιοχές, στις οποίες δεν είχαν έως εκείνη την στιγμή συσταθεί Εταιρείες Παροχής Αερίου. Ως προς τη διανομή του φυσικού αερίου, είχαν δημιουργηθεί κρατικές εταιρείες διανομής, οι Εταιρείες Διανομής Αερίου, οι οποίες με τον νόμο 3428 αποφασίστηκε ότι θα συγχωνεύονταν σε μια ενιαία εταιρεία, η οποία θα ήταν 100% θυγατρική της ΔΕΠΑ.

Με τον νόμο 3592⁴⁷³ καθοριζόταν η διαδικασία διεξαγωγής του διαγωνισμού με σκοπό την απόκτηση της άδειας ιδρύσεως τηλεοπτικών επιχειρήσεων ενημέρωσης. Ως άδεια εννοούνταν το δικαίωμα της αποκλειστικής εκμετάλλευσης συχνότητων, ο σχεδιασμός του περιεχομένου του προγράμματος και η εκπομπή μέσω του δικτύου. Αναφορικά με τη διαδικασία χορήγησης της άδειας, ο νόμος ανέφερε ότι για την ίδρυση ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών, οι οποίοι θα μετέδιδαν αναλογικό σήμα, οι ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις θα έπρεπε να υποβάλλουν τη συμμετοχή τους στον διαγωνισμό, ο οποίος θα διεξαγόταν από το ελληνικό κράτος. Μέχρι την στιγμή της χορήγησης της άδειας, οι ιδιωτικοί τηλεοπτικοί σταθμοί αποφασίστηκε ότι θα λειτουργούσαν μόνιμα στη γεωγραφική περιοχή, στην οποία θα εξέπεμπαν.

⁴⁷³ Συγκέντρωση και αδειοδότηση Επιχειρήσεων Μέσων Ενημέρωσης και άλλες διατάξεις, Νόμος 3592/2007.

Ο διαγωνισμός θα περιλάμβανε τις άδειες εθνικής και περιφερειακής εμβέλειας. Με τον καθορισμό του Χάρτη Συχνοτήτων θα διαμορφώνονταν όλες οι προϋποθέσεις, τις οποίες οι υποψήφιοι τηλεοπτικοί σταθμοί θα έπρεπε να ικανοποιούν πριν τη διενέργεια του διαγωνισμού. Ο Υπουργός Τύπου και Μαζικής Ενημέρωσης θα είχε την ευθύνη του καθορισμού του αριθμού των αδειών, οι οποίες θα προκηρύσσονταν, το είδος του προγράμματος της κάθε άδειας, το οποίο θα διακρινόταν σε ενημερωτικό, μη ενημερωτικό και θεματικό, ενώ ορίστηκε ότι η χρονική διάρκεια ισχύος των αδειών θα ήταν τα έξι έτη. Μετά το πέρας των έξι ετών, η τηλεοπτική άδεια θα έπρεπε να ανανεωθεί για μια φορά.

Δικαίωμα υποβολής αίτησης συμμετοχής θα είχαν εγχώριες και διεθνείς ανώνυμες εταιρείες, με αντικείμενο δραστηριοποίησης τον χώρο των μέσων ενημέρωσης, επιχειρήσεις των ΟΤΑ, κοινοπραξίες ή ενώσεις προσώπων υπό τη μορφή της ανώνυμης εταιρείας, συγχωνευμένες ανώνυμες εταιρείες, ενώ το ελάχιστο κεφάλαιο, το οποίο θα έπρεπε να καταβάλλουν οι υποψήφιοι στη διαγωνιστική διαδικασία, θα ήταν 12 εκατομμύρια ευρώ για τη χορήγηση άδειας τηλεοπτικού σταθμού εθνικής εμβέλειας γενικού περιεχομένου, οκτώ εκατομμυρίων ευρώ για τη χορήγηση άδειας τηλεοπτικού σταθμού εθνικής εμβέλειας ενημερωτικού περιεχομένου και ποσό ύψους δυο εκατομμυρίων ευρώ για τη χορήγηση άδειας τηλεοπτικού σταθμού εθνικής εμβέλειας μη ενημερωτικού περιεχομένου. Ταυτόχρονα, ο Υπουργός Οικονομίας και Οικονομικών και ο Υπουργός Τύπου και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης θα καθόριζαν το ελάχιστο κεφάλαιο, το οποίο θα έπρεπε να καταβληθεί για τη χορήγηση άδειας τηλεοπτικού σταθμού περιφερειακής εμβέλειας. Η συγκεκριμένη απόφαση θα λάμβανε υπόψιν τον πληθυσμό της περιφέρειας. Παράλληλα, ορίστηκε ότι οι μέτοχοι θα έπρεπε να είναι οι πραγματικοί κύριοι των κεφαλαίων τα οποία θα καταβάλλονταν ή των κεφαλαίων επί των οποίων θα εκδιδόταν εγγυητική επιστολή.

Ο νόμος, επιπλέον, προσδιόριζε τον αριθμό των εργαζομένων, οι οποίοι θα έπρεπε να απασχολούνται στους τηλεοπτικούς σταθμούς. Ειδικότερα, αναφορικά με σταθμούς γενικού περιεχομένου εθνικής εμβέλειας, ο αριθμός των εργαζομένων δε θα μπορούσε να είναι μικρότερος των 200 ατόμων. Ο αριθμός των εργαζομένων σε σταθμούς θεματικού περιεχομένου εθνικής εμβέλειας δε θα μπορούσε να είναι μικρότερος των 15 ατόμων. Ο αριθμός των εργαζομένων σε

σταθμούς γενικού περιεχομένου περιφερειακής εμβέλειας δε θα μπορούσε να είναι μικρότερος των 15 ατόμων, ενώ τουλάχιστον 15 άτομα θα έπρεπε να απασχολούνται, επίσης, στους σταθμούς θεματικού περιεχομένου περιφερειακής εμβέλειας. Εάν ο αριθμός των εργαζομένων στους τηλεοπτικούς σταθμούς δε συνέπιπτε με τους παραπάνω κανόνες, τότε ο ιδιοκτήτης του καναλιού, κατά τη διαδικασία διαγωνισμού, θα έπρεπε να υποβάλλει σχετική υπεύθυνη δήλωση, με την οποία θα δεσμευόταν ότι εντός ενός χρονικού διαστήματος έξι μηνών θα συμμορφωνόταν στις υποδείξεις του νόμου.

Από την άλλη μεριά, διαπιστώνονται και νομοθετικές ρυθμίσεις, οι οποίες έτειναν να αποκλίνουν από τον ευρωπαϊκό περιορισμό της περιόδου αυτής. Αναφορικά με τη συνέχιση της παρεμβατικής πολιτικής στην αγορά εργασίας, με τον νόμο 3373⁴⁷⁴ θεσπίστηκε το πλαίσιο ωραρίου λειτουργίας των καταστημάτων κάθε είδους, σε εθνική κλίμακα, το οποίο συνέχιζε να απαγορεύει τη λειτουργία των εμπορικών καταστημάτων τις Κυριακές. Συγκεκριμένα, ορίστηκε ότι το ωράριο για τις καθημερινές ημέρες θα έφθανε έως τις 21:00, για το Σάββατο έως τις 20:00, ενώ τις Κυριακές τα καταστήματα θα παρέμεναν κλειστά. Τα Νομαρχιακά Συμβούλια θα ήταν, αποκλειστικά, τα αρμόδια όργανα, τα οποία θα μπορούσαν να αποφασίσουν την παράταση του ωραρίου σε ολόκληρο τον νομό ή σε μια περιοχή του νομού. Επιπλέον, ο νόμος όριζε ότι η πώληση εμπορευμάτων σε μειωμένες τιμές (εκπτώσεις), θα έπρεπε να πραγματοποιείται αποκλειστικά δυο φορές τον χρόνο, κατά τη διάρκεια των ήδη καθορισμένων τακτικών εκπτώσεων (πέντε εβδομάδες μετά την 20^η Ιανουαρίου και έξι εβδομάδες μετά την 15^η Ιουλίου). Παράλληλα, ορίστηκε ότι τριάντα ημέρες πριν την έναρξη των τακτικών εκπτώσεων δε θα έπρεπε να ανακοινώνονται τα ποσοστά των εκπτώσεων ή οι προσφορές. Σε οποιαδήποτε άλλη περίπτωση, στους εμπόρους θα επιβάλλονταν κυρώσεις, οι οποίες θα μπορούσαν να φθάσουν έως και το 3% του ετήσιου κύκλου των εργασιών των επιχειρήσεών τους.

Επιπλέον, διαπιστώνεται η διατήρηση του καθεστώτος των “κλειστών επαγγελματιών”. Ειδικότερα, με τον νόμο 3457⁴⁷⁵ αμετάβλητη παρέμενε η ρύθμιση

⁴⁷⁴ Αντικατάσταση και συμπλήρωση του Ν. 703/1977 «Περί ελέγχου μονοπωλίων και ολιγοπωλίων και προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού», Νόμος 3373/2005.

⁴⁷⁵ Μεταρρύθμιση του Συστήματος Φαρμακευτικής Περίθαλψης, Νόμος 3457/2006.

αναφορικά με τον τρόπο άσκησης του επαγγέλματος του φαρμακοποιού, η οποία απαγόρευε τη μετακίνηση ενός φαρμακείου πέρα των ορίων των δήμων ή των κοινοτήτων, εντός των οποίων δραστηριοποιούνται. Επιπρόσθετα, με τον νόμο 3526⁴⁷⁶ ορίστηκε ότι το σύνολο της διαδικασίας της αρτοποιίας, από την επεξεργασία της πρώτης ύλης μέχρι και το ψήσιμο, θα έπρεπε να πραγματοποιείται μόνον σε επιχειρήσεις αρτοποιίας, οι οποίες είχαν άδεια εγκατάστασης και λειτουργίας. Επιπλέον, ορίστηκε ότι απαγορευόταν η χρήση των όρων «φρέσκος άρτος» ή «φρέσκο αρτοπαρασκεύασμα» 24 ώρες μετά την παραγωγή του αρτοσκευάσματος. Παράλληλα, αποφασίστηκε ότι θα έπρεπε να τηρούνται σαφείς προδιαγραφές αναφορικά με το βάρος των αρτοσκευασμάτων και συγκεκριμένα θα έπρεπε να είναι σε βάρος 250 ή 300 ή 500 ή 750 ή 1000 γραμμαρίων. Τα αρτοσκευάσματα θα έπρεπε να πωλούνται κατά βάση στα αρτοποιεία και στα πρατήρια άρτου, ωστόσο κατ' εξαίρεση θα μπορούσαν να πωλούνται και σε ζαχαροπλαστεία, γαλακτοπωλεία, καταστήματα τροφίμων και υπεραγορές τροφίμων.

Αναφορικά με την αγορά εργασίας, από το νομοθετικό έργο της περιόδου απουσιάζουν ρυθμίσεις αναφορικά με την απελευθέρωση του κατώτατου μισθού και την άμβλυνση της νομοθεσίας αναφορικά με την επαγγελματική προστασία στον ιδιωτικό τομέα. Επιπρόσθετα, από το νομοθετικό έργο της περιόδου απουσιάζουν ρυθμίσεις, οι οποίες άνηκαν στον ευρωπαϊκό περιορισμό αναφορικά με την εργασία και αναφέρονταν στη σύνδεση, για τους ανέργους, της συμμετοχής τους σε προγράμματα επιμόρφωσης, σε συνεντεύξεις για νέα εργασία και της συνεχούς απόρριψης προτάσεων από εργασία, στο πλαίσιο του ΟΑΕΔ, με το δικαίωμα να συνεχίζουν να λαμβάνουν το επίδομα ανεργίας.

Η πολιτική της κυβέρνησης της ΝΔ για τη δημόσια διοίκηση: 2004-2007

Ανάμεσα στις πολιτικές, οι οποίες εφαρμόστηκαν από την κυβέρνηση της ΝΔ κατά την περίοδο αυτή αναφορικά με την πολιτική της δημόσιας διοίκησης, διαπιστώνονται νόμοι, οι οποίοι αποσκοπούσαν στη σύγκλιση με τον ευρωπαϊκό

⁴⁷⁶ Παραγωγή και Διάθεση προϊόντων αρτοποιίας και συναφείς διατάξεις, Νόμος 3526/2007.

περιορισμό της αποτελεσματικότερης διοικητικής οργάνωσης, της μείωσης της γραφειοκρατίας και της συνέχισης της ενσωμάτωσης δομών ηλεκτρονικής διακυβέρνησης και την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της εργασίας στη δημόσια διοίκηση. Από το σύνολο, ωστόσο, του νομοθετικού έργου απουσιάζουν ρυθμίσεις αναφορικά με τη μείωση του πλήθους των δημόσιων φορέων.

Αναφορικά με τις νομοθετικές ρυθμίσεις, οι οποίες αποσκοπούσαν στον καλύτερο συντονισμό των δημόσιων φορέων στον δημόσιο τομέα, αρχικά ψηφίστηκε ο νόμος 3325, ο οποίος αποσκοπούσε στην αποτελεσματική διαχείριση των ευρωπαϊκών αναπτυξιακών προγραμμάτων. Στο πλαίσιο του νόμου αυτού, αποφασίστηκε η σύσταση στο Υπουργείο Ανάπτυξης της Διεύθυνσης Ανάπτυξης και Συντονισμού, με σκοπό τον κεντρικό συντονισμό της εποπτείας των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων, καθώς και αντίστοιχες Διευθύνσεις Ανάπτυξης και Συντονισμού σε όλες τις Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις, με σκοπό την προετοιμασία της κατάρτισης των επιχειρησιακών δράσεων και την επίβλεψη της εξέλιξής τους. Στις Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις, η Διεύθυνση Ανάπτυξης θα λειτουργούσε ως Υπηρεσία Μίας Στάσης, με στόχους την ενημέρωση των επενδυτών αναφορικά με επενδυτικά προγράμματα, την παραλαβή των δικαιολογητικών, τα οποία χρειάζονταν για την εκκίνηση του σχεδίου, τη χορήγηση αδειών λειτουργίας των μεταποιητικών επιχειρήσεων χωρίς να είναι υποχρεωτική η παρουσία του πολίτη και την έκδοση οικοδομικών αδειών για τα βιοτεχνικά κτίρια. Οι διευθύνσεις αυτές θα συνεργάζονταν με τα Κέντρα Υποδοχής Επενδυτών, τα οποία υπήρχαν στις Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις, και στα οποία συγκεντρωνόταν το σύνολο των επενδυτικών αιτημάτων για την έναρξη επιχειρήσεων στην περιοχή αυτή.

Για την αποτελεσματικότερη λειτουργία του δημοσίου, στη συνέχεια ψηφίστηκε ο νόμος 3429⁴⁷⁷, ο οποίος εισήγαγε ένα νέο πλαίσιο κανόνων και υποχρεώσεων για τη λειτουργία των δημόσιων επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα, ορίστηκε ότι όλες οι δημόσιες επιχειρήσεις θα ήταν υποχρεωμένες να καταρτίζουν ένα νέο Εσωτερικό Κανονισμό Λειτουργίας, ο οποίος θα περιλάμβανε τη διάρθρωση των υπηρεσιών, την περιγραφή των εργασιακών σχέσεων, καθώς και τις διαδικασίες αξιολόγησης των διευθυντικών στελεχών. Παράλληλα, οι δημόσιες επιχειρήσεις θα έπρεπε να

⁴⁷⁷ Δημόσιες Επιχειρήσεις και Οργανισμοί (Δ.Ε.Κ.Ο.), Νόμος 3429/2005.

θεσπίσουν μία υπηρεσία εσωτερικού ελέγχου, η οποία θα έπρεπε να ελέγχει την τήρηση του εσωτερικού κανονισμού και να καταγράφει περιπτώσεις συγκρούσεων των ιδιωτικών συμφερόντων των μελών του διοικητικού συμβουλίου με τα συμφέροντα της δημόσιας επιχείρησης.

Επιπρόσθετα, κάθε δημόσια επιχείρηση θα έπρεπε να καταρτίζει το στρατηγικό σχέδιο, το οποίο θα περιέγραφε τους στόχους της επιχείρησης και θα προσδιόριζε το συνολικό κόστος, το οποίο θα απαιτούσε η διαδικασία επίτευξής τους. Παράλληλα, κάθε δημόσια επιχείρηση θα έπρεπε να καταρτίζει το επιχειρησιακό σχέδιο, το οποίο θα περιελάμβανε επιμέρους δράσεις, τους στόχους και τις ενέργειες κάθε επιχειρησιακής μονάδας. Σε κάθε επιχειρησιακό σχέδιο θα έπρεπε να καταγράφονται οι στόχοι, οι οποίοι επιδιώκονταν εκφρασμένοι σε ποσοστά, οι ενέργειες, οι οποίες απαιτούνταν για την επίτευξη αυτών, οι απαιτούμενες κεφαλαιακές ανάγκες, η ετήσια οικονομική κατάσταση του δημόσιου φορέα ή τμήματος, οι ετήσιοι χρηματοοικονομικοί, ποιοτικοί και επιχειρησιακοί δείκτες, καθώς και η διασύνδεση του επιχειρησιακού σχεδίου με τον αντίστοιχο στρατηγικό στόχο.

Ταυτόχρονα, οι δημόσιες επιχειρήσεις θα έπρεπε ετησίως, έως την 16^η Σεπτεμβρίου, να υποβάλουν το σχέδιο οικονομικού προϋπολογισμού, καθώς και μια εισηγητική έκθεση τεκμηρίωσης των οικονομικών μεγεθών. Για τον κρατικό έλεγχο και την οικονομική εποπτεία των δημόσιων επιχειρήσεων συστάθηκε η Διυπουργική Επιτροπή Δημοσίων Επιχειρήσεων και Οργανισμών. Σε περιπτώσεις παραβάσεων, η Διυπουργική Επιτροπή θα μπορούσε να απαιτήσει τη δέσμευση των εσόδων των δημόσιων επιχειρήσεων από τον τακτικό προϋπολογισμό ή από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων σε ποσοστό έως 50%, ενώ επιπλέον θα μπορούσε να απαιτήσει να μη χορηγηθεί καμία εγγυητική επιστολή από την πλευρά του Ελληνικού Δημοσίου για δάνεια, τα οποία θα επιθυμούσε η δημόσια επιχείρηση στο μέλλον. Παράλληλα, η Διυπουργική Επιτροπή θα μπορούσε να ζητήσει την παύση του Προέδρου, του Διευθύνοντος Συμβούλου και των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου. Επιπλέον, αναφορικά με τις μελλοντικές προσλήψεις, οι δημόσιες υπηρεσίες θα μπορούσαν να προσλάβουν υπαλλήλους με σύμβαση εξαρτημένης εργασίας για μια δοκιμαστική περίοδο έως επτά μηνών. Σε κάθε περίπτωση, οι νομοθετικές αυτές ρυθμίσεις

αποσκοπούσαν γενικότερα στον στόχο της τήρησης μιας περισσότερο προσεκτικής οικονομικής πολιτικής στον τομέα του δημοσίου.

Επιπρόσθετα, με τον νόμο 3551⁴⁷⁸ αποφασίστηκε η κατάρτιση ενός ενιαίου μητρώου των επιχειρήσεων, οι οποίες δραστηριοποιούνταν στον τομέα της ναυπήγησης πλοίων. Αρχικά ορίστηκε ότι στις Διευθύνσεις Ανάπτυξης, οι οποίες ήδη είχαν αναπτυχθεί στις Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις με τον νόμο 3325 του 2005, θα μπορούσαν να προσέρχονται οι ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις, οι οποίες επιθυμούσαν την ένταξή τους στο Μητρώο. Οι Διευθύνσεις Ανάπτυξης θα εξέταζαν τις αιτήσεις, θα κατάρτιζαν το Μητρώο και στη συνέχεια θα παρακολουθούσαν και θα ήλεγχαν τη δραστηριότητα των εγγεγραμμένων επιχειρήσεων. Η εγγραφή μιας επιχείρησης θα διαρκούσε πέντε έτη, και στη συνέχεια θα έπρεπε να ακολουθηθεί η διαδικασία της επανεγγραφής.

Αναφορικά με τις ρυθμίσεις, οι οποίες θα αντιμετώπιζαν τη γραφειοκρατία, η κυβέρνηση του Κώστα Καραμανλή, αρχικά, ψήφισε τον νόμο 3325, ο οποίος αποσκοπούσε στη διευκόλυνση ίδρυσης μιας επιχείρησης, καθώς καταγράφηκε η κατάργηση έως και 12 δικαιολογητικών, τα οποία ο πολίτης θα έπρεπε να υποβάλει στις αρμόδιες υπηρεσίες. Επίσης, αποφασίστηκε η μείωση του χρόνου εξέτασης μιας αίτησης και χορήγησης της σχετικής άδειας ίδρυσης λειτουργίας από 12 μήνες σε 10 έως 30 ημέρες.

Προς την κατεύθυνση αυτή, στη συνέχεια ψηφίστηκε ο νόμος 3242⁴⁷⁹, με τον οποίο συστάθηκε η Κεντρική Επιτροπή Απλούστευσης Διαδικασιών (ΚΕΑΔ), η οποία θα επέβλεπε τον σχεδιασμό και την αξιολόγηση της διαδικασίας απλούστευσης διαδικασιών των δημόσιων φορέων. Συγκεκριμένα, αποφασίστηκε ότι εάν για τη δρομολόγηση μιας διοικητικής πράξης, την οποία είχε ζητήσει ένας πολίτης, απαιτούνταν δικαιολογητικά, τα οποία δεν είχαν κατατεθεί από τον ενδιαφερόμενο, τότε η αρμόδια υπηρεσία θα έπρεπε να πραγματοποιήσει τη διασταύρωση των στοιχείων μέσω της συνεργασίας με άλλες αρμόδιες υπηρεσίες ηλεκτρονικά. Ο ενδιαφερόμενος θα έπρεπε να υπογράψει μια εξουσιοδότηση, την

⁴⁷⁸ Μητρώο επιχειρήσεων ναυπήγησης, μετατροπής, επισκευής και συντήρησης πλοίων, Νόμος 3551/2007.

⁴⁷⁹ Ρυθμίσεις για την Οργάνωση και Λειτουργία της Κυβέρνησης, τη Διοικητική Διαδικασία και τους ΟΤΑ., Νόμος 3342/2005.

οποία θα κατέθετε μαζί με την αίτησή του στην υπηρεσία αυτή. Επιπλέον, η εκτέλεση του αιτήματος θα έπρεπε να ολοκληρώνεται εντός μιας προθεσμίας διάρκειας 50 ημερών από την ημέρα της κατάθεσής της, ενώ καθιερώθηκε και ο κανόνας των έως τριών υπογραφών για την ολοκλήρωση κάθε διοικητικής πράξης.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 3346⁴⁸⁰ ορίστηκε ότι η δικάσιμος για την εκδίκαση αγωγών ή εφέσεων δε θα έπρεπε να υπερβαίνει τους έξι μήνες. Παράλληλα με τον νόμο αυτό, ορίστηκε ότι οι συνεδριάσεις των συλλογικών οργάνων των δημόσιων φορέων θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν με τη χρήση ηλεκτρονικών μέσων. Με τον νόμο, επιπλέον, προβλέφθηκαν ποινές, ανάμεσα στις οποίες και η φυλάκιση από τρία έως δέκα έτη σε βάρος των υπαλλήλων, οι οποίοι εν γνώσει τους είχαν προκαλέσει οικονομική ζημιά στην περιουσία κάποιου πολίτη. Στον ίδιο νόμο ανακοινώθηκε το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του ΕΣΠΑ με τίτλο «Διοικητική Μεταρρύθμιση», το οποίο θα διαρκούσε από το 2007 έως το 2013 και θα αποσκοπούσε στην καταβολή κονδυλίων, με σκοπό την εφαρμογή μεθόδων, εργαλείων και τεχνογνωσίας για την επίτευξη του σκοπού. Για την εκπόνηση του έργου, θα διαμορφωνόταν η Ειδική Γραμματεία παρακολούθησης της διοικητικής μεταρρύθμισης, στην οποία θα συμμετείχαν αρμόδια στελέχη του Υπουργείου Εσωτερικών, εκπρόσωποι των κοινωνικών εταίρων και εκπρόσωποι της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Παράλληλα, η κυβέρνηση προχώρησε σε νομοθετικές ρυθμίσεις αναφορικά με την εισαγωγή δομών ηλεκτρονικής διακυβέρνησης. Αρχικά, με τον νόμο 3345 η κυβέρνηση αποσκοπούσε στην εναρμόνιση της εθνικής πολιτικής με τις ευρωπαϊκές προδιαγραφές αναφορικά με την εντατικοποίηση του εκσυγχρονισμού της δημόσιας διοίκησης. Συγκεκριμένα, το πρόγραμμα «Πολιτεία» αποτέλεσε ένα Εθνικό Σχέδιο Δράσεων, το οποίο θα εφαρμοζόταν ανά τριετία και στόχευε στην εισαγωγή νέων συστημάτων οργάνωσης και αξιοποίηση νέων τεχνολογιών στην ηλεκτρονική διακυβέρνηση και στην ανάπτυξη μιας μεθοδολογίας για την πιστοποίηση των επαγγελματικών προσόντων. Η «Πολιτεία» περιλάμβανε επιμέρους επιχειρησιακά σχέδια, τα οποία θα στόχευαν

⁴⁸⁰ Επιτάχυνση της διαδικασίας ενώπιον των πολιτικών και ποινικών δικαστηρίων και άλλες διατάξεις, Νόμος 3346/2005.

στη βελτίωση των προσφερόμενων υπηρεσιών προς τους πολίτες, στην ολοκλήρωση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης και στον προγραμματισμό των ανθρώπινων πόρων. Στο ίδιο νομοσχέδιο, αναγνωρίστηκε η ανάγκη της επιμόρφωσης και κατάρτισης των δημόσιων υπαλλήλων και συγκεκριμένα ορίστηκε ότι θα έπρεπε να ανιχνευθούν οι ανάγκες επιμόρφωσης και να προωθηθούν αντίστοιχα προγράμματα. Ο σκοπός ήταν η άμεση στελέχωση των Διευθύνσεων Εκπαίδευσης των υπουργείων με αρμόδια στελέχη, αυξημένων προσόντων, με σκοπό να σχεδιαστούν και να πραγματοποιηθούν σεμινάρια και να θεσπιστούν περιφερειακά ινστιτούτα.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 3419⁴⁸¹ συστάθηκε το Γενικό Εμπορικό Επιμελητήριο και επιπλέον, τα Επιμελητήρια εξελίχθηκαν σε «Υπηρεσία Μίας Στάσης». Το ΓΕΜΗ αποσκοπούσε στη διαμόρφωση μιας κωδικοποιημένης λίστας επιχειρήσεων, η οποία θα αποθηκεύοταν ηλεκτρονικά σε ένα Μητρώο, στο οποίο θα επιλύονταν προβλήματα, όπως οι επικαλύψεις στοιχείων, οι διαφορετικές κωδικοποιήσεις των εταιρειών, η αποσπασματική συγκέντρωση των στοιχείων, προβλήματα τα οποία δημιουργούσαν εμπόδια στην κατεύθυνση της ένταξης των επιχειρήσεων σε ευρωπαϊκά αναπτυξιακά προγράμματα. Υπηρεσίες του Γενικού Εμπορικού Μητρώου θα αναπτύσσονταν σε όλα τα Εμπορικά Επιμελητήρια της Ελλάδας, ενώ στο Κεντρικό Εμπορικό Επιμελητήριο θα λειτουργούσε μια κεντρική υπηρεσία εποπτείας και συντήρησης των κατά τόπους ΓΕΜΗ.

Παράλληλα, τα Επιμελητήρια εξελίχθηκαν σε Υπηρεσίες Μίας Στάσης, μια εξέλιξη η οποία σήμαινε ότι όσοι στόχευαν να ιδρύσουν τη δική τους επιχείρηση θα μπορούσαν να προσέλθουν στα Επιμελητήρια για να υποβάλουν σχετικές εξουσιοδοτήσεις και κατόπιν η υπηρεσία αυτή θα διεκπεραίωνε το σύνολο των διαδικασιών, δηλαδή τη χορήγηση ΑΦΜ, του Αριθμού Γενικού Εμπορικού Επιμελητηρίου, την ασφαλιστική ενημερότητα, την εγγραφή στον ΟΑΕΕ, τον Αριθμό Μητρώου Κοινωνικής Ασφάλισης (ΑΜΚΑ), την εγγραφή στο Επιμελητήριο και τη γνωστοποίησή της στο Πρωτοδικείο, οι οποίες διαδικασίες αποτελούσαν τις προϋποθέσεις για τη σύσταση μιας επιχείρησης. Παράλληλα, ορίστηκε ότι οι αρμοδιότητες της Υπηρεσίας Μίας Στάσης δε θα περιορίζονταν γεωγραφικά, στην

⁴⁸¹ Γενικό Εμπορικό Μητρώο (ΓΕΜΗ) και Εκσυγχρονισμός της Επιμελητηριακής Νομοθεσίας, Νόμος 3419/2005.

εξυπηρέτηση δηλαδή των πολιτών, οι οποίοι δραστηριοποιούνταν ή επιθυμούσαν να επιχειρήσουν στην περιφέρεια στην οποία η Υπηρεσία Μιας Στάσης είχε ιδρυθεί. Αντίθετα, ο νόμος όριζε ότι για μια επιχείρηση, η οποία θα ιδρυόταν σε μια περιοχή της ελληνικής επικράτειας, ο ιδρυτής της θα μπορούσε να εξυπηρετηθεί από την Υπηρεσία Μιας Στάσης στην Αττική.

Στη συνέχεια, υπήρχαν νέες νομοθετικές ρυθμίσεις αναφορικά με τον εκσυγχρονισμό των εργασιακών σχέσεων στον δημόσιο τομέα. Ειδικότερα, αρχικά ψηφίστηκε ο νόμος 3250⁴⁸², ο οποίος διαμόρφωσε το θεσμικό πλαίσιο για την πρόσληψη υπαλλήλων στους φορείς δημόσιου δικαίου με συμβάσεις εργασίας ιδιωτικού δικαίου ορισμένου χρόνου, μερικής απασχόλησης. Ειδικότερα ορίστηκε ότι με συμβάσεις εργασίας μερικής απασχόλησης θα προσλαμβάνονταν άνεργοι άνω των τριάντα ετών, οι οποίοι δεν είχαν πλέον δικαίωμα στην τακτική επιδότηση της ανεργίας, το 20% των ανέργων, οι οποίοι ήταν εγγεγραμμένοι στον ΟΑΕΔ και διένυαν την τελευταία πενταετία πριν τη συνταξιοδότηση, το 20% των ανέργων μέχρι τριάντα ετών, οι οποίοι ήταν εγγεγραμμένοι για τους τελευταίους δεκαοκτώ μήνες στον ΟΑΕΔ, το 10% των μητέρων ανηλίκων τέκνων και το 10% των ατόμων με ποσοστό αναπηρίας πενήντα τοις εκατό και άνω 10% των πολυτέκνων και τέκνων των πολυτέκνων. Επιπλέον, αποφασίστηκε ότι για τις πρώτες τρεις περιπτώσεις, το 60% των θέσεων θα καλυπτόταν από αιτήσεις γυναικών. Επιπλέον, ορίστηκε ότι για τις θέσεις μερικής απασχόλησης στο Ελληνικό Δημόσιο, προτεραιότητα θα είχαν και όσοι εξ αυτών είχαν συμμετάσχει σε προγράμματα κοινωνικού χαρακτήρα.

Παράλληλα, στην ίδια βάση, της διαμόρφωσης δηλαδή ευέλικτων εργασιακών κανόνων εντός του Δημοσίου, ψηφίστηκε και ο νόμος 3528, ο οποίος εισήγαγε τον νέο Κώδικα Κατάστασης Δημοσίων Πολιτικών Διοικητικών Υπαλλήλων και Υπαλλήλων ΝΠΔΔ. Με τον νέο Κώδικα διαμορφώθηκαν, επίσης, ενιαίοι κανόνες αναφορικά με την πρόσληψη και την υπηρεσιακή εξέλιξη των πολιτικών διοικητικών υπαλλήλων. Στο πλαίσιο του Κώδικα, αρχικά ορίστηκε ότι ο προγραμματισμός των προσλήψεων εργασιακού δυναμικού από τις δημόσιες υπηρεσίες και από τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου θα έπρεπε να

⁴⁸² Μερική απασχόληση στο Δημόσιο, στους ΟΤΑ και στα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, Νόμος 3250/2004.

πραγματοποιείται σε ετήσια βάση, μετά την αποτίμηση των αναγκών, οι οποίες υπήρχαν σε τακτικό προσωπικό. Κατά τη διαβούλευση αυτή, ωστόσο, θα συμμετείχαν υποχρεωτικώς οι συνδικαλιστικές οργανώσεις.

Παράλληλα, ο Κώδικας όριζε τη διαδικασία της κινητικότητας και συγκεκριμένα ορίστηκε ότι η μετακίνηση του υπαλλήλου θα καθοριζόταν με απόφαση του προϊσταμένου της υπηρεσίας. Η μετακίνηση θα γινόταν σε οργανική μονάδα αντίστοιχης βαθμίδας, ενώ θα λαμβάνονταν υπόψιν στοιχεία όπως ο τόπος κατοικίας του εργαζόμενου, η κατάσταση της υγείας του και η οικογενειακή του κατάσταση. Επιπλέον, με τον ίδιο νόμο ορίστηκε η διαδικασία της διαθεσιμότητας. Συγκεκριμένα, σε διαδικασία διαθεσιμότητας θα εισερχόταν ο υπάλληλος λόγω ασθένειας ή λόγω κατάργησης της θέσης, στην οποία υπηρετούσε. Κατά τη διάρκεια της διαθεσιμότητας, ο υπάλληλος θα έπαυε την άσκηση των καθηκόντων του. Ο χρόνος διαθεσιμότητας, σε περίπτωση ασθένειας, θα μπορούσε να διαρκέσει έως και δυο χρόνια. Μετά τη λήξη της διαδικασίας διαθεσιμότητας, αρμόδιες υπηρεσίες θα γνωμοδοτούσαν σχετικά με τη δυνατότητα του εργαζόμενου να επιστρέψει στην άσκηση των καθηκόντων του. Η χρονική διάρκεια της διαθεσιμότητας εξαιτίας της κατάργησης μιας θέσης θα ήταν ένα έτος. Με την πάροδο του έτους, εφόσον ο εργαζόμενος δεν έχει μετακινηθεί σε κάποια άλλη θέση, θα απολυόταν. Ωστόσο, ένας εργαζόμενος θα απολυόταν, επίσης, εφόσον είχε τεθεί σε αυτοδίκαιη αργία εξαιτίας παράνομων πράξεων, οι οποίες θα είχαν οδηγήσει σε στέρηση της προσωπικής του ελευθερίας. Ο εργαζόμενος θα απολυόταν και εφόσον η ίδια υπηρεσία θα είχε λάβει την απόφαση περί της οριστικής παύσης της σύμβασης εργασίας του.

Στη συνέχεια, ψηφίστηκε ο νόμος 3327⁴⁸³, με τον οποίο η κυβέρνηση θέσπισε το πλαίσιο των ποινών, οι οποίες θα επιβάλλονταν στους δημόσιους λειτουργούς, όπως για παράδειγμα οι πραγματογνώμονες ή οι διερμηνείς, εάν προέβαιναν σε ψευδή γνωμοδότηση ή στην απόκρυψη της αλήθειας αντίστοιχα.

Για την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της εργασίας των δημόσιων υπαλλήλων, υπήρξε μέριμνα για τη διαμόρφωση δομών κατάρτισης και

⁴⁸³ Μέτρα ενίσχυσης του εσωτερικού ελέγχου και της διαφάνειας στη Δικαιοσύνη, Νόμος 3327/2005.

επιμόρφωσης. Ειδικότερα, με τον νόμο 3369⁴⁸⁴ θεσπίστηκαν τα προγράμματα διά βίου μάθησης. Τα προγράμματα αυτά αποφασίστηκε ότι θα σχεδιάζονταν για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες των εργαζομένων, οι οποίοι δεν είχαν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση, για τους αποφοίτους της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και για τους αποφοίτους της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, οι οποίοι θα επιθυμούσαν να διευρύνουν τη γνώση τους. Φορείς παροχής δια βίου εκπαίδευσης, για όσους δεν είχαν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση, θα ήταν τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας, τα Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων, οι Νομαρχιακές Επιτροπές Λαϊκής Επιμόρφωσης. Για τους αποφοίτους της Ανώτατης Εκπαίδευσης, φορείς δια βίου εκπαίδευσης θα ήταν τα Ινστιτούτα Δια βίου Εκπαίδευσης. Επιπλέον φορείς δια βίου κατάρτισης, με παροχή γνώσεων προς όλους τους εργαζομένους, θα ήταν τα Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης του Οργανισμού Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΟΕΕΚ), καθώς και τα Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης του Εθνικού Κέντρου Πιστοποίησης Δομών Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης και Συνοδευτικών Υποστηρικτικών Υπηρεσιών (ΕΚΕΠΙΣ).

Με τον νόμο αυτό συστάθηκε, επίσης, η Εθνική Επιτροπή Δια Βίου Μάθησης, με έργο την εντοπισμό των αναγκών, τον προγραμματισμό της εκπαιδευτικής διαδικασίας, την αξιολόγηση των φορέων δια βίου μάθησης και κατάρτισης και τη διασύνδεση των φορέων δια βίου μάθησης με το Εθνικό Σύστημα Σύνδεσης της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης με την Απασχόληση.

Η χρηματοδότηση του εγχειρήματος περί της δια βίου εκπαίδευσης και κατάρτισης έως την 31^η Αυγούστου του 2007 θα βασιζόταν σε κονδύλια του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Αρχική Επαγγελματική Κατάρτιση», ενώ στη συνέχεια η ευθύνη της χρηματοδότησης θα αφορούσε την εκτέλεση του Τακτικού Προϋπολογισμού. Επιπλέον, συστάθηκε και το Ινστιτούτο Νεολαίας, η λειτουργία του οποίου θα αποσκοπούσε στον εκσυγχρονισμό της δράσης της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς. Ειδικότερα, το Ινστιτούτο θα υποστήριζε την τεχνολογική και επιστημονική δράση της Γενικής Γραμματείας μέσω της έρευνας, της παροχής πληροφοριών και της υλοποίησης σχετικών προγραμμάτων.

⁴⁸⁴ Συστηματοποίηση της δια βίου μάθησης και άλλες διατάξεις, Νόμος 3369/2005.

Προβλέψεις αναφορικά με τη δυνατότητα επιμόρφωσης των δημόσιων υπαλλήλων υπήρχαν και στον νόμο 3528. Ειδικότερα, ορίστηκε ότι η εκπαίδευση θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί με τη συμμετοχή σε σεμινάρια ή με τη συμμετοχή σε προγράμματα μεταπτυχιακής εκπαίδευσης. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα θα πραγματοποιούνταν στο πλαίσιο του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης ή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Σύμφωνα με τον Κώδικα, σε ορισμένες περιπτώσεις η μετεκπαίδευση, η οποία θα αποσκοπούσε στην απόκτηση εξειδικευμένων γνώσεων, στην κατεύθυνση της αύξησης της αποδοτικότητάς του, θα μπορούσε να είναι και υποχρεωτική.

Από το νομοθετικό, έργο, ωστόσο, απουσιάζουν ρυθμίσεις, οι οποίες θα αναφέρονταν στην κατάργηση ή συγχώνευση δημόσιων φορέων.

Η πολιτική της κυβέρνησης της ΝΔ για το εκπαιδευτικό σύστημα: 2004-2007

Ανάμεσα στις πολιτικές, οι οποίες εφαρμόστηκαν από την κυβέρνηση της ΝΔ κατά την περίοδο αυτή αναφορικά με τον τομέα της εκπαιδευτικής πολιτικής, υπήρξαν νόμοι, οι οποίοι αποσκοπούσαν στον εκσυγχρονισμό της εκπαιδευτικής διαδικασίας και συγκεκριμένα στην εισαγωγή του θεσμού της αξιολόγησης. Παράλληλα, υπήρξαν και νόμοι αναφορικά με την προσπάθεια ενίσχυσης της αυτονομίας του πανεπιστημίου. Οι πολιτικές αυτές εντάσσονταν στον ευρωπαϊκό περιορισμό εκείνης της περιόδου αναφορικά με την εκπαιδευτική πολιτική.

Από την άλλη μεριά, ωστόσο, υπήρξαν και ρυθμίσεις, οι οποίες έτειναν να αυξάνουν το κόστος χρηματοδότησης της λειτουργίας του δημόσιου εκπαιδευτικού συστήματος, γεγονός το οποίο απέκλινε από τον γενικότερο στόχο τήρησης μιας συνετής δημοσιονομικής πολιτικής.

Επιπρόσθετα, επιχειρήθηκαν η αλλαγή του τρόπου εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, η διεύρυνση της έκτασης εκπαιδευτικών μονάδων και η ενίσχυση του στόχου της ψηφιακής σύγκλισης. Σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, μολονότι ένα νέο σύστημα εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση υλοποιήθηκε, η αλλαγή αυτή

τελικά δε μεταφραζόταν σε ρυθμίσεις με τις οποίες τα πανεπιστήμια θα μπορούσαν να καθορίζουν αυτόνομα το προφίλ των εισακτέων.

Αναφορικά με τις ρυθμίσεις, οι οποίες αποσκοπούσαν στον εκσυγχρονισμό της εκπαιδευτικής διαδικασίας, αρχικά, ψηφίστηκε ο νόμος 3374⁴⁸⁵, με τον οποίο καθορίστηκε η διαδικασία της αξιολόγησης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Συγκεκριμένα, τη συνολική ευθύνη της διαδικασίας της αξιολόγησης αποφασίστηκε ότι θα είχε μια νέα ανεξάρτητη διοικητική αρχή, η Αρχή Διασφάλισης της Ποιότητας στην Ανώτατη Εκπαίδευση. Ο ρόλος της συγκεκριμένης αρχής θα ήταν η συγκέντρωση των αποτελεσμάτων της συνολικής διαδικασίας της αξιολόγησης, η εποπτεία αναφορικά με τη λήψη και εφαρμογή διορθωτικών μέτρων, καθώς και η συνεχής εκπόνηση έργου αναφορικά με την αναβάθμιση της ποιότητας της ανώτατης εκπαίδευσης.

Η διαδικασία της αξιολόγησης των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων θα λάμβανε χώρα ανά τέσσερα έτη και θα είχε δύο στάδια, την εσωτερική και την εξωτερική αξιολόγηση. Η εσωτερική αξιολόγηση θα πραγματοποιείτο εντός των ακαδημαϊκών μονάδων και για την περάτωση της διαδικασίας θα δημιουργείτο σε κάθε ακαδημαϊκή μονάδα η Μονάδα Διασφάλισης της Ποιότητας. Η εσωτερική αξιολόγηση θα βασιζόταν σε συμπλήρωση ερωτηματολογίων, καθώς και σε συνεντεύξεις στις οποίες θα συμμετείχαν το σύνολο του διδακτικού ερευνητικού προσωπικού, καθώς και οι φοιτητές. Τα ερωτήματα, τα οποία θα τίθεντο, θα αποσκοπούσαν στη μελέτη της ποιότητας του διδακτικού προσωπικού, δηλαδή την αποτελεσματικότητα, την οργάνωση των μαθημάτων, την ποιότητα του ερευνητικού έργου, δηλαδή τη δυνατότητα προαγωγής της έρευνας, τις επιστημονικές δημοσιεύσεις, τις ερευνητικές υποδομές, την πρωτοτυπία της έρευνας, καθώς και την αναγνωρισιμότητά της από τρίτους. Παράλληλα, σε αξιολόγηση θα υπόκειντο και οι διοικητικές υπηρεσίες των πανεπιστημίων. Μέσα σε κάθε Τμήμα θα δημιουργείτο, επίσης, η Ομάδα Εσωτερικής Αξιολόγησης, η οποία θα επόπτευε τη διαδικασία και θα συγκέντρωνε τα δεδομένα. Στη συνέχεια, τα δεδομένα θα μεταβιβάζονταν προς επεξεργασία στη Μονάδα Διασφάλισης της Ποιότητας της κάθε ακαδημαϊκής μονάδας, η οποία θα συνέτασσε μια έκθεση, την

⁴⁸⁵ Διασφάλιση της ποιότητας στην ανώτατη εκπαίδευση. Σύστημα μεταφοράς και συσσώρευσης πιστωτικών μονάδων Παράρτημα διπλώματος, Νόμος 3374/2005.

οποία θα απέστειλε στην Αρχή Διασφάλισης της Ποιότητας στην Ανώτατη Εκπαίδευση.

Στη συνέχεια, στο δεύτερο στάδιο θα πραγματοποιείτο η εξωτερική αξιολόγηση, η οποία θα αποσκοπούσε στην αναλυτική εξέταση των αποτελεσμάτων της εσωτερικής αξιολόγησης. Η εξωτερική αξιολόγηση θα βασιζόταν σε μια πενταμελή επιτροπή ανεξάρτητων εμπειρογνομόνων, οι οποίοι θα επιλέγονταν από το σχετικό μητρώο, το οποίο θα διατηρούσε η Αρχή Διασφάλισης της Ποιότητας στην Ανώτατη Εκπαίδευση. Στο τέλος της εξέτασης των πορισμάτων, η επιτροπή των εμπειρογνομόνων θα έπρεπε να καταλήξει στα μέτρα και στις υποδείξεις προς τις ακαδημαϊκές μονάδες, με σκοπό την περαιτέρω αναβάθμιση της ποιότητάς τους.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 3328⁴⁸⁶ αποφασίστηκε η δημιουργία του Διεπιστημονικού Οργανισμού Αναγνώρισης Τίτλων Ακαδημαϊκών και Πληροφόρησης (ΔΟΑΤΑΠ), με σκοπό την αναγνώριση των τίτλων σπουδών, οι οποίοι χορηγούνταν από ομοταγή πανεπιστήμια του εξωτερικού, καθώς και για την παροχή ενημέρωσης στους ενδιαφερόμενους για σπουδές στο εξωτερικό. Στον συγκεκριμένο νόμο καθορίζονται η δομή, το προσωπικό και οι αρμοδιότητες του νέου φορέα.

Στη συνέχεια, ψηφίστηκε ο νόμος 3391⁴⁸⁷, με τον οποίο δημιουργήθηκε ένα νέο πρότυπο ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος. Συγκεκριμένα, το Διεθνές Πανεπιστήμιο, το οποίο θα αποτελείτο μόνο από τρεις σχολές, τη Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών, τη Σχολή Οικονομίας και Διοίκησης και τέλος τη Σχολή Επιστημών και Τεχνολογίας, και το οποίο θα απευθυνόταν κυρίως σε αλλοδαπούς φοιτητές. Η φοίτηση προϋπέθετε την οικονομική συμμετοχή των φοιτητών, το ύψος της οποίας θα καθοριζόταν από το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων και τη Σύγκλητο του Πανεπιστημίου, ενώ η εισαγωγή των φοιτητών δε θα βασιζόταν στη γραπτή πανελλήνια εξέταση, αλλά στην αξιολόγηση των αιτήσεων των ενδιαφερομένων από ειδικές επιτροπές. Θα

⁴⁸⁶ Διεπιστημονικός Οργανισμός Αναγνώρισης Τίτλων Ακαδημαϊκών και Πληροφόρησης και άλλες διατάξεις, Νόμος 3328/2005.

⁴⁸⁷ Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδος και άλλες διατάξεις, Νόμος 3391/2005.

επρόκειτο για μια διεθνή πρόσκληση, με κύρια προαπαιτούμενα την κατοχή τίτλου ολοκλήρωσης της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και τη μόνιμη κατοικία εκτός Ελλάδας τα έξι τελευταία έτη.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 3376⁴⁸⁸ αποφασίστηκε η ίδρυση του Σχολείου Ευρωπαϊκής Παιδείας στο Ηράκλειο Κρήτης, με σκοπό να φοιτήσουν εκεί τα τέκνα των υπαλλήλων του ευρωπαϊκού οργανισμού για την Ασφάλεια Δικτύων και Πληροφοριών. Στο συγκεκριμένο σχολείο θα λάμβαναν χώρα οι εκπαιδευτικές διαδικασίες, από την προσχολική εκπαίδευση έως και την ολοκλήρωση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 3475⁴⁸⁹ εισηχθησαν νέες ρυθμίσεις αναφορικά με την επαγγελματική εκπαίδευση. Ειδικότερα, με τον νόμο αυτό αποφασίστηκε η πρόσθεση νέων ειδικοτήτων στα δημόσια επαγγελματικά λύκεια, ενώ αναγνωρίστηκε το περιθώριο της κατάργησης και της συγχώνευσης ορισμένων επαγγελματικών λυκείων. Παράλληλα, αποφασίστηκε ότι τα δημόσια τεχνικά επαγγελματικά λύκεια, ΤΕΕ, θα μετατρέπονταν σε επαγγελματικά λύκεια.

Αναφορικά με το εγχείρημα της ενίσχυσης της αυτονομίας των ιδρυμάτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, με τον νόμο 3549⁴⁹⁰ επιχειρήθηκε να εισαχθούν ορισμένες ρυθμίσεις. Αρχικά, το πανεπιστήμιο ανέλαβε τη διαμόρφωση του διοικητικού του προγραμματισμού. Ειδικότερα, αποφασίστηκε ότι μέσα σε ένα χρονικό διάστημα ενός έτους, κάθε ΑΕΙ θα έπρεπε να καταρτίσει τον Εσωτερικό Κανονισμό λειτουργίας του, ο οποίος θα περιελάμβανε το σύνολο των κανονισμών ενός πανεπιστημιακού ιδρύματος. Συγκεκριμένα, εκεί θα περιλαμβάνονταν οι κανόνες δεοντολογίας των διδασκόντων, οι κανόνες λειτουργίας των συλλογικών οργάνων, οι κανονισμοί των επιμέρους φορέων των ιδρυμάτων, όπως των βιβλιοθηκών και των αναγνωστηρίων, καθώς και των γραμματειών, η αναλογία υποχρεωτικών και επιλεγόμενων μαθημάτων, τα

⁴⁸⁸ Ίδρυση Σχολείου Ευρωπαϊκής Παιδείας, Νόμος 3376/2005.

⁴⁸⁹ Οργάνωση και λειτουργία της δευτεροβάθμιας επαγγελματικής εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις, Νόμος 3475/2006.

⁴⁹⁰ Μεταρρύθμιση του θεσμικού πλαισίου για τη δομή και λειτουργία των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων, Νόμος 3549/2007.

προγράμματα των εξεταστικών περιόδων, η διαδικασία κατάρτισης του αναπτυξιακού προγράμματος του πανεπιστημίου, καθώς και οι διαδικασίες εκλογών, εξέλιξης και μονιμοποιήσεων μελών ΔΕΠ Επιπλέον, στον εσωτερικό κανονισμό θα έπρεπε να προβλέπεται ο χρόνος και η διαδικασία πραγματοποίησης του οικονομικού απολογισμού του ιδρύματος. Παράλληλα, εντός έξι μηνών, το Εθνικό Συμβούλιο του Υπουργείου Παιδείας θα έπρεπε να καταρτίσει τον Γενικό Εσωτερικό Κανονισμό λειτουργίας των ΑΕΙ.

Παράλληλα, στο πλαίσιο του νόμου αυτού προβλέφθηκε η θέση του Γραμματέα του Ιδρύματος, με σκοπό την καλύτερη εξυπηρέτηση του έργου, τον συντονισμό των δραστηριοτήτων, καθώς και τη διεύθυνση των οικονομικών και διοικητικών υπηρεσιών του ιδρύματος. Επιπλέον, αποφασίστηκε η διαφοροποίηση του τρόπου εκλογής των πρυτάνεων και αντιπρυτάνεων μέσω της διαμόρφωσης ενός διευρυμένου εκλεκτορικού σώματος, το οποίο θα αποτελείτο από το σύνολο του ακαδημαϊκού προσωπικού και των φοιτητών. Η ψήφος κάθε κατηγορίας θα είχε διαφορετικό συντελεστή βαρύτητας. Επιπλέον, αναγνωρίστηκε το περιθώριο της συγχώνευσης τμημάτων, τα οποία θα κάλυπταν συνολικά ή ένα μέρος ενός γνωστικού αντικείμενου μιας επιστήμης στο ίδιο ΑΕΙ. Παράλληλα, αποφασίστηκε η δημιουργία της Επιτροπής Δεοντολογίας σε κάθε ΑΕΙ, με σκοπό την εποπτεία και την τήρηση των κανόνων δεοντολογίας, όπως αυτοί θα καταγράφονταν στον εσωτερικό κανονισμό λειτουργίας. Στο πλαίσιο του νόμου, αποφασίστηκε επιπλέον η διαμόρφωση ενός ανώτατου ορίου φοίτησης, το οποίο αναφερόταν στον διπλασιασμό των ετών, τα οποία ήταν υποχρεωτικά για την απόκτηση του πτυχίου από κάθε ΑΕΙ. Με το πέρας των ετών αυτών, ο φοιτητής, εφόσον δεν είχε ολοκληρώσει τις σπουδές του, δε θα μπορούσε πλέον να διατηρήσει την ιδιότητα του φοιτητή.

Επιπρόσθετα, το πανεπιστήμιο θα αναλάμβανε τον σχεδιασμό του οικονομικού του προγραμματισμού. Συγκεκριμένα, προβλέφθηκε η υποχρέωση της κατάρτισης τετραετών ακαδημαϊκών-αναπτυξιακών προγραμμάτων, το κόστος των οποίων θα έπρεπε να κινείται εντός των ορίων της χρηματοδότησης για την ανώτατη παιδεία. Το αναπτυξιακό πρόγραμμα θα καταρτιζόταν από τη Σύγκλητο του κάθε πανεπιστημίου. Επιπρόσθετα, στο αναπτυξιακό πρόγραμμα θα έπρεπε να καταγράφονται οι προτεραιότητες του πανεπιστημίου αναφορικά με την

ανάπτυξη εκπαιδευτικών και ερευνητικών δραστηριοτήτων. Παράλληλα, θα έπρεπε να προβλέπεται ο τρόπος της ανάπτυξης των ερευνητικών υποδομών και της βελτίωσης των υφιστάμενων υπηρεσιών, καθώς και της ανάπτυξης συνεργασιών με πανεπιστήμια του εξωτερικού. Επιπλέον, στο αναπτυξιακό πρόγραμμα θα έπρεπε να καταγράφεται ο αριθμός των εισακτέων κάθε έτος. Στη συνέχεια, το αναπτυξιακό πρόγραμμα θα έπρεπε να καταγράφει τις λειτουργικές δαπάνες και τις επενδύσεις, οι οποίες θα έπρεπε να πραγματοποιηθούν, με σκοπό την ανεύρεση χρηματοδότησης από πηγές πλην του Κρατικού Προϋπολογισμού.

Αναφορικά με την οικονομική λειτουργία του πανεπιστημίου, επίσης, προβλέφθηκε η άσκηση ελέγχου νομιμότητας των δαπανών από τον Πάρεδρο ή Επίτροπο του Ελεγκτικού Συνεδρίου. Επιπλέον, αποφασίστηκε η δημιουργία ενός συστήματος Εσωτερικού Δημοσιονομικού Ελέγχου σε κάθε ΑΕΙ, προκειμένου να ελέγχονται οι χρηματοοικονομικές συναλλαγές του. Ειδικότερα, ο δημοσιονομικός έλεγχος θα έπρεπε να ασκείται πριν και μετά τη διενέργεια της πράξης από διαφορετικά όργανα.

Παράλληλα, αποφασίστηκε ότι αναφορικά με τη χορήγηση δωρεάν συγγραμμάτων, ο διδάσκων του κάθε μαθήματος θα έπρεπε να καταρτίσει μια λίστα από ακαδημαϊκά συγγράμματα, ώστε ο φοιτητής να διαλέξει ένα από αυτά. Για κάθε μάθημα θα μπορούσε να χορηγηθεί ένα ακαδημαϊκό σύγγραμμα. Το 1/10 κάθε διανεμόμενου συγγράμματος θα παραχωρείτο από το Κράτος στη βιβλιοθήκη του οικείου ΑΕΙ. Επιπρόσθετα, ο κάθε διδάσκων θα ήταν πλέον υποχρεωμένος, εντός της πρώτης εβδομάδας των μαθημάτων, να καταρτίζει και να διανέμει σε όλους τους φοιτητές του μαθήματός του το αναλυτικό διάγραμμα μελέτης, στο οποίο θα περιλαμβάνονταν η συνολική ύλη του μαθήματος, η σχετική βιβλιογραφία και κάθε άλλη συναφής πληροφόρηση.

Αναφορικά με τις ρυθμίσεις, οι οποίες έτειναν να αποκλίνουν από τον ευρωπαϊκό περιορισμό, με τον νόμο 3255⁴⁹¹ αποφασίστηκε η διεύρυνση του αριθμού των τμημάτων σε ορισμένα ανώτατα και τεχνολογικά επιστημονικά ιδρύματα της επικράτειας, γεγονός το οποίο συνοδεύτηκε με την ανάπτυξη της αντίστοιχης

⁴⁹¹ Ρυθμίσεις θεμάτων όλων των εκπαιδευτικών βαθμίδων, Νόμος 3255/2004.

διοικητικής και γραμματειακής υποστήριξης για κάθε νέο τμήμα. Η πλήρωση των μελών του διδακτικού προσωπικού θα πραγματοποιείτο είτε μέσω της πρόσληψης νέων επιστημόνων, είτε μέσω της μετακίνησης ακαδημαϊκού προσωπικού από τμήματα άλλων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Παράλληλα, αναφορικά με τους διορισμούς διδακτικού προσωπικού στην πρωτοβάθμια και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, αποφασίστηκε ότι οι πολύτεκνοι εκπαιδευτικοί, καθώς και όσοι θα υπηρετούσαν σε δυσπρόσιτες περιοχές, θα εγγράφονταν σε διαφορετικούς πίνακες σε σχέση με το σύνολο των αδιόριστων εκπαιδευτικών.

Επιπρόσθετα, νέες ρυθμίσεις αναφορικά με την αυτονομία στα Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (ΤΕΙ) εισηγήθηκαν με τον νόμο 3404⁴⁹². Ειδικότερα, αποφασίστηκε ότι το Εθνικό Συμβούλιο Παιδείας θα εργαζόταν στην κατεύθυνση διαμόρφωσης ενιαίων κανόνων λειτουργίας, όπως για παράδειγμα κανόνες για τη σύνταξη των προγραμμάτων σπουδών, τον υπολογισμό των διδακτικών μονάδων και τον αναγκαίο αριθμό μαθημάτων για την απόκτηση πτυχίου. Ιδιαίτερα αναφορικά με την κατάρτιση του προγράμματος σπουδών των ΤΕΙ, αποφασίστηκε ότι αυτό θα αποτελούσε αρμοδιότητα της Γενικής Συνέλευσης των Τμημάτων κατόπιν εισηγήσεως επιτροπών, οι οποίες θα είχαν συγκροτηθεί με απόφαση του Συμβουλίου του Τμήματος.

Από την άλλη μεριά, αναφορικά με τη μεταρρύθμιση στον τρόπο εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, οι νέες ρυθμίσεις δεν έτειναν να διαμορφώνουν μια νέα πραγματικότητα, με παραχώρηση της ευθύνης επιλογής των φοιτητών, του προφίλ τους, στους καθηγητές τους. Ειδικότερα, αναφορικά με το νέο σύστημα εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, με τον νόμο 3255, αυτό το οποίο αποφασίστηκε ήταν η κατάργηση των εξετάσεων της δεύτερης τάξης του Λυκείου και ο περιορισμός των εξεταζόμενων μαθημάτων για την τρίτη τάξη του Λυκείου από εννέα σε έξι.

Η πολιτική της κυβέρνησης της ΝΔ για το ασφαλιστικό σύστημα και για τη νοσοκομειακή περίθαλψη: 2004-2007

⁴⁹² Ρύθμιση θεμάτων του Πανεπιστημιακού και Τεχνολογικού Τομέα της Ανώτατης Εκπαίδευσης και λοιπές διατάξεις, Νόμος 3404/2005.

Ανάμεσα στις πολιτικές, οι οποίες εφαρμόστηκαν από την κυβέρνηση της ΝΔ κατά την περίοδο αυτή αναφορικά με την πολιτική της κοινωνικής ασφάλισης, διαπιστώνεται ότι το νομοθετικό έργο της περιόδου αυτής απέκλινε σημαντικά από τους στόχους του ευρωπαϊκού περιορισμού στην ασφαλιστική και νοσοκομειακή πολιτική. Ειδικότερα, αναφορικά με την ασφαλιστική πολιτική δεν επιχειρήθηκε η μείωση του λειτουργικού κόστους. Παράλληλα, αναφορικά με τη νοσοκομειακή περίθαλψη, δεν ενσωματώθηκαν στο κυβερνητικό έργο οι πολιτικές του ευρωπαϊκού περιορισμού αναφορικά με τον οικογενειακό ιατρό και την ενίσχυση της πρωτοβάθμιας περίθαλψης.

Γενικότερα αναφορικά με το κυβερνητικό έργο στον τομέα της ασφαλιστικής πολιτικής, αρχικά ψηφίστηκε ο νόμος 3370⁴⁹³, στο πλαίσιο του οποίου υπογραμμίστηκε η υποχρέωση των επαγγελματιών και επιστημόνων δημόσιας υγείας, οι οποίοι είχαν ενταχθεί στο Σώμα Λειτουργών Δημόσιας Υγείας, να συμμετάσχουν σε προγράμματα δια βίου επαγγελματικής εκπαίδευσης. Ο προγραμματισμός και η εκπόνηση των προγραμμάτων της δια βίου εκπαίδευσης θα γινόταν μέσω της Εθνικής Σχολής Δημόσιας Υγείας και προς αυτό τον σκοπό αποφασίστηκε η μηνιαία χορήγηση επιδόματος διδακτικής προετοιμασίας, επιδόματος βιβλιοθήκης και ειδικό ερευνητικό επίδομα, ύψους 587, 411 και 426 ευρώ αντίστοιχα, υπέρ των καθηγητών.

Στο πλαίσιο του ίδιου νόμου, το Εθνικό Συμβούλιο Κοινωνικής Φροντίδας μετονομάστηκε σε Ινστιτούτο Κοινωνικής Προστασίας και Αλληλεγγύης, με έργο την ανάπτυξη της επιστημονικής έρευνας στον χώρο της πρόνοιας, την αξιολόγηση των προγραμμάτων, τα οποία εφαρμόστηκαν ή θα εφαρμόζονταν στο μέλλον στον χώρο της υγείας, την τήρηση του Εθνικού Μητρώου Ατόμων με Αναπηρίες, την ανάπτυξη του Εθνικού Χάρτη Πρόνοιας, ο οποίος θα περιλάμβανε το σύνολο της πολιτικής πρόνοιας και κοινωνικής φροντίδας και τον εκσυγχρονισμό των φορέων κοινωνικής φροντίδας μέσω της ηλεκτρονικής διασύνδεσής τους.

⁴⁹³ Οργάνωση και λειτουργία των υπηρεσιών δημόσιας υγείας και λοιπές διατάξεις, Νόμος 3370/2005.

Στη συνέχεια, ψηφίστηκε ο νόμος 3518⁴⁹⁴, με τον οποίο θεσπίστηκαν αλλαγές στον φορέα του ΤΣΜΕΔΕ. Ειδικότερα, στον νόμο αναφερόταν ότι ο Ειδικός Λογαριασμός Προσθέτων Παροχών (ΕΛΠΕ) θα καταργείτο και ότι η πρόσθετη σύνταξη, η οποία προερχόταν από τον λογαριασμό αυτό, θα αντικαθίστατο από την Ειδική Προσαύξηση. Η χρηματοδότηση του Ταμείου θα βασιζόταν στις εισφορές του κλάδου της κύριας σύνταξης, οι οποίες για τους ελεύθερους επαγγελματίες ήταν 20% επί του ποσού της πρώτης ασφαλιστικής κατηγορίας, για τους μισθωτούς 20% επί των κατά μήνα καταβαλλόμενων αποδοχών (6,67% σε βάρος των ασφαλισμένων και 13,13% σε βάρος των εργοδοτών). Εάν οι διατάξεις του νόμου ορίζουν ότι αποκλείονται οι εργοδοτικές εισφορές, τότε η καταβολή τους αναφορικά με τους ασφαλισμένους μισθωτούς βαρύνει κατά 20% τους μισθωτούς και κατά 10% το κράτος.

6.3 Ο ευρωπαϊκός οικονομικός περιορισμός - οι πολιτικές: 2007-2009

Στην ενότητα αυτή καταγράφεται ο ευρωπαϊκός εξωτερικός περιορισμός κατά τη διετία από το 2007 έως το 2009, με βάση τις εκθέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, του Συμβουλίου Υπουργών Οικονομικών της ΕΕ και του ΟΟΣΑ.

Ο περιορισμός της πολιτικής για τις δημόσιες δαπάνες: 2007-2009

Μολονότι η Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος είχε ολοκληρωθεί και το έλλειμμα είχε μειωθεί, βασικό πρόβλημα της εγχώριας δημοσιονομικής πολιτικής συνέχιζε να είναι η αύξηση του δημόσιου χρέους, το οποίο το 2007 έφτασε το

⁴⁹⁴ Αναδιάρθρωση των κλάδων του Ταμείου Συντάξεων Μηχανικών και Εργοληπτιών Δημοσίων Έργων (Τ.Σ.ΜΕ.ΔΕ.) και ρύθμιση άλλων θεμάτων αρμοδιότητας του Υπουργείου Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας, Νόμος 3518/2006.

ποσοστό του 103,10% του ΑΕΠ. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο το έτος 2007 συνέχιζαν να υπογραμμίζουν την ανάγκη για συνέχιση της τήρησης μιας περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής⁴⁹⁵⁴⁹⁶.

Ειδικότερα, σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, θα έπρεπε να ληφθούν άμεσα μέτρα μείωσης των δημόσιων δαπανών, όπως η μείωση των κρατικών εγγυήσεων, οι οποίες προσφέρονταν για την ολοκλήρωση της δανειοδότησης υπέρ δημόσιων φορέων και επιχειρήσεων. Επιπλέον, ως αναγκαία χαρακτηρίστηκε η θέσπιση ενός ανώτατου ορίου κρατικών δαπανών για όλους τους τομείς του Ελληνικού Δημοσίου, καθώς και η ανάπτυξη ενός ενιαίου πληροφοριακού συστήματος, μέσα από το οποίο θα παρακολουθείτο η οικονομική λειτουργία όλων των δημόσιων φορέων χαρακτηριζόταν, το 2007, ως επιτακτική⁴⁹⁷. Παράλληλα, θα έπρεπε να αναζητηθεί βοήθεια για την κατάρτιση του προϋπολογισμού και συγκεκριμένα να αναπτυχθεί ένα πρόγραμμα, το οποίο θα εκτιμά τα μεσοπρόθεσμα αποτελέσματα από την εκτέλεση του προϋπολογισμού⁴⁹⁸.

Επιπλέον, το έτος 2007 ο ΟΟΣΑ πρότεινε την ανάπτυξη ενός οργανισμού με αποκλειστικό σκοπό τη συνολική διαχείριση του δημόσιου χρέους⁴⁹⁹.

Την ανάγκη να μειωθεί η δημόσια σπατάλη υπογράμμιζε και η έκθεση του Δείκτη Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας, το 2007. Ειδικότερα, η ελληνική οικονομία, το 2007, βρισκόταν στην 65^η. Το 2007, η έκθεση του Δείκτη Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας σημείωνε ότι το μακροοικονομικό περιβάλλον στην ελληνική

⁴⁹⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Η Επιτροπή προτείνει τον τερματισμό της διαδικασίας υπερβολικού ελλείμματος κατά της Γερμανίας, της Ελλάδας και της Μάλτας», Βρυξέλλες, 16/05/2007, προσβάσιμο στο: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-07-672_el.htm.

⁴⁹⁶ Directorate-General for Internal Policies, Economic Governance Support Unit (EGOV), “Greece: Policy Recommendations provided by the EU and the IMF from 2003 to 2009”, προσβάσιμο στο: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/497752/IPOL-ECON_NT\(2014\)497752_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/497752/IPOL-ECON_NT(2014)497752_EN.pdf).

⁴⁹⁷ OECD, “OECD Economic Surveys: Greece 2007”, *OECD Publishing*, May 2007, p. 28-29, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-2007-en.

⁴⁹⁸ OECD, “OECD Economic Surveys: Greece 2007”, *OECD Publishing*, May 2007, p. 59, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-2007-en.

⁴⁹⁹ OECD, “OECD Economic Surveys: Greece 2007”, *OECD Publishing*, May 2007, p. 48, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-2007-en.

οικονομία έπρεπε να διορθωθεί, καθώς θα οδηγούσε σε μείωση της ανταγωνιστικότητας⁵⁰⁰.

Ο περιορισμός της πολιτικής για το φορολογικό σύστημα: 2007-2009

Έως το έτος 2007, οι αναγκαίες ρυθμίσεις στο φορολογικό σύστημα στην κατεύθυνση της διεύρυνσης της φορολογικής βάσης, με αποτέλεσμα να συνεχίζονταν να υπάρχουν αδυναμίες στην επαρκή συλλογή εσόδων. Ειδικότερα, ο ΟΟΣΑ, το 2007, συνέχιζε να χαρακτηρίζει ως κρίσιμη την ανάγκη της διεύρυνσης της φορολογικής βάσης και της αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής. Παράλληλα, ο ΟΟΣΑ επαναλάμβανε την ανάγκη της κατάργησης των φοροαπαλλαγών και της προνομιακής μεταχείρισης ορισμένων κλάδων επαγγελματιών, προϊόντων και περιοχών. Παράλληλα, ο ΟΟΣΑ επέμενε στην ανάγκη της κατάργησης όλων των τελών χαρτοσήμου, καθώς και των φόρων υπέρ τρίτων.

Ειδικότερα, για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής, ως αναγκαία, επιπλέον, χαρακτηρίστηκε η ενίσχυση των ελεγκτικών μηχανισμών μέσω της στελέχωσης με εξειδικευμένο προσωπικό.

Ο περιορισμός της πολιτικής για την ανταγωνιστικότητα της εθνικής οικονομίας: 2007-2009

αναφορικά με την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, το 2007, ως οι πλέον επιβαρυντικοί παράγοντες, σε βάρος της επιχειρηματικότητας, υπογραμμίζονταν, η γραφειοκρατία, οι κρατικές ρυθμίσεις στην αγορά εργασίας, η χαμηλή ποιότητα των υποδομών, το ελλιπώς εκπαιδευμένο και καταρτισμένο εργατικό δυναμικό και η πρόσβαση στη χρηματοδότηση⁵⁰¹.

⁵⁰⁰ World Economic Forum, "The Global Competitiveness Report, 2007-2008», Switzerland, 2007.

⁵⁰¹ World Economic Forum, "The Global Competitiveness Report, 2007-2008», Switzerland, 2007.

Για την αντιμετώπιση του ελλείμματος ανταγωνιστικότητας της εθνικής οικονομίας, το έτος 2007 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο υπογράμμιζαν την ανάγκη της απελευθέρωσης της εσωτερικής αγοράς από κρατικά εμπόδια και της διαμόρφωσης ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης στην αγορά εργασίας⁵⁰².

Ειδικότερα, ο ΟΟΣΑ, αναφορικά με την αγορά προϊόντων και υπηρεσιών, επέμεινε στην ανάγκη της ταχείας ολοκλήρωσης της απελευθέρωσης των αγορών ενέργειας και μεταφορών. Το 2007 εκκρεμούσαν η ιδιωτικοποίηση του 30% της Δημόσιας Επιχείρησης Φυσικού Αερίου, της Ολυμπιακής Αεροπορίας, των Ελληνικών Ταχυδρομείων, καθώς και η απελευθέρωση των οδικών και ακτοπλοϊκών μεταφορών. Επιπλέον, η ελληνική κυβέρνηση έπρεπε να εντατικοποιήσει τις προσπάθειες ιδιωτικοποίησης στον τομέα των μεταφορών.

Επιπρόσθετα η ελληνική κυβέρνηση έπρεπε να προχωρήσει σε μεταρρυθμίσεις αναφορικά με το ελαστικό ωράριο λειτουργίας των εμπορικών καταστημάτων και της ελεύθερης λειτουργίας των καταστημάτων, επίσης, την Κυριακή και τις αργίες⁵⁰³. Τέλος, η κυβέρνηση έπρεπε να προχωρήσει στο άνοιγμα των «κλειστών επαγγελμάτων», όπως οι φαρμακοποιοί, οι συμβολαιογράφοι και οι οδηγοί ταξί, ώστε να ενισχυθεί η εργασία, η ανταγωνιστικότητα και η αύξηση της κερδοφορίας στους κλάδους αυτούς.

Την ίδια στιγμή, η έκθεση του Παγκόσμιου Δείκτη Ανταγωνιστικότητας για την Ελλάδα, υπογράμμιζε ιδιαιτέρως την ανάγκη για την ευέλικτη πρόσβαση σε χρηματοδότηση, για τις ελληνικές επιχειρήσεις⁵⁰⁴.

Αναφορικά με την αγορά εργασίας, ο ΟΟΣΑ υπογράμμιζε, έντονα πλέον, την ανάγκη της μείωσης του κατώτατου μισθού και της διαμόρφωσης ενός νέου

⁵⁰² Directorate-General for Internal Policies, Economic Governance Support Unit (EGOV), "Greece: Policy Recommendations provided by the EU and the IMF from 2003 to 2009", προσβάσιμο στο: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/497752/IPOL-ECON_NT\(2014\)497752_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/497752/IPOL-ECON_NT(2014)497752_EN.pdf).

⁵⁰³ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 2007", *OECD Publishing*, May 2007, p. 91, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-2007-en.

⁵⁰⁴ World Economic Forum, "The Global Competitiveness Report, 2007-2008», Switzerland, 2007.

κατώτατου μισθού για τους νέους εργαζόμενους, στους οποίους η ανεργία συνέχιζε να είναι υψηλότερη του 20%. Η μείωση του κατώτατου μισθού είχε υπολογιστεί ότι θα οδηγούσε σε αύξηση της απασχόλησης, καθώς ο ρυθμός εξόδου του εργαζομένου από μια εργασία με μικρότερο μισθό και η εξεύρεση μιας νέας εργασίας με μεγαλύτερο μισθό, ήταν μεγαλύτερος σε σχέση με τον ρυθμό εξόδου από την ανεργία και την εξεύρεση μιας νέας εργασίας⁵⁰⁵. Παράλληλα, υπογραμμίστηκε ότι ο κατώτατος μισθός δεν έπρεπε να ακολουθεί τις αυξητικές τάσεις του γενικού επιπέδου τιμών, αλλά θα έπρεπε να καθορίζεται με βάση τις ισχύουσες οικονομικές συνθήκες, λαμβάνοντας υπόψιν και το ποσοστό της ανεργίας.

Στην έκθεση αναφορικά με τον δείκτη ανταγωνιστικότητας, του 2007, τα πορίσματα της έρευνας αναφέρονταν στην ανάγκη για την ενίσχυση της ευελιξίας στον καθορισμό των μισθών⁵⁰⁶.

Επιπλέον, υπογραμμίστηκε εκ νέου η ανάγκη για τη μείωση των εργοδοτικών ασφαλιστικών εισφορών, οι οποίες ανέρχονταν σε ποσοστό 28%, ενώ οι εργοδοτικές εισφορές για τα «βαρέα και ανθυγιεινά επαγγέλματα», τα οποία αφορούσαν το 31% όλων των εργαζομένων, ανέρχονταν σε ποσοστό 30%⁵⁰⁷.

Παράλληλα, ο ΟΟΣΑ συνέχιζε να υπογραμμίζει ότι η μείωση της ανεργίας θα διευκολυνόταν μέσω της μείωσης των περιορισμών, οι οποίοι υπήρχαν στη νομοθεσία της επαγγελματικής προστασίας. Ειδικότερα, θα έπρεπε να μειωθούν το ύψος της αποζημίωσης της απόλυσης, το όριο απολύσεων, ο χρόνος ανάμεσα στην ανακοίνωση της απόλυσης και της τελικής απομάκρυνσης του εργαζομένου, καθώς και το ύψος του ωρομισθίου στις υπερωρίες. Ταυτόχρονα, στο ίδιο συμπέρασμα κατέληγε και η ανάλυση του Δείκτη Παγκόσμιας

⁵⁰⁵ G. Quintini and S. Martin, "Starting Well or Losing their Way?: The Position of Youth in the Labour Market in OECD Countries", *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, December 2006, no. 39, <http://dx.doi.org/10.1787/351848125721>.

⁵⁰⁶ World Economic Forum, "The Global Competitiveness Report, 2006-2007", Switzerland 2006, p. 228-229.

⁵⁰⁷ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 2007", *OECD Publishing*, May 2007, p. 91, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-2007-en.

Ανταγωνιστικότητας, δηλαδή ότι, αυστηρή νομοθεσία αναφορικά με τις απολύσεις, δυσχέραινε την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας⁵⁰⁸. Επιπλέον, θα έπρεπε να εναρμονιστούν οι αυστηρότερες ρυθμίσεις της νομοθεσίας της επαγγελματικής προστασίας για την περίπτωση των υπαλλήλων γραφείου (white collar) σε σχέση με τις ηπιότερες, οι οποίες ίσχυαν για τους χειρωνακτες (blue collar employees).

Προς την κατεύθυνση υλοποίησης των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης, τις οποίες πρότειναν η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο, ο ΟΟΣΑ συνιστούσε μεγαλύτερη κρατική χρηματοδότηση για τη διαμόρφωση περισσότερων δομών εκπαίδευσης και κατάρτισης. Προς την ίδια κατεύθυνση, η αύξηση της κρατικής χρηματοδότησης, προκειμένου να ενισχυθούν οι δομές παιδικών σταθμών και νηπιαγωγείων, θεωρήθηκε αναγκαία προκειμένου να μειωθεί το ποσοστό ανεργίας των γυναικών.

Ο περιορισμός της πολιτικής για τη δημόσια διοίκηση: 2007-2009

Για την επίτευξη του εκσυγχρονισμού της δημόσιας διοίκησης, το 2007 οι ευρωπαϊκοί θεσμοί επαναλάμβαναν την ανάγκη για τον καλύτερο συντονισμό των διοικητικών υπηρεσιών, καθώς και για τη μείωση της γραφειοκρατίας.

Επιπλέον, για την αναγκαία μείωση του δημόσιου κόστους, ως αναγκαίες πολιτικές χαρακτηρίζονταν επίσης, η εφαρμογή της διαδικασίας της αξιολόγησης, ο περιορισμός των προσλήψεων και η επέκταση της κινητικότητας των δημόσιων υπαλλήλων⁵⁰⁹. Προς την κατεύθυνση αυτή, ο ΟΟΣΑ υποστήριζε ότι οι ελλείψεις

⁵⁰⁸ World Economic Forum, "The Global Competitiveness Report, 2007-2008», Switzerland, 2007.

⁵⁰⁹ Directorate-General for Internal Policies, Economic Governance Support Unit (EGOV), "Greece: Policy Recommendations provided by the EU and the IMF from 2003 to 2009", προσβάσιμο στο: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/497752/IPOL-ECON_NT\(2014\)497752_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/497752/IPOL-ECON_NT(2014)497752_EN.pdf).

σε εργαζομένους θα έπρεπε να ικανοποιηθούν μέσα από εσωτερικές ανακατατάξεις, με τη διαδικασία της κινητικότητας. Σε συνδυασμό με την κινητικότητα, οι διαδικασίες της αξιολόγησης και της διαθεσιμότητας θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε μεγαλύτερη ευελιξία και σε αύξηση της αποδοτικότητας των εργαζομένων⁵¹⁰.

Ταυτόχρονα, στην έκθεση του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ, υπογραμμιζόταν η αναγκαιότητα της μείωσης των απαραίτητων βημάτων, τα οποία έπρεπε να πραγματοποιηθούν για την έναρξη μιας επιχείρησης. Ο στόχος αυτός αναφερόταν στην ανάγκη για τη γενικότερη μείωση της γραφειοκρατίας, η έκταση της οποίας, όπως σημειώσαμε και πιο πάνω, αποτελούσε τον κυριότερο ανασταλτικό παράγοντα για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας στην ελληνική οικονομία⁵¹¹.

Ο περιορισμός της πολιτικής για το εκπαιδευτικό σύστημα: 2007-2009

Αναφορικά με την εκπαιδευτική πολιτική, οι στόχοι της Στρατηγικής της Λισαβόνας και της Διαδικασίας της Μπολόνια συνέχιζαν να εκκρεμούν. Παράλληλα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο υπογράμμιζαν την ανάγκη της σύνδεσης της λειτουργίας της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας⁵¹².

Ειδικότερα, σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, η ελληνική κυβέρνηση θα έπρεπε να δρομολογήσει μια εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, στην κατεύθυνση της ίδρυσης

⁵¹⁰ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 2007", *OECD Publishing*, May 2007, p. 105-113, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-2007-en.

⁵¹¹ World Economic Forum, "The Global Competitiveness Report, 2007-2008», Switzerland, 2007.

⁵¹² Directorate-General for Internal Policies, Economic Governance Support Unit (EGOV), "Greece: Policy Recommendations provided by the EU and the IMF from 2003 to 2009", προσβάσιμο στο: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/497752/IPOL-ECON_NT\(2014\)497752_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/497752/IPOL-ECON_NT(2014)497752_EN.pdf).

ιδιωτικών πανεπιστημίων και της αναγνώρισης της αυτονομίας των πανεπιστημίων, ώστε να καθορίζουν αυτόνομα, χωρίς την κεντρική μεσολάβηση, τον αριθμό των εισακτέων, το προφίλ των φοιτητών, οι οποίοι θα εισέρχονταν σε κάθε πανεπιστήμιο, καθώς και το περιεχόμενο του προγράμματος σπουδών, με σκοπό την ανάπτυξη μιας δυναμικής σχέσης ανάμεσα στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και την αγορά εργασίας⁵¹³. Παράλληλα, ο ΟΟΣΑ συνιστούσε την αναγκαιότητα της διαδικασίας της αξιολόγησης, τόσο στο σύστημα της δευτεροβάθμιας όσο και της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και της σύνδεσης του ύψους της δημόσιας χρηματοδότησης με την παραγωγικότητα των εκπαιδευτικών μονάδων.

Ταυτόχρονα, η έκθεση για την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, εκείνη την περίοδο, ανέφερε ότι θα έπρεπε να βελτιωθεί η ποιότητα του εκπαιδευτικού συστήματος και μέσω ενσωμάτωσης περισσότερων ερευνητικών δομών, σε αποκεντρωμένη διάσταση⁵¹⁴.

Ο περιορισμός της πολιτικής στο ασφαλιστικό σύστημα και στη νοσοκομειακή περίθαλψη: 2007-2009

Οι βασικές ρυθμίσεις, τις οποίες η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο τόνιζαν από το 2004 με σκοπό τη διαμόρφωση ενός βιώσιμου ασφαλιστικού συστήματος, δεν είχαν ικανοποιηθεί έως το έτος 2007, ώστε οι ευρωπαϊκοί θεσμοί να συνέχιζαν να τονίζουν την αναγκαιότητα της ασφαλιστικής μεταρρύθμισης στην κατεύθυνση της εξασφάλισης της βιωσιμότητας του συστήματος.

Προς την κατεύθυνση αυτή, ο ΟΟΣΑ κατά τη διετία από το 2007 έως το 2009 τόνιζε ότι τα ποσοστά αναπλήρωσης, επί των οποίων πολλαπλασιάζονταν τα χρόνια ασφάλισης, θα έπρεπε να μειωθούν. Οι συντάξεις θα έπρεπε να βασίζονται αποκλειστικά στο ύψος των εισοδημάτων, τα οποία ο εργαζόμενος απέκτησε κατά τη διάρκεια της συνολικής εργασιακής του ζωής. Γενικότερα, το

⁵¹³ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 2007", *OECD Publishing*, May 2007, p. 105-113, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-2007-en.

⁵¹⁴ World Economic Forum, "The Global Competitiveness Report, 2007-2008», Switzerland, 2007.

ύψος των δαπανών για τις συντάξεις θα έπρεπε να μειωθεί. Παράλληλα, η ελάχιστη σύνταξη θα έπρεπε να μειωθεί. Η οικονομική διασφάλιση της τρίτης ηλικίας θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσω της παροχής κοινωνικών επιδομάτων (όπως ήταν η διεύρυνση του ΕΚΑΣ), τα οποία θα καταβάλλονταν μετά τη θεμελίωση του συνταξιοδοτικού δικαιώματος.

Παράλληλα, σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, θα έπρεπε να περιοριστούν οι περιπτώσεις εργαζομένων, οι οποίοι θα μπορούσαν να θεμελιώσουν το δικαίωμα για πρόωρη σύνταξη. Επιπλέον, για τη χορήγηση των αναπηρικών συντάξεων θα έπρεπε να καθοριστούν αυστηρά ιατρικές προδιαγραφές και να εντατικοποιηθούν οι έλεγχοι περί της πιστοποίησης της ανάγκης να χορηγηθεί η αναπηρική σύνταξη. Παράλληλα, θα έπρεπε να καταργηθεί η πρόωρη συνταξιοδότηση για τις περιπτώσεις των μητέρων με ανήλικα τέκνα. Στη συνέχεια, στις περιπτώσεις των βαρέων και ανθυγιεινών επαγγελματιών, θα έπρεπε να περιοριστούν τα επαγγέλματα, τα οποία εντάσσονταν στην κατηγορία αυτή.

Επιπλέον, θα έπρεπε σταδιακά να αυξηθούν τα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης, ενώ θα έπρεπε να διαμορφωθούν τα κίνητρα για την ανάπτυξη της ιδιωτικής ασφάλισης. Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, όσο η κρατική ενίσχυση ικανοποιούσε τη συνολική παροχή συντάξεων, τόσο μειωνόταν το περιθώριο για την ανάπτυξη των ιδιωτικών ασφαλιστικών ταμείων. Ωστόσο, εάν για παράδειγμα τα ποσοστά αναπλήρωσης μειώνονταν, τότε θα μπορούσε, σύμφωνα με την εκτίμηση αυτή, να υπάρξει το περιθώριο της αναζήτησης της αναπλήρωσης ενός ποσού μέσα από τον ιδιωτικό τομέα⁵¹⁵.

Επιπρόσθετα, ο ΟΟΣΑ πρότεινε ότι για τον εξορθολογισμό της δημόσιας δαπάνης στο σύστημα της κοινωνικής ασφάλισης, ο κατακερματισμός των ασφαλιστικών ταμείων θα έπρεπε να αντιμετωπιστεί στη βάση ανάπτυξης ενός ομοιόμορφου, με κοινούς κανόνες για όλους, ασφαλιστικού συστήματος. Συγκεκριμένα, η διαφορετική πηγή χρηματοδότησης του κάθε ταμείου, οι διαφορετικές κατώτατες συντάξεις ανά διαφορετικό ασφαλιστικό ταμείο και γενικότερα τα διαφορετικά προνόμια ανά επαγγελματικό κλάδο δημιούργησαν

⁵¹⁵ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 2007", *OECD Publishing*, May 2007, p. 71-81, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-2007-en.

ανισορροπίες, με αποτέλεσμα το ρίσκο ανέχειας για την τρίτη ηλικία να μη μειώνεται, μολονότι το ελληνικό ασφαλιστικό σύστημα ήταν ένα από τα πλέον γενναιόδωρα της Ευρώπης.

Αναφορικά με το σύστημα υγείας, στις συστάσεις του ΟΟΣΑ επαναλαμβανόταν το αίτημα περί της αντιμετώπισης των ελλείψεων και της αναποτελεσματικής παροχής υπηρεσιών στο πρωτοβάθμιο σύστημα υγείας. Τα προβλήματα, τα οποία σχετίζονταν με την αναποτελεσματικότητα των δημόσιων νοσοκομείων και με τη διόγκωση των ελλειμμάτων, καθιστούσαν αναγκαία την ανάπτυξη ενός ελεγκτικού μηχανισμού, ικανού να εντοπίζει και να αξιολογεί τις ελλείψεις και τις οικονομικές ζημίες και να επιβάλλει τις αντίστοιχες κυρώσεις. Επιπλέον, θα έπρεπε να αναπτυχθεί μια νέα μέθοδος συνεργασίας ανάμεσα στα ταμεία κοινωνικής ασφάλισης και στα δημόσια νοσοκομεία, οι οποίες θα διευκόλυναν την τάχιστα διεκπεραίωση διοικητικών αιτημάτων. Ο ΟΟΣΑ επέμεινε σχετικά με την ανάγκη θέσπισης ενός διαδικτυακού μηχανισμού ελέγχου των προμηθειών, με σκοπό την αντιμετώπιση της δημόσιας σπατάλης. Επιπλέον, αναγκαία κρίθηκε η διεύρυνση των συμπράξεων ανάμεσα στον δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα με σκοπό την ανάληψη έργων, τα οποία έως τότε βασιζόνταν εξ ολοκλήρου σε δημόσιες δομές, εντός του νοσοκομειακού συστήματος, από ιδιωτικές επιχειρήσεις (όπως για παράδειγμα οι τομείς της υγιεινής, της καθαριότητας και της ασφάλειας).

6.4 Το νομοθετικό έργο της κυβέρνησης της ΝΔ: 2007-2009

Στην ενότητα αυτή ακολουθεί η συνοπτική παρουσίαση του νομοθετικού έργου της κυβέρνησης Κώστα Καραμανλή κατά τη διετία 2007-2009 στον τομέα των δημόσιων δαπανών, της φορολογικής πολιτικής, της ανταγωνιστικότητας των αγορών κεφαλαίου, προϊόντων και υπηρεσιών και εργασίας, της δημόσιας διοίκησης, της εκπαιδευτικής πολιτικής, της ασφαλιστικής πολιτικής και της πολιτικής στη δημόσια νοσοκομειακή περίθαλψη.

Η πολιτική της κυβέρνησης της ΝΔ για τις δημόσιες δαπάνες: 2007-2009

Ανάμεσα στο σύνολο των νόμων, οι οποίοι παράχθηκαν στη διάρκεια της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου αναφορικά με την πολιτική των δημοσίων δαπανών, διαπιστώνονται ρυθμίσεις, οι οποίες αποσκοπούσαν στη σύγκλιση με τον ευρωπαϊκό περιορισμό της περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής, υπό την έννοια της διαμόρφωσης εντατικότερων οικονομικών ελέγχων.

Από την άλλη πλευρά, ωστόσο, διαπιστώθηκε ότι δε διαμορφώθηκαν πολιτικές στην κατεύθυνση της άμεσης περικοπής του ύψους των μισθών και των συντάξεων καθώς και η παύση της διαδικασίας των προσλήψεων στον δημόσιο τομέα. Επιπλέον, συνέχιζαν παράλληλα να υπάρχουν ρυθμίσεις, οι οποίες αύξαναν το δημόσιο κόστος.

Αναφορικά με το κυβερνητικό έργο, στην κατεύθυνση της μείωσης των δημόσιων δαπανών, το 2009 η κυβέρνηση ψήφισε τον νόμο 3697⁵¹⁶, με τον οποίο καταργήθηκαν όλοι οι ειδικοί λογαριασμοί, ενώ αποφασίστηκε η ενσωμάτωση των κεφαλαίων των λογαριασμών αυτών στον κρατικό προϋπολογισμό. Ειδικοί λογαριασμοί εννοούνταν αρχικά οι λογαριασμοί, οι οποίοι χρηματοδοτούνταν από κοινωνικούς πόρους, επιτροπές και οι διοικητικές διαδικασίες, μέσω των οποίων κοινωνικοί πόροι διοχετεύονταν στους λογαριασμούς αυτούς. Επιπλέον, αποφασίστηκε η κατάργηση των επιτροπών, οι οποίες διαχειρίζονταν και τροφοδοτούνταν από τους ειδικούς λογαριασμούς, ενώ απαγορεύτηκε το ενδεχόμενο επανασύστασης ειδικών λογαριασμών για το μέλλον.

Αναφορικά με την εντατικοποίηση της λειτουργίας των εποπτικών μηχανισμών της σπατάλης του δημόσιου χρήματος, με τον νόμο 3697 συστάθηκε η Διυπουργική Επιτροπή Φορέων της Γενικής Κυβέρνησης, με σκοπό την εποπτεία της οικονομικής λειτουργίας του συνόλου των ΟΤΑ, των Οργανισμών Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας και των Δημοσίων Μονάδων Υγείας. Στην περίπτωση της μη συμμόρφωσης των φορέων στις υποδείξεις της Διυπουργικής Επιτροπής, αποφασίστηκε ότι η κρατική επιχορήγηση θα περιοριζόταν ή θα έπαυε. Ειδικότερα, για τις περιπτώσεις των ΟΤΑ, η κρατική επιχορήγηση θα

⁵¹⁶ Ενίσχυση της διαφάνειας του Κρατικού Προϋπολογισμού, έλεγχος των δημοσίων δαπανών, μέτρα φορολογικής δικαιοσύνης και άλλες διατάξεις, Νόμος 3697/2009.

περιοριζόταν κατά 15%. Σύμφωνα με τον νόμο αυτό, όλοι οι φορείς της γενικής κυβέρνησης θα ήταν υποχρεωμένοι να καταρτίζουν επιχειρησιακά σχέδια τριετούς διάρκειας, τα οποία θα περιλάμβαναν τους ετήσιους χρηματοοικονομικούς στόχους του κάθε φορέα, καθώς και τις δράσεις ως προς τον επιδιωκόμενο στόχο. Από την υποχρέωση της κατάρτισης επιχειρησιακών σχεδίων εξαιρέθηκαν πάντως οι ΟΤΑ.

Ωστόσο έως τότε η κυβέρνηση συνέχιζε να ακολουθεί και μια χαλαρή δημοσιονομική πολιτική. Ειδικότερα, με τον νόμο 3620⁵¹⁷ του 2007, η κυβέρνηση αύξησε το επίδομα εξομάλυνσης στις συντάξεις σε μια σειρά επαγγελματικών κλάδων των δημόσιων φορέων. Το επίδομα εξομάλυνσης αποσκοπούσε στην εναρμόνιση μισθών και συντάξεων όλων των υπαλλήλων σε δημόσιους φορείς και σε νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου. Επιπλέον, ψηφίστηκε ο νόμος 3670⁵¹⁸, ο οποίος οδήγησε σε αύξηση του επιδόματος εξομάλυνσης στις συντάξεις και σε μισθολογικές αυξήσεις υπέρ δημοσίων υπαλλήλων. Ενδεικτικό παράδειγμα αναφορικά με την αύξηση στη μισθολογική πολιτική αποτελεί ο βασικός μισθός του Πρωτοδίκη, ο οποίος, ενώ σύμφωνα με τη μισθολογική πολιτική του 2007 αμειβόταν με μισθό 1.127, πλέον από την 1^η Ιανουαρίου 2008 θα λάμβανε ποσό ίσο με 1.155 ευρώ και από την 1^η Οκτωβρίου του 2008 θα λάμβανε ποσό ύψους 1.178 ευρώ. Παράλληλα, ορίστηκε ότι από την 1^η Ιανουαρίου του 2008, οι βασικοί μισθοί θα αυξάνονταν κατά 2,5% και από την 1^η Οκτωβρίου του 2008 κατά 2%, ως αποτέλεσμα της ενσωμάτωσης του κινήτρου απόδοσης. Το κίνητρο απόδοσης αποτέλεσε ένα επίδομα υπέρ των υπαλλήλων ως ενθάρρυνση για τη χρήση των νέων τεχνολογιών.

Επιπλέον, με τη ρύθμιση αυτή χορηγήθηκε πρόσθετη αμοιβή στους εργαζομένους της Κεντρικής Υπηρεσίας Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων ύψους 105 ευρώ από την 1^η Ιανουαρίου του 2009, καθώς και έκτακτη αμοιβή ύψους 3.000 ευρώ εξαιτίας της μετεγκατάστασής τους στην υπηρεσία αυτή. Παράλληλα, με την εισοδηματική πολιτική του 2008, δόθηκε πρόσθετο επίδομα ύψους 170 ευρώ στους υπαλλήλους των ΟΤΑ, καθώς και

⁵¹⁷ Αύξηση συντάξεων του Δημοσίου από το έτος 2007 και άλλες διατάξεις, Νόμος 3620/2007.

⁵¹⁸ Αύξηση συντάξεων του Δημοσίου, εισοδηματική πολιτική έτους 2008 και άλλες διατάξεις, Νόμος 3670/2007.

επίδομα ύψους 150 ευρώ σε μια σειρά εργαζόμενων, όπως το προσωπικό της καθαριότητας, τους περιβαλλοντολόγους, τους μουσικούς, τους ένστολους της Δημοτικής Αστυνομίας.

Επιπρόσθετα, η απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης, με τον νόμο 3624⁵¹⁹, να αποζημιωθούν οι πληγέντες των πυρκαγιών, καθώς και το πυροσβεστικό σώμα, μολονότι αναγκαίο ως μέτρο σε μια κρίσιμη περίοδο λόγω των δραματικών πυρκαγιών, οδήγησε αναπόφευκτα στη συνέχιση της δημόσιας σπατάλης. Προς την ίδια κατεύθυνση, με τον ίδιο νόμο αποφασίστηκε η σύσταση του Ειδικού Ταμείου Αντιμετώπισης Έκτακτων Αναγκών, υπό τη μορφή νομικού προσώπου δημόσιου δικαίου, με σκοπό τη χρηματοδότηση προγραμμάτων υπέρ της στήριξης των πληγέντων από θεομηνίες, πυρκαγιές, σεισμούς και πλημμύρες.

Επιπρόσθετα, με τον νόμο αυτό, χορηγήθηκε στο πυροσβεστικό σώμα έκτακτη εφάπαξ αποζημίωση ύψους 2.500 ευρώ σε κάθε υπάλληλο. Παράλληλα, ορίστηκε ότι θα αναστέλλονταν για έξι μήνες η εκτέλεση των πλειστηριασμών εις βάρος των πυρόπληκτων φυσικών ή νομικών προσώπων, καθώς και η υποχρέωση καταβολής ληξιπρόθεσμων οφειλών. Επιπλέον, χορηγήθηκε εφάπαξ οικονομική βοήθεια ύψους 5.000 ευρώ ανά επιχείρηση σε πυρόπληκτες βιομηχανικές μονάδες ή σε επιχειρήσεις, καθώς και οικονομική ενίσχυση σε κάθε αγρότη ή κτηνοτρόφο, εάν η παραγωγική του μονάδα υπέστη ζημιά.

Η πολιτική της κυβέρνησης της ΝΔ για το φορολογικό σύστημα: 2007-2009

Ανάμεσα στους νόμους, τους οποίους η κυβέρνηση της ΝΔ παρήγαγε κατά τη διετία αυτή αναφορικά με τον τομέα της φορολογικής πολιτικής, διαπιστώνονται νομοθετικές ρυθμίσεις, οι οποίες έτειναν να συγκλίνουν με τον ευρωπαϊκό περιορισμό της αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής. Ταυτόχρονα, ωστόσο, από το νομοθετικό έργο απουσιάζουν ρυθμίσεις αναφορικά με τη διαμόρφωση ενός απλουστευμένου φορολογικού συστήματος και μιας διευρυμένης φορολογικής βάσης.

⁵¹⁹ Κύρωση της από 29 Αυγούστου 2007 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Κοινωνικές παροχές και οικονομικές ενισχύσεις στους πληγέντες από τις πυρκαγιές», Νόμος 3624/2007.

Αναφορικά με τις ρυθμίσεις, οι οποίες εισήχθησαν για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής, η κυβέρνηση αρχικά, το 2007, ψήφισε τον νόμο 3610⁵²⁰, με τον οποίο συστάθηκε το Εθνικό Συμβούλιο για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής. Ο σκοπός του Συμβουλίου ήταν ο σχεδιασμός της στρατηγικής για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής. Στο νομοσχέδιο αυτό, αποφασίστηκε η θέσπιση κινήτρων, τόσο για τους πολίτες όσο και για τις επιχειρήσεις, ώστε να διορθώσουν τις φορολογικές τους δηλώσεις και να δηλώσουν το σύνολο της φορολογικής τους περιουσίας. Συγκεκριμένα, αναφορικά με τους πολίτες, αποφασίστηκε ότι ο φορολογούμενος θα μπορούσε να υποβάλλει εκ νέου συμπληρωματικές φορολογικές δηλώσεις εισοδήματος, ΦΠΑ και λοιπών φόρων και τελών, με μειωμένες κατά το ήμισυ τις φορολογικές προσαυξήσεις, οι οποίες υπήρχαν για τις περιπτώσεις των εκπρόθεσμων φορολογικών δηλώσεων, καθώς και μειωμένα κατά το 1/5 τα πρόστιμα για τις φορολογικές παραβάσεις. Το ίδιο θα ίσχυε και για τους νέους επιτηδευματίες αναφορικά με τις τρεις πρώτες διαχειριστικές περιόδους των επιχειρήσεών τους. Επιπλέον, θεσπίστηκαν κίνητρα για την αποκάλυψη μιας φορολογικής παραβίασης. Σε αυτή την περίπτωση, το όφελος για εκείνον, ο οποίος θα αποκάλυπτε ότι του είχε ζητηθεί να προβεί σε παρανομία, θα ήταν η απαλλαγή του από οποιαδήποτε ευθύνη.

Παράλληλα, ειδική μνεία πραγματοποιήθηκε και για τους ελεγκτές φορολογικών υποθέσεων στα διαπεριφερειακά και περιφερειακά ελεγκτικά κέντρα. Οι ελεγκτές θα αξιολογούνταν ανά τετραετία και θα μπορούσαν να υπηρετήσουν στη θέση του ελεγκτή μόνον για δυο τετραετείς θητείες. Η Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων θα συνέχιζε τη διενέργεια ελέγχων, με σκοπό τη διασταύρωση στοιχείων. Στις περιπτώσεις, στις οποίες ο έλεγχος θα κατέληγε στη διαπίστωση ότι έχει πραγματοποιηθεί παράβαση, τότε τα αποτελέσματα θα κοινοποιούνταν στους φορολογούμενους, οι οποίοι θα είχαν διαπράξει την παράβαση και στην αρμόδια ΔΟΥ και οι φορολογούμενοι θα όφειλαν, μέσα σε μια προθεσμία 20 ημερών, να καταθέσουν συμπληρωματικές, διορθωμένες φορολογικές δηλώσεις.

Στο πλαίσιο του νόμου αυτού, συστάθηκε επιπλέον η Μονάδα Φορολογικής Πολιτικής, η οποία θα περιλάμβανε δέκα θέσεις ειδικών ερευνητών και

⁵²⁰ Αντιμετώπιση της Φοροδιαφυγής και άλλες διατάξεις, Νόμος 3610/2007.

επιστημονικών συνεργατών, με έργο την παρακολούθηση και την αξιολόγηση των μέτρων, τα οποία είχαν ληφθεί στην κατεύθυνση της αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής, την παρακολούθηση των διεθνών εξελίξεων στην ΕΕ, στον ΟΟΣΑ και σε άλλους διεθνείς οργανισμούς οι οποίοι είχαν ενσωματώσει στην πολιτική της πάταξης της φοροδιαφυγής αναφορικά με νέες μεθόδους. Το μέτρο αυτό ερχόταν σε αντίθεση με την ανάγκη να μειωθεί το λειτουργικό κόστος των δημόσιων φορέων.

Στη συνέχεια, το 2008, ψηφίστηκε ο νόμος 3691⁵²¹, με τον οποίο συστάθηκε η Αρχή Καταπολέμησης της Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες και της Χρηματοδότησης της Τρομοκρατίας και Ελέγχου των Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης. Ο σκοπός της συγκεκριμένης αρχής ήταν πρόληψη και η καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες. Η Αρχή θα περιλάμβανε τρεις διακριτές Μονάδες, τη Μονάδα Διερεύνησης Χρηματοοικονομικών Πληροφοριών, με σκοπό τη διερεύνηση ύποπτων συναλλαγών και τον έλεγχο πληροφοριών οι οποίες θα κατέφθαναν στην Αρχή, τη Μονάδα Οικονομικών Κυρώσεων κατά Υπόπτων Τρομοκρατίας, με σκοπό τη συγκέντρωση, την επεξεργασία και τον έλεγχο των πληροφοριών σχετικά με φυσικά και νομικά πρόσωπα, τα οποία σχετίζονταν με την τρομοκρατία, οι οποίες θα περιέρχονταν στην Αρχή μέσω αστυνομικών και εισαγγελικών αρχών, και τη Μονάδα Ελέγχου των Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης, η οποία θα διερευνούσε περιουσιακά στοιχεία και οικονομικές συναλλαγές μέσα από δειγματοληπτικούς ελέγχους.

Επιπλέον, με τον νόμο αυτό συστήθηκε η Επιτροπή Επεξεργασίας Στρατηγικής και Πολιτικών, με σκοπό την αντιμετώπιση του ξεπλύματος χρήματος και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας. Ειδικότερα, οι αρμοδιότητες της Επιτροπής αυτής θα ήταν ο σχεδιασμός προτάσεων για τη βελτίωση του ελέγχου μέσα από την παρακολούθηση των εξελίξεων σε διεθνείς οργανισμούς, στην ΕΕ, στο Συμβούλιο της Ευρώπης, στο ΔΝΤ και στην Ομάδα Χρηματοοικονομικής Δράσης. Με το ίδιο νομοσχέδιο, αποφασίστηκε η σύσταση της Επιτροπής Επεξεργασίας Στρατηγικής και Πολιτικών, με αποστολή τη λήψη μέτρων ενάντια στο ξέπλυμα

⁵²¹ Πρόληψη και καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας και άλλες διατάξεις, Νόμος 3691/2008.

χρήματος και στη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας. Ειδικότερα, η Επιτροπή θα αναλάμβανε τον σχεδιασμό των πολιτικών, τη μελέτη και διαμόρφωση νέων νομοθετημάτων με σκοπό την ενίσχυση του ρόλου της Αρχής Καταπολέμησης της Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες και της Χρηματοδότησης της Τρομοκρατίας και Ελέγχου των Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης. Στους υπαίτιους των οικονομικών εγκλημάτων ορίστηκε ότι θα επιβαλλόταν κάθειρξη μέχρι δέκα ετών και χρηματική ποινή, η οποία θα κυμαινόταν από 20.000 έως 1.000.000 ευρώ.

Διαπιστώνεται, και στο πλαίσιο του νόμου αυτού, ότι παράλληλα με την προσπάθεια να εντατικοποιηθούν οι οικονομικοί έλεγχοι, η κυβέρνηση προχωρούσε στον σχεδιασμό νέων επιτροπών, η λειτουργία των οποίων υποχρέωνε σε νέο προσωπικό, γεγονός το οποίο συνέχιζε να αυξάνει τις δημόσιες δαπάνες.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 3697, ρυθμίστηκαν εκκρεμείς ληξιπρόθεσμες φορολογικές υποθέσεις υπέρ του Δημοσίου μέσω των προσαυξήσεων εκπρόθεσμης καταβολής.

Από το νομοθετικό έργο, τελικά απουσίαζε εντελώς κάθε πρόβλεψη για αύξηση της φορολογίας και διαμόρφωσης ενός απλουστευμένου συστήματος, με κατάργηση των φοροαπαλλαγών, ώστε να βελτιωθεί το ύψος των δημόσιων εσόδων και να μειωθεί το επίπεδο του ελλείμματος, το οποίο όπως διαπιστώσαμε στην αρχή του κεφαλαίου, την τελευταία διετία της διακυβέρνησης της ΝΔ επί Κώστα Καραμανλή κλιμακώθηκε έντονα.

Η πολιτική της κυβέρνησης της ΝΔ για την ανταγωνιστικότητα της εθνικής οικονομίας: 2007-2009

Ανάμεσα στο νομοθετικό έργο της περιόδου αναφορικά με το ζήτημα της οικονομικής ανταγωνιστικότητας, διαπιστώνονται νόμοι, οι οποίοι επιδίωκαν να ενισχύσουν την αναπτυξιακή πολιτική μέσω των προγραμμάτων του ΕΣΠΑ. Παράλληλα, διαπιστώθηκε η ολοκλήρωση ορισμένων ιδιωτικοποιήσεων.

Σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, από το συνολικό νομοθετικό έργο απουσίασαν πρωτοβουλίες, οι οποίες θα αποσκοπούσαν στη σύγκλιση με τον ευρωπαϊκό περιορισμό. Ειδικότερα, στην αγορά προϊόντων και υπηρεσιών δε διαπιστώνονται η ολοκλήρωση των αναγκαίων ιδιωτικοποιήσεων στον τομέα της ενέργειας, η απελευθέρωση των κλειστών επαγγελματιών, ενώ στην αγορά εργασίας δε διαπιστώνονται ρυθμίσεις για τη μείωση του κατώτατου μισθού, για τον σχεδιασμό ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης και για τον περιορισμό της νομοθεσίας της επαγγελματικής προστασίας.

Πιο συγκεκριμένα, σχετικά με την στόχευση να ενισχυθεί η ανάπτυξη, μέσω των προγραμμάτων του ΕΣΠΑ, αρχικά ψηφίστηκε ο νόμος 3614⁵²², με τον οποίο συστάθηκε η Γενική Διεύθυνση Αναπτυξιακού Προγραμματισμού, Περιφερειακής Πολιτικής και Δημοσίων Επενδύσεων στο Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, η οποία διαφορετικά αποκαλείτο Εθνική Αρχή Συντονισμού. Αποστολή της αρχής αυτής ήταν ο συντονισμός όλων των επιχειρησιακών προγραμμάτων του ΕΣΠΑ. Η Εθνική Αρχή Συντονισμού θα αποτελούσε το αρμόδιο όργανο, με το οποίο η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα συνδιαλεγόταν ως προς τα ζητήματα, τα οποία θα ανέκυπταν στο πλαίσιο των ΕΣΠΑ. Επιπλέον, η αρχή θα μπορούσε να ακυρώσει μέρος ή το σύνολο της κοινοτικής επιχορήγησης, εάν ο έλεγχος κατέληγε στο συμπέρασμα της ανεπαρκούς υλοποίησης του προγράμματος.

Παράλληλα, αποφασίστηκε η διαμόρφωση διαχειριστικής αρχής για την ανάπτυξη κάθε επιχειρησιακού προγράμματος με επιχορήγηση του ΕΣΠΑ. Η διαχειριστική αρχή θα καθόριζε ποια στάδια του επιχειρησιακού προγράμματος θα επιδοτούντο από τα ΕΣΠΑ, θα επέβλεπε τον προγραμματισμό της υλοποίησης, θα αξιολογούσε την εξέλιξη της επένδυσης και θα πιστοποιούσε την ακρίβεια των στοιχείων των επιχειρήσεων και επιχειρηματιών, τα οποία θα κατατίθεντο ηλεκτρονικά στο Ολοκληρωμένο Πληροφοριακό Σύστημα (ΟΠΣ), στο πλαίσιο της πραγματοποίησης της συγχρηματοδοτούμενης επένδυσης. Το ΟΠΣ επρόκειτο για

⁵²² Διαχείριση, έλεγχος και εφαρμογή αναπτυξιακών παρεμβάσεων για την προγραμματική περίοδο 2007 - 2013, Νόμος 3614/2007.

το σύστημα στο οποίο θα καταχωρούντο όλα τα δεδομένα, τα οποία αφορούσαν τα επιχειρησιακά προγράμματα του ΕΣΠΑ.

Αναφορικά με την εξέλιξη των επιχειρησιακών προγραμμάτων, με τον νόμο αυτό ορίστηκε ότι σε περίπτωση μη ικανοποιητικής εκτέλεσης του προγράμματος, η διαχειριστική αρχή θα έπρεπε να εξειδικεύει περαιτέρω τα στάδια και τα βήματα, τα οποία σε κάθε στάδιο θα έπρεπε να πραγματοποιούνταν.

Με τον νόμο 3752⁵²³ εισηγήθηκαν ρυθμίσεις στο καθεστώς της χρηματοδότησης των επενδυτικών σχεδίων. Συγκεκριμένα, ορίστηκε ότι για την εκτέλεση της χρηματοδότησης των έργων του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων, η Τράπεζα της Ελλάδας θα εκτελούσε την απόφαση της χρηματοδότησης κατόπιν σχετικής απόφασης της Διεύθυνσης Δημοσίων Επενδύσεων. Η Διεύθυνση Δημοσίων Επενδύσεων θα έπρεπε, στη συνέχεια, να κοινοποιήσει και να διαβιβάσει αυθημερόν τις αποφάσεις αναφορικά με την επένδυση στο Γενικό Λογιστήριο του Κράτους. Παράλληλα, ορίστηκε ότι το προσωπικό του δημόσιου και ευρύτερου δημόσιου τομέα, το οποίο ήταν αποσπασμένο σε ειδικές υπηρεσίες του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας και σε ειδικές υπηρεσίες των Περιφερειών, εφόσον δεν άνηκε στη Μονάδα Οργάνωσης της Διαχείρισης Επιχειρησιακών Προγραμμάτων (ΜΟΔ ΑΕ), έπρεπε να μεταταχθεί σε κενή οργανική θέση, μέσα σε προθεσμία τριών μηνών.

Αναφορικά με την εξέλιξη των ιδιωτικοποιήσεων, αρχικά με τον νόμο 3654⁵²⁴ κυρώθηκε η απόφαση της σύναψης σύμβασης παραχώρησης, για διάστημα 50 ετών, μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και των Οργανισμών Λιμένος Πειραιώς (ΟΛΠ ΑΕ) και Θεσσαλονίκης (ΟΛΘ ΑΕ). Παράλληλα θεσπίστηκε διαδικασία εθελουσίας συνταξιοδότησης για ένα μέρος των υπαλλήλων των οργανισμών αυτών. Οι υπόλοιποι εργαζόμενοι θα μεταφέρονταν με διαδικασίες μετατάξεως σε άλλες αντίστοιχες θέσεις δημόσιων επιχειρήσεων.

⁵²³ Τροποποιήσεις επενδυτικών νόμων και άλλες διατάξεις, Νόμος 3752/2009.

⁵²⁴ Κύρωση των Συμβάσεων Παραχώρησης μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και των Οργανισμών Λιμένος Πειραιώς (Ο.Λ.Π. Α.Ε.) και Θεσσαλονίκης (Ο.Λ.Θ. Α.Ε.), ρυθμίσεις για το προσωπικό της Ο.Λ.Π. Α.Ε. και της Ο.Λ.Θ. Α.Ε. και άλλες διατάξεις, Νόμος 3654/2008.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 3668⁵²⁵ διαμορφώθηκε το θεσμικό πλαίσιο για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ). Η άδεια για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από ΑΠΕ θα χορηγείτο από τη Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας για ένα χρονικό διάστημα έως 25 ετών, με δικαίωμα επανέκδοσης για ίσης διάρκειας διάστημα.

Επιπρόσθετα, με τον νόμο 3676⁵²⁶ κυρώθηκε η Σύμβαση Πώλησης των Μετοχών μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και της Deutsche Telekom. Οι διαπραγματεύσεις αναφορικά με την αποκρατικοποίηση ενός μετοχικού μέρους Οργανισμού Τηλεπικοινωνιών Ελλάδας (ΟΤΕ) είχε ξεκινήσει στο πλαίσιο της Διυπουργικής Επιτροπής Αποκρατικοποιήσεων από τις 6 Σεπτεμβρίου του 2006. Η συμφωνία παραχώρησης ενός ποσοστού ίσο με το 20% των μετοχών του ΟΤΕ προς την Deutsche Telecom αποφασίστηκε τον Μάιο του 2008 και η γερμανική εταιρεία έλαβε σχεδόν το 20% των μετοχών της ελληνικής εταιρείας. Η Deutsche Telecom, έως τον Νοέμβριο του 2008, έλαβε ένα επιπλέον ποσοστό 5% των υφισταμένων μετοχών του ΟΤΕ.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 3759⁵²⁷ κυρώθηκε η σύμβαση πώλησης των Εταιρειών Ολυμπιακές Αερογραμμές στην εταιρεία Marfin Investment Group.

Στην κατεύθυνση διαμόρφωσης κανόνων θωράκισης της ανταγωνιστικότητας στην αγορά προϊόντων και υπηρεσιών, αρχικά ψηφίστηκε ο νόμος 3728⁵²⁸, με τον οποίο συστάθηκε η Υπηρεσία Εποπτείας Αγοράς στη Γενική Γραμματεία Εμπορίου του Υπουργείου Ανάπτυξης. Η αποστολή της Υπηρεσίας Εποπτείας Αγοράς αναφερόταν στον συντονισμό των ελέγχων, οι οποίοι πραγματοποιούνταν στην αγορά προϊόντων και ειδικότερα των ελέγχων επί της τιμολόγησης, της παραγωγής, της εισαγωγής, διανομής, αποθήκευσης και

⁵²⁵ Αναθεώρηση των διατάξεων περί κυρώσεων του ν.δ. 136/1946 «Περί Αγορανομικού Κώδικα» και άλλες διατάξεις, Νόμος 3668/2008.

⁵²⁶ Κύρωση της Σύμβασης Πώλησης Μετοχών κα της Συμφωνίας Μετόχων μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και της Deutsche Telekom AG, Νόμος 3676/2008.

⁵²⁷ Κύρωση (1) της Σύμβασης Πώλησης και Αγοράς Μετοχών μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και των Εταιρειών Ολυμπιακές Αερογραμμές Α.Ε., Pantheon Airways Ανώνυμη Αεροπορική Εταιρεία και Marfin Investment Group Ανώνυμος Εταιρεία Συμμετοχών, Νόμος 3759/2009.

⁵²⁸ Υπηρεσία Εποπτείας Αγοράς και άλλες διατάξεις, Νόμος 3728/2008.

πώλησης των προϊόντων του πρωτογενούς και του δευτερογενούς τομέα. Ειδικότερα, η νέα υπηρεσία θα έπρεπε να πραγματοποιεί ελέγχους σε όλους τους χώρους της παραγωγικής διαδικασίας, να ελέγχει τις ετικέτες, τους τιμοκαταλόγους, τα συστατικά και την ποιότητα των προσφερόμενων προϊόντων και υπηρεσιών. Ανάμεσα στις αρμοδιότητες της Υπηρεσίας αυτής ήταν η διερεύνηση καταγγελιών, οι οποίες θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν από τους καταναλωτές. Σε περιπτώσεις παραβάσεων, η Υπηρεσία Εποπτείας Αγοράς θα προέβαινε σε κατασχέσεις και καταστροφή των εμπορευμάτων, τα οποία θα διατίθεντο με παράνομο τρόπο ή θα είχαν εισαχθεί με παράνομο τρόπο στη χώρα, ενώ θα μπορούσε να εισηγηθεί την επιβολή χρηματικών προστίμων, καθώς και την παραπομπή επιχειρήσεων στην εισαγγελική αρχή.

Ταυτόχρονα, με τον νόμο αυτό, εισηχθη ρύθμιση αναφορικά με τους κανόνες των ενδοομιλικών συναλλαγών. Ειδικότερα, υπογραμμίστηκε η υποχρέωση της τήρησης του «Βασικού Φακέλου Τεκμηρίωσης», στον οποίο θα συγκεντρώνονταν όλα τα στοιχεία και οι πληροφορίες αναφορικά με τις θυγατρικές εταιρείες, τα υποκαταστήματα και τις μεταξύ τους συναλλαγές ενός επιχειρηματικού ομίλου. Ο φάκελος θα ενημερωνόταν για οποιαδήποτε αλλαγή θα πραγματοποιούνταν αναφορικά με τις συναλλαγές, τις οποίες θα πραγματοποιούσε ο όμιλος. Ο αρμόδιος αρχές θα μπορούσαν να ζητήσουν να πραγματοποιηθεί ο έλεγχος του περιεχομένου των φακέλων ανά πάσα στιγμή, εφόσον είχε προηγηθεί κοινοποίηση του αιτήματος του ελέγχου τριάντα ημέρες πριν.

Προς την ίδια κατεύθυνση, στη συνέχεια, ψηφίστηκε ο νόμος 3748⁵²⁹, ο οποίος τροποποίησε εκ νέου τον προγενέστερο νόμο 703 του 1977. Ειδικότερα, ο νόμος 3748 αναφερόταν στο ζήτημα των συγκεντρώσεων των επιχειρήσεων σε ένα τμήμα της αγοράς και συγκεκριμένα όρισε ότι θα απαγορευόταν η συγκέντρωση (συγχώνευση) επιχειρήσεων, ακόμη και εάν είχε προηγηθεί γνωστοποίηση στην Επιτροπή Ανταγωνισμού, εφόσον διαπιστωνόταν ότι η συγκέντρωση θα οδηγούσε σε περιορισμό του ανταγωνισμού μέσω της διαμόρφωσης επιχειρήσεων σε δεσπόζουσα θέση. Ο έλεγχος, ο οποίος θα πραγματοποιείτο, θα βασιζόταν σε έρευνες ως προς τη διάρθρωση των εγχώριων και διεθνών

⁵²⁹ Πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση των κατόχων απολυτηρίου Επαγγελματικού Λυκείου και άλλες διατάξεις, Νόμος 3748/2009.

αγορών προϊόντος και υπηρεσιών, την ύπαρξη εμποδίων σε βάρος νέων επιχειρήσεων να εισέλθουν στη συγκεκριμένη αγορά, τη χρηματοδοτική δύναμη των επιχειρήσεων και ως προς την ευχέρεια όλων των επιχειρήσεων να συνάπτουν συμβάσεις συνεργασίας με προμηθευτές. Η Επιτροπή Ανταγωνισμού θα ήταν το αρμόδιο όργανο, το οποίο θα συντόνιζε τις έρευνες, ενώ θα αξιολογούσε τις γνωστοποιήσεις αναφορικά με μεταβολές στις συγκεντρώσεις επιχειρήσεων.

Επιπλέον, η Επιτροπή θα μπορούσε να προβεί σε εισηγήσεις αναφορικά με τη λήψη διαρθρωτικών μέτρων. Κατόπιν της απόφασής της και εντός ενός διαστήματος έως δυο ετών, η Επιτροπή θα όφειλε να διεξάγει έρευνα για να διαπιστώσει εάν οι επιχειρήσεις είχαν υλοποιήσει τις διορθώσεις. Εάν με το πέρας του ελέγχου διαπιστωνόταν ότι οι επιχειρήσεις δεν είχαν επιδείξει συμμόρφωση προς τις υποδείξεις, τότε η Επιτροπή θα μπορούσε να επιβάλλει πρόστιμο έως και 10% επί των ακαθάριστων εσόδων των επιχειρήσεων.

Προς την ίδια κατεύθυνση, της προστασίας του ανταγωνισμού, αποφασίστηκε η σύσταση του Αυτοτελούς Γραφείου Εσωτερικού Ελέγχου, η λειτουργία του οποίου θα αποσκοπούσε στην παρακολούθηση της λειτουργίας της Γενικής Διεύθυνσης Ανταγωνισμού της Επιτροπής Ανταγωνισμού, με σκοπό την τήρηση των κανόνων της εύρυθμης λειτουργίας της νομικής λειτουργίας της Επιτροπής και την παρακολούθηση της οικονομικής λειτουργίας της. Το έργο του Γραφείου Εσωτερικού Ελέγχου θα υπαγόταν απευθείας στην ολομέλεια της Επιτροπής Ανταγωνισμού. Ο προϊστάμενος του Γραφείου Εσωτερικού Ελέγχου θα έπρεπε να συντάσσει εκθέσεις, οι οποίες στη συνέχεια θα συμπεριλαμβάνονταν στη συνολική έκθεση, την οποία ήταν υποχρεωμένη η Επιτροπή Ανταγωνισμού να αποστέλλει στον Πρόεδρο της Βουλής. Σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, όπως έχουμε ήδη περιγράψει, η συνεχής τάση ίδρυσης νέων δημόσιων φορέων ερχόταν σε σύγκρουση με την ανάγκη της μείωσης του λειτουργικού κόστους του Δημοσίου.

Αναφορικά με την πολιτική στην αγορά εργασίας, αρχικά η κυβέρνηση, με τον νόμο 3667⁵³⁰, αποφάσισε τη διετή επέκταση του επιδόματος ανεργίας, το οποίο

⁵³⁰ Θέματα ειδικών επιδοτήσεων ανεργίας και άλλες διατάξεις, Νόμος 3667/2008.

είχε θεσπιστεί το 2003 και θα έληγε το 2008. Παράλληλα, η κυβέρνηση θέσπισε πρόγραμμα ειδικής επιδότησης της ανεργίας του τακτικού προσωπικού της εταιρείας, αναφορικά με τη διαδικασία ιδιωτικοποίησης της Ολυμπιακής Εταιρείας.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 3717⁵³¹ αποφασίστηκε ότι το τακτικό προσωπικό θυγατρικών της Ολυμπιακής Αεροπορίας, οι οποίες θα εκκαθαρίζονταν με σκοπό τη διάλυσή τους, θα μεταφερόταν με το ίδιο καθεστώς εργασίας σε νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου του Υπουργείου Μεταφορών και Επικοινωνίας, σε άλλες δημόσιες υπηρεσίες ή σε φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Από το σύνολο του νομοθετικού έργου της κυβέρνησης αναφορικά με την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, διαπιστώθηκε η απουσία ρυθμίσεων αναφορικά με το άνοιγμα των κλειστών επαγγελμάτων, της διεύρυνσης του ωραρίου, του ανοίγματος των εμπορικών καταστημάτων και τις Κυριακές. Ταυτόχρονα, στον τομέα της αγοράς εργασίας δεν επιχειρήθηκε η μείωση του κατώτατου μισθού ή η διαμόρφωση ενός νέου κατώτατου μισθού για τους νέους. Επιπρόσθετα, δεν επιχειρήθηκε η μεταρρύθμιση στον ΟΑΕΔ με σκοπό τη θέσπιση κινήτρων, ώστε οι άνεργοι να κινητοποιούνται περισσότερο, στην κατεύθυνση της επιμόρφωσης, της έντονης συμμετοχής σε συνεντεύξεις εργασίας, ώστε να απολαμβάνουν το επίδομα ανεργίας.

Η πολιτική της κυβέρνησης της ΝΔ για τη δημόσια διοίκηση: 2007-2009

Ανάμεσα στο νομοθετικό έργο της περιόδου αναφορικά με την πολιτική της δημόσιας διοίκησης, διαπιστώνονται νόμοι, οι οποίοι επιδίωκαν γενικότερα να βελτιώσουν τη διοικητική οργάνωση της δημόσιας διοίκησης, να μειώσουν τη γραφειοκρατία, να εισάγουν δομές ηλεκτρονικής διακυβέρνησης και να δημιουργήσουν ευέλικτες σχέσεις εργασίας. Ωστόσο, από το συνολικό νομοθετικό έργο απουσιάζουν ρυθμίσεις αναφορικά με τη μείωση της έκτασης της δημόσιας διοίκησης και γενικότερα αναφορικά με τη μείωση του δημόσιου κόστους.

⁵³¹ Κοινωνικές ρυθμίσεις για τους εργαζόμενους στις εταιρείες «Ολυμπιακές Αερογραμμές Α.Ε.», «Ολυμπιακή Αεροπορία Υπηρεσίες Α.Ε.» και «Ολυμπιακή Αεροπλοΐα Α.Ε.» και άλλες διατάξεις, Νόμος 3717/2008.

Αναφορικά με τις ρυθμίσεις, οι οποίες αποσκοπούσαν στην καλύτερη διοικητική οργάνωση της δημόσιας διοίκησης, το 2007 η κυβέρνηση ψήφισε τον νόμο 3614, με τον οποίο συστάθηκε η ανώνυμη εταιρεία μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα ΔΗΜΟΣ ΑΕ. Η εταιρεία θα σχεδίαζε και θα εφάρμοζε νέα επιχειρησιακά σχέδια για τις δημοτικές αρχές. Ειδικότερα, οι σκοποί της νέας εταιρείας ήταν η σύνταξη των απαραίτητων εγγράφων, η υποβολή των κατάλληλων δικαιολογητικών ώστε να ενταχθούν οι δημοτικές αρχές σε έργα χρηματοδοτούμενα από κοινοτικούς ή εθνικούς πόρους, η ανάθεση και η ευθύνη της υλοποίησης των έργων στις δημοτικές αρχές. Τη συνδρομή της ΔΗΜΟΣ ΑΕ συνήθως θα αναζητούσαν δημοτικές αρχές, οι οποίες είχαν χαρακτηριστεί ως διαχειριστικά ανεπαρκείς. Η χρηματοδότηση της ΔΗΜΟΣ ΑΕ θα βασιζόταν εξ ολοκλήρου σε δημόσιες δαπάνες και το ύψος του αρχικού μετοχικού κεφαλαίου θα ήταν 1.000.000 ευρώ. Την ευθύνη του οικονομικού ελέγχου της ΔΗΜΟΣ ΑΕ θα είχαν ορκωτοί ελεγκτές, οι οποίοι θα εποπτεύονταν από τα υπουργεία Εσωτερικών και Οικονομίας και Οικονομικών.

Προς την ίδια κατεύθυνση, με τον νόμο 3752, συστάθηκε ένας νέος οργανισμός ΝΟΜΟΣ ΑΕ, ο οποίος θα λειτουργούσε βάσει των κανόνων ιδιωτικού δικαίου, με έργο την προετοιμασία των Νομαρχιών ώστε να ανταποκρίνονται στις υποχρεώσεις ως δικαιούχοι έργων, τα οποία χρηματοδοτούνταν από κοινοτικούς ή εθνικούς πόρους, την προετοιμασία, καθώς και τη σύνταξη των εγγράφων, τα οποία απαιτούνταν για την εκκίνηση και δρομολόγηση των έργων. Ειδικότερα, ο νέος οργανισμός θα λειτουργούσε ως ένας χρηματοοικονομικός σύμβουλος, ιδιαίτερα για τις Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις, οι οποίες θα είχαν κριθεί διαχειριστικά ανεπαρκείς.

Επιπρόσθετα, με τον νόμο 3613⁵³² συστάθηκε η θέση του Γενικού Επιθεωρητή Δημόσιας Διοίκησης, καθώς και ένα πενταμελές υπηρεσιακό συμβούλιο. Ο ρόλος του Γενικού Επιθεωρητή ήταν να ελέγχει τις ετήσιες δηλώσεις πόθεν έσχες όλων των προϊσταμένων των διευθύνσεων των δημόσιων οικονομικών υπηρεσιών. Ο ρόλος του Επιθεωρητή συμπλήρωνε τη γενικότερη προσπάθεια, η οποία έπρεπε

⁵³² Ρυθμίσεις θεμάτων Ανεξάρτητων Αρχών, Γενικού Επιθεωρητή Δημόσιας Διοίκησης, Σώματος Επιθεωρητών Ελεγκτών Δημόσιας Διοίκησης και λοιπών ζητημάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Εσωτερικών, Νόμος 3613/2007.

να συντελεστεί στη βάση της εντατικοποίησης της λειτουργίας των οικονομικών εποπτικών μηχανισμών.

Αναφορικά με την ανάγκη της μείωσης της γραφειοκρατίας, αρχικά, με τον νόμο 3710⁵³³ η κυβέρνηση αποσκοπούσε στη δημιουργία ενός συστήματος, στην κατεύθυνση της πιο εύκολης αναζήτησης νόμων και διατάξεων. Στη συνέχεια, με τον νόμο 3801⁵³⁴ ορίστηκε ότι θα εφαρμόζονταν πιλοτικά σε Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις προγράμματα, τα οποία θα περιλάμβαναν απλουστεύσεις των διοικητικών διαδικασιών και μειώσεις των διοικητικών βαρών. Επιπλέον, θεσπίστηκε η Γενική Διεύθυνση Ψηφιακής Στρατηγικής, η οποία θα υπαγόταν στην Ειδική Γραμματεία Ψηφιακού Σχεδιασμού, η οποία ήταν αρμόδια για τον σχεδιασμό και την εποπτεία των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων «Ψηφιακή Σύγκλιση» (ΕΣΠΑ) και «Κοινωνία της Πληροφορίας» (από το Γ' ΚΠΣ). Η νέα Γενική Διεύθυνση θα είχε έναν συντονιστικό ρόλο των εργασιών, οι οποίες πραγματοποιούνταν στην Ειδική Γραμματεία.

Αναφορικά με την εισαγωγή δομών ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, η κυβέρνηση Καραμανλή, το 2007, ψήφισε τον νόμο 3607⁵³⁵, με τον οποίο συστάθηκε η Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση Κοινωνικής Ασφάλισης (ΗΔΙΚΑ ΑΕ). Ο σκοπός της ΗΔΙΚΑ ήταν ο εκσυγχρονισμός των πληροφοριακών συστημάτων του τομέα της κοινωνικής ασφάλισης και ειδικότερα, η μελέτη, η ανάπτυξη η λειτουργία και η συντήρηση των συστημάτων πληροφορικής και επικοινωνιών στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης. Συγκεκριμένα, το έργο του οργανισμού αποσκοπούσε στην ηλεκτρονική εξυπηρέτηση των πολιτών, στη συνεργασία και τη διασύνδεση με αντίστοιχους φορείς της ΕΕ, στη συστηματοποίηση του συνόλου της πληροφορίας του συστήματος και στην παροχή της πληροφορίας αυτής προς το κράτος.

⁵³³ Ρυθμίσεις για θέματα μεταφορών και άλλες διατάξεις, Νόμος 3710/2008.

⁵³⁴ Ρυθμίσεις θεμάτων προσωπικού με σύμβαση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου και άλλες διατάξεις οργάνωσης και λειτουργίας της Δημόσιας Διοίκησης, Νόμος 3801/2009.

⁵³⁵ Σύσταση και Καταστατικό της «Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης Κοινωνικής Ασφάλισης Α.Ε.» (Η.Δ.Ι.Κ.Α. Α.Ε.) και λοιπές ασφαλιστικές και οργανωτικές διατάξεις, Νόμος 3607/2007.

Αναφορικά με τη διαμόρφωση περισσότερο ευέλικτων σχέσεων, αρχικά με τον νόμο 3660⁵³⁶ ορίστηκε ότι το πλεονάζον εργατικό δυναμικό της Ελληνικής Βιομηχανίας Ζάχαρης ΑΕ, θα μεταφερόταν με την ίδια σχέση εργασίας, αποκλειστικά στις Περιφέρειες.

Επιπρόσθετα, αναφορικά με τον στόχο της ενίσχυσης της αποτελεσματικότητας της εργασίας και ενίσχυσης του επιπέδου επιμόρφωσης των δημόσιων υπαλλήλων, με τον νόμο 3801, καθορίστηκε επίσης το νέο πλαίσιο βαθμολόγησης και η διαδικασία προαγωγής των δημόσιων υπαλλήλων. Συγκεκριμένα, αναφορικά με την πορεία εξέλιξης ενός δημόσιου υπαλλήλου ορίστηκε ότι, κατά τη διάρκεια των δυο πρώτων ετών, η εισαγωγική, αρχική βαθμίδα, θα αποτελούσε τη δοκιμαστική υπηρεσία. Η πανεπιστημιακή και τεχνολογική εκπαίδευση, καθώς και η απόκτηση μεταπτυχιακού ή διδακτορικού, θα καθιστούσαν ταχύτερη κατά δύο έτη τη μετάβαση από την αρχική κλίμακα στην επόμενη. Αναφορικά με το σύστημα των προαγωγών, ορίστηκε ότι την απόφαση θα λάμβανε το υπηρεσιακό συμβούλιο, το οποίο θα προσμετρούσε την επαγγελματική επάρκεια, την πρωτοβουλία και την αποτελεσματικότητα. Το υπηρεσιακό συμβούλιο θα κατάρτιζε μια σχετική έκθεση, η οποία θα βασιζόταν στα στοιχεία των εκθέσεων, οι οποίες θα είχαν συνταχθεί για τον εργαζόμενο κατά την τελευταία πενταετία.

Παράλληλα, στον τομέα των μεταφορών, ο θεσμός της Κάρτας Ελέγχου Καυσαερίων (ΚΕΚ), με την οποία ένα όχημα θα έπρεπε να είναι εφοδιασμένο και η οποία θα ανέγραφε τους ρύπους του οχήματος, επεκτάθηκε σε όλη την ελληνική επικράτεια. Στην περίπτωση έλλειψης της κάρτας, στους οδηγούς θα επιβάλλονταν οικονομικές κυρώσεις.

Τελικά, από το νομοθετικό έργο της κυβέρνησης και αυτή τη φορά, απουσιάζουν προβλέψεις αναφορικά με την ανάγκη να μειωθεί η έκταση του δημόσιου τομέα.

Η πολιτική της κυβέρνησης της ΝΔ για το εκπαιδευτικό σύστημα: 2007-2009

⁵³⁶ Συνταξιοδοτικές ρυθμίσεις για τους αποχωρούντες από την υπηρεσία δικαστικούς λειτουργούς και άλλες διατάξεις, Νόμος 3660/2008.

Ανάμεσα στο συνολικό νομοθετικό έργο της περιόδου αναφορικά με την εκπαιδευτική πολιτική, διαπιστώνονται νόμοι, οι οποίοι επιδίωκαν να ενισχύσουν τις ερευνητικές δομές στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, γεγονός το οποίο αποτελούσε στόχο του ευρωπαϊκού περιορισμού. Ωστόσο, από το νομοθετικό έργο απουσιάζουν ρυθμίσεις αναφορικά με την επιδίωξη της ενίσχυσης της παραγωγικότητας των εκπαιδευτικών μονάδων και της κατοχύρωσης μιας αυτονομίας στα πανεπιστήμια, στη βάση της επιλογής των προφίλ των εισακτέων που επιθυμούν, των καθηγητών που επιθυμούν και της αυτόνομης διαμόρφωσης του οδηγού σπουδών.

Αναφορικά με την πρόβλεψη της προαγωγής της επιστημονικής έρευνας, η κυβέρνηση ψήφισε, κατά τη δεύτερη θητεία της, τον νόμο 3653⁵³⁷, με τον οποίο δημιουργήθηκε το Εθνικό Πρόγραμμα Έρευνας και Τεχνολογίας, το οποίο αναφερόταν στο σύνολο των ενεργειών, οι οποίες θα λάμβαναν χώρα στην κατεύθυνση της βελτίωσης και προώθησης της έρευνας, της τεχνολογίας και της καινοτομίας στην Ελλάδα. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα θα ήταν προς αναθεώρηση κάθε τέσσερα χρόνια και οι βασικοί του στόχοι θα ήταν η προαγωγή της βασικής έρευνας, η ανάδειξη της βασικής έρευνας ως κομβικού στοιχείου της ανώτατης παιδείας, η εξέλιξη του ανθρώπινου επιστημονικού δυναμικού, καθώς και η βελτίωση του πλαισίου εκπόνησης, ανάθεσης και χρηματοδότησης ενός ερευνητικού προγράμματος. Η χρηματοδότηση των ερευνών σε κάθε επιστημονικό πεδίο θα προερχόταν κυρίως από το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ).

Επιπλέον, δημιουργήθηκε το Εθνικό Συμβούλιο Έρευνας και Τεχνολογίας, το οποίο θα λειτουργούσε υπό την αιγίδα της Γενικής Γραμματείας της Κυβέρνησης και θα υπαγόταν απευθείας στον Πρωθυπουργό. Οι κύριες αρμοδιότητες του Εθνικού Συμβουλίου Έρευνας και Τεχνολογίας θα ήταν η διαμόρφωση εισηγήσεων στη σχετική διυπουργική επιτροπή περί ζητημάτων της πολιτικής έρευνας, τεχνολογίας και καινοτομίας, ζητημάτων περί της έγκρισης του Εθνικού Προγράμματος Έρευνας και Τεχνολογίας, περί της εποπτείας της εφαρμογής του Εθνικού Προγράμματος, περί της κατάργησης ή συγχώνευσης ερευνητικών προγραμμάτων, καθώς και αναφορικά με την κατάρτιση του εθνικού πίνακα των

⁵³⁷ Θεσμικό πλαίσιο έρευνας και τεχνολογίας και άλλες διατάξεις, Νόμος 3653/2008.

κριτών, οι οποίοι θα στελέχωναν τις επιτροπές κρίσεων των ερευνητικών προγραμμάτων.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 3685⁵³⁸ περιγράφηκε το πλαίσιο αναφορικά με τις μεταπτυχιακές σπουδές στα ελληνικά πανεπιστήμια. Συγκεκριμένα, περιγράφηκε η διαδικασία με την οποία οι ενδιαφερόμενοι θα μπορούσαν να συμμετάσχουν στα μεταπτυχιακά προγράμματα ή να εκκινήσουν την εκπόνηση της διδακτορικής διατριβής τους. Το πρόγραμμα των μεταπτυχιακών σπουδών περιγράφηκε ότι θα εγκρινόταν από το πρυτανικό συμβούλιο ή το συμβούλιο των ΤΕΙ.

Διαπιστώνεται συνεπώς η απουσία μιας διαφοροποίησης στο κυβερνητικό έργο, στη βάση της προώθησης περισσότερο ρηξικέλευθων προτάσεων, στην κατεύθυνση της διαμόρφωσης δυναμικών πανεπιστημίων, συνδεδεμένων με την αγορά εργασίας, στόχος ο οποίος βρισκόταν στον πυρήνα του ευρωπαϊκού περιορισμού εκείνη την εποχή.

Η πολιτική της κυβέρνησης της ΝΔ για το ασφαλιστικό σύστημα και για τη νοσοκομειακή περίθαλψη: 2007-2009

Ανάμεσα στο νομοθετικό έργο της περιόδου αναφορικά με την ασφαλιστική και τη νοσοκομειακή πολιτική, διαπιστώνονται νόμοι, οι οποίοι από το 2008 και έπειτα άρχισαν να επιδιώκουν, σε αντίθεση με την πρώτη θητεία της κυβέρνησης του Κώστα Καραμανλή, ένα ευέλικτο και με λιγότερη χρηματοδότηση σύστημα κοινωνικής ασφάλισης. Αυτό επιδιώχθηκε μέσα από μια σειρά συγχωνεύσεων των ταμείων κοινωνικής ασφάλισης, καθώς και μέσα από την αύξηση των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης. Οι ρυθμίσεις αυτές υπηρετούσαν τον ευρωπαϊκό περιορισμό του περιορισμού του δημόσιου κόστους του ασφαλιστικού συστήματος.

Ωστόσο, από το νομοθετικό έργο απουσιάζουν ρυθμίσεις αναφορικά με τον σχεδιασμό μιας νέας αρχιτεκτονικής δομής τριών πυλώνων. Ταυτόχρονα, αναφορικά με τη νοσοκομειακή πολιτική, από το νομοθετικό έργο απουσιάζουν ρυθμίσεις στην κατεύθυνση δημιουργίας ανταγωνιστικών πρωτοβάθμιων

⁵³⁸ Θεσμικό πλαίσιο για τις μεταπτυχιακές σπουδές, Νόμος 3685/2008.

μονάδων υγείας και θέσπισης του οικογενειακού ιατρού, πολιτικές οι οποίες αναφέρονταν στον ευρωπαϊκό περιορισμό.

Αναφορικά με την ασφαλιστική μεταρρύθμιση, η οποία επιχειρήθηκε προς το τέλος της δεύτερης θητείας της κυβέρνησης του Κώστα Καραμανλή, με τον νόμο 3655⁵³⁹ επιχειρήθηκε η αναδιάρθρωση της δομής του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης. Στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης αυτής πραγματοποιήθηκε η συγχώνευση ασφαλιστικών ταμείων και η διαμόρφωση νέων ενιαίων φορέων κοινωνικής ασφάλισης. Συγκεκριμένα, αρχικά αποφασίστηκε ότι το Ταμείο Συντάξεων Προσωπικού ΗΣΑΠ, Προσωπικού της Εθνικής Τράπεζας Ελλάδας, της Τράπεζας της Ελλάδας, καθώς και οι κλάδοι σύνταξης του Ταμείου Ασφάλισης της Εθνικής Ασφαλιστικής, του ΟΤΕ και της ΕΤΒΑ θα εντάσσονταν στον κλάδο σύνταξης ΙΚΑ-ΕΤΑΜ. Οι προϋποθέσεις, ωστόσο, της συνταξιοδότησης και του υπολογισμού της σύνταξης θα καθορίζονταν από τους κανονισμούς λειτουργίας κάθε ταμείου ξεχωριστά. Προς την ίδια κατεύθυνση, και ο κλάδος σύνταξης του Οργανισμού Ασφάλισης Προσωπικού-ΔΕΗ εντάχθηκε ως αυτοτελής τομέας στον κλάδο της σύνταξης του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ, με οικονομική αυτοτέλεια. Έκτοτε, ο συγκεκριμένος οργανισμός ασφάλισης θα αποκαλείτο Τομέας Ασφάλισης Προσωπικού-Δημόσιας Επιχείρησης Ηλεκτρισμού.

Παράλληλα, ο κλάδος κύριας ασφάλισης του Ταμείου Ασφάλισης Ναυτικών Πρακτόρων και Υπαλλήλων, το Ταμείο Πρόνοιας Ξενοδόχων, καθώς και το Ταμείο Πρόνοιας και Επικουρικής ασφάλισης του Προσωπικού Ιπποδρομιών θα εντάσσονταν με τον νόμο αυτό στον Οργανισμό Ασφάλισης Ελεύθερων Επαγγελματιών-ΟΑΕΕ. Στον ΟΑΕΕ συστάθηκε κλάδος επικουρικής ασφάλισης, με σκοπό την παροχή ενιαίας επικουρικής σύνταξης στους ασφαλισμένους του οργανισμού λόγω γήρατος και αναπηρίας. Οι πόροι του κλάδου της επικουρικής ασφάλισης του ΟΑΕΕ θα προέρχονταν από τις ασφαλιστικές εισφορές των ασφαλισμένων στον ΟΑΕΕ, οι οποίες θα ήταν στο ύψος του 6%, καθώς και από έσοδα υπέρ του κλάδου, τα οποία θα προέρχονταν από προσόδους περιουσίας, αποδόσεις κεφαλαίων και άλλων επενδύσεων του ΟΑΕΕ.

⁵³⁹ Διοικητική και οργανωτική μεταρρύθμιση του Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης και λοιπές ασφαλιστικές διατάξεις, Νόμος 3655/2008.

Επιπλέον, συστάθηκε το Ενιαίο Ταμείο Ανεξάρτητα Απασχολούμενων (ΕΤΑΑ) ως νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, και το οποίο θα περιελάμβανε τέσσερις κλάδους, τον κλάδο κύριας ασφάλισης, επικουρικής ασφάλειας, τον κλάδο πρόνοιας και υγείας. Στο Ενιαίο Ταμείο θα εντάσσονταν το Ταμείο Μηχανικών και Εργοληπτών Δημοσίων Έργων (ΤΣΜΕΔΕ), το Ταμείο Υγειονομικών (ΤΣΑΥ) και το Ταμείο των Νομικών (ΤΑΝ). Η χρηματοδότηση του Ενιαίου Ταμείου θα βασιζόταν στις προβλεπόμενες ασφαλιστικές εισφορές ασφαλισμένων και εργοδοτών, στην κρατική επιχορήγηση, στα έσοδα από κοινωνικούς πόρους υπέρ των Ταμείων αυτών και στις αποδόσεις των επενδύσεων, τις οποίες είχαν προωθήσει οι διοικήσεις των Ταμείων.

Προς την ίδια κατεύθυνση, συστάθηκε και το Ενιαίο Ταμείο ασφάλισης προσωπικού Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης (ΕΤΑΠ-ΜΜΕ). Το Ενιαίο Ταμείο θα περιελάμβανε πέντε κλάδους, την κύρια ασφάλιση, την επικουρική ασφάλιση, την πρόνοια, την υγεία και τον κλάδο ανεργίας και δώρων. Ειδικότερα, στο Ενιαίο Ταμείο εντάσσονταν το Ταμείο Προσωπικού Εφημερίδων Αθηνών και Θεσσαλονίκης, Ιδιοκτητών Ημερήσιων Εφημερίδων Αθηνών και Θεσσαλονίκης, Ιδιοκτητών, Συντακτών και Υπαλλήλων Τύπου, Ανταποκριτών Ξένου Τύπου, Φωτοειδησεογράφων και Εικονοληπτών, Εφημεριδοπωλών και Υπαλλήλων Πρακτορείου Αθηνών και Πρακτορείου Θεσσαλονίκης και Τεχνικών Τύπου. Η χρηματοδότηση του ταμείου αυτού θα βασιζόταν στις ασφαλιστικές εισφορές των ασφαλισμένων και των εργοδοτών, στα έσοδα από κοινωνικούς πόρους υπέρ των ταμείων αυτών και στις αποδόσεις των κεφαλαίων. Παράλληλα συστάθηκε και το Ενιαίο Ταμείο Επικουρικής Ασφάλισης Ιδιωτικού Τομέα (ΕΕΑΙΤ), στο οποίο θα ενσωματώνονταν τα Ταμείο Προσωπικού Ασφαλιστικών Επιχειρήσεων, εκπαιδευτικών στην ιδιωτική εκπαίδευση, υπαλλήλων σε εμπορικά καταστήματα και γενικότερα Ταμεία Προσωπικού υπαλλήλων του ιδιωτικού τομέα. Η χρηματοδότηση του ΕΕΑΙΤ θα βασιζόταν στις προβλεπόμενες ασφαλιστικές εισφορές ασφαλισμένων και εργοδοτών, σε κοινωνικούς πόρους υπέρ των παραπάνω ταμείων αυτών και από τις αποδόσεις των επενδύσεων.

Επιπλέον, συστάθηκε το Ταμείο Ασφάλισης Υπαλλήλων Τραπεζών και Επιχειρήσεων Κοινής Ωφέλειας (ΤΑΥΤΕΚΩ), το οποίο θα περιελάμβανε τρεις κλάδους, της επικουρικής ασφάλισης, της πρόνοιας και υγείας. Οι πόροι του νέου

ταμείου θα προέρχονταν από τις εισφορές των ασφαλισμένων, από κοινωνικούς πόρους υπέρ του Ταμείου και από τις αποδόσεις των επενδύσεων. Στην ίδια κατεύθυνση, δημιουργήθηκαν το Ταμείο Επικουρικής Ασφάλισης Δημόσιων Υπαλλήλων (ΤΕΑΔΥ), καθώς και το Ταμείο Επικουρικής Ασφάλισης των Σωματίων Ασφαλείας. Οι πόροι των Ταμείων θα προέρχονταν και σε αυτήν την περίπτωση από τις ασφαλιστικές εισφορές των ασφαλισμένων και εργοδοτών, από κοινωνικούς πόρους υπέρ του ταμείου και από τις αποδόσεις των επενδύσεων. Συγχρόνως, συγκροτήθηκαν το Ταμείο Πρόνοιας Ιδιωτικού Τομέα και το Ταμείο Πρόνοιας Δημόσιου Τομέα, καθώς και ο Οργανισμός Περίθαλψης Ασφαλισμένων Δημοσίου. Μια αντίστοιχη πορεία συγχώνευσης διαπιστώθηκε για όλους τους ασφαλιστικούς κλάδους όλων των επαγγελματικών κλάδων.

Τα έσοδα και τα έξοδα των Φορέων Κοινωνικής Ασφάλισης θα καταγράφονταν ετησίως στον Γενικό Προϋπολογισμό. Κάθε φορέας θα ήταν υποχρεωμένος να συντάσσει και να εκτελεί έναν διακριτό προϋπολογισμό. Επιπλέον, με τον νόμο αυτόν αυξήθηκαν τα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης. Ειδικότερα, ορίστηκε ότι από την 1^η Ιανουαρίου του 2013 τα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης για τους ασφαλισμένους στον ΙΚΑ ΕΤΑΜ θα αυξάνονταν κατά έξι μήνες κάθε έτος, έως ότου συμπληρωνόταν το όριο συνταξιοδότησης των 60 ετών.

Αναφορικά με τους εργαζόμενους σε βαρέα και ανθυγιεινά επαγγέλματα, το όριο συνταξιοδότησης, με εξάμηνη ετήσια αύξηση από την 1/1/2013, θα έπρεπε να φτάσει τα 57 έτη. Έως τότε, το μέτρο το οποίο ίσχυε περί της συνταξιοδότησης στον ασφαλιστικό φορέα ΙΚΑ-ΕΤΑΜ ήταν ότι ένας ασφαλισμένος θα μπορούσε να συνταξιοδοτηθεί έχοντας καλύψει 10.500 ημέρες εργασίας στην πραγματική ασφάλιση και έχοντας συμπληρώσει το 58^ο έτος της ηλικίας του. Για τους εργαζόμενους σε βαρέα και ανθυγιεινά επαγγέλματα, τα όρια συνταξιοδότησης ήταν τα 55 έτη και έχοντας συμπληρώσει 7.500 ημέρες εργασίας στην πραγματική ασφάλιση. Οι ρυθμίσεις αυτές αποτέλεσαν μια προσπάθεια των κυβερνήσεων του Κώστα Καραμανλή να επιτευχθεί η βιωσιμότητα του ασφαλιστικού συστήματος.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 3631⁵⁴⁰ συστάθηκε το Εθνικό Ταμείο Κοινωνικής Συνοχής ως νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, σκοπός του οποίου ήταν η χρηματοδότηση της ετήσιας ενίσχυσης του εισοδήματος υπέρ φυσικών προσώπων ή νοικοκυριών, των οποίων το ετήσιο εισόδημα ήταν χαμηλότερο από το ετήσια εκτιμώμενο όριο της φτώχειας στην Ελλάδα (το όριο της φτώχειας οριζόταν ως 60% του διαμέσου του ισοδύναμου συνολικού διαθέσιμου εισοδήματος).

Προς την κατεύθυνση μια μη περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης, αρχικά υπήρξε η απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης, με τον νόμο 3624, όπως ήδη περιγράψαμε, ώστε να αποζημιωθούν οι πληγέντες των πυρκαγιών, καθώς και το πυροσβεστικό σώμα.

Επιπρόσθετα, με τον νόμο 3631⁵⁴¹ θεσπίστηκε η χορήγηση του επιδόματος πολυτέκνων στις τρίτεκνες οικογένειες. Ειδικότερα, αποφασίστηκε η καταβολή επιδόματος από την 1^η Ιανουαρίου 2008 για κάθε άγαμο παιδί μιας οικογένειας, ηλικίας έως 23 ετών. Το επίδομα θα χορηγείτο υπέρ των τέκνων, τα οποία είχαν αποκτηθεί από τον ίδιο ή διαφορετικούς γάμους, τα νομίμως αναγνωρισθέντα ή υιοθετηθέντα, καθώς και τα γεννηθέντα εκτός γάμου.

Επιπρόσθετα, με τον νόμο 3655 ενσωματώθηκε ρύθμιση και για τη συνταξιοδότηση των μητέρων με ανήλικα παιδιά. Συγκεκριμένα, ορίστηκε και σε αυτή την περίπτωση η αύξηση των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης από την 1^η Ιανουαρίου του 2010, κατά ένα έτος, από τα 55 δηλαδή έτη στα 56 έτη.

Παράλληλα, θεσπίστηκαν κίνητρα για την επιμήκυνση του εργασιακού χρόνου για τους ασφαλισμένους του φορέα ΙΚΑ-ΕΤΑΜ και μετά τη συμπλήρωση του 60^{ου} έτους ηλικίας τους, μέσω της προσαύξησης του ποσού της σύνταξης κατά 25 φορές του ημερομισθίου, ανά επιπλέον 300 ημέρες ασφάλισης. Επιπλέον, η μηνιαία σύνταξη γήρατος ή αναπηρίας θα αυξανόταν κατά 2% ανά 300 επιπλέον ημέρες εργασίας, ενώ το ποσό της σύνταξης για όσους είχαν συμπληρώσει 35

⁵⁴⁰ Κύρωση της από 29 Αυγούστου 2007 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Κοινωνικές παροχές και οικονομικές ενισχύσεις στους πληγέντες από τις πυρκαγιές», Νόμος 3631/2007.

⁵⁴¹ Κύρωση της από 29 Αυγούστου 2007 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Κοινωνικές παροχές και οικονομικές ενισχύσεις στους πληγέντες από τις πυρκαγιές», Νόμος 3631/2007.

έτη εργασίας μετά το 65^ο έτος της ηλικίας τους θα αυξανόταν κατά 3,3% ανά 300 επιπλέον ημέρες ασφάλισης. Αναφορικά με το ποσοστό της επικουρικής σύνταξης, για τους ασφαλισμένους έως τις 31 Δεκεμβρίου του 1992, οι οποίοι θα είχαν συμπληρώσει 35 έτη πραγματικής εργασίας ή 10.500 ημέρες ασφάλισης, δε θα μπορούσε να υπερβαίνει το ποσοστό του 20% των συντάξιμων αποδοχών.

Τέλος, με τον νόμο 3717 αποφασίστηκε το πρόγραμμα επιδότησης, διάρκειας δώδεκα μηνών, καθώς και η καταβολή ενός εφάπαξ ποσοστού κοινωνικής ενίσχυσης. Στη συνέχεια, με την ψήφιση του νόμου 3762⁵⁴² επεκτάθηκε η δράση του σώματος, μέσω της προσθήκης νέων τμημάτων επιθεώρησης και της αύξησης του αριθμού των γενικών επιθεωρητών.

6.5 Η προσαρμογή της ΝΔ σε έναν εξωτερικό περιορισμό ισχνούς έντασης

Κατά τη διάρκεια της πρώτης κυβερνητικής θητείας της ΝΔ υπό την πρωθυπουργία του Κώστα Καραμανλή, από το 2004 έως το 2006 περίπου, ο οικονομικός ευρωπαϊκός περιορισμός χαρακτηρίστηκε ως αυστηρής έντασης αναφορικά με τη δημοσιονομική πολιτική. Συγκεκριμένα, από το 2004 έως το 2006, η ελληνική οικονομία είχε ενταχθεί στη διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος και η κυβέρνηση της ΝΔ έπρεπε να λάβει δημοσιονομικά μέτρα ώστε να μειωθεί το πρωτογενές έλλειμμα κάτω του 3%. Ο οικονομικός περιορισμός έως το έτος 2006 χαρακτηρίστηκε ως αυστηρός, καθώς η καθυστέρηση της συμμόρφωσης με τις υποδείξεις σήμαινε την επιβολή χρηματοοικονομικών κυρώσεων, την παραμονή της ελληνικής οικονομίας σε επιτήρηση και τη συνεχή δέσμευση να λαμβάνει, καθ' όλη τη διάρκεια της επιτήρησης, πρόσθετα δημοσιονομικά μέτρα. Υπό τις συνθήκες αυτές, η κυβέρνηση της ΝΔ επιχείρησε

⁵⁴² Αναδιοργάνωση Σώματος Επιθεώρησης Εργασίας (Σ.ΕΠ.Ε.), ρύθμιση θεμάτων Οργανισμών εποπτευόμενων από το Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας και άλλες διατάξεις, Νόμος 3762/2009.

άμεσα να διορθώσει προς τα κάτω τα μεγέθη των ελλειμμάτων. Η οικονομική πολιτική, η οποία ακολουθήθηκε, ήταν επιτυχής και τελικά τον Μάιο του 2007, οι ευρωπαϊκοί θεσμοί πιστοποίησαν τη μείωση των ελλειμμάτων και την έξοδο της ελληνικής οικονομίας από τη διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος.

Ωστόσο, πέραν της διεισδυτικής αυτής αυστηρής επιτήρησης της ελληνικής οικονομίας, η ελληνική κυβέρνηση, όπως και όλες οι κυβερνήσεις των κρατών-μελών της ΕΕ, είχαν να αντιμετωπίσουν έναν ελαστικό έλεγχο αναφορικά με την πορεία των δημόσιων οικονομικών. Συγκεκριμένα, όπως ήδη έχουμε περιγράψει, η μεταρρύθμιση του ΣΣΑ το έτος 2005 είχε οδηγήσει σε ελαστικές μορφές εποπτείας των δημοσιονομικών μεγεθών των κρατών-μελών από την πλευρά των ευρωπαϊκών θεσμών.

Ως ελαστική χαρακτηριζόταν η ευρωπαϊκή εποπτεία εκείνη την περίοδο επίσης αναφορικά με την πρόοδο των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, οι οποίες από το 2005 σχεδιάστηκαν στο πλαίσιο της Στρατηγικής της Λισαβόνας. Μολονότι, δηλαδή, είχε διαμορφωθεί το αναγκαίο θεσμικό πλαίσιο, προς το οποίο οι χώρες-μέλη της ΕΕ έπρεπε να προσαρμοστούν (επιχειρηματικό περιβάλλον, αγορά εργασίας, προϊόντων και υπηρεσιών, βιωσιμότητα, ανταγωνιστικό εκπαιδευτικό σύστημα κτλ.), οι ευρωπαϊκοί θεσμοί είχαν ανακοινώσει την ευχέρεια των εθνικών κυβερνήσεων να υλοποιήσουν τις μεταρρυθμίσεις αυτές σε χρονικό ορίζοντα έως το 2008.

Τι έπραξαν οι κυβερνήσεις του Κώστα Καραμανλή;

Με βάση την καταγραφή του νομοθετικού έργου, διαπιστώνουμε αρχικά ότι, αναφορικά με τον τομέα των δημόσιων δαπανών, το 2006 και έπειτα η ΝΔ δεν προχώρησε σε δραστική μείωση του δημόσιου κόστους.

Στη συνέχεια, αναφορικά με τη φορολογική πολιτική, διαπιστώθηκε η πολιτική της δημιουργίας θεσμικού πλαισίου εντατικοποίησης των οικονομικών ελέγχων, ιδιαιτέρως από το 2007 και έπειτα. Σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, δε διαπιστώθηκε

η δημιουργία ενός νέου απλουστευμένου φορολογικού συστήματος, με κατάργηση φοροαπαλλαγών και σκοπό τη διεύρυνση της φορολογικής βάσης.

Η συνεχής τήρηση μιας χαλαρής δημοσιονομικής πολιτικής, με παντελή την απουσία περιορισμών στις προσλήψεις, οι χαμηλοί φόροι και η αδυναμία διεύρυνσης της φορολογικής βάσης αποτελούσαν τις αντίθετες πολιτικές, από εκείνες οι οποίες εντάσσονταν στον ευρωπαϊκό περιορισμό εκείνης της περιόδου, και συνδυαστικά οδήγησαν στη διόγκωση του ελλείμματος.

Αναφορικά με τον τομέα της ανταγωνιστικότητας, στην κατεύθυνση της φιλελεύθερης σύγκλισης, η κυβέρνηση της ΝΔ εκείνη την περίοδο δημιούργησε το αναγκαίο θεσμικό πλαίσιο για τη σύμπραξη του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, ενώ ολοκλήρωσε ορισμένες ιδιωτικοποιήσεις. Ταυτόχρονα, θέσπισε φορολογικά κίνητρα υπέρ των επιχειρήσεων.

Από την άλλη μεριά υπήρχαν αποκλίσεις από τον ευρωπαϊκό περιορισμό. Ειδικότερα, στην αγορά προϊόντων, αναφορικά με τις ιδιωτικοποιήσεις, ορατή υπήρξε η καθυστέρηση, αναφορικά με τον τομέα της απελευθέρωσης στον χώρο της ενέργειας και των μεταφορών. Επιπλέον, αναφορικά με την αγορά προϊόντων, δεν απελευθερώθηκαν τα κλειστά επαγγέλματα. Αναφορικά με την αγορά εργασίας, δεν επιχειρήθηκε η εφαρμογή των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης, η μείωση του κατώτατου μισθού και η απελευθέρωση της νομοθεσίας της επαγγελματικής προστασίας. Η μη υλοποίηση διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων μπορεί να ερμηνεύσει τη διόγκωση του ελλείμματος στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών στο τέλος των θητειών των κυβερνήσεων της ΝΔ το 2009.

Αναφορικά με τον τομέα της δημόσιας διοίκησης, η κυβέρνηση Καραμανλή, από το έτος 2004 έως το τέλος και της δεύτερης θητείας της, επιχείρησε την αντιμετώπιση της γραφειοκρατίας και την επιμόρφωση των δημόσιων υπαλλήλων, ενώ ιδιαίτερος από το 2007 επιχείρησε να εισάγει δομές ηλεκτρονικής διακυβέρνησης. Ωστόσο, οι δυο κυβερνήσεις υπό την πρωθυπουργία του Κώστα Καραμανλή δεν κινήθηκαν προς την κατεύθυνση της μείωσης του πλήθους των δημόσιων φορέων, η οποία αποτελούσε στόχο του

ευρωπαϊκού περιορισμού. Το γεγονός αυτό, συνδυαστικά με τη γενικότερη εισοδηματική και φορολογική πολιτική, ωθούσε σε κλιμάκωση του ελλείμματος.

Αναφορικά με την εκπαιδευτική πολιτική, επιχειρήθηκε ο εκσυγχρονισμός των δομών μέσω της έμφασης σε ζητήματα ψηφιακής σύγκλισης, ωστόσο, δεν επιχειρήθηκε μια κομβική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, στην κατεύθυνση της ενίσχυσης της παραγωγικότητας. Τέλος, επί της ασφαλιστικής πολιτικής, η ΝΔ, προς το τέλος της κυβερνητικής θητείας της, το έτος 2008, προχώρησε στη συγχώνευση δημόσιων ασφαλιστικών ταμείων. Ωστόσο, από το νομοθετικό της έργο απουσιάζουν ρυθμίσεις αναφορικά με τη δραστική περικοπή της δημόσιας χρηματοδότησης και της διαμόρφωσης ενός νέου ασφαλιστικού συστήματος δύο και τριών πυλώνων.

Η αδυναμία αποτελεσματικής σύγκλισης με τον περιορισμό καταγράφεται και μέσα από την έρευνα του 2009, του Δείκτη Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας. Ειδικότερα, στην έκθεση αυτή, το 2009, η ελληνική οικονομία τοποθετείται στην 71^η θέση, στην παγκόσμια κλίμακα ανταγωνιστικότητας. Αυτό σημαίνει ότι από το 2004 έως το 2009, η ελληνική οικονομία στον δείκτη παγκόσμιας κατάταξης σημείωνε πτωτική πορεία, καθώς από την 51^η θέση το 2004, το 2009 είχε κατέλθει στην 71^η.

Αρχικά, στην έκθεση του 2009 υπογραμμιζόταν ότι το υψηλό μέγεθος της δημόσιας σπατάλης ήταν επιβαρυντικό, σε βάρος της ανταγωνιστικότητας. Ειδικότερα, αναφορικά με τα δημοσιονομικά μεγέθη το αυξημένο χρέος, η δημόσια σπατάλη και ο χαμηλός ρυθμός αποταμίευσης, θεωρήθηκαν ως κρίσιμες συνέπειες για την απώλεια τόσων θέσεων ανταγωνιστικότητας στον δείκτη.

Επιπρόσθετα, αναφορικά με το ζήτημα της ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας, η έκθεση του 2009 κατέγραφε, ανάμεσα στους πιο επιβαρυντικούς παράγοντες, την έκταση της γραφειοκρατίας, τις αγκυλώσεις στον τομέα της αγοράς εργασίας, τη διαφθορά, το φορολογικό σύστημα -και εδώ διαπιστώνεται σύγκρουση στην στόχευση, ανάμεσα στις εκθέσεις της παγκόσμιας ανταγωνιστικότητας και του ΟΟΣΑ και των ευρωπαϊκών θεσμών με τους μεν να διαβλέπουν τις δυσκολίες από την αύξηση του επιπέδου φορολογίας και τους δε να επιδιώκουν να

εξισοροποιηθεί η διαχρονική υστέρηση φορολογικών εσόδων- την αδυναμία να αποκτήσουν οι επιχειρήσεις πρόσβαση σε πίστωση, την αστάθεια της πολιτικής, υπό την έννοια της μεταβλητότητας μιας πολιτικής απόφασης, την ανεπάρκεια των υποδομών και ένα χαμηλά καταρτισμένο εργατικό δυναμικό⁵⁴³.

Ειδικότερα, αναφορικά με την αγορά εργασίας, στην έκθεση υπογραμμιζόταν η χαμηλή παραγωγικότητα στην αγορά εργασίας, εξαιτίας της μη υιοθέτησης ευέλικτων πρακτικών πρόσληψης και απόλυσης, ενώ η σχέση αμοιβής και παραγωγικότητας δεν κρινόταν ως ανταγωνιστική. Αναφορικά με τη δράση των επιχειρήσεων, στην έρευνα αυτή καταγραφόταν επίσης η μη αποτελεσματική απορρόφηση τεχνολογίας.

Επιπλέον, σύμφωνα με την έκθεση αυτή, στην αγορά εργασίας, δε διαπιστώνονταν ανταγωνιστικές πρακτικές εκπαίδευσης και κατάρτισης, ενώ η πρόσβαση σε δομές έρευνας δεν υφίστατο σε όλη την επικράτεια. Τέλος, αναφορικά με τον τομέα της εκπαίδευσης, η ποιότητα του εκπαιδευτικού συστήματος χαρακτηριζόταν ως μη ανταγωνιστική, ενώ ως μη ανταγωνιστικός παράγοντας κρινόταν και η ανεπαρκής σύνδεση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με την αγορά⁵⁴⁴.

Τελικά, σε ένα συνολικότερο επίπεδο, σε μια περίοδο ήπιου εξωτερικού περιορισμού, υπήρξε εμφανής η μη ικανοποιητική προσαρμογή, υπό την έννοια της μη τελεσφόρησης ριζικών φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων στις εσωτερικές αγορές και στη λειτουργία των δημόσιων φορέων, των κυβερνήσεων του Κώστα Καραμανλή στον εξωτερικό περιορισμό, ο οποίος είχε διαμορφωθεί κατά τη δεκαετία του 2000.

⁵⁴³ World Economic Forum, "The Global Competitiveness Report 2009–2010", Switzerland 2009, p. 156-157.

⁵⁴⁴ World Economic Forum, "The Global Competitiveness Report 2009–2010", Switzerland 2009, p. 156-157.

Κεφάλαιο 7^ο

Η Κυβέρνηση του Αντώνη Σαμαρά: 2012-2015

Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρούμε την περιγραφή των πολιτικών του ευρωπαϊκού περιορισμού για την ελληνική οικονομία κατά τη χρονική περίοδο της κυβερνητικής θητείας της ΝΔ, με πρωθυπουργό τον Αντώνη Σαμαρά, καθώς και το νομοθετικό έργο της κυβέρνησης αυτής.

Η ελληνική οικονομία τον Ιούλιο του 2012 συνέχιζε να βρίσκεται σε μια δυσμενή κατάσταση, ως συνέπεια της βαθιάς ύφεσης, η οποία είχε προκληθεί το έτος 2010. Η υψηλή επισφάλεια της ελληνικής οικονομίας, όπως ήδη έχουμε περιγράψει, ως αποτέλεσμα της μακροοικονομικής αστάθειας, είχε οδηγήσει σε αδυναμία χρηματοδότησης και τελικά σε κρίση χρέους.

Η νέα κυβέρνηση Εθνικής Συνεννόησης, η οποία είχε δημιουργηθεί ανάμεσα στην ΝΔ, το ΠΑΣΟΚ και τη Δημοκρατική Αριστερά, σε συνεννόηση με τους Ευρωπαίους εταίρους, θα έπρεπε άμεσα να εφαρμόσει ένα οικονομικό πρόγραμμα, με βασικούς στόχους την άμεση μείωση του ελλείμματος και της συγκράτησης της αυξητικής δυναμικής του δημόσιου χρέους. Το πρόγραμμα της δημοσιονομικής προσαρμογής και η μερική διαγραφή του δημόσιου χρέους, η οποία πραγματοποιήθηκε στη διάρκεια της κυβέρνησης του Λουκά Παπαδήμου, είχαν οδηγήσει σε μερική βελτίωση της δημοσιονομικής εικόνας της εθνικής οικονομίας. Ωστόσο, η πλήρης βελτίωση της μακροοικονομικής επίδοσης απαιτούσε σημαντική προσπάθεια από τη νέα κυβέρνηση.

Ειδικότερα, το 2012 το έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης ήταν 8,9%, ενώ το δημόσιο χρέος μετά τη διαγραφή ανερχόταν σε 159,6%. Ο πληθωρισμός, λόγω της μείωσης της ζήτησης, είχε μειωθεί σημαντικά και καταγραφόταν σε ποσοστό 1,51%. Το έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο το έτος 2012 ήταν 11,4%, ενώ η ανεργία είχε ανέλθει σε ποσοστό ύψους 27,5%^{545 546 547}.

Σε όλη τη διάρκεια της θητείας της κυβέρνησης του Αντώνη Σαμαρά, συνεχίστηκε η πολιτική της δημοσιονομικής προσαρμογής, η οποία είχε ξεκινήσει από το 2010. Η προσπάθεια της δημοσιονομικής συγκράτησης, υπό την έννοια της μείωσης του ελλείμματος, υπήρξε επιτυχής. Συγκεκριμένα, για το έτος 2014 το έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης έφθασε το 3,60%, ενώ το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου έφθασε το 1,57%⁵⁴⁸.

Ωστόσο, το ποσοστό του δημόσιου χρέους, εξαιτίας του σημαντικού δανεισμού, τον οποίο η ελληνική οικονομία λάμβανε, συνέχιζε να σημειώνει ραγδαία αυξητική τάση και συγκεκριμένα το 2014, είχε φτάσει σε ποσοστό 179%. Ο αποπληθωρισμός συνεχιζόταν στην ελληνική οικονομία, καθώς το ποσοστό του

⁵⁴⁵ Greece Government Budget, [<https://tradingeconomics.com/greece/government-budget>].

⁵⁴⁶ Greece Government Debt to GDP, [<https://tradingeconomics.com/greece/government-debt-to-gdp>].

⁵⁴⁷ Greece Unemployment Rate, [<https://tradingeconomics.com/greece/unemployment-rate>].

⁵⁴⁸ Greece Current Account, [<https://tradingeconomics.com/greece/current-account-to-gdp>].

πληθωρισμού καταγραφόταν σε τιμή -1,31%, ενώ το ποσοστό της ανεργίας έφτασε -ενώ ορισμένους μήνες ξεπερνούσε- το ποσοστό του 27,5%⁵⁴⁹.

Διαπιστώνεται, επομένως ότι ενώ ένα σημαντικό ποσοστό ρυθμίσεων πραγματοποιήθηκε και οδήγησε στη μείωση του ελλείμματος της Γενικής Κυβέρνησης και του εμπορικού ισοζυγίου, ο αποπληθωρισμός και η ανελαστική ανεργία, ιδιαίτερα ανάμεσα στους νέους, έδειχναν ότι η ελληνική κυβέρνηση έπρεπε να προχωρήσει περαιτέρω στις ρυθμίσεις ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας των αγορών εργασίας και προϊόντος, ώστε να μειωθεί η ανεργία και σταδιακά να αρχίσει να αυξάνεται η κατανάλωση.

Τη δυσμενή κατάσταση στην ελληνική οικονομία, το 2012, περιγράφει και η έκθεση του Δείκτη Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας εκείνης της χρονιάς. Συγκεκριμένα, το 2012, η Ελλάδα κατείχε την 90^η θέση στην παγκόσμια κατάσταση ανταγωνιστικότητας, γεγονός που σημαίνει ότι μέσα σε λιγότερο από τρία χρόνια, από το 2009 και την ήττα της ΝΔ, η Ελλάδα έχασε σχεδόν 20 θέσεις στον δείκτη της ανταγωνιστικότητας⁵⁵⁰. Με το τέλος της κυβερνητικής περιόδου της ΝΔ με πρωθυπουργό τον Αντώνη Σαμαρά, η επόμενη έκθεση ανταγωνιστικότητας κατέγραφε την ελληνική οικονομία στην 81^η θέση. Διαπιστώνεται συνεπώς μια βελτίωση της εικόνας της ελληνικής οικονομίας, χωρίς ωστόσο αυτό να σημαίνει ότι η πολιτική μπόρεσε να οδηγήσει την εγχώρια οικονομία σε θέσεις ανταγωνιστικότητας που κατείχε προ κρίσης⁵⁵¹.

Πίνακας 3

⁵⁴⁹ Greece Unemployment Rate, [<https://tradingeconomics.com/greece/unemployment-rate>].

⁵⁵⁰ World Economic Forum, "The Global Competitive Report 2011-2012", , Switzerland, 2011, p. 188-189.

⁵⁵¹ World Economic Forum, "The Global Competitiveness Report, 2014-2015", p. 194-195, Switzerland, 2014.

Έτος	Έλλειμμα	Χρέος	Πληθωρισμός	Έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο	Ανεργία
2012	8,9%	159,6%	1,51%	11,4%	25%
2014	3,6%	179%	-1,31%	1,6%	27%

Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρούμε να απαντήσουμε στο ερώτημα, εάν η βελτίωση των μακροοικονομικών δεδομένων οφείλεται τελικά στη δρομολόγηση συγκεκριμένων πολιτικών από την κυβέρνηση της ΝΔ επί πρωθυπουργίας Αντώνη Σαμαρά και εάν τελικά οι πολιτικές αυτές αποτελούν τις πολιτικές του ευρωπαϊκού περιορισμού εκείνης της εποχής για την ελληνική οικονομία.

7.1 Ο ευρωπαϊκός οικονομικός περιορισμός - οι πολιτικές: 2012-2015

Για την περιγραφή του περιορισμού χρησιμοποιούμε εκθέσεις των ευρωπαϊκών θεσμών, του ΟΟΣΑ και τις εκθέσεις του Δείκτη Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας. Τα δεδομένα, αναφορικά με την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, τη συγκεκριμένη περίοδο, χρησιμοποιούνται και στο τέλος, στον απολογισμό αναφορικά με τη φιλελεύθερη ή μη τροχιά του έργου. Στη διάρκεια της περιόδου αυτής, η μελέτη του ευρωπαϊκού περιορισμού βασίστηκε κατά κύριο λόγο στις πολιτικές, οι οποίες εμπεριέχονταν αρχικά στο χαρακτηριζόμενο ως δεύτερο

Μνημόνιο, το οποίο αποτελούσε το δεύτερο πρόγραμμα προσαρμογής, στο οποίο συμφώνησαν η κυβέρνηση Ειδικού Σκοπού υπό τον Λουκά Παπαδήμου, οι ευρωπαϊκοί θεσμοί και το ΔΝΤ τον Φεβρουάριο του 2012, καθώς και στις εισηγήσεις του ΟΟΣΑ κατά την περίοδο αυτή.

Το Μνημόνιο λειτούργησε ως ένας διακριτός περιορισμός για την ελληνική οικονομία, ο οποίος για πρώτη φορά, τόσο emphaticά, περιέγραφε και επέβαλε πολιτικές εξορθολογισμού, στην κατεύθυνση της άμεσης μείωσης των δαπανών και της διεύρυνσης της φορολογικής βάσης. Η οικονομική κρίση της συγκεκριμένης περιόδου ώθησε προς τη διαμόρφωση ενός περιορισμού, ο οποίος σε υψηλή ένταση απαιτούσε ταυτόχρονα πολιτικές εξορθολογισμού, οι οποίες μεταφράστηκαν σε περικοπές μισθών και συντάξεων και σε αύξηση των φορολογικών συντελεστών, στην κατεύθυνση της άμεσης διόρθωσης του ελλείμματος. Πρόκειται για πολιτικές, οι οποίες ιδιαιτέρως στο κεφάλαιο αυτό λόγω της έντασης του περιορισμού, γίνεται εμφανές ότι θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν και ως αποκλίνουσες μιας φιλελεύθερης πολιτικής. Ωστόσο τα συγκεκριμένα μέτρα κατέστησαν αναγκαία, για να υπηρετήσουν τον στόχο της άμεσης μείωσης του ελλείμματος και της υλοποίησης μιας στρατηγικής αποτελεσματικής διαχείρισης του δημόσιου χρέους.

Ο περιορισμός της πολιτικής για τις δημόσιες δαπάνες: 2012-2015

Η ανάγκη της μείωσης του ελλείμματος της Γενικής Κυβέρνησης το 2012 ήταν επιτακτική και άρα ο στόχος της μείωσης των δημόσιων δαπανών ήταν έντονος⁵⁵².

Ανάμεσα στις πολιτικές του περιορισμού, οι οποίες θα οδηγούσαν στην επίτευξη του στόχου της μείωσης των δημόσιων δαπανών, ήταν αρχικά η απομάκρυνση τουλάχιστον 150.000 δημόσιων υπαλλήλων στη διάρκεια της περιόδου από το 2011 έως το 2015. Για τη μείωση του αριθμού των δημοσίων υπαλλήλων αποφασίστηκε η εφαρμογή του κανόνα ότι για κάθε πέντε συνταξιοδοτήσεις θα

⁵⁵² European Commission, "Assessment of the 2013 national reform programme for Greece", Brussels, 29.5.2013, SWD(2013)358 final, p. 6-7.

μπορούσε να πραγματοποιείται μόνο μια πρόσληψη στον δημόσιο τομέα. Οι κενές θέσεις που θα υπήρχαν στον δημόσιο τομέα θα έπρεπε να ικανοποιηθούν μέσα από διαδικασίες κινητικότητας στον δημόσιο τομέα⁵⁵³. Επιπρόσθετα, στον περιορισμό συμπεριλαμβανόταν η ανάγκη της κατάργησης και της συγχώνευσης δημόσιων φορέων, οι οποίοι δεν κρίνονταν ως χρήσιμοι. Οι εργαζόμενοι των φορέων αυτών, είτε θα μεταφέρονταν σε άλλες θέσεις δημόσιων φορέων μέσω της διαδικασίας της κινητικότητας, είτε θα τίθεντο σε διαδικασία διαθεσιμότητας.

Παράλληλα, για την εξοικονόμηση των δημόσιων δαπανών, θα έπρεπε να εφαρμοστεί μια πολιτική περιορισμού του κόστους της φαρμακευτικής και νοσοκομειακής δαπάνης κατά 1.080.000 ευρώ. Η μείωση της φαρμακευτικής δαπάνης για τον τακτικό προϋπολογισμό θα πραγματοποιείτο μέσω της μείωσης των τιμών των φαρμάκων (των γενόσημων και των υπόλοιπων), της εφαρμογής της ηλεκτρονικής συνταγογράφησης, της μείωσης του περιθωρίου κέρδους των φαρμακοποιών, της εφαρμογής του μηχανισμού αυτόματης ανάκτησης κεφαλαίων του ΕΟΠΥΥ από τους συμβαλλόμενους φαρμακοποιούς, εφόσον οι δαπάνες των φαρμάκων ξεπερνούσαν το όριο, το οποίο είχε θέσει ο προϋπολογισμός (clawback). Παράλληλα, αποφασίστηκε μείωση του κόστους των εφημεριών του ιατρικού προσωπικού στα δημόσια νοσοκομεία.

Ταυτόχρονα, ο σχεδιασμός της περιστολής των δαπανών θα έπρεπε να συμπεριλάβει τη μείωση της δαπάνης για την προμήθεια στρατιωτικού εξοπλισμού κατά 300.000.000 ευρώ, τη μείωση του αριθμού των αντιδημάρχων και των συμβούλων, η οποία θα οδηγούσε στην εξοικονόμηση 30.000.000 ευρώ, τη μείωση των λειτουργικών εξόδων της κυβέρνησης κατά 270.000.000 ευρώ, τη μείωση των επιδοτήσεων, με σκοπό μέσα στο 2012 την εξοικονόμηση 150.000.000 ευρώ, καθώς και τη μείωση στον προϋπολογισμό των δημόσιων επενδύσεων κατά 400.000.000 ευρώ, μέσω της μείωσης των επιδοτήσεων στα αναπτυξιακά έργα.

Επιπλέον, αποφασίστηκε η μείωση των ειδικών μισθολογίων του δημόσιου τομέα κατά 12%, η οποία υπολογίστηκε ότι θα οδηγούσε στην εξοικονόμηση

⁵⁵³ European Commission, "Assessment of the 2013 national reform programme for Greece", Brussels, 29.5.2013, SWD(2013)358 final, p. 14.

250.000.000 ευρώ ⁵⁵⁴. Επιπρόσθετα, στην τοπική αυτοδιοίκηση αποφασίστηκε η μείωση του αριθμού των αντιδημάρχων και του βοηθητικού τους προσωπικού, ενώ σε επίπεδο κεντρικής κυβέρνησης αποφασίστηκαν περικοπές ύψους 270.000.000 ευρώ, αναφορικά κυρίως με τις δαπάνες κατά τις προεκλογικές περιόδους.

Στο πλαίσιο του Μνημονίου το 2012 επίσης αποφασίστηκε η κατάργηση επιδοτήσεων σε κατοίκους απομονωμένων περιοχών της Ελλάδας, η οποία θα επέφερε στα δημόσια ταμεία έως και 190.000.000 ευρώ. Επιπρόσθετα, αποφασίστηκε η περικοπή της χρηματοδότησης στο Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων κατά 400.000.000 ευρώ.

Στο ασφαλιστικό σύστημα θα έπρεπε να μειωθεί το ύψος των επικουρικών συντάξεων, ενώ θα έπρεπε να μειωθεί και ο αριθμός των συνταξιοδοτικών ταμείων. Οι στόχοι ήταν να εναρμονιστεί το ύψος όλων των συντάξεων, να εφαρμοστούν ενιαίοι κανόνες, αναφορικά με τα προνόμια, τα οποία μέχρι τότε δίνονταν μέσα από το κατακερματισμένο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και τελικά να μειωθεί η σχετική δημόσια δαπάνη. Η αναδιάρθρωση των συνταξιοδοτικών ταμείων υπολογίστηκε ότι θα μπορούσε να οδηγήσει στην εξοικονόμηση τουλάχιστον 300.000.000 ευρώ⁵⁵⁷.

⁵⁵⁴ Περιστολή δημοσίων δαπανών, ρύθμιση θεμάτων δημοσιονομικών ελέγχων και άλλες διατάξεις, νόμος 4081/2012.

⁵⁵⁵ Έγκριση Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016 - Επείγοντα Μέτρα Εφαρμογής του ν. 4046/2012 και του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016, Νόμος 4093/2012.

⁵⁵⁶ Μνημόνιο Συνεννόησης στις συγκεκριμένες προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής, 09/02/2012, [\[https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012\[1\].pdf\]](https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012[1].pdf).

⁵⁵⁷ Μνημόνιο Συνεννόησης στις συγκεκριμένες προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής, 09/02/2012, [\[https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012\[1\].pdf\]](https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012[1].pdf).

Ο περιορισμός της πολιτικής για το φορολογικό σύστημα: 2012-2015

Αναφορικά με το ζήτημα της φορολογικής πολιτικής, οι ευρωπαϊκοί θεσμοί και το ΔΝΤ ζητούσαν την υλοποίηση μιας φορολογικής μεταρρύθμισης με βασικούς στόχους την αύξηση των φορολογικών εσόδων, στην κατεύθυνση της διόρθωσης του ελλείμματος⁵⁵⁸. Αυτός ο στόχος συνέχιζε να μεταφράζεται στην ανάγκη της αύξησης των φορολογικών εσόδων, της δημιουργίας ενός απλουστευμένου και περισσότερο συγκεντρωτικού φορολογικού συστήματος, με κατάργηση των φοροαπαλλαγών, της μείωσης του αφορολόγητου, την ολοκλήρωση της κατάρτισης του Κτηματολογίου και την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής⁵⁵⁹⁵⁶⁰. Αναφορικά με την ανάγκη ενός απλουστευμένου φορολογικού συστήματος και της διεύρυνσης της φορολογικής βάσης, η ελληνική κυβέρνηση δε θα έπρεπε να χορηγεί φοροαπαλλαγές, καθ' όλη τη διάρκεια του προγράμματος δημοσιονομικής προσαρμογής.

Αναφορικά με τον στόχο της αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής, οι ευρωπαϊκοί θεσμοί και το ΔΝΤ υπογράμμιζαν την ανάγκη της εντατικοποίησης των ελέγχων και της ποιοτικής αναβάθμισης της ελεγκτικών διαδικασιών, μέσω της αύξησης του αριθμού των ελεγκτών. Για τον στόχο αυτό, οι θεσμοί ζήτησαν την πρόσληψη ελεγκτών, ώστε έως το τέλος του 2012 ο αριθμός τους στις φορολογικές υπηρεσίες να αυξηθεί στους 2.000.

Επιπρόσθετα, για την αύξηση της αποδοτικότητας των ελέγχων, στο πλαίσιο του Μνημονίου ζητήθηκε η αντικατάσταση των διευθυντών, οι οποίοι δεν ανταποκρίνονταν στους στόχους της αύξησης των εσόδων. Επιπλέον, ζητήθηκε η συνέχιση των συγχωνεύσεων των φορολογικών υπηρεσιών, καθώς περίπου 200 υπηρεσίες είχαν χαρακτηριστεί ως μη αποδοτικές, ενώ ζητήθηκε επιπλέον η

⁵⁵⁸ European Commission, "Assessment of the 2013 national reform programme for Greece", Brussels, 29.5.2013, SWD(2013)358 final, p. 6-7.

⁵⁵⁹ Μνημόνιο Συνεννόησης στις συγκεκριμένες προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής, 09/02/2012, [[https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012\[1\].pdf](https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012[1].pdf)].

⁵⁶⁰ European Commission, "Assessment of the 2013 national reform programme for Greece", Brussels, 29.5.2013, SWD(2013)358 final, p. 8.

συγκέντρωση, η πραγματοποίηση δηλαδή της διαδικασίας ελέγχου σε κεντρικό επίπεδο, αναφορικά με τους μεγάλους οφειλέτες του Δημοσίου⁵⁶¹.

Η διαδικασία των οικονομικών ελέγχων θα έπρεπε να εντατικοποιηθεί, κυρίως στην κατηγορία των αυτό-απασχολούμενων και των επιχειρηματιών με μεγάλη περιουσία. Επιπρόσθετα, στο πλαίσιο του Μνημονίου ζητήθηκε η επιτάχυνση της διαμόρφωσης ηλεκτρονικών συστημάτων παρακολούθησης της φορολογικής λειτουργίας⁵⁶².

Ο περιορισμός της πολιτικής για την ανταγωνιστικότητα της εθνικής οικονομίας: 2012-2015

Γενικότερα, αναφορικά με την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας το 2012, η έκθεση του Δείκτη Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας περιέγραφε ότι οι παράγοντες εκείνοι, οι οποίοι εμπόδιζαν περισσότερο την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα, ήταν η δύσκολη πρόσβαση των επιχειρήσεων σε χρηματοδότηση, το φορολογικό σύστημα, η εκτενής γραφειοκρατία, οι αναποτελεσματικές υποδομές, η μη υψηλή κατάρτιση του εργατικού δυναμικού και οι κρατικές ρυθμίσεις στην αγορά εργασίας. Πρόκειται για ζητήματα, τα οποία εκτείνονται, τόσο στην αγορά κεφαλαίου, όσο και στην αγορά προϊόντων και υπηρεσιών και εργασίας⁵⁶³.

⁵⁶¹ Μνημόνιο Συνεννόησης στις συγκεκριμένες προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής, 09/02/2012, σελ. 6, [[https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012\[1\].pdf](https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012[1].pdf)].

⁵⁶² Μνημόνιο Συνεννόησης στις συγκεκριμένες προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής, 09/02/2012, σελ. 7, [[https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012\[1\].pdf](https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012[1].pdf)].

⁵⁶³ World Economic Forum, "The Global Competitive Report 2011-2012", Switzerland, 2011, p. 188-189.

Αρχικά, αναφορικά με την αγορά κεφαλαίου, ο βασικός στόχος, στο πλαίσιο του Μνημονίου, υπήρξε η θωράκιση του τραπεζικού συστήματος, δεδομένης της συνεχιζόμενης μείωσης της αξίας περιουσιακών και κεφαλαιακών στοιχείων των τραπεζών, καθώς και της συνεχιζόμενης μείωσης των αποταμιεύσεων ενός μεγάλου μέρους των Ελλήνων καταθετών, οι οποίοι φοβούμενοι το ενδεχόμενο του κουρέματος καταθέσεων, είχαν επιλέξει να ανασύρουν τις αποταμιεύσεις τους από τις τράπεζες. Το γεγονός αυτό είχε δημιουργήσει την ανάγκη για την άμεση ανακεφαλαιοποίηση των συστημικών τραπεζών^{564 565}.

Επιπλέον, θα έπρεπε να επιλυθεί το πρόβλημα του συσσωρευμένου εγχώριου ιδιωτικού χρέους, του χρέους, δηλαδή, το οποίο είχε συσσωρευθεί στις τράπεζες. Ως ιδιωτικό χρέος εννοείται το χρέος των Ελλήνων ιδιωτών, των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων προς το κράτος, προς τους δημόσιους ή ημιδημόσιους φορείς, καθώς και προς άλλους ιδιωτικούς φορείς και φυσικά πρόσωπα. Η αύξηση του ιδιωτικού χρέους είχε δημιουργηθεί, είτε εξαιτίας της αδυναμίας των οφειλετών να αποπληρώνουν τις δόσεις του δανείου τους προς τις τράπεζες, είτε εξαιτίας της απροθυμίας των οφειλετών να αποπληρώσουν το δάνειο, το οποίο είχαν λάβει, εκμεταλλευόμενοι τη γενικότερη αδυναμία προς αποπληρωμή, η οποία υπήρχε στην ελληνική κοινωνία.

Αναφορικά με τα μη εξυπηρετούμενα χρέη, είχε δημιουργηθεί ένα πρόσθετο πρόβλημα, καθώς τα υπερχρεωμένα νοικοκυριά είχαν το δικαίωμα να ζητήσουν από τα ελληνικά δικαστήρια την επανεξέταση του χρέους τους, με δεδομένη την αδυναμία αποπληρωμής από τους ίδιους. Η διαδικασία αυτή θα μπορούσε να οδηγήσει ακόμη και στη μείωση του χρέους, γεγονός το οποίο αύξανε το χρέος, το οποίο οι τράπεζες έπρεπε να εξυπηρετήσουν. Επιπρόσθετα, η δικαστική διαδικασία θα μπορούσε να διαρκέσει έως και πέντε χρόνια, στη διάρκεια των οποίων οι απαιτήσεις των τραπεζών σε βάρος των νοικοκυριών αναστέλλονταν.

⁵⁶⁴ Μνημόνιο Συνεννόησης στις συγκεκριμένες προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής, 09/02/2012, σελ. 20, [[https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012\[1\].pdf](https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012[1].pdf)].

⁵⁶⁵ European Commission, “Assessment of the 2013 national reform programme for Greece”, Brussels, 29.5.2013, SWD(2013)358 final, p. 9.

Η ελληνική κυβέρνηση θα έπρεπε να μειώσει τη διάρκεια της εκδίκασης των υποθέσεων αυτών και να επιβληθούν αυστηρότερες προϋποθέσεις, οι οποίες θα έπρεπε να ικανοποιούνται, ώστε τα νοικοκυριά να προσφεύγουν σε διαδικασία πτώχευσης⁵⁶⁶.

Η ανάγκη της υλοποίησης μιας κατάλληλης τραπεζικής πολιτικής, στην κατεύθυνση της εξυγίανσης και της εκκίνησης της δανειοδότησης προς τις επιχειρήσεις υπογραμμιζόταν, το 2012 στην έκθεση του Δείκτη Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας. Μάλιστα, η αδυναμία εύκολης πρόσβασης σε χρηματοδότηση καθίστατο, σύμφωνα με την έρευνα αυτή, ένας εξαιρετικά επιβαρυντικός παράγοντας σε βάρος της βελτίωσης της επιχειρηματικότητας στην ελληνική οικονομία⁵⁶⁷.

Αναφορικά με τη μεταρρύθμιση στην αγορά προϊόντων και υπηρεσιών, η Επιτροπή ως βασικούς στόχους έθεσε την ενίσχυση των διαδικασιών των ιδιωτικοποιήσεων, το άνοιγμα των κλειστών επαγγελμάτων και την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας. Αναφορικά με τις ιδιωτικοποιήσεις, το ενδιαφέρον των ευρωπαϊκών θεσμών επικεντρωνόταν στους τομείς της ηλεκτρικής ενέργειας, του φυσικού αερίου και των μεταφορών. Επιπλέον, σε όλα τα υπουργεία θα έπρεπε να επιταχυνθεί η διαδικασία καταγραφής των προβληματικών επιχειρήσεων και να διαμορφώνονται άμεσα αυστηρές προθεσμίες εκκαθάρισης⁵⁶⁸.

Αναφορικά με τον τομέα των ιδιωτικοποιήσεων, οι ευρωπαϊκοί θεσμοί επεσήμαναν ότι στο παρελθόν δεν είχε πραγματοποιηθεί σημαντική πρόοδος στην ολοκλήρωση των ιδιωτικοποιήσεων. Η λίστα με φορείς δημόσιας περιουσίας, οι οποίοι έβαιναν προς ιδιωτικοποίηση, ήταν η Δημόσια Επιχείρηση Αερίου (ΔΕΠΑ), ο Διαχειριστής Εθνικού Συστήματος Φυσικού Αερίου (ΔΕΣΦΑ), ο Οργανισμός Προγνωστικών Αγώνων Ποδοσφαίρου (ΟΠΑΠ), τα Ελληνικά Αμυντικά Συστήματα (ΕΑΣ), τα Ελληνικά Πετρέλαια (ΕΛΠΕ), ο Οργανισμός

⁵⁶⁶ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 2013", *OECD Publishing*, November 2013, p. 29, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-2013-en.

⁵⁶⁷ World Economic Forum, "The Global Competitive Report 2011-2012", Switzerland, 2011, p. 188-189.

⁵⁶⁸ European Commission, "Assessment of the 2013 national reform programme for Greece", Brussels, 29.5.2013, SWD(2013)358 final, p. 8.

Διεξαγωγής Ιπποδρομιών Ελλάδος (ΟΔΙΕ), η Εταιρεία Υδρεύσεως και Αποχετεύσεως Πρωτευούσης ΑΕ (ΕΥΔΑΠ), η Εταιρεία Ύδρευσης και Αποχέτευσης Θεσσαλονίκης ΑΕ (ΕΥΑΘ), η Γενική Μεταλλευτική και Μεταλλουργική Ανώνυμη Εταιρεία (ΛΑΡΚΟ), τα Ελληνικά Ταχυδρομεία (ΕΛΤΑ), το Καζίνο Μον Παρνές, η Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού ΑΕ (ΔΕΗ ΑΕ), η Ελληνική Βιομηχανία Οχημάτων (ΕΛΒΟ) και οι Σιδηρόδρομοι (ΤΡΑΙΝΟΣΕ).

Αναφορικά με τον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας, η δημόσια επιχείρηση της ΔΕΗ θα έπρεπε να μεταβιβάσει τα δικαιώματα ιδιοκτησίας, τα οποία κατείχε επί της μεταφοράς και διανομής ηλεκτρικής ενέργειας, σε έναν νέο φορέα, ο οποίος θα έπρεπε να δημιουργηθεί άμεσα. Ο νέος φορέας θα παρείχε δικαιώματα διανομής ηλεκτρικής ενέργειας σε νέες εταιρείες, οι οποίες θα ιδρύονταν. Αναφορικά με τον τομέα της προμήθειας του φυσικού αερίου προς τους καταναλωτές, ο Διαχειριστής του Εθνικού Συστήματος Φυσικού Αερίου και η Δημόσια Επιχείρηση Φυσικού Αερίου θα έπρεπε να ιδιωτικοποιηθούν^{569 570}.

Ως προς τον τομέα των μεταφορών, προτεραιότητα προς ιδιωτικοποίηση είχαν οι εθνικοί λιμένες Πειραιώς και Θεσσαλονίκης, τα περιφερειακά αεροδρόμια και ο ΟΣΕ. Βασικός στόχος αποτελούσε η απελευθέρωση των μεταφορικών δομών, το άνοιγμα στις διεθνείς επενδύσεις, με στόχο την άμεση μείωση της γραφειοκρατίας, την αντιμετώπιση των ελλειμμάτων και την αναδιάρθρωσή τους, με σκοπούς την εξυγίανση και την ανάπτυξη^{571 572}.

⁵⁶⁹ Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, «Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Ανακοίνωση της Επιτροπής: «Πραγμάτωση της εσωτερικής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και πλήρης αξιοποίηση της δημόσιας παρέμβασης»», Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Βρυξέλλες, 05/11/2013, C(2013) 7243, τελικό, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013AE6389&from=EN>.

⁵⁷⁰ Μνημόνιο Συνεννόησης στις συγκεκριμένες προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής, 09/02/2012, σελ. 34-35, [[https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012\[1\].pdf](https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012[1].pdf)].

⁵⁷¹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Κρατικές ενισχύσεις: Η Επιτροπή κινεί διεξοδική έρευνα σχετικά με ενίσχυση αναδιάρθρωσης προς την ελληνική επιχείρηση σιδηροδρόμων ΤΡΑΙΝΟΣΕ», Βρυξέλλες, 13/07/2011, Δελτίο Τύπου, προσβάσιμο στο: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-866_el.htm.

⁵⁷² European Commission, "Assessment of the 2013 national reform programme for Greece", Brussels, 29.5.2013, SWD(2013)358 final, p. 12-13.

Η ανεπαρκής αντιμετώπιση των μονοπωλίων και η ανεπαρκής απελευθέρωση των αγορών, με βάση την έκθεση του Παγκόσμιου Δείκτη Ανταγωνιστικότητας, θεωρήθηκαν ως ανασταλτικοί, σε βάρος της ανταγωνιστικότητας, παράγοντες. Επρόκειτο για ένα κρίσιμο ζήτημα, στην κατεύθυνση επίσης της βελτίωσης της ποιότητας των υποδομών. Σύμφωνα με την έκθεση αυτή, η ποιότητα των υποδομών στην Ελλάδα και ειδικότερα στον τομέα του σιδηροδρόμου, που ήταν δημόσια, χαρακτηριζόταν ως μη ανταγωνιστική⁵⁷³.

Αναφορικά με τα «κλειστά επαγγέλματα», τα επαγγέλματα, δηλαδή, των φαρμακοποιών, των συμβολαιογράφων, των οδηγών στον κλάδο των μεταφορών και των ιδιοκτητών φούρνου, ο περιορισμός εξακολουθούσε να αναφέρεται στην άρση της υποχρεωτικής, μέχρι πρότινος, έκδοσης ή αγοράς της άδειας λειτουργίας και λοιπών εμποδίων, αναφορικά με τον τρόπο λειτουργίας των επαγγελματικών αυτών ομάδων. Παράλληλα, υπογραμμίστηκε η ανάγκη τα εγχώρια δικηγορικά γραφεία να μπορούν να συνάπτουν συνεργασίες με δικηγορικά γραφεία του εξωτερικού, καθώς μια τέτοιου είδους εξέλιξη θα ενίσχυε τον ανταγωνισμό και την αποδοτικότητα του κλάδου. Επιπλέον, αποφασίστηκε ότι το Τεχνικό Επιμελητήριο δε θα μπορούσε πλέον να παρεμβαίνει, σχετικά με τη διατήρηση των ελάχιστων αμοιβών στα επαγγέλματα των δικηγόρων, των μηχανικών και των αρχιτεκτόνων⁵⁷⁴.

Αναφορικά με τον στόχο της ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας, θα έπρεπε να διευκολυνθούν γραφειοκρατικά οι διαδικασίες έναρξης και λήξης μιας ιδιωτικής επιχείρησης. Προς αυτήν την κατεύθυνση, θα έπρεπε να οριστούν προθεσμίες για την έκδοση σχετικών αδειών έναρξης, με σκοπό να περιοριστεί η περιττή καθυστέρηση. Προς την κατεύθυνση της διευκόλυνσης της επενδυτικής και εξαγωγικής δραστηριότητας, θα έπρεπε τα τεχνικά επιμελητήρια και οι φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης να εντατικοποιήσουν την εξέλιξή τους σε Υπηρεσίες Μιας

⁵⁷³ World Economic Forum, "The Global Competitive Report 2011-2012", Switzerland, 2011, p. 188-189.

⁵⁷⁴ Μνημόνιο Συνεννόησης στις συγκεκριμένες προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής, 09/02/2012, σελ. 27, [[https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012\[1\].pdf](https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012[1].pdf)].

Στάσης, οι οποίες θα χορηγούσαν τις αναγκαίες άδειες και θα υποστήριζαν γραφειοκρατικά την επιχειρηματική δραστηριότητα. Επιπλέον, αποφασίστηκε ότι θα έπρεπε να θεσμοθετηθεί η ελεύθερη λειτουργία των εμπορικών καταστημάτων τις Κυριακές⁵⁷⁵. Η ανάγκη για τη μείωση του χρόνου έναρξης των επιχειρήσεων συνέχιζε να χαρακτηρίζεται ως επιτακτική, στην έρευνα για τον Δείκτη Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας⁵⁷⁶.

Αναφορικά με την αγορά εργασίας, η έκθεση του Παγκόσμιου Δείκτη Ανταγωνιστικότητας υπογράμμισε ότι οι ανελαστικές σχέσεις στην αγορά εργασίας, στην ελληνική περίπτωση, αποτελούσαν βασικό εμπόδιο, σε βάρος της επιχειρηματικότητας. Προς την κατεύθυνση αυτή η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπογράμμισε ότι τα μέτρα, τα οποία θα έπρεπε να ληφθούν, αναφέρονταν στην ανάγκη μείωσης του κατώτατου μισθού και της θέσπισης για τους νέους του υποκατώτατου μισθού⁵⁷⁷. Ειδικότερα, οι ευρωπαϊκοί θεσμοί και το ΔΝΤ εισηγήθηκαν την περαιτέρω μείωση του ύψους του κατώτατου μισθού κατά 22%, ενώ για τους νέους η περικοπή θα έφτανε το 32%. Προς την ίδια κατεύθυνση, προβλέψεις των συλλογικών συμβάσεων περί αυτόματων ετήσιων αυξήσεων καταργούνταν, ενώ η κυβέρνηση θα έπρεπε να προχωρήσει σε μεταρρύθμιση του τρόπου καθορισμού των συλλογικών συμβάσεων. Ειδικότερα, η κυβέρνηση θα μπορούσε να νομοθετήσει αυξήσεις στον κατώτατο μισθό, μόνον όταν οι οικονομικές συνθήκες θα μπορούσαν να το επιτρέψουν. Επιπρόσθετα, η κυβέρνηση θα έπρεπε να θεσπίσει την τριετή διάρκεια ισχύος των συλλογικών συμβάσεων.

Αναφορικά με τις συλλογικές συμβάσεις αποφασίστηκε, επιπρόσθετα, ότι οι πρόσφατες συλλογικές συμβάσεις, οι οποίες είχαν συναφθεί το τελευταίο έτος, θα είχαν διάρκεια ενός έτους. Επιπλέον, αποφασίστηκε ότι οι συλλογικές συμβάσεις, οι οποίες έληγαν, θα είχαν περιθώριο ισχύος για τρεις ακόμη μήνες. Εφόσον με το πέρας των τριών μηνών δεν είχε ολοκληρωθεί η νέα συλλογική

⁵⁷⁵ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 2013", *OECD Publishing*, November 2013, p. 52, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-2013-en.

⁵⁷⁶ World Economic Forum, "The Global Competitive Report 2011-2012", Switzerland, 2011, p. 188-189.

⁵⁷⁷ European Commission, "Assessment of the 2013 national reform programme for Greece", Brussels, 29.5.2013, SWD(2013)358 final, p. 89.

διαπραγμάτευση, τότε ο μισθός θα μειωνόταν στο ύψος του βασικού μισθού, με τις προσαυξήσεις λόγω των εργασιακών χρόνων, επιδομάτων τέκνων, εκπαίδευσης και κατηγορίας βαρέων και ανθυγιεινών, έως ότου μια νέα συλλογική σύμβαση διαμορφωνόταν. Επιπλέον, αποφασίστηκε ο περιορισμός του θεσμού της διαιτησίας και η ενίσχυση του θεσμού της διαμεσολάβησης⁵⁷⁸.

Τη συνεχιζόμενη ανεπάρκεια ευέλικτων μεθόδων καθορισμού των αμοιβών, της δρομολόγησης, δηλαδή, των παραπάνω μέτρων της Επιτροπής, υπογράμμισε επίσης η έκθεση του Παγκόσμιου Δείκτη Ανταγωνιστικότητας. Προς την ίδια κατεύθυνση, στην έκθεση αυτή υπογραμμιζόταν ότι η αντιστοιχία αμοιβής και παραγωγικότητας, όπως ίσχυε εκείνη την στιγμή, αποτελούσε έναν ανασχετικό, της ανταγωνιστικότητας στην ελληνική οικονομία, παράγοντα⁵⁷⁹.

Στη συνέχεια, για την αντιμετώπιση της ανεργίας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπογράμμισε ότι θα έπρεπε να υπάρξουν επιπλέον ρυθμίσεις στον ΟΑΕΔ, στην κατεύθυνση της ανάπτυξης προγραμμάτων εκπαίδευσης, με οδηγό σπουδών, στον οποίο θα καθρεφτίζονταν ρεαλιστικά τα νέα δεδομένα στην αγορά εργασίας. Επιπλέον, εντός του ΟΑΕΔ, θα έπρεπε να διαμορφωθούν προσωπικοί λογαριασμοί για το σύνολο των ανέργων, με σκοπό οι υπάλληλοι του ΟΑΕΔ να παρακολουθούν τη συνολική πορεία του κάθε εργαζόμενου. Παράλληλα, η κυβερνητική πολιτική θα έπρεπε να διευκολύνει, μέσω επιδοτήσεων, το άμεσο άνοιγμα νέων θέσεων εργασίας και επιπλέον να παρέχει κίνητρα, προκειμένου οι εργοδότες να προσλαμβάνουν μακροχρόνια άνεργους, γυναίκες και νέους^{580 581 582}.

⁵⁷⁸ Μνημόνιο Συνεννόησης στις συγκεκριμένες προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής, 09/02/2012, σελ. 25-26, [[https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-ae6dc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012\[1\].pdf](https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-ae6dc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012[1].pdf)].

⁵⁷⁹ World Economic Forum, “The Global Competitive Report 2011-2012”, Switzerland, 2011, p. 188-189.

⁵⁸⁰ European Commission, “Open, dynamic and inclusive labor markets”, WD (2012) 97 final, Strasbourg, European Commission, 18/04/2012.

⁵⁸¹ European Commission, “Assessment of the 2013 national reform programme for Greece”, Brussels, 29.5.2013, SWD(2013)358 final, p.10.

⁵⁸² European Commission, “Assessment of the 2014 national reforms programme for Greece”, Brussels, SWD (2014), 409, p. 10.

Σημειώνεται ότι, την ύπαρξη μη ανταγωνιστικών δομών εκπαίδευσης και κατάρτισης υπογράμμισε και η έκθεση του Παγκόσμιου Δείκτη Ανταγωνιστικότητας⁵⁸³.

Ο περιορισμός της πολιτικής για τη δημόσια διοίκηση: 2012-2015

Αρχικά, η έκθεση του Παγκόσμιου Δείκτη Ανταγωνιστικότητας, αναφορικά με την ελληνική δημόσια διοίκηση, όριζε ότι η έκταση της γραφειοκρατίας αποτελούσε τον πιο σημαντικό ανασταλτικό, σε βάρος της επιχειρηματικότητας, παράγοντα⁵⁸⁴.

Ταυτόχρονα, οι μεταρρυθμίσεις στη δημόσια διοίκηση, η βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών και η μείωση του δημόσιου κόστους, το οποίο η προσφορά τους συνεπαγόταν, αποτελούσαν τους βασικούς στόχους των μεταρρυθμίσεων, τις οποίες οι ευρωπαϊκοί θεσμοί και το ΔΝΤ είχαν θέσει τη συγκεκριμένη περίοδο.

Η βελτίωση της ποιότητας των υπηρεσιών της δημόσιας διοίκησης συνέχιζε να μεταφράζεται στην ανάγκη ενός αποτελεσματικότερου συντονισμού της λειτουργίας των δημόσιων υπηρεσιών, της μείωσης της γραφειοκρατίας και της συνέχισης της ενσωμάτωσης δομών ηλεκτρονικής διακυβέρνησης⁵⁸⁵.

Αναφορικά με τη μείωση της γραφειοκρατίας, θα έπρεπε να εντατικοποιηθεί η διαμόρφωση δικτύων διασύνδεσης όλων των δημόσιων φορέων, γεγονός, το οποίο θα αποσκοπούσε και στη μείωση της γραφειοκρατίας. Η ηλεκτρονική μηχανογράφηση θα οδηγούσε σε ταχύτερη πραγματοποίηση όλων των διοικητικών αιτημάτων, είτε επρόκειτο για αιτήματα πολιτών, είτε για αιτήματα και ανάγκες των επιχειρήσεων. Αυτό σήμαινε ότι οι δημόσιοι υπάλληλοι θα έπρεπε

⁵⁸³ World Economic Forum, "The Global Competitive Report 2011-2012", Switzerland, 2011, p. 188-189.

⁵⁸⁴ World Economic Forum, "The Global Competitive Report 2011-2012", Switzerland, 2011, p. 188-189.

⁵⁸⁵ European Commission, "Assessment of the 2013 national reform programme for Greece", Brussels, 29.5.2013, SWD(2013)358 final, p.14.

να έχουν γνώσεις χρήσης ηλεκτρονικών υπολογιστών και διαδικτύου. Προς αυτήν την κατεύθυνση θα έπρεπε να επιταχυνθεί ο εκσυγχρονισμός των ΓΕΜΗ⁵⁸⁶. Ειδικότερα, στο πλαίσιο του Μνημονίου αποφασίστηκε η ανάπτυξη ηλεκτρονικών συστημάτων, μέσω των οποίων θα πραγματοποιούνταν όλες οι δημόσιες συμβάσεις, στο πλαίσιο των συμπράξεων του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα⁵⁸⁷.

Ο στόχος της μείωσης της γραφειοκρατίας αναφερόταν εξειδικευμένα και στον τομέα της δικαιοσύνης. Ειδικότερα, στον τομέα της δικαιοσύνης, ήδη από το 2011 ο περιορισμός αναφερόταν στην ανάγκη της επιτάχυνσης της εκδίκασης των υποθέσεων, κυρίως με οικονομικό περιεχόμενο, γεγονός το οποίο θα είχε σημαντικά θετικό αντίκτυπο για την οικονομία. Επιπρόσθετα, στον τομέα της δικαιοσύνης, ο περιορισμός περιλάμβανε και την ανάγκη της ενσωμάτωσης ηλεκτρονικών δομών, ώστε να είναι δυνατή η ηλεκτρονική κατάθεση δικογράφων. Ειδικότερα, το συγκεκριμένο μέτρο θα έπρεπε να ικανοποιεί την πλειοψηφία των δικαστικών υποθέσεων έως το 2015 και το σύνολό τους, αναφορικά με όλα τα δικαστήρια της χώρας, έως το 2017. Επιπλέον, θα έπρεπε να ενισχυθεί ο θεσμός της διαμεσολάβησης, ώστε να προλαμβάνεται η ανάγκη διεξαγωγής δίκης⁵⁸⁸.

Αναφορικά με την ανάγκη της αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας στη δημόσια διοίκηση, υπογραμμιζόταν η ανάγκη της εφαρμογής της διαδικασίας της αξιολόγησης και της διαθεσιμότητας. Αναφορικά με τη διαδικασία της αξιολόγησης, το ύψος του μισθού θα έπρεπε να είναι συνδεδεμένο με τα αποτελέσματα της διαδικασίας της αξιολόγησης. Η αξιολόγηση θα βασιζόταν σε ερωτήσεις, τις οποίες οι άμεσοι προϊστάμενοι του εξεταζόμενου υπαλλήλου θα

⁵⁸⁶ Μνημόνιο Συνεννόησης στις συγκεκριμένες προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής, 09/02/2012, σελ 27, [[https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012\[1\].pdf](https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012[1].pdf)].

⁵⁸⁷ Μνημόνιο Συνεννόησης στις συγκεκριμένες προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής, 09/02/2012, σελ. 10, [[https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012\[1\].pdf](https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012[1].pdf)].

⁵⁸⁸ European Commission, "Assessment of the 2013 national reform programme for Greece", Brussels, 29.5.2013, SWD(2013)358 final, p.14.

έπρεπε να συμπληρώσουν. Οι ερωτήσεις αυτές θα έπρεπε να αντανakλούν, τόσο την αποδοτικότητα της εργασίας, όσο και το προσωπικό του προφίλ, την όρεξη για εργασία, την τιμιότητα και την αίσθηση της ευθύνης. Η υψηλή βαθμολογία θα έπρεπε να οδηγεί σε προαγωγή και αύξηση του μισθού, ενώ η συνεχής συγκέντρωση χαμηλής βαθμολογίας θα μπορούσε να οδηγήσει τον εργαζόμενο έως και σε καθεστώς διαθεσιμότητας. Σε διαδικασία διαθεσιμότητας θα εισέρχονταν οι υπάλληλοι με συνεχή χαμηλή βαθμολογία στην αξιολόγηση για έναν χρόνο, στη διάρκεια του οποίου θα μπορούσαν να ενταχθούν σε προγράμματα κατάρτισης και εκπαίδευσης. Επιπλέον, σε διαθεσιμότητα θα προσέρχονταν οι υπάλληλοι, οι οποίοι θα είχαν προβεί σε παραβάσεις και το πειθαρχικό συμβούλιο θα είχε λάβει την απόφαση αυτή. Με το πέρας του ενός έτους και εφόσον δεν είχαν απορροφηθεί σε διαθέσιμες θέσεις, σε οποιονδήποτε φορέα του Ελληνικού Δημοσίου, θα απολύονταν.

Αναφορικά με την ανάγκη της μείωσης του δημόσιου κόστους, υπογραμμίστηκε η ανάγκη της κινητικότητας των εργαζομένων, με σκοπό να ικανοποιούνται κενές θέσεις εργασίας στον ευρύτερο δημόσιο τομέα, προς ικανοποίηση ασφαλώς και του γενικότερου στόχου του παγώματος των προσλήψεων. Ειδικότερα, αποφασίστηκε ότι θα έπρεπε να ανασχεδιαστεί η λειτουργία της δημόσιας διοίκησης ανά δημόσιο φορέα, με σκοπό την επίτευξη της ορθολογικότερης κατανομής ανθρώπινου κεφαλαίου και κεφαλαιακών πόρων. Οι κενές θέσεις εργασίας, οι οποίες παρουσιάζονταν, θα καλύπτονταν μέσα από την κινητικότητα των δημόσιων υπαλλήλων⁵⁸⁹.

Επιπρόσθετα, για την αύξηση της παραγωγικότητας, η έκθεση για τον Δείκτη Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας επεσήμανε την ανάγκη για ανάπτυξη αποτελεσματικότερων υποδομών εκπαίδευσης και κατάρτισης⁵⁹⁰.

⁵⁸⁹ Μνημόνιο Συνεννόησης στις συγκεκριμένες προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής, 09/02/2012, σελ. 9, [[https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012\[1\].pdf](https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012[1].pdf)].

⁵⁹⁰ World Economic Forum, "The Global Competitive Report 2011-2012", Switzerland, 2011, p. 188-189.

Ο περιορισμός της πολιτικής για το εκπαιδευτικό σύστημα: 2012-2015

Ο γενικότερος στόχος της ΕΕ το 2012 αναφορικά με την εκπαιδευτική πολιτική αναφερόταν στην ανάγκη διαμόρφωσης δυναμικών εκπαιδευτικών μονάδων, στις οποίες θα καθρεφτιζόταν η τεχνολογική εξέλιξη και η νέα γνώση και με τις οποίες θα επιδιωκόταν η σύνδεση με την αγορά εργασίας⁵⁹¹. Επιπλέον, θα έπρεπε να διαφυλάσσεται η αυτονομία των δημόσιων πανεπιστημίων, ενώ θα έπρεπε επίσης να επιδιώκεται η διασύνδεση των πανεπιστημίων με την αγορά εργασίας⁵⁹².

Αναφορικά με την ελληνική περίπτωση, στην έκθεση του Παγκόσμιου Δείκτη Ανταγωνιστικότητας υπογραμμιζόταν ότι η ποιότητα του εκπαιδευτικού συστήματος στην Ελλάδα ήταν ένας εξαιρετικά αποθαρρυντικός, σε βάρος της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας, παράγοντας⁵⁹³.

Στην κατεύθυνση της αναβάθμισης της ποιότητας του εκπαιδευτικού συστήματος, ο ΟΟΣΑ, συγκεκριμένα, συνέχιζε να υπογραμμίζει την ανάγκη της αλλαγής του τρόπου εισαγωγής φοιτητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και συγκεκριμένα την ανάγκη για αναγνώριση της αυτονομίας στη διαδικασία επιλογής των φοιτητών. Επιπρόσθετα, ο ΟΟΣΑ αναφερόταν στην ανάγκη της αναγνώρισης του δικαιώματος ίδρυσης ιδιωτικών πανεπιστημίων⁵⁹⁴.

Επιπλέον, θα έπρεπε να ενισχυθεί η διαδικασία αξιολόγησης των εκπαιδευτικών μονάδων και του εκπαιδευτικού προσωπικού σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης⁵⁹⁵.

⁵⁹¹ European Commission, "Assessment of the 2013 national reform programme for Greece", Brussels, 29.5.2013, SWD(2013)358 final, p.10.

⁵⁹² Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Έκθεση παρακολούθησης της εκπαίδευσης και της κατάρτισης», 11/2012, προσβάσιμο στο: https://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/et-monitor_el.

⁵⁹³ World Economic Forum, "The Global Competitive Report 2011-2012", Switzerland, 2011, p. 188-189.

⁵⁹⁴ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 2013", *OECD Publishing*, November 2013, p. 50-51, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-2013-en.

⁵⁹⁵ European Commission, "Assessment of the 2013 national reform programme for Greece", Brussels, 29.5.2013, SWD(2013)358 final, p.10.

Επιπρόσθετα, στόχος υπήρξε και ο εξορθολογισμός του δημόσιου κόστους λειτουργίας, γεγονός το οποίο συνδεόταν με την ανάγκη της συγχρηματοδότησης των δημόσιων πανεπιστημίων και από πόρους ιδιωτών, καθώς αυτό θα μπορούσε να ενισχύσει τον εκσυγχρονισμό των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, υπό την έννοια ότι περισσότεροι πόροι θα μπορούσαν να διατεθούν στους τομείς της έρευνας⁵⁹⁶.

Επιπρόσθετα, η ΕΕ το 2012 καλούσε τις χώρες μέλη να επενδύουν 2% του ΑΕΠ στον τομέα της εκπαιδευτικής πολιτικής, ώστε να ενισχύονται οι μονάδες ερευνών και καινοτομίας. Η ανεπάρκεια σε ερευνητικές δομές σε όλη την επικράτεια, οριζόταν σύμφωνα με το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ, ως ένας από τους παράγοντες ανάσχεσης της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας⁵⁹⁷.

Επιπλέον, η ΕΕ συνιστούσε τον εκσυγχρονισμό των προγραμμάτων σπουδών, με σκοπό να αντανakλούν τις αλλαγές στην αγορά εργασίας. Ταυτόχρονα, διαχρονικός στόχος της ευρωπαϊκής πολιτικής παρέμενε η αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού και των διακρίσεων με βάση το φύλο και τη θρησκεία.

Ο περιορισμός της πολιτικής για το ασφαλιστικό σύστημα και για νοσοκομειακή περίθαλψη: 2012-2015

Αρχικά αναφορικά με την ασφαλιστική μεταρρύθμιση, οι ευρωπαϊκοί θεσμοί και το ΔΝΤ έθεσαν το 2012 τους εξής στόχους: τον περιορισμό των ελλειμμάτων στα ασφαλιστικά ταμεία και των ανισορροπιών, οι οποίες διαπιστώνονταν, καθώς σε άλλα ασφαλιστικά ταμεία υπήρχαν ελλείμματα και σε άλλα πλεονάσματα, την ενοποίηση των ασφαλιστικών ταμείων σε έναν φορέα, τη μείωση του μισθολογικού κόστους των εργαζομένων σε αυτό τον νέο φορέα και τον περιορισμό του ύψους των συντάξεων. Ειδικότερα, αναφορικά με την ανάγκη της

⁵⁹⁶ Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 20^{ης} Απριλίου 2012 σχετικά με τον εκσυγχρονισμό των ευρωπαϊκών συστημάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (2011/2294(INI)), «Εκσυγχρονισμός των ευρωπαϊκών συστημάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης», Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Βρυξέλλες, 07/09/2013, C 258 E/55, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012IP0139&from=EN>.

⁵⁹⁷ World Economic Forum, “The Global Competitive Report 2011-2012”, Switzerland, 2011, p. 188-189.

άμεσης μείωσης του συνταξιοδοτικού κόστους, όπως αυτή περιγράφηκε και στην ενότητα αναφορικά με τις δημόσιες δαπάνες, το ύψος του θα έπρεπε άμεσα να περιοριστεί.

Στη συνέχεια, αναφορικά με το κύριο συνταξιοδοτικό σύστημα, αποφασίστηκε ότι αυτό θα έπρεπε να μεταρρυθμιστεί στην κατεύθυνση της παροχής μιας βασικής σύνταξης για όλους τους εργαζομένους, η οποία θα υπολογιζόταν με βάση το ύψος των μισθών των ασφαλισμένων εργαζομένων, καθώς και με βάση έναν συντελεστή βιωσιμότητας, στην κατεύθυνση της μη δημιουργίας εκ νέου ελλειμμάτων στα δημόσια ταμεία.

Αναφορικά με την επικουρική ασφάλιση, στο Μνημόνιο υπογραμμιζόταν η ανάγκη της μείωσης των επικουρικών συντάξεων, καθώς με βάση τις εκθέσεις της Εθνικής Αναλογιστικής Αρχής το 2011, υπολογίζονταν ελλείμματα σε αρκετά επικουρικά ταμεία, ύψους έως 0,4%, τα οποία θα έπρεπε να ικανοποιηθούν μέσα από τον κρατικό προϋπολογισμό⁵⁹⁸. Παράλληλα, στην κατεύθυνση της μείωσης των ελλειμμάτων, τα δημόσια ασφαλιστικά ταμεία ενθαρρύνονταν να πωλούν περιουσιακά στοιχεία. Ταυτόχρονα, ο ΟΟΣΑ συνέχιζε να υπογραμμίζει την ανάγκη συγκρότησης ενός συστήματος ασφάλισης τριών πυλώνων, προς την κατεύθυνση της μακροπρόθεσμης βιωσιμότητας του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης στην Ελλάδα⁵⁹⁹.

Αναφορικά με το νοσοκομειακό σύστημα, στο πλαίσιο του Μνημονίου αποφασίστηκε ότι θα έπρεπε να εξορθολογιστεί το κόστος λειτουργίας του νοσοκομειακού συστήματος και να βελτιωθεί η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών.

⁵⁹⁸ Μνημόνιο Συνεννόησης στις συγκεκριμένες προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής, 09/02/2012, σελ. 11-12, [[https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012\[1\].pdf](https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012[1].pdf)].

⁵⁹⁹ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 2013", *OECD Publishing*, November 2013, p. 50-51, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-2013-en.

Αναφορικά με τον εξορθολογισμό του κόστους λειτουργίας, αποφασίστηκε ότι όλα τα ταμεία ασφάλισης για νοσοκομειακή περίθαλψη θα έπρεπε να συγχωνευθούν σε έναν ενιαίο φορέα, τον Ενιαίο Οργανισμό Παροχών Υγειονομικής Περίθαλψης, ΕΟΠΥΥ. Στο πλαίσιο λειτουργίας του ΕΟΠΥΥ, στόχος θα αποτελούσε ο εξορθολογισμός των συμβάσεων με ιδιώτες γιατρούς, και συγκεκριμένα, ο λόγος ασθενών προς ιατρούς να συγκλίνει με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Επιπλέον, οι συνεισφορές των μελών του ΟΓΑ θα έπρεπε να αυξηθούν και να συγκλίνουν με το ύψος των εισφορών, οι οποίες δίνονταν στα άλλα δημόσια ταμεία⁶⁰⁰.

Επιπρόσθετα, θα έπρεπε να διαμορφωθεί ένας μηχανισμός, ο οποίος θα διοχέτευε τα αναγκαία κονδύλια στις νοσοκομειακές μονάδες, το ύψος των οποίων θα έπρεπε να είναι αντίστοιχο με τις ανάγκες της κάθε μονάδας. Προς αυτήν την κατεύθυνση, ο μισθός ανάμεσα στις διάφορες ειδικότητες ιατρών θα μπορούσε να διαφοροποιείται ανάλογα με την αποδοτικότητα της εργασίας και της κρισιμότητας των περιστατικών, τα οποία αυτοί θα αναλάμβαναν.

Για τον έλεγχο της δημόσιας δαπάνης στο δημόσιο νοσοκομειακό σύστημα, θα έπρεπε, επίσης, να θεσπιστούν ελεγκτικοί μηχανισμοί κατά την κατάρτιση δημόσιων συμβάσεων. Συγκεκριμένα, θα έπρεπε να διαμορφωθεί ένα ηλεκτρονικό σύστημα εποπτείας, στο οποίο θα καταγράφονταν, τόσο οι προσφορές κατά τη διαδικασία του διαγωνισμού, όσο και η τελική επιλογή. Επιπλέον, θα έπρεπε να εντατικοποιηθεί η εφαρμογή της ηλεκτρονικής συνταγογράφησης στα δημόσια νοσοκομεία, ώστε να εποπτεύεται η δημόσια φαρμακευτική δαπάνη. Ταυτόχρονα, θα έπρεπε να καταγράφεται ηλεκτρονικά η εκτέλεση των ιατρικών συνταγών από τους φαρμακοποιούς, ώστε να εποπτεύεται η δαπάνη για την κάλυψη μέρους της φαρμακευτικής δαπάνης των ασφαλισμένων σε κοινωνικούς φορείς ασφάλισης.

Αναφορικά με τη διαδικασία της ηλεκτρονικής συνταγογράφησης, σύμφωνα με το Μνημόνιο, θα αποστέλλονταν προειδοποιήσεις για τις περιπτώσεις, στις οποίες οι ιατροί συνταγογραφούσαν περαιτέρω, ξεπερνώντας το πλαφόν, το οποίο θα

⁶⁰⁰ Memorandum of Understanding on Specific Economic Policy Conditionality, 09/02/2012, προσβάσιμο στο: <http://www.tovima.gr/files/1/2012/02/10/mnhmonioagglika.pdf>, σελ. 16.

είχε καθοριστεί. Ειδικότερα, για τις περιπτώσεις, στις οποίες θα είχε εντοπιστεί παραβατική συμπεριφορά τότε, ο νόμος θα έπρεπε να επιφέρει κυρώσεις⁶⁰¹.

Αναφορικά με τη δημόσια φαρμακευτική δαπάνη, οι ιατροί θα έπρεπε να συνταγογραφούν την αναγκαία φαρμακευτική ουσία και όχι την επωνυμία του φαρμάκου. Κατόπιν, οι ασθενείς θα μπορούσαν να επιλέξουν την επωνυμία την οποία επιθυμούσαν μέσα από μια λίστα φαρμάκων και γενοσήμων, τα οποία θα εμπεριείχαν τη συνταγογραφόμενη φαρμακευτική ουσία. Οι φαρμακοποιοί θα ήταν υποχρεωμένοι να προμηθεύονται και γενόσημα φάρμακα και να ενημερώνουν τους ασθενείς αναφορικά με το πλήθος των φαρμάκων, τα οποία θα εμπεριείχαν τη συγκεκριμένη ουσία, καθώς και το εύρος των τιμών, μέσα στο οποίο τα φάρμακα αυτά κυμαίνονταν. Με τον τρόπο αυτό, ο στόχος, η μείωση της δημόσιας δαπάνης θα ήταν επιτυχής. Αυτό θα συνέβαινε, καθώς ένα μέρος των ασθενών θα επέλεγε φάρμακα με βάση την τιμή τους και άρα σε περιπτώσεις φθηνότερων φαρμάκων, η δημόσια δαπάνη θα ήταν χαμηλότερη. Αναφορικά με τον έλεγχο της φαρμακευτικής δαπάνης, θα έπρεπε επίσης να εφαρμοστεί ο μηχανισμός της αυτόματης ανάκτησης των κεφαλαίων σε περιπτώσεις παραβίασης του κόστους της δαπάνης για την υγεία, η οποία είχε προϋπολογιστεί (clawback).

Αναφορικά με τον στόχο της βελτιστοποίησης της νοσοκομειακής περίθαλψης, στο Μνημόνιο προβλεπόταν η ανάγκη ορθολογικής κατανομής του ιατρικού προσωπικού στα δημόσια νοσοκομεία. Επιπλέον, αποφασίστηκε τα μικρά νοσοκομεία της περιφέρειας να αλληλοσυνδέονται και κάθε ένα από αυτά να αναπτύξει και να επικεντρωθεί σε ένα συγκεκριμένο τομέα περίθαλψης (πχ την αποκατάσταση, την αντιμετώπιση του καρκίνου, τα επείγοντα, τις εφημερίες). Με αυτόν τον τρόπο, το νοσοκομειακό σύστημα θα βελτίωνε την κατανομή των πόρων και συγκεκριμένα του ιατρικού και διαγνωστικού εξοπλισμού. Επιπλέον, θα έπρεπε να διαμορφωθεί ο ηλεκτρονικός φάκελος για κάθε ασθενή, πρόσβαση

⁶⁰¹ Μνημόνιο Συνεννόησης στις συγκεκριμένες προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής, 09/02/2012, σελ. 17, [[https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012\[1\].pdf](https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012[1].pdf)].

στον οποίο θα είχαν ο ασθενής και οι θεράποντες ιατροί. Ο ασθενής θα μπορούσε να μεταφέρει το ιστορικό σε κάθε θεράποντα ιατρό, τον οποίο θα επισκεπτόταν, ώστε να μη διεξάγονται εξετάσεις, οι οποίες θα είχαν ήδη διεξαχθεί⁶⁰². Σημειώνεται ότι την ανάγκη της αποτελεσματικής αναβάθμισης του πρωτοβάθμιου συστήματος υγείας, στη βάση της αποσυμφόρησης του δευτεροβάθμιου συστήματος υγείας, τόνιζε επίσης και η έκθεση του Δείκτη Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας⁶⁰³.

7.2 Το νομοθετικό έργο της κυβέρνησης της ΝΔ: 2012-2015

Στην ενότητα αυτή θα καταγράψουμε συνοπτικά το σύνολο του νομοθετικού έργου της κυβέρνησης της ΝΔ κατά την τριετία από το 2012 έως το 2015 στους υπό εξέταση τομείς πολιτικής.

Η πολιτική της κυβέρνησης της ΝΔ για τις δημόσιες δαπάνες: 2012-2015

⁶⁰² Μνημόνιο Συνεννόησης στις συγκεκριμένες προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής, 09/02/2012, σελ. 17, [[https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012\[1\].pdf](https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012[1].pdf)].

⁶⁰³ World Economic Forum, “The Global Competitive Report 2011-2012”, Switzerland, 2011, p. 188-189.

Ανάμεσα στο νομοθετικό έργο της κυβέρνησης της ΝΔ, κατά την περίοδο αυτή, αναφορικά με την πολιτική των δημόσιων δαπανών, διαπιστώνονται νομοθετικές ρυθμίσεις, οι οποίες συνέκλιναν με τον ευρωπαϊκό στόχο της δραστηκής μείωσης των δημόσιων δαπανών.

Προς την κατεύθυνση της άμεσης περιστολής των δημόσιων δαπανών, ψηφίστηκε ο νόμος 4093⁶⁰⁴, το Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο δράσεων της κυβέρνησης, ο οποίος περιλάμβανε το σύνολο της δημοσιονομικής πολιτικής, την οποία η ελληνική κυβέρνηση θα έπρεπε να εφαρμόσει κατά την τριετία από το 2013 έως το 2016.

Ειδικότερα, στο πλαίσιο του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου, αποφασίστηκε ότι αναφορικά με τους μισθούς και τα επιδόματα, από την 1^η Ιανουαρίου του 2013, η αντιμισθία των προέδρων των δημοτικών και περιφερειακών συμβουλίων θα μειωνόταν κατά 50%, ενώ επιπλέον αποφασίστηκε ότι θα καταργούνταν οι αποζημιώσεις των μελών των δημοτικών συμβουλίων και των οικονομικών επιτροπών των δήμων. Επιπλέον, αποφασίστηκε ότι οι αποδοχές, οι αποζημιώσεις, τα έξοδα παράστασης και οι επιπρόσθετες αμοιβές σε Διοικητές, Υποδιοικητές, σε Προέδρους και Αντιπροέδρους σε νομικά πρόσωπα δημοσίου και ιδιωτικού τομέα, καθώς και σε ΟΤΑ, θα μειώνονταν κατά 50%.

Παράλληλα, με τον ίδιο νόμο αποφασίστηκε η μείωση των θέσεων των συμβούλων ή συνεργατών σε υπουργεία ή σε φορείς ΟΤΑ. Ειδικότερα, αναφορικά με την τοπική αυτοδιοίκηση, εάν υπήρχαν δυο αντιδήμαρχοι, τότε προβλεπόταν μια θέση συμβούλου, εάν υπήρχαν έως τέσσερις αντιδήμαρχοι, τότε προβλέπονταν δυο θέσεις συμβούλων, εάν υπήρχαν έως πέντε αντιδήμαρχοι, προβλέπονταν έως τρεις σύμβουλοι και ο αριθμός ανέβαινε αντίστοιχα. Επιπλέον, αποφασίστηκε ότι οι προσλήψεις και οι διορισμοί προς όλους τους δημόσιους φορείς θα αναστέλλονταν έως την 31^η Δεκεμβρίου του 2016.

Αναφορικά με τις νέες ρυθμίσεις σε σχέση με το συνταξιοδοτικό κόστος, αποφασίστηκε ότι από την 1^η Ιανουαρίου του 2013 όλες οι μηνιαίες συντάξεις άνω

⁶⁰⁴ Έγκριση Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016 - Επείγοντα Μέτρα Εφαρμογής του ν. 4046/2012 και του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016, Νόμος 4093/2012.

των 1.000 ευρώ θα μειώνονταν. Ειδικότερα, εάν το ποσό της σύνταξης κυμαινόταν μεταξύ των 1.000 έως 1.500 ευρώ, το ποσοστό της μείωσης θα ήταν 5%, εάν κυμαινόταν από 1.500,01 έως 2.000, τότε το ποσοστό της μείωσης θα ήταν 10%, εάν κυμαινόταν από 2.000,01 έως 3.000, τότε το ποσοστό της μείωσης θα ήταν 15% και τέλος εάν το ποσό της σύνταξης θα υπολογιζόταν από 3.000 ευρώ και πάνω, τότε το ποσοστό της μείωσης θα ήταν 20%. Οι συνταξιούχοι του Δημοσίου με ποσοστό αναπηρίας 80% θα εξαιρούνταν των μειώσεων.

Με τον ίδιο νόμο, αποφασίστηκε, επίσης, η μείωση του επιδόματος ανεργίας. Ειδικότερα, αναφορικά με τους μακροχρόνια ανέργους, αποφασίστηκε ότι από την 1^η Ιανουαρίου του 2014 και μετά, οι άνεργοι πολίτες για χρονική περίοδο μεγαλύτερη των δώδεκα μηνών θα δικαιούνται επίδομα μακροχρονίως ανέργου, εφόσον θα έχει ολοκληρωθεί η καταβολή του τακτικού επιδόματος ανεργίας και εφόσον το οικογενειακό τους εισόδημα δε θα ξεπερνούσε τις 10.000 ευρώ τον χρόνο. Το σχετικό επίδομα δε θα μπορούσε να είναι περισσότερο από 200 ευρώ το μήνα ή να καταβάλλεται για περισσότερο από 12 μήνες.

Για την επιδίωξη της μείωσης του συνταξιοδοτικού κόστους, στη συνέχεια, ψηφίστηκε και ο νόμος 4111⁶⁰⁵, με τον οποίο εισήχθησαν επιπλέον συνταξιοδοτικές ρυθμίσεις στο πλαίσιο υλοποίησης των στόχων της περιστολής δαπανών. Ειδικότερα, αποφασίστηκε ότι εάν η μηνιαία σύνταξη κυμαινόταν από 2.000 ευρώ έως 3.000 ευρώ, τότε το σύνολο του ποσού θα μειωνόταν κατά 15%, ενώ εάν η μηνιαία σύνταξη κυμαινόταν από 3.000 ευρώ και πάνω, τότε το ποσοστό της μείωσης θα ήταν 20%. Από τις μειώσεις αυτές θα εξαιρούνταν οι συνταξιούχοι του Ελληνικού Δημοσίου, οι οποίοι είχαν ποσοστό αναπηρίας 80% και άνω.

⁶⁰⁵ Συνταξιοδοτικές ρυθμίσεις, τροποποιήσεις του Ν. 4093/2012, κύρωση της Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Έγκριση των Σχεδίων των Συμβάσεων Τροποποίησης της Κύριας Σύμβασης Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Ε.Τ.Χ.Σ.), της Ελληνικής Δημοκρατίας, του Ελληνικού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Τ.Χ.Σ.) και της Τράπεζας της Ελλάδος (ΤτΕ), με τίτλο «Κύρια Σύμβαση Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης», της Σύμβασης Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ε.Τ.Χ.Σ., της Ελληνικής Δημοκρατίας και της ΤτΕ, με τίτλο «Σύμβαση Διευκόλυνσης Διαχείρισης Υποχρεώσεων ΣΙΤ» και της Σύμβασης Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ε.Τ.Χ.Σ., της Ελληνικής Δημοκρατίας και της ΤτΕ, με τίτλο «Διευκόλυνση αποπληρωμής Τόκων Ομολόγων», παροχή εξουσιοδοτήσεων για την υπογραφή των Συμβάσεων» και άλλες επείγουσες διατάξεις, Νόμος 4111/2013.

Για την άμεση μείωση του κόστους του Δημοσίου, στη συνέχεια ψηφίστηκε ο νόμος 4144⁶⁰⁶, με τον οποίο αποφασίστηκε η κατάργηση των θέσεων 12 συνεργατών στη Γενική Γραμματεία Κοινωνικών Ασφαλίσεων.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 4172⁶⁰⁷ αποφασίστηκε η κατάργηση των θέσεων ειδικότητας Σχολικών Φυλάκων, των θέσεων της Δημοτικής Αστυνομίας, καθώς και των εξής κλάδων του προσωπικού της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης: Μηχανικών Κλωστοϋφαντουργίας, Ιατρών, Οδοντιάτρων, Φαρμακοποιών, Νοσηλευτών, Τεχνικών Ιατρικών Οργάνων, Τεχνολόγων Μουσικής Τεχνολογίας, Γραφικών Τεχνών, Αισθητικής, Κομμωτικής, Ιατρικών Εργαστηρίων, Οδοντοτεχνικής, Κοινωνικής Εργασίας, Νοσηλευτικής, Μαιευτικής, Κλωστοϋφαντουργίας, Ραδιολογίας-Ακτινολογίας, Εργασιοθεραπείας, Φυσιοθεραπείας, Γραφιστικής, Διακοσμητικής, Φωτογραφίας, Βρεφονηπιοκόμων, Δημόσιας Υγιεινής, Επισκεπτών Υγείας, Χημικών Εργαστηρίων, Υπαλλήλων Γραφείου, Υπαλλήλων Λογιστηρίου, Διακοσμητικής, Γραφικών Τεχνών, Κομμωτικής, Αισθητικής, Αργυροχρυσοχοΐας, Οδοντοτεχνικής, Βοηθών Ιατρικών και Βιολογικών Εργαστηρίων, Βοηθών παιδοκόμων-βρεφοκόμων, Χειριστών ιατρικών συσκευών, Ηλεκτροτεχνιτών, Μηχανοτεχνιτών, Ηλεκτρονικών, Οικοδόμων, Ηλεκτροσυγκολλητών, Τεχνιτών αυτοκινήτων, Τεχνιτών Ψύξεως, Υδραυλικών, Ξυλουργών, Κοπτικής-Ραπτικής, Αργυροχρυσοχοΐας, Τεχνικών Αμαξωμάτων και Κομμωτικής. Οι εργαζόμενοι σε θέσεις, οι οποίες θα καταργούνταν, θα εισέρχονταν σε καθεστώς διαθεσιμότητας, ενώ οι εκπαιδευτικοί των κλάδων θα υπάγονταν σε άλλες θέσεις διοικητικού προσωπικού, εντός του δημόσιου τομέα. Με τον ίδιο νόμο αποφασίστηκε η κατάργηση των θέσεων, μονίμων ή σε σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου, δευτεροβάθμιας ή υποχρεωτικής Εκπαίδευσης, των εργαζομένων στους κλάδους Οδηγών και Τεχνικού προσωπικού των Τμημάτων Κίνησης και Επισκευών της Διεύθυνσης Κρατικών Αυτοκινήτων του Υπουργείου Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης. Οι εργαζόμενοι των

⁶⁰⁶ Αντιμετώπιση της παραβατικότητας στην Κοινωνική Ασφάλιση και στην αγορά εργασίας και λοιπές διατάξεις αρμοδιότητας του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, Νόμος 4144/2013.

⁶⁰⁷ Φορολογία εισοδήματος, Κώδικας Φορολογίας εισοδήματος, επείγοντα μέτρα εφαρμογής του ν. 4046/2012, του ν. 4093/2012 και του ν. 4127/2013 και άλλες διατάξεις, Νόμος 4172/2013.

ειδικότητων αυτών αποφασίστηκε ότι θα εισέρχονταν σε διαδικασία διαθεσιμότητας.

Στη συνέχεια, με την υπουργική απόφαση αριθ. ΟΙΚ.02/11.6.2013⁶⁰⁸, αποφασίστηκε η κατάργηση της ανώνυμης εταιρείας «Ελληνική Ραδιοφωνία-Τηλεόραση, Ανώνυμη Εταιρεία (ΕΡΤ-ΑΕ)». Με την εφαρμογή της απόφασης αυτής, ορίστηκε ότι δικαιούχος του συνόλου της περιουσίας της ΕΡΤ θα ήταν το Ελληνικό Δημόσιο και επιπλέον ότι το σύνολο των συμβάσεων εργασίας, τόσο του τακτικού όσο και του έκτακτου προσωπικού, θα λυνόταν. Η κατάργηση της ΕΡΤ ΑΕ οδήγησε άμεσα στη σύσταση ενός νέου κρατικού φορέα ραδιοφωνίας και τηλεόρασης, της «Νέας Ελληνικής Ραδιοφωνίας, Ίντερνετ και Τηλεόραση ΑΕ - ΝΕΡΙΤ-ΑΕ», με την ψήφιση του νόμου 4173 Νέα Ελληνική Ραδιοφωνία, Ίντερνετ και Τηλεόραση στις 19 Ιουλίου του 2013. Η νέα εταιρεία θα αναπτυσσόταν βάσει ενός επιχειρησιακού σχεδίου, το οποίο θα κατάρτιζε ο νέος Διευθύνων Σύμβουλος και θα ενέκριναν το Διοικητικό και Εποπτικό Συμβούλιο της εταιρείας. Το συνολικό επιχειρησιακό σχέδιο θα διακρινόταν σε επιμέρους ετήσια σχέδια, τα οποία θα περιλάμβαναν τους στόχους και το προϋπολογιζόμενο ετήσιο κόστος, τη χρηματοδότηση της εταιρείας και την εσωτερική της οργάνωση. Το αρχικό μετοχικό κεφάλαιο, το οποίο δόθηκε από το Ελληνικό Δημόσιο στη ΝΕΡΙΤ ΑΕ, ανερχόταν στο ύψος των πέντε εκατομμυρίων ευρώ. Γενικότερα, αποφασίστηκε ότι οι πόροι της νέας εταιρείας θα βασίζονταν σε έσοδα από το ανταποδοτικό τέλος και από τις διαφημίσεις, ενώ ορίστηκε ότι πόροι θα μπορούσαν να εισέρχονται και από οποιαδήποτε άλλη πηγή. Το προσωπικό, το οποίο θα προσλαμβανόταν στη νέα εταιρεία, θα υπέγραφε συμβάσεις εργασίας αορίστου και ορισμένου χρόνου.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 4210⁶⁰⁹ αποφασίστηκε η κατάργηση της άδειας, με πλήρεις αποδοχές, μιας ημέρας ανά δίμηνο. Η άδεια αυτή είχε αποφασιστεί ότι θα προσφερόταν στους υπαλλήλους, οι οποίοι θα χειρίζονταν ηλεκτρονικό

⁶⁰⁸ Κατάργηση της δημόσιας επιχείρησης «Ελληνική Ραδιοφωνία – Τηλεόραση, Ανώνυμη Εταιρεία (ΕΡΤ – Α.Ε.)», Κ.Υ.Α. αριθ. οικ. 02/11.6.2013.

⁶⁰⁹ Ρυθμίσεις Υπουργείου Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης και άλλες διατάξεις, Νόμος 4210/2013.

υπολογιστή και θα απασχολούνταν μπροστά σε οθόνη για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των πέντε ωρών.

Αναφορικά με τον σκοπό της εντατικοποίησης των οικονομικών ελέγχων στους δημόσιους φορείς, αρχικά, ψηφίστηκε ο νόμος 4081⁶¹⁰. Με τον νόμο αυτό, συστάθηκε η Επιτροπή Συντονισμού Ελέγχου, μια υπηρεσία εντός της Γενικής Διεύθυνσης Δημοσιονομικών Ελέγχων, με κύριες αρμοδιότητες την εποπτεία της τήρησης των κανόνων δημοσιονομικής πειθαρχίας των δημόσιων φορέων. Ο σκοπός της Επιτροπής θα ήταν η διασφάλιση της ανεξαρτησίας των ελεγκτικών οργάνων, η αξιολόγηση του έργου τους και η κατάρτιση μιας ετήσιας έκθεσης, η οποία θα συνόψιζε το ελεγκτικό έργο και θα κοινοποιείτο στον πρωθυπουργό και τον Πρόεδρο της Βουλής. Ταυτόχρονα, συστάθηκαν μονάδες εσωτερικού ελέγχου σε όλα τα υπουργεία και τους δημόσιους φορείς με στόχο τον έλεγχο των εσόδων και εξόδων και τη διενέργεια ένορκων διοικητικών εξετάσεων στις περιπτώσεις αδυναμίας δικαιολόγησης των δημόσιων δαπανών.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 4111 αποφασίστηκε ότι θα έπρεπε να συνάπτονται ετήσια Μνημόνια Συνεργασίας, ανάμεσα στο Υπουργείο Οικονομικών και τα υπόλοιπα Υπουργεία, με σκοπό το Υπουργείο Οικονομικών να ελέγχει την εκτέλεση του προϋπολογισμού των υπόλοιπων υπουργείων. Τα Μνημόνια Συνεργασίας θα περιλάμβαναν καθορισμένους τριμηνιαίους στόχους, προδιαγεγραμμένες διορθωτικές παρεμβάσεις, καθώς και ποσοτικοποιημένες επιπτώσεις από ενδεχόμενες αποκλίσεις των πολιτικών από τους στόχους του προϋπολογισμού. Η τήρηση των προϋπολογισμών, τους οποίους κάθε δημόσιος φορέας θα έπρεπε να καταρτίζει και να εγκρίνει πριν την 31^η Ιανουαρίου κάθε έτους, θα αποτελούσε βασική υποχρέωση των υπουργών μιας κυβέρνησης.

Επιπλέον, κάθε υπουργείο θα ήταν υποχρεωμένο να σχεδιάζει και να υποβάλλει στο Γενικό Λογιστήριο του Κράτους το μηνιαίο πρόγραμμα, το οποίο θα είχε σχεδιάσει και θα ακολουθούσε με σκοπό την εκπλήρωση των στόχων του προϋπολογισμού. Την ίδια στρατηγική θα έπρεπε να τηρούν όλοι οι φορείς της Γενικής Κυβέρνησης. Το Γενικό Λογιστήριο του Κράτους θα εξέταζε τους

⁶¹⁰ Περιστολή δημοσίων δαπανών, ρύθμιση θεμάτων δημοσιονομικών ελέγχων και άλλες διατάξεις, Νόμος 4081/2012.

προϋπολογισμούς και εφόσον διαπίστωνε απόκλιση κατά 10% για δυο συνεχόμενα τρίμηνα, τότε ο Υπουργός Οικονομικών θα όριζε Επόπτη Οικονομικών Υπηρεσιών στους συγκεκριμένους φορείς. Επιπλέον, αποφασίστηκε ότι από την 1^η Ιανουαρίου του 2014, οι δημόσιοι φορείς δε θα είχαν τη δυνατότητα να δανειστούν κεφάλαια για άλλους σκοπούς, πέραν των επενδυτικών.

Παράλληλα, συστάθηκε το Παρατηρητήριο Οικονομικής Αυτοτέλειας των ΟΤΑ. Ο σκοπός του Παρατηρητηρίου θα ήταν η διαμόρφωση των αναγκαίων κανόνων για τη διασφάλιση της αυτοτελούς οικονομικής λειτουργίας των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Συγκεκριμένα, οι ΟΤΑ θα είχαν πλέον την υποχρέωση να καταρτίζουν ισοσκελισμένους προϋπολογισμούς και να κοινοποιούν μηνιαίους και τριμηνιαίους στόχους. Κατόπιν, το Παρατηρητήριο θα επόπτευε την εκτέλεσή τους. Σε περίπτωση διαπίστωσης απόκλισης από τους τριμηνιαίους στόχους, ανώτερη του 10%, το Παρατηρητήριο θα έπρεπε να ενημερώνει το Υπουργείο Εσωτερικών και να περιγράφει τα αναγκαία δημοσιονομικά μέτρα, τα οποία θα έπρεπε να ληφθούν. Ο Γενικός Διευθυντής Οικονομικών Υπηρεσιών του Υπουργείου Εσωτερικών, λαμβάνοντας υπόψιν τις επισημάνσεις του Παρατηρητηρίου, θα υποδείκνυε στους ΟΤΑ τις αναγκαίες διορθωτικές ενέργειες. Στην περίπτωση, στην οποία η απόκλιση αναφορικά με τους τριμηνιαίους στόχους ήταν υψηλότερη του 10% για δυο συνεχή τρίμηνα, τότε κατόπιν σχετικής εισήγησης του Παρατηρητηρίου, ο συγκεκριμένος οργανισμός θα έπρεπε να υπαχθεί σε Πρόγραμμα Εξυγίανσης. Το Πρόγραμμα Εξυγίανσης θα περιελάμβανε την άμεση λήψη δημοσιονομικών μέτρων, με κατεύθυνση τη μείωση των δαπανών και την εντατικοποίηση των εισπρακτικών μηχανισμών. Ειδικότερα, θα αναστέλλονταν οι προσλήψεις, το πλεονάζον προσωπικό θα εισερχόταν σε καθεστώς κινητικότητας, οι φόροι θα αυξάνονταν και οι μισθοί θα μειώνονταν.

Ο Γενικός Διευθυντής της Διεύθυνσης Οικονομικών Υπηρεσιών του Υπουργείου Οικονομικών, ο οποίος ορίστηκε ως το αρμόδιο όργανο για την εποπτεία και την προσαρμογή των προϋπολογισμών των δημόσιων φορέων, θα αποκτούσε επιπλέον αρμοδιότητες. Συγκεκριμένα, θα αποτελούσε το υπεύθυνο θεσμικό όργανο, το οποίο θα προετοίμαζε την κατάρτιση του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής, του ετήσιου προϋπολογισμού του Υπουργείου

Οικονομικών, θα επόπτευε την τήρηση των ανώτατων ορίων δαπανών και θα σχεδίαζε τις διορθωτικές κινήσεις.

Στη συνέχεια, με την ψήφιση του νόμου 4172, η λειτουργία του Οικονομικού Παρατηρητηρίου εντατικοποιήθηκε. Συγκεκριμένα, το Παρατηρητήριο θα αναλάμβανε, πλέον, τη συνολική εποπτεία της οικονομικής λειτουργίας των ΟΤΑ, με σκοπό την επίτευξη των στόχων, τους οποίους επέβαλε το Ολοκληρωμένο Πλαίσιο Δράσης (ΟΠΔ). Το ΟΠΔ αποτελούσε ένα πλαίσιο κανόνων, το οποίο εμπεριείχε συγκεκριμένα μηνιαίους και τριμηνιαίους στόχους, τους οποίους οι ΟΤΑ θα έπρεπε να ικανοποιούν. Το Παρατηρητήριο θα επόπτευε τα μηνιαία στοιχεία εκτέλεσης του προϋπολογισμού των ΟΤΑ, ενώ θα μπορούσε να ζητήσει και τριμηνιαίες εκθέσεις κατά την εκτέλεση του προϋπολογισμού.

Γενικότερα, για την κατάρτιση των επιμέρους προϋπολογισμών των δημόσιων φορέων είχαν διαμορφωθεί και αποστέλλονταν από τη Διεύθυνση Οικονομικών Υπηρεσιών οδηγίες αναφορικά με την ορθή κατάρτιση του προϋπολογισμού.

Στη συνέχεια, ψηφίστηκε ο νόμος 4286⁶¹¹, με τον οποίο επιχειρήθηκε η βελτίωση στις μεθόδους εποπτείας των δημόσιων δαπανών ως προς ζητήματα του νοσοκομειακού συστήματος. Ειδικότερα, αποφασίστηκε η δημιουργία του Συστήματος Αμοιβών Νοσοκομείων (ΣΑΝ), το οποίο θα ήταν ένα σύστημα, στο οποίο θα καταγραφόταν η κατανομή των αμοιβών και γενικότερα η κατανομή των οικονομικών πόρων, τόσο στα δημόσια όσο και στα ιδιωτικά νοσοκομεία. Συγκεκριμένα, στο Σύστημα αυτό θα καταχωρούνταν οι περιθάλψεις των ασθενών σε ψυχιατρικά νοσοκομειακά τμήματα, σε εξωτερικά ιατρεία νοσοκομείων, καθώς και οι υπηρεσίες αποκατάστασης σε συγκεκριμένα νοσοκομεία. Μέσω της λειτουργίας ενός τέτοιου συστήματος, ο σκοπός ήταν η διαμόρφωση ενός νέου συστήματος αμοιβών, αναφορικά με ομαδοποιημένες ιατρικές υπηρεσίες, οι οποίες ήταν αναγκαίες ανά περιστατικό. Το ΣΑΝ

⁶¹¹ Γενικές διατάξεις για τη δημιουργία συστήματος αμοιβών νοσοκομείων - σύσταση και καταστατικό της εταιρείας με την επωνυμία «Εταιρεία συστήματος αμοιβών νοσοκομείων ανώνυμη εταιρεία» - Προσαρμογή στο Εθνικό Δίκαιο της Οδηγίας 2012/39/ΕΕ της επιτροπής της 26ης Νοεμβρίου 2012 για την τροποποίηση της Οδηγίας 2006/17/ΕΚ και λοιπές διατάξεις, Νόμος 4286/2014.

προβλέφθηκε να λειτουργήσει πιλοτικά έως την 31^η Δεκεμβρίου του 2016 και από την 1^η Ιανουαρίου του 2017 θα ίσχυε η καθολική εφαρμογή του.

Με τον νόμο 4304⁶¹², καθορίστηκαν οι κανόνες της κρατικής και ιδιωτικής χρηματοδότησης προς τα πολιτικά κόμματα. Συγκεκριμένα, εισήχθησαν τροποποιήσεις σε σχέση με τον προγενέστερο νόμο 3023⁶¹³ του 2002 και ειδικότερα αποφασίστηκε ότι το σύνολο των εσόδων ενός πολιτικού κόμματος θα έπρεπε να διακινείται μέσω ενός έως τριών τραπεζικών λογαριασμών, σε τρία πιστωτικά ιδρύματα της επιλογής του, ενώ τα έσοδα και οι δαπάνες ενός υποψηφίου της Βουλής των Ελλήνων και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου θα έπρεπε να διακινούνται μέσω ενός τραπεζικού λογαριασμού. Με τον προηγούμενο νόμο, ο ακριβής αριθμός των τραπεζικών λογαριασμών, τους οποίους θα μπορούσε ένα πολιτικό κόμμα και ένας υποψήφιος να διαθέτουν, δεν καθοριζόταν. Παράλληλα, με τον νόμο 4304 εισήχθησαν και νέοι κανόνες αναφορικά με την ιδιωτική χρηματοδότηση. Ο προγενέστερος νόμος 3023/2002 όριζε ότι απαγορευόταν η χρηματοδότηση πολιτικών κομμάτων και υποψηφίων βουλευτών από φυσικά πρόσωπα, τα οποία δε θα είχαν ελληνική ιθαγένεια, από νομικά πρόσωπα δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, από Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης και από φυσικά πρόσωπα, τα οποία είχαν υπό την κατοχή τους εταιρείες εκδόσεων.

Παράλληλα, σύμφωνα με τον προγενέστερο νόμο, η χρηματοδότηση των κομμάτων από το ίδιο πρόσωπο στη διάρκεια ενός έτους δε θα μπορούσε να υπερβαίνει το ποσό των 15.000 ευρώ, ενώ η χρηματοδότηση των υποψηφίων από το ίδιο πρόσωπο στη διάρκεια ενός έτους δε θα μπορούσε να υπερβαίνει το ποσό των 3.000 ευρώ. Σε περιπτώσεις παραβιάσεων, ο χρηματοδότης θα μπορούσε να τιμωρηθεί με ποινή φυλάκισης έως ένα έτος και με χρηματική ποινή τουλάχιστον 15.000 ευρώ. Ωστόσο, σε περιπτώσεις παραβιάσεων, οριζόταν ότι και οι υπεύθυνοι των πολιτικών κομμάτων και οι υποψήφιοι θα έπρεπε να καταβάλλουν πρόστιμο έως 30.000 ευρώ.

⁶¹² Έλεγχος των οικονομικών και πολιτικών κομμάτων και των αιρετών αντιπροσώπων Βουλής και Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και άλλες διατάξεις, Νόμος 4304/2014.

⁶¹³ Χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων από το κράτος. Έσοδα και δαπάνες, προβολή, δημοσιότητα, έλεγχος των οικονομικών των πολιτικών κομμάτων και των υποψηφίων βουλευτών, Νόμος 3023/2002.

Με τον νέο νόμο 4304 οριζόταν ότι η χρηματοδότηση θα γινόταν στους τραπεζικούς λογαριασμούς των πολιτικών κομμάτων και στον τραπεζικό λογαριασμό του υποψηφίου, μέσω ονομαστικών καταθέσεων. Η καταβολή της χρηματοδότησης μέσω τραπεζικών λογαριασμών θα ήταν υποχρεωτική για χρηματικά ποσά άνω των 500 ευρώ. Η καταβολή της χρηματοδότησης θα έπρεπε να συνοδεύεται με την έκδοση του σχετικού παραστατικού. Σε περιπτώσεις, στις οποίες το ποσό της χρηματοδότησης υπέρ των πολιτικών κομμάτων θα υπερέβαινε το ποσό των 1.500 ευρώ, αποφασίστηκε ότι η καταβολή της θα πραγματοποιείτο υποχρεωτικά μέσω των τραπεζικών λογαριασμών. Παράλληλα με τον νέο νόμο, θα συνέχιζαν να ισχύουν οι εξαιρέσεις των φυσικών προσώπων με μη ελληνική ιθαγένεια, ενώ χρηματοδότηση κομμάτων ή υποψηφίων δε θα μπορούσαν να πραγματοποιούν οι δημόσιοι φορείς και οι εκδότες.

Επιπλέον, απαγορεύθηκε η χορήγηση δανείων από τις τράπεζες υπέρ των δικαιούχων της κρατικής χρηματοδότησης, οι οποίοι προσέφεραν ως εγγύηση την κρατική χρηματοδότηση, την οποία είχαν λάβει κατά το ίδιο έτος. Η ιδιωτική χρηματοδότηση του ίδιου ατόμου υπέρ ενός κόμματος δε θα μπορούσε να είναι ανώτερη των 20.000 ευρώ ανά έτος, ενώ η χρηματοδότηση του ίδιου ατόμου δε θα μπορούσε να είναι ανώτερη των 5.000 ευρώ ανά έτος. Το σύνολο των εσόδων του κάθε πολιτικού κόμματος, το οποίο θα μπορούσε να αποκτηθεί μέσω της διεξαγωγής εκδηλώσεων, δε θα μπορούσε να είναι ανώτερο των 150.000 ευρώ ετησίως. Κάθε παράβαση θα οδηγούσε και πάλι σε φυλάκιση και χρηματική ποινή, ενώ το υπερβάλλον ποσό σε σχέση με τα όρια χρηματοδότησης θα έπρεπε να επιστραφεί στον χρηματοδότη. Σε περίπτωση που ήταν αδύνατη η επιστροφή του, τότε το ποσό θα έπρεπε να καταβληθεί από τον δικαιούχο της χρηματοδότησης στο Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων.

Ο έλεγχος των οικονομικών δεδομένων των κομμάτων και των υποψηφίων θα συνέχιζε να αποτελεί ευθύνη της αρμόδιας Επιτροπής Ελέγχου. Ανάμεσα στις αρμοδιότητες της Επιτροπής θα ήταν ο έλεγχος των καταγγελιών και η γενικότερη εποπτεία της τήρησης των κανόνων, μέσω της διεξαγωγής ελέγχων στα λογιστικά βιβλία και στα λογιστικά έγγραφα. Το έργο της Επιτροπής Ελέγχου θα επικουρείτο από έναν Εισαγγελέα Πρωτοδικών. Παράλληλα, η Επιτροπή θα διαχειριζόταν την

επίσημη ιστοσελίδα στο διαδίκτυο, στην οποία θα κοινοποιείτο το ποσό της χρηματοδότησης, τα στοιχεία των χρηματοδοτών, καθώς και οι προεκλογικές δαπάνες των κομμάτων. Η Επιτροπή θα διαβίβαζε στο Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο τις περιπτώσεις των παραβάσεων και οι σχετικές διορθωτικές διαδικασίες θα λάμβαναν χώρα.

Η πολιτική της κυβέρνησης της ΝΔ για το φορολογικό σύστημα: 2012-2015

Ανάμεσα στο νομοθετικό έργο της κυβέρνησης της ΝΔ κατά το χρονικό αυτό διάστημα, αναφορικά με τη φορολογική πολιτική, διαπιστώνονται νομοθετικές ρυθμίσεις, οι οποίες συνέκλιναν με τον περιορισμό της αύξησης της φορολογίας, καθώς και της βελτιστοποίησης της διαδικασίας του οικονομικού ελέγχου σε φυσικά και νομικά πρόσωπα και της αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής.

Από την άλλη μεριά, διαπιστώθηκε ότι παρέμεναν σε ισχύ ρυθμίσεις, οι οποίες έρχονταν σε αντίφαση με τη γενικότερη προσπάθεια της διαμόρφωσης ενός απλουστευμένου φορολογικού συστήματος, το οποίο θα βασιζόταν στον περιορισμό του εύρους των φοροαπαλλαγών, οι οποίες ίσχυαν.

Αναφορικά με τον στόχο της αύξησης της φορολογίας, αρχικά ψηφίστηκε ο νόμος 4110⁶¹⁴, με τον οποίο εισήχθησαν νέες ρυθμίσεις για τους φορολογικούς συντελεστές. Αρχικά, αποφασίστηκε ότι ο φορολογικός συντελεστής εισοδήματος για τους μισθωτούς και τους μισθωτούς συνταξιούχους θα ήταν 22% έως τις 25.000 ευρώ και 32% για το πρόσθετο ποσό έως τις 42.000 ευρώ. Για τους μη μισθωτούς, ο φορολογικός συντελεστής θα ήταν 26% για τις πρώτες 50.000 ευρώ, ενώ για το πρόσθετο εισόδημα ο φορολογικός συντελεστής θα ήταν 33%.

Παράλληλα, αποφασίστηκε ότι για τις νέες ατομικές επιχειρήσεις, ο φορολογικός συντελεστής από την 1^η Ιανουαρίου του 2013 και για τα τρία πρώτα έτη της δραστηριότητάς τους θα μειωνόταν κατά 50% μέχρι τις 10.000 ευρώ εισόδημα. Αναφορικά με το εισόδημα, το οποίο θα προερχόταν από γεωργική επιχείρηση, ο

⁶¹⁴ Ρυθμίσεις στη φορολογία εισοδήματος, ρυθμίσεις θεμάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Οικονομικών και λοιπές διατάξεις, Νόμος 4110/2013.

φορολογικός συντελεστής θα ήταν 13%. Ως προς τα εισοδήματα, τα οποία θα είχαν αποκτηθεί από ακίνητα και κινητές αξίες, ο φορολογικός συντελεστής θα ήταν 10% έως το εισόδημα των 10.000 ευρώ και 33% για το υπερβάλλον ποσό. Αναφορικά με το εισόδημα, το οποίο θα προέκυπτε από τις κινητές αξίες και τις μεταβιβάσεις μετοχών, ο φόρος θα υπολογιζόταν στο ποσό των τόκων με συντελεστή 15%.

Παράλληλα, με τον ίδιο νόμο αποφασίστηκε η επιβολή φόρου πολυτελούς διαβίωσης επί των ποσών δαπάνης για την απόκτηση επιβατικών αυτοκινήτων ιδιωτικής χρήσης, μεγάλου κυβισμού, αεροσκαφών, ελικοπτέρων, δεξαμενών κολύμβησης και σκαφών αναψυχής. Ειδικότερα, ο φόρος αυτός θα υπολογιζόταν ως εξής: για τα αυτοκίνητα από 1.929 κυβικά έως 2.500 κυβικά, ο φορολογικός συντελεστής θα ήταν ίσος με το γινόμενο του ποσού της ετήσιας δαπάνης επί 5%. Για τα αυτοκίνητα από 2.500 κυβικά εκατοστά και άνω, ο φορολογικός συντελεστής θα ήταν ίσος με το γινόμενο του ποσού της ετήσιας δαπάνης επί 13% φόρος. Για τη χρήση αεροσκαφών, ελικοπτέρων και ανεμοπτέρων, ο φόρος θα ήταν ίσος με το γινόμενο της ετήσιας δαπάνης επί 13%, για τις δεξαμενές κολύμβησης, ο φορολογικός συντελεστής θα ήταν ίσος με το γινόμενο της ετήσιας δαπάνης επί 13%, και για τα σκάφη αναψυχής άνω των πέντε ημερών, ο φορολογικός συντελεστής θα ήταν ίσος με το γινόμενο της ετήσιας δαπάνης επί 13%.

Παράλληλα, με τον νόμο 4111 θεσπίστηκε έκτακτο τέλος ύψους 15% επί των λιανικών πωλήσεων κάθε φαρμακευτικού προϊόντος για τα φαρμακευτικά προϊόντα, τα οποία συμπεριλαμβάνονταν στον θετικό κατάλογο των συνταγογραφούμενων φαρμάκων, τα οποία αποζημιώνονταν από τους Φορείς Κοινωνικής Ασφάλισης. Το έκτακτο τέλος για το 2013 θα μπορούσε να συμψηφιστεί με το ποσό, το οποίο έπρεπε να καταβληθεί στο πλαίσιο του clawback. Επιπλέον, αποφασίστηκε ότι το ύψος του ειδικού αυτού τέλους θα μπορούσε να αναπροσαρμόζεται, μετά από απόφαση του Υπουργού Υγείας, στην κατεύθυνση της επίτευξης των στόχων περί της φαρμακευτικής δαπάνης.

Παράλληλα, με τον νόμο 4152⁶¹⁵ θεσπίστηκε η υποχρέωση της καταβολής έκτακτου ειδικού τέλους ακινήτου (ΕΕΤΑ) υπέρ του Δημοσίου, το οποίο θα έπρεπε να καταβληθεί κατά το διάστημα από την 1^η Μαΐου του 2013 έως την 31^η Δεκεμβρίου του 2013. Με τον νόμο 4223⁶¹⁶ θεσπίστηκε ο Ενιαίος Φόρος Ιδιοκτησίας Ακινήτων (ΕΝΦΙΑ) και ορίστηκε ότι ο φόρος ιδιοκτησίας θα επιβαλλόταν επί σχεδόν όλων των ακινήτων, τα οποία βρίσκονταν στην Ελλάδα και τα οποία θα ανήκαν είτε σε φυσικά είτε σε νομικά πρόσωπα, κάθε 1^η Ιανουαρίου. Από τον νέο αυτόν φόρο ορίστηκε ότι θα απαλλάσσονταν μόνο όσα ακίνητα ανήκαν στο Ελληνικό Δημόσιο, καθώς είχαν ενταχθεί εκ των προτέρων στο Ταμείο Αξιοποίησης της Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου με σκοπό την ιδιωτικοποίησή τους, καθώς και τα ακίνητα, τα οποία ανήκαν σε νομικά πρόσωπα δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου, τα κτίρια, τα οποία χρησιμοποιούνταν για την εγκατάσταση των πρεσβειών ή των προξενείων, τα ακίνητα, τα οποία χρησιμοποιούνταν από το Ελληνικό Δημόσιο με σκοπό την προσφορά εκπαιδευτικών, θρησκευτικών, αθλητικών και πολιτισμικών υπηρεσιών, ακίνητα θρησκειών και δογμάτων, τα οποία χρησιμοποιούνταν για την τέλεση του θρησκευτικού έργου, τα ακίνητα των Ιερών Μονών του Αγίου Όρους, κτίρια τα οποία απαγορεύονταν να χρησιμοποιηθούν υπό οποιαδήποτε μορφή εξαιτίας, για παράδειγμα, αμετάκλητης δικαστικής απόφασης, ακίνητα σε περιοχές, όπως η νήσος Κεφαλληνίας και οι νομοί Φθιώτιδας και Φωκίδας, τα οποία είχαν υποστεί ζημιές εξαιτίας των σεισμών του Ιανουαρίου του 2014.

Στη συνέχεια, η κυβέρνηση ψήφισε τον νόμο 4152, ο οποίος αποσκοπούσε στην αποτελεσματική υλοποίηση της πολιτικής για την καταβολή των ληξιπρόθεσμων οφειλών υπέρ του Δημοσίου. Συγκεκριμένα, ορίστηκε ότι οι ληξιπρόθεσμες οφειλές έως την 31^η Δεκεμβρίου του 2012 θα μπορούσαν να αποπληρωθούν σε 48 ισόποσες μηνιαίες δόσεις, με τελευταία δόση έως τις 30 Ιουνίου 2017. Επιπλέον, ορίστηκε μια σειρά από κίνητρα για τη διευκόλυνση της καταβολής της οφειλής. Ειδικότερα, ορίστηκε μείωση των προσαυξήσεων λόγω εκπρόθεσμης καταβολής κατά 50%, εφόσον το χρέος αυτό καταβαλλόταν εφάπαξ έως και τις 30 Ιουνίου του 2013, μείωση κατά 40% της προσαύξησης, εφόσον η εξόφληση πραγματοποιείτο έως και τις 30 Ιουνίου του 2015, μείωση της προσαύξησης κατά

⁶¹⁵ Επείγοντα μέτρα εφαρμογής των νόμων 4046/2012, 4093/2012 και 4127/2013, Νόμος 4152/2013.

⁶¹⁶ Ενιαίος Φόρος Ιδιοκτησίας Ακινήτων και άλλες διατάξεις, Νόμος 4223/2013.

30% εφόσον η εξόφληση πραγματοποιηθεί έως και τις 30 Ιουνίου του 2016, μείωση της προσαύξησης κατά 25% εφόσον η εξόφληση πραγματοποιηθεί έως και τις 30 Ιουνίου του 2017. Για την ένταξη του ιδιώτη στη συγκεκριμένη ρύθμιση, θα έπρεπε ο ίδιος να έχει υποβάλει φορολογική δήλωση. Τα φυσικά πρόσωπα και όχι οι επιτηδευματίες, οι οποίοι δε θα μπορούσαν να ανταποκριθούν στις ισόποσες αυτές δόσεις, θα είχαν τη δυνατότητα της εξόφλησης σε περισσότερες από τις παραπάνω μηνιαίες δόσεις, χωρίς όμως να μπορούν να εκμεταλλευτούν τις μειώσεις των προσαυξήσεων. Σε περίπτωση μη ικανοποίησης των απαιτήσεων της ρύθμισης, το Ελληνικό Δημόσιο θα είχε το περιθώριο να προχωρήσει σε κατασχέσεις, να εγγράψει υποθήκες σε περιουσιακά στοιχεία των οφειλετών και να μη χορηγήσει αποδεικτικό φορολογικής ενημερότητας.

Αναφορικά με τον στόχο της αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής, επιχειρήθηκε η ενσωμάτωση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης στον τομέα της φορολογικής πολιτικής, ενώ επιπλέον εντατικοποιήθηκαν οι οικονομικοί έλεγχοι. Αρχικά, με τον νόμο 4093, με το Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο δηλαδή, θεσπίστηκε το ηλεκτρονικό τιμολόγιο, το οποίο θα περιελάμβανε πληροφορίες αναφορικά με την απόκτηση αγαθών ή υπηρεσιών σε ηλεκτρονική μορφή. Επιπλέον, συστάθηκε η Γενική Γραμματεία Δημοσίων Εσόδων, με σκοπό την οργανωσιακή υποστήριξη της είσπραξης των δημόσιων εσόδων μέσω της βελτίωσης του συντονισμού των εισπρακτικών μηχανισμών.

Στη συνέχεια, ψηφίστηκε ο νόμος 4151⁶¹⁷, ο οποίος όριζε ότι η θητεία των Δημοσιονομικών Ελεγκτών δε θα μπορούσε να υπερβαίνει τα έξι συναπτά έτη. Μετά τη συμπλήρωση των έξι ετών στη συγκεκριμένη υπηρεσία, ο Δημοσιονομικός Ελεγκτής θα έπαυε να εργάζεται στις υπηρεσίες των Δημοσιονομικών Ελέγχων. Μετά το πέρας δυο ετών, η θητεία του Ελεγκτή θα μπορούσε να ανανεωθεί για μια ακόμη φορά και υπογραμμίστηκε ότι η συνολική θητεία του Ελεγκτή δε θα μπορούσε να υπερβαίνει τα 12 έτη. Με την ολοκλήρωση των 12 ετών, ο Ελεγκτής θα έπρεπε να μετακινηθεί σε άλλη υπηρεσία. Παράλληλα, αποφασίστηκε ότι στο Υπουργείο Οικονομικών και στο Γενικό Λογιστήριο του Κράτους θα έπρεπε να καταρτίζονται τα Μητρώα Δημοσιονομικών

⁶¹⁷ Ρυθμίσεις για την τροποποίηση και τη βελτίωση συνταξιοδοτικών, δημοσιονομικών, διοικητικών και λοιπών διατάξεων του Υπουργείου Οικονομικών, Νόμος 4151/2013.

Ελεγκτών και Ελεγκτών της Επιτροπής Δημοσιονομικού Ελέγχου και το Μητρώο Εμπειρογνομόνων σε Δημοσιονομικούς Ελέγχους, με σκοπό την εκπλήρωση των στόχων της Γενικής Διεύθυνσης Δημοσιονομικών Ελέγχων και της Γενικής Διεύθυνσης Διοίκησης και Ελέγχου και του Ελέγχου Συγχρηματοδοτούμενων Προγραμμάτων από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Για την εγγραφή στα Μητρώα θα έπρεπε να ικανοποιούνται τα κριτήρια επιλογής, τα οποία αναφέρονταν στην προπτυχιακή και μεταπτυχιακή εκπαίδευση των ελεγκτών, καθώς και η δια βίου μάθηση. Παράλληλα, συστάθηκε η Διεύθυνση Εκτάκτων Δημοσιονομικών Ελέγχων, με σκοπό τη διενέργεια έκτακτων δημοσιονομικών ελέγχων και τη διενέργεια των ελέγχων των υποθέσεων της Οικονομικής Επιθεώρησης, οι οποίες ευθύνες είχαν περιέλθει στη Γενική Διεύθυνση Δημοσιονομικών Ελέγχων με τον νόμο 4081/2012.

Στη συνέχεια, προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης των εσόδων και της αντιμετώπισης της εισφοροδιαφυγής, με τον νόμο 4172 αποφασίστηκε η σύσταση του Κέντρου Είσπραξης Ασφαλιστικών Οφειλών (ΚΕΑΟ) στο ταμείο ΙΚΑ-ΕΤΑΜ, με αποστολή την είσπραξη των ληξιπρόθεσμων ασφαλιστικών οφειλών των Οργανισμών Κοινωνικής Ασφάλισης και την ανάπτυξη και συντήρηση μιας ηλεκτρονικής βάσης δεδομένων των οφειλετών των Ασφαλιστικών Οργανισμών, στην οποία θα αναγραφόταν ο προσδιορισμός του ύψους της οφειλής, η αιτία και η χρονική διάρκεια της οφειλής αυτής.

Στη συνέχεια, ψηφίστηκε ο νόμος 4174⁶¹⁸, με τον οποίο θεσπίστηκε ο Κώδικας Φορολογικής Διαδικασίας, ο οποίος θα καθόριζε το σύνολο της διαδικασίας της είσπραξης των δημόσιων εσόδων και τις διοικητικές κυρώσεις σε βάρος όσων θα παρέβαιναν τις διατάξεις του. Ο Κώδικας περιλάμβανε τη ρύθμιση του φόρου εισοδήματος, του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας (ΦΠΑ), τον Ενιαίο Φόρο Ιδιοκτησίας Ακινήτων (ΕΝΦΙΑ), τον φόρο κληρονομιάς, δωρεών, γονικών παροχών, προικίων και κερδών από τυχερά παίγνια, τις χρηματικές κυρώσεις και τους τόκους. Επιπλέον, αποφασίστηκε η σύσταση φορολογικού μητρώου, στο οποίο θα έπρεπε να εγγράφεται κάθε πρόσωπο, το οποίο ασκούσε επιχειρηματικές δραστηριότητες. Σε περίπτωση μεταβολής των στοιχείων της

⁶¹⁸ Φορολογικές διαδικασίες και άλλες διατάξεις, Νόμος 4174/2013.

εταιρείας του, ο φορολογούμενος θα έπρεπε να ενημερώσει εγκαίρως τη φορολογική υπηρεσία, συγκεκριμένα εντός 30 ημερών, με σκοπό την έγκαιρη μεταβολή των στοιχείων στο μητρώο. Με τον νόμο αυτό αναγνωριζόταν, επιπλέον, η δυνατότητα του φορολογούμενου να συμπληρώσει σχετική αίτηση, με την οποία θα ζητούσε την ένταξή του σε πρόγραμμα ρύθμισης καταβολής των φορολογικών οφειλών σε ορισμένες δόσεις. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα δε θα μπορούσε να υπερβαίνει σε διάρκεια το ένα έτος, ενώ μόνο κατ' εξαίρεση σημειώθηκε ότι το πρόγραμμα θα μπορούσε να ισχύσει για δυο έτη, εφόσον οι φόροι θα καταβάλλονταν εφάπαξ.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 4254⁶¹⁹ αποφασίστηκε η αναδιοργάνωση των γενικών γραμματειών του Υπουργείου Οικονομικών και συγκεκριμένα η συγχώνευση της Γενικής Διεύθυνσης Φορολογίας, της Γενικής Γραμματείας Δημόσιων Εσόδων και της Γενικής Διεύθυνσης Φορολογικών Ελέγχων και Είσπραξης Δημοσίων Εσόδων της ίδιας Γραμματείας, σε έναν ενιαίο θεσμικό φορέα, τη Γενική Διεύθυνση Φορολογικής Διοίκησης. Παράλληλα, αποφασίστηκε η σύσταση νέων ελεγκτικών φορέων στο Υπουργείο Οικονομίας, όπως η Μονάδα Εσωτερικού Ελέγχου, η Διεύθυνση Εσωτερικού Ελέγχου και η Γενική Γραμματεία Δημόσιας Περιουσίας, ενώ παράλληλα αποφασίστηκε η παύση της Γενικής Διεύθυνσης Οικονομικής Επιθεώρησης, ένα μέρος των αρμοδιοτήτων της οποίας θα μεταφερόταν στη νεοσύστατη Μονάδα Εσωτερικού Ελέγχου. Επιπλέον, οι αρμοδιότητες της Γενικής Διεύθυνσης Οικονομικής Επιθεώρησης, αναφορικά με τους ελέγχους στη λειτουργία των Μη Κερδοσκοπικών Οργανώσεων θα μεταφέρονταν στη Διεύθυνση Εκτάκτων Δημοσιονομικών Ελέγχων της Γενικής Διεύθυνσης Δημοσιονομικών Ελέγχων (ΓΔΔΕ).

Στη συνέχεια, ψηφίστηκε ο νόμος 4281⁶²⁰, στο πλαίσιο του οποίου αποφασίστηκε η πρόσληψη 400 επιπλέον εφοριακών, με σκοπό την ενίσχυση του έργου της Γενικής Γραμματείας Δημοσίων Εσόδων του Υπουργείου Οικονομικών.

⁶¹⁹ Μέτρα στήριξης και ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας στο πλαίσιο εφαρμογής του ν. 4046/2012 και άλλες διατάξεις, Νόμος 4254/2013.

⁶²⁰ Μέτρα στήριξης και ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας, οργανωτικά θέματα Υπουργείου Οικονομικών και άλλες διατάξεις, Νόμος 4281/2014.

Με την ψήφιση του νόμου 4312⁶²¹ επιχειρήθηκε η τιμωρία των φυσικών ή νομικών προσώπων, τα οποία είχαν διαπράξει οικονομικά εγκλήματα σε βάρος του Ελληνικού Δημοσίου ή σε βάρος άλλων πολιτών ή νομικών προσώπων. Ειδικότερα, αποφασίστηκε ότι εφόσον η οικονομική παράβαση ήταν σε βάρος του Δημοσίου, τότε θα έπρεπε να αποδίδεται υπέρ του Ελληνικού Δημοσίου το σύνολο της αξίωσης μέσω της κατάσχεσης μετρητών χρημάτων, χρημάτων σε τραπεζικούς λογαριασμούς και σε θυρίδες. Το ποσό αυτό θα έπρεπε να καταβληθεί σε λογαριασμό στο Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων έως την ολοκλήρωση της δίκης. Εάν τα οικονομικά εγκλήματα είχαν τελεστεί σε βάρος των πολιτών και όχι σε βάρος του Ελληνικού Δημοσίου, τότε και πάλι η οφειλή θα χαρακτηριζόταν ως εισπρακτέα και θα δεσμευόταν μέχρι τη λήξη της δίκης.

Με την ψήφιση του νόμου 4155⁶²² αποφασίστηκε η σύσταση του Συντονιστικού Κέντρου για την Αντιμετώπιση του Παραεμπορίου (ΣΥΚΑΠ), με σκοπό τον συντονισμό των δράσεων στην κατεύθυνση της αντιμετώπισης του παράνομου εμπορίου. Ανάμεσα στις αρμοδιότητες του ΣΥΚΑΠ θα ήταν ο συντονισμός των δράσεων των Υπηρεσιών Οικονομικού Εγκλήματος, των Τελωνείων, της Ελληνικής Αστυνομίας, του Λιμενικού, της Δημοτικής Αστυνομίας, καθώς και των αρμόδιων για τον έλεγχο της Λαϊκής αγοράς κλιμακίων, καθώς και οι συσκέψεις μεταξύ κεντρικής διοίκησης, περιφερειακών αρχών και άλλων φορέων, όπως τα Επιμελητήρια Ελλάδας, η Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου (ΕΣΕΕ) και η Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδος (ΓΣΕΒΕΕ).

Ωστόσο, διαπιστώθηκε επίσης ότι παρέμεναν ρυθμίσεις, οι οποίες έρχονταν σε αντίθεση με την προσπάθεια διαμόρφωσης ενός απλουστευμένου φορολογικού συστήματος. Συγκεκριμένα, στον νόμο 4110 αποφασίστηκε ότι από τον φόρο θα απαλλάσσονταν τα ιστιοφόρα σκάφη και τα σκάφη αναψυχής, τα οποία θα είχαν κατασκευαστεί από ξύλο, τύπου τρεχαντήρι, βαρκαλάς, πέραμα, τσερνίκι, λίμπερτυ, τα οποία προέρχονταν από ελληνική ναυτική παράδοση.

⁶²¹ Ρύθμιση δεσμευμένων ή κατασχεμένων χρηματικών απαιτήσεων και μετρητών και άλλες διατάξεις, Νόμος 4312/2014.

⁶²² Εθνικό Σύστημα Ηλεκτρονικών Δημοσίων Συμβάσεων και άλλες διατάξεις, Νόμος 4155/2013.

Η πολιτική της κυβέρνησης της ΝΔ για την ανταγωνιστικότητα της εθνικής οικονομίας: 2012-2015

Ανάμεσα στο νομοθετικό έργο της κυβέρνησης της ΝΔ κατά το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, αναφορικά με την πολιτική της οικονομικής ανταγωνιστικότητας, υπήρξαν νομοθετικές ρυθμίσεις, οι οποίες συνέκλιναν με τον ευρωπαϊκό περιορισμό της κεφαλαιακής ενίσχυσης των τραπεζών, καθώς και των διαρθρωτικών μέτρων στην αγορά προϊόντων και υπηρεσιών και εργασίας. Αναφορικά με την αγορά κεφαλαίου, υπήρξαν νομοθετικές ρυθμίσεις, οι οποίες αποσκοπούσαν στην αποκατάσταση της κεφαλαιακής επάρκειας των τραπεζών, καθώς και της διαχείρισης του ιδιωτικού χρέους.

Αναφορικά με την αγορά προϊόντων και υπηρεσιών, υπήρξαν νομοθετικές ρυθμίσεις στην κατεύθυνση της απελευθέρωσης από την κρατική παρέμβαση, υπό την έννοια των ιδιωτικοποιήσεων και του ανοίγματος των κλειστών επαγγελμάτων. Επιπρόσθετα, στον τομέα της αγοράς προϊόντων και υπηρεσιών, σχεδιάστηκαν ρυθμίσεις, οι οποίες αποσκοπούσαν στην αποτελεσματικότερη απορρόφηση των κοινοτικών κονδυλίων, με σκοπό την τόνωση της επιχειρηματικότητας.

Αναφορικά με την αγορά εργασίας, σχεδιάστηκαν νομοθετικές ρυθμίσεις στην κατεύθυνση διαμόρφωσης ενός νέου τρόπου υπολογισμού του κατώτατου μισθού, καθώς και η μείωση της γενικευμένης ισχύος των συλλογικών συμβάσεων. Επιπρόσθετα εισήχθησαν δομές κατάρτισης.

Ωστόσο, από το νομοθετικό έργο αναφορικά με την αγορά προϊόντων και υπηρεσιών διαπιστώνεται ότι απουσιάζουν ρυθμίσεις αναφορικά με την ολοκλήρωση των ιδιωτικοποιήσεων στον τομέα των μεταφορών, ενώ επίσης έως το τέλος της κυβερνητικής θητείας δεν είχε ολοκληρωθεί η διαδικασία απελευθέρωσης της αγοράς ενέργειας. Παράλληλα, αναφορικά με την αγορά προϊόντων και υπηρεσιών, δε διευρύνθηκε σημαντικά η λειτουργία των

καταστημάτων τις Κυριακές, ενώ δε διευρύνθηκε σημαντικά ούτε η περίοδος των εκππτώσεων.

Επιπρόσθετα, αναφορικά με την αγορά εργασίας, απουσίαζε νομοθετικό έργο αναφορικά με την άμβλυση της νομοθεσίας της επαγγελματικής προστασίας στον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα, ενώ επιπλέον απουσιάζουν ρυθμίσεις σχετικά με τη διαμόρφωση ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης, στην κατεύθυνση της ενίσχυσης των δομών κατάρτισης και εκμάθησης σε δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς, με σκοπό τη γρήγορη επανένταξη των ανέργων στην αγορά εργασίας.

Αναφορικά με την αγορά κεφαλαίου, αρχικά αποκαταστάθηκε η κεφαλαιακή επάρκεια στο τραπεζικό σύστημα. Ειδικότερα, στην αρχή ψηφίστηκε ο νόμος 4079⁶²³, με τον οποίο αυξήθηκε το κεφάλαιο, το οποίο θα διοχετευόταν προς το Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΤΧΣ), το οποίο τελικά θα ήταν 50 δισεκατομμύρια ευρώ, αντί των 10 δισεκατομμυρίων ευρώ, το οποίο ίσχυε από το 2010.

Η εκκίνηση της διαδικασίας της κεφαλαιακής ενίσχυσης θα αποφασιζόταν κατόπιν της έγκρισης της Τράπεζας της Ελλάδας, η οποία θα επέτρεπε στο ΤΧΣ να διοχετεύσει κεφάλαια προς τα πιστωτικά ιδρύματα, τα οποία μέσα από μια διαδικασία αξιολόγησης από την ΤτΕ θα είχαν χαρακτηριστεί ως βιώσιμα. Το Ταμείο θα χορηγούσε σχετική βεβαίωση συμμετοχής του στη διαδικασία της αύξησης του μετοχικού κεφαλαίου τους. Η ΤτΕ θα όριζε δύο εκπροσώπους της στο διοικητικό συμβούλιο του συγκεκριμένου πιστωτικού ιδρύματος και θα διενεργούσε ελέγχους.

Επιπλέον, για την ενίσχυση της κεφαλαιακής επάρκειας, στη συνέχεια ψηφίστηκε ο νόμος 4224⁶²⁴, με τον οποίο συστάθηκε το Επενδυτικό Ταμείο, υπό την

⁶²³ Κύρωση της Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Ρυθμίσεις θεμάτων κεφαλαιακής ενίσχυσης των πιστωτικών ιδρυμάτων», της Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Ρυθμίσεις θεμάτων εφαρμογής των νόμων 3864/2010, 4021/2011, 4046/2012, 4051/2012 και 4071/2012», Νόμος 4079/2012.

⁶²⁴ Κυβερνητικό Συμβούλιο Διαχείρισης Ιδιωτικού Χρέους - Ελληνικό Επενδυτικό Ταμείο Αξιοποίησης Περιουσίας του Δημοσίου και άλλες επείγουσες διατάξεις, Νόμος 4224/2013.

επωνυμία «Ελληνικό Επενδυτικό Ταμείο (Institution for Growth in Greece)», στο Λουξεμβούργο ή σε κάποιο άλλο κράτος-μέλος της ΕΕ. Το Ταμείο θα λειτουργούσε με βάση τους νόμους του κράτους στο οποίο θα ιδρυόταν και ο σκοπός του θα ήταν να διοχετεύονται πόροι προς τις ελληνικές μικρομεσαίες επιχειρήσεις, στην κατεύθυνση δημιουργίας έργων υποδομής. Η διοχέτευση των κεφαλαίων προς την Ελλάδα θα πραγματοποιείτο υπό τη μορφή της παροχής δανείων μέσω των ελληνικών πιστωτικών ιδρυμάτων. Οι μέτοχοι του Επενδυτικού Ταμείου, οι οποίοι θα επένδυαν κεφάλαια, θα ήταν το Ελληνικό Δημόσιο, τα διεθνή χρηματοοικονομικά ιδρύματα και οι ιδιώτες επενδυτές. Σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου αυτού, η συμμετοχή του Ελληνικού Δημοσίου δε θα μπορούσε να είναι ανώτερη του 50% του συνολικού κεφαλαίου του Ταμείου. Εκείνο το οποίο αποφασίστηκε ήταν ότι το Ελληνικό Δημόσιο θα συμμετείχε με ένα ποσό ύψους 350.000.000 ευρώ.

Στη συνέχεια, για τη διασφάλιση της ρευστότητας των τραπεζών και την αντιμετώπιση του ζητήματος του εγχώριου ιδιωτικού χρέους, σχεδιάστηκαν ρυθμίσεις μέσω μιας σειράς νόμων. Αρχικά, ψηφίστηκε ο νόμος 4161⁶²⁵ για τη διαχείριση του ιδιωτικού χρέους.

Ειδικότερα, ορίστηκε ότι ικανή προϋπόθεση για να ενταχθεί ένας δανειολήπτης στη ρύθμιση αυτή θα ήταν η ημερομηνία λήψης του δανείου να είναι προγενέστερη της 30 Ιουνίου του 2010. Επιπλέον, ως πρόσθετες προϋποθέσεις ορίστηκαν η αντικειμενική αξία της κύριας κατοικίας του δανειολήπτη να μην ξεπερνά τις 180.000 ευρώ, η αντικειμενική αξία της συνολικής ακίνητης περιουσίας του δανειολήπτη να μην ξεπερνά τις 250.000 ευρώ, το ύψος των καταθέσεων και των κινητών περιουσιακών του στοιχείων να μην ξεπερνούν ως αξία τις 10.000 ευρώ, ενώ εάν πρόκειται για οικογένεια με τρία και περισσότερα τέκνα, η αξία αυτή να μην ξεπερνά τις 15.000 ευρώ και τέλος το συνολικό ανεξόφλητο ποσό του κεφαλαίου του δανείου να μην υπερβαίνει τις 150.000 ευρώ. Η ένταξη στη ρύθμιση απαιτούσε τη σύνταξη μιας αίτησης προς τους πιστωτές και κατόπιν της έγκρισής της, το πρόγραμμα διευκόλυνσης μπορούσε να τεθεί σε εφαρμογή. Η διάρκεια του προγράμματος αυτού θα μπορούσε να

⁶²⁵ Διαμόρφωση φιλικού Αναπτυξιακού Περιβάλλοντος για τις στρατηγικές και ιδιωτικές επενδύσεις και άλλες διατάξεις, Νόμος 4161/2013.

εκτείνεται έως 49 μήνες, ενώ κάθε μηνιαία δόση θα έπρεπε να ισούται με το 30% του μηνιαίου οικογενειακού εισοδήματος. Η διαφορά, η οποία θα προέκυπτε από το ποσό της μηνιαίας δόσης στο πλαίσιο του προγράμματος διευκόλυνσης, και του μηνιαίου ποσού, το οποίο ο οφειλέτης θα έπρεπε να καταβάλει πριν την ένταξη στη ρύθμιση, θα κεφαλαιοποιείτο και θα έπρεπε να αποπληρωθεί μετά το πέρας των 49 μηνών.

Με τον νόμο 4224 αποφασίστηκε η αναστολή των πλειστηριασμών της πρώτης κατοικίας των οφειλετών για ένα χρονικό διάστημα από την 1^η Ιανουαρίου του 2014 έως τις 31 Δεκεμβρίου του 2014. Ειδικότερα, αντί των πλειστηριασμών, αποφασίστηκε ότι οι οφειλέτες θα έπρεπε να καταβάλουν μηνιαίως υπέρ των πιστωτών ένα ποσό ίσο με το 10% του καθαρού μηνιαίου εισοδήματός τους, εφόσον το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα δε θα ξεπερνούσε τις 15.000 ευρώ. Στην περίπτωση, στην οποία το ετήσιο εισόδημα ξεπερνούσε τις 15.000 ευρώ, τότε οι οφειλέτες θα έπρεπε να καταβάλουν ένα ποσό ίσο με το 10% των 15.000 προστιθέμενο με το 20% του υπερβάλλοντος εισοδήματος.

Επιπρόσθετα, για τη διαχείριση του ιδιωτικού χρέους αρχικά συστάθηκε το Κυβερνητικό Συμβούλιο Διαχείρισης Ιδιωτικού Χρέους, στο οποίο θα συμμετείχαν οι Υπουργοί Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας, Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας. Ο σκοπός του Συμβουλίου αυτού θα ήταν η διαμόρφωση ενός μόνιμου μηχανισμού αντιμετώπισης του μη εξυπηρετούμενου ιδιωτικού χρέους, τόσο των φυσικών, όσο και των νομικών προσώπων. Το Συμβούλιο θα αποσκοπούσε στην εντατικοποίηση των δράσεων για την αποπληρωμή των καθυστερούμενων οφειλών, για την ενημέρωση των καταναλωτών και την υποστήριξή τους μέσω συμβουλευτικών υπηρεσιών.

Ταυτόχρονα, η Τράπεζα της Ελλάδας θα εξέδιδε τον Κώδικα Δεοντολογίας Τραπεζών, το κανονιστικό, δηλαδή, πλαίσιο δράσης των τραπεζικών ιδρυμάτων αναφορικά με τη διαχείριση του ιδιωτικού χρέους. Ειδικότερα, ο Κώδικας θα περιλάμβανε τη ρητή επεξήγηση των διαδικασιών, οι οποίες θα έπρεπε να ακολουθηθούν για την αξιολόγηση του κινδύνου, για την αποπληρωμή, για την επικοινωνία μεταξύ των τραπεζών και των ιδιωτών, καθώς και για τη δυνατότητα

αναδιάρθρωσης των δανείων. Προς την κατεύθυνση αυτή, αποφασίστηκε επιπλέον ότι ο Συνήγορος του Καταναλωτή θα διαμεσολαβούσε μεταξύ των τραπεζικών ιδρυμάτων και των οφειλετών, με σκοπό την εξεύρεση λύσης για τη ρύθμιση των μη εξυπηρετούμενων δανείων.

Αναφορικά με τις ρυθμίσεις στην αγορά προϊόντων και υπηρεσιών, αρχικά υπήρξαν ρυθμίσεις αναφορικά με την ανάγκη της απελευθέρωσης από την κρατική παρέμβαση, υπό τη μορφή των ιδιωτικοποιήσεων, καθώς και του ανοίγματος των κλειστών επαγγελματιών. Αρχικά, με τον νόμο 4093 εισήχθησαν ρυθμίσεις στην κατεύθυνση της απελευθέρωσης της αγοράς ενέργειας. Αναφορικά με τον τομέα παραγωγής, προμήθειας και διανομής του φυσικού αερίου υπογραμμίστηκε ότι ο Διαχειριστής Εθνικού Συστήματος Μεταφοράς Φυσικού Αερίου (ΔΕΣΦΑ ΑΕ) θα συνέχιζε να έχει υπό την κατοχή του το σύνολο των πάγιων στοιχείων, τα οποία ήταν αναγκαία για τη μεταφορά του φυσικού αερίου στην Ελλάδα και θα διασφάλιζε την ανεξάρτητη λειτουργία σε σχέση με τις εταιρείες προμήθειας φυσικού αερίου. Ειδικότερα, ο ΔΕΣΦΑ υπογραμμίστηκε ότι όφειλε να παρέχει υπηρεσίες, τόσο προς τη δημόσια Επιχείρηση Αερίου, όσο και προς όλους τους υπόλοιπους χρήστες του Εθνικού Συστήματος Φυσικού Αερίου (ΕΣΦΑ). Με τον νόμο αυτό απαγορεύτηκε ο ΔΕΣΦΑ να ασκεί ειδική μεταχείριση υπέρ της ΔΕΠΑ, σε βάρος όλων των εν δυνάμει μελλοντικών παρόχων φυσικού αερίου. Ο βασικός στόχος ήταν η ιδιωτικοποίηση της κρατικής συμμετοχής, την οποία το κράτος είχε επί της ΔΕΠΑ.

Με τον νόμο 4150⁶²⁶ θεσπίστηκε η διαδικασία ιδιωτικοποίησης λιμένων. Ειδικότερα, καθορίστηκε ότι εφόσον είχαν μελετηθεί οι οικονομικές επιπτώσεις επί της οποιασδήποτε μεταβολής της περιουσιακής κατάστασης του Δημοσίου, θα μπορούσε να προχωρήσει η διεθνής διαγωνιστική διαδικασία για την εκμετάλλευση των λιμένων, την ευθύνη της οργάνωσης της οποίας είχε το Ταμείο Αξιοποίησης της Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου (ΤΑΙΠΕΔ) και από την οποία θα επιλεγόταν ο ιδιώτης επενδυτής, ο οποίος θα προχωρούσε στην αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου, συγκεκριμένα του Οργανισμού Λιμένος Πειραιά (ΟΛΠ ΑΕ), του Οργανισμού Λιμένος Θεσσαλονίκης (ΟΛΘ ΑΕ) και του Οργανισμού Λιμένος

⁶²⁶ Ανασυγκρότηση του Υπουργείου Ναυτιλίας και Αιγαίου και άλλες διατάξεις, Νόμος 4150/2013.

Πατρών (ΟΛΠΑ ΑΕ). Στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής, ορίστηκε ότι το Ελληνικό Δημόσιο θα είχε το αποκλειστικό δικαίωμα κυριότητας των λιμένων και των λιμενικών ζωνών. Στη συνέχεια, αποφασίστηκε η σύσταση μιας επιτροπής εμπειρογνομόνων, η οποία θα αναλάμβανε το έργο της αποτίμησης της αξίας των μετοχών, οι οποίες θα εισφέρονταν στα μετοχικά κεφάλαια των ΟΛΠ ΑΕ, ΟΛΘ ΑΕ και ΟΛΠΑ ΑΕ.

Στη συνέχεια, ψηφίστηκε ο νόμος 4237⁶²⁷, με τον οποίο εισήχθησαν ρυθμίσεις αναφορικά με τη μεταρρύθμιση στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας. Ειδικότερα, ο νόμος 4237 ήταν η εξέλιξη του νόμου 4001⁶²⁸ του 2011, με τον οποίο η ελληνική νομοθεσία προσαρμοζόταν στους ευρωπαϊκούς κανόνες. Με τον νόμο 4001 ο ΔΕΣΜΗΕ είχε αντικατασταθεί από δύο διακριτές εταιρείες, τον Ανεξάρτητο Διαχειριστή Μεταφοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας Α.Ε. (ΑΔΜΗΕ ΑΕ), σκοπός του οποίου θα ήταν η διαχείριση του Ελληνικού Συστήματος Μεταφοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας (ΕΣΜΗΕ), δηλαδή η διαχείριση του ηλεκτρικού ρεύματος, και τον Λειτουργό της Αγοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας ΑΕ (ΛΑΓΗΕ ΑΕ), σκοπός του οποίου ήταν η εποπτεία της τήρησης των κανόνων της λειτουργίας της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας.

Με τον νόμο 4237 αποφασίστηκε η πώληση των μετοχών, τις οποίες η ΔΕΗ ΑΕ κατείχε επί του ΑΔΜΗΕ. Το ποσοστό αυτό άγγιζε το 66% του μετοχικού κεφαλαίου του ΑΔΜΗΕ. Στη νέα μετοχική σύνθεση του ΑΔΜΗΕ, το 34% του ποσοστού θα βρισκόταν υπό την κατοχή του Ελληνικού Δημοσίου, ενώ το υπόλοιπο ποσοστό θα περνούσε στην κατοχή κάποιου ιδιώτη επενδυτή. Παράλληλα, ορίστηκε ότι ο έλεγχος επί του ΑΔΜΗΕ θα διεξαγόταν από διαφορετικό κρατικό φορέα και όχι από τη ΔΕΗ ή από οποιαδήποτε άλλη δημόσια επιχείρηση, η οποία θα δραστηριοποιείτο στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας ή του φυσικού αερίου. Επιπλέον, ορίστηκε ότι το 34% των μετοχών, το οποίο θα αποκτούσε το Ελληνικό Δημόσιο, δε θα μπορούσε να αυξηθεί ή να μειωθεί.

⁶²⁷ Ρύθμιση θεμάτων της ΑΔΜΗΕ Α.Ε. και άλλες διατάξεις, Νόμος 4237/2014.

⁶²⁸ Για τη λειτουργία Ενεργειακών Αγορών Ηλεκτρισμού και Φυσικού Αερίου, για Έρευνα, Παραγωγή και δίκτυα μεταφοράς Υδρογονανθράκων και άλλες ρυθμίσεις, Νόμος 4001/2011.

Με τον 4237, επιπλέον, αποφασίστηκε η δημιουργία μιας νέας καθετοποιημένης ανώνυμης εταιρείας ηλεκτρικής ενέργειας, η οποία θα απορροφούσε μέρος των ηλεκτροπαραγωγικών μονάδων της ΔΕΗ μέσω της ταυτόχρονης ιδιωτικοποίησης των μετοχών της ΔΕΗ. Συγκεκριμένα, η παραχώρηση των ηλεκτροπαραγωγικών μονάδων από τη ΔΕΗ στη νέα εταιρεία θα συνοδευόταν από την παράλληλη μεταβίβαση των μετοχών της προς τη νέα εταιρεία. Ειδικότερα, το ιδιοκτησιακό καθεστώς της νέας ανώνυμης εταιρείας ηλεκτρισμού θα διαμορφωνόταν μέσω της μεταβίβασης των μετοχών της ΔΕΗ, μέσω της διεξαγωγής ενός διεθνούς πλειοδοτικού διαγωνισμού. Τα έσοδα, τα οποία θα αποκτούσε η ΔΕΗ μέσω της πώλησης των μετοχών αυτών, θα κεφαλαιοποιούνταν από τη ΔΕΗ, στην κατεύθυνση της περιβαλλοντικής αναβάθμισης των παλαιάς τεχνολογίας λιγνιτικών μονάδων ηλεκτροπαραγωγής, τις οποίες θα εξακολουθούσε να κατέχει.

Παρόμοια στρατηγική ακολουθήθηκε στην κατεύθυνση της ιδιωτικοποίησης του Οργανισμού Σιδηροδρόμων Ελλάδας. Συγκεκριμένα, αποφασίστηκε η σύσταση μιας νέας ανώνυμης εταιρείας, Ελληνική Εταιρεία Συντήρησης Σιδηροδρομικού Τροχαίου Υλικού Ανώνυμη Εταιρεία - ΕΕΣΣΤΥ, στην οποία θα ενσωματωνόταν ο κλάδος συντήρησης του Τροχαίου Υλικού μετά την απόσχισή του από τον ΟΣΕ. Η Εταιρεία αυτή θα είχε ως αποστολή να παρέχει υπηρεσίες συντήρησης και επισκευής του σιδηροδρομικού υλικού και να εκμισθώνει το τροχαίο υλικό σε τρίτους. Οι εργαζόμενοι, οι οποίοι εργάζονταν ήδη στον κλάδο αυτό, θα μεταφέρονταν άμεσα στη νέα εταιρεία.

Επιπλέον, ψηφίστηκαν δύο νόμοι, με τους οποίους κυρώθηκαν δύο συμβάσεις μίσθωσης. Ειδικότερα, με τον νόμο 4296⁶²⁹ κυρώθηκε η σύμβαση μίσθωσης μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και των εταιρειών ΚΑΒΑΛΑ ΟΙΛ ΑΝΩΝΥΜΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ, ENERGEAN OIL AND GAS-ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΙΓΑΙΟΥ ΑΝΩΝΥΜΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΥΔΡΟΓΟΝΑΝΘΡΑΚΩΝ, καθώς και της εταιρείας ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΕΤΡΕΛΑΙΑ Α.Ε. προς έρευνα και εκμετάλλευση στη

⁶²⁹ Κύρωση της από 30.12.2013 Σύμβασης μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και των εταιρειών ΚΑΒΑΛΑ ΟΙΛ ΑΝΩΝΥΜΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ, ENERGEAN OIL AND GAS ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΙΓΑΙΟΥ ΑΝΩΝΥΜΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΥΔΡΟΓΟΝΑΝΘΡΑΚΩΝ, Νόμος 4296/2014.

θαλάσσια περιοχή του Θρακικού Πελάγους. Με τον νόμο 4298⁶³⁰ κυρώθηκε η σύμβαση μίσθωσης ανάμεσα στην Ελληνική Δημοκρατία και των εταιρειών ENERGEAN OIL & GAS–ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΙΓΑΙΟΥ ΑΝΩΝΥΜΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΥΔΡΟΓΟΝΑΝΘΡΑΚΩΝ και TRAJAN OIL AND GAS LIMITED προς έρευνα και εκμετάλλευση υδρογονανθράκων στη θαλάσσια περιοχή ΚΑΤΑΚΟΛΟ.

Τέλος, ανάμεσα στις νέες ρυθμίσεις, οι οποίες σχεδιάστηκαν αναφορικά με την επιδίωξη του στόχου των αποκρατικοποιήσεων, θεσπίστηκαν και δυο ανεξάρτητες αρχές. Αρχικά, στον τομέα των μεταφορών, με τον νόμο 4199⁶³¹ συστάθηκε η Ρυθμιστική Αρχή Επιβατικών Μεταφορών (ΡΑΕΜ), έργο της οποίας θα ήταν η διαμόρφωση των κανονισμών αναφορικά με τις οδικές υπεραστικές μεταφορές. Ειδικότερα, η ΡΑΕΜ θα ήταν το αρμόδιο όργανο για τη χορήγηση δικαιωμάτων εκμετάλλευσης των δημόσιων μεταφορών, για τη διενέργεια των ανοικτών διαγωνισμών για την ανάθεση των υπηρεσιών υπεραστικών οδικών μεταφορών, για τη διασφάλιση της ποιότητας και της ασφάλειας των υπηρεσιών και του καθορισμού του τρόπου χρέωσης, του ανώτατου ορίου χρέωσης, καθώς και των προστίμων σε περιπτώσεις παραβάσεων των επιβατών.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 4150 συστάθηκε η Ρυθμιστική Αρχή Λιμένων (ΡΑΛ) στο Υπουργείο Ναυτιλίας και Αιγαίου, με σκοπό την άσκηση ελέγχου των εμπορικών λιμένων αναφορικά με την τήρηση της νομοθεσίας και της διασφάλισης των αρχών του ελεύθερου ανταγωνισμού. Ειδικότερα, η ΡΑΛ θα επιχειρούσε ελέγχους αναφορικά με τη χορήγηση αδειών σε παρόχους λιμενικών υπηρεσιών, σε δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς, θα γνωμοδοτούσε αναφορικά με το ύψος των λιμενικών τελών υπέρ του Δημοσίου, ενώ κατά τη διαπίστωση παράβασης των κανόνων του εθνικού και κοινοτικού δικαίου περί του υγιούς ανταγωνισμού θα μπορούσε να επιβάλει κυρώσεις.

⁶³⁰ Κύρωση της Σύμβασης Μίσθωσης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και των εταιριών ENERGEAN OIL & GAS – ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΙΓΑΙΟΥ ΑΝΩΝΥΜΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΥΔΡΟΓΟΝΑΝΘΡΑΚΩΝ και TRAJAN OIL AND GAS LIMITED για την παραχώρηση του δικαιώματος έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων στη θαλάσσια περιοχή ΚΑΤΑΚΟΛΟ, Νόμος 4298/2014.

⁶³¹ Δημόσιες υπεραστικές οδικές μεταφορές επιβατών - Ρυθμιστική Αρχή Επιβατικών Μεταφορών και άλλες διατάξεις, Νόμος 4199/2013.

Στη συνέχεια, αναφορικά με το ζήτημα των κλειστών επαγγελματών, με τον νόμο 4093 ορίστηκε ότι πλέον τα παρασκευάσματα για βρέφη θα μπορούσαν να διατίθενται, τόσο στα φαρμακεία, όσο και στα καταστήματα λιανικής πώλησης τροφίμων, καθώς στα παντοπωλεία. Επιπλέον, αποφασίστηκε η άρση των περιορισμών στη διάθεση προϊόντων καπνού, καθώς τα προϊόντα αυτά θα μπορούσαν να πωλούνται και στις υπεραγορές τροφίμων, συγκεκριμένα σε έναν χώρο των ταμείων, η πρόσβαση προς τα οποία θα ήταν επιτρεπτή με τη συνοδεία του προσωπικού του καταστήματος.

Στη συνέχεια ψηφίστηκε ο νόμος 4254, με τον οποίο εισήχθησαν νέες ρυθμίσεις για το επάγγελμα του φαρμακοποιού, για τη διάθεση των προϊόντων υγρών καυσίμων, των βιβλίων, των γαλακτοκομικών προϊόντων, του τσιμέντου, για τη λειτουργία των περιπτέρων, των αρτοποιιών και των λατομείων-ορυχείων. Αρχικά, αναφορικά με το επάγγελμα των φαρμακοποιών, τροποποιήθηκε ο προγενέστερος νόμος 3918⁶³² του 2011 και ορίστηκε ότι για την άδεια ίδρυσης και λειτουργίας του φαρμακείου δε θα υπήρχε κανένας άλλος περιορισμός πλην των περιορισμών αναφορικά με τα πληθυσμιακά όρια.

Επιπλέον, καταργήθηκε η προηγούμενη ρύθμιση του νόμου 3918, με την οποία ήταν υποχρεωτική η απασχόληση ενός πτυχιούχου φαρμακοποιού ανά τρεις βοηθούς φαρμακείου. Επιπλέον, καταργήθηκαν οι περιορισμοί, οι οποίοι είχαν διαμορφωθεί με τον νόμο 5607⁶³³ του 1932, σύμφωνα με τους οποίους δύο φαρμακεία θα έπρεπε να απέχουν μεταξύ τους τουλάχιστον 50 μέτρα, ενώ η συγκεκριμένη απόσταση θα μπορούσε να μειωθεί κατά το ήμισυ εφόσον το συγκεκριμένο φαρμακείο λειτουργούσε δύο χρόνια με τον ίδιο φαρμακοποιό. Επιπλέον, καταργήθηκε η διάταξη του νόμου 1963 του 1991, η οποία όριζε ότι η σύσταση φαρμακευτικής εταιρείας, με την οποία θα συστεγάζονταν φαρμακεία, προϋπέθετε την έγκριση του νομάρχη και την κατάρτιση σχετικών συμβολαιογραφικών εγγράφων.

Με τον νέο νόμο θα επιτρεπόταν, πλέον, η μεταφορά και η ίδρυση φαρμακείων και πλησίον των δημόσιων νοσοκομείων και επίσης διευρύνθηκε το ωράριο

⁶³² Διαρθρωτικές αλλαγές στο σύστημα υγείας και άλλες διατάξεις, Νόμος 3918/2011.

⁶³³ Περί κωδικοποιήσεως και συμπληρώσεως της φαρμακευτικής νομοθεσίας, Νόμος 5607/1932.

λειτουργίας τους. Ενώ με τη ρύθμιση του νόμου 3918, τα φαρμακεία ήταν υποχρεωμένα να λειτουργούν κατά τις απογευματινές ώρες μόνο τις ημέρες Δευτέρα και Τετάρτη, με τη νέα ρύθμιση τα φαρμακεία θα μπορούσαν να λειτουργούν τις απογευματινές ώρες κάθε ημέρας, πλην της Κυριακής. Στο πλαίσιο της ρύθμισης αυτής, η επιλογή της τήρησης ενός διευρυμένου ωραρίου θα γινόταν ελεύθερα από τους φαρμακοποιούς.

Με τον νόμο αυτό εισήχθησαν επιπλέον ρυθμίσεις αναφορικά με το λιανικό εμπόριο των υγρών καυσίμων. Συγκεκριμένα, αποφασίστηκε ότι οι επιχειρηματίες, οι οποίοι είχαν άδεια λειτουργίας πρατηρίου υγρών καυσίμων και οι οποίοι είχαν αποκλειστική σύμβαση συνεργασίας με εταιρεία εμπορίας και διανομής πετρελαιοειδών, θα μπορούσαν να διακινούν πετρελαιοειδή προϊόντα για θέρμανση. Ωστόσο, δε θα επιτρεπόταν η πώληση της άδειας πώλησης από έναν κάτοχο άδειας λειτουργίας πρατηρίων υγρών καυσίμων σε άλλον επιχειρηματία με άδεια λειτουργίας πρατηρίου ή από κάτοχο πρατηρίου υγρών καυσίμων σε κάτοχο άδειας πώλησης πετρελαίου θέρμανσης ή από κάτοχο άδειας πωλητή πετρελαίου θέρμανσης.

Αναφορικά με τις νέες ρυθμίσεις σχετικά με τη λειτουργία των περιπτέρων, με τον νόμο 4254 αποφασίστηκε η κατάργηση των προηγούμενων διατάξεων του νόμου 1044⁶³⁴ του 1971. Ειδικότερα, αποφασίστηκε η κατάργηση της διάταξης, η οποία αναφερόταν στο δικαίωμα της λιανικής πώλησης προϊόντων καπνοβιομηχανικών προϊόντων με σειρά προτεραιότητας των Αναπήρων Πολέμου, των θυμάτων Πολέμου και των Ανάπηρων της Ειρηνικής Περιόδου. Επιπλέον, καταργήθηκαν οι διατάξεις του νόμου 1044, οι οποίες αναφέρονταν στην απαγόρευση της λιανικής πώλησης των ειδών αυτών σε υπαίθριους χώρους από αντιπροσώπους χονδρικής πώλησης, στη χορήγηση ενός συγκεκριμένου αριθμού αδειών πώλησης σε κάθε πόλη και στο δικαίωμα εκμετάλλευσης περιπτέρων επί των πεζοδρομίων από ανάπηρους ανθρώπους και θύματα πολέμου, τυφλούς ή παραπληγικούς πολίτες ή όσους είχαν αναπηρία 100%.

⁶³⁴ Περί τροποποιήσεως, συμπληρώσεως και αντικαταστάσεως διατάξεων του Α.Ν.1324/1949 «περί προστασίας και αποκαταστάσεως των αναπήρων Πολέμου Οπλιτών και Θυμάτων πολέμου», Νόμος 1044/1971.

Αναφορικά με τις νέες ρυθμίσεις ως προς την πώληση των βιβλίων, με τον νόμο 4254 επήλθαν τροποποιήσεις στον νόμο 2557 του 1996 και συγκεκριμένα ορίστηκε ότι οι εκδότες λογοτεχνικών βιβλίων θα έπρεπε να καθορίζουν την τιμή πώλησης και να ενημερώνουν το κοινό. Ωστόσο, αναφορικά με την πώληση των βιβλίων διατηρήθηκε, έως ένα βαθμό, η κυβερνητική παρέμβαση. Συγκεκριμένα, απαγορεύτηκε η πώληση των λογοτεχνικών βιβλίων από τον ίδιο εκδότη ή από ένα τρίτο μέρος σε τιμή ανώτερη της τιμής, η οποία θα είχε καθοριστεί από τον εκδότη ή μικρότερη του ενενήντα τοις εκατό της τιμής αυτής. Ωστόσο, εάν το σημείο μεταπώλησης βρισκόταν σε απόσταση μεγαλύτερη των 50 χιλιομέτρων από το σημείο δραστηριοποίησης του εκδότη, τότε η τιμή πώλησης θα μπορούσε να είναι υψηλότερη του 5% της καθορισμένης τιμής. Ο ίδιος ο εκδότης θα μπορούσε, ωστόσο, να ανακαθορίζει την τιμή της διάθεσης ενός λογοτεχνικού βιβλίου, υπό την προϋπόθεση της ενημέρωσης του κοινού ή των προμηθευτών.

Αναφορικά με το ζήτημα της διάθεσης των αρτοπαρασκευασμάτων, με τον νόμο 4254 αποφασίστηκε ότι η διάθεση του άρτου και των αρτοπαρασκευασμάτων θα μπορούσε να πραγματοποιείται σε όλα τα καταστήματα τροφίμων και ποτών, εφόσον θα τηρούντο οι υγειονομικές διατάξεις, με την εξαίρεση των κρεοπωλείων, των πτηνοπωλείων, των ιχθυοπωλείων και των περιπτέρων. Στο εσωτερικό των καταστημάτων τροφίμων και ποτών, η διάθεση του άρτου θα έπρεπε να πραγματοποιείται σε χώρο διακριτό από το υπόλοιπο κατάστημα.

Αναφορικά με την παραγωγή και διάθεση του γάλακτος, εισήχθησαν νέες ρυθμίσεις, οι οποίες αποσκοπούσαν στη δυνατότητα πώλησης του φρέσκου γάλακτος για περισσότερες ημέρες. Ειδικότερα, η διάθεση του γάλακτος προϋποθέτει τη διαδικασία της παστερίωσης, η οποία είναι η θερμική επεξεργασία, την οποία υφίσταται το νωπό γάλα, με σκοπό την καταστροφή των παθογόνων μικροοργανισμών. Σύμφωνα με τον νόμο, υπάρχουν δυο είδη παστερίωσης, η χαμηλή, η οποία πραγματοποιείται στους 72 βαθμούς Κελσίου επί 15 έως 20 δευτερόλεπτα και η υψηλή, η οποία γίνεται στους 125 έως 135 βαθμούς Κελσίου για διάρκεια έως δύο δευτερολέπτων. Η μέθοδος της παστερίωσης, την οποία οι γαλακτοβιομηχανίες θα ακολουθούσαν, οδηγούσε στη διάκριση ανάμεσα στο «φρέσκο γάλα», το οποίο ήταν το γάλα χαμηλής παστερίωσης και το οποίο θα μπορούσε να πωλείται για πέντε ημέρες. Οι νέες,

ωστόσο, ρυθμίσεις όριζαν ότι το γάλα χαμηλής παστερίωσης θα μπορούσε να διατηρείται έως και εννέα ημέρες και σε αυτά, η ένδειξη «φρέσκο γάλα» θα συνέχιζε να αναγράφεται.

Επιπρόσθετα, το 2012 με τον νόμο 4128⁶³⁵ θεσπίστηκε η λειτουργία των καταστημάτων και ορισμένες Κυριακές. Ειδικότερα, ορίστηκε ότι θα επιτρεπόταν η προαιρετική λειτουργία των καταστημάτων προϊόντων και υπηρεσιών κάθε είδους την Κυριακή 23 Δεκεμβρίου του 2012 και την Κυριακή 30 Δεκεμβρίου του 2012, καθώς και την πρώτη Κυριακή κατά την έναρξη κάθε τακτικής εκπαιδευτικής περιόδου.

Επιπλέον, αναφορικά με τον στόχο της διεύρυνσης της περιόδου εκπτώσεων, με τον νόμο 4177⁶³⁶ ορίστηκε ότι οι έμποροι θα μπορούσαν να πωλήσουν τα εμπορεύματά τους ή τις υπηρεσίες τους σε μειωμένες τιμές τέσσερις φορές ανά έτος και όχι μόνον στις δύο οριζόμενες περιόδους τακτικών εκπτώσεων. Ειδικότερα, οι τακτικές εκπτώσεις θα συνέχιζαν να πραγματοποιούνται από τη δεύτερη Δευτέρα του Ιανουαρίου μέχρι το τέλος Φεβρουαρίου και από τη δεύτερη Δευτέρα του Ιουλίου μέχρι το τέλος του Αυγούστου, ωστόσο εισήχθησαν και ενδιάμεσες εκπαιδευτικοί περίοδοι. Οι νέες εκπαιδευτικοί περίοδοι θα πραγματοποιούνταν το πρώτο δεκαήμερο του Μαΐου, καθώς και το πρώτο δεκαήμερο του Νοεμβρίου.

Ωστόσο, αναφορικά με το ζητούμενο του ευρωπαϊκού περιορισμού, της ελεύθερης λειτουργίας των καταστημάτων και της Κυριακής, η κυβέρνηση συνέχιζε να διατηρεί νομοθετικά εμπόδια. Συγκεκριμένα, αποφασίστηκε ότι θα επιτρεπόταν η λειτουργία των εμπορικών καταστημάτων ορισμένες μόνο Κυριακές, όπως ήταν η πρώτη Κυριακή κατά την έναρξη των τακτικών εκπτώσεων, οι δυο Κυριακές πριν την ημέρα των Χριστουγέννων και η Κυριακή των Βαΐων. Κατόπιν εγκρίσεως των αρμοδίων εκπροσώπων της τοπικής αυτοδιοίκησης, ορίστηκε επιπλέον ότι τα εμπορικά καταστήματα θα μπορούσαν να λειτουργούν και άλλες Κυριακές, εφόσον το εμβαδόν τους θα ήταν μέχρι 250

⁶³⁵ Κύρωση της από 18 Δεκεμβρίου 2012 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Κατεπείγουσες ρυθμίσεις για την οικονομική ανάπτυξη της Χώρας» και άλλες διατάξεις, Νόμος 4128/2012.

⁶³⁶ Κανόνες ρύθμισης της αγοράς προϊόντων και της παροχής υπηρεσιών και άλλες διατάξεις, Νόμος 4177/2013.

τετραγωνικά μέτρα, εφόσον δε θα ήταν μέρος μιας αλυσίδας καταστημάτων και δε θα άνηκαν σε εκπτώτικα χωριά. Παράλληλα, οι ώρες λειτουργίας των καταστημάτων ορίστηκαν για τις καθημερινές ημέρες έως τις 21:00, για το Σάββατο μέχρι τις 20:00 και για την Κυριακή από τις 11:00 έως τις 20:00.

Στη συνέχεια, με τον νόμο 4302⁶³⁷ εισήχθησαν ρυθμίσεις, στην κατεύθυνση της διευκόλυνσης στην παροχή υπηρεσιών Εφοδιαστικής. Με τον όρο Εφοδιαστική εννοείται το σύνολο των εργασιών, όπως η μεταφορά και η αποθήκευση των προϊόντων, από το σημείο προέλευσης προς κάποιον προορισμό. Στον τομέα της Εφοδιαστικής υπάγονται οι υπηρεσίες όπως η συλλογή, η φόρτωση, η μεταφορά, η εκφόρτωση, η παράδοση, η αποθήκευση, καθώς και η διαχείριση των αναγκαίων επιστροφών προϊόντων λόγω ακαταλληλότητας ή φθοράς. Παράλληλα, στο πλαίσιο των εργασιών της Εφοδιαστικής εντάσσονται η συσκευασία, η ετικετοποίηση και ο έλεγχος της ποιότητας. Με τον νόμο αυτό αποφασίστηκε ότι η δραστηριότητα της Εφοδιαστικής θα είναι ελεύθερη και δε θα απαιτείται καμία διοικητική άδεια. Παράλληλα, στο πλαίσιο του νόμου προστέθηκε η διάταξη περί της καταγραφής των επιδόσεων των επιχειρήσεων αναφορικά με την προστασία του περιβάλλοντος, όπως ήταν το αποτύπωμα άνθρακα. Οι επιδόσεις αυτές θα καταγράφονταν σε μια κεντρική βάση δεδομένων, η οποία θα υπαγόταν στο Υπουργείο Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων. Επίσης, ανακοινώθηκε η σύσταση του Συμβουλίου Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας Εφοδιαστικής στο Υπουργείο Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας, με στόχο να αποτελέσει ένα γνωμοδοτικό και συμβουλευτικό όργανο για τα υπουργεία Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας και Υποδομών. Το Συμβούλιο θα γνωμοδοτούσε επί των ζητημάτων οργάνωσης των υπηρεσιών της Εφοδιαστικής, της βελτίωσης των παρεχόμενων υπηρεσιών των εταιρειών, της μείωσης του κόστους των υπηρεσιών τους, καθώς και της διαμόρφωσης κινήτρων με στόχο την ανάπτυξη των επενδύσεων στον συγκεκριμένο τομέα, όπως θα ήταν η συνέχιση των οδικών και σιδηροδρομικών έργων. Προς την ίδια κατεύθυνση, αποφασίστηκε η απαλλαγή όλων των κέντρων αποθήκευσης από την υποχρέωση της προσκόμισης άδειας εγκατάστασης και λειτουργίας. Επιπλέον, θεσπίστηκε η νέα μορφή του επιχειρηματικού πάρκου, στο οποίο θα μπορούσαν να εγκαθίστανται επιχειρήσεις με δραστηριότητες στον τομέα της Εφοδιαστικής.

⁶³⁷ Ρύθμιση θεμάτων Εφοδιαστικής και άλλες διατάξεις, Νόμος 4305/2014.

Στη συνέχεια, αναφορικά με τον στόχο της τόνωσης της επιχειρηματικότητας, με τον νόμο 4111 επιχειρήθηκε η επιτάχυνση της διαδικασίας υλοποίησης των προγραμμάτων, τα οποία είχαν ενταχθεί σε προγράμματα ΕΣΠΑ. Με διατάξεις, οι οποίες τροποποίησαν τον προγενέστερο νόμο 3614/2007, αποφασίστηκε ότι το σύνολο των δημόσιων φορέων, οι οποίοι χορηγούσαν κρατικές ενισχύσεις, θα έπρεπε να κάνουν αποκλειστική χρήση του πληροφοριακού συστήματος παρακολούθησης των κρατικών ενισχύσεων. Επιπλέον, προβλέφθηκε ότι αναφορικά με τις δημόσιες συμβάσεις προγραμμάτων, τα οποία θα συγχρηματοδοτούνταν από το ΕΣΠΑ, αρκούσε μια διοικητική πράξη από το αρμόδιο όργανο αναφορικά με τον έλεγχο και την αξιολόγηση της τεχνικής προσφοράς.

Επιπλέον, ρυθμίσεις εισήχθησαν και αναφορικά με τη λειτουργία του Εθνικού Ταμείου Επιχειρηματικότητας & Ανάπτυξης-ΕΤΕΑΝ ΑΕ. Το Ταμείο αυτό ιδρύθηκε με τον νόμο 3912/2011, με σκοπό την άσκηση ενός διαμεσολαβητικού ρόλου ανάμεσα στα τραπεζικά ιδρύματα και τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, παρέχοντας την εγγύηση για την εξασφάλιση της χρηματοδότησης. Με τον νόμο 4111 αποφασίστηκε ότι αναφορικά με τις συμφωνίες, οι οποίες είχαν πραγματοποιηθεί ανάμεσα στο ΕΤΕΑΝ και σε ορισμένα τραπεζικά ιδρύματα σχετικά με τις δράσεις «Επιχειρηματικότητα Νέων», «Θεματικός Τουρισμός, Αφαλάτωση, Διαχείριση Απορριμμάτων, Πράσινες Υποδομές, Πράσινες Εφαρμογές, ΛΠΕ», «Γενική Επιχειρηματικότητα», «Εξωστρέφεια» και «Καινοτομία επιχειρήσεων, εφοδιαστική αλυσίδα, τρόφιμα ποτά», θα μπορούσε να υπάρξει ευελιξία αναφορικά με τους όρους της συνεπένδυσης, τόσο ως προς την υφιστάμενη δράση, όσο και ως προς τους όρους χρηματοδότησης. Παράλληλα, αποφασίστηκε η χορήγηση αρχικού κεφαλαίου έως και 100% υπέρ των επιχειρηματικών σχεδίων, στα οποία οι συμβαλλόμενες επιχειρήσεις θα δραστηριοποιούνταν στις παραπάνω κατηγορίες.

Με τον νόμο 4146⁶³⁸ εισήχθησαν νέες ρυθμίσεις για την αναπτυξιακή πολιτική. Αρχικά, ορίστηκε ότι η Διυπουργική Επιτροπή Στρατηγικών Επενδύσεων (ΔΕΣΕ),

⁶³⁸ Διαμόρφωση φιλικού Αναπτυξιακού Περιβάλλοντος για τις στρατηγικές και ιδιωτικές επενδύσεις και άλλες διατάξεις, Νόμος 4146/2013.

η οποία είχε συσταθεί με τον νόμο 3894 του 2010, θα μπορούσε πλέον να συγκροτεί ομάδες εργασίας των Γενικών Γραμματέων, με σκοπό στο επίπεδο αυτό να αξιολογούνται και να προωθούνται οι στρατηγικές επενδύσεις.

Με τον νόμο 4179⁶³⁹ συστάθηκε το Παρατηρητήριο Τουρισμού στο Υπουργείο Τουρισμού. Η λειτουργία του Παρατηρητηρίου θα αποσκοπούσε στη μελέτη της τουριστικής αγοράς μέσω του Δορυφόρου Λογαριασμού Τουρισμού, εκείνου δηλαδή του εργαλείου, το οποίο θα οργάνωνε την ποσοτική πληροφόρηση, η οποία θα απέρρεε από τον τουριστικό τομέα. Γενικότερα, ο Δορυφόρος Λογαριασμού θα ήταν ένα εργαλείο με σκοπό τη συγκέντρωση και την οργάνωση σύσσωμης της πληροφοριακής γνώσης γύρω από έναν παραγωγικό τομέα. Επιπλέον, ο Δορυφόρος Λογαριασμού Τουρισμού θα προχωρούσε στην επεξήγηση της πληροφόρησης και σε διεξαγωγή συμπερασμάτων αναφορικά με τα βήματα, τα οποία θα έπρεπε να πραγματοποιηθούν στην κατεύθυνση της περισσότερο εύρυθμης αγοράς. Επιπλέον, αποφασίστηκε η σύσταση της υπηρεσίας Γενικού Εμπορικού Μητρώου (ΓΕΜΗ), καθώς και η Υπηρεσία Μιας Στάσης στο Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο της Ελλάδας.

Επιπρόσθετα, συστάθηκε το Συμβούλιο Χορηγιών, με αποστολή την υποστήριξη της λειτουργίας των υπηρεσιών του Δημοσίου. Ειδικότερα, το Συμβούλιο θα έπρεπε να διαμορφώνει την πρόταση χορηγίας και τη διαμόρφωση του σχετικού φακέλου, ο οποίος θα έπρεπε να υποβληθεί στους ενδεχόμενους χορηγούς. Κατόπιν της συμφωνίας για την πραγματοποίηση της χορηγίας, το Συμβούλιο θα έπρεπε να εποπτεύει την εκτέλεση των συμβάσεων.

Στη συνέχεια, με την ψήφιση του νόμου 4242 αποφασίστηκε ότι η εταιρεία Επενδύστε στην Ελλάδα ΑΕ, η οποία είχε δημιουργηθεί το 1996, θα μετονομαζόταν σε Ελληνική Εταιρεία Επενδύσεων και Εξωτερικού Εμπορίου ΑΕ, με σκοπό τη βελτίωση του θεσμικού πλαισίου διεξαγωγής επενδύσεων στην Ελλάδα, τη διατήρηση των επενδυτικών συνεργασιών της χώρας, την ενίσχυση των εξαγωγών, καθώς και την παροχή υποστήριξης προς τις ελληνικές επιχειρήσεις, προκειμένου να ενισχυθούν οι εξαγωγές τους. Ειδικότερα, η εταιρεία

⁶³⁹ Απλούστευση διαδικασιών για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας στον τουρισμό, αναδιάρθρωση του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού και λοιπές διατάξεις, Νόμος 4179/2013.

αυτή αποφασίστηκε ότι θα υποστήριζε την πραγματοποίηση των ελληνικών επενδύσεων στο εξωτερικό, θα συνέβαλε στην ενίσχυση της συμμετοχής της χώρας σε διεθνείς εμπορικές εκθέσεις, θα αναλάμβανε την επικοινωνιακή προώθηση της Ελλάδας ως ελκυστικού επενδυτικού προορισμού, καθώς και τις θεσμικές επισκέψεις σε ξένες χώρες, με σκοπό την παρουσίαση του εξαγωγικού προφίλ της χώρας.

Η εταιρεία αυτή, επιπλέον, θα αναλάμβανε την ευθύνη της ενημέρωσης των παραγωγών ως προς το θεσμικό και νομικό πλαίσιο των αγορών των ξένων χωρών, καθώς και ως προς ζητήματα τυποποίησης, παρασκευής και ποιότητας προϊόντων. Προς την κατεύθυνση αυτή, η εταιρεία θα επιχειρούσε τη σύναψη συνεργασιών με αντίστοιχους οργανισμούς του εξωτερικού, με σκοπό την ανταλλαγή γνώσεων και μεθόδων. Ο συμβουλευτικός της ρόλος θα μπορούσε να αξιοποιηθεί και από εγχώριες ΔΕΚΟ, καθώς και από εμπορικές εξαγωγικές εταιρείες, στην κατεύθυνση του εκσυγχρονισμού στη διάθεση προϊόντων και υπηρεσιών. Η εταιρεία αυτή ανέλαβε επιπλέον την ευθύνη της υποστήριξης των επιχειρήσεων, οι οποίες θα εντάσσονταν σε προγράμματα επενδυτικότητας με επιχορήγηση ΕΣΠΑ. Ειδικότερα, σε αυτές τις περιπτώσεις, η Ελληνική Εταιρεία Επενδύσεων και Εξωτερικού Εμπορίου θα αναλάμβανε τον έλεγχο του επιχειρησιακού σχεδίου, καθώς και την αξιολόγηση των δράσεων, θα εισηγείτο στη Διυπουργική Επιτροπή Στρατηγικών Επενδύσεων την ένταξη του εν λόγω έργου ή τη διακοπή της ένταξης από την κατηγορία των Στρατηγικών Επενδύσεων και θα υπέβαλλε ετήσια έκθεση αναφοράς, την οποία θα απέστειλε στη Βουλή των Ελλήνων. Η ίδια ως εταιρεία θα αναλάμβανε να λειτουργήσει και ως διαμεσολαβητής ανάμεσα στους επενδυτές και τους φορείς χρηματοδότησης (πχ. ΕΣΠΑ), με σκοπό την εξέταση της αίτησης του ενδιαφερόμενου επενδυτή και τη διευκόλυνση σε περιπτώσεις καθυστερήσεων ή διαφωνιών.

Αναφορικά με τις ρυθμίσεις επί της τουριστικής πολιτικής, ψηφίστηκε επίσης ο νόμος 4276⁶⁴⁰, με τον οποίο εισηχθη μια επιπλέον σειρά ρυθμίσεων αναφορικά με την τουριστική αναπτυξιακή πολιτική, όπως η σύσταση του Συμβουλίου Χορηγιών. Η αποστολή του Συμβουλίου Χορηγιών αναφερόταν στον εντοπισμό

⁶⁴⁰ Απλούστευση διαδικασιών λειτουργίας τουριστικών επιχειρήσεων και τουριστικών υποδομών, ειδικές μορφές τουρισμού και άλλες διατάξεις, Νόμος 4276/2014.

των αναγκών και της διευκόλυνσης χορηγιών για την τουριστική ανάπτυξη, με σκοπό την προβολή της Ελλάδας. Ειδικότερα, δρομολογήθηκαν δραστηριότητες αναφορικά με διάφορες μορφές τουριστικής πολιτικής, όπως ο οινοτουρισμός, ο ιατρικός και ιαματικός τουρισμός, ο τουρισμός υπαίθρου και ο αγροτουρισμός.

Στη συνέχεια, αναφορικά με τις ρυθμίσεις στην αγορά εργασίας, η κυβέρνηση αρχικά προχώρησε στην αναθεώρηση του τρόπου υπολογισμού του κατώτατου μισθού. Συγκεκριμένα, στο πλαίσιο νόμου 4093, του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου, θεσπίστηκαν ρυθμίσεις αναφορικά με τον καθορισμό του νόμιμου κατώτατου μισθού και ημερομισθίου για τους εργαζόμενους του ιδιωτικού δικαίου. Ειδικότερα, αποφασίστηκε ότι, έως τη λήξη της περιόδου εφαρμογής των Μνημονίων, ο νόμιμος κατώτατος μισθός των υπαλλήλων, καθώς και το ημερομίσθιο των εργατοτεχνών για τους υπαλλήλους, οι οποίοι ήταν άνω των 25 ετών, θα οριζόταν σε 586,08 ευρώ και 26,18 ευρώ αντίστοιχα. Παράλληλα, για τους υπαλλήλους κάτω των 25 ετών, θεσπιζόταν ο υποκατώτατος μισθός και το υπό-κατώτατο ημερομίσθιο, σε ύψος 510,95 και 22,83 ευρώ, αντίστοιχα. Παράλληλα, σε ορίζοντα τριετίας, ο κατώτερος μισθός των υπαλλήλων άνω των 25 ετών θα μπορούσε να αυξηθεί κατά 10% και 30%, εφόσον η συνολική προϋπηρεσία ήταν ίση με εννέα έτη. Για τους υπαλλήλους κάτω των 25 ετών, το κατώτερο ημερομίσθιο θα μπορούσε να αυξηθεί κατά 5%, εφόσον είχε συμπληρωθεί τριετής προϋπηρεσία, ενώ θα μπορούσε να αυξηθεί κατά 30%, εφόσον η συνολική προϋπηρεσία ήταν άνω των 18 ετών. Επιπλέον, ορίστηκε ότι οι ατομικές συμβάσεις εργασίας κάθε είδους δε θα επιτρεπόταν να καθορίζουν μηνιαίες τακτικές αποδοχές ή ημερομίσθιο κατώτερες από τα νομοθετημένα σχετικά ποσά.

Με τον νόμο 4172 εισήχθησαν πρόσθετες ρυθμίσεις για τον καθορισμό του κατώτατου μισθού. Ειδικότερα, ανακοινώθηκε ότι για τους εργαζόμενους, τους υπαλλήλους και τους εργατοτεχνίτες όλης της χώρας, των οποίων η αμοιβή δε θα καθοριζόταν από τις εθνικές συλλογικές συμβάσεις, ο κατώτατος μισθός θα καθοριζόταν έπειτα από διαβούλευση, η οποία θα διεξαγόταν μεταξύ των κοινωνικών εταίρων και της Κυβέρνησης, με την υποστήριξη εμπειρογνομώνων ως προς τα ζητήματα της οικονομίας της εργασίας και των εργασιακών σχέσεων. Οι κοινωνικοί εταίροι, οι οποίοι θα συμμετείχαν στη διαβούλευση, θα ήταν η Γενική

Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας (ΓΣΕΕ), λοιπές συνδικαλιστικές οργανώσεις, οι οποίες θα εκπροσωπούσαν τους εργαζόμενους στον ιδιωτικό τομέα, ο Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών (ΣΕΒ), η Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών, Βιοτεχνών, Εμπόρων Ελλάδας (ΓΣΕΒΕΕ), η Γενική Συνομοσπονδία Εμπορίου, (ΕΣΕΕ), ο Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ) και λοιπές εργοδοτικές οργανώσεις.

Επιπλέον, αναφορικά με τη διαβούλευση, ορίστηκε ότι θα υπήρχε μια τριμελής συντονιστική Επιτροπή με έργο την ετήσια πρόσκληση, το τελευταίο δεκαήμερο του Φεβρουαρίου, προς τους επιστημονικούς και ερευνητικούς φορείς, όπως η Τράπεζα της Ελλάδος, η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία, ο Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ), το Ινστιτούτο Εργασίας της ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ (ΙΝΕ-ΓΣΕΕ), το Ινστιτούτο ΙΜΕ-ΓΣΕΒΕΕ, το Ινστιτούτο Βιομηχανικών και Οικονομικών Ερευνών (ΙΟΒΕ), το Ινστιτούτο του ΣΕΤΕ (ΙΝΣΕΤΕ), το Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ), ο Οργανισμός Μεσολάβησης και Διαιτησίας (ΟΜΕΔ), και το Ινστιτούτο Εμπορίου και Υπηρεσιών της Εθνικής Συνομοσπονδίας Ελληνικού Εμπορίου (ΙΝΕΜΥ-ΕΣΕΕ), ώστε να συντάξουν και να αποστείλουν μια έκθεση έως την 31^η Μαρτίου, αναφορικά με τον τρέχοντα νομοθετημένο κατώτατο μισθό και ημερομίσθιο, καθώς και τις εκτιμήσεις αναφορικά με τη δυνατότητα ή την ανάγκη για προσαρμογή των δεδομένων αυτών, λαμβάνοντας υπόψιν την κατάσταση της οικονομίας, το ύψος των τιμών, των εισοδημάτων, της ανεργίας και της απασχόλησης. Ειδικότερα, στον νόμο ορίστηκε ότι ο καθορισμός του κατώτατου μισθού θα βασιζόταν στις παραπάνω εκτιμήσεις. Η Επιτροπή θα διαβίβαζε το υπόμνημα στους κοινωνικούς εταίρους, με σκοπό την προφορική διαβούλευση έως τις 15 Απριλίου κάθε έτους.

Το σύνολο των υπομνημάτων και των εκθέσεων θα διαβιβαζόταν έως τις 30 Απριλίου στο Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ), με σκοπό το Κέντρο να συντάξει το Σχέδιο Πορίσματος Διαβούλευσης. Το Σχέδιο Πορίσματος Διαβούλευσης θα περιλάμβανε το σύνολο των προτάσεων, οι οποίες θα είχαν κατατεθεί από τους κοινωνικούς εταίρους, καθώς και τα σημεία συμφωνίας. Ωστόσο, το πόρισμα θα μπορούσε να αποκλίνει από τη γνώμη των κοινωνικών εταίρων. Το Σχέδιο Πορίσματος θα έπρεπε να ολοκληρωθεί έως την

31^η Μαΐου και στη συνέχεια να διαβιβαστεί στην Επιτροπή Συντονισμού της διαβούλευσης. Τελικά, το Σχέδιο θα υποβαλλόταν στον Υπουργό Οικονομικών και στον Υπουργό Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, καθώς και θα δημοσιευόταν στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας. Μετά τη μελέτη του Σχεδίου Πορίσματος, στη διάρκεια του τελευταίου δεκαπενθημέρου του Ιουνίου, ο Υπουργός Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας θα εισηγείτο τον κατώτατο μισθό των ιδιωτικών υπαλλήλων στο Υπουργικό Συμβούλιο. Κατόπιν και της συμφωνίας του Υπουργικού Συμβουλίου, ο Υπουργός Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας θα εξέδιδε την απόφαση αναφορικά με τον νέο κατώτατο μισθό. Η νέα διαδικασία της ετήσιας διαμόρφωσης του κατώτατου μισθού ορίστηκε ότι θα εφαρμοζόταν από την 1^η Ιανουαρίου του 2017.

Επιπρόσθετα, με τον νόμο 4093, στην κατεύθυνση της μείωσης της γενικευμένης ισχύος των συλλογικών διαπραγματεύσεων, ορίστηκε ότι οι εθνικές συλλογικές συμβάσεις εργασίας θα καθόριζαν μόνο τη μισθολογική κατάσταση για τους εργαζόμενους των επιχειρήσεων, οι οποίες είχαν συμβληθεί με τις εργοδοτικές οργανώσεις, οι οποίες θα συμμετείχαν στη διαβούλευση.

Παράλληλα με τον νόμο 4150 αποφασίστηκε ότι οι διαφορές, οι οποίες θα προέκυπταν κατά την εξέλιξη των ναυλώσεων ή των θαλάσσιων μεταφορών του Ελληνικού Δημοσίου ή φορέων δημόσιου ή ιδιωτικού δικαίου, θα επιλύονταν μέσα από τη διαδικασία της διαιτησίας. Την ευθύνη της διαιτησίας θα είχαν το Ναυτικό Επιμελητήριο Ελλάδας ή η Ένωση για τη Ναυτική Διαιτησία ή οποιαδήποτε άλλη αρμόδια περί της ναυτικής διαιτησίας μη κερδοσκοπική επιχείρηση. Ως διαφορές εννοούνταν εκείνες οι οποίες σχετίζονταν με τη χρησιμοποίηση και λειτουργία ενός πλοίου, με τη ναυσιπλοΐα και τη χρηματοδότηση των ναυτιλιακών επιχειρήσεων. Επιπρόσθετα, αναφορικά με την αγορά εργασίας, υπήρχε και μέριμνα αναφορικά με δομές κατάρτισης και επιμόρφωσης.

Ωστόσο, στην αγορά εργασίας συνέχιζαν να διατηρούνται αυστηρές ρυθμίσεις υπέρ της επαγγελματικής προστασίας. Ειδικότερα, με τον νόμο 4093 ορίστηκε ότι η καταγγελία της σύμβασης, η οποία ήταν μεγαλύτερη σε διάρκεια των 12 μηνών, δε θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί εφόσον δεν είχε προηγηθεί έγγραφη

προειδοποίηση του εργοδότη, την οποία θα έπρεπε να είχε κοινοποιήσει στον εργαζόμενο. Ο χρόνος της κοινοποίησης της προειδοποίησης αποφασίστηκε ότι θα διέφερε, αναλόγως με τον χρόνο εργασίας. Ειδικότερα, για τους υπαλλήλους, οι οποίοι θα είχαν εργαστεί από ένα έως δύο έτη, η επιστολή απόλυσης θα έπρεπε να είχε κοινοποιηθεί ένα μήνα πριν την απόλυση, για τους υπαλλήλους, οι οποίοι θα είχαν συμπληρώσει διάστημα εργασίας από δυο έως πέντε έτη, τότε θα απαιτείτο η γνωστοποίηση δυο μήνες πριν την απόλυση, για τους υπαλλήλους, οι οποίοι θα είχαν συμπληρώσει από πέντε έως δέκα έτη εργασίας, τότε θα απαιτούνταν γνωστοποίηση τριών μηνών πριν την απόλυση, ενώ τέλος για τους υπαλλήλους, οι οποίοι θα είχαν συμπληρώσει δέκα έτη εργασίας και πάνω, τότε θα απαιτείτο γνωστοποίηση τέσσερις μήνες πριν την απόλυση.

Η πολιτική της κυβέρνησης της ΝΔ για τη δημόσια διοίκηση: 2012-2015

Ανάμεσα στο νομοθετικό έργο της κυβέρνησης της ΝΔ κατά το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα αναφορικά με την πολιτική στη δημόσια διοίκηση, υπήρξαν νομοθετικές ρυθμίσεις, οι οποίες συνέκλιναν με τον ευρωπαϊκό περιορισμό της ενίσχυσης του συντονισμού των δημόσιων φορέων, της μείωσης της γραφειοκρατίας και της ενίσχυσης των δομών ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, της αύξησης της αποτελεσματικότητας της εργασίας στη δημόσια διοίκηση και της μείωσης της έκτασης της δημόσιας διοίκησης και άρα της μείωσης του ύψους της κρατικής επιχορήγησης.

Αναφορικά με τον στόχο της αποτελεσματικότερης διοικητικής οργάνωσης στον τομέα της δημόσιας διοίκησης, με τον νόμο 4109⁶⁴¹ συστάθηκε η Γενική Γραμματεία Συντονισμού, η οποία θα υπαγόταν απευθείας στον Πρωθυπουργό, με σκοπό τον συντονισμό, την παρακολούθηση και τη διευκόλυνση της εφαρμογής του κυβερνητικού έργου. Ειδικότερα, ανάμεσα στις κύριες αρμοδιότητες του Γενικού Γραμματέα θα ήταν η κατάρτιση του προγράμματος του κυβερνητικού έργου, η οποία θα βασιζόταν στα σχέδια δράσης του κάθε Υπουργείου, τα οποία στη διάρκεια των τριών πρώτων μηνών θα έπρεπε να

⁶⁴¹ Κατάργηση και συγχώνευση νομικών προσώπων του Δημοσίου και του ευρύτερου δημόσιου τομέα - Σύσταση Γενικής Γραμματείας για το συντονισμό του κυβερνητικού έργου και άλλες διατάξεις, Νόμος 4109/2013.

κατατίθενται στη Γενική Γραμματεία Συντονισμού. Επιπλέον, ο Γενικός Γραμματέας θα έπρεπε να παρακολουθεί την εφαρμογή του κυβερνητικού έργου, ενώ θα εκτελούσε και ως δικαιούχος των πράξεων του ΕΣΠΑ. Ο ρόλος του Γενικού Γραμματέα θα ήταν εμφανής και επί του νομοθετικού έργου της κυβέρνησης, καθώς ο ίδιος θα έπρεπε να συνεργάζεται με το Γραφείο Καλής Νομοθέτησης της Γενικής Γραμματείας της Κυβέρνησης για τον νομοτεχνικό έλεγχο των νομοσχεδίων.

Αρχικά, αναφορικά με τον στόχο της μείωσης της γραφειοκρατίας και της ενίσχυσης και ώθησης προς περισσότερες δομές ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, με τον νόμο 4155 εγκαινιάστηκε ένα νέο σύστημα σύναψης των δημόσιων συμβάσεων, το Εθνικό Σύστημα Ηλεκτρονικών Δημόσιων Συμβάσεων (ΕΣΗΔΗΣ). Επρόκειτο για ένα ολοκληρωμένο πληροφοριακό σύστημα, στο οποίο θα καταχωρούνταν όλα τα αναγκαία στοιχεία για την υποβολή αιτημάτων και για τη σύναψη και τελικά την εκτέλεση συμβάσεων με εταίρο το Ελληνικό Δημόσιο και η ονομασία του στο διαδίκτυο θα ήταν «ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ». Με την εφαρμογή του νόμου αυτού, το Ελληνικό Δημόσιο θα ήταν υποχρεωμένο να χρησιμοποιεί αποκλειστικά τη διαδικτυακή πλατφόρμα για την προκήρυξη και την ανάθεση μιας σύμβασης έργου. Αναφορικά με τον ΕΣΗΔΗΣ, ορίστηκε ότι θα καταρτιζόταν το Μητρώο των εγγεγραμμένων προμηθευτών υπηρεσιών, το οποίο θα συνδεόταν με το Μητρώο Εργοληπτών, το οποίο θα τηρείτο στη Γενική Γραμματεία Δημόσιων Εσόδων, του Υπουργείου Ανάπτυξης, καθώς και το Μητρώο Αξιολογητών διαγωνισμών δημόσιων συμβάσεων.

Στη συνέχεια, με την ψήφιση του νόμου 4310⁶⁴² ανακοινώθηκε η εκπόνηση της Εθνικής Στρατηγικής Έρευνας, Τεχνολογικής Ανάπτυξης και Καινοτομίας (ΕΣΕΤΑΚ), με την οποία εισήχθησαν στην ελληνική νομοθεσία συγκεκριμένες ρυθμίσεις αναφορικά με την προώθηση των τομέων της έρευνας, τεχνολογίας, ανάπτυξης και καινοτομίας. Ειδικότερα, με την ΕΣΕΤΑΚ αποφασίστηκε η ενίσχυση των επενδύσεων στους τομείς αυτούς μέσω της κατάρτισης επενδυτικών προτάσεων προς ενδιαφερόμενους επενδυτές. Παράλληλα, αποφασίστηκε η ανεξαρτησία των δημόσιων ερευνητικών οργανισμών, η ενίσχυση των προγραμμάτων «Αριστείας», εκείνων δηλαδή των προγραμμάτων,

⁶⁴² Έρευνα, Τεχνολογική Ανάπτυξη και Καινοτομία και άλλες διατάξεις, Νόμος 4310/2014.

τα οποία είχαν διακριθεί σε εθνικό και διεθνές επίπεδο εξαιτίας των καινοτόμων μεθόδων διδασκαλίας και της καινοτόμας έρευνας, τα οποία προγράμματα διεξάγονταν είτε μέσα σε ερευνητικούς οργανισμούς είτε από μεμονωμένους καθηγητές, την ισότιμη εργασία των γυναικών στους ερευνητικούς οργανισμούς, καθώς και η προσφορά γνώσης και η ανάδειξη ευκαιριών σταδιοδρομίας για τους νέους ερευνητές. Προς την επίτευξη των στόχων αυτών, υπογραμμίστηκε η ανάγκη της ύπαρξης και συντήρησης ερευνητικών υποδομών και η διασύνδεση των ερευνητικών κέντρων με τους τομείς της βιομηχανίας και του εμπορίου. Παράλληλα, ως χρήσιμη χαρακτηρίστηκε η ενίσχυση των κρατικών πόρων για τη βελτίωση και ενδυνάμωση του ερευνητικού έργου.

Στην κατεύθυνση μείωσης της γραφειοκρατίας ψηφίστηκε, επίσης, ο νόμος 4250⁶⁴³, ο οποίος αρχικά όριζε ότι δε θα υφίστατο πλέον η υποχρέωση της επικύρωσης των αντιγράφων επίσημων εγγράφων. Αντί των πρωτοτύπων ή των επικυρωμένων εγγράφων, θα μπορούσαν να γίνονται αποδεκτά από τις δημόσιες υπηρεσίες και τους φορείς ευκρινή φωτοαντίγραφα των πρωτότυπων εγγράφων.

Στη συνέχεια, ψηφίστηκε ο νόμος 4262⁶⁴⁴, με τον οποίο αποφασίστηκε η ίδρυση της Κεντρικής Διαδικτυακής Πύλης Οικονομικής Δραστηριότητας, μέσω της οποίας θα διεξαγόταν κάθε επικοινωνία ανάμεσα στους φορείς του Ελληνικού Δημοσίου, καθώς και κάθε επικοινωνία ανάμεσα στους φορείς του Δημοσίου και της Υπηρεσίας Γενικού Εμπορικού Μητρώου (ΓΕΜΗ), με διαφάνεια, καθώς κάθε ενέργεια, η οποία θα γινόταν, θα δημοσιευόταν διαδικτυακά στην Κεντρική Πύλη.

Στη συνέχεια, με την ψήφιση του νόμου 4305⁶⁴⁵ θεσπίστηκαν νέοι κανόνες, οι οποίοι θα διευκόλυναν τη διάθεση των εγγράφων, πληροφοριών και δεδομένων

⁶⁴³ Διοικητικές Απλουστεύσεις, Καταργήσεις, Συγχωνεύσεις Νομικών Προσώπων και Υπηρεσιών του Δημοσίου Τομέα. Τροποποίηση Διατάξεων του π.δ. 318/1992 (Α' 161) και λοιπές ρυθμίσεις, Νόμος 4250/2014.

⁶⁴⁴ Απλούστευση της αδειοδότησης για την άσκηση οικονομικής δραστηριότητας και άλλες διατάξεις, Νόμος 4262/2014.

⁶⁴⁵ Ανοικτή διάθεση και περαιτέρω χρήση εγγράφων, πληροφοριών και δεδομένων του δημόσιου τομέα, τροποποίηση του ν. 3448/2006 (Α' 57), προσαρμογή της εθνικής νομοθεσίας στις διατάξεις της Οδηγίας 2013/37/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, περαιτέρω ενίσχυση της διαφάνειας, ρυθμίσεις θεμάτων Εισαγωγικού Διαγωνισμού Ε.Σ.Δ.Δ.Α. και άλλες διατάξεις, Νόμος 4305/2014.

του δημόσιου τομέα προς τους πολίτες. Οι δημόσιοι φορείς θα διέθεταν τα έγγραφα στον διαδικτυακό τόπο www.data.gov.gr ή στη σελίδα του ίδιου του δημόσιου φορέα. Ειδικότερα, αναφορικά με το Υπουργείο Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης, αποφασίστηκε ότι θα τηρείτο το Μητρώο Ανοικτών Δεδομένων του Δημοσίου, το οποίο θα ήταν προσβάσιμο σε όλους τους πολίτες, μέσω του διαδικτυακού τόπου www.data.gov.gr. Παράλληλα, όλοι οι δημόσιοι φορείς αποφασίστηκε ότι θα έπρεπε να δημοσιεύουν τα στοιχεία του προϋπολογισμού τους στο Πρόγραμμα Διαύγεια. Παράλληλα, με τον νόμο αυτό ορίστηκε ότι θα διεξαγόταν ετήσιος διαγωνισμός, με σκοπό την ανάληψη του έργου της βελτίωσης της αξιοποίησης της εφαρμογής των ανοικτών δεδομένων, της διαφάνειας και της λογοδοσίας. Επιπλέον, για τους δημόσιους φορείς, οι οποίοι είχαν υιοθετήσει τις ρυθμίσεις περί της διάθεσης των δεδομένων, αποφασίστηκε η καθιέρωση ετήσιων βραβείων.

Επιπρόσθετα, διαπιστώθηκε η προσπάθεια της μείωσης της γραφειοκρατίας και στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης. Συγκεκριμένα, αρχικά ψηφίστηκε ο νόμος 4238⁶⁴⁶, με τον οποίο καθιερώθηκε ο Ατομικός Ηλεκτρονικός Φάκελος Υγείας (ΑΗΦΥ), ο οποίος θα περιλάμβανε το συνολικό ιστορικό υγείας κάθε πολίτη, το οποίο θα καταρτιζόταν από τον οικογενειακό ιατρό και από το ιατρικό προσωπικό της νοσοκομειακής μονάδας, στην οποία είχε εισαχθεί ο ασθενής. Ο Ηλεκτρονικός Φάκελος θα ενημερωνόταν με όλα τα πρόσθετα στοιχεία, τα οποία θα προέκυπταν, ενώ πρόσβαση στον Φάκελο θα μπορούσαν να έχουν μόνο οι πολίτες και οι θεράποντες ιατροί.

Στη συνέχεια, ψηφίστηκε ο νόμος 4225⁶⁴⁷, με τον οποίο οριζόταν ότι στο πλαίσιο λειτουργίας του ΗΔΙΚΑ θα μπορούσε να χορηγείται σε πραγματικό χρόνο, ταυτόχρονα με την υποβολή της αίτησης για το πιστοποιητικό αίτησης, ο Αριθμός Μητρώου Κοινωνικής Ασφάλισης (ΑΜΚΑ). Τέλος, με τον νόμο 4237 αποφασίστηκε στο πλαίσιο λειτουργίας του ΗΔΙΚΑ η σύσταση του Μητρώου

⁶⁴⁶ Πρωτοβάθμιο Εθνικό Δίκτυο Υγείας (Π.Ε.Δ.Υ.), αλλαγή σκοπού Ε.Ο.Π.Υ.Υ. και λοιπές διατάξεις, Νόμος 4238/2014.

⁶⁴⁷ Αναβάθμιση και βελτίωση των μηχανισμών είσπραξης των ασφαλιστικών φορέων, πρόστιμα για την ανασφάλιστη και αδήλωτη εργασία και λοιπές διατάξεις αρμοδιότητας Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, Νόμος 4225/2013.

Ασφάλισης-Ασφαλιστικής Ικανότητας ΑΤΛΑΣ. Στον νέο αυτό μητρώο θα καταχωρούνταν τα στοιχεία ασφάλισης όλων των ασφαλισμένων στην ελληνική επικράτεια.

Αναφορικά με την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας, με τον νόμο 4250 καθορίστηκε η διαδικασία της αξιολόγησης των δημόσιων υπαλλήλων. Ειδικότερα, για την εφαρμογή της διαδικασίας αξιολόγησης, ο νέος νόμος βασίστηκε στο Προεδρικό Διάταγμα 318 του 1999. Συγκεκριμένα, με τη νέα ρύθμιση αποφασίστηκε ότι τους βαθμούς εννέα και δέκα θα μπορούσε να λάβει το 25% των υπαλλήλων, τους βαθμούς από επτά έως οχτώ θα μπορούσε να λάβει έως και το 60% των υπαλλήλων, και τους βαθμούς από ένα έως έξι θα μπορούσε να λάβει το 15% των υπαλλήλων. Στις περιπτώσεις, στις οποίες ο υπάλληλος θα είχε λάβει βαθμό από έξι και κάτω, τότε ο αξιολογητής θα όφειλε να προτείνει μέτρα, τα οποία θα αποσκοπούσαν στη βελτίωση της απόδοσης και θα έπρεπε να επεξηγηθούν αναλυτικά στον εργαζόμενο με το πέρας της αξιολόγησης. Αξιολογητές κατά τη διαδικασία αυτή θα μπορούσαν να είναι οι προϊστάμενοι της αμέσως ανώτερης οργανικής μονάδας του εργαζόμενου. Σε μια διαδικασία αξιολόγησης, οι αξιολογητές θα ήταν δυο πρόσωπα. Τα κριτήρια αξιολόγησης των δημόσιων υπαλλήλων θα κατατάσσονταν σε τρεις διαφορετικές ομάδες, κάθε μια από τις οποίες θα περιελάμβανε διακριτές υποκατηγορίες. Αρχικά, θα υπήρχε η κατηγορία «Ενδιαφέρον και Δημιουργικότητα», η οποία περιελάμβανε τις υποκατηγορίες «Ενδιαφέρον και Αφοσίωση στην Εργασία», «Πρωτοβουλία Καινοτομίες» και «Ανάληψη Ευθυνών». Στη συνέχεια, θα υπήρχε η κατηγορία «Υπηρεσιακές Σχέσεις και Συμπεριφορά», η οποία θα περιλάμβανε τις υποκατηγορίες «Συμπεριφορά προς Πολίτες - Εξυπηρέτηση Κοινού» και «Επικοινωνία και Συνεργασία με Συναδέλφους και άλλες υπηρεσίες». Τέλος, θα υπήρχε η κατηγορία «Αποτελεσματικότητα», η οποία θα περιλάμβανε τις κατηγορίες «Ποσότητα Εργασίας» και «Ποιότητα Εργασίας». Με το πέρας της γραπτής αξιολόγησης, ο πρώτος αξιολογητής θα μπορούσε να ζητήσει τη διεξαγωγή και συνέντευξης. Παράλληλα, οι δημόσιοι υπάλληλοι θα προχωρούσαν και σε αυτοαξιολόγηση.

Με τον νόμο 4250 ορίστηκε, επιπλέον, ότι ο αξιολογητής θα έπρεπε να επιτελεί το έργο της αξιολόγησης αντικειμενικά, με ευσυνειδησία, και η τελική βαθμολογία

θα έπρεπε να απορρέει από αντικειμενικά γεγονότα, ακρίβειες, και όχι σχόλια, πληροφορίες και μεμονωμένα περιστατικά. Οι εκθέσεις των αξιολογητών θα συντάσσονταν κάθε Ιανουάριο, με εξαίρεση τους δημόσιους υπαλλήλους υποχρεωτικής εκπαίδευσης (ΥΕ), για τους οποίους οι εκθέσεις θα συντάσσονταν κάθε δύο χρόνια.

Με τον νόμο 4179 συστάθηκε στο Υπουργείο Τουρισμού, Διεύθυνση Τουριστικής Εκπαίδευσης, η οποία θα περιελάμβανε αρχικά το Τμήμα ανώτερων σχολών (ΑΣΤΕ) και Σχολών Ξεναγών, το οποίο θα είχε τη γενική εποπτεία για τον σχεδιασμό της συνολικής τουριστικής εκπαίδευσης και της εκπαίδευσης των Σχολών Ξεναγών, την ευθύνη του εκσυγχρονισμού των δομών, τη διαμόρφωση του προγράμματος σπουδών, την προκήρυξη της εισαγωγής μαθητών, την έκδοση ταυτότητας για τους επαγγελματίες ξεναγούς, την τήρηση του Μητρώου Ξεναγών, καθώς και τον οικονομικό προγραμματισμό. Παράλληλα, η Διεύθυνση Τουριστικής Εκπαίδευσης θα περιλάμβανε το Τμήμα Επαγγελματικών Σχολών και Ινστιτούτων Επαγγελματικής κατάρτισης (ΙΕΚ), το οποίο θα στόχευε στη μεταρρύθμιση αναφορικά με τα ΙΕΚ τουριστικών σπουδών. Συγκεκριμένα, θα προχωρούσε στην κατάργηση και στη δημιουργία νέων τμημάτων και ειδικοτήτων, ενώ θα αναλάμβανε επίσης την εποπτεία της προκήρυξης νέων θέσεων για φοιτητές και προσωπικό, την παρακολούθηση της υλοποίησης του προγράμματος, τον σχεδιασμό και την εφαρμογή ενός προγράμματος πρακτικής άσκησης, τη δημιουργία προγραμμάτων μετεκπαίδευσης σε σχέση με τα δεδομένα της αγοράς εργασίας και την υλοποίηση προγραμμάτων δια βίου μάθησης για τους εργαζόμενους τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα.

Αναφορικά με τον στόχο της μείωσης της έκτασης της δημόσιας διοίκησης, η κυβέρνηση αρχικά, με τον νόμο 4081, αποφάσισε την απορρόφηση της Ειδικής Υπηρεσίας Διαχείρισης του Επιχειρησιακού Προγράμματος Ψηφιακή Σύγκλιση από τη Γενική Γραμματεία Επενδύσεων και Ανάπτυξης του Υπουργείου Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας, Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων. Τον ρόλο του Ειδικού Γραμματέα Ψηφιακού Σχεδιασμού θα αναλάμβανε ο Γενικός Γραμματέας Επενδύσεων και Ανάπτυξης.

Προς την ίδια κατεύθυνση, οι επιμέρους Διευθύνσεις της Υπηρεσίας Εποπτείας Αγοράς, οι οποίες είχαν συσταθεί με τον νόμο 3728 του 2008, αποφασίστηκε να μεταφερθούν στη Γενική Γραμματεία Καταναλωτή. Παράλληλα, η Ειδική Γραμματεία Διεθνούς Ενεργειακής Πολιτικής, η οποία δημιουργήθηκε με την υπουργική απόφαση Δ13/5115/29.2.2008, αποφασίστηκε ότι θα καταργείτο και ότι οι αρμοδιότητές της θα μεταφέρονταν στο Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής. Επιπλέον, καταργήθηκε η θέση του μετακλητού Ειδικού Γραμματέα της Ειδικής Γραμματειακής Διοικητικής Μεταρρύθμισης, η οποία είχε συσταθεί με τον νόμο 3614, ενώ επιπλέον, αποφασίστηκε η επανασύσταση της θέσης μετακλητού Ειδικού Γραμματέα του Εθνικού Τυπογραφείου. Στη συνέχεια, με τους νόμους 4109, 4138⁶⁴⁸, 4250 και 4305 ανακοινώθηκαν μαζικές καταργήσεις ή συγχωνεύσεις δημόσιων φορέων.

Προς την ίδια κατεύθυνση, επιδιώχθηκε και ο οικονομικός έλεγχος των δημόσιων φορέων. Ειδικότερα, με τον νόμο 4254 του 2014 τροποποιήθηκε ο προγενέστερος 3429 του 2005 αναφορικά με τα επιχειρησιακά σχέδια των ΔΕΚΟ και συγκεκριμένα ορίστηκε ότι κάθε δημόσια επιχείρηση θα έπρεπε να καταρτίζει και να υποβάλλει ένα τετραετές επιχειρησιακό σχέδιο, με στόχους συνυφασμένους με τις προϋποθέσεις του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής, στη Διεύθυνση του εποπτεύοντος υπουργείου. Η Διεύθυνση θα αξιολογούσε τους στόχους και τα μέτρα για την υλοποίησή τους και θα απέστειλε το σχέδιο αυτό στο Τμήμα ΔΕΚΟ και Λοιπών Φορέων της Διεύθυνσης Προϋπολογισμού της Γενικής Κυβέρνησης του Υπουργείου Οικονομικών. Το συγκεκριμένο Τμήμα ΔΕΚΟ θα μπορούσε να εισηγηθεί περαιτέρω συγκεκριμένα μέτρα για την επίτευξη των στόχων. Παράλληλα, κάθε δημόσια επιχείρηση θα έπρεπε να αποστέλλει μια τριμηνιαία λογιστική έκθεση πεπραγμένων, η έγκριση της οποίας αποτελούσε προϋπόθεση, σύμφωνα με τον νόμο 4254, για την πρόσληψη νέων εργαζομένων.

Επιπλέον, για τη μείωση του δημόσιου κόστους αποφασίστηκε η ενίσχυση των διαδικασιών της κινητικότητας και της διαθεσιμότητας. Συγκεκριμένα, με τον νόμο 4093 του 2012 ορίστηκε ότι στο πλαίσιο της διαδικασίας της κινητικότητας, οι

⁶⁴⁸ Επείγουσες ρυθμίσεις του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής και άλλες διατάξεις, Νόμος 4138/2013.

εργαζόμενοι σε δημόσιους φορείς θα μπορούσαν πλέον να μεταφέρονται από τη μια θέση σε άλλη. Οι μεταφορές υπαλλήλων θα είχαν υποχρεωτικό χαρακτήρα και δε θα πραγματοποιούνταν, πλέον, κατόπιν σχετικού αιτήματος του υπαλλήλου. Η διαδικασία της κινητικότητας θα μπορούσε να οδηγεί στην τοποθέτηση του υπαλλήλου, είτε σε θέση κατώτερης βαθμίδας, συγκριτικά με εκείνη στην οποία υπηρετούσε έως εκείνη την στιγμή, είτε σε ανώτερη βαθμίδα. Για την απόφαση της μετακίνησης καθορίστηκε ότι θα συνυπολογίζονταν το εργασιακό προφίλ του υπαλλήλου, η αποδοτικότητά του, οι τυχόν πειθαρχικές ποινές ή η επαναλαμβανόμενη αδικαιολόγητη απουσία του από την υπηρεσία. Επιπλέον, ορίστηκε ότι οι υπάλληλοι, οι οποίοι θα ήταν κάτοχοι μεταπτυχιακού ή διδακτορικού διπλώματος, θα μπορούσαν κατόπιν αίτησής τους να ενταχθούν στο πρόγραμμα κινητικότητας και να τοποθετηθούν σε θέση, η οποία θα ανταποκρινόταν στο επίπεδο της εκπαίδευσής τους.

Επιπλέον, αποφασίστηκε η άμεση και ευρεία εφαρμογή της διαδικασίας της διαθεσιμότητας στον Δημόσιο Τομέα. Ειδικότερα, με τον νόμο 4093 ορίστηκε ότι μόνιμοι υπάλληλοι του ευρύτερου δημόσιου τομέα θα εισέρχονταν σε διαθεσιμότητα, εφόσον οι θέσεις εργασίας τους θα καταργούνταν. Οι υπάλληλοι αυτοί θα μετατάσσονταν, είτε εκουσίως, είτε υποχρεωτικά, σε μια νέα θέση απασχόλησης στον δημόσιο τομέα, με την ίδια σχέση εργασίας. Με την εξεύρεση νέας θέσης εργασίας, η διαδικασία της διαθεσιμότητας θα έπαυε. Οι υπάλληλοι, οι οποίοι θα είχαν εισέλθει σε διαθεσιμότητα, θα μπορούσαν να τοποθετηθούν προσωρινά σε θέσεις του ευρύτερου δημόσιου τομέα ή τελικά να υπαχθούν σε ειδικά προγράμματα επαγγελματικής επανεκπαίδευσης και επανακατάρτισης. Κατά τη διάρκεια της διαθεσιμότητας, ο υπάλληλος θα δικαιούτο να λαμβάνει το 75% των ετήσιων αποδοχών από τον φορέα της προέλευσής του.

Η πολιτική της κυβέρνησης της ΝΔ για το εκπαιδευτικό σύστημα: 2012-2015

Ανάμεσα στο νομοθετικό έργο της κυβέρνησης της ΝΔ κατά το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα αναφορικά με την εκπαιδευτική πολιτική, υπήρξαν νομοθετικές ρυθμίσεις, οι οποίες συνέκλιναν με τον ευρωπαϊκό περιορισμό της εφαρμογής της

διαδικασίας της αξιολόγησης του εκπαιδευτικού προσωπικού και της μείωσης του δημόσιου κόστους για την εκπαιδευτική λειτουργία.

Ωστόσο, από το νομοθετικό έργο απουσιάζουν ρυθμίσεις αναφορικά με την ανάγκη μιας ριζικής μεταρρύθμισης στον τρόπο εισαγωγής των αποφοίτων του Λυκείου στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, στην κατεύθυνση της διαμόρφωσης δυναμικών εκπαιδευτικών συστημάτων, με αναγνώριση της συγχρηματοδότησης των δημόσιων εκπαιδευτικών μονάδων και από τον ιδιωτικό τομέα. Προς την ίδια κατεύθυνση, δε θεσμοθετήθηκε η αυτονομία στα πανεπιστήμια, ώστε να διαμορφώνουν ανεξάρτητα από την κεντρική πολιτική το περιεχόμενο των σπουδών και να επιλέγουν ανεξάρτητα το προφίλ των εισακτέων.

Αναφορικά με τον στόχο της υλοποίησης της διαδικασίας της αξιολόγησης στο εκπαιδευτικό σύστημα, με τον νόμο 4142⁶⁴⁹ αποφασίστηκε η σύσταση της ανεξάρτητης διοικητικής αρχής, της Αρχής Διασφάλισης της Ποιότητας στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Ο σκοπός της νέας αυτής αρχής θα ήταν η διασφάλιση της ποιότητας των υπηρεσιών του εγχώριου εκπαιδευτικού συστήματος και για τον σκοπό αυτό αρμοδιότητες της αρχής αυτής θα ήταν η αξιολόγηση της ποιότητας του εκπαιδευτικού έργου και η υποστήριξη της συνολικής ατζέντας του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων, στην κατεύθυνση της επιτυχούς μετάβασης των μαθητών στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Ειδικότερα, η αρχή αυτή θα έπρεπε να παρακολουθεί και να αξιολογεί την υλοποίηση της πολιτικής, η οποία σχεδιαζόταν από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, τόσο στην πρωτοβάθμια όσο και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, καθώς και να παρακολουθεί τη διαδικασία της αξιολόγησης των εκπαιδευτικών, η οποία θα λάμβανε χώρα στις εκπαιδευτικές μονάδες. Παράλληλα, αρμοδιότητα της αρχής αυτής θα ήταν η μετα-αξιολόγηση των ίδιων των διαδικασιών αξιολόγησης, ώστε να εντοπίζονται οι στρεβλώσεις και να σχεδιάζονται διορθωτικές ενέργειες.

Στο πλαίσιο της αποστολής της, η αρχή αυτή θα έπρεπε να διαμορφώνει και να δημοσιοποιεί τις διαδικασίες αξιολόγησης του εκπαιδευτικού έργου και να

⁶⁴⁹ Αρχή Διασφάλισης της Ποιότητας στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (Α.Δ.Ι.Π.Δ.Ε.), Νόμος 4142/2013.

αναπτύσσει ένα ολοκληρωμένο πληροφοριακό σύστημα, στο οποίο θα αναφέρονταν τα ποσοτικοποιημένα δεδομένα, τα οποία θα προέκυπταν από τις διαδικασίες αξιολόγησης. Οι αποφάσεις, οι οποίες θα λαμβάνονταν από την αρχή αυτή, θα κοινοποιούνταν ετησίως στον Υπουργό Παιδείας και Θρησκευμάτων και συγκεκριμένα έως τα τέλη Μαΐου, η αρχή θα είχε την υποχρέωση να συντάξει την έκθεση ποιότητας της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Αναφορικά με τον στόχο της μείωσης του δημόσιου κόστους, με τον νόμο 4076⁶⁵⁰ η κυβέρνηση καθόρισε τις προδιαγραφές, βάσει των οποίων θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν καταργήσεις και συγχωνεύσεις ΑΕΙ ή σχολών εντός των ΑΕΙ. Ειδικότερα, ως προδιαγραφές καθορίστηκαν ο μικρός ετήσιος αριθμός φοιτητών ή αποφοίτων ενός ΑΕΙ, μιας σχολής ή ενός τμήματος, καθώς και οι ανάγκες και δυνατότητες της εθνικής οικονομίας. Επιπλέον, επισημάνθηκε ότι σε κατάργηση ή συγχώνευση με άλλα ΑΕΙ θα μπορούσαν να προχωρήσουν ΑΕΙ ή σχολές, η μεμονωμένη λειτουργία των οποίων δε δικαιολογείτο επιστημονικά και ταυτόχρονα δυσχέραινε την έρευνα και τη διδασκαλία. Μολονότι η ρύθμιση αυτή βρισκόταν προς την κατεύθυνση της σύγκλισης με τον ευρωπαϊκό περιορισμό, με τον νόμο αυτό, ωστόσο, αναγνωριζόταν και η δυνατότητα της δημιουργίας νέων ΑΕΙ ή σχολών σε περιοχές, με σκοπό την εξυπηρέτηση κοινωνικών και οικονομικών αναγκών, καθώς και η δυνατότητα δημιουργίας νέων ΑΕΙ ή σχολών.

Παράλληλα, κατά την κυβερνητική αυτή θητεία, η ΝΔ επιχείρησε μια νέα μεταρρύθμιση στον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με τον νόμο 4076. Συγκεκριμένα, αρχικά επιχειρήθηκε ένας νέος τρόπος προαγωγικών εξετάσεων από τη Δεύτερη προς την Τρίτη τάξη του Ενιαίου Λυκείου, καθώς και ένας νέος τρόπος απολυτήριων εξετάσεων. Για τη Δεύτερη Τάξη του Ενιαίου Λυκείου, πέραν των μαθημάτων γενικής παιδείας, τα οποία θα έπρεπε να παρακολουθεί το σύνολο των μαθητών της τάξης αυτής, θα δημιουργούνταν δυο ειδικότερες ομάδες, «ομάδες προσανατολισμού», οι Ανθρωπιστικές και οι Θετικές Σπουδές. Παράλληλα, για την Τρίτη Τάξη του Ενιαίου Λυκείου, πέραν των μαθημάτων γενικής παιδείας, τα οποία θα έπρεπε να παρακολουθεί το σύνολο των μαθητών της τάξης αυτής, θα δημιουργούνταν τρεις ομάδες προσανατολισμού, οι

⁶⁵⁰ Ρυθμίσεις θεμάτων Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων και άλλες διατάξεις, Νόμος 4076/2012.

Ανθρωπιστικές Σπουδές, οι Θετικές Σπουδές και οι Οικονομικές-Πολιτικές-Κοινωνικές και Παιδαγωγικές Σπουδές.

Οι απολυτήριες εξετάσεις από το Ενιαίο ή το Εσπερινό Λύκειο θα πραγματοποιούνταν μέσω ενδοσχολικών εξετάσεων στα μαθήματα της Νέας Ελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας, της εισαγωγής στις Αρχές της Επιστήμης των Η/Υ, των Θρησκευτικών, της Ιστορίας, της Ξένης Γλώσσας καθώς και στα τρία μαθήματα, τα οποία θα υπήρχαν σε κάθε ομάδα προσανατολισμού, την οποία οι μαθητές θα είχαν επιλέξει. Το περιεχόμενο των εξετάσεων θα βασιζόταν κατά 50% σε θέματα, τα οποία θα προέρχονταν από την τράπεζα θεμάτων, η οποία αποτελούσε μια πηγή ερωτήσεων, ασκήσεων, διαμορφωμένα από το Υπουργείο Παιδείας, και κατά 50% από θέματα, τα οποία θα σχεδιάζονταν από τους διδάσκοντες των μαθημάτων.

Αναφορικά με τις εισαγωγικές εξετάσεις στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, οι μαθητές μετά τις απολυτήριες εξετάσεις θα έπρεπε να συμμετάσχουν στον πανελλήνιο γραπτό διαγωνισμό των τεσσάρων μαθημάτων, τα οποία θα ενέπιπταν σε κάθε μία από τις κατηγορίες επιστημονικής εξειδίκευσης, την οποία ο κάθε μαθητής θα έπρεπε να επιλέξει. Ήδη από την αρχή της χρονιάς, οι μαθητές της τελευταίας τάξης του Γενικού και Εσπερινού Λυκείου θα έπρεπε να επιλέξουν τόσο μια εκ των τριών ομάδων προσανατολισμού, όπως αυτές περιγράφηκαν παραπάνω, όσο και ένα εκ των πέντε επιστημονικών πεδίων εξειδίκευσης. Τα πέντε επιστημονικά πεδία εξειδίκευσης θα αντιστοιχούσαν σε συγκεκριμένα επιστημονικά πεδία σχολών και τμημάτων των ΑΕΙ, από τα οποία, μετά το πέρας των απολυτήριων και εισαγωγικών εξετάσεων, θα αναζητούσαν τη σχολή, στην οποία θα επιθυμούσαν να φοιτήσουν, κατά τη συμπλήρωση του μηχανογραφικού δελτίου. Τα πέντε επιστημονικά πεδία εξειδίκευσης θα ήταν οι Ανθρωπιστικές Σπουδές, οι Θετικές και Τεχνολογικές Σπουδές, οι Επιστήμες της Υγείας, οι Οικονομικές, Κοινωνικές και Πολιτικές Σπουδές και οι Παιδαγωγικές Επιστήμες. Το περιεχόμενο των εξετάσεων θα βασιζόταν σε ποσοστό 50% σε θέματα από την τράπεζα θεμάτων και κατά 50% σε θέματα της Κεντρικής Επιτροπής Εξετάσεων.

Παράλληλα, νέες ρυθμίσεις εισήχθησαν αναφορικά με τη λειτουργία των Επαγγελματικών Λυκείων. Η εκπαιδευτική λειτουργία των Επαγγελματικών Λυκείων θα χαρακτηριζόταν από δυο στάδια, τον δευτεροβάθμιο κύκλο σπουδών και την Τάξη Μαθητείας. Στο πλαίσιο του δευτεροβάθμιου κύκλου σπουδών, όπως και στο Γενικό Λύκειο, θα λειτουργούσαν τρεις τάξεις και με το τέλος της φοίτησης της τρίτης τάξης, θα πραγματοποιούνταν οι απολυτήριες εξετάσεις. Κατόπιν, οι απόφοιτοι των Επαγγελματικών Λυκείων θα μπορούσαν να δώσουν εισαγωγικές εξετάσεις για τα ΑΕΙ και ΤΕΙ. Οι ενδιαφερόμενοι θα είχαν δικαίωμα επιλογής αντίστοιχων ή συναφών ειδικοτήτων με εκείνες του πτυχίου τους, ενώ το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων θα καθόριζε ένα ειδικό ποσοστό θέσεων για κάθε σχολή για τους αποφοίτους των Επαγγελματικών Λυκείων. Οι απόφοιτοι των Επαγγελματικών Λυκείων θα εξετάζονταν πανελλαδικά σε τέσσερα μαθήματα, δηλαδή σε δύο μαθήματα γενικής παιδείας και σε δύο ειδικότητας, τα οποία θα καθορίζονταν με υπουργική απόφαση.

Αναφορικά με την Τάξη Μαθητείας, επρόκειτο για την εκπαίδευση στον χώρο εργασίας, μια ρύθμιση προαιρετικού χαρακτήρα. Δικαίωμα εγγραφής στην Τάξη Μαθητείας θα είχαν μόνο οι κάτοχοι του απολυτηρίου του δευτεροβάθμιου κύκλου σπουδών. Η Τάξη Μαθητείας θα είχε διάρκεια ενός έτους και η ευθύνη για την τοποθέτηση των ενδιαφερομένων σε χώρους εργασίας θα είχαν τα Επαγγελματικά Λύκεια και ο ΟΑΕΔ. Παράλληλα με την εκπαίδευση στον χώρο εργασίας, οι ενδιαφερόμενοι θα έπρεπε να μελετούν ένα μάθημα ειδικότητας και προπαρασκευαστικά μαθήματα πιστοποίησης στη σχολική μονάδα. Στο πλαίσιο της Τάξης Μαθητείας, ανάμεσα στον μαθητευόμενο και στον εργοδότη θα υπογραφόταν σύμβαση, διάρκειας ενός έτους, ενώ θα υπήρχαν πρόσθετα κίνητρα πρόσληψης του μαθητευόμενου μετά το πέρας της μαθητείας.

Ωστόσο, το συνολικότερο νέο σύστημα στην τριτοβάθμια εκπαίδευση συνέχιζε να μην ανταποκρίνεται στον διαχρονικό ευρωπαϊκό περιορισμό της δημιουργίας ενός δυναμικότερου συστήματος απολυτηρίων εξετάσεων, το οποίο θα συνδεόταν με την ενίσχυση της αυτονομίας των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων.

Παράλληλα, στο πλαίσιο του νόμου αυτού, συστάθηκε η ανεξάρτητη διοικητική αρχή Εθνικός Οργανισμός Εξετάσεων (ΕΟΕ), με σκοπό την εποπτεία όλων των

ζητημάτων αναφορικά με τις γραπτές προαγωγικές και απολυτήριες εξετάσεις στο Γενικό και στο Επαγγελματικό Λύκειο, καθώς και αναφορικά με τις εξετάσεις εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Ανάμεσα στις λοιπές αρμοδιότητες της νέας διοικητικής αρχής θα ήταν και η δημιουργία και λειτουργία της τράπεζας θεμάτων, από την οποία θα προερχόταν το 50% των θεμάτων των πανελλαδικών γραπτών εισαγωγικών εξετάσεων, καθώς και το 50% των θεμάτων των προαγωγικών εξετάσεων της Δεύτερης Τάξης του Λυκείου και των απολυτήριων της Τρίτης Τάξης του Λυκείου. Παράλληλα, στο έργο της αρχής αυτής θα περιλαμβανόταν ο προσδιορισμός της εξεταστέας ύλης, η συγκρότηση περιφερειακών και κεντρικών επιτροπών για τη διεξαγωγή των πανελληνίων εξετάσεων, προτάσεις για τον τρόπο βαθμολόγησης και αναβαθμολόγησης των γραπτών εξετάσεων, καθώς και η διατύπωση θέσεων αναφορικά με τα μέλη της Κεντρικής Επιτροπής Εξετάσεων.

Στη συνέχεια με τον νόμο 4283⁶⁵¹ συστάθηκε το Συμβούλιο Εθνικής Πολιτικής για την Παιδεία, με σκοπό να αποτελέσει ένα υποστηρικτικό όργανο για το Υπουργείο Παιδείας, στην κατεύθυνση σχεδιασμού της εθνικής πολιτικής για την παιδεία. Στο Συμβούλιο μέλη θα μπορούσαν να είναι πρώην Υπουργοί Παιδείας. Ειδικότερα, ανάμεσα στις αρμοδιότητες του Συμβουλίου θα ήταν η διατύπωση γνώμης για την ασκούμενη πολιτική, παρεμβάσεις και εισηγήσεις περί της ανάγκης διορθώσεων, ο καθορισμός νέων προτεραιοτήτων και η εφαρμογή νέων πολιτικών.

Ο πρόεδρος του Συμβουλίου θα ήταν ο εκάστοτε Υπουργός Παιδείας και Θρησκευμάτων, ενώ τα μέλη του, των οποίων η συμμετοχή θα ήταν οικειοθελής, δε θα λάμβαναν αμοιβή ή αποζημίωση για τη συμμετοχή τους σε αυτό. Παράλληλα, η λειτουργία του Συμβουλίου δε θα έπρεπε να επιβαρύνει τον κρατικό προϋπολογισμό. Ο πρόεδρος θα μπορούσε να συγκαλέσει το Συμβούλιο τακτικά δυο φορές τον χρόνο, ενώ προβλέφθηκε η δυνατότητα, επίσης, έκτακτων συνεδριάσεων, εφόσον αυτό θα κρινόταν ως αναγκαίο. Σε κάθε περίπτωση, η δημιουργία των νέων αυτών φορέων συνιστούσε μια πολιτική, η οποία δεν έτεινε προς τη μείωση της έκτασης των δημόσιων φορέων, αλλά προς την επέκτασή τους.

⁶⁵¹ Ίδρυση και οργάνωση Συμβουλίου Εθνικής Πολιτικής για την Παιδεία και άλλες διατάξεις, Νόμος 4283/2014.

Η πολιτική της κυβέρνησης της ΝΔ για το ασφαλιστικό σύστημα και για τη νοσοκομειακή περίθαλψη: 2012-2015

Ανάμεσα στο νομοθετικό έργο της κυβέρνησης της ΝΔ κατά το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα αναφορικά με την κοινωνική ασφαλιστική πολιτική και την πολιτική της νοσοκομειακής περίθαλψης, διαπιστώνονται ρυθμίσεις, οι οποίες συνέκλιναν με τον ευρωπαϊκό περιορισμό της μείωσης των δημόσιων δαπανών και συγκεκριμένα της ενοποίησης των ασφαλιστικών ταμείων, υγείας και συντάξεων, της μείωσης του ύψους των συντάξεων και της αύξησης των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης.

Ωστόσο, από το νομοθετικό έργο απουσιάζουν ρυθμίσεις αναφορικά με την αναδόμηση της αρχιτεκτονικής του ασφαλιστικού συστήματος μέσω της θεσμοθέτησης, για όλα τα ταμεία, των τριών πυλώνων ασφάλισης. Επιπρόσθετα, από το νομοθετικό έργο απουσιάζουν ρυθμίσεις προς την κατεύθυνση σύγκλισης με τον ευρωπαϊκό περιορισμό αναφορικά με τη νοσοκομειακή πολιτική. Ειδικότερα, απουσιάζουν ρυθμίσεις αναφορικά με την ενδυνάμωση του πρωτοβάθμιου συστήματος υγείας, της θέσπισης του οικογενειακού γιατρού και την εξειδίκευση των περιφερειακών νοσοκομείων σε συγκεκριμένες διαγνωστικές κατηγορίες, όπως περιγράφηκαν στην προηγούμενη ενότητα.

Αναφορικά με τις ρυθμίσεις, οι οποίες αποσκοπούσαν στη μείωση των δημόσιων δαπανών, όπως περιγράψαμε, κατά την κυβερνητική αυτή θητεία, ψηφίστηκαν οι νόμοι 4093 και 4144, με τους οποίους θεσπίστηκαν περικοπές και ένα νέο σύστημα πάταξης της παράνομης χορήγησης συντάξεων αντίστοιχα.

Επιπρόσθετα, στο πλαίσιο του νόμου 4093, αποφασίστηκε ότι από την 1^η Ιανουαρίου του 2013 τα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης θα αυξάνονταν κατά δυο έτη και θα έφθαναν τα 67. Από τη νέα ρύθμιση, ωστόσο, εξαιρέθηκαν οι περιπτώσεις των ασφαλισμένων, οι οποίοι είτε ήταν μητέρες ανήλικων τέκνων ή χήροι πατέρες ή οι ασφαλισμένοι, οι οποίοι είχαν θεμελιώσει συνταξιοδοτικό δικαίωμα, ήδη πριν την 31^η Δεκεμβρίου του 2012.

Παράλληλα, με τον νόμο 4111 συστάθηκε στον ΕΟΠΥΥ η Επιτροπή Διαπραγμάτευσης, με αποστολή να διαπραγματεύεται με όλα τα συμβεβλημένα μέρη σχετικά με τις αμοιβές τους, τους όρους των συμβάσεων, οι οποίες θα συνάπτονταν με τον Οργανισμό, καθώς και την τιμολόγηση των φαρμάκων και άλλων ιατροτεχνικών υλικών.

Επιπρόσθετα, με τον νόμο 4144 θεσπίστηκε το σύστημα «Αριάδνη». με σκοπό την αντιμετώπιση της παραβατικότητας στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης. Ως φαινόμενα παραβατικότητας εννοούνταν κυρίως οι παράνομες εισπράξεις συντάξεων από πολίτες, οι οποίοι δε δικαιούνταν έκδοση της σύνταξης. Η διεξαγωγή αποτελεσματικών διασταυρώσεων αποτελούσε σκοπό της θέσπισης του συστήματος της Αριάδνης.

Το βασικό βήμα προς τη δημιουργία του συστήματος θα ήταν η ανάθεση σε συμβολαιογράφους της ευθύνης της ηλεκτρονικής καταχώρισης δεδομένων αναφορικά με την προσωπική κατάσταση των πολιτών, όπως τα πιστοποιητικά οικογενειακής κατάστασης. Σύμφωνα με την νέα διαδικασία, ο συμβολαιογράφος θα μπορούσε ηλεκτρονικά να καταχωρεί την οποιαδήποτε μεταβολή της οικογενειακής κατάστασης των πολιτών, ενώ τα δεδομένα αυτά θα ήταν απευθείας διαθέσιμα προς όλους τους αρμόδιους ασφαλιστικούς φορείς και στο Υπουργείο Οικονομικών. Στο πλαίσιο του νόμου αυτού, ορίστηκε επιπλέον η θέσπιση ποινής φυλάκισης τουλάχιστον ενός έτους σε βάρος των δημόσιων υπαλλήλων, οι οποίοι θα προκαλούσαν οικονομική ζημιά στους ασφαλιστικούς φορείς.

Επιπρόσθετα, προς την κατεύθυνση της αντιμετώπισης των ελλειμμάτων στα ταμεία κοινωνικής ασφάλισης, στη συνέχεια, με την ψήφιση του νόμου 4238 εισήχθησαν νέες διατάξεις αναφορικά με την περιστολή της δημόσιας σπατάλης στη δημόσια υγεία. Οι νέες διατάξεις αποτέλεσαν εξέλιξη των προγενέστερων νόμων 3918/2011 και 4052/2012, στο πλαίσιο των οποίων είχε συσταθεί ο ενιαίος φορέας υγειονομικής περίθαλψης Ενιαίος Οργανισμός Παροχών Υγειονομικής Περίθαλψης (ΕΟΠΥΥ). Ειδικότερα, οι Φορείς Κοινωνικής Ασφάλισης και ο ΕΟΠΥΥ είχαν ορίσει την «τιμή κοινωνικής ασφάλισης», η οποία ήταν η τιμή, με

την οποία οι εταιρείες παραγωγής θα προμήθευαν τα φάρμακα, τα οποία θα συνταγογραφούνταν και θα χρηματοδοτούνταν από τα δημόσια ασφαλιστικά ταμεία μείον 9%. Το 9%, το οποίο επί της ουσίας παρακρατείτο από το Δημόσιο, θεωρήθηκε «επιστροφή (rebate)». Η «επιστροφή», ουσιαστικά, αποτέλεσε τη θεσμοθετημένη έκπτωση την οποία παρείχαν οι ιδιώτες πάροχοι φαρμάκων στον ΕΟΠΥΥ. Ουσιαστικά, οι Φορείς Κοινωνικής Ασφάλισης θα χρηματοδοτούσαν τα συνταγογραφούμενα φάρμακα έως το ποσό της λιανικής τιμής, μειωμένο κατά το ποσό της συμμετοχής του ασφαλισμένου πολίτη, καθώς και τη διαφορά, η οποία θα προέκυπτε μεταξύ της τιμής του παραγωγού και της τιμής κοινωνικής ασφάλισης. Η μείωση της τάξης του 9% θα μπορούσε να αυξηθεί κατά δυο ποσοστιαίες μονάδες για συγκεκριμένες θεραπευτικές δραστικές ουσίες.

Επιπλέον, αποφασίστηκε η θεσμοθέτηση του μηχανισμού «αυτόματης ανάκτησης (clawback)», η οποία σήμαινε την επιστροφή της ετήσιας υπέρβασης του συμφωνημένου προκαταβολικά ορίου ανάμεσα στον ΕΟΠΥΥ και τις φαρμακευτικές εταιρείες. Με τον νέο νόμο, 4238, ορίστηκε επιπλέον ότι ο ΕΟΠΥΥ θα μπορούσε να συμψηφίσει το ποσό της «επιστροφής» προς τις φαρμακευτικές εταιρείες και του ποσού της «αυτόματης ανάκτησης» από τις φαρμακευτικές εταιρείες.

Παράλληλα, για την αύξηση των εσόδων των ασφαλιστικών εισφορών, όπως περιγράψαμε και στην ενότητα αναφορικά με τη φορολογική πολιτική της περιόδου αυτής, ψηφίστηκε ο νόμος 4172, με τον οποίο θεσπίστηκε το Κέντρο Είσπραξης Ασφαλιστικών Οφειλών (ΚΕΑΟ), το οποίο θα αποσκοπούσε στη δημιουργία μιας ηλεκτρονικής βάσης εξέλιξης των οφειλών προς το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης.

Επιπρόσθετα, όπως περιγράψαμε και στην ενότητα αναφορικά με την κυβερνητική πολιτική στη δημόσια διοίκηση, η πολιτική στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης αποσκοπούσε στη μείωση της γραφειοκρατίας. Ειδικότερα, περιγράψαμε τους νόμους 4238, 4225 και 4237, με τους οποίους καθιερώθηκε ο Ατομικός Ηλεκτρονικός Φάκελος Υγείας, επιχειρήθηκε ο εκσυγχρονισμός του ΥΔΙΚΑ και η θέσπιση του μητρώου ασφάλισης και ασφαλιστικής ικανότητας, ΑΤΛΑΣ, αντίστοιχα.

Από την άλλη μεριά, ωστόσο, υπήρχαν και ρυθμίσεις, οι οποίες δε συνέκλιναν αυστηρά με τους περιοριστικούς κανόνες δημοσιονομικής πολιτικής της περιόδου. Συγκεκριμένα, αρχικά ψηφίστηκε ο νόμος 4087⁶⁵², με τον οποίο δόθηκε χρονική παράταση στην εφαρμογή του προγράμματος «Βοήθεια στο Σπίτι», καθώς επίσης και στη συνέχιση των συμβάσεων των απασχολούμενων στο πρόγραμμα αυτό. Η παράταση αυτή δόθηκε εξαιτίας της απόφασης η εφαρμογή ενός νέου «Προγράμματος κατ' οίκον φροντίδας συνταξιούχων» να συνεχιστεί από τις 30 Ιουνίου του 2012 και έπειτα. Η χρηματοδότηση της παράτασης θα βασιζόταν στη μεταφορά κονδυλίων από τον λογαριασμό της Εισφοράς Αλληλεγγύης Συνταξιούχων, ο οποίος είχε διαμορφωθεί στο Ασφαλιστικό Κεφάλαιο Αλληλεγγύης Γενεών (ΑΚΑΓΕ).

Προς την ίδια κατεύθυνση, στη συνέχεια, με τον νόμο 4245⁶⁵³ του 2014 ανακοινώθηκε ότι θα διατίθεντο ποσό ύψους 450.000.000 ευρώ από το πρωτογενές πλεόνασμα της Γενικής Κυβέρνησης έτους 2013, με σκοπό την καταβολή του κοινωνικού μερίσματος. Το κοινωνικό μέρισμα αποφασίστηκε ότι θα ήταν αφορολόγητο και ότι δε θα προστίθετο στα ανώτατα εισοδηματικά όρια, τα οποία εξετάζονταν για την καταβολή του ΕΚΑΣ ή κάποιου άλλου βοηθήματος. Επιπλέον, αποφασίστηκε η διάθεση ποσού ύψους 20.000.000 ευρώ από το πρωτογενές πλεόνασμα με σκοπό τη χρηματοδότηση προγραμμάτων για αστέγους, δηλαδή προς τα Κέντρα Ημέρας Αστέγων, Κοινωνικών Ξενώνων για την στελέχωσή τους, την εξασφάλιση σίτισης, τη συντήρηση των κτιρίων, την αδειοδότηση και γενικότερα την υποστήριξη της λειτουργίας τους. Στο πλαίσιο των δράσεων αυτών, αποφασίστηκε η δημιουργία της Κοινωνικής Επιταγής, η οποία θα ήταν ατομική και με την οποία οι πολίτες θα μπορούσαν να αποκτούν αγαθά και πρόσβαση σε υπηρεσίες.

7.3 Η προσαρμογή της ΝΔ σε έναν εξωτερικό οικονομικό περιορισμό αυστηρής έντασης

⁶⁵² Κύρωση της Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Παράταση διάρκειας του Προγράμματος «Βοήθεια στο Σπίτι»», Νόμος 4087/2012.

⁶⁵³ Κύρωση του Πρωτοκόλλου για τα Προνόμια και τις Ασυλίες του Κέντρου Επιβολής Νόμου της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, Νόμος 4245/2014.

Κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης της ΝΔ υπό την πρωθυπουργία του Αντώνη Σαμαρά, η Ελλάδα είχε ενταχθεί στον μηχανισμό στήριξης της ΕΕ, γεγονός το οποίο συνεπαγόταν την αμετάκλητη δέσμευση της χώρας στην ικανοποίηση του οικονομικού περιορισμού της ΕΕ. Ο οικονομικός περιορισμός της ΕΕ, κατά την περίοδο από το έτος 2012 έως το έτος 2015, συνδεόταν με την εφαρμογή των Μνημονίων Κατανόησης, τα οποία υπογράφονταν ανάμεσα στην ελληνική κυβέρνηση και τους ευρωπαϊκούς θεσμούς και το ΔΝΤ. Η ισχύς του περιορισμού κατά τη διάρκεια της κυβερνητικής αυτής θητείας χαρακτηρίστηκε ως αυστηρή, καθώς η τήρηση των δεσμεύσεων συνδεόταν άμεσα με τη χορήγηση των δανείων από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς και το ΔΝΤ προς την Ελλάδα, ενώ παράλληλα η μη συμμόρφωση της κυβερνητικής πολιτικής με τον εξωτερικό περιορισμό συνεπαγόταν αρχικά την καθυστέρηση της καταβολής των δανειακών δόσεων στη χώρα, καθώς και την επιβολή χρηματοοικονομικών προστίμων.

Τι έπραξε η κυβέρνηση του Αντώνη Σαμαρά;

Αναφορικά με την πολιτική της μείωσης των δημόσιων δαπανών, το νομοθετικό έργο της κυβέρνησης του 2012 συνέκλινε με τον περιορισμό, ο οποίος είχε τεθεί στο πλαίσιο του δεύτερου Μνημονίου, ψηφίζοντας και εφαρμόζοντας το Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Στρατηγικής με χρονικό ορίζοντα από το 2013 έως το 2016.

Ειδικότερα η κυβέρνηση επιχείρησε να μειώσει το μισθολογικό κόστος στον ευρύτερο δημόσιο φορέα, καθώς και να μειώσει τη φαρμακευτική και αμυντική δαπάνη. Σε όλη την έκταση του δημόσιου φορέα επιχειρήθηκε η εφαρμογή μιας στρατηγικής μείωσης του δημόσιου κόστους, η οποία υλοποιήθηκε μέσα από καταργήσεις και συγχωνεύσεις δημόσιων φορέων, καθώς και με την παύση της διαδικασίας των προσλήψεων. Στο πλαίσιο της δημόσιας διοίκησης, οι κενές θέσεις εργασίας αναπληρώνονταν μέσα από τη διαδικασία της κινητικότητας.

Αναφορικά με τη φορολογική πολιτική, η κυβέρνηση προχώρησε στην αύξηση των φορολογικών συντελεστών και κατήργησε τις φοροαπαλλαγές. Παράλληλα,

δημιουργήθηκε φορολογικός νόμος για την απόδοση στο κράτος φόρου επί της ακίνητης περιουσίας (ΕΝΦΙΑ). Επιπρόσθετα φορολογικά κίνητρα στο πλαίσιο της αναπτυξιακής πολιτικής, η οποία είχε ακολουθηθεί από την προηγούμενη κυβέρνηση της ΝΔ κατά το διάστημα από το 2004 έως το 2009, καταργήθηκαν. Η συγκεκριμένη πολιτική συνέχιζε να αποτελεί κομμάτι ενός στόχου για την Ελλάδα, ο οποίος είχε να κάνει με την ανάγκη να αντιμετωπιστεί η υστέρηση στα φορολογικά έσοδα.

Αναφορικά με την πολιτική της οικονομικής ανταγωνιστικότητας, η κυβέρνηση σε συνεργασία με τους ευρωπαϊκούς θεσμούς προχώρησε στην ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών, με σκοπό να αποκατασταθεί η ρευστότητα των συστημικών τραπεζών. Παράλληλα, επιχειρήθηκε η εφαρμογή μιας στρατηγικής, ώστε να ενισχυθεί η αποπληρωμή μέρους του ιδιωτικού χρέους.

Αναφορικά με τις ρυθμίσεις στην αγορά προϊόντων, η κυβέρνηση προχώρησε στην άρση των διοικητικών εμποδίων στην εσωτερική αγορά. Ειδικότερα, επιχειρήθηκε το άνοιγμα των κλειστών επαγγελμάτων και η ολοκλήρωση των ιδιωτικοποιήσεων στους τομείς των μεταφορών και της ενέργειας. Ωστόσο, οι ιδιωτικοποιήσεις δεν ολοκληρώθηκαν μέχρι το τέλος της κυβερνητικής θητείας. Παράλληλα, ενώ στην αγορά εργασίας αποφασίστηκε το άνοιγμα των εμπορικών καταστημάτων ορισμένες Κυριακές τον χρόνο, ο ευρωπαϊκός περιορισμός της λειτουργίας των εμπορικών καταστημάτων για περισσότερες, εάν όχι για όλες, τις Κυριακές δεν υλοποιήθηκε. Παράλληλα, δε θεσμοθετήθηκε η αποφασιστική διεύρυνση των εκπτώτικών περιόδων. Τέλος, δυστοκία χαρακτήρισε την προσπάθεια διεύρυνσης του χρονικού περιθωρίου πώλησης του φρέσκου γάλατος.

Αναφορικά με την αγορά εργασίας, η κυβέρνηση προχώρησε στη μείωση του κατώτατου μισθού και στην αναδιαμόρφωση του τρόπου κατάρτισης των συλλογικών συμβάσεων. Οι συλλογικές συμβάσεις αποφασίστηκε ότι πλέον θα διαρκούσαν λιγότερο, όχι περισσότερο των τριών ετών, ενώ επιπλέον αποφασίστηκε ότι οι εισηγήσεις των κοινωνικών εταίρων αναφορικά με τις εργασιακές σχέσεις θα μπορούσαν να μη ληφθούν υπόψιν στο σύνολό τους από

το υπουργείο. Έτσι, το ύψος του κατώτατου μισθού θα ήταν συνδεδεμένο πρωτίστως με τις οικονομικές συνθήκες.

Από το νομοθετικό, ωστόσο, έργο απουσιάζουν ρυθμίσεις αναφορικά με τη μεταρρύθμιση του ΟΑΕΔ στην κατεύθυνση διαμόρφωσης περισσότερο αποτελεσματικών μεθόδων κατάρτισης και επανένταξης στην αγορά εργασίας. Επιπρόσθετα, ο ευρωπαϊκός περιορισμός για μια καθοριστική μεταρρύθμιση στη νομοθεσία επαγγελματικής προστασίας στον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα δεν ικανοποιήθηκε.

Αναφορικά με τον τομέα της δημόσιας διοίκησης, η κυβέρνηση κινήθηκε στη βάση μείωσης του λειτουργικού κόστους και συνέχισης της προσπάθειας εκσυγχρονισμού και μείωσης της γραφειοκρατίας.

Αναφορικά με τον τομέα της εκπαιδευτικής πολιτικής, η κυβερνητική πολιτική, μολονότι επικεντρώθηκε στον στόχο διαμόρφωσης μιας ευέλικτης και περισσότερο αποτελεσματικής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, τελικά ο ευρωπαϊκός περιορισμός της διαμόρφωσης δυναμικών τριτοβάθμιων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, τα οποία θα αντανάκλουν τις ανάγκες της αγοράς, δεν ικανοποιήθηκε. Ειδικότερα, όπως περιγράψαμε στην προηγούμενη ενότητα, δεν ικανοποιήθηκε ο διαχρονικός περιορισμός των ευρωπαϊκών θεσμών και του ΟΟΣΑ περί της αλλαγής του τρόπου εισαγωγής των αποφοίτων του Λυκείου στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Τα πανεπιστήμια συνέχιζαν να μην έχουν την αυτοτέλεια διαμόρφωσης του προγράμματος σπουδών και της επιλογής των φοιτητών τους.

Αναφορικά με τον τομέα της ασφαλιστικής πολιτικής και της νοσοκομειακής περίθαλψης, η κυβέρνηση επικεντρώθηκε στη μείωση του κόστους και στην αναδιαμόρφωση της αρχιτεκτονικής του συστήματος, στην κατεύθυνση όμως αποκλειστικά της ενοποίησης των ταμείων σύνταξης και υγείας. Η κυβέρνηση, δηλαδή, δεν επιχείρησε να ικανοποιήσει τον ευρωπαϊκό περιορισμό θεσμοθέτησης ενός ασφαλιστικού συστήματος τριών πυλώνων. Επιπλέον, στον τομέα της νοσοκομειακής περίθαλψης, οι εισηγήσεις περί της εξειδίκευσης των περιφερειακών νοσοκομείων σε συγκεκριμένες κατηγορίες περίθαλψης, με σκοπό την ορθολογική κατανομή του ιατρικού προσωπικού και του εξοπλισμού, δεν

επιδιώχθηκαν. Παράλληλα, δε θεσμοθετήθηκε ο οικογενειακός ιατρός και η σύνδεση της αμοιβής του με την έκταση της λίστας των ασθενών του.

Την ίδια στιγμή ο απολογισμός της μεταρρυθμιστικής αυτής προσπάθειας, στην έκθεση για τον Δείκτη Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας, φώτιζε τις επιτυχημένες μεταρρυθμιστικές, αλλά και τις συνεχιζόμενες ανεπαρκείς προσπάθειες. Σύμφωνα με την έκθεση αυτή, η ελληνική οικονομία, το 2014 βρισκόταν στην 81^η θέση, στον Παγκόσμιο Δείκτη Ανταγωνιστικότητας. Η έκθεση υπογράμμιζε το σημαντικό έργο, το οποίο είχε πραγματοποιηθεί κατά τη διακυβέρνηση της ΝΔ, από το 2012, ιδιαίτερος προς την κατεύθυνση της διόρθωσης του μακροοικονομικών δεδομένων.

Ωστόσο, εκκρεμούσαν σημαντικές μεταρρυθμίσεις, οι οποίες αναφέρονταν, αρχικά, στην ανάγκη της διαμόρφωσης ενός ενθαρρυντικού και ελκυστικού επιχειρηματικού κλίματος στην ελληνική οικονομία. Ειδικότερα, όπως περιγράψαμε και στο έκτο κεφάλαιο, στην έκθεση αυτή ενσωματώνονται και οι παράγοντες, οι οποίοι εμποδίζουν την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας σε μια οικονομία. Αναφορικά με την Ελλάδα εκείνη την περίοδο, με το πέρας δηλαδή της διακυβέρνησης της ΝΔ, ως οι πλέον επιβαρυντικοί παράγοντες διαπιστώνονταν, με την εξής σειρά (στην πρώτη θέση καταγράφεται ο πλέον επιβαρυντικός παράγοντας και ακολουθούν με σειρά βαθμού παρεμπόδισης οι λοιποί), η πρόσβαση των επιχειρήσεων σε πίστωση, η γραφειοκρατία, οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές (εδώ διαπιστώνεται η βεβαιωμένη σύγκρουση στόχευσης, ανάμεσα στον ευρωπαϊκό περιορισμό και στην στρατηγική ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας), η πολιτική αστάθεια, υπό την έννοια της πολιτικής αναστάτωσης και της αναμονής των εκλογών, η διαφθορά, οι εναπομείνουσες κρατικές ρυθμίσεις στην αγορά εργασίας, η περιορισμένη δυνατότητα παραγωγής καινοτομίας και η ανεπαρκής ποιότητα των υποδομών.

Γενικότερα, αναφορικά με την αγορά προϊόντων και υπηρεσιών, στην έκθεση αυτή υπογραμμιζόταν επίσης η ανάγκη της αντιμετώπισης των μονοπωλίων. Η παρατήρηση αυτή, ουσιαστικά, υποδείκνυε την ανάγκη για ταχύτερη υλοποίηση της απελευθέρωσης στην ενέργεια και στις μεταφορές. Επιπρόσθετα, στην έκθεση αυτή υπογραμμίζονταν η ανάγκη για τη μείωση του χρόνου έναρξης μιας

επιχείρησης, η ανάγκη για αποτελεσματικότερη απορρόφηση τεχνολογίας, καθώς και η ανάγκη για αύξηση των επενδύσεων προς την απόκτησή της.

Στην αγορά εργασίας, υπογραμμίζονταν η ανάγκη για πιο ευέλικτες μεθόδους καθορισμού των αμοιβών και σε μια καλύτερη αντιστοιχία της αμοιβής και της παραγωγικότητας.

Τέλος, η έκθεση υπογράμμιζε την ανάγκη για την αναβάθμιση της ελληνικής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, της ενίσχυσης των ερευνητικών κέντρων, σε αποκεντρωμένη διάσταση και της δρομολόγησης στρατηγικών διασύνδεσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με την αγορά των επιχειρήσεων και της εργασίας γενικότερα⁶⁵⁴.

Η κυβέρνηση του Αντώνη Σαμαρά, τελικά, υπό την ισχύ ενός αυστηρού ευρωπαϊκού περιορισμού, κατόρθωσε, μεν έναν μεγαλύτερο βαθμό σύγκλισης, άφησε, ωστόσο, σημαντικές φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις ανολοκλήρωτες.

Κεφάλαιο 8^ο

Η αδυναμία της φιλελεύθερης σύγκλισης του κυβερνητικού έργου της ΝΔ: Οι ευθύνες της ΝΔ

Μέσα από την έρευνα, η οποία προηγήθηκε, και με βάση το σύνολο της ανάλυσης, η οποία έχει πραγματοποιηθεί έως αυτό το σημείο, στο κεφάλαιο αυτό αρχικά θα διατυπώσουμε τις πρώτες διαπιστώσεις μας αναφορικά με την αποτελεσματική ή αναποτελεσματική σύγκλιση του κυβερνητικού έργου της ΝΔ με τον φιλελεύθερο ευρωπαϊκό περιορισμό.

⁶⁵⁴ World Economic Forum, "The Global Competitiveness Report, 2014-2015, Switzerland, 2014, p. 194-195.

Αρχικά, αναφορικά με τις τέσσερις υπό εξέταση κυβερνητικές περιόδους της ΝΔ, διαπιστώνεται ότι στις δυο θητείες υπό την πρωθυπουργία του Κώστα Καραμανλή, δε σημειώθηκε επαρκής σύγκλιση με τις πολιτικές του ευρωπαϊκού οικονομικού περιορισμού. Αντίθετα, κατά την κυβερνητική περίοδο από το 1990 έως το 1993, κατά την πρωθυπουργία, δηλαδή, του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη και από το 2012 έως το 2015, κατά την πρωθυπουργία του Αντώνη Σαμαρά, διαπιστώθηκε μια ικανοποιητικότερη σύγκλιση του κυβερνητικού έργου με τις πολιτικές του ευρωπαϊκού οικονομικού περιορισμού.

Η μη επαρκής φιλελεύθερη σύγκλιση της κυβέρνησης του Κώστα Καραμανλή πραγματοποιήθηκε σε μια χρονική περίοδο, στην οποία ο ευρωπαϊκός περιορισμός χαρακτηριζόταν ως χαμηλής πίεσης. Από την άλλη πλευρά, η ικανοποιητική φιλελεύθερη σύγκλιση των κυβερνήσεων της ΝΔ του 1990 και του 2012 συνοδεύθηκε από μια αυστηρότερη πίεση του ευρωπαϊκού οικονομικού περιορισμού.

Αυτό το οποίο επιπλέον διαπιστώνεται είναι ότι η αδυναμία της αποτελεσματικής προσαρμογής στον ευρωπαϊκό οικονομικό περιορισμό στέρησε από την ελληνική οικονομία ένα στιβαρό φορολογικό σύστημα, ικανό να συγκεντρώνει συνεχώς δημόσια έσοδα, μια ανταγωνιστική θεσμική συνεργασία ανάμεσα στις αγορές κεφαλαίου, προϊόντων και υπηρεσιών και εργασίας, μια αποτελεσματική δημόσια διοίκηση, ένα αυτόνομο και δυναμικό πανεπιστήμιο και ένα βιώσιμο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης. Τελικά, η πολιτική η οποία ακολουθήθηκε στέρησε από την ελληνική οικονομία την προοπτική μιας επιτυχημένης μακροοικονομικής πολιτικής, όπως μια τέτοια πολιτική, μολονότι θεσμικά διαφοροποιημένη, διαμορφώθηκε στην Αγγλία και τη Γερμανία. Οι συντηρητικές κυβερνήσεις στην Αγγλία και την Γερμανία άφησαν πίσω μια πολιτική παράδοσης που οδηγούσε σε έναν ανορθόδοξο πατερναλισμό. Αυτό, σε μεγάλο βαθμό, για τις ελληνικές κυβερνήσεις υπήρξε ένας στόχος μόλις το 2012.

Μολονότι διαπιστώθηκε ότι αποτελεσματικότερη φιλελεύθερη σύγκλιση, οι κυβερνήσεις της ΝΔ μπορούσαν να πετύχουν σε μια συνθήκη, στην οποία θα υπήρχε ένας αυστηρός εξωτερικός περιορισμός, ταυτόχρονα, η έρευνά μας

κατέδειξε ότι και στις τέσσερις κυβερνητικές περιόδους διαπιστώθηκε ένας βαθμός αδυναμίας ολοκλήρωσης των φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων, ο οποίος μεγάλωνε όσο περισσότερο ισχνός ήταν ο εξωτερικός περιορισμός.

Ειδικότερα, στο έβδομο κεφάλαιο διαπιστώσαμε ότι μολονότι η κυβέρνηση του 2012 έπρεπε να προσαρμοστεί στις πολιτικές ενός αυστηρού εξωτερικού περιορισμού, τελικά δεν υπήρξε η ολοκλήρωση του συνόλου των φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων.

Επιπρόσθετα, στη διάρκεια των κυβερνήσεων του 1990 και του 2012, ενώ επιχειρήθηκαν μεταρρυθμίσεις προς την κατεύθυνση της δημιουργίας ευέλικτων σχέσεων στην αγορά προϊόντων και υπηρεσιών, καθώς και στην αγορά εργασίας, τελικά οι μεταρρυθμιστικές αυτές προσπάθειες χαρακτηρίστηκαν ως ελλιπείς. Αρχικά, το 1990 η κυβέρνηση Μητσοτάκη εγκατέλειψε την προσπάθεια της ιδιωτικοποίησης της Ολυμπιακής Αεροπορίας, καθώς και την ιδιωτικοποίηση μέρους του ΟΤΕ.

Επιπλέον, από το 2004 και μετά, στη διάρκεια της θητείας της κυβέρνησης του Κώστα Καραμανλή, διαπιστώθηκε κωλυσιεργία κατά την ολοκλήρωση της απελευθέρωσης των τομέων της ηλεκτρικής ενέργειας και του φυσικού αερίου, του Οργανισμού Σιδηροδρόμων Ελλάδας, ενώ επιπλέον αδυναμία διαπιστώθηκε αναφορικά με το άνοιγμα των κλειστών επαγγελματιών. Ταυτόχρονα, από το 2004 έως το 2009, στην αγορά εργασίας, στον ιδιωτικό τομέα, τα διαχρονικά αιτήματα των ευρωπαϊκών θεσμών αναφορικά με τη μείωση του κατώτατου μισθού ή της δημιουργίας ενός νέου κατώτατου μισθού για τους νέους, καθώς και η απελευθέρωση των απολύσεων στον δημόσιο τομέα, δεν υλοποιήθηκαν.

Στον τομέα της δημόσιας διοίκησης δε διαπιστώθηκε, με εξαίρεση σε έναν βαθμό την κυβέρνηση του 2012, η επίτευξη του στόχου της μείωσης της έκτασης του δημόσιου τομέα.

Επιπρόσθετα, μεταρρυθμιστική δυστοκία διαπιστώθηκε αναφορικά και με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Συγκεκριμένα, ενώ στον προγραμματικό λόγο της ΝΔ και στις τέσσερις υπό εξέταση περιόδους καταγραφόταν η πολιτική βούληση

της διαμόρφωσης ενός δυναμικού εκπαιδευτικού συστήματος, το οποίο θα οδηγούσε στη σύνδεση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας, μέσω της αλλαγής του τρόπου εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και της ελευθερίας της ίδρυσης ιδιωτικών πανεπιστημίων, τελικά η φιλελεύθερη αυτή μεταρρύθμιση δεν υλοποιήθηκε.

Επιπλέον, τόσο η κυβέρνηση του Κώστα Καραμανλή, όσο και του Αντώνη Σαμαρά, δεν προχώρησαν στην υλοποίηση φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων στο εκπαιδευτικό και στο ασφαλιστικό σύστημα. Το παραπάνω συμπέρασμα αφορά κυρίως τις συγκεκριμένες τρεις κυβερνητικές θητείες, καθώς όπως περιγράψαμε στο τέταρτο κεφάλαιο, ο ευρωπαϊκός περιορισμός, τότε, περιλάμβανε εντονότερα συστάσεις περί της αναγκαιότητας υλοποίησης ριζικών τομών στους δυο αυτούς τομείς.

Αναφορικά με το ασφαλιστικό σύστημα, μολονότι η κυβέρνηση Μητσοτάκη επιχείρησε την αύξηση των ορίων ηλικίας και μολονότι η κυβέρνηση Καραμανλή προχώρησε σε ενοποίηση των ασφαλιστικών ταμείων, τελικά οι κυβερνήσεις της ΝΔ δεν προχώρησαν στον σχεδιασμό μιας ενιαίας ελάχιστης σύνταξης προς όλους, καθώς και ούτε και στην ενεργοποίηση του δεύτερου και τρίτου πυλώνα ασφάλισης, με σκοπό να ενισχυθεί, όχι με αύξηση των κρατικών δαπανών, το ποσοστό αναπλήρωσης των συντάξεων.

Τελικά, οι κεντρικές διαπιστώσεις μας θα μπορούσαν να συνοψιστούν και να διατυπωθούν ως εξής:

- Ο βαθμός σύγκλισης του κυβερνητικού έργου αυξανόταν όσο αυξανόταν ο βαθμός αυστηροποίησης του εξωτερικού φιλελεύθερου περιορισμού.
- Η ολοκλήρωση ριζικών διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων δεν ήταν εφικτή ακόμη και σε χρονικές περιόδους, όπως το 2012, κατά την οποία είχε διαμορφωθεί ένας ιδιαίτερα υψηλής πίεσης εξωτερικός περιορισμός.

Σε κάθε περίπτωση, η διαπίστωση ότι η ένταση του περιορισμού δεν αποτελεί την πλήρη ερμηνεία αναφορικά με το αποτέλεσμα της υιοθέτησης από την ΝΔ μιας φιλελεύθερης οικονομικής ατζέντας, μας δείχνει ότι θα έπρεπε να στραφούμε στην κατεύθυνση αναζήτησης πρόσθετων επεξηγηματικών μεταβλητών. Η αδυναμία υλοποίησης των μεταρρυθμίσεων, ακόμη και υπό συνθήκες εξωτερικού περιορισμού, μας δείχνει ότι θα μπορούσαμε να στραφούμε και στο εσωτερικό του κόμματος, προς αναζήτηση των αιτιών της αποθαρρημένης στάσης της ΝΔ ενώπιον της φιλελεύθερης οικονομικής ατζέντας.

Ας επιχειρήσουμε να απαντήσουμε τις ακόλουθες τρεις ερωτήσεις αναφορικά με τον κομματικό δρώντα, την ΝΔ.

(α) εάν το εκλογικό κοινό της ΝΔ δεν επιθυμούσε την υιοθέτηση φιλελεύθερων πολιτικών,

(β) εάν η εκάστοτε ηγεσία του κόμματος δυσπιστούσε έναντι της φιλελεύθερης ιδεολογίας,

(γ) εάν υπήρχε εσωκομματική κρατικιστική αντιπολίτευση.

Τελικά, αυτό, το οποίο επιχειρείται είναι να περιγράψουμε ένα πλέγμα μεταβλητών, η αλληλεπίδραση των οποίων θα μπορούσε να επεξηγήσει υπό ποιες προϋποθέσεις μια κυβέρνηση της ΝΔ θα μπορούσε να προωθήσει και να υλοποιήσει μια φιλελεύθερη οικονομική πολιτική, στην κατεύθυνση της σύγκλισης με τον φιλελεύθερο ευρωπαϊκό περιορισμό. Σημειώνεται ότι η εξακρίβωση του ιδεολογικού προσανατολισμού της εκλογικής βάσης της ΝΔ πραγματοποιήθηκε μέσω της μελέτης δημοσκοπήσεων, οι οποίες είχαν διεξαχθεί προ των εκλογικών αναμετρήσεων, από τις οποίες αναδείχθηκαν οι κυβερνήσεις που μελετούμε.

8.1 Τι επιζητούσε η κοινωνική συμμαχία της ΝΔ από τις κυβερνήσεις της ΝΔ;

Ο ΟΟΣΑ επισημαίνει ότι ένα κρίσιμο εμπόδιο σε βάρος της φιλελεύθερης μεταρρύθμισης αποτελεί η έλλειψη μιας κοινωνικής συμμαχίας, υποστηρικτικής της φιλελεύθερης ατζέντας. Συγκεκριμένα, σε σχετική έρευνα του ΟΟΣΑ το έτος 2009 με τίτλο «The Political Economy of Reform», επεξηγήθηκε ότι στην

περίπτωση στην οποία μια κυβέρνηση δεν έχει εκλεγεί από μια φιλελεύθερη κοινωνική συμμαχία, τότε η κυβερνητική επιδίωξη φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων ενέχει ένα σημαντικό εκλογικό κόστος⁶⁵⁵.

Στη βάση αυτού του συλλογισμού, παρακάτω εξετάζεται η υπόθεσή μας ότι η κοινωνική συμμαχία της ΝΔ δεν ήταν υποστηρικτική των φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων περιοδικά και αυτό θα μπορούσε να δικαιολογήσει και την αποστασιοποίηση του κόμματος από τη μεταρρυθμιστική ατζέντα.

Οι εκλογείς της ΝΔ επί της θητείας Κωνσταντίνου Μητσοτάκη

Αναφορικά με τους εκλογείς της ΝΔ το 1990, το κυρίαρχο εκλογικό τους κίνητρο χαρακτηριζόταν από την ανάγκη της οικονομικής ανάπτυξης και αύξησης των κερδών των επιχειρήσεων. Για την εκλογική βάση της ΝΔ εκείνη την περίοδο, οι στόχοι αυτοί ταυτίζονταν με την υλοποίηση του προγράμματος του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη, αναφορικά με τους στόχους της μείωσης της κρατικής παρέμβασης στην ιδιωτική οικονομία⁶⁵⁶.

Ειδικότερα, οι εκλογείς της ΝΔ, από τη δεκαετία του 1970 έως τα τέλη της δεκαετίας του 1990, χαρακτηρίζονταν από τη συντριπτική πλειοψηφία των εκπροσώπων του κεφαλαίου, από εργοδότες και επιχειρηματίες και γενικότερα από τα αστικά και μεσοαστικά στρώματα. Συγκεκριμένα, στις πρώτες μεταπολιτευτικές εκλογικές αναμετρήσεις, το ποσοστό της ψήφου προς την ΝΔ από τις ανώτερες εισοδηματικά τάξεις άγγιζε το 70%, ενώ η διείσδυση του κόμματος στα χαμηλότερα εισοδηματικά στρώματα δεν ξεπερνούσε το 30%⁶⁵⁷.

⁶⁵⁵ W. Tompson and R. Price, "The Political Economy of Reform, Lessons from pensions, product markets and labour markets in ten OECD countries", *OECD Publishing*, 2009, προσβάσιμο στο: <https://www.oecd.org/site/sgemrh/46190166.pdf>.

⁶⁵⁶ Χ. Βερναρδάκης και Γ. Μαυρής, «Πάλη των τάξεων και πολιτικά κόμματα 1985-1987. Η κρίση εκπροσώπησης σε εξέλιξη», *Θέσεις*, Ιανουάριος - Μάρτιος 1988, Τεύχος 22, προσβάσιμο στο: http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=211&Itemid=29.

⁶⁵⁷ Χ. Βερναρδάκης, *Πολιτικά κόμματα, εκλογές και κομματικό σύστημα. Οι μετασχηματισμοί της πολιτικής αντιπροσώπευσης 1990-2010*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2011, σελ. 89.

Οι ιδεολογικές τοποθετήσεις των εκλογέων αυτών της ΝΔ παρέμειναν σταθερές έως το 1996 περίπου και αναφέρονταν στην ανάγκη της ελεύθερης αγοράς και της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Ειδικότερα, σε έρευνες, οι οποίες μελέτησαν την εκλογική συμπεριφορά εκείνης της εποχής, καταγράφηκε ότι η εκλογική βάση της ΝΔ υποστήριζε έντονα την πολιτική της ελεύθερης αγοράς, την ενίσχυση της ιδιωτικής επιχειρηματικότητας και τη μείωση του κοινωνικού κράτους⁶⁵⁸. Επιπρόσθετα, διαπιστώθηκε ότι η συντριπτική πλειοψηφία, σε ποσοστό ύψους 66,9%, των εκλογέων της ΝΔ εκείνη την περίοδο τοποθετείτο στις ακραίες θέσεις εννέα και δέκα στην κλίμακα αυτοτοποθέτησης «αριστεράς-δεξιάς», όπου η επιλογή της αριστεράς ταυτιζόταν με το μηδέν και η επιλογή της δεξιάς με το δέκα. Αυτό σήμαινε ότι σε επίπεδο οικονομικής πολιτικής, οι οικονομικές θέσεις των εκλογέων αυτών περιλάμβαναν ακραιφνώς φιλελεύθερες οικονομικές ιδέες, όπως για παράδειγμα την υποστήριξη της ανάγκης ενός συστήματος απόλυτης ελευθερίας, τη μείωση της κρατικής ιδιοκτησίας και τον περιορισμό της επιρροής των συνδικάτων.

Ταυτόχρονα, η αυτοτοποθέτηση των εκλογέων, σε επίπεδο κοινωνικών αξιών, συνέπεπτε με αυταρχικές πολιτικές ιδέες, όπως για παράδειγμα με την υποστήριξη της θανατικής ποινής, την ανάγκη εκμάθησης στο σχολείο του σεβασμού προς την εξουσία, την ενίσχυση της αυστηρότητας του νόμου, καθώς και τη λογοκρισία σε ταινίες και περιοδικά⁶⁵⁹.

Οι εκλογείς της ΝΔ επί της θητείας του Κώστα Καραμανλή

Αναφορικά με τους εκλογείς της ΝΔ το έτος 2004 και το έτος 2007, το κυρίαρχο εκλογικό τους κίνητρο ήταν η βελτίωση της καθημερινότητάς τους, στην κατεύθυνση της αύξησης του βιοτικού τους επιπέδου. Ειδικότερα, το 2004 οι

⁶⁵⁸ Χ. Βερναρδάκης, *Πολιτικά κόμματα, εκλογές και κομματικό σύστημα. Οι μετασχηματισμοί της πολιτικής αντιπροσώπευσης 1990-2010*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2011, σελ. 89.

⁶⁵⁹ Δ. Δώδος, Π. Καφετζής, Κ. Μιχαλοπούλου, Η. Νικολακόπουλος, και Β. Παπλιάκου, «Η πολιτική κουλτούρα στις χώρες της Νότιας Ευρώπης: συγκριτικοί πίνακες», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 1990, Νο. 75, σελ. 107-151.

εκλογείς της ΝΔ αποζητούσαν την πολιτική αλλαγή, με σκοπό την εφαρμογή ενός κυβερνητικού προγράμματος, το οποίο θα τους βοηθούσε⁶⁶⁰.

Αναφορικά με τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, θα αναφέρουμε ότι η εκλογική βάση της ΝΔ το 2004 και το 2007 αποτελούσε το προϊόν της νέας εκλογικής στρατηγικής, την οποία είχε ακολουθήσει ο Κώστας Καραμανλής στη διάρκεια της θητείας του στην προεδρία του κόμματος. Τότε, λοιπόν, είχε δρομολογηθεί από τον Κώστα Καραμανλή στην ηγεσία της ΝΔ μια νέα εκλογική στρατηγική, στην κατεύθυνση της διεύρυνσης της αποδοχής του κόμματος στον χώρο του κέντρου, μέσω της εξαγγελίας πολιτικών, οι οποίες επιδίωκαν τη βελτίωση της καθημερινότητας και την αύξηση του βιοτικού επιπέδου. Η στρατηγική αυτή υπήρξε επιτυχής, με αποτέλεσμα να διαμορφωθούν, ανάμεσα στους εκλογείς της ΝΔ, διαφοροποιημένες θέσεις, σε σχέση με το παρελθόν, επί της οικονομικής πολιτικής. Σε γενικές γραμμές, η κοινωνική συμμαχία εκείνη την εποχή δεν υιοθετούσε την ακραιφνή φιλελεύθερη οικονομική πολιτική, όπως είχε διαπιστωθεί επί της θητείας του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη.

Αναλυτικότερα, σε σχέση με τις νέες διαμορφωμένες θέσεις των εκλογέων αναφορικά με την οικονομική πολιτική, σε έρευνα της VPRC διαπιστώθηκε ότι η πλειοψηφία των εκλογέων της ΝΔ το 2004 τοποθετείτο σε ποσοστό 51% υπέρ της άποψης ότι οι επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας θα έπρεπε να ανήκουν στο κράτος, ενώ μόλις το 24% αυτών εξέφραζε την αντίθετη άποψη. Παράλληλα, οι εκλογείς της ΝΔ το 2004 πίστευαν, σε ποσοστό 72%, ότι ήταν αναγκαία τα εύρωστα συνδικάτα για την αντιπροσώπευση των αιτημάτων των εργαζομένων, ενώ μόλις το 9% πίστευε ότι δεν ήταν αναγκαία. Επιπλέον, στο ερώτημα αναφορικά με το ζήτημα της διεύρυνσης του κοινωνικού συστήματος, ένα ποσοστό της τάξης του 67,4% επιζητούσε τον εξορθολογισμό του συστήματος πρόνοιας, ενώ ένα ποσοστό της τάξης του 23,5% των εκλογέων της ΝΔ υποστήριζε τη διεύρυνση του κοινωνικο-κρατικού τομέα⁶⁶¹. Επιπλέον, στο ερώτημα αυτό, μόνο ένα ποσοστό, μόλις της τάξης του 9%, υποστήριζε ένα

⁶⁶⁰ Γ. Μαυρίδης, «Μεγάλες προσδοκίες και περίοδος χάριτος για τη νέα διακυβέρνηση και – προσωπικά – για το νέο Πρωθυπουργό», *Η Καθημερινή*, 21/03/2004, προσβάσιμο στο: <http://www.mavris.gr/653/expectations/>.

⁶⁶¹ Χ. Βερναρδάκης, *Πολιτικά κόμματα, εκλογές και κομματικό σύστημα. Οι μετασχηματισμοί της πολιτικής αντιπροσώπευσης 1990-2010*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2011, σελ. 167-182.

απόλυτα ελεύθερο οικονομικό σύστημα, στο οποίο ο ρόλος του κράτους θα ήταν πολύ περιορισμένος.

Αναφορικά, ωστόσο, με το ζήτημα της κατάργησης της μονιμότητας των δημόσιων υπαλλήλων, διαπιστώθηκε ο διχασμός του ακροατηρίου της ΝΔ μεταξύ της υποστηρικτικής και της αντιτιθέμενης θέσης. Ειδικότερα, το 55% πίστευε ότι θα έπρεπε να καταργηθεί η μονιμότητα των δημόσιων υπαλλήλων, ενώ ένα ποσοστό της τάξης του 40% είχε την αντίθετη άποψη.

Εκτός από τις παραπάνω θέσεις, οι οποίες θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι υποδήλωναν μια τάση προς τον κρατισμό, διαπιστώθηκε ταυτόχρονα, ανάμεσα στους εκλογείς της ΝΔ εκείνη την εποχή και μια ενθαρρυντική, υπέρ της ιδιωτικής οικονομίας, στάση. Συγκεκριμένα, οι εκλογείς της ΝΔ το 2004 δήλωναν σε ποσοστό 51% ότι η ιδιωτική επιχείρηση θα ήταν ο καλύτερος τρόπος για να επιλυθούν τα οικονομικά προβλήματα της χώρας, ενώ μόλις το 13% των εκλογέων είχε την αντίθετη άποψη.

Αναφορικά με τις εκλογές του 2007, διαπιστώθηκε η συνέχιση της ενδεχομένως κεντρίας αυτής οικονομικής τοποθέτησης των εκλογέων της ΝΔ στην κλίμακα «απόλυτη ελευθερία-κρατισμός». Συγκεκριμένα, στην κλίμακα αυτή, στην οποία το μηδέν ταυτιζόταν με την αποδοχή των φιλελεύθερων οικονομικών πολιτικών και το 10 με τις κρατιστικές ιδέες, οι εκλογείς της ΝΔ καταλάμβαναν τις θέσεις τρία, τέσσερα και πέντε. Οι θέσεις αυτές αποδείκνυαν ότι οι εκλογείς της ΝΔ το 2007 αποστασιοποιούνταν από την επιλογή του κρατισμού⁶⁶².

Οι εκλογείς της ΝΔ επί της θητείας του Αντώνη Σαμαρά

Αναφορικά με τους εκλογείς της ΝΔ το 2012, το κυρίαρχο εκλογικό κίνητρό τους στις εκλογές ήταν η παραμονή της Ελλάδας στην Ευρωζώνη και στην ΕΕ και η έκφραση της αναγκαιότητας περί της υποστήριξης και υλοποίησης των μεταρρυθμίσεων του Μνημονίου για την έξοδο της Ελλάδας από την οικονομική κρίση.

⁶⁶² Χ. Βερναρδάκης, *Πολιτικά κόμματα, εκλογές και κομματικό σύστημα. Οι μετασχηματισμοί της πολιτικής αντιπροσώπευσης 1990-2010*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2011, σελ. 172-173.

Η προεκλογική περίοδος, πριν τις διαδοχικές εκλογικές αναμετρήσεις του Μαΐου και του Ιουνίου του 2012, για τους εκλογείς της ΝΔ χαρακτηρίστηκε από την κυριαρχία του φόβου αναφορικά με τις συνέπειες, τις οποίες σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο θα προκαλούσε η ενδεχόμενη εφαρμογή της οικονομικής πολιτικής του δεύτερου κόμματος σε εκλογική επιρροή, σύμφωνα με τις δημοσκοπήσεις εκείνη την περίοδο, του ΣΥΡΙΖΑ. Αναφορικά με τον ΣΥΡΙΖΑ, μέσα σε ένα διάστημα ενός χρόνου περίπου, από το 2011 έως το 2012, ένα πολιτικό κόμμα έως τότε μικρής εκλογικής δύναμης είχε κατορθώσει να αναπτύξει δημοσκοπική δυναμική, κεφαλαιοποιώντας την κοινωνική δυσαρέσκεια, την οποία η οικονομική πολιτική της λιτότητας από το 2010 είχε δημιουργήσει. Ο ΣΥΡΙΖΑ κατόρθωσε, τότε, δημοσκοπικά και στη συνέχεια και στην πραγματικότητα, να ξεπεράσει τον διαχρονικά έτερο κυβερνητικό αντίπαλο της ΝΔ, το ΠΑΣΟΚ.

Το οικονομικό πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ ερχόταν σε αντίθεση με τη σύναψη των Μνημονίων ανάμεσα στην Ελλάδα, τους ευρωπαϊκούς θεσμούς και το ΔΝΤ, υποστηρίζοντας ότι υπήρχε και ένας διαφορετικός δρόμος για την οικονομική σωτηρία της ελληνικής οικονομίας, πέραν της πολιτικής της λιτότητας. Συγκεκριμένα, ο ΣΥΡΙΖΑ υποσχόταν, σε ένα ενδεχόμενο εκλογικής νίκης του, την πλήρη ρήξη με τους ευρωπαϊκούς θεσμούς και την εφαρμογή ενός προγράμματος τουλάχιστον χαλαρής δημοσιονομικής πολιτικής⁶⁶³. Με δεδομένη τη διαβεβαίωση των ευρωπαϊκών θεσμών ότι η εφαρμογή ενός τέτοιου προγράμματος θα οδηγούσε στην έξοδο της Ελλάδας από την Ευρωζώνη και την ΕΕ, φόβος και ανασφάλεια δημιουργήθηκαν σε μια μεγάλη μερίδα της ελληνικής κοινωνίας⁶⁶⁴. Μέσα σε αυτό το περιβάλλον, διαμορφώθηκε ένα ισχυρό εκλογικό κίνητρο υπέρ της ΝΔ, το οποίο μεταφραζόταν στην πεποίθηση των εκλογέων ότι η εφαρμογή των Μνημονίων ήταν η καλύτερη πολιτική για τη μακροημέρευση της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας⁶⁶⁵.

⁶⁶³ Εκλογικό Πρόγραμμα ΣΥΡΙΖΑ Ενωτικό Κοινωνικό Μέτωπο - εκλογές 6^{ης} Μαΐου 2012, [<http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=26945>].

⁶⁶⁴ Α. Αγγελόπουλος, «Παζάρια αγωνίας υπό την απειλή νέων εκλογών και εξόδου από το ευρώ», *Το Βήμα*, 12/05/2012, προσβάσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2012/05/12/afieromata/pazaria-agwnias-γρο-tin-apeili-newn-eklogwn-kai-eksodoy-apo-to-eyrw/>.

⁶⁶⁵ Γ. Μαυρής, και Γ. Συμεωνίδης, *Δημοσκοπήσεις και Πρόβλεψη των Εκλογών στην Ελλάδα 2004-2015*, Public Issue, Αθήνα, 2016, σελ. 191-194.

Η ιδεολογική τοποθέτηση των εκλογέων της ΝΔ το 2012 παρουσιάζει μια συνέπεια έως και το 2015, στη βάση της υποστήριξης των φιλελεύθερων οικονομικών μεταρρυθμίσεων. Συγκεκριμένα, αναφορικά με τις πολιτικές τοποθετήσεις των εκλογέων της ΝΔ στη διάρκεια της περιόδου αυτής, σύμφωνα με την έρευνα «Τι πιστεύουν οι Έλληνες» του ερευνητικού οργανισμού, ΔιαΝέοσις, διαπιστώθηκε, αρχικά, ότι το 66,3% των εκλογέων της ΝΔ πίστευε ότι το κράτος παρενέβαινε υπερβολικά και με αυτό τον τρόπο παρεμπόδιζε την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα της οικονομίας⁶⁶⁶. Στη συνέχεια, στην ερώτηση εάν οι εκλογείς της ΝΔ επιθυμούσαν ένα καλύτερο και μεγαλύτερο κράτος ή ένα καλύτερο και μικρότερο, την εναλλακτική του μεγαλύτερου κράτους επέλεγε μόλις το 3,2% των ψηφοφόρων της ΝΔ, ενώ υπέρ ενός μικρότερου κράτους εκφραζόταν το 48,6%. Παράλληλα, υπέρ της θέσης ότι η κατάργηση της μονιμότητας των δημόσιων υπαλλήλων θα βελτίωνε την ποιότητα των υπηρεσιών τοποθετείτο ένα ποσοστό της τάξης περίπου του 80% των ψηφοφόρων της ΝΔ. Ως προς τις ιδιωτικοποιήσεις και τις ξένες επενδύσεις, η συντριπτική πλειοψηφία της ΝΔ ήταν υποστηρικτική, με ποσοστά 69,7% και 94,3% αντίστοιχα. Παράλληλα, το 93,3% των ψηφοφόρων της ΝΔ δήλωνε ότι η ανταγωνιστικότητα είναι κάτι καλό, ενώ την ίδια στιγμή οι εκλογείς της ΝΔ δήλωναν ότι ο συνδικαλισμός είναι κάτι κακό σε ποσοστό 63%, ενώ την αντίθετη άποψη εξέφραζε το 33% των εκλογέων της ΝΔ.

Συμπεράσματα

Αρχικά, διαπιστώθηκε ότι, τόσο το 1990, όσο και το 2012, η κοινωνική συμμαχία της ΝΔ θα μπορούσε να υποστηρίξει ένα μεγάλο μέρος του φιλελεύθερου εξωτερικού περιορισμού.

Στη συνέχεια, αναφορικά με τους εκλογείς της ΝΔ, από το 2004 έως το 2009, διαπιστώθηκε μια αυξημένη, σε σύγκριση με το 1990 και το 2012, επιφυλακτικότητα αναφορικά με τη φιλελεύθερη οικονομική σύγκλιση. Σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, και η εκλογική βάση των κυβερνήσεων της ΝΔ υπό τον

⁶⁶⁶ Θ. Γεωργακόπουλος, «Τι Πιστεύουν Οι Έλληνες: Μια Έρευνα», *ΔιαΝέοσις*, Φεβρουάριος 2016, προσβάσιμο στο: https://www.dianeosis.org/2016/02/what_greeks_believe_post/.

Κώστα Καραμανλή δήλωνε τη θετική της στάση μπροστά στο ενδεχόμενο δρομολόγησης ορισμένων φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων.

Ειδικότερα, με βάση τις προτιμήσεις των εκλογέων της, η ΝΔ εκείνη την περίοδο θα μπορούσε να ιεραρχήσει τις μεταρρυθμιστικές προτεραιότητές της, ώστε να επιχειρήσει έναν βαθμό φιλελεύθερης οικονομικής σύγκλισης, χωρίς να επωμιστεί κοινωνικό κόστος. Υπό τον όρο ιεράρχηση εννοείται η τοποθέτηση των μεταρρυθμίσεων από τις κυβερνήσεις σε μια χρονική σειρά προτεραιότητας, στο κάτω μέρος της οποίας τοποθετούνται οι μεταρρυθμίσεις, τις οποίες η κοινωνική συμμαχία θα υποστήριζε λιγότερο ή καθόλου, ενώ σε υψηλότερη προτεραιότητα τοποθετούνται μεταρρυθμίσεις, τις οποίες η εκλογική βάση θα ήταν έτοιμη να υποστηρίξει⁶⁶⁷. Η πολιτική της ιεράρχησης κρίνεται ως σημαντική, καθώς αρχικά αποτρέπει την κοινωνική δυσαρέσκεια, η οποία θα μπορούσε να προκληθεί εφόσον η κυβέρνηση επέλεγε να προωθήσει φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις, ενάντιες στην κοινωνική βούληση. Η διαδικασία της ιεράρχησης κρίνεται σημαντική, επιπλέον, καθώς εφόσον οι αρχικές φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις έχουν εφαρμοστεί με επιτυχία και εφόσον έχουν διαμορφωθεί θετικές συνέπειες, μια ευρύτερη φιλελεύθερη κοινωνική συμμαχία μπορεί να διαμορφωθεί και να υποστηρίξει τη συνέχιση του συνόλου των φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων. Αυτό σημαίνει ότι η πρότερη επιτυχής υλοποίηση μεταρρυθμίσεων και η αντίληψη περί των θετικών αποτελεσμάτων τους μπορεί στη συνέχεια να οδηγήσει ένα μέρος της κοινωνίας να υποστηρίξει επιπλέον φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις, για τις οποίες ενδεχομένως αρχικά να μην είχε καταγραφεί σημαντική κοινωνική υποστήριξη. Η πολιτική της ιεράρχησης, συνεπώς, θα μπορούσε να συμβάλει ακόμη και στη διεύρυνση της φιλελεύθερης κοινωνικής συμμαχίας⁶⁶⁸.

Τελικά, η δευτερογενής ανάλυση των ευρημάτων των ερευνών κοινής γνώμης για τις τέσσερις περιόδους μοιάζει να μην επιβεβαιώνει την πρώτη ερευνητική υπόθεση, σύμφωνα με την οποία η αρνητική στάση του ακροατηρίου της ΝΔ απέναντι στον φιλελευθερισμό θα μπορούσε να ερμηνεύσει τη μη υιοθέτηση

⁶⁶⁷ P.A. Hall, and D. Soskice, *Varieties of Capitalism: The Institutional Foundations of Comparative Advantage*, Oxford University Press, New York, 2001.

⁶⁶⁸ OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 2009", *OECD Publishing*, July 2009, p. 28, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-2009-en.

φιλελεύθερων πολιτικών από το κόμμα της ΝΔ κατά τις περιόδους διακυβέρνησής της.

Στην επόμενη ενότητα επικεντρωνόμαστε στη μεταβλητή του ηγέτη και συγκεκριμένα επιχειρούμε να κατανοήσουμε, εάν η ιδεολογική θέση του ηγέτη αποτέλεσε έναν κομβικό παράγοντα επιδίωξης της φιλελεύθερης σύγκλισης ή της απόκλισης.

8.2 Η ιδεολογική ταυτότητα του ηγέτη της ΝΔ

Στη συγκεκριμένη ενότητα θα περιγράψουμε την ιδεολογική τοποθέτηση των τριών υπό εξέταση πρωθυπουργών της ΝΔ μεταξύ του διπόλου «πατερναλισμός – φιλελευθερισμός». Η διαπίστωση περί της ύπαρξης μιας πατερναλιστικής ή μιας φιλελεύθερης πολιτικής θέσης των ηγετών της ΝΔ θα συμβάλει στην κατανόηση του μεγέθους της ευθύνης, η οποία ενδεχομένως να βαραίνει τις ηγεσίες της ΝΔ αναφορικά με την αδυναμία της ολοκλήρωσης των φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων.

Η ανάλυση της ιδεολογικής ταυτότητας των τριών πολιτικών πραγματοποιήθηκε μέσω της μελέτης των κομματικών μανιφέστων, τα οποία διαμορφώθηκαν αμέσως μετά την εκλογή των πολιτικών ως προέδρων του κόμματος, καθώς και της μελέτης των Προγραμματικών Δηλώσεων, τις οποίες ανέγνωσαν αμέσως μετά την εκλογή τους στη θέση του πρωθυπουργού των κυβερνήσεων. Το κομματικό μανιφέστο καθρεφτίζει την πρόθεση του νέου προέδρου αναφορικά με τον ιδεολογικό προσανατολισμό, προς τον οποίο επιθυμεί να στρέψει την πολιτική του κόμματος, ενώ ειδικότερα οι Προγραμματικές Δηλώσεις αποτελούν την πρώτη επίσημη μετάφραση των προθέσεων σε κυβερνητικό έργο.

8.2.1 Η ιδεολογική ταυτότητα του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη

Η ιδεολογική ταυτότητα του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη, σε επίπεδο προγραμματικού λόγου, θα περιγραφεί μέσα από την ανάλυση του κομματικού

μανιφέστου, το οποίο διαμορφώθηκε το 1984, αμέσως μετά την εκλογή του στη θέση του προέδρου της ΝΔ, καθώς και μέσα από την ανάλυση των Προγραμματικών Δηλώσεών του το 1990.

Προτού περάσουμε στην ανάλυση των δυο κειμένων, θα παραθέσουμε ορισμένα ιστορικά στοιχεία για την πολιτική σταδιοδρομία του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη.

Την 1^η Σεπτεμβρίου του 1984, ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης εκλέχτηκε πρόεδρος της ΝΔ μέσω ψηφοφορίας, η οποία διεξήχθη ανάμεσα στα μέλη της κοινοβουλευτικής ομάδας της ΝΔ. Αντίπαλος του Μητσοτάκη στην ψηφοφορία, η οποία πραγματοποιήθηκε ανάμεσα στα μέλη της κοινοβουλευτικής ομάδας, ήταν ο πρώην Υπουργός Προεδρίας των κυβερνήσεων Καραμανλή και Ράλλη, Κωστής Στεφανόπουλος, ο οποίος έλαβε 41 ψήφους έναντι των 70 ψήφων που έλαβε ο Μητσοτάκης⁶⁶⁹.

Η πολιτική ιστορία του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη ξεκίνησε το 1946, όταν τότε, για πρώτη φορά ο ίδιος έλαβε μέρος στις εθνικές εκλογές και εκλέχτηκε βουλευτής με το Κόμμα των Φιλελευθέρων. Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης εκλεγόταν βουλευτής με το Κόμμα των Φιλελευθέρων μέχρι τις εκλογές και του 1951, ενώ στη συνέχεια υπήρξε βουλευτής του νεοσύστατου, το 1961, κεντρικού πολιτικού κόμματος της Ένωσης Κέντρου (ΕΚ). Έκτοτε και έως το 1965, ο Μητσοτάκης υπήρξε βουλευτής της Ένωσης Κέντρου και το 1963 διετέλεσε και Υπουργός Οικονομικών στην κυβέρνηση της ΕΚ, με πρωθυπουργό τον Γεώργιο Παπανδρέου. Στη συνέχεια, το 1965, στην κυβέρνηση του Στέφανου Στεφανόπουλου, η οποία δημιουργήθηκε όταν η κυβέρνηση της ΕΚ του 1963 υπό τον Γεώργιο Παπανδρέου κατέρρευσε, ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης διετέλεσε Υπουργός Συντονισμού.

Συγκεκριμένα, το 1965, οι σχέσεις ανάμεσα στον πρόεδρο της ΕΚ και πρωθυπουργό Γεώργιο Παπανδρέου και στον βασιλιά Κωνσταντίνο είχαν οξυνθεί, με αποτέλεσμα στις 16 Ιουλίου του 1965 ο Παπανδρέου να παραιτηθεί. Οι τρεις κυβερνήσεις, οι οποίες σχηματίστηκαν κατά το διάστημα, το οποίο μεσολάβησε από την παραίτηση της κυβέρνησης Παπανδρέου και τη δικτατορία των συνταγματαρχών τον Απρίλιο του 1967, δηλαδή η κυβέρνηση του Γεωργίου

⁶⁶⁹ Α. Μπράτακος, *Η Ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2002, σελ. 373.

Αθανασιάδη-Νόβα στις 15 Ιουλίου του 1965, η κυβέρνηση του Στέφανου Στεφανόπουλου στις 17 Σεπτεμβρίου του 1965 και τέλος η κυβέρνηση του Παναγιώτη Κανελλόπουλου στις 3 Απριλίου του 1967, δεν προέκυψαν κατόπιν εθνικών εκλογών, αλλά μέσω εντολής κυβέρνησης από το παλάτι. Αμέσως μετά την παραίτηση του Γεωργίου Παπανδρέου, ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης, μαζί με άλλους βουλευτές της ΕΚ, αποφάσισαν να στηρίξουν κοινοβουλευτικά τις κυβερνήσεις Αθανασιάδη-Νόβα και Στεφανόπουλου. Μετά την πτώση της κυβέρνησης Στεφανόπουλου, ο Μητσοτάκης ακολούθησε τον Στεφανόπουλο στη δημιουργία ενός νέου πολιτικού κόμματος, του Φιλελεύθερου Δημοκρατικού Κόμματος, το οποίο φιλοδοξούσε να συμμετάσχει στην εκλογική αναμέτρηση, η οποία είχε καθορισθεί για τον Μάιο του 1967 και η οποία ποτέ δεν έλαβε χώρα εξαιτίας του στρατιωτικού πραξικοπήματος⁶⁷⁰.

Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης εντάχθηκε στις τάξεις της ΝΔ μόλις το 1978, όταν ο Κωνσταντίνος Καραμανλής επιχείρησε ένα άνοιγμα σε πρώην πολιτικούς του κέντρου. Νωρίτερα, τον Ιούλιο του 1974, ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης είχε θέσει υποψηφιότητα ως ανεξάρτητος βουλευτής Χανίων, ενώ το 1977 είχε ιδρύσει το Κόμμα των Νεοφιλελευθέρων, το οποίο στις εκλογές του 1977 είχε λάβει ποσοστό ύψους 1,08% και με το οποίο είχαν εκλεγεί δύο βουλευτές, ο ίδιος ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης και ο Παύλος Βαρδινογιάννης. Το 1978, το Κόμμα των Νεοφιλελευθέρων, τελικά, διαλύθηκε και ο Μητσοτάκης προσχώρησε στην ΝΔ. Με την προσχώρησή του στην ΝΔ, ο Μητσοτάκης διετέλεσε Υπουργός Συντονισμού, ενώ στη συνέχεια, υπό την πρωθυπουργία του Γεώργιου Ράλλη, διετέλεσε Υπουργός Εξωτερικών. Στη διάρκεια της προεδρίας του Ευάγγελου Αβέρωφ, ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης διετέλεσε κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος της ΝΔ.

Η ΝΔ, με πρόεδρο τον Κωνσταντίνο Μητσοτάκη, κατόρθωσε να σχηματίσει αυτοδύναμη κυβέρνηση στις εκλογές της 8^{ης} Απριλίου του 1990. Οι εθνικές εκλογές, οι οποίες είχαν διεξαχθεί το 1985, κερδήθηκαν από το ΠΑΣΟΚ, το οποίο έλαβε ποσοστό 45,82%, σε σχέση με το ποσοστό 40,85%, το οποίο έλαβε η ΝΔ του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη. Στη συνέχεια, οι εκλογές πραγματοποιήθηκαν τον Ιούνιο του 1989, οι οποίες, εξαιτίας ενός αναλογικού εκλογικού συστήματος, δεν

⁶⁷⁰ Α. Μπράτακος, *Η Ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2002, σελ. 381.

μπορούσαν να οδηγήσουν εύκολα στη διαμόρφωση μιας αυτοδύναμης κυβέρνησης. Ειδικότερα, τον Ιούνιο του 1989 η ΝΔ εκλέχτηκε πρώτο κόμμα, κερδίζοντας το 44,28% της ψήφου, λαμβάνοντας όμως μόνο 145 κοινοβουλευτικές έδρες. Τότε, το ΠΑΣΟΚ έλαβε το 39,13% και 125 έδρες. Μετά την εκλογική αυτή αναμέτρηση, σχηματίστηκε η κυβέρνηση συνεργασίας ανάμεσα στην ΝΔ και στον ενιαίο Συνασπισμό, με πρωθυπουργό τον Τζανή Τζαννετάκη, ενώ αποφασίστηκε ότι οι επόμενες εθνικές εκλογές θα διεξάγονταν τις 5 Νοεμβρίου του 1989. Ειδικότερα, ο σκοπός της συνεργατικής αυτής κυβέρνησης ήταν να εξεταστεί εάν συνέτρεχαν ποινικές ευθύνες σε βάρος του πρώην πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου στο οικονομικό έγκλημα υπεξαίρεσης κεφαλαίων από την Τράπεζα Κρήτης.

Στις εκλογές του Νοεμβρίου του 1989, η ΝΔ έλαβε ποσοστό 46,19% και 148 έδρες και το ΠΑΣΟΚ 40,67% και 128 έδρες, γεγονός το οποίο οδήγησε εκ νέου στον σχηματισμό μιας συνεργατικής κυβέρνησης, αυτή τη φορά μιας οικουμενικής, καθώς σε αυτήν θα συμμετείχαν η ΝΔ, ο ενιαίος Συνασπισμός, καθώς και το ΠΑΣΟΚ. Πρωθυπουργός της νέας κυβέρνησης ανέλαβε ο Ξενοφών Ζολώτας και ο σκοπός της νέας κυβέρνησης ήταν η βραχυπρόθεσμη διαχείριση της δεινής οικονομικής κατάστασης, στην οποία βρισκόταν η Ελλάδα. Οι νέες εκλογές αποφασίστηκε ότι θα διεξάγονταν τον Απρίλιο του 1990.

Τελικά, στις 8 Απριλίου του 1990 η ΝΔ κατόρθωσε να συγκεντρώσει ένα εκλογικό ποσοστό ύψους 46,89% και 150 έδρες, σημειώνοντας μια αύξηση εκλογικής δυναμικής ύψους μιας ποσοστιαίας μονάδας από τις βουλευτικές εκλογές του Νοεμβρίου του 1989 και μια αύξηση έξι ποσοστιαίων μονάδων από τις εθνικές βουλευτικές εκλογές του 1985. Η κυβέρνηση σχηματίστηκε με τη συνεργασία της ΝΔ και της Δημοκρατικής Ανανέωσης (ΔΗΑΝΑ) του πολιτικού κόμματος του Κωστή Στεφανόπουλου, το οποίο είχε δημιουργηθεί μετά τη ρήξη, η οποία είχε προηγηθεί το 1985 ανάμεσα στον ίδιο και τον Κωνσταντίνο Μητσοτάκη, ως προϊόν της εσωκομματικής αντιπαλότητάς τους, που κορυφώθηκε όταν ο Μητσοτάκης κέρδισε τον Στεφανόπουλο στην εσωκομματική αναμέτρηση διεκδίκησης της ηγεσίας.

Στις εκλογές του Απριλίου του 1990, η ΔΗΑΝΑ είχε εκλέξει έναν βουλευτή, τον Θεόδωρο Κατσίκη, ο οποίος αρχικά υποστήριξε την κυβέρνηση της ΝΔ, ενώ στη συνέχεια εισχώρησε στην ΝΔ και η ΔΗΑΝΑ βρέθηκε χωρίς κοινοβουλευτική αντιπροσώπευση στη Βουλή. Στη συνέχεια, κατόπιν εξέτασης ένστασης του εκλογοδικείου, αναγνωρίστηκε επιπλέον μια έδρα και τελικά η κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη ξεκίνησε τη διακυβέρνηση έχοντας 152 έδρες. Ταυτόχρονα, το ΠΑΣΟΚ έλαβε ποσοστό 38,61% και 123 έδρες.

Έχοντας κατακτήσει την οριακή πλειοψηφία των 152 εδρών, ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης αποφάσισε να προχωρήσει στον σχηματισμό αυτοδύναμης κυβέρνησης. Η κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη διεκόπη τον Σεπτέμβρη του 1993 μετά την απώλεια της δεδηλωμένης^{671 672}.

Η Νέα Πρόταση Ελευθερίας του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη (1985)

Ως πρόεδρος της ΝΔ και αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης, στις 3 Φεβρουαρίου του έτους 1985 ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης είχε παρουσιάσει στη συνδιάσκεψη των Νομαρχιακών Επιτροπών της ΝΔ το νέο ιδεολογικό μανιφέστο, την «Νέα Πρόταση Ελευθερίας», το οποίο αντανάκλούσε τις δικές του πολιτικές ιδέες και το κυβερνητικό του όραμα.

Με το νέο ιδεολογικό μανιφέστο, ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης επεξήγησε τη φιλελεύθερη ατζέντα, την οποία θα ακολουθούσε η κυβέρνηση υπό την πρωθυπουργία του ίδιου και η οποία τοποθετείτο εγγύτερα προς τις αρχές του κλασικού φιλελευθερισμού και απομακρυνόταν από τις οικονομικές ιδέες της κρατικής παρέμβασης στην οικονομική πολιτική. Επρόκειτο για μια περίοδο, στην οποία η ελληνική οικονομία είχε βρεθεί σε κρίσιμη κατάσταση λόγω της χαλαρής δημοσιονομικής πολιτικής της δεκαετίας του 1980, η οποία είχε οδηγήσει σε διόγκωση του ελλείμματος της Γενικής Κυβέρνησης και σε αυξημένο πληθωρισμό.

⁶⁷¹ Α. Μπρατάκος, *Η Ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2002, σελ. 505-562.

⁶⁷² Περισσότερα για τις συνθήκες απώλειας της δεδηλωμένης τον Σεπτέμβρη του 1990, βλ. ενότητα 8.3.

Συγκεκριμένα, αναφορικά με την οικονομική πολιτική, ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης εξέφρασε την ανάγκη για μείωση του δημόσιου χρέους, το οποίο είχε αυξηθεί κατά την προηγούμενη δεκαετία και τον στόχο της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Ως λύσεις για την επίτευξη των στόχων περιγράφηκε από τον Κωνσταντίνο Μητσοτάκη η μείωση της κρατικής παρέμβασης στην οικονομική λειτουργία και η διαμόρφωση μιας σύγχρονης, ταχύτερης και παραγωγικότερης δημόσιας διοίκησης. Η λειτουργία του κράτους θα έπρεπε να περιοριστεί, σύμφωνα με το μανιφέστο, στον κρίσιμο ρόλο της διασφάλισης του ανταγωνισμού στην οικονομία μέσω ρυθμιστικών αρχών, οι οποίες θα μπορούσαν, ανεξάρτητα από κρατικές παρεμβάσεις, να εγγυώνται την υγιή οικονομική λειτουργία, την καταπολέμηση των μονοπωλίων και την προστασία των αδυνάτων. Παράλληλα, υπογραμμίστηκε η ανάγκη της διασφάλισης της ατομικής ιδιοκτησίας, καθώς η ανάπτυξη της ατομικής ιδιοκτησίας θα αποτελούσε τον κυρίαρχο πυλώνα της αύξησης της παραγωγής.

Για την αύξηση της παραγωγικότητας στη δημόσια διοίκηση, ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης πίστευε ότι θα έπρεπε άμεσα ο κρατικός μηχανισμός να διαχωριστεί από τους κομματικούς μηχανισμούς, με σκοπό η εργασία στη δημόσια διοίκηση να καταστεί αξιοκρατική. Παράλληλα, προς την ίδια κατεύθυνση, στο μανιφέστο υπογραμμιζόταν η ανάγκη της ανεξαρτητοποίησης των συνδικαλιστικών φορέων από την κομματική επιρροή, προκειμένου να αντιπροσωπεύονταν με αποτελεσματικότητα τα συμφέροντα του εργατικού κινήματος, καθώς και η ίδρυση ιδιωτικών επιχειρήσεων μέσω ενημέρωσης και η απελευθέρωση της κρατικής τηλεόρασης και ραδιοφωνίας από την κυβερνητική καθοδήγηση.

Παράλληλα, αναφορικά με τις υπόλοιπες προβλέψεις του νέου μανιφέστο, υπογραμμιζόταν η ανάγκη της τήρησης της τάξης, όχι μέσω της άσκησης βίας, αλλά μέσω της εφαρμογής των νόμων και της ενσυναίσθησης των πολιτών περί της ανάγκης του σεβασμού και τήρησης του Συντάγματος. Το κράτος δικαίου θα διασφαλιζόταν μέσω της διάκρισης των τριών εξουσιών και της μη παρέμβασης της εκτελεστικής εξουσίας στο νομοθετικό και στο δικαστικό έργο. Επιπλέον, ως αναγκαία χαρακτηριζόταν η ενίσχυση του συστήματος εκπαίδευσης μέσω της διαμόρφωσης ενός συστήματος, το οποίο θα ήταν προσαρμοσμένο στις τρέχουσες οικονομικές συνθήκες, ενώ παράλληλα, αναγκαία χαρακτηριζόταν η

προώθηση μιας περιβαλλοντικής ατζέντας, στην κατεύθυνση της προστασίας του περιβάλλοντος, της χλωρίδας και της πανίδας⁶⁷³.

Οι Προγραμματικές Δηλώσεις της κυβέρνησης του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη (1990)

Στις 24 Απριλίου του 1990, ο νέος πρωθυπουργός, Κωνσταντίνος Μητσοτάκης ανέγνωσε τις Προγραμματικές Δηλώσεις της νεοσύστατης κυβέρνησης της ΝΔ στη Βουλή των Ελλήνων. Ως βασικοί στόχοι της οικονομικής πολιτικής τέθηκαν η μείωση του πληθωρισμού και η επίτευξη ενός ισοσκελισμένου προϋπολογισμού.

Ειδικότερα, ως αναγκαία χαρακτηρίστηκε η εφαρμογή μιας περιοριστικής νομισματικής πολιτικής, στην κατεύθυνση της μείωσης του πληθωρισμού. Η μείωση του πληθωρισμού ήταν κρίσιμης σημασίας στην κατεύθυνση της ένταξης της ελληνικής οικονομίας στον μηχανισμό των συναλλαγματικών ισοτιμιών του ευρωπαϊκού νομισματικού συστήματος. Για την επίτευξη του στόχου της μείωσης του πληθωρισμού, εκτός από την αύξηση των έμμεσων φόρων, ανακοινώθηκε, επίσης, η εκκίνηση μιας περιοριστικής εισοδηματικής πολιτικής. Συγκεκριμένα, ανακοινώθηκε ότι οι αμοιβές των εργαζομένων στον ιδιωτικό τομέα θα καθορίζονταν στο εξής μέσω ελεύθερων συλλογικών διαπραγματεύσεων. Παράλληλα, η αμοιβή του εργαζομένου θα διαμορφωνόταν σε σχέση με την παραγωγικότητα της εργασίας του. Επιπλέον, ανακοινώθηκε ο περιορισμός της εφαρμογής της Αυτόματης Τιμαριθμικής Αναπροσαρμογής, καθώς και το πάγωμα των αυξήσεων στις αποδοχές των υπουργών και των προέδρων των δημόσιων επιχειρήσεων και οργανισμών και στη βουλευτική αποζημίωση.

Ταυτόχρονα, ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης χαρακτήριζε τη διόγκωση του δημόσιου τομέα ως την κυριότερη αιτία της οικονομικής κρίσης. Σύμφωνα με στοιχεία, τα οποία κατέθεσε κατά την ανάγνωση των Δηλώσεων, από το 1982 έως το 1989 το δημόσιο χρέος είχε υπερδεκαπλασιαστεί, ενώ κατά την ίδια

⁶⁷³ Κ. Μητσοτάκης, «Μια Νέα Πρόταση Ελευθερίας, [<http://www.ikm.gr/documents/10157/e6ebd2d0-79a2-44b4-ac0a-40cba6be3e31>].

περίοδο το συνολικό έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης είχε αυξηθεί κατά 20%. Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης ανέφερε ότι για την εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους θα έπρεπε να απορροφώνται φορολογικά έσοδα ύψους έως και 60%.

Ανάμεσα στις επιμέρους πολιτικές, οι οποίες ανακοινώθηκαν για τον εξορθολογισμό των δημόσιων οικονομικών, συμπεριλήφθηκε, επίσης, ο περιορισμός των επιδοτήσεων προς όλους τους τομείς, εκτός, ωστόσο από εκείνες, οι οποίες χορηγούνταν στους Οργανισμούς Κοινωνικής Ασφάλισης και σε βιοτεχνικές και αγροτικές επιχειρήσεις. Παράλληλα, ανακοινώθηκε η κατάργηση των προνομίων και των φοροαπαλλαγών, τις οποίες οι δημόσιες επιχειρήσεις απολάμβαναν, καθώς και ο περιορισμός της εφαρμογής της Αυτόματης Τιμαριθμικής Προσαρμογής σε μισθούς και συντάξεις.

Αναφορικά με την αύξηση των εσόδων, στις Προγραμματικές Δηλώσεις ανακοινώθηκε, αρχικά, η επιβολή εισφοράς στα κέρδη των επιχειρήσεων και των άλλων νομικών και φυσικών προσώπων. Επιπλέον, ανακοινώθηκε η αύξηση σε έμμεσους φόρους και η λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής, όπως ήταν η παραπομπή στη δικαιοσύνη όσων δεν απέδιδαν τους φόρους στο κράτος. Αναφορικά με τη φορολογική μεταρρύθμιση, επίσης, ανακοινώθηκε η διαμόρφωση μιας επιτροπής με έργο την αναμόρφωση του κώδικα των φορολογικών στοιχείων, η ταχεία εκκαθάριση των φορολογικών υποθέσεων, οι οποίες είχαν συσσωρευθεί και ανέρχονταν σε ποσό ύψους 300 δισεκατομμυρίων δραχμών και η άμεση εγκατάσταση και λειτουργία των ταμειακών μηχανών. Το φορολογικό νομοσχέδιο, επιπλέον, θα περιλάμβανε ρύθμιση σχετικά με την επιστροφή φόρου από το κράτος προς τις επιχειρήσεις.

Παράλληλα, ανακοινώθηκε ότι άμεσα θα εφαρμοζόταν ένα πρόγραμμα αξιοποίησης της δημόσιας περιουσίας, το οποίο θα περιλάμβανε ιδιωτικοποιήσεις δημόσιων επιχειρήσεων, όπως για παράδειγμα στον τομέα της κινητής τηλεφωνίας. Προς την κατεύθυνση αυτή, ο πρωθυπουργός επεσήμανε ότι οι συμμετοχές των κρατικών τραπεζών σε δημόσιες ή ιδιωτικές εταιρείες άμεσα θα ιδιωτικοποιούνταν, ενώ οι προβληματικές δημόσιες επιχειρήσεις θα εισέρχονταν άμεσα σε πρόγραμμα εξυγίανσης, με σκοπό την εκκαθάριση και λύση τους. Συγκεκριμένα, ανακοινώθηκε για τις εξής κρατικές εταιρείες: η διεθνής εταιρεία

διεθνούς εμπορίου ITCO και η μεταφορική εταιρεία PROMET, οι οποίες είχαν συσσωρεύσει χρέος, επιβάρυναν το εγχώριο τραπεζικό σύστημα και είχε αποδειχθεί ότι νόθευαν τον ανταγωνισμό, θα έπαυε η λειτουργία τους άμεσα. Αναφορικά με το τραπεζικό σύστημα, ανακοινώθηκε ότι θα προωθείτο άμεσα η χρηματοπιστωτική απελευθέρωση και προς την κατεύθυνση αυτή η κρατική παρέμβαση στο εγχώριο τραπεζικό σύστημα θα έπαυε.

Παράλληλα, ο πρωθυπουργός αναφέρθηκε στην ανάγκη της μεταρρύθμισης στον τομέα της δημόσιας διοίκησης, στην κατεύθυνση τόσο του ελέγχου των οικονομικών πόρων, όσο και της κατανομής του ανθρώπινου κεφαλαίου, με σκοπό την περιστολή των δαπανών και τη βελτίωση της παραγωγικότητας των δημόσιων υπηρεσιών. Προς αυτήν την κατεύθυνση, ανακοινώθηκε η μηχανοργάνωση των υπηρεσιών και η διαμόρφωση ηλεκτρονικού δικτύου, με σκοπό τη διασταύρωση στοιχείων και την πραγματοποίηση του οικονομικού ελέγχου με ακρίβεια. Για τη βελτίωση της ποιότητας των υπηρεσιών, ως αναγκαία χαρακτηρίστηκε η απλούστευση των διαδικασιών, καθώς και η θέσπιση προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης των εργαζομένων. Ο πρωθυπουργός, επίσης, ανακοίνωσε τη δημιουργία του Συμβουλίου Δημόσιας Διοίκησης, το οποίο θα επέβλεπε τη διαδικασία του εκσυγχρονισμού των δημόσιων δομών.

Επιπρόσθετα, ανακοινώθηκε η θέσπιση προγράμματος προσλήψεων, το οποίο θα στόχευε στην αντιμετώπιση της αναξιοκρατίας και των κομματικών προσλήψεων στη δημόσια διοίκηση. Επιπλέον, υπογραμμίστηκε ότι η εξέλιξη των δημόσιων υπαλλήλων στη διοικητική ιεραρχία θα βασιζόταν στις γνώσεις, τις ικανότητες και την αποδοτικότητα των εργαζομένων. Για την αντιμετώπιση της διαφθοράς στη δημόσια διοίκηση, ανακοινώθηκε η επανασύσταση του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους ως καθοδηγητικό, αμερόληπτο όργανο για την τήρηση των νόμων. Επιπλέον, θα ενισχυόταν το Ελεγκτικό Συνέδριο, το οποίο θα επιφορτιζόταν κυρίως με τον έλεγχο των δαπανών των δημόσιων επιχειρήσεων.

Αναφορικά με την εκπαιδευτική πολιτική, μολονότι χαρακτηρίστηκε από τον Κωνσταντίνο Μητσοτάκη ως κομβικό ζήτημα, η οικονομική κατάσταση της Ελλάδας δεν επέτρεπε, όπως ο ίδιος δήλωσε σχετικά, την αύξηση της δημόσιας

δαπάνης για την παιδεία. Ωστόσο, ανακοινώθηκαν αλλαγές, οι οποίες αποσκοπούσαν στην αναβάθμιση της ποιότητας της παροχής των υπηρεσιών, όπως ήταν η αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και των βιβλίων σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες. Επιπλέον, ανακοινώθηκε η πρόθεση για την ίδρυση μη κρατικών πανεπιστημίων, για την αναβάθμιση των μεταπτυχιακών σπουδών στα δημόσια πανεπιστήμια, καθώς και για την αναδιοργάνωση του συστήματος των υποτροφιών.

Αναφορικά με το σύστημα της κοινωνικής ασφάλισης, αναφέρθηκε ότι το χρέος των ασφαλιστικών ταμείων είχε αυξηθεί και οδηγούσε σε αυξητικές πιέσεις το συνολικό δημόσιο χρέος της χώρας. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα στοιχεία, τα οποία ανακοινώθηκαν τότε στη Βουλή, τα συσσωρευμένα χρέη των ΙΚΑ, ΝΑΤ και ΤΕΒΕ πλησίαζαν το ένα τρισεκατομμύριο δραχμές. Στο πλαίσιο της ασφαλιστικής μεταρρύθμισης, ανακοινώθηκε η άμεση μηχανογράφηση των διαδικασιών, προκειμένου να καταγραφεί η πλήρης εικόνα και να επιτευχθεί η διασταύρωση των οφειλών των ασφαλισμένων. Επιπλέον, αποφασίστηκε η εναρμόνιση των όρων λειτουργίας των ασφαλιστικών ταμείων, αναφορικά ιδιαίτερα με την αναλογία των εισφορών εργαζομένων και εργοδοτών, η οποία θα έπρεπε να ακολουθεί την αναλογία, η οποία ίσχυε στο ΙΚΑ. Παράλληλα, ανακοινώθηκε η αύξηση των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης και επίσης ότι η διαδικασία χορήγησης συντάξεων αναπηρίας θα αυστηροποιείτο. Ταυτόχρονα, ανακοινώθηκε η πολιτική βούληση να θεσπιστεί η ελάχιστη ενιαία σύνταξη, υπέρ όσων πολιτών δεν είχαν άλλους πόρους ή η παροχή κάποιας άλλης σύνταξης⁶⁷⁴.

Συμπεράσματα

Κατά τη δεκαετία του 1980, ο προγραμματικός λόγος του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη, επηρεασμένος εμφανώς από τις διαστάσεις, τις οποίες στον αγγλοσαξονικό κόσμο είχε λάβει το ρεύμα της Νέας Δεξιάς, όπως περιγράψαμε και στο δεύτερο κεφάλαιο, εξέφραζε την ανάγκη της μείωσης του κράτους. Μοναδική απόκλιση από το πρότυπο της κυβερνητικής πολιτικής, δηλαδή από την οικονομική πολιτική του αγγλοσαξονικού φιλελευθερισμού, ήταν η αρχική

⁶⁷⁴ Ανάγνωση προγραμματικών δηλώσεων κυβέρνησης ΝΔ 1990 - 1993, [<http://www.ikm.gr/documents/10157/af03142c-b169-4d1b-8167-5c6499c5cd3f>].

αύξηση των φόρων, ένα στοιχείο, το οποίο, ωστόσο, επιβαλλόταν από τον ευρωπαϊκό περιορισμό εκείνης της περιόδου.

Το συμπέρασμα αυτό, σε συνδυασμό με την ανάλυση του κυβερνητικού έργου της κυβέρνησής του, η οποία πραγματοποιήθηκε στο πέμπτο κεφάλαιο, οδηγούν στην κατακλείδα ότι ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης, τόσο ως αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης, όσο και ως πρωθυπουργός, εξέφρασε με τον ίδιο ζήλο την ανάγκη της φιλελεύθερης προσαρμογής της εθνικής οικονομίας, διαπίστωση η οποία θα μπορούσε να τον κατατάξει στην κατηγορία ενός αυθεντικού φιλελεύθερου ηγέτη σε επίπεδο οικονομικής πολιτικής.

8.2.2 Η ιδεολογική ταυτότητα του Κώστα Καραμανλή

Η ιδεολογική ταυτότητα του Κώστα Καραμανλή θα περιγραφεί μέσα από την ανάλυση του κομματικού μανιφέστου, το οποίο διαμορφώθηκε το 1998, αμέσως μετά την εκλογή του στη θέση του προέδρου της ΝΔ, καθώς και μέσα από την ανάλυση των Προγραμματικών Δηλώσεών του τα έτη 2004 και 2007.

Προτού περάσουμε στην ανάλυση των δυο κειμένων, θα παραθέσουμε ορισμένα ιστορικά στοιχεία για την πολιτική σταδιοδρομία του Κώστα Καραμανλή.

Στη διάρκεια των εργασιών του τέταρτου τακτικού συνεδρίου της ΝΔ, στο διάστημα από την 21^η Μαρτίου έως την 23^η Μαρτίου του 1997, με θέματα την εκλογή του επόμενου προέδρου της ΝΔ και την ψήφιση του νέου καταστατικού και του νέου προγράμματος της ΝΔ, ο Κώστας Καραμανλής εκλέχθηκε νέος πρόεδρος της ΝΔ και διαδέχθηκε τον προκάτοχό του, Μιλτιάδη Έβερτ.

Η διάδοχη κατάσταση για τη θέση του προέδρου της ΝΔ το 1996 διακρίνεται σε δυο φάσεις. Στη μεν πρώτη φάση, διεξήχθη ψηφοφορία ανάμεσα στην κοινοβουλευτική ομάδα, τους ευρωβουλευτές της ΝΔ και εκλέκτορες από όλη την Ελλάδα για την ανάδειξη του προέδρου, με κύριους διεκδικητές τον Μιλτιάδη Έβερτ και τον Γιώργο Σουφλιά. Η ψηφοφορία διεξήχθη στις 3 Οκτωβρίου του έτους 1996. Ο Μιλτιάδης Έβερτ είχε θέσει εκ νέου υποψηφιότητα για την ηγεσία,

μολονότι μετά την ήττα στις εκλογές του 1996 είχε παραιτηθεί. Ο Έβερτ κατόρθωσε να κερδίσει την εκλογή αυτή, λαμβάνοντας 103 ψήφους έναντι 84 ψήφων, τις οποίες έλαβε ο Γιώργος Σουφλιάς. Η δεύτερη φάση της εκλογής του νέου προέδρου της ΝΔ, ωστόσο, πραγματοποιήθηκε στο 4^ο συνέδριο του κόμματος, οι εργασίες του οποίου πραγματοποιήθηκαν τον Μάρτιο του 1997.

Ειδικότερα, είχε προσυμφωνηθεί ότι η εκλογή του προέδρου της ΝΔ, μετά την ψηφοφορία της 3^{ης} Οκτωβρίου, θα έπρεπε να επικυρωθεί και στις εργασίες του 4^{ου} συνεδρίου. Πριν την έναρξη των εργασιών του συνεδρίου, πέραν της υποψηφιότητας του Έβερτ, υποψηφιότητα κατέθεσε εκ νέου ο Γεώργιος Σουφλιάς, καθώς και οι Βύρων Πολύδωρας και Κώστας Καραμανλής. Το εκλεκτορικό σώμα του συνεδρίου ήταν διευρυμένο. Συγκεκριμένα, συμμετείχαν οι βουλευτές του κόμματος, οι ευρωβουλευτές, οι εκπρόσωποι της αυτοδιοίκησης, δήμαρχοι και νομάρχες, οι οποίοι άνηκαν στην ΝΔ, καθώς και εκπρόσωποι όλων των συνδικαλιστικών φορέων, οι οποίοι άνηκαν στο κόμμα της ΝΔ. Το σύνολο των εκλεκτόρων, οι οποίοι θα ψήφιζαν στις εργασίες του συνεδρίου, είχε φτάσει τον αριθμό των 3.457 εκλογέων. Στον πρώτο γύρο, ο Κώστας Καραμανλής έλαβε το 40,73% των ψήφων, ο Γιώργος Σουφλιάς το 30,52%, ο Μιλτιάδης Έβερτ το 25,34% και ο Βύρων Πολύδωρας το 3,41%. Στον δεύτερο γύρο, ο Κώστας Καραμανλής κέρδισε τον Γιώργο Σουφλιά, συγκεντρώνοντας ποσοστό ύψους 69,15% έναντι του ποσοστού 30,85%, το οποίο έλαβε ο Σουφλιάς, και αναδείχθηκε ο επόμενος πρόεδρος της ΝΔ⁶⁷⁵.

Ο Κώστας Καραμανλής είχε εκλεγεί για πρώτη φορά βουλευτής της ΝΔ στις εκλογές του Ιουνίου του 1989, ωστόσο η κομματική του ενασχόληση με την ΝΔ είχε ξεκινήσει νωρίτερα, το 1976, όταν ο ίδιος δραστηριοποιήθηκε στην οργάνωση των νέων της ΝΔ, την ΟΝΝΕΔ. Στη διάρκεια της προεδρίας του Μιλτιάδη Έβερτ, ο Κώστας Καραμανλής διετέλεσε μέλος του Πολιτικού Συμβουλίου, ενός οργάνου, το οποίο ο Μιλτιάδης Έβερτ είχε δημιουργήσει στη διάρκεια της αρχηγίας του, με αποστολή την ανάλυση της πολιτικής της ηγεσίας της ΝΔ.

Υπό την προεδρία του Κώστα Καραμανλή, το έτος 1999, η ΝΔ εκλέχτηκε πρώτο κόμμα στις ευρωεκλογές, οι οποίες διεξήχθησαν στις 12 Ιουνίου, λαμβάνοντας

⁶⁷⁵ Α. Μπρατάκος, *Η Ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2002, σελ. 698-728.

ποσοστό 36% και εννέα έδρες ευρωβουλευτών, σε σύγκριση με το ΠΑΣΟΚ, το οποίο έλαβε ποσοστό 32,91% και εννέα έδρες. Η ΝΔ, ωστόσο, δεν κατάφερε να εκλεγεί πρώτο κόμμα στις εθνικές εκλογές του 2000, καθώς το ΠΑΣΟΚ, με πρόεδρο τότε τον Κώστα Σημίτη, εκλέχτηκε πρώτο κόμμα με ποσοστό 43,79% και 158 έδρες, ενώ η ΝΔ έλαβε ποσοστό 42,74% και 125 έδρες.

Στη συνέχεια, το 2004 η ΝΔ κέρδισε τις εκλογές της 7^{ης} Μαρτίου και σχημάτισε κυβέρνηση έχοντας λάβει το 45,36% της ψήφου και 165 έδρες. Το έτος 2007, η ΝΔ κατάφερε να κερδίσει και πάλι τις εκλογές της 16^{ης} Σεπτεμβρίου, συγκεντρώνοντας ποσοστό 41,84% και 152 έδρες, σημειώνοντας μια μείωση σε σχέση με το 2004 ύψους 3,5%. Το ΠΑΣΟΚ κατόρθωσε να λάβει το 38,10% της ψήφου.

Η Στρατηγική του Μεσαίου Χώρου του Κώστα Καραμανλή

Η θητεία του Κώστα Καραμανλή στην αρχηγία της ΝΔ εγκαινιάστηκε με την παρουσίαση μιας νέας προεκλογικής στρατηγικής, η οποία χαρακτηρίστηκε στρατηγική ή ως άνοιγμα στον μεσαίο πολιτικό χώρο. Η στρατηγική αυτή, η οποία γίνεται εμφανής σε όλες τις δημόσιες τοποθετήσεις του Κώστα Καραμανλή, σε όλη τη διάρκεια της θητείας του στην αρχηγία της ΝΔ, είχε ως στόχο την διαμόρφωση ευρύτερων δυνατών κοινωνικών συμμαχιών γύρω από το κέντρο. Ενδεικτικά, τόσο στην 7^η Εθνική Συνδιάσκεψη της ΝΔ, στις 12 και 13 Δεκεμβρίου του 1998, όσο και στην προεκλογική ομιλία του Κώστα Καραμανλή πριν τις ευρωεκλογές του 1999, όσο και στις εναρκτήριες ομιλίες του Καραμανλή το 6ο και στο 7ο συνέδριο της ΝΔ, τον Ιούλιο του 2004 και του 2007, αντίστοιχα, ο πρόεδρος τότε της ΝΔ ανέφερε ότι η ιδεολογική θέση της ΝΔ βρίσκεται στο κέντρο της πολιτικής, ότι η ΝΔ αποτελεί την πολιτική δύναμη, η οποία εκπροσωπεί το

«σύγχρονο κοινωνικό κέντρο», καθώς και ότι η ΝΔ εκπροσωπεί το «μέτρο και την μετριοπάθεια»^{676 677 678 679 680}.

Επρόκειτο για την παρουσίαση μιας νέας στρατηγικής, η οποία αποσκοπούσε να κερδηθεί η ψήφος του ενδιάμεσου πολιτικού χώρου. Ο πολιτικός λόγος του Καραμανλή, στο πλαίσιο της στρατηγικής αυτής, εξέφραζε την ανάγκη αντιμετώπισης των προβλημάτων, στα οποία οι Έλληνες πολίτες έδιναν ιδιαίτερη βαρύτητα και ειδικότερα τελικά σε όσα είχαν να κάνουν με ζητήματα οικονομίας, όπως η αντιμετώπιση της ανεργίας, της φτώχειας και της ασφάλειας. Ακριβώς στους στόχους αυτούς, ο Κώστας Καραμανλής είχε εστιάσει, ήδη από το 1995, στον πρόλογο που έγραψε για το βιβλίο του Θανάση Διαμαντόπουλου, «Παλιοί και Νέοι Φασισμοί»⁶⁸¹. Προβλήματα όπως η ανεργία, η ανέχεια και η κοινωνική περιθωριοποίηση και ειδικότερα η αντιμετώπισή τους είναι ζητήματα ιδεολογικά αποχαρακτηρισμένα, ικανά να προσελκύσουν το ενδιαφέρον και δυνητικά την ψήφο του μέσου ψηφοφόρου.

Ειδικότερα, αναφορικά με την οικονομική πολιτική, ο Κώστας Καραμανλής εξέφρασε μεν τον στόχο της ενίσχυσης της ελεύθερης αγοράς, ωστόσο, ταυτόχρονα, ο ίδιος υπογράμμιζε ότι θα έπρεπε να ενισχυθούν οι θεσμοί, οι οποίοι θα προστάτευαν τους πολίτες και τις επιχειρήσεις από τον αθέμιτο ανταγωνισμό. Ειδικότερα, αναφορικά με την ιδιωτική οικονομία, υπογραμμιζόταν η ανάγκη της ενίσχυσης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων μέσω της διασφάλισης του υγιούς ανταγωνισμού, ενώ ως κρίσιμης σημασίας πολιτική για την ανάπτυξη της οικονομίας χαρακτηρίστηκαν, επίσης, οι συμπράξεις ανάμεσα στον δημόσιο

⁶⁷⁶ Χ. Βερναρδάκης, *Η κοινή γνώμη στην Ελλάδα 2004 : αναλύσεις πολιτικής και κοινωνικής έρευνας : εκλογές, κόμματα, ομάδες συμφερόντων, χώρος και κοινωνία*, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα, 2005.

⁶⁷⁷ Καραμανλής Κ., «Ομιλία στην Πλατεία Αριστοτέλους για τις Ευρωεκλογές του 1999», [<https://www.youtube.com/watch?v=CxWukxp2bbY>].

⁶⁷⁸ Καραμανλής Κ., «Ομιλία στην Πλατεία Αριστοτέλους για τις Εθνικές Εκλογές του 2000», [<https://www.youtube.com/watch?v=rveuhyVXXhI>].

⁶⁷⁹ Καραμανλής Κ., «Ομιλία στην Πλατεία Αριστοτέλους για τις Εθνικές Εκλογές του 2004», [<https://www.youtube.com/watch?v=1YoePXyexlc>].

⁶⁸⁰ Καραμανλής Κ., «Ομιλία κατά την έναρξη του 7ου Τακτικού Συνεδρίου της Ν.Δ.» Ιούλιος 2007, [<https://www.youtube.com/watch?v=dSwhSOeT1PM>].

⁶⁸¹ Θ. Διαμαντόπουλος, *Παλιοί και Νέοι Φασισμοί*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1995, σελ. 7-9.

και στον ιδιωτικό τομέα. Με τον τρόπο αυτό, ο πρόεδρος της ΝΔ επεσήμανε ότι θα ενισχυόταν η ιδιωτική οικονομία, καθώς οι ιδιωτικές επιχειρήσεις θα δραστηριοποιούνταν πλέον σε τομείς, στους οποίους, στο παρελθόν, μόνο το κράτος δραστηριοποιείτο.

Παράλληλα, ιδιαίτερη έμφαση έδινε ο Κώστας Καραμανλής στην ανάγκη της διασφάλισης της κοινωνικής δικαιοσύνης, μέσω της αναδιαμόρφωσης του κοινωνικού συστήματος, στην κατεύθυνση της ενίσχυσης του εισοδήματος των χαμηλών στρωμάτων⁶⁸². Για να κατανοήσουμε λεπτομερέστερα την άποψή του γύρω από την ιδέα του μεσαίου χώρου και της στρατηγικής της εκλογικής του προσέγγισης παραθέτουμε δυο σημεία του λόγου του Κώστα Καραμανλή, τα οποία εντοπίστηκαν στον προλογισμό που έγραψε για δυο βιβλία. Αρχικά, στον πρόλογό του για το βιβλίο «Παλιοί και Νέοι Φασισμοί» του Θανάση Διαμαντόπουλου, ανέφερε ότι είχε διαταραχθεί η θεσμική εμπιστοσύνη στις σύγχρονες κοινωνίες, ως αποτέλεσμα των συνεπειών των ανοικτών κοινωνιών της παγκοσμιοποίησης, και ότι λύση θα συνιστούσε μια πολιτική με επίκεντρο την ευημερία του ανθρώπου⁶⁸³. Στο ίδιο συμπέρασμα φαίνεται ότι επέμενε και το 2002, στον πρόλογό του στον συλλογικό τόμο, «Περί Φιλελευθερισμού», στο οποίο ανέφερε ότι ο φιλελευθερισμός είναι «η ιδεολογία του μέτρου και της μεσότητας», καθώς και ότι θα έπρεπε να απομονωθούν αφαιρετικές λογικές που δεν κατανοούν ότι η σύγχρονη κοινωνία απαιτεί σύνθετες και συνδυαστικές λύσεις⁶⁸⁴. Πρόκειται για σημεία του πολιτικού λόγου του Κώστα Καραμανλή, τα οποία συνιστούν εκφράσεις του ιδεολογικού του προσανατολισμού, της απομάκρυνσης θα μπορούσαμε να πούμε από την κλασική φιλελεύθερη σκέψη και της προσέγγισης της σύγχρονης, κεϋνσιανής σκέψης, του Τρίτου Δρόμου για παράδειγμα.

Ταυτόχρονα, ωστόσο, υπογραμμιζόταν η ανάγκη της αλλαγής στον τρόπο λειτουργίας των κρατικών δομών, υπό την έννοια ότι θα έπρεπε να εφαρμοστούν μεταρρυθμίσεις, οι οποίες θα μείωναν τα διοικητικά βάρη για τους πολίτες και τις

⁶⁸² Α. Μπρατάκος, *Η Ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2002, σελ. 794-796.

⁶⁸³ Θ. Διαμαντόπουλος, *Παλιοί και Νέοι Φασισμοί*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1995, σελ. 9.

⁶⁸⁴ Χ. Ζαχόπουλος, *Περί Φιλελευθερισμού*, συλλογικός τόμος, εκδ. Σιδέρη, Αθήνα, 2002.

επιχειρήσεις και θα οδηγούσαν στον εκσυγχρονισμό των δομών, με σκοπό τη βελτίωση της αποδοτικότητας της εργασίας.

Οι Προγραμματικές Δηλώσεις της πρώτης κυβέρνησης του Κώστα Καραμανλή (2004)

Στις 20 Μαρτίου του 2004, ο Κώστας Καραμανλής ανέγνωσε τις Προγραμματικές Δηλώσεις της νέας κυβέρνησης στη Βουλή των Ελλήνων. Στο πλαίσιο των Δηλώσεων προσδιόρισε τους τρεις βασικούς άξονες της κυβερνητικής πολιτικής, την οποία η κυβέρνησή του θα επεδίωκε: την αύξηση των επενδύσεων, τη μεταρρύθμιση στη δημόσια διοίκηση και την ενίσχυση της κοινωνικής πολιτικής. Ειδικότερα, ο Καραμανλής ανακοίνωσε ότι έως το τέλος της τετραετίας, οι στόχοι ήταν η ανάπτυξη να είναι μεγαλύτερη του 5% του ΑΕΠ και η ανεργία να μειωθεί κατά 3%.

Αναφορικά με τη δημοσιονομική πολιτική, ως κύριος στόχος περιγράφηκε η αντιμετώπιση του υπερβολικού ελλείμματος. Συγκεκριμένα, ο Κώστας Καραμανλής ανακοίνωσε ότι θα λαμβάνονταν δημοσιονομικά μέτρα, στην κατεύθυνση του περιορισμού της αύξησης των μισθών και της εφαρμογής της Αυτόματης Τιμαριθμικής Προσαρμογής.

Επιπλέον, ο πρωθυπουργός υπογράμμισε ότι η κρατική παρέμβαση στην αγορά προϊόντων και υπηρεσιών θα έπρεπε να περιοριστεί. Προς την κατεύθυνση αυτή, υπογραμμίστηκε ότι θα εντατικοποιούνταν οι συμπράξεις ανάμεσα στον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα. Παράλληλα, ανακοινώθηκε ότι το πρόγραμμα αποκρατικοποιήσεων θα έπρεπε να εντατικοποιηθεί και συγκεκριμένα έως το 2008 η Εθνική Τράπεζα Ελλάδας θα έπρεπε να ιδιωτικοποιηθεί πλήρως, το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο θα έπρεπε να εισαχθεί στο Χρηματιστήριο, ενώ η Αγροτική Τράπεζα θα έπρεπε να εξυγιανθεί. Παράλληλα, για την ενίσχυση της ιδιωτικής οικονομίας και ιδιαίτερα για την στήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, ανακοινώθηκαν οικονομικά κίνητρα. Συγκεκριμένα, ανακοινώθηκε ότι με τη νέα φορολογική μεταρρύθμιση, οι φορολογικοί συντελεστές των ανώνυμων εταιρειών και των εταιρειών περιορισμένης ευθύνης θα μειώνονταν

κατά 25% για τα μη διανεμόμενα κέρδη, ενώ για τις ομόρρυθμες και τις ετερόρρυθμες εταιρείες, ανακοινώθηκε ότι η φορολογία θα μειωνόταν και συγκεκριμένα ότι θα έφτανε στο 20%.

Επιπρόσθετα, εξαγγέλθηκε η ενίσχυση των επενδύσεων στον βιομηχανικό τομέα, στις υπηρεσίες της τεχνολογίας και της εκπαίδευσης, μέσα από την απορρόφηση των κοινοτικών κονδυλίων του Δ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης.

Επιπρόσθετα, ανακοινώθηκε η θέσπιση νέων ανεξάρτητων αρχών, όπως ο Συνήγορος της Υγείας και Κοινωνικών Υπηρεσιών, ο Συνήγορος του Δημότη και η Ανεξάρτητη Αρχή για τον έλεγχο στις συμβάσεις των έργων, προμηθειών και παροχής υπηρεσιών του δημοσίου.

Αναφορικά με την αγορά εργασίας, ως βασικός στόχος τέθηκε η μείωση της ανεργίας και προς τον σκοπό αυτό ανακοινώθηκαν ενεργητικές πολιτικές, όπως προγράμματα επανεκπαίδευσης και κατάρτισης, καθώς και η επιχορήγηση των εργοδοτικών εισφορών, ως κίνητρο για τους εργοδότες, για τη διατήρηση της απασχόλησης.

Μια μεταρρύθμιση με στόχο μια περισσότερο ευέλικτη δημόσια διοίκηση χαρακτηρίστηκε ως μοχλός της αναπτυξιακής πολιτικής για την κυβερνητική πολιτική, η οποία θα εφαρμοζόταν. Ειδικότερα, ανακοινώθηκε η άμεση μείωση της γραφειοκρατίας όσον αφορά τις διαδικασίες, οι οποίες έπρεπε να ακολουθηθούν για την ίδρυση μιας επιχείρησης. Παράλληλα, σε κάθε επιμελητήριο ανακοινώθηκε ότι θα υπήρχε μια ειδική υπηρεσία, η οποία θα αναλάμβανε τη διεκπεραίωση μιας σειράς συναλλαγών, τις οποίες οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις έπρεπε να πραγματοποιήσουν με τις δημόσιες υπηρεσίες.

Ειδικότερα για την αντιμετώπιση της γραφειοκρατίας, αποφασίστηκε ότι οι διοικητικές διαδικασίες (κυρίως σε επενδυτικά προγράμματα, ασφαλιστικά ταμεία και στην πολεοδομία) θα διευκολύνονταν σημαντικά, καθώς ανακοινώθηκε ότι η ολοκλήρωση των διοικητικών διαδικασιών δε θα απαιτούσε περισσότερες από τρεις υπογραφές.

Επιπλέον, η κυβέρνηση δεσμεύτηκε ότι οι σχέσεις εργασίας των εργαζόμενων, οι οποίοι είχαν συνάψει συμβάσεις ορισμένου χρόνου και χαρακτηρίστηκαν ως εργαζόμενοι, οι οποίοι κάλυπταν πάγιες και διαρκείς ανάγκες, θα μετατρέπονταν σε συμβάσεις αορίστου διάρκειας.

Αναφορικά με την εκπαιδευτική πολιτική, ο στόχος ο οποίος τέθηκε ήταν η αύξηση των κρατικών δαπανών κατά 5% του ΑΕΠ. Ειδικότερα, η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, η οποία θα εφαρμοζόταν θα βασιζόταν στη σύσταση νέων εκπαιδευτικών κέντρων, σχολικών μονάδων και πανεπιστημίων, με σύγχρονες τεχνολογικές δομές, με σκοπό η Ελλάδα να αποτελέσει εκπαιδευτικό κέντρο για την ευρύτερη γεωγραφική περιοχή.

Επιπλέον, ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής. Συγκεκριμένα, ο Κώστας Καραμανλής ανακοίνωσε ότι στη διάρκεια της τετραετίας, το Επίδομα Κοινωνικής Αλληλεγγύης των Συνταξιούχων (ΕΚΑΣ) θα αυξανόταν από 130 ευρώ σε 230 ευρώ, ενώ οι αγροτικές συντάξεις θα αυξάνονταν από 200 ευρώ σε 330 ευρώ, έως το τέλος της κυβερνητικής τετραετίας. Παράλληλα, ανακοινώθηκε η συγκρότηση ενός ειδικού ταμείου κοινωνικής μέριμνας, το οποίο θα λάμβανε κρατική χρηματοδότηση, με αποστολή την στήριξη των οικονομικά ασθενέστερων Ελλήνων, ενώ προς την ίδια κατεύθυνση ανακοινώθηκε, επίσης, η συγκρότηση ειδικής γραμματείας κοινωνικής ένταξης για την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού. Οι νέες και οι νέοι άνεργοι, εγγεγραμμένοι στο μητρώο του ΟΑΕΔ, θα μπορούσαν για δυο επιπλέον έτη να χαρακτηρίζονται ως «προστατευόμενα μέλη», ώστε να μπορούν οι οικογένειές τους να απολαμβάνουν φορολογική ελάφρυνση⁶⁸⁵.

Οι Προγραμματικές Δηλώσεις της δεύτερης κυβέρνησης του Κώστα Καραμανλή (2007)

⁶⁸⁵ Πρακτικά Βουλής, ΙΑ' Προεδρευόμενης Δημοκρατίας, Σύνοδος Α', Συνεδρίαση Δ', 20/03/2004, [<https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/ES040320.pdf>].

Τρία χρόνια αργότερα, μετά τις εκλογές της 16^{ης} Σεπτεμβρίου του 2007, ο επανεκλεγείς πρωθυπουργός Κώστας Καραμανλής, κατά την ανάγνωση των Προγραμματικών Δηλώσεων στις 28 Σεπτεμβρίου του 2007, εξέφρασε ως βασικό στόχο της επόμενης κυβερνητικής τετραετίας του την εντατικοποίηση των οικονομικών μεταρρυθμίσεων, ιδιαίτερα προς την κατεύθυνση της περιστολής των δημόσιων δαπανών και της ενίσχυσης των επενδυτικών προγραμμάτων.

Συγκεκριμένα, για την περιστολή των δημόσιων δαπανών, ανακοινώθηκε ότι όλοι οι δημόσιοι φορείς θα ήταν υποχρεωμένοι να καταρτίζουν και να παρουσιάζουν ετήσιους προϋπολογισμούς, ισολογισμούς, καθώς και λογιστικές καταστάσεις ανά έξι μήνες. Η πολιτική της αύξησης των δημόσιων εσόδων θα βασιζόταν και σε αυτή την κυβερνητική θητεία στην πολιτική της αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής. Για την κατάρτιση του προϋπολογισμού και συγκεκριμένα για τον έλεγχο της αποδοτικότητας των δημόσιων δαπανών, ανακοινώθηκε ότι η κυβέρνηση θα ενσωμάτωνε νέες μεθόδους αξιολόγησης μέσα από τη συνεργασία με διεθνείς οργανισμούς.

Αναφορικά με την αναπτυξιακή πολιτική, ως βασικός στόχος τέθηκε η συνέχιση της απορρόφησης κονδυλίων από το Γ' και Δ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης για την κατασκευή έργων, όπως η ολοκλήρωση των οδικών δικτύων ή η αναβάθμιση των σιδηροδρόμων στην περιφέρεια της Ελλάδας. Παράλληλα, ο Κώστας Καραμανλής επανέλαβε την επιδίωξη της κυβέρνησης να υποστηριχθεί η επιχειρηματικότητα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων μέσω της ένταξής τους σε προγράμματα ευρωπαϊκής και εθνικής χρηματοδότησης (ΕΣΠΑ). Παράλληλα, ανακοινώθηκε ο σχεδιασμός ενός προγράμματος ιδιωτικοποιήσεων λιμένων και αεροδρομίων.

Αναφορικά με την εκπαιδευτική πολιτική, υπογραμμίστηκε η πρόθεση της εντατικοποίησης της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, στην κατεύθυνση της αλλαγής του τρόπου εισαγωγής στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Παράλληλα, η ενίσχυση της έρευνας και καινοτομίας στα πανεπιστημιακά ιδρύματα ή μέσω ίδρυσης ερευνητικών κέντρων συνέχισε να αποτελεί έναν βασικό σκοπό.

Αναφορικά με τον τομέα της ασφαλιστικής πολιτικής, ο Κώστας Καραμανλής αρχικά υπογράμμισε την ανάγκη της περιστολής των δημόσιων δαπανών. Προς αυτή την κατεύθυνση, ανακοινώθηκαν οι στόχοι της ενοποίησης των ασφαλιστικών τομέων, με σκοπό τον αποτελεσματικότερο έλεγχο των δαπανών και των εσόδων. Παράλληλα, σκοπός θα ήταν η εναρμόνιση του ύψους των συντάξεων και των παροχών, οι οποίες χορηγούνταν από τα διαφορετικά ασφαλιστικά ταμεία. Επιπλέον, αποφασίστηκε η εφαρμογή μισθολογικών κινήτρων, ώστε να παραταθεί η διάρκεια των εργασιακών χρόνων πριν τη συνταξιοδότηση. Ωστόσο, ο πρωθυπουργός επεσήμανε ότι δεν υπήρχε πρόθεση εφαρμογής αυστηρότερων δημοσιονομικών μέτρων στο ζήτημα της κοινωνικής ασφάλισης, όπως θα ήταν η αύξηση των ορίων ηλικίας και η μείωση των συντάξεων.

Αναφορικά με τον τομέα της κοινωνικής πολιτικής, ανακοινώθηκε η αύξηση του ΕΚΑΣ, του επιδόματος ανεργίας και των συντάξεων του ΟΓΑ, ως πραγματοποίηση των εξαγγελιών του 2004. Επιπλέον, ανακοινώθηκε η άμεση παροχή του πολυτεκνικού επιδόματος στις τρίτεκνες οικογένειες. Προς την ίδια κατεύθυνση, σχεδιάστηκε η Κατώτατη Εθνική Σύνταξη, με πρόβλεψη, ωστόσο, εφαρμογής της πολιτικής αυτής για το 2009. Προς την ίδια κατεύθυνση, ανακοινώθηκε η ίδρυση του Εθνικού Ταμείου Κοινωνικής Συνοχής, το οποίο θα χρηματοδοτούσε προγράμματα ετήσιας ενίσχυσης του εισοδήματος φυσικών προσώπων και νοικοκυριών, εφόσον είχαν εισόδημα χαμηλότερο από το όριο της φτώχειας⁶⁸⁶.

Η οικονομική κρίση του 2009

⁶⁸⁶ Πρακτικά Βουλής, ΙΒ' Προεδρευόμενης Δημοκρατίας, Σύνοδος: Α', Συνεδρίαση ΣΤ', 30/09/2007, [<https://www.hellenicparliament.gr/praktika/synedriaseis-olomeleias?sessionRecord=79dbc7c2-583a-4a42-9970-98f66a0bf0a6>].

Κατά την προεκλογική περίοδο του 2009, ο Κώστας Καραμανλής εγκατέλειψε, σε επίπεδο προγραμματικού λόγου, κάθε αναφορά που θα σήμαινε τη συνέχιση της άσκησης μιας χαλαρής δημοσιονομικής πολιτικής. Ειδικότερα, υπό το βάρος των συστάσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Συμβουλίου, εξήγγειλε ότι στο ενδεχόμενο επανεκλογής της ΝΔ, η οικονομική πολιτική θα είχε τους εξής στόχους:

- (α) την εφαρμογή αυστηρών ελέγχων στις δημόσιες δαπάνες
- (β) την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής
- (γ) διαρθρωτικές αλλαγές στις εσωτερικές αγορές⁶⁸⁷.

Με την εξαγγελία των παραπάνω στόχων, ο Κώστας Καραμανλής εξέφραζε την πρόθεσή του το κυβερνητικό έργο να συγκλίνει με τον ευρωπαϊκό περιορισμό της περιόδου.

Ειδικότερα, ο Κώστας Καραμανλής, κατά την προεκλογική του ομιλία στην 74^η Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης, στις 5 Σεπτεμβρίου του 2009, εξήγγειλε το πάγωμα των προσλήψεων έως το 2010, με εξαίρεση τις ανάγκες σε προσωπικό στα Υπουργεία Υγείας και Παιδείας. Παράλληλα, εξήγγειλε ότι μια πρόσληψη θα πραγματοποιείται για κάθε δυο αποχωρήσεις, ενώ επίσης ανακοίνωσε το πάγωμα στις αυξήσεις των συντάξεων, με εξαίρεση τους χαμηλοσυνταξιούχους. Ταυτόχρονα, ανακοίνωσε τον περιορισμό της τιμαριθμικής προσαρμογής των μισθών για όλους τους υπαλλήλους, συμπεριλαμβανομένων των μισθολογίων των ΔΕΚΟ.

Επιπρόσθετα, αναφορικά με την πολιτική της αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής, ο Κώστας Καραμανλής εξήγγειλε τη διαμόρφωση ψηφιοποιημένων μηχανισμών ελέγχου της διαδρομής του χρήματος.

Αναφορικά με τις διαρθρωτικές αλλαγές στον τομέα της αγοράς προϊόντων και υπηρεσιών, ο Κώστας Καραμανλής ανακοίνωσε την πρόθεση της εντατικοποίησης των

⁶⁸⁷Ναυτεμπορική,

«Ολόκληρη η ομιλία του Κ. Καραμανλή στη ΔΕΘ, 05/09/2009, [<https://www.naftemporiki.gr/printStory/234841>].

διαδικασιών ιδιωτικοποιήσεων και του ανοίγματος των κλειστών επαγγελματιών. Αναφορικά με τις διαρθρωτικές αλλαγές στην αγορά εργασίας, ο Κώστας Καραμανλής ανακοίνωσε ότι θα διευρυνόταν το καθεστώς μερικής απασχόλησης και η σύναψη συμβάσεων εργασίας περιορισμένου χρόνου, ενώ στο πλαίσιο του ΟΑΕΔ, η καταβολή του επιδόματος ανεργίας θα πραγματοποιείτο κατόπιν συμμετοχής των ανέργων σε προγράμματα επανακατάρτισης. Προς την ίδια κατεύθυνση, ανακοινώθηκε ότι εάν ο άνεργος απέρριπτε δυο διαδοχικές προσφορές θέσεων εργασίας, τότε θα αναστελλόταν η καταβολή του επιδόματος.

Αναφορικά με το συνταξιοδοτικό σύστημα, ο Κώστας Καραμανλής ανακοίνωσε την πρόθεση για εφαρμογή αυστηρότερων κριτηρίων για τη θεμελίωση δικαιώματος για αναπηρική σύνταξη, καθώς και την ψηφιοποίηση του συστήματος καταβολής των συντάξεων. Αναφορικά με το σύστημα νοσοκομειακής περίθαλψης, ανακοινώθηκε η πρόθεση σχεδιασμού και εφαρμογής της ηλεκτρονικής συνταγογράφησης, η διαμόρφωση ενός ηλεκτρονικού συστήματος καταγραφής των προμηθειών των δημόσιων νοσοκομείων, καθώς και η υλοποίηση της μεταρρύθμισης στην κατεύθυνση της ενδυνάμωσης του πρωτοβάθμιου συστήματος υγείας, με τη θέσπιση του οικογενειακού ιατρού⁶⁸⁸.

Συμπεράσματα

Κατά τη δεκαετία του 2000, σε επίπεδο προγραμματικού λόγου, ο Κώστας Καραμανλής εξέφρασε την ανάγκη της σύγκλισης με τον εξωτερικό φιλελεύθερο περιορισμό, υπό την έννοια της δρομολόγησης μεταρρυθμίσεων για ένα αποδοτικότερο κράτος. Τη συγκεκριμένη περίοδο, διαπιστώνεται η επιρροή που οι ιδέες του είχαν δεχθεί από τις ιδέες του Τρίτου Δρόμου, η οποία εκείνη την εποχή, όπως έχουμε περιγράψει στο τρίτο κεφάλαιο, εφαρμοζόταν με εκλογική

⁶⁸⁸ Ναυτεμπορική,

«Ολόκληρη η ομιλία του Κ. Καραμανλή στη ΔΕΘ, 05/09/2009, [<https://www.naftemporiki.gr/printStory/234841>].

επιτυχία από τους Εργατικούς της Μεγάλης Βρετανίας υπό τον Τόνι Μπλερ και τους Σοσιαλδημοκράτες της Γερμανίας υπό τον Γκέρχαρντ Σρέντερ.

Ταυτόχρονα, ωστόσο, στο πλαίσιο των Προγραμματικών Δηλώσεων του 2004, διαπιστώθηκε η πρόθεση της τήρησης μιας ελαστικής δημοσιονομικής πολιτικής, η οποία μεταφραζόταν σε εξαγγελίες για περισσότερες κοινωνικές παροχές. Το γεγονός αυτό μεταφράζεται ως μια εκούσια απόκλιση από την πολιτική του Τρίτου Δρόμου, καθώς και από τον ευρωπαϊκό περιορισμό της περιόδου, και συγχρόνως ως μια προσπάθεια αναθέρμανσης μιας πατερναλιστικής διάστασης της οικονομικής πολιτικής της ΝΔ.

Σε αντίθεση, ωστόσο, με τις Προγραμματικές Δηλώσεις του 2004, κατά την ανάγνωση των Προγραμματικών Δηλώσεων του 2007, εμφανής κατέστη η πρόθεση της τήρησης μιας περισσότερο συνετής δημοσιονομικής πολιτικής. Προς την κατεύθυνση αυτή, η ανακοίνωση της πρόθεσης για εντατικοποίηση των ελέγχων της δημόσιας δαπάνης και η πρόθεση για μια ασφαλιστική μεταρρύθμιση, στην κατεύθυνση της αποτελεσματικότερης κατανομής των δημόσιων πόρων, υπήρξαν ενδεικτικές μιας διαφορετικής πλέον στόχευσης του Κώστα Καραμανλή. Ωστόσο, όπως διαπιστώσαμε στο έβδομο κεφάλαιο, ακόμη και σε αυτή την περίπτωση, η σύγκλιση, κατά τη χρονική περίοδο από το 2007 έως το 2009 και πάλι δεν επετεύχθη σε ικανοποιητικό βαθμό.

Υπό την πίεση τελικά των ευρωπαϊκών θεσμών, ο Κώστας Καραμανλής, κατά την προεκλογική περίοδο, ενόψει των εθνικών εκλογών του 2009, εξήγγειλε ένα δραστικό φιλελεύθερο μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα, το οποίο υποστήριζε έντονα την στροφή της εθνικής πολιτικής προς τη σύγκλιση με τον φιλελεύθερο οικονομικό περιορισμό. Ωστόσο, η ΝΔ έχασε τις εκλογές του 2009 και τελικά ο Κώστας Καραμανλής δεν είχε την ευκαιρία να αποδείξει εάν την τρίτη φορά, υπό την ισχύ ενός αυστηρότερου περιορισμού, θα προωθούσε φιλελεύθερες οικονομικές μεταρρυθμίσεις.

Σε κάθε περίπτωση, η ιδεολογική στροφή του Κώστα Καραμανλή προς τον οικονομικό φιλελευθερισμό, έστω και σε προγραμματικό επίπεδο, διαπιστώνεται ως εντονότερη, όσο ο ευρωπαϊκός περιορισμός γινόταν αυστηρότερος.

8.2.3 Η ιδεολογική ταυτότητα του Αντώνη Σαμαρά

Η ιδεολογική ταυτότητα του Αντώνη Σαμαρά θα βασιστεί στην ανάλυση της ομιλίας του, την οποία εκφώνησε κατά την παρουσίαση της υποψηφιότητάς του για τη θέση του προέδρου της ΝΔ το 2009, καθώς και στην ανάλυση των Προγραμματικών Δηλώσεών του το 2012.

Προτού περάσουμε στην ανάλυση των δυο κειμένων, θα παραθέσουμε ορισμένα ιστορικά στοιχεία για την πολιτική σταδιοδρομία του Αντώνη Σαμαρά.

Ο Αντώνης Σαμαράς εκλέχτηκε πρόεδρος της ΝΔ στις 29 Νοεμβρίου του 2009, μέσα από τη διεξαγωγή μιας εσωκομματικής εκλογικής διαδικασίας, στην οποία η συνολική εκλογική βάση της ΝΔ θα μπορούσε, για πρώτη φορά στα χρονικά των εσωκομματικών διαδικασιών της ΝΔ, να ψηφίσει και να επιλέξει τον επόμενο πρόεδρο του κόμματος. Συγκεκριμένα, ο Αντώνης Σαμαράς έλαβε το 50,06% της ψήφου, ενώ οι έτεροι διεκδικητές, δηλαδή η πρώην Υπουργός Εξωτερικών στην κυβέρνηση του Κώστα Καραμανλή Ντόρα Μπακογιάννη και ο πρώην Νομάρχης Θεσσαλονίκης Παναγιώτης Ψωμιάδης, έλαβαν ποσοστά 39,72% και 10,22% αντίστοιχα.

Η πολιτική διαδρομή του Αντώνη Σαμαρά ξεκίνησε στις εθνικές εκλογές του 1977, όταν εκλέχτηκε για πρώτη φορά βουλευτής με την ΝΔ. Στη συνέχεια, ο Αντώνης Σαμαράς διετέλεσε Υπουργός Οικονομικών και Εξωτερικών στις κυβερνήσεις συνεργασίας του 1989, Τζαννετάκη και Ζολώτα, αντίστοιχα. Στην κυβέρνηση της ΝΔ, επί Κωνσταντίνου Μητσοτάκη, ο Αντώνης Σαμαράς διετέλεσε Υπουργός Εξωτερικών από το 1990 έως το 1992.

Το 1992, ο Αντώνης Σαμαράς απεπέμφθη από την κυβέρνηση λόγω της διαφορετικής, αντίθετης με εκείνης του πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Μητσοτάκη, προσέγγισης στο ζήτημα της ονομασίας της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ). Η συνολική στάση του Αντώνη Σαμαρά, το 1992, υπήρξε τελικά ενάντια τόσο σε βάρος της φιλελεύθερης οικονομικής

πολιτικής όσο και της φιλελεύθερης εξωτερικής πολιτικής του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη⁶⁸⁹.

Λίγους μήνες μετά την αποπομπή του από το Υπουργείο Εξωτερικών, ο Αντώνης Σαμαράς παραιτήθηκε από το βουλευτικό του αξίωμα και ίδρυσε ένα νέο πολιτικό κόμμα, την Πολιτική Άνοιξη. Στο νέο κόμμα προσήλθαν στελέχη από την ΝΔ και η κυβέρνηση Μητσοτάκη απειλήθηκε με κατάρρευση, με αποτέλεσμα να προκηρυχθούν πρόωρες εκλογές, τις οποίες η ΝΔ τελικά έχασε το 1993.

Το 2004, χρονολογία που το κόμμα της Πολιτικής Άνοιξης τανέστειλε οριστικά τη λειτουργία του, ο Αντώνης Σαμαράς επανεντάχθηκε στις τάξεις της ΝΔ και συμμετείχε στις ευρωεκλογές εκείνου του έτους, στις οποίες εκλέχτηκε ευρωβουλευτής. Στη συνέχεια, στις εκλογές του 2007 εκλέχτηκε βουλευτής Μεσσηνίας με την ΝΔ, ενώ στην κυβέρνηση της ΝΔ του 2007 διετέλεσε Υπουργός Πολιτισμού. Μετά την ήττα της ΝΔ στις εκλογές του 2009 και την παραίτηση του Κώστα Καραμανλή από την προεδρία του κόμματος, ο Αντώνης Σαμαράς έθεσε υποψηφιότητα για την προεδρία του κόμματος⁶⁹⁰.

Η ΝΔ επί της προεδρίας Αντώνη Σαμαρά κέρδισε στις εθνικές εκλογές του Μαΐου του 2012 την πρώτη θέση με ποσοστό 18,85% και έλαβε 108 έδρες, σημειώνοντας μια πτώση ύψους 14% σε σύγκριση με το εκλογικό ποσοστό, το οποίο είχε λάβει στις προηγούμενες βουλευτικές εκλογές του 2009. Η αδυναμία, ωστόσο, τον Μάιο του 2012 να συγκροτηθεί μονοκομματική αυτοδύναμη κυβέρνηση, καθώς και η αδυναμία να συγκροτηθεί κυβέρνηση συνεργασίας, οδήγησαν στη διεξαγωγή νέων εθνικών εκλογών τον Ιούνιο του 2012. Τον Ιούνιο του 2012, η ΝΔ έλαβε ποσοστό 29,66% και 129 έδρες. Ωστόσο τα εκλογικά αποτελέσματα και πάλι στερούσαν από την ΝΔ τη δυνατότητα συγκρότησης αυτοδύναμης κυβέρνησης. Τότε, εν μέσω μιας κρίσιμης οικονομικής συγκυρίας, το ενδεχόμενο εκ νέου εκλογικής αναμέτρησης αποκλείστηκε και τελικά συγκροτήθηκε κυβέρνηση συνεργασίας ανάμεσα στην ΝΔ, το ΠΑΣΟΚ και τη

⁶⁸⁹ Α. Μπρατάκος, *Η Ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2002, σελ. 579.

⁶⁹⁰ Α. Ραβανός, «Η επιστροφή του Αντώνη Σαμαρά», *Το Βήμα*, 24/11/2008, προσβάσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2008/11/24/politics/h-epistrofi-toy-antwni-samara/>.

Δημοκρατική Αριστερά, ένα μικρότερο αριστερό κόμμα, με πρωθυπουργό τον Αντώνη Σαμαρά. Τον Ιούνιο του 2012, το ΠΑΣΟΚ του Ευάγγελου Βενιζέλου είχε λάβει ποσοστό 12,28% και 33 έδρες και η Δημοκρατική Αριστερά του Φώτη Κουβέλη ποσοστό 6,25% και 19 έδρες.

Η τριμερής, ωστόσο, κομματική υποστήριξη της κυβέρνησης διεκόπη τον Ιούνιο του 2013, όταν η Δημοκρατική Αριστερά αποχώρησε από το κυβερνητικό σχήμα. Ως αιτία της αποχώρησης θεωρήθηκε η αντίθεση της Δημοκρατικής Αριστεράς με την πρωτοβουλία της κυβέρνησης να καταργήσει την κρατική τηλεόραση, την Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (ΕΡΤ). Η κυβέρνηση, με την στήριξη της ΝΔ και του ΠΑΣΟΚ, συνέχισε το έργο της έως τον Ιανουάριο του 2015. Τότε, η αδυναμία διαμόρφωσης μιας διευρυμένης κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας με σκοπό την εκλογή του επόμενου Προέδρου της Δημοκρατίας από την τρέχουσα τότεψ Βουλή, οδήγησε στην άμεση προκήρυξη των εκλογών. Η ΝΔ έχασε τις εκλογές της 25^{ης} Ιανουαρίου έναντι του ΣΥΡΙΖΑ του Αλέξη Τσίπρα. Ειδικότερα, ο ΣΥΡΙΖΑ έλαβε ποσοστό ύψους 36,34% και 149 έδρες, ενώ η ΝΔ ποσοστό ύψους 27,81% και 76 έδρες. Ο ΣΥΡΙΖΑ προχώρησε στον σχηματισμό κυβέρνησης συνεργασίας με το κόμμα των Ανεξαρτήτων Ελλήνων, με αρχηγό τον Πάνο Καμμένο, το οποίο είχε λάβει ποσοστό ύψους 4,75% και 13 έδρες και πρωθυπουργό τον πρόεδρο του ΣΥΡΙΖΑ, Αλέξη Τσίπρα.

Ο Κοινωνικός Φιλελευθερισμός του Αντώνη Σαμαρά (2009)

Οι πολιτικές ιδέες του Αντώνη Σαμαρά παρουσιάστηκαν στις 7 Νοεμβρίου του 2009 στο Έκτακτο Συνέδριο της ΝΔ, το οποίο είχε πραγματοποιηθεί με σκοπό τον απολογισμό των αιτιών της εκλογικής ήττας του Οκτωβρίου του 2009 και την εκκίνηση της προεκλογικής περιόδου για την εκλογή του επόμενου προέδρου της ΝΔ. Συγκεκριμένα, ο υποψήφιος τότε πρόεδρος Αντώνης Σαμαράς στην ομιλία του παρουσίασε το σύνολο των αρχών, τις οποίες η ΝΔ, σύμφωνα με τον ίδιο, θα έπρεπε να αφομοιώσει και να καταστήσει άξονες της επόμενης κυβερνητικής της πολιτικής, λίγο πριν ξεκινήσει η νέα δεκαετία του 2010.

Ο Αντώνης Σαμαράς, μέσα από την ομιλία του αυτή, εξήγησε ότι η ιδεολογία της ΝΔ ήταν ο «κοινωνικός φιλελευθερισμός». Η ιδέα του κοινωνικού φιλελευθερισμού, όπως ανέφερε ο ίδιος, συνέδεε τις παραδοσιακές αρχές της ΝΔ, όπως η ελευθερία, η αξιοκρατία, η ισονομία, η δημοκρατία και ο πατριωτισμός με νέες αρχές, όπως ήταν η ανταγωνιστικότητα της οικονομίας.

Με τη χρήση της έννοιας της ανταγωνιστικότητας, ο Αντώνης Σαμαράς υπογράμμισε την ανάγκη της πραγματοποίησης των αναγκαίων μεταρρυθμίσεων στην αγορά εργασίας και προϊόντων, ώστε η ελληνική οικονομία να προσαρμοστεί ταχύτατα στις τρέχουσες διεθνείς οικονομικές εξελίξεις. Ο Αντώνης Σαμαράς σημείωνε ότι η ανταγωνιστικότητα αποτελούσε μια έννοια αντίθετη προς τη λογική του κρατισμού, καθώς η ενίσχυσή της θα πραγματοποιείτο μέσω της εφαρμογής πολιτικών, οι οποίες οδηγούσαν προς τον περιορισμό της κρατικής παρέμβασης.

Αναφορικά με τον ρόλο του κράτους, ο Αντώνης Σαμαράς υπογράμμισε ότι το κράτος δε θα έπρεπε να ασκεί επιχειρηματική δραστηριότητα μέσω των εθνικοποιήσεων ή της συνέχισης των κρατικών μονοπωλίων. Παράλληλα, ωστόσο, ο ίδιος σημείωνε ότι το κράτος δε θα έπρεπε να μειωθεί τόσο, ώστε να λειτουργεί ως «νυχτοφύλακας», σύμφωνα με την οικονομική σκέψη της Νέας Δεξιάς. Το κράτος θα έπρεπε να έχει αποκλειστικά ρυθμιστικές αρμοδιότητες επί της οικονομικής δραστηριότητας, με σκοπό να εποπτεύει και να μεριμνά για τη διασφάλιση των κανόνων, με σκοπό την ανάπτυξη μιας υγιούς οικονομίας. Παράλληλα, η σύγχρονη οικονομία, σύμφωνα με τον Αντώνη Σαμαρά, ταυτιζόταν με την έννοια της αειφορίας ή αλλιώς της βιωσιμότητας. Η βιωσιμότητα της οικονομίας μεταφραζόταν στην ανάγκη της αυτοτροφοδότησης μιας οικονομίας και συγχρόνως του σεβασμού στο φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον της χώρας.

Ταυτόχρονα, ωστόσο, ο ίδιος σημείωνε ότι καθήκον της κυβέρνησης ήταν να διασφαλίζει την κοινωνική δικαιοσύνη, με σκοπό να διασφαλίζεται η ευημερία των Ελλήνων πολιτών. Ειδικότερα, ο σχεδιασμός μιας κοινωνικής στρατηγικής στα τέλη του 2009, σύμφωνα με τον Αντώνη Σαμαρά, θα έπρεπε να στοχεύει στη διάχυση της ανάπτυξης σε όλα τα στρώματα της κοινωνίας και σε όλους τους παραγωγικούς τομείς. Ουσιαστικά, ο Αντώνης Σαμαράς εξήγησε ότι η ανάπτυξη

της χώρας ήταν η προϋπόθεση για την αντιμετώπιση των προβλημάτων, της ανέχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού⁶⁹¹.

Η ομιλία αυτή του Αντώνη Σαμαρά είναι αποκαλυπτική της πρόθεσής του, το 2009, να ακολουθήσει η εθνική πολιτική τον δρόμο της σύγκλισης με τον εξωτερικό περιορισμό της ΕΕ. Η ταύτιση της επιβίωσης της εθνικής οικονομίας με την επιλογή της διαμόρφωσης μιας βιώσιμης ανάπτυξης μέσα από φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις αποδεικνύει την πρόθεση αυτή.

Η αντίδραση σε βάρος του πρώτου Μνημονίου (2010)

Η φιλελεύθερη θέρμη του ίδιου, ωστόσο, τείνει να αμφισβητείται, καθώς ο ίδιος, ως αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης, αποφάσισε να καταψηφίσει το πρώτο Μνημόνιο, την πρώτη, δηλαδή, δανειακή σύμβαση, την οποία η ελληνική κυβέρνηση υπέγραψε με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την ΕΚΤ και το ΔΝΤ το 2010. Ειδικότερα, ο Αντώνης Σαμαράς δε συναίνεσε τότε με την οικονομική πολιτική του Μνημονίου, εκφράζοντας μια δριμεία αντιπολιτευτική πολεμική σε βάρος του ΠΑΣΟΚ και του πρωθυπουργού εκείνης της περιόδου, Γιώργου Παπανδρέου.

Η αντίθεσή του κορυφώθηκε θα παρατηρούσε κανείς όταν, στις 7 Ιουλίου του 2010, ο ίδιος παρουσίασε στο Ζάππειο μια εναλλακτική, ως προς το Μνημόνιο, οικονομική πρόταση με τίτλο «Στρατηγική Ελπίδας για την Έξοδο από την κρίση»⁶⁹². Η οικονομική αυτή πρόταση βασιζόταν στη σκέψη ότι η αντιμετώπιση της ύφεσης της ελληνικής οικονομίας θα μπορούσε επιτυχέστερα να αντιμετωπιστεί μέσα από ένα διαφοροποιημένο μείγμα πολιτικής, το οποίο θα συνδύαζε τις αναγκαίες περικοπές δημόσιων δαπανών με ταυτόχρονα αντισταθμιστικά μέτρα, τα οποία θα μπορούσαν να ενισχύσουν τη ζήτηση. Ειδικότερα, ο Αντώνης Σαμαράς πρότεινε τη μείωση της φορολογίας, την ενίσχυση των αποκρατικοποιήσεων και την ενίσχυση της ρευστότητας της αγοράς μέσω της εκμετάλλευσης ενός μέρους των κονδυλίων, τα οποία είχαν δοθεί στο τραπεζικό σύστημα στο πλαίσιο της ανακεφαλαιοποίησης.

⁶⁹¹ Ναυτεμπορική, «Ολόκληρη η ομιλία του κ. Αντ. Σαμαρά στο έκτακτο συνέδριο της Ν.Δ.» 07/11/2009, [<https://www.naftemporiki.gr/story/226811/olokliri-i-omilia-tou-k-ant-samara-sto-ektakto-sunedrio-tis-nd>].

⁶⁹² Αντώνης Σαμαράς, «Στρατηγική Ελπίδας για την Έξοδο από την κρίση», 07/07/2010, [http://www.newsbeast.gr/files/1/2010/07/07/zappio_2.pdf].

Ο Αντώνης Σαμαράς, στη συνέχεια, διαφώνησε και με την επικαιροποίηση του προγράμματος, του Μεσοπρόθεσμου, δηλαδή, Δημοσιονομικού Πλαισίου: 2012-2015. Ενδεικτικά, τον Φεβρουάριο του 2011, σύμφωνα με τον Τύπο της εποχής, «ο Αντώνης Σαμαράς διευκρίνιζε ότι η ΝΔ δεν είναι κατά των μέτρων περιστολής της δημόσιας σπατάλης ή της αύξησης των ανταγωνιστικότητας με διαρθρωτικές αλλαγές, αλλά εξηγούσε ότι το Μνημόνιο είναι η πολιτική δέσμευση επ' άπειρον σε μόνιμη ασφυξία της οικονομίας»⁶⁹³.

Μολονότι η οικονομική σκέψη του Αντώνη Σαμαρά δεν στερείτο φιλελεύθερου προσανατολισμού, η δριμεία αντίθεσή του με το πρώτο Μνημόνιο και η άρνηση διαμόρφωσης ενός κλίματος συναίνεσης, έστω περί των φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων, με τις οποίες ΠΑΣΟΚ και ΝΔ συμφωνούσαν, προσέδωσε στον Αντώνη Σαμαρά τον χαρακτηρισμό του «αντι-μνημονιακού» πολιτικού.

Ωστόσο, από τον Μάρτιο του 2011, η στάση της ηγεσίας της ΝΔ άλλαξε και έλαβε ένα φιλο-μνημονιακό πρόσημο. Στην πραγματικότητα, η μεταστροφή της στάσης ξεκινά με την υπογραφή του Αντώνη Σαμαρά, ως αρχηγού της αξιωματικής αντιπολίτευσης, της συμφωνίας που ζητήθηκε από τους Ευρωπαίους εταίρους, με σκοπό την εκταμίευση της λεγόμενης έκτης δόσης. Η μεταστροφή αυτή επισφραγίζεται με την υποστήριξη που η ΝΔ έδωσε στη μεταβατική κυβέρνηση, η οποία διαμορφώθηκε τον Νοέμβριο του 2011, με πρωθυπουργό τον πρώην Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας και πρώην αντιπροέδρου της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, Λουκά Παπαδήμο, μετά την κατάρρευση της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ του Γιώργου Παπανδρέου. Η στήριξη προς τη νέα αυτή κυβέρνηση αποδεικνυε την απουσία

⁶⁹³ In.gr, ««Αναζητήστε αλλού συναίνεση»». Ξεκάθαρο «όχι» και στο νέο Μνημόνιο είπε από τη Βουλή ο Αντώνης Σαμαράς», 11/02/2011, προσβάσιμο στο: <http://www.in.gr/2011/02/11/greece/ksekatharo-oxi-kai-sto-neo-mnimonio-eipe-apo-ti-boyli-o-antwnis-samaras/>.

περιθωρίου συνέχισης της αντι-μνημονιακής στρατηγικής από το κόμμα της ΝΔ ⁶⁹⁴
⁶⁹⁵.

Το γεγονός ότι η απόφαση υποστήριξης της μνημονιακής πολιτικής, την οποία ο Αντώνης Σαμαράς πολεμούσε επί δυο συνεχή έτη, ελήφθη τελικά από τον ίδιο, ελλείπει κάθε περιθωρίου εκδήλωσης περαιτέρω αμφισβήτησης των δανειακών συμφωνιών, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι από την πλευρά του Αντώνη Σαμαρά αναπτύχθηκε από το 2009 έως το 2011 μια στρατηγική, η οποία δε βασιζόταν στην ύπαρξη μιας ουσιαστικής ιδεολογικής αντιπαράθεσης με τις πολιτικές του Μνημονίου, αλλά ερμηνεύεται με όρους αντιπολιτευτικής τακτικής.

Στη συνέχεια, θα περιγράψουμε συνοπτικά τις Προγραμματικές Δηλώσεις, τις οποίες ανέγνωσε ο Αντώνης Σαμαράς ως πρωθυπουργός της νέας κυβέρνησης της ΝΔ στη Βουλή των Ελλήνων.

Οι Προγραμματικές Δηλώσεις της κυβέρνησης Αντώνη Σαμαρά (2012)

Στις 6 Ιουλίου του 2012, ο Αντώνης Σαμαράς, κατά την ανάγνωση των Προγραμματικών Δηλώσεων της νέας κυβέρνησης στη Βουλή των Ελλήνων, υπογράμμισε ότι βασικοί στόχοι της νέας κυβέρνησης ήταν η άμεση περιστολή των δημόσιων δαπανών, η αύξηση των δημόσιων εσόδων, στην κατεύθυνση της μείωσης του ελλείμματος της Γενικής Κυβέρνησης και η προώθηση μεταρρυθμίσεων στην κατεύθυνση της διαμόρφωσης μιας διεθνώς ανταγωνιστικής οικονομίας. Για την περιστολή των δαπανών, ο πρωθυπουργός ανακοίνωσε ότι άμεσα θα εφαρμόζονταν ελεγκτικοί μηχανισμοί, οι οποίοι θα επέβλεπαν την οικονομική λειτουργία όλων των δημόσιων φορέων. Οι δημόσιοι φορείς θα έπρεπε να καταρτίζουν και να εκτελούν ορθά τους προϋπολογισμούς.

⁶⁹⁴ Α. Ραβανός, «Μεταβατική κυβέρνηση και εκλογές ζητά ο Αντώνης Σαμαράς», *Το Βήμα*, 11/03/2011, προσβάσιμο στο: <http://www.tovima.gr/2011/11/03/politics/metabatiki-kybernisi-kai-ekloges-zita-o-antwnis-samaras/>.

⁶⁹⁵ Α. Ραβανός, «Το φάντασμα της κυβέρνησης Παπαδήμου και το δεύτερο μνημόνιο στοιχειώνει τη ΝΔ», *Το Βήμα*, 02/07/2015, προσβάσιμο στο: <http://www.tovima.gr/2015/02/07/politics/to-fantasma-tis-kybernisis-papadimoy-kai-to-deytero-mnimonio-stoixeiwnei-ti-nd/>.

Παράλληλα, ανακοινώθηκε η άμεση κατάργηση και συγχώνευση πολλών δημόσιων φορέων, χωρίς, ωστόσο, η εξέλιξη αυτή να συνοδεύεται με απολύσεις των δημόσιων υπαλλήλων.

Για την αύξηση των δημόσιων εσόδων, ανακοινώθηκαν νέες φορολογικές ρυθμίσεις, οι οποίες θα αποσκοπούσαν στη διεύρυνση της φορολογικής βάσης, καθώς και στην εντατικοποίηση των ελεγκτικών μηχανισμών, με σκοπό την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής. Συγκεκριμένα, ανακοινώθηκε η θέσπιση του ηλεκτρονικού περιουσιολογίου για όλους τους πολίτες, στο οποίο θα καταγραφόταν το σύνολο της περιουσίας, καθώς και οι καταθέσεις των Ελλήνων πολιτών. Παράλληλα, θα ενισχύονταν οι διακρατικές συμφωνίες με τρίτες χώρες, με σκοπό τον εντοπισμό της διαδρομής μη φορολογημένων χρημάτων.

Για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, ο Αντώνης Σαμαράς ανέφερε αρχικά ότι η πολιτική θα έπρεπε να στοχεύσει στην ενίσχυση της ρευστότητας στο τραπεζικό σύστημα. Η ρευστότητα θα αποκαθίστατο άμεσα μέσω της ανακεφαλαιοποίησης με ευρωπαϊκούς πόρους, ωστόσο αυτό, το οποίο μακροπρόθεσμα θα ήταν αναγκαίο, αναφερόταν στην προσπάθεια ανάκτησης της εμπιστοσύνης των καταθετών προς το εγχώριο τραπεζικό σύστημα, με σκοπό να επιστραφούν οι καταθέσεις στις τράπεζες.

Στη συνέχεια, υπογραμμίστηκε ότι η κυβερνητική πολιτική θα έπρεπε να υποστηρίξει την επιχειρηματικότητα, αρχικά μέσω της κατάρτισης ενός απλουστευμένου και φιλοεπενδυτικού φορολογικού συστήματος. Επιπλέον, η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας προϋπέθετε την αποτελεσματική διαπραγμάτευση επί του ποσού το οποίο θα χορηγείτο στην ελληνική οικονομία μέσω των κονδυλίων του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ) για την περίοδο 2014-2020. Επιπλέον, για την ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας ανακοινώθηκε ότι άμεσα θα επιδιωκόταν η επιστροφή των οφειλών του Δημοσίου προς τον ιδιωτικό τομέα. Το ύψος των οφειλών αυτών άγγιζε το ποσό των 66,8 δισεκατομμυρίων ευρώ. Γενικότερα, για την προσέλκυση επενδύσεων, αναγκαία χαρακτηρίστηκε η συνδρομή του Ευρωπαϊκού Ταμείου Επενδύσεων, καθώς και η θέσπιση του Ελληνικού Επενδυτικού Ταμείου, με ευρωπαϊκή χρηματοδότηση.

Επιπλέον, η πολιτική της ενίσχυσης του ανταγωνισμού θα στόχευε στην εύρυθμη λειτουργία της αγοράς, με απώτερο σκοπό και την πτώση των τιμών. Προς αυτήν την κατεύθυνση, ο Αντώνης Σαμαράς ανακοίνωσε την εντατικοποίηση της προσπάθειας της καταπολέμησης των μονοπωλίων, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τις περιπτώσεις των αγορών ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου.

Επιπρόσθετα, ανακοινώθηκε μια σειρά επιπλέον αποκρατικοποιήσεων. Συγκεκριμένα, στο πρόγραμμα αυτό περιλαμβάνονταν τα Κρατικά Λαχεία, η έκταση του πρώην αεροδρομίου στο Ελληνικό, η Δημόσια Επιχείρηση Αερίου (ΔΕΠΑ), ο Διαχειριστής Εθνικού Συστήματος Φυσικού Αερίου (ΔΕΣΦΑ), ο οποίος ήταν ο διαχειριστής του συστήματος μεταφοράς φυσικού αερίου στην Ελλάδα, το Διεθνές Κέντρο Τύπου, η Κασσιόπη στην Κέρκυρα, η Αφάντου στη Ρόδο. Σε διαδικασία πώλησης και ενοικίασης θα εισέρχονταν, επίσης, είκοσι οκτώ ακίνητα: η Εταιρία Ύδρευσης & Αποχέτευσης Θεσσαλονίκης Α.Ε. (ΕΥΑΘ), τα Ελληνικά Πετρέλαια (ΕΛΠΕ), η Εγνατία, τα Ελληνικά Ταχυδρομεία (ΕΛΤΑ), ο Οργανισμός Προγνωστικών Αγώνων Ποδοσφαίρου (ΟΠΑΠ), η Γενική Μεταλλευτική και Μεταλλουργική Ανώνυμη Εταιρεία (ΛΑΡΚΟ), ο Οργανισμός Διεξαγωγής Ιπποδρομιών Ελλάδας (ΟΔΙΕ), η Εταιρεία Υδρεύσεως και Αποχετεύσεως Πρωτεύουσας (ΕΥΔΑΠ), ενώ το πρόγραμμα αποκρατικοποιήσεων θα ολοκληρωνόταν με δεκατρείς ακόμη αποκρατικοποιήσεις, λιμένων, αεροδρομίων και της εταιρείας σιδηροδρομικών μεταφορών ΤΡΑΙΝΟΣΕ.

Η ασφαλιστική μεταρρύθμιση, στην κατεύθυνση της περιστολής της δημόσιας δαπάνης, χαρακτηρίστηκε κρίσιμη για τη μείωση του ελλείμματος και τη μείωση του δημόσιου χρέους. Γενικότερα, υπογραμμίστηκε ότι η χρηματοδότηση του νέου κοινωνικού κράτους θα έπρεπε να εξασφαλίζεται από τους πόρους, οι οποίοι θα εξοικονομούνταν από την κατάργηση των φοροαπαλλαγών, τον περιορισμό των επιδομάτων, την περιστολή της δαπάνης στον τομέα της υγείας, της άμυνας και των ΔΕΚΟ και από τις μειώσεις των υψηλών συντάξεων, τις οποίες χορηγούσαν

τα ευγενή ασφαλιστικά ταμεία (ταμεία των ΔΕΚΟ, των υπαλλήλων τραπεζών, των ιατρών, των νομικών κ.ά.)⁶⁹⁶.

Συμπεράσματα

Ο προγραμματικός λόγος του Αντώνη Σαμαρά δεν στερείτο του προσανατολισμού προς την επιδίωξη του φιλελεύθερου εξωτερικού περιορισμού. Συγκεκριμένα, ο προγραμματικός του λόγος το 2009 δε διαπιστώθηκε ότι απέκλινε από την ανάγκη του φιλελεύθερου μετασχηματισμού της εθνικής οικονομίας. Αυτό, ωστόσο, το οποίο διαπιστώθηκε ως προβληματικό στοιχείο, σε σχέση με τη κυβερνητική μεταρρυθμιστική δυναμική του Αντώνη Σαμαρά, αναφερόταν στην στρατηγική, από τον ίδιο, της ιεράρχησης της εκλογικής επιβίωσης και τελικά νίκης της ΝΔ σε υψηλότερο επίπεδο, σε σχέση με το επίπεδο, στο οποίο τοποθετείτο η δρομολόγηση της φιλελεύθερης μεταρρύθμισης.

Η πολεμική, την οποία ανέπτυξε ο Αντώνης Σαμαράς σε βάρος του πρώτου Μνημονίου, σε συνδυασμό με την πολεμική, την οποία είχε αναπτύξει το 1992 σε βάρος της φιλελεύθερης πολιτικής του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη, και σε συνδυασμό με τη μνημονιακή μεταστροφή του το 2011 και ως πρωθυπουργού το 2012, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι αναπτύχθηκε μια επαμφοτερίζουσα σχέση του ίδιου σε σχέση με την αναγκαιότητα δρομολόγησης μιας φιλελεύθερης πολιτικής.

Τελικά, όλα τα παραπάνω, σε συνδυασμό με την ανάλυση του κυβερνητικού έργου από το 2012 έως το 2015, οδηγούν στην κατακλείδα ότι ο αυστηρός περιορισμός οδήγησε τον Αντώνη Σαμαρά να εφαρμόσει το Μνημόνιο. Ωστόσο η επαμφοτερίζουσα στάση, η οποία περιγράφηκε, ενδεχομένως να μπορεί να συμβάλλει στην επεξήγηση της αδυναμίας τελικά πλήρως να ολοκληρωθεί το φιλελεύθερο πρόγραμμα.

⁶⁹⁶ Πρακτικά Βουλής, Συνεδρίαση Δ', 06/07/2012, <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es20120706.pdf>.

Η μελέτη του διακηρυκτικού λόγου και των προγραμματικών δηλώσεων των τριών αρχηγών αποκαλύπτουν ότι η θέση της ηγεσίας απέναντι στον φιλελευθερισμό επηρεάζει την εφαρμογή του φιλελεύθερου προτύπου στην ΝΔ. Η δυσπιστία των Καραμανλή και Σαμαρά, αναφορικά με τον περιορισμό της παρέμβασης του κράτους στην οικονομία, κατέστησε την εφαρμογή του φιλελεύθερου προτύπου, το οποίο ενσωμάτωνε ο ευρωπαϊκός περιορισμός, στρεβλή. Αντίθετα, η αυθόρμητη εγγύτητα του Μητσοτάκη ερμηνεύει την εντονότερη στοίχισή του με τον τότε εξωτερικό περιορισμό.

Στην επόμενη ενότητα θα αναλύσουμε την τρίτη μεταβλητή, με την οποία επιχειρούμε να συμπληρώσουμε, στην παρούσα έρευνα, το πλέγμα των μεταβλητών, οι οποίες θα μπορούσαν να επεξηγήσουν την αδυναμία της ΝΔ να αναπτύξει μια δυναμική τελειοποίησης της φιλελεύθερης μεταρρυθμιστικής ατζέντας.

8.3 Η εσωκομματική πατερναλιστική αντιπολίτευση

Στην ενότητα αυτή θα περιγράψουμε την εσωκομματική ιδεολογική πάλη, η οποία διαδραματιζόταν διαχρονικά στο εσωτερικό της ΝΔ, ανάμεσα στον εσωκομματικό φιλελεύθερο και στον εσωκομματικό πατερναλιστικό συσχετισμό. Ειδικότερα, επιχειρούμε να κατανοήσουμε, εάν η ύπαρξη μιας εσωκομματικής κρατικιστικής αντιπολίτευσης θα μπορούσε τελικά να παρεμποδίσει μια φιλελεύθερη οικονομική μεταρρύθμιση.

Αναφορικά με την εσωκομματική ιδεολογική αντιπαράθεση, στο εσωτερικό της ΝΔ είχαν εξ αρχής παρατηρηθεί δυο αντιτιθέμενες ιδεολογικά πτέρυγες, η φιλελεύθερη και η πατερναλιστική. Ειδικότερα, από το 1980 και έπειτα, διαπιστώνεται η διαμόρφωση δυο πόλων με διαφορετική οπτική, τόσο επί των ζητημάτων της οικονομικής πολιτικής, όσο και επί της εξωτερικής πολιτικής: από τη μια πλευρά υπήρχαν οι πατερναλιστές ή συντηρητικοί και από την άλλη πλευρά οι φιλελεύθεροι ή ανανεωτικοί. Ειδικότερα, σε ζητήματα οικονομικής πολιτικής διαπιστώθηκε ότι οι εκπρόσωποι της φιλελεύθερης πτέρυγας έτειναν να υπερασπίζονται τις φιλελεύθερες οικονομικές μεταρρυθμίσεις, ενώ οι

εκπρόσωποι της συντηρητικής πτέρυγας έτειναν να υπερασπίζονται την πατεριναλιστική κληρονομιά της ΝΔ.

Ο «εθνικόφρων δημοκρατικός φιλελευθερισμός» του Ευάγγελου Αβέρωφ (1981-1984)

Η πρώτη ιδεολογική διαφωνία εμφανίστηκε στο εσωτερικό της ΝΔ κατά τη διάρκεια της προεδρίας του Γεωργίου Ράλλη και ιδιαίτερος μετά την ήττα της ΝΔ στις εκλογές του Οκτωβρίου του 1981. Οι αντίπαλοι πρωταγωνιστές της ιδεολογικής εσωκομματικής διαμάχης ήταν ο πρόεδρος της ΝΔ Γεώργιος Ράλλης και ο επίδοξος διάδοχός του, Ευάγγελος Αβέρωφ.

Συγκεκριμένα, επρόκειτο για δυο χαρακτηριστικούς εκπροσώπους των δυο διαφορετικών ιδεολογικών τάσεων, τις οποίες περιγράφουμε στην ενότητα αυτή. Από τη μια πλευρά, ο Γεώργιος Ράλλης εξέφραζε τους χαρακτηριζόμενους ως ανανεωτικούς βουλευτές, ενώ ο Ευάγγελος Αβέρωφ τους συντηρητικούς βουλευτές της ΝΔ. Εκείνη την περίοδο, η ιδεολογική διαφοροποίηση αναφερόταν περισσότερο στις διαφορές επί των ζητημάτων διαχείρισης της εθνικής πολιτικής, καθώς και στην προεκλογική στρατηγική αντιμετώπισης του ΠΑΣΟΚ. Ειδικότερα, ο Γεώργιος Ράλλης υπήρξε ο υποστηρικτής της θέσης για μια μετριοπαθέστερη αντιπαράθεση, προσηλωμένος στη στάση, με την οποία η πόλωση θα αντιμετωπιζόταν. Από την άλλη πλευρά, ο Ευάγγελος Αβέρωφ επιδίωκε την πόλωση της σύγκρουσης με την αντιπολίτευση, ιδιαίτερα επί των ζητημάτων της εθνικής πολιτικής.

Η αρχική σύγκρουση των δυο ανδρών πραγματοποιήθηκε όταν και οι δυο υπήρξαν οι διεκδικητές της προεδρίας της ΝΔ μετά την παραίτηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή το 1980. Την ψηφοφορία είχε κερδίσει ο Γεώργιος Ράλλης, η πολιτική του οποίου έως και τον Οκτώβριο του 1981 βασίστηκε στην έκφραση της πολιτικής μετριοπάθειας και της επιδίωξης οικονομικών αποτελεσμάτων. Κατά τη διάρκεια της πρωθυπουργίας του Γεωργίου Ράλλη, οι αντιδράσεις του Αβέρωφ σε βάρος της συναινετικής πρόθεσης του Ράλλη υπήρξαν έντονες. Συγκεκριμένα, ο Αβέρωφ πίστευε ότι η πολιτική, η οποία

ακολουθείτο από τον Ράλλη, σε μια εποχή κατά την οποία το ΠΑΣΟΚ με πρακτικές δημαγωγίας και χαλαρής δημοσιονομικής πολιτικής συνέπαιρνε τα πλήθη, θα οδηγούσε την ΝΔ σε ήττα.

Αναφορικά με τον Ευάγγελο Αβέρωφ, η πολιτική του πορεία είχε ξεκινήσει ήδη από το 1941, όταν εκλέχτηκε νομάρχης Κέρκυρας κατά τη διάρκεια του Ελληνοϊταλικού Πολέμου. Στη συνέχεια, μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, ο Αβέρωφ εκλέχτηκε βουλευτής του Κόμματος Φιλελευθέρων και κατά το διάστημα από το 1949 έως το 1950 διετέλεσε Υπουργός Εφοδιασμού στην κυβέρνηση του Θεμιστοκλή Σοφούλη. Στη συνέχεια, στη διάρκεια της κυβέρνησης του Σοφοκλή Βενιζέλου, από το 1950 έως το 1951, διετέλεσε Υπουργός Εθνικής Οικονομίας, ενώ από το 1951 έως το 1952 διετέλεσε Υφυπουργός Εξωτερικών στην κυβέρνηση του Νικολάου Πλαστήρα.

Στη συνέχεια, το 1956, ο Αβέρωφ συμμετείχε στο νέο κόμμα της Εθνικής Ριζοσπαστικής Ένωσης (ΕΡΕ), στις κυβερνήσεις της οποίας, από το 1956 έως το 1963, διετέλεσε Υπουργός Εξωτερικών. Τον Ιούλιο του 1974, ο Ευάγγελος Αβέρωφ διετέλεσε Υπουργός Εθνικής Άμυνας στην κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, ενώ ως Υπουργός Εθνικής Άμυνας υπηρέτησε, επίσης, στις κυβερνήσεις της ΝΔ, το 1974, το 1977 υπό την πρωθυπουργία του Κωνσταντίνου Καραμανλή, καθώς και το 1980 υπό την πρωθυπουργία του Γεωργίου Ράλλη.

Στις εκλογές του Οκτωβρίου του 1981, το ΠΑΣΟΚ του Ανδρέα Παπανδρέου εκλέχτηκε για πρώτη φορά πρώτο κόμμα, λαμβάνοντας ποσοστό της τάξης του 48,07% και 172 έδρες, ενώ η ΝΔ υπό την προεδρία του Γεώργιου Ράλλη έλαβε ποσοστό 35,88% και 115 έδρες. Η εκλογική ήττα της ΝΔ οδήγησε σε σφοδρή εσωκομματική αποδοκιμασία σε βάρος του Γεώργιου Ράλλη, υποκινητής και πρωταγωνιστής της οποίας φαίνεται να ήταν ο Ευάγγελος Αβέρωφ. Η εσωκομματική κρίση οδήγησε τον Ράλλη να εγείρει θέμα εμπιστοσύνης της κοινοβουλευτικής ομάδας της ΝΔ προς το πρόσωπό του. Ο Ράλλης, τελικά, έχασε την ψηφοφορία, καθώς 66 βουλευτές ψήφισαν κατά και μόλις 41 υπέρ του. Κατόπιν της ψηφοφορίας αυτής, ξεκίνησαν οι διαδικασίες για την εκλογή του νέου προέδρου. Η εκλογική αναμέτρηση για τη διαδοχή πραγματοποιήθηκε σε σχετική συνεδρίαση της κοινοβουλευτικής ομάδας της ΝΔ μόλις δυο ημέρες μετά την

εσωκομματική ήττα του Γεωργίου Ράλλη, στις 9 Δεκεμβρίου του 1981. Διεκδικητές της προεδρίας ήταν ο Ευάγγελος Αβέρωφ, ο Κωστής Στεφανόπουλος και ο Ιωάννης Μπούτος. Το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας ανέδειξε νικητή τον Ευάγγελο Αβέρωφ, ο οποίος έλαβε 67 ψήφους έναντι 32 ψήφων, τις οποίες έλαβε ο Κωστής Στεφανόπουλος, και 12 ψήφων, τις οποίες έλαβε ο Ιωάννης Μπούτος⁶⁹⁷.

Το ιδεολογικό στίγμα, το οποίο χαρακτήριζε τις ιδέες του Αβέρωφ, είχε διαφανεί ήδη από το 1980 κατά την εσωκομματική διαδικασία, στην οποία ηττήθηκε από τον Γεώργιο Ράλλη, όταν σε δηλώσεις του ο Αβέρωφ, μετά την ήττα που υπέστη, ανέφερε ότι η ιδεολογία της ΝΔ ήταν ο «εθνικόφρων δημοκρατικός φιλελευθερισμός». Συγκεκριμένα, σε αντιδιαστολή με τον όρο του ριζοσπαστικού φιλελευθερισμού του Κωνσταντίνου Καραμανλή και με τον όρο του φιλελεύθερου δημοκρατικού ριζοσπαστισμού του Γεωργίου Ράλλη, όπως οι όροι αυτοί περιγράφηκαν στο τρίτο κεφάλαιο, ο Αβέρωφ χρησιμοποίησε έναν περισσότερο συντηρητικό προσδιορισμό. Το περιεχόμενο του όρου εθνικόφρων φιλελευθερισμός ενδεχομένως θα μπορούσε να επεξηγηθεί μέσα από δηλώσεις, τις οποίες ο Ευάγγελος Αβέρωφ πραγματοποίησε κάποια χρόνια αργότερα. Συγκεκριμένα, αμέσως μετά την εκλογή του στην προεδρία της ΝΔ, σε συνέντευξη, την οποία είχε παραχωρήσει στην εφημερίδα «Βραδινή», επεσήμανε ότι η πολιτική του πορεία αποδείκνυε την «βαθιά προσήλωσή του στην έννοια της πατρίδας».

Επιπλέον, η συντηρητική διάσταση του πολιτικού διαπιστωνόταν εμφανέστερα μέσα από την επιθετική στάση, την οποία είχε υιοθετήσει σε βάρος της Τουρκίας σε όλη τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου έως και τις αρχές του 1990. Σύμφωνα με τον Ευάνθη Χατζηβασιλείου, στο βιβλίο του «Ευάγγελος Αβέρωφ Τοσίτσας, 1908-1990, Πολιτική Βιογραφία», ο Αβέρωφ υιοθετούσε μια εχθρική ρητορική σε βάρος των προκλήσεων των Τούρκων. Σε καμία περίπτωση, ωστόσο, η εθνική συντηρητική στάση του Αβέρωφ δε διαπιστώθηκε να αντιστρεφόταν την στρατηγική της ευρωπαϊκής ενοποίησης και της ένταξης της Ελλάδας στην Ένωση⁶⁹⁸.

⁶⁹⁷ Α. Μπρατάκος, *Η Ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2002, σελ. 328-337.

⁶⁹⁸ Ε. Χατζηβασιλείου, *Ευάγγελος Αβέρωφ-Τοσίτσας 1908-1990. Πολιτική Βιογραφία*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2004, σελ. 186-188.

Επιπρόσθετα, σε αντιδιαστολή με την πολιτική μετριοπάθεια, η οποία εξέφραζε την πολιτική στάση του προκατόχου του στην ηγεσία της ΝΔ Γεωργίου Ράλλη, ο Αβέρωφ χαρακτηριζόταν από μια έντονη αντιπολιτευτική τάση σε βάρος της διακυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ. Ειδικότερα, στη συνέντευξη του 1981 στην εφημερίδα «Βραδινή», ο ίδιος είχε επισημάνει ότι υπό την προεδρία του, θα υιοθετείτο μια αυστηρότερη στάση μηδενικής συναίνεσης απέναντι στην πολιτική του ΠΑΣΟΚ⁶⁹⁹.

Σύμφωνα με τον Ευάνθη Χατζηβασιλείου, ο Ευάγγελος Αβέρωφ χαρακτηριζόταν από αισθήματα δυσπιστίας σε βάρος της αριστεράς⁷⁰⁰. Ειδικότερα, οι ιδέες του Αβέρωφ αναφορικά με την στρατηγική, την οποία θα έπρεπε η ΝΔ να ακολουθήσει επί της προεδρίας του, ενσωματώθηκαν σε ένα νέο κυβερνητικό σχέδιο, με τίτλο «Στόχοι και Μέτρα για την Ανόρθωση». Εκεί διαπιστώθηκε η έντονη αντιπαράθεσή του με τα κόμματα της αριστεράς, ανάμεσα στα οποία βρισκόταν και το ΠΑΣΟΚ. Ειδικότερα, εκείνη την περίοδο, η ΝΔ συμφώνησε στην επίσημη συμμετοχή της στον εορτασμό επετείων, όπως στον Γράμμο-Βίτσι, με έντονο εμφυλιοπολεμικό συμβολισμό, ενώ επίσης αρνήθηκε να αποδεχθεί την αναγνώριση της «εθνικής αντίστασης»⁷⁰¹. Η πολιτική στάση, η οποία ακολουθήθηκε, αποτελούσε για τον Ευάγγελο Αβέρωφ την ορθολογικότερη στρατηγική στην κατεύθυνση της εκλογικής επιβίωσης της ΝΔ ενώπιον μιας ισοπεδωτικής, ριζοσπαστικής ρητορικής, την οποία είχε υιοθετήσει εκείνη την περίοδο το ΠΑΣΟΚ απέναντι στην ΝΔ. Προς αυτήν την κατεύθυνση, ο Αβέρωφ επέλεξε οι δημοτικές εκλογές του 1982 να λάβουν κομματικό χαρακτήρα και γι' αυτό προχώρησε, για πρώτη φορά στην ιστορία της ΝΔ, στην απόφαση της κομματικής στήριξης των υποψηφίων στην αυτοδιοίκηση. Η απόφαση αυτή

⁶⁹⁹ Α. Μπρατάκος, *Η Ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2002, σελ. 296, 343-351.

⁷⁰⁰ Ε. Χατζηβασιλείου, *Ευάγγελος Αβέρωφ-Τοσίτσας 1908-1990. Πολιτική Βιογραφία*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2004, σελ. 191.

⁷⁰¹ Στις 23 Αυγούστου του 1982, με τον νόμο 1285 «Για την αναγνώριση της Εθνικής Αντίστασης του Ελληνικού Λαού εναντίον των στρατευμάτων κατοχής 1941-1944», ο οποίος υπερψηφίστηκε από την κοινοβουλευτική ομάδα του ΠΑΣΟΚ και του ΚΚΕ, αναγνωρίστηκε η Εθνική Αντίσταση και καθιερώθηκε η ημέρα της επετείου της ανατίναξης της γέφυρας του Γοργοποτάμου ως η ημέρα εορτασμού της Εθνικής Αντίστασης. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. [<http://www.ert.gr/arxeio-afierwmata/i-anagnorisi-tis-ethnikis-antistasis-23-avgoustou-1982/>].

ανέτρεψε την προγενέστερη στάση αποκομματικοποίησης των αυτοδιοικητικών εκλογών, την οποία η ΝΔ είχε ακολουθήσει υπό τον Κωνσταντίνο Καραμανλή⁷⁰².

Διαπιστώνεται, συνεπώς, ότι η πολιτική στάση του Ευάγγελου Αβέρωφ βρισκόταν σε πλήρη αναντιστοιχία με τον τρόπο, με τον οποίο ο Γεώργιος Ράλλης είχε διαχειριστεί τον πολιτικό λόγο και τη γενικότερη εικόνα της ΝΔ επί της προεδρίας του.

Η ίδια, ωστόσο, αντιπαράθεση, μεταξύ των συντηρητικών του Αβέρωφ και των ανανεωτικών του Ράλλη, συνεχίστηκε επί προεδρίας Αβέρωφ. Αυτήν τη φορά ωστόσο οι ρόλοι είχαν αναστραφεί, καθώς πλέον ο Αβέρωφ αποτελούσε τον αποδέκτη μιας δριμείας κριτικής από τους ανανεωτικούς του Ράλλη. Οι ανανεωτικοί, μετριοπαθέστεροι βουλευτές πίστευαν ότι η δεξιόστροφη στρατηγική, την οποία ακολουθούσε η ΝΔ εκείνη την περίοδο, δεν ήταν εκλογικά ελκυστική για τον πολιτικό χώρο του κέντρου.

Συγκεκριμένα, ήδη από το 1981, ο Αβέρωφ δεχόταν έντονη κριτική από τους υποστηρικτές της μετριοπαθέστερης ιδεολογικής και πολιτικής στάσης του Ράλλη, καθώς και από υποστηρικτές άλλων στελεχών, οι οποίοι είχαν φιλοδοξία να διαδεχθούν τον Αβέρωφ στην ηγεσία του κόμματος, όπως ο Κωστής Στεφανόπουλος, ο Ιωάννης Μπούτος, ο Σταύρος Δήμας και ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης. Ειδικότερα, συγκεκριμένοι βουλευτές, ανάμεσα στους οποίους και ο πρώην Υφυπουργός Δημοσίων Έργων, Στέφανος Μάνος, αναφερόμενοι σε ζητήματα ιδεολογίας εξέφραζαν τη δυσαρέσκειά τους απέναντι στις πολιτικές ιδέες του Αβέρωφ.

Το σύνολο των αντιδράσεων αυτών εντάθηκε, τελικά, μετά τις ευρωεκλογές του Ιουνίου του 1984, όταν η ΝΔ δεν κατάφερε να κατακτήσει την πρώτη θέση. Συγκεκριμένα, στις ευρωεκλογές του Ιουνίου του 1984, το ΠΑΣΟΚ έλαβε ποσοστό 41,58% έναντι του 38,05%, το οποίο έλαβε η ΝΔ. Κατά την ανάλυση του εκλογικού αποτελέσματος στο εσωτερικό της ΝΔ, κυρίαρχη υπήρξε η θέση ότι η ευθύνη της ήττας αναφερόταν, τελικά, στην απροθυμία του Αβέρωφ να διεισδύσει στον χώρο του πολιτικού κέντρου. Οι υποστηρικτές του Γεωργίου Ράλλη, ουσιαστικά,

⁷⁰² Α. Μπρατάκος, *Η Ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2002, σελ. 296, 354-359.

σημείωναν ότι η αντιπολιτευτική τακτική του Αβέρωφ είχε, τελικά, οδηγήσει στην απομάκρυνση ενός μέρους της κοινωνίας από την ΝΔ, καθώς δεν αντιπροσωπευόταν από τη δεξιόστροφη στρατηγική, η οποία είχε επιχειρηθεί επί Αβέρωφ⁷⁰³. Τελικά, ο Ευάγγελος Αβέρωφ παραιτήθηκε από την προεδρία της ΝΔ τον Αύγουστο του 1984.

Η αντίδραση ενάντια στη «νεο-φιλελεύθερη» πολιτική του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη (1984-1993)

Η δεύτερη ιδεολογική διαφωνία, η οποία διαπιστώθηκε στο εσωτερικό της ΝΔ, εκφράστηκε κατά τη διάρκεια της προεδρίας στην ηγεσία του κόμματος του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη, ο οποίος διαδέχθηκε τον Ευάγγελο Αβέρωφ στην προεδρία της ΝΔ. Όπως περιγράψαμε στην προηγούμενη ενότητα, ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης υπήρξε ένας αυθεντικός εκφραστής του οικονομικού φιλελευθερισμού.

Σε επίπεδο εσωκομματικής ιδεολογικής πάλης, ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης κατέστη αποδέκτης σφοδρής εσωκομματικής κριτικής, τόσο αναφορικά με την οικονομική πολιτική, την οποία ακολούθησε ως πρωθυπουργός από το 1990 έως το 1993, όσο και αναφορικά με την εξωτερική πολιτική, την οποία υλοποίησε. Η φιλελεύθερη προσέγγιση του Μητσοτάκη, τόσο στην εξωτερική, όσο και στην οικονομική πολιτική, ξεσήκωσε θύελλα αντιδράσεων από την κρατικιστική πτέρυγα της ΝΔ, η οποία τελικά οδήγησε στην πτώση της κυβέρνησής του τον Σεπτέμβριο του 1990.

Μετά την παραίτηση του Ευάγγελου Αβέρωφ, ξεκίνησε η διαδικασία της διαδοχής στην προεδρία της ΝΔ. Η υποψηφιότητα του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη υποστηρίχθηκε, τόσο από ένα μέρος των αποκαλούμενων ως παραδοσιακών βουλευτών, οι οποίοι είχαν στο παρελθόν υποστηρίξει τον Ευάγγελο Αβέρωφ, όσο και από ένα μέρος των ανανεωτικών βουλευτών⁷⁰⁴. Αντίπαλος του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη ήταν ο Κωστής Στεφανόπουλος, την υποψηφιότητα

⁷⁰³ Α. Μπρατάκος, *Η Ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2002, σελ. 350-363.

⁷⁰⁴ Α. Μπρατάκος, *Η Ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2002, σελ. 373.

του οποίου είχαν υποστηρίξει αμιγώς ανανεωτικοί βουλευτές, οι οποίοι στο παρελθόν είχαν στηρίξει την υποψηφιότητα του Γεωργίου Ράλλη. Το εκλογικό κίνητρο, θα παρατηρούσε κανείς σε αυτήν την εσωκομματική αναμέτρηση, αναφερόταν στην καλύτερη προοπτική για μια αποτελεσματική προεκλογική εκστρατεία σε βάρος του ΠΑΣΟΚ και για την επιστροφή της ΝΔ στην εξουσία.

Συγκεκριμένα, η κοινοβουλευτική ομάδα κλήθηκε να επιλέξει εκείνον τον υποψήφιο, ο οποίος θα είχε περισσότερες πιθανότητες αποτελεσματικής αντιμετώπισης του ΠΑΣΟΚ του Ανδρέα Παπανδρέου. Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης επιλέχθηκε ως αυτό το πρόσωπο, καθώς εξέφραζε μια δυναμικότερη γραμμή, σε αντίθεση με την ηπιότερη στάση του Κωστή Στεφανόπουλου.

Η αντίδραση της κρατικιστικής αντιπολίτευσης σε βάρος των φιλελεύθερων επιδιώξεων του Μητσοτάκη υπήρξε εξ αρχής δυναμική. Η πρώτη αφορμή δόθηκε τον Οκτώβριο του 1984, όταν ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης αποφάσισε την αντικατάσταση της ηγεσίας της Οργάνωσης Νέων της Νέας Δημοκρατίας (ΟΝΝΕΔ) με νέα στελέχη. Ουσιαστικά, ο Μητσοτάκης είχε αποφασίσει να αντικαταστήσει τη συντηρητική ηγεσία της κομματικής νεολαίας, η οποία είχε τοποθετηθεί επί Ευάγγελου Αβέρωφ, της οποίας πρόεδρος ήταν ένας συντηρητικός πολιτικός, ο Βασίλης Μιχαλολιάκος, με νέα στελέχη, τα οποία χαρακτηρίζονταν ως περισσότερο μετριοπαθή. Ειδικότερα, ως νέος πρόεδρος της κομματικής νεολαίας τοποθετήθηκε ο Ευάγγελος Μεϊμαράκης. Τα στελέχη της νεολαίας, τα οποία επρόσκειντο στην ηγεσία του Βασίλη Μιχαλολιάκου, αντέδρασαν έντονα σε βάρος της απόφασης της αντικατάστασης, σημειώθηκαν επεισόδια στα κεντρικά γραφεία της οργάνωσης των νέων του κόμματος, ενώ οι ίδιοι εξέφρασαν, επίσης, έντονη κριτική σε βάρος της μετριοπαθούς ιδεολογικής στροφής, την οποία διέβλεπαν να πραγματοποιείται επί ηγεσίας Μητσοτάκη.

Οι αντιδράσεις αυτές έγιναν περισσότερο έντονες μετά την εκλογική ήττα της ΝΔ στις εθνικές εκλογές, στις 2 Ιουνίου του 1985. Συγκεκριμένα, μετά τις εκλογές προκλήθηκαν εκ νέου αναταραχές στα γραφεία της οργάνωσης της νεολαίας, ενώ οι ίδιοι υποστηρικτές του Βασίλη Μιχαλολιάκου εκφράζονταν υπέρ της αποχώρησης του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη από την ηγεσία της ΝΔ. Τα επεισόδια αυτά οδήγησαν την ηγεσία του κόμματος να παραπέμψει τα εμπλεκόμενα στελέχη

της ΟΝΝΕΔ σε πειθαρχικό συμβούλιο και τελικά στη διαγραφή τους. Σε διαγραφή, επίσης, κατά την ίδια συνεδρίαση του πειθαρχικού συμβουλίου, οδηγήθηκε και ο στενός συνεργάτης του Γεωργίου Ράλλη, Παναγιώτης Γεννηματάς, ο οποίος την επομένη της εκλογικής ήττας είχε επιρρίψει ευθύνες για την ήττα σε βάρος του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη. Ειδικότερα, αναφορικά με τις δηλώσεις του Γεννηματά, η ήττα της ΝΔ στις εκλογές είχε ως αιτία τη διεύρυνση του κόμματος με προσωπικότητες, οι οποίες δεν άνηκαν στην ΝΔ⁷⁰⁵.

Στη συνέχεια, οι αντιδράσεις συνεχίστηκαν και κλιμακώθηκαν όταν ο Κωστής Στεφανόπουλος προχώρησε σε πρωτοβουλίες, οι οποίες οδήγησαν σε εσωκομματική ρήξη, έξοδο του ίδιου καθώς και 11 στελεχών από την ΝΔ και την ίδρυση, στις 7 Δεκεμβρίου του 1985, ενός νέου πολιτικού κόμματος, της Δημοκρατικής Ανανέωσης (ΔΗΑΝΑ). Ο Κωστής Στεφανόπουλος είχε εκφράσει έντονη εσωκομματική κριτική σε βάρος του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη αναφορικά με οργανωτικές αλλαγές, οι οποίες επιδιώκονταν και οι οποίες, σύμφωνα με τον Στεφανόπουλο, είχαν ως σκοπό τη διαμόρφωση ενός ευνοϊκού προς τη νέα ηγεσία συσχετισμού. Για τη δημιουργία του νέου κόμματος, ο Στεφανόπουλος επιχειρούσε να προσελκύσει στελέχη της ΝΔ, τα οποία, είτε άνηκαν στον χώρο υποστήριξης του Ευάγγελου Αβέρωφ, είτε είχαν τοποθετηθεί σε βάρος της παραμονής στην ηγεσία του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη. Στις εκλογές, ωστόσο, του έτους 1990, η ΔΗΑΝΑ, η οποία είχε κερδίσει μία έδρα στη Βουλή και αντιπροσωπευόταν από τον βουλευτή Θεόδωρο Κατσίκη, συνεργάστηκε με τη ΝΔ, ώστε η ΝΔ να αποκτήσει κοινοβουλευτική πλειοψηφία.

Σφοδρές αντιδράσεις στο εσωτερικό της ΝΔ εκφράστηκαν από την πλευρά της κρατικιστικής αντιπολίτευσης, τόσο σε βάρος της φιλελεύθερης οικονομικής πολιτικής, όσο και σε βάρος της εξωτερικής πολιτικής και κυρίως σε βάρος της διαπραγμάτευσης της κυβέρνησης με την ΠΓΔΜ αναφορικά με το ζήτημα της ονομασίας της βόρειας γείτονος χώρας.

Αρχικά σε βάρος της φιλελεύθερης οικονομικής πολιτικής της ΝΔ της κυβέρνησης Μητσοτάκη, την οποία επίσης εξέφραζε και υλοποιούσε ο Υπουργός Οικονομικών Στέφανος Μάνος, η αντίδραση υπήρξε μαζική από την πλευρά της

⁷⁰⁵ Α. Μππρατάκος, *Η Ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2002, σελ. 373.

πατερναλιστικής, εσωκομματικής αντιπολίτευσης. Ειδικότερα, την αντίθεσή τους είχαν εκφράσει οι αντιπρόεδροι, τότε, της κυβέρνησης Τζανής Τζαννετάκης και Αθανάσιος Κανελλόπουλος, καθώς και ο Ιωάννης Κεφαλογιάννης, ο οποίος στη συνέχεια παραιτήθηκε από τη θέση του Υπουργού Τουρισμού. Στη συνέχεια, ο Υπουργός Γεωργίας Σωτήρης Χατζηγάκης παραιτήθηκε από τη θέση του υπουργού εξαιτίας της πολιτικής πρόθεσης της ανάθεσης της δασοφυλάξης στον ιδιωτικό τομέα. Επιπλέον, σφοδρή υπήρξε η αντίδραση του Υπουργού Προεδρίας της Κυβέρνησης Μιλτιάδη Έβερτ αναφορικά με την προσπάθεια ιδιωτικοποίησης μέρους του ΟΤΕ το 1991. Οι αντιδράσεις αυτές οδήγησαν τελικά τον Μιλτιάδη Έβερτ σε παραίτηση από τη θέση του υπουργού⁷⁰⁶.

Αναφορικά με την ιδιωτικοποίηση του ΟΤΕ, η κυβέρνηση επεδίωκε το 1992 να ιδιωτικοποιήσει το 35% των μετοχών του ΟΤΕ. Οι αντίθετοι, σε βάρος της ιδιωτικοποίησης, προέρχονταν τόσο από σύσσωμη την αντιπολίτευση, όσο και από το εσωτερικό του κόμματος, το οποίο εξέφραζε την πλήρη αντίδρασή του⁷⁰⁷. Επιπρόσθετα, την ίδια χρονιά, αντίδραση σε βάρος της ιδιωτικοποίησης του Οργανισμού Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος (ΟΤΕ) εξέφρασε επίσης το συνδικαλιστικό όργανο ΔΑΚΕ-ΟΤΕ, το οποίο επρόσκειτο στο κόμμα της ΝΔ⁷⁰⁸. Παράλληλα, αντιδράσεις σε βάρος του πρωθυπουργού και του Στέφανου Μάνου προκλήθηκαν, επίσης, από βουλευτές της ΝΔ και συνδικαλιστικά όργανα αναφορικά με την πρόθεση ιδιωτικοποίησης μονάδων παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας της Δημόσιας Επιχείρησης Ηλεκτρισμού (ΔΕΗ).

Υποστηρικτικός, ωστόσο, των φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων, εκτός από τον Στέφανο Μάνο ήταν και ο Ανδρέας Ανδριανόπουλος, ο οποίος στη διάρκεια της κυβέρνησης Μητσοτάκη διετέλεσε διαδοχικά Υπουργός Εμπορίου, Βιομηχανίας και Επικρατείας.

Αναφορικά με την κριτική σε βάρος της εξωτερικής πολιτικής της κυβέρνησης επί του ζητήματος της ονομασίας της ΠΓΔΜ, το γεγονός ότι ο Κωνσταντίνος

⁷⁰⁶ Α. Μπρατάκος, *Η Ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2002, σελ. 386-414.

⁷⁰⁷ G. Pagoulatos, *Greece's New Political Economy State, Finance, and Growth from Postwar to EMU*, Palgrave Macmillan, UK, 2003.

⁷⁰⁸ Α. Μπρατάκος, *Η Ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2002, σελ. 584.

Μητσοτάκης παρουσιαζόταν ως περισσότερο διαλλακτικός και πρόθυμος να βρεθεί μια κοινά αποδεκτή ονομασία ανάμεσα στην Ελλάδα και τη βόρεια γείτονα χώρα ερχόταν σε αντίθεση με την στάση, την οποία ακολουθούσε μια συντηρητική μερίδα της ΝΔ, η οποία δεν αποδεχόταν μια ονομασία, η οποία θα εμπεριείχε τον όρο Μακεδονία. Συγκεκριμένα, αντίθεση σε βάρος των προσπαθειών του Μητσοτάκη εξέφρασαν ο Υπουργός Εξωτερικών, έως το 1992, Αντώνης Σαμαράς, καθώς και πλήθος άλλων βουλευτών, όπως ο Μιλτιάδης Έβερτ, ο Αθανάσιος Κανελλόπουλος, καθώς και ο Γεώργιος Ράλλης, ο οποίος μάλιστα τον Μάρτιο του 1993 παραιτήθηκε από τη βουλευτική του έδρα. Η σθεναρή εναντίωση μάλιστα του Γεωργίου Ράλλη, ενός εκπροσώπου των ανανεωτικών στο κόμμα της ΝΔ, αποδεικνύει ενδεχομένως το όριο της προοδευτικής στάσης, η οποία μπορεί να αναπτυχθεί στο εσωτερικό της ΝΔ. Επιπρόσθετα, στο πλαίσιο των αντιδράσεων αναφορικά με το ζήτημα της ονομασίας της ΠΓΔΜ, τη βουλευτική τους έδρα είχαν, επίσης, παραδώσει ο Σταύρος Δήμας ήδη από τον Ιούλιο του 1991, καθώς και ο Αθανάσιος Κανελλόπουλος τον Φεβρουάριο του 1992.

Ιδιαίτερως κρίσιμη και καταλύτης σφοδρών εξελίξεων, ωστόσο, αποδείχθηκε η διαφωνία ανάμεσα στον Κωνσταντίνο Μητσοτάκη και τον Αντώνη Σαμαρά. Συγκεκριμένα, τον Απρίλιο του 1992, κατά τη διάσκεψη των προέδρων των κοινοβουλευτικών κομμάτων υπό τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, ο Υπουργός Εξωτερικών, Αντώνης Σαμαράς, διαφώνησε με την κυβερνητική γραμμή και παρουσίασε στη διάσκεψη τα σημεία της διαφωνίας του. Η στάση του Σαμαρά ερχόταν σε πλήρη αντίθεση με τη συμφωνία την οποία επιδίωκε να πετύχει ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης. Με το πέρας της διάσκεψης, ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης απέπεμψε τον Αντώνη Σαμαρά από τη θέση του Υπουργού Εξωτερικών, θέση την οποία ανέλαβε ο ίδιος αρχικά και στη συνέχεια ο Μιχάλης Παπακωνσταντίνου.

Τον Οκτώβριο του 1992, ο Αντώνης Σαμαράς παραιτήθηκε τελικά από τη βουλευτική του έδρα και αποχώρησε από τη ΝΔ. Στη συνέχεια, στις 30 Ιουνίου του 1993, ο Αντώνης Σαμαράς ίδρυσε ένα νέο πολιτικό κόμμα, την Πολιτική Άνοιξη, στην οποία προσήλθαν στελέχη και βουλευτές από τη ΝΔ. Αρχικά, αμέσως μετά την ίδρυση της Πολιτικής Άνοιξης, ο βουλευτής Θεσσαλονίκης Δημήτρης Σταμάτης παραιτήθηκε από τη θέση του βουλευτή της ΝΔ, με σκοπό

να εισχωρήσει στο νέο κόμμα του Αντώνη Σαμαρά. Σε παραίτηση από τη βουλευτική τους έδρα προχώρησαν, επίσης με πρόθεση την προσχώρηση στην Πολιτική Άνοιξη, ο βουλευτής Έβρου Άκης Γεροντόπουλος, ο βουλευτής Χανίων Κυριάκος Βιρβιδάκης, ο βουλευτής Σερρών Νίκος Κλείτος και ο βουλευτής Θεσπρωτίας Βασίλης Μαντζώρης.

Στη συνέχεια, ωστόσο, πραγματοποιήθηκαν δυο ανεξαρτητοποιήσεις του βουλευτή Ηλείας Στέφανου Στεφανόπουλου και του βουλευτή Κιλκίς Γεωργίου Συμπιλίδη, με σκοπό να ενταχθούν στο νέο κόμμα του Αντώνη Σαμαρά. Οι ανεξαρτητοποιήσεις αυτές οδήγησαν στον περιορισμό του εύρους της κοινοβουλευτικής υποστήριξης της ΝΔ σε 150 βουλευτές. Με πλήρη αδυναμία να συνεχίσει το κυβερνητικό του έργο, ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης προκήρυξε, τελικά, πρόωρες εκλογές τον Σεπτέμβριο του 1993.

Στις εκλογές, οι οποίες διεξήχθησαν στις 10 Οκτωβρίου του έτους 1993, η ΝΔ έχασε, λαμβάνοντας ποσοστό 39,30%, έναντι ποσοστού ύψους 46,88%, το οποίο έλαβε το ΠΑΣΟΚ. Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης παραιτήθηκε αμέσως μετά τη δημοσιοποίηση του εκλογικού αποτελέσματος και άμεσα ξεκίνησαν οι διαδικασίες για την εκλογή του νέου προέδρου της ΝΔ⁷⁰⁹.

Η Πολιτική Άνοιξη υπήρξε ένα πολιτικό κόμμα, το οποίο εξέφραζε συντηρητικές πολιτικές θέσεις στα ζητήματα της εξωτερικής πολιτικής, ενώ σε επίπεδο οικονομικής πολιτικής, έτεινε να προσανατολίζεται προς την ανάγκη ενίσχυσης της λειτουργίας της ιδιωτικής οικονομίας, με παράλληλη στήριξη των χαμηλότερων εισοδηματικά στρωμάτων. Η πολιτική πορεία της Πολιτικής Άνοιξης διήρκησε έως το 2004, όταν ο Αντώνης Σαμαράς αποφάσισε την οριστική αναστολή της λειτουργίας του κόμματος, το οποίο δεν είχε συμμετάσχει ούτε στις εθνικές εκλογές του 2000. Η Πολιτική Άνοιξη στις εκλογές του 1993 έλαβε ποσοστό 4,88%, ενώ στις ευρωεκλογές του 1994 διπλασίασε σχεδόν το ποσοστό της και έφτασε το 8,65%. Στις εκλογές, ωστόσο, του 1996 η εκλογική της επιρροή μειώθηκε σημαντικά, καθώς έλαβε μόλις το 2,94% της ψήφου και δεν κατάφερε να αποκτήσει κοινοβουλευτική αντιπροσώπευση, ενώ σχεδόν το ίδιο ποσοστό έλαβε, επίσης, στις ευρωεκλογές του 1999.

⁷⁰⁹ Α. Μπρατάκος, *Η Ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2002, σελ. 581-587.

Μέσα από την περιγραφή των γεγονότων αυτών κατά τη διάρκεια της προεδρίας και πρωθυπουργίας του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη, παρατηρήσαμε τη διαμόρφωση μιας ξεκάθαρης ιδεολογικής ρωγμής στο εσωτερικό της ΝΔ. Με αιχμή την αντίδραση σε βάρος της φιλελεύθερης οικονομικής και εξωτερικής πολιτικής της ηγεσίας της ΝΔ εκείνης της περιόδου, μια σειρά βουλευτών της πατερναλιστικής πτέρυγας άσκησε σφοδρή εσωκομματική αντιπολίτευση, η οποία τελικά οδήγησε στην παρεμπόδιση της αρμονικής και αποτελεσματικής ολοκλήρωσης του κυβερνητικού έργου και τελικά στην κατάρρευση της κυβέρνησης. Τα κυριότερα χαρακτηριστικά της πολιτικής στάσης των πολιτικών, οι οποίοι εναντιώθηκαν σε βάρος της κυβερνητικής ατζέντας του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη, ήταν η προσήλωση σε μια πατερναλιστική θέση στην οικονομία και σε μια συντηρητική φιλοσοφία αναφορικά με την πρόοδο των εθνικών θεμάτων, η οποία φιλοσοφία μάλιστα, αντιστρατευόταν λύσεις, τις οποίες εκείνη την περίοδο πρότειναν οι υπερεθνικοί οργανισμοί, όπως ο ΟΗΕ και το ΝΑΤΟ.

Η σύντομη προεδρία του Μιλτιάδη Έβερτ (1993-1996)

Το ιδεολογικό ρήγμα, το οποίο επήλθε στη διάρκεια της κυβέρνησης Μητσοτάκη, υπήρξε ενεργό, επίσης, κατά την προεδρία του Μιλτιάδη Έβερτ. Μετά την παραίτηση του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη ξεκίνησαν άμεσα οι διαδικασίες της διαδοχής. Η εκλογή του νέου προέδρου πραγματοποιήθηκε μέσα από ένα διευρυμένο σώμα εκλεκτόρων, σε μια ειδική συνεδρίαση, η οποία πραγματοποιήθηκε στις 3 Νοεμβρίου του 1993. Η διαδικασία αυτή διέφερε σε σχέση με την αντίστοιχη διαδικασία, η οποία έως τότε πραγματοποιείτο, δηλαδή την εκλογή του προέδρου της ΝΔ από την κοινοβουλευτική ομάδα του κόμματος. Το διευρυμένο εκλεκτορικό σώμα, πέραν της κοινοβουλευτικής ομάδας, περιελάμβανε πλέον τους ευρωβουλευτές και τους εκλέκτορες, οι οποίοι είχαν εκλεγεί μετά από διαδικασίες, οι οποίες έλαβαν χώρα σε επίπεδο νομαρχιακής συνέλευσης. Τον προεδρικό θώκο διεκδίκησαν δυο βουλευτές της ΝΔ, ο Μιλτιάδης Έβερτ και ο Ιωάννης Βαρβιτσιώτης. Ο Μιλτιάδης Έβερτ κέρδισε την

ψηφοφορία, καθώς έλαβε 141 ψήφους, έναντι 37 ψήφων, τις οποίες έλαβε ο Ιωάννης Βαρβιτσιώτης⁷¹⁰.

Ο Μιλτιάδης Έβερτ είχε εκλεγεί πρώτη φορά βουλευτής με το κόμμα της ΝΔ στις εθνικές εκλογές του 1974. Ωστόσο, η πολιτική του πορεία είχε ξεκινήσει ήδη από το 1957, όταν τότε έγινε μέλος της οργάνωσης της νεολαίας της Εθνικής Ριζοσπαστικής Ένωσης ΕΡΕΝ, της οποίας ανέλαβε την προεδρία το 1963. Ο Μιλτιάδης Έβερτ, από το 1974 έως το 2009, εκλεγόταν συνεχώς βουλευτής της ΝΔ στην πρώτη περιφέρεια της Αθήνας, ενώ το 2009 ανακοίνωσε την απόφασή του να αποχωρήσει από την πολιτική.

Στην κυβέρνηση του 1974 είχε αναλάβει τη θέση του Υφυπουργού Οικονομικών, στην κυβέρνηση της ΝΔ το 1977 διετέλεσε Υπουργός Βιομηχανίας και το 1980 στην κυβέρνηση Ράλλη υπήρξε Υπουργός Οικονομικών. Στη συνέχεια, το 1986, ο Μιλτιάδης Έβερτ εκλέχτηκε δήμαρχος στον Δήμο Αθηναίων, λαμβάνοντας ποσοστό 54,4%. Στην κυβέρνηση Τζαννετάκη το 1989 διετέλεσε Υπουργός Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, ενώ επί πρωθυπουργίας Μητσοτάκη διετέλεσε Υπουργός Προεδρίας έως το 1991.

Στη διάρκεια της θητείας του, οι πολιτικές θέσεις, τις οποίες εξέφραζε, δε συνέκλιναν με τον προγραμματικό λόγο και τις κυβερνητικές επιδιώξεις του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη. Ήδη, πριν την πραγματοποίηση της εσωκομματικής αναμέτρησής του με τον Ιωάννη Βαρβιτσιώτη, ο Έβερτ είχε προαναγγείλει την πρόθεσή του για ιδεολογική ανανέωση με σκοπό την επιστροφή στον ριζοσπαστικό φιλελευθερισμό και την ενίσχυση της κοινωνικής πολιτικής. Στη συνέχεια, την ημέρα της εκλογής του, μιλώντας ενώπιον της ειδικής συνεδρίασης των εκλεκτόρων, χρησιμοποιώντας τον όρο «ειρηνική επανάσταση», υποδήλωνε την ανάγκη του σχεδιασμού μιας «γιγαντιαίας κοινωνικής και πολιτικής μεταρρύθμισης». Ο Μιλτιάδης Έβερτ περιέγραφε, τότε, ότι ο σκοπός της πολιτικής του θα ήταν η κοινωνική δικαιοσύνη και η ευτυχία των πολιτών.

Συγκεκριμένα, οι πολιτικοί στόχοι του Μιλτιάδη Έβερτ φαίνεται να ταυτίζονται με το αστικό ριζοσπαστικό φιλελεύθερο ρεύμα του 1930, το οποίο είχε εκφραστεί

⁷¹⁰ Α. Μπράτακος, *Η Ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2002, σελ. 609-612.

από τον Παναγιώτη Κανελλόπουλο, τον Κωνσταντίνο Τσάτσο και τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, στόχος του οποίου ρεύματος, τότε ήταν η δρομολόγηση μιας εκτεταμένης κοινωνικής μεταρρύθμισης. Η επανάληψη, άλλωστε, από τον Έβερτ της έκφρασης «ειρηνική επανάσταση», μιας έκφρασης την οποία πρώτος ο Γεώργιος Θεοτοκάς είχε χρησιμοποιήσει στο πλαίσιο διαμόρφωσης της πλατφόρμας του ριζοσπαστικού φιλελεύθερου ρεύματος στη διάρκεια του Μεσοπολέμου, είναι ενδεικτική.

Στη διάρκεια των εργασιών του 4^{ου} συνεδρίου της ΝΔ, τον Απρίλιο του 1994, ο νέος πρόεδρος, ταυτιζόμενος με τις αντίστοιχες θέσεις του Κωνσταντίνου Καραμανλή, όπως αυτές είχαν εκφραστεί στο 1^ο συνέδριο της ΝΔ το 1979, επαναλάμβανε ότι η ΝΔ δεν ήταν ένα σοσιαλιστικό, ούτε ένα νεοφιλελεύθερο κόμμα. Στη διάρκεια της προεδρίας του Μιλτιάδη Έβερτ, ο ίδιος, μολονότι δήλωνε ότι πολιτική πρόθεση της ΝΔ επί της προεδρίας του θα ήταν να διασφαλιστεί η ελεύθερη οικονομία, ταυτόχρονα εξήγγειλε κοινωνικές μεταρρυθμίσεις, οι οποίες σε επίπεδο πολιτικής μεταφράζονταν στην υποστήριξη των αιτημάτων των συνδικαλιστικών ενώσεων για περισσότερες αυξήσεις σε μισθούς, των αιτημάτων των αγροτών για περισσότερες επιδοτήσεις, καθώς και στην αντίθεσή του ως προς την αύξηση της φορολογίας, την οποία σχεδίαζε η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ το 1995⁷¹¹.

Η απόκλιση του Έβερτ από την ατζέντα του Μητσοτάκη δημιούργησε εσωκομματικές αντιδράσεις σε βάρος του από τους υποστηρικτές της φιλελεύθερης πτέρυγας. Ειδικότερα, ο Ανδρέας Ανδριανόπουλος, ο οποίος στη διάρκεια της πρωθυπουργίας Μητσοτάκη υπήρξε θερμός υποστηρικτής της πολιτικής των αποκρατικοποιήσεων, τον Νοέμβριο του 1994 ανακοίνωσε την παραίτησή του από το βουλευτικό αξίωμα, μια πράξη η οποία μαρτυρούσε την αποδοκιμασία του σε βάρος των πολιτικών, τις οποίες σχεδίαζε ο Έβερτ. Την ίδια στάση αποδοκιμασίας των πολιτικών του Έβερτ ακολούθησε εκείνη την περίοδο, επίσης, ο πρώην Υπουργός Οικονομικών της κυβέρνησης Μητσοτάκη Στέφανος Μάνος. Ειδικότερα, ο Στέφανος Μάνος, θερμός υποστηρικτής της πολιτικής της μείωσης του κράτους, παρουσίασε εκείνη την περίοδο δημόσια μια σειρά οικονομικών θέσεων, οι οποίες απέκλιναν από τον οικονομικό προσανατολισμό

⁷¹¹ Α. Μπρατάκος, *Η Ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2002, σελ. 609-658.

του Μιλτιάδη Έβερτ, πράξη η οποία απέδειξε τη συνεχιζόμενη ιδεολογική διχοτόμηση εντός της ΝΔ. Τελικά, έως την παραμονή των εκλογών του 1996, σύσσωμη, θα παρατηρούσε κανείς, η υποστηρικτική ομάδα του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη καταφερόταν εναντίον της ηγεσίας του Μιλτιάδη Έβερτ.

Η διαφοροποίηση των θέσεων του Μιλτιάδη Έβερτ σε σχέση με το κυβερνητικό έργο του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη, δεν περιορίστηκε στον τομέα της οικονομικής πολιτικής. Αντίθετα, εμφανής ήταν η διαφοροποίηση και στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής. Ειδικότερα, αναφορικά με το ζήτημα της ονομασίας της ΠΓΔΜ, αναφορικά με το Κυπριακό ζήτημα, καθώς και αναφορικά με το ζήτημα της τουρκικής πρόκλησης στις βραχονησίδες των Ιμίων το 1996, ο Μιλτιάδης Έβερτ είχε υιοθετήσει σκληρές θέσεις, επικριτικές σε βάρος της μετριοπαθέστερης στάσης του πρωθυπουργού Κώστα Σημίτη και της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ εκείνη την περίοδο. Παράλληλα, οι σκληρές θέσεις του Έβερτ, εκείνη την περίοδο, θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν και ως επιφυλακτικές αναφορικά με την επέμβαση του διεθνούς παράγοντα στα εθνικά ζητήματα της Ελλάδας. Η πλευρά Μητσοτάκη, από την άλλη πλευρά, λειτουργώντας όχι πλέον συγκαλυμμένα ως μια εσωκομματική αντιπολίτευση σε βάρος της ηγεσίας Έβερτ, συνέχιζε να εκφράζει περισσότερο μετριοπαθείς θέσεις, προσανατολισμένες στη διαμόρφωση λύσης, ιδιαίτερα στο ζήτημα της ονομασίας της ΠΓΔΜ, ενώ ταυτόχρονα δεν παρουσιαζόταν ως επιφυλακτική σε βάρος των μεσολαβητικών ενεργειών των ΗΠΑ στις διμερείς σχέσεις της Ελλάδας με την Τουρκία⁷¹².

Υποστηρικτές του Μιλτιάδη Έβερτ ήταν στελέχη, τα οποία διαχρονικά δεν ασπάζονταν τις θέσεις περί της δραστηκής μείωσης του κράτους. Επιπρόσθετα, στην ομάδα των υποστηρικτών του Μιλτιάδη Έβερτ βρισκόταν και ο Κώστας Καραμανλής, βουλευτής ο οποίος στη συνέχεια θα γινόταν ο επόμενος πρόεδρος της ΝΔ και πρωθυπουργός της Ελλάδας. Συγκεκριμένα, εκείνη την περίοδο, ο Κώστας Καραμανλής, κατά τη διάρκεια της 4^{ης} Εθνικής Συνδιάσκεψης της ΝΔ στις 11 Δεκεμβρίου του 1994, σε ομιλία του επεξηγούσε την κοινωνική πολιτική, την οποία οραματιζόταν ο Μιλτιάδης Έβερτ. Στην ομιλία του, ο Κώστας Καραμανλής αναφέρθηκε στην ανάγκη της διαμόρφωσης μιας οικονομικής πολιτικής,

⁷¹² Α. Μπρατάκος, *Η Ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2002, σελ. 671.

στόχευση της οποίας θα ήταν η ενίσχυση της πολιτικής της κοινωνικής προστασίας⁷¹³.

Η ΝΔ, επί ηγεσίας Μιλτιάδη Έβερτ, δεν κατόρθωσε να νικήσει στις εθνικές εκλογές της 22^{ας} Σεπτεμβρίου του 1996, καθώς έλαβε ποσοστό ψήφου ύψους 38,12%, ενώ το ΠΑΣΟΚ υπό τον Κώστα Σημίτη έλαβε ποσοστό 41,49%. Ο Μιλτιάδης Έβερτ στη συνέχεια παραιτήθηκε και ακολούθησε μια μακρά περίοδος διεργασιών για την ανάδειξη του διαδόχου του. Οι διεργασίες αυτές κατέληξαν στην ανάδειξη του επόμενου αρχηγού της ΝΔ, του Κώστα Καραμανλή.

Η κοινωνική επεκτατική πολιτική του Κώστα Καραμανλή και η «διαγραφή» της φιλελεύθερης πτέρυγας (1997-2009)

Το πολιτικό πρόγραμμα του Κώστα Καραμανλή, όπως ήδη έχουμε περιγράψει, αποσκοπούσε στην κοινωνική υποστήριξη, μέσω παροχών, της ελληνικής κοινωνίας. Επρόκειτο για μια πολιτική σκέψη, η οποία αποτελούσε τη βάση της στρατηγικής του μεσαίου χώρου. Επρόκειτο για μια σκέψη, η οποία έθετε ως βασικούς στόχους την κοινωνική δικαιοσύνη, την αντιμετώπιση της ανεργίας και τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης της κοινωνίας, όπως ήδη έχουμε περιγράψει σε προηγούμενη ενότητα του κεφαλαίου ⁷¹⁴.

Σε κυβερνητικό επίπεδο, τελικά ο Κώστας Καραμανλής, ως πρωθυπουργός, εξήγγειλε και τελικά προσέφερε κοινωνικές παροχές, οι οποίες μεταφράζονταν σε μια αναβίωση της πατερναλιστικής διάστασης της ΝΔ. Σε βάρος της πολιτικής αυτής, οι διαχρονικοί εκπρόσωποι της φιλελεύθερης πτέρυγας της ΝΔ, όπως οι Κωνσταντίνος Μητσοτάκης, Στέφανος Μάνος και Βασίλης Κοντογιαννόπουλος, αντέδρασαν.

Η πρώτη αφορμή για να εκφραστεί η αντίθεση προς την ηγεσία, επί της θητείας του Κώστα Καραμανλή στην προεδρία του κόμματος, δόθηκε ήδη από το 1997, κατά τη συζήτηση σχετικά με την αναθεώρηση του Συντάγματος. Στη συζήτηση

⁷¹³ Α. Μπρατάκος, *Η Ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2002, σελ. 649.

⁷¹⁴ Θ. Διαμαντόπουλος, *Παλιοί και Νέοι Φασισμοί*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1995, σελ. 7-9.

αυτή, ο Στέφανος Μάνος πρότεινε τον καθορισμό ορίου στις προσλήψεις των δημόσιων υπαλλήλων, καθώς και την άρση της μονιμότητας της εργασίας στον δημόσιο τομέα. Προς την ίδια κατεύθυνση, στην ίδια συζήτηση, ο Γιώργος Σουφλιάς πρότεινε την ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημίων⁷¹⁵. Οι θέσεις αυτές δεν είχαν ενσωματωθεί στις προτάσεις, τις οποίες εκείνη την περίοδο σχεδίαζε η ΝΔ, αναφορικά με την αναθεώρηση του Συντάγματος, γεγονός το οποίο μεταφράστηκε από την ηγεσία ως μια πρόθεση η φιλελεύθερη πτέρυγα να εκφραστεί διαφορετικά σε σχέση με την στρατηγική της ηγεσίας.

Στη συνέχεια, το 1998 η αντίθεση κλιμακώθηκε κατά την ψήφιση στη Βουλή του νόμου του ΠΑΣΟΚ αναφορικά με την αναδιαμόρφωση των εργασιακών σχέσεων στις Δημόσιες Επιχειρήσεις Και Οργανισμούς. Ειδικότερα, με τον νόμο αυτό η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ επεδίωκε να αναδιαμορφώσει, στην κατεύθυνση της φιλελευθεροποίησης, τον τρόπο καθορισμού και το περιεχόμενο των συλλογικών διαπραγματεύσεων. Στο εσωτερικό της ΝΔ, μια μερίδα βουλευτών, όπως οι Κωνσταντίνος Μητσοτάκης, Γιώργος Σουφλιάς, Στέφανος Μάνος και Βασίλης Κοντογιαννόπουλος, είχαν υποστηρίξει τη συγκεκριμένη πρωτοβουλία. Ωστόσο, η ηγεσία της ΝΔ δε συμφώνησε με τη συγκεκριμένη πρόταση και αποφασίστηκε η καταψήφιση του επίμαχου νόμου κατά την κοινοβουλευτική ψηφοφορία. Ωστόσο, οι Κωνσταντίνος Μητσοτάκης, Στέφανος Μάνος, Αναστάσιος Παπαληγούρας, καθώς και οι βουλευτές Αρκαδίας Πέτρος Τατούλης, Πιερίας Νίκος Κάκαλος και Καβάλας Γιώργος Παναγιωτόπουλος, κινήθηκαν ενάντια στη θέση της ηγεσίας και είτε αδικαιολόγητα απουσίασαν από την ψηφοφορία αυτή, είτε ψήφισαν «παρών». Τα στελέχη αυτά, εκτός από τον Κωνσταντίνο Μητσοτάκη, κλήθηκαν στη συνέχεια να παρουσιαστούν ενώπιον του Πειθαρχικού Συμβουλίου και να διευκρινίσουν τους λόγους για τους οποίους απέκλιναν από τη θέση της ηγεσίας. Το αποτέλεσμα της συνεδρίασης αυτής ήταν η διαγραφή από την ΝΔ του Γιώργου Σουφλιά, του Στέφανου Μάνου και του Βασίλη Κοντογιαννόπουλου, καθώς και η διαγραφή για έναν χρόνο από την ΝΔ των Νίκου Κάκκαλου, Αναστάσιου Παπαληγούρα και Πέτρου Τατούλη⁷¹⁶. Για την περίπτωση του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη, σε όλη τη διάρκεια της θητείας του Κώστα Καραμανλή,

⁷¹⁵ Α. Μπρατάκος, *Η Ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2002, σελ. 750-752.

⁷¹⁶ Α. Μπρατάκος, *Η Ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2002, σελ. 755-759.

ίσχυε ο άτυπος κανόνας ότι η ΝΔ δε θα σχολίαζε τις θέσεις του πρώην πρωθυπουργού⁷¹⁷.

Αντίστοιχα αρνητική ήταν η στάση της ηγεσίας της ΝΔ το 2000, όταν η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ επιχείρησε να υλοποιήσει μια φιλελεύθερη μεταρρύθμιση στο σύστημα υγείας. Συγκεκριμένα, η μεταρρύθμιση αυτή, η οποία επιχειρήθηκε να υλοποιηθεί από τον τότε Υπουργό Υγείας Αλέκο Παπαδόπουλο, αποσκοπούσε στη διαμόρφωση ενός νέου συστήματος διοίκησης στο νοσοκομειακό σύστημα, καθώς και στη μεταρρύθμιση του ασφαλιστικού συστήματος. Ειδικότερα, οι βασικές ρυθμίσεις, οι οποίες επιχειρήθηκε να νομοθετηθούν, οδηγούσαν στη δημιουργία 17 περιφερειακών συστημάτων υγείας (ΠΕΣΥ), τα οποία θα είχαν τον έλεγχο της διοίκησης όλων των νοσοκομείων μιας περιφέρειας, στον αποτελεσματικότερο συντονισμό των ασφαλιστικών ταμείων, στην ενίσχυση της βασικής περίθαλψης μέσω νέων συμβάσεων με ιατρούς βασικής περίθαλψης, γενικής ειδικότητας, καθώς και στην αξιολόγηση των ιατρών και τον δομών του ΕΣΥ. Η αξιωματική αντιπολίτευση της ΝΔ αντέδρασε σε βάρος των ρυθμίσεων αυτών και ειδικότερα σε βάρος μιας επιμέρους ρύθμισης, η οποία ωθούσε τους καθηγητές ιατρούς να επιλέξουν, είτε την αποκλειστική εργασία στον δημόσιο τομέα, είτε την αποκλειστική εργασία στον ιδιωτικό τομέα, χωρίς δηλαδή να υπάρχει περιθώριο συνδυασμού των δυο. Η ΝΔ πήρε το μέρος των πανεπιστημιακών ιατρών, οι οποίοι είχαν αντιδράσει σε βάρος της ρύθμισης αυτής, και καταψήφισε το νομοσχέδιο⁷¹⁸.

Εξίσου αρνητική υπήρξε η στάση της ΝΔ και κατά τη συζήτηση και ψήφιση της φιλελεύθερης μεταρρύθμισης του Υπουργού Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων του ΠΑΣΟΚ Τάσου Γιαννίτη αναφορικά με τις εργασιακές σχέσεις και το ασφαλιστικό σύστημα το 2000. Αρχικά, αναφορικά με τη συγκεκριμένη εργασιακή μεταρρύθμιση, αυτό το οποίο επιδιωκόταν από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ ήταν η διεύρυνση της απελευθέρωσης των εργασιακών σχέσεων από τις

⁷¹⁷ Α. Μπρατάκος, *Η Ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2002, σελ. 762.

⁷¹⁸ Η. Μόσιαλος και S. Allin, «Ομάδες Συμφερόντων και η Μεταρρύθμιση του Συστήματος Υγείας στην Ελλάδα», στο συλλογικό τόμο των K. Fearhestone, X. Λυριντζή, Η. Νικολακόπουλου, Σ. Λαδή, Κ. Α. Λάβδα, Π. Ελευθεριάδη, Ν. Αναγνώστου, Γ. Παγουλάτου, Δ. Παπαδημητρίου, Π. Τήνιου, Η. Μόσιαλου, S. Allin, X. I. Παρασκευόπουλου, Σ. Οικονομίδη, *Πολιτική στην Ελλάδα, Η Πρόκληση του Εκσυγχρονισμού*, εκδ. Οκτώ, Αθήνα, 2007, σελ. 317, 325.

συλλογικές διαπραγματεύσεις, η μείωση της ανάγκης για συνδικαλιστική συναίνεση για κάθε ρύθμιση, η οποία επιδιωκόταν σε επίπεδο κεντρικής διοίκησης, καθώς και η μεγαλύτερη ευχέρεια των εργοδοτών να αποφασίζουν αναφορικά με τον χρόνο διάρκειας των συμβάσεων. Επιπλέον, το νομοσχέδιο αυτό περιλάμβανε την σταδιακή απελευθέρωση των απολύσεων στον ιδιωτικό τομέα⁷¹⁹.

Παράλληλα, αναφορικά με τις αλλαγές, οι οποίες προωθούνταν στο ασφαλιστικό σύστημα, οι στόχοι ήταν η μείωση του αριθμού των ασφαλιστικών ταμείων, στην κατεύθυνση της αντιμετώπισης του κατακερματισμού του συστήματος των ταμείων ασφάλισης, καθώς και ο περιορισμός των προνομίων για μια σειρά από συνταξιούχους, οι οποίοι λάμβαναν δυσανάλογα υψηλές συντάξεις σε σχέση με τις εισφορές, τις οποίες είχαν καταβάλει⁷²⁰. Στην εργασιακή και ασφαλιστική μεταρρύθμιση είχαν αντιδράσει οι κοινωνικοί εταίροι και ιδιαίτερα οι συνδικαλιστικές οργανώσεις των εργαζομένων, ΓΣΕΕ και ΑΔΕΔΥ, με αποτέλεσμα, τελικά, πολλές από τις επίμαχες ρυθμίσεις να αφαιρεθούν από την τελική μορφή των ρυθμίσεων που ψηφίστηκαν.

Απέναντι στις φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις, τις οποίες δρομολογούσε το ΠΑΣΟΚ, οι δυο ιδεολογικές πτέρυγες της ΝΔ υιοθέτησαν μια διαφορετική στάση. Από τη μια πλευρά, όπως διαπιστώσαμε, η φιλελεύθερη πτέρυγα αρχικά είχε εκφραστεί θερμά, ενώ η κρατιστική πτέρυγα, συμπεριλαμβανομένης και της ηγεσίας της ΝΔ του Κώστα Καραμανλή, είχε εκφραστεί αρνητικά. Οι εσωκομματικές αντιθέσεις οδήγησαν σε εσωκομματικές κρίσεις. Αρχικά, όπως ήδη περιγράψαμε, ο Κώστας Καραμανλής διέγραψε μια σειρά βουλευτών, με σκοπό να περιθωριοποιήσει τη φιλελεύθερη αντίδραση. Ανάμεσα στους διαγραφέντες και ο διαχρονικός υπέρμαχος του οικονομικού φιλελευθερισμού πολιτικός Στέφανος Μάνος.

⁷¹⁹ Δ. Παπαδημητρίου, «Ομάδες Συμφερόντων και η Μεταρρύθμιση του Συστήματος Υγείας στην Ελλάδα», στο συλλογικό τόμο των Κ. Fearthestone, Χ. Λυριντζή, Η. Νικολακόπουλου, Σ. Λαδή, Κ. Α. Λάβδα, Π. Ελευθεριάδη, Ν. Αναγνώστου, Γ. Παγουλάτου, Δ. Παπαδημητρίου, Π. Τήνιου, Η. Μόσιαλου, Σ. Allin, Χ. Ι. Παρασκευόπουλου, Σ. Οικονομίδη, *Πολιτική στην Ελλάδα, Η Πρόκληση του Εκσυγχρονισμού*, εκδ. Οκτώ, Αθήνα, 2007, σελ. 254-255.

⁷²⁰ Π. Τήνιος, «Ομάδες Συμφερόντων και η Μεταρρύθμιση του Συστήματος Υγείας στην Ελλάδα», στο συλλογικό τόμο των Κ. Fearthestone, Χ. Λυριντζή, Η. Νικολακόπουλου, Σ. Λαδή, Κ. Α. Λάβδα, Π. Ελευθεριάδη, Ν. Αναγνώστου, Γ. Παγουλάτου, Δ. Παπαδημητρίου, Π. Τήνιου, Η. Μόσιαλου, Σ. Allin, Χ. Ι. Παρασκευόπουλου, Σ. Οικονομίδη, *Πολιτική στην Ελλάδα, Η Πρόκληση του Εκσυγχρονισμού*, εκδ. Οκτώ, Αθήνα, 2007, σελ. 275-299.

Αναφορικά με την περίπτωση του Στέφανου Μάνου, ο ίδιος, μετά τη διαγραφή του από την ΝΔ, προχώρησε στη σύσταση ενός νέου πολιτικού κόμματος, του Κόμματος των Φιλελευθέρων, το οποίο αποσκοπούσε στην έκφραση μιας διακριτής φιλελεύθερης οικονομικής πολιτικής, στην κατεύθυνση της δραστικής περικοπής της κρατικής παρέμβασης. Η δράση του κόμματος αυτού, ωστόσο, υπήρξε βραχύβια, καθώς η λειτουργία του ανεστάλη το 2002. Ο ίδιος ωστόσο είχε επιλέξει να συνεργαστεί εκ νέου με την ΝΔ στις εκλογές του 2000. Η παραμονή του, όμως, στην ΝΔ δε διήρκησε σημαντικά, καθώς στις εκλογές του 2004 ο ίδιος συνεργάστηκε με το ΠΑΣΟΚ, ενώ τελικά το 2009 ίδρυσε ένα νέο πολιτικό κόμμα, τη Δράση, σκοπός του οποίου ήταν η εκ νέου έκφραση της ανάγκης της πολιτικής της μείωσης του κράτους. Στην ίδρυση της Δράσης προΐστατο, επίσης, ο Βασίλης Κοντογιαννόπουλος, ο οποίος, μετά τη διαγραφή του από την ΝΔ, είχε προσχωρήσει στο ΠΑΣΟΚ, όπου και παρέμεινε έως το 2008. Ο Κοντογιαννόπουλος διετέλεσε Υφυπουργός Υγείας στην κυβέρνηση Σημίτη του 2000. Τέλος, ο Γιώργος Σουφλιάς επανεντάχθηκε στις τάξεις της ΝΔ το 2001 και σταδιακά δημιουργήθηκε μια αγαστή συνεργασία μεταξύ του ίδιου και του Κώστα Καραμανλή. Στις κυβερνήσεις της ΝΔ του 2004 και του 2007, ο Γιώργος Σουφλιάς διετέλεσε Υπουργός Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων.

Η φιλελεύθερη, εσωκομματική αντιπολίτευση σε βάρος της ηγεσίας της ΝΔ ενισχύθηκε μετά την ήττα της ΝΔ στις εθνικές εκλογές του 2000. Ειδικότερα, ένα μέρος της κοινοβουλευτικής ομάδας εξέφρασε κριτική σε βάρος της ηγεσίας, με την οποία εκφραζόταν η θέση ότι οι αιτίες της ήττας ήταν η μη υιοθέτηση ενός διακριτού ιδεολογικού στίγματος, υπό την έννοια της μη εξαγγελίας σαφών στόχων, για παράδειγμα στην οικονομία. Η κριτική αυτή διατυπώθηκε από μερίδα βουλευτών, οι οποίοι επρόσκειντο στη γραμμή υποστήριξης Μητσοτάκη και οι οποίοι επιθυμούσαν την υιοθέτηση, από την ηγεσία της ΝΔ, τολμηρότερων μεταρρυθμίσεων, στην κατεύθυνση της περικοπής των κρατικών δαπανών. Παράλληλα, στο εσωτερικό της ΝΔ εκφράστηκε εκείνη την περίοδο κριτική σε βάρος της στρατηγικής της διείσδυσης στον μεσαίο χώρο, η οποία χαρακτηρίστηκε ως ιδεολογικά ασαφής⁷²¹.

⁷²¹ Α. Μπράτακος, *Η Ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2002, σελ. 877-880.

Στη συνέχεια, το 2001 ο πρώην δήμαρχος Αθηναίων Δημήτρης Αβραμόπουλος, ο οποίος στις εκλογές του 2000 αρνήθηκε το κάλεσμα της συμμετοχής στο ψηφοδέλτιο της ΝΔ από τον Κώστα Καραμανλή, αποφάσισε την ίδρυση ενός νέου κόμματος, του Κινήματος Ελεύθερων Πολιτών (ΚΕΠ). Το βασικό επιχείρημα, το οποίο είχε χρησιμοποιήσει ο Δημήτρης Αβραμόπουλος για τη δικαιολόγηση της άρνησής του να συμμετάσχει στις εκλογές ως υποψήφιος βουλευτής της ΝΔ και για τη δημιουργία του νέου κόμματος, ήταν ότι τα παλαιά κόμματα της Μεταπολίτευσης δεν μπορούσαν να ενσωματώσουν τη νέα γνώση και να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα της οικονομίας και κοινωνίας. Ωστόσο, το ΚΕΠ δεν κατόρθωσε να πραγματοποιήσει μια ικανοποιητική εκλογική πορεία, καθώς η έλλειψη δημοτικότητας, η οποία είχε διαφανεί στις πρώτες μετρήσεις της κοινής γνώμης, οδήγησε τον Δημήτρη Αβραμόπουλο στην αναστολή της λειτουργίας του κόμματος και στην απόφασή του τον Ιούνιο του 2002 να επανενταχθεί, τελικά, στις τάξεις της ΝΔ.

Ωστόσο, εκτός από τη φιλελεύθερη, εσωκομματική αντιπολίτευση κατά τη διάρκεια της προεδρίας του Κώστα Καραμανλή, ήδη από το 2000 είχε ασκηθεί επίσης σε βάρος του συντηρητική, εσωκομματική αντιπολίτευση. Συγκεκριμένα, μετά την ήττα της ΝΔ στις εκλογές της 9^{ης} Απριλίου του 2000, στο εσωτερικό του κόμματος εκφράστηκαν διαφωνίες από τον βουλευτή του κόμματος Γιώργο Καρατζαφέρη, με αφορμή την στελεχιακή ανανέωση, στην οποία είχε προβεί ο Κώστας Καραμανλής μετά τις εκλογές, όταν δηλαδή αντικατέστησε τον Μιχάλη Λιάπη, τον Σταύρο Δήμα και τον Βασίλη Μιχαλολιάκο με νέα, ιδεολογικά μετριοπαθέστερα, στελέχη. Ως αιτία της κριτικής του Γιώργου Καρατζαφέρη προς την ηγεσία της ΝΔ αναγνωρίστηκε η επιθυμία του βουλευτού να επιχειρηθεί μια επιλογή συντηρητικών πολιτικών προσώπων. Τότε, ο Κώστας Καραμανλής διέγραψε οριστικά τον Γιώργο Καρατζαφέρη από την ΝΔ τον Μάιο του 2000.

Ο Γιώργος Καρατζαφέρης εξέφραζε μια συντηρητική πολιτική γραμμή στο εσωτερικό του κόμματος, η οποία διαφάνηκε καθαρά στο πολιτικό κόμμα, το οποίο στη συνέχεια ο ίδιος ίδρυσε τον Σεπτέμβριο του 2000, τον Λαϊκό Ορθόδοξο Συναγερμό (ΛΑΟΣ). Το συγκεκριμένο πολιτικό κόμμα τοποθετείτο στον αξιακό άξονα δεξιότερα της ΝΔ. Ειδικότερα, η συντηρητική του θέση διαφάνηκε έντονα την άνοιξη του 2000, όταν η Ελλάδα ταλανιζόταν από τις διαδηλώσεις, στις οποίες

οι Έλληνες πολίτες αντιδρούσαν σε βάρος της πολιτικής της κυβέρνησης Σημίτη αναφορικά με την κατάργηση της αναγραφής του θρησκειώματος των Ελλήνων στις ταυτότητες. Ο Γιώργος Καρατζαφέρης, τότε, εξέφρασε την αντίθεσή του σε βάρος της πολιτικής αυτής, επιχειρώντας να προσεταιριστεί τους δυσαρεστημένους πολίτες⁷²².

Η στάση αυτή του Γιώργου Καρατζαφέρη χαρακτηρίστηκε ως περισσότερο συντηρητική σε σχέση με την πολιτική θέση, την οποία σε πρώτο χρόνο είχε υιοθετήσει η ΝΔ, αναφορικά με το συγκεκριμένο ζήτημα. Συγκεκριμένα, η ΝΔ αρχικά επιχείρησε να διατηρήσει χαμηλούς τόνους επί του θέματος. Στη συνέχεια, ωστόσο, τάχθηκε υπέρ της θέσης της Εκκλησίας και του Αρχιεπισκόπου Χριστόδουλου να διεξαχθεί δημοψήφισμα, στο οποίο η ελληνική κοινωνία θα καλείτο να απαντήσει εάν υποστήριζε ή όχι την αναγραφή του θρησκειώματος στις ταυτότητες. Στο σημείο αυτό διαπιστώνεται η ενσωμάτωση από την ηγεσία της ΝΔ μιας διακριτής συντηρητικής θέσης σε ένα φιλελεύθερο αξιακό ζήτημα.

Το συντηρητικό στίγμα της κυβέρνησης ΝΔ, υπό την ηγεσία του Κώστα Καραμανλή, διαφάνηκε επίσης σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής. Ειδικότερα, τον Απρίλιο του 2008, η ΝΔ διατήρησε την αυστηρή στάση της αναφορικά με το ζήτημα της ονομασίας της ΠΓΔΜ, απειλώντας να θέσει βέτο σε βάρος αιτήματός της να ενταχθεί στο ΝΑΤΟ.

Το 2008, η εσωκομματική αντιπολίτευση σε βάρος του Κώστα Καραμανλή αναζωπυρώθηκε, όταν αποκαλύφθηκε ότι η Μονή Βατοπεδίου του Αγίου Όρους είχε προχωρήσει σε ανταλλαγή εδαφικών περιοχών με το Ελληνικό Δημόσιο. Εκείνη την περίοδο, το συγκεκριμένο θέμα είχε δημιουργήσει δυσαρέσκεια στην κοινή γνώμη, καθώς και ανησυχία και επικρίσεις ανάμεσα στην κοινοβουλευτική ομάδα της ΝΔ, σε σχέση με τους χειρισμούς, τους οποίους είχε επιχειρήσει η ΝΔ επί του θέματος. Ειδικότερα, μια μερίδα βουλευτών της ΝΔ αντέδρασε σε βάρος των βουλευτών και υπουργών, για τους οποίους υπήρχαν υποψίες εμπλοκής στην υπόθεση αυτή.

⁷²² Α. Μπράτακος, *Η Ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2002, σελ. 890.

Ειδικότερα, αρχικά ο βουλευτής Αργολίδας Γιάννης Μανώλης καταφέρθηκε σε βάρος του ηγετικού επιτελείου, με αφορμή την υπόθεση Βατοπεδίου. Ο συγκεκριμένος βουλευτής, μάλιστα, εκφράστηκε υπέρ της ανάγκης δημιουργίας ενός νέου πολιτικού κόμματος στον χώρο της κεντροδεξιάς, πεπεισμένος ότι η υπόθεση της Μονής Βατοπεδίου είχε δημιουργήσει, ήδη, μια μη αναστρέψιμη, καταστροφική εικόνα της ΝΔ στην κοινωνία. Μάλιστα, εκείνη την περίοδο, στον Τύπο της εποχής είχε καταγραφεί ότι ο συγκεκριμένος βουλευτής συνομιλούσε με τον Γιώργο Καρατζαφέρη του ΛΑΟΣ και ότι εκφραζόταν υπέρ μιας ενδεχόμενης συνεργασίας της ΝΔ με το ΛΑΟΣ. Τις θέσεις του Γιάννη Μανώλη περί της δημιουργίας αρνητικής εικόνας της ΝΔ στην κοινωνία εξέφραζαν και άλλοι βουλευτές της ΝΔ, όπως ο βουλευτής Λάρισας Μάξιμος Χαρακόπουλος, ο βουλευτής Β' Αθηνών Γεράσιμος Γιακουμάτος, ο βουλευτής Αχαΐας Νίκος Νικολόπουλος, ο βουλευτής Β' Αθηνών Αργύρης Ντινόπουλος, καθώς και ο βουλευτής Θεσσαλονίκης Γιώργος Σαλαγκούδης⁷²³.

Ταυτόχρονα, οι επικρίσεις σε βάρος της οικονομικής πολιτικής της κυβέρνησης από εκπροσώπους της φιλελεύθερης πτέρυγας συνεχίζονταν. Ειδικότερα, τον Απρίλιο του 2008, ο Πέτρος Τατούλης, στη διάρκεια των εργασιών της Κεντρικής Επιτροπής του κόμματος, είχε κατακρίνει την κυβέρνηση, ότι οι φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις, οι οποίες είχαν επιχειρηθεί, δεν είχαν αποδειχθεί αποτελεσματικές, ενώ και ο ίδιος καλούσε παράλληλα τον πρωθυπουργό να αντικαταστήσει τα κυβερνητικά στελέχη, επί των οποίων υπήρχαν υποψίες εμπλοκής στην υπόθεση Βατοπεδίου. Τον Νοέμβριο του 2008, ο Κώστας Καραμανλής διέγραψε τον βουλευτή Αρκαδίας Πέτρο Τατούλη, με αποτέλεσμα η κοινοβουλευτική ομάδα της ΝΔ να μειωθεί σε 151 βουλευτές⁷²⁴.

Ταυτόχρονα, το 2008 η διεθνής χρηματοοικονομική κρίση είχε δημιουργήσει δυσμενείς οικονομικές συνέπειες στην Ευρώπη και οι ευρωπαϊκοί θεσμοί συνιστούσαν στην ελληνική κυβέρνηση την άμεση λήψη μέτρων περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής. Η προσπάθεια, ωστόσο, της εφαρμογής των πρώτων, έναντι του επικείμενου χρηματοοικονομικού κινδύνου, μέτρων λιτότητας

⁷²³ Δ. Νασόπουλος, «Άφησαν ξεκρέμαστο τον Ρουσόπουλο», *Τα Νέα*, 07/11/2008, προσβάσιμο στο: <http://www.tanea.gr/news/greece/article/1407898/?iid=2>.

⁷²⁴ Δ. Νασόπουλος, «Ισορροπία τρόμου και στο βάθος εκλογές», *Τα Νέα*, 11/11/2008, προσβάσιμο στο: <http://www.tanea.gr/news/greece/article/1408535/?iid=2>.

χαρακτηρίστηκε ως επίφοβη από την ηγεσία της ΝΔ, υπό την έννοια ότι θα προκαλούσε άμεσα εσωκομματικές αντιδράσεις από μερίδα πατερναλιστών βουλευτών. Η απειλή, για την ηγεσία της ΝΔ, αναφερόταν στο ενδεχόμενο της κατάρρευσης της κυβέρνησης.

Ειδικότερα, ανάμεσα στους εσωκομματικούς επικριτές της ΝΔ αναφορικά με την υπόθεση της Μονής Βατοπεδίου, υπήρχαν βουλευτές, όπως ο Γιάννης Μανώλης, οι οποίοι ήταν αντίθετοι με τις ιδιωτικοποιήσεις, καθώς και αντίθετοι με την ενοποίηση των ασφαλιστικών ταμείων, την οποία η κυβέρνηση της ΝΔ σχεδίαζε εκείνη την περίοδο. Με το δεδομένο αυτό, η ηγεσία της ΝΔ δεν ήταν καθόλου βέβαιη ότι τα μέτρα δημοσιονομικής συγκράτησης, τα οποία ζητούσαν οι ευρωπαϊκοί θεσμοί, θα μπορούσαν να υπερψηφιστούν από την κοινοβουλευτική ομάδα του κόμματος. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την οριακή κυβερνητική πλειοψηφία των 151, καθιστούσε αβέβαιη τελικά την επιβίωση της ΝΔ στο ενδεχόμενο διαμόρφωσης μιας φιλελεύθερης οικονομικής πολιτικής, με δημοσιονομικούς περιορισμούς και ιδιωτικοποιήσεις, εκείνη την περίοδο⁷²⁵.

Την ίδια στιγμή, η αξιωματική αντιπολίτευση του ΠΑΣΟΚ με πρόεδρο τον Γιώργο Παπανδρέου είχε ανεβάσει τους αντιπολιτευτικούς τόνους, ενώ ταυτόχρονα αντιδρούσε, και αυτή επίσης, σε βάρος των ιδιωτικοποιήσεων του λιμένος Πειραιά και της ΔΕΗ, συντασσόμενη με τις αντιδράσεις των συνδικαλιστικών ενώσεων, οι οποίες επίσης αντιδρούσαν σε βάρος των ιδιωτικοποιήσεων, τις οποίες επιδίωκε να υλοποιήσει η ΝΔ⁷²⁶.

Με δεδομένη τη δραματική κατάσταση σε επίπεδο δημοσιονομικής πολιτικής και την απροθυμία της ηγεσίας της ΝΔ να προωθηθούν εκείνη την περίοδο πολιτικές δημοσιονομικών περικοπών και φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων, εξαιτίας και του φόβου της κατάρρευσης της κυβέρνησης, ο Κώστας Καραμανλής προκήρυξε πρόωρες εκλογές, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν τον Οκτώβριο του 2009. Κατά

⁷²⁵ «Πέταξαν γιαούρτια στον πρόεδρο της ΓΣΕΕ», Πρώτο Θέμα, 01/05/2008/, προσβάσιμο στο: <https://www.protothema.gr/greece/article/7864/petaksan-giaoyrtia-ston-proedro-ths-gsee/>.

⁷²⁶ Γ. Παλαιολόγος, Α. Έλλης, και Ε. Βαρβιτσιώτη, «Το έλλειμμα του 2009, η μεγάλη έκπληξη», *Η Καθημερινή*, 04/05/2014, προσβάσιμο στο: <http://www.kathimerini.gr/765432/article/epikairothta/politikh/to-elleimma-toy-2009-h-megalh-ekplh3h>.

την προεκλογική περίοδο, ο Κώστας Καραμανλής, όπως περιγράψαμε και στην προηγούμενη ενότητα, εξήγγειλε ότι η οικονομική πολιτική της ΝΔ σε περίπτωση εκλογικής νίκης θα υλοποιούσε μια περιοριστική δημοσιονομική πολιτική⁷²⁷. Η ΝΔ, όμως, ηττήθηκε στις εκλογές αυτές, λαμβάνοντας ποσοστό ψήφου της τάξης του 33,47%, έναντι του ποσοστού 43,92%, το οποίο έλαβε το ΠΑΣΟΚ.

Η «μνημονιακή» και η «αντι-μνημονιακή» εσωκομματική αντιπολίτευση στον Αντώνη Σαμαρά (2009-2015)

Με βάση την έρευνα, η οποία είχε προηγηθεί, τόσο αναφορικά με το περιεχόμενο των Προγραμματικών Αρχών του Αντώνη Σαμαρά, όσο και με το κυβερνητικό έργο της κυβέρνησης από το 2012 έως τα τέλη του 2014, διαπιστώθηκε ένας αυστηρός φιλελεύθερος, εξωτερικός, οικονομικός περιορισμός.

Ειδικότερα, όπως έχουμε ήδη περιγράψει στο έβδομο κεφάλαιο, από το 2010 η αδυναμία της απόκτησης πίστωσης της ελληνικής οικονομίας στις διεθνείς κεφαλαιαγορές είχε οδηγήσει τις ελληνικές κυβερνήσεις να ενταχθούν στον ευρωπαϊκό μηχανισμό χρηματοπιστωτικής στήριξης. Στο πλαίσιο της ένταξης στον ευρωπαϊκό μηχανισμό στήριξης, η εθνική οικονομία θα εξασφάλιζε την κάλυψη των χρηματοοικονομικών της αναγκών μέσω της παροχής από τους θεσμούς ευρωπαϊκών κονδυλίων, ενώ ταυτόχρονα οι ελληνικές κυβερνήσεις είχαν δεσμευθεί, σε αντάλλαγμα, στην τήρηση ενός προγράμματος δημοσιονομικής πειθαρχίας και στην υλοποίηση διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Η κατάσταση, η οποία δημιουργήθηκε, δεδομένου του κοινωνικού κόστους, το οποίο απέρρευε από τη διαδικασία τήρησης μιας πολύ περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής, προκάλεσε κοινωνικές αντιδράσεις και εσωκομματικές αναταραχές σε όλα τα πολιτικά κόμματα, συμπεριλαμβανομένης της ΝΔ.

⁷²⁷ Ναυτεμπορική, «Ολόκληρη η ομιλία του Κ. Καραμανλή στη ΔΕΘ, 05/09/2009, [<https://www.naftemporiki.gr/printStory/234841>].

Ωστόσο, όπως περιγράψαμε στην προηγούμενη ενότητα, η στάση του Αντώνη Σαμαρά, αναφορικά με την υπεράσπιση της φιλελεύθερης οικονομικής πολιτικής του Μνημονίου χαρακτηρίστηκε από διακυμάνσεις. Αρχικά, από τη θέση του προέδρου της αξιωματικής αντιπολίτευσης το 2010, ο Αντώνης Σαμαράς είχε υιοθετήσει μια επικριτική στάση απέναντι στο Μνημόνιο, βασιζόμενος σε μια επιχειρηματολογία, κεντρικό σημείο της οποίας ήταν ότι οι πολιτικές του πρώτου Μνημονίου θα οδηγούσαν σε ύφεση. Στη συνέχεια, ωστόσο, από τον Μάρτιο του 2011 και έπειτα, η στάση του άλλαξε και συγκεκριμένα υιοθετήθηκε μια στάση αποδοχής της φιλελεύθερης πολιτικής του Μνημονίου. Εσωκομματικές αντιδράσεις σε βάρος, τόσο της αρχικής αντι-μνημονιακής, όσο και της ακόλουθης μνημονιακής στάσης του Αντώνη Σαμαρά, εκφράστηκαν έντονα.

Ειδικότερα, απέναντι στην αρχική αρνητική στάση της ηγεσίας της ΝΔ αντέδρασε η βουλευτής της ΝΔ και πρώην Υπουργός Εξωτερικών στις κυβερνήσεις της ΝΔ του Κώστα Καραμανλή, Ντόρα Μπακογιάννη, η οποία τελικά στην επίμαχη ψηφοφορία, αναφορικά με την έγκριση της δανειακής συμφωνίας, ψήφισε θετικά. Άμεσα ο πρόεδρος της ΝΔ έθεσε την Ντόρα Μπακογιάννη εκτός κοινοβουλευτικής ομάδας, ενώ στη συνέχεια η συνεδρίαση του πειθαρχικού συμβουλίου αποφάσισε την οριστική διαγραφή της βουλευτού από την ΝΔ. Η Ντόρα Μπακογιάννη διατήρησε, ωστόσο, την κοινοβουλευτική της έδρα. Πέραν, ωστόσο, της αντίθετης θέσης της Ντόρας Μπακογιάννη, έναντι της στάσης της ηγεσίας της ΝΔ εκείνη την περίοδο, υπήρχαν και άλλα στελέχη της ΝΔ, όπως ο βουλευτής, τότε, της Β' Αθηνών Κυριάκος Μητσοτάκης και ο πρώην Υπουργός Ανάπτυξης στις κυβερνήσεις του Κώστα Καραμανλή, Κωστής Χατζηδάκης, οι οποίοι πίστευαν ότι η ΝΔ όφειλε να υπερψηφίσει το πρώτο Μνημόνιο. Ωστόσο, εκτός από την Ντόρα Μπακογιάννη, κανένας άλλος βουλευτής της ΝΔ δεν εναντιώθηκε σε βάρος της απόφασης της ηγεσίας, δηλαδή σε βάρος της καταψήφησης του Μνημονίου. Με δεδομένο ότι η εναντίωση θα οδηγούσε σε αποχώρηση από το κόμμα, τα υπόλοιπα φιλελεύθερα στελέχη επέλεξαν να ευθυγραμμιστούν με την ηγεσία, μολονότι διαφωνούσαν με την επιλογή της καταψήφησης.

Η εναντίωση της ηγεσίας της ΝΔ σε βάρος της φιλελεύθερης επιλογής υπερψήφησης του Μνημονίου θα μπορούσε για ακόμη μια φορά στην ιστορία της

ΝΔ να ειδωθεί ως ενεργοποίηση της διαιρετικής τομής πατερναλισμού - φιλελευθερισμού.

Προϊόν της σύγκρουσης στο εσωτερικό της ΝΔ, υπήρξε το 2010 η ίδρυση ενός νέο πολιτικού κόμματος από την Ντόρα Μπακογιάννη. Συγκεκριμένα, στις 21 Νοεμβρίου του 2010 η Ντόρα Μπακογιάννη ίδρυσε τη Δημοκρατική Συμμαχία. Στο νέο κόμμα της Ντόρας Μπακογιάννη άμεσα εντάχθηκαν τρεις βουλευτές της ΝΔ, ο πρώην Υφυπουργός Δημόσιας Τάξης και πρώην Αναπληρωτής Υπουργός Εσωτερικών, στη διάρκεια των κυβερνήσεων του Κώστα Καραμανλή, Χρήστος Μαρκογιαννάκης, ο βουλευτής Ηρακλείου Λευτέρης Αυγενάκης και ο βουλευτής Ηλείας Γιώργος Κοντογιάννης. Ο Λευτέρης Αυγενάκης είχε ήδη διαγραφεί από τον Αντώνη Σαμαρά, καθώς είχε εκφραστεί θετικά για το νέο πολιτικό κόμμα, ενώ οι υπόλοιποι δυο βουλευτές ανεξαρτητοποιήθηκαν από την ΝΔ. Οι τρεις πρώην βουλευτές της ΝΔ, μαζί με την Ντόρα Μπακογιάννη, αποτέλεσαν την κοινοβουλευτική ομάδα του νέου αυτού κόμματος. Στο ευρωκοινοβούλιο, η Δημοκρατική Συμμαχία εκπροσωπείτο από τον ευρωβουλευτή Θεόδωρο Σκυλακάκη, ο οποίος είχε εκλεγεί με το κόμμα της ΝΔ στις ευρωεκλογές του 2009, αλλά στη συνέχεια ανεξαρτητοποιήθηκε για να ενταχθεί στο νέο κόμμα⁷²⁸.

Σε ιδεολογικούς όρους, το κόμμα της Δημοκρατικής Συμμαχίας χαρακτηρίστηκε ως μια κεντρώα, φιλελεύθερη πολιτική δύναμη, η οποία εξέφραζε τα ιδανικά της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ειρήνης και της ισονομίας. Σε επίπεδο οικονομικής πολιτικής, οι βασικές αρχές του νέου κόμματος αναφέρονταν στην ανάγκη της ύπαρξης ενός μικρού και ευέλικτου κράτους, το οποίο, ωστόσο, θα μπορούσε να προασπίσει την ανάγκη για κοινωνική δικαιοσύνη, μέσω της συνέχισης της καθολικής προσφοράς κοινωνικών υπηρεσιών. Παράλληλα, σε όρους οικονομικής πολιτικής, ως προτεραιότητες τέθηκαν η αύξηση της παραγωγικότητας του κράτους, η καταπολέμηση της διαφθοράς και η ενθάρρυνση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας μέσω της μείωσης της φορολογίας⁷²⁹.

⁷²⁸ Δ. Νασόπουλος, «Μια διαγραφή από το... παρελθόν», *Τα Νέα*, 07/05/2010, προσβάσιμο στο: <http://www.tanea.gr/news/greece/article/4573403/?iid=2>.

⁷²⁹ Ιδρυτική διακήρυξη Δημοκρατικής Συμμαχίας, 21/11/2010, προσβάσιμο στο: <https://www.naftemporiki.gr/story/267539/dimokratiki-summaxia-apo-tin-ntora-mpakogianni>.

Αναφορικά με την εκλογική πορεία του κόμματος αυτού, στις εθνικές εκλογές της 6^{ης} Μαΐου του 2012 η Δημοκρατική Συμμαχία δεν κατόρθωσε να εισέλθει στη Βουλή, καθώς έλαβε μόλις το 2,25% της εκλογικής ψήφου. Άμεσα, η λειτουργία της Δημοκρατικής Συμμαχίας αναστάλη και στις επόμενες εκλογές, του Ιουνίου του 2012, η Ντόρα Μπακογιάννη και όσοι βουλευτές είχαν μετακινηθεί προς το κόμμα αυτό ενσωματώθηκαν και πάλι στην ΝΔ.

Στη συνέχεια, όπως περιγράψαμε στην προηγούμενη ενότητα, η ΝΔ δεν είχε περιθώρια μη συμφωνίας με το Μνημόνιο, καθώς μια τέτοια επιλογή θα καθιστούσε αδύνατη την εκταμίευση της δανειακής δόσης το 2011. Τελικά η ΝΔ αποφάσισε να υποστηρίξει την πολιτική του Μνημονίου, θέτοντας ως προϋπόθεση την παραίτηση της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ και τον σχηματισμό μιας νέας, η οποία θα υποστηριζόταν από κοινοβουλευτικά κόμματα, με πρωθυπουργό ένα πρόσωπο γενικής αποδοχής. Τον Νοέμβριο του 2011 συγκροτήθηκε, τελικά, η κυβέρνηση Ειδικού Σκοπού, με πρωθυπουργό τον Λουκά Παπαδήμο. Η κυβέρνηση αυτή, όπως περιγράψαμε και στην προηγούμενη ενότητα, υποστηρίχθηκε κοινοβουλευτικά από το ΠΑΣΟΚ, την ΝΔ και το ακροδεξιό κόμμα του Λαϊκού Ορθόδοξου Συναγερμού.

Η μεταστροφή της ΝΔ, προς την υποστήριξη της μνημονιακής, φιλελεύθερης πολιτικής, δυσαρέστησε τους εκφραστές της πατερναλιστικής τάσης στην ΝΔ. Η αποδοχή από την ΝΔ της μνημονιακής πολιτικής σήμαινε ότι η ΝΔ θα επιδίωκε πλέον την τήρηση μιας σφιχτής δέσμευσης, στην κατεύθυνση της εφαρμογής μιας φιλελεύθερης οικονομικής πολιτικής, γεγονός το οποίο φόβιζε την κρατικιστική πλευρά της ΝΔ.

Η εσωκομματική αντίδραση εκφράστηκε έντονα στις 16 Νοεμβρίου του 2011, όταν μια μερίδα βουλευτών της ΝΔ δεν έδωσε ψήφο εμπιστοσύνης στη νεο-σύστατη κυβέρνηση του Λουκά Παπαδήμου. Με το τέλος της κοινοβουλευτικής αυτής συνεδρίασης, ο Αντώνης Σαμαράς έθεσε εκτός κοινοβουλευτικής ομάδας τον βουλευτή της ΝΔ και πρώην Υφυπουργό Εμπορικής Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής στην κυβέρνηση της ΝΔ του 2007, Πάνο Καμμένο⁷³⁰.

⁷³⁰ Τα Νέα, «Διαγράφηκε από την Κ.Ο. της ΝΔ ο Πάνος Καμμένος, παραμένει στο κόμμα», 16/11/2011, προσβάσιμο στο: <http://www.tanea.gr/news/greece/article/4673488/?iid=2>.

Οι αντιδράσεις σε βάρος της φιλο-μνημονιακής στροφής της ηγεσίας της ΝΔ συνεχίστηκαν, επίσης, κατά την ψηφοφορία του δευτέρου Μνημονίου, το οποίο ψηφίστηκε στη διάρκεια της θητείας της κυβέρνησης Παπαδήμου, στις 12 Φεβρουαρίου του 2012. Η άρνηση μιας μερίδας βουλευτών της ΝΔ να υπερψηφίσουν τον σχετικό νόμο, ο οποίος επικαιροποιούσε, με την προσθήκη νέων δημοσιονομικών και διαρθρωτικών μέτρων, το μνημονιακό οικονομικό πρόγραμμα του 2010, ήταν η αιτία της διαγραφής τους από την ΝΔ. Ειδικότερα, κατά την ψηφοφορία αυτή, αρνήθηκαν να υπερψηφίσουν και οδηγήθηκαν σε έξοδο από την κοινοβουλευτική ομάδα της ΝΔ η βουλευτής της Α' Αθηνών, Έλενα Κουντουρά, η βουλευτής της Α' Αθηνών, Ελίζα Βόζεμπεργκ, ο βουλευτής Αττικής, Γιώργος Βλάχος, ο βουλευτής Α' Θεσσαλονίκης, Δημήτρης Σταμάτης, ο βουλευτής Δράμας, Μαργαρίτης Τζήμας, η βουλευτής Δωδεκανήσου, Τσαμπίκα Ιατρίδη, ο βουλευτής Έβρου, Αλέξανδρος Δερμετζόπουλος, ο βουλευτής Εύβοιας, Κωνσταντίνος Μαρκόπουλος, ο βουλευτής Ηρακλείου, Μανώλης Κεφαλογιάννης, ο βουλευτής της Α' Θεσσαλονίκης, Κωνσταντίνος Γκιουλέκας, ο βουλευτής Καστοριάς, Ζήσης Τζηκαλάγιας, ο βουλευτής Λάρισας, Χρήστος Ζώης, ο βουλευτής Λέσβου, Σπυρίδωνας Γαληνός, ο βουλευτής της Α' Πειραιώς, Παναγιώτης Μελάς, ο βουλευτής Έδεσσας, Γεώργιος Καρασμάνης, ο βουλευτής Σερρών, Θεόφιλος Λεονταρίδης, ο βουλευτής Σερρών, Αναστάσιος Καριπίδης, η βουλευτής Σερρών, Μαρία Κόλλια-Τσαρουχά και ο βουλευτής Χαλκιδικής, Γεώργιος Βαγιωνάς. Επίσης, μετά την ψηφοφορία, παραιτήθηκε από το βουλευτικό αξίωμα και ο βουλευτής Τρικάλων, Νίκος Λέγκας⁷³¹.

Άμεση συνέπεια των συγκρούσεων αυτών, ήταν και σε αυτή την περίπτωση η δημιουργία ενός νέου πολιτικού κόμματος, με ιδρυτή τον Πάνο Καμμένο, ο οποίος είχε διαγραφεί. Ειδικότερα, στις 24 Φεβρουαρίου του 2012 ο Πάνος Καμμένος ίδρυσε ένα νέο πολιτικό κόμμα, τους Ανεξάρτητους Έλληνες, το οποίο εξέφραζε ένα σύνολο συντηρητικών, αντι-μνημονιακών και υπέρμαχων του πατερναλισμού πολιτικών θέσεων. Στο συγκεκριμένο κόμμα προσχώρησαν ορισμένοι από τους βουλευτές, οι οποίοι μόλις περιγράψαμε ότι είχαν διαγραφεί από την ΝΔ, όπως η Έλενα Κουντουρά, ο Κωνσταντίνος Μαρκόπουλος, ο Παναγιώτης Μελάς, ο

⁷³¹ Λ. Σταυρόπουλος, ««Ναι» στο Μνημόνιο από 199 βουλευτές και «όχι» από 74», *Το Βήμα*, 12/02/2012, προσβάσιμο στο: <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=443281>.

Χρήστος Ζώης, η Μαρία Κόλλια-Τσαρουχά και ο Σπυρίδων Γαληνός⁷³². Στις εκλογές του Μαΐου και του Ιουνίου του 2012, οι Ανεξάρτητοι Έλληνες έλαβαν εκλογικά ποσοστά ύψους 10,58% και 7,51% αντίστοιχα. Στις εκλογές της 25^{ης} Ιανουαρίου του 2015 το κόμμα αυτό έλαβε ποσοστό 4,75% και συμμετείχε σε κυβέρνηση από κοινού με τον ΣΥΡΙΖΑ. Τέλος, στις εκλογές της 20^{ης} Σεπτεμβρίου του 2015, οι Ανεξάρτητοι Έλληνες έλαβαν ποσοστό ψήφου 3,69% και επίσης συμμετείχαν στην κυβέρνηση ως κυβερνητικός εταίρος του ΣΥΡΙΖΑ.

Μετά την ολοκλήρωση των διπλών εκλογών Μαΐου και Ιουνίου του 2012, η ΝΔ εκλέχτηκε πρώτο κόμμα και σχηματίστηκε συμμαχική κυβέρνηση, στην οποία συμμετείχαν η ΝΔ, το ΠΑΣΟΚ, και η Δημοκρατική Αριστερά, ένα μικρότερο αριστερό πολιτικό κόμμα, πρόεδρος του οποίου ήταν ο Φώτης Κουβέλης. Πρωθυπουργός της νέας κυβέρνησης ορίστηκε ο πρόεδρος της ΝΔ Αντώνης Σαμαράς. Η κυβέρνηση του Ιουνίου του 2012 κλήθηκε να εφαρμόσει τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, οι οποίες ενσωματώνονταν στο δεύτερο Μνημόνιο. Επρόκειτο για φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις, οι οποίες αποσκοπούσαν στη διαμόρφωση μιας ανταγωνιστικής, με χαμηλό κόστος παραγωγής και εργασίας, οικονομίας.

Η εναντίωση μερίδας βουλευτών της ΝΔ σε βάρος του Μνημονίου εκφράστηκε και κατά τη διάρκεια της συγκεκριμένης κυβέρνησης. Ειδικότερα, μολονότι, μερίδα των πατερναλιστών βουλευτών της ΝΔ επέλεξαν να μην εναντιωθούν στην απόφαση της ηγεσίας να υποστηριχθεί το δεύτερο Μνημόνιο και παρέμειναν στην ΝΔ, υπερψηφίζοντάς το, στην πράξη εξέφραζαν την εναντίωσή τους. Συγκεκριμένα, μια χαρακτηριστική αφορμή για την έκφραση της δυσαρέσκειας μερίδας των βουλευτών της ΝΔ σε βάρος της φιλελεύθερης οικονομικής πολιτικής υπήρξε, από τα τέλη του 2013 έως την άνοιξη του 2014, η προσπάθεια του Υπουργείου Ανάπτυξης, με υπουργό τον Κωστή Χατζηδάκη, να επιμηκυνθεί η χρονική διάρκεια αναγραφής της επωνυμίας «φρέσκο γάλα» στις συσκευασίες γάλατος. Συγκεκριμένα, ενώ ο Υπουργός Ανάπτυξης Κωστής Χατζηδάκης είχε υιοθετήσει την εισήγηση του ΟΟΣΑ, αναφορικά με την ανάγκη να αυξηθεί η χρονική διάρκεια του γάλατος, προκειμένου σταδιακά να μειωθεί η τιμή της

⁷³² Τα Νέα, «Την ίδρυση του κόμματος «Ανεξάρτητοι Έλληνες» ανακοίνωσε ο Πάνος Καμμένος», 11/03/2012, προσβάσιμο στο: <http://www.tanea.gr/news/greece/article/4701575/?iid=2>.

προσφοράς του, ο Αναπληρωτής Υπουργός Αγροτικής Ανάπτυξης, προερχόμενος από την ΝΔ, Μάξιμος Χαρακόπουλος αντέδρασε σε βάρος της πολιτικής αυτής. Ειδικότερα, ο Μάξιμος Χαρακόπουλος υποστήριξε ότι εάν αυξανόταν η χρονική διάρκεια του γάλατος πέραν των πέντε ημερών, τότε η επωνυμία του γάλατος δε θα έπρεπε να είναι «φρέσκο». Ο Μάξιμος Χαρακόπουλος κινήθηκε ενάντια στην υλοποίηση της μεταρρύθμισης, καθώς πίστευε ότι η κρατική επέμβαση με στόχο τη διατήρηση του ισχύοντος χρονικού περιθωρίου αναγραφής του φρέσκου γάλατος θα έπρεπε να συνεχίσει, με σκοπό να μη μειωθεί το περιθώριο κέρδους των παραγωγών και των γαλακτοβιομηχάνων. Σε μια χαρακτηριστική, μάλιστα, αποστροφή του λόγου και σαφώς ενδεικτική της ιδεολογικής του τοποθέτησης, ανέφερε, σχετικά με τις εισηγήσεις του ΟΟΣΑ, ότι «δεν είναι οι πλάκες του Μωυσή, που πρέπει να τις τηρήσουμε κατά γράμμα»⁷³³. Τελικά, ο Μάξιμος Χαρακόπουλος παραιτήθηκε από τη θέση του Αναπληρωτή Υπουργού Ανάπτυξης και Τροφίμων, ως ένδειξη διαμαρτυρίας⁷³⁴.

Επιπλέον, το 2014 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπογράμμισε την ανάγκη η κυβέρνηση να αναπτύξει μεγαλύτερη ταχύτητα στην κατεύθυνση δρομολόγησης των φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων⁷³⁵. Τη μεταρρυθμιστική επιβράδυνση είχε, επίσης, επισημάνει τον Δεκέμβριο του 2014 και ο Υπουργός Οικονομικών της κυβέρνησης, Γκίκας Χαρδούβελης⁷³⁶.

Η επιβράδυνση των φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων θα μπορούσε να διαπιστωθεί ως αποτέλεσμα του ανασχηματισμού της κυβέρνησης, στην οποία είχε προχωρήσει ο Αντώνης Σαμαράς τον Ιούνιο του 2014. Η επιλογή προσώπων στο

⁷³³ Η Καθημερινή, «Τσαυτάρης: «Όσο πιο φρέσκα μυαλά εισέρχονται στον πρωτογενή τομέα, τόσο μεγαλύτερο το κέρδος για τον τόπο μας»», 02/02/2014, προσβάσιμο στο: <http://www.kathimerini.gr/751825/article/epikairothta/politikh/tsaytarhs-oso-pio-freska-myala-eiserxontai-ston-prwtogenh-tomea-toso-megalytero-to-kerdos-gia-ton-topo-mas>.

⁷³⁴ Γ. Τερζής, «Παραπήθηκε από την κυβέρνηση ο Μάξιμος Χαρακόπουλος», *Η Καθημερινή*, 29/03/2014, προσβάσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/760350/article/epikairothta/politikh/paraith8hke-apo-thn-kyvernsh-o-mazimos-xarakopoylos>.

⁷³⁵ Ναυτεμπορική, «Όλι Ρεν: «Όχι» στην καθυστέρηση των μεταρρυθμίσεων», 19/06/2014, προσβάσιμο στο: <https://www.naftemporiki.gr/finance/story/823608/oli-ren-oxi-stin-kathusterisi-ton-metarruthmiseon>.

⁷³⁶ Το Βήμα, «Χαρδούβελης: Οι εκλογές οδηγούν σε καθυστέρηση των μεταρρυθμίσεων», 29/12/2014, προσβάσιμο στο: <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=663056>.

κυβερνητικό σχήμα, τα οποία στο παρελθόν κάθε άλλο παρά εκπροσωπούσαν τη φιλελεύθερη πτέρυγα στο εσωτερικό της ΝΔ και η αντικατάσταση ορισμένων στελεχών, οι οποίοι είχαν αναπτύξει φιλελεύθερο οικονομικό έργο, ήταν ενδεικτικές κινήσεις της συνειδητής πρόθεσης της ηγεσίας να επιβραδυνθούν οι μεταρρυθμίσεις.

Μια στάση υπαναχώρησης από τον φιλελεύθερο προσανατολισμό, την οποία απέπνεε ο ανασχηματισμός του 2014, υπήρξε αντιληπτή, αρχικά μέσα από την αντικατάσταση του Υπουργού Υγείας, Άδωνι Γεωργιάδη, από τον πρώην Υπουργό Μεταφορών, στην κυβέρνηση Λουκά Παπαδήμου, Μάκη Βορίδη. Στο Υπουργείο Υγείας, ο Άδωνις Γεωργιάδης είχε επιδείξει ζήλο στην κατεύθυνση της σύγκλισης του υπουργικού έργου με τον φιλελεύθερο οικονομικό περιορισμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του ΔΝΤ. Από την άλλη μεριά, οι προσδοκίες περί της συνέχισης της φιλελεύθερης μεταρρυθμιστικής προσπάθειας από τον Μάκη Βορίδη δε χαρακτηρίζονταν βιώσιμες. Ειδικότερα, κατά την προγενέστερη υπουργική θητεία του Μάκη Βορίδη στο Υπουργείο Μεταφορών, ο ίδιος δεν είχε επιδείξει μια μεταρρυθμιστική εγρήγορση, ειδικότερα σε ό,τι αφορούσε την απελευθέρωση του επαγγέλματος των οδηγών ταξί⁷³⁷ ⁷³⁸. Επιπλέον, η ένταξη στο κυβερνητικό σχήμα του βουλευτή της Β' Αθηνών, Αργύρη Ντινόπουλου, δεν υπήρξε μια επιλογή προσανατολισμένη στην κατεύθυνση επιτάχυνσης του φιλελεύθερου μεταρρυθμιστικού έργου. Ειδικότερα, ο συγκεκριμένος βουλευτής, τον Φεβρουάριο του 2012, με σχετικές δηλώσεις του στο αμερικανικό τηλεοπτικό δίκτυο CNN, είχε εναντιωθεί σε βάρος της πολιτικής του Μνημονίου⁷³⁹. Επιπλέον,

⁷³⁷ Τα Νέα, «Βορίδης: Υπό εξέταση τα πληθυσμιακά κριτήρια για τα ταξί», 14/11/2011, προσβάσιμο στο: <http://www.tanea.gr/news/greece/article/4672867/?iid=2/>.

⁷³⁸ [iefimerida.gr](http://www.iefimerida.gr), «Τα βρίσκουν Βορίδης-ταξιτζήδες για την απελευθέρωση του επαγγέλματος», 11/01/2012, προσβάσιμο στο: <http://www.iefimerida.gr/news/32043/%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CE%AD%CE%B3%CE%B3%CE%B9%CF%83%CE%B7-%CE%B2%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B4%CE%B7-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CF%84%CE%B6%CE%AE%CE%B4%CF%89%CE%BD-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B1%CF%80%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CF%85%CE%B8%CE%AD%CF%81%CF%89%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B5%CF%80%CE%B1%CE%B3%CE%B3%CE%AD%CE%BB%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%82>.

⁷³⁹ [iefimerida.gr](http://www.iefimerida.gr), «Ντινόπουλος: Είμαστε φτωχοί γιατί κάποιοι Ευρωπαίοι γίνονται πλουσιότεροι», 08/02/2012, προσβάσιμο στο: <http://www.iefimerida.gr/news/35951/ντινόπουλος-είμαστε-φτωχοί-γιατί-κάποιοι-ευρωπαίοι-γίνονται-πλουσιότεροι>.

στη θέση του Υπουργού Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων τοποθετήθηκε ο βουλευτής Πέλλας, Γιώργος Καρασμάνης, ο οποίος είχε διαγραφεί τον Φεβρουάριο του 2012 από τον Αντώνη Σαμαρά, καθώς είχε καταψηφίσει το δεύτερο Μνημόνιο.

Διαπιστώνεται, συνεπώς, η τάση επικυριαρχίας της κρατικιστικής πτέρυγας επί της φιλελεύθερης, γεγονός το οποίο επέφερε τελικά την επιβράδυνση των φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων το 2014.

Συμπεράσματα

Η ανάλυση των γεγονότων αναφορικά με τους εσωκομματικούς συσχετισμούς κατά τη θητεία των τριών υπό εξέταση προέδρων και πρωθυπουργών της ΝΔ μας οδηγούν στα εξής συμπεράσματα:

(α) Αναφορικά με τη θητεία του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη, εξ αρχής η άσκηση μιας φιλελεύθερης οικονομικής και εξωτερικής πολιτικής από την κυβέρνηση της ΝΔ πυροδότησε μια εσωκομματική κρατικιστική αντιπολίτευση, η οποία κλιμακώθηκε με τη διάσπαση της ΝΔ και τη δημιουργία του πολιτικού κόμματος της Πολιτικής Άνοιξης του Αντώνη Σαμαρά. Η οριακή κυβερνητική πλειοψηφία της ΝΔ, σε συνδυασμό με την κρατικιστική αντιπολίτευση, οι αντιδράσεις της οποίας δεν έπαυαν ενώπιον των φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων, οδήγησαν τον Κωνσταντίνο Μητσοτάκη στην προκήρυξη πρόωρων εκλογών και στη λήξη του κυβερνητικού έργου.

Τελικά, η διάθεση της κυβέρνησης της ΝΔ να συγκλίνει με τον φιλελεύθερο εξωτερικό περιορισμό εμποδίστηκε από την εσωκομματική κρατικιστική αντιπολίτευση.

(β) Αναφορικά με τη θητεία του Κώστα Καραμανλή, η εναντίωσή του, από τη θέση του αρχηγού της αξιωματικής αντιπολίτευσης, σε βάρος των φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων του ΠΑΣΟΚ, πυροδότησε μια εσωκομματική φιλελεύθερη αντιπολίτευση, εκφραστής της οποίας ήταν ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης, ο

Γιώργος Σουφλιάς και ο Στέφανος Μάνος. Η εσωκομματική φιλελεύθερη αντιπολίτευση κλιμακώθηκε με τη διάσπαση της ΝΔ και τη δημιουργία του πολιτικού κόμματος των Φιλελευθέρων του Στέφανου Μάνου. Η φιλελεύθερη εσωκομματική αντιπολίτευση συνεχίστηκε έως και το τέλος της κυβερνητικής θητείας της ΝΔ, με κυριότερο εκφραστή τον Πέτρο Τατούλη.

Στη συνέχεια, όταν το 2009 η κυβέρνηση του Κώστα Καραμανλή, υπό την πίεση του ευρωπαϊκού περιορισμού, έπρεπε να λάβει μέτρα δημοσιονομικής συγκράτησης και να προωθήσει διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, αναδύθηκε εκ νέου η πατερναλιστική βάση της ΝΔ, η οποία, έντονα, εκφράστηκε από τον βουλευτή Γιάννη Μανώλη. Δεδομένης της οριακότητας των 151 βουλευτών, η επανενεργοποίηση των κρατικιστικών ανακλαστικών της ΝΔ δημιούργησε μια ανάσχεση στην εφαρμογή.

Τελικά, η διάθεση της κυβέρνησης της ΝΔ να συγκλίνει με τον φιλελεύθερο εξωτερικό περιορισμό εκφράστηκε λεκτικά το τελευταίο δίμηνο, προ της παραίτησης της κυβέρνησης και της προκήρυξης εκλογών τον Οκτώβριο του 2009.

(γ) Αναφορικά με τη θητεία του Αντώνη Σαμαρά, η εξ αρχής εναντίωσή του, από τη θέση του αρχηγού της αξιωματικής αντιπολίτευσης, σε βάρος του πρώτου Μνημονίου πυροδότησε μια εσωκομματική φιλελεύθερη αντιπολίτευση, έντονη εκφραστής της οποίας ήταν η Ντόρα Μπακογιάννη. Η αντίδραση κλιμακώθηκε με τη διάσπαση της ΝΔ και τη δημιουργία του πολιτικού κόμματος της Φιλελεύθερης Συμμαχίας της Ντόρας Μπακογιάννη.

Στη συνέχεια, το 2011 ο Αντώνης Σαμαράς, μέσα σε ένα κλίμα έντονων πιέσεων στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού περιορισμού, υποχρεώθηκε σε αναδίπλωση και τελικά αποδέχθηκε να στηρίξει την πολιτική του Μνημονίου και τη συγκρότηση μιας νέας κυβέρνησης, υπό την πρωθυπουργία του πρώην διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας, Λουκά Παπαδήμου.

Η ψήφιση του δεύτερου Μνημονίου, με την στήριξη της ΝΔ, κατά τη θητεία της κυβέρνησης Παπαδήμου, ωστόσο, πυροδότησε μια εσωκομματική κρατικιστική

αντιπολίτευση στο εσωτερικό της ΝΔ, με έντονο εκφραστή τον Πάνο Καμμένο. Η εσωκομματική κρατικιστική αντιπολίτευση κορυφώθηκε με τη διάσπαση της ΝΔ και τη δημιουργία του πολιτικού κόμματος των Ανεξάρτητων Ελλήνων από τον Πάνο Καμμένο. Στη συνέχεια, η ψήφιση του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου από την κυβέρνηση της ΝΔ και του ΠΑΣΟΚ οδήγησε επίσης σε αντιδράσεις από την κρατικιστική μεριά της ΝΔ, οι οποίες κλιμακώθηκαν με τη μαζική διαγραφή των κρατιστών βουλευτών από την ΝΔ.

Στη συνέχεια, μολονότι η κυβέρνηση του 2012 επιδόθηκε σε μια προσπάθεια ικανοποιητικής σύγκλισης με τον φιλελεύθερο περιορισμό, τελικά το 2014 διαπιστώθηκε μεταρρυθμιστική επιβράδυνση, η οποία εκφράστηκε μέσα από έναν ανασχηματισμό, με τον οποίο σε υπουργικές θέσεις τοποθετήθηκαν εκπρόσωποι της κρατικιστικής ΝΔ.

Τελικά, η διάθεση της κυβέρνησης της ΝΔ να συγκλίνει με τον φιλελεύθερο ευρωπαϊκό περιορισμό αναπτύχθηκε μόνον υπό την πίεση ενός ιδιαίτερου αυστηρού περιορισμού, το 2011. Η διάθεση αυτή, όμως, δεν ανιχνεύθηκε κατά τη θητεία του Αντώνη Σαμαρά στη θέση του αρχηγού της αξιωματικής αντιπολίτευσης, πριν το 2011, όταν ο ίδιος δεν επιφορτιζόταν με την ανάγκη της αμετάκλητης εφαρμογής του πρώτου Μνημονίου. Επιπρόσθετα, η διάθεση για σύγκλιση με τον φιλελεύθερο περιορισμό υποχώρησε λίγο πριν τη διεξαγωγή των εθνικών εκλογών του 2014.

Η τρίτη εκ των αρχικών υποθέσεων μας, περί μη ολοκληρωμένης υιοθέτησης του φιλελεύθερου προτύπου από την ΝΔ εξαιτίας της ύπαρξης μιας σταθερής εσωκομματικής κρατικιστικής αντιπολίτευσης, μοιάζει να επιβεβαιώνεται. Και οι τρεις πρωθυπουργοί δείχνουν να αποθαρρύνονται στην εφαρμογή φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων όταν οξύνονται οι αντιδράσεις μεμονωμένων βουλευτών τους, που υπογραμμίζουν την πιθανή απώλεια εκλογικών ποσοστών ως αποτέλεσμα εφαρμογής πολιτικών με κοινωνικό κόστος. Η ανάσχεση της πορείας παρατηρείται και στις τρεις περιπτώσεις πρωθυπουργών, ανεξαρτήτως του βαθμού αρχικής ιδεολογικής σύμπλευσης με τον φιλελεύθερο περιορισμό.

8.4 Οι προϋποθέσεις της φιλελεύθερης σύγκλισης

Μέσα από την ανάλυση η οποία προηγήθηκε, προκύπτει ένα πλέγμα μεταβλητών, το οποίο θα μπορούσε να επεξηγήσει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες η ΝΔ επιχείρησε και θα μπορούσε και στο μέλλον να επιχειρήσει τη φιλελεύθερη σύγκλιση. Με δεδομένη την στήριξη της κοινωνικής συμμαχίας της ΝΔ σε φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις σε όλες τις εξεταζόμενες περιόδους, στο πλέγμα αυτό, ως αναγκαία μεταβλητή πίεσης προς τις φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις, αναγνωρίστηκε ο αυστηρός εξωτερικός περιορισμός. Ο αυστηρός εξωτερικός περιορισμός αποδείχθηκε ικανός να μετατρέπει την πατερναλιστική διάθεση της ηγεσίας σε φιλελεύθερη και να περιορίζει την ένταση της εσωκομματικής πατερναλιστικής αντιπολίτευσης.

Επιπρόσθετα, στη μελέτη, η οποία προηγήθηκε, διαπιστώθηκε ότι κομβικής σημασίας στην κατεύθυνση αποτελεσματικής δρομολόγησης φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων από την ΝΔ ήταν και η παρουσία αυθεντικής φιλελεύθερης ηγεσίας της ΝΔ και η απουσία κρατικιστικής εσωκομματικής αντιπολίτευσης, οι οποίες ως δυο μεταβλητές, σε συνδυασμό με την ύπαρξη ενός αυστηρού εξωτερικού περιορισμού, αποκαλύπτουν το πλέγμα των συνθηκών, οι οποίες θα έπρεπε να έχουν επικρατήσει ώστε με αποτελεσματικότητα και θάρρος η ΝΔ να είχε οδηγηθεί σε φιλελεύθερες οικονομικές μεταρρυθμίσεις.

Ειδικότερα, αναφορικά με την ιδεολογική τοποθέτηση των ηγετών της ΝΔ, αρχικά διαπιστώνεται ότι ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης υπήρξε ένας αυθεντικά φιλελεύθερος, στην οικονομία, πολιτικός ηγέτης γεγονός το οποίο δε χαρακτήριζε τον Κώστα Καραμανλή, ως ηγέτη της ΝΔ. Ειδικότερα, ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης, ως πρόεδρος της ΝΔ και ως αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης εξέφρασε την ίδια φιλελεύθερη θέση, την οποία εξέφρασε και ως πρωθυπουργός της κυβέρνησης της ΝΔ το 1990. Στη συνέχεια, ο Κώστας Καραμανλής ανέπτυξε μια επιφυλακτική απέναντι στη φιλελεύθερη σύγκλιση στάση, τόσο ως πρόεδρος της ΝΔ και αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης, όσο και ως πρωθυπουργός των κυβερνήσεων της ΝΔ το 2004 και το 2007. Ως αρχηγοί της αξιωματικής αντιπολίτευσης, ειδικότερα ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης επέμενε στην ανάγκη διαμόρφωσης πολιτικών εξορθολογισμού της κρατικής

παρέμβασης στην οικονομία, ασκώντας δριμεία κριτική σε βάρος της πατερναλιστικής οικονομικής πολιτικής του ΠΑΣΟΚ, ενώ ο Κώστας Καραμανλής υιοθέτησε μια αρνητική στάση σε βάρος μιας σειράς φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων, τις οποίες στις αρχές της δεκαετίας του 2000 επεδίωκε η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ.

Η φιλελεύθερη στάση του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη προσέδωσε δυναμική στην προσπάθεια σύγκλισης του κυβερνητικού έργου της ΝΔ εκείνης της περιόδου με τον σημαντικά αυστηρό εξωτερικό περιορισμό της ίδιας περιόδου. Αντίθετα, η πατερναλιστική πολιτική του Κώστα Καραμανλή, σε συνδυασμό με έναν ισχυρό εξωτερικό περιορισμό, δε συνάντησε εξωτερικά εμπόδια στην προσπάθεια διατήρησης του μεγάλου εύρους της κρατικής παρέμβασης στην ελληνική οικονομία.

Από την άλλη μεριά, η συμπεριφορά του Αντώνη Σαμαρά παρουσίασε διακυμάνσεις στον βαθμό υπεράσπισης των φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων διαχρονικά. Συγκεκριμένα, ο ίδιος, ως μέλος της κυβέρνησης της ΝΔ το 1990 και ως πρόεδρος της ΝΔ και αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης, από το 2009 έως το 2011, εξέφραζε μια σκεπτικιστική άποψη αναφορικά με τις μεταρρυθμίσεις του πρώτου Μνημονίου, οι οποίες εκείνη την περίοδο ψηφίζονταν από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ. Αντίθετα στη συνέχεια, υπήρξε υπερασπιστής των φιλελεύθερων πολιτικών του δεύτερου πλέον Μνημονίου, ενώ λίγο πριν το τέλος και πάλι υπαναχώρησε.

Συνολικά, διαπιστώνουμε ότι ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης και ο Κώστας Καραμανλής ανέπτυξαν μια διακριτή και σταθερή φιλελεύθερη και μια πατερναλιστική συμπεριφορά, αντίστοιχα. Από την άλλη μεριά, η περίπτωση της συμπεριφοράς του Αντώνη Σαμαρά χαρακτηρίζεται από την επαμφοτερίζουσα στάση του ίδιου σε σχέση με την αναγκαιότητα επιλογής, από την ΝΔ, της δρομολόγησης μιας φιλελεύθερης πολιτικής. Ο Αντώνης Σαμαράς στο πολιτικό του παρελθόν αρνήθηκε να υπερασπιστεί τη φιλελεύθερη πολιτική του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη, ενώ ως αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης της ΝΔ, από το 2009 έως το 2011, εναντιώθηκε σε βάρος της φιλελεύθερης πολιτικής του πρώτου Μνημονίου. Τελικά, ως πρωθυπουργός της κυβέρνησης του 2012 επέδειξε μια

στάση, η οποία οδήγησε σε σύγκλιση με τον ευρωπαϊκό περιορισμό, αλλά από το μέσο σχεδόν της κυβερνητικής θητείας και έπειτα, διαπιστώθηκε εκ νέου η επαμφοτερίζουσα στάση του σε σχέση με τον ευρωπαϊκό φιλελεύθερο περιορισμό.

Η μεταστροφή του Αντώνη Σαμαρά το 2012 και η επιχείρηση σύγκλισης με τη φιλελεύθερη οικονομική πολιτική χρονικά συνέπεσε με τη διαμόρφωση του πλέον αυστηρού εξωτερικού φιλελεύθερου περιορισμού. Ο αυστηρός περιορισμός δέσμευσε τον Αντώνη Σαμαρά, ως πρωθυπουργό, να υποστηρίξει τη φιλελεύθερη οικονομική πολιτική. Ωστόσο, μετά την ολοκλήρωση ενός μεγάλου μέρους του εξωτερικού περιορισμού, χωρίς ωστόσο να έχει επιτευχθεί η πλήρης σύγκλιση, η ολοκλήρωση δηλαδή όλων των φιλελεύθερων δεσμεύσεων, ο Αντώνης Σαμαράς υποχώρησε από τον στόχο του φιλελεύθερου μετασχηματισμού της ελληνικής οικονομίας. Η διακύμανση της στάσης του Αντώνη Σαμαρά επί του βαθμού δρομολόγησης της φιλελεύθερης οικονομικής πολιτικής και το τελικό αποτέλεσμα της ανολοκλήρωτης φιλελεύθερης μεταρρύθμισης από το 2014, αναδεικνύει τελικά και τη σημασία της ύπαρξης μιας αυθεντικά φιλελεύθερης ηγεσίας στο τιμόνι της ΝΔ για την αποτελεσματική τελεσφόρηση των φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων.

Ένα πρόσθετο, ωστόσο, ιδιαίτερος κομβικό συμπέρασμα από την ανάλυση, η οποία προηγήθηκε, είναι ότι διαχρονικά στο εσωτερικό της ΝΔ, η εσωκομματική αντιπολίτευση, την οποία ασκούσαν οι λεγόμενοι κρατιστές, διαφάνηκε σε όλες τις κυβερνητικές περιόδους της ΝΔ και μάλιστα χαρακτηριζόταν ως περισσότερο έντονη κάθε φορά που η ηγεσία του κόμματος επιχειρούσε φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις. Η αντίδραση από την πλευρά των κρατιστών σε ορισμένες στιγμές των κυβερνήσεων της ΝΔ μεταφραζόταν ως ευθεία απειλή σε βάρος της επιβίωσης των κυβερνήσεων αυτών. Η απειλή αυτή οδήγησε την κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη σε πρόωρη παύση και προκήρυξη πρόωρων εκλογών, καθώς η αντίδραση οδήγησε σε διάσπαση και διακοπή της κοινοβουλευτικής υποστήριξης της κυβέρνησης. Η απειλή υπήρξε εμφανής και στην περίπτωση της κυβέρνησης του Κώστα Καραμανλή. Όταν το 2008 η κυβέρνηση του Κώστα Καραμανλή έπρεπε να λάβει μέτρα δημοσιονομικής συγκράτησης, στο πλαίσιο της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης, ο κρατιστικός συσχετισμός στράφηκε ενάντια στην κυβέρνηση του Κώστα Καραμανλή, με συνέπεια η υποστήριξη των μέτρων

δημοσιονομικής λιτότητας από μια οριακή κοινοβουλευτική πλειοψηφία να μην είναι βέβαιη και η κυβέρνηση να υποχρεωθεί σε παραίτηση.

Η ένταση της εσωκομματικής αντιπολίτευσης σε βάρος της δρομολόγησης των φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων τελικά υποχώρησε το 2012. Η ένταση αμβλύθηκε στο πλαίσιο ενός αυστηρού εξωτερικού περιορισμού, εντός δηλαδή μιας συνθήκης, στην οποία η απειλή σε βάρος της επιβίωσης της εθνικής οικονομίας ήταν εμφανής. Εκείνη την περίοδο όσοι κρατιστές βουλευτές εναντιώθηκαν σε βάρος του Μνημονίου, καταψηφίζοντας τις φιλελεύθερες πολιτικές, διεγράφησαν από την ΝΔ. Επιπλέον, εκείνη την περίοδο, όσοι βουλευτές, μολονότι κρατιστές, δεν επιθυμούσαν την αποχώρηση από την ΝΔ επέλεξαν να υπερψηφίσουν τις φιλελεύθερες πολιτικές. Ωστόσο, σε κάθε περίπτωση, η τοποθέτηση κρατιστών βουλευτών στον ανασχηματισμό της κυβέρνησης το 2014, μολονότι οι βουλευτές αυτοί είχαν επιλέξει την οδό της αφοσίωσης και όχι της αποχώρησης, συνοδεύτηκε από τη μη επιτυχή ολοκλήρωση των φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων του περιορισμού της περιόδου εκείνης. Το τελευταίο θα μπορούσαμε να διαπιστώσουμε ότι οδήγησε στην τελική μεταρρυθμιστική κωλυσιεργία.

Συνεπώς, διαπιστώνεται ότι ο αυστηρός εξωτερικός περιορισμός και η αυθεντική φιλελεύθερη ηγεσία μπορούν να μειώσουν αποτελεσματικά την αντιδραστική κρατικιστική εσωκομματική αντιπολίτευση.

Αρχηγός Αξιωματικής Αντιπολίτευσης/ Ιδεολογική στάση	Πρωθυπουργός/ Ιδεολογική στάση	Εξωτερικός Περιορισμός	Στάση κρατιστών	Φιλελεύθερη Σύγκλιση
Μητσοτάκης/ Φιλελεύθερος	Μητσοτάκης/ Φιλελεύθερος	Ενδιάμεσος	Έντονη	Ναι (έως την κατάρρευση της κυβέρνησης)
Καραμανλής/ Πατερναλιστής	Καραμανλής/ Πατερναλιστής	Ήπιος	Έντονη	Όχι
Σαμαράς/ Πατερναλιστής	Σαμαράς/ Φιλελεύθερος	Αυστηρός	Ήπια	Ναι (έως τον ανασχηματισμό του 2014)

Επίλογος

Η απάντηση στο ερώτημα εάν η ΝΔ αφομοίωσε τη φιλελεύθερη πολιτική δεν μπορεί παρά να βασιστεί σε συγκεκριμένες προϋποθέσεις, σχετικές τόσο με το εξωτερικό οικονομικό περιβάλλον, όσο και με τους εσωκομματικούς ιδεολογικούς συσχετισμούς. Συγκεκριμένα, μέσα από την ενδελεχή μελέτη του εξωτερικού οικονομικού περιορισμού, του κυβερνητικού έργου, καθώς και της ιδεολογικής πολιτικής τοποθέτησης του ηγέτη και των κυρίαρχων εσωκομματικών πόλων, διαπιστώσαμε ότι έχει διαμορφωθεί η παρακάτω φόρμουλα μεταβλητών, η οποία μπορεί να επεξηγήσει τις προϋποθέσεις, υπό τις οποίες μιας κυβέρνησης της ΝΔ προχωρούσε σε υλοποίηση φιλελεύθερων οικονομικών πολιτικών.

Εφόσον συνέτρεχαν εξωτερικές προϋποθέσεις, οι οποίες οδηγούσαν στη διαμόρφωση ενός αυστηρού εξωτερικού περιορισμού για την ελληνική οικονομία, εφόσον ο ηγέτης της ΝΔ ήταν ένας πολιτικός αυθεντικά προσηλωμένος στον φιλελεύθερο στόχο και τέλος, εφόσον ο εσωκομματικός κρατικιστικός συσχετισμός δεν εναντιωνόταν σε βάρος των φιλελεύθερων οικονομικών μεταρρυθμίσεων, τότε η ΝΔ μπορούσε με αξιώσεις να επιχειρήσει τη δρομολόγηση ενός φιλελεύθερου οικονομικού προγράμματος.

Η διαχρονική διατήρηση ομάδων επιρροής υπέρμαχων του κρατισμού στο εσωτερικό του κόμματος, η επιβίωση των οποίων ενδεχομένως να συνδέεται με τη διατήρηση των παθογενειών εντός του εγχώριου θεσμικού συστήματος, όπως οι πελατειακές σχέσεις και η απουσία συναίνεσης επί κομβικών πολιτικών, οδήγησε διαχρονικά στη διαμόρφωση μη φιλελεύθερων κυβερνητικών σχημάτων.

Στην εξέλιξη της έρευνας, επιπλέον, διαπιστώθηκε ότι μολονότι σε προγραμματικό επίπεδο οι τρεις υπό εξέταση πρωθυπουργοί ενσωμάτωναν στον πολιτικό τους λόγο τις πιο φωτεινές φιλελεύθερες αρχές και επιδιώξεις, σε επίπεδο κυβερνητικής πολιτικής, αυτό δεν καθρεφτιζόταν μέσα από το κυβερνητικό έργο. Μολονότι κάποιος θα μπορούσε, δηλαδή, να διαπιστώσει τη φιλελεύθερη πρόθεση σε επίπεδο προγραμματικού λόγου, στην έρευνά μας η προσπάθεια ανίχνευσης του οικονομικού φιλελευθερισμού της ΝΔ αναφέρεται αποκλειστικά σε επίπεδο κυβερνητικού έργου. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι στο όγδοο κεφάλαιο παρουσιάσαμε και τον προεκλογικό λόγο του Κώστα Καραμανλή πριν τις εκλογές του 2009, με σκοπό να αποδειχθεί ότι και

σε εκείνη τη χρονική περίοδο, η πρόθεση για σύγκλιση συνδέεται με την αυστηρότητα του εξωτερικού περιορισμού. Τότε, ο περιορισμός είχε αρχίσει να γίνεται αισθητά αυστηρότερος σε σχέση με τον περιορισμό κατά τα έτη 2004-2008.

Σε κάθε περίπτωση, η παρούσα έρευνα αποσκοπούσε στη διαφώτιση του ενδεχομένου της επίτευξης φιλελεύθερων ή πατερναλιστικών πολιτικών από τις κυβερνήσεις της ΝΔ. Μολονότι, σαφώς, και στις τέσσερις υπό εξέταση κυβερνητικές περιόδους διαπιστώνονται φιλελεύθερες στιγμές, τελικά σε έναν καθοριστικό βαθμό, ένας παραδοσιακός τρόπος επίτευξης των πραγμάτων κυριάρχησε επί δεκαετίες. Το γεγονός αυτό καθιστούσε την ΝΔ ένα παράδειγμα διαφορετικό σε σχέση με την εξέλιξη της κυβερνητικής πολιτικής των χαρακτηριστικότερων συντηρητικών πολιτικών κομμάτων της Ευρώπης. Η διαφορά ανάμεσα στην κυβερνητική πολιτική της ΝΔ και στην κυβερνητική πολιτική των Συντηρητικών της Μεγάλης Βρετανίας και των Χριστιανοδημοκρατών της Γερμανίας, μια σύγκριση η οποία πραγματοποιήθηκε στο τρίτο κεφάλαιο, εδράζεται στον διαφορετικό χρόνο αντίδρασης, αλλά και στον βαθμό πληρότητας των μεταρρυθμίσεων που επέδειξαν η βρετανική, η γερμανική και η ελληνική Κεντροδεξιά. Στην Ελλάδα, η ΝΔ δεν υλοποίησε έγκαιρα μια αντίστοιχη ολοκληρωμένη φιλελεύθερη ατζέντα.

Τελικά, αυτό το οποίο διαπιστώνουμε σε σχέση με την κυβερνητική πολιτική της ΝΔ, είναι η εφαρμογή μιας φιλελεύθερης οικονομικής πολιτικής, υπό συνθήκες: όταν δεν μπορούσε να κάνει αλλιώς, όταν η ηγεσία της ήταν αυθεντικά φιλελεύθερη και όταν η εσωκομματική κρατικιστική αντιπολίτευση αποδεχόταν να υπακούσει στον φιλελεύθερο συναγερμό, σε στιγμές κρίσης.

Στην κατακλείδα της έρευνάς μας, δε θα μπορούσαμε να μη διατυπώσουμε τον εξής προβληματισμό: Γιατί η ΝΔ να μη λειτουργήσει, στο μέλλον, με έναν διαφορετικό τρόπο, καθιστώντας τον «υπό συνθήκη φιλελευθερισμό» παρελθόν και εγκαινιάζοντας μια νέα εποχή, περισσότερο αβίαστα φιλελεύθερη; Γιατί η ΝΔ να μη συνδέσει την επιβίωση της εθνικής οικονομίας με την ανάγκη της προσαρμογής του κυβερνητικού της προγράμματος στις διεθνείς οικονομικές προκλήσεις, ακολουθώντας το πρότυπο άλλων συντηρητικών πολιτικών

κομμάτων, ιδιαιτέρως του Χριστιανοδημοκρατικού Κόμματος της Γερμανίας; Η οικονομική πολιτική των Γερμανών Χριστιανοδημοκρατών, άλλωστε σε έναν σημαντικό βαθμό κατέστη το κυρίαρχο πρότυπο για την ανάπτυξη της αντίστοιχης οικονομικής στόχευσης της ελληνικής συντηρητικής πολιτικής μεταπολεμικά. Με δεδομένο αυτό, ως καταπραϋντική για τη μερίδα των κρατιστών της ΝΔ θα μπορούσε να λειτουργήσει η διαπίστωση ότι η φιλελεύθερη ιδέα, τουλάχιστον όπως εφαρμόστηκε στο γερμανικό παράδειγμα, κάθε άλλο παρά αγνοούσε την ανάγκη της κοινωνικής πολιτικής.

Ειδικότερα, στο τρίτο κεφάλαιο διαπιστώσαμε ότι η φιλελεύθερη οικονομική μεταρρύθμιση, η οποία επιχειρήθηκε συγκεκριμένα από το Χριστιανοδημοκρατικό Κόμμα της Γερμανίας, μολονότι αποσκοπούσε στον εξορθολογισμό και την αποτελεσματικότερη ανακατανομή των δημόσιων πόρων, δεν επεχείρησε να μειώσει το εύρος του συστήματος πρόνοιας. Αντίθετα, αυτό το οποίο πραγματοποιήθηκε ήταν η ασφαλιστική μεταρρύθμιση των τριών πυλώνων, στο πλαίσιο του οποίου το κράτος συνέχιζε να αποτελεί τον εγγυητή ενός βασικού μέρους της προσφοράς κοινωνικών υπηρεσιών.

Μολονότι, η μεταρρύθμιση αυτή δεν ταυτίζεται με τη δομή των σκανδιναβικών οικονομιών, στις οποίες η καθολική κρατική ασφαλιστική κάλυψη βασιζόταν στις δαπάνες του δημόσιου προϋπολογισμού και στα φορολογικά έσοδα, ωστόσο, πρόκειται για μια μεταρρύθμιση, η οποία καθιστά την ασφαλιστική πολιτική βιώσιμη. Αυτό επιτυγχάνεται, μάλιστα, χωρίς η κοινωνική πολιτική να καθίσταται ένα δημοσιονομικό εμπόδιο στην κατεύθυνση επιδίωξης του σύγχρονου βασικού στόχου: της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας⁷⁴⁰.

Υφίστανται, συνεπώς, θεσμικά μονοπάτια, πάνω στα οποία η ΝΔ μπορεί να βαδίσει, ώστε να επιτύχει τον φιλελεύθερο μετασχηματισμό της ελληνικής οικονομίας, μειώνοντας το κόστος σύγκρουσης με κραταιές, στην κοινωνία και στην πολιτική, κρατικιστικές ιδέες.

⁷⁴⁰ Μ. Χίλσον, *Το Σκανδιναβικό Μοντέλο*, μφρ. Ν. Κουμπιάς, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης: Προοπτικές, Κρήτη, 2012.

Συμβολή, περιορισμοί και προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Με την παρούσα έρευνα διαμορφώσαμε μια μεθοδολογία εξέτασης του βαθμού απορρόφησης πολιτικών μεταρρυθμίσεων στο παραγόμενο έργο ελληνικών κυβερνήσεων και εφαρμόσαμε την προτεινόμενη μεθοδολογία στο παράδειγμα τεσσάρων κυβερνητικών περιόδων υπό την πρωθυπουργία αρχηγών της Νέας Δημοκρατίας. Επιπρόσθετα, η παρούσα έρευνα κατέγραψε και ανίχνευσε τις πιθανές ερμηνείες της αδυναμίας τελεσφόρησης φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων από τις κυβερνήσεις της Νέας Δημοκρατίας, εμβαθύνοντας τόσο στο πεδίο της εκλογικής ανάλυσης του ακροατηρίου της, όσο και στο πεδίο της ανάλυσης της εσωτερικής κομματικής δομής και της ηγεσίας του κόμματος.

Η προτεινόμενη μεθοδολογία είναι δυνητικά αξιοποιήσιμη στη μελέτη μελλοντικών κυβερνήσεων της Νέας Δημοκρατίας υπό τις νέες συνθήκες που διαμορφώνονται μετά το τέλος της κυβέρνησης της ΝΔ του Αντώνη Σαμαρά και την αρχή και εξέλιξη της διακυβέρνησης του ΣΥΡΙΖΑ. Η επέκταση των υπό μελέτη περιπτώσεων θα μπορούσε να ενισχύσει ή να αποδυναμώσει τις ερμηνευτικές μεταβλητές της αδύναμης υιοθέτησης των μεταρρυθμίσεων από τη Νέα Δημοκρατία, όπως αυτές παρουσιάζονται στην παρούσα διατριβή.

Χρήσιμη θα ήταν επίσης η σύγκριση του βαθμού αφομοίωσης των μεταρρυθμίσεων που επιβάλλονται από τον εξωτερικό περιορισμό από τις κυβερνήσεις της Νέας Δημοκρατίας και από κυβερνήσεις του ΣΥΡΙΖΑ. Μια τέτοια μελλοντική έρευνα θα ήταν χρήσιμο να συμπεριλάβει και τις προσωπικές μαρτυρίες εμπλεκομένων στην εφαρμογή πολιτικής (υπουργοί, βουλευτές, τεχνοκράτες, σύμβουλοι επικοινωνίας κ.ά.) προκειμένου να καταγραφούν αυθεντικότερα οι αιτίες απόκλισης ή σύγκλισης με τις προτεινόμενες μεταρρυθμίσεις. Η παρούσα έρευνα υστερεί ως προς αυτό το σημείο, καθώς περιορίστηκε σε μια ψυχρή καταγραφή του παραγόμενου κυβερνητικού έργου και μια βασιζόμενη σε δευτερογενή έρευνα ανάλυση των σχέσεων και των εξελίξεων στο εσωτερικό του κόμματος. Τέλος, μια μελλοντική έρευνα θα ήταν χρήσιμο να επιχειρήσει τη δημιουργία ενός δείκτη του βαθμού υιοθέτησης μεταρρυθμίσεων από την εκάστοτε κυβέρνηση, ώστε να καθίσταται ορατό και συγκρίσιμο το αποτέλεσμα της πολιτικής των συχνότερα επικαλούμενων και σπανιότερα εφαρμοζόμενων μεταρρυθμίσεων.

Βιβλιογραφία

Αγγελόπουλος, Α., Αλ., «Παζάρια αγωνίας υπό την απειλή νέων εκλογών και εξόδου από το ευρώ», *Το Βήμα*, 12/05/2012, προσβάσιμο στο:

<https://www.tovima.gr/2012/05/12/afieromata/pazaria-agwnias-ypo-tin-apeili-newn-eklogwn-kai-eksodoy-apo-to-eyrw/>.

Άκτον, Λ., *Από την Αναγέννηση στην Αμερικανική Επανάσταση. Η Φιλελεύθερη Ματιά στην Ιστορία*, εκδ. Σμιλή, Αθήνα, 2008.

Αλογοσκούφης, Γ., *Η Ελλάδα μετά την κρίση*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 2009.

Aldcroft, D., H., *Η Ευρωπαϊκή Οικονομία 1914-2000*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2002.

Αργυρίου, Θ., και Ν. Φύτρου, «Ξενοφών Ζολώτας: Νομισματική ισορροπία και ανάπτυξη στην Ελλάδα», στο συλλογικό τόμο των Θ. Αργυρίου, Λ. Βανδώρου, Β. Βλασερός, Α. Κυπαρίσσης, Θ. Λαμπαδάρη, Μ. Μαργώση, Α. Παπαδοπούλου, Ι. Παπαναγιώτου, Α. Συρμαλόγλου, Ν. Φύτρου, και Χ.Χριστοδουλίδου, *Αναπτυξιακά Μοντέλα στην Ελλάδα. Παρελθόν, παρόν και μέλλον*, Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις, Αθήνα, 2016.

Βερναρδάκης, Χ., και Γ. Μαυρή, «Πάλη των τάξεων και πολιτικά κόμματα 1985-1987. Η κρίση εκπροσώπησης σε εξέλιξη», *Θέσεις*, Ιανουάριος - Μάρτιος 1988, Τεύχος 22, προσβάσιμο στο:

http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=211&Itemid=29.

Χ. Βερναρδάκης, *Η κοινή γνώμη στην Ελλάδα 2004 : αναλύσεις πολιτικής και κοινωνικής έρευνας : εκλογές, κόμματα, ομάδες συμφερόντων, χώρος και κοινωνία*, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα, 2005.

Βερναρδάκης, Χ., *Πολιτικά κόμματα, εκλογές και κομματικό σύστημα. Οι μετασχηματισμοί της πολιτικής αντιπροσώπευσης 1990-2010*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2011.

Burke, E., *Στοχασμοί Για την Επανάσταση στη Γαλλία*, μτφρ-επιμ. Χ. Γρηγορίου, εκδ. Σαββάλα, Αθήνα, 2010.

Γεωργακόπουλος, Θ., «Τι Πιστεύουν Οι Έλληνες: Μια Έρευνα», Φεβρουάριος 2016, προσβάσιμο στο:

https://www.dianeosis.org/2016/02/what_greeks_believe_post/.

Διαμαντόπουλος, Θ., Το Κομματικό Φαινόμενο, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1993.

Διαμαντόπουλος, Θ., *Παλιοί και Νέοι Φασισμοί*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1995, σελ. 7-9.

Δερβιτσιώτης, Κ., *Διοίκηση Παραγωγής*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2006, σελ. 122-125.

Δερτιλής, Γ. Β., *Επτά Πόλεμοι, Τέσσερις Εμφύλιοι, Επτά Πτωχεύσεις 1821-2016*, εκδ. Πόλις, Αθήνα, 2017.

Δραγούμης, Μ., *Πορεία Προς τον Φιλελευθερισμό*. εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2010.

Δρακάτος, Κ., «Η συμβολή του Κωνσταντίνου Καραμανλή στην αναπτυξιακή αιχμή της ελληνικής οικονομίας, 1955-1963», στον συλλογικό τόμο των Κ. Σβολόπουλου, Κ. Ε. Μπότσιου, και Ε. Χατζηβασιλείου, *Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στον Εικοστό Αιώνα, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, Ζάππειο Μέγαρο 5-9 Ιουνίου 2007*, Τρίτος Τόμος, Ίδρυμα «Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής».

Δώδος, Δ., Π. Καφετζής, Κ. Μιχαλοπούλου, Η. Νικολακόπουλος, και Β. Παπλιάκου, «Η πολιτική κουλτούρα στις χώρες της Νότιας Ευρώπης: συγκριτικοί πίνακες», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 1990, ν. 75.

Dohn, L., και C. Fritzsche, *Φιλελευθερισμός Συντηρητισμός*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2010.

Energypress.gr, «Νίκος Φωτόπουλος: Ο συνδικαλιστής που κήρυξε αντάρτικο...». 11/12/2011, προσβάσιμο στο <https://energypress.gr/news/nikos-fotopoulos-o-syndikalistis-rou-kiryxe-antartiko>.

Esping-Andersen, G., *Οι Τρεις Κόσμοι του Καπιταλισμού της Ευημερίας*, εκδ. Τόπος, Αθήνα, 1990.

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, «Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Συμβούλιο, στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στην Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, Φορολογική Πολιτική στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Προτεραιότητες για τα προσεχή έτη», Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 10/10/2001, αριθ. C 284/6, προσβάσιμο στο:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:C2001/284/03&from=EN>.

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, της 18^{ης} Ιανουαρίου 2000: «Για έναν ευρωπαϊκό χώρο στον τομέα της έρευνας»» [COM (2000) 6, τελικό κείμενο, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:i23010&from=EN>].

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Δεύτερη έκθεση σχετικά με την εφαρμογή της στρατηγικής για την εσωτερική αγορά 2003-2006», Βρυξέλλες, 27.1.2005, COM(2005) 11, τελικό κείμενο, προσβάσιμο στο:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005DC0011&from=GA>.

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, για τη θέσπιση κοινών αρχών όσον αφορά την ευελιξία με ασφάλεια: περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας μέσω της ευελιξίας με ασφάλεια», Βρυξέλλες, 27/06/2007, COM(2007) 359, τελικό κείμενο, προσβάσιμο στο:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0359&from=EN>.

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή Περιφερειών, Βασικές ικανότητες για έναν κόσμο που αλλάζει, Σχέδιο κοινής έκθεσης προόδου του Συμβουλίου και της Επιτροπής για το 2010, σχετικά

με την εφαρμογή του προγράμματος εργασίας «Εκπαίδευση και κατάρτιση 2010», Βρυξέλλες, 25.11.2009, COM (2009) 640, τελικό κείμενο, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009DC0640&from=ga>.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Έκθεση επί της Πολιτικής ανταγωνισμού», 2005, προσβάσιμο στο: http://ec.europa.eu/competition/publications/annual_report/2005/el.pdf.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Κοινή δήλωση του Συμβουλίου και των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατών μελών συνεργομένων στα πλαίσια του Συμβουλίου, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και της Επιτροπής σχετικά με την αναπτυξιακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης «Η ευρωπαϊκή κοινή αντίληψη», Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 24/2/2006, C 46, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=OJ:C:2006:046:TOC>.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Η Επιτροπή προτείνει τον τερματισμό της διαδικασίας υπερβολικού ελλείμματος κατά της Γερμανίας, της Ελλάδας και της Μάλτας», Βρυξέλλες, 16/05/2007, προσβάσιμο στο: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-07-672_el.htm.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Κρατικές ενισχύσεις: Η Επιτροπή κινεί διεξοδική έρευνα σχετικά με ενίσχυση αναδιάρθρωσης προς την ελληνική επιχείρηση σιδηροδρόμων ΤΡΑΙΝΟΣΕ», Βρυξέλλες, 13/07/2011, Δελτίο Τύπου, προσβάσιμο στο: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-866_el.htm.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Έκθεση παρακολούθησης της εκπαίδευσης και της κατάρτισης», 11/2012, προσβάσιμο στο: https://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/et-monitor_el.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, Εφαρμογή της οδηγίας για την ενεργειακή απόδοση — Καθοδηγητικό έγγραφο της Επιτροπής», Βρυξέλλες, 06/11/2013, COM(263) 762, τελικό κείμενο, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013DC0762&from=EN>.

Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, «Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Ανακοίνωση της Επιτροπής: «Πραγμάτωση της εσωτερικής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και πλήρης αξιοποίηση της δημόσιας παρέμβασης»», Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Βρυξέλλες, 05/11/2013, C(2013) 7243, τελικό κείμενο, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013AE6389&from=EN>.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο, «Οδηγία 2006/123/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου της 12^{ης} Δεκεμβρίου 2006 σχετικά με τις υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 27/12/2006, αριθ. 376/36, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006L0123&from=EN>.

Ζαχόπουλος, Χ., *Περί Φιλελευθερισμού*, συλλογικός τόμος, εκδ. Σιδέρη, Αθήνα, 2002.

Ferguson, N., *Η Εξέλιξη του Χρήματος, Μια Οικονομική Ιστορία του Κόσμου*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2011.

Heilbroner, R., L., *Οι Φιλόσοφοι του Οικονομικού Κόσμου*, εκδ. Κριτική. Επιστημονική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2000.

Heywood, A., *Πολιτικές Ιδεολογίες*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2007.

Η Καθημερινή, «Τσαυτάρης: «Όσο πιο φρέσκα μυαλά εισέρχονται στον πρωτογενή τομέα, τόσο μεγαλύτερο το κέρδος για τον τόπο μας»», 02/02/2014, προσβάσιμο στο: <http://www.kathimerini.gr/751825/article/epikairothta/politikh/tsaytarhs-oso-pio-freska-myala-eiserxontai-ston-prwtogenh-tomea-toso-megalytero-to-kerdos-gia-ton-topo-mas>.

Hobsbawm, E., J., *Η Εποχή των Επαναστάσεων 1789-1848*, εκδ. Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 2015.

Hobsbawm, E., H., *Η Εποχή του Κεφαλαίου*, εκδ. Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 2012.

Καρακίδου. Ν., «Όψεις των επαγγελματικών συνταξιοδοτικών συστημάτων στην Ευρώπη. Μια βιβλιογραφική επισκόπηση», *Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη*, 2008, vol. 3, no. 2.

Καζάκος, Π., *Από τον ατελή εκσυγχρονισμό στην κρίση. Μεταρρυθμίσεις, χρέη και αδράνειες στην Ελλάδα (1993-2010)*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2010.

Καλύβας, Σ., *Η Άνοδος της Χριστιανοδημοκρατίας στην Ευρώπη*, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2003.

Keynes, J. M., *Η Γενική Θεωρία της Απασχόλησης, του Τόκου και του Χρήματος*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2001.

Κλαδής, Δ, Ξ. Κοντιάδης, Γ. Πανούσης, *Η Μεταρρύθμιση του Ελληνικού Πανεπιστημίου*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2007.

Kropotkin, P., *Η Μεγάλη Γαλλική Επανάσταση*, εκδ. Κουκίδα, Αθήνα, 2015.

Κυπαρίσσης, Α., και Χ. Χριστοδουλίδου, «Κυριάκος Βαρβαρέσος και διοικητική αναδιάρθρωση», στο συλλογικό τόμο των Θ. Αργυρίου, Λ. Βανδώρου, Β. Βλασερός, Α. Κυπαρίσσης, Θ. Λαμπάραδη, Μ. Μαργώση, Α. Παπαδοπούλου, Ι. Παπαναγιώτου, Α. Συρμαλόγλου, Ν. Φύτρου, και Χ.Χριστοδουλίδου, *Αναπτυξιακά Μοντέλα στην Ελλάδα. Παρελθόν, παρόν και μέλλον*, Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις, Αθήνα, 2016.

Λιαργκόβας, Π., και Σ. Ρεπούσης, «Η διαμόρφωση του ελλείμματος», στο συλλογικό τόμο των Σ. Ρουκανάς και Π. Σκλιάς, *Η Ελληνική Πολιτική Οικονομία 2000-2010: Από την ΟΝΕ στο Μηχανισμό Στήριξης*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2014.

Ματσόπουλος, Γ., «Κωνσταντίνος Καραμανλής και παιδεία, 1955-1963», στον συλλογικό τόμο των Κ. Σβολόπουλου, Κ. Ε. Μπότσιου, και Ε. Χατζηβασιλείου, *Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στον Εικοστό Αιώνα, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, Ζάππειο Μέγαρο 5-9 Ιουνίου 2007, Τρίτος Τόμος, Ίδρυμα «Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής».*

Μπεχράκης, Ε., «Η ίδρυση των Ιατρικών Σχολών στην περιφέρεια: η βελτίωση και η αποκέντρωση της ιατρικής εκπαίδευσης και περιθάλψεως», στον συλλογικό τόμο των Κ. Σβολόπουλου, Κ. Ε. Μπότσιου, και Ε. Χατζηβασιλείου, *Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στον*

Εικοστό Αιώνα, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, Ζάππειο Μέγαρο 5-9 Ιουνίου 2007, Τρίτος Τόμος, Ίδρυμα «Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής».

Μαυρή, Γ., «Μεγάλες προσδοκίες και περίοδος χάριτος για τη νέα διακυβέρνηση και – προσωπικά – για το νέο Πρωθυπουργό», *Η Καθημερινή*, 21/03/2004, προσβάσιμο στο: <http://www.mavris.gr/653/expectations/>.

Μαυρή, Γ., και Γ. Συμεωνίδης, *Δημοσκοπήσεις και Πρόβλεψη των Εκλογών στην Ελλάδα 2004-2015*, Public Issue, Αθήνα, 2016.

Meypaud, J., *Οι Πολιτικές Δυνάμεις στην Ελλάδα 1946-1965*, Τόμος Α', εκδ. Σαββάλας, Αθήνα, 2004.

Μόσιαλος, Η., και S. Allin, «Ομάδες Συμφερόντων και η Μεταρρύθμιση του Συστήματος Υγείας στην Ελλάδα», στο συλλογικό τόμο των Κ. Fearthestone, Χ. Λυριντζή, Η. Νικολακόπουλου, Σ. Λαδή, Κ. Α. Λάβδα, Π. Ελευθεριάδη, Ν. Αναγνώστου, Γ. Παγουλάτου, Δ. Παπαδημητρίου, Π. Τήνιου, Η. Μόσιαλου, S. Allin, Χ. Ι. Παρασκευόπουλου, Σ. Οικονομίδη, *Πολιτική στην Ελλάδα, Η Πρόκληση του Εκσυγχρονισμού*, εκδ. Οκτώ, Αθήνα, 2007.

Μουζέλης, Ν., «Γιατί αποτυγχάνουν οι μεταρρυθμίσεις», στον συλλογικό τόμο των Ν. Μουζέλη, Π. Καζάκου, Α. Καζαμία, Χ. Τσούκα, Θ. Πελαγίδη, *Η εμπλοκή των μεταρρυθμίσεων στην Ελλάδα. Μια αποτίμηση του Εκσυγχρονισμού*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2005.

Μπήτρος, Γ., και Καραγιάννης, Α., «Οι Σοσιαλιστικές Καταβολές του Φιλελευθερισμού στην Ελλάδα», *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, τόμος 28, 2011.

Μπιτζένης, Α., και Ι. Μακέδος, «Η επιρροή της απογραφής στη δημοσιονομική αξιοπιστία της Ελλάδας», στο συλλογικό τόμο των Σ. Ρουκανά και Π. Σκλια, *Η Ελληνική Πολιτική Οικονομία 2000-2010: Από την ΟΝΕ στο Μηχανισμό Στήριξης*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2014.

Μπρατάκος, Α., *Η Ιστορία της Νέας Δημοκρατίας*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2002.

Νασόπουλος, Δ., «Μια διαγραφή από το... παρελθόν», *Τα Νέα*, 07/05/2010, προσβάσιμο στο: <http://www.tanea.gr/news/greece/article/4573403/?iid=2>.

Νασόπουλος, Δ., «Άφησαν ξεκρέμαστο τον Ρουσόπουλο», *Τα Νέα*, 07/11/2008, προσβάσιμο στο: <http://www.tanea.gr/news/greece/article/1407898/?iid=2>

Νασόπουλος, Δ., «Ισορροπία τρόμου και στο βάθος εκλογές», *Τα Νέα*, 11/11/2008, προσβάσιμο στο: <http://www.tanea.gr/news/greece/article/1408535/?iid=2>.

Ναυτεμπορική, «Ολόκληρη η ομιλία του Κ. Καραμανλή στη ΔΕΘ, 05/09/2009, [<https://www.naftemporiki.gr/printStory/234841>].

Ναυτεμπορική, «Ολόκληρη η ομιλία του κ. Αντ. Σαμαρά στο έκτακτο συνέδριο της Ν.Δ.» 07/11/2009, [<https://www.naftemporiki.gr/story/226811/olokliri-i-omilia-tou-k-ant-samara-sto-ektakto-sunedrio-tis-nd>].

Ναυτεμπορική, «Όλι Ρεν: «Όχι» στην καθυστέρηση των μεταρρυθμίσεων», 19/06/2014, προσβάσιμο στο: <https://www.naftemporiki.gr/finance/story/823608/oli-ren-oxi-stin-kathusterisi-ton-metarruthmiseon>.

Σταυρόπουλος, Λ., ««Ναι» στο Μνημόνιο από 199 βουλευτές και «όχι» από 74», *Το Βήμα*, 12/02/2012, προσβάσιμο στο: <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=443281>.

[iefimerida.gr](http://www.iefimerida.gr), «Τα βρίσκουν Βορίδης-ταξιτζήδες για την απελευθέρωση του επαγγέλματος», 11/01/2012, προσβάσιμο στο:

<http://www.iefimerida.gr/news/32043/%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CE%AD%CE%B3%CE%B3%CE%B9%CF%83%CE%B7-%CE%B2%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B4%CE%B7-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CF%84%CE%B6%CE%AE%CE%B4%CF%89%CE%BD-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B1%CF%80%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CF%85%CE%B8%CE%AD%CF%81%CF%89%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85->

[%CE%B5%CF%80%CE%B1%CE%B3%CE%B3%CE%AD%CE%BB%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%82.](#)

[iefimerida.gr](#), «Ντινόπουλος: Είμαστε φτωχοί γιατί κάποιοι Ευρωπαίοι γίνονται πλουσιότεροι», 08/02/2012, προσβάσιμο στο:

<http://www.iefimerida.gr/news/35951/ντινόπουλος-είμαστε-φτωχοί-γιατί-κάποιοι-ευρωπαίοι-γίνονται-πλουσιότεροι>.

In.gr, ««Αναζητείστε αλλού συναίνεση». Ξεκάθαρο «όχι» και στο νέο Μνημόνιο» είπε από τη Βουλή ο Αντώνης Σαμαράς, 11/02/2011, προσβάσιμο στο:

<http://www.in.gr/2011/02/11/greece/ksekatharo-oxi-kai-sto-neo-mnimonio-eipe-apo-ti-boyli-o-antwnis-samaras/>.

Παλαιοκρασσάς, Ι., *Μπροστά από την εποχή της. Η Κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας 1990-1993*, εκδ. Ίδρυμα Κωνσταντίνος Κ. Μητσοτάκης, Αθήνα, 2013.

Παλαιολόγος, Γ., Α. Έλλης, και Ε. Βαρβιτσιώτη, «Το έλλειμμα του 2009, η μεγάλη έκπληξη», *Η Καθημερινή*, 04/05/2014, προσβάσιμο στο:

<http://www.kathimerini.gr/765432/article/epikairothta/politikh/to-elleimma-toy-2009-h-megalh-ekplh3h>.

Παπαδημητρίου, Δ., «Ομάδες Συμφερόντων και η Μεταρρύθμιση του Συστήματος Υγείας στην Ελλάδα», στο συλλογικό τόμο, Κ. Fearthestone, Χ. Λυριντζή, Η. Νικολακόπουλου, Σ. Λαδή, Κ. Α. Λάβδα, Π. Ελευθεριάδη, Ν. Αναγνώστου, Γ. Παγουλάτου, Δ. Παπαδημητρίου, Π. Τήνιου, Η. Μόσιαλου, Σ. Allin, Χ. Ι. Παρασκευόπουλου, Σ. Οικονομίδη, *Πολιτική στην Ελλάδα, Η Πρόκληση του Εκσυγχρονισμού*, εκδ. Οκτώ, Αθήνα, 2007.

Παπαδημητρίου, Π., «Ονομαστική σύγκλιση της Ελλάδας με τα κριτήρια της ΟΝΕ: Πορεία χωρίς διαρθρωτικές αλλαγές και με απώλεια ανταγωνιστικότητας», στο συλλογικό τόμο των Σ. Ρουκανά και Π. Σκλια, *Η Ελληνική Πολιτική Οικονομία 2000-2010: Από την ΟΝΕ στο Μηχανισμό Στήριξης*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2014.

Protothema.gr, «Πέταξαν γιαούρτια στον πρόεδρο της ΓΣΕΕ», 01/05/2008/, προσβάσιμο στο:

<https://www.protothema.gr/greece/article/7864/petaksan-giaoyrtia-ston-proedro-ths-gsee/>.

Ραβανός, Α., «Η επιστροφή του Αντώνη Σαμαρά», *Το Βήμα*, 24/11/2008, προσβάσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2008/11/24/politics/h-epistrofi-toy-antwni-samara/>.

Ραβανός, Α., «Μεταβατική κυβέρνηση και εκλογές ζητά ο Αντώνης Σαμαράς», *Το Βήμα*, 11/03/2011, προσβάσιμο στο:

<http://www.tovima.gr/2011/11/03/politics/metabatiki-kybernisi-kai-ekloges-zita-o-antwnis-samaras/>.

Ραβανός, Α., «Το φάντασμα της κυβέρνησης Παπαδήμου και το δεύτερο μνημόνιο στοιχειώνει τη ΝΔ», *Το Βήμα*, 02/07/2015, προσβάσιμο στο:

<http://www.tovima.gr/2015/02/07/politics/to-fantasma-tis-kybernis-papadimoy-kai-to-deytero-mnimonio-stoixeiwnei-ti-nd/>.

Σβολόπουλος, Κ., *Κωνσταντίνος Καραμανλής Αρχείο Γεγονότα και Κείμενα, Οκταετία Δημιουργίας*, τόμος Α', Ίδρυμα Κωνσταντίνος Καραμανλής, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1992.

ΣΕΒ, *Η Ανταγωνιστικότητα της Ελλάδας 2005-2006, Μια Ανάλυση με βάση την Έκθεση του World Economic Forum*, προσβάσιμο στο:

<https://sete.gr/fileuploads/entries/Online%20library/GR/SEVantagoni2005.pdf>.

Συμπεράσματα του Συμβουλίου και των Υπουργών Παιδείας Συνερχομένων στα πλαίσια του Συμβουλίου της 6^{ης} Οκτωβρίου 1989 για την κοινοτική συνεργασία και πολιτική στον τομέα της εκπαίδευσης με την προοπτική του 1993, Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 31/10/89, Αριθ. C 277/5, προσβάσιμο στο : [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:41989X1031\(02\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:41989X1031(02)&from=EN).

Σωτηρόπουλος, Δ., «Η Θέση του John Stuart Mill στην Ιστορία της Οικονομικής Σκέψης Μέρος 2, Γιατί η θεωρητική παρέμβαση του Mill δεν μπορεί να τοποθετηθεί στο εσωτερικό της νεοκλασικής οικονομικής προβληματικής;», *Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση*, σελ. 7, προσβάσιμο στο:

http://www.theseis.com/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=958.

Τα Νέα, «Βορίδης: Υπό εξέταση τα πληθυσμιακά κριτήρια για τα ταξί», 14/11/2011, προσβάσιμο στο: <http://www.tanea.gr/news/greece/article/4672867/?iid=2/>.

Τα Νέα, «Διαγράφηκε από την Κ.Ο. της ΝΔ ο Πάνος Καμμένος, παραμένει στο κόμμα», 16/11/2011, προσβάσιμο στο: <http://www.tanea.gr/news/greece/article/4673488/?iid=2>.

Τα Νέα, «Την ίδρυση του κόμματος «Ανεξάρτητοι Έλληνες» ανακοίνωσε ο Πάνος Καμμένος», 11/03/2012, προσβάσιμο στο: <http://www.tanea.gr/news/greece/article/4701575/?iid=2>.

Το Βήμα, «Χαρδούβελης: Οι εκλογές οδηγούν σε καθυστέρηση των μεταρρυθμίσεων», 29/12/2014, προσβάσιμο στο: <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=663056>.

Τερζής, Γ., «Παραιτήθηκε από την κυβέρνηση ο Μάξιμος Χαρακόπουλος», *Η Καθημερινή*, 29/03/2014, προσβάσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/760350/article/epikairothta/politikh/paraith8hke-aro-thn-kyvernshsh-o-ma3imos-xarakopoylos>.

Τήνιος, Π., «Ομάδες Συμφερόντων και η Μεταρρύθμιση του Συστήματος Υγείας στην Ελλάδα», στο συλλογικό τόμο, Κ. Fearthstone, Χ. Λυριντζή, Η. Νικολακόπουλου, Σ. Λαδή, Κ. Α. Λάβδα, Π. Ελευθεριάδη, Ν. Αναγνώστου, Γ. Παγουλάτου, Δ. Παπαδημητρίου, Π. Τήνιου, Η. Μόσιαλου, S. Allin, Χ. Ι. Παρασκευόπουλου, Σ. Οικονομίδα, *Πολιτική στην Ελλάδα, Η Πρόκληση του Εκσυγχρονισμού*, εκδ. Οκτώ, Αθήνα, 2007.

Τσάτσος, Κ., *Ο Άγνωστος Καραμανλής Μια Προσωπογραφία*, εκδ. Εκδοτική Αθηνών ΑΕ, Αθήνα, 1989.

Τσάτσος, Κ., *Λογοδοσία Μιας Ζωής*, τόμος Α΄, Οι Εκδόσεις Των Φίλων, Αθήνα, 2000.

Τσινισιζέλης, Μ., «Η Διαδικασία της Μπολόνια και το Ελληνικό Πανεπιστήμιο», στο συλλογικό τόμο των Δ. Κλαδή, Ξ. Κοντιάδη, και Γ. Πανούση, *Η Μεταρρύθμιση του Ελληνικού Πανεπιστημίου*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2007.

Φίλιππας, Ν., «Ιδεολογία και μεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού συστήματος», στο συλλογικό τόμο των Α. Αναγνώστου-Δεδούλη και Π. Παπαρρηγοπούλου-Πεχλιβανίδη, *Η κοινωνική ασφάλιση ως προϋπόθεση οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής συνοχής*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2016.

Φρίντμαν, Μ., *Καπιταλισμός και Ελευθερία*, εκδ. Παπαδόπουλος, 2012.

Χαραλάμπους, Φ. Ρ., «Εκπαιδευτική πολιτική και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση κατά την πρώτη φάση της Τρίτης Ελληνικής Δημοκρατίας (1974-1977)», στον συλλογικό τόμο των Κ. Σβολόπουλου, Κ. Ε. Μπότσιου, και Ε. Χατζηβασιλείου, *Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στον Εικοστό Αιώνα, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, Ζάππειο Μέγαρο 5-9 Ιουνίου 2007, Τρίτος Τόμος, Ίδρυμα «Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής»*.

Χατζηβασιλείου, Ε., *Ελληνικός φιλελευθερισμός. Το ριζοσπαστικό ρεύμα, 1932-1979*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2010.

Χατζηβασιλείου, Ε., *Ευάγγελος Αβέρωφ-Τοσίτσας 1908-1990 Πολιτική Βιογραφία*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2004.

Χατζηβασιλείου, Ε., *Ο ελληνικός φιλελευθερισμός στο σταυροδρόμι. Η σοσιαλίζουσα φάση 1934-1944*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2003.

Χίλσον, Μ., *Το Σκανδιναβικό Μοντέλο*, μτφρ. Ν. Κουμπιάς, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης: Προοπτικές, Κρήτη 2012.

Χιρστ, Τ., *Σύντομη Ιστορία της Ευρώπης*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα, 2012.

Ψαλιδόπουλος, Μ., «Οικονομική Θεωρία και Οικονομική Πολιτική: Σχετικά με αναπτυξιακά μοντέλα, και την εμβέλειά τους, στην Ελλάδα», στο συλλογικό τόμο των Θ. Αργυρίου, Λ. Βανδώρου, Β. Βλασερός, Α. Κυπαρίσσης, Θ. Λαμπαδάρη, Μ. Μαργώση, Α. Παπαδοπούλου, Ι. Παπαναγιώτου, Α. Συρμαλόγλου, Ν. Φύτρου, και Χ.Χριστοδουλίδου, *Αναπτυξιακά Μοντέλα στην Ελλάδα. Παρελθόν, παρόν και μέλλον*, Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις, Αθήνα, 2008.

Ψήφισμα του Συμβουλίου και των Υπουργών Παιδείας που συνήλθαν στα πλαίσια του Συμβουλίου σχετικά με την ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση της 24^{ης} Μαΐου 1988, Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 06/07/1988, αριθ. C177/5, προσβάσιμο στο:

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:41988X0706\(01\)&from=EL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:41988X0706(01)&from=EL).

Ψήφισμα του Συμβουλίου και των Υπουργών Παιδείας που συνέρχονται στα πλαίσια του Συμβουλίου της 31^{ης} Μαΐου 1990 σχετικά με την ένταξη των μειονεκτούντων παιδιών και νέων στα κανονικά εκπαιδευτικά συστήματα, Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 3/7/90, αριθ. C 162/2, προσβάσιμο στο: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:41990X0703\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:41990X0703(01)&from=EN).

Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 20^{ης} Απριλίου 2012 σχετικά με τον εκσυγχρονισμό των ευρωπαϊκών συστημάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (2011/2294(INI)), «Εκσυγχρονισμός των ευρωπαϊκών συστημάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης», Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Βρυξέλλες, 07/09/2013, C 258 E/55, προσβάσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012IP0139&from=EN>.

Albert, A., *Capitalism vs. Capitalism: How America's Obsession with Individual Achievement and Short-Term Profit has Led It to the Brink of Collapse*, Four Walls Eight Windows, New York, 1993.

Alogoskoufis, G., "The Two Faces of Janus: Institutions, Policy Regimes and Macroeconomic Performance in Greece", *Economic Policy*, April 1995, vol. 10, no. 20., p. 147-192.

Alves, R. H., and O. Afonso, "The "New" Stability and Growth Pact: More Flexible, Less Stupid?", *Intereconomics*, 2007, vol. 42, no. 4, p. 218-225.

Amable, B., *The Diversity of Modern Capitalism*, Oxford University Press, 2003.

Balassone, F. and D. Franco, "Fiscal Federalism and the Stability and Growth Pact: A Difficult Union", 2001, προσβάσιμο στο: <https://ssrn.com/abstract=2095225> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2095225>.

Bates, C. J., *The distribution of the wealth*, Kelley & Millman, New York, 1956.

Bentham, J., *The Principles of Morals and Legislation*, New York: Prometheus Books.

Bernholz, P., "The Importance of Böhm-Bawerk's Theory of Capital and Interest From a Historical Perspective", *History of Economic Ideas*, 1993, vol. 1, no. 2, p. 21-58.

Blavoukos, S., and G. Pagoulatos, "Negotiating in stages: National positions and the reform of the Stability and Growth Pact", *European Journal of Political Research*, March 2008, vol. 47, p. 247-267.

Buti, M., S.Eijffinger, and D. Franco, "Revisiting EMU's Stability Pact: A Pragmatic Way Forward", *Oxford Review of Economic Policy*, vol. 19, no 1, 2003., p. 100-111.

Bryant, R. C., and N. Garganas, and G. S. Tavlas, *Greece's Economic Performance and Prospects*, Bank of Greece; The Brookings Institution, Athens, 2001.

Calmfors, L., and G. Corsetti, "How to Reform Europe's Fiscal Policy Framework", *World Economics Journal*, 2003, vol. 4, no. 1, p. 109-116.

Cardoso, D., and R. Branco, "Labour Market Reforms and the Crisis in Portugal: No change, U-Turn or New Departure?", (Working Paper no. 56), 2017, προσβάσιμο στο:<http://www.ipri.pt/index.php/pt/publicacoes/working-papers/1425-working-papers-n-56-2017>.

Dimitropoulos, A., "Education Reforms in Greece: Aspects of Power and Politics", in S. Kalyvas, G. Pagoulatos, and H. Tsoukas, *From Stagnation to Forced Adjustment: Reforms in Greece, 1974-2010*, C. Hurst & Co, UK, 2012.

Directorate-General for Research, "Health Care Systems in the EU, A Comparative Study", Public Health and Consumer Protection Series SACO 101 EN, November, 1998.

Directorate-General for Internal Policies Economic Governance Support Unit (EGOV), "Greece: Policy Recommendations provided by the EU and the IMF from 2003 to 2009", προσβάσιμο στο:

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/497752/IPOL-ECON_NT\(2014\)497752_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/497752/IPOL-ECON_NT(2014)497752_EN.pdf).

Drechsler, W., "Towards a Neo-Weberian European Union? Lisbon Agenda and Public Administration", *Halduskultuur*, 2009, vol. 10, p. 6-21.

Dustmann, C., B. Fitzenberger, U. Schönberg, and A. Spitz-Oener, "From Sick Man of Europe to Economic Superstar: Germany's Resurgent Economy", *Journal of Economic Perspectives*, Winter 2014, vol. 28, no.1, p. 167-188.

European Commission, "Use of EC Competition Rules in the Liberalisation of the European Union's Telecommunications Sector Assessment of Past Experience and Conclusions for Use in other Utility Sectors", Brussels, 6 May 2001 COMP / C / 2 / HU/ rdu.

European Commission, "Growth, competitiveness, and employment. The challenges and ways forward into the 21st century", COM (93) 700 final, Brussels, 05/12/1993.

European Commission, "Public Finances in EMU, 2005", *European Economy*, no 3, 2005b.

European Commission, "EU Economic governance "Six-Pack" enters into force", MEMO/11/898, Brussels, European Commission, 12/12/2011.

European Commission, "Open, dynamic and inclusive labor markets", WD(2012) 97 final, Strasbourg, European Commission, 18/04/2012.

European Commission, "Assessment of the 2013 national reform programme for Greece", Brussels, 29.5.2013, SWD(2013)358 final.

European Commission, "Assessment of the 2014 national reforms programme for Greece", Brussels, SWD (2014), 409, pp. 10.

European Council, "Improving the implementation of the Stability and Growth Pact", Report to the European Council, 20 March 2005.

European Council, “PRESIDENCY CONCLUSIONS”, 7775/1/06 REV 1 CONCL 1, Brussels, 18/05/2006, προσβάσιμο στο:

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/89013.pdf.

European Economy,

[http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication423_en.pdf].

European Economy, “The economics of 1992”, Commission of the European Communities • Directorate-General for Economic and Financial Affairs, March 1998, no. 35.

European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, “Privatisation and industrial relations”, December 1999, προσβάσιμο στο:

<https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/1999/privatisation-and-industrial-relations>.

European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, “European Parliament adopts services directive”, 18/2/2007,

προσβάσιμο στο: <https://www.eurofound.europa.eu/publications/article/2007/european-parliament-adopts-services-directive>.

European Parliament, “Public Sector Reform: How the EU Budget is used to encourage it”, 2016, Directorate -General For Internal Policies, ,

προσβάσιμο στο:

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/572696/IPOL_STU\(2016\)572696_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/572696/IPOL_STU(2016)572696_EN.pdf).

Featherstone, K., “The Greek sovereign debt crisis and EMU: a failing state in a skewed regime”, *Journal of Common Market Studies*, April 2011, vol. 49, no. 2, p. 193-217.

Feathestone, K., and D. Papadimitriou, “Assessing Reform Capacity in Greece Applying Political Economy Perspectives”, in S. Kalyvas, G. Pagoulatos, and H. Tsoukas, *From Stagnation to Forced Adjustment: Reforms in Greece, 1974-2010*, C. Hurst & Co, UK, 2012.

Frieden, J., and S. Walter, "Understanding the political economy of the Eurozone crisis", *Annual Review of Political Science*, May 2017, vol. 20, no. 1, p. 371-390.

Giddens, A., *The Third Way*, Cambridge: Polity Press; New York: Oxford University Press, 1998.

Hall, P. A., and D. Soskice, *Varieties of Capitalism: The Institutional Foundations of Comparative Advantage*, Oxford University Press, 2001.

Hall, P. A., and D. W. Gingerich, "Varieties of Capitalism and Institutional Complementarities in the Political Economy: An Empirical Analysis", *British Journal of Political Science*, 2009, vol. 39, issue 03, p. 449-482.

Hyams, K., "Nozick's Real Argument for the Minimal State", *The Journal of Political Philosophy*, 2004, vol. 12. N. 3, p. 353-364.

Iversen, T. D., Soskice, and D. Hope, "The Eurozone and Political Economic Institutions", *Annual Review of Political Science*, January 2016, vol. 19, p.163-185, προσβάσιμο στο: <https://ssrn.com/abstract=2779524> or <http://dx.doi.org/10.1146/annurev-polisci-022615-113243>.

Jordan, J., and N. McCarty, "Welfare and Paternalism", 2008, προσβάσιμο στο: <https://www.princeton.edu/rppe/speaker-series/speaker-series-2008-09/mccarty.pdf>.

Kirchner, E. J., *Liberal Parties in Western Europe*, Cambridge University Press, 1988.

Krieger, J., *Reagan, Thatcher and the Politics of Decline*, Cambridge: Polity Press; New York: Oxford University Press, 1996.

Larch, M., and A. Turrini, "The cyclically-adjusted budget balance in EU fiscal policymaking: A love at first sight turned into a mature relationship", *Economic Papers* 374, March 2009, προσβάσιμο στο: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication14644_en.pdf.

Lindström, U., and I. Wörlund, "The Swedish Liberal Party: The politics of unholy alliances", in *Liberal Parties in Western Europe*, of E. J. Kirchner, Cambridge University Press, 1988.

Malthus, T. R., *Essay on Population*, MacMillan, Νέα Υόρκη, 1966

Marshall, A., and M. P. Marshall, *The Economics of Industry*, MacMillan, London, 1989.

Marx, K., and F. Engels, "The Manifesto of the Communist Party", *Collected Works*, Progress Publishers, Moscow, 1976.

Matthias, K., and E. M. Sent, "A conceptual history of the emergence of bounded rationality", *History of Political Economy*, no.37, vol. 1, p. 27 – 59.

Metcalf, S., "Neoliberalism: the idea that swallowed the world", 18/08/2017, <https://www.theguardian.com/news/2017/aug/18/neoliberalism-the-idea-that-changed-the-world>.

Mourre, G., G. Isbasoiu, D. Paternoster, M. Salto, "The cyclically-adjusted budget balance used in the EU fiscal framework: an update", *Economic Papers* 478, 2013, προσβάσιμο:http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication14644_en.pdf.

Norman, J., and J. Ganesh, *Compassionate Conservatism. What it is, Why we need it*, Policy Exchange, London, 2006.

OECD (1962), *OECD Economic Surveys: Greece 1962*, *OECD Publishing*, Paris, p. 40-43, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1962-en.

OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1975", *OECD Publishing*, January 1975, pp. 11-20, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1975-en.

OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1979", *OECD Publishing*, January 1979, pp. 36, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1979-en.

OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1980", *OECD Publishing*, January 1980, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1980-en.

OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 1981", *OECD Publishing*, July 1981, http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-1981-en.

OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1982", *OECD Publishing*, January 1982, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1982-en.

OECD (1983), OECD Economic Surveys: Greece 1984, *OECD Publishing*, January 1983, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1984-en.

OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 1985", *OECD Publishing*, January 1985, pp. 23 http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-1985-en.

OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1986", *OECD Publishing*, January 1986, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1986-en.

OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 1989", *OECD Publishing*, January 1988, http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-1989-en.

OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 1990", *OECD Publishing*, January 1990, pp. 45, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-1990-en.

OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1990", *OECD Publishing*, January 1990, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1990-en.

OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1991", *OECD Publishing*, January 1991, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1991-en.

OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1992", *OECD Publishing*, January 1992, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1992-en.

OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 1993", *OECD Publishing*, January 1993, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-1993-en.

OECD, "Job Study: Facts, Analysis, Strategies", Paris, 1994.

OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 1996", *OECD Publishing*, January 1996, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-1996-en.

OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 2005", *OECD Publishing*, September 2005, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-2005-en.

OECD, "OECD Economic Surveys: Germany 2006", *OECD Publishing*, July 2006, http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-deu-2006-en.

OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 2007", *OECD Publishing*, May 2007, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-2007-en.

OECD, "OECD Economic Surveys: Germany 2008", *OECD Publishing*, April 2008, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-deu-2008-en.

OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 2009", *OECD Publishing*, July 2009, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-2009-en.

OECD, "OECD Economic Surveys: Germany 2010", *OECD Publishing*, March 2010, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-deu-2010-en.

OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 2011", *OECD Publishing*, March 2011, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-2011-en.

OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 2011", *OECD Publishing*, August 2011, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-2011-en.

OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 2013", *OECD Publishing*, February 2013, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-2013-en.

OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 2013", *OECD Publishing*, November 2013, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-2013-en.

OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 2015", *OECD Publishing*, February 2015, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-2015-en.

OECD, "OECD Economic Surveys: Greece 2016", *OECD Publishing*, March 2016, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-grc-2016-en.

OECD, "OECD Economic Surveys: United Kingdom 2017", *OECD Publishing*, October 2017, https://doi.org/10.1787/eco_surveys-gbr-2017-en.

Pagoulatos, G., *Greece's New Political Economy State, Finance, and Growth from Postwar to EMU*, Palgrave Macmillan, UK, 2003.

Papaspyrou, T. S., "Economic Policy in EMU: Community Framework and National Strategies-focus on Greece", *GreeSE Paper No4*, 2007, προσβάσιμο στο: <http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/research/hellenicObservatory/pdf/GreeSE/GreeSE04.pdf>.

Parsons, A., "General Election 2010: David Cameron pledges to 'govern for all'", 10/04/2010, <https://www.telegraph.co.uk/news/election-2010/7576088/General-Election-2010-David-Cameron-pledges-to-govern-for-all.html>.

Quintini, G., and S. Martin, "Starting Well or Losing their Way?: The Position of Youth in the Labour Market in OECD Countries", *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, December 2006, no. 39 , <http://dx.doi.org/10.1787/351848125721>.

Robin, C., *The Reactionary Mind*, Oxford University Press, Oxford, 2011.

Salvat, C., "Behavioral Paternalism", *Review of Economic Philosophy*, 2014, vol.15, no. 2, p. 109-130.

Skoosen, M., *The making of modern economics: the lives and ideas of the great thinkers*, M.A. Sharpe, London, 2001.

Smith, A., *The Wealth of Nations*, Modern Library, New York, 1973.

Smith, G., "Between Left and Right: the ambivalence of European Liberalism", in *Liberal Parties in Western Europe*, of E. J. Kirchner, Cambridge University Press, 1988.

Stein, H., *Presidential Economics. The Making of Economic Policy From Roosevelt to Reagan and Beyond*, American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington, D.C., 1988.

Tinios, P., "The Pensions Merry-Go-Round: The End of a Cycle?", in S. Kalyvas, G. Pagoulatos, and H. Tsoukas, *From Stagnation to Forced Adjustment: Reforms in Greece, 1974-2010*, C. Hurst & Co, UK, 2012.

Thelen, K., *Varieties of Liberalization and the New Politics of Social Solidarity*, Cambridge University Press, New York, 2014.

Trampusch, C., "Institutional Resettlement: The Case of Early Retirement in Germany". In: Wolfgang Streeck/Kathleen Thelen (eds.), *Beyond Continuity: Explorations in the Dynamics of Advanced Political Economies*, Oxford University Press, Oxford, 2005.

Tribe, K., "The Economic Origins of the Social Market Economy", *The History of Economic Thought*, vol.49, no.1, 2007.

Tompson, W., and R. Price, "The Political Economy of Reform Lessons From Pensions, Product Markets And Labour Markets In Ten OECD Countries", *OECD Publishing*, 2009, προσβάσιμο στο:

<https://www.oecd.org/site/sgemrh/46190166.pdf>.

Vanberg, V., J., "Ordoliberalism and Ordnungspolitik A Brief Explanation, Freiburg", 2017, προσβάσιμο στο: https://www.freiburger-schule.de/wp-content/uploads/sites/4/2018/03/Ordoliberalism_and_Ordnungspolitik.pdf.

World Bank, “World Development Report 1990: Poverty”, Oxford University Press, 1990, προσβάσιμο στο:

<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/5973/WDR%201990%20-%20English.pdf?sequence=5&isAllowed=y>.

World Bank, “World Development Report 1993 : Investing in Health”, New York: Oxford University Press, 1993, προσβάσιμο στο:

<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/5976> License: CC BY 3.0 IGO.

World Economic Forum, “The Global Competitiveness Report, 2004-2005”, Switzerland, 2004.

World Economic Forum, “The Global Competitiveness Report, 2006-2007”, Switzerland, 2006.

World Economic Forum, “The Global Competitiveness Report, 2007-2008», Switzerland, 2007.

World Economic Forum, “The Global Competitiveness Report 2009–2010”, Switzerland, 2009.

World Economic Forum, “The Global Competitive Report 2011-2012”, Switzerland, 2011.

World Economic Forum, “The Global Competitiveness Report, 2014-2015”, Switzerland, 2014.

Wyplosz, C., “Fiscal Policy: Institutions versus Rules”, *National Institute Economic Review*, 2005, no. 191.

Zweig, K. *The Origin of Germany’s Social Market Economy: The Leading Ideas and Their Intellectual Roots*, London and Virginia: Adam Smith Institute, London, 1980.

Διαδικτυακοί Τόποι

Ανάγνωση προγραμματικών δηλώσεων κυβέρνησης ΝΔ 1990 - 1993,
[<http://www.ikm.gr/documents/10157/af03142c-b169-4d1b-8167-5c6499c5cd3f>].

Έκθεση για τη σύγκλιση 2000,
[<https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/conrep/cr2000el.pdf?e8a9a1d2060a261fbac18492c1dde372>].

Εκλογικό Πρόγραμμα ΣΥΡΙΖΑ Ενωτικό Κοινωνικό Μέτωπο- εκλογές 6^{ης} Μαΐου 2012,
[<http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=26945>].

Η διαδικασία της Μπολόνια και ο Ευρωπαϊκός Χώρος Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης,
[https://ec.europa.eu/education/policy/higher-education/bologna-process_el].

Ιδρυτική διακήρυξη Δημοκρατικής Συμμαχίας, 21/11/2010,
[<https://www.naftemporiki.gr/story/267539/dimokratiki-summaxia-apo-tin-ntora-mpakogianni>].

Κ. Μητσοτάκης, «Μια Νέα Πρόταση Ελευθερίας,
[<http://www.ikm.gr/documents/10157/e6ebd2d0-79a2-44b4-ac0a-40cba6be3e31>].

Καραμανλής Κ., «Ομιλία στην Πλατεία Αριστοτέλους για τις Ευρωεκλογές του 1999»,
[<https://www.youtube.com/watch?v=CxWukxp2bbY>].

Καραμανλής Κ., «Ομιλία στην Πλατεία Αριστοτέλους για τις Εθνικές Εκλογές του 2000»,
[<https://www.youtube.com/watch?v=rveuhyVXXhl>].

Καραμανλής Κ., «Ομιλία στην Πλατεία Αριστοτέλους για τις Εθνικές Εκλογές του 2004»,
[<https://www.youtube.com/watch?v=1YoePXyexlc>].

Καραμανλής, Κ., «Ομιλία κατά την έναρξη του 7ου Τακτικού Συνεδρίου της Ν.Δ.»,
[<https://www.youtube.com/watch?v=dSwhSOeT1PM>].

Πρακτικά Βουλής, ΙΑ' Προεδρευόμενης Δημοκρατίας, Σύνοδος Α', Συνεδρίαση Δ', 20/03/2004, [<https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/ES040320.pdf>].

Πρακτικά Βουλής, ΙΒ' Προεδρευόμενης Δημοκρατίας, Σύνοδος: Α', Συνεδρίαση ΣΤ', 30/09/2007, [<https://www.hellenicparliament.gr/praktika/synedriaseis-olomeleias?sessionRecord=79dbc7c2-583a-4a42-9970-98f66a0bf0a6>].

Πρακτικά Βουλής, Συνεδρίαση Δ', 06/07/2012, [<https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es20120706.pdf>].

Σαμαράς, Α., «Στρατηγική Ελπίδας για την Έξοδο από την κρίση», 07/07/2010, [http://www.newsbeast.gr/files/1/2010/07/07/zappio_2.pdf].

Συνθήκη του Μάαστριχτ για την Ευρωπαϊκή Ένωση, [<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM%3Axy0026>].

Το πλαίσιο δημοσιονομικών πολιτικών της ΕΕ, [http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/el/displayFtu.html?ftuld=FTU_2.6.6.html].

Χρονοδιάγραμμα του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου, [https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/european-semester/european-semester-timeline_el].

Convergence Criteria for Joining, [https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/euro-area/enlargement-euro-area/convergence-criteria-joining_en].

European Central Bank, [<http://www.ecb.europa.eu/home/html/index.en.html>].

European Commission, Press Release about COMETT, [http://europa.eu/rapid/press-release_P-88-90_en.htm].

European Higher Education Area and Bologna Process,
[\[http://www.ehea.info/pid34135/accueil.html\]](http://www.ehea.info/pid34135/accueil.html).

European Stability Mechanism, [\[https://www.esm.europa.eu/assistance/portugal\]](https://www.esm.europa.eu/assistance/portugal).

Germany Government Budget , [\[https://tradingeconomics.com/germany/government-budget\]](https://tradingeconomics.com/germany/government-budget).

Germany Unemployment Rate, [\[https://tradingeconomics.com/germany/unemployment-rate\]](https://tradingeconomics.com/germany/unemployment-rate).

Greece Government Budget, [\[https://tradingeconomics.com/greece/government-budget\]](https://tradingeconomics.com/greece/government-budget).

Greece Government Debt to GDP, [\[https://tradingeconomics.com/greece/government-debt-to-gdp\]](https://tradingeconomics.com/greece/government-debt-to-gdp).

Greece Current Account, [\[https://tradingeconomics.com/greece/current-account-to-gdp\]](https://tradingeconomics.com/greece/current-account-to-gdp).

Greece Inflation Rate, [\[https://tradingeconomics.com/greece/inflation-cpi\]](https://tradingeconomics.com/greece/inflation-cpi).

Greece Unemployment Rate, [\[https://tradingeconomics.com/greece/unemployment-rate\]](https://tradingeconomics.com/greece/unemployment-rate).

Greece-Unemployment Rate, [\[https://knoema.com/atlas/Greece/Unemployment-rate\]](https://knoema.com/atlas/Greece/Unemployment-rate).

History of the Stability and Growth Pact, [\[https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/stability-and-growth-pact/history-stability-and-growth-pact_en\]](https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/stability-and-growth-pact/history-stability-and-growth-pact_en).

Inflation Great Britain 1980, [\[https://www.inflation.eu/inflation-rates/great-britain/historic-inflation/cpi-inflation-great-britain-1980.aspx\]](https://www.inflation.eu/inflation-rates/great-britain/historic-inflation/cpi-inflation-great-britain-1980.aspx).

Inflation Great Britain 1990, [\[https://www.inflation.eu/inflation-rates/great-britain/historic-inflation/cpi-inflation-great-britain-1990.aspx\]](https://www.inflation.eu/inflation-rates/great-britain/historic-inflation/cpi-inflation-great-britain-1990.aspx).

Μνημόνιο Συνεννόησης στις συγκεκριμένες προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής,
09/02/2012, [\https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-

[aebdc768f4f7/18_%CE%A0%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%A1%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91_V_2_%CE%91%CE%93%CE%93_MoU_%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%92%CE%9F%CE%A5%CE%9B%CE%97_10-2-2012\[1\].pdf](https://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.NENR?locations=GR).

School enrollment, Primary, Greece, 1990-1993, World Bank, [<https://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.NENR?locations=GR>].

School enrollment, Secondary, Greece, 1990-1993, World Bank, [<https://data.worldbank.org/indicator/SE.SEC.ENRR?locations=GR>].

School enrollment, Tertiary, Greece, 1990-1993, World Bank, [<https://data.worldbank.org/indicator/SE.TER.ENRR?locations=GR>].

United Kingdom Unemployment Rate, [<https://tradingeconomics.com/united-kingdom/unemployment-rate>].

Οι Νόμοι

Περί κωδικοποιήσεως και συμπληρώσεως της φαρμακευτικής νομοθεσίας, Νόμος 5607/1932.

Περί Γεωργικών Ασφαλίσεων, Νόμος 4169/1961.

Περί τροποποιήσεως, συμπληρώσεως και αντικαταστάσεως διατάξεων του Α.Ν.1324/1949 «περί προστασίας και αποκαταστάσεως των αναπήρων Πολέμου Οπλιτών και Θυμάτων πολέμου», Νόμος 1044/1971.

Για τον εκδημοκρατισμό του Συνδικαλιστικού Κινήματος και την κατοχύρωση των συνδικαλιστικών ελευθεριών των εργαζομένων, Νόμος 1264/1982.

Για την αναγνώριση της Εθνικής Αντίστασης του Ελληνικού Λαού εναντίον των στρατευμάτων κατοχής 1941-1944, Νόμος 1285/ 1982.

Οργάνωση και λειτουργία των Δημοτικών Σχολείων, Προεδρικό Διάταγμα 390.

Οργάνωση και λειτουργία Λυκείων, Προεδρικό Διάταγμα 392.

Μέτρα για την περιστολή της φοροδιαφυγής, διαρρυθμίσεις στην άμεση και έμμεση φορολογία και άλλες διατάξεις, Νόμος 1882/1990.

Διαρρυθμίσεις στην έμμεση φορολογία και άλλες διατάξεις, νόμος 1884/1990.

Για τον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη και άλλες διατάξεις, Νόμος 1892/1990.

Για την Ακαδημία Αθηνών και άλλες εκπαιδευτικές διατάξεις, Νόμος 1894/1990.

Περί απονομής συντάξεως και παροχής βοήθειας σε θύματα τρομοκρατίας, τροποποιήσεως διατάξεων τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και άλλων διατάξεων, Νόμος 1897/1990.

Διαρρυθμίσεις στον ενιαίο ειδικό φόρο κατανάλωσης των πετρελαιοειδών προϊόντων, Νόμος 1901/1990.

Ρύθμιση συνταξιοδοτικών και άλλων συναφών θεμάτων, Νόμος 1902/1990.

Περί λειτουργίας αριθμολαχείου (ΛΟΤΤΟ) και λαχείου (ΠΡΟ-ΤΟ), Νόμος 1904/1990.

Διαρρυθμίσεις στον ενιαίο ειδικό φόρο κατανάλωσης των πετρελαιοειδών προϊόντων και άλλες διατάξεις, Νόμος 1906/1990.

Εκσυγχρονισμός και ανάπτυξη του δημόσιου τομέα και της κεφαλαιαγοράς, φορολογικές ρυθμίσεις και άλλες διατάξεις, Νόμος 1914/1990.

Προστασία των συνδικαλιστικών δικαιωμάτων και του κοινωνικού συνόλου, οικονομική αυτοτέλεια του συνδικαλιστικού κινήματος, Νόμος 1915/1990.

Διαρρυθμίσεις στον ενιαίο ειδικό φόρο κατανάλωσης των πετρελαιοειδών προϊόντων και άλλες διατάξεις, Νόμος 1921/1991.

Διαρρυθμίσεις στον ενιαίο ειδικό φόρο κατανάλωσης των πετρελαιοειδών προϊόντων και άλλες διατάξεις, Νόμος 1929/1991.

Ίδρυση Πρεσβευτικών Αρχών, ρύθμιση θεμάτων προσωπικού του Υπουργείου Εξωτερικών και άλλες διατάξεις, Νόμος 1933/1991.

Εκσυγχρονισμός της οργάνωσης και λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης, αναβάθμιση του προσωπικού της και άλλες συναφείς διατάξεις, Νόμος 1943/1991.

Γενικά Αρχεία του Κράτους (Γ.Α.Κ.) και άλλες διατάξεις, Νόμος 1946/1991.

Απλούστευση φορολογικών διαδικασιών και άλλες διατάξεις, νόμος 1947/1992.

Ίδρυση Εταιρείας με την επωνυμία «ΑΤΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ Ανώνυμος Εταιρεία» και ρύθμιση συναφών θεμάτων, Νόμος 1955/1991.

Διατάξεις για τις χρηματιστηριακές συναλλαγές και τη διαχείριση προγραμμάτων της ΕΟΚ, Νόμος 1960/1991.

Για την προστασία των καταναλωτών και άλλες διατάξεις, Νόμος 1961/1991.

Τροποποίηση και συμπλήρωση των διατάξεων της φαρμακευτικής νομοθεσίας και άλλες διατάξεις, Νόμος 1963/1991.

Τροποποίηση και συμπλήρωση των κείμενων διατάξεων του Εθνικού Οργανισμού Φαρμάκων (Ε.Ο.Φ.) και άλλες διατάξεις, Νόμος 1965/1991.

Μεταγραφές Φοιτητών ΑΕΙ, Σπουδαστών ΤΕΙ και άλλες διατάξεις, Νόμος 1966/1991.

Εταιρείες επενδύσεων χαρτοφυλακίου, αμοιβαία κεφάλαια, διατάξεις εκσυγχρονισμού και εξυγιάνσεως της κεφαλαιαγοράς και άλλες διατάξεις, Νόμος 1969/1991.

Αντικατάσταση και συμπλήρωση διατάξεων της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας, μεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού καθεστώτος των αγωνιστών Εθνικής Αντίστασης και άλλες διατάξεις, Νόμος 1976/1991.

Προστασία παθόντων από βίαιο συμβάν και θυμάτων τρομοκρατών και άλλες διατάξεις, Νόμος 1977/1991.

Για την αποκρατικοποίηση, απλούστευση των διαδικασιών εκκαθάρισης, ενισχύσεως των κανόνων ανταγωνισμού και άλλες διατάξεις, Νόμος 2000/1991.

Εθνικό Σύστημα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης και άλλες διατάξεις, Νόμος 2009/1992.

Παρακράτηση φόρου και άλλες διατάξεις, Νόμος 2019/1992.

Εισοδηματική πολιτική που αφορά στο προσωπικό του Δημοσίου, των Ν.Π.Δ.Δ., των Ο. Τ. Α., του προσωπικού των Δ.Ε.Κ.Ο. και των τραπεζών του δημόσιου τομέα, Νόμος 2025/1992.

Κύρωση Ανοιχτής Μερικής Συμφωνίας για την πρόληψη, προστασία και οργάνωση βοήθειας έναντι των μεγάλων φυσικών και τεχνολογικών καταστροφών, Νόμος 2031/1992.

Αύξηση των συντάξεων και άλλες ασφαλιστικές διατάξεις, Νόμος 2042/1992.

Αναμόρφωση της άμεσης φορολογίας και άλλες διατάξεις, Νόμος 2065/1992.

Ρύθμιση θεμάτων οργάνωσης, λειτουργίας προσωπικού της Δημόσιας Διοίκησης και άλλες διατάξεις, Νόμος 2085/1992.

Εκσυγχρονισμός και Οργάνωση Συστήματος Υγείας, Νόμος 2071/1992.

Οργάνωση και Λειτουργία του τομέα Τηλεπικοινωνιών, Νόμος 2075/1992.

Ανάληψη και άσκηση δραστηριότητας πιστωτικών ιδρυμάτων και άλλες συναφείς διατάξεις, Νόμος 2076/1992.

Κατάργηση του Ταμείου Ασφαλίσεως Τυπογράφων και Μισθωτών Γραφικών Τεχνών, υπαγωγή των ασφαλισμένων του την ασφάλιση του Ιδρύματος Κοινωνικών Ασφαλίσεων (Ι.Κ.Α.) και άλλες διατάξεις, Νόμος 2079/1992.

Αναδιοργάνωση της Κοινωνικής Πρόνοιας και καθιέρωση νέων θεσμών Κοινωνικής Προστασίας, Νόμος 2082/1992.

Εκσυγχρονισμός της ανώτατης εκπαίδευσης, Νόμος 2083/1992.

Αναμόρφωση της Κοινωνικής Ασφάλισης και άλλες διατάξεις, Νόμος 2084/1992.

Οικονομική αυτοτέλεια των συνδικαλιστικών οργανώσεων και διατάξεις για το διοικητικό συμβούλιο του Οργανισμού Εργατικής Εστίας, Νόμος 2091/1992.

Σύστημα Εγγύησης Καταθέσεων, Νόμος 2114/1993.

Αύξηση των συντάξεων και άλλες διατάξεις, Νόμος 2129/1993.

Ρύθμιση Θεμάτων εκτελέσεως ποινών, επιταχύνσεως και εκσυγχρονισμού των διαδικασιών απονομής της δικαιοσύνης και άλλων θεμάτων, Νόμος 2145/1993.

Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και άλλες διατάξεις, Νόμος 2150/1993.

Κατάργηση ειδικού φόρου τραπεζικών εργασιών, Νόμος 2157/1993.

Εκσυγχρονισμός του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών και άλλες διατάξεις, Νόμος 2158/1993.

Αύξηση των συντάξεων Ο.Γ.Α. και άλλες διατάξεις, Νόμος 2163/1993.

Ρύθμιση θεμάτων παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας και συναφείς διατάξεις, Νόμος 2165/1993.

Τροποποίηση του Ν.Δ. 400/1970 «Ιδιωτικές Επιχειρήσεις Ασφαλίσεως και άλλες διατάξεις», Νόμος 2170/1993.

Χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων από το κράτος. Έσοδα και δαπάνες, προβολή, δημοσιότητα, έλεγχος των οικονομικών των πολιτικών κομμάτων και των υποψηφίων βουλευτών, Νόμος 3023/2002.

Ρυθμίσεις για τους εργαζομένους με συμβάσεις ορισμένου χρόνου στο δημόσιο τομέα, Προεδρικό Διάταγμα 164/2004.

Μερική απασχόληση στο Δημόσιο, στους Ο.Τ.Α. και στα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, Νόμος 3250/2004.

Περαίωση εκκρεμών φορολογικών υποθέσεων, ρύθμιση ληξιπρόθεσμων χρεών και άλλες διατάξεις, Νόμος 3259/ 2004.

Σύσταση Εθνικού Συμβουλίου Ανταγωνιστικότητας και Ανάπτυξης και ρύθμισης λοιπών θεμάτων του Υπουργείου Ανάπτυξης (Ε.Σ.Α.Α.), Νόμος 3279/2004.

Συνήγορος του Καταναλωτή – Ρύθμιση θεμάτων Υπουργείο Ανάπτυξης και άλλες διατάξεις, Νόμος 3297/2004.

Φορολογία Εισοδήματος Φυσικών και Νομικών Προσώπων, Φορολογικοί Έλεγχοι και άλλες διατάξεις, Νόμος 3296/2004.

Κίνητρα Ιδιωτικών Επενδύσεων για την Οικονομική Ανάπτυξη και την Περιφερειακή Σύγκλιση, νόμος 3299/2004.

Μέτρα για τη διασφάλιση της διαφάνειας και την αποτροπή καταστρατηγήσεων κατά τη διαδικασία σύναψης δημοσίων συμβάσεων, Νόμος 3310/2005.

Ίδρυση και λειτουργία βιομηχανικών, βιοτεχνικών εγκαταστάσεων στο πλαίσιο της αειφόρου ανάπτυξης και άλλες διατάξεις, Νόμος 3325/2005.

Μέτρα ενίσχυσης του εσωτερικού ελέγχου και της διαφάνειας στη Δικαιοσύνη, Νόμος 3327/2005.

Διεπιστημονικός Οργανισμός Αναγνώρισης Τίτλων Ακαδημαϊκών και Πληροφόρησης και άλλες διατάξεις, Νόμος 3328/2005.

Ρυθμίσεις θεμάτων όλων των εκπαιδευτικών βαθμίδων, Νόμος 3255/2004.

Έλεγχος της διακίνησης και αποθήκευσης πετρελαιοειδών προϊόντων – Ρύθμιση θεμάτων Υπουργείου Ανάπτυξης, Νόμος 3335/2005.

Εναρμόνιση της Ελληνικής Νομοθεσίας προς την Οδηγία 2003/96/Εκτου Συμβουλίου της 27ης Οκτωβρίου 2003 περί επιβολής Ειδικού Φόρου Κατανάλωσης και άλλες διατάξεις, Νόμος 3336/2005.

Ρυθμίσεις για την Οργάνωση και Λειτουργία της Κυβέρνησης τη Διοικητική Διαδικασία και τους Ο.Τ.Α, Νόμος 3342/2005.

Οικονομικά Θέματα Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων και Ρύθμιση Διοικητικών Θεμάτων, Νόμος 3345/2005.

Επιτάχυνση της διαδικασίας ενώπιον των πολιτικών και ποινικών δικαστηρίων και άλλες διατάξεις, Νόμος 3346/2005.

Συστηματοποίηση της δια βίου μάθησης και άλλες διατάξεις, Νόμος 3369/2005.

Οργάνωση και λειτουργία των υπηρεσιών δημόσιας υγείας και λοιπές διατάξεις, Νόμος 3370/2005.

Αντικατάσταση και συμπλήρωση του Ν. 703/1977 «Περί ελέγχου μονοπωλίων και ολιγοπωλίων και προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού», Νόμος 3373/2005.

Διασφάλιση της ποιότητας στην ανώτατη εκπαίδευση. Σύστημα μεταφοράς και συσσώρευσης πιστωτικών μονάδων Παράρτημα διπλώματος, Νόμος 3374/2005.

Ίδρυση Σχολείου Ευρωπαϊκής Παιδείας, Νόμος 3376/2005.

Συμπράξεις Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέα, Νόμος 3389/2005.

Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδος και άλλες διατάξεις, Νόμος 3391/2005.

Ρυθμίσεις θεμάτων αρμοδιότητας του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων - Προσαρμογή στη νέα Κ.Α.Π. και άλλες διατάξεις, Νόμος 3399/2005.

Ρύθμιση θεμάτων του Πανεπιστημιακού και Τεχνολογικού Τομέα της Ανώτατης Εκπαίδευσης και λοιπές διατάξεις, Νόμος 3404/2005.

Πλαίσιο Ρυθμίσεων για τη Σύσταση και τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Εταιρείας, Νόμος 3413/2005.

Τροποποίηση του Ν. 3310/2005 "Μέτρα για τη διασφάλιση της διαφάνειας και την αποτροπή καταστρατηγήσεων κατά τη διαδικασία σύναψης δημοσίων συμβάσεων, Νόμος 3414/2005.

Γενικό Εμπορικό Μητρώο (ΓΕΜΗ) και Εκσυγχρονισμός της Επιμελητηριακής Νομοθεσίας, Νόμος 3419/2005.

Εισαγωγή στην Ελληνική Αγορά των Βιοκαυσίμων και των Άλλων Ανανεώσιμων Καυσίμων, Νόμος 3423/2005.

Επιτάχυνση της διαδικασίας για την απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, Νόμος 3426/2005.

Απελευθέρωση Αγοράς Φυσικού Αερίου, Νόμος 3428/2005.

Δημόσιες Επιχειρήσεις και Οργανισμοί (Δ.Ε.Κ.Ο.), Νόμος 3429/2005.

Ρυθμίσεις στο φορολογικό καθεστώς των Συνδεδεμένων Εταιρειών και άλλες διατάξεις, Νόμος 3453/2006.

Μεταρρύθμιση του Συστήματος Φαρμακευτικής Περιθαλψης, Νόμος 3457/2006.

Εθνικό Συμβούλιο Εξαγωγών, φορολογικές ρυθμίσεις και άλλες διατάξεις, Νόμος 3470/2006.

Οργάνωση και λειτουργία της δευτεροβάθμιας επαγγελματικής εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις, Νόμος 3475/2006.

Οργάνωση συστήματος ελέγχου για τη διασφάλιση της χρηστής δημοσιονομικής διαχείρισης του Κρατικού Προϋπολογισμού και των εκτός του Κρατικού Προϋπολογισμού φορέων και άλλες διατάξεις, Νόμος 3492/2006.

Ενσωμάτωση στο εθνικό δίκαιο της Οδηγίας 2005/19/ΕΚ σχετικά με το κοινό φορολογικό καθεστώς για τις συγχωνεύσεις, διασπάσεις, εισφορές ενεργητικού και ανταλλαγές μετοχών μεταξύ εταιρειών διαφορετικών κρατών μελών και άλλες διατάξεις, Νόμος 3517/2006.

Αναδιάρθρωση των κλάδων του Ταμείου Συντάξεων Μηχανικών και Εργοληπτών Δημοσίων Έργων (Τ.Σ.ΜΕ.ΔΕ.) και ρύθμιση άλλων θεμάτων αρμοδιότητας του Υπουργείου Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας, Νόμος 3518/2006.

Μεταβολές στη φορολογία εισοδήματος, απλουστεύσεις στον Κώδικα Βιβλίων και Στοιχείων και άλλες διατάξεις, Νόμος 3522/2006.

Παραγωγή και Διάθεση προϊόντων αρτοποιίας και συναφείς διατάξεις, Νόμος 3526/2007.

Κύρωση του Κώδικα Κατάστασης Δημοσίων Πολιτικών Διοικητικών Υπαλλήλων και Υπαλλήλων Ν.Π.Δ.Δ, Νόμος 3528/2007.

Κύρωση Συμφωνίας για την Καταπολέμηση του Λαθρεμπορίου και των Παραπονημένων Προϊόντων και Γενική Απαλλαγή και των Προσαρτημάτων, των Συνημμένων Εγγράφων και των Πινάκων αυτής, Νόμος 3530/2007.

Μεταρρύθμιση του θεσμικού πλαισίου για τη δομή και λειτουργία των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων, Νόμος 3549/2007.

Μητρώο επιχειρήσεων ναυπήγησης, μετατροπής, επισκευής και συντήρησης πλοίων, Νόμος 3551/2007.

Εισοδηματική πολιτική έτους 2007, φορολογικές και άλλες διατάξεις, Νόμος 3554/2007.

Θεσμικό πλαίσιο επενδύσεων και αξιοποίησης της περιουσίας των Φορέων Κοινωνικής Ασφάλισης, Νόμος 3586/ 2007.

Συγκέντρωση και αδειοδότηση Επιχειρήσεων Μέσων Ενημέρωσης και άλλες διατάξεις, Νόμος 3592/2007.

Σύσταση και Καταστατικό της «Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης Κοινωνικής Ασφάλισης Α.Ε.» (Η.ΔΙ.Κ.Α. Α.Ε.) και λοιπές ασφαλιστικές και οργανωτικές διατάξεις, Νόμος 3607/2007.

Αντιμετώπιση της Φοροδιαφυγής και άλλες διατάξεις, Νόμος 3610/2007.

Ρυθμίσεις θεμάτων Ανεξάρτητων Αρχών, Γενικού Επιθεωρητή Δημόσιας Διοίκησης, Σώματος Επιθεωρητών Ελεγκτών Δημόσιας Διοίκησης και λοιπών ζητημάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Εσωτερικών, Νόμος 3613/2007.

Διαχείριση, έλεγχος και εφαρμογή αναπτυξιακών παρεμβάσεων για την προγραμματική περίοδο 2007 -2013, Νόμος 3614/2007.

Αύξηση συντάξεων του Δημοσίου από το έτος 2007 και άλλες διατάξεις, Νόμος 3620/2007.

Κύρωση της από 29 Αυγούστου 2007 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Κοινωνικές παροχές και οικονομικές ενισχύσεις στους πληγέντες από τις πυρκαγιές», Νόμος 3624/2007.

Κύρωση της από 29 Αυγούστου 2007 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου “Κοινωνικές παροχές και οικονομικές ενισχύσεις στους πληγέντες από τις πυρκαγιές”, Νόμος 3631/2007.

Θεσμικό πλαίσιο έρευνας και τεχνολογίας και άλλες διατάξεις, Νόμος 3653/2008.

Κύρωση των Συμβάσεων Παραχώρησης μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και των Οργανισμών Λιμένος Πειραιώς (Ο.Λ.Π. Α.Ε.) και Θεσσαλονίκης (Ο.Λ.Θ. Α.Ε.), ρυθμίσεις για το προσωπικό της Ο.Λ.Π. Α.Ε. και της Ο.Λ.Θ. Α.Ε. και άλλες διατάξεις”, Νόμος 3654/2008.

Διοικητική και οργανωτική μεταρρύθμιση του Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης και λοιπές ασφαλιστικές διατάξεις, Νόμος 3655/2008.

Συνταξιοδοτικές ρυθμίσεις για τους αποχωρούντες από την υπηρεσία δικαστικούς λειτουργούς και άλλες διατάξεις, Νόμος 3660/2008.

Θέματα ειδικών επιδοτήσεων ανεργίας και άλλες διατάξεις, Νόμος 3667/2008

Αναθεώρηση των διατάξεων περί κυρώσεων του ν.δ. 136/1946 «Περί Αγορανομικού Κώδικα” και άλλες διατάξεις», Νόμος 3668/2008.

Αύξηση συντάξεων του Δημοσίου, εισοδηματική πολιτική έτους 2008 και άλλες διατάξεις, Νόμος 3670/2007.

Κύρωση της Σύμβασης Πώλησης Μετοχών κα της Συμφωνίας Μετόχων μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και της «Deutsche Telekom AG», Νόμος 3676/2008.

Θεσμικό πλαίσιο για τις μεταπτυχιακές σπουδές, Νόμος 3685/2008.

Πρόληψη και καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας και άλλες διατάξεις, Νόμος 3691/2008.

Ενίσχυση της διαφάνειας του Κρατικού Προϋπολογισμού, έλεγχος των δημοσίων δαπανών, μέτρα φορολογικής δικαιοσύνης και άλλες διατάξεις, Νόμος 3697/2009.

Ρυθμίσεις για θέματα μεταφορών και άλλες διατάξεις, Νόμος 3710/2008.

Κοινωνικές ρυθμίσεις για τους εργαζόμενους στις εταιρείες «Ολυμπιακές Αερογραμμές Α.Ε.», «Ολυμπιακή Αεροπορία Υπηρεσίες Α.Ε.» και «Ολυμπιακή Αεροπλοΐα Α.Ε.» και άλλες διατάξεις, Νόμος 3717/2008.

Υπηρεσία Εποπτείας Αγοράς και άλλες διατάξεις, Νόμος 3728/2008.

Πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση των κατόχων απολυτηρίου Επαγγελματικού Λυκείου και άλλες διατάξεις, Νόμος 3748/2009.

Τροποποιήσεις επενδυτικών νόμων και άλλες διατάξεις, Νόμος 3752/2009.

Κύρωση (1) της Σύμβασης Πώλησης και Αγοράς Μετοχών μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και των Εταιρειών Ολυμπιακές Αερογραμμές Α.Ε., PantheonAirways Ανώνυμη Αεροπορική Εταιρεία και MarfinInvestmentGroup Ανώνυμος Εταιρεία Συμμετοχών, Νόμος 3759/2009.

Αναδιοργάνωση Σώματος Επιθεώρησης Εργασίας (Σ.ΕΠ.Ε.), ρύθμιση θεμάτων Οργανισμών εποπτευόμενων από το Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας και άλλες διατάξεις, Νόμος 3762/2009.

Ρυθμίσεις θεμάτων προσωπικού με σύμβαση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου και άλλες διατάξεις οργάνωσης και λειτουργίας της Δημόσιας Διοίκησης, Νόμος 3801/2009.

Διαρθρωτικές αλλαγές στο σύστημα υγείας και άλλες διατάξεις, Νόμος 3918/2011.

Για τη λειτουργία Ενεργειακών Αγορών Ηλεκτρισμού και Φυσικού Αερίου, για Έρευνα, Παραγωγή και δίκτυα μεταφοράς Υδρογονανθράκων και άλλες ρυθμίσεις, Νόμος 4001/2011.

Ρυθμίσεις θεμάτων Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων και άλλες διατάξεις, Νόμος 4076/2012.

Κύρωση της Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Ρυθμίσεις θεμάτων κεφαλαιακής ενίσχυσης των πιστωτικών ιδρυμάτων», της Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Ρυθμίσεις θεμάτων εφαρμογής των νόμων 3864/2010, 4021/2011, 4046/2012, 4051/2012 και 4071/2012», Νόμος 4079/2012.

Περιστολή δημοσίων δαπανών, ρύθμιση θεμάτων δημοσιονομικών ελέγχων και άλλες διατάξεις, νόμος 4081/2012.

Κύρωση της Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Παράταση διάρκειας του Προγράμματος «Βοήθεια στο Σπίτι»», Νόμος 4087/2012.

Έγκριση Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016 - Επείγοντα Μέτρα Εφαρμογής του ν. 4046/2012 και του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016, Νόμος 4093/2012.

Κατάργηση και συγχώνευση νομικών προσώπων του Δημοσίου και του ευρύτερου δημόσιου τομέα - Σύσταση Γενικής Γραμματείας για το συντονισμό του κυβερνητικού έργου και άλλες διατάξεις, Νόμος 4109/2013.

Ρυθμίσεις στη φορολογία εισοδήματος, ρυθμίσεις θεμάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Οικονομικών και λοιπές διατάξεις, Νόμος 4110/2013.

Συνταξιοδοτικές ρυθμίσεις, τροποποιήσεις του Ν. 4093/2012, κύρωση της Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Έγκριση των Σχεδίων των Συμβάσεων Τροποποίησης της Κύριας Σύμβασης Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Ε.Τ.Χ.Σ.), της Ελληνικής Δημοκρατίας, του Ελληνικού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Τ.Χ.Σ.) και της Τράπεζας της Ελλάδος (ΤτΕ), με τίτλο «Κύρια Σύμβαση Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης», της Σύμβασης Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ε.Τ.Χ.Σ., της Ελληνικής Δημοκρατίας και της ΤτΕ, με τίτλο «Σύμβαση Διευκόλυνσης Διαχείρισης Υποχρεώσεων ΣΙΤ» και της Σύμβασης Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ε.Τ.Χ.Σ., της Ελληνικής Δημοκρατίας και της

ΤτΕ, με τίτλο «Διευκόλυνση αποπληρωμής Τόκων Ομολόγων», παροχή εξουσιοδοτήσεων για την υπογραφή των Συμβάσεων» και άλλες επείγουσες διατάξεις, Νόμος 4111/2013.

Συνταξιοδοτικές ρυθμίσεις, τροποποιήσεις του ν. 4093/2012, κύρωση της Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Έγκριση των Σχεδίων των Συμβάσεων Τροποποίησης της Κύριας Σύμβασης Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ευρωπαϊκού», Νόμος 4111/2013.

Κύρωση της από 18 Δεκεμβρίου 2012 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Κατεπείγουσες ρυθμίσεις για την οικονομική ανάπτυξη της Χώρας και άλλες διατάξεις», Νόμος 4128/2012.

Επείγουσες ρυθμίσεις του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής και άλλες διατάξεις, Νόμος 4138/2013.

Αρχή Διασφάλισης της Ποιότητας στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (Α.Δι.Π.Π.Δ.Ε.), Νόμος 4142/2013.

Αντιμετώπιση της παραβατικότητας στην Κοινωνικής Ασφάλιση και στην αγορά εργασίας και λοιπές διατάξεις αρμοδιότητας του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, Νόμος 4144/2013.

Διαμόρφωση φιλικού Αναπτυξιακού Περιβάλλοντος για τις στρατηγικές και ιδιωτικές επενδύσεις και άλλες διατάξεις, Νόμος 4146/ 2013.

Ανασυγκρότηση του Υπουργείου Ναυτιλίας και Αιγαίου και άλλες διατάξεις, 4150/2013.

Ρυθμίσεις για την τροποποίηση και τη βελτίωση συνταξιοδοτικών, δημοσιονομικών, διοικητικών και λοιπών διατάξεων του Υπουργείου Οικονομικών, Νόμος 4151/2013.

Επείγοντα μέτρα εφαρμογής των νόμων 4046/2012, 4093/2012 και 4127/2013, Νόμος 4152/2013.

Εθνικό Σύστημα Ηλεκτρονικών Δημοσίων Συμβάσεων και άλλες διατάξεις, Νόμος 4155/2013.

Διαμόρφωση φιλικού Αναπτυξιακού Περιβάλλοντος για τις στρατηγικές και ιδιωτικές επενδύσεις και άλλες διατάξεις, Νόμος 4161/2013.

Φορολογία εισοδήματος, Κώδικας Φορολογίας εισοδήματος, επείγοντα μέτρα εφαρμογής του ν. 4046/2012, του ν. 4093/2012 και του ν. 4127/2013 και άλλες διατάξεις, Νόμος 4172/2013.

Φορολογικές διαδικασίες και άλλες διατάξεις, Νόμος 4174/2013.

Κανόνες ρύθμισης της αγοράς προϊόντων και της παροχής υπηρεσιών και άλλες διατάξεις, Νόμος 4177/2013.

Απλούστευση διαδικασιών για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας στον τουρισμό, αναδιάρθρωση του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού και λοιπές διατάξεις, Νόμος 4179/2013.

Κατάργηση της δημόσιας επιχείρησης «Ελληνική Ραδιοφωνία – Τηλεόραση, Ανώνυμη Εταιρεία (ΕΡΤ – Α.Ε.)», Κ.Υ.Α. αριθ. οικ. 02/11.6.2013.

Δημόσιες υπεραστικές οδικές μεταφορές επιβατών - Ρυθμιστική Αρχή Επιβατικών Μεταφορών και άλλες διατάξεις, Νόμος 4199/2013.

Ρυθμίσεις Υπουργείου Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης και άλλες διατάξεις, Νόμος 4210/2013.

Ενιαίος Φόρος Ιδιοκτησίας Ακινήτων και άλλες διατάξεις, Νόμος 4223/2013.

Κυβερνητικό Συμβούλιο Διαχείρισης Ιδιωτικού Χρέους - Ελληνικό Επενδυτικό Ταμείο Αξιοποίησης Περιουσίας του Δημοσίου και άλλες επείγουσες διατάξεις, Νόμος 4224/2013.

Αναβάθμιση και βελτίωση των μηχανισμών είσπραξης των ασφαλιστικών φορέων, πρόστιμα για την ανασφάλιστη και αδήλωτη εργασία και λοιπές διατάξεις αρμοδιότητας Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, Νόμος 4225/2013.

Ρύθμιση θεμάτων της ΑΔΜΗΕ Α.Ε. και άλλες διατάξεις, Νόμος 4237/2014.

Πρωτοβάθμιο Εθνικό Δίκτυο Υγείας (Π.Ε.Δ.Υ.), αλλαγή σκοπού Ε.Ο.Π.Υ.Υ. και λοιπές διατάξεις, Νόμος 4238/2014.

Κύρωση του Πρωτοκόλλου για τα Προνόμια και τις Ασυλίες του Κέντρου Επιβολής Νόμου της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, Νόμος 4245/2014.

Ανασυγκρότηση του Υπουργείου Ναυτιλίας και Αιγαίου και άλλες διατάξεις, Νόμος 4250/2014.

Μέτρα στήριξης και ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας στο πλαίσιο εφαρμογής του ν. 4046/2012 και άλλες διατάξεις, Νόμος 4254/2013.

Απλούστευση της αδειοδότησης για την άσκηση οικονομικής δραστηριότητας και άλλες διατάξεις, Νόμος 4262/2014.

Απλούστευση διαδικασιών λειτουργίας τουριστικών επιχειρήσεων και τουριστικών υποδομών, ειδικές μορφές τουρισμού και άλλες διατάξεις, Νόμος 4276/2014.

Μέτρα στήριξης και ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας, οργανωτικά θέματα Υπουργείου Οικονομικών και άλλες διατάξεις, Νόμος 4281/2013.

Γενικές διατάξεις για τη δημιουργία συστήματος αμοιβών νοσοκομείων - σύσταση και καταστατικό της εταιρείας με την επωνυμία «Εταιρεία συστήματος αμοιβών νοσοκομείων ανώνυμη εταιρεία» - Προσαρμογή στο Εθνικό Δίκαιο της Οδηγίας 2012/39/ΕΕ της επιτροπής της 26^{ης} Νοεμβρίου 2012 για την τροποποίηση της Οδηγίας 2006/17/ΕΚ και λοιπές διατάξεις, Νόμος 4286/2014.

Κύρωση της από 30.12.2013 Σύμβασης μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και των εταιρειών «KAVALA OIL ΑΝΩΝΥΜΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ, ENERGEAN OIL AND GAS ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΙΓΑΙΟΥ ΑΝΩΝΥΜΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΥΔΡΟΓΟΝΑΝΘΡΑΚΩΝ», Νόμος 4296/2014.

Κύρωση της Σύμβασης Μίσθωσης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και των εταιριών «ENERGEAN OIL & GAS – ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΙΓΑΙΟΥ ΑΝΩΝΥΜΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΥΔΡΟΓΟΝΑΝΘΡΑΚΩΝ και TRAJAN OIL AND GAS LIMITED» για την παραχώρηση του δικαιώματος έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων στη θαλάσσια περιοχή ΚΑΤΑΚΟΛΟ, Νόμος 4298/2014.

Έλεγχος των οικονομικών και πολιτικών κομμάτων και των αιρετών αντιπροσώπων Βουλής και Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και άλλες διατάξεις, Νόμος 4304/2014.

Ανοικτή διάθεση και περαιτέρω χρήση εγγράφων, πληροφοριών και δεδομένων του δημόσιου τομέα, τροποποίηση του ν. 3448/2006 (Α' 57), προσαρμογή της εθνικής νομοθεσίας στις διατάξεις της Οδηγίας 2013/37/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, περαιτέρω ενίσχυση της διαφάνειας, ρυθμίσεις θεμάτων Εισαγωγικού Διαγωνισμού Ε.Σ.Δ.Δ.Α. και άλλες διατάξεις, Νόμος 4305/2014.

Έρευνα, Τεχνολογική Ανάπτυξη και Καινοτομία και άλλες διατάξεις, Νόμος 4310/2014.

Ρύθμιση δεσμευμένων ή κατασχεμένων χρηματικών απαιτήσεων και μετρητών και άλλες διατάξεις, Νόμος 4312/2014.